Paneurópska vysoká škola
Fakulta práva

PANEURÓPSKE PRÁVNICKÉ FÓRUM

zborník príspevkov z vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov

zostavila Eva Viktória Malíková

Paneurópske právnické fórum
1. ročník
4. apríl 2016
Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Paneurópska vysoká škola 2016

Vzor citácie:
MALÍKOVÁ, Eva Viktória, zost. *Paneurópske právnické fórum*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2016.

Paneurópske právnické fórum
4. apríl 2016, Bratislava
I. ročník vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej pod záštitou dekana Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy prof. JUDr. Jaroslava Ivora, DrSc.

Zostavila:
JUDr. Eva Viktória Malíková

Recenzenti:
doc. JUDr. Peter Polák, PhD.
doc. JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.
JUDr. Marcela Tittlová, PhD.
JUDr. Andrej Karpat, PhD.

Vedecký výbor konferencie:
doc. JUDr. Peter Polák, PhD.
doc. JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.
JUDr. Marcela Tittlová, PhD.
JUDr. Andrej Karpat, PhD.
PhDr. JUDr. Ing. Jozef Medelský, PhD.
JUDr. Andrej Karpat, PhD.
JUDr. Radka Kolkusová, LL.M.
JUDr. Eva Viktória Malíková

Organizačný výbor konferencie:
JUDr. Eva Viktória Malíková
JUDr. Lucia Laciaková
Ing. Mgr. Henrich Gaulieder
JUDr. Dominik Škohel
PhDr. JUDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.
JUDr. Ing. Anna Ďurfina, PhD.

Za jazykovú úpravu a pôvodnosť zodpovedajú autori príspevkov.

© Paneurópska vysoká škola 2016

ISBN 978-80-89453-18-4
EAN 9788089453184

OBSAH

SEKCIA TRESTNÉHO PRÁVA A KRIMINOLÓGIE

Právo nebyť opakovane súdený alebo trestaný 7
JUDr. Gevorg Ayrumyan
Kriminalita mladistvých v Slovenskej a Českej republike a školské prostredie 21
JUDr. Peter Čonka
Prepájanie činností organizovaných kriminálnych skupín 28
JUDr. Ing. Anna Ďurfina, PhD.
Strategické rozhodovanie organizovaných kriminálnych skupín 32
JUDr. Ing. Anna Ďurfina, PhD.
Uznávanie a výkon alternatívnych trestov 41
JUDr. Ivana Gážiová – Mgr. Ján Králik, LL.M. – JUDr. Stanislava Juríčeková
Trest domáceho väzenia 48
JUDr. Zdenka Halabrínová - Ing. Mgr. Henrich Gaulieder
Ženy ako obete trestných činov 52
JUDr. Štefan Kočiš
Komparácia základných znakov krádeže v rímskom práve a aktuálnom Trestnom zákone Slovenskej republiky 60
JUDr. Kamila Kočišová
Obete trestných činov: Zmeny, ktoré priniesli smernice Európskej únie do slovenského právneho poriadku 66
JUDr. Zuzana Kováčová
Trest zákazu činnosti na Slovensku a v Čechách 73
JUDr. Andrea Kurucová, PhD.
Výsluch ako interdisciplinárny inštitút 82
JUDr. Lucia Laciaková
Mladiství ako obete kriminality 88
JUDr. Branislav Lečko
Vybrané faktory kriminality mladistvých 97
JUDr. Branislav Lečko
Koncepcie a funkcie rozvoja procesov operatívno-pátracej činnosti 106
prof. Ing. Miroslav Lisoň, PhD. – JUDr. Adrián Vaško
Istanbulský dohovor ako nástroj eliminácie násilia páchaného na ženách 115
JUDr. Zuzana Magurová a JUDr. Hana Magurová, PhD.
Stručná história *skrytého* vyšetrovania – počiatky využívania policajných agentov v procese zisťovania a objasňovania trestnej činnosti vo Francúzsku, Veľkej Británii a v Spojených štátoch amerických 123
JUDr. Eva Viktória Malíková
Trestná zodpovednosť agenta za čin spáchaný počas plnenia jeho úloh vo vybraných zahraničných právnych úpravách 140
JUDr. Eva Viktória Malíková
Náhrada škody z hľadiska odklonov v trestnom konaní 153
JUDr. Peter Múkera
Výsluch svedka na hlavnom pojednávaní vs. kontradiktórnosť konania 161
JUDr. Dominik Škohel

Súčasné problémy legislatívnej stránky zákonnosti v odvetví trestného práva 167
JUDr. Martin Štrkolec, PhD.
Sankcie voči mladistvým páchateľom 178
Mgr. Anežka Turošíková
Európsky zatýkací rozkaz a konanie o ňom 183
JUDr. Zoltán Valentovič

SEKCIA SPRÁVNEHO A PRACOVNÉHO PRÁVA, TEÓRIE A DEJÍN PRÁVA

Štát ako porušovateľ a ochranca ľudských práv a slobôd 195
JUDr. PhDr. Jozef Furťo
Doktrína voľnej úvahy – pravidlo typické pre štáty? 202
JUDr. Tomáš Grünwald
Morálka v práve ako „know-how“ dlhodobo fungujúcej spoločnosti 209
JUDr. Petra Haladejová Preinerová
Prirodzené a pozitívne právo 217
JUDr. Beáta Hrušková - JUDr. Daniela Čierna, PhD.
Spravodlivosť 222
JUDr. Beáta Hrušková, JUDr. Daniela Čierna, PhD.
Vývoj verejnej správy na území Slovenska do roku 1918 227
JUDr. Tomáš Chovanec
Eugenika a ľudské práva 236
JUDr. PhDr. Lilla Garayová
„Cesta života trnistá...“ alebo reflexia slovenského (nielen štúrovského) právno-filozofického myslenia v 19. storočí 243
Mgr. Tomáš Mészáros
Elektronická zbierka zákonov 251
JUDr. Aneta Palinská
Nestrannosť správneho konania 256
JUDr. Martin Píry, PhD.
Československé pracovné právo 262
JUDr. PhDr. Nina Rohutná
Niekoľko úvah k odkladnému účinku správnej žaloby podľa novej právnej regulácie obsiahnutej v Správnom súdnom poriadku 268
Mgr. Lucia Šírová
Miesto Slovenska v Uhorsku 274
JUDr. Miroslava Tóthová
Právne postavenie kartelov v prvej ČSR 280
JUDr. Ing. Pavol Vaník

SEKCIA MEDZINÁRODNÉHO A EURÓPSKEHO PRÁVA

Vymedzenie pojmu investície v ustanoveniach medzinárodných obchodných a investičných zmlúv 290
Mag. iur. Jana Bališová
Harmonizácia priamych daní v EÚ a zásada subsidiarity 299
Mgr. Viera Gedrová Krajčová
Refugee crisis in context of European law 311
Mgr. Dominika Hrubá

Prístup medzinárodných organizácií k medzinárodným zmluvám o ľudských právach 315
JUDr. Mgr. Petra Hullová
Kurdská menšina a právne otázky „Kurdistánu“ 324
Mgr. Kristína Kročková
Hybridné medzinárodné obchodné arbitráže, quo vadis? 332
Mgr. Ľubica Martináková, LL.M.
Is There a Distinction Between Vertical and Horizontal Direct Effect of Directives? .. 343
JUDr. Mária Patakyová
Zodpovednosť členských štátov EÚ za škodu: reflexia vo vývoji judikatúry Súdneho dvora EÚ 353
Mgr. Petra Vlhová

SEKCIA OBČIANSKEHO, OBCHODNÉHO, FINANČNÉHO A SPOTREBITEĽSKÉHO PRÁVA

Ekonomický pohľad na vznik nových foriem úverov na bývanie 362
Mgr. Monika Ličková
Je potrebné chrániť spotrebiteľa v exekučnom konaní?..... 374
JUDr. Ivana Macková
Zásady súkromného práva Európskej únie v úvahách de lege ferenda..... 383
Mgr. JUDr. Monika Pavlovová
K vyporiadaniu BSM počas exekučného konania 393
Mgr. Martin Plocháň
Čo priniesla ostatná novela zákona o spotrebiteľských úveroch..... 400
JUDr. Ing. Karin Raková, MBA.
Najvyšší stupeň odbornej spôsobilosti ako jedna zo zákonných požiadaviek kladených na odborného garanta finančného poradcu..... 410
JUDr. Andrea Slezáková, LL.M.
Prípady nekalej súťaže voči spotrebiteľom spadajúce pod generálnu klauzulu 421
JUDr. Jana Strémy
Oplatí sa optimalizovať dane prostredníctvom daňových rajov? 432
JUDr. Milan Vavrek
Ochrana osobnosti a právo na súkromie v kyberpriestore 442
Mgr. Tomáš Zverka
Premlčacia doba v rekodifikovanej právnej úprave súkromného práva v Slovenskej republike 451
JUDr. Juraj Žemba

SEKCIA TRESTNÉHO PRÁVA A KRIMINOLÓGIE

Právo nebyť opakovane súdený alebo trestaný

The right to not be tried or punished twice

JUDr. Gevorg Ayrumyan[1]

Abstrakt:
Príspevok spracováva problematiku práva nebyť opakovane súdený alebo trestaný v súlade s článkom 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Poskytuje pohľad na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorá vymedzuje nuansy zásady *ne bis in idem* v kontexte s trestnoprávnou a administratívnou zodpovednosťou. Svojou komplexnosťou vymedzuje nevyhnutné princípy, ktoré je potrebné dodržiavať pri ukladaní trestov v správnom a trestnom konaní tak, aby neboli porušené ľudské práva páchateľa. Príspevok v závere poukazuje na to, že rozhodujúcim pri uplatňovaní zásady *ne bis in idem* je posúdenie stupňa závažnosti sankcie za správny delikt v porovnaní so stupňom závažnosti sankcie za trestný čin.

Kľúčové slová: delikt, sankcia, trest, trestné konanie, správne konanie

Abstract:
This article pursues the issue of the right to not be tried or punished twice in accordance with the Article 4 of Protocol No. 7 under the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Initially it defines the case law of the European Court of Human Rights, which provides the nuances of the double jeopardy in the context of criminal and administrative liability. This article defines the principles which are necessary to be followed during the imposition of a penalties in administrative and criminal proceedings to prevent human rights of the offender. In the end of this article is pointed that for the right application of the principle of ne bis in idem is relevant the assessment of the level of severity of penalties for the administrative offense between the level of severity of penalties for a criminal offense.

Keywords: offense, punishment, penalty, criminal proceeding, administrative proceeding

Úvod

Deliktuálne konanie páchateľa môže v určitých prípadoch napĺňať znaky skutkovej podstaty trestného činu, ale zároveň aj správneho deliktu, následkom čoho je, že za jeden skutok sa páchateľovi uloží popri sankcii v správnom konaní aj trest v trestnom konaní.

V slovenskom právnom poriadku sa rovnaká povaha skutku prejavuje napríklad pri priestupkoch proti majetku podľa ust. § 50 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o priestupkoch“) v porovnaní s trestným činom krádeže podľa ust. § 212 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“).

V európskom kontexte je daná problematika rozporuplná práve pri priestupkoch na úseku dopravy. Príkladom je situácia, keď odobratie vodičského preukazu páchateľovi priestupku nastane automaticky znížením počtu bodov v karte vodiča a popri tom je páchateľovi priestupku v trestnom konaní uložený ďalší trest, t.j. páchateľ dostal oba tresty za

[1] Ústav verejného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
gevorg@ayrumyan.com

jeden a ten istý skutok, čo predstavuje konanie orgánmi verejnej moci v rozpore so zásadou *nie dvakrát v tej iste veci.*

Predmetná zásada je upravená nie len v príslušných zákonoch Slovenskej republiky, ale vyplýva aj z článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Rím, 4.11.1950) (ďalej len „Dohovor"). Výklad Dohovoru poskytuje Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „Európsky súd" alebo „ESĽP") prostredníctvom svojej rozhodovacej činnosti, preto našu pozornosť zameriavame najmä na rozhodnutia, ktoré vymedzujú determinanty pre posúdenie, či sankcia za daný skutok má povahu „trestu" v rovine trestného alebo správneho práva, resp. či sankcia uložená v správnom konaní nepredstavuje prekážku pre trestné konanie pri zachovaní zásady *ne bis in idem (nie dvakrát v tej iste veci).* Článok 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru vymedzuje zásadu *ne bis in idem* pod označením právo nebyť opakovane súdený alebo trestaný.

Aktuálnosť vyššie uvedenej problematiky je daná najmä tým, že aj v našom právnom prostredí je možné sa stretnúť s porušením práva nebyť opakovane súdený alebo trestaný. Úlohou súdov a správnych orgánov je konať a ukladať tresty (sankcie) v zmysle zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „Ústava Slovenskej republiky"). Uloženie sankcie v správnom a aj trestnom konaní za ten istý skutok je prejavom protiústavnosti a porušením zásady *ne bis in idem* vo vzťahu k neskoršiemu trestu.

Vymedzenie práva nebyť opakovane súdený alebo trestaný

Právo nebyť opakované súdený alebo trestaný vyplýva z článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru, ktorý bol inkorporovaný do slovenského právneho poriadku Oznámením Federálneho ministerstva zahraničných vecí ČSFR publ. pod č. 209/1992 Zb.

Článok 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru vo svojom odseku 1 upravuje zásadu, pre ktorú je typický latinský výraz *ne bis in idem,* ktorý v preklade znamená *nie dvakrát v tej istej veci.*

Zásadu *ne bis in idem* je potrebné uplatňovať aj v Slovenskom právnom poriadku v rámci správneho konania pri ukladaní sankcií a trestného konania pri ukladaní trestov.

Základným rámcom pre ukladanie sankcií v správnom práve je najmä Zákon o priestupkoch, zatiaľ čo v trestnom práve Trestný zákon. Oba zákony musia byť v súlade nie len s Ústavou Slovenskej republiky, ale aj s Dohovorom, keďže ten bol ratifikovaný Českou a Slovenskou federatívnou Republikou a dopĺňa škálu základných ľudských práv a slobôd upravených v Druhom oddiele Ústavy Slovenskej republiky.

Práve Dohovor predstavuje najvýznamnejší aspekt pre vymedzenie zásady *ne bis in idem* v súlade s článkom 4 ods. 1 Protokolu č. 7, keďže Európsky súd svojou rozhodovacou praxou dbá na dodržiavanie princípov upravených v Dohovore.

Potreba aplikácie zásady *nie dvakrát v tej istej veci* sa prejavuje najmä pri posúdení trestnoprávnej a administratívnej zodpovednosti, ktorá nastáva pri porušení noriem trestného a správneho práva v súvislosti s trestom, ktorý môže byť uložený. Práve povaha trestu (sankcie) je kľúčovým faktorom vytvárajúcim prekážku *ne bis in idem* v korelácii s vymedzením pojmu „delikt", keďže delikty môžu byť trestnoprávne a správne, resp. pre naše potreby to budú prevažne priestupky.

Prv ako pristúpime k vymedzeniu pojmu delikt, je potrebné vymedziť samotné právo nebyť opakované súdený alebo trestaný. Predmetné právo predstavuje jedno zo základných ľudských práv, ktoré sa prejavuje tým, že „páchateľ môže byť za naplnenie určitého znaku skutkovej podstaty potrestaný iba raz (zásada *ne bis in idem).*"[2] Uvedené predstavuje zákonnú

[2] *IVOR, J. a kol.:* Trestné právo hmotné, Osobitná časť. Iura Edition, 2010, s. 10.

prekážku, keď sa „o skutku už právoplatne rozhodlo a znovu o ňom konať možno až po právoplatnosti rozhodnutia vydaného v mimoriadnom opravnom konaní, ktorým sa zrušuje pôvodné rozhodnutie.“[3]

V Trestnom zákone je zásada *ne bis in idem* upravená ust. § 38 ods. 1, avšak predmetná úprava je najmä vo vzťahu k ukladaniu trestov a ich výmere v kontexte s hodnotením poľahčujúcich a priťažujúcich okolností zo strany súdu. Keďže naším cieľom je analýza zásady *ne bis in idem* v rovine sankcie (trestu) uloženej za ten istý skutok, ktorý v jednom prípade predstavuje správny delikt a v ďalšom prípade trestný čin, nebudeme sa bližšie zaoberať inštitútom ukladania trestov vo vzťahu k poľahčujúcim a priťažujúcim okolnostiam. Našu pozornosť zamierame najmä na vymedzenie pojmu „trestný delikt“, ktorého skutková podstata, t.j. objekt, subjekt, objektívna stránka a subjektívna stránka sa zhoduje so skutkovou podstatou trestného činu a priestupku obdobného charakteru.

V zákone č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“ alebo „TP“) je zásada *nie dvakrát v tej istej veci* vymedzená ust. § 2 ods. 8. Uvedené znamená, že o jednom skutku, ktorý napĺňa znaky skutkovej podstaty trestného činu, sa musí viesť iba jedno konanie. Zásada *ne bis in idem* je rovnako upravená aj v čl. 50 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky a v čl. 40 ods. 5 Listina základných práv a slobôd.

Našu pozornosť zameriavame najmä na zákaz opätovného odsúdenia pre ten istý skutok výlučne v kontexte s rozhodovacou praxou Európskeho súdu za účelom preukázania premisy, že ak sa páchateľ dopustí deliktu, ktorý napĺňa skutkovú podstatu priestupku, avšak zároveň aj skutkovú podstata trestného činu, tak sankcia (trest) uložená v správnom konaní predstavuje pre druhý typ konania prekážku *ne bis in idem,* resp. nie je možné páchateľovi za ten istý skutok (delikt) uložiť popri administratívnosprávnej sankcii aj trest v zmysle trestného práva bez toho, aby došlo k porušeniu článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru. Rozhodujúcim pre posúdenie danej problematiky je vymedzenie povahy sankcie v správnom konaní v korelácii s trestom v trestnom konaní.

Sankcia

Právnym následkom priestupku je sankcia, ktorá je vo svojej podstate ujmou pre páchateľa, prípadne aj jeho morálnym odsúdením. Cieľom sankcie je „pôsobiť na páchateľa najmä výchovne a odvracať ho od protiprávneho konania.“[4] Slovenský právny poriadok prostredníctvom Zákona o priestupkoch upravuje skutočnosť, že od uloženia sankcie môže správny orgán upustiť, ak k náprave postačí samotné prejednanie priestupku. Fakticky to znamená, že sankcia nie je obligatórnym právnym následkom priestupku. Pre naše účely budeme vychádzať z predpokladu, že za každý priestupok by bola správnym orgánom uložená sankcia.

Pre slovenské právne prostredie platí, že za priestupok možno uložiť sankciu vo forme *pokarhania, pokuty, zákazu činnosti, prepadnutia veci.*

Sankciu možno uložiť buď samostatne (za priestupok sa uloží jedna zo sankcií) alebo súčasne s inou sankciou (napr. pokuta a zákaz činnosti), avšak Zákon o priestupkoch vylučuje uloženie pokarhania zároveň s pokutou. Správny orgán „páchateľovi môže uložiť len taký druh sankcie (trestu), ktorý dovoľuje uložiť zákon účinný v čase, keď sa o priestupku rozhoduje.“[5]

---

[3] *IVOR, J. a kol.:* Trestné právo hmotné, Všeobecná časť. Iura Edition, Bratislava 2010, s. 338.
[4] *MACHAJOVÁ, J. a kol.:* Všeobecné správne právo, Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava 2007, s. 204.
[5] *MACHAJOVÁ, J. a kol.:* Všeobecné správne právo, Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava 2007, s. 205.

Konanie v rozpore s dopravnými predpismi býva prejednávané policajnými alebo inými správnymi orgánmi priamo na mieste alebo bezprostredne po čine. Neskôr, po prejednaní priestupku sa môže voči vodičovi začať aj trestné stíhanie v súvislosti s tým istým porušením, resp. porušenie v osobitnej rovine môže za určitých podmienok predstavovať konanie v rozpore s Trestným zákonom. Otázna v danej veci je však prípustnosť opätovnej sankcie. Pre posúdenie, či sankcia uložená v správnom konaní predstavuje prekážku v podobe *ne bis in idem,* je nevyhnutné vyriešiť otázku, či uložená sankcia má „trestnú" povahu.

Prax Európskeho súdu nepriamo poukazuje na to, že „trestnú" povahu majú všetky priestupky podľa právneho poriadku Slovenskej republiky, resp. podľa Zákona o priestupkoch.[6] Z uvedeného je možné vyvodiť záver, že všetky priestupky proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky podľa ust. § 22 Zákona o priestupkoch majú „trestnú" povahu v zmysle Dohovoru. To znamená, že v konečnom dôsledku možno povedať, že právoplatný trest za správny delikt zakladá prekážku veci rozhodnutej, čo bráni opätovnému stíhaniu za ten istý skutok v správnom alebo trestnom konaní.

Rozporuplným vo vyššie uvedenej veci je to, či trest, ktorý zakladá prekážku veci rozhodnutej, je len sankciou uloženou podľa Zákona o priestupkoch, alebo je ním aj uloženie opatrení podľa zákona č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o cestnej premávke"), napr. vo forme zadržania vodičského preukazu (§ 70 a § 71) alebo obmedzenia a odobratia vodičského preukazu (§ 92) podľa citovaného zákona. Európsky súd v tejto problematike zastáva názor, že „trestom" je aj zadržanie a odobratie vodičského preukazu, ak k nemu dôjde na dlhšiu dobu.[7] Príkladom je belgický zákon, ktorý dovoľuje predbežné odobratie vodičského oprávnenia do momentu, v ktorom súd rozhodne, najviac na 15 dní. Túto lehotu možno za istých okolností predlžiť maximálne na 45 dní. Taktiež je potrebné poukázať, že Európsky súd v jednom zo svojich rozhodnutí argumentoval, že „... aj keď vnútroštátne právo kvalifikuje odobratie vodičského oprávnenia ako administratívne opatrenie, vykazuje takéto opatrenie vzhľadom na stupeň svojej závažnosti trestajúcu a odradzujúcu povahu a rovná sa tak trestnej sankcii..."[8]

K vyššie uvedenej problematike odpočtu bodov za porušenie dopravných predpisov ESĽP svojou rozhodovacou činnosťou dospel k záveru, že sankcia vo forme odpočtu bodov má tiež trestný charakter. Neberúc do úvahy, že podľa francúzskeho právneho poriadku je tento postup len administratívnym opatrením bez súvislosti s trestným právom, resp. trestným konaním. Odpočet bodov má síce preventívny charakter, avšak sa prejavuje aj represívne, t.j. podobne ako sekundárny trest. Právo v podobe môcť legálne riadiť motorové vozidlo je právom, ktoré sa vykonáva dennodenne a je garantované ústavou v prenesenej forme slobodného výberu a výkonu povolania.[9] Skutočnosť, že dôjde k odobratiu vodičského preukazu alebo odpočtu bodov môže, ale aj nemusí, viesť k jeho odobratiu, t.j. dá sa tvrdiť, že takýto postih má charakter „trestnej" sankcie.

Podľa francúzskeho vnútroštátneho práva odpočítanie bodov predstavuje primárnu sankciu zo strany súdu, ktorá je vyznačená políciou v jej evidencii, a to aj napriek tomu, že je oddelená od uloženia sankcie súdom (bez osobitného rozhodnutia), nemožno zmeniť charakter tohto opatrenia v podobe trestnej sankcie. Opačný postoj bol prezentovaný vo veci

---

[6] Pozri bližšie *Lauko proti Slovenskej republike*, sťažnosť č. 26138/95, rozhodnutie ESĽP z 2. septembra 1998 a *Kadubec proti Slovenskej republike*, sťažnosť č. 27061/95, rozhodnutie ESĽP z 2. septembra1998.

[7] Pozri bližšie *Nilson proti Švédsku*, sťažnosť č. 73661/01, rozhodnutie ESĽP z 13. decembra 2005 a *R.T. proti Švajčiarsku*, sťažnosť č. 31982/96, rozhodnutie ESĽP z 30. mája 2000.

[8] Pozri bližšie *Maszni proti Rumunsku*, sťažnosť č. 59892/00, rozhodnutie ESĽP z 21. septembra 2006.

[9] Vo veci *Malige proti Francúzsku*, sťažnosť č. 27812/95, rozhodnutie ESĽP z 23. septembra 1998, Európsky súd uznal, že odobratie vodičského preukazu môže ovplyvniť realizáciu slobody pohybu a výberu povolania a za „trestnú sankciu" označil nielen samotné odobratie vodičského oprávnenia, ale dokonca už aj zníženie počtu bodov, po strate ktorých je vodičský preukaz automaticky odobratý.

Escoubet proti Belgicku, kde Európsky súd v pomere 14:3 nevnímal okamžité odobratie vodičského oprávnenia ako trest.[10]

Bruselský odvolací súd vo vyššie uvedenej veci mimo iného uviedol, že „okamžité odobratie vodičského oprávnenia podľa ust. § 55 zákona zo dňa 16. marca 1968 o cestnej doprave nie je trest, ale preventívne opatrenie navrhnuté tak, aby sa nebezpečný vodič okamžite vyčlenil z ciest na určité časové obdobie.“ V predmetnom konaní Belgicko argumentovalo tvrdením, že nedošlo k porušeniu článku 6 ods. 1 Dohovoru, keďže k okamžitému odobratiu vodičského oprávnenia nedošlo v trestnom konaní. Naopak, pán Escoubet tvrdil, že okamžitým odobratím vodičského oprávnenia na základe rozhodnutia prokurátora, bez možnosti účinného odvolania sa k súdnemu orgánu, bol zbavený práva na spravodlivé súdne konanie podľa článku 6 ods. 1 Dohovoru. Taktiež argumentoval, že okamžité odobratie vodičského oprávnenia má povahu trestnej sankcie, pretože podľa belgického práva, ak je vodičské oprávnenie okamžite odobraté v súvislosti s podozrením zo spáchania trestného činu v doprave, doba, po ktorú bolo odobraté, sa započíta do doby zákazu činnosti, následne uloženého v prípade trestného konania vedeného v súvislosti s týmto trestným činom. Navyše, predmetné ustanovenie sa vzťahuje na všetkých občanov v ich pozícii cestných užívateľov a odmietnutie odovzdať vodičské oprávnenie je postihnuteľné trestom odňatia slobody alebo pokutou. Belgická vláda namietla, že okamžité odobratie vodičského oprávnenia nemá nijakú súvislosť so zisťovaním viny alebo neviny a má len administratívnu a preventívnu povahu. Jediným cieľom opatrenia je chrániť verejnosť pred potenciálnym rizikom vyplývajúcim zo správania sa nebezpečného vodiča.

Ako prvé súd musel posúdiť, či v predmetnej veci ide o „trestné obvinenie“, t.j. musel v rámci svojho rozhodnutia prihliadnuť na tri nasledovné podmienky:

— pod akú právnu úpravu spadá príslušné opatrenie podľa vnútroštátneho právneho poriadku,
— charakter opatrenia,
— forma a miera závažnosti uloženej sankcie.

Súd v tejto veci poukázal na to, že pojem „sankcia“ v článku 7 Dohovoru má samostatnú (autonómnu) povahu, tak ako je to i v prípade pojmu „trestné obvinenie“ obsiahnuté v článku 6 ods. 1 Dohovoru. Súd taktiež podotkol, že označenie predmetného pojmu v zmysle vnútroštátnych predpisov nie je relevantné v rovine výkladu, ku ktorému môže ESĽP pristúpiť a má len relatívnu povahu. Argumentácia ESĽP vychádzala z koncepcie, podľa ktorej procesné záruky upravené článkom 6 Dohovoru je možné aplikovať aj na také opatrenia, ktoré podľa vnútroštátneho poriadku nie sú vymedzené ako sankcia. Podľa ESĽP uvedené procesné záruky sa však v zásade nevzťahujú na rôzne opatrenia predbežného charakteru (napr. zatknutie podozrivého), ktoré slúžia na vyšetrenie trestnej činnosti pred samotným rozhodnutím o vine. Avšak treba mať na pamäti, že tieto predbežné opatrenia môžu byť upravené inými ustanoveniami Dohovoru, ako je článok 3 a 5.

K povahe „okamžitého odobratia“ vodičského oprávnenia súd poznamenal, že ust. § 55 belgického zákona zo dňa 16. marca 1968 o cestnej doprave nepredpokladá vyšetrovanie alebo zisťovanie viny, t.j. jeho použitie je úplne nezávislé od trestného konania, ktoré môže nasledovať za účelom prejednania daného skutku. Súd považoval „okamžité odobratie“ vodičského oprávnenia za preventívne opatrenie, ktoré slúži bezpečnosti premávky na pozemných komunikáciách v podobe okamžitého a dočasného vylúčenia osoby. Potrebu vylúčenia tejto osoby z premávky spájal s potenciálnou hrozbou, ktorou je táto osoba pre ostatných užívateľov ciest. Európsky súd takéto vylúčenie dal na rovinu postupu pri vydávaní vodičských oprávnení, ktoré má výlučne povahu správneho konania a je zamerané na posúdenie, či je uchádzač schopný a kvalifikovaný na vedenie motorového vozidla na

[10] Pozri bližšie *Escoubet proti Belgicku*, sťažnosť č. 26780/95, rozhodnutie ESĽP z 28. októbra 1999.

verejných pozemných komunikáciách. Úkon vo forme „okamžitého odobratia“ vodičského oprávnenia posúdil ako núdzové opatrenie preventívnej povahy s cieľom krátkodobej represie. Európsky súd videl hlavný rozdiel v tom, že „okamžité odobratie“ vodičského oprávnenia má iný účel a charakter ako trest v podobe zákazu vedenia vozidla, ktorý by mohol byť uložený na konci trestného konania. Uvedené opieral aj o tvrdenie, že maximálna prípustná doba odňatia vodičského oprávnenia v rovine predbežného opatrenia je kratšia (15 až 45 dní) ako pri uložení trestu v trestnom konaní (trest zákazu činnosti až na 5 rokov). V predmetnej veci bolo vodičské oprávnenie vrátené sťažovateľovi 2 dni po tom, ako o vrátenie požiadal, resp. zadržanie trvalo v rozsahu 6 dní.

Európsky súd v predmetnej veci rozhodol, aj keď nie jednomyseľne, ale väčšinou hlasov, že nedošlo k porušeniu práva na spravodlivé súdne konanie podľa článku 6 Dohovoru.

Rozdielny postoj troch sudcov, ktorí vyslovili svoj názor v inej rovine ako ostatní štyria sudcovia v predmetnej veci, pramenil z presvedčenia, že predchádzajúca judikatúra ESĽP konštatovala ochranu Dohovoru nad právami podľa článku 6 v rozsahu, v akom konanie vychádza z označenia vo vnútroštátnom práve ako trestné. Belgické nariadenie, ktoré upravuje problematiku cestnej dopravy, je podľa vnútroštátneho práva predpisom trestného práva, resp. „samostatný trestný zákon“. Podľa belgického práva „okamžité odobratie“ vodičského oprávnenia nariaďuje „korunný prokurátor pre trestné činy“. Postup prokurátora pri „okamžitom odobratí“ vodičského oprávnenia bol založený (odôvodnený) na jeho subjektívnej vôli a presvedčení, keďže sťažovateľ (vodič) riadil vozidlo pod vplyvom alkoholu, ktorého hladina bola vyššia ako 0,8 g/l.

Vyššie uvedené by sa dalo v kontexte s naším právnym poriadkom ponímať tak, že zadržanie vodičského preukazu v zmysle ust. § 70 Zákona o cestnej premávke je možné v tom prípade, ak k zadržaniu dôjde iba na krátku dobu, resp. takéto opatrenie nebude mať charakter „trestu“, ale preventívneho opatrenia. Uvedené sa opiera o ust. § 70 ods. 6 Zákona o cestnej premávke, podľa ktorého je príslušný správny orgán povinný v každom štádiu konania skúmať odôvodnenosť zadržania vodičského preukazu z hľadiska bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky. Zákon taktiež ukladá príslušnému správnemu orgánu povinnosť bezodkladne vrátiť vodičský preukaz vodičovi, ak dôvody zadržania nie sú alebo pominuli.

V otázke obmedzenia a odobratia vodičského oprávnenia podľa ust. § 92 Zákona o cestnej premávke s poukazom na vyššie uvedené možno dospieť k záveru, že nie je v rovine „trestu“, t.j. má len preventívnu povahu. Opačný názor zastávame v prípade zadržania vodičského preukazu v zmysle ust. § 71 Zákona o cestnej premávke, keďže takéto zadržanie v kontexte s judikatúrou ESĽP predstavuje opatrenie „trestnej“ povahy, napr. represiu za neuhradenie pokuty.

Zákon o cestnej premávke prostredníctvom ust. § 71 ods. 8 upravuje situáciu, keď zadržanie vodičského preukazu sa vykoná na základe exekučného príkazu z dôvodu neplnenia vyživovacej povinnosti. V prípade, ak uvedené opatrenie postavíme do roviny „trestnej sankcie“, jeho uloženie v medziach zásady *ne bis in idem* bude brániť následnému potrestaniu a stíhaniu páchateľa za skutok, ktorým by bol trestný čin zanedbanie povinnej výživy podľa ust. § 207 Trestného zákona. Konanie páchateľa by tak predstavovalo čin spáchaný tým istým konaním, resp. nesplnením tej istej vyživovacej povinnosti v zmysle rozhodnutia súdu, za ktorý už bol správnym orgánom potrestaný zadržaním vodičského preukazu. Na základe uvedeného možno dospieť k záveru, že v prípade odsudzujúceho rozsudku by v rámci trestného konania už nebolo možné za to isté konanie zadržať páchateľovi vodičský preukaz.

Ak by sme pristúpili k argumentácii, že k zadržaniu vodičského preukazu v zmysle ust. 71 ods. 8 Zákona o cestnej premávke došlo na základe exekučného príkazu pre neplnenie vyživovacej povinnosti, t.j. uvedená sankcia nemá charakter trestu, ale len donucovací

charakter voči povinnému, aby si splnil súdom uloženú povinnosť, je potrebné mať na zreteli stanovisko ESĽP vo veci Göktan proti Francúzsku.[11]

Francúzsky súd uložil sťažovateľovi Götkanovi popri treste odňatia slobody (a ďalších) aj povinnosť zaplatiť pokutu, ktorá predstavovala colný dlh vo výške 1.070.000,- francúzskych frankov, t.j. pokutu v hodnote drog, ktoré sťažovateľ prepašoval. Rozsudok francúzskeho súdu obsahoval výrok, podľa ktorého, ak odsúdený nezaplatí colný dlh, bude mu uložený trest „väzenie pre omeškanie". Neskôr mu konajúci súd predmetný trest uložil vo forme dvoch rokov odňatia slobody. Voči rozhodnutiu sa sťažovateľ odvolal a poukázal na to, že za jeden a ten istý trestný čin bol dvakrát potrestaný. Dvojitý postih videl v tom, že okrem trestu odňatia slobody mu bolo uložené aj „väzenie pre omeškanie" ako náhradný trest odňatia slobody pre nezaplatenie colného dlhu. Odvolací súd sa nestotožnil s argumentáciou odsúdeného a konštatoval, že „väzenie pre omeškanie" nemá charakter sankcie, ale slúži iba ako inštitút, ktorým sa má presadiť finančná sankciu, resp. dopomôcť k splneniu uvedenej sankcie. Ani francúzsky dovolací súd sa nestotožnil s argumentáciou odsúdeného a nevyhovel tak dovolaniu.

Európsky súd vo vyššie uvedenej veci konštatoval, že „väzenie pre omeškanie" predstavuje archaický trest, ktorý pochádza z „väznenia za dlžobu" voči „vzdorovitým dlžníkom". V posudzovanej veci slúži ako prostriedok na vynútenie zaplatenia dlhu, ktorý má páchateľ voči štátu pri colných dlžobách alebo iných peňažných dlhoch v prospech štátnej kasy. Napriek tomu súd vyjadril výhrady s poukazom na to, že uvedené opatrenie by sa malo aplikovať výlučne k dlhom voči štátnej pokladnici.[12] Taktiež poukázal na prípady Gradinger proti Rakúsku a Oliveira proti Rakúsku a konštatoval, že v predmetnej veci nedošlo k porušeniu článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru. Avšak poukázal na to, že k porušeniu nedošlo iba z dôvodu, že ďalší „trest" bol súdom uložený za „ďalší" z trestných činov, ktorých skutkovú podstatu naplnil odsúdený svojím konaním, ktoré boli spáchané v jednočinnom súbehu. Napriek tomu, že ESĽP nekonštatoval v danom prípade porušenie dohovoru, vyjadril názor, podľa ktorého „väzenie pre omeškanie" podľa francúzskeho práva má charakter trestnej sankcie.

Aplikačné princípy

Na základe vyššie uvedeného je možné dospieť k záveru, že pre aplikáciu zásady *ne bis in idem* s cieľom vyvarovať sa porušeniu článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru je potrebné skúmať, či sankcia v správnom konaní vykazuje nasledovné znaky:

- stupeň závažnosti sankcie za správny delikt je porovnateľný so stupňom závažnosti za trestný čin,
- doba, ktorá môže byť sankciou uložená (napr. v správnom konaní sankcia v rozsahu 15 až 45 dní, zatiaľ čo v trestnom konaní v rozsahu 6 mesiacov až 2 roky)
- trestný charakter sankcie v správnom konaní,
- trestný charakter ochranného opatrenia v správnom konaní,
- pod akú právnu úpravu spadá príslušné opatrenie (sankcia) podľa vnútroštátneho právneho poriadku.

Pri zohľadnení vyššie uvedených kritérií je potrebné mať na zreteli aj praktickú stránku veci, preto vo vzťahu k slovenskej právnej úprave trestného práva procesného je potrebné skúmať aj to, či sa zásada *ne bis in idem* uplatňuje na rozhodnutie, ktorým sa

[11] Pozri bližšie *Göktan proti Francúzsku*, sťažnosť č. 33402/96, rozhodnutie ESĽP z 2. augusta 2002.

[12] Podľa článku 1 Protokolu č. 4 k Dohovoru: *„Nikoho nemožno pozbaviť slobody len pre neschopnosť dodržať zmluvný záväzok."*

obžalovaný oslobodzuje spod obžaloby. Súdny dvor Európskej únie rozhodol, že predmetná zásada sa uplatňuje aj na rozhodnutie súdnych orgánov zmluvného štátu, ktorým je obžalovaný právoplatne oslobodený spod obžaloby pre nedostatok dôkazov.[13]

Zásada *ne bis in idem* je upravená aj v článku 54 Dohovoru, ktorým sa vykonáva Schengenská dohoda zo 14. júla 1985, uzatvorená medzi vládami štátov hospodárskej únie Beneluxu, Nemeckej spolkovej republiky a francúzskej republiky a postupnom zrušení kontrol na ich spoločných hraniciach (ďalej len „Dohovor k Schengenskej dohode“).[14] Naším cieľom nie je priniesť komplexný rozbor predmetného Dohovoru k Schengenskej dohode, avšak niektoré rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie zodpovedajú otázky v rámci danej problematiky.

Kontinentálny právny systém, ktorého znaky má aj slovenský právny poriadok, predpokladá, že právo štátu začať trestné konanie podlieha premlčacím lehotám. Uplynutie premlčacej lehoty má ten dôsledok, že právo na trestné stíhanie je premlčané. Berúc do úvahy, že Slovensko je súčasťou Európskej únie a jej občanom je garantované právo na slobodný pohyb v rámci Schengenského priestoru, tak je potrebné mať na zreteli aj to, že existujú podstatné rozdiely medzi členskými štátmi, pokiaľ ide o dĺžku premlčacích lehôt.

Vo vzťahu k slovenskej právnej úprave trestného práva hmotného je potrebné uvažovať, či má dopad na účely zásady *ne bis in idem* premlčanie trestného stíhania podľa § 87 Trestného zákona. Súdny dvor Európskej únie prostredníctvom rozsudku vo veci Giuseppe Francesco Gasparini a iní[15] odpovedal na otázku, či názor súdov jedného štátu, ohľadne premlčania trestného činu, zaväzuje súdy ostatných štátov. Súdny dvor judikoval, že zásada *ne bis in idem* sa uplatňuje na rozhodnutie súdu zmluvného štátu vydané v trestnom konaní, ktorým je obžalovaný právoplatne oslobodený spod obžaloby z dôvodu premlčania trestného činu, pre ktorý bolo začaté trestné stíhania. Avšak, zároveň dodal, že uvedená zásada sa neuplatňuje na iné osoby ako na tie, ktoré už boli právoplatne odsúdené alebo oslobodené spod obžaloby rozhodnutím súdu zmluvného štátu.

Výber rozhodnutí Európskeho súdu

Judikatúra Európskeho súdu vo vzťahu k právu nebyť opakovane súdený alebo trestaný je v prevažnej miere v oblasti deliktuálnej zodpovednosť na úseku dopravy. Nižšie ponúkame opis niektorých rozhodnutí ESĽP, ktoré vymedzujú determinanty nevyhnutné pre posúdenie danej problematiky z pohľadu praxe.

Rozhodnutie vymedzujúce zodpovednosť založenú na rovnakom správaní

Sťažovateľ zapríčinil dopravnú nehodu, počas ktorej usmrtil jedného z účastníkov nehody, a to cyklistu. U sťažovateľa bolo zistené požitie alkoholu pred jazdou. Za skutok v podobe trestného činu usmrtenia z nedbanlivosti bol sťažovateľ odsúdený. Konajúci súd v rámci rozhodovacej činnosti neaplikoval priťažujúcu skutočnosť, ktorou bol alkohol v krvi sťažovateľa počas jazdy. Súd vyhodnotil požitie alkoholu ako skutočnosť, ktorá neovplyvnila schopnosť sťažovateľa viesť vozidlo, keďže časový odstup medzi konzumáciou alkoholu a samotnou dopravnou nehodou bol veľmi krátky, resp. množstvo alkoholu, ktoré sa môže

[13] Pozri bližšie bod 61 rozsudku Súdneho dvora Európskej únie z 28. septembra 2006, *Van Straaten* (C-150/05, Zb. s. I-9327).

[14] Podľa článku 54 Dohovoru k Schengenskej dohode: *„Osoba právoplatne odsúdená jednou zo zmluvných strán nesmie byť pre ten istý čin stíhaná inou zmluvnou stranou, a to za predpokladu, že v prípade odsúdenia bol trest už odpykaný alebo sa práve odpykáva alebo podľa práva štátu, v ktorom bol rozsudok vynesený, už nemôže byť vykonaný.“*

[15] Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 28. septembra 2006, *Gasparini a iní* (C-467/04).

vstrebať do krvi v danom časovom úseku nezakladalo predpoklad pre konajúci súd, aby uplatnil priťažujúcu okolnosť.

V predmetnej veci bolo vykonané znalecké dokazovanie, ktoré preukázalo, že v krvi pána Gradingera počas dopravnej nehody muselo byť viac ako 0,8 g/l. Berúc do úvahy znalecké dokazovanie, správny orgán (popri existencii odsudzujúceho rozsudku v trestnom konaní), ktorý prejednával priestupok, uložil sťažovateľovi za riadenie vozidla pod vplyvom alkoholu v zmysle zákona o pozemných komunikáciách trest, a to peňažnú sankciu vo výške 12.000,- ATS. V prípade, ak by sťažovateľ neuhradil peňažný trest, správny orgán určil náhradný trest vo forme dvoch týždňov väzenia.

Sťažovateľ sa odvolal voči rozhodnutiu správneho orgánu a argumentoval tým, že správny orgán nemal pristúpiť k uplatneniu priťažujúcej okolnosti v zmysle zákona o premávke na pozemných komunikáciách, avšak konajúci nadriadený orgán odvolanie zamietol. Následne sťažovateľ podal ústavnú sťažnosť, avšak tá bola zo strany ústavného súdu vyhodnotená ako zjavne neopodstatnená. Tým, že sťažovateľ vyčerpal vnútroštátne prostriedky nápravy, pristúpil k podaniu sťažnosti na ESĽP a vo svojej sťažnosti okrem iného namietal aj porušenie článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru.

Rakúska republika proti sťažnosti argumentovala tým, že ustanovenia v zákone o premávke na pozemných komunikáciách a ust. trestného zákonníka majú odlišnú povahu a rôzne ciele. Podľa vlády ustanovenia trestného zákonníka chránia život a zdravie osôb, zatiaľ čo zákon o premávke na pozemných komunikáciách chráni bezpečnosť cestnej premávky. Taktiež poukazovali na to, že skutková podstata deliktu podľa ustanovení zákona o premávke na pozemných komunikáciách je naplnená už samým vedením vozidla pod vplyvom alkoholu. Pre uvedené nie je rozhodujúce, či dôjde k ublíženiu na zdraví alebo nie.

V súvislosti s vyššie uvedeným ESĽP dospel k záveru, že napriek inej právnej úprave a povahe a účelu právneho predpisu, správny delikt predstavuje len jeden z aspektov trestného previnenia. Napriek uvedenému ESĽP konštatoval, že v danej veci správny orgán a trestný súd konali a rozhodli o jednom a tom istom skutku (čine) a preto rozhodol, že došlo zo strany Rakúska k porušeniu článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru.

Vo výroku predmetného rozhodnutia ESĽP uviedol nasledovné: *„Súd si je plne vedomý toho, že ustanovenia sa líšia, a to nielen pokiaľ ide o pomenovanie trestných deliktov, ale tiež, čo je dôležitejšie, pokiaľ ide o ich povahu a účel. Ďalej pripomína, že trestný čin ustanovený v § 5 zákona o cestnej premávke predstavuje iba jeden aspekt trestného činu potrestaného podľa § 81 ods. 2 Trestného zákonníka. Avšak obe napadnuté rozhodnutia boli založené na rovnakom správaní. Preto došlo k porušeniu článku 4 Protokolu č. 7 (P7-4).“*

V súvislosti s vyššie uvedeným výrokom Európskeho súdu možno dospieť k záveru, že zákaz ustanovený článkom 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru je aplikovateľný na ten istý skutok (čin), nie na to isté právne posúdenie skutku.

Zaujímavou je skutočnosť, že Európsky súd pri posudzovaní prípadu vo veci Oliveira proti Švajčiarsku dospel k inému názoru, ako bolo vyššie prezentované. V predmetnej veci sťažovateľka počas vedenia motorového vozidla za zhoršených podmienok na vozovke, zapríčinených námrazou na ceste, dostala šmyk a narazila do dvoch vozidiel. Pri nehode bola zranená iba jedna osoba. Správny orgán (polícia), ktorý prerokúval danú dopravnú nehodu, uložil sťažovateľke v zmysle švajčiarskeho zákona o cestnej premávke pokutu vo výške 200,- CHF za neprispôsobenie rýchlosti podmienkam na ceste. V rovine zranenia, ktoré spôsobila jednej z osôb, ktoré boli tiež účastníkmi nehody, jej neskôr trestný súd uložil pokutu vo výške 2.000,- CHF z titulu nedbanlivostného ublíženia na zdraví. Predmetná pokuta v trestnom konaní bola sťažovateľke uložená trestným príkazom. Následne sťažovateľka podala odpor a súd pri rozhodovaní o odpore znížil pokutu na 1.500,- CHF. Trestný súd svojím rozhodnutím konštatoval, že napriek skutočnosti, že trestnému rozhodnutiu predchádza rozhodnutie správneho orgánu o uložení pokuty, nevidí dôvod, ktorý by bránil trestnému

stíhaniu vo veci ublíženia na zdraví. Napriek uvedenému konštatovaniu, trestný súd pristúpil k zrušeniu rozhodnutia správneho orgánu a odpočítal sumu 200,- CHF z pokuty, ktorú uložil. Sťažovateľka sa voči rozhodnutiu trestného súdu odvolala, no konajúci súd napadnuté rozhodnutie potvrdil, avšak poukázal na pochybenie správneho orgánu (polície) v otázke právnej kvalifikácie skutku.

Sťažovateľka vo svojich tvrdeniach namietala, že správny orgán bol pri nehode a mal vedomosť o vážnom zranení jednej z obetí nehody, no napriek tomu sa táto skutočnosť v rozhodnutí o uložení pokuty neobjavila, resp. správny orgán opomenul túto skutočnosť. Napriek predmetnému opomenutiu, podľa slov sťažovateľky správny orgán vedel, že nedisponuje právomocou rozhodovať o danom skutku, napriek tomu v rámci správneho konania jej udelili trest vo forme pokuty, zatiaľ čo mal spis postúpiť štátnemu zastupiteľstvu za účelom začatia trestného konania.

Európsky súd v danej veci konštatoval, že je typickým príkladom, „keď jeden skutok predstavuje viac trestných deliktov (ideálny súbeh). Charakteristickou črtou tohto pojmu je, že jediný kriminálny čin predstavuje dva samostatné trestné delikty, v tomto prípade nezvládnutie riadenia vozidla a nedbanlivostné ublíženie na zdraví. V takýchto prípadoch prísnejší trest zvyčajne absorbuje menej prísny. Neexistuje nič, čo by v takej situácii porušovalo článok 4 Protokolu č. 7, pretože toto ustanovenie zakazuje súdiť ľudí dvakrát za ten istý trestný delikt, zatiaľ čo v danom prípade jeden skutok predstavuje viac trestných deliktov (ideálny súbeh), jeden kriminálny čin predstavuje dva samostatné delikty.“[16]

V súvislosti s vyššie uvedeným poukazujeme na to, že ESĽP vo veci Oliveira proti Švajčiarsku rozhodol tak, že vyložil zásadu *ne bis in idem* podľa čl. 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru v rovine, keď predmetné ustanovenie zakazuje postihovať ľudí dvakrát za „ten istý trestný delikt“ a nebráni opakovanému potrestaniu (súdeniu) za „ten istý skutok“, a to za predpokladu, že predmetný skutok predstavuje viacero samostatných deliktov v jednočinnom súbehu. V tejto otázke je však potrebné podotknúť, že ten istý súd (ESĽP) vo veci Gradinger rozhodol inak, t.j. vyložil zákaz podľa č. 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru ako normu, ktorá zakazuje súdiť ľudí dvakrát za „to isté správanie“, čím vyslovil názor, že „aj keď sa dve ustanovenia zákonov vymedzujúce „trestné delikty“ líšia nielen svojím pomenovaním, ale aj svojou povahou a účelom (čo považuje súd za dôležitejšie), ide o „rozhodnutie založené na rovnakom správaní“, ak správanie, ktoré naplňuje znaky týchto činov sa aspoň čiastočne prekrýva.“[17]

Európsky súd vo vyššie uvedenej veci pripustil, že by bolo správne, ak by o oboch deliktoch sťažovateľky bolo rozhodnuté jedným orgánom, či už správnym alebo trestným, ale v závere tejto myšlienky uviedol, že nesprávny postup správneho orgánu nebol na ujmu sťažovateľky. Podľa názoru súdu znenie čl. 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru nezakladá prekážku, aby o jednotlivých deliktoch zakladajúcich sa na jednom skutku rozhodovali dva odlišné orgány. Toto svoje tvrdenie oprel o skutočnosť, že trest, ktorý bol sťažovateľke uložený správnym orgánom, bol absorbovaný v trestnom konaní, resp. takéto absorbovanie by nastalo aj v prípade, ak by rozhodovali dva rôzne orgány.

Zaujímavé je to, že slovenský sudca v ESĽP práva, JUDr. Bohuslav Repík, CSc., nesúhlasil s vyššie uvedeným názorom Európskeho súdu, ktorý bol prezentovaný väčšinou sudcov tohto súdu a nepodporil tento názor. Sudca za Slovenskú republiku namietal, že v prejednávanej veci ide o totožný prípad ako vo veci Gradinger, avšak s opačným záverom. Európsky súd vo veci Gradinger konštatoval, že zákaz opakovaného trestania sa aplikuje na totožné trestné konania, a nie na totožnú právnu kvalifikáciu. Svoje tvrdenie opieral o zásady

[16] Pozri bližšie uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 30. mája 2012 pod sp. zn. 5Tdo/26/2012.

[17] Pozri bližšie *Oliveira proti Švajčiarsku*, rozhodnutie ESĽP z 30. júla 1998.

právnej istoty, ktoré platia pre všetky konania. Taktiež poukázal na to, že predmetný zákaz má zabrániť situáciám, keď zmena niektorého špecifického aspektu skutku by znamenala, resp. viedla k inému právnemu posúdeniu skutku, na základe čoho by tá istá osoba bola opätovne súdená za skutok, za ktorý už raz bola potrestaná. Slovenský sudca prezentoval názor, že medzi vecami Gradinger a Oliveira nie je žiaden rozdiel, ktorý by bol podkladom pre rozhodnutie Európskeho súdu v inom ponímaní, ako bolo konštatované vo veci Gradinger. Taktiež poukázal na to, že ani rozdiely spočívajúce v priťažujúcich okolnostiach, ktoré boli alebo mohli byť konajúcim súdom vzaté do úvahy, nie sú podkladom pre neustálený názor v „case-law".

Európsky súd za účelom objasnenia rozporuplnej situácie v rámci svojej rozhodovacej praxe pristúpil k vysvetleniu rozdielov vo „vyčerpaní" všetkých „základných prvkov" skutku orgánmi, ktoré o danom skutku rozhodovali, a to skrze rozhodnutia zo dňa 29. marca 2001 vo veci Franz Fischer proti Rakúsku, sťažnosť č. 37950/97 a rozhodnutia zo dňa 6. júna 2002 vo veci Sailer proti Rakúsku, sťažnosť 38237/97.[18]

Jednotiace premisy

Vyššie prezentované rozhodnutia ESĽP poskytujú vo vzťahu k problematike zásady *nie dvakrát v tej istej veci* nasledovné závery:

— argumentácia, že ustanovenie článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru nebráni opakovanému potrestaniu (súdeniu) za ten istý skutok za predpokladu, že predmetný skutok predstavuje viacero samostatných deliktov v jednočinnom súbehu, bola ESĽP odmietnutá. ESĽP poukázal na to, že uvedené nereflektuje, že predmetný zákaz má zabrániť situáciám, keď zmena niektorého špecifického aspektu skutku by znamenala, resp. viedla k inému právnemu posúdeniu skutku, na základe čoho by tá istá osoba bola opätovne súdená za skutok, za ktorý už raz bola potrestaná;
— rozdielne právne posúdenie skutku nie je rozhodujúce pre aplikáciu čl. 4 Protokolu 7 k Dohovoru, keďže primárnym je, že právne posúdenie sa vzťahuje na ten istý skutok (čin), t.j. rozhodujúcim kritériom je totožnosť skutku;
— právo nebyť potrestaný dvakrát má širší význam, keďže zaručuje aj právo nebyť dvakrát súdený. Uvedeným ESĽP opätovne potvrdil svoj rozširujúci výklad k danej problematike;
— je potrebné stíhať iba ten delikt, ktorý zahŕňa všetky škodlivé následky obsiahnuté v ostatných deliktoch, resp. jeden škodlivý následok môže konzumovať ostatné škodlivé následky tým, že vo svojej podstate zahŕňa ostatné skutky.

Berúc do úvahy, že nami opísaná problematika zásady *ne bis in idem* vychádza najmä z medzinárodnej úpravy a rozhodovacej praxe, tak sme náš výklad obmedzili iba na zastavenie trestného stíhania v súlade s ust. § 215 Trestného poriadku.

Súdny dvor Európskej únie sa vo veci Gözütok a Brügge[19] zaoberal otázkou, či zásada *ne bis in idem* sa vzťahuje aj na konania o zastavení trestného stíhania, ktoré boli ukončené rozhodnutím prokurátora. Prostredníctvom predmetného rozhodnutia Súdny dvor Európskej únie judikoval, že zásada *ne bis in idem* sa rovnako uplatňuje na konania o zastavení trestného stíhania, tak ako v sporných konaniach v pôvodných veciach, v ktorých prokurátor v jednom členkom štáte skončí bez účasti súdu trestné konanie vedené v tomto štáte po tom, čo

[18] Pozri bližšie *VENCOVSKÝ F., JINDRA Z., NOVOTNÝ J., PŮLPÁN K., DVOŘÁK P.:* Dějiny bankovnictví v Českých zemích, 1. vydanie. Bankovní institut, Praha 1999.
[19] Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 11. februára 2003, *Gözütok a Brügge* (C-187/01 a C-385/01, Zb. s. I-1345).

obvinený splní určité povinnosti, najmä zaplatí určitú peňažnú sumu, ktorú stanovil prokurátor.

K uvedenej problematike poukazujeme aj na rozhodnutie vo veci Vladimír Turanský[20] podľa ktorého, zásada *ne bis in idem* zakotvená v článku 54 Dohovoru k Schengenskej dohode sa neuplatní na rozhodnutie, ktorým orgán zmluvného štátu po vecnom preskúmaní veci, ktorá mu bola predložená, nariadil zastavenie trestného stíhania v štádiu konania pred vznesením obvinenia voči osobe podozrivej zo spáchania trestného činu, pokiaľ toto rozhodnutie o zastavení podľa vnútroštátneho práva tohto štátu nevylučuje s konečnou platnosťou obžalobu a nie je prekážkou nového trestného stíhania za ten istý čin v tomto štáte.

Na základe vyššie uvedeného je možné dospieť k záveru, že na právoplatné rozhodnutie prokurátor podľa § 215 ods. 2 písm. b) TP sa vzťahuje zásada *ne bis in idem* nie len podľa článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru ale aj podľa článku 54 Dohovoru k Schengenskej dohode.

Pred tým, ako sa stal Dohovor súčasťou právneho poriadku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky na základe Oznámenia Federálneho ministerstva zahraničných vecí ČSFR publ. pod č. 209/1992 Zb., tak Najvyšší súd ČSR bol toho názoru, že ak skoršie konanie proti obvinenému skončilo právoplatným rozhodnutím organu oprávneného prejednávať priestupky, nebráni táto okolnosť trestnému stíhaniu tej istej osoby pre ten istý skutok. Mal za to, že k uloženému opatreniu za priestupok súd prihliadne pri stanovení druhu trestu, poprípade jeho výmere, pokiaľ vyšetrovateľ a v skrátenom vyšetrovaní prokurátor nezastaví trestné stíhania z dôvodu, že o skutku obvineného bolo už rozhodnuté iným orgánom, disciplinárne, kárne alebo cudzozemským súdom alebo úradom a toto rozhodnutie možno považovať za dostačujúce. Najvyšší súd ČSR poukázal na to, že trestné stíhanie nie je možné konať v prípade, kedy orgán oprávnený prejednávať priestupky konal a rozhodoval o priestupku potom, čo trestné stíhanie vedené proti obvinenému pre ten istý skutok skončilo právoplatným rozhodnutím vyšetrovateľa alebo súdu o postúpení veci tomuto orgánu k prejednaniu ako priestupok. Svoj postoj opieral o výklad, že účinky spojené s právnou silou rozhodnutia zakladajúceho *ne bis in idem* ako prekážku veci právoplatne rozsúdenej, vznikajú len na strane rozhodnutia, ktoré je výsledkom trestného konania, t.j. rozhodnutie vydané v správnom konaní, pred tým ako bol skutok prejednaní v trestnom konaní, nie je prekážkou *ne bis in idem.* Mal za to, že jedine rozhodnutie v trestnom konaní tvorí prekážku *ne bis in idem* pre prípadné neskoršie priestupkové konanie.[21]

Sme toho názoru, že vyššie uvedená argumentácia Najvyššieho súdu ČSR by v súčasnosti neobstála pri aplikácii aktuálnej judikatúry Európskeho súdu pre výklad zásady *ne bis in idem.*

Jednoznačná a dlhodobo nemenná judikatúra Európskeho súdu vo vzťahu k článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru dopadá tak na činy kvalifikované vnútroštátnym právom ako trestné činy, tak i na činy ním kvalifikované ako priestupky, prípadne iné správne delikty a výnimočne i disciplinárne delikty. Európsky súd sa nepriklonil k záveru, že zákaz *ne bis in idem* je obmedzený len na trestné konanie, keďže z hľadiska uplatnenia tejto zásady označil za rozhodujúcu totožnosť skutku a nie totožnosť právnej kvalifikácie.

Pre článok 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru má však zásadný význam povaha daného činu, pretože tento článok nepochybne dopadá na všetky činy napĺňajúce znaky trestného činu a bráni dvojitému stíhaniu a potrestaniu za tieto trestné činy. Na druhej strane sa nevzťahuje na všetky menej závažné činy, kvalifikované naším právnym poriadkom ako priestupky alebo iné správne delikty, prípadne ako disciplinárne delikty. Vzhľadom na špecifické ponímanie

[20] Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 22. decembra 2008, Trestné konanie proti Vladimírovi Turanskému (C-491/07).

[21] Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 11.1.1988 pod sp. zn. 11Tz/46/1987.

činu podľa Dohovoru možno zásadu *ne bis in idem* uplatniť iba na tie činy kvalifikovateľné správnymi prípadne inými príslušnými orgánmi ako menej závažné činy, teda priestupky, prípadne iné správne delikty a výnimočne i disciplinárne delikty, ktoré majú trestnoprávnu povahu, pričom povaha deliktu sa v tomto smere posudzuje tak z hľadiska chráneného záujmu (či ide o záujem všeobecný alebo partikulárny), z hľadiska adresáta normy (či je norma adresovaná všetkým občanom alebo len skupine osôb so zvláštnym statusom) a z hľadiska účelu a typu sankcie (či má represívny charakter).

Záver

Cieľom príspevku bolo priblížiť problematiku práva nebyť opakované súdený alebo trestaný v kontexte s trestnoprávnou a administratívnou zodpovednosťou a ich sankčným mechanizmom, ktorý za určitých podmienok predstavuje porušenie zásady *nie dvakrát v tej iste veci* v zmysle článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru.

Zodpovednosť za trestný čin a priestupok sa v určitých smeroch prekrývajú a vytvárajú tak prekážku veci rozhodnutej, čo pri aplikácii judikatúry ESĽP predstavuje zásah do ľudských práv a základných slobôd.

V zmysle vyššie uvedeného zastávame názor, že slovenské súdy a správne orgány by pri ukladaní „trestov“ mali postupovať v súlade s rozhodnutiami ESĽP. Na to, aby tento zámer bol naplnený, je potrebné predchádzať rozporu v otázkach, pod akú právnu úpravu spadá príslušné opatrenie podľa vnútroštátneho právneho poriadku, charakteru opatrenia, a v neposlednom rade formy a miery závažnosti uloženej sankcie. Základná zásada *ne bis in idem* vyjadrená v ust. § 2 ods. 8 Trestného poriadku nie je obmedzená len na trestné konanie, keďže z hľadiska uplatnenia tejto zásady je rozhodujúcou totožnosť skutku a nie totožnosť právnej kvalifikácie. V prípade, ak slovenské súdy budú vychádzať z poznatkov ESĽP, je možné vytvoriť podklad pre právnu štruktúru, ktorá by viedla k úprave *de lege ferenda* s cieľom eliminovať zásahy do princípu *ne bis in idem.*

Príkladom pre právnu úpravu *de lege ferenda* môže byť postoj rakúskeho Ústavného súdu, podľa ktorého správnym deliktom je len také konanie narušujúce bezpečnosť cestnej premávky, ktoré nie je trestným činom patriacim pod jurisdikciu trestných súdov. Uvedené predstavuje pomerne jednoduchý spôsob ako stanoviť mantinely trestania v správnom konaní, tak aby bola zabezpečená ústavná konformita „neskorších“ sankcií uložených za ten istý skutok v trestnom konaní.

Sme toho názoru, že postoj rakúskeho Ústavného súdu reflektuje rozširujúci výklad ESĽP k článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru, resp. v dostatočnej miere poskytuje garanciu ochrany práva nebyť opakovane súdený alebo trestaný.

V prípade porušenia ust. § 22 ods. 1 písm. d) Zákona o priestupkoch je podľa ods. 2 tohto ustanovenie možné uložiť pokuty od 200,- EUR do 1.000,- EUR a zákaz činnosti do piatich rokov. Uvedené porušenie je upravené aj v skutkovej podstate trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona, pričom za porušenie predmetného ustanovenia je podľa ods. 1 možné páchateľa potrestať odňatím slobody až na jeden rok. Skutková podstata opísaného priestupku a trestného činu môže byť naplnená jedným skutkom páchateľa, pričom podľa platnej právnej úpravy by v správnom konaní bolo páchateľovi možné uložiť napr. zákaz činnosti v rozsahu jedného roka a v trestnom konaní napr. trest odňatia slobody v rozsahu 6 mesiacov. Oba tresty by boli uložené v rozdielnych konaniach podľa rozličných právnych predpisov v rozličných právnych oblastiach, avšak za jeden a ten istý skutok. Sme toho názoru, že pri aplikácii výkladu ESĽP k úprave zásady *nie*

dvakrát v tej istej veci, by aj v nami prezentovanom prípade bolo porušené právo páchateľa nebyť opakovane súdený alebo trestaný, resp. neskorší trest by bol protiústavný.

Použitá literatúra:

- *IVOR, J. a kol.:* Trestné právo hmotné. Bratislava, Iura Edition, Bratislava 2010, 532 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
- *IVOR, J. a kol.:* Trestné právo procesné. Bratislava, Iura Edition, Bratislava 2010, 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.
- *MACHAJOVÁ, J. a kol.:* Všeobecné správne právo, Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava 2007, 504 s. ISBN 978-80-88931-71-3.

Judikatúra:

- *Escoubet proti Belgicku*, sťažnosť č. 26780/95, rozhodnutie ESĽP z 28. októbra 1999.
- *Franz Fischer proti Rakúsku*, sťažnosť č. 37950/97, rozhodnutie ESĽP z 29 mája 2001.
- *Gasparini a iní* (C-467/04), rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 28. septembra 2006.
- *Göktan proti Francúzsku*, sťažnosť č. 33402/96, rozhodnutie ESĽP z 2. augusta 2002.
- *Kadubec proti Slovenskej republike*, sťažnosť č. 27061/95, rozhodnutie ESĽP z 2. septembra1998.
- *Lauko proti Slovenskej republike*, sťažnosť č. 26138/95, rozhodnutie ESĽP z 2. septembra 1998.
- *Malige proti Francúzsku*, sťažnosť č. 27812/95, rozhodnutie ESĽP z 23. septembra 1998.
- *Maszni proti Rumunsku*, sťažnosť č. 59892/00, rozhodnutie ESĽP z 21. septembra 2006.
- *Nilson proti Švédsku*, sťažnosť č. 73661/01, rozhodnutie ESĽP z 13. decembra 2005
- *Oliveira proti Švajčiarsku*, rozhodnutie ESĽP z 30. júla 1998.
- *R.T. proti Švajčiarsku*, sťažnosť č. 31982/96, rozhodnutie ESĽP z 30. mája 2000.
- *Van Straaten* (C-150/05, Zb. s. I-9327), rozsudku Súdneho dvora Európskej únie z 28. septembra 2006.
- *Vladimír Turanský* (C-491/07), rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 22. decembra 2008.

Kriminalita mladistvých v Slovenskej a Českej republike a školské prostredie

Criminality of juveniles in Slovak republic and Czech republic and school environment

JUDr. Peter Čonka[1]

Abstrakt:
Cieľom príspevku je poskytnúť prehľad kriminogénnych faktorov, ktoré sú zapríčinené školským prostredím. Príspevok poskytuje aktuálny prehľad stavu kriminality mladistvých v Slovenskej republike a Českej republike, pričom porovnáva ukazovatele kriminality mladistvých v oboch štátoch. Príspevok tiež analyzuje jednotlivé vplyvy školského prostredia, ktoré podnecujú mladistvých k porušovania zákona a vzniku ich trestnoprávnej zodpovednosti prostredníctvom rozboru trestnej činnosti mladistvých, ktorej sa dopúšťajú v školách ale aj mimo školy, avšak z dôvodu podnetov prichádzajúcich zo školského prostredia. Príspevok poskytuje aj prehľad konkrétnych druhov trestnej činnosti, ktorá je podnietená školským prostredím. Príspevok rovnako poukazuje aj na možné prostriedky potláčania kriminality mladistvých, a to pomenovaním preventívnych opatrení, ktoré by bolo možné uviesť do praxe, resp. pomenovaním opatrení v prípade ktorých sa javí ako vhodné prispieť k ich intenzívnejšej realizácií.

Kľúčové slová: mladistvý, páchateľ, škola, kriminalita, protiprávne správanie.

Abstract:
The aim of a contribution is to provide a preview of criminological factors, which are caused by a school environment. The contribution provides an overview of current state of juveniles' criminality in Slovak republic a Czech republic, it compares indicators of juveniles' criminality in both states. The contribution also analyses the effects of school environment that incite juveniles to violate the law, what develops their criminal responsibility. The contribution analyses these effects through analysis of criminal activities of juveniles, which was committed at schools but also outside of schools, but because of incites that comes from the school environment. The contribution also provides an overview of specific types of criminal activities which are based on school environment. The contribution also points out the possible means of juveniles' crime suppressing by naming the preventive measures that could be put into practice and the contrition also names the measures in case of which it seems to be suitable to increase their realization.

Key words: juvenile, perpetrator, school, crime, unlawful conduct.

Úvod

Kriminalite mladistvých je potrebné venovať náležitú pozornosť vzhľadom na nízky vek páchateľa, na ktorého správanie je možný výchovný vplyv vo väčšej miere ako vo vzťahu k dospelému páchateľovi, ktorého osobnosť je už vyformovaná. Delikventné správanie mladistvých nie je možné prehliadať aj z dôvodu, že protiprávna činnosť mladistvých páchateľov môže nadobúdať progresívny vývoj a postupne smerovať k závažnejším druhom

[1] doktorand Katedry trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
peter.conka13@gmail.com

trestnej činnosti, preto je potrebné prostredníctvom preventívno-výchovného pôsobenia zamedzovať ďalšiemu rozvoju trestnej činnosti.

Preventívno-výchovné pôsobenie na mladistvých je možné zabezpečovať prostredníctvom projektov organizovaných policajným zborom a v prípadoch závažnejšieho porušovania zákona zo strany mladistvých prostredníctvom noriem trestného práva, resp. penitenciárnou a postpenitenciárnou starostlivosťou o páchateľov.

V rámci kriminality mladistvých je nevyhnutné pomenovať kriminogénne faktory, ktoré prispievajú k protiprávnemu správaniu mladistvých za účelom úspešného potláčania nežiaducich spoločenských javov, akým je aj kriminalita mladistvých. Paradoxne školské prostredie, ktoré má rozvíjať osobnosť mladistvých, môže v nežiaducich prípadoch prispievať k delikvencií mladistvých. V školských kolektívoch dochádza k množstvu situácií, ktoré môžu vyústiť aj do protiprávnej činnosti, preto je potrebné predmetné situácie analyzovať, aby bolo možné vyvíjať úsilie za účelom ich predchádzania. V školách sa vyskytuje množstvo mladistvých, ktorých osobnostné črty sú rozdielne. Z tohto dôvodu sa v školách môže vyskytovať najmä šikanovanie, pričom sa formujú aj skupiny pôsobiace na pôde škôl, ktoré v závažnejších prípadoch páchajú trestnú činnosť. „*Vzťah medzi školou a delikvenciou teda potvrdzujú nielen zahraničné vedecké štúdie a výskumy, ale aj policajné štatistiky. Tieto teórie poukazujú, že u týchto páchateľov sa prejavujú negatívne postoje ku škole, ktoré vedú až k ich úplnému odcudzeniu sa školskému prostrediu, čo následne môže viesť k delikvencií.*“ [2]

V príspevku Kriminalita mladistvých v Slovenskej a Českej republike a školské prostredie sa zaoberám problematikou kriminality mladistvých, ktorá je podnecovaná školským prostredím, pričom príspevok neopomína ani aktuálny stav kriminality mladistvých v Slovenskej republike a Českej republike. Z dôvodu rýchleho tempa vývoja spoločnosti a meniacich sa spoločenských pomerov je nevyhnutné v oblasti kriminality mladistvých prinášať nové poznatky a postrehy, ktoré môžu prispieť k jej potláčaniu.

Stav kriminality mladistvých v Slovenskej republike a Českej republike

Otázkam kriminality mladistvých je v súčasnej dobe potrebné venovať náležitú pozornosť, nakoľko je nevyhnutné protiprávne konanie potencionálnych páchateľov trestných činov zachytiť už v jeho počiatočnom štádiu, kým je ešte možné ovplyvňovať povahové črty a správanie človeka. V rámci celkovej kriminality zaujíma kriminalita mladistvých osobité postavenie. V súčasnej dobe sa stáva kriminalita čoraz významnejším spoločenským problémom, pretože od roku 1989 môžeme pozorovať jej postupný nárast. Na účely trestného práva rozumieme podľa slovenského právneho poriadku mladistvým osobu, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásty rok a neprekročila osemnásty rok svojho veku, kým podľa českého právneho poriadku je mladistvým osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila pätnásty rok a neprekročila osemnásty rok svojho veku. Pre toto obdobie veku je charakteristické ťažko kontrolovateľné správanie, ktoré môže vyústiť aj do páchania trestnej činnosti.

[2] Šúryová, E.: Škola ako jeden z kriminogénnych faktorov kriminality mládeže. In: *Otázky kriminality mládeže. Zborník z medzinárodnej konferencie o kriminalite mládeže.* IUVENTA a Ministerstvo vnútra SR , 2000, 221 s.

Graf. 1 Prehľad stíhaných a obžalovaných mladistvých za obdobie rokov 2012, 2013, 2014 podľa štatistík Generálnej prokuratúry SR

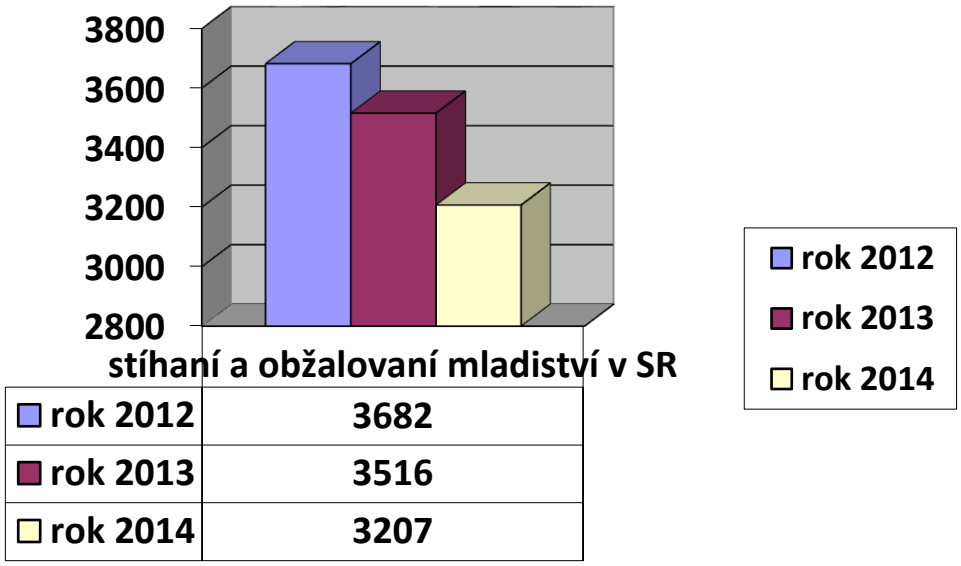

Graf. 2 Prehľad vyšetrovaných a stíhaných mladistvých za trestný čin za obdobie rokov 2012, 2013, 2014 podľa štatistík Ministerstva vnútra ČR

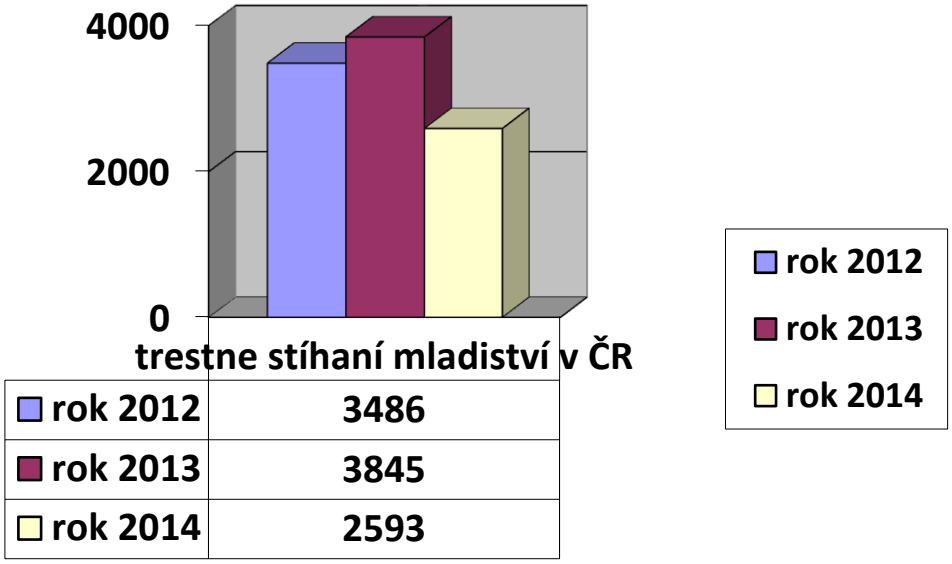

Na základe vyššie uvedených štatistík môžeme vyvodiť záver, že v pozorovanom období bol stav kriminality mladistvých obdobný, avšak vzhľadom na počet obyvateľov

Slovenskej republiky a Českej republiky je kriminalita mladistvých v Slovenskej republike markantnejšia. V tejto súvislosti je však nevyhnutné poznamenať, že kým v Slovenskej republike je v predmetnej štatistike zahrnutá aj trestná činnosť osôb vo veku 14 rokov, v Českej republike je v rámci kriminality mladistvých zahrnutá trestná činnosť osôb starších ako 15 rokov, a to vzhľadom na rozdielny vznik trestnej zodpovednosti v porovnávaných štátoch. V roku 2012 bolo podľa Štatistického prehľadu kriminality za rok 2012 Ministerstva vnútra Českej republiky v roku 2012 vyšetrovaných a stíhaných za trestný čin 1371 maloletých, v roku 2013 bolo vyšetrovaných a stíhaných za trestný čin podľa Štatistického prehľadu kriminality za rok 2013 Ministerstva vnútra Českej republiky 1286 maloletých a v roku 2014 bolo podľa Štatistického prehľadu kriminality za rok 2014 Ministerstva vnútra Českej republiky vyšetrovaných a stíhaných za trestný čin 1369 maloletých.

V prípade ak vezmeme do úvahy rozdielny vek vzniku trestnej zodpovednosti v Slovenskej republike a Českej republike a počet obyvateľov predmetných štátov, môžeme sa domnievať, že stav kriminality mladistvých v oboch štátoch je obdobný.

Škola ako kriminogénny faktor

Kriminalita mladistvých je v značnej miere spätá aj so školským prostredím, nakoľko sústreďuje veľké množstvo mladých ľudí a v dôsledku tejto skutočnosti dochádza k rozličným interakciám medzi mladistvými navzájom a tiež medzi mladistvými a pedagogickými zamestnancami. „*Funkcia školy ako socializačného činiteľa spočíva predovšetkým v zámernej (cieľavedomej) a systematickej výchove a vzdelávaní detí a mládeže a v zabezpečení ich prípravy na budúce povolanie*.“[3]

Poruchy správania sa môžu u niektorých jedincov začať vyskytovať už v období školského veku, ktoré začína v 6.-7. roku veku a končí začiatkom obdobia puberty 10. – 11. rok veku. V tomto období sa podľa odbornej literatúry (napr. Rybárová E. , 1975, Kopp, P. 2009) môžu vyskytovať drobné krádeže, záškoláctvo ale aj prvé skúsenosti s omamnými látkami. Ďalej môže dochádzať ku krádežiam bicyklov, motocyklov, k vlámaniam do chát alebo stánkov a v závažnejších prípadoch aj k lúpežiam.

V období puberty, ktoré začína v 10.- 11. roku veku a končí 13. -14. rokom veku, prvotné skúsenosti s trestnou činnosťou mladistvých páchateľov začínajú transformovať do trvalejšieho spôsobu života. Do popredia začína vystupovať aj násilná a mravnostná kriminalita, pričom počiatočné skúsenosti s alkoholom a inými omamnými látkami naberajú na intenzite a dochádza k pravidelnému užívaniu týchto látok.

V období juvenilného veku, t.j. 15 až 18 rokov veku, sa môžu začať v najzávažnejších prípadoch vyskytovať aj vraždy. „*V prípade mladistvých vrahov môže ísť o tzv. prvopáchateľa, ktorý je bez kriminálnej anamnézy, ale tiež o tzv. chronického páchateľa, ktorý mal v minulosti rad deliktov a skutkov, ktorými došlo k porušeniu noriem a zákonov*.“[4] Z dôvodu, že školské prostredie vytvára priestor na viaceré interakcie medzi mladistvými a pedagógom, v niektorých prípadoch môže negatívny vzťah mladistvého a pedagóga vyústiť do záškoláctva, ktoré môže viesť aj k delikventnému správaniu mladistvého, ktorý sa nachádza mimo dozoru rodičov alebo

[3] Šúryová, E.: Kriminalita mládeže. Akadémia policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminológie, 2003, s. 52.

[4] Kopp, P.: Kapitoly z forenznej (súdnej) psychológie. Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Katedra psychológie, 2009, s. 19

pedagógov. Záškoláctvo môže byť rovnako zapríčinené aj nepriateľskými vzťahmi medzi mladistvými navzájom, pričom takéto vzťahy v niektorých prípadoch vyústia aj do šikanovania.

Faktorom kriminality mladistvých, ktorý je zapríčinený školským prostredím, môžu byť aj učebné osnovy, ktorých obsah mladiství vnímajú ako nepotrebný pre bežný život, čím dochádza k nezáujmu o školu, pričom mladiství nevnímajú školu ako spôsob presadenia sa v živote a preto mladiství hľadajú iný spôsob dosiahnutia svojich cieľov prostredníctvom protiprávnej činnosti. Podľa štúdie organizácie Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) – *Sociálne determinanty zdravia školákov* z roku 2009/2010 sa z 10 žiakov 4 v škole nepáči, pričom pribúdajúcim vekom klesá pozitívny vzťah ku škole. V rámci predmetnej štúdie 65 % žiakov uviedlo, že postrehli nátlak na slabších spolužiakov. Šikanovanie neprebieha len vo forme dvojice agresor a šikanovaný, ale často šikanujú aj skupiny. „*Šikanovanie môžeme vymedziť ako agresívne správanie, kedy jednotlivec (alebo viacej osôb) väčšinou opakovane núti iného jedinca, ktorý mu je formálne rovný, často pod hrozbou použitia násilia, vykonávať nejakú činnosť, akú nie je povinný vykonávať, alebo znášať niečo, čo nie je povinný znášať. Toto konanie má prvky samoúčelnosti, páchateľovi nemusí prinášať žiadny profit, iba pocit prevahy nad obeťou.*“[5] V prípade šikany jednotlivec – agresor alebo skupina úmyselne a zväčša opakovaným konaním fyzicky alebo psychicky napáda jedného alebo viacerých spolužiakov, pričom využíva agresiu a manipulatívne prostriedky. Šikanovanie ako také vo väčšine prípadov nevyústi do konania, ktoré možno kvalifikovať ako trestný čin, avšak vyskytujú sa aj prípady, v ktorých agresor svojim konaním naplní skutkovú podstatu niektorého trestného činu.

Ďalším dôvodom protiprávneho správania mladistvých je aj monohopočetnosť tried, kde vzniká určitý druh anonymity a nedostatok priestoru pre individuálny prístup k žiakom zo strany pedagóga. Negatívny postoj k škole môže vyústiť aj k predčasnému odchodu žiaka zo školy, čo do značnej miery sťažuje možnosť uplatnenia sa na trhu práce. „*Práve nezamestnanosť mladistvých v súčasnosti predstavuje nielen závažný celospoločenský fenomén ale aj aktuálny kriminologický problém, o čom svedčí aj významný podiel nezamestnaných osôb medzi mladistvými páchateľmi.*“ [6]

V prípade mladistvých páchateľov so slabším intelektom často do popredia vystupuje negatívny postoj ku škole, ktorí sa páchaním trestnej činnosti snažia vynahradiť si svoj hendikep. Zlé výsledky v škole zapríčiňujú demotiváciu mladistvého a to často vedie k záškoláctvu, ktoré býva sprevádzané trestnou činnosťou. Mladistvý delikvent sa následne prejavuje negatívne v škole aj vo vzťahu k svojim spolužiakom, ktorých často šikanuje a v prípade takýchto prejavov sa obyčajne jedná o demonštráciu sily a agresivity mladistvého nad ostatnými spolužiakmi za účelom kompenzácie svojich nedostatkov. Vo väčšine prípadov konanie mladistvého nevyústi až do naplnenia skutkovej podstaty trestného činu, avšak vyskytujú sa aj také prípady, keď mladistvý spácha trestný čin. Takéto prípady môžeme pozorovať najmä na základných školách, ale dochádza k nim aj na stredných školách, pričom takéto konanie zväčša nie je oznámené príslušným orgánom a ostáva vo forme latentnej kriminality.

Podľa odbornej literatúry (napr. Martínek, 2009) vo väčšine prípadov mladiství na pôde školy páchajú trestný čin nebezpečného vyhrážania, trestný čin lúpeže, trestný čin vydierania, trestný čin poškodzovania cudzej veci, trestný čin krádeže, trestný čin nebezpečného prenasledovania, ublíženie na zdraví a v niektorých extrémnych prípadoch aj trestný čin sexuálneho násilia alebo znásilnenia. „*Agresori sú úplne opojení svojou mocou, v ubližovaní obetiam im nič nezabráni, jeho formy sú v extrémnych prípadoch také agresívne a hrubé, že*

[5] Sejčová, Ľ.: Delikvencia mládeže. Stimul, 2009, s. 15
[6] Šúryová, E.: Kriminalita mládeže. Akadémia policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminológie, 2003, s. 56

hrozí ťažké ublíženie na zdraví a v najhoršom prípade i smrť obete. Sú známe prípady, kedy obete boli pálené žeravým železom, vyhadzované v skrinkách z vyšších poschodí školy či domovov mládeže, škrtené a pod.“[7] Môže dochádzať aj k tzv. Štokholmskému syndrómu, keď obeť plní pokyny páchateľa a vnútorne sa s ním stotožní. K takýmto extrémnym prípadom však dochádza v prípade mladistvých umiestnených v reedukačných zariadeniach, kde sa vytvára určitý druh subkultúry.

Práve v školách sa často formujú rôzne skupiny, ktoré následne páchajú trestnú činnosť najmä vo forme spolupáchateľstva, nakoľko v školách sa stretávajú veľké skupiny mladistvých, ktoré prichádzajú do vzájomného kontaktu. Takto vytvorené skupiny, ktoré môžeme označiť ako tzv. gangy, páchajú najmä násilnú trestnú činnosť, trestné činy proti majetku alebo drogovú trestnú činnosť. Podmienkou pre vstup jednotlivca do gangu býva spáchanie určitého trestného činu. Jedná sa o druh rituálu, ale aj prostriedok skupiny voči jednotlivcovi, ktorým si skupina zabezpečuje jeho lojalitu, pretože jednotlivec je takto vydierateľný, v prípade ak by chcel z gangu vystúpiť. Gangy sú charakteristické najmä pre USA, ale poznáme ich už aj na území Slovenskej republiky alebo Českej republiky. Rozdiel je predovšetkým v tom, že gangy v USA sú omnoho viac organizované a často sa vyznačujú aj spoločnými rozpoznávacími znakmi. Pre mnoho gangov je násilie jednoducho spôsobom života a členovia gangov majú tendenciu prenášať takéto správanie aj do školského prostredia.

Gangy sú populárne predovšetkým u dospievajúcej mládeže. V Slovenskej a republike sú známe najmä gangy, ktoré páchajú rasovo motivovanú trestnú činnosť, ktoré pôsobia pod pomenovaním Skinheads. „Kriminálne akcie skinheadov napríklad vôbec nemajú majetkový motív, obeť býva často útočníkom neznáma, provokuje ich útok iba farbou pleti, napadnutie je brutálne a následky na zdraví obete sú vážne, často fatálne.“[8] Takéto gangy sa vyznačujú značnou mierou organizovanosti, spoločnou ideológiou a príslušnosť ku gangu dávajú najavo aj vo forme oblečenia a rôznych tetovaní. Súčasťou gangov tohto charakteru bývajú často jedinci, ktorí sú inak nevýrazní a v ničom nevynikajú, a preto sa snažia zapadnúť do kolektívu. „*Submisívne typy sa ochotne a dobrovoľne podriaďujú programu v partii a ten býva často zameraný na konzumovanie alkoholu, sniffing, páchanie rôznych antisociálnych činov a deliktov.*“[9]

Delikventné skupiny sa formujú predovšetkým v školách, pretože sa tu vyskytujú skupiny rovesníkov, ktoré sa následne stretávajú aj mimo školy. Zoskupujú sa predovšetkým v pohostinstvách a diskotékach, kde často požívajú alkohol a drogy, pričom na tento spôsob života im chýbajú peniaze, a to následne vedie k trestnej činnosti.

Záver

Problematike kriminality mladistvých je nevyhnutné venovať náležitú pozornosť, pričom obzvlášť nevyhnutné je zamerať sa na prevenciu kriminalitu v rámci školského prostredia. V školách dochádza k rôznorodým interakciám medzi mladistvými navzájom a tiež medzi mladistvými a pedagógmi na základe ktorých v niektorých nevítaných prípadoch dochádza k vzniku kriminogénneho prostredia. Oblasť školstva poskytuje pre štátne orgány najvhodnejší priestor pre prácu s potláčaním a prevenciou kriminality mladistvých, nakoľko mladiství trávia v škole značnú časť svojho času a správne zvolenými postupmi a pod odborným dohľadom je

[7] Martínek, Z.: Agresivita a kriminalita školní mládeže. Grada, 2009, s. 128
[8] Sejčová, Ľ. : Delikvencia mládeže. Stimul, 2009, s. 52
[9] Sejčová, Ľ. : Delikvencia mládeže. Stimul, 2009, s.51

možné pôsobiť na správanie mladistvých. Vhodnými prostriedkami potláčania kriminality mladistvých, ktorá má svoj pôvod v školskom prostredí, sú projekty zamerané na prácu s mladistvými a vedú ich k správaniu v súlade so zákonom a morálnymi normami spoločnosti.

Za najvýznamnejší prostriedok potláčania kriminality mladistvých možno označiť nevyhnutnú potrebu zvýšenia právneho vedomia mladistvých prostredníctvom učebných osnov. Mladistvých je potrebné vzdelávať o trestnoprávnych následkoch protiprávneho správania a tak zabezpečiť preventívno-výchovné pôsobenie noriem trestného práva.

Použitá literatúra:

- *Ivor*, J.: Trestné právo hmotné – Všeobecná časť. 1. vyd., Iura edition, 2006, ISBN 80-8078-084-6.
- *Šúryová*. E.: Škola ako jeden z kriminogénnych faktorov kriminality mládeže. In: Otázky kriminality mládeže. Zborník z medzinárodnej konferencie o kriminalite mládeže. IUVENTA a Ministerstvo vnútra SR , 2000, ISBN: 80-88893-65-8.
- *Kol. autorov*.: Sociálne determinanty zdravia školákov. Equilibria, s.r.o., 2011, ISBN: 978-80-89284-73-3. [viď. 11.9.2015]. dostupné online: http://www.coherent.sk/docs/hbsc-narodna-sprava-2009_2010.pdf
- *Kopp*, P.: Kapitoly z forenznej (súdnej) psychológie. 1. vyd.: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Katedra psychológie, 2009, ISBN: 978-80-8083-815-7.
- Martínek, Z.: Agresivita a kriminalita školní mládeže. Grada, 2009, ISBN 978-80-247-2310-5.
- *Sejčová,* Ľ.: Základy sociálnej patológie. Stimul, 2009, ISBN 978-80-89236-73-2. [viď. 13.8.2015]. dostupné online: http://stella.uniba.sk/texty/SL-Zaklady_socialnej_patologie.pdf
- *Statistické přehledy kriminality za rok 2012.* Praha: Policejní prezidium ČR, 2013. [viď. 15.9.2015]. dostupné online: http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2012.aspx
- *Statistické přehledy kriminality za rok 2013.* Praha: Policejní prezidium ČR, 2014. [viď. 14.10.2015]. dostupné online: http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2013.aspx
- *Statistické přehledy kriminality za rok 2014.* Praha: Policejní prezidium ČR, 2015. [viď. 14.10.2015]. dostupné online: http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx
- *Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2014.* Bratislava: Generálna prokuratúra Slovenskej republiky, 2015. [viď. 14.10.2015]. dostupné online: http://www.genpro.gov.sk/statistiky/statisticky-prehlad-trestnej-a-netrestnej-cinnosti-za-rok-2014-38c3.html
- *Šúryová*, E. : Kriminalita mládeže. Akadémia policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminológie, 2003, ISBN: 80-8054-305-4.

Prepájanie činností organizovaných kriminálnych skupín

Linking the activities of organized crime groups

JUDr. Ing. Anna Ďurfina, PhD.[1]

Abstrakt:
Organizované kriminálne skupiny v súčasnosti opúšťajú zaužívané spôsoby páchania trestnej činnosti, čím vo zvýšenej miere zefektívňujú svoje aktivity. Medzi nové aspekty rozvoja činností organizovaných kriminálnych skupín môžeme zaradiť i samotné prepájanie činností organizovaných kriminálnych skupín navzájom. Daný stav však následne prináša mimoriadne komplikovanú situáciu v nadväznosti na zníženú možnosť odhalenia takýchto aktivít v širšom regióne Európskej únie.

Kľúčové slová: organizovaná kriminalita, organizované kriminálne skupiny, organizovaná trestná činnosť, Európska únia

Abstract:
Organized criminal groups are now leaving established ways of committing crime, which increase streamline of its activities. Among the new aspects of the activities of organized crime groups, we can include the actual switching activities of organized crime groups with each other. But then the situation brings extremely complicated ending which is followed by the reduced possibility of detecting such activities in the wider region of the European Union.

Keywords: organized crime, organized criminal groups, organized crime activities, European Union

Úvod

Globalizačné procesy, ktoré sa dotýkajú všetkých oblastí ľudskej spoločnosti, bezpochyby vplývajú na rôzne možnosti prepájania sa aj organizovanej kriminality ako takej. Organizované kriminálne skupiny začínajú byť mimoriadne flexibilné, čo znamená, že sa nielen zapájajú do rôznych foriem trestnej činnosti, ale podľa nášho názoru i prepájajú svoje činnosti navzájom. Ide o logické vyústenie nutnosti zefektívnenia činností jednotlivých organizovaných kriminálnych skupín, keď určitá skupina môže vybranú fázu aktivít realizovať efektívnejšie, rýchlejšie a teda s menším rizikom odhalenia. Kým v minulosti bolo takéto prepájanie sa činností jednotlivých organizovaných kriminálnych skupín menej časté, a to najmä v nadväznosti na prísny etnický princíp formovania organizovaných kriminálnych skupín, dnes sa aj tieto skupiny otvárajú možnostiam zefektívňovať proces nelegálnych činností realizovaných v rámci ich portfólia. Dané tvrdenie podporuje aj Európsky policajný úrad, ktorý v Správe o hrozbách organizovaného zločinu z roku 2013 vymedzuje, že sa organizované kriminálne skupiny stávajú flexibilnejšími a adaptívnejšími v zmysle identifikácie nových možností, ktoré priniesla aj svetová hospodárska kríza.[2] Organizované kriminálne skupiny svoje činnosti nemusia vymedzovať v medziach legálnych princípov, a preto sú ich možnosti dostatočne variabilné. V súčasnosti je v rámci Európskej únie aktívnych okolo 3600[3] organizovaných kriminálnych skupín a tak je jednoznačné, že sa pri

[1] vedecko-výskumný pracovník a odborný asistent na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy *durfina@paneurouni.com*

[2] *Europol*. EU Serious nad organised crime threat assessment. 48 pp. 2013, ISBN: 978-92-95078-79-6. Dostupné na <*https://www.europol.europa.eu/sites/.../socta2013.pdf*>

[3] Tamtiež.

páchaní trestných činov musia dostávať do vzájomných interakcií. Tieto skupiny sa stávajú čoraz viac prepojenými sieťami a realizovanie činností v skupine smerom k vedeniu je výraznejšie postavené na flexibilnej hierarchii.

Prepojenie činností organizovaných kriminálnych skupín

Podporou tvrdenia, že sa aktivity jednotlivých organizovaných kriminálnych skupín navzájom prepájajú je rovnako aj rozvíjajúca sa kooperácia a následne aj samotné inkorporovanie rozmanitých národností do samotnej kriminálnej skupiny. Tento postupný vývoj v rámci organizovaných kriminálnych skupín následne prispieva k zvyšovaniu počtu rôznorodých skupín, ktoré už viac nie sú definované na základe čisto národnostného alebo etnického princípu. Organizované kriminálne skupiny sú tak ovplyvňované rozvojom internacionalizácie, pričom žiadna z oblastí páchania trestnej činnosti či zločinecké skupiny, ktoré ju páchajú, nie je možné od týchto procesov odčleniť. Čo je rovnako dôležité, tento vývoj smeruje k tomu, že aktivity organizovaných kriminálnych skupín nie sú obmedzované ani hranicami štátov, a tak aj ich činnosť nie je možné prepojiť na určitý presne vymedzený štát alebo región. Napriek stanoveným premisám nie je možné zabúdať, že etnicita, kultúra alebo historické väzby stále zostávajú dôležitým faktorom, ktorý napomáha pri budovaní pevných pút a dôvery v rámci organizovanej kriminálnej skupiny, pričom tieto faktory dopomáhajú aj ku tvorbe samotného jadra skupiny a jej následnej hierarchickej štruktúry.

Medzinárodné obchodné cesty a sloboda pohybu v rámci Európskej únie napomáhajú organizovaným skupinám pri vyhýbaní sa kontrolným mechanizmom právnych autorít či aktivitám konkurenčných kriminálnych skupín. Príkladmi takýchto konaní je vyhýbanie sa obchodníkov s heroínom tureckým skupinám, operujúcim na určitom úseku trasy obchodovania s drogami, alebo využívanie voľných ciest v Schengenskom priestore na obchodovanie s ľuďmi. Je zrejmé, že do určitej miery sa jednotlivé organizované kriminálne skupiny alebo skupiny, ktoré nie sú dostatočne hierarchicky silné vyhýbajú kontaktu s ostatnými organizovanými kriminálnymi skupinami. Tento proces však podľa nášho názoru nijako neznižuje váhu rozvoja spolupráce medzi organizovanými kriminálnymi skupinami v Európskej únii a vo svete. Práve obchod s drogami je jednou z najvariabilnejších oblastí spomedzi všetkých páchaných trestných činností organizovanými skupinami. Ukazuje sa, že najväčší počet organizovaných kriminálnych skupín (OKS) je súčasťou obchodu s drogami, pričom sa rovnako zvyšuje podiel nových psychotropných látok v rámci daného obchodu, a tým aj konkurencia medzi organizovanými skupinami zaoberajúcimi sa týmto segmentom. Podľa Európskeho policajného úradu je takmer 30 % organizovaných kriminálnych skupín v Európskej únii zapojených do obchodu s drogami.[4] Obchod s nelegálnymi drogami je vo svojej podstate tým najviac poly-kriminálnym trhom v Európskej únii, v rámci ktorého dochádza nielen k vytváraniu konkurencie, ale aj ku prehlbovaniu spolupráce medzi skupinami v rámci členských štátov, ktoré odsúvajú etnické či kultúrne spory, a zameriavajú sa na dosahovanie čo najväčšieho zisku za minimalizovania rizika odhalenia.

Organizované kriminálne skupiny sú štruktúrované do viacerých foriem. Jednou z foriem štruktúry organizovaných kriminálnych skupín je vertikálna štruktúra založená na klasickej hierarchii a operujúca na rôznych stupňoch velenia. Horizontálna štruktúra organizovaných kriminálnych skupín je sieťou, ktorá je bezpochyby menej rigidnou štruktúrou v rámci operačného velenia. Medzi týmito vyhradenými štruktúrami organizovaných kriminálnych skupín existujú aj iné formy organizácie skupín, ktorých

[4] *Europol*. EU Serious nad organised crime threat assessment. 48 pp. 2013, ISBN: 978-92-95078-79-6. Dostupné na <*https://www.europol.europa.eu/sites/.../socta2013.pdf*>

typické vlastnosti sa vzájomne nevylučujú. Forma organizácie kriminálnej skupiny sa totiž dokáže adaptovať na charakteristické znaky jedného alebo obidvoch základných modelových štruktúr, ako sme ich definovali v predchádzajúcom texte príspevku. Viac ako 40 % [5]organizovaných kriminálnych skupín má v súčasnosti formu sieťovej organizačnej štruktúry čo predznačuje, že skupiny sú viac prepojenými v rámci vlastnej štruktúry na rôznych stupňoch, čo následne umožňuje aj prepájanie týchto skupín medzi sebou. Na základe vymedzenia foriem organizačnej štruktúry organizovaných kriminálnych skupín je zrejmé, že kým v minulosti dominoval hierarchicky usporiadaný model skupiny, dnes už evidujeme skôr dominanciu voľných a teda bunkovo usporiadaných sietí. Organizačná štruktúra však jednoznačne ilustruje stupeň vykonávaných kriminálnych aktivít. Ako sme už uviedli, skupiny, ktoré sa zaoberajú prevažne obchodom s drogami majú inú štruktúru, modus operandi a potreby ako skupiny, ktoré páchajú majetkovú kriminalitu alebo kriminalitu mravnostnú.

Zvýšená diverzifikácia obchodných ciest a samotných činností organizovaných kriminálnych skupín predznamenáva, že tieto skupiny realokujú svoje zdroje a rozširujú svoje činnosti aj do regionálnych oblastí, ktoré boli v minulosti pre tieto skupiny nedosiahnuteľné. Prepojenie činností medzi organizovanými skupinami je preto mimoriadnou výhodou nielen pri zamedzení odhalenia úsekov kriminálnych aktivít policajnými orgánmi, ale aj v možnostiach ich ďalšieho geografického rozširovania na územia, ktoré boli pre tieto kriminálne skupiny doteraz mimo ich priameho dosahu.

Problematickým sa následne javí odhaľovanie prepájania organizovaných kriminálnych skupín, kedy je potrebné zadefinovať jednotlivé fázy, v ktorých existujú možnosti, aby sa činnosť organizovaných kriminálnych skupín prepojila natoľko, že jedna skupina bude suplovať úlohy tej druhej za účelom dosiahnutia efektívnejšej realizácie nelegálnych aktivít. V tejto nadväznosti je preto nevyhnutné vytvoriť teoretický model, ktorý by poodhalil možné kooperačné alebo nekooperačné vzťahy medzi organizovanými kriminálnymi skupinami. Kooperačné alebo nekooperačné teórie sú jedným z teoretických faktorov skúmaných v rámci teórie hier, ktorá bola v minulosti aplikovaná i na otázku vojny a mieru medzi Izraelom a Palestínou, v zmysle možnej kooperácie medzi týmito dvoma národmi. Rozvíjanie teórie hier v oblasti možnosti prepájania činností medzi organizovanými kriminálnymi skupinami je podľa nášho názoru základom pre vytvorenie prehľadnejšej siete možných kooperačných aktivít medzi jednotlivými organizovanými kriminálnymi skupinami, čo by mohlo následne napomôcť pri vytváraní modelových situácií, ktoré by významným spôsobom vplývali na efektívnejšie odhaľovanie trestnej činnosti vo vybraných úsekoch aktivít organizovaných kriminálnych skupín.

Trend rozvoja organizovanej kriminality v nadnárodnú organizovanú kriminalitu, ktorá sa navzájom prepája, poukazuje na opodstatnenosť výskumu možných teoretických východísk, ktoré by napomohli nielen odhaliť, ale následne aj preventovať spoluprácu medzi organizovanými kriminálnymi skupinami.

Premenné, ktoré ovplyvňujú vznik a rozvoj organizovanej kriminality môžu byť naviazané na charakter kultúrnej tradície štátu, úroveň právnych noriem alebo na stav vnútornej správy či ekonomiky. Je mnoho faktorov, okrem iného i migrácia či etnické vplyvy, ktoré nezanedbateľným spôsobom vplývajú na činnosť organizovaných kriminálnych skupín. Súčasnému rozvoju organizovanej kriminality napomáha anonymita, ktorá je podporovaná využívaným právom na ochranu informácií či nedotknuteľnosťou bankového alebo daňového tajomstva. Mobilita väčšieho počtu ľudí v dôsledku zlepšujúcich sa telekomunikačných a dopravných infraštruktúr následne len podporuje ďalšiu akceleráciu rozvoja aktivít

[5] *Europol*. EU Serious nad organised crime threat assessment. 48 pp. 2013, ISBN: 978-92-95078-79-6. Dostupné na <*https://www.europol.europa.eu/sites/.../socta2013.pdf*>

organizovaných kriminálnych skupín. Ak do tohto vzorca vložíme premennú spočívajúcu v rozvíjaní spolupráce medzi inak oddelenými organizovanými kriminálnymi skupinami, odhalenie týchto aktivít je skoro nemožné. Pri definovaní aktivít kriminálnych skupín je aj podľa odborníkov zaoberajúcich sa výskumom organizovanej kriminality potrebné implikovať systémový prístup.[6] Vytvorenie systému následne znamená určenie jeho štruktúry a definovanie jeho jednotlivých prvkov. Nakoľko sú činnosti organizovaných kriminálnych skupín realizované prostredníctvom konkrétnych subjektov a interakcie týchto subjektov, ich vzťahy a postoje, ktoré sa vytvárajú následne súvisia aj s rešpektovanými princípmi pri vytváraní a existovaní samotnej skupiny, pod čo je možné zaradiť najmä spolčenie, štruktúrovanie, zoskupenia alebo utajenie. Nevyhnutným predpokladom, ktorý vytvára štruktúru činností organizovaných kriminálnych skupín je aj samotný postup, ktorý je zvolený k dosiahnutiu cieľov a situácia, za ktorej sa realizované postupy účelovo vytvárajú. V tejto súvislosti môžeme konštatovať, že vzťahy a postoje, ktoré voči sebe organizované kriminálne skupiny aktívne zaujímajú pri dosahovaní svojich cieľov, sú odrazom systému organizácie a riadenia organizovanej kriminálnej skupiny. Preto je podľa nášho názoru o to viac dôležité poukázať na zmenu v organizačných štruktúrach organizovaných kriminálnych skupín a to v nadväznosti na možnosti prepájania sa týchto štruktúr v určitých častiach realizácie nelegálnych aktivít.

Utajenie existencie organizovanej kriminálnej skupiny sa realizuje ako navonok tak aj v mnohých prípadoch do vnútra samotnej skupiny. Daný aspekt napomáha k utajovaniu existencie jednotlivých prepojení medzi určitými organizovanými kriminálnymi skupinami. Túto situáciu vnímame ako rozpornú v zmysle neexistencie uceleného systému, ktorý by bol založený na modely prezentujúcom možnosti prepájania činností organizovaných kriminálnych skupín napomáhajúcom odhaľovať túto súčasť aktivít organizovanej kriminality. Poodhaliť kooperačné alebo nekooperačné vzťahy medzi organizovanými kriminálnymi skupinami v Európe považujeme za dôležitý aspekt v boji proti organizovanej kriminalite vo všeobecnosti.

Záver

Organizované kriminálne skupiny v súčasnosti využívajú jednotlivé atribúty a systémy nadväzujúce na globalizačné procesy vo svete. Nakoľko je samotná organizovaná kriminalita vykonávaná nezákonným spôsobom, nie je možné tieto aktivity ohraničovať právnymi ale následne i regionálnymi hranicami. Nemenej dôležitým je následne i fakt, že jednotlivé organizované kriminálne skupiny sa snažia medzi sebou kooperovať, a to na rôznych stupňoch páchania nelegálnych aktivít. Preto je nevyhnutné, aby sa do budúcnosti vytvoril systémový model, v rámci ktorého by vložené premenné dokázali poukázať na jednotlivé fázy či etapy spolupráce organizovaných kriminálnych skupín v jednotlivých regiónoch sveta.

Použitá literatúra:

- *Europol*. EU Serious nad organised crime threat assessment. 2013. 48 pp., ISBN: 978-92-95078-79-6. Dostupné na <*https://www.europol.europa.eu/sites/.../socta2013.pdf*>
- *Lisoň, J., Meteňko, J., Stieranka, J.:* Projekt výskumnej úlohy: Organizovaný zločin v SR: Projekt výskumnej úlohy, 1. Vyd. Bratislava: Akadémia PZ, 2002. 20 s.

[6] *Lisoň, J., Meteňko, J., Stieranka, J.* Projekt výskumnej úlohy: Organizovaný zločin v SR: Projekt výskumnej úlohy, 1. Vyd. Bratislava: Akadémia PZ, 2002. 20 s.

Strategické rozhodovanie organizovaných kriminálnych skupín

Strategic decisions of the organized criminal groups

JUDr. Ing. Anna Ďurfina, PhD.[1]

Abstrakt:
Organizované kriminálne skupiny sú subjekty, ktoré nepochybne musia využívať strategické rozhodovanie v rôznych fázach ich činnosti, ako aj pri samotnom páchaní nelegálnych aktivít. V prípade, že predpokladáme i možnosť prepájania sa týchto aktivít medzi jednotlivými organizovanými kriminálnymi skupinami, je zrejmé, že za danej situácie budú organizované kriminálne skupiny (ich vedenie) strategicky rozhodovať o efektívnosti, či neefektívnosti prepojenia sa určitých fáz či etáp ich nelegálnych činností s nelegálnou činnosťou inej skupiny. V tejto nadväznosti je následne možné aplikovať teóriu hier, ako teóriu schopnú objasniť možnosti kooperácie či nekooperácie medzi organizovanými kriminálnymi skupinami.

Kľúčové slová: organizované kriminálne skupiny, organizovaná trestná činnosť, Európska únia, strategické rozhodovanie, teória hier

Abstract:
Organized criminal groups are those subjects, who certainly must use strategic decision-making at different stages of their work as well as the very act of committing illegal activities. In the event that the assumptions and the possibility of linking these activities between organized criminal groups are clear, it is absolute that in this situation organized criminal groups (the leadership of the group) have to make strategic decisions-making about the effectiveness or ineffectiveness of linking to certain stages or phases of their illegal activities to illegal operation of another group. In this response, it is then possible to apply game theory as a theory capable to clarify the potential for cooperation or not cooperation between organized crime groups.

Keywords: organized criminal groups, organized crime activities, European Union, strategic decision-making, Game theory

Úvod

Organizované kriminálne subjekty môžeme vnímať ako entity, ktoré svojim konaním vytvárajú určité predpoklady pre nutnosť rozhodovania ako vo svojom vnútri, tak aj navonok. Ako subjekty, ktoré pôsobia v určitej oblasti, tak nevyhnutne prichádzajú do kontaktu i s inými organizovanými kriminálnymi skupinami. Za danej situácie je následne nevyhnutné, aby dochádzalo k rozhodovaniu o procese výkonu nelegálnych aktivít týchto skupín samostatne, i v priamej nadväznosti na inú organizovanú kriminálnu skupinu. Je preto potrebné hľadať nové riešenia pri formovaní modelu rozhodovania organizovaných kriminálnych skupín i v teórii, aby sme následne mohli odpovedať na otázky vychádzajúce z praxe.

[1] vedecko-výskumný pracovník a odborný asistent na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy
anna.durfina@paneurouni.com

Strategické rozhodovanie a prepájanie činností organizovaných kriminálnych skupín

V súvislosti s potrebou poodhaliť a zadefinovať možné prepojenie organizovaných kriminálnych skupín a ich činností v praxi, je nevyhnutné využiť teoretické modelovanie, ktoré nám napomôže odkryť jednotlivé prvky daného procesu. V danej nadväznosti budeme vychádzať z teórie hier ako matematickej teórie využiteľnej v bezpečnostnej oblasti, ktorá prináša vhodné teoretické základy pre výskum prepájania sa činností organizovaných kriminálnych skupín. V roku 1994 S. Hart zadefinoval ako hlavný prínos R. J. Aumanna v oblasti teórie hier najmä oblasť:

- opakovaných hier,
- analýzu racionality a equilibria pri rozhodovaní a
- modelovanie perfektnej konkurencie.[2]

Atribúty opakovaných hier R. J. Aumann následne aplikoval na netypické prípady kooperácie či nekooperácie medzi subjektmi, pričom ako jeden z príkladov uviedol i aplikáciu teórie hier – opakovanej hry či analýzy racionality rozhodovania, na strategické rozhodovanie a aktivity organizovaných kriminálnych skupín vo vzájomnej interakcii. Vychádzame z premisy, že väčšina vzťahov medzi subjektmi, ktoré prichádzajú do vzájomných interakcií a musia sa strategicky rozhodovať sú dlhotrvajúce, pričom i konkurencia medzi organizovanými kriminálnymi skupinami je často dlhodobou záležitosťou. V takto dlhotrvajúcich interakciách sú jednotlivé fázy prirodzene závislé, subjekty svoje rozhodovanie prispôsobujú svojim skúsenostiam z minulosti, a berú do úvahy budúci vplyv ich rozhodnutia. Mnohé zaujímavé a zároveň dôležité vzory správania sa – ako je odmeňovanie a trestanie, spolupráca a hrozby, odovzdávanie informácií či ich skrývanie – možno vidieť iba vo viacstupňových situáciách rozhodovania. Všeobecným rámcom pre výskum týchto strategických interakcií je teória hier. „Hráči“ sú rozhodujúcimi sa subjektmi, pričom môže ísť o jednotlivcov ale i skupiny, ktoré sa navzájom ovplyvňujú. Prostredníctvom teórie hier skúmame interakcie z racionálneho hľadiska rozhodovania a vyvíjame modely a metodiky, ktoré sú univerzálne a široko použiteľné, a to i na rozhodovanie organizovaných kriminálnych skupín. Predovšetkým vo viacstupňovom modely interakcií sa opakujú hry, v ktorých je tá istá hra hraná v každej fáze. Takéto modely nám umožňujú identifikovať zložité správanie sa z dôvodu zložitosti interakcie samotnej.

V prípade, že sa zameriame na analýzu nekooperatívnych hier v normálnom tvare teórie hier a budeme ju aplikovať na interakcie organizovaných kriminálnych skupín, za najrozpracovanejšiu bezpochyby považujeme tzv. väzňovu dilemu, ktorá je nevyhnutnou súčasťou opakovaných hier v teórii hier. Väzňova dilema definuje paradigmatický príklad hry s neurčitosťou a s nenulovou sumou výplat. Jej podstatou je objasnenie optimálnej stratégie, ktorá by eliminovala riziká vyplývajúce z nemožnosti vopred určiť, a teda neurčitosti rozhodnutia konkurenčnej organizovanej kriminálnej skupiny (protihráča), pričom rozhodnutie protihráča bezprostredne ovplyvní výšku výplaty – zisku prvého hráča. Väzňova dilema bola po prvý krát definovaná v roku 1950, keď M. Flood a M. Dresher vytvorili myšlienkový experiment, ktorý opisoval racionálne správanie hráčov, ktorí nezávisle od seba sledujú svoje vlastné záujmy. A. W. Tucker následne formalizoval tzv. Dresherov experiment a vytvoril situáciu, na základe ktorej má dnes dilema svoje pomenovanie. V originálnom zadaní vedeckého problému išlo o nasledujúcu situáciu:

---

[2] *Hart, S.* Robert Aumann´s Game and Economic Theory. Hebrew University, 2006. Dostupné na <http://www.ma.huji.ac.il/hart/papers/aumann-n.pdf>

„Dvaja členovia zločineckej skupiny boli zadržaní a uväznení. Každý väzeň osamote bez možnosti komunikácie alebo výmeny správ s tým druhým. Polícia priznáva, že nemá dostatok dôkazov na ich odsúdenie za hlavný trestný čin, ale má dostatok dôkazov na odsúdenie na rok väzenia za spáchanie menších skutkov. Simultánne ponúkne každému väzňovi faustovský obchod. Ak bude jeden z nich svedčiť proti druhému, svedok bude prepustený, kým spoluväzeň dostane tri roky za hlavný zločin. Obidvaja sú informovaní o tom, že druhému väzňovi bola ponúknutá tá istá dohoda. V prípade, že obidvaja väzni budú svedčiť proti sebe navzájom, budú odsúdení na dva roky vo väzení. Väzňom je ponechaný nejaký čas na rozmyslenie, ale v žiadnom prípade sa nemôžu dozvedieť, ako sa rozhodol ten druhý.“[3]

Z teoretického vymedzenia väzňovej dilemy vyplýva, že nakoľko nemôžu dvaja väzni navzájom ovplyvniť svoje rozhodnutia, každý by sa mal starať o svoje vlastné blaho. Ak abstrahujeme od morálnych, sociálnych či psychologických aspektom problému a teda možnej pomsty, reakcie okolia a podobne, a obmedzíme svoje zameranie iba na racionálne rozhodnutie aktérov, musíme dospieť k tzv. tabuľke možných riešení, resp. modelu rozhodnutia dvoch aktérov v hre. V prípade, že sa hráč č. 1 rozhodne zostať lojálnym k svojmu spolupáchateľovi a nezradí ho, výsledok možného trestu následne závisí na rozhodnutí druhého hráča. Ak daný hráč rovnako prejaví lojalitu a nezradí hráča č. 1, dochádza k vzájomnej kooperácii, ktorej výsledkom je rok väzenia pre každého z aktérov. Danú situáciu môžeme označiť ako výhra – výhra (*win – win situation*), keď obidva subjekty hry kompromisným riešením a teda kooperáciou dosiahli určitý záujem. Ak však protihráč nekooperuje a zradí druhého hráča, výsledkom interakcie budú 3 roky väzenia pre druhého hráča. V prípade, že hráč č. 1 nespolupracuje so svojím komplicom a zradí ho, opäť je výsledok jeho odplaty závislý od správania protihráča. Ak aj tento protihráč preferuje voľbu usvedčiť svojho spolupáchateľa, výsledkom danej interakcie bude dvojročné väzenie pre obidvoch páchateľov. „Ak však hráč č. 2 zvolí stratégiu kooperovať a svedčiť odmietne, výsledkom súdneho pojednávania pre prvého hráča bude beztrestnosť a sloboda. Hráč č. 1 teda pri nekooperácii môže získať 2 roky väzenia alebo slobodu.“[4]

Z daného vyvodzujeme, že nakoľko neexistuje spôsob možnej komunikácie a dojednania spoločnej stratégie medzi oboma aktérmi hry, každý z racionálnych hráčov zvolí tú stratégiu, ktorá ho pri akýchkoľvek voľbách súpera privedie k maximalizácii ziskov a k optimálnemu riešeniu situácie. V teórii je takáto stratégia považovaná za dominantnú stratégiu, kedy hráč dosahuje vždy najlepšie možné výsledky nezávisle od rozhodnutie svojho súpera. Z väzňovej dilemy vyplýva, že pre hráča č. 1 je výhodnejšie nespolupracovať, nakoľko nespolupráca vedie buď k dvom rokom väzenia prípadne k slobode, zatiaľ čo spolupráca a teda mlčanie rezultuje do istoty väzenia (2 alebo 3 roky). V nadväznosti na rozhodovanie hráča č. 1 tak podľa vyššie vymedzeného ide o striktne dominantnú stratégiu a to napriek tomu, že existuje riešenie, pri ktorom by nespolupracovanie viedlo k horšiemu výsledku (2 roky) ako prípadná obojstranná spolupráca (1 rok). Z pohľadu prvého hráča je zvolená stratégia pozitívnejšia ako v prípade jeho súpera. Ak totiž hráč č. 1 nekooperuje, získa slobodu alebo dva roky, kým jeho súper v hre, dva alebo až tri roky väzenia. V prípade, že rozhodnutia v interakcii (hre) vedú k horšiemu alebo aspoň rovnako dobrému výsledku pre hráčov, ako v prípade, že by sme použili inú stratégiu, v danom prípade hovoríme o slabej dominancii.

---

[3] *Poundstone, W.* Prisoner´s Dilemma. New York: Anchor Books, 1992. p. 118, 294 pp., ISBN: 978-0385415804.

[4] *Démuth, A.* Teória hier a problém rozhodovania. Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2013. s. 40, 87 str., ISBN 978-80-8082-580-5.

Dominantné stratégie tak vyjadrujú optimálne riešenie situácie jednotlivého hráča v interakcii, keďže je v rámci väzňovej dilemy pre obidva subjekty optimálne použiť tú istú stratégiu. Pi obojstrannom použití dominantných stratégií nastane rovnováha, pri ktorej jednostrannou zmenou stratégie nie je možné, aby žiaden z protivníkov získal výhodu. Práve J. F. Nash dokázal, že každá konečná hra má aspoň jedno také riešenie, ktoré sa stáva rovnovážnym stavom, v rámci ktorého obidve strany vyhrávajú.[5]

Väzňova dilema vymedzuje, že použitie nekooperačnej stratégie je pre obidvoch hráčov v predmetnej situácii najlepšie a to vzhľadom na eliminovanie vplyvu rozhodnutia protivníka. Dané rozhodnutie však podľa nášho názoru automaticky nevedie k najlepšiemu výsledku – čím je v tejto situácii sloboda. Rovnako racionálni hráči preto dospejú k stavu, že obidvaja svedčia a preto dostanú dvojročné tresty, čo je horšie ako v situácii, ak by spolupracovali. Rovnovážny stav tak nevedie k jasnému využitiu Paretovho optima, keď pod Paretovým optimálnym riešením vnímame rovnovážny stav, a teda ak chce jeden hráč zmeniť svoju situáciu, je možné tak urobiť iba na úkor zhoršenia podmienok druhého. Paretovo optimum definujeme v tejto situácii ako stav úplnej vyváženosti situácie.[6]

Väzňova dilema je mimoriadne významnou pri stanovení podmienok nekooperácie nielen medzi dvoma hráčmi ale aj medzi *n* počtom subjektov a teda i organizovaných kriminálnych skupín. Proces rozhodovania sa v takejto multipersonálnej hre hľadania optimálnej stratégie rozhodovania nevyhnutne nesťažuje, i keď je náročnejšie určiť Paretovo optimum. Navyše je dôležité potvrdiť, že v rôznych socioekonomických a bezpečnostných hrách môžeme nachádzať viacero rovnovážnych bodov.

Teoretickým vymedzením protikladu väzňovej dilemy je tzv. zbabelcova dilema, keď v určitej interakcii zotrvávajú hráči v nastolenej stratégií i s rizikom, že rovnaká stratégia súpera povedie k úplnej prehre obidvoch hráčov. H. Raiff opisuje daný stav na príklade vodičov áut, ktoré idú oproti sebe v tom istom jazdnom pruhu. Problematickým v danej situácii je fakt, že pri hre bez informácií o konaní druhého, nemá ani jeden zo súperov dominujúcu stratégiu, nakoľko ak neuhne ani jeden z vodičov, prípadne uhnú obidvaja, vedie toto rozhodnutie k rovnakej prehre. Ak dôjde k opakovanej hre uvedeného problému, situácia sa mení, nakoľko sa umožní odkrytie spoločných poznaní alebo sa vytvorí taká platforma, ktorá vedie ku koordinovanému a kooperatívnemu správaniu – rozhodovaniu.

Pri hľadaní optimálnej stratégie pri klasickej väzňovej dileme je nutné, aby racionálne subjekty eliminovali vplyv možnej pomsty alebo odplaty protihráča. V danej situácii, a teda pri opakovaných hrách je odplata alebo predikcia súperovej stratégie kľúčovým bodom k tomu, aby sa našiel ten najlepší postup. Z daného vyplýva, že pri jednorazovej hre – interakcii, hráči nachádzajú rovnovážny bod prostredníctvom tzv. zradcovskej stratégie, avšak jej opakované použitie by neprinieslo požadovaný benefit, nakoľko:

- ak táto stratégia viedla v prvej interakcii k maximálnemu zisku jedného z hráčov - organizovanej kriminálnej skupiny, vzhľadom na identickosť protihráča nie je možné očakávať jeho opätovne sebapoškodzujúce správanie a to najmä s ohľadom na fakt, že vie aký bol predchádzajúci ťah súpera, alebo ak chce zmeniť stratu z predchádzajúceho kroku,
- celkový benefit pre obidvoch protihráčov nie je maximálny, keďže pri voľbe zradcovskej stratégie je súčet udelených trestov min. 3 roky pri neracionálnom hráčovi alebo 4 roky pri racionálnych hráčoch, čo je viac ako celkovo 2 roky - po roku

[5] Pozn. autora: Ide o tzv. Nashovo Equilibrium. Pozri bližšie*: Nash, J. F*. Equilibrium Points in n-Person Games. In *Kuhn, H. W.* Classics in Game Theory. Princeton: Princeton University Press. 1997. p. 3 – 4. 328 pp., ISBN 978-0691-011-92-9.

[6] *Démuth, A.* Teória hier a problém rozhodovania. Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2013. s. 42, 87 str., ISBN 978-80-8082-580-5.

každému hráčovi v prípade, že kooperujú. Daný stav nie je možné formálne dohodnúť, avšak ak ide o hru s opakovaním, racionálni hráči majú záujem o zachovanie čo najväčšieho benefitu a tak zvolia stratégie, ktoré sú podobné kooperácii, na ktorej by sa v rozdielnej situácii museli dohodnúť.

Mimoriadne dôležitým aspektom pri aplikovaní teórie opakovaných hier je skutočnosť, či hráči poznajú prípadne nepoznajú voľbu rozhodnutia svojho protihráča, počet opakovaní, prípadne celkový počet protihráčov a rozmanitosť prijatých stratégií. V prípade, že hráč nepozná stratégiu protihráča, zaraďujeme tento stav ako situáciu, v rámci ktorej môžeme aplikovať klasickú Väzňovu dilemu. Ak protihráč pozná stratégiu alebo rozhodovanie iného hráča, upraví svoju vlastnú stratégiu rozhodovania na základe správania protihráča alebo výnosnosti vlastnej stratégie v predchádzajúcich hrách.

Na základe počtu opakovaní interakcie je možné hry rozdeliť na hry s konečným a nekonečným počtom opakovaní.[7] Pri analýze rozhodovania organizovaných kriminálnych skupín budeme v princípe uvažovať o všetkých interakciách – hrách, ako o hrách s konečným počtom opakovaní, nakoľko nie je možné vymedziť hru s dvoma či *n* počtom večne trvajúcich hráčov. Dané tvrdenie však bude irelevantným v prípade, že na miesto určitého hráča nastúpi hráč iný, keď je následne počet opakovaných interakcií taký veľký, že nie je možné uvažovať o početnosti opakovaných hier. Daný stav vo svojich vedeckých štúdiách predikujú aj M. J. Osborne a A. Rubinsteinová.[8] V tejto súvislosti tak musíme zvažovať najmä stanovenie finálneho horizontu hráčov pri interakcii organizovaných kriminálnych skupín a nie presný počet opakovaní hry. Je nevyhnutné vymedziť, či hráči v prípade vnímania ukončenia hry približujú svoju voľbu stratégie k väzňovej dileme bez opakovania. Daný stav totiž významným spôsobom zasahuje do predikovania strategického rozhodovania hráčov v hre a to aj v prípade, že sa hra s rovnakými hráčmi bude v budúcnosti opakovať. Podľa M. J. Osborna a A. Rubinsteinovej sa pri hre s neurčitým počtom opakovaní hráči každým opakovaním presviedčajú, že hra - interakcia bude pokračovať aj naďalej, a tomu následne prispôsobujú svoje rozhodovacie stratégie. Stratégia zohľadňujúca úspešnosť predchádzajúcich krokov a predošlé správanie protihráča je následne kontingentnou stratégiou.[9]

Vo všeobecnosti môžeme potvrdiť, že pre hry s konečným počtom opakovaní v teórii platí, že v ich rámci existuje minimálne jeden bod Nashovho equilibria, ktoré je možné charakterizovať ako optimálnu stratégiu rozhodovania. Naopak, pre hry s nekonečným opakovaním je možné očakávať širšie pole rovnovážnych bodov, a to v závislosti od zvolených stratégií hráčov. Stratégie využívané v hrách s nekonečným počtom opakovaní sa však zároveň odlišujú úspešnosťou či výnosnosťou týchto stratégií, čo sa odzrkadľuje v tzv. Axelrodovom turnaji rôznych algoritmov, ktoré je možné použiť v rámci aplikácie väzňovej dilemy. R. Axelrod po teoretickom modelovaní 200 opakovaní hry, na ktorých sa zúčastnili odlišne vystavané algoritmy, ich následne rozdelil do štyroch kritérií:

- ústretovosť,
- odplácanie,
- závistlivosť a

[7] *Hart, S.* Robert Aumann´s Game and Economic Theory. Hebrew University, 2006. Dostupné na <http://www.ma.huji.ac.il/hart/papers/aumann-n.pdf>

[8] *Osborne, M. J., Rubinstein, A.* A Course in the Game Theory. MIT Press. 1994. 368 pp., ISBN: 0-262-65040-1.

[9] *Démuth, A.* Teória hier a problém rozhodovania. Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2013. s. 45, 87 str., ISBN: 978-80-8082-580-5.

- chytráckosť.“[10]

Ústretovou stratégiou je definované rozhodnutie, ktoré nezačne zradou, ale naopak ponukou na kooperáciu medzi hráčmi interakcie. Opakom ústretovej stratégie je logicky stratégia „podlá“. Pri tzv. odpúšťajúcich stratégiách hráči nereagovali na zradu protivníka vôbec alebo len čiastočne, pričom pri neodpúšťajúcich stratégiách reagovali protihráči ihneď, neustále a mimoriadne dôsledne. Závistlivá stratégia vymedzila stratu súpera ako vlastnú výhru, a hráč sa pri nej zameral na minimalizáciu úžitku svojho súpera. Daným spôsobom väzňova dilema chápe iba antagonistickú hru, pri ktorej sa protihráč zameriava viac na neúspech súpera ako na vlastný prospech. Daný stav však v praxi prezentuje neúspech obidvoch hráčov v interakcii. Opakom danej stratégie je nezávistlivá stratégia, ktorá sa priamo zameriava na optimalizáciu vlastných ziskov a to nezávisle od prospechu, ktorý získajú protihráči.

Posledná skupina stratégií a to chytrácke stratégie boli postavené na občasnej zrade v hre, avšak pri prevažne kooperatívnom prístupe. Nechytrácka stratégia prezrádzala konanie dôsledného režimu kooperácie – nekooperácie. Pri simulovaní turnaja za zohľadnenia analyzovaných stratégií získali najvyššie skóre práve ústretové stratégie a stratégia „oko za oko“. Stratégia „oko za oko“ nám prezrádza efektivitu a racionalitu ústretových pseudokooperujúcich stratégií medzi dvoma alebo *n* počtom hráčov pri jednorazovej efektivite nekooperujúcich stratégií. Preto môžeme jednoznačne potvrdiť, že celkové zvolenie stratégie hráčmi, aby daná stratégia bola v hre optimálnou, bude závisieť od početnosti a rozmanitosti protistratégií hráčov v hre, a rovnako od výnosov či strát v danej interakcii. Navyše je nevyhnutné zohľadňovať i formy symetrickosti a asymetrickosti vzťahov medzi hráčmi. Symetria váhy jednotlivých hráčov – ich postavenie, je prezentované na fakte, že ochota kooperovať medzi hráčmi je vždy priamo úmerná pomeru zisku k počiatočnému vkladu. Z daného vyplýva, že hráči, ktorí sú nerovnako silnými nebudú rovnako motivovaní podstúpiť rovnaké riziko pri rovnakých výnosoch z interakcie. Príkladom v strategickom rozhodovaní je premisa vodcovstva, keď sú dve organizované kriminálne skupiny ohrozené rovnakým rizikom odhalenia či potrestania, a ani jedna z nich nie je ochotná financovať protiopatrenia, s ktorých by profitovala aj druhá organizovaná kriminálna skupina. Ak je však rozdiel v riziku pre jednu organizovanú kriminálnu skupinu väčší, a teda prichádza o podstatnejšiu časť ziskov oproti nákladom (aktivitám), ktoré majú byť uplatnené, od ohrozenejšej skupiny sa logicky očakáva, že podnikne potrebné kroky, ktoré napomôžu aj menej ohrozenej skupine.[11] Obdobne je možné prezentovať vodcovstvo v bezpečnostnej oblasti, keď sa pri riešení globálnych konfliktov ich vyriešenie očakáva od tých, ktorí ich vyriešením získavajú v absolútnom vyjadrení najvyššie výnosy.

Okrem asymetrie vo veľkosti či dôležitosti hráčov je dôležitou i asymetria informácií, ktorá rovnako spôsobuje nerovnomernosť vo väzňovej dileme. Je totiž nevyhnutné potvrdiť, že hráč s obmedzenými informáciami je v značnej nevýhode, a preto v danej situácii siahne po eliminačnej stratégii. Naproti tomu hráč s dostatkom informácií môže zvoliť takú stratégiu, ktorá bude jednoznačne prinášať optimalizáciu v rozhodovaní a teda optimalizovanie možných ziskov v interakcii.

---

[10] *Axelrod, R.* The Evolution of Cooperation. New York: Basic Books, Reedition, 2006. p. 27 – 52, 264 pp., ISBN-13: 978-0465005642.

[11] Pozn. autora: predmetná teoréma bola v roku 2009 analyzovaná autorom A. Dixitom a kol. na príklade dvoch krajín, ktorým hrozí epidémia. Bližšie pozri: *Dixit, A., Skeath, S., Reiley, D. H.* Game of Strategy. New York and London: W. W. Norton & Company, 2009. p. 48 – 50, 794 pp., ISBN: 978-0393-931-12-9.

Kooperácia a nekooperácia medzi organizovanými kriminálnymi skupinami

Rozhodovanie organizovaných kriminálnych skupín následne skúmame prostredníctvom reálnej aplikácie jednotlivých súčastí teórie hier, keď analyzujeme interakcie, v rámci ktorej hráči vyjadrujú voči sebe vzájomnú nedôveru. V danom prípade tak dve organizované kriminálne skupiny síce súhlasia, že boj medzi nimi neprinesie očakávané pozitívne výsledky v budúcnosti, a teda je potrebné vytvárať kooperačné prostredie, každá z organizovaných skupín sa však zároveň domnieva, že druhá strana to vníma opačne. V prípade, že jedna organizovaná kriminálna skupina podozrieva druhú z toho, že pripravuje útok, i táto organizovaná kriminálna skupina bude zrejme pripravovať stratégiu, ktoré nebude viesť ku kooperácii. Preto je nevyhnutné vnímať i neistotu ako významný faktor - spúšťač agresie medzi organizovanými kriminálnymi skupinami. V prípade, že zoberieme do úvahy možnosť, že nekooperatívne až agresívne interakcie medzi organizovanými kriminálnymi skupinami vedú k jasne vymedzenému správaniu sa, je možné vytvoriť základný model teórie hier pre praktické vyjadrenie konania organizovaných kriminálnych skupín, v prípade pretrvávania neistoty v ich interakciách.

	nekooperácia - agresia	**Kooperácia**
nekooperácia – agresia	2, 2	3, 0
Kooperácia	0, 3	4, 4

Zdroj: vlastné autorské spracovanie

Každá z organizovaných kriminálnych skupín má v danom prípade možnosť zvoliť si kooperáciu alebo nekooperáciu – agresiu, voči druhej organizovanej kriminálnej skupine. Dve tzv. čisté stratégie a to kooperácia, kooperácia (4, 4) a nekooperácia, nekooperácia (2, 2) vytvárajú tzv. Nashove equilibrium. V prípade, že sa organizované kriminálne skupiny budú rozhodovať racionálne, budú svoje strategické plány realizovať presne a nevznikne žiadna neistota vo vzájomnej interakcii, čo znamená, že vznikne predpoklad kooperatívnej interakcie. V prípade, že by obidve organizované kriminálne skupiny reagovali agresívne, ku kooperácii nepríde. V tejto súvislosti však organizované kriminálne skupiny prídu o možnosť spolupráce vo vzájomnej interakcii v danej situácii. V prípadoch označených ako kooperácia, nekooperácia (0, 3) a nekooperácia, kooperácia (3, 0) je možné, aby v každom prípade jedna z organizovaných kriminálnych skupín „zvíťazila“ a teda svojim momentálnym postojom z interakcie vyšla víťazne (získala zisk na úkor druhej OKS, získala nový segment nelegálnych aktivít a pod.). Tieto interakcie však podľa nášho názoru predznamenávajú, že už budúce opakované interakcie nie je možné vytvoriť ako kooperatívne.

Preto sa prikláňame k aplikácii dlhodobej kooperácie, keď je zrejmé, že i organizované kriminálne skupiny budú v budúcnosti prichádzať do vzájomných interakcií opakovane. Konkurujúce si organizované kriminálne skupiny môžu svoje strategické rozhodnutia prispôsobovať rozhodnutiam a správaniu ostatných organizovaných kriminálnych skupín. Následne je možné, že určité zdroje, prípadne úseky aktivít sa môžu prepájať v nadväznosti na potrebu znižovania rizika odhalenia nelegálnych aktivít. Preto je podľa nášho názoru nevyhnutné skúmať interakcie medzi organizovanými kriminálnymi skupinami v dlhodobom horizonte.

Rozdiel medzi krátkodobou interakciou a dlhodobou interakciou vnímame práve cez teoretické vymedzenie väzňovej dilemy, ako sme už prezentovali v texte príspevku. Do modelu dlhodobej interakcie medzi organizovanými kriminálnymi skupinami vložíme dvoch hráčov (OKS), ktorí majú dve čisté stratégie a to buď kooperáciu alebo nekooperáciu. Organizované kriminálne skupiny následne rozhodujú o svojej stratégii simultánne. Prvotne

môžeme zadefinovať, že dominantnou stratégiou každej z organizovaných kriminálnych skupín bude nekooperácia, i keď by v danom prípade bolo pre obidve OKS prínosnejšie kooperovať, nakoľko je výsledok equilibria v danom prípade horší ako pri voľbe stratégie kooperácie. Danú situáciu môžeme prezentovať na nasledujúcom modely.

	kooperácia	**Nekooperácia**
Kooperácia	2, 2	0, 3
Nekooperácia	3, 0	1, 1

Zdroj: vlastné autorské spracovanie

V nadväznosti na opakovanú hru však predpokladáme, že dve rovnaké organizované kriminálne skupiny hrajúce väzňovu dilemu opakovane, sa budú snažiť o maximalizáciu prínosu svojho dennodenného rozhodovania pre udržanie daného stavu aj v budúcnosti. V danom prípade tak bude kooperačná stratégia obidvoch organizovaných kriminálnych skupín equilibriom, ktoré prinesie prospech obidvom stranám. V prípade, že by organizované kriminálne skupiny zvolili nekooperačné stratégie, nie je možné, aby z daného stavu profitovali. Následne ak jedna zo skupín zvolí nekooperáciu a druhá skupina kooperačnú stratégiu, ide o prínos momentálny, ktorý nebude možné zopakovať pri budúcej interakcii, nakoľko už v danom prípade zvolí aj druhá OKS strategické rozhodnutie nekooperovať. Príčinou je fakt, že jeden z hráčov môže v danej situácii hroziť potrestaním odklonu od kooperácie tým, že v budúcnosti nebude už s danou OKS spolupracovať. V tejto nadväznosti dodávame, že na základe modelového správania sa a vymedzenia equilibria v opakovanej hre, sa organizované kriminálne skupiny budú snažiť v rámci svojich racionálnych rozhodnutí hrať tzv. super hru, ktorá pri opakovanom dosahovaní equilibria za prínosu pre obidve organizované skupiny bude v budúcnosti udržateľná. Na danom základe je predpoklad kooperácie medzi organizovanými kriminálnymi skupinami pri opakovaných interakciách mimoriadne vysoký.

Záver

Opakovaná hra – väzňova dilema je hrou s multikriteriálnym rozhodovaním, a tresty a odmeny sa tak môžu stať hlavným nástrojom, ktorý vedie k výhodnosti kooperatívneho správania sa, a teda hráči v hre budú preferovať skôr spoluprácu pred nekooperáciou. Na danej premise je nutné postaviť možné kooperačné aktivity a prepojenia medzi organizovanými kriminálnymi skupinami v súčasnosti. Opakované hry totiž i podľa predchádzajúcich formulácií algoritmov vedú k vedomej ale i nevedomej kooperácii.[12] Aplikovanie teórie opakovaných hier je podľa nášho názoru nevyhnutné i z pohľadu vymedzenia rozdielnosti medzi dominantnou stratégiou hráča a optimálnym ziskom ďalších účastníkov interakcie. Dané smerovanie totiž predpokladá vplyv, v tomto prípade, jednej premennej na vytvorenie kooperačnej alebo nekooperačnej stratégie medzi organizovanými kriminálnymi skupinami.

Teória hier je nástrojom, ktorý je možné využiť pri predikcii stratégií rozhodovania organizovaných kriminálnych skupín vo všeobecnosti. Napriek tomu, že určití odborníci

[12] Pozn. autora: M. A. Nowak v rokoch 1960 – 1963 sformuloval 5 základných pravidiel, ktoré smerujú ku kooperácii a to príbuzenskú selekciu, priamu reciprocitu, nepriamu reciprocitu, sieťovú reciprocitu a skupinovú selekciu. *Nowak, M. A.* Five Rules for the Evolution of Cooperation. In *Science/AAAS*. 2006. December issue. ISSN: 1095-9203.

interakciu organizovaných kriminálnych skupín, vzťahy a postoje, ktoré voči sebe tieto subjekty zaujímajú, stavajú na závislosti od „rešpektovaných princípov pri vytváraní a existovaní skupiny, počtu subjektov, sledovaných cieľov, postupov, ktoré sú volené k dosiahnutiu ich cieľov; situácií, za ktorých sú realizované postupy; časového a teritoriálneho pôsobenia“,[13] sa daná skupina vplyvov a teda možných premenných musí doplniť o globálne bezpečnostné riziká, ktoré významným spôsobom ovplyvňujú kooperačnú či nekooperačnú stratégiu organizovaných kriminálnych skupín v súčasnosti. Premenné, ktoré je nevyhnutné zasadiť do modelovania strategického rozhodovania organizovaných kriminálnych skupín tak rozdeľujeme na vnútorné faktory a vonkajšie faktory. Predmetné premenné vytvoria rámec aplikácie opakovaných hier pri výskume kooperácie medzi počtom *n* organizovaných kriminálnych skupín, a tým vytvoria samostatný systém strategického rozhodovania vybraných subjektov.

Použitá literatúra:

- *Axelrod, R.* The Evolution of Cooperation. New York: Basic Books, Reedition, 2006. p. 27 – 52, 264 pp., ISBN-13: 978-0465005642.
- *Démuth, A.* Teória hier a problém rozhodovania. Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2013. s. 40, 87 str., ISBN 978-80-8082-580-5.
- *Dixit, A., Skeath, S., Reiley, D. H.* Game of Strategy. New York and London: W. W. Norton & Company, 2009. p. 48 – 50, 794 pp., ISBN: 978-0393-931-12-9.
- *Hart, S.* Robert Aumann´s Game and Economic Theory. Hebrew University, 2006. Dostupné na <http://www.ma.huji.ac.il/hart/papers/aumann-n.pdf>
- *Lisoň, M., Meteňko, J.* Aktivity kriminálnych skupín na území Slovenskej republiky. In Science & Military, 1/2007, Expert paper. ISSN 1336-8885. Dostupné na <http://sm.aos.sk/images/dokumenty/archiv_cisel/1_2007/9.pdf>
- *Nash, J. F.* Equilibrium Points in n-Person Games. In *Kuhn, H. W.* Classics in Game Theory. Princeton: Princeton University Press. 1997. p. 3 – 4. 328 pp., ISBN 978-0691-011-92-9.
- *Nowak, M. A.* Five Rules for the Evolution of Cooperation. In *Science/AAAS*. 2006. December issue. ISSN: 1095-9203.
- *Osborne, M. J., Rubinstein, A.* A Course in the Game Theory. MIT Press. 1994. 368 pp., ISBN: 0-262-65040-1.
- *Poundstone, W.* Prisoner´s Dilemma. New York: Anchor Books, 1992. p. 118, 294 pp., ISBN: 978-0385415804.

[13] *Lisoň, M., Meteňko, J.* Aktivity kriminálnych skupín na území Slovenskej republiky. In Science & Military, 1/2007, Expert paper. ISSN 1336-8885. Dostupné na <http://sm.aos.sk/images/dokumenty/archiv_cisel/1_2007/9.pdf>

Uznávanie a výkon alternatívnych trestov

Recognition and execution of alternative sanctions

JUDr. Ivana Gážiová – Mgr. Ján Králik, LL.M. – JUDr. Stanislava Juríčeková[1]

Abstrakt:
Medzinárodná justičná spolupráca v trestných veciach je založená na princípe vzájomnej právnej pomoci štátov. Ak nastane situácia, že štát nemá možnosť úspešne pokračovať v trestnom konaní alebo vykonávaní už uloženého trestu, medzinárodná právna úprava mu dáva možnosť požiadať o spoluprácu iný štát prostredníctvom rôznych nástrojov justičnej spolupráce. Príspevok sa v prvej časti zaoberá právnou úpravou Rady Európy odovzdávania alternatívnych trestov, ktorá ovplyvnila vývoj legislatívy Európskej únie v tomto smere. Druhá časť je venovaná súčasnej legislatíve Európskej únie upravujúcej uplatňovanie zásady vzájomného uznávania alternatívnych trestov a postupom orgánov členských štátov pri ich vykonávaní, pričom okrajovo rieši otázku transpozície legislatívy Európskej únie do vnútroštátneho poriadku.

Kľúčové slová: trestná sankcia, probačné opatrenie, vzájomné uznávanie, alternatívny trest, justičná spolupráca

Abstract:
International judicial cooperation in criminal matters is based on principle of mutual legal assistance among states. In case of one state is not able to continue in criminal proceeding or the enforcement of the imposed sentence successfully there is an opportunity given by international law to ask another state for assistance through various instruments of judicial cooperation. The first part of this paper deals with Council of Europe's legislation of transfer of alternative criminal sanction that influenced development of legislation of European Union. The second part is dedicated to European Union legislation that regulates application of the principle of mutual recognition and enforcement of alternative sanctions t and it is also partially addressed to transposition of European Union legislation into national law.

Keywords: punishment, alternative punishment, justice, humanity

Úvod

Príspevok je venovaný vývoju právnych nástrojov v Európe v oblasti uplatňovania princípu vzájomného uznávania a vplyvom medzinárodných nástrojov pri tomto vývoji, prostredníctvom ktorých si členské štáty práve určujú hranice ich vzájomnej dôvery. Už v medzinárodnom práve zohrávala vzájomná právna pomoc dôležitú úlohu v situáciách, kedy

[1] JUDr. Ivana Gážiová, externý doktorand, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
referát európskych záležitostí, prípravy predsedníctva a protokolu, Ministerstvo spravodlivosti SR
ivana.gaziova@justice.sk

Mgr. Ján Králik, LL.M., externý doktorand, Právnická fakulta Karlovej Univerzity v Prahe
odbor justičnej spolupráce v trestných veciach, Ministerstvo spravodlivosti SR
jan.kralik@justice.sk

JUDr. Stanislava Juríčeková, odbor justičnej spolupráce v trestných veciach, Ministerstvo spravodlivosti SR
stanislava.juricekov@justice.sk

štát nebol schopný pokračovať vo vyšetrovaní alebo konaní a potreboval pomoc iného štátu. Podstata medzinárodnej justičnej spolupráce v trestných veciach teda vyplýva z určitého konfliktu medzi vôľou štátu určenou podľa trestného práva a reálnou schopnosťou štátu presadiť ju. Na rozdiel od práva Európskej únie, medzinárodná justičná spolupráca v trestných veciach je založená na princípe žiadosti, podľa ktorého jeden suverénny štát žiada o pomoc iný suverénny štát, ktorý sa môže rozhodnúť, či žiadosti vyhovie alebo nie. Naopak, medzi členskými štátmi Európskej únie sa žiadosti zasielajú priamo medzi justičnými orgánmi.

Prevažná časť článku sa zameriava na úpravu vzájomného uznávania a vykonávania trestných sankcii medzi členskými štátmi Európskej únie, ktoré pristúpili k rámcovému rozhodnutiu. Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami (ďalej len *„rámcové rozhodnutie“)*, ktoré príspevok rieši, predstavuje jeden z nástrojov justičnej spolupráce v trestných veciach v Európskej únii nahrádzajúcich postup podľa medzinárodného práva. Postup justičnej spolupráce medzi štátmi Európskej únie je založený na vzájomnej dôvere a z tohto dôvodu boli odstránené procesy zdržujúce spoluprácu členských štátov. Vývoj justičnej spolupráce medzi členskými štátmi Európskej únie má svoj právny základ v článku článku 82 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, ktorý stanovuje, že vzájomné uznávanie by malo byť základom justičnej spolupráce a justičné rozhodnutia prijaté v jednom členskom štáte by mali byť považované za rovnocenné s rozhodnutiami prijatými v iných členských štátoch a vykonateľné všade v Európskej únii. Celý systém bol inšpirovaný medzinárodným právom, nakoľko zmluvy upravovali spoluprácu členských štátov. Tento režim však vylepšil a zjednodušil, a to najmä založením dôvery členských štátov v súdne systémy, založením priamej komunikácie justičných orgánov bez účasti ústredných orgánov, posilnením pozície súdov a zrušením prílišných administratívnych a nákladných postupov súvisiacich s vykonávaním prekladov a formálnym zasielaním žiadostí.

Historický exkurz

Rada Európy v roku 1964 prijala Európsky dohovor o dohľade nad podmienečne odsúdenými alebo podmienečne prepustenými páchateľmi (ďalej len *„dohovor*”).[2] Hlavným cieľom dohovoru bolo poskytnúť páchateľom trestných činov, ktorí boli podmienečne odsúdení alebo podmienečne prepustení v cudzom štáte, možnosť opustiť územie odsudzujúceho štátu za podmienky adekvátnej kontroly uplatnenej vykonávajúcim štátom. Sociálna rehabilitácia[3] bola ústrednou ideou tohto nástroja. Podporovanie sociálnej

[2] Dôvodom prijatia uvedeného právneho nástroja bol fakt, že voči zahraničným páchateľom neboli takmer vôbec uplatňované alternatívne tresty. Odsudzujúce štáty sa najmä obávali, že dohľad nad týmito osobami nebude môcť byť vykonávaný, ak opustia územie odsudzujúceho štátu. V dôsledku toho páchatelia, ktorí spĺňali podmienku udelenia podmienečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody alebo podmienečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody boli odsúdení nepodmienečne a ostávali vo výkone trestu odňatia slobody do uplynutia trestu alebo vyhostení z územia odsudzujúceho štátu, bez vylúčenia pravdepodobnosti, že budú pokračovať v trestnej činnosti na území štátu, do ktorého boli vyhostení. NEVEU, S., *Probation Measures and Alternative Sanctions in Europe: From the 1964 Convention to the 2008 Framework Decision, New Journal of European Criminal Law,* Vol. 4, Issue 1-2, 2013, s. 136. V mene Slovenskej republiky bol dohovor podpísaný 12. marca 2003 v Štrasburgu a nadobudol platnosť 22. októbra 2003. Pozri Európsky dohovor o dohľade nad podmienečne odsúdenými alebo podmienečne prepustenými páchateľmi (Štrasburg, 30. novembra 1964).

[3] Povinnosť zabezpečiť rehabilitáciu páchateľov vyplývala priamo z preambuly Dohovoru. Na základe čl. 1 (1) sa štáty zaväzovali poskytnúť si vzájomnú pomoc pri rehabilitácii páchateľov. Táto pomoc mala mať formu *„dohľadu zameraného na uľahčenie riadneho správania sa páchateľov a ich opätovného prispôsobenia sa*

rehabilitácie páchateľov a ich zaradenie do spoločnosti sa javí ako vhodný spôsob integrácie páchateľa do spoločnosti. Avšak z viacerých dôvodov nebol tento zámer naplnený.[4] Dohovor možno charakterizovať flexibilitou a vágnosťou ustanovení týkajúcich sa výkonov rozhodnutí. Za jeden z najväčších nedostatkov možno označiť absenciu vymedzenia príslušných orgánov.

V čl. 5 dohovor vymedzuje tri formy spolupráce. Podľa uvedeného ustanovenia môže štát, ktorý uložil trest požiadať štát, na území ktorého má páchateľ svoj obvyklý pobyt, aby vykonal: a) iba dohľad; b) vykonal dohľad a ak to bude potrebné, vykonal trest; c) prevzal zodpovednosť za úplný výkon trestu.[5]

Na základe prvej formy bola rozhodovacia právomoc ponechaná dožadujúcemu štátu. Dožiadaný štát musel iba posúdiť, či páchateľ spĺňa podmienky, ktoré mu boli uložené, avšak konečné rozhodnutie, či sa páchateľ osvedčil ponechané dožadujúcemu štátu.

Druhá forma oprávňovala dožadujúci štát požiadať dožiadaný štát, na území ktorého mal páchateľ svoj obvyklý pobyt, vykonať rozhodnutie v súlade s právnym poriadkom dožiadaného štátu.

Treťou formou bolo umožnené rozšíriť úlohu dožadujúceho štátu. Zavedením zjednodušeného postupu, prostredníctvom ktorého mohol štát ukladajúci trest odovzdať výkon rozhodnutia štátu obvyklého pobytu páchateľa, ktorý trest vykonal spôsobom, akoby bol odsudzujúci rozsudok vynesený v tomto štáte. Tento postup mal byť využívaný najmä v prípadoch, kedy nebolo pravdepodobné, že sa páchateľ vráti na územie dožadujúceho štátu. Avšak problém nastal, ak sa páchateľ vrátil na územie dožadujúcej strany. Keďže sa dožadujúci štát zriekol výkonu rozhodnutia v prospech dožiadanej strany, nemal by právomoc na výkon rozhodnutia, čoho následkom bola faktická beztrestnosť na území dožadujúceho štátu.[6]

Za ďalší nedostatok dohovoru možno považovať absenciu procesných lehôt, čo sa prejavilo v zníženej efektívnosti konania a sťaženou reintegráciou páchateľov. Ďalším nedostatkom bol príliš široký rámec voľnej úvahy pri dôvodoch odmietnutia, poskytnutý dožiadanému štátu, napríklad na základe čl. 7 ods. 1 písm. a) bola spolupráca medzi jednotlivými štátmi limitovaná.[7] Komunikácia prostredníctvom ústredných orgánov sa ukázala ako pomalá a neefektívna. Rovnako možno uviesť, že na rozdiel od iných právnych nástrojov, dohovor nevyžaduje súhlas osoby.[8]

Skutočnosť, že dohovor neratifikovali všetky členské štáty malo za následok jeho nedostatočné uplatňovanie. Aj to bol jeden z dôvodov, ktorý prispel k aktivite členských štátov EÚ nachádzať nové spôsoby spolupráce a vyústil do nového právneho nástroja, ktorý

---

spoločenskému životu a na sledovanie ich správania s cieľom uložiť im trest alebo vykonať trest už uložený, ak to bude potrebné," avšak nebola dohovorom bližšie špecifikovaná a uvedený dokument v ďalších ustanoveniach tento termín viac nezmieňuje. Pre všeobecnú definíciu sociálnej rehabilitácie v slovenskom právnom poriadku pozri napr. zák. 448/2008 Z. z. z 30. októbra 2008 o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov, §21.

[4] Jedným z dôvodov je relatívne nízky počet ratifikácií. Dohovor bol ratifikovaný iba 20 štátmi, pričom bolo uplatnených viacero výhrad. Pozri zoznam subjektov, ktoré podpísali a ratifikovali Dohovor. http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/051/signatures?p_auth=AxSWOBjQ

[5] článok 5 Európskeho dohovoru o dohľade nad podmienečne odsúdenými alebo podmienečne prepustenými páchateľmi (Štrasburg, 30. novembra 1964).

[6] NEVEU, S., 2013, s. 139.

[7] Článok 7 (1) písm. a) stanovuje možnosť odmietnutia prevzatia dožiadaným štátom, ak sa daný štát domnieva, že žiadosť ohrozuje jeho suverenitu, bezpečnosť, základné zásady jeho právneho systému alebo iné zásadné záujmy.

[8] Odsúdenú osobu na základe čl. 3 ods. 1, písm. d), Európskeho dohovoru o odovzdávaní odsúdených osôb (Štrasburg, 15. mája 1972), možno odovzdať *"ak odsúdená osoba súhlasí alebo, pokiaľ to považuje za potrebné jeden z oboch štátov vzhľadom na jej vek, fyzický alebo psychický stav, jej právny zástupca."* Zák. 553/1992 Z. z.

uvedené nedostatky eliminoval a napomohol k prehĺbeniu spolupráce medzi štátmi a v praxi fungujúcemu mechanizmu uznávania a výkonu probačných opatrení a alternatívnych sankcií.

Právna úprava Európskej únie

Začiatky týchto iniciatív možno nájsť ešte v časoch vzniku európskej integrácie a zavádzania priestoru voľného pohybu osôb, čo podporilo aj nárast organizovaného zločinu. V roku 1999 zasadala Rada v Tampere, ktorá sa venovala otázkam, ako zabezpečiť priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti a podporila tak práce na budovaní efektívnej justičnej spolupráce. Členské štáty si postupne začali medzi sebou budovať vzájomnú dôveru v súdne systémy prostredníctvom stanovovania minimálnych spoločných štandardov. Vzájomná dôvera členských štátov bola následne podporená v Štokholmskom programe, ako aj v článku 82 ods. 2 Zmluvy pre fungovanie Európskej únie, ktorý tvorí základ vzájomného uznávania rozsudkov a justičných rozhodnutí. V rámci členských štátov sa postupne začali odstraňovať postupy, ktoré spomaľovali proces odovzdávacieho konania a jednotlivé inštitúty sa nahrádzali jednoduchším systémom založeným na priamej komunikácii justičných orgánov, predovšetkým súdov, a úloha ústredných orgánov zanikala. Cieľom členských štátov Európskej únie bolo urýchliť konanie tak, aby boli odstránené pravidelné prieťahy v konaní spôsobené zdĺhavým a neefektívnym systémom. Vybudovaním vzájomnej dôvery medzi členskými štátmi sa vytvoril systém vzájomného uznávania trestných sankcií založený na princípe, že rozhodnutie v jednom členskom štáte Európskej únie je uznané a vykonateľné v inom členskom štáte tak, ako by bolo jeho vlastné.

Jedným z mnohých nástrojov realizujúcich zásadu vzájomného uznávania je rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami.[9] Toto rámcové rozhodnutie bolo transponované do nášho právneho poriadku zákonom č. 533/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii.

Hlavnou myšlienkou zavedenia inštitútu vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami bolo podporiť reintegráciu[10] a resocializáciu odsúdeného do spoločnosti tak, aby

[9] Rámcové rozhodnutie Rady 2002/584/SVV z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi, rámcové rozhodnutie Rady 2006/783/SVV zo 6. októbra 2006 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na príkazy na konfiškáciu, rámcové rozhodnutie Rady 2005/214/SVV z 24. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie, rámcové rozhodnutie Rady 2008/909/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky v trestných veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody alebo opatrenia zahŕňajúce pozbavenie osobnej slobody, na účely ich výkonu v Európskej únii (uvedené rámcové rozhodnutia boli následne zmenené a doplnené rámcovým rozhodnutím Rady 2009/299/JHA z 26. februára 2009).

[10] S ohľadom na otázku reintegrácie treba podotknúť, že ju nemožno chápať absolútne a členské štáty majú možnosť stanoviť určité obmedzenia pri nepreberaní cudzích rozhodnutí. V tejto súvislosti možno spomenúť judikatúru Európskeho súdneho dvora, konkrétne prípad Wolzenburg. Súd v rozsudku zaujal svoje stanovisko k otázkam týkajúcim sa rámcového rozhodnutia o európskom zatykači. Nami citované ustanovenie zaoberajúce sa okrem sociálnou reintegráciou možno analogicky uplatniť aj na rámcové rozhodnutie o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami. Súd vo svojom rozsudku poznamenal, že štáty pri vykonávaní čl. 4 rámcového rozhodnutia o európskom zatykači disponujú „*určitou mierou voľnej úvahy*“ a „*dôvod pre nepovinné nevykonanie uvedený v článku 4 bode 6 rámcového rozhodnutia 2002/584 má rovnako ako jeho článok 5 bod 3 za cieľ najmä umožniť priznať osobitný význam možnosti zvýšiť šance na sociálnu reintegráciu vyžiadanej osoby po uplynutí doby trestu, na ktorý bola táto osoba odsúdená (pozri rozsudok Kozłowski, bod 45), takýto cieľ, iste*

mu bolo umožnené zachovať si rodinné, jazykové, kultúrne a iné väzby. Podporovanie zavádzania probačných opatrení a alternatívnych trestov a zlepšovanie dohľadu nad ich dodržiavaním má tiež veľký význam vo vzťahu k zabráneniu recidívy, čo vo všeobecnosti pomáha ochraňovať obete a širokú verejnosť. Rámcové rozhodnutie rozširuje uplatnenie týchto cieľov aj na cezhraničný rozmer, v rámci ktorého je možné uplatniť tieto opatrenia aj na páchateľov žijúcich v inom štáte, než v ktorom boli odsúdení.

Rámcové rozhodnutie ustanovuje pravidlá, podľa ktorých iný členský štát než členský štát, v ktorom bola dotknutá osoba odsúdená, uznáva rozsudky a prípadné probačné rozhodnutia a dohliada na probačné opatrenia uložené na základe takého rozsudku alebo alternatívy sankcie uvedené v rozsudku a prijíma všetky ďalšie súvisiace rozhodnutia.

Globalizácia sa podpísala pod čoraz častejšie využívanie trestov nesúvisiacich s trestom odňatia slobody, označované tiež ako alternatívne tresty.[11] Medzi probačné opatrenia a alternatívne sankcie, nad ktorými je dohľad povinný, patria napríklad príkazy týkajúce sa správania (povinnosť prestať s požívaním alkoholických nápojov), pobytu (povinnosť zmeniť miesto pobytu z dôvodu domáceho násilia), vzdelávania a odbornej prípravy (povinnosť navštevovať kurz bezpečného jazdenia), trávenia voľného času (povinnosť prestať vykonávať určitý šport alebo sa na ňom zúčastňovať) a obmedzenia alebo podmienky, ktoré sa týkajú výkonu povolania (napríklad povinnosť vykonávať povolanie v inom pracovnom prostredí s výnimkou dohľadu nad dodržiavaním akéhokoľvek zákazu profesijnej činnosti, ktorý sa dotknutej osobe uloží ako súčasť sankcie). Na druhej strane, rámcové rozhodnutie nerieši výkon rozsudkov v trestných veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody alebo opatrenia zahŕňajúce pozbavenie osobnej slobody ani výkon peňažných sankcií a príkazov na konfiškáciu.[12]

Rámcové rozhodnutie obsahuje spoločný zoznam probačných opatrení a alternatívnych sankcií, nad ktorými sú členské štáty ochotné a schopné vykonávať kontrolu. Tento zoznam môžu jednotlivé krajiny rozšíriť tak, že túto skutočnosť uvedú vo svojom vyhlásení k rámcovému rozhodnutiu oznámenému Generálnemu sekretariátu Rady. Vyhlásenia členských štátov sú dostupné na internetovej stránke Európskej justičnej siete v trestných veciach[13] a sú v nich uvedené rôzne užitočné informácie, napríklad príslušnosť orgánov na zasielanie týchto žiadostí a jazyk, v ktorom štát prijíma osvedčenia za účelom uznania a vykonania rozhodnutia alebo

V členských štátoch, ktoré prijali rámcové rozhodnutie a oznámili túto skutočnosť vo svojich vyhláseniach sa uplatňuje postup podľa tohto rámcového rozhodnutia. Na základe neho zasiela justičný orgán štátu pôvodu svoju žiadosť vykonávajúcemu štátu. Vykonávajúci štát pri posudzovaní žiadosti vychádza z údajov uvedených v osvedčení, ktoré sa zasiela v jazyku vykonávajúceho štátu, prípadne v jazyku, ktorý uviedol vo svojom vyhlásení. Nakoľko osvedčenie obsahuje všetky relevantné informácie potrebné pre rozhodnutie, tak nie je v zmysle rámcového rozhodnutia potrebné prekladať rozhodnutie o trestnej sankcii. Toto

---

významný, nemôže vylúčiť, že členské štáty pri vykonávaní tohto rámcového rozhodnutia obmedzia v zmysle naznačenom základným pravidlom uvedeným v jeho článku 1 ods. 2 situácie, v ktorých by malo byť možné odmietnuť odovzdanie osoby patriacej do pôsobnosti tohto článku 4 bodu 6." Z uvedeného najmä vyplýva, že členské štáty môžu prostredníctvom svojich právnych poriadkov obmedziť možnosti prevzatia rozhodnutia aj v tých prípadoch, v ktorých by takéto prevzatie napomohlo k uľahčeniu rehabilitácie odsúdenej osoby. Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci C-123/08 zo dňa 6. októbra 2009 – Dominic Wolzenburg. § 61-62. K analýze daného prípadu pozri bližšie KLIMEK, L., Vplyv rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, 2011, č. 1. str. 14 a nasl.

[11]IVOR, J. , KLIMEK, L., ZÁHORA, J. 2013. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. 1. Vydanie. Žilina. EUROKÓDEX, 2013, s. 620.

[12] IVOR, J. , KLIMEK, L., ZÁHORA, J. 2013. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. 1. Vydanie. Žilina. EUROKÓDEX, 2013, s. 622.

[13] http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_Home.aspx

rozhodnutie môže byť samozrejme dodatočne preložené a vykonávajúcemu štátu nebráni nič, aby si vyžiadal ďalšie informácie potrebné pre rozhodnutie. Napriek tomu, justičné orgány členských štátov by mali postupovať v súlade s cieľmi rámcového rozhodnutia a teda jedným z nich je urýchlenie justičnej spolupráce a zjednodušený postup bez potreby prekladania všetkých dokumentov a preto by malo k takýmto krokom navyše dochádzať len vo výnimočných prípadoch.

Justičný orgán štátu pôvodu pri rozhodovaní o uznaní, resp. neuznaní trestnej sankcie skúma podmienku obojstrannej trestnosti skutku, pre ktorý bolo rozhodnutie vydané. Podľa tejto zásady platí, že skutok musí byť trestným činom podľa právneho poriadku štátu pôvodu a súčasne aj podľa právneho poriadku vykonávajúceho štátu. Úprava obsahuje presný výpočet kategórií trestných činov[14], pri ktorých sa neposudzuje obojstranná trestnosť skutku.

Transpozícia rámcového rozhodnutia do vnútroštátnej úpravy bola inšpirovaná úpravou obdobných nástrojov uplatňujúcich zásadu vzájomného uznávania v trestných veciach, napríklad zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze, zákon č. 650/2005 Z. z. o príkaze na zaistenie majetku, zákon č. 549/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia spojená s odňatím slobody v Európskej únii a zákon č. 183/2011 Z. z. o peňažných sankciách. Rovnako ako v predchádzajúcich prípadoch, aj pri používaní tohto inštitútu je možné subsidiárne použitie Trestného poriadku.

Záver

V závere tohto príspevku možno konštatovať, že rámcové rozhodnutie zavádza systém vzájomného uznávania cudzích rozhodnutí o trestnej sankcii a určuje postup justičných orgánov štátu pôvodu a vykonávajúceho štátu. Takáto úprava na úrovni členských štátov Európskej únie vznikla za účelom zjednodušenia justičnej spolupráce v trestných veciach, čo má v konečnom dôsledku vplyv na účinnosť cezhraničného boja proti kriminalite. Posilnená vzájomná dôvera a zavedenie princípu vzájomného uznávania v trestných veciach zaviedla priamu komunikáciu medzi justičnými orgánmi členských štátov a odstavila tak ústredné orgány, ktoré sprostredkovávajú kontakt medzi krajinami pri postupe podľa medzinárodnej zmluvy. Odstránila sa tiež povinnosť prekladať všetku dokumentáciu, čo sa podpísalo pod rýchlosť konania. Z uvedeného vyplýva, že dôvodom vzniku tejto úpravy bola skutočnosť, že pôvodný systém bol veľmi pomalý a zbytočne zložitý. Stanovenie si vzájomnej dôvery medzi členskými štátmi umožnilo rýchlejší postup justičnej spolupráce v rámci Európskej únie na základe priamej komunikácie a uznávania rozhodnutí o trestných rozsudkov a trestných s minimálnou kontrolou. Zvolený prístup k skúmaniu danej problematiky umožnil poukázať na skutočnosť, že zjednodušený mechanizmus v rámci štátov Európskej únie na základe rámcových rozhodnutí odstraňuje a nahrádza postup justičnej spolupráce v trestných veciach podľa medzinárodných zmlúv.

Použitá literatúra:

- Dohovor o odovzdávaní odsúdených osôb (Štrasburg, 15. mája 1972)
- Dôvodová správa k zákonu č. 533/02011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii

[14] § 4 ods. 3 zákona č. 533/211 Z. z.

- Európsky dohovor o dohľade nad podmienečne odsúdenými alebo podmienečne prepustenými páchateľmi (Štrasburg, 30. novembra 1964)
- IVOR, J. , KLIMEK, L., ZÁHORA, J. 2013. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. Vydanie. Žilina. EUROKÓDEX, 2013, s. 888. ISBN: 978-80-8155-017-1*
- KLIMEK, L., *Vplyv rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ, In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae,* 2011, ISSN 1337-6810 č. 1. str. 14-31
- NEVEU, S., *Probation Measures and Alternative Sanctions in Europe: From the 1964 Convention to the 2008 Framework Decision, In: New Journal of European Criminal Law,* Vol. 4, Issue 1-2, 2013, s. 134-153.
- Zákon č. 448/2008 Z. z. z 30. októbra 2008 o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 533/02011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii
- Zmluva o fungovaní Európskej únie

Trest domáceho väzenia

House arrest

JUDr. Zdenka Halabrínová - Ing. Mgr. Henrich Gaulieder[1]

Abstrakt:
Tento článok sa zaoberá trestom domáceho väzenia, ktorý je alternatívnym trestom, a ktorý spočíva v obmedzení osobnej slobody odsúdenej osoby, ale v oveľa menšej miere ako trest odňatia slobody, ktorý je tzv. ultima ratio. V súčasnosti je v Slovenskej republike tento druh trestu využívaný vo veľmi nízkej miere, čo by sa mohlo v najbližšej dobe zmeniť, z dôvodu, že bola prijatá novela Zákon o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami, ktorá je účinná od 01.01.2016 a ktorá upravuje monitorovanie odsúdených osôb pomocou technických zariadení. Trest domáceho väzenia je alternatívnym trestom, ktorý umožňuje odsúdeným za prečiny zotrvať aj naďalej vo svojom domácom prostredí, čím sa eliminuje nepriaznivý vplyv trestu odňatia slobody. Možné obavy spoločnosti z toho, že osoby, ktoré spáchali trestný čin zostávajú na slobode a nie sú izolovaní od spoločnosti nie sú dôvodné, nakoľko tento druh trestu možno uložiť len páchateľovi prečinu a zároveň musia byť splnené zákonom presne stanové podmienky.

Kľúčové slová: trest, alternatívny trest, trest domáceho väzenia, elektronické monitorovanie, technické prostriedky

Abstract:
This article deals with the punishment of house arrest, which is an alternative punishment, and which is based on limiting personal freedom for the condemned person, but in much lesser extent than imprisonment that is ultima ratio. Currently, this type of punishment is used in a very low level in Slovak republic, which could be changed in the near future, since the amendment of Law on Control of the performance of certain decisions by technical means was accepted, which has been effected since 01.01.2016 and which provides monitoring of convicted persons by means of technical equipment. House imprisonment is alternative punishment that allows convicted of offenses to remain in their home environment, which eliminates the adverse effects of imprisonment. Potential concerns of society that persons who committed the crime remain at large and are not isolated from society are unfounded, because this kind of punishment may be imposed only on the offender of a misdemeanor, and at the same time there must be accomplished the law specify conditions.

Keywords: punishment, alternative punishment, house arrest, electronic monitoring, technology for enforcement

Úvod

Trest domáceho väzenia zaraďujeme v Slovenskej republike do systému alternatívnych trestov, pričom v porovnaní s trestom odňatia slobody ide o miernejšiu formu obmedzenia osobnej slobody odsúdeného, ktorá umožňuje, aby právoplatne odsúdený páchateľ trestného činu zotrval v jeho prirodzenom prostredí čím sú zachované jeho sociálne,

[1] JUDr. Zdenka Halabrínová, externý doktorand Ústavu verejného práva, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy, *zdenkahalab@gmail.com*
Ing. Mgr. Henrich Gaulieder, interný doktorand Ústavu verejného práva, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy, *henrich.gaulieder@gmail.com*

rodinné a ekonomické vzťahy, ale súčasne je jeho slobodný pohyb obmedzený. V zmysle Trestného zákona ho nemožno uložiť popri treste odňatia slobody.

Trest domáceho väzenia a jeho zákonná úprava v Slovenskej republike

V Slovenskej republike trest domáceho väzenia upravený v zákone číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon, a to v § 53, ktorý vymedzuje podmienky, kedy možno tento druh trestu uložiť ako aj následky porušenia zákazu opustiť obydlie.

V súčasnosti je trest domáceho väzenia možno uložiť len páchateľovi prečinu na dobu trvania maximálne dva roky, pričom musia byť splnené nasledujúce podmienky, a to:

a) uloženie tohto druhu trestu je dostačujúce vo vzťahu k povahe a závažnosti spáchaného prečinu ako aj k osobe a pomerom páchateľa,

b) písomný sľub páchateľa, že sa v stanovenom čase bude zdržiavať v obydlí na určenej adrese a poskytne vyžadovanú súčinnosť pri výkone kontroly a v neposlednom rade

c) je nevyhnutné, aby zároveň boli splnené podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami.

Zákon ukladá odsúdenému povinnosť, aby sa po dobu výkonu trestu domáceho väzenia v čase určenom súdom zdržiaval vo svojom obydlí vrátane k nemu prináležiacich vonkajších priestorov, aby viedol riadny život a aby sa podrobil kontrole technickými prostriedkami. Súd zároveň môže uložiť páchateľovi počas výkonu trestu domáceho väzenia obmedzenia alebo povinnosti vymedzené zákonom smerujúce k tomu, aby viedol riadny život ako napríklad obmedzenie spočívajúce v zákaze účasti na určených verejných podujatiach alebo v povinnosť spočívajúcu v príkaze nepriblížiť sa k určenej osobe na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a nezdržiavať sa v blízkosti obydlia určenej osoby alebo v určenom mieste, kde sa takáto osoba zdržuje alebo ktoré navštevuje. Zákon tiež stanovuje podmienky kedy môže odsúdený opustiť svoje obydlie a to len po predchádzajúcom súhlase probačného a mediačného úradníka, len z naliehavého dôvodu a na nevyhnutne potrebný čas.

Pred novelou Trestného zákona účinnou od 1. januára tohto roku bolo možné uložiť trest domáceho väzenia na kratšiu dobu a to maximálne na jeden rok. Táto novela priniesla vo vzťahu k trestu domáceho väzenia zmenu aj v prípade porušenia obmedzení alebo povinností vyplývajúcich z tohto trestu. Zatiaľ čo do účinnosti tejto novely platilo, že ak odsúdený neplnil svoje povinnosti, súd mu trest premenil na nepodmienečný trest odňatia slobody tak, že dva dni nevykonaného trestu sa rovnali jednému dňu nepodmienečného trestu odňatia slobody, táto novela sprísnila premenu ešte nevykonaného trestu tak, že jeden deň nevykonaného trestu domáceho väzenia sa rovná jednému dňu nepodmienečného trestu odňatia slobody.

Touto novelou, bola do Trestného zákona zavedená možnosť tento druh trestu uložiť aj mladistvému páchateľovi, čo predtým nebolo možné. Možno ho uložiť na dobu až jeden rok, ale podmienkou je, aby s týmto súhlasil jeho zákonný zástupca. Túto zmenu možno považovať za pozitívnu, nakoľko mladistvý páchateľ zostáva v rodinnom prostredí, kde naňho vplývajú rodinný príslušníci, čo môže dopomôcť k jeho prevýchove a resocializácii.

Ďalšou zmenou, ktorú zaviedla táto novela vo vzťahu k trestu domáceho väzenia je možnosť premeny zvyšku nevykonaného trestu odňatia slobody uloženého za prečin na trest domáceho väzenia, ak sú splnené podmienky uvedené v § 53 Trestného zákona uvedené vyššie a zároveň zvyšok nevykonaného trestu odňatia slobody nemôže presahovať dva roky. Ďalšou podmienkou je, že odsúdený vo výkone trestu nebol pred spáchaním prečinu vo výkone trestu odňatia slobody a musí preukázať, že sa polepšil. Týmto spôsobom ale nemožno premeniť zvyšok trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa v skúšobnej dobe určenej pri podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody, podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, zvyšok trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa v skúšobnej dobe pri podmienečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody a odsúdenému nebol premenený trest domáceho väzenia na trest odňatia slobody. V danom prípade sa uplatňuje pravidlo, že nevykonaný jeden deň zvyšku trestu odňatia slobody sa rovná jednému dňu trestu domáceho väzenia.

Ukladanie trestu domáceho väzenia v Slovenskej republike

Trest domáceho väzenia v Slovenskej republike nie je využívaným inštitútom, čo potvrdzujú aj štatistiky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Podľa štatistík MS SR bol v roku 2014 trest domáceho väzenia uložený len 17 osobám, z toho 10 v Banskobystrickom kraji, 6 v Prešovskom kraji a 1 v Košickom kraji, zatiaľ čo v roku 2013 bol tento druh trestu uložený 21 osobám, v roku 2012 bol uložený 25 osobám a v roku 2011 bol uložený 28 osobám.

Počet uložených trestov domáceho väzenia v Slovenskej republike rokoch 2011 – 2014:

Rok	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
počet uložených trestov domáceho väzenia	28	25	21	17

K zlepšeniu tejto štatistiky by mal dopomôcť novela zákona číslo 78/2015 Z. z. Zákon o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami, nakoľko zaviedla reálnu možnosť elektronického monitoringu odsúdených. Tento monitoring by mal byť aplikovaný prostredníctvom elektronických náramkov či domácich monitorovacích staníc.

Elektronický náramok sa pripevní na telo osoby, ktorá má byť kontrolovaná, väčšinou na jej členok. Tento náramok zabezpečí jednoznačnú identifikáciu osoby tak, že v centrálnom monitorovacom systéme sa spáruje s údajmi konkrétnej fyzickej osoby.

Domáca monitorovacia stanica bude umiestnená v obydlí kontrolovanej osoby a bude kontrolovať jej prítomnosť v obydlí v určenom čase.

Uloženie tohto druhu alternatívneho trestu namiesto trestu odňatia slobody možno vnímať pozitívne tak zo strany odsúdeného ako aj zo strany štátu. Odsúdený síce musí zniesť nejaké obmedzenia, ale zároveň nie je nútený opustiť svoje obydlie a rodinu, prácu, čo napomáha k jeho prevýchove a resocializácii. Naopak z pohľadu štátu možno vidieť pozitívum v menšej preplnenosti Ústavov na výkon trestu odňatia slobody a v nižších výdavkoch potrebných na jedného odsúdeného, ktorému bol uložený trest domáceho väzenia oproti výdavkom na odsúdeného, ktorému bol uložený trest odňatia slobody.

Obavy spoločnosti z toho, že odsúdený zostáva na slobode by mohli byť prekonané tak využitím technických prostriedkov ako aj skutočnosťou, že v prípade, ak odsúdený poruší svoje povinnosti či obmedzenia, tak mu súd premení zvyšok trestu na nepodmienečný trest odňatia slobody podľa pravidiel stanovených zákonom.

Záver

Trest domáceho väzenia zaraďujeme medzi alternatívne tresty, pričom je ho možné pozitívne hodnotiť tak zo strany štátu ako aj zo strany odsúdeného. Aj napriek uvedenému je tento druh trestu v Slovenskej republike využívaný len veľmi málo, keď tento druh trestu bol v roku 2014 uložený len 17 odsúdeným.

Vďaka vyššie uvedenej novele Zákona o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami možno očakávať, že slovenské súdy budú tento druh trestu ukladať čoraz viac vo vyššej miere, čo bude prínosom pre štát tak z pohľadu zníženia vynaložených nákladov na odsúdených ako aj z pohľadu preplnenosti Ústavov na výkon trestu odňatia slobody. Naopak pre odsúdeného to bude znamenať pozitívum v tom, že zostane v domácom prostredí čo môže v kladnom smere prispieť k jeho náprave a rovnako to bude mať pozitívny dopad na rodinu odsúdeného, nakoľko tá nepríde o jeho príjem, keďže odsúdený môže naďalej pracovať.

Použitá literatúra:

- Zákon číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon
- Zákon číslo 78/2015 Z. z. Zákon o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami
- Dôvodová správa k zákonu číslo 78/2015 Z. z. Zákon o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami

Ženy ako obete trestných činov

Women as the victims of criminal offenses

JUDr. Štefan Kočiš[1]

Abstrakt:
Téma môjho príspevku je zameraná priamo na ženy ako obete trestných činov. Tento článok sa zameriava na výlučne teoretické spracovanie najdôležitejších aspektov problematiky násilia páchaného na ženách. Venujem svoju pozornosť najmä charakteristike podstatných stránok domáceho násilia, prostitúcie a obchodovania so ženami. Zisťujem hlavné príčiny a dôsledky násilia páchaného na ženách.

Kľúčové slová: Domáce násilie. Týranie blízkej osoby. Obchodovanie so ženami. Prostitúcia. Obeť. Páchateľ. Rodové stereotypy. Ľudské práva. Diskriminácia.

Abstract:
The theme of the present article deals with women as the victims of criminal offenses. Article focuses exclusively on the theoretical aspects of the processing of most important issues of violence against women. We pay attention to the analysis of the essential aspects of domestic violence, prostitution and women trafficking as well. We will highlight on main causes and consequences of such violence.

Keywords: Domestic Violence. Domestic Maltreatment. Excruciation. Women trafficking. Prostitution. Victim. Culprit. Gender stereotype. Human rights. Discrimination.

Úvod

Ženy sú jedným zo subjektov, na ktorých sa páchajú trestné činy. Tvoria špecifickú skupinu obetí, ktorá sa vyznačuje zvýšenou zraniteľnosťou. Obzvlášť domáce násilie býva pre ženy mimoriadne nebezpečné, pretože ženy sa nepodelia s niekým o tento mimoriadne citlivý problém. Možno tvrdiť, že násilie páchané na ženách je v dnešnom svete mimoriadne závažný spoločenský problém. Napriek tomu sa na Slovensku tento fenomén vníma ako problém iba jednotlivých žien. Násilie páchané na ženách je však realitou každodenného života tisícok žien. Výskyt takéhoto násilia stále stúpa, už aj preto je táto problematika veľmi aktuálna. Ženy, ktoré násilie prežili sa síce môžu pokúsiť ho nejakým spôsobom zastaviť, ale to ešte vôbec neznamená, že sa z toho vždy úspešne dostanú. V mojom príspevku sa prvotne zameriavam na podľa mňa dve najvýznamnejšie formy násilia páchané na ženách: domáce násilie a obchodovanie so ženami.

1. Domáce násilie

Jednoducho vytvorená a všeobecne platná definícia domáceho násilia (násilia v rodine) zatiaľ určite neexistuje. Platí, že je aj naďalej možné domáce násilie skôr opísať, ako

[1] Ústav verejného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
judrkocis@gmail.com

definovať. Samotný termín *domáce* sa používa len preto, aby nejakým spôsobom aspoň naznačil, že násilie prebieha medzi uzatvoreným okruhom osôb, ktoré žijú spolu, zdieľajú spoločné obydlie. Teda dochádza k nemu práve medzi ľuďmi, ktorí spolu žijú. Ja však túto definíciu rozširujem. Podľa môjho názoru násilie páchané na ženách môže byť akákoľvek činnosť muža voči žene, ak obmedzuje zákonom zaručené práva a slobody ženy a spôsobuje jej fyzickú, psychickú, alebo morálnu ujmu. Takto formulovaná definícia však ešte vôbec nerozlišuje medzi náhodným a rodovo podmieneným násilím páchaným na ženách.[2]

Niektorí autori považujú za domáce násilie také násilie, ktoré sa odohráva v domácom prostredí a možno ho definovať ako násilné správanie jednotlivca či skupiny jednotlivcov voči jednému alebo viacerým, ktorí sú s páchateľom v príbuzenskom vzťahu.[3] Podľa iného vedeckého názoru domáce násilie je jednak fyzické (aj sexuálne), psychické týranie medzi blízkymi osobami, ku ktorému dochádza opakovane v najužšom súkromí.[4]

Na úrovni EÚ je domáce násilie definované ako *„partnerské násilie, ako psychické alebo fyzické násilie (vrátane sexuálneho) v rámci manželského alebo nemanželského spolužitia, aj keď k násiliu dôjde po rozchode, ale aj v priamej spojitosti s predchádzajúcim spolužitím. Pri tomto násilí ide o proces, ktorého cieľom je kontrolovať a dominovať a ktorým sú porušované tak práva na slobode, ako aj telesná, duševná a sexuálna nedotknuteľnosť partnera“*.[5] Domáce násilie teda určite nie je normálnou súčasťou života.

1.2 Hlavné črty domáceho násilia

Môžeme rozlíšiť niektoré špecifické črty domáceho násilia. Je to hlavne určitý cyklus násilia (násilie sa teda opakuje cyklicky), ktoré prebieha v rôznych fázach. To znamená, že domáce násilie sa vyvíja stupňovite, a má konkrétne štyri štádiá.[6]

1. *Štádium stupňovania napätia*. V tomto štádiu sú útoky voči partnerke ešte menej závažné. Sú to najmä iba verbálne útoky. Žena (obeť) je však v permanentnom strese a napätí. Táto fáza môže trvať od niekoľkých minút po niekoľko dlhých mesiacov.

2. *Akútne štádium*. Ide o náhle uvoľnenie násilia. Bezprostredným dôvodom tohto násilia je v prvom rade vždy človek, ale môže to byť aj externá udalosť (rôzne problémy v živote). V tejto fáze prevláda surový fyzický útok na obeť (sexuálne násilie). Táto štádium domáceho násilia je oveľa kratšie ako prvé štádium. Sila a početnosť útokov sa zvyšuje.

3. *Štádium pokoja*. V tomto období páchateľ domáceho násilia vyjadruje svoje poľutovanie nad vlastným násilným konaním. Svojim obetiam (manželka alebo priateľka) sa ospravedlňuje, a k tomu ešte sľubuje aj adekvátnu nápravu. Vtedy žena zvyčajne páchateľovi odpustí. Uchováva si nádej, že sa situácia predsa len zlepší, a preto vo vzťahu aj zotrvá.

4. *Štádium popretia*. Samotné popretie patrí k obranným mechanizmom ľudskej psychiky, ktorých cieľom je odviesť pozornosť od nepríjemného faktu. Páchateľ sa svoj čin snaží jednoducho bagatelizovať a popierať. Násilník sa usiluje o to, aby presviedčal ženu, že útok sa vôbec neodohral tak, ako si ho pamätá ona.

1.3 Formy domáceho násilia páchaného na ženách

Domáce násilie páchané na ženách môže mať naozaj rôzne formy, Všetky formy domáceho násilia (násilia v rodine) však majú jediný spoločný cieľ: získať moc a udržať si

---

[2] BÚTOROVÁ, Z., FILADELFIOVÁ, J. *Násilie páchané na ženách ako problém verejnej politiky.* 2005, s. 9.
[3] HUDECOVÁ, A., CABAN, M. *Násilie v rodine, spoločenský problém*. 2006, s. 4.
[4] ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem a svědkům trestných činů.* 2007, s. 108.
[5] Článok 2.3.3 Stanoviska Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Domáce násilie voči ženám (2005), cituje: KNÁPKOVÁ. D., TÓTHOVÁ, M. *Aktuálne aspekty riešenia domáceho násilia*. In Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae č. 3/2010, s. 29.
[6] HUDECOVÁ, A., BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. et al. *Sociálna práca s rodinou*. 2008, s. 143. a nasl.

plnú možnú kontrolu nad druhým. *Fyzické násilie* je určite tou najhrubšou formou domáceho násilia. Agresor používa priamu fyzickú silu alebo rôzne hrozby ku zastrašovaniu, poškodeniu či ohrozeniu obete. Jeho cieľom je nejakým spôsobom ublížiť, zastrašiť, spôsobiť bolesť, zranenie a utrpenie. V dôsledku fyzického násilia môže dochádzať k zraneniam rôzneho stupňa: modriny, ľahké tržné rany, zlomeniny, zranenia s dlhšou dobou liečby a rôznymi psychickými ochoreniami. Sú známe aj také prípady fyzického násilia, že páchateľ jednoducho odopieral žene spánok alebo jedlo.

Za *psychické násilie* možno považovať akýkoľvek čin alebo správanie, ktoré má za priamy následok zlý emocionálny stav ženy. Psychické násilie v sebe zahŕňa tak citové, ako aj slovné týranie ženy. Páchateľ (muž) zastrašuje ženu, neustále ju verbálne ponižuje, nadáva jej a hrubo ju uráža. Vo viacerých prípadoch obťažuje a prenasleduje ženu, neustále ju ostro kritizuje a kontroluje. Takéto správanie u ženy jednoducho spôsobuje strach. Nepochybným dôsledkom toho je aj otrasená duševná stabilita. Žena následne stráca schopnosť normálnym spôsobom spracovávať informácie.[7]

Ekonomické násilie je také správanie, ktoré má za následok nerovný prístup k finančným zdrojom rodiny a ich kontrolu. Páchateľ zvyčajne len sám rozhoduje o použití spoločných financií, bráni žene v prístupe k spoločnému rodinnému majetku. V dôsledku ekonomického násilia má žena iba obmedzené finančné prostriedky na pokrytie všetkých nákladov na domácnosť a na deti. To však spôsobuje, že ženy a deti majú často nižšiu životnú úroveň ako násilník, ktorý svojím konaním vlastne sám vyvolal túto situáciu. Takúto formu násilia voči ženám výrazným spôsobom podporuje i súčasná rodová štruktúra spoločnosti, v rámci ktorej ženy majú plniť v prvom rade materské povinnosti. Očakáva sa od nich, že sa v prípade potreby vzdajú svojej profesionálnej kariéry, a tým aj svojho príjmu, čím sa stávajú ekonomicky závislé od muža.

Sexuálne násilie sa vyskytuje najčastejšie medzi partnermi. Možno ho charakterizovať ako nedobrovoľný sexuálny kontakt akéhokoľvek druhu, kedy je žena nútená podieľať sa na nežiaducich, nebezpečných, nechutných, ponižujúcich sexuálnych aktivitách. Patria sem najmä: vynucovanie pohlavného styku alebo iných sexuálnych praktík, znásilnenie, nútenie k sexu s inými mužmi, pred kamerou alebo pred inými osobami.

Sociálne násilie zahŕňa využívanie detí a iných osôb ako prostriedkov nátlaku na ohrozenú ženu. Násilník (muž) takto postupne získava neobmedzenú moc nad svojou obeťou. Prostredníctvom úplnej kontroly potom sleduje každý pohyb ženy. Muž sa aj takýmto spôsobom snaží izolovať ženu. Zabráni napríklad v styku s rodinou alebo priateľmi, uzamkne ju v byte, zablokuje telefón, počítač, prístup k sociálnym sieťam. Táto forma násilia, úplná sociálna izolácia ženy veľmi napomáha páchateľovi konať čoraz násilnejšie. V dôsledku toho schopnosť a možnosť ženy vymaniť sa spod kontroly a násilia muža výrazne znižuje.

Treba spomenúť aj jeden špecifický druh násilia: *prenasledovanie* (anglicky: stalking). Páchateľ neustále a vytrvalo prenasleduje ním vyhliadnutú ženu prostredníctvom častých telefonátov, rôznych obťažujúcich krátkych textových správ na mobile, či formou e-mailov, alebo sledovaním jej osobných kontaktov, či stretnutí s inými osobami; neustálym čakaním pred pracoviskom obete, alebo pred jej domom, či zdržiavaním sa v jej tesnej blízkosti. Priamym následkom takéhoto násilia môže byť naozaj závažné narušovanie súkromia, určitá forma obmedzovania osobnej slobody, ale aj porušovanie ľudskej dôstojnosti ženy (obete).

1.4 Dôsledky domáceho násilia

Podľa článku 112 Pekinskej deklarácie *„Násilie páchané na ženách je prekážkou pri dosahovaní takých cieľov ako rovnoprávnosť, vývoj a mier. Násilie páchané na ženách bráni*

[7] ČÍRTKOVÁ, L. *Psychická traumatizace obětí kriminality*. In Právo a rodina č. 10/2011, s. 5–6.

ženám využívať ľudské práva a slobody, porušuje tieto práva, alebo ich anuluje.“ Priame dôsledky domáceho násilia páchaného na ženách poškodzujú bez pochýb najmä obeť takéhoto násilia, ale to však ešte neznamená, že ďalší členovia rodiny neutrpia žiadnu ujmu.

Fyzické zranenia môžu mať aj trvalé následky. Môžu sa prejaviť okamžite, alebo až neskôr. K trvalým fyzickým následkom dochádza v každom jednom prípade len preto, lebo žene vôbec nebolo poskytnuté potrebné lekárske ošetrenie. V najzávažnejších prípadoch páchateľ ženu zabije. Je vedecky podložený fakt, že ženy, ktoré často zažívajú násilie, teda stresové situácie, trpia aj rôznymi chronickými psychosomatickými ťažkosťami (napríklad bolesti hlavy, brucha, chrbta, horných a dolných končatín, časté hnačky). Možno teda konštatovať, že telesné aj duševné zdravie týraných žien je v každom prípade oveľa horšie ako u šťastnejších, netýraných žien.

Najčastejšími zlými pocitmi, ktoré sa u žien prejavujú v dôsledku permanentného násilia, sú pocity úzkosti a strachu sprevádzané chronickou nespavosťou, príliš prehnanou nervozitou, neurotizmom, či neurasténiou. Na zmiernenie týchto nepríjemných pocitov žena často užíva určité návykové látky. Môže to byť alkohol, alebo aj rôzne lieky proti bolesti, stresu a únave, dokonca aj niektoré silnejšie omamné látky. Ženy, ktoré sú nútené často zažívať akékoľvek násilie, dokázateľne častejšie trpia aj rôznymi psychickými chorobami. Možno konštatovať, že následky týrania môžu zmeniť osobnosť obetí až natoľko, že v budúcnosti už nemôžu bez pomoci a potrebnej silnej podpory viesť plnohodnotný život.[8]

2. Prostitúcia, obchodovanie so ženami

Prostitúcia[9], ako aj obchodovanie so ženami[10] sú násilnými trestnými činnosťami organizovaného charakteru s medzinárodným prvkom.[11] Medzi hlavné činnosti domácich a zahraničných zločineckých skupín vykonávajúcich organizovaný zločin „samozrejme“ patria aj prostitúcia ako aj obchodovanie so ženami, a to aj napriek tomu, že akákoľvek forma obchodovania s ľuďmi sa zakazuje aj v Charte základných práv Európskej únie.[12] Čoraz väčšia miera prostitúcie je obrovským problémom aj našej spoločnosti.

Obeťami prostitúcie môžu byť ženy rôzneho veku, ale policajné štatistiky ukazujú, že najväčší záujem zo strany zločineckých organizácií sa prejavuje o ženy v priemere vo veku 20 rokov.[13] Tieto ženy sú prevažne bez vzdelania, alebo len s veľmi nízkym vzdelaním. Zvyčajne pochádzajú zo zlých sociálnych pomerov. Sú nemajetné, majú mylné predstavy o fungovaní spoločnosti, sú veľmi dôverčivé, neskúsené a neinformované. Pravdepodobne ich motivuje

---

[8] CONWAYOVÁ, H. *Domácí násilí. Příručka pro současné i potenciální oběti se zákonem č. 135/2006 Sb. platným od 1. ledna 2007*. 2007, s. 15 a nasl.

[9] *„Prostitúcia je pohlavný styk s inou osobou alebo osobami za úplatu.“* IVOR, J. et al. *Trestné právo hmotné 2. Osobitná časť*. 2006, s. 423.

[10] Definícia tohto trestného činu podľa § 179 Trestného zákona znie nasledovne: *„Kto s použitím podvodného konania, ľsti, obmedzovania osobnej slobody, únosu, násilia, hrozby násilia, hrozby inej ťažkej ujmy alebo iných foriem donucovania, prijatia alebo poskytnutia peňažného plnenia či iných výhod na dosiahnutie súhlasu osoby, na ktorú je iná osoba odkázaná, alebo zneužitia svojho postavenia alebo zneužitia bezbrannosti alebo inak zraniteľného postavenia zláka, prepraví, prechováva, odovzdá alebo prevezme iného, hoci aj s jeho súhlasom, na účel jeho prostitúcie alebo inej formy sexuálneho vykorisťovania vrátane pornografie, nútenej práce či nútenej služby vrátane žobrania, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctva, núteného sobáša, zneužívania na páchanie trestnej činnosti, odoberania orgánov, tkanív či bunky alebo iných foriem vykorisťovania, potrestá sa odňatím slobody na štyri roky až desať rokov.“*

[11] BALÁŽ, P. *Všeobecná kriminalita*. 2000, s. 70 a nasl.

[12] Článok 5 ods. 3: *„Obchodovanie s ľudskými bytosťami je zakázané.“* C 83/389, zo dňa 30. marca 2010.

[13] Pozri presné údaje: www.minv.sk/?tlacove-spravy-2&sprava=slovenky-ponukali-na-prostituciu-aj-v-rakusku [online] 07-03-2016.

hlavne túžba po ľahkom, veľkom zárobku. V dôsledku nepriaznivých sociálnych zmien veľa žien a mladých dievčat si totiž čoraz ťažšie nájde vhodné zamestnanie. Pre takéto beznádejné ženy a dievčatá je prostitúcia asi najjednoduchšou formou, ako zarobiť nejaké peniaze, z ktorých potom môžu uživiť nielen seba, ale aj svoje rodiny. To znamená, že určite sú aj také ženy a dievčatá, ktoré prostitúciu vykonávajú dobrovoľne. No tiež je pravdou, že pre značné zisky, ktoré prostitúcia vynáša, sa výrazne zvyšuje počet aj takých žien, ktoré sú k tejto činnosti priamo donútené. V každom prípade však platí, že relatívne ľahký a jednoduchý prístup k budúcim obetiam prostitúcie určite len prispieva k rozšíreniu tohto trestného činu.

2.1 Charakteristický priebeh trestného činu prostitúcie

Vo *fáze získania vhodného objektu* páchatelia využívajú rôzne metódy. V niektorých prípadoch – hlavne v rómskych rodinách – ženy sú k prostitúcii nútené priamo svojimi vlastnými rodičmi, prípadne blízkymi príbuznými. Niekedy ide o mladistvé alebo mentálne nedostatočne rozvinuté ženy. Takto získané obete na začiatku ešte vykonávajú prostitúciu samostatne. Neskôr však vykonávajú svoju nekalú činnosť priamo pod dozorom pasáka.

Sú aj také obete, ktoré po vytypovaní a následnom kontaktovaní bez problémov samy súhlasia s prostitúciou. V takýchto prípadoch sa vyhľadávajú najmä také dievčatá, ktoré z nejakého dôvodu ušli z domova, či z detských domovov. Pre takéto obete je charakteristické, že svoj problém nikdy neoznámia štátnym orgánom (napríklad orgánom činným v trestnom konaní), veď nemajú na tom záujem, aby o nich tieto orgány získali údaje. Takéto obete si potrebujú zabezpečiť aj vhodné ubytovanie, hoci sa nachádzajú vo finančnej tiesni, a pritom sú bez bezpečného rodinného zázemia.

Skôr vytypované ženy však môžu byť aj unesené a za peniaze predané pasákom. Páchatelia často pozorujú také miesta – napríklad mládežnícke organizácie, kluby, miesta zábavy, vlakové a autobusové stanice, nádražia, hotely, pohostinstvá –, kde s najväčšou pravdepodobnosťou nájdu vhodné obete. Sú známe prípady, keď obete boli unesené priamo z ulice. Obete únosu sú pod permanentnou hrozbou násilia. Môžu sa vyskytnúť aj také životné situácie, v ktorých počas únosu sú obete pod vplyvom alkoholu, či omamných látok.

K prvému kontaktu s budúcimi obeťami môžu byť využívané aj rôzne falošné inzeráty, ktoré sľubujú veľmi atraktívne a dobre platené pracovné miesta pre ženy.[14] Sľubujú im napríklad, že sa môžu zamestnať ako dobre platené filmové herečky, fotomodelky, tanečnice, hostesky, recepčné, čašníčky a rôzne iné finančne výhodné zamestnania.

Takto získané obete sa neskôr postupne dostávajú do akéhosi rotačného obehu, v rámci ktorého sú potom ďalej odpredané a kúpené inými páchateľmi (pasákmi). Bez pochýb sa pritom využíva aj značná neinformovanosť, túžba po veľkom zárobku, ale taktiež aj rôzne formy donútenia, či závislosti obete na páchateľovi.

Vo *fáze prípravy objektu na výkon činnosti* je postup vždy podmienený okolím, kde sa vykonáva prostitúcia a kvalitou poskytovaných služieb. Ženy, ktoré vykonávajú prostitúciu v (renomovaných) hoteloch alebo v (luxusných) súkromných bytoch, sa zvyčajne vopred dohodnú s tzv. dohadzovačmi (tiež zvanými ako kontaktné osoby) o výške provízie za služby. Kontaktnými osobami môžu byť napríklad vrátnici, recepčný, taxikári, barmani. Pre ostatné ženy a dievčatá sa vysvetľujú iba základné pravidlá vykonanej činnosti. Niekedy sa však vyučuje aj potrebná slovná zásoba z príslušného cudzieho jazyka.

Ak obete nechcú vykonávať prostitúciu pre pasáka dobrovoľne, sú v tejto prípravnej fáze „presvedčované“, aby zmenili svoj postoj. Obete sú surovo bité, týrané, dokonca vydierané. Súčasťou takéhoto donútenia je aj brutálne znásilnenie. Každá príprava žien na

[14] K tomu viď taktiež: www.minv.sk/?tlacove-spravy-2&sprava=slovenky-ponukali-na-prostituciu-aj-v-rakusku [online] 07-03-2016.

prostitúciu je zvyčajne spojená aj s obmedzením osobnej slobody a pohybu, a to odobratím osobných dokladov cudzej štátnej občianky.

Pri prostitúcii sa však ženy veľmi rýchlo „opotrebujú“, či „vyhoria“. Už po jednom až dvoch mesiacoch sa totiž prostitútky stávajú menej príťažlivé, preto sú zvyčajne predané. Pravda, pre nedostatočný výkon však obeť môže byť predaná aj skôr. Následkom toho behom času sú ženy potom ďalej preraďované do stále nižších a nižších kategórii. Konečným dôsledkom takéhoto preraďovania môže byť, že prostitútky poskytujú svoje služby naozaj už skoro za všetko, čím im zákazníci môžu platiť (je to tzv. „rohlíková prostitúcia“). Postupne sa z nich stávajú opustení bezdomovci, často závislí na liekoch alebo ťažkých drogách.

2.2 Kupliarstvo – zvláštna forma obchodovania so ženami

Zvláštnou formou obchodovania so ženami je kupliarstvo.[15] V mnohých prípadoch sú ženy a dievčatá – aj pod hrozbou násilia – v menších či väčších skupinách vyvážané aj do zahraničia na vykonávanie prostitúcie. V zločineckých skupinách, ktoré sa zaoberajú touto činnosťou zvyčajne spolupracuje viac ľudí. Úlohy rozdelené medzi osobami v jednotlivých skupinách sú svojim charakterom totožné s úlohami pri kupliarstve.

Agentúry pre prácu majú za prvoradú úlohu preberať na seba funkciu náborára a typára. Vždy ponúkajú obetiam – ženám a mladým dievčatám – neodolateľné pracovné príležitosti a vysoké platy trebárs v zahraničí. Kupliar má zvyčajne dobré osobné kontakty aj na zahraničných kupcov. V niektorých prípadoch obete môže predávať sám osobne priamo obchodníkovi, ktorý v cudzine takéto známosti už má.

Z hore uvedeného teda vyplýva, že obchodník je taká osoba, ktorá od náborára alebo od kupliara dostáva ženy, ktoré využíva priamo na vykonávanie prostitúcie, alebo ich predáva aj do zahraničia. Vo väčšine prípadov je kupec cudzím štátnym občanom, ktorý je zvyčajne zároveň aj majiteľom vlastnej reštaurácie, motelu, penziónu, hotelu, lokálu, nočného klubu, erotického masážneho salónu, alebo iného zábavného miesta, kde sa pohybuje veľa ľudí. Voči svojim obetiam zvyčajne používa rôzne donucovacie prostriedky, ktorými nekompromisne donúti obete k vykonávaniu určitých nekalých činností. Zdá sa teda, že aj v dnešnej dobe sú takí jedinci, ktorí na ženy pozerajú len ako na obyčajný tovar, a to robia bez akýchkoľvek morálnych zábran. Ich obete sa takto stávajú ich osobným vlastníctvom, teda súčasťou ich osobného majetku. Žiaľ, je teda nesporné, že existuje aj novodobé otroctvo.

2.3 Charakteristický priebeh trestného činu obchodovania so ženami

Aj obchodovanie so ženami má svoj vlastný priebeh, vlastnú vnútornú štruktúru. Celý vývoj tohto trestného činu spáchaného na ženách možno charakterizovať opísaním štyroch fáz, ktoré navzájom úzko súvisia. Páchatelia tohto trestného činu sú väčšinou členmi medzinárodného gangu. Podobne ako pri kupliarstve, žiaľ, aj ženy sa príležitostne zúčastňujú – pravda, iba menším podielom – na jeho páchaní.

Vo *fáze získania kontaktov v zahraničí* rôzne zahraničné zločinecké skupiny a členovia – ktorí pochádzajú predovšetkým z územia Balkánu, štátov bývalého Sovietskeho zväzu, Západnej a Strednej Európy – ako organizátori tejto trestnej činnosti vo vzájomnej spolupráci vyhľadávajú vhodných kupcov pre budúce prostitútky v zahraničí. Koncovým miestom predaja sú zvyčajne niektoré západoeurópske krajiny. Cena a presný termín dodania „čerstvého bieleho mäsa“ – t.j. nových žien – sú už spravidla dopredu určené.

Vo *fáze získania vhodného objektu* sa najprv roztriedia ženy podľa rôznych možných

[15] Viď napríklad definíciu kupliarstva podľa § 367 Trestného zákona: *„Kto iného zjedná, pohne, zvedie, využije, získa alebo ponúkne na vykonávanie prostitúcie, alebo kto koristí z prostitúcie vykonávanej iným, alebo umožní jej vykonávanie, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.“*

požiadaviek klientov. Obete sa získavajú hlavne obyčajným podvodom. Takýto podvod sa realizuje zvyčajne formou rôznych inzerátov určitých agentúr, ktoré sľubujú lukratívne pracovné príležitosti vo vychytených lokalitách sveta a niekedy aj extra vysoký plat. Náklady spojené s vycestovaním na pracovisko, ako aj poplatky za sprostredkovanie práce obete ani nemusia hneď na začiatku uhradiť. Ďalším, celkom novým spôsobom podvodu sú nepravdivé inzeráty – objavujúce sa či už na internete alebo v rôznych časopisoch –, prostredníctvom ktorých údajní bohatí muži pochádzajúci zo zahraničia hľadajú pre seba manželku. K takýmto podvodom, samozrejme, patria aj falošné fotografie, e-maily, SMS-ky, MMS-ky, alebo iné odkazy na rôznych spoločenských sieťach od neexistujúceho budúceho partnera. Páchatelia aj takýmto spôsobom chcú dosiahnuť, aby obete dobrovoľne, samy, dokonca na vlastné náklady vycestovali do zahraničia. Mnohé ženy sú však do zahraničia unesené a predané pomocou priameho násilia.

Vo *fáze prevozu (transportu) žien cez hranice* obete môžu prekročiť štátne hranice rôznymi spôsobmi. Bez použitia násilia, na platné cestovné doklady, pričom nemusia poznať skutočný účel cesty. Môžu však vycestovať do zahraničia aj na falošné cestovné doklady, či prechádzať cez tzv. „zelenú hranicu“, vo viacerých prípadoch ukryté v motorovom vozidle. V cieľovej krajine „nový tovar“ zvyčajne vyzdvihne už druhá osoba a prepravuje ich na vopred určené miesto, kde ich vyzdvihne zase jedna ďalšia osoba. Ak sa prepravuje viac dievčat, z taktických dôvodov musia byť ešte na štátnej hranici rozdelené do malých skupín. Zvyčajne v tejto fáze sa vyplatí aj finančná odmena za privezené nové ženy.

Vo *fáze prípravy objektu na výkon činnosti* voľný pohyb pre ženy (obete) je značne obmedzený, či priamo zakázaný. Častokrát sa od nich odoberajú aj cestovné doklady. Ženy, ktorým boli pred vycestovaním do zahraničia vyplatené nejaké zálohy, ich už musia súrne vrátiť prostredníctvom vykonávania prostitúcie. Ak obeť kladie odpor, môžu byť proti nej používané drogy, alkohol. Ženy môžu byť pravidelne bité, znásilňované, či rôznymi krutými spôsobmi terorizované.

Záver

Dnes akékoľvek násilie páchané na ženách určite plným právom možno považovať za vysoko aktuálny problém v celosvetovom meradle. Chcel by som skonštatovať, že účinný boj s násilím sa dá dosiahnuť hlavne šírením informácií o danom probléme – poznanie a vzdelanie totiž môžu mať istý brzdiaci význam –, vhodnou úpravou legislatívy v záujme dôslednejšieho postihovania násilia vo všetkých jeho formách, ale určite aj ďalším vytvorením vhodných sociálnych zariadení pre týrané ženy. Pomoc obetiam by určite mohla mnohým tragédiám zabrániť.

Čo sa týka obchodovania so ženami, nekontrolovateľnosť tohto trestného činu páchaného na ženách je smutným faktom. Obete totiž o svojich životných skúsenostiach zvyčajne mlčia najmä kvôli hanbe či strachu, teda aby sa vyhli sekundárnej viktimizácii. Sociálne pomery veľkomestského života len ďalej oslabujú sociálnu kontrolu. Obrovská miera migračných vĺn utečencov, pracovníkov, vyhnancov, či bezdomovcov je dnes pálčivým problémom mnohých štátov. Tieto faktory sa označia ako sociálno-politické resp. Sociálno-ekonomické faktory.[16] Niektoré obete zmiznú bez stopy a stanú sa nezvestnými navždy. Žena je jednoduchou obeťou kvôli svojej zraniteľnosti. Účinným spôsobom ako sa zachrániť a v žiadnom prípade sa nestať obeťou, môže byť detailná informovanosť zo strany inštitúcií, ktoré sa zaoberajú bojom proti obchodovaniu s ľuďmi.

[16] DIANIŠKA, G. *Kriminológia.* 2009, s. 69.

Mnoho ľudí tento problém prehliada, alebo priamo bagatelizuje. Sme zvyknutí, že spoločnosť väčšinou násilie ignoruje. Obete potrebujú hlavne pocit istoty a možnosť obrátiť sa so svojím problémom na niekoho kto ich pozná a pomôže im. Ženy, tak ako aj žiadny iný živý tvor si určite nezaslúžia násilie.

Použitá literatúra:

- BALAŽ, P. *Všeobecná kriminalita*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2000. 202 s. ISBN 80-88751-19-5.
- BÚTOROVÁ, Z., FILADELFIOVÁ, J. *Násilie páchané na ženách ako problém verejnej politiky*. Bratislava: IVO Inštitút pre verejné otázky, 2005. 131 s. ISBN 80-88935-78-4.
- CONWAYOVÁ, H. *Domácí násilí. Příručka pro současné i potenciální oběti se zákonem č. 135/2006 Sb. Platným od 1. ledna 2007*. Praha: Albatros, 2007. 158 s. ISBN 978-80-00-01550-7.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Psychická traumatizace obětí kriminality*. In Právo a rodina č. 10/2011, s. 1–6. ISSN 1212-866X.
- ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem a svědkům trestných činů*. Praha: Grada, 2007. 192 s. ISBN 978-80-247-2014-2.
- DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 326 s. ISBN 978-80-7380-198-4.
- HUDECOVÁ, A., CABAN, M. *Násilie v rodine spoločenský problém*. Nové Mesto nad Váhom: TISING, 2006. 39 s. ISBN 80-969589-9-2.
- HUDECOVÁ, A., BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. et al. *Sociálna práca s rodinou*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2008. 235 s. ISBN 978-80-8083-597-2.
- IVOR J. et al. *Trestné právo hmotné 2. Osobitná časť.* Bratislava: IURA EDITION, 2006. 607 s. ISBN 80-8078-099-4.
- KNÁPKOVÁ. D., TÓTHOVÁ, M. *Aktuálne aspekty riešenia domáceho násilia*. In Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae č. 3/2010, s. 28–38. ISSN 1337-6810.
- *Trestný zákon* č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov.

Použité internetové stránky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky

- http://www.minv.sk/?tlacove-spravy-2&sprava=slovenky-ponukali-na-prostituciu-aj-v-rakusku
- http://www.minv.sk/?obchodovanie-s-ludmi-a-slovenska-republika

Komparácia základných znakov krádeže v rímskom práve a aktuálnom Trestnom zákone Slovenskej republiky

Comparison of elementary signs of theft in roman law and current Criminal Code of Slovak republic

JUDr. Kamila Kočišová[1]

Abstrakt:
Rímske impérium ako štátnopolitická organizácia zanikla už pred stáročiami, ale rímska jurisprudencia prostredníctvom svojho odkazu stále pretrváva ako nespochybniteľný historický míľnik súčasného práva až dodnes. Krádež je jedným z najstarších protiprávnych a protispoločenských aktov páchaných v civilizovanej spoločnosti a v súčasnosti je najčastejšie páchaným trestným činom proti majetku. Príspevok sa venuje komparácii jednotlivých znakov *furtum* tak, ako boli definované rímskymi právnikmi v období klasického a justiniánskeho rímskeho práva a znakov skutkovej podstaty trestného činu krádeže v zmysle Trestného zákona platného v Slovenskej republike. Výsledkom porovnávania je zhrnutie ich spoločných znakov, prípadne poukázanie na odlišnosti, ktoré sú spôsobené rozličnou etapou vývoja spoločnosti, právneho poriadku či záujmov štátu a jednotlivcov.

Kľúčové slová: krádež, *furtum*, rímske právo, trestný zákon

Abstract:
The Roman Empire as a political organization passed away centuries ago, but Roman jurisprudence through its influence still remains as indubitable historical milestone of current law up to the present days. Theft is one of the oldest wrongful and antisocial acts committed in civilized society and on the present it is most frequently committed criminal offence against the right of property. This paper gives consideration to comparison of particular elements of *furtum* as roman lawyers defined them during the period of classic and Justinian roman law and elements of the body of criminal offence of theft according to Criminal code valid in Slovak Republic. Outcome of such comparison is summary of theirs common signs, eventually pointing out to their differences that are caused by various stage of development of society, legal system or interests of state and individuals.

Keywords: theft, *furtum*, roman law, criminal code

Úvod

V rímskom práve používaný pojem *furtum* (krádež) pochádza zo slova *furvus*, čo znamená tmavý, pretože sa takéto konanie uskutočňuje tajne a v skrytosti a často v noci, alebo od slova *fraus*, zavrhnutiahodného konania, alebo od slova *ferre*, odniesť, v zmysle nedovolene odniesť, alebo z gréčtiny, kde *fures*, zlodeji, sa nazývajú *phores*.

V jednotlivých etapách vývoja spoločnosti a právneho poriadku sa mení nazeranie na jednotlivé protiprávne konania vrátanie krádeže, a to nielen ich právna kvalifikácia, spôsob ich trestania, ale aj zaradzovanie medzi verejnoprávne trestné činy, respektíve súkromnoprávne delikty. Cieľom tohto príspevku je poukázať na definovanie skutkovej podstaty krádeže v období klasického a justiniánskeho rímskeho práva, kde bola krádež

[1] Katedra dejín, štátu a práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
kamila.kocisova@gmail.com

zaraďovaná medzi súkromnoprávne delikty a následne na definíciu skutkovej podstaty krádeže v platnom trestnom zákone Slovenskej republiky, ktorý nazerá na krádež ako na trestný čin. Na rozdiel od rímskeho práva, krádež má v súčasnosti povahu verejnoprávnu.

1. Krádež (furtum) vo vybraných obdobiach rímskeho práva

1.1. Obdobie klasického rímskeho práva

V období klasického rímskeho práva sa základom stala definícia *furtum* tak, ako ju definoval právnik Paulus: *„Furtum est contractatio rei fraudulosa lucri faciendi gratia vel ipsius rei vel etiamusus eius possessionisve“,* čo možno voľne preložiť – krádež je podvodné odcudzenie cudzej veci za účelom zisku buď z veci samej, jej užívania alebo držby.

Oproti modernému verejnému právu sa klasické rímskoprávne chápanie rozsahu a obsahu krádeže odlišovalo viacerými skutočnosťami, a to napríklad tým, že podľa rímskych právnikov, ak niekto použil alebo využil vec patriacu inému inak ako dohodnutým (možno aj zaužívaným) spôsobom, dopúšťal sa krádeže. Inštitúcie, ktorých autorom je Gaius, uvádzajú[2] ako príklady situácie, v ktorých vypožičiavateľ, uschovávateľ alebo záložný veriteľ užíval prevzaté veci inak, ako to bolo vopred dohodnuté. Ďalším zásadný rozdiel spočíval v skutočnosti, že v rímskom práve sa krádežou rozumela aj krádež držby.[3]

1.1.1. *Furtum manifestum* a *furtum nec manifestum*

Zjavným zlodejom je nielen ten, ktorý bol prichytený na mieste, kde bola krádež spáchaná, ako napríklad zlodej, ktorý kradne v dome ale ešte nestihol odísť von a bol prichytený. O *furtum manifestum* ide rovnako aj v prípade, ak sa páchateľ spolu s ukradnutou vecou stále nachádza na verejnom mieste, alebo na súkromnom pozemku vlastníka, alebo bol videný a chytený na inom mieste, skôr ako odišiel z miesta, kde bola vec odcudzená a nestihol vec priniesť na „bezpečné miesto“. Zjavným zlodejom nie je ten, kto prinesie vec na vopred plánované miesto, aj keď bol takýto zlodej prichytený s ukradnutou vecou – toto je prípad *furtum nec manifestum.* [4]

1.1.2. *Furtum conceptum* a *furtum prohibitum*

Furtum conceptum bolo nájdenie ukradnutých vecí v cudzom dome po pátraní po ukradnutej veci v tomto mieste vlastníkom vecí. V prípade ak ukradnutý majetok bol takto hľadaný a nájdený, vlastník domu, hoci nebol súčasne zlodejom, bol zodpovedný ako príjemca ukradnutej veci. [5] Toto staroveké právo vlastníka ukradnutých vecí vykonať pátranie v dome podozrivej osoby bolo bezpochyby spojené s právom vlastníka vypočúvať akúkoľvek osobu podozrivú z držby majetku.[6] Ak obyvateľ domu brániť vlastníkovi ukradnutého majetku vo vykonaní pátrania (*furtum prohibitum)*, podliehal žalobe - *actio furti prohibiti* zavedenej prétorom, zahŕňajúcu pokutu vo výške štvornásobku hodnoty ukradnutej veci. [7]

1.1.3. *Furtum oblatum*

Furtum oblatum spočívala v odovzdaní ukradnutého majetku nevinnej osobe, alebo v umiestnení ukradnutej veci v dome nevinnej osoby, za tým účelom, aby bola táto osoba

---

[2] Gai Inst. 3, 195-196; Paul. D 47,2,40 a D 47,2,83
[3] Gai Inst. 2, 199-200
[4] Inst. 4,1
[5] Inst. 4,1, 4
[6] Paulus, Sent. 2, 31, 22, Plaut. Poen. i. 1, 51f
[7] Gaius 3,102

považovaná za zlodeja. Osoba, ktorá takto bola oklamaná, mohla uplatniť žalobu známu ako *actio furti oblati,* s ktorou sa viazala pokuta vo výške trojnásobku proti páchateľovi, či už bol súčasne aj zlodej alebo nie.[8] Po tom, ako boli publikované Justiniánove Inštitúcie, *actio furti oblati* sa stala obsoletnou a osoba vinná za *furtum oblatum* bola trestateľná za *furtum nec manifestum.*[9]

1.2. Obdobie justiniánskeho práva

V zmysle Justiniánových Inštitúcií, všetky záväzky spojené s deliktmi vznikajú zo skutočností – určitých protiprávnych konaní (*ex ipso maleficio),* ako napríklad *furtum* (krádež), *rapina* (lúpež), *damnum* (poškodenie), alebo *iniuria* (urážka).

Furtum alebo krádež je v *Corpus Iuris Civilis* definovaná nasledovne: *Furtum est contrectatio rei fraudulosa vel ipsius rei vel etiam usus eius possessionisve: φψράς quod lege naturali prohibitum est admittere. 2. Furtum autem vel a furvo, id est nigro, dictum est, quod clam et obscure fit et plerumque nocte: vel a fraude: vel a ferendo, id est auferendo: vel a Graeco sermone, qui appellant fures. immo etiam Greci άπό τού φέρεισ φώράς dixerunt*[10], teda ako zavrhnutiahodné odňatie veci, buď veci samej, alebo jej úžitku alebo držby a konaním toho, čo je už z prirodzeného práva zakázané. Paulus v Digestách pridáva slová *lucri faciendi gratia* (kvôli zisku). V rímskom práve spojenie *lucri faciendi gratia* nebolo obmedzené iba na peňažný profit, ale zahŕňalo akýkoľvek druh výhody, výťažku alebo uspokojenia, dokonca aj samotné zlomyseľné potešenie z vlastníkovej straty.

Furtum je teda protiprávne konanie, kedy si zlodej privlastňuje určitú hnuteľnú vec alebo tiež osobu, ktorá je podrobená inej moci, bez toho aby bola oprávnená k takémuto zaobchádzaniu s vecou. Toto konanie je uskutočnené vedome, s úmyslom obohatiť sa. Z tohto vymedzenia pojmu *furtum* vyplývajú dva pojmové znaky krádeže: *animus furandi* a *cotrectatio rei.*

2. Krádež v zmysle zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v platnom znení

V máji roku 2000 schválila vláda Slovenskej republiky ciele rekodifikácie slovenského trestného práva. Legislatívny proces bol zavŕšený prijatím nového Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. a Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z. Národnou radou Slovenskej republiky, pričom rekodifikované trestné kódexy vrátane ich noviel nadobudli účinnosť 1. januára 2006.

Trestnoprávnu ochranu vlastníckych práv, bez ohľadu na druh a formu vlastníctva, zabezpečuje trestný zákon najmä v štvrtej hlave osobitnej časti. V štvrtej hlave sú zaradené trestné činy, kde je vlastnícke právo alebo práva príbuzné vlastníckemu právu jediným alebo primárnym objektom trestného činu. Trestný čin krádeže je preto zaradený do štvrtej hlavy osobitnej časti trestného zákona, a to v § 212. Uvedené ustanovenie obsahuje dve základné skutkové podstaty krádeže, a to v odseku 1 a 2 nasledovne:

(1) Kto si prisvojí cudziu vec tým, že sa jej zmocní a spôsobí tak malú škodu, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

(2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto si prisvojí cudziu vec tým, že sa jej zmocní a

a) čin spácha vlámaním,

b) bezprostredne po čine sa pokúsi uchovať si vec násilím alebo hrozbou bezprostredného

[8] Gaius, 3, 187
[9] Inst. 4,1, 4
[10] Inst. 4,1

násilia,
c) čin spácha na veci, ktorú má iný na sebe alebo pri sebe,
d) takou vecou je vec z úrody z pozemku, ktorý patrí do poľnohospodárskeho pôdneho fondu, alebo drevo z pozemku, ktorý patrí do lesného pôdneho fondu, alebo ryba z rybníka s intenzívnym chovom,
e) čin spácha na veci, ktorej odber podlieha spoplatneniu na základe osobitného predpisu, alebo
f) bol za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch postihnutý.

3. Komparácia základných znakov krádeže

3.1. Právna kvalifikácia a zaradenie krádeže medzi protispoločenské konania

V rímskom práve sa rozlišovalo medzi tzv. *crimina publica* a *delicta privata. Crimina publica* boli protiprávne činy proti štátu alebo spoločnosti ako celku a boli stíhané pred verejným tribunálom. Delikty boli protiprávne činy proti súkromným jednotlivcom a vyvolali vznik žalôb na pokuty alebo odškodné. Hranica medzi týmito dvoma skupinami nedovolených činov nebola nemenná a postupne dochádza k jej posunom. Niektoré činy patriace do kategórie *delicta* boli neskôr považované za nebezpečné do takej miery, že boli preradené do oblasti verejných trestných činov – napríklad lúpež, ako aj niektoré závažné prípady *iniurie*. Rozdiel medzi *delicta privata* a *crimina publica* bol však taktiež v trestaní týchto činov. Pri deliktoch bola najprv prípustná svojpomoc, neskôr už iba vyššie uvedené žaloby. V centre pozornosti stojí poškodený, ktorému bola spôsobená škoda, respektíve krivda, a preto sa domáha potrestania páchateľa. Spočiatku trest určoval sám poškodený; s fixáciou žalôb však prichádza aj pevné stanovenie trestov, ktorých sa poškodený mohol domáhať. V prípade činov zaradených ako *crimina* je postih páchateľa realizovaný z dôvodu záujmu štátu a spoločnosti na jeho potrestaní. Krádež bola v období rímskeho klasického a justiniánskeho práva zaraďovaná medzi súkromnoprávne delikty. Naproti tomu, aktuálny právny poriadok Slovenskej republiky a trestný zákon nazerá na krádež ako na trestný čin. Na rozdiel od rímskeho práva, krádež má v súčasnosti povahu verejnoprávnu.

Ďalším zo základných rozdielov je skutočnosť, že *furtum* tak, ako bola chápaná v rímskom práve, v sebe zahŕňala aj (v modernom trestnom práve samostatné skutkové podstaty) spreneveru a podvod. V zmysle platného trestného zákona Slovenskej republiky sa aj spoluvlastník môže dopustiť trestného činu krádeže, ak sa zmocní veci, ktorá je v jeho podielovom spoluvlastníctve, v úmysle nakladať s ňou tak, akoby patrila výlučne jemu. Ostatné prípady *furtum,* ako boli definované v rímskom práve, sú v súčasnom trestnom zákone začlenené ako osobitné skutkové podstaty trestných činov, a to v § 213 – Sprenevera, v § 215 – Neoprávnené užívanie cudzej veci a v § 221 – Podvod.

3.2. Objekt a objektívna stránka krádeže

Objektívnym predpokladom krádeže v rímskom práve bol predovšetkým spôsobilý objekt[11], resp. v zmysle súčasného trestného práva hmotný predmet útoku. *Furtum* je možné spáchať iba na veci hnuteľné alebo na slobodných osobách, ktoré sú pod rodinnou mocou iného.[12] Pokiaľ ide o veci hnuteľné, predpokladá sa, že vec je v súkromnom vlastníctve. *Res nullius,* najmä *res derelicta* nemôže byť predmetom krádeže. Rovnako nie je možné spáchať

[11] *Kincl, K., Urfus, V., Skřejpek, M.:* Římské právo. 1. Vydání, Praha: C. H. Beck, 1995, ISBN 80-7179-031-1, s. 262
[12] *Heyrovský, L.:* Dějiny a systém soukromého práva římského, Vydanie siedme, Svazek 25 Bratislava 1929, s. 304

krádež na *res divini iuris* a na veciach patriacich štátu, ale vedome protiprávne osvojenie si týchto vecí sa stíha z úradnej moci ako *sacrilegium*, ak ide o majetok božský, alebo ako *peculatus* pri odcudzení štátneho majetku.[13] Ďalším objektívnym predpokladom krádeže bola *contrectatio rei*, t.j. skutočné pôsobenie na vec, skutočne nakladanie s ňou, sám úmysel kradnúť teda nestačil – *animus furandi* sa musel prejaviť navonok určitými činmi.

Objektom krádeže podľa súčasného trestného zákona sú vlastnícke práva alebo práva príbuzné vlastníckemu právu. Objektívna stránka spočíva v útokoch proti cudziemu majetku, uvedených v skutkovej podstate tohto trestného činu. Trestný zákon krádež podmieňuje tým, že musí ísť o vec cudziu. Cudzou vecou sa rozumie vec, ktorá nepatrí páchateľovi buď vôbec, alebo nepatrí výlučne len jemu. Zmocniť sa cudzej veci môže páchateľ buď vlastnou rukou, alebo za pomoci nástroja. Takýmto nástrojom môže byť aj osoba trestne nezodpovedná. Krádež je dokonaná, keď si páchateľ cudziu vec prisvojil tak, že sa jej zmocnil.

3.3. Subjekt a subjektívna stránka krádeže

Subjektívnym predpokladom krádeže v období rímskeho práva bol *dolus – animus furandi* (úmysel kradnúť). *Furtum* teda nie je možné spáchať z nedbanlivosti, a to ani v prípade, ak sa zlodej mylne domnieva, že ide o majetok cudzí. Subjektívnym pojmovým znakom je tiež úmysel obohatiť sa *(lucri faciendi gratia)*, na pohnútke naproti tomu vôbec nezáleží.

Subjekt trestného činu krádeže v zmysle aktuálneho trestného zákona Slovenskej republiky je všeobecný a je vyjadrený slovami „kto“. Páchateľ je definovaný v § 19 trestného zákona nasledovne: Páchateľ trestného činu je ten, kto trestný čin spáchal sám. Páchateľom trestného činu môže byť fyzická osoba. Z hľadiska subjektívnej stránky sa vyžaduje úmyselné zavinenie.

Záver

Rímsko-právna koncepcia *furtum* bola širšia ako moderná koncepcia krádeže. Zahŕňala nielen skutočné odobratie cudzej veci, ale tiež rôznorodé konania zahŕňajúce úmyselné zasahovanie do hnuteľnej veci bez vedomia, alebo v rozpore s dohodou s vlastníkom tejto veci.

Definovanie krádeže, jej znakov a skutkovej podstaty prešlo z obdobia klasického rímskeho práva do súčasnosti zásadným vývojom. Najzásadnejším prvým krokom v tomto vývoji bola tendencia zaradiť *furtum* medzi verejné trestné činy, čoho formálnym vonkajším vyjadrením sa stalo začlenenie *furtum* do 47. knihy Digest, ktorá bola spolu s 48. knihou označená ako knihy venujúce sa trestnému – verejnému právu, t.j. *libri terribiles.* Príslušné jednotlivé znaky krádeže predovšetkým záležali vždy od aktuálnej spoločenskej situácie a reflektovali prioritné záujmy chránené spoločnosťou.

Použitá literatúra:

- *Gibbon, E.:* The *History* of the *Decline* and *Fall* of the *Roman Empire, Oxford, 1821, s. 359*
- *Heyrovský, L.:* Dějiny a systém soukromého práva římského, Vydanie siedme, Svazek 25 Bratislava 1929, s. 304

[13] *Heyrovský, L.:* Dějiny a systém soukromého práva římského, Vydanie štvrté, Kníhkupec C.K. České univerzity J. Otto v Prahe, 1910, s. 780-781

- *Heyrovský, L.:* Dějiny a systém soukromého práva římského, Vydanie štvrté, Kníhkupec C.K. České univerzity J. Otto v Prahe, 1910, s. 780 – 781
- *Iustiniani Institutiones*, Preklad: BLAHO, P.: Corpus iuris civilis. Justiniánske inštitúcie, Iura Edition, Trnava, 2000, ISBN 80-88715-80-6
- *Kincl, K., Urfus, V., Skřejpek, M.:* Římske právo. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1995, ISBN 80-7179-031-1, s. 262

Obete trestných činov: Zmeny, ktoré priniesli smernice Európskej únie do slovenského právneho poriadku

Victims of Criminal Acts: Amendments introduced by EU Directives into Slovakia's legal system

JUDr. Zuzana Kováčová[1]

Abstrakt:
Príspevok sa venuje problematike novej úpravy obetí trestných činov v slovenskom právnom poriadku. Od 1. januára 2016 nadobudol účinnosť zákon č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Týmto zákonom sa novelizuje v čl. III zákon č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov, čím sa do slovenského právneho poriadku okrem iného čiastočne transponuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa ustanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. Rovnako sa príspevok venuje aj novému inštitútu, ktorým je európsky ochranný príkaz. Dňa 1. januára 2016 nadobudol účinnosť zákon č. 398/2015 Z. z. o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Cieľom navrhovanej právnej úpravy je okrem iného transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze do právneho poriadku Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: obeť, európsky ochranný príkaz, smernica

Abstract:
This article covers the new amendments to the "Victims of Crime Acts" introduced by EU Directives into Slovakia's legal system. As of January 1, 2016, *Law No. 397/2015 Coll.* went into effect, setting out a list of substances with anabolic or other hormonal effects within the Criminal Code, as well as amending and supplementing a number of other laws. This legislation also amended Article III of *Law no. 301/2005 Coll.* (the Code of Criminal Procedure), transposing, inter alia, into Slovak law, Directive 2012/29/EU, which establishes minimal legal standards in the area of rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. The article further covers a new legal instrument, the European Protection Order. As of January 1, 2016, *Law No. 398/2015 Coll. on the European Protection Order in Criminal Cases and Supplementary Amendments to other Laws* entered into force. Its purpose is, inter alia, the transposition of the Directive 2011/99/EU on the European Protection Order into Slovakia's legal system.

Keywords: victim, the European protection order, directive

Úvod

Ochrana obetí trestných činov patrí do agendy Európskej únie (ďalej len *„Únia"*) od osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia.[2] Jedným z cieľov Únie je teda ochrana obetí

[1] Ústav verejného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
kovacovazuzanka@gmail.com

[2] ZÁHORA, J. 2010. Európske štandardy pre postavenie a odškodňovanie obetí trestných činov. In: *Obete kriminality (Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej*

trestných činov a vytvorenie minimálnych noriem v tejto oblasti. Za týmto účelom Únia vytvára efektívne legislatívne rámce pre stanovenie minimálnych požiadaviek v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Výrazné zmeny v rámci Únie nastali najmä po prijatí Lisabonskej zmluvy. Článkom 82 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“) sa ustanovujú minimálne pravidlá uplatniteľné v členských štátoch s cieľom uľahčiť vzájomné uznávanie rozsudkov a iných justičných rozhodnutí a policajnú a justičnú spoluprácu v trestných veciach, ktoré majú cezhraničný rozmer, najmä s ohľadom na „práva obetí trestných činov“.

Od 1. januára 2016 je v podmienkach Slovenskej republiky účinný nový zákon č. 398/2015 Z. z. o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „Zákon o európskom ochrannom príkaze“), ako transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze (ďalej len „smernica 2011/99/EÚ“) a rovnako je účinná novela zákona č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov, čím sa do slovenského právneho poriadku okrem iného čiastočne transponuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa ustanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (ďalej len „smernica 2012/29/EÚ“). Transpozície oboch smerníc vniesli do právneho poriadku zopár zmien a vyvolali veľa otázok.

1. Zmeny, ktoré priniesla smernica 2011/99/EÚ

Smernica 2011/29/EÚ priniesla do slovenského právneho poriadku s účinnosťou od 1. januára 2016 nový Zákon o európskom ochrannom príkaze. Členské štáty Únie mali transponovať smernicu 2011/29/EÚ do svojho právneho poriadku do 11. januára 2015. Slovenská republika nedodržala transpozičnú lehotu smernice a Zákon o európskom ochrannom príkaze sa stal súčasťou nášho právneho systému až jeden rok po uvedenom termíne. V uvedenom prípade teda začalo konanie Komisie proti Slovenskej republike o porušení podľa čl. 258 ZFEÚ. Slovenská republika však začala po výzve od Komisie konať a nevyhovujúci stav odstránila práve prijatím Zákona o európskom ochrannom príkaze.[3] Nešlo by o prvý prípad takéhoto konania. Prvá úspešná žaloba Komisie podľa čl. 258 ZFEÚ bola voči Slovenskej republike podaná 27. februára 2006, práve z dôvodu neprijatia zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení potrebných na dosiahnutie súladu právneho poriadku SR so smernicou Rady 96/48/ES z 23. júla 1996 o interoperabilite systému transeurópskych vysokorýchlostných železníc (ďalej len „smernica 96/48/ES“). Rozsudkom z 8. februára 2007 vo veci C-114/06, Komisia vs. Slovenská republika, Súdny dvor vyslovil záver, že Slovenská republika nesplnila svoje povinnosti, ktoré jej vyplývajú zo smernice 96/48/ES.[4] Nedodržanie transpozičnej lehoty Slovenskej republiky súviselo s viacerými okolnosťami. V záujme riadnej transpozície smernice bolo potrebné sa vysporiadať s vecnými

---

vysokej škole v Bratislave , zostavili Jozef Záhora, Robert Kert). Bratislava : EUROKÓDEX, 2010. ISBN 978-80-89447-36-7.

[3]Teoreticky, až po neúspešnej komunikácií prostredníctvom formálneho oznámenia a výmeny pripomienok, ktoré by Komisiu nepresvedčili o neexistencii namietaného stavu, by nasledovalo odôvodnené stanovisko Komisie. Komisia by sa na Súdny dvor EÚ obrátila až po tom, keď by Slovenská republika nevyhovela sčasti alebo celkom odôvodnenému stanovisku, a to v rámci ňou určenej lehoty, čo v konečnom dôsledku nebol prípad Slovenskej republiky.

[2] SIMAN, M. – SLAŠŤAN, 2012., M. *Súdny systém Európskej únie*. 3. vyd. Bratislava: EUROIURIS – európske právne centrum, o. z., 786 s. ISBN 978-80-89406-07-4, s. 379-380.

otázkami, ktoré si vyžadovali dlhší čas na posúdenie. Išlo najmä o otázku spojenú s absenciou procesného inštitútu predbežného opatrenia v rámci trestného konania podľa Trestného poriadku, čo vyvolalo potrebu vytvorenia osobitného riešenia prostredníctvom novej formy rozhodnutia súdu v prípade uznania európskeho ochranného príkazu na území Slovenskej republiky. Rovnako problematicky sa vyvinula aj otázka súbehu konaní o európskom ochrannom príkaze a konaní o odovzdaní rozhodnutia na uznanie a výkon v inom členskom štáte Únie podľa osobitných predpisov o uznávaní probačných rozhodnutí a rozhodnutí, ktorými sa ukladá dohľad ako náhrada väzby v trestnom konaní.

Do vnútroštátnej právnej úpravy sa tak zavádza nový pojem *„ochranný príkaz“*. Ochranný príkaz je rozhodnutie vydané v trestnom konaní súdom alebo v prípravnom konaní prokurátorom alebo justičným orgánom členského štátu, ktorým sa na účely zabezpečenia ochrany fyzickej osoby pred protiprávnym konaním majúcim charakter trestného činu, ktoré môže ohroziť jej život, telesnú integritu alebo duševnú integritu, dôstojnosť, osobnú slobodu alebo sexuálnu integritu, ukladá obvinenému alebo odsúdenému jeden alebo viacero zákazov alebo obmedzení. Medzi tieto zákazy a obmedzenia patrí zákaz vstupovať do určených miest alebo do určených oblastí, kde má chránená osoba pobyt alebo ktoré navštevuje, ďalej zákaz alebo úprava kontaktu s chránenou osobou v akejkoľvek forme vrátane kontaktovania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby alebo inými obdobnými prostriedkami, alebo zákaz alebo úprava približovania sa k chránenej osobe bližšie ako na určenú vzdialenosť. Ide o taxatívny výpočet obmedzujúcich opatrení. V podmienkach Slovenskej republiky pôjde o všetky rozhodnutia, u ktorých je možné podľa Trestného zákona alebo Trestného poriadku súčasne uložiť vyššie uvedené obmedzujúce opatrenia. Pôjde konkrétne o rozhodnutia, ktorými sa rozhodlo o podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody, podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, treste povinnej práce, treste zákazu účasti na verejných podujatiach, podmienečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, podmienečnom upustení od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti, podmienečnom upustení od výkonu zvyšku trestu zákazu účasti na verejných podujatiach, ochrannom dohľade, podmienečnom upustení od potrestania, nahradení väzby a podmienečnom zastavení trestného stíhania.

„Európskym ochranným príkazom“ potom rozumieme rozhodnutie vydané v trestnom konaní na základe ochranného príkazu súdom alebo v prípravnom konaní prokurátorom alebo justičným orgánom členského štátu na účely zabezpečenia ochrany fyzickej osoby na území iného členského štátu.

„Následným opatrením“ je zase obmedzujúce opatrenie uložené súdom alebo justičným orgánom členského štátu na základe uznaného európskeho ochranného príkazu.

Zákon o európskom ochrannom príkaze upravuje dve situácie a to, keď Slovenská republika je štátom pôvodu, a situáciu, kedy je Slovenská republika vykonávajúcim štátom. V prípade, ak je Slovenská republika štátom pôvodu, na vydanie európskeho ochranného príkazu je príslušný súd alebo prokurátor, ktorý vydal vnútroštátne rozhodnutie – ochranný príkaz. Ak je Slovenská republika vykonávajúcim štátom, na konanie o uznaní európskeho ochranného príkazu je príslušný okresný súd, v ktorého obvode sa zdržuje alebo má obvyklý pobyt chránená osoba. Ak sa chránená osoba na území Slovenskej republiky nezdržuje alebo nemá obvyklý pobyt na jej území, príslušný je okresný súd, v ktorého obvode sa chránená osoba plánuje zdržiavať alebo mať obvyklý pobyt.

Práva a povinnosti vyplývajúce zo Zákona o európskom ochrannom príkaze je možné použiť len vo vzťahu k tým členským štátom, ktoré transponovali do svojho právneho poriadku smernicu. Z úvodných recitálov smernice vyplýva, že Írsko, ani Dánsko sa nezúčastňujú na prijatí smernice, nie sú ňou viazané a ani nepodliehajú jej uplatňovaniu. Slovenská republika teda nemôže vydať európsky ochranný príkaz na jeho uznanie do Írska ani Dánska a naopak. Naopak Spojené kráľovstvo oznámilo, že sa hodlá zúčastniť na prijatí a uplatňovaní smernice.

2. Zmeny, ktoré priniesla smernica 2012/29/EÚ

Je potrebné upozorniť na fakt, že novela Trestného poriadku za účelom transponovať smernicu 2012/29/EÚ sa vykonala „nepriamo“, cez zákon č. 397/2015 Z. z. ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. V čl. III tohto zákona sa novelizoval Trestný poriadok. Oblasť ochrany obetí je dôležitou témou, ktorej sa v iných európskych krajinách (napríklad Česká republika) venuje samostatný zákon. Domnievame sa, že by bolo vhodné, aby „zavedenie“ tejto problematiky do slovenského právneho poriadku upravovala aspoň priama novela Trestného poriadku, ktorá by bola aj pre adresáta prehľadnejšia. Predkladateľ zákona, ktorým je Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej len „predkladateľ“) považuje však za účelné nezvyšovať počet novelizácií trestných kódexov, a preto spája viaceré témy do jedného zákona na základe ich „trestnoprávneho rozmeru“. Či je uvedené kritérium pre takto medzinárodne a európsky dôležitú problematiku dostatočné, zostáva otázkou.

V druhom rade je potrebné upozorniť aj na skutočnosť, že smernica 2012/29/EÚ bola transponovaná len čiastočne a ostatná transpozícia smernice v častiach týkajúcich sa zabezpečenia a fungovania podporných služieb pre obete bude vykonaná až v ďalšom období. Transpozičná lehota smernice uplynula 16. novembra 2015, pričom do tohto dátumu mala SR ako aj ostatné členské štáty EÚ transponovať smernicu, teda uviesť do účinnosti zákony, právne predpisy a správne opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu s touto smernicou, čo sa Slovenskej republike nepodarilo. Ako sme uviedli aj vyššie, netransponovanie smernice predstavuje porušenie záväzkov SR vo vzťahu k EÚ a môže sa stať predmetom konania proti Slovenskej republike o porušení čl. 258 až 260 ZFEÚ.

Zmeny, ktoré transpozícia smernice 2012/29/EÚ priniesla, sa týkajú najmä komunikácie s poškodenými a upravujú formy poskytovania informácií poškodeným.

- Do ***§ 28 Trestného poriadku*** sa vkladajú dva nové odseky. Realizuje sa tak právo poškodeného, ktorý nehovorí jazykom v ktorom sa vedie konanie, na bezplatný preklad rozsudku, trestného rozkazu, rozhodnutia o odvolaní, rozhodnutia o podmienečnom zastavení trestného stíhania a upovedomenia o hlavnom pojednávaní. Ak je oznamovateľom podľa § 196 Trestného poriadku poškodený, na jeho žiadosť sa mu bezplatne písomne preloží aj písomné potvrdenie o prijatí trestného oznámenia. Preklady týchto dokumentov zabezpečuje orgán o ktorého rozhodnutie ide a to na žiadosť poškodeného. Na žiadosť poškodeného alebo aj bez takej žiadosti môže rozhodnúť orgán, pred ktorým sa konanie vedie, že sa poškodenému písomne preloží aj iná písomnosť, ak je to nevyhnutné k riadnemu uplatneniu práv poškodeného v trestnom konaní, a to v rozsahu určenom týmto orgánom. Ak orgán nevyhovie takejto žiadosti, rozhodne o tom uznesením, voči ktorému možno podať sťažnosť. Tak ako u obvineného, namiesto písomného prekladu možno takúto žiadosť pretlmočiť, pričom sa táto skutočnosť poznamená v zápisnici o úkone, v rámci ktorého poškodený o preklad požiada. Zo zápisnice musí byť zrejmé, či sa pretlmočila celá písomnosť alebo jej konkrétna časť.
- V ***§ 46 ods. 1 Trestného poriadku*** sa pripájajú vety, ktorými sa upravuje právo poškodeného na informáciu o stave trestného konania, ktorú poskytne orgán, ktorý vo veci koná, pričom sa poškodenému poskytnú kontaktné údaje na tento orgán. Informácia o stave trestného konania sa neposkytne, ak by to mohlo ohroziť účel trestného konania.
- Do ***§ 46 Trestného poriadku sa dopĺňa odsek 9***, a to v súvislosti s právom poškodeného žiadať o informáciu o skutočnostiach vymedzených v § 46 ods. 8 Trestného poriadku, t. j. o prepustení z väzby alebo z výkonu trestu odňatia slobody, alebo o úteku obvineného resp.

odsúdeného. Nový odsek ustanovuje, že takáto informácia sa neposkytne, ak by sa jej poskytnutím mal ohroziť život alebo zdravie obvineného alebo odsúdeného. Takáto situácia môže napríklad vzniknúť, ak existujú dôvody pre ktoré sa možno domnievať, že poškodený plánuje alebo hrozí odplatou za spáchaný trestný čin. Zároveň sa dopĺňa možnosť poškodeného kedykoľvek zmeniť svoje rozhodnutie žiadať o informáciu o skutočnostiach vymedzených v § 46 ods. 8 Trestného poriadku.

● Zavádza aj nový ***inštitút dôverníka***, ktorým môže byť fyzická osoba spôsobilá na právne úkony, ktorú si poškodený zvolí. Ustanovuje sa tak v novom ***§ 48a Trestného poriadku***. Uvedená právna úprava sleduje záujem na zmiernení negatívnych následkov trestného činu a vedenia trestného konania na poškodenom, vrátane sekundárnej viktimizácie poškodeného. Úlohou dôverníka je poskytnúť poškodenému počas úkonov trestného konania potrebnú pomoc, a to najmä psychickú. Dôverník nemôže zasahovať do priebehu úkonu trestného konania. S ohľadom na charakter trestného konania sa v súvislosti s účasťou dôverníka na úkonoch trestného konania ustanovuje, aby bol dôverník povinný zachovávať mlčanlivosť o skutočnostiach, o ktorých sa ako dôverník dozvedel. Dôverníka možno vylúčiť z účasti na úkone trestného konania len vtedy, ak by jeho účasť narušala priebeh úkonu, alebo ohrozila jeho vykonanie. V prípade takéhoto vylúčenia si poškodený môže zvoliť nového dôverníka, avšak to neplatí ak ide o neopakovateľný úkon, neodkladný úkon, alebo o dokončenie už prebiehajúceho úkonu.

● Novelou Trestného poriadku sa do *§ 49 ods. 2 Trestného poriadku* pripája veta, ktorá dopĺňa povinnosť na primerané vysvetlenie práv poškodeného s ohľadom na jeho osobné vlastnosti. Cieľom je poučiť poškodeného o jeho právach tak, aby bol spôsobilý takému poučeniu porozumieť. Zároveň sa § 49 Trestného poriadku rozširuje novým ods. 3, ktorý zabezpečuje poškodenému právo aj na ďalšie informácie, mimo rozsahu svojich procesných práv v trestnom konaní, ktoré sú pre neho nevyhnutné v dôsledku spáchania trestného činu. Tieto informácie sa poskytujú v závislosti od osobitných potrieb a osobných pomerov poškodeného a od druhu alebo povahy trestného činu, pričom výpočet týchto informácií ustanovených v § 49 ods. 3 písm. a) až j) je taxatívny.

● Aj keď ***doplnenie odkazu o trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby*** do ustanovenia § 125 ods. 4 Trestného poriadku (konfrontácia) nie je transpozíciou smernice, úzko súvisí s problematikou obetí. Cieľom tejto zmeny je rozšíriť trestné činy, v ktorých sa konfrontácia svedkov mladších ako 18 rokov využíva výnimočne a v prípade svedka mladšieho ako 15 rokov nepoužíva vôbec, o trestný čin týrania blízkej osoby. Uvedeným sa snaží prispieť k minimalizácií sekundárnej viktimizácie.

● Podobne sa mení ***§ 135 ods. 1 Trestného poriadku, v ktorom sa mení druhá a tretia veta***. Zmena nevyplýva priamo zo smernice, ale z aplikačnej praxe. Predkladateľ v dôvodovej správe uvádza, že v praxi často dochádza k interpretačným nezrovnalostiam, nakoľko zo súčasného znenia § 135 Trestného poriadku jasne nevyplýva, že je potrebné, aby pri výsluchu v prípadoch podľa tohto ustanovenia bol prítomný súčasne psychológ alebo znalec a tiež zástupca orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a to aj vtedy, ak nie je orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v postavení opatrovníka podľa § 48 ods. 2 Trestného poriadku. Obligatórna prítomnosť zástupcu orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je potrebná z dôvodu ochrany záujmov samotného dieťaťa ako vypočúvanej osoby, a tiež v záujme zabezpečenia kontinuity informácií, tak pre vyšetrovanie ako aj pre orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Zároveň je potrebné vytvoriť podmienky na možnosť prizvania pedagóga, ktorý môže napomôcť k správnemu vykonaniu výsluchu a uľahčeniu náročnej situácie pre dieťa.

● Požiadavka na zmenu ***§135 ods. 5 Trestného poriadku*** opäť vyplýva zo smernice a teda, aby sa poškodený ktorého vek nie je známy a u ktorého existuje dôvod domnievať sa, že je

dieťaťom, bol považovaný za dieťa, až kým sa nepreukáže opak. Toto ustanovenie sa vzťahuje aj na výsluch svedka, ktorý je poškodeným.

● V ***§ 196 ods. 1 Trestného poriadku*** sa na konci pripájajú vety, na základe ktorých potvrdenie o prijatom trestnom oznámení poškodeného vystaví prokurátor alebo policajt, ktorý prijal trestné oznámenie. Ak bolo trestné oznámenie podané poškodeným ústne, poskytne prokurátor alebo policajt na jeho žiadosť odpis zápisnice o oznámení. Táto úprava sa použije len vo vzťahu k trestnému oznámeniu podanému samotným poškodeným.

Uvedené zmeny prijímajú opatrenia s cieľom pomôcť poškodeným rozumieť a byť pochopený od prvého kontaktu, teda, aby ústna aj písomná komunikácia s poškodenými prebiehala v jednoduchom a zrozumiteľnom jazyku a zároveň formou poskytnutia informácií, ktoré im pomôžu lepšie uplatniť práva zaručené smernicou.

Novelou Trestného poriadku sa však do slovenského právneho poriadku nezaviedol pojem „obeť“ (ako je tomu v iných európskych krajinách, napríklad Česká republika) a Trestný poriadok bude aj naďalej používať výlučne pojem „poškodený“, bez akéhokoľvek obsahového rozšírenia tohto pojmu. Predkladateľ dokonca v tabuľke zhody so smernicou poukazuje na totožnosť pojmu obeť s pojmom poškodený, s čím sa podľa nášho názoru nedá súhlasiť. Pojem obeť trestného činu je vo vzťahu k pojmu poškodený jednak pojmom širším a v určitom zmysle pojmom užším. Čo sa týka širšieho pojmu obeť k pojmu poškodený, tak obeťou rozumieme nielen osoby, ktorým bola v priamej súvislosti so spáchaným trestným činom spôsobená škoda, prípadne iná ujma, ale aj rodinných príslušníkov osoby, ktorým boli trestným činom spôsobené škodlivé následky, ktoré majú skôr povahu psychickej škody, emocionálneho utrpenia prípadne obmedzenie základných práv. Pojem obeť trestného činu je pojmom užším preto, lebo obeťou trestného činu sa rozumie iba fyzická osoba, pričom poškodeným môže byť aj právnická osoba, rovnako aj štát.[5]

Záver

Úprava obetí v slovenskom právnom poriadku stále nenapĺňa očakávania, ktoré nastavujú európske a medzinárodné štandardy. Ide o problematiku, ktorá si vyžaduje multidisciplinárny prístup na zodpovedajúcej úrovni. V odbornej verejnosti sa vyskytujú názory, ktoré považujú za potrebné, aby sa obeť trestného činu stala právnou kategóriou, pričom takémuto riešeniu nasvedčujú aj legislatívne akty Únie. Bolo by viac ako vhodné, aby sa pri ďalšej legislatívnej úprave tejto problematiky, najmä pri ostatnej transpozícii smernice 2012/29/EÚ v častiach týkajúcich sa zabezpečenia a fungovania podporných služieb pre obete, zriadila odborná komisia, pozostávajúca nielen zo zamestnancov Ministerstva spravodlivosti SR, ale aj z odborníkov z praxe, ktorí by sa spoločnými silami snažili vytvoriť na Slovensku čo najpriaznivejšie prostredie pre obete trestných činov. K možným problémom súvisiacim s transpozíciou smernice 2012/29/EÚ určite patria aj problémy zaistenia dostatočných zdrojov zo štátneho rozpočtu na financovanie nákladov spojených so zavedením podporných služieb pre obete. Rovnako by sa Slovenská republika mala do budúcna snažiť vyhnúť situáciám, kedy netransponuje smernicu v predpísanej transpozičnej lehote. Transpozícia môže prebiehať aj vo viacerých etapách alebo s použitím prechodných ustanovení, ak je dodržaná transpozičná lehota.

---

[5] POLÁK, P. 2013. Postavenie obetí trestného činu v Slovenskej republike v kontexte aktuálnej európskej legislatívy. In: *Obete kriminality (Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, 2. medzinárodná vedecká konferencia, 27.-28. november 2013: Paneurópska vysoká škola, Bratislava / zostavila a editovala Daniela Košecká).* Bratislava : IRIS, 2013. 413 s. ISBN 978-80-8153-015-9.

Použitá literatúra:

- POLÁK, P. 2013. Postavenie obetí trestného činu v Slovenskej republike v kontexte aktuálnej európskej legislatívy. In: *Obete kriminality (Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, 2. medzinárodná vedecká konferencia, 27.-28. november 2013: Paneurópska vysoká škola, Bratislava / zostavila a editovala Daniela Košecká).* Bratislava : IRIS, 2013. 413 s. ISBN 978-80-8153-015-9.
- SIMAN, M. – SLAŠŤAN, 2012., M. Súdny systém Európskej únie. 3. vyd. Bratislava: EUROIURIS – európske právne centrum, o. z., 786 s. ISBN 978-80-89406-07-4, s. 379-380.
- ZÁHORA, J. 2010. Európske štandardy pre postavenie a odškodňovanie obetí trestných činov. In: *Obete kriminality (Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave , zostavili Jozef Záhora, Robert Kert)*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2010. ISBN 978-80-89447-36-7.
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa ustanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze.
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Trest zákazu činnosti na Slovensku a v Čechách

Prohibition To Undertake Activities Penalty In Slovakia and Czech Republic

JUDr. Andrea Kurucová, PhD.[1]

Abstrakt:
Predkladaná štúdia sa zaoberá trestom zákazu činnosti, osobitne formou trestu zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel. Autorka na základe komparácie slovenskej a českej právnej úpravy poukazuje na niektoré nedostatky súvisiace s praktickou realizáciou tohto druhu trestu, a to najmä v súvislosti so zadržaním vodičského preukazu. Štúdia obsahuje stručný prehľad legislatívnych zmien posledných piatich rokov. Záver príspevku má interdisciplinárny charakter a dotýka sa administratívnej sankcie zákazu činnosti, ako aj súkromnoprávneho inštitútu – exekúcie príkazom na zadržanie vodičského preukazu v zmysle Exekučného poriadku, ktorý obdobne predstavuje významný zásah do výkonu činnosti vedenia motorového vozidla.

Kľúčové slová: trest, trest zákazu činnosti, výkon trestu, vodičský preukaz, exekúcia

Abstract:
This article deals with execution of prohibition to undertake activites penalty with focus on activity of driving vehicles. Based on the comparison of Slovak and Czech legislation related to prohibition to undertake activities penalty author is presenting several issues related to execution of this penalty in praxis, with focus on seizure of driving licence. Study gives brief overview of changes in legislation during last five years. Last part of the article has interdisciplinary features and is dealing with administrative sanction of prohibition to undertake activities penalty as well as with execusion order to seize drivers licence according to the Execution order.

Keywords: penalty, prohibition to undertake activites, execution of penalty, drivers licence, execution

Všeobecne k trestu zákazu činnosti

Ako všetky druhy trestov aj trest zákazu činnosti zhmotňuje negatívny následok spáchanej trestnej činnosti. Je sankciou, ktorá nastupuje ako výsledok ohrozenia či porušenia základných práv, oprávnených záujmov, prípadne ústavných hodnôt chránených Trestným zákonom a jeho nevyhnutnou zložkou je zásah do základných práv a slobôd páchateľa trestného činu (odsúdeného). V prípade trestu zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel ide o zásah do výkonu činnosti viesť motorové vozidlo. Práve ten je najčastejšie ukladaným, ale aj najproblematickejším druhom trestu zákazu činnosti. V rámci požiadavky primeranosti trestu zohráva významnú úlohu sudcovská individualizácia trestu, ktorá umožňuje naplnenie tejto požiadavky, núti súd prihliadať na okolnosti konkrétneho prípadu, jeho zvláštnosti, a bráni mechanickému postupu súdu pri rozhodovaní o treste.

Iba pri rešpektovaní požiadavky proporcionality pri ukladaní trestu zákazu činnosti v kombinácii s efektívnym výkonom trestu zákazu činnosti môže dôjsť k naplnení jednotlivých funkcií trestu, a to:

- ochrannej funkcie (trest zákazu činnosti priamo zabraňuje páchaniu ďalších trestných činov),

[1] Externá doktorandka, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
kurucova.andrea@gmail.com; *andrea.kurucova@justice.sk*

- represívnej funkcie (trest zákazu činnosti dočasne odníme páchateľovi možnosť zastávať alebo vykonávať určité zamestnanie, povolanie alebo funkciu, alebo vykonávať činnosť, na výkon ktorej je potrebné osobitné povolenie alebo výkon ktorej upravujú osobitné predpisy,
- individuálna prevencia (výchova páchateľa k tomu, aby viedol riadny život, predstavuje pri treste zákazu činnosti ťažko realizovateľný cieľ. V praxi sa často objavujú prípady, kedy z dôvodu nedostatočne kontrolovateľného výkonu trestu zákazu činnosti odsúdený porušuje podmienky stanovené súdom, následkom čoho býva potrestaný viackrát za sebou. Táto situácia vedie k mnohým praktickým problémom, keďže opakované ukladanie trestu zákazu činnosti spôsobuje plynutie niekoľkých trestov zákazu činnosti popri sebe, následkom čoho je nejednotný postup štátnych orgánov pri kontrole jeho výkonu.
- generálna prevencia (výchova členov spoločnosti k morálnemu vzťahu k bezchybnému výkonu činnosti, ochrana výkonu takejto činnosti alebo povolania.).

Nasledujúci výklad stručne porovnáva právnu úpravu v Slovenskej republike a Českej republike. Cieľom porovnania je snaha o širší prístup k interpretácii pojmov a ich praktická aplikácia, v súlade s požiadavkou proporcionality.

Právna úprava trestu zákazu činnosti na Slovensku a v Čechách

Spoločným znakom oboch právnych úprav je, že zákon neviaže na ukladanie trestu zákazu činnosti žiadne osobitné podmienky. Vymedzuje len jeho obsah a rozsah zakázaných činností. Pri ukladaní trestu zákazu činnosti sa súd musí riadiť všeobecnými zásadami zakotvenými v § 34 Trestného zákona, osobitne zásadou upravenou v § 34 odsek 1 Trestného zákona a pri úvahách o uložení trestu by mal mať na zreteli, či účel trestu možno zákazom určitej činnosti v konkrétnom prípade dosiahnuť.

Podmienkou uloženia trestu zákazu činnosti v oboch štátoch je skutočnosť, že trestný čin bol spáchaný v súvislosti s touto činnosťou, pričom právne poriadky oboch štátov rozvíjajú a konkretizujú túto požiadavku početnou judikatúrou.

V systéme trestov Českej republiky je trest zákazu činnosti zakotvený v § 73 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Ukladá sa fakultatívne a je zlučiteľný so všetkými ostatnými druhmi trestov. V porovnaní so slovenskou právnou úpravou obsahuje ustanovenie, kedy možno trest zákazu činnosti uložiť ako trest samostatný. Ide o prípady, kedy zákon uloženie tohto trestu za spáchaný trestný čin dovoľuje a ak vzhľadom k povahe a závažnosti spáchaného trestného činu a osobe a pomerom páchateľa uloženie iného trestu nie je potrebné. Možno uviesť, že trestný kódex Českej republiky upravuje trest zákazu činnosti stručnejšie ako slovenský Trestný zákon.

Podľa § 73 odst. 1 trestního zákoníku, soud může uložit trest zákazu činnosti na jeden rok až deset let, dopustil-li se pachatel trestného činu v souvislosti s touto činností.

Podľa § 73 odst. 2 trestního zákoníku, trest zákazu činnosti jako trest samostatný může soud uložiť pouze v případe, že trestní zákon uložení tohto trestu za spáchaný trestný čin dovoluje a jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a osobě a pomerům pachatele uložení jiného trestu není třeba.

Podľa § 73 odst. 3 trestního zákoníku, trest zákazu činnosti spočívá v tom, že se odsouzenému po dobu výkonu tohto trestu zakazuje výkon určitého zaměstnání, povoláni nebo funkce nebo takové činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení, nebo jejíž výkon upravuje jiný právní předpis.

Trest zákazu činnosti v českom právnom poriadku sa neukladá nikdy obligatórne. Do trestního zákonníku nebola prevzatá predchádzajúca právna úprava § 49 odsek 1 trestního zákonníku po novele zákonom č. 122/2008 Sb., kedy bol § 49 doplnený vetou „Tento trest

soud uloží vždy, dopustil-li se pachatel trestného činu pletich při veřejné soutěži a veřejné dražbě podle § 128a odst. 3, § 128b písm. c) nebo § 128c písm. c), přijímaní úplatku podle § 160, podplácení podle § 161, nepřímého úplatkářství podle § 162 anebo pletich v insolvenčním řízení podle § 256b v souvislosti se svým postavením, funkcí nebo činností způsobilou ovlivnit řádný průbeh nebo výsledek zadávacího, insolvenčního nebo koncesního řízení, veřejné soutěže nebo veřejné dražby, pokud povaha postavení, funkce nebo vykonávané činnosti umožňuje uložení takového trestu.“ Za výnimočných okolností nemusí byť uložený ani v tých prípadoch, kedy sa za určité trestné činy spravidla ukladá.

Trest zákazu činnosti je zlučiteľný so všetkými ostatnými druhmi trestov uvedených v § 52 odst. 1. Pochybnosti môže vyvolávať len jeho uloženie popri treste vyhostenia, nakoľko zákon neustanovuje, že páchateľovi sa doba výkonu trestu vyhostenia nezapočítava do doby výkonu trestu zákazu činnosti.

V oblasti slovenského právneho poriadku je vhodné pripomenúť najmä nedávnu slovenskú novelizáciu zákonom č. 313/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Zmena, ktorej cieľom bolo zníženie úmrtnosti na cestách, zaviedla okrem iného trest zákazu činnosti na doživotie, ktorý v českom právnom poriadku neexistuje.

Táto novela zaviedla obligatórne ukladanie trestu zákazu činnosti v prípadoch:

- súdenia páchateľa za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku, ktorý už bola za taký trestný čin alebo za trestný čin usmrtenia podľa § 149 odsek 4 alebo odsek 5, ktorých sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku (v týchto prípadoch súd uloží trest zákazu činnosti v hornej polovici trestnej sadzby),
- súdenia páchateľa za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku, hoci už bol za taký trestný čin, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku, dvakrát odsúdený alebo za trestný čin usmrtenia podľa § 149 odsek 4 alebo 5, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku (v týchto prípadoch súd uloží trest zákazu činnosti na doživotie),
- súdenia páchateľa za trestný čin skrátenia dane a poistného, trestný čin neodvedenia dane a poistného, trestný čin daňového podvodu, trestný čin nezaplatenia dane a poistného, trestný čin marenia výkonu správy daní – kvalifikované skutkové podstaty (v týchto prípadoch súd uloží trest zákazu činnosti v hornej polovici trestnej sadzby).

Ohľadom ukladania trestu zákazu činnosti mladistvým sa v Slovenskej aj v Českej republike uplatňuje rovnaká zásada, že jeho uloženie prichádza do úvahy iba vtedy, ak to nie je na prekážku príprave na povolanie mladistvého, pričom horná hranica tohto trestu nesmie prekročiť päť rokov.

Porovnaním možno dospieť k záveru, že rozsiahlejšiu úpravu obsahuje slovenský Trestný zákon, a to v súvislosti s obligatórnym ukladaním trestu zákazu činnosti na doživotie, kedy sa mladistvému uloží trest zákazu činnosti na sedem rokov až pätnásť rokov.

Právne poriadky obsahujú rozdielnu právnu úpravu ohľadne inštitútu mimoriadneho zníženia trestu. Trestní zákoník Českej republiky zakotvuje možnosť súdu uložiť trest zákazu činnosti na jeden rok až desať rokov, pričom najnižšiu ani najvyššiu hranicu nemožno prekročiť. Pre dolnú hranicu neplatí ustanovenie § 58 o mimoriadnom znížení trestu odňatia slobody, čo vyplýva zo samotného zákonného znenia, a to ani analogicky. Zmiernenie výmery trestu zákazu činnosti možno dosiahnuť výlučne cestou podmienečného upustenia od výkonu zbytku tohto trestu podľa § 90 trestního zákoníku. Naopak, možnosť mimoriadneho zníženia trestu je v slovenskom Trestnom zákone výslovne upravená v ustanovení § 39 odsek 3 Trestného zákona, kde sú určené minimálne výmery trestu odňatia slobody, ako aj iných druhov trestov, pod ktoré výmery súd nesmie daný druh trestu uložiť ani v prípade použitia

tohto ustanovenia. Podľa tohto ustanovenia, pri ukladaní trestu pod zákonom ustanovenú trestnú sadzbu súd nesmie uložiť trest zákazu činnosti na dobu kratšiu ako šesť mesiacov.

V Českej republike môže byť horná hranica prekročená súčtom skôr a neskôr ukladaného trestu zákazu činnosti, pokiaľ nebol trest zákazu činnosti uložený skorším rozsudkom vykonaný, čo však nie je v zákone výslovne uvedené. Táto skutočnosť môže spôsobovať v aplikačnej praxi súdov vážne nejasnosti ohľadom ukladania viacerých trestov zákazu činnosti, resp. ukladania ďalšieho trestu zákazu činnosti. (neplatí už obmedzenie podľa § 36 trestního zákona ani judikatúra k tejto otázke R 36/1976-II).

Výkon viacerých trestov zákazu činnosti, ktoré sa majú realizovať popri sebe, je problematický aj na Slovensku. Z pohľadu teórie trestného práva nebol súbeh výkonu týchto sankcií podrobený hlbšiemu právnemu rozboru a posudzovanie konkurencie uvedených sankcií je odkázané na aplikačnú prax, ktorá je však v danej oblasti nejednotná. Jednotné posudzovanie popísanej konkurencie má pritom významné aplikačné dôsledky nielen pre prehľadné započítavanie plynutia jednotlivých sankcií, ale aj pre hodnotenie splnenia formálnych podmienok na podmienečné upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti a v neposlednom rade aj na samotné ukladanie trestu.[2] Vychádzajúc zo zaznamenanej rozhodovacej činnosti súdov SR, prístupy k problematike možno klasifikovať nasledovne:

Prvý názorový smer súdnej praxe preferuje zásadu včasnosti skôr uloženej sankcie. Odsúdený začína vykonávať v poradí druhý trest zákazu činnosti až po vykonaní predchádzajúceho trestu. K splneniu formálnej podmienky na podmienečné upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti sa vyžaduje, aby sa uložené tresty zákazu činnosti spočítali, a až po vykonaní celkovej polovice bude môcť odsúdený podať predmetnú žiadosť o podmienečné upustenie. Podľa iného názorového smeru začína neskôr uložený trest zákazu činnosti plynúť ihneď po právoplatnosti trestného rozkazu, načo nemá žiadny vplyv predtým uložený alebo čiastočne vykonaný trest resp. jeho výkon. Polovica trestu zákazu činnosti sa preto určí nezávisle od predchádzajúceho trestu po polovici takto vykonaného trestu. V tomto konštatovaní možno poukázať na rozhodnutie R 8/1969 v ktorom je uvedené, že trest zákazu činnosti začína plynúť zásadne právoplatnosťou rozsudku, pričom dobu výkonu predlžuje iba výkon nepodmienečného trestu odňatia slobody. Tento názorový smer vychádza zo zásady bezodkladnosti výkonu sankcie.

V Českej republike sa teda zásada, ktorá sa viaže na spôsob ukladania trestu zákazu činnosti vyjadrenou prostredníctvom ďalšieho trestu, neuplatňuje.

Naopak, na Slovensku platí, že pri ukladaní ďalšieho trestu zákazu činnosti (ustanovenie § 43 Trestného zákona) za trestný čin, ktorý spáchal predtým, než bol trest uložený skorším rozsudkom vykonaný, platí premisa, že ďalší trest spolu s doteraz nevykonanou časťou trestu uloženého skorším rozsudkom nesmie prevyšovať najvyššiu výmeru dovolenú zákonom (v tomto prípade 10 rokov). Pôjde o prípady, kedy sa výkon trestu zákazu činnosti uloženého za skôr spáchaný trestný čin ešte nezačal, resp. že trest uložený za skôr spáchaný trestný čin nebol úplne vykonaný. V tomto ustanovení zákonodarca zakotvil pravidlo, ktoré garantuje, že ani v prípade pravej a ani nepravej recidívy, nebude maximálna zákonom stanovená hranica trestu zákazu činnosti prekročená. V danom prípade pôjde o dva samostatné tresty zákazu činnosti, čo má vplyv na možnosť odsúdeného požiadať o podmienečné upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti po uplynutí polovice prvého trestu. Rovnaká premisa by platila, ak by bol ďalší trest ukladaný aj vo vzťahu k dvom/trom súdnym rozhodnutiam, za predpokladu, že by tresty zákazu činnosti uložené za

[2] Prikryl, O., Potasch, P.. Trest a správna sankcia zákazu činnosti – legislatívna súčasnosť v kontexte s aplikačnou nejednotnosťou ukladania a výkonu týchto sankcií. Justičná revue, 67, 2015, č. 2. Str. 208.

jednotlivé trestné činy neboli už vykonané a nebol by daný zákonný dôvod na uloženie trestu zákazu činnosti na doživotie v zmysle ustanovenia § 61 odsek 4, odsek 5 Trestného zákona.

Aj v otázkach podmienečného upustenia od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti je slovenská práva úprava podrobnejšia, s tým, že oba právne poriadky umožňujú podmienečné upustenie po výkone polovice trestu zákazu činnosti s určením skúšobnej doby až na päť rokov, nie však kratšej ako zvyšok trestu. Rozdielnym ostáva moment začatia plynutia skúšobnej doby, keď Trestný zákon stanovuje začatie plynutia skúšobnej doby dňom nasledujúcim po dni právoplatnosti rozhodnutia o tomto upustení, pričom trestní zákoník Českej republiky ho viaže k momentu právnej moci rozhodnutia o tomto upustení.

V súvislosti s úvahami o proporcionalite trestu zákazu činnosti je vhodné poukázať na ustanovenie § 69 odsek 4 Trestného zákona (zavedené zákonom č. 313/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony), podľa ktorého súd nemôže podmienečne upustiť od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti, ak ide o trest zákazu činnosti viesť motorové vozidlo, ktorý bol uložený odsúdenému,

a) ktorému už bol takýto trest zákazu činnosti uložený v predchádzajúcich desiatich rokoch za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky alebo za iný trestný čin spáchaný pod vplyvom návykovej látky, alebo
b) ktorý už bol v predchádzajúcich desiatich rokoch za obdobný čin spáchaný pod vplyvom návykovej látky, ako je uvedený v písmene a), postihnutý zákazom činnosti viesť motorové vozidlo.

Toto ustanovenie upravuje nemožnosť súdu podmienečne upustiť od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti napriek žiadosti odsúdeného v prípadoch, kedy sa preukáže spáchanie obdobného činu pod vplyvom návykovej látky v predchádzajúcich desiatich rokoch (a sankcionovanie takého konania zákazom činnosti).

Podľa § 128 odsek 5 Trestného zákona, postihnutým za obdobný čin sa na účely tohto zákona rozumie ten, komu bola za obdobný čin uložená sankcia alebo iné opatrenie za priestupok alebo iný obdobný delikt. To neplatí, ak je uložená sankcia alebo iné opatrenie zahladené.

Uvedené ustanovenie má závažný praktický dosah. Po doručení žiadosti o podmienečné upustenie si súd za účelom rozhodnutia zadováži okrem samotného spisového materiálu aj odpis registra trestov a výpis evidenčnej karty vodiča. Z evidenčnej karty môže vyplynúť spáchanie priestupku proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky v súvislosti s alkoholom, za ktorý bola uložená pokuta a zákaz činnosti vedenia motorového vozidla, a to v predchádzajúcich desiatich rokoch. Je otázne, ako v týchto prípadoch posudzovať spáchanie takéhoto priestupku.

Na riešenie uvedenej situácie sa v aplikačnej praxi súdov vyskytujú opäť dve názorové skupiny. Prvý názorový smer zastáva názor, že základnou zákonnou podmienkou pre vyhovenia žiadosti odsúdeného o podmienečné upustenie je, že tento v čase výkonu trestu zákazu činnosti spôsobom svojho života preukázal, že ďalší výkon trestu zákazu činnosti už nie je potrebný. Teda, súd na účely podmienečného upustenia zohľadňuje výpis z registra priestupkov alebo výpis z evidenčnej karty vodiča - odsúdeného iba od začiatku plynutia trestu zákazu činnosti. Po vykonaní dokazovania tak dospeje k záveru, že odsúdený viedol počas výkonu trestu zákazu činnosti riadny život a nedopustil sa žiadneho trestného činu ani priestupku na úseku bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky.

Je potrebné okrajovo spomenúť uznesenie generálneho prokurátora Slovenskej republiky č. k. IV Pz 234/14/1000 z 2. decembra 2014, z ktorého vyplýva, že skutočnosť, že zákon o priestupkoch ani nijaký iný platný a účinný zákon nepozná inštitút zahladenia, nemôže byť vykladaná v neprospech obvineného. Pri riešení tejto problematiky je potrebné vychádzať z analógie zákona o priestupkoch s Trestným zákonom, ktorý inštitút zahladenia

upravuje v ustanoveniach § 92, § 93 a § 121. Podľa § 93 odsek 1 Trestného zákona, ak bolo odsúdenie zahladené, hľadí sa na páchateľa, ako keby nebol odsúdený. Podľa § 92 odsek 2 Trestného zákona, ak ide o odsúdenie na tresty uvedené v § 32 písmená b) až l), k zahladeniu dochádza ich vykonaním. Medzi týmito trestami sú aj peňažný trest (písmeno d), trest prepadnutia veci (písmeno f)) a trest zákazu činnosti (písmeno g)), teda tresty, ktorých charakter je obdobný so sankciami, ktoré možno uložiť za priestupok podľa zákona o priestupkoch.

Na tomto mieste vyvstáva otázka, či použitím analógie Trestného zákona a zákona o priestupkoch možno dospieť k záveru, že zaplatením pokuty uloženej v priestupkovom konaní dochádza k vykonaniu sankcie za priestupok a tým aj k zahladeniu priestupku, a teda že postih za obdobný čin v predchádzajúcich desiatich rokoch pred právoplatnosťou trestného rozkazu, nie je dôvodom na zamietnutie žiadosti v zmysle § 69 odsek 4 písmeno b) Trestného zákona, nakoľko v zmysle vyššie uvedeného sa toto konanie odsúdeného považuje za zahladené. A teda či možno konštatovať, že odsúdený spĺňa tak formálne, ako aj materiálne podmienky podmienečného upustenia od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti viesť motorové vozidlá akéhokoľvek druhu.

Opačný názorový smer vychádza zo zásady, že postih za obdobný čin spáchaný pod vplyvom návykovej látky v posledných desiatich rokoch je dostatočným (od novely č. 313/2011 Z. z. aj zákonným) dôvodom na to, aby súd žiadosť odsúdeného o podmienečné upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti zamietol, a to pre nesplnenie materiálnej podmienky. Opakované spáchanie deliktu na úseku bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky v súvislosti s návykovou látkou vypovedá o vzťahu odsúdeného k dodržiavaniu právnych noriem tejto oblasti, ako aj skutočnosti, že administratívny postih v minulosti (v predchádzajúcich desiatich rokoch) nesplnil u neho výchovný cieľ, a teda na odsúdeného je potrebné pôsobiť celou dĺžkou výkonu trestu zákazu činnosti.

V právnych kruhoch sa objavujú protichodné názory na citované ustanovenie, spochybňujúce najmä jeho proporcionalitu, ako aj vážnosť dopadu na osobný a profesionálny život odsúdeného. Diskutovanou ostáva aj nemožnosť podmienečného upustenia pri treste zákazu činnosti na doživotie.

K zadržaniu vodičského preukazu v súvislosti s neplatením výživného

Ďalším obsahovo podobným inštitútom v súvislosti so zadržiavaním vodičského preukazu je zadržanie vodičského preukazu za neplatenie výživného. V Českej republike je upravené v rámci trestního zákoníku, v Slovenskej republike spadá do súkromnoprávnej oblasti upravenej Exekučným poriadkom.

S účinnosťou od 8. decembra 2012 bol do českého právneho poriadku zavedený nový inštitút, ktorým je „přiměřené omezení, spočívající v povinnosti zdržet se řízení motorových vozidel“, ktoré možno uložiť pre trestný čin zanedbania povinnej výživy podľa § 196a trestního zákoníka. Aj keď nejde o formu trestu zákazu činnosti, je vhodné pripomenúť, že svojou podstatou sa trestu zákazu činnosti veľmi podobá. Zákonom č. 390/2012 Sb., ktorým sa mení zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, bolo prijaté úplne nové ustanovenie § 169a s názvom Zvláštní ustanovení o trestání, ktoré znie: „Pachateli trestného činu zanedbání povinné výživy (§ 196) může soud uložiť ako přiměřené omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 i přiměřené omezení, aby se zdržel řízení motorových vozidel. Toto přiměřené omezení soud uloží zejména tehdy, je-li důvodná obava, že povinnost uhradit dlužné výživné bude mařena nebo ztěžována“. Dôsledkom zavedenia tohto inštitútu došlo k zmenám zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů. Ak súd uloží páchateľovi trestného

činu zanedbania povinnej výživy toto primerané obmedzenie, bude to mať rovnaké dôsledky ako uloženie trestu zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel. Rozdielom je, že kým trest zákazu činnosti môže súd uložiť iba vtedy, ak sa páchateľ dopustí trestného činu v súvislosti s touto činnosťou, v prípade primeraného obmedzenia, táto podmienka neplatí. Primerané obmedzenie teda môže byť uložené napriek tomu, že trestná činnosť s vedením motorového vozidla vôbec nesúvisí.

Sme toho názoru, že aj keď formou ide o „přiměřené obmedzení, spočívající v povinnosti zdržet se řízení motorových vozidel“, teda nejde o formu trestu zákazu činnosti, obsahom sa mu veľmi podobá. Otázkou je, či môže mať trest a obmedzenie totožný obsah a či nejde o porušenie zásady nulla poena sine lege. Objavujú sa názory spochybňujúce zavedenie tohto inštitútu vzhľadom na chýbajúcu súvislosť medzi trestným činom a obmedzením, ako aj vzhľadom na jeho účelnosť – keďže vodičský preukaz je nevyhnutný pre výkon povolania a teda aj príjem, z ktorého má byť výživné hradené. Za ďalší nedostatok možno považovať fakt, že obmedzenie nemožno aplikovať u páchateľov, ktorí nie sú držiteľmi vodičského preukazu, prípadne už im bolo vodičské oprávnenie odňaté skôr a z iného dôvodu. Keďže nie všetci dlžníci výživného musia byť držiteľmi vodičského preukazu, môže dôjsť k neodôvodnenej nerovnosti v prípadoch, ktoré majú spoločné črty a vzniká pochybnosť dotýkajúca sa rešpektovania ústavnej zásady rovnosti.

Aj keď slovenský právny poriadok obdobné primerané obmedzenie nepozná, novelou Exekučného poriadku vykonanou zákonom č. 84/2009 Z. z. s účinnosťou od 1. apríla 2009 došlo k zavedeniu nového spôsobu exekúcie, a to exekúcie príkazom na zadržanie vodičského preukazu. Vykonanie exekúcie týmto spôsobom má pôsobiť na povinného ako procesný nátlak na to, aby splnil svoj peňažný záväzok voči oprávnenému iným spôsobom.

Podľa § 179a zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov, exekútor môže vydať príkaz na zadržanie vodičského preukazu tomu, kto nesplní výživné stanovené rozhodnutím súdu. Exekučný príkaz na zadržanie vodičského preukazu exekútor doručí orgánu Policajného zboru, príslušnému podľa miesta pobytu povinného; k exekučnému príkazu priloží aj fotokópiu poverenia súdu na vykonanie exekúcie.

Citovanej úprave korešponduje § 71 odsek 8 zákona č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, podľa ktorého orgán Policajného zboru, príslušný podľa miesta pobytu povinného, zadrží vodičský preukaz na základe doručeného exekučného príkazu. Zadržaním vodičského preukazu môže poveriť aj policajta. O zadržaní vodičského preukazu sa vydá potvrdenie.

Problematickým prvkom tejto úpravy ostáva, kto vlastne rozhoduje o zadržaní vodičského preukazu. Podľa ustanovenia § 179a Exekučného poriadku je možné prikročiť k zadržaniu vodičského preukazu v rámci exekúcie, ak povinný nesplní výživné stanovené rozhodnutím súdu. Zadržanie vodičského preukazu je pritom na vôli exekútora (exekútor môže), nie súdu, pričom nenastupuje ako právny následok spáchaného trestného činu, ale ako prostriedok donútenia k plneniu povinnosti uloženej v občianskoprávnom konaní. Pritom sa stále viac do popredia pretláča myšlienka subsidiarity trestnej represie a chápanie trestného práva ako prostriedku ultima ratio, čo sa okrem iného chápe aj v zdržanlivosti pri používaní trestnoprávnych sankcií. Ustanovenie § 179a Exekučného poriadku je v priamom rozpore s týmito princípmi, lebo umožňuje zásah do výkonu činnosti viesť motorové vozidlo bez „podrobného skúmania“ všetkých okolností prípadu, napr. aj bez testu proporcionality, ktorý pri ukladaní trestu treba dodržiavať. Exekútor teda vydá exekučný príkaz na zadržanie vodičského preukazu a následne „orgán Policajného zboru zadrží vodičský preukaz na základe doručeného exekučného príkazu“. Z uvedenej zákonnej formulácie však nie je zrejmé, či orgán Policajného zboru nevydá žiadne vlastné rozhodnutie o zadržaní vodičského preukazu a len vykoná exekučný príkaz alebo na jeho základe vydá vlastné rozhodnutie

o zadržaní vodičského preukazu. V každom prípade je ale povinný vodičský preukaz zadržať, bez možnosti tzv. „správneho uváženia“. Je preto potrebné posúdiť, či vodičský preukaz má byť zadržaný na základe doručeného exekučného príkazu a o jeho zadržaní sa vydá len potvrdenie, ďalej či exekučný príkaz na zadržanie vodičského preukazu je len podnetom alebo záväzným rozhodnutím o zadržaní vodičského preukazu.

Uvedené má závažné dôsledky, nakoľko podľa § 52 odsek 3 Exekučného poriadku, proti exekučnému príkazu nie je prípustný opravný prostriedok. Ak teda nebude vydané rozhodnutie o zadržaní vodičského preukazu, nebude prichádzať do úvahy ani opravný prostriedok proti rozhodnutiu správneho orgánu. Možnosťou ostane podanie žaloby na súde na preskúmanie zákonnosti postupu orgánu Policajného zboru alebo povereného policajta, ktorý vodičský preukaz zadrží.

Napriek tomu, že pri zadržaní vodičského preukazu pre nesplnenie výživného ide o inštitút súkromnoprávneho odvetvia, nemožno poprieť, že ide o významný zásah do výkonu činnosti viesť motorové vozidlo, ktorý svojou povahou predstavuje pre osobu trest, aj keď nie de iure, de facto určite. V demokratickom právnom štáte môže takého, nesporne represívne opatrenia ukladať výlučne súd. Ani súd ich však nemôže ukladať bez toho, aby mali súvislosť so spáchaným trestným činom alebo iným predmetom sporu. Trest pritom nastupuje po preukázaní viny ako právny následok spáchaného trestného činu. V rovine občianskoprávnej, kde exekúcie patria, otázku viny ani trestu riešiť nemožno. V praxi tak nastávajú situácie, pri ktorých osoba, ktorá nesplní výživné stanovené rozhodnutím súdu, bude mať v rámci exekúcie zadržaný vodičský preukaz, pričom jej konanie z hľadiska trestnoprávneho napr. pre nepatrný stupeň závažnosti nedosiahne ani úroveň prečinu, alebo napr. nebudú naplnené všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu zanedbania povinnej výživy.

Záver

Porovnaním právnej úpravy trestu zákazu činnosti v Slovenskej republike a Českej republike možno konštatovať, že slovenská právna úprava je rozsiahlejšia. Slovenský Trestný zákon obsahuje viacero ustanovení, ktoré v českej úprave absentujú. Cieľom posledných zmien je prísnejší postih páchateľov trestných činov na úseku cestnej premávky a s tým súvisiace zvyšovanie bezpečnosti na cestách. Tieto ustanovenia sprísňujú a konkretizujú inštitúty, ktoré majú viesť k efektívnejšiemu výkonu trestu. Napriek nespornému prínosu je potrebné v každom prípade zvážiť, či ujma na právach a slobodách odsúdeného spĺňa požiadavku ústavnej konformity, a teda, či okrem zákonného základu a legitímneho cieľa vyjadreného v cieľoch trestnej politiky štátu, rešpektuje zásadu proporcionality vyžadujúcu primeranosť medzi povahou, okolnosťami a následkami spáchaného trestného činu a prísnosťou trestu vzhľadom na jeho účel.

Použitá literatúra:

- Potasch, P., Prikryl, O.. Trest a správna sankcia zákazu činnosti – legislatívna súčasnosť v kontexte s aplikačnou nejednotnosťou ukladania a výkonu týchto sankcií. Justičná revue, 67, 2015, č. 2. Str. 208.

Všeobecne záväzné právne predpisy:

- vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 543/2005 Z. z., o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné súdy, krajské súdu, Špeciálny súd a vojenské súdy v znení neskorších predpisov

- zákon Národnej rady SR č. 300/2005 Z. z., v znení neskorších predpisov, Trestný zákon
- zákon Národnej rady SR č. 301/2005 Z. z., v znení neskorších predpisov, Trestný poriadok
- zákon Národnej rady SR č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- zákon Národnej rady SR č. 313/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony
- zákon Národnej rady SR č. 204/2013 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony
- zákon Národnej rady SR č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov

Iné zdroje:

- Dôvodová správa k zákonu č. 313/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, v znení neskorších predpisov
- Dôvodová správa k zákonu č. 204/2013 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, v znení neskorších predpisov
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon NZ ČSR č. 86/1950 Zb., Trestní zákon
- zákon FZ ČSR č. 140/1961 Zb., Trestní zákon
- zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů
- uznesenie generálneho prokurátora Slovenskej republiky č. k. IV Pz 234/14/1000 z 2. decembra 2014

Zoznam použitej judikatúry

- R 14/1993
- R 8/1969
- NR 6 Tz 3/1976

Výsluch ako interdisciplinárny inštitút

Investigative interview as an interdisciplinary institute

JUDr. Lucia Laciaková[1]

Abstrakt:
Príspevok obsahuje podrobnú analýzu výsluchu ako interdisciplinárneho inštitútu, v ktorom sa okrem trestnoprávnych a kriminalistických aspektov výraznou mierou prelína aj psychologický aspekt, ktorého bližšia konkretizácia predstavovala nosnú časť tejto práce.

Kľúčové slová: Výsluch, trestné právo, kriminalistika, forenzná psychológia

Abstract:
The presented article contains a detailed analysis of interviewing as an interdisciplinary institute, in which besides the criminal law and criminalistics also the forensic psychology represents an important role. Closer specification of the role of forensic psychology in the process of interviewing was the most important part of the presented article.

Key words: Interviewing, criminal law, criminalistics, forensic psychology

Úvod

Výsluch predstavuje najčastejší dôkazný prostriedok, z ktorého sa získava dôkaz vo forme výpovede konkrétnej osoby. Výsluch predstavuje zložitý interdisciplinárny inštitút, na ktorom sa okrem právnych a kriminalistických aspektov výrazne podieľa aj aspekt psychologický. Zatiaľ čo trestnoprávne a kriminalistické poňatie výsluchu sleduje predovšetkým jeho obsahovú, taktickú a procesuálnu stránku, psychologický prístup sa zameriava na rozvíjanie interpersonálnej a vzťahovej stránky medzi účastníkmi výsluchovej interakcie. Pričom o efektívnej výsluchovej interakcii je možné hovoriť iba v tom prípade, ak okrem kvantitatívnej stránky, t.j. zhromažďovania a zadokumentovania potrebného množstva právne relevantných informácií, akceptujeme aj psychologickú, tzv. kvalitatívnu stránku, ktorá predstavuje úroveň rozvinutosti osobných vzťahov, medzi vypočúvajúcim a vypočúvanou osobou. Predpokladom efektívneho ovplyvňovania interpersonálnych vzťahov vypočúvajúcim je porozumenie postojov a behaviorálnych prejavov vypočúvanej osoby voči nemu, a *vice versa,* t.j. porozumenie svojich vlastných postojov a behaviorálnych prejavov voči vypočúvanej osobe. Vytvorenie a rozvíjanie psychologického kontaktu medzi týmito dvoma subjektmi v situácii „tu a teraz“, za účelom získania relevantných informácií o vyšetrovanej udalosti formou výpovede, predstavuje najvyšší cieľ výsluchu.

1. Trestnoprávne aspekty výsluchu

Výsluch je vo všeobecnosti možné definovať ako právom regulovaný proces získavania, spracovania, hodnotenia a dokumentovania informácií o skutku, ktorý je

[1] Ústav verejného práva, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
laciakova.lucia@gmail.som

predmetom skúmania, t.j. vyšetrovania a dokazovania v trestnom konaní. Cieľom výsluchu je získať v procese interakcie medzi vypočúvajúcim a vypočúvanou osobou vierohodnú výpoveď, ktorá má pri splnení podmienok stanovených Trestným poriadkom charakter dôkazu.[2] Základný právny rámec a procesné zásady vykonávania výsluchu ako procesného úkonu, majúceho charakter dôkazného prostriedku, sú určené zákonom č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok"). Trestný poriadok samotný pojem „výsluch" explicitne nedefinuje, avšak v § 121 až § 124 upravuje všeobecný postup pri výsluchu obvineného a v § 131 až § 135 upravuje všeobecný postup pri výsluchu svedka. Procesnú úpravu postupu pri výsluchu svedka dopĺňajú ustanovenia § 261 až § 267 Trestného poriadku, ktoré sa týkajú osobitostí výsluchu svedka na hlavnom pojednávaní. Výsluch obvineného a svedka je možné v zmysle § 119 ods. 2 druhá veta Trestného poriadku považovať za dôkazný prostriedok. Ustanovenia Trestného poriadku sú záväzné a určujú základné náležitosti, ktoré musí každý výsluch ako procesný úkon a zároveň ako dôkazný prostriedok spĺňať.

Pokiaľ budeme na výsluch nazerať optikou trestného práva, tak zistíme, že vypočúvaná osoba je nositeľom práv a povinností, ktoré vyplývajú z jej vzťahu k vyšetrovanému skutku. Iné procesné postavenie a z toho vyplývajúce práva a povinnosti má vypočúvaná osoba v pozícii svedka a iné v pozícii obvineného, resp. obžalovaného alebo v postavení znalca. To sa samozrejme odráža aj v procesnom postupe pri samotnom výsluchu. Trestnoprávny teoretici ako aj aplikačná prax sa zhodujú na tom, že najdôležitejšou úlohou a povinnosťou subjektu vykonávajúceho výsluch, pred samotným výsluchom je poučenie obvineného, resp. svedka. Poučeniu treba venovať mimoriadnu pozornosť, pretože nesprávnosť jeho realizácie, alebo dokonca jeho absolútna absencia, môže dospieť až k vyhláseniu takto získaného dôkazu (výpovede obvineného, resp. svedka), za nezákonný dôkaz.

Súčasťou poučenia svedka je tiež upozornenie na jeho povinnosť vypovedať pravdu, nič nezamlčať, ako aj o trestnoprávnych následkoch krivej výpovede v zmysle § 131 ods. 1 Trestného poriadku. Na obvineného sa vzťahuje odlišný právny režim, preto on o takejto skutočnosti poučený nie je. Obvinený môže na svoju obhajobu uvádzať čokoľvek, pričom tu absentuje podmienka pravdivosti. Tým, že svedok je povinný vypovedať o tom, čo mu je známe o trestnom čine, o jeho páchateľovi ako aj o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie sa *de facto* vymedzuje predmet výsluchu. Predmetom výsluchu svedka tak nemusia byť len samotné údaje o vyšetrovanej udalosti, resp. skutku ale môžu to byť aj údaje o tom, čo udalosti predchádzalo, čo ju sprevádzalo, čo po nej nasledovalo, údaje o osobe obvineného, resp. poškodeného, ako aj údaje, ktoré slúžia k objasneniu schopnosti a spôsobilosti svedka správne vnímať a reprodukovať okolnosti, ktoré tvoria predmet výsluchu.[3]

2. Kriminalisticko-taktické aspekty výsluchu

Vypočúvaná osoba predstavuje z pohľadu kriminalistiky predovšetkým zdroj kriminalisticky relevantných informácií, získaných vnímaním kriminalisticky relevantnej udalosti jednotlivými zmyslami, najmä zrakom a sluchom. Výsluch je potom kriminalistická metóda, pomocou ktorej sa takto získané informácie uložené v pamäti vypočúvanej osoby transformujú vo forme jej výpovede, do kriminalisticky (procesne) použiteľnej podoby

[2] IVOR, J. et al. 2006. *Trestné právo procesné.* Bratislava : IURA EDITION, 2006. Str. 451

[3] IVOR, J. et al. 2013. *Trestné právo, kriminalistika, bezpečnostné vedy a forenzné disciplíny v kontexte kontroly kriminality. Pocta prof. JUDr. Ing. Viktorovi Poradovi DrSc., Dr. h. c. mult. K 70 narodeninám*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013. Str. 89

dôkazu[4]. Kriminalistika bližšie špecifikuje základné kriminalisticko-taktické hľadiská, ktoré treba rešpektovať pri výsluchu osoby, medzi ktoré patrí:

- ***Pohlavie vypočúvajúceho*** - ide najmä o prípady násilných a sexuálnych deliktov, kedy môže obeť pohlavie útočníka vnímať ako tzv. agresívnejšie pohlavie a má z toho plynúci psychický problém pred ním vypovedať,
- ***Vek vypočúvaného*** - vek vypočúvanej osoby sa premieta do jej schopnosti vnímať, zapamätať si, znovu si vybaviť uložené informácie v pamäti, reprodukovať zapamätané, či vôbec pochopiť kauzálny priebeh vyšetrovanej udalosti (tieto schopnosti sú spravidla iné pri výsluchu maloletých, iné pri výsluchu mladistvých, iné pri výsluchu dospelých osôb a iné pri výsluchu starých osôb),
- ***Kriminálna skúsenosť vypočúvaného*** - inak sa správa pri výsluchu osoba, ktorá už bola v súvislosti s vyšetrovaním trestného činu v minulosti vypočúvaná, inak osoba, ktorá takúto skúsenosť nemá,
- ***Mentálna úroveň vypočúvaného*** - individuálny prístup treba aplikovať pri vypočúvaní osôb so zníženým intelektom, pri vypočúvaní osôb s priemerným intelektom a pri vypočúvaní osoby s nadpriemerným intelektom,
- ***Zdravotný stav vypočúvaného*** - odlišný prístup treba zvoliť pri vypočúvaní osôb fyzicky chorých, zranených a umierajúcich, ako aj pri výsluchu tehotných žien,
- ***Miera poskytovanej ochrany vypočúvanej osobe*** - iné kriminalisticko-taktické prístupy treba zvoliť pri vypočúvaní ohrozených, chránených alebo utajovaných svedkov,
- ***Charakter interakcie medzi vypočúvaným a vypočúvajúcim*** - priebeh vypočúvania je odlišný pri priamom výsluchu, kedy vypočúvanie prebieha bez účasti prostredníka a iný pri nepriamom výsluchu, kedy medzi vypočúvaného a vypočúvajúceho vstupuje prostredník, najčastejšie je to tlmočník, psychológ pri maloletých atď.,
- ***Vzťah vypočúvaného k tvorbe vlastnej výpovede*** - v tejto súvislosti treba pri vypočúvaní rozlišovať výsluch osôb, ktoré chcú pravdivo vypovedať a aj tak vypovedajú, ďalej osôb, ktoré chcú pravdivo vypovedať, ale z rôznych objektívnych či subjektívnych dôvodov ich výpoveď nie je pravdivá a výsluch osôb, ktoré vedome vypovedajú nepravdivo.[5]

K najvýznamnejším otázkam, ktoré kriminalistická taktika v súvislosti s vypočúvaním rieši je problematika štádií výsluchu, t.j. *úvodné štádium, monológ a dialóg. Úvodné štádium* začína overovaním totožnosti vypočúvanej osoby, zisťovaním jej osobných údajov, ktoré sa následne uvedú do zápisnice. Pri výsluchu svedka sa zisťuje jeho vzťah k obvinenému a k prejednávanej veci, prípadne iné okolnosti, ktoré by mohli významne ovplyvniť vierohodnosť svedka. Súčasťou úvodného štádia je aj poučenie osoby o jej právach a povinnostiach, ako aj o význame jej výpovede. V priebehu tohto štádia má vypočúvajúci nadviazať psychologický kontakt s vypočúvanou osobou. *Monológ* spočíva vo voľnom a súvislom, nikdy a ničím bezdôvodne neprerušovanom verbálnom opise skutočností, ktoré osoba vnímala. Iba v odôvodnených prípadoch môže vypočúvajúci prerušiť monológ, najmä v prípadoch, kedy osoba odbočuje v rámci svojho monológu od témy. Význam monológu spočíva v tom, že umožňuje osobe v logickej nadväznosti vybavenie si a výklad (bez prerušenia myšlienkového chodu vypočúvaného vypočúvajúcou osobou) udalostí tak, ako ich vypočúvaný reálne vnímal a zároveň umožňuje poukázať na podmienky a okolnosti, ktoré

[4] PORADA, V. et al. 2007. *Kriminalistika*. Bratislava : IURA EDITION, 2007. Str. 266

[5] IVOR, J. et al. 2013. *Trestné právo, kriminalistika, bezpečnostné vedy a forenzné disciplíny v kontexte kontroly kriminality. Pocta prof. JUDr. Ing. Viktorovi Poradovi DrSc., Dr. h. c. mult. K 70 narodeninám*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013. Str. 98 - 99

ovplyvňovali formovanie jeho výpovede. Monológ je základom výsluchu od ktorého sa odvíja jeho ďalšie smerovanie. *Dialóg* z časového hľadiska nasleduje potom, ako vypočúvaný dokončil svoj monológ. Trestný poriadok v ustanovení § 122 ods. 3 explicitne zakazuje klásť otázky sugestívne (navádzacie) a kapciózne (úskočné) obvinenému, a rovnaká právna úprava sa vzťahuje aj na svedka, čo vyplýva z ustanovenia § 132 ods. 2 Trestného poriadku.[6]

Kriminalistická taktika rozlišuje niekoľko taktických postupov, ktoré sa aplikujú aj na samotný proces výsluchu. Patrí k nim najmä formovanie psychologického kontaktu medzi vypočúvaným a vypočúvajúcim, analýza výpovede v priebehu výsluchu, poskytovanie pomoci pri prekonávaní prekážok vypovedať a pri vybavovaní si zdanlivo zabudnutého a pôsobenie na vypočúvaného, ktorý vypovedá nepravdivo.

Nadviazanie psychologického kontaktu je v súčasnosti považované za absolútne rozhodujúci krok medzi vypočúvajúcim a vypočúvaným. Je overené, že takto vhodne nadviazaný kontakt dokáže kompenzovať chyby prameniace z uplatňovania nevhodného postupu počas výsluchu. V prípade poskytovania pomoci pri prekonávaní prekážok vypovedať ide najmä o situáciu, kedy vypočúvaný nemôže alebo nechce vypovedať, najmä ak si nevie spomenúť na určité okolnosti alebo má skreslené spomienky na udalosť, prípadne vzhľadom na svoj subjektívny stav reprodukuje informácie nepresne alebo neúplne. Kriminalistika vypracovala aj taktické postupy psychologického pôsobenia aplikovateľné na prípady, ak vypočúvaný vypovedá nepravdivo. V takýchto prípadoch, ide najmä o využívanie emocionálneho napätia, odhalenie a odstránenie príčin nepravdivej výpovede, stimuláciu kladných vlastností vypočúvaného, argumentovanie, že aktuálna výpoveď je v rozpore s logikou alebo s inými známymi okolnosťami a pod.[7]

3. Psychologické aspekty výsluchu

Podľa forenznej psychológie je výsluch určitý druh pološtrukturovaného rozhovoru, v ktorom je stanovený cieľ, nie však prostriedky na jeho dosiahnutie. Z psychologického hľadiska je výsluch náročný, nielen pre osobu proti ktorej sa vedie trestné stíhanie ale aj pre svedka, pretože predstavuje stresujúcu a nepríjemnú situáciu, v ktorej musí poskytovať informácie cudzej osobe v nadriadenej pozícii. V súvislosti s psychologickým pozadím vnímania a reprodukovania informácií o okolnostiach týkajúcich sa vyšetrovanej udalosti je treba upozorniť na pojmy *sugescia* a *prestavba*. Pri *prestavbe* dochádza k upraveniu spomienky, napríklad si osoba z náhodou vypočutého príbehu zapamätá len fragmenty, ktoré sú jej z nejakého dôvodu blízke. Pri *sugescii* ide o nenávratnú zmenu spomienky, keď nový fakt zapadne do existujúcej spomienky.[8]

Vývoj názorov na zavedenie metód psychológie do bežnej praxe výsluchu veľmi úzko súvisí s históriou samotnej forenznej psychológie. Zhromaždenie poznatkov právnych vied a kriminológie na jednej strane, a psychiatricko-psychologických vied na strane druhej vytvorili predpoklady na vznik samostatnej aplikovanej vednej disciplíny, t.j. forenznej psychológie.[9]

Z psychologického hľadiska sú najdôležitejšími štádiami výsluchu monológ a dialóg, ktoré tvoria jadro výsluchu. V procese výsluchu vypočúvajúci kladie zväčša otvorené otázky, na ktoré musí vypočúvaný reagovať obšírnejšou odpoveďou. Za účinný prostriedok sa považuje aj tzv. „kognitívne interview“, pri ktorom sa od vypočúvanej osoby vyžaduje návrat

---

[6] Tamtiež, str. 100
[7] PORADA,V. et al. 2007.*Kriminalistika*.Bratislava : IURA EDITION, 2007. Str. 273 - 278
[8] STRAUS, J. et al. 2008. *Kriminalistická taktika*.2.vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. Str. 167
[9] HERETIK, A. 2004. *Forenzná psychológia*. Bratislava : Mladé letá, s.r.o., 2004. Str. 19 - 20

do určitej situácie s cieľom spomenúť si na podrobnosti alebo vzájomne súvisiace asociácie. Na oživenie spomienok vypočúvaného možno použiť viacero metód:

- *Rekonštrukcia okolností*- od vypočúvaného sa žiada, aby si spomenul na vznik vyšetrovanej udalosti a na okolnosti, ktoré v tom čase zaregistroval. Vypočúvaný by si mal za použitia tejto metódy spomenúť na rôzne detaily, ktoré vnímal svojimi zmyslami a má ich uložené v pamäti, napríklad počasie, celkový stav miesta udalosti, osvetlenie alebo stav okolia atď.,
- *Dôležitosť každého detailu*- od vypočúvaného sa žiada, aby uviedol všetko, na čo si spomenie, vrátane najmenších detailov. Vypočúvaná osoba totiž nedokáže objektívne posúdiť dôležitosť jednotlivých podrobností, pričom práve tieto detaily môžu byť z pohľadu objasňovania vyšetrovanej udalosti veľmi dôležité,
- *Udalosti v inom slede*- vypočúvaný je pri tejto metóde usmernený aby rozpovedal príbeh v inom časovom slede, napríklad od konca alebo od určitého okamihu, a to smerom dopredu alebo dozadu. Ak si vypočúvaný príbeh vymýšľa, je takmer nemožné, aby ho týmto spôsobom vyrozprával bez prezradenia,
- *Zmena perspektívy*- vypočúvaný má pri tejto metóde hodnotiť okolnosti vyšetrovanej udalosti očami iného účastníka a pokúsiť sa opísať, čo tento účastník mohol vidieť, počuť alebo vnímať inak.[10]

Neoddeliteľnou súčasťou výsluchu svedka z psychologického hľadiska je priebežná analýza výpovede vypočúvanej osoby, vypočúvajúcim. Ide najmä o vierohodnosť výpovede, pričom túto možno počas výsluchu overovať viacerými spôsobmi, medzi ktoré patrí overovanie vierohodnosti výpovede pomocou *prvkov neverbálnej komunikácie,* ktorá naznačuje vzťah vypočúvanej osoby k pravdivosti svojej výpovede. Ďalší spôsob spočíva *v porovnávaní obsahu výpovede s už zadováženými dôkazmi.* Ak sa výpoveď vypočúvanej osoby rozchádza s inými zadováženými dôkazmi, možno vyvodiť dva závery. Prvým je porucha vo vnímaní alebo reprodukcii informácii alebo sugescia vo vzťahu k vypočúvanej osobe, druhý záver predpokladá úmyselnú lož vypočúvanej osoby. Rozpory môžu vznikať aj z toho dôvodu, že vypočúvaný si niektoré detaily nezapamätá a jednoducho si vymyslí nové. Veľmi využívaným spôsobom priebežnej analýzy vierohodnosti vypočúvanej osoby je overovanie vypočúvajúcim, či vypočúvaný mohol poznať fakty, ktoré vo výpovedi uvádza, napríklad, či sa vôbec mohol nachádzať v danom čase na danom mieste, či mohol udalosť vnímať a či vôbec existovali vhodné podmienky na to, aby uvádzané fakty zachytil a zapamätal si ich.[11]

Z psychologického hľadiska je významným činiteľom úspešného, či neúspešného výsluchu samotná osoba vypočúvajúceho. Nedostatočné teoretické vedomosti, nedostatočné praktické skúsenosti ako aj nedostatočné osobnostné predpoklady na strane vypočúvajúceho spôsobujú pochybenia v postupe pri vedení výsluchu.

Záver

Výsluch je najčastejším dôkazným prostriedkom z ktorého sa získava dôkaz, vo forme výpovede konkrétnej osoby. Ako sme v tejto práci uviedli, výsluch je interdisciplinárny inštitút, v ktorom sa okrem trestnoprávnych a kriminalistických aspektov výraznou mierou podieľa aj psychologický aspekt, ktorého bližšia konkretizácia predstavovala nosnú časť tohto

[10] HOFFMAN, CH. D. 2005. Investigative Interviewing. Strategies and techniques. - Naples. International Foundation for Protection Officers [online]. [cit.03.01.2016]. Dostupné na: http://docplayer.net/8051338-Investigative-interviewing-strategies-and-techniques-christopher-d-hoffman-cpo-cand.html

[11] STRAUS, J. et al. 2008. *Kriminalistická taktika*. 2.vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. str. 173

príspevku. Všetky spomínané aspekty výsluchu sa navzájom podmieňujú a ovplyvňujú. Zatiaľ, čo trestnoprávne a kriminalistické poňatie výsluchu sa zameriava na jeho obsahovú, taktickú a procesuálnu časť, psychologický prístup sa zameriava a priori na interpersonálne, vzťahové stránky výsluchovej interakcie.

Zoznam použitej literatúry:

Monografie:

- HERETIK, A. 2004. *Forenzná psychológia*. Bratislava : Mladé letá, s.r.o., 2004.
- IVOR, J. et al. 2006. *Trestné právo procesné.* Bratislava : IURA EDITION, 2006.
- IVOR, J. et al. 2013. *Trestné právo, kriminalistika, bezpečnostné vedy a forenzné disciplíny v kontexte kontroly kriminality. Pocta prof. JUDr. Ing. Viktorovi Poradovi DrSc., Dr. h. c. mult. K 70 narodeninám*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013.
- PORADA,V. et al. 2007. *Kriminalistika*. Bratislava : IURA EDITION, 2007.
- STRAUS, J. et al. 2008. *Kriminalistická taktika*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008.

Internetové zdroje:

- HOFFMAN, CH. D. 2005. Investigative Interviewing. Strategies and techniques.- Naples. International Foundation for Protection Officers. [online]. Dostupné na: http://docplayer.net/8051338-Investigative-interviewing-strategies-and-techniques-christopher-d-hoffman-cpo-cand.html.

Mladiství ako obete kriminality

Juveniles as victims of crime

JUDr. Branislav Lečko[1]

Abstrakt:
Pri plnom rešpektovaní odlišnosti pojmov ako je „dieťa“, „mladistvý“ a „mládež“, je potrebné mať na zreteli, že trestná činnosť páchaná na tejto skupine poškodených predstavuje zásadný a závažný spoločenský problém. S ohľadom na túto skutočnosť je potrebné pristupovať aj k jeho riešeniu. Existuje veľa zdrojov, ktoré sa venujú mladistvým páchateľom trestnej činnosti, no len pomerne málo je takých, ktoré sa venujú tejto širokej skupine osôb v pozícií poškodených z trestnej činnosti. Pritom mnohé výskumy preukázali, že skutočnosť, že osoby - deti, mladiství alebo mládež – majú vyššie dispozície a predpoklady stať sa páchateľom trestnej činnosti. Fakt, že sa niekedy v živote (v detskom veku) stali poškodenými z trestnej činnosti teda pôsobí ako kriminogénny faktor. Aj preto je nutné venovať pozornosť protiprávnym konaniam, ktoré vykazujú intenzitu trestných činov, a z ktorých poškodenými sú deti, mladiství či mládež.

Kľúčové slová: mládež, mladistvý, dieťa ako chránená osoba, trestné činy páchané na mládeži.

Abstract:
While fully respecting the diversity of terms such as „child“, „youthful“ and „youth“ should be kept in mind that the crime committed against this group of victims represents a major and serious social problem. With this in mind, it is necessary to continue with its solution. There are many sources that deal with juvenile offenders, but relatively few are those that deal with this broad group of persons in the position of victims of crime. While many studies have shown that the fact that people - children, adolescents or young people - have a higher disposition and the makings of criminals. The fact that sometimes in life (in children) become victims of crime thus acts as a factor encouraging crime. That is why it is necessary to pay attention to the illegal activities that show the intensity of crimes, and whose victims are children, adolescents or young people.

Key words: youth, youthful, child as a protected person, crimes against youth.

1. Mladiství ako kriminologický a trestnoprávny pojem

Vymedzenie pojmu „mladistvý“ sa na prvý pohľad javí ako pomerne jednoduchá otázka, ako pomerne jednoduchý problém. Pri detailnejšom pohľade však zisťujeme, že takmer každé odvetvie práva na tento pojem inak nahliada, inak s ním pracuje. Aj v rámci jedného odvetvia sa tieto pojmy pritom využívajú rôzne. Tu máme na mysli hlavne pohľad kriminologický, pohľad trestnoprávny a v neposlednom rade je možné spomenúť aj chápanie tohto pojmu z hľadiska civilistického.

Z hľadiska kriminologického je možné za mládež považovať sociálno-demografickú skupinu obyvateľstva v rozpätí veku od 15 do 30 rokov, ktorá vykazuje charakteristické črty a vlastnosti, osobitné záujmy a požiadavky, má osobitnú hodnotovú orientáciu a toto sú všetko znaky, pomocou ktorých sa uvedená skupina (mládež) odlišuje od jedincov spadajúcich do iných vekových skupín. Pri mládeži je veľmi dôležitá orientácia na sociálnu skupinu. Na základe tohto je možné vidieť, že skupina „mládeže“ nie je homogénna, ale

[1] Ústav verejného práva, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
branislav.lecko@gmail.com

veľmi sa diferencuje podľa orientácie na sociálnu skupinu. Jedinec sa v tomto období podstatne plnohodnotnejšie začleňuje do kolektívu, zaraďuje sa do pracovného procesu a s tým súvisiaceho pracovného kolektívu, formuje svoju osobnosť z hľadiska postavenia, pozície a miesta v spoločnosti, z hľadiska svojho názoru na konkrétne otázky, jedinec sa prispôsobuje spoločenským potrebám, požiadavkám a celkovo existujúcim normám.[2]

Ako je možné vidieť, z tohto vymedzenia plynie, že za mladistvé sa osoby považujú v pomerne širokom, no presne ohraničenom vekovom rozpätí. Je možné polemizovať o tom, či je vhodné takto široko definovať skupinu mladistvých a súčasne, či takéto jasné a presné ohraničenie tejto skupiny z hľadiska veku, je vôbec správne. Na tieto otázky do určitej miery reaguje iná kriminologická definícia mladistvých, ktorá sa už nezakladá na konkrétnom vymedzení tejto skupiny z hľadiska vekového. Konštatuje sa, že ide o skupinu osôb („mládež"), ktorá má v spoločnosti veľmi osobitné miesto. Je to aj z dôvodu prebiehajúcich psychických a fyzických zmien, ktoré sa označujú ako proces dospievania, dozrievania osobnosti. Sú to etapy typické zásadnými kvalitatívnymi premenami organizmu z hľadiska duševného života a tiež v sociálnom postavení jedincov. Tieto vyvrcholia dosiahnutím relatívneho stáleho stavu, ktorý sa označuje ako stav dospelosti. Do určitej miery je problematické to, že fyzická, psychická (duševná) i sociálna vyspelosť (zrelosť) jedinca prichádzajú v rôznych časových momentoch resp. že neprichádzajú v rovnakom momente. Navyše, pre vymedzenie hraníc každej z týchto zrelostí existujú rôzne kritériá.

Aj keď už sme uviedli, že je otázne, či je možné mládež vymedziť striktne za pomoci dolnej a hornej vekovej hranice, predsa len takéto vymedzenie vnáša do tejto problematiky určitý prvok objektívnosť. Presne tak vieme určiť, či je resp. bola v určitom čase daná osoba tou, ktorú je možné zaradiť do tejto skupiny, alebo nie. Objektívne určenie tejto skutočnosti súčasne vytvára v právnych vzťahoch určitú mieru právnej istoty a to aj vo vzťahu k aplikácii konkrétnej právnej úpravy.

Náš právny poriadok síce pojem „mládež" priamo a vyslovene uvádza a teda možno povedať, že tento pojem náš právny poriadok pozná, no nijako presnejšie ho nevymedzuje, resp. nestanovuje, aké osoby spadajú do tejto skupiny. Zákonná definícia tohto pojmu tak u nás absentuje. S pojmom „mládež" sa stretávame aj v rovine trestnoprávnej, kedy priamo III. hlava osobitnej časti Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „TZ" alebo „Trestný zákon") a niektoré trestné činy sem zaradené obsahujú tento pojem a navyše, aj niektoré ďalšie skutkové podstaty, ktoré sú zaradené v iných hlavách, s týmto pojmom pracujú. Podobné alebo veľmi príbuzné pojmy ako „mládež" obsahujú aj niektoré ďalšie právne predpisy, no nebolo by celkom správne ich zamieňať. Napríklad z hľadiska civilnoprávneho je možné za rozhodujúcu považovať vekovú hranicu 18 rokov, ktorej dovŕšením dosahuje osoba plnoletosť a súčasne aj plnú spôsobilosť na právne úkony. Z hľadiska trestnoprávneho je možné rozlíšiť osoby mladistvé, za ktoré je možné považovať osoby od dosiahnutia 14. roku veku, do dosiahnutia 18. roku veku a rovnako tak aj osoby vekom blízke mladistvým, čo sú osoby vo veku od 18 do 21 rokov. Z hľadiska trestného práva je možné spomenúť aj dieťa, čo sú všetky osoby do dosiahnutia 18. roku veku, pričom toto vymedzenie je dôležité v súvislosti s chránenou osobou, v súvislosti s hmotným predmetom útoku či poškodeným z trestného činu. Trestné právo neobsahuje ani pojem „maloletý", pracuje len s pojmom mladistvý a v niektorých názvoch hláv a skutkových podstát používa pojem „mládež". Napriek tomu, dovoľuje, aby sa aj osobám mladším ako 14 rokov (teda ešte pred tým momentom, ako by sme mohli hovoriť o mladistvom) ukladali určité trestnoprávne sankcie (ochranné opatrenie ochrannej výchovy),

[2] Smolík, J.: Subkultúry mládeže. Praha: GRADA, 2010, s. 13 a nasl.

avšak v civilnom konaní a na podklade návrhu prokurátora.[3] Aj keď teda s takouto skupinou osôb pracuje aj trestné právo, nepomenúva ju. Pracovné právo tiež pracuje s pojmom „mladistvý“ a to vo vzťahu k výkonu práce touto skupinou osôb. Za mladistvého zamestnanca sa považujú osoby mladšie ako 18 rokov veku. Predpisy z oblasti sociálneho zabezpečenia používajú tieto pojmy rôzne resp. viažu ich na rôzne vekové skupiny: nezaopatrené dieťa je osobou do dosiahnutia 25. roku veku, dieťaťom na účely sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately sú osoby mladšie ako 18 rokov veku.

Vnímanie mládeže je aj s ohľadom na vyššie rôzne chápania (z hľadiska rôznych právnych odvetví) do určitej miery problematické. Vždy je potrebné špecifikovať danú skupinu osôb vo vzťahu k právnym predpisom, ktoré s týmito pojmami pracujú. V nasledujúcom texte sa zameriame na skupinu mladistvých z hľadiska trestnoprávneho a na to, obeťami – poškodenými z akých trestných činov sa najčastejšie stávajú.

2. Deti, mladiství a mládež ako poškodení z trestných činov

Napriek tomu, že v rôznych zdrojoch nachádzame spracované údaje a teoreticko-právne východiska kriminality mladistvých, čo je zásadný a veľmi nebezpečný jav, s ktorým sa súčasná spoločnosť stretáva, iba málo je takých, ktoré pozornosť zameriavajú aj opačným smerom – teda ma mladistvých (na deti alebo na mládež) ako na obete trestnej činnosti. Je možné sa stretnúť s rôznymi prístupmi a rôznym riešením problematiky detských obetí trestnej činnosti[4], no komplexne trestnej činnosti páchanej na mládeži, formám a príčinám tohto javu sa venuje neveľa zdrojov.

Pri trestnej činnosti páchanej na mladistvých máme na mysli celý komplex protiprávnych konaní o takej intenzite, že je možné uvažovať o trestných činoch, ktorých je možno priamo alebo všeobecne sa dopustiť na mladistvých, alebo konkrétnejšie na deťoch, na mládeži. Na vysvetlenie možno uviesť, že niektoré skutkové podstaty trestných činov sú formulované práve s cieľom ochrany mladistvých, mládeže a všeobecnejšie detí (osôb do dosiahnutia 18teho roku veku) a teda sú formulované práve a priamo (výhradne) s cieľom ochrany tejto skupiny osôb. Nie je možné dopustiť sa ich na inej osobe ako na tej, ktorá je v súlade s trestnoprávnymi pravidlami považovaná za mladistvú alebo za dieťa. Iné trestné činy (a ich skutkové podstaty) sú naformulované všeobecnejšie, teda je možné sa ich dopustiť tak na dospelej osobe, ako aj na mladistvej a rovnako tak aj na dieťati. Do úvahy však prichádza aj celý rad skutkových podstát, kde práve skutočnosť, že trestný čin je spáchaný na dieťati ako jednej zo skupín osôb spadajúcich pod pojem „chránená osoba“, má povahu všeobecne priťažujúcej okolnosti uvedenej v skutkovej podstate. Tu možno poukázať na predošlý text, že na trestnoprávne účely sa za dieťa považuje osoba do dosiahnutia 18teho roku veku a teda ide o pojem, ktorý zahŕňa tak mladistvé osoby (z hľadiska trestného práva od 14teho do 18teho roku veku), ale je formulovaný ešte širšie, teda zahŕňa aj skupiny osôb pred tým, než sa považujú za mladistvé (teda od narodenia do dovŕšenia 14teho roku veku resp. do dňa štrnástych narodenín).

V literatúre sa stretneme aj s označením ako „trestná činnosť páchaná na mládeži“, prípadne kriminologicky o niečo širšie „kriminalita páchaná na mládeži“. Toto posledné vymedzenie, teda vymedzenie kriminologické, je o niečo širšie hlavne s ohľadom na vnímanie kriminality ako takej. Spravidla sa obmedzuje na klasické právne vnímanie, teda kriminalitu

[3] Tóthová, M.: Pohľad na systém trestnoprávnych sankcií v Slovenskej republike. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie COFOLA 2010, Brno, PF Masarykovej Univerzity v Brne, s. 2 a nasl.

[4] K tomu pozri napr. Knápková, D., Tóthová, M.: Deti ako obete domáceho násilia. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie DNY PRÁVA 2010, Brno. PF Masarykovej Univerzity v Brne

chápe ako synonymum trestnej činnosti. Na druhej strane, oproti tomu stojí sociologické vnímanie kriminality, pri ktorom síce nemožno kriminalitu vnímať ako jasne a presne určený, ohraničený jav, no podstatu tohto javu dané vymedzenie lepšie vystihuje. Kriminalita tu totiž zahŕňa nie len trestnú činnosť, ale aj ďalšie nežiaduce, negatívne spoločenské javy, sociálne patogény ako je prostitúcia, dopravná nehodovosť, alkoholizmus a pod.[5]

Zaujímavý je aj pohľad nemeckej autorky H. Dern, ktorá na označenie vyššie uvedených javov nepoužíva spojenia ako kriminalita či trestná činnosť páchaná na mládeži, mladistvých alebo na deťoch. Na označenie tohto javu používa spojenie, že ide o protiprávne konania smerujúce k „ohrozeniu blahobytu dieťaťa" a „ohrozenie pokojného života dieťaťa". Ako sama uvádza, akékoľvek ohrozenie blahobytu dieťaťa resp. pokojného života je samo o sebe nežiaducim a silne kriminogénnym javom. Či už ide o zanedbanie výchovy detí, ich výživy, celkovo zanedbávanie detí, vystavovanie negatívnym formám pôsobenia, sexuálne či iné formy zneužívania detí – to všetko má resp. môže mať v konečnom dôsledku za následok to, že v určitom veku sa takéto deti stanú samé páchateľmi trestnej činnosti. Tieto skutočnosti, teda to, že sa stávajú deti poškodené z trestných činov, považuje za jeden zo silne pôsobiacich kriminogénnych faktorov.[6]

Ako už bolo naznačené, je síce niekoľko takých skutkových podstát, z ktorých poškodenými môžu byť deti alebo mládež, no väčšina skutkových podstát má všeobecnú povahu, teda je možné sa ich dopustiť na akomkoľvek hmotnom predmete útoku – poškodenom z hľadiska veku. Niekedy sa skutočnosť, že je trestný čin spáchaný na dieťati ako na chránenej osobe prejavuje možným prísnejším postihom podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty. Takýchto trestných činov je veľmi veľa a to naprieč celým Trestným zákonom (jeho osobitnou časťou). Podstatne menej je však takých skutkových podstát, kde priamo v tej základnej sa uvádza dieťa, mladistvý alebo mládež ako hmotný predmet útoku, teda ako osoby, ktoré môžu byť daným trestným činom poškodené. Nepochybne najviac takýchto trestných činov sa nachádza v III. hlave osobitnej časti TZ, ktorá sa sama označuje ako trestné činy proti rodine a mládeži. Okrem rodiny ako trestnoprávne chráneného objektu je teda tým ďalším mládež ako skupina osôb, ktorá však z hľadiska pojmu nie je v trestnoprávnych ustanoveniach nijako zvlášť a osobitne definovaná. Podrobnosti k tomu, kto sa v ktorých prípadoch považuje za osoby spadajúce pod pojem „mládež", to plynie priamo z relevantných skutkových podstát. So skutkovými podstatami, ktoré sa týkajú mladistvých, mládeže a detí ako poškodených z trestnej činnosti, s takými sa stretávame aj v iných hlavách osobitnej časti TZ. V nasledujúcom prehľade je možné uviesť tie hlavy osobitnej časti TZ, v ktorých je možné nájsť trestné činy priamo sa dotýkajúce resp. v základných skutkových podstatách smerujúce voči deťom, mladistvým alebo prípadne voči mládeži ako osobám z nich poškodeným:

a.) I. hlava osobitnej časti TZ: hneď v prvom diele tejto hlavy nachádzame trestný čin vraždy novonarodeného dieťaťa matkou (§ 146 TZ),
b.) I. hlava osobitnej časti TZ: v treťom diele nachádzame skutkovú podstatu trestného činu podávania alkoholických nápojov mládeži (§ 175 TZ), trestného činu podávania anabolických látok (§ 176 TZ),
c.) II. hlava osobitnej časti TZ: do prvého dielu, k trestným činom proti slobode je zaradený trestný čin obchodovania s ľuďmi, ktorý sa v druhej skutkovej podstate vzťahuje na deti (§ 179 ods. 2 TZ) a trestný čin zverenia deti do moci iného (§ 180 TZ a § 181 TZ),

[5] K tomu pozri aj Polák, P., Knápková, D., Tóthová, M.: Repetitórium kriminológie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2014, s. 7 a nasl.
[6] Dern, H.: Sexuell assoziirtee Tötungsdelikte an Kindern. Teil 1: Empirische Befunde. Kriminalistik, Verlagsgruppe Hüthig Jehle Rehm GmbH, Heidelberg 2009, č. 11, Teil 2:Kriminalistische Folgerungen. Kriminalistik, Verlagsgruppe Hüthig Jehle Rehm GmbH Heidelberg 2009, č. 12,

d.) II. hlava osobitnej časti TZ, v druhom diele z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti sú sem zaradené trestné činy sexuálneho zneužívania detí a jeho jednotlivé formy a podoby (§ 201 TZ a § 201a a § 201b TZ), trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 202 TZ,
e.) III. hlava osobitnej časti TZ: nachádzame tu skutkové podstaty trestných činov odloženia dieťaťa (§ 205 TZ), trestný čin opustenia dieťaťa (§ 206 TZ), trestný čin zanedbania povinnej výživy (§ 207 TZ), týranie blízkej a zverenej osoby (§ 208 TZ), trestný čin únosu (§ 209 TZ a § 210 TZ), trestný čin ohrozovania mravnej výchovy mládeže (§ 211 TZ),
f.) IX. hlava osobitnej časti TZ: tu sú zaradené trestné činy výroby detskej pornografie (§ 368 TZ), rozširovanie detskej pornografie (§ 369 TZ), prechovávania detskej pornografie a účasť na detskom pornografickom predstavení (§ 370 TZ), ohrozovanie mravnosti (§ 371 TZ a § 372 TZ).

3. Trestné činy priamo ohrozujúce alebo poškodzujúce deti, mladistvých alebo mládež

Aj pri vyššie načrtnutých trestných činoch, z ktorých poškodenými sú mladiství, mládež alebo najvšeobecnejšie deti, zaujímavé je, ako odlišne sa tieto jednotlivé kategórie vymedzujú resp. bližšie ďalej špecifikujú.

V prípade trestného činu *vraždy novonarodeného dieťaťa matkou* (§ 146 TZ) ide o privilegovanú skutkovú podstatu vo vzťahu k trestnému činu vraždy alebo úkladnej vraždy (§ 145 TZ, § 144 TZ). Je tomu tak práve s ohľadom na špecifickejšie podmienky tohto trestného činu vo vzťahu ku klasickej skutkovej podstate vraždy či úkladnej vraždy. Tieto špecifickejšie podmienky spočívajú hneď v niekoľkých skutočnostiach:

a.) prvou z nich je konkrétny subjekt tohto trestného činu, teda iba matka tohto novonarodeného dieťaťa, ktorého sa uvedený trestný čin dotýka, sa môže tohto trestného činu dopustiť,
b.) osobitosti času, v ktorom dôjde k spáchaniu tohto trestného činu a to počas pôrodu alebo bezprostredne po ňom, teda v osobitnom rozpoložení ženy – matky, ktoré je vyvolané pôrodom,
c.) v osobitnom hmotnom predmete útoku, ktorým je práve novonarodené dieťaťa a to špecificky v danom čase – počas pôrodu alebo bezprostredne po ňom; do kedy je možné tento trestný čin spáchať, je veľmi individuálne a je nutné toto osobitné rozpoloženie matky znalecky dokazovať; za novonarodené dieťa sa považuje dieťa od začiatku pôvodu, kedy prichádza prirodzenými pôrodnými cestami na svet, alebo aj keď je z tela matky oddelené operačne a to v oboch prípadoch čo i čiastočne; podmienkou je, že musí byť života schopné, teda malo by sa aspoň raz nadýchnuť.

Pritom zaujímavé je, že vo vzťahu k tomuto hmotnému predmetu útoku („novonarodené dieťa“) uvedený pojem samotná skutková podstata nijako nešpecifikuje. To, čo sa považuje za hmotný predmet útoku, teda výklad pojmu „novonarodené dieťa“ poskytla až judikatúra.[7]

Trestný čin *podávania alkoholických nápojov mládeži (§ 175 TZ)* obsahuje priamo v názve označenie skupiny osôb, ktorých sa ako poškodených dotýka. V tejto skutkovej podstate súčasne nachádzame aj odpoveď na to, aké osoby je možné subsumovať pod pojem „mládež“. Konkrétne sa uvádza, že trestnú zodpovednosť za tento trestný čin ponesie ten, kto osobe mladšej ako 18 rokov podáva vo väčšom rozsahu alkoholické nápoje. Pojem „mládež“ sa tu prekrýva obsahovo s „dieťaťom“ v zmysle chránenej osoby. Zaujímavé v tomto prípade

[7] Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Bratislava: IURA EDITION, 20140, s. 94 a nasl.

je, že pre trestnosť sa vyžaduje väčší rozsah podávania týchto nápojov mládeži. Samotné jedno podanie ešte preto trestnú zodpovednosť nezakladá. Ide o typický hromadný trestný čin, pri ktorom sa pre trestnosť vyžaduje väčší rozsah. Väčší rozsah je nutné vykladať v zmysle opakovaného konania – podávania alkoholických nápojov, nie v zmysle väčšieho počtu hmotných predmetov útoku. Postačuje teda, ak sa čo i len jednému mladistvému opakovane podávajú alkoholické nápoje.

Podávanie anabolických látok na základe § 176 TZ je skutkovou podstatou, ktorá postihuje konanie páchateľa spočívajúce v podávaní anabolických látok alebo prostriedkov s takýmto účinkom na iný ako liečebný účel neoprávnene osobe mladšej ako 18 rokov a to vo väčšom rozsahu, prípadne ak už bol za takýto trestný čin postihnutý alebo potrestaný v predošlých mesiacoch (v presne stanovenom počte mesiacov - časovo ohraničená recidíva). Tu nie je priamo definované, o akú skupinu osôb ide (či sú to deti, či je to mládež), všeobecne sa určuje, že ide o osoby mladšie ako 18 rokov veku, čo sa prekrýva so skupinou osôb spadajúcich pod pojem „dieťa“ ako kategória chránenej osoby.

V druhej hlave osobitnej časti TZ nachádzame trestné činy namierené voči deťom, mládeži či mladistvým v oboch dieloch. V prvom diele, ide o trestné činy proti slobode, nachádzame túto skupinu poškodených priamo v § 179 ods. 2 TZ, v skutkovej podstate *trestného činu obchodovania s ľuďmi.* Podľa tohto ustanovenia sa postihuje páchateľ, ktorý zláka, prepraví, prechováva, odovzdá alebo prevezme dieťa, hoci aj s jeho súhlasom, na účel detskej prostitúcie alebo inej formy sexuálneho vykorisťovania vrátane detskej pornografie, nútenej práce či nútenej služby vrátane žobrania, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctva, núteného sobáša, zneužívania na páchanie trestnej činnosti, nezákonnej adopcie, odoberania orgánov, tkanív či bunky alebo iných foriem vykorisťovania. Dieťa, ktoré je poškodeným z tohto trestného činu, aj v tomto prípade zodpovedá chránenej osobe, teda ide o všetky osoby mladšie ako 18 rokov veku.

Rovnako takto je definované aj dieťa v skutkovej podstate trestného činu zverenia dieťaťa do moci iného (§ 180 ods. 1 TZ), kedy sa páchateľ postihne za to, že toto dieťa zverí v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom do moci iného na účely adopcie alebo kto v rozpore s týmito predpismi získa na účely adopcie dieťa do svojej moci. Sú to teda všetky osoby mladšie ako 18 rokov. V zmysle § 181 TZ sa postihuje aj ten, kto dieťa (teda osobu mladšiu ako 18 rokov) zverí do moci iného na účely jeho využitia na detskú prácu alebo iný účel.

V II. hlave, v II. diele sú zaradené trestné činy proti ľudskej dôstojnosti. Často sa označujú kriminologicky aj ako trestné činy sexuálne alebo ako mravnostná kriminalita. Prvým z nich je *trestný čin sexuálneho zneužívania*, čo je jediný z trestných činov, pri ktorom ostala zachovaná hranica trestnej zodpovednosti aj po rekodifikácii na úrovni 15 rokov. Je to jeden zo spôsobov, akým sa v našom právnom poriadku umožňuje postih pedofílie a súčasne takto nastavená hranica trestnej zodpovednosti umožňuje, aby sa poškodený a páchateľ nikdy nestretli v jednej kategórii. Je to odraz aj toho, že páchateľ a poškodený nemôžu byť rovnako chránení a teda v niektorých prípadoch (ak by sa znížila hranica trestnej zodpovednosti na 14 rokov aj v tomto prípade) by nebolo jasné, kto z aktérov je páchateľom a kto je poškodeným z tohto trestného činu. Čo sa týka poškodených, tak tieto osoby sú formulované v skutkových podstatách sexuálneho zneužívania nasledovným spôsobom:

a.) v skutkovej podstate podľa § 201 ods. 1 TZ sa postihne ten, kto sa tohto trestného činu dopustí vo vzťahu k osobe mladšej ako 15 rokov veku;
b.) v skutkovej podstate podľa § 201a TZ sa postihne ten, kto sa tohto trestného činu dopustí vo vzťahu k dieťaťu mladšiemu ako 15 rokov veku, pričom sám páchateľ nie je dieťaťom (teda je starší ako 18 rokov veku),
c.) v skutkovej podstate podľa § 201b TZ sa postihuje ten, kto sa tohto trestného činu dopustí na dieťati mladšom ako 15 rokov,

d.) v skutkovej podstate podľa § 202 TZ sa postihuje ten, kto sa tohto trestného činu dopustí na dieťati zverenom do jeho starostlivosti alebo pod dozor.

V tomto prehľade je vidieť, že poškodenými z týchto trestných činov môžu byť jednak deti (všeobecne, teda osoby mladšie ako 18 rokov veku), no v niektorých prípadoch sa táto skupina ešte viac zužuje a môžu to byť iba niektoré deti – deti mladšie ako 15 rokov veku.

Najviac trestných činov, kde priamo základné skutkové podstaty smerujú voči deťom, mládeži či mladistvým, je zaradených prirodzene do III. hlavy osobitnej časti TZ, kde k trestným činom pod súhrnným názvom trestné činy proti rodine a mládeži. Priamo v názve tejto hlavy je teda vidieť, že objektom, ktorému sa poskytuje ochrana, je nie len rodina a rodinnoprávne vzťahy na podklade relevantných právnych predpisov, ale súčasne aj mládež a práva i povinnosti vo vzťahu k osobám spadajúcim do tejto kategórie. Mládežou sa tu rozumie skupina osôb tak, ako je bližšie špecifikovaná v jednotlivých skutkových podstatách.

V prípade trestného činu *odloženia dieťaťa podľa § 205 TZ* sa za dieťa poškodené týmto trestným činom považuje dieťa, ktoré si nevie zadovážiť pomoc samo. Tento všeobecný pojem je bližšie vnímaný ako dieťa útleho veku, ktorý si práve z tohto dôvodu nevie zaistiť a zadovážiť pomoc samé. Tu sa hmotný predmet útoku vníma rovnako, ako je tomu v prípade trestného činu opustenia dieťaťa[8]. *Pri trestnom čine opustenia dieťaťa podľa § 206 TZ* ide o dieťa, ktoré si nemôže zadovážiť pomoc samo. Za závažnejší spôsob konania sa považuje spáchanie tohto trestného činu, okrem iného, aj na dieťati mladšom ako 6 rokov.

Typickým trestný činom, ktorý sa týka detí všeobecne, je *trestný čin zanedbania povinnej výživy (§ 207 TZ).* Aj keď v tejto skutkovej podstate sa priamo nespomína dieťa ako poškodená osoba, z rodinnoprávnych predpisov plynie, že jednou z kategórií osôb, ktoré majú právo byť vyživované, sú aj deti rodičov (v čase po rozvode; ak nežijú rodičia spolu atď.). Deti pritom budú azda tou najčastejšou osobou, ktorá bude z daného trestného činu poškodenou osobou. V zmysle rodinnoprávnych predpisov však treba uviesť aj to, že vyživovacia povinnosť (určená dohodou či rozhodnutím súdu) netrvá len do dosiahnutia 18. roku veku dieťaťa, ale až do momentu, kým nie je dieťa schopné živiť sa samo. Nejde teda o dieťa v zmysle kategórie chránenej osoby, ale o dieťa v zmysle dieťaťa určitých rodičov.

Rovnako tak, ani v skutkovej podstate *týrania blízkej a zverenej osoby podľa § 208 TZ* sa priamo neuvádza dieťa ako poškodený z tohto trestného činu. Len sa konštatuje, že ide o blízku alebo zverenú osobu, pričom z hľadiska výkladových pravidiel obsiahnutých priamo v Trestnom zákone, jednou z týchto osôb môže byť aj dieťa (resp. akákoľvek osoba z dôvodu veku či z iného dôvodu zverená do starostlivosti páchateľa). Veľmi často pôjde aj o detské obete tohto trestného činu, ktoré sú takouto formou chránené pred rôznymi formami násilného správania sa a zanedbávania, s výnimkou sexuálneho.

V súvislosti *s trestným činom únosu* sa spomína priamo v skutkovej podstate *podľa § 209 TZ,* že toto konanie sa môže dotýkať jednak osoby duševne chorej alebo nedostatočne vyvinutej, no súčasne aj dieťaťa. Dieťaťom sa tu rozumie osoba v zmysle kategórie chránenej osoby, teda osoba do 18teho roku veku. O rovnakú skupinu osôb ako poškodených ide v prípade trestného činu *únosu na podklade § 210 TZ.*

Priamo v názve skutkovej podstaty trestného činu *ohrozovania mravnej výchovy mládeže podľa § 211 TZ* sa uvádza pojem mládež. To, aké osoby je možné pod tento pojem subsumovať, vyvodzujeme priamo zo znenia tejto skutkovej podstaty. Ide o osoby mladšie ako 18 rokov veku, teda všeobecne by tento pojem mohol byť nahradený pojmom dieťa v zmysle kategórie chránenej osoby (v prvom odseku). Rovnako sa ale postihuje (podľa odseku 2) konanie smerujúce voči osobe mladšej ako 15 rokov, ak ju páchateľ v rozpore so

[8] Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 120

všeobecne záväznými predpismi zamestnáva a takto jej bráni v plnení povinnej školskej dochádzky (určenej zákonom).

Skutkové podstaty zaradené v IX. hlave osobitnej časti TZ, konkrétne od § 368 TZ postihujú rôzne formy nakladania s detskou pornografiou. V skutkovej podstate podľa § 368 TZ s názvom výroba detskej pornografie, sa postihuje konanie páchateľa smerujúce k výrobe takýchto diel alebo predstavení, pričom poškodeným z tohto trestného činu je dieťa v zmysle kategórie chránenej osoby (osoba mladšia ako 18 rokov veku). Závažnejším spôsobom konania je okrem iného aj spáchanie tohto činu na dieťati mladšom ako 12 rokov (§ 368 ods. 2 písm. a.) TZ). Nasledujúca skutková podstata umožňuje postihovanie rozširovania detskej pornografie a tejto sa aj dotýka. Postihovanie prechovávania detskej pornografie a účasti na detskom pornografickom predstavení dovoľuje ustanovenie § 370 TZ. Aj ohrozovanie mravnosti sa môže dotýkať rôznych foriem nakladania s detskými pornografickými dielami (podľa § 371 TZ), hoci to táto skutková podstata priamo nešpecifikuje. Priamo v skutkovej podstate ohrozovania mravnosti podľa § 372 TZ sa však uvádza, že trestnoprávne je postihnuteľné konanie spočívajúce v ponúkaní, prechovávaní či predaji pornografie deťom (všeobecne osoby mladšie ako 18 rokov veku), alebo konanie spočívajúce vo vystavovaní či inej forme sprístupňovania pornografie na miestach, ktoré sú deťom prístupné (všeobecne aj tu ide o osoby mladšie ako 18 rokov veku).

4. Záverom

Ak vezmeme do úvahy obsahové odlišnosti pojmov ako je „dieťa“, „mladistvý“ a „mládež“, je potrebné mať na zreteli, že trestná činnosť páchaná na tejto skupine poškodených predstavuje zásadný a závažný spoločenský problém. Existuje pomerne veľa zdrojov, ktoré sa venujú mladistvým páchateľom trestnej činnosti, no len pomerne málo je takých, ktoré sa venujú tejto širokej skupine osôb v pozícií poškodených z trestnej činnosti. Viaceré výskumy pritom poukazujú na súvislosť viktimácie detí, mladistvých či mládeže a trestnou činnosťou, ktorej sa neskôr samé tieto osoby dopúšťajú. Teda to, že tieto osoby sa niekedy v živote (v detskom veku) stali poškodenými z trestnej činnosti, to pôsobí ako intenzívny kriminogénny faktor. Aj preto je nutné venovať pozornosť protiprávnym konaniam, ktoré vykazujú intenzitu trestných činov a ktorých poškodenými sú deti, mladiství či mládež. Táto skupina poškodených je pritom v ustanoveniach Trestného zákona definovaná rôzne. Na niektorých miestach sa priamo používa pojem „mládež“, inde sa využíva pojem „dieťa“ v zmysle kategórie chránenej osoby, na niektorých miestach sa pracuje so spojením „osoba mladšia ako 18 rokov veku“, čo je však obsahovo totožná skupina s deťmi ako kategóriou chránenej osoby. Na iných miestach je zase presnejšie špecifikovaná skupina detí a to z hľadiska ich veku (dieťa mladšie ako 15 rokov, mladšie ako 12 rokov, mladšie ako 6 rokov) a podobne. Uvádzajú sa dokonca aj spojenia, ktoré trestnoprávne predpisy samé o sebe nevysvetľujú a preklenutie tohto momentu prináša až relevantná judikatúra (dieťa, ktoré si nevie zadovážiť pomoc samo; novonarodené dieťa).

Zoznam použitej literatúry:

- Dern, H.: Sexuell assoziirtee Tötungsdelikte an Kindern. Teil 1: Empirische Befunde. Kriminalistik, Verlagsgruppe Hüthig Jehle Rehm GmbH, Heidelberg 2009, č. 11, Teil 2:Kriminalistische Folgerungen. Kriminalistik, Verlagsgruppe Hüthig Jehle Rehm GmbH Heidelberg 2009.

- Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010.
- Knápková, D., Tóthová, M.: Deti ako obete domáceho násilia. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie DNY PRÁVA 2010, Brno. PF Masarykovej Univerzity v Brne.
- Polák, P., Knápková, D., Tóthová, M.: Repetitórium kriminológie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2014.
- Tóthová, M.: Pohľad na systém trestnoprávnych sankcií v Slovenskej republike. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie COFOLA 2010, Brno, PF Masarykovej Univerzity v Brne.
- Smolík, J.: Subkultúry mládeže. Praha: GRADA, 2010.

Vybrané faktory kriminality mladistvých

Selected factors of juvenile delinquency

JUDr. Branislav Lečko[1]

Abstrakt:
Kriminalita mladistvých páchateľov predstavuje všeobecne nebezpečný spoločenský jav, ktorého kontrola vedie nie len cestou trestnej represie, ale primárne cestou spoločenskej prevencie na všetkých úrovniach. Základom komplexnej kontroly tohto nežiaduceho spoločenského javu je dôsledné poznávanie kriminogénnych faktorov, o ktorých popis sa pokúša predkladaný príspevok.

Kľúčové slová: kriminalita mladistvých, príčiny kriminality mladistvých, kriminogénne faktory kriminality mladistvých.

Abstract:
Juvenile crime offenders is generally a dangerous social phenomenon, which control not only leads the way criminal repression, but primarily through social prevention at all levels. Basis of a comprehensive control of undesirable social phenomenon is consistent learning criminogenic factors, which tries to present a description of the post.

Keywords: Juvenile delinquency, the causes of youth crime, criminogenic factors of juvenile delinquency.

1. Faktory ovplyvňujúce kriminalitu mladistvých

Výskyt kriminality mladistvých je ovplyvnený najmä celospoločenskou klímou, funkčnosťou rodiny, vedením detí v škole, naplnením ich voľného času záujmovými aktivitami atď. Mnohokrát sme svedkami toho, že deti sa angažujú v kriminálnych aktivitách skôr z nudy ako z pocitu „chcenia“ vyvíjať kriminálne činnosti.[2] Základné príčiny kriminality detí a mladistvých hľadajú špecialisti mnoho rokov. Zhodujú sa na tom, že príčin je mnoho a v jednotlivých prípadoch ich nie je možné stanoviť úplne presne. Delikventné správanie mladistvého môže byť len ojedinelou epizódou, alebo počiatkom jeho zločineckej kariéry. Existujú rôzne pohľady na príčiny, ktoré vedú k páchaniu trestnej činnosti deťmi a mladistvými.[3] Kriminalitu mládeže ovplyvňuje množstvo kriminogénnych činiteľov. Podľa autora Prikryla sa kriminogénne faktory rozdeľujú na vonkajšie a vnútorné, ktoré majú určitú vzájomnú súvislosť. *Medzi vnútorné (endogénne) kriminogénne faktory zaraďujeme:*

- dedičnosť,
- príslušnosť k pohlaviu,
- inteligenciu,
- osobnosť a pod.

Medzi vonkajšie (exogénne) kriminogénne faktory zaraďujeme hlavne:

- negatívny vplyv rodiny,
- domáce násilie v rodine,

---

[1] externý doktorand, Ústavu verejného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
branislav.lecko@gmail.com

[2] PITOŇÁKOVÁ, V. Trestné stíhanie a trestanie mladistvých páchateľov – komparácia Českej a Slovenskej právnej úpravy: diplomová práca. Brno : Masarykova Univerzita, 2007, s. 11 – 12

[3] MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. Praha: Portál, 2003, s. 115

- problémy v škole a školskom prostredí,
- závislosť od návykových látok,
- nevhodné trávenie voľného času,
- negatívny vplyv masmédií,
- nízke právne vedomie mladistvých a pod.

2. Vplyv prostredia na kriminalitu mladistvých

Na vznik kriminality môže pôsobiť množstvo faktorov, jedným z nich je aj prostredie. Tento činiteľ je považovaný za najdôležitejší pri kreovaní správania maloletých a mladistvých. Madliak rozlišuje:[4]

- makroprostredie – t.j. od jednotlivca nezávislé, v širšom zmysle ponímané prostredie, s ktorým sa jednotlivec dostáva do priameho kontaktu len zriedkavo,
- mikroprostredie – t.j. miesto konkrétnych spoločenských vzťahov, ktoré môže byť dané alebo jednotlivcom dobrovoľne vybrané, bez právnej regulácie alebo právne regulované, s charakterom trvalého alebo prechodného spojenia.

Lubelcová zhrnula interpretáciu sociálnej podmienenosti kriminality mládeže do systémovej podoby, kde potencionálne rizikové faktory usporiadala do 3 úrovní:

1. Úroveň – osobnosti: je charakteristická svojím selektívnym a kritickým priebehom, ktorý je spojený s procesom individuálnej personalizácie mladej osobnosti a budovaním osobnej identity. Rizikovosť a krízovosť takéhoto sebahľadania a sebavyjadrenia môže byť spojená aj s väčším príklonom k delikventnému správaniu.

2. Úroveň – bezprostredné sociálne prostredie: dominantnými faktormi sú základné referenčné sociálne skupiny, ktoré sú súčasne hlavnými socializačnými činiteľmi. Rozhodujúcim faktorom je rodina, vrstovnícka skupina a škola. Charakteristický je preňho rast významu a pozície vrstovníckej skupiny. Tieto základné sociálne kruhy nevystupujú samostatne, ale sú medzi nimi dôležité vzájomné vzťahy. Ako základná sociálna sieť mladého človeka môžu vzájomne plniť substitučnú úlohu.

3. Úroveň – makrospoločenské prostredie: túto úroveň zastupujú inštitúcie, hodnoty, normy a kultúrne vzory, ktoré tvoria špecifické dobové pozadie procesu socializácie mladých ľudí a pôsobenia. Kultúrne vzory môžu pôsobiť na socializáciu mladého človeka, tiež tvoria podmienky pre pôsobenie socializačných činiteľov bezprostredného sociálneho prostredia. Sú kontextom a rámcom, v ktorých socializačné inštitúcie pôsobia, vytvárajú tak príležitosti a limity pre ich fungovanie a socializačné pôsobenie. Tieto socializačné inštitúcie ako je rodina a skupina majú relatívne autonómne postavenie ako samostatný sociálny mikrosvet a môžu vystupovať ako selektívne sito pre pôsobenie makrospoločenských vplyvov.

Za najdôležitejší prvok makroprostredia sa považuje jeho základná štruktúra, t.j. súhrn základných spoločenských vzťahov, ktoré charakterizujú typ danej spoločnosti a jej základné danosti (akými sú vlastnícke vzťahy, vzťahy v procese rozdeľovania, vzťahy medzi spoločenskými vrstvami, vzťahy vedomia, ako aj vzťahy v oblasti osvojovania si kultúrnych hodnôt), pričom podľa kriminologických a sociologických názorov na zločinnosť je vznik zločinnosti ako spoločenského masového javu možné odvodiť práve zo základných štrukturálnych vzťahov v spoločnosti. Korene vzniku zločinnosti je možné odvodiť z nahromadených protirečení, ktoré vznikali priebežne počas historického vývoja spoločnosti. Prejavy zločinnosti (kriminality) sú dôsledkom javov, ktoré prebiehajú v spoločnosti. V rámci kriminologických a sociologických výskumov zločinnosti sa v rámci makroprostredia bádatelia zamerali taktiež na vplyv spoločenskej mobility, rozvoj priemyslu a urbanizácie,

[4] MADLIAK, J. a kol. Kriminológia. Košice: Univerzita P.J. Šafárika, 1993, s. 85

pričom dospeli k záveru, že v dôsledku rozvoja urbanizácie dochádza k vyššej anonymite obyvateľstva, pocitom odcudzenia, čo následne motivuje vyššiu zločinnosť vo všeobecnosti, ako aj vyššiu zločinnosť mládeže. Nezanedbateľným vzťahom je aj príčinný vzťah medzi nezamestnanosťou a zločinnosťou, ktorá bola potvrdená viacerými kriminologickými výskumami.[5] Ak hovoríme o rozvoji spoločnosti, (čo je v našom prípade tiež veľmi dôležité, nakoľko vplýva na samotných jedincov), jej úroveň závisí od úrovne rozvoja života ľudí, ktorí v spoločnosti žijú. Z toho vyplýva, že spoločnosť ovplyvňuje jedincov a jedinci spoločnosť. Podľa Krausa a Hroncovej medzi ďalšie sociálne vplyvy, ktoré sa spolupodieľajú na vzniku deviantného správania, možno zaradiť: – nedostatky v legislatíve a anomický stav v spoločnosti po roku 1989, ktorý spôsobil nárast ekonomickej kriminality, drogovej kriminality, rozvinul obchod s "bielym mäsom" a ďalšie druhy kriminality, – prienik medzinárodného zločinu, ekonomická kríza a nárast nezamestnanosti, ktoré sú príčinou ekonomických problémov rodín, ktoré nedokážu vlastným pričinením riešiť, (marginalizované komunity s nízkou kvalifikáciou), – regionálne vplyvy, predovšetkým na sídliskách (vysoká anonymita, nízka sociálna kontrola, nedostatok pozitívneho trávenia voľného času a pod), – rozpad tradičných noriem správania.[6]

Prvkami mikroprostredia sú najmä prvotné (primárne) spoločenské skupiny a druhotné (sekundárne) spoločenské skupiny. – prvotné (primárne) skupiny – sú najjednoduchšou formou spolčenia v spoločnosti; vznikajú spontánne, pričom sú charakteristické malou členskou základňou, významnou úlohou citových činiteľov medzi členmi skupiny. Pre každého člena skupiny je dôležitý a prirodzený vzájomný osobný kontakt. – druhotné (sekundárne) skupiny – sú charakteristické tým, že vznikajú cieľavedome, umelým spôsobom. Tieto skupiny majú väčší počet členov, nie sú charakteristické osobným kontaktom medzi členmi skupiny a vyznačujú sa racionálnou deľbou práce medzi jednotlivými členmi skupiny. Uvedené skupiny majú veľký význam pri formovaní osobnosti jednotlivca a jeho správania, keďže regulujú spoločenské správanie človeka svojím hodnotovým systémom, normami, zvykmi, obyčajami a sankčným mechanizmom.26 Z uvedených poznatkov vyplýva, že dieťa a spoločnosť sú úzko prepojené a sú neoddeliteľnými časťami, ktoré tvoria základný predpoklad pre celkový pokrok ľudstva. Bez dobre fungujúceho prostredia, kde patrí napr. rodina, škola, priatelia by sa nemohlo pozitívne rozvíjať a vychovávať dieťa. Dokonca, tiež ak len jeden z týchto článkov absentuje, napr. ak má dieťa problematické prostredie v škole, môže ho negatívne ovplyvniť, čo sa skôr alebo neskôr odzrkadlí na jeho správaní a činoch. Dôležité miesto a význam pri výchove dieťaťa má škola, ktorá sa usiluje podieľať veľkou mierou zodpovednosti na výchove maloletých a mladistvých osôb. Veľmi závažný nedostatok je hlavne v tom, že dnešná mládež si nevie vhodnými aktivitami vyplniť svoj voľný čas, pomocou ktorých by tak mohla napomáhať svojmu sebarozvoju, často má potom problém rozvinúť svoju kladnú hodnotovú orientáciu. Veľakrát sa mladistvý utiekajú ku kriminálnym činom práve z tohto dôvodu. Ak považujeme tento problém za jeden z primárnych, je na mieste otázka, kto by mal tieto aktivity pre mládež vytvoriť a poskytnúť. Jedným z nich, ktorí by sa mali postarať o vhodné vyplnenie času a aktivity je práve rodina, škola a okolie v ktorom sa jedinec nachádza. Je to 26 MADLIAK, J. a kol. Kriminológia. Košice : Univerzita P.J. Šafárika, 1993. S 95. ISBN 80-7097-241-6. 23 nesporne veľmi zložitá otázka a nájsť vhodné prostriedky a možnosti pre zabezpečenie správnych voľno-časových aktivít je problém, ktorý tu bol od nepamäti a jeho riešenie si vyžaduje zapojenie všetkých prvkov mikroprostredia, ale aj makroprostredia. Absencia koncepčného riešenia voľnočasových aktivít mládeže môže nepriamo prispievať k zvyšovaniu

[5] MADLIAK, J., MESÁROŠ, M. a kol. Prevencia kriminality. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, 2009, s. 52

[6] KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. Sociálni patológie. Hradec Králové : Gaudeamus, 2010, s. 58

výskytu kriminálnych činov. Malo by byť celospoločenským záujmom, aby mládež vyrastala zdravo, s kladnými názormi a postojmi k dodržiavaniu spoločenských pravidiel. Znamená to teda, že nielen mládež je zodpovedná za svoje skutky, ale aj spoločnosť, ktorá vo veľkej miere ovplyvňuje jedincov. Mládež je akýmsi zrkadlovým obrazom spoločnosti, v ktorej jedinec vyrastá, je vychovávaný a v ktorej si vytvára postoje k okoliu. Vo veľkej miere je dôležité aj formovanie právneho vedomia mládeže, ktoré nie je postačujúce, nakoľko sa medzi páchateľmi trestných činov nachádzajú aj maloleté a mladistvé osoby. Právne vedomie má dôležitý význam pre mládež, a preto by sa na to nemalo vo výchove zabúdať.

3. Vplyv vonkajších faktorov

Vonkajšími faktormi rozumieme tie faktory, ktorých príčina vzniká v okolí sledovaného systému a z tohto okolia príčinne pôsobí dovnútra systému.[7] Môžeme ich teda charakterizovať ako prostredie, ktoré je zdrojom formovania človeka, vytvárania hodnôt, ale aj negatívnych prvkov. Človek je iba v takej miere produktom prostredia, v akej si osvojuje prvky a obsah tohto prostredia prenáša do svojho vlastného života.

Na dôležitosť rodiny vo výchove maloletého a mladistvého poukazujú aj odborníci, ktorí sa venujú danej problematike. V tejto časti ponúkame ich pohľad, ktorý nám poskytne exaktnejší obraz do akej miery môže rodina ovplyvniť správanie jedinca. Suchý a Švancar, tvrdia, že medzi príčiny kriminality treba radiť na prvé miesto vplyv rodiny, ktorá hrá primárnu úlohu v procese socializácie a spoločenského prispôsobovania sa dospievajúceho človeka. Vplyv rodiny determinuje budúci vzťah mladého človeka k spoločnosti. To potvrdzuje aj rokmi zisťovaný fakt, že prevažná časť mladých páchateľov pochádza z rozvrátených a narušených rodín. Ukazuje sa, že zanedbaná výchova v rodine, pokiaľ priamo nepodnecuje k páchaniu trestnej činnosti, prinajmenšom nevytvára dostatočné zábrany kriminality.[8] Zo spomínaných definícií vyplýva, že rodina má prioritnú úlohu a tú najdôležitejšiu pri kreovaní správania a výchovy, keďže maloletý a mladistvý trávi dostatok času v tomto prostredí. Kým v škole či medzi priateľmi pôsobí len určitý čas, rodina – domov je miesto, kde sa vracia, ktoré mu zabezpečuje pocit istoty a bezpečia i keď tam fyzicky nie je prítomný. Domov je miesto nielen fyzického charakteru (pre spánok, odpočinok, stravovanie), ale najmä emocionálneho. Ak jedinec má zabezpečený tento pocit, že sa má kde vrátiť, má pocit istoty, jeho hodnoty sú smerované správne. V nasledujúcej časti práce charakterizujeme prepojenie rodiny na výchovu jedinca, do akej miery je dôležitá a akým spôsobom na jedinca vplýva, resp. na jeho správanie. Podľa Hatalu, základným historiolografickým a sociologickým východiskom pri skúmaní funkcie súčasnej rodiny je nepochybná skutočnosť zmeny v štruktúre a obsahu rodiny, kde už rodina nie je výrobným, ale spotrebným spoločenstvom, v ktorom pri vzrastajúcej zamestnanosti, vzdelanosti a rovnoprávnosti ženy postupne zaniká otcovská autorita a v ktorom pri rastúcej vzdelanosti a zrýchlenom vývine detí, postupne akosi zaniká autorita otca a matky ako rodičov dieťaťa vôbec. Prakticky všetky hypotézy, formulované v 20. storočí a vysvetľujúce kriminalitu mladistvých zahrňujú rodinu ako vplyvného alebo rozhodujúceho činiteľa. Rodina zaisťuje prvotnú výchovu, ktorá sa uskutočňuje spravidla v pomerne dlhom období a má určitý význam pri formovaní osobnosti mladého človeka i jeho mravnom vývoji. Ak rodina neplní svoju funkciu, dáva väčšie dispozície pre vznik delikventného správania. V rodine sa stretávame s rôznymi kriminogénnymi faktormi ako závislosť rodičov na alkohole alebo iných drogách, kriminalita členov rodiny, prehnaná tvrdosť alebo zhovievavosť pri výchove alebo ľahostajnosť rodičov k

[7] KHOL, J. Úvod do etiológie. Praha: Univerzita Karlova, 1984, s. 128
[8] SUCHÝ, O., ŠVANCAR, Z. Mládež a kriminalita. 1. vyd. Praha : Melantrich, 1972, s. 21 - 22

dieťaťu. Hroncová poukazuje na vplyv rodiny vo výchove nielen zo psychologického hľadiska, ale aj v súvislosti s jej ekonomickou a spoločenskou situáciou. Podľa nej dlhodobé výskumy rodinného prostredia mladistvých delikventov na Slovensku poukazujú na to, že dominantným typom ich rodinného prostredia je rodina s nízkym spoločenským statusom. Ide prevažne o málopodnetnú, nízkokvalifikovanú rodinu s robotníckou profesiou, v ktorej je vyšší výskyt trestnosti, alkoholizmu, rozklad vnútro-rodinných vzťahov, nedostatku vo výchove a emočne chladného prostredia. Väčšina delikventov, vyrastá v rizikových rodinách, kde sa nachádza kombinácia viacerých negatívnych činiteľov, absentujú v nich pozitívne vzory správania, hodnota vzdelania u rodičov i delikventov je nízka.[9] Rodina páchateľov nie je schopná zabezpečiť osvojenie správnych autoregulačných systémov správania zo strany rodičov a detí. Na to poukazuje i Matoušek a Kroftová, kde uvádzajú, že štúdie rodinného prostredia páchateľov priestupkov zákona ukazujú ich rodinné prostredie ako emočne chladné, s minimom rodičovského záujmu o deti.33 Najmenej u štvrtiny otcovských rodín kriminálnych mladých ľudí v porovnaní s pätinou nekriminálnych a v rodinách matiek v pomere 4:2 v neprospech kriminálnych, boli zistené ťažké poruchy mysle, psychózy, psychopatie, psychoneurózy, epilepsia, sexuálna aberácia, nápadná nestálosť citových hnutí i vyslovenú zvrhlosť citového života.34 Podľa Syndera a Pattersona miera rodičovej informovanosti o tom, čo dieťa robí vo voľnom čase, s akými kamarátmi sa stýka, kde sa zdržuje, keď nie je doma, kedy sa vracia domov, v akom stave má preukázateľnú súvislosť so súbežným alebo neskorším delikventným správaním dieťaťa. Mnohé štúdie poukazujú na určitý podiel dedičnosti, lebo mnoho mladých delikventov má delikventných rodičov. Zhodnotením samotného významu takýchto štúdií nám vyplýva, že nie vždy výskyt sociálno-patologického správania u viacerých členov rodiny musí nutne znamenať vplyv dedičnosti, ale môže sa skôr jednať o prenos patológie v rodine ako v systéme. Nie však zakaždým jedinec s kriminálnymi sklonmi môže za svoj stav. Vplyvným biologickým faktorom je ľahká mozgová dysfunkcia. S týmto mozgovým poškodením sú u detí spojené klinické poruchy známe ako impulzivita, vzdorovitosť, nekľud, neovládateľné správanie až agresivita. Pre odborníkov je prekvapením súčasný trend nárastu kriminality u mladistvých, ktorí žijú v úplných, stabilných rodinách. Je to vysvetľované jednak skrytou patológiou rodiny, ktorú nedokáže odhaliť sociologické šetrenie, prípadne tým, že vplyv rodiny na deti v dospievaní klesá a je nahradzovaný inými vplyvmi.

Ďalším činiteľom, ktorý rozhoduje o vývine mladého človeka a o jeho perspektívach života je škola, pretože tu dieťa trávi značnú časť života. Škola je spoločenská inštitúcia, ktorej funkciou je poskytovať vzdelanie žiakom v organizovaných formách podľa určitých vzdelávacích programov. Funkciou školy je podporovať komplexný rozvoj osobnosti žiakov a pripravovať ich na osobný, pracovný a občiansky život. Do samotného výchovného procesu dieťaťa vstupuje škola spolu s rodinou a spoločenstvom, rozhodujúcim spôsobom. Ak má proces výchovy prebehnúť úspešne, tieto činitele musia zabezpečovať, že ich ciele a metódy nebudú v rozpore. Jednou z oblastí, ktorú môže škola pozitívne ovplyvniť, je odovzdávanie etických a morálnych hodnôt. Dobrá škola má schopnosť pomáhať pri formovaní ideálov a princípov, ktoré budú usmerňovať správanie dieťaťa teraz i potom, keď sa začlení do života dospelých. Nanešťastie, problémové rodiny sa stávajú čoraz častejším javom: niektoré sú nestabilné, rozpadnuté, v iných rodičia vyznávajú rozporné hodnoty. Dokonca aj rodiny, ktoré netrpia týmito problémami, sú často plné formalizmu a chýba im súlad v oblasti morálneho a náboženského života. Ak k tomu pridáme zlé podmienky tých, čo žijú v nevyhovujúcich bytových podmienkach, alebo rodiny s nezdravým životným štýlom – plným omylov v otázkach výživy, odpočinku, oddychu a práce, alkoholizmu, týrania, je jasné, že úloha školy

[9] HRONCOVÁ, J., KRAUS, B. a kol. Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov. Banská Bystrica : PF UMB, 2006, s 252

sa stáva ešte dôležitejšou. Výchova a vzdelanie detí, mládeže i dospelých je hlavnou úlohou školy a má ju zabezpečovať na základe princípov demokracie, humanizmu a vedeckosti.[10] Škola by mala rodičov včas a vhodnou formou informovať o prípadných problémoch. Faktorom zapríčiňujúcim delikvenciu mladistvých je taktiež neukončené základné vzdelanie. U niektorých z nich je zisťovaná znížená inteligencia, ktorá sa prejavuje v nedostatku sebakritickosti, neprimeraných záujmoch na jednej strane a naopak pocitmi nedocenenia na strane druhej. Podľa Glueckovcov nimi skúmaní kriminálni mladiství dosť zaostávali v školskom prospechu.[11] Prejavovali sa skôr ako zruční na ručnú prácu, radšej mali manuálne práce, no oproti duchovným, na slovo viazaným predmetom, kde sa vyžadovalo logické uvažovanie mali až rejekčný vzťah. Veľká časť kriminálnej mládeže vykazuje nedostatky pri vnímaní a rozumovom pochopení reality. Dôsledkom neúspešnej vzdelávacej a výchovnej činnosti školy je nedostatok vzdelania mladého človeka, čo je jeden z hlavných symptómov juvenilnej kriminality. Kriminalita sa udáva za profesiu nevyučených, nijaké, nedostatočné alebo nedokončené vzdelanie je zdrojom kriminality. Prevažná väčšina mladistvých delikventov vykazuje zníženú intelektovú úroveň.[12] Význam rodiny a školy, výchovy a vzdelávania v integrovanom socializačnom procese treba vidieť nie oddelene, ale v ich spojitosti a to hlavne pri skúmaní etiológie juvenilnej delikvencie ako extrémnej kultúrnej deprivácie, pretože za najviac delikvenciou ohrozenú možno pokladať tú mládež, u ktorej chýbajú tak kultúrno-sociologické stimuly prostredia, ako aj emocionálna väzba na rodičov. Medzi vnútorné príčiny kriminality mládeže patrí tiež dôležitý faktor, ktorým je nedostatočné a neúplné vzdelanie. To býva často spojené so snahou upútať na seba pozornosť za každú cenu. Títo ľudia nemajú konkrétne predstavy a životné perspektívy a to ani v relatívne blízkej budúcnosti.

V priebehu dospievania väčšina mladých ľudí prestáva byť závislá na rodine a začína sa práve orientovať na rovesníkov, cez ktorých si takto napĺňajú potrebu niekam patriť. Skupina rovesníkov je zdrojom veľkého množstva informácií, ktoré majú vplyv na formovanie názoru, postojov a tiež na samotné správanie jednotlivcov. Rovesníci taktiež majú vplyv na rozvoj rizikového správania, a to v prvom rade pôsobia ako brzda rizikového správania, prípadne majú priamy vplyv na to, že k nemu vôbec nepríde. V druhom prípade iniciujú a podporujú rizikové správanie. V priebehu života dieťaťa sa prepojenie so skupinou rovesníkov stáva silnejšie a významnejšie, pretože to má pre nich veľký význam, hlavne sa jedná o vytváranie vzťahov medzi rovesníkmi, kedy sa rovesníci navzájom akceptujú, podporujú a to hlavne v období dospievania, kedy je zapojenie dieťaťa do skupiny veľmi významné pre proces socializácie. Matoušek rozlišuje dva základné typy skupín delikventne konajúcej mládeže: – stabilné a integrované skupiny – vznikajú v prostredí, kde sú delikventné normy akceptované aj dospelými, kde sa zaraďujú gangy rómskych vreckových zlodejov, – neintegrované a nestabilné skupiny – vznikajúce v nestabilnom prostredí, kde chcú mladí ukázať svoju silu, postoje a nebojácnosť, skupina vysoko hodnotí nosenie zbraní a agresívne vystupovanie.[13] Na samotnom vývoji mladého človeka majú vyššie uvedené skupiny negatívny vplyv, ktoré vedú k porušovaniu práv a k násiliu. Pre rizikovú mládež z rozvrátených rodín sú rovesníci a ich skupina dôležitejšia ako pre mladých ľudí, ktorí pochádzajú z fungujúcich rodín. Tieto skupiny predstavujú určitý problém, keďže pri formovaní osobnosti človeka pôsobia zároveň ako aj faktor podporujúci nástup delikventného správania.

---

[10] MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. Praha : Portál 1998, s. 148

[11] POLÁK, P., KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M. Repetitórium kriminológie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2015, s. 23 a nasl.

[12] GLUECK, S. Jugendliche Rechtsbrecher. Wege zur Vorbeugung. Stuttgart : Ferdinand Enke Verlag, 1963, s. 69 a nasl.

[13] MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. Praha : Portál 1998, s. 87 – 88

Širšiemu sociálnemu prostrediu mladistvého, miestu v ktorom žije, aglomerácii a štruktúre obyvateľstva, ako aj migračným tendenciám kriminálnych rodín sa pripisuje významný vplyv. Lepšie sociálne podmienky v priebehu detstva bez ohľadu na dedičnosť znižujú u detí riziko páchania kriminality.[14] Mladistvý s nedostatkom skúseností je veľmi citlivý na prostredie sociálnej mikroštruktúry, v ktorej žije, preto ostro vníma chyby a nedostatky. Veľmi ľahko sa integruje do určitého zoskupenia, hlavne v prípadoch, kedy také zoskupenie vedie silná vodcovská osobnosť. Juvenilná kriminalita úzko súvisí s veľkými mestami, s určitými typickými štvrťami týchto miest a s častým sťahovaním rodín kriminálnych detí. Štvrte s početným zastúpením adolescentov, novoprisťahovaní sa snažia zapadnúť a cítia potrebu imponovať vrstovníkom, aby získali priateľov, pre rodičov je obmedzená možnosť kontroly s kým sa dieťa stýka. Každodenné ukazovanie nielen samotného násilia, ale aj jeho zľahčovanie, časté používanie vulgarizmov, ukazovanie ľudského tela a sexu je podávané takým spôsobom, že je to už za hranicou ľudskej dôstojnosti. Agresivita je podávaná a zameraná proti niektorým náboženským, politickým, sociálnym či iným skupinám, z celkového pohľadu predstavuje pre deti a mládež nevhodný príklad, čím je ohrozený nielen ich psychický, morálny ale i sociálny vývoj, čo v konečnom dôsledku môže viesť i k vytvoreniu emocionálnej plytkosti, neschopnosti akejkoľvek empatie. Taktiež to môže viesť k zhoršenému úsudku o následkoch vlastných činov. Veľké nebezpečenstvo predstavuje pre dieťa to, že nevie oddeliť realitu od fikcie, ktorú mu neustále predkladajú médiá. Môže tak nastať v prípade, že dieťa vyrastá v strednom školskom veku normálnym spôsobom, kedy si zachováva odstup od predkladaného násilia a voči nemu zaujíma negatívny postoj, no na druhej strane môže táto kritickosť voči násiliu oslabiť a to v prípade, že je násilie predkladané nejakou humornou formou, podaním.48 Preto v tejto fáze dôležitú úlohu zohráva rodina a škola, ktorá by mala už s určitým cieľom vedieť triediť u detí a mládeže informácie a to hlavne, ktoré sú do určitej miery špecifické a majú určitý zámer pohlcovať aj negatívne vplyvy pochádzajúce z médií. V konečnom dôsledku nemalo by to byť len na pleciach rodičov a školy, ale hlavne aj na zodpovednosti celej spoločnosti, podieľať sa na vytváraní takého priestoru, hodnôt a postojov, ktoré by boli nevyhnutné a potrebné pre pozitívny rozvoj ľudskej osobnosti.

Internet je v podstate nové médium, ktoré ovplyvňuje určité trendy v oblasti komunikácie. Vytvoril sa tak priestor, ktorý je tiež označovaný ako kyberpriestor, kedy človek rozširuje svoje pôsobenie až za hranice hmotného sveta. Vznikol tak priestor, kde fungujú a platia určité zásady normálnej reálnej komunikácie, a dokonca sa už objavujú aj zákonitosti, ktoré sú nové. V ostatnej dobe je internet niečo, čomu je ťažké sa vyhnúť. Vznik internetu so sebou priniesol výhody v podobe samotného prepojenia sa s celým svetom za okamih. Taktiež zabezpečuje informovanosť, množstvo výhod a taktiež má významné miesto v prínose zábavy. V dnešnej dobe je bežné, že internet je zavedený do všetkých škôl - vrátane základných. Práca na internete sa na školách vyučuje a stáva sa pomaly nutnosťou. Je preto potrebné tiež spomenúť negatívne stránky, ktoré internetová sieť prináša. Ak by sme ale internet spojili s problematikou komunikácie, nie je tu jeho význam jednoznačne pozitívny. Kľúčové slovo, ktorým sa dá problém komunikácia cez internet charakterizovať je odosobnenie, kde zaraďujeme hlavne emaily, chaty a diskusie, kde identita jedinca nehrá vôbec žiadnu úlohu. Je tak možné sa vydávať za kohokoľvek. Hlavne mladá generácia inklinuje k novým technológiám, ktoré ju vo veľkej miere ovplyvňujú. Problém potom nastáva v reálnom živote, kedy títo jedinci mávajú časté problémy s nadväzovaním priateľstva a známostí. Nezriedka sú prípady, kedy daný jedinec zistí, že nevie s ľuďmi komunikovať inak ako cez internet, a že nemá ani žiadnych kamarátov. Toto zistenie nie je priamo impulzom k páchaniu trestnej činnosti, ale môže prispieť tým, že odtrhne jedinca od

[14] KRAUS, B. Sociální aspekty výchovy. 2. vydaní. Hradec Králové : Gaudeamus, 1999, s. 48

skutočnosti a on potom nie je schopný normálnej komunikácie s reálnymi ľuďmi. Deti veria všetkému, čo vidia na televíznych obrazovkách, a veľmi ťažko si budujú správny hodnotový systém. Doba moderných technológií zasiahla mladú generáciu azda najviac. Napriek tomu záleží opäť na dospelých, aby dohliadali a mali prehľad o tom, čím sú deti ovplyvňované a čomu ľahšie podľahnú.

Dôvodom požívania alkoholu mladistvými nie je ani tak túžba opiť sa, či túžba po euforickom účinku, ale chcenie byť medzi rovnými a platiť za dospelého. Alkohol pôsobiaci na činnosť mozgu, umožňuje subjektu energické, vnútorne menej kontrolované rozhodovanie k činu, na aké by sa bez požitia alkoholu subjekt nebol odhodlal. Ak je úmysel spáchať trestný čin prítomný ešte pred požitím alkoholu, ak teda má alkohol odstrániť alebo oslabiť inhibičný systém a dodať guráž na trestný čin, ide o tzv. *Actio libera in causa*: prítomnosť perfektného úmyslu a z neho vyplývajúca vysoká spoločenská škodlivosť. Medzi mladistvými pravidelne konzumujúcimi alkoholické nápoje sa vo všeobecnosti črtajú dve odlišné skupiny:

a.) telesne silní namyslenci, nízkej inteligencie, ideálom ktorých je „superman“, ktorý všetko znesie a je schopný čeliť všetkému,

b.) všestranne nepatrní, značne vývinovo vo viacerých smeroch retardovaní.

V každom prípade, aj keď viacerí kriminológovia konštatujú, že vzťah medzi kriminalitou a požívaním alkoholických nápojov nie je jednoznačný, prikláňajú sa aj k záveru, že požívanie alkoholických nápojov môže podporiť sklony k násilnému, agresívnemu správaniu sa.[15]

Možno tu nájsť mladých konštitučne poškodených ľudí, ktorým sa v živote nič nedarí, spoločensky neúspešných, ktorí svoju menejcennosť a chýbajúcu spoločenskú prestíž buď kompenzujú alebo umrtvujú alkoholom. Alkohol je tzv. priechodná droga, to znamená, že časť detí z neho prechádza k látkam nebezpečnejším. Samotná závislosť od alkoholu je definovaná ako psychický a aj fyzický stav, charakterizovaný nutkaním užívať stále alebo periodicky alkohol s cieľom dosiahnuť psychických účinkov a vyhnúť sa nepríjemným pocitom s jeho absenciou.

Zoznam použitých zdrojov:

- GLUECK, S. Jugendliche Rechtsbrecher. Wege zur Vorbeugung. Stuttgart : Ferdinand Enke Verlag, 1963.
- HRONCOVÁ, J., KRAUS, B. a kol. Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov. Banská Bystrica : PF UMB, 2006.
- KHOL, J. Úvod do etiológie. Praha: Univerzita Karlova, 1984.
- KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. Sociálni patológie. Hradec Králové : Gaudeamus, 2010.
- KRAUS, B. Sociální aspekty výchovy. 2. vydaní. Hradec Králové : Gaudeamus, 1999.
- MADLIAK, J. a kol. Kriminológia. Košice: Univerzita P.J. Šafárika, 1993.
- MADLIAK, J., MESÁROŠ, M. a kol. Prevencia kriminality. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva, 2009.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. Praha: Portál, 2003.
- PITOŇÁKOVÁ, V. Trestné stíhanie a trestanie mladistvých páchateľov – komparácia Českej a Slovenskej právnej úpravy: diplomová práca. Brno : Masarykova Univerzita, 2007.
- POLÁK, P., KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M. Repetitórium kriminológie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2015.
- POLÁK, P., KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M., Repetitórium kriminológie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2013.

[15] POLÁK, P., KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M., Repetitórium kriminológie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2013, s. 46 a nasl.

- SUCHÝ, O., ŠVANCAR, Z. Mládež a kriminalita. 1. vyd. Praha : Melantrich, 1972.

Koncepcie a funkcie rozvoja procesov operatívno-pátracej činnosti

Concepts and functions of processes Operative and searching activity

prof. Ing. Miroslav Lisoň, PhD.[1] – JUDr. Adrián Vaško[2]

Abstrakt:
Príspevok je zameraný na procesy operatívno–pátracej činnosti s dôrazom na ich koncepcie a funkcie. Autori venujú pozornosť otázkam právnej regulácie, charakteristike podstaty procesov operatívno-pátracej činnosti, analyzujú nedostatky v tejto oblasti a navrhujú alternatívne riešenia procesov operatívno-pátracej činnosti z hľadiska ich akceptácie a využiteľnosti v poznávaní trestnej činnosti. V záverečnej časti sú uvádzané návrhy na diskusiu o ďalšom rozvoji najmä právnej úpravy v oblasti Operatívno-pátracej činnosti.

Kľúčové slová: operatívno-pátracia činnosť, koncepcie, funkcie procesov

Abstract:
The paper is focused on the processes of operative and searching activities with an emphasis on their design and function. The authors pay attention to regulatory issues, characteristics essential processes of operative and searching activities analysis of shortcomings in this area and propose alternative solutions of operative and searching activities processes for their acceptance and usability in learning about crime. In the final part are presented suggestions for discussion on further developments particularly legislation on operative and searching activities.

Keywords: Operative and searching activity, concepts, functions of processes

Úvod

V praxi príslušníci polície pomerne frekventovane účelovo realizujú procesy operatívno-pátracej činnosti (*ďalej len OPČ*), osobitne pri poznávaní trestných činov. Pri tejto realizácii si uvedomujú, že paralelne s ich statickou – normatívnou podobou (*abstraktnou*), existuje taktiež skutočná (*reálna*), ktorú projektujú a využívajú pri plnení úloh v konkrétnej kriminálno-policajnej situácii. Táto realita potvrdzuje, že OPČ vykazuje znaky systému, ktorého genéza, prvky, vzťahy, vývoj a rozvoj sú zosúladené s praktickou potrebou. Identitu tejto potreby určuje absencia aktuálnych, relevantných informácie, ktorými kompetentné orgány môžu zvýšiť účinnosť a efektívnosť svojej práce pri plnení úloh (*najmä policajných*).

„Je to rešpektované v policajnej praxi?“, „Ktoré faktory ovplyvňujú vývoj a rozvoj systému OPČ?“, to je len niekoľko otázok, na ktoré sme sa rozhodli nájsť odpovede pre potrebu nášho vystúpenia na tejto konferencii. Pri tejto našej poznávacej činnosti sme skúmali a hodnotili koncepcie a funkcie procesov OPČ, ktoré príslušníci polície, rešpektujúc svoje kompetencie (*práva regulácia a zodpovednosť*), účelovo realizujú pri plnení úloh. Máme zato, že tento prístup má pragmatický charakter. Je tomu tak preto, lebo jeho akceptáciou je možné

[1] Profesor a vedúci katedry kriminálnej polície Akadémie Policajného zboru, *miroslav.lison@minv.sk*
[2] Asistent katedry kriminálnej polície Akadémie Policajného zboru a externý doktorand Fakulty práva PEVŠ, *adrian.vasko@gmail.com*

spracovať konkrétne poznanie, ktoré je možné dostatočne objektivizovať a následne využiť nielen v praxi, ale aj v teórii.

1 Procesy OPČ v systéme policajného konania

V Slovenskej republike je OPČ charakterizovaná ako pracovná náplň príslušníkov operatívnych služieb Policajného zboru (*ďalej len PZ*), orgánov činných v trestnom konaní a iných, určených, príslušníkov policajno-bezpečnostných zložiek. Tieto subjekty ju môžu využívať pri účelovom policajnom poznávaní, a to v medziach (*rozsah a súlad*) právneho poriadku.

Charakteristiku OPČ dominantne vymedzujú javové vlastnosti a podstata jej procesov, ktoré vo vzťahu k policajnému poznávaniu vykazujú špecifický charakter. Ten nie je určený jednoduchým súhrnom rozličných opatrení, vykonávaných čas od času, len v určitých prípadoch a za priaznivých podmienok, ale je zložitý, vnútorne diferencovaný, ucelený systém, ktorý zahrňuje hierarchiu podsystémov rôznych stupňov zložitosti ich štruktúry, organizácie, funkčného poslania a pod. Vzhľadom na účel a konkrétny obsah, sú procesy OPČ dôležitým článkom v sústave opatrení, ktoré prijíma štát na ochranu právneho poriadku a zákonnosti a pri zabezpečovaní potrieb občanov.

Analogickým výkladom právnej charakteristiky OPČ je možné dospieť k záveru, že jej základná systémová štruktúra je určená procesmi, ktorých relatívnu samostatnosť určujú realizované opatrenia (*akcie, zákroky*) a úkony. Vzhľadom na charakter a účel procesov tejto činnosti, určuje zákonodarca dominantné postavenie medzi nimi utajeným a spravodajským opatreniami. Realizáciu ďalších opatrení zákonodarca pripúšťa. Napríklad ide o legislatívne, organizačno-riadiace, taktické a iné opatrenia. Ich realizáciou, určené orgány štátnej správy vytvárajú predpoklady pre plnenie konkrétnych úloh. V Slovenskej republike pri plnení týchto úloh rešpektujú delegované kompetencie, prostredníctvom ktorých je možné naplniť zákonom stanovený účel. Uplatnením kompetencií vytvárajú vhodné podmienky pre systémové aplikovanie metód a využívanie prostriedkov OPČ (*napríklad opatrenia, ktorými sa znižuje anonymita prostredia, v ktorom sa pohybuje potenciálny páchateľ trestného činu, pátranie a iné*).

Tieto skutočnosti sú realitou, ktorú v určitom slova zmysle deformuje legálne nepresné a kontraproduktívne vymedzenie charakteristiky OPČ. Pri objektivizácii tohto hodnotenia uvádzame, že zákonodarca *„neobvykle“* v jednom ustanovení sformuloval právnu charakteristiku tejto činnosti.[3] Pritom formulácia tohto ustanovenia nerešpektuje v požadovanom rozsahu jej širokospektrálny rozmer, ktorý je možné analógiou zdôvodniť z právom delegovaných kompetencií (*napríklad z ustanovení, ktoré stanovujú podmienky a obmedzenia súvisiace s využívaním prostriedkov OPČ, informačno-technických prostriedkov a pod.*).[4]

Osobitne je možné kriticky posudzovať aj použitú formuláciu v tomto ustanovení, ktorá umožňuje v obsahu tejto činnosti realizovať spravodajské opatrenia. Z logiky veci vyplýva, že ak v Slovenskej republike sú zriadené orgány, ktoré sú povinní vykonávať spravodajskú činnosť, tieto orgány nevykonávajú OPČ a naopak.

V neposlednom rade, k hodnoteniu právnej charakteristiky OPČ uvádzame, že jej prejav a obsah nie je stotožnený s jej formálnym označením. Zjednodušene povedané, terminologické označenie *„operatívno-pátracia činnosť“* v súčasnosti už nevystihuje obsah

[3] Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, ustanovenie § 38a.

[4] V danom prípade odporúčame zvoliť prístup, ktorý zákonodarca vymedzuje charakter „vyšetrovania“, ktoré je definované kompetenciami orgánov činných v predprípravnom a prípravnom konaní (trestnom konaní).

a charakter tejto špecifickej policajnej činnosti. Za nesprávne je možné označiť predovšetkým to, že predmet tejto činnosti je spájaný výslovne s pátraním. V daných súvislostiach nie je akceptované, že pátranie je činnosť zameraná na nájdenie konkrétnych, identifikovaných objektov. V procese pátrania hľadaný objekt skutočne (*v určitom čase a na konkrétnom mieste*) existuje, je poznaný (*identifikovaný*) a odlíšený od iných objektov rovnakého druhu a pod. Týmito úvahami neznižujeme hodnotu účinnosti, účel a efektivitu pátrania, ktorú determinuje *„operatívnosť"*. Tá úzko súvisí s ofenzívnosťou a rýchlosťou v reagovaní na nové zistené poznatky či situácie, a to skôr, než dôjde k ďalšej zmene, ktorú je potrebné znova poznávať. Úspešné pátranie je zavŕšené realizáciou činností spojených so zadržaním, zaistením, predvedením alebo odovzdaním hľadaného objektu. Na uvedené skutočností poukazuje celý rad odborníkov.[5]

Z tejto otvorenej vedeckej polemiky jednoznačne vyplýva, že vývin názorov pri vymedzovaní charakteristiky OPČ je permanentný. Viac-menej je akceptovaný tak v akademicko-teoretickej rovine, ako aj v praxi (*tak ako je to aj v prípade vymedzenia termínu „policajné konanie" a pod.*). Avšak aj v tomto prípade, resp. pri riešení nami vymedzených problémov, je vhodné pristupovať pragmaticky. V týchto intenciách predmetom vedeckej diskusie by sa mohli stať tieto návrhy:

1. **Špecifikáciu tejto činnosti** v systéme policajného konania majú zvýrazniť prívlastky ***„operatívna"*** a ***„poznávacia",*** a to v konkrétnej syntéze.

2. Pojem OPČ v operacionalizovanej forme je nutné vymedziť len pre akademické a vedecké potreby. Pre účely zákona sú postačujúce výstupy analogického výkladu ustanovení právnych noriem, ktoré vymedzujú kompetencie orgánov súvisiacich s využívaním prostriedkov a metód OPČ.

3. Jednou z konštruovaných alternatív tohto pojmu má byť táto charakteristika: **operatívno-poznávacia činnosť (OPČ) je systém procesov, ktorých štrukturálny obsah tvoria spravidla utajené opatrenia a úkony, ktoré kompetentné orgány štátnej správy, reagujúc na vzniknutú alebo vznikajúcu situáciu, realizujú pre zákonom vymedzené účely.** V jeho štruktúre má byť precizovaný nielen vonkajší prejav (*operatívnosť, utajenosť*) tejto činnosti, ale aj jej vnútorný obsah, ktorý je určený účelovo realizovanými opatreniami a úkonmi.

4. Klasifikácia procesov OPČ vyplýva z praktických a teoretických potrieb. Univerzálne a celoplošné vymedzenie potrieb klasifikácie zahrňuje v sebe normatívne, materiálne, organizačné a iné vecné podmienky spájané s realizáciou procesov OPČ, ako aj potrebou ich explanácie. Z tohto dôvodu potreby klasifikácie procesov OPČ treba vymedziť v konkrétnej časovej dimenzii.

2 Potreby realizácie procesov OPČ

Niet pochybností v tom, že vývoj a rozvoj systému OPČ sú úzko späté s vývojom jeho potreby. Potreba tu vystupuje ako identifikovaný vzťah, ako problém, ktorý je súčasťou rozhodovania príslušníkov polície a stimulom pri ich subjektívnej aktivite v účelovo

[5] Pješčak, J. a kol., Základy kriminalistiky, Praha:, Naše vojsko, 1976, s. 99..

realizovaných procesoch OPČ. Príslušníci polície uvedené potreby (*absenciu poznania*) identifikujú a s využitím dostupných zdrojov informácií nachádzajú postupy na ich saturáciu. V tomto zmysle potreba predstavuje absenciu poznania, ktoré je možné procesmi OPČ spracovať a poskytnúť kompetentným adresátom za účelom zvyšovania účinnosti a efektivity ich práce (*v rozhodovaní a riadení*). V daných súvislostiach účelové poznanie (účel) je jedným z kritérií, ktoré je vhodné využívať pri klasifikácii procesov OPČ. Je tomu tak preto, lebo z účelu realizácie procesov je možné určiť ciele, postupy a v konečnej fáze aj ich výstupy. Rešpektujúc uvedené, v policajnej praxi sú typové modely procesov OPČ realizovaných na účel:

- ✓ zamedzovania, obmedzovania a predchádzania páchaniu trestnej činnosti – taktická, operatívna a strategická prevencia kriminality,
- ✓ kontroly záujmových osôb – operatívna kontrola záujmových osôb,
- ✓ odhaľovania trestných činov a zisťovania ich páchateľov – operatívne odhaľovanie trestných činov a zisťovanie ich páchateľov (objasňovanie),
- ✓ vykonávania dôkazov, dokazovania – operatívno-informačné a operatívno-technické dokumentovanie,
- ✓ zabezpečovania ochrany určených osôb a objektov – operatívna ochrana určených osôb a objektov,
- ✓ zabezpečovania ochrany štátnych hraníc – operatívna ochrana štátnych hraníc,
- ✓ zabezpečovania ochrany svedkov – operatívna ochrana svedka,
- ✓ zabezpečovania pátrania po osobách a veciach – operatívne pátranie po osobách a veciach a pod.

Z tohto demonštratívneho výpočtu vyplýva, že uvedené terminologické charakteristiky nie je možné chápať len ako *„konečný stav“*, ale súčasne aj ako *„prebiehajúcu činnosť“*, ktorá je funkčne organizovaná a riadená (*kontrolovaná, hodnotená*). Jej aplikáciou vzniká informačný výstup (*výsledok a efekt*), ktorým je možné:

- ✓ poznávať to, čo sa odohralo v minulosti, v súčasnosti, resp. čo je možné predpokladať (*napríklad na základe toho vytvárať podmienky na začatie trestného stíhania*),
- ✓ zabezpečovať informačnú a materiálnu fixáciu, dokumentáciu,
- ✓ orientovať (*určovať*) ďalší smer pri plnení operatívnych úloh,
- ✓ prijímať rozhodnutia o aplikácii preventívnych alebo represívnych opatrení v systéme policajného konania,
- ✓ vykonať niektoré trestno-procesné úkony a pod.

Praktická opodstatnenosť procesov OPČ je zvýraznená najmä v prípade, ak sa realizácia procesov spája s:

- ✓ nedostatkom relevantných informácií o poznávanom objekte (*najmä vo východiskových štádiách*),
- ✓ nedostatkom času (*časová potreba, časové obmedzenie*),
- ✓ psychickým napätím (akceptácia zodpovednosti pri plnení úloh v konkrétnej kriminálno-policajnej situácii),
- ✓ hrozbou vzniku nežiaduceho následku a pod.

Tieto skutočnosti potvrdzujú, že príslušníci polície pri realizácii procesov OPČ musia konať operatívne, kreatívne, rýchlo a s čo najmenším rizikom subjektívnych chýb. Pripravený návod ich realizácie (*pomoc pri ich projektovaní*) im poskytuje **teória policajného**

operatívneho poznania explanáciou týchto procesov.[6] Je to evidentné najmä v tých prípadoch, ak pri skúmaní a vysvetľovaní procesov OPČ sú akceptované prístupy vyplývajúce z týchto téz:

- ✓ proces vykazuje vonkajší prejav konkrétneho funkčného systému (*genéza, prvky, vzťahy, model...*),
- ✓ proces má svoj konkrétny obsah (*jeho štruktúru tvoria metódy, prostriedky, sily*),
- ✓ proces predstavuje systém aktivít, ktorými subjekt OPČ konštruuje svoje poznanie (*východisko, ciele, postup, výstup, hodnotenie*), je organizovaná a riadená aktivita (*na jej aplikáciu sú vytvárané aj podmienky uľahčujúce sebarealizáciu jej subjektov*),
- ✓ proces vykazuje charakteristické rysy práce s informáciami,
- ✓ proces predstavuje, svojou podstatou, riešenie problému (*definovanie otázky*),
- ✓ proces predstavuje selekciu nových informácií a vytváranie informačných sietí na základe už skôr spracovaných informácií,
- ✓ proces je charakterizovaný formou - funkčným prejavom využívania prostriedkov v metódach (sociálny, bezpečnostný, policajný a operatívny charakter).

Význam akceptácie týchto prístupov k charakteristike procesov OPČ je evidentný. Možno ho logickými operáciami (*najmä dedukciou a analógiou*) určiť z jednotlivých entít, ktoré tvoria základnú schému prezentovaných téz. Z uvedeného dôvodu nepovažujeme za potrebné spracovať k nim osobitný komentár. Za potrebné však považujeme zdôrazniť, že procesy OPČ sú realizované za určitých situácií, v ktorých sú príslušníkmi polície intencionálne (*zamerania ľudského snaženia na určitý cieľ*) poznávané určité objekty, a to s vedomou autoreguláciou alebo toto poznávanie účelovo a cieľavedome organizuje a riadi iný subjekt. Podľa miery intencionality je možné vykonať túto klasifikáciu procesov OPČ:

- ✓ individuálne intencionálne aktivity – ide o ich vedomú autoreguláciu, príslušník polície pri realizácii procesov OPČ využíva svoju vnútornú dispozíciu (*profesionálnu erudíciu, kariérne a motivačné podnety a pod.*),
- ✓ skupinové (*tímové*) koordinované aktivity, na ktorých sa podieľajú dva a viac subjektov, do ich priebehu sú vykonané zásahy vo formách riadiacich impulzov a organizácie tak, aby v konečnom dôsledku vykazovali požadované kritériá účinnosti a efektivity.

Uvedené skutočnosti vykazujú osobitú relevanciu pri vymedzovaní charakteristiky procesov OPČ, ktorej systém dominantne tvoria dve skupiny komponentov:

- ✓ poznávacia
- ✓ formatívna (*štrukturálna*).

V prvej skupine sú skúmané a vysvetľované informačné charakteristiky konkrétnych druhov objektov, ktoré sú účelovo poznávané realizovanými procesmi OPČ. V tomto smere je osobitná pozornosť zameraná na:

- ✓ typové kriminálno-policajné situácie (operatívne), v ktorých sú účelovo realizované procesy OPČ,
- ✓ vymedzenie potrieb, z ktorých vyplýva účel realizácie procesov OPČ,

[6] Lisoň, M. Teória policajného operatívneho poznania. Bratislava : Akadémia PZ v Bratislave. 2012. 213 s.

- ✓ vlastnosti, ktorými je možné určiť identitu poznávaného objektu realizáciou procesov OPČ.

Druhú, štrukturálnu časť predmetu procesov OPČ tvoria vypracované ucelené systémy postupov, ktoré možno využiť v praxi pri ich účelovej realizácii.

Z týchto úvah vyplýva, že teória policajného operatívneho poznania pri skúmaní a vysvetľovaní procesov OPČ akceptuje:

- ✓ systémové aspekty typické pre všetky procesy OPČ,
- ✓ konkrétne špecifiká, ktoré sú typické pre realizáciu procesov OPČ pri účelovom poznávaní určitých objektov.

Význam tohto prístupu je evidentný predovšetkým v policajnej praxi.

3 Rozvoj procesov OPČ

„Ako fungujú procesy OPČ v reálnom policajnom prostredí?“ Niet sporu v tom, že formulácia tejto otázky je účelová. Svojou obsahovou štruktúrou je zosúladená s teoretickou a praktickou potrebou spracovať a následne využívať procesy tohto špecifického poznania. V prieskume sme dospeli k poznaniu, že pri objektivizácii týchto konštatácií je možné využiť charakteristiky koncepcií procesov OPČ. Je tomu tak preto, lebo akceptovaná sústavu názorov (*koncepcia*) je relevantná jednak pri realizácii procesoch OPČ, v neposlednom rade aj pri hodnotení ich prínosu v konkrétnej činnosti.

V týchto súvislostiach je možné poukázať na koncepcie, ktoré sú subsumované v obsahovej konštrukcií procesov OPČ. Napríklad z empírie vyplýva, že pri spracovaní a následnom využívaní procesov OPČ je potrebné (*obligatórne*) akceptovať:

1. Personálnu koncepciu - príslušníci polície pri projektovaní procesov OPČ využívajú svoju odbornosť, ktorou saturujú identifikované potreby poznania pri dosahovaní stanoveného cieľa (*aj s aplikovaním intuitívnych metód - „cit pre detail“*). Pri ich realizácii akceptujú dispozíciu kompetencií - svoju pozíciu a rolu v tomto procese (*sloboda, autonómia, direktíva, sebarealizácia, tvorivosť, zodpovednosť, ...*).

2. Sociálno-kognitívnu koncepciu - využitím procesov OPČ je riešený konkrétny problém v spoločnosti (*potreba poznania a význam metodiky*) v určenej štrukturálnej schéme. Problém je determinovaný existujúcou úrovňou dispozície poznania a potrebou a možnosťami obohatiť túto dispozíciu o poznanie spracované procesmi OPČ.

3. Právno-technologickú (*systémovú*) koncepciu – v jej obsahu sú implementované možnosti riešenia, legitimita a legitimizovanie postupu (*existujúci problém je riešiteľný – dispozícia zodpovednosti – miestna a vecná príslušnosť - právna regulácia*), vytváranie predpokladov pre dosiahnutie vyššej úrovne účinnosti a efektivity realizácie procesov odhaľovania a objasňovania (*zjednodušenie*).

4. Štrukturálno-obsahovú koncepciu (*projektovo-konštrukčnú*) - zameraná na konkrétne procedúry výberu, štruktúry a usporiadania, to čo má byť obsahom procesov OPČ (*postup projektovania - konštruovania, zostavovania pre konkrétny účel*).

5. Komunikatívnu koncepciu – predstavuje - vnímanie a akceptácia sprostredkovaného modelu procesov OPČ, schopnosť využívať (*napríklad interdisciplinárne*) overené poznanie, konštruktívne ponúkať nové riešenia.

Na základe výsledkov analýz týchto postulátov je možné uviesť, že predovšetkým akceptáciou týchto koncepcií je možné vytvárať širokú poznávaciu základňu orientovanú na saturáciu existujúcich a vznikajúcich potrieb pri projektovaní (konštruovania) procesov OPČ a to vo vymedzenom vzťahu k subjektom, ktorým sú informačné produkty z týchto procesov určené. V tomto zmysle je možné koncepcie procesov OPČ vysvetľovať a hodnotiť (*vnímať*) v dvoch významových rovinách:

- ✓ praktickej - v zmysle konštruovania a analýzy konkrétnych procesov OPČ a ich využívaní pri riešení reálnych situácií,
- ✓ teoretickej rovine - získavanie, zovšeobecňovanie a poskytovanie skúseností, najmä pri práci s tzv. apriórnymi informáciami.

Napríklad, ide o zameranie na to, aby boli vytvárané rôzne procesy, ktoré môžu príslušníci polície realizovať. V inom prípade ide o abstrahovanie, mnohokrát prezentáciu vízií a postulátov o tom, čo má byť optimálnym obsahom skúseností, ktoré majú ponúkať procesy a pod. Tieto skutočnosti je možné objektivizovať explanáciou obligatórnych zložiek procesov OPČ, ktorých programový systém tvoria:

- ✓ koncepcie pri ich projektovaní a aplikácii (*všeobecne formulované pre trestné činy určitého druhu kriminality; pre určitý druh trestného činu; vnútroštátne, resp. medzinárodné využitie*),
- ✓ komponenty – (*poznávacie a formatívne*),
- ✓ cieľové štandardy (*aktuálna adresná zodpovednosť - tvorba a distribúcia (prezentácia) procesov; začlenenie procesov do prípravy príslušníkov a hodnotenie ich akceptácie pri napĺňaní účelu*),
- ✓ identita kompetencií vo vzťahu k potenciálnym adresátom (*reakcie na situácie po dosiahnutí cieľa, forma prezentácie spracovaného informačného výstupu*),
- ✓ programy a ich variabilnosť (*obligatórne a fakultatívne opatrenia v kriminálno-policajných situáciách; účel; prístup - projektovanie, plánovanie*),
- ✓ potreba a parametre ich hodnotenia (sebakritika, konštruktívna kritika, spätná väzba).

V systéme projektovania a využívania procesov OPČ tieto zložky vykazujú širšiu systémovú dimenziu, ktorú je možné využiť pri určovaní a hodnotení ich funkcií. Napríklad, z hľadiska potrieb praxe (*zdôrazňujeme bez ohľadu na úplnosť*) je možné vymedziť funkcie procesov OPČ:

- ✓ **funkcia prezentácie** získaných a zovšeobecnených informácií – súbor informácií, ktoré sú ponúkané k praktickému využitiu,
- ✓ **funkcia organizácie a riadenia postupu** – návod pre príslušníka polície, ktorý je povinný reagovať na konkrétnu kriminálnu situáciu,
- ✓ **funkcia poznania** (*poznávanie a poznanie*),
- ✓ **funkcia kontroly a hodnotenia, ...** .

V týchto intenciách je vhodné zvýrazniť funkciu zložky ***„cieľové štandardy“***, ktorá o. i. konkretizuje vzťah teórie a praxe. Napríklad úlohou policajnej teórie je, aby pre potreby

praxe vypracovala kritériá, ktoré je možné využiť pri objektívnom hodnotení prínosu procesov OPČ (*komunikácia, informovanosť; vzájomné prepojenie teórie a praxe a pod.*), resp. teoretickou explanáciou vymedziť prístupy, zásady, a iné konštrukty a odporúčania k ich projektovaniu.

Z toho vyplýva, že poznanie podstaty procesov OPČ, ktoré príslušníci polície využívajú pri plnení úloh v určitých kriminálno-policajných situáciách je „conditio sine qua non“. Bez tohto poznania nie je možné reálne uvažovať o ich optimalizácii a to vo vzťahu k zvyšovaniu kvalitatívnej úrovne dosahovaných informačných výstupov (výsledkov, efektov).

Nami realizovaný prieskum potvrdil, že príslušníci polície procesy OPČ využívajú pri riešení rámcovo vymedzených úloh ako základné schémy postupov (*algoritmus*) možného využívania prostriedkov v metódach. V týchto schémach (v každom procese) aplikujú dva od seba zásadné odlišné postupy. Analýzu, ktorú aplikujú predovšetkým v prípravnej fáze (*východiskovom štádiu*) a syntézu, ktorú uplatňujú najmä pri spracovaní informačného výstupu. Vzájomná podmienenosť (*prepletanie a doplňovanie*) analýzy a syntézy je typická nielen pre celkovú realizáciu procesov OPČ, ale aj parciálne postupy využívané v rámci plnenia konkrétnej úlohy v ich systémovej štruktúre.

Záver – ďalšie návrhy do diskusie

- Doposiaľ akceptovaný tzv. normatívny prístup akceptovaný pri charakterizovaní procesov OPČ v praxi je niekedy nesprávne interpretovaný pri prijímaní legislatívnych opatrení. Pomerne frekventovane týmito opatreniami štát reaguje na vznikajúce situácie v oblasti zabezpečovania ochrany práv a slobôd. Negatívne je, že v mnohých prípadoch pri ich prijímaní a ich následnej akceptácii nie sú na požadovanej úrovni zohľadňované princípy účinnosti a efektivity procesov OPČ. Podobné dôsledky sú registrované aj pri prijímaní organizačno-riadiacich a taktických opatrení. Aj napriek určitej proklamácii je možné uviesť, že tieto reakcie nie sú vždy zosúladené s potrebami právnej a policajnej teórie a praxe. Sú v rozpore so základnými tézami, ktoré je možné vysloviť pri hodnotení výsledkov dosiahnutého poznania z procesov OPČ, ktoré musí mať charakter nestrannosti a objektívnosti.

- Z nami prezentovaného poznania vyplýva, že procesy OPČ tvoria zložité sociálne systémy (*javy*), multidimenzionálny špecifický druh ľudskej činnosti, ktoré vykazujú charakter ontologických a gnozeologických kategórií. Máme zato, že charakteristické vlastností týchto kategórií je vhodné (*rešpektujúc najmä teoretické a edukačné ciele*) subsumovať do kreovanej metodológie tejto činnosti.

- Vymedzené koncepcie a funkcie procesov OPČ tvoria základné východiská pri ich identifikácii. Z týchto dôvodov tieto koncepcie a funkcie je možné označiť, ako smery ďalšieho rozvoja OPČ:

- ✓ praktická OPČ (*historický pohľad na operatívno-pátraciu činnosť*),
- ✓ OPČ – predmet vysokoškolskej náuky (kreovanej teórie, aplikovaného výskumu),
- ✓ OPČ – samostatná profesia,
- ✓ vývojové trendy OPČ.

- Analýzou uvedeného je možné dospieť k záveru, že funkcionalita procesov OPČ je jednou z kategórií, ktorou je možné zvýrazniť ich ďalšie špecifické vlastností. Táto skutočnosť vyplýva z konkrétneho zamerania tejto špecifickej policajnej činnosti, ktoré sa odráža v plnení delegovaných úloh, a to v súlade s napĺňaním zákonom stanoveného účelu a dosahovaním vytýčených cieľov. Pri hodnotení stavu rozvoja procesov OPČ je možné

konštatovať, že už v súčasnej dobe tento systémovo realizovaný proces vykazuje konkrétnu organizovanosť, ktorá je vlastná každému jeho subsystému a jeho prvkom.

- Z výsledkov analýzy názorov je zrejmé, že sa procesy OPČ vyvíjajú. Vedeckým poznaním týchto procesov sú objavované nové poznatky o skutočnostiach, ktoré sú v súlade s požiadavkami teórie a praxe. Odborníci obsah týchto poznatkov využívajú pri cieľavedomom a systematickom precizovaní procesov OPČ, ktoré sú realizované za určitých kriminálno-policajných situácií (*metodika, taktika, stratégia*).

- Rozvoj procesov OPČ v súčasnom štádiu vývoja tvorí štruktúrovaný systém s adresným riadením (*teória a prax*). Ako systém je a musí byť začlenený do vyššieho systému, ktorým je policajné konanie. Z hľadiska kreovanej teórie o OPČ týmto vyšším systémom je dosiahnuté poznania v procese konštituovania policajných vied. Rozvoj procesov OPČ, konkrétnymi vzťahmi, ktoré sú vytvorené spoločnými a špecifickými vlastnosťami v systéme ich účelovej realizácie, vykazuje relatívnu samostatnosť.

- Pre ďalší rozvoj procesov OPČ je dôležité, aby jej charakter (*predmet, systém, obsah, determinanty, konštrukty*) bol teoreticky dostatočne zdôvodnený a vysvetlený, a to predovšetkým v súlade s potrebami policajnej praxe.

- Ak uvedené akceptujeme ukazuje sa ako vhodné smery možného rozvoja OPČ normatívne podporiť:

- ✓ akceptáciou existujúcej právnej regulácie OPČ,
- ✓ špeciálnou právnou normou (lex specialis),
- ✓ novelizáciou zákona č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (Trestného poriadku) a to vytvorením samostatnej hlavy, v ktorej budú vymedzené podmienky aplikácie procesov OPČ v predprípravnom a prípravnom konaní.

- Pri nachádzaní riešení je nutné akceptovať, že účelovou realizáciou procesov OPČ je možné dosiahnuť zníženie úrovne anonymity prostredia, v ktorom sa pohybuje potenciálny páchateľ. Existujúca registrovaná bezpečnostná situácia (*nielen v Slovenskej republike*) vyžaduje hľadať a nachádzať riešenia, ktoré sú zárukou ochrany práv a slobôd občana.

Sme presvedčení, že systematicky spracované poznanie v tejto predkladanej forme je dostatočne motivujúce pre odbornú diskusiu, ktorej výstupy budú využiteľné v policajnej teórii a praxe. Tvorí ho systém poznatkov, ktoré prezentujú popis a explanáciu (*vedecké vysvetľovanie*) javov registrovaných pri účelovej realizácii procesov OPČ. Spracované poznanie má teoreticko-praktický a edukačný charakter, zaoberá sa základnými entitami, ktoré využíva policajná prax pri realizácii procesov OPČ.

Použitá literatúra:

- Lisoň, M. : Teória policajného operatívneho poznania, Bratislava, Akadémia PZ v Bratislave, 2012, ISBN 978-80-8054-540-6, 213 s.
- *Pješčak, J. a kol.* : Základy kriminalistiky, Praha, Naše vojsko, 1976, s. 99....
- Zákon NR SR č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, ustanovenie § 38a.
- Zákon NR SR č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Istanbulský dohovor ako nástroj eliminácie násilia páchaného na ženách

Istanbul Convention as a tool for elimination of violence against women

JUDr. Zuzana Magurová[1] a JUDr. Hana Magurová, PhD.[2]

Abstrakt:
Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácemu násiliu a o boji proti nemu („Istanbulský dohovor"), sa vzťahuje na všetky oblasti, ktoré môžu ovplyvniť elimináciu násilia páchaného na ženách a pomôcť jeho obetiam. Slovenská republika bola jedným z prvých štátov, ktoré podpísali Istanbulský dohovor, napriek tomu u nás stále nie je tento dohovor ratifikovaný. Autorky poukazujú na pozitívne stránky Istanbulského dohovoru ako významného nástroja na ochranu ľudských práv žien.

Kľúčové slová: domáce násilie, násilie páchané na ženách, Istanbulský dohovor

Abstract:
The Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence ("The Istanbul Convention") covers all areas that may have an impact on the elimination of violence against women and help its victims. The Slovak Republic was one of the first states that signed the Istanbul Convention; nevertheless this convention is still not ratified. The authors point out the positive side of the Istanbul Convention as an important tool for the protection of women's human rights.

Keywords: domestic violence, violence against women, Istanbul convention

Úvod

Na Slovensku sa donedávna považovala téma násilia páchaného na ženách za okrajovú problematiku a predovšetkým za súkromnú záležitosť. Napriek medzinárodným a celoslovenským kampaniam, napriek oficiálnym výskumom, v našej krajine stále **pretrvávajú tendencie bagatelizovať násilie**, predstavujúce dennú realitu mnohých žien a vnímať ho prostredníctvom mýtov a predsudkov. Pritom pri násilí dochádza k ohrozeniu duševného aj fyzického zdravia žien, narušeniu ľudskej dôstojnosti a hrubému pošliapaniu ľudských práv. Do dnešného dňa **nebol v Slovenskej republike prijatý samostatný zákon, ktorý by upravoval násilie páchané na ženách alebo domáce násilie** tak, ako napr. v Rakúsku, Španielsku, Anglicku, Írsku, Turecku, Južnej Afrike, Cypre a pod.

Násilie páchané na ženách ako porušovanie ľudských práv žien a forma diskriminácie žien

Násilie páchané na ženách uznávajú za prejav nerovnosti medzi mužmi a ženami a za porušovanie základných ľudských práv všetky dokumenty zaoberajúce sa násilím páchaným na ženách a domácim násilím na pôde Organizácie spojených národov, Európskej únie a Rady Európy.

[1] Ústav štátu a práva SAV, *akzuzanamagurova@gmail.com*
[2] Ekonomická univerzita v Bratislave, *hanamagurova@gmail.com*

V rámci OSN je to Dohovor OSN o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW)[3], Deklarácia OSN o odstránení násilia páchaného na ženách z roku 1993 a Rezolúcia OSN o odstránení domáceho násilia na ženách z roku 2004, ktorá nadväzuje na, Viedenskú a Pekingskú deklaráciu.

K CEDAW-u boli prijaté aj dve všeobecné odporúčania zamerané na násilie páchané na ženách - č.12/1987 a č.19/1992. Odporúčanie 19 definovalo rodovo podmienené násilie ako diskrimináciu a upravilo zodpovednosť štátu za správanie sa súkromných osôb ak zanedbajú povinnú starostlivosť predchádzať porušovaniu práv, alebo nie sú schopné vyšetriť alebo potrestať porušenie práv a páchanie násilia.

Deklarácia OSN o odstránení násilia páchaného na ženách ako prvý medzinárodný ľudsko-právny dokument sústreďujúci sa predovšetkým na násilie páchané na ženách za „násilie na ženách“ považuje „akýkoľvek čin rodovo podmieneného násilia, ktorého dôsledkom je, alebo môže byť fyzická, sexuálna alebo duševná ujma alebo utrpenie žien, vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo akéhokoľvek obmedzovania slobody, či už vo verejnom alebo súkromnom živote" (čl.1). V Deklarácii sa poukazuje na to, že „násilie páchané na ženách je porušovaním práv a základných slobôd žien, pretože znemožňuje alebo celkom anuluje možnosť žien využívať svoje ľudské práva a základné slobody....“ a „je demonštráciou historicky asymetricky rozdelenej moci medzi mužmi a ženami, ktorá viedla k nadvláde mužov nad ženami a k diskriminácii žien a ktorá bránila ženám naplno rozvíjať svoje schopnosti, uznávajúc tiež, že násilie na ženách je jedným z rozhodujúcich spoločenských mechanizmov, pomocou ktorého sú ženy násilím zatláčané do podriadenej pozície oproti mužom....“

Podľa Rezolúcie OSN o odstránení domáceho násilia na ženách, je domáce násilie na ženách rodovo podmienené - dôsledkom nerovnosti sily medzi ženami a mužmi. Domáce násilie je „násilie, ktoré sa vyskytuje v rámci súkromnej sféry, vo všeobecnosti medzi jednotlivcami, ktorí sú pokrvne alebo intímne príbuzní". Je jedným z najrozšírenejších, ale najmenej viditeľných foriem násilia na ženách, pričom jeho dôsledky postihujú mnohé oblasti života obetí. Domáce násilie môže mať rozličné formy, zahŕňajúc fyzické, psychické a sexuálne násilie. Zvlášť sa poukazuje na sexuálne násilie v manželstve, ktoré je doposiaľ v mnohých krajinách považované za čisto súkromnú záležitosť.

V rámci EÚ sa podpora a ochrana práv žien postupne stala jednou z priorít ľudsko-právnej politiky. EÚ sa zameriava na násilie páchané na ženách, najmä v kontexte presadzovania rodovej rovnosti (napr. Stratégia rovnosti žien a mužov na roky 2010-2015, Európsky pakt pre rodovú rovnosť 2011-2015, závery Rady z decembra 2012 Boj proti násiliu na ženách a poskytovanie podporných služieb obetiam domáceho násilia), ako aj v kontexte právnej ochrany obetí násilia (Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov).

Rada EÚ síce v decembri 2008 prijala usmernenie EÚ o násilí voči ženám a boji proti všetkým formám ich diskriminácie[4], Európsky parlament prijal uznesenie 26. novembra 2009

[3] Schválený roku 1979, platný od 3.9 1981, pre ČSFR platný od 1987, zákon č. 62/1987 Zb. CEDAW definuje diskrimináciu žien čl. 1 ako „akékoľvek rozlišovanie, postihovanie alebo zvýhodňovanie na základe pohlavia, ktorých účelom alebo účinkom je poškodiť alebo porušiť uznávanie, užívanie alebo uplatňovanie ľudských práv a základných slobôd v politickej, ekonomickej, spoločenskej, kultúrnej, občianskej alebo vo všetkých ostatných oblastiach ženami bez ohľadu na ich manželský stav a na základe rovnosti mužov a žien." Dohovor upravil aj povinnosti štátov, ktoré na ochranu žien pred diskriminaciou musia urobiť. Princíp rovnoprávnosti sa musí odraziť v ich národných ústavách i ďalšej legislatíve, ktorá musí obsahovať aj prípadné sankcie zakazujúce akúkoľvek diskrimináciu žien.

[4] Jej cieľom bolo vytvoriť prostriedky na účinný boj proti porušovaniu ľudských práv v tejto oblasti.

o odstránení násilia páchaného na ženách[5] a 5. apríla 2011 uznesenie o prioritách a náčrte nového politického rámca EÚ zameraného na boj proti násiliu páchanému na ženách,[6] samostatná smernica týkajúca sa násilia páchaného na ženách však doteraz prijatá nebola.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (ďalej len smernica) v čl. 22 „Individuálne posúdenie obetí s cieľom identifikovať osobitnú potrebu ochrany" a čl. 23 „Právo obetí s osobitnou potrebou ochrany počas trestného konania" venuje zvláštnu pozornosť obetiam s osobitnou potrebou ochrany, a to obetiam rodovo podmieneného násilia alebo násilia páchaného blízkou osobou. Vo výkladovej časti smernice v ods. 17 sa zdôrazňuje, že ženské obete rodovo podmieneného násilia a ich deti si často vyžadujú osobitnú podporu a ochranu z dôvodu vysokého rizika druhotnej a opakovanej viktimizácie, zastrašovania a pomsty súvisiacich s takýmto násilím a v ods. 18, že násilím blízkou osobou sú neprimerane postihnuté ženy, pričom situácia môže byť ešte vážnejšia, ak je žena od páchateľa závislá ekonomicky, spoločensky alebo v súvislosti so svojím právom na pobyt.

Na úrovni Rady Európy bolo prijaté Odporúčanie Rec(2002)5 Výboru ministrov členským štátom o ochrane žien pred násilím v roku 2002, prijatím ktorého došlo k zosúladeniu terminológie i zjednoteniu východísk dokumentov OSN. V súlade s definíciou uvedenou v prílohe k Odporúčaniu sa má chápať výraz „násilie na ženách" ako akýkoľvek čin rodovo podmieneného násilia, ktorý má, alebo pravdepodobne bude mať za následok fyzickú, sexuálnu alebo psychickú ujmu či utrpenie ženy, vrátane vyhrážok uskutočniť takéto činy, prinútenie alebo svojvoľné zbavenie slobody, bez ohľadu na to, či sa tak stane vo verejnom alebo súkromnom živote. Toto zahŕňa „domáce násilie," vrátane, okrem iného fyzickej a duševnej agresie, citového a psychického zneužívania, znásilnenia a sexuálneho zneužívania, krvismilstva (incestu), znásilnenia medzi manželskými partnermi, riadnymi alebo príležitostnými partnermi a spolubývajúcimi, trestných činov spáchaných v mene cti, mrzačenia ženských pohlavných orgánov a sexuálneho mrzačenia a iných tradičných praktík, ktoré škodia ženám, ako sú napr. nútené manželstvá.

Keďže násilie na ženách, vrátane domáceho násilia, je výsledkom nerovnováhy moci v spoločnosti, predstavuje porušovanie ľudských práv a je hlavnou prekážkou na ceste prekonávania nerovností medzi ženami a mužmi. Napriek pozitívnemu vývoju v oblasti práva, politiky a praxe, sa tento problém stále vyskytuje v každom členskom štáte Rady Európy, na všetkých úrovniach spoločnosti. S cieľom nájsť východisko z tejto situácie, rozhodli sa hlavy štátov a vlád členských krajín Rady Európy spustiť v novembri 2006 Kampaň na boj proti násiliu na ženách, vrátane domáceho násilia, ktorá trvala až do polovice roku 2008.

Na odporúčania[7] nadviazal **Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácemu násiliu a o boji proti nemu („Istanbulský dohovor", resp. „ ID")**, ktorý bol prijatý 7. 4. 2011 na zasadnutí Rady Európy v Štrasburgu a dňa 11. mája 2011 pri

[5] V ňom vyzval členské štáty, aby zlepšili vnútroštátne právne predpisy a politiky na boj proti všetkým formám násilia páchaného na ženách a konali s cieľom odstrániť príčiny tohto násilia, a to v neposlednom rade uplatňovaním preventívnych opatrení, a vyzval Úniu, aby zabezpečila právo na pomoc a podporu všetkým obetiam násilia.

[6] EP navrhol stratégiu boja proti násiliu páchanému na ženách, domácemu násiliu a mrzačeniu ženských pohlavných orgánov ako základ budúcich legislatívnych nástrojov v oblasti trestného práva zameraných proti rodovo motivovanému násiliu vrátane rámca boja proti násiliu páchanému na ženách (politika, prevencia, ochrana, stíhanie, poskytovanie a partnerstvo), na ktoré by mal nadväzovať akčný plán EÚ.

[7] Okrem odporúčania (2002)5 o ochrane žien pred násilím aj odporúčanie (2007)17 o štandardoch a mechanizmoch rodovej rovnosti, odporúčanie (2010)10 o úlohe žien a mužov pri predchádzaní konfliktom a riešení konfliktov a pri budovaní mieru.

príležitosti 121. zasadnutia Výboru ministrov v Istanbule bol otvorený na podpis[8]. Ako sme už uviedli, Slovenská republika ID podpísala medzi prvými, ale doteraz ho neratifikovala[9].

Ratifikácia bola pritom plánovaná na koniec roka 2013. Jej predpokladom malo byť okrem iného, aj spracovanie právnej analýzy a predloženie na rokovanie vlády návrh na ratifikáciu. Slovenská republika deklarovala pri viacerých príležitostiach že ID čo najskôr ratifikuje, a to napr. na medzinárodnej úrovni, 24. septembra 2012 v rámci 67. zasadnutia Valného zhromaždenia OSN v New Yorku, ako aj v Národnom akčnom pláne pre elimináciu a prevenciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019[10]. Uvedený dátum sa potom posunul na rok 2014 a momentálne je ratifikácia Istanbulského dohovoru naplánovaná na tento rok.[11]

Istanbulský dohovor

ID je regionálny právne záväzný **ľudsko-právny nástroj, ktorý ustanovuje komplexné právne záväzné normy na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách a domáceho násiliu, ochranu jeho obetí a potrestanie páchateľov.** Odstránenie násilia páchaného na ženách dáva do širšieho kontextu dosiahnutia skutočnej rovnosti (rovnosti de facto) medzi ženami a mužmi, čo výrazne prispieva k prehlbovaniu uznania násilia na ženách ako formy diskriminácie. Svojou prepracovanosťou a komplexnosťou prináša nový impulz na odstránenie násilia páchaného na ženách a zabezpečenie efektívnej ochrany žien pred akoukoľvek formou násilia.

Čo sa týka vecného rozsahu, ID sa vzťahuje na všetky formy násilia na ženách, vrátane domáceho násilia, ktorému sú vystavené najmä ženy, alebo ktoré zasahuje ženy nepomerne viac, aj na ženy, ktoré sa stali obeťami rodovo podmieneného násilia. Čo je veľmi dôležité, podpora obetí pritom nie je podmieňovaná podaním trestného oznámenia a začatím trestného stíhania[12].

Z hľadiska osobného rozsahu, je ID je zameraný na odstránenie násilia páchaného na ženách a dievčatách, ďalej na odstránenie domáceho násilia páchaného na ženách (najmä domáceho násilia, ktorému sú vystavené najmä ženy, alebo ktoré zasahuje ženy nepomerne viac). Zdôrazňuje tak osobitosť problému násilia páchaného na ženách, ktorý si vyžaduje

---

[8] ID vstúpil do platnosti 01.08.2014 po ratifikácii 10 krajín vrátane 8 členských krajín. Ku dňu konania konferencie ID podpísalo 39 krajín, z ktorých ho ratifikovalo 21.

[9] ID je mnohostrannou medzinárodnou zmluvou prezidentskej povahy v zmysle článku 7 ods. 4 Ústavy SR o ľudských právach a základných slobodách a medzinárodnou zmluvou, ktorá priamo zakladá práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb, a preto sa vyžaduje pred jej ratifikáciou súhlas Národnej rady Slovenskej republiky. Dohovor je zároveň mnohostrannou medzinárodnou zmluvou v zmysle článku 7 ods. 5 Ústavy SR o ľudských právach a základných slobodách a medzinárodnou zmluvou, ktorá priamo zakladá práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a má prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky.

[10] http://www.tsk.sk/buxus/docs/dokumenty/dokumenty_socialna_pomoc/narodne_programy/Narodny_akcny_plan_pre_eliminaciu_a_prevenciu_nasilia_na_zenach_na_roky_2014_az_2019.pdf.

[11] Podrobnejšie o procese ratifikácie in Správa o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania a práv dieťaťa v slovenskej Republike za rok 2014, Bratislava 2015, s.43-45, dostupné na: http://snslp.sk/CCMS/files/Spr%C3%A1va_o_%C4%BDP_za_rok_2014_FINAL_na_net_ISBN.pdf
Holubová, B.,: Správa o násilí páchanom na ženách na Slovensku za roky 2012 a 2013. Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava 2014, s. 5-6, dostupné na: http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2014/Holubova/2287.pdf
Bargerová, Z., Holubová, B., Hrnčárová, N. J., Karlovská, D., Králová, S., Magurová, Z., Mesochoritisová, A.: Analýza Istanbulského dohovoru vo svetle verejných politík SR, Možnosť voľby o. z. 2014, s. 3, dostupné na: http://moznostvolby.sk/wp-content/uploads/2014/11/Text-Dohovor_do-PDF_10_12-3.pdf

[12] V porovnaní so Smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov nemusia mať tak status „obete trestného činu“.

špecifický prístup v porovnaní s inými obeťami domáceho násilia (napr. primárna prevencia spočívajúca v presadzovaní rodovej rovnosti, špecifické služby ako napr. bezpečné ženské domy a pod.). ID zároveň nabáda štáty, aby rozšírili ochranu na všetky obete domáceho násilia (napr. na mužov, deti a staršie osoby), keďže ide o jav, ktorý nemôže byť ignorovaný ani podceňovaný.

ID sa prierezovo venuje všetkým oblastiam, ktoré môžu mať dopad na odstránenie násilia na ženách a pomoci jeho obetiam – od trestného práva a trestného stíhania cez občianske hmotné právo, občianskoprávne prostriedky ochrany, odškodnenie až po medzinárodnú spoluprácu, zabezpečenie dostatočných finančných prostriedkov na implementáciu ID a následný boj proti rodovo podmienenému násiliu. Veľkým prínosom ID je zriadenie medzinárodnej skupiny nezávislých expertov (GREVIO) na účely monitorovania jeho implementácie na národných úrovniach.

Hlavnými cieľmi ID sú ochrana žien pred všetkými formami násilia, ako aj predchádzanie, stíhanie a odstránenie násilia na ženách a domáceho násilia. **Komplexnosť ID je vybudovaná na systéme, resp. štruktúre tzv. 4 P**, ktoré sa prelínajú naprieč celým ID a sú navzájom kompatibilné a podmieňujúce:

- **P**revention (Prevencia/Predchádzanie),
- **P**rotection (Ochrana),
- **P**rosecution (Stíhanie),
- Integrated **P**olicies (Integrované postupy).

Každý zo štyroch pilierov je následne rozpracovaný do konkrétnych opatrení, V oblasti **prevencie** je cieľom predchádzať násiliu na ženách a domácemu násiliu a zároveň prispieť k odstráneniu všetkých foriem diskriminácie žien a podporovať skutočnú rovnosť medzi ženami a mužmi vrátane posilnenia žien. Pri **Ochrane** (Protection) je potrebné ochraňovať ženy pred všetkými formami násilia. **Stíhanie** (Prosecution) sleduje cieľ trestne stíhať násilie na ženách a domáce násilie. Pilier **Integrovaná politika** (Integrated Policies) smeruje k naplneniu cieľa navrhnúť komplexný rámec, politiku a opatrenia na ochranu všetkých obetí násilia na ženách a domáceho násilia a pomoc všetkým obetiam násilia na ženách a domáceho násilia a je podporená aj s ďalšími cieľmi definovanými v článku 1.

Ako vyplýva zo Správy o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania a práv dieťaťa v Slovenskej Republike za rok 2014, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva považuje ID za dôležitý nástroj na elimináciu násilia na ženách, aby sa ženy nemuseli báť pokračovania, prípadne obnovenia násilia, ktorému boli vystavované. „Podpisom Istanbulského dohovoru Slovenská republika vyjadrila podporu takémuto dokumentu a aj tomu, čo predstavuje. Ratifikácia tohto dohovoru je preto pre Slovensko logický krok k potvrdeniu podpory bola proti násiliu na ženách. Napriek tomu, že ratifikácia Istanbulského dohovoru má svojich odporcov, jedná sa skôr o odpor voči rodovej rovnosti ako takej, nie voči tomu, čo si ID určil za cieľ“.[13]

Odporúčanie čo najskôr pripraviť ID na ratifikáciu a jeho implementáciu podporiť osobitným zákonom, ktorým by dôsledne napĺňal jeho zámer - Európu bez násilia na ženách a ich deťoch obsahuje aj Správa o násilí páchanom na ženách na Slovensku za roky 2012 a 2013.[14] V Analýze Istanbulského dohovoru vo svetle verejných politík SR autorky na

[13] Správa o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania a práv dieťaťa v slovenskej Republike za rok 2014, Bratislava 2015, s.48, dostupné na: http://snslp.sk/CCMS/files/Spr%C3%A1va_o_%C4%BDP_za_rok_2014_FINAL_na_net_ISBN.pdf

[14] *Holubová, B.,:* Správa o násilí páchanom na ženách na Slovensku za roky 2012 a 2013 Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava 2014, s.73, dostupné na: http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2014/Holubova/2287.pdf

viacerých miestach zdôrazňujú potrebu osobitného právneho predpisu, ktorý by komplexne riešil problematiku násilia páchaného na ženách[15].

Zákon o prevencii a odstránení rodovo-podmieneného násilia /násilia páchaného na ženách, návrhy de lege ferenda[16]

Doteraz nie je u nás násilie páchané na ženách ani domáce násilie v zákonodarstve definované a nebol prijatý ani samostatný zákon, ktorý by sa týkal násilia páchaného na ženách alebo domáceho násilia. Legislatívne úpravy jednotlivých mechanizmov ochrany pred násilím páchaným na ženách počnúc rokom 1999 prebiehali najmä prostredníctvom noviel trestného zákona, trestného poriadku, občianskeho zákonníka, občianskeho súdneho poriadku, zákona o policajnom zbore a zákona o odškodňovaní obetí. Aj po prijatí trestného zákona (zákon č.300/2005 Z. z.) a trestného poriadku (zákon č. 301/2005 Z. z.), ktoré sú účinné od 1. januára 2006 sa naďalej zotrvalo na všeobecnej úprave v rámci trestného práva. Prípady páchaného na ženách násilia a domáceho násilia pokiaľ dosiahnu intenzitu trestného činu, napĺňajú skutkovú podstatu niektorého z trestných činov proti životu a zdraviu, proti slobode a ľudskej dôstojnosti, proti rodine a mládeži a ďalšie. Až s odstupom času bol novelizovaný zákon č. 171/1993 Z. z. o policajnom zbore, v ktorom bol zavedený inštitút vykázania zo spoločného obydlia.

To znamená, že **určité civilnoprávne a trestnoprávne mechanizmy na ochranu pred násilím páchaným na ženách a domáceho násilia máme upravené a chýba už len komplexný zákon, ktorý by definoval násilie páchané na ženách vo všetkých jeho formách a prejavoch a v súlade s medzinárodnými dohovormi.** Dosiahne sa tak, definícia, ktorá nemôže byť obsiahnutá napr. v trestnom zákone, ktorý musí byť formulovaný rodovo neutrálne, bude obsiahnutá v samostatnom zákone a všetky profesie, ktoré budú v kontakte so ženami vystavenými násiliu budú pripravené poskytnúť pomoc a podporu.

Pred samotným spracovaním návrhu zákona o prevencii a odstránení rodovo-podmieneného násilia/násilia páchaného na ženách sa zainteresované ministerstvá spolu s odborníkmi/odborníčkami budú musieť **dohodnúť na troch najzákladnejších otázkach** – vecnom a osobnom rozsahu zákona a o terminológii.

1. **Komplexný zákon**

Všetky medzinárodné dokumenty zamerané na problematiku násilia páchaného na ženách zdôrazňujú nevyhnutnosť komplexnej právnej úpravy, zameranej okrem účinného trestného stíhania všetkých foriem násilia na ženách, aj na prevenciu a odstránenie násilia a posilnenie, podporu a ochranu žien, ktoré boli vystavené násiliu. Východiskom právnej úpravy by mali byť najmä: **Istanbulský dohovor** a **Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012**, ktorou sa ustanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady2001/220/SVV, ktorá musí byť transponovaná do 16. novembra 2015.[17]

---

[15] *Bargerová, Z., Holubová, B., Hrnčárová, N.J., Karlovská, D., Králová, S., Magurová, Z., Mesochoritisová, A.:* Analýza Istanbulského dohovoru vo svetle verejných politík SR, Možnosť voľby o. z. 2014, s. 36, dostupné na: http://moznostvolby.sk/wp-content/uploads/2014/11/Text-Dohovor_do-PDF_10_12-3.pdf

[16] Vzhľadom na rozsah príspevku sa venujeme len vybraným základným problematickým okruhom.

[17] Pôvodne sa plánovalo prijatie samostatného zákona o obetiach trestných činov. Ten mal definovať obeť, obeť s osobitnou potrebou ochrany – ako napr. dieťa, osoba so zdravotným postihnutím, obeť rodovo podmieneného násilia a násilia páchaného blízkou osobou, obeť terorizmu a pod. Zákon mal upraviť právo obete na bezplatnú odbornú pomoc, informácie na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom, ochranu súkromia, ochranu pred sekundárnou viktimizáciou, právo na odškodnenie obetí, podporu subjektov poskytujúcich pomoc obetiam,

2. **Samostatný zákon**

Preventívne aj ochranné opatrenia pred násilím páchaným na ženách sa odlišujú od opatrení pred násilím na deťoch[18] a senioroch. Z toho dôvodu je vhodné, **aby tieto jednotlivé problematiky boli upravované samostatne** a zákon o násilí na ženách by sa vzťahoval len na ženy zažívajúce násilie a ich deti.

3. **Terminológia**

Pre účely zákona nevyhnutné zadefinovať pojmy, ktoré sa v legislatíve doteraz nepoužívali alebo neboli zadefinované. Patria k nim napr. pojmy **ako násilie páchané na ženách, domáce násilie, rodovo podmienené násilie, obeť[19], formy násilia ako fyzické, psychické, ekonomické, sociálne a sexuálne, druhotná viktimizácia, bezpečný ženský dom a pod.** Východiskom budú vyššie uvedené medzinárodné dokumenty, ako aj Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násilia na ženách na roky 2014-2019[20].

Popri tom bude treba prijať osobitné legislatívne opatrenia, t. j. zaviesť definície obsiahnuté v samostatnom zákone aj do trestného práva hmotného a procesného, civilného práva apod., aby došlo k zjednoteniu terminológie. Pri terminológii v národnej legislatíve treba vychádzať z už zaužívaných pojmov a definícií a dbať, aby pod ich vplyvom nedošlo k nevhodnému posunu významu jednotlivých pojmov. Zároveň bude nevyhnutné zrevidovať aj niektoré nepresné preklady oficiálnych dokumentov do slovenčiny[21].

Záver

Na Slovensku podľa výskumu Agentúry Európskej únie pre základné práva (FRA) počas svojho života zažije fyzické a/alebo sexuálne násilie 34% žien, počas dvanástich mesiacov zažije fyzický a/alebo sexuálny útok každá desiata žena. **Celkový výskyt partnerského a nepartnerského násilia by sa zvýšil zohľadnením psychického násilia, akým je excesívna kontrola, udržiavanie ženy v ekonomickej závislosti, ponižovanie a zastrašovanie, obmedzovanie slobody, vyhrážanie zabitím a ublížením deťom a iné psychické násilie, ktoré zažíva 47% žien**. Stalking – prenasledovanie

---

vrátane systému akreditácie a vytvorenia registra, inštitucionálneho zabezpečenia pomoci. Napokon sa pristúpilo len k prijatiu noviel trestnoprávnych kódexov.

[18] V súčasnosti sa ochrane detí venuje napr. zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele.

[19] Viď poznámku 12.

[20] NAP bol schválený v decembri 2013.Jeho hlavným cieľom je vytvorenie, implementácia a koordinácia komplexnej celoštátnej politiky pre oblasť prevencie a eliminácie násilia na ženách. NAP obsahuje definíciu pojmov (prevzatých z Istanbulského dohovoru) a nasledujúce operačné ciele: a) posilniť právny a inštitucionálny rámec za účelom uznania práv žien a ich ochrane proti všetkým formám násilia na ženách a zabezpečiť, aby štátne orgány, vrátane súdnych orgánov konajúcich v mene štátu, konali v súlade s týmto záväzkom; b) zabezpečiť rýchlu, efektívnu a dostupnú pomoc všetkým ženám, ktoré sú vystavené násiliu alebo hrozbe násilia a to s ohľadom na špecifické potreby, ktoré z ich situácie vyplývajú; c) zabezpečiť kvalitnú a efektívnu pomoc pomocou štandardizovaných postupov pre pomáhajúce profesie a orgány činné v trestnom konaní; d) zabezpečiť rodovo citlivé vzdelávanie všetkých pomáhajúcich profesií a zainteresovaných subjektov v oblasti prevencie a eliminácie násilia na ženách; e) predchádzať vzniku násilia a akejkoľvek situácii, ktorá prispieva k vzniku a tolerancii násilia. Jednotlivé operačné ciele sú následne rozpracované do konkrétnych úloh. http://www.tsk.sk/buxus/docs/dokumenty/dokumenty_socialna_pomoc/narodne_programy/Narodny_akcny_plan_pre_eliminaciu_a_prevenciu_nasilia_na_zenach_na_roky_2014_az_2019.pdf.

[21] Podrobnejšie k nesprávnemu prekladu niektorých ustanovení ID pozri *Bargerová, Z., Holubová, B., Hrnčárová, N. J., Karlovská, D., Králová, S., Magurová, Z., Mesochoritisová, A.:* Analýza Istanbulského dohovoru vo svetle verejných politík SR, Možnosť voľby o. z., 2014, dostupné na: http://moznostvolby.sk/wp-content/uploads/2014/11/Text-Dohovor_do-PDF_10_12-3.pdf.

partnerom zažíva 31% žien. Sexuálne obťažovanie, jeho ťažšie formy, zažíva počas svojho života 40% žien.[22]

Ratifikácia ID a jeho implementácia **podporená aj prijatím osobitného komplexného zákona na ochranu žien pred akýmkoľvek násilím** je len **prvým krokom** k zníženiu tak vysokého výskytu násilia na ženách, ako to vyplýva z Celoeurópskeho výskumu násilia na ženách realizovaného FRA.

Použitá literatúra:

- *Bargerová, Z., Holubová, B., Hrnčárová, N. J., Karlovská, D., Králová, S., Magurová, Z., Mesochoritisová, A.:* Analýza Istanbulského dohovoru vo svetle verejných politík SR, Možnosť voľby o. z., 2014, 230 s., dostupné na: http://moznostvolby.sk/wp-content/uploads/2014/11/Text-Dohovor_do-PDF_10_12-3.pdf
- *Holubová, B.:* Správa o násilí páchanom na ženách na Slovensku za roky 2012 a 2013, Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava 2014, 81 s., dostupné na: http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2014/Holubova/2287.pdf
- *Malíková, D., Holubová, B.:* Národná linka pre ženy zažívajúce násilie ako zdroj informácií o obetiach kriminality. In Obete kriminality, Paneurópska vysoká škola 2015, ISBN 978-80-89726-45-5, 243 s.
- Agentúra Európskej únie pre základné práva (FRA) Násilie na ženách Celoeurópsky výskum 2012 dostupné na: http://fra.europa.eu/en/data-and-maps/violence-against-women-survey/survey-information
- Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence: http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210
- Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory report: http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210
- Istanbulský dohovor celé znenie v SJ dostupné na: http://moznostvolby.sk/dohovor-rady-europy-o-predchadzani-nasiliu-na-zenach-a-domacemu-nasiliu-a-o-boji-proti-nemu-i-cele-znenie/
- Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Bratislava, 2013, ISBN: 978-80-89125-17-3, 33s., dostupný na: http://www.tsk.sk/buxus/docs/dokumenty/dokumenty_socialna_pomoc/narodne_programy/Narodny_akcny_plan_pre_eliminaciu_a_prevenciu_nasilia_na_zenach_na_roky_2014_az_2019.pdf.
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady dostupná na: 2001/220/SVV http://www.ja-sr.sk/files/Smernica_EP_a_rady_2012_29_EU_z_25_10_2012.pdf.
- Správa o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania a práv dieťaťa v Slovenskej Republike za rok 2014, Bratislava 2015, ISBN: 978-80-89016-77-8, 215 s., dostupné na: http://snslp.sk/CCMS/files/Spr%C3%A1va_o_%C4%BDP_za_rok_2014_FINAL_na_net_ISBN.pdf.

[22] *Malíková, D., Holubová, B.:* Národná linka pre ženy zažívajúce násilie ako zdroj informácií o obetiach kriminality. In Obete kriminality, Paneurópska vysoká škola 2015, s. 72-87.

Stručná história *skrytého* vyšetrovania – počiatky využívania policajných agentov v procese zisťovania a objasňovania trestnej činnosti vo Francúzsku, Veľkej Británii a v Spojených štátoch amerických

Brief history of undercover investigation – the beginning of the use of undercover agents in criminal investigation in France, United Kingdom and USA

JUDr. Eva Viktória Malíková[1]

Abstrakt:
Príspevok je zameraný na históriu využívania utajených policajných metód, najmä využívanie policajných agentov, v procese vyšetrovania trestnej činnosti. Autorka sa venuje raným počiatkom využívania uvedených policajných techník, tak ako sa vyprofilovali v podmienkach Francúzska, Veľkej Británie a v Spojených štátoch amerických.

Kľúčové slová: agent, skryté vyšetrovanie, utajené policajné vyšetrovanie

Abstract:
The submission is focused on the history of undercover police methods - mainly the use of undercover police officers - in the context of criminal investigation. The author briefly analyses the onset of the use of such police techniques in France, United Kingdom and the United States of America.

Keywords: undercover agent, undercover investigation, cover police investigation

Úvod

Inštitút agenta je v kontexte slovenského právneho poriadku jedným z prostriedkov operatívno-pátracej činnosti, ktorého využitie prichádza do úvahy za zákonom predpísaných podmienok predovšetkým pri vyšetrovaní špecificky závažnej trestnej činnosti – v zmysle úpravy tohto inštitútu obsiahnutej v § 117 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku ide vo všeobecnosti o zločiny, trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti, trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa, korupčné trestné činy a trestné činy extrémizmu. V odborných kruhoch je inštitút agenta už tradične prijímaný s istou dávkou kontroverzie – ako relatívne mladý inštitút nášho právneho poriadku je neustále, predovšetkým zo strany právnych teoretikov, podrobovaný kritike, najmä v súvislosti s rozporuplnými otázkami medzí beztrestnosti agenta, možného rizika policajnej provokácie, a podobne. Tento príspevok sa týchto otázok dotýka iba okrajovo, vo svojom zmysle však mapuje ich počiatok. Je venovaný samotným začiatkom utajeného vyšetrovania a v tomto kontexte i kriminálneho vyšetrovania ako takého a úlohe, ktorú v ňom zastávali práve utajení vyšetrovatelia a informátori, z ktorých sa, po nevyhnutnej evolúcii práva i polície ako štátnej inštitúcie, stali dnešní agenti, teda histórií, ktorej výsledkom je inštitút agenta, dnes vlastný takmer každému európskemu, ale i svetovému právnemu poriadku či policajnej praxi.

[1] interný doktorand Ústavu verejného práva, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
malikova.evaviktoria@gmail.com

Všeobecne k histórii využívania policajných agentov

Už v nadväznosti na stručný úvod je vhodné poznamenať, že využívanie agentov, resp. „skrytých“ vyšetrovateľov v trestnom konaní, je vo svojej podstate vlastným, t. j. pôvodným konceptom kontinentálneho právneho systému, v podmienkach ktorého archetyp tohto inštitútu, dnes využívaného celosvetovo s logickými odchýlkami týkajúcimi sa konkrétnych právnych úprav a špecifikácie využitia, pôvodne vznikol. Napriek pozornosti, ktorá je aj slovenskou odbornou verejnosťou venovaná využívaniu agentov na účely získavania dôkazného materiálu v podmienkach Spojených štátov amerických, kde je tento proaktívny trestnoprávny nástroj skutočne využívaný v porovnaní s európskymi štátmi v oveľa výraznejšej miere, celkom jednoznačne nejde o nástroj vlastný *common law* ako celku a už vôbec nie americkému trestnému právu[2], ako to mnohokrát mylne naznačujú publikácie venujúce sa zbežne aj otázke historického ukotvenia inštitútu agenta v širších súvislostiach. To však môže byť zapríčinené najmä skutočnosťou, že až v podmienkach trestného práva Spojených štátov došlo k určitému upresneniu úlohy agenta pri objasňovaní trestnej činnosti, k bližšej špecifikácii osobnostných a funkčných predpokladov na výkon jeho úlohy, ako aj k prvým pokusom o jasnú definíciu reálnych limitov uplatnenia dôkazov získaných prostredníctvom agenta v procese vyšetrovania a v procese dokazovania v konaní pred súdom, a to najmä s ohľadom na koncept právneho štátu a základné úlohy trestného konania v jeho rámci. Vo svojej podstate však ide o pôvodný európsky nástroj, ktorého primárnou úlohou bolo už v počiatkoch napomôcť pri získavaní informácii a dôkazov o trestnej činnosti, ktorej spoľahlivé preukázanie bolo iným spôsobom takmer nemožné či zrejme neefektívne. Tak je tomu *de facto* i v súčasnosti, vzhľadom na dobový kontext a nevyhnutný pokrok vyšetrovacích metód však logicky došlo k zúženiu okruhu trestnej činnosti, v prípade ktorej je jeho využitie nielen vhodné, ale v zmysle dnešných trestnoprávnych štandardov aj prípustné.

Ešte pred hlbšou analýzou historických súvislostí týkajúcich sa inštitútu agenta v trestnom konaní je zároveň vhodné poznamenať, že ide o súvislosti, ktoré sa v začiatkoch týkajú i využitia iných osôb, ktoré policajné zložky v súčasnosti pri výkone svojich úloh bežne využívajú, či už hovoríme o informátoroch vo všeobecnosti, o legalizantoch alebo o tzv. spolupracujúcich obvinených. Rovnako sa týkajú aj využívania „agentov“ mimo rámca vyšetrovania trestnej činnosti – t. j. aj na úlohy, ktoré možno slovníkom súčasnosti priradiť predovšetkým bezpečnostným službám informačného charakteru a ktoré spočívajú v rozviednej či kontrarozviednej činnosti. Aj vedomie tejto skutočnosti je podľa môjho názoru nápomocné pri snahe o bližšie pochopenie viacerých spoločenských výhrad proti využívaniu tohto inštitútu vo všeobecnosti, zvlášť preto, že mnohé z nich nestratili svoju relevantnosť ani v súčasnosti.

Všeobecne možno konštatovať, že počiatok a vlastná história využívania policajných agentov sa týka obdobia zhruba posledných dvoch storočí, a to bez ohľadu na skutočnosť, že s istou dávkou abstrakcie od definičných znakov inštitútu agenta ako trestnoprávneho nástroja špecificky zameraného na získavanie informácii o protiprávnej či priamo trestnej činnosti by sme mnohé jeho aspekty mohli identifikovať v rôznych podobách a formách i v omnoho skorších obdobiach (niektorí autori v tomto zmysle uvádzajú napríklad už využívanie špehov a informátorov v starovekom Ríme na účely zhromažďovania informácií o svojich politických rivaloch[3]). Ako koniec koncov uvádza napríklad i Gary Marx už na úvodných stranách svojej

[2] MARX, G. T.: *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley : University of California Press, 1988, s. 17

[3] KRUISBERGEN, E. W. – DE JONG, D. - KLEEMANS, E. R.: Undercover policing: assumptions and empirical evidence. In *British Journal of Criminology*, 2011, vol. 51, s. 395

sociologickoprávnej štúdie *Undercover*, jednoznačne najucelenejšieho diela venovaného problematike utajeného vyšetrovania v amerických podmienkach, „*klam, pokušenie a informátori sú odveké a skutočne univerzálne nástroje sociálnej kontroly*.“[4] Odvekú fascináciu ľudstva utajeným hľadaním informácií či sledovaním skrytých záujmov s využitím falošných identít na ten účel dokazuje i fakt, že ide o hádam najobľúbenejší literárny *tropus* hlboko zakorenený v západnej kultúre, ktorý sa opakuje takmer šablónovo aj v dnes už skutočne starobylých náboženských a mytologických textoch. Za všetky možno uviesť azda tie najznámejšie - či už ide o príbehy starej nórskej mytológie o putovaní Odina v prestrojení po Midgarde, zemi smrteľníkov, a preverovania ich viery a oddanosti, či o samotnú Bibliu, v ktorej okrem informátora Judáša rovnako nájdeme príklad Evy a hada v rajskej záhrade. Práve na ten pritom kuriózne doslovne odkazuje aj jedno z prvých historických rozhodnutí súdov USA týkajúcich sa posudzovania neprípustnej provokácie protiprávneho konania a tým vlastne aj o rozhodnutie zakladajúce doktrínu tzv. *entrapmentu* z roku 1864[5], pričom v tom kontexte naň rovnako nadväzuje i bohatá vedecká literatúra venovaná tejto problematike v 20. a v 21. storočí[6] – svedčí o tom *de facto* i samotná doktrína „*plodov z otráveného stromu*“, týkajúca sa zákonnosti a v tej súvislosti použiteľnosti dôkazov v trestnom konaní, ktorá je blízka rovnako českej a slovenskej právnej vede, no odkazuje na ňu v mnohom i príslušná judikatúra najvyšších súdov oboch štátov.

Bez ohľadu na príťažlivosť kultúrne hlboko zakorenených obrazov, na ktoré sa veda a vo vyššie naznačenom zmysle napr. i raná americká prax týkajúca sa posudzovania provokačného konania obracia, o kvázi systematickom a z dnešného hľadiska jasne identifikovateľnom uskutočňovaní *skrytého* vyšetrovania môžeme logicky hovoriť až v súvislosti s adekvátnymi podmienkami, za ktorých bolo možné realizovať vyšetrovanie vo všeobecnosti. V tomto zmysle o modernej histórii služieb kriminálnej polície a o histórii využívania agentov možno uvažovať až približne od konca 18. stor. a nevyhnutne sa v nej odráža i zmena samotnej spoločnosti v tomto období ako v období, v ktorom v dôsledku revolučnej vlny, ktorá sa dotkla prakticky celej Európy, došlo nielen k výraznému posunu v oblasti vnímania primárnych úloh štátu či jeho charakteru v všeobecnosti, ale nevyhnutne i k tomu zodpovedajúcemu „prevratu“ v právnom myslení. Aj samotná *Deklarácia práv človeka a občana* (1789), ktorú spätne môžeme považovať za najsvetlejší bod právneho kontextu Francúzskej revolúcie, ktorá ovplyvnila smerovanie európskeho vývoja v nasledujúcich storočiach a ktorej negatívne i pozitívne dozvuky pomohli formovať mnohé zo súčasných inherentne európskych nielen právnych, ale i ústavnopolitických princípov, inšpirovala v nasledujúcich desaťročiach a storočiach celý ľudskoprávny smer, ktorý zmenil charakter práva ako takého a dnes je jeho neodmysliteľnou súčasťou. Stalo sa tak napriek tomu, že Deklarácia ako taká bola *de facto* jej samotnými autormi a iniciátormi v celej svojom rozsahu kompromitovaná porevolučným jakobínskym terorom, kedy sa stala normou, ktorej obskúrne pokrivené dodržiavanie poprelo jej pôvodne zamýšľaný obsah. Podstatnou skutočnosťou však zostáva, že išlo o deklaráciu v dobovom kontexte nových a skutočne revolučných právnopolitických ideí, ktoré po ich prvotnom deklarovaní európsku spoločnosť už nikdy celkom neopustili.

Ako vyplýva už z jej samotného názvu, išlo pritom o dokument určený občianskej spoločnosti, o ideologický odklon od už prežitého feudálneho štátneho zriadenia, ktorého právo nedokázalo reagovať ako na dynamické spoločenské zmeny, tak ani na zmeny, ktoré na spoločnosť v prvom rade pôsobili v dôsledku nevyhnutného pokroku. Práve v búrlivom,

---

[4] MARX, G. T.: *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley : University of California Press, 1988, s. 17 (prekl. aut.)

[5] ROIPHE, R. 2003. The Serpent Beguiled Me: A History of the Entrapment Defense. In *Seton Hall Law Review*, Vol. 33, Issue 2, s. 257

porevolučnom Francúzsku pritom rozvrat verejného prostredia spolu s meniacimi sa hodnotami spoločnosti poukázal rovnako i na prvú slabinu občianskej spoločnosti – občianske práva a slobody nemôžu byť absolútne, lebo ich vlastná neobmedzenosť ich nulifikuje. Paradoxne musia v byť v záujme ich vlastnej ochrany a najmä ich garancie v nevyhnutnej miere obmedzené, pričom kontrola ich dodržiavania musí byť zároveň kontrolou nad správaním, ktoré smeruje k porušeniu, resp. popretiu týchto práv a slobôd.

Pod vplyvom týchto skutočností preto nevyhnutne došlo i k prehodnocovaniu rozsahu právomocí a efektivity metód kvázipolicajných zložiek štátu a vznikol priestor pre úvahy o budúcich úlohách a postavení týchto orgánov. V neistom období návratu k monarchii a v nasledujúcich rokoch, v ktorých vo Francúzsku revolučné a kontrarevolučné snahy nikdy celkom neutíchli, bola nevyhnutnosť existencie takýchto orgánov vzhľadom na stav spoločnosti a rozmáhajúcu sa kriminálnu činnosť iba zvýraznená. Tento vývoj nebol samozrejme výlučne prepojený so špecifickými podmienkami vo Francúzku, kde šlo rovnako viac menej o konvergenciu viacerých faktorov, z ktorých nie najmenej podstatným bol i samotný vývoj spoločnosti – práve vďaka tomuto spolupôsobeniu politickoprávnej obrody, pokusov o definovanie a realizáciu doktríny občianskej spoločnosti, neistoty výkonu verenej moci spojenej s (opakovanou) zmenou štátneho zriadenia a nastupujúceho vedeckého pokroku je však vhodné o dejinách modernej polície za súčasného ohľadu na tému príspevku hovoriť práve v tomto kontexte. Podmienky v ostatných európskych štátov však v nevyhnutnej dejinnej nadväznosti rovnako speli obdobným smerom, a pokiaľ ide výlučne o otázku organizácie policajných zložiek a formuláciu ich základných úloh, v mnohom boli priamo inšpirované konceptom, ktorý vo francúzskom prostredí vznikol a ktorému bude v ďalšom texte venované osobitné miesto.

Pokiaľ ide konkrétne o novodobú históriu policajného vyšetrovania trestnej činnosti, teda aktívnej činnosti na ten účel inštitucionálne vytvorených a funkčne vybavených policajných orgánov, ako už bolo naznačené, je do veľkej miery priamo prepojená s históriou samotného využívania agentov, jednak ako utajených policajných vyšetrovateľov či iných osôb, ktoré sa v prospech policajných orgánov podieľali na ich činnosti spočívajúcej v zisťovaní a objasňovaní trestnej činnosti. V prvom rade je to zapríčinené skutočnosťou, že dovtedajšou úlohou bezpečnostných zložiek jednotlivých európskych štátov, a to až do obdobia neskorého novoveku, resp. obdobia skorých moderných dejín, bolo predovšetkým preventívne prispievať k znižovaniu kriminality – samotná investigatívna činnosť bola minimálna, a rodiace sa princípy moderného európskeho štátu od počiatku nepriamo odporovali väčšej angažovanosti verejnej moci na kontrole spoločnosti, ktorá sa pod vplyvom politického i právneho osvietenstva rapídne menila. Na tomto mieste je pritom potrebné pripomenúť, že i mnohé, v súčasnosti absolútne nespochybňované inštitúty vyšetrovania, prakticky neexistovali – pokiaľ nebola trestná činnosť oznámená poškodeným, resp. nešlo o vlastné záujmy štátu, výkonné orgány po nej s výnimkou jej skutočne neobvykle násilných, finančne devastačných alebo inak nebezpečných prejavov nepátrali. Oznamovaná trestná činnosť bola vyšetrovaná zväčša výlučne na základe vykonaných výsluchov a dôkazov, ktoré boli predložené – najmä samotným oznamovateľom. Policajné hliadky boli uniformované a ich činnosť prakticky spočívala v obchádzaní verejných priestranstiev, pričom svojim výzorom a prítomnosťou mali v teórii odradiť od trestnej činnosti jej potenciálnych páchateľov.

Súčasná urbanizácia a industrializácia spoločnosti koncom 18., ale najmä v 19. storočí, s ktorou sa priamoúmerne zvyšovala i celková miera kriminality, však ukázala, že vlažná kontrola tohto fenoménu s ťažiskom v preventívnom pôsobení nie je adekvátnou, ani efektívnou odozvou na reálne existujúci spoločenský stav. V naznačenom kontexte nie je vecou historickej náhody ani fakt, že fenomén detektívnej literatúry sa zrodil práve v tomto období, kedy miera kriminality v meniacej sa štruktúre veľkomiest dosahovala dovtedy

nevídané rozmery, výkonná moc a jej orgány stáli na začiatku novej éry, ktorá vyžadovala zároveň slobody občianskej spoločnosti i ich náležitú štátnu ochranu a vedecko-technický rozmach položil základy kriminalistiky tak, ako ju dnes poznáme – pretože „každý kontakt zanecháva stopu“, a ich zbieranie a skúmanie, dnes skutočne elementárne v každom vyšetrovaní, sa postupne stalo možnou a samozrejmou súčasťou policajnej práce a začalo značne meniť možnosti dokazovania trestnej činnosti[7]. Aj sarkastické poznámky Sherlocka Holmesa na adresu kompetentnosti Scotland Yardu v tomto kontexte nie sú iba literárnou barličkou, ktorá dodnes prežíva v populárnej kultúre, ale i reálnym dobovým odrazom premeny policajných orgánov a hľadania ich úlohy v procese vyšetrovania trestnej činnosti, ktoré neprežívalo svoju krízu, ale ktoré sa práve stalo samostatným štádiom už existujúceho trestného procesu a ktorého presné úlohy, inštitúty a metódy sa práve začali dynamicky vyvíjať a profilovať. Štvavý a takmer obsesívny záujem inšpektora Javerta z Hugových *Bedárov* o dolapenie galejníka Valjeana nie je iba katalyzátorom deja dodnes populárneho románu, ktorý zmenil dejiny svetovej literatúry, ale i odrazom iniciatívy a aktívnej úlohy polície pri vyšetrovaní a dokazovaní trestnej činnosti, ktorá v čase, do ktorej je román zasadený, bola i keď nadneseným, ale verným odrazom toho, ako boli nové roly policajných orgánov percipované spoločnosťou. Hugo v tomto zmysle vedel, aké prvky realizmu do svojho diela vkladá – nevyhnutne to vedieť musel ako blízky priateľ Françoisa Vidocqa, ktorého prítomnosť vidíme v Javertovi i v Doylovom *Holmesovi,* a ktorý ako prvý skutočne využíval v procese vyšetrovania „agentov“, ktorých nevyhnutná dejinná premena sa odráža i v dnešnom charaktere tohto (už trestnoprocesného) inštitútu väčšiny štátov kontinentálneho právneho systému i systému *common law,* a ktorý v závere svojho aktívneho verejného života *de facto* vymyslel a definoval povolanie súkromného detektíva.

Francúzsko

Eugène François Vidocq sa narodil v roku 1775 vo francúzskom Arrase a počas najbúrlivejšieho obdobia francúzskych dejín prežil skutočne dobrodružnú „kariérnu“ dráhu.[8] V mladom veku pre krádež utiekol z domu, cestoval po krajine s cirkusom a neskôr sa pridal k bourbonovskej armáde, z ktorej po menších či väčších prešľapoch dezertoval a na čas sa túlal po krajine, pre drobné krádeže a podvody sa viackrát dostal do väzenia, z ktorého sa mu s použitím rôznych prestrojení a dôvtipu podarilo viackrát úspešne utiecť a to až do času, keď bol pre falšovanie úradnej listiny odsúdený na galeje. Po ďalšom úteku a následnom zadržaní mu bola v roku 1809 náčelníkom lyonskej polície, Jeanom-Pierrom Duboisom, „ponúknutá“ rola policajného informátora vo väznici, pričom tento moment bol v jeho živote zlomový - keďže bol dostatočne inteligentný a zároveň dokonale poznal kriminálne prostredie, dosahoval pomerne výrazné úspechy. V roku 1811 po prepustení z výkonu trestu pokračoval na plný úväzok v práci pre parížsku políciu, pričom povesť bývalého galejníka, znalosť prostredia ako aj mnohé kontakty z jeho vlastnej kriminálnej dráhy mu čoskoro pomohli získať si dôveru parížskeho podsvetia.[9] Touto cestou sa aktívne zúčastňoval na zbieraní informácii o už spáchaných, ale aj plánovaných trestných činoch, pričom široká paleta jeho falošných identít a prestrojení mala za dôsledok, že sa dokázal dlhodobo vyhýbať podozreniu

[7] Pozn. aut.: V citácii uvedený tzv. princíp výmeny, ktorého autorom je E. Locard, prezývaný „francúzsky Sherlock Holmes“; pozri napr. ERZINÇLIOGLU, Z.: *Forenzná kriminalistika – od stopy zločinu po súdny dôkaz*. Bratislava : Fortuna Libri, 2008, s. 9

[8] Pozn. aut.: Jeho život pomerne farbisto popisuje najmä samotná autobiografia, ktorá vyšla aj v slovenskom preklade – pozri VIDOCQ, F.: *Z galejníka policajným prefektom 1 - 4*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1969.

[9] RAMSLAND, K.: François Eugéne Vidocq: World's first undercover detective. In *Forensic Examiner*, 2006, no. 2, s. 50

tých, v ktorých prítomnosti pôsobil. V rovnakom roku neformálne zorganizoval tzv. *Brigade de la Sûreté* („bezpečnostnú čatu"), skupinu osôb, ktoré verboval najmä spomedzi bývalých trestancov a ktorej úspechy prispeli k tomu, že už o rok neskôr sa čata stala oficiálnym útvarom včleneným do štruktúry Policajnej prefektúry a v roku 1813 bola dekrétom Napoleona Bonaparte oficiálne ustanovená za štátnu bezpečnostnú políciu pod názvom *Sûreté Nationale*, „*ktorá sa rýchlo stala najväčšou a najúspešnejšou policajnou organizáciou na svete*."[10]

Za úspechom *Sûreté* do veľkej miery stáli práve Vidocqove metódy, ktoré sa v žiadnom prípade neobmedzovali na preventívne pôsobenie a mali skôr proaktívny charakter – trestná činnosť bola políciou vyšetrovaná z vlastnej iniciatívy, za jej aktivitami bol plánovaný postup proti konkrétnym kruhom kriminálnej sféry. Už v prvých rokoch činnosti uskutočnila *Sûreté* mnohé skutočne ambiciózne policajné akcie s reálnymi výsledkami. Inovatívne praktiky umožnili jej vyšetrovateľom preniknúť priamo k jadru parížskeho zločinu, ktoré zostávalo tradičnými policajnými prostriedkami nedosiahnuteľné.[11] Vidocq v pozícii policajného prefekta do policajných radov v mnohých prípadoch verboval osoby z kriminálneho prostredia, vo veľkom využíval informátorov a spolupracujúce osoby aktívne pôsobiace v tomto prostredí (okrem samotného vyšetrovania trestnej činnosti možno teda konštatovať, že vôbec po prvýkrát môžeme v tejto súvislosti uvažovať o určitom koncepte dlhodobého kriminálneho spravodajstva)[12], svojich vlastných interných agentov (platených z prostriedkov mimo oficiálny rozpočet) sám školil, využívajúc svoje vlastné vedomosti o parížskom podsvetí s dôrazom na to, že „*pozorovanie je prvým pravidlom vyšetrovania*"[13], pričom na mnohých policajných akciách sa sám i naďalej aktívne zúčastňoval. Vytvoril pomerne rozsiahlu kartotéku známych parížskych zločincov a zároveň zaviedol systém návštev jeho detektívov vo väzniciach, kde sa zoznamovali s tými najnebezpečnejšími z nich[14] – práve v duchu uvedeného hesla. Mimo svojej policajnej kariéry poskytoval svoje služby ako súkromný vyšetrovateľ i popri svojej práci náčelníka *Sûreté*, sám však formálne po dlhú dobu zostával aj napriek tomu osobou, na ktorej perzekúcii mal štát záujem pre nie celkom uzavretý prípad falšovania úradného dokumentu, kvôli ktorému sa pôvodne dostal na galeje. Oficiálne mu bola udelená milosť až v roku 1817 kráľom Ľudovítom XVIII., keď už bolo celkom zjavne zrejmé, že jeho prínos vyvážil negatíva jeho minulosti. Aj napriek tomu však jeho kariéra nezostávala bez kontroverzie – mnohí z usvedčených páchateľov namietali, že boli na trestnú činnosť priamo navedení policajným agentom, resp. že scenár trestného činu, ktorý pod vplyvom a za účasti policajného agenta spáchali, bol vopred cielene premyslený.

Osobitne dôležité a závažné boli rovnako i argumenty nasmerované proti činnosti Vidocqovych agentov počas tzv. Júnovej rebélie, resp. Parížskeho povstania republikánskych sympatizantov v roku 1832. Policajný zásah v rámci povstania bol osobitne kritizovaný pre jeho prehnane represívny charakter, samostatne znepokojivou kapitolou však bola najmä skutočnosť, že policajní agenti boli v tomto prípade nasadení priamo medzi povstalcov, pričom hranica medzi ich úlohou pri vyšetrovaní pripravovanej a spáchanej trestnej činnosti

---

[10] STRAUS, J. – VAVERA, F.: *Slovník kriminalistických pojmů a osobností*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 303 (prekl. aut.)

[11] MARX, G. T.: *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley : University of California Press, 1988, s. 18

[12] BLOOM, R. M.: A Historical Overview of Informants [online]. In *Legal Studies Research Paper Series*, Boston College Law School, Research Paper No. 64, March 16, 2005 [cit. 2016-02-08]. Dostupné na internete: http://ssrn.com/abstract=688042.

[13] RAMSLAND, K.: François Eugéne Vidocq: World's first undercover detective. In *Forensic Examiner*, 2006, no. 2, s. 51 (prekl. aut.)

[14] SLUŠNÝ, J.: *Světové dějiny policie – středovek, novověk*. Praha : Slávy dcera, 2006, s. 430

a monitorovaním zúčastnených na politické ciele pri ochrane monarchickej vlády silne kontrastovala s pomaly sa vžívajúcim modelom nevyhnutnosti využívania agentov na kontrolu kriminality a ochranu občianskych hodnôt spoločnosti pred jej vplyvmi. Podľa niektorých zdrojov je dokonca otázne, do akej miery bolo povstanie v skutočnosti vyprovokované a riadené provokatérmi s tichým súhlasom oficiálnych policajných zložiek.[15]

Preto aj keď zostáva pravdou, že Vidocqovo pôsobenie v *Sûreté* prispelo k reálnemu poklesu celkovej kriminality v Paríži i v okolí a pomohlo nastoliť obraz polície ako ochrancu a bojovníka proti všadeprítomnému zločinu, neexistencia deliacej čiary medzi využívaním spomínaných metód na účely boja proti zločinnosti a sledovaním občanov v záujme monarchie mala i neskôr za následok rozporuplné prijímanie týchto výsledkov spoločnosťou, a rovnako sa odrazila na prijímaní a využívaní podobných postupov aj v iných európskych krajinách, ktoré rovnako čelili výzve, ktorú predstavovala na jednej strane ochrana občianskej spoločnosti a jej hodnôt pred trestnou činnosťou a na druhej strane ich ochrana pred samotnou štátnou mocou.[16] V nadväznosti na uvedené bola mnohokrát spochybňovaná i samotná vierohodnosť agentov ako očitých svedkov, a to zvlášť s poukazom na ich vlastnú kriminálnu minulosť a povďačnosť za zhovievavosť verejnej moci, pričom z kritiky nebola vyňatá ani otázka miery participácie agentov na trestnej činnosti (ktorá im bola v očiach verejnosti blízka) a ktorej vyšetrovaním boli poverení.

Ako však uvádza Marx, Vidocq jasne a správne zhodnotil, že tradičné spôsoby policajnej kontroly, založené na činnosti vojenských, resp. nepravidelných polovojenských útvarov, ktorých pôsobnosť bola obmedzená na konkrétnu oblasť, sú neefektívne vo veľkomestskom prostredí parížskeho typu, pričom nevyhnutným krokom smerom k efektivite policajnej práce je preto zároveň vyššia miera centralizácie ako i schopnosť geografickej mobility a samotné policajné metódy musia byť zároveň preventívne, ale i reaktívne. Cestu videl najmä v možnostiach infiltrácie agentov polície priamo do kriminálneho prostredia (čo je pochopiteľné vzhľadom na technické možnosti daného obdobia), dôsledkom čoho občas policajní príslušníci museli predstierať, že do tohto prostredia patria a inokedy využívať priamo známe osoby z kriminálneho prostredia ako svojich „agentov“. V dôsledku toho je o to viac pochopiteľná dobová kritika, v zmysle ktorej v mnohých prípadoch dochádzalo k stieraniu rozdielov medzi zločincami a samotnou políciou.[17]

François Vidocq ukončil svoju kariéru v *Sûreté* ešte v novembri roku 1832 i v dôsledku všeobecnej podozrievavosti voči jeho metódam a aj tlaku zo strany samotných príslušníkov regulárnej polície, ktorí z pochopiteľných príčin neboli príliš naklonení myšlienke, že vyšetrovací policajný útvar vedie bývalý trestanec, ktorého vyšetrovatelia sami pochádzajú z radov bývalých odsúdencov.[18] Za pôsobenia jeho nástupcu, Pierra Allarda, boli položené základy systematického vzdelávania príslušníkov polície (a teda policajného školstva ako takého), pričom v záujme polície už nemohli ako agenti pôsobiť osoby s priamym minulým či trvajúcim prepojením na kriminálne prostredie (i keď polícia naďalej hojne využívala informátorov a i agentov pochádzajúcich priamo z jej vlastných radov, pričom tieto metódy sú francúzskemu modelu vyšetrovania trestnej činnosti blízke dodnes) a sám Vidocq, ako bolo spomenuté, v priebehu nasledujúcich desiatich rokov po založení svojej *Bureau des renseignements* pôsobil v parížskom prostredí ako prvý a jediný súkromný

[15] Pozri napr. ROBB, G.: *Parisians: An adventure history of Paris*. New York, London : W. W. Norton & Company, 2011, s. 108 - 110

[16] Treba poznamenať, že v tomto prípade ide o problematiku, ktorá vyvoláva vášnivé diskusie i v súčasnosti, a to aj v podmienkach Slovenskej republiky, osobitne s ohľadom na spoločenský vývoj po druhej svetovej vojne a kultúrnu zakorenenosť pojmu tzv. „agentov“ ŠtB, pozn. aut.

[17] MARX, G. T.: *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley : University of California Press, 1988, s. 18

[18] *Ibidem.*

detektív na svete. Dodnes je považovaný za „otca moderného kriminálneho vyšetrovania“[19] a celkovo priekopníka policajných vyšetrovacích metód (okrem iného i kriminalistickej balistiky), no jeho odkaz prostredníctvom mnohých z veľkých diel svetovej literatúry[20] ovplyvnil i celosvetové vnímanie policajnej práce, jej základných úloh ako aj spoločenského významu, obzvlášť s poukazom na sociálny rozmer spravodlivosti a trestania vo všeobecnosti, a to až do takej miery, že v súčasnosti ide o už bežné a zaužívané kultúre stereotypy, ktoré bez ohľadu na svoju inšpiráciu žijú vlastným životom.[21] V kontexte histórie využívania agenta v procese objasňovania a zisťovania trestnej činnosti môžeme od času jeho pôsobenia hovoriť o agentovi už ako o kvázi špecifickom inštitúte vyšetrovania, postupne inkorporovanom do systému metód využívaných policajnými orgánmi mnohých ďalších európskych štátov, ale i v kontexte Spojených štátov amerických, ktoré sa separátnou cestou rovnako dostali k otázke efektívnej ochrany deklarovaných občianskych práv a slobôd, a ktorých výkonná moc sa v otázke ich ochrany v mnohom inšpirovala práve Vidocqovými priekopníckymi metódami, z ktorých mnohé dodnes tvoria základ policajných metód tak, ako ich poznáme.[22] Napriek mnohým výhradám k jeho pôsobeniu v policajných kruhoch sa totiž jeho myšlienka centralizovanej a jednotnej policajnej sily, ako i myšlienka reaktívneho vyšetrovania trestnej činnosti vžila natoľko, že dokázala ovplyvniť celú policajnú históriu i definovať jej budúce smerovanie. Pokiaľ ide o samotných agentov, za zmienku stojí napríklad i skutočnosť, že od roku 1884, kedy v samotnom Francúzsku vstúpilo do platnosti nové nariadenie určujúce právomoci a rozdelenie jednotlivých municipiálnych policajných zložiek (ktoré sa teda týkalo už nielen Paríža, ale všetkých francúzskych miest, pretože policajná štruktúra bola všade rovnaká), sa výkon služby začal tradične rozdeľovať medzi uniformovaných mestských seržantov (*sergents de ville*) či strážnikov (*gardiens de la paix*) a neuniformovaných agentov a inšpektorov (*agents sevrets* a *inspecteurs sûreté*).[23]

Veľká Británia

Ako príklad postupnej premeny policajných orgánov po vzore francúzskeho modelu a ďalší medzník v histórii využívania agentov v procese zisťovania a objasňovania trestnej činnosti možno poukázať aj na súčasne prebiehajúci dobový vývoj vo Veľkej Británii. Na počiatku 18. storočia v Británii neexistoval žiaden centralizovaný systém stálej policajnej sily, a už vôbec nie špeciálny detektívny (investigatívny) útvar určený na vyšetrovanie trestnej činnosti. Ústrednou ideou zostávala kontrola kriminality v rukách samotných občanov (resp. obyvateľov), a nie v rukách štátu. Ktorýkoľvek občan sa mohol stať určitým „zberačom zlodejov“ (*thief taker*), vyhľadávať ich a za odmenu vracať odcudzené veci ich skutočným vlastníkom (práve v tomto kontexte sa vžil termín *blood money*, tzv. „krvavé peniaze“). Osoby usvedčené z trestnej činnosti mohli byť omilostené, pokiaľ sa výmenou za milosť stali informátormi.[24]

---

[19] CONSER, J. A. – RUSSEL, D. G. – PAYNICH, R. – GINGERICH, T. E.: *Law Enforcement in the United States*. Sudbury, MA : Jones and Bartlett Publishers, 2005, s. 39

[20] či už ide o celú škálu detektívnych príbehov na čele s *Vraždami v ulici Morgue* od E. A. Poa, mrazivý príbeh večného trestanca na pozadí Diskensovych *Veľkých nádejí* či už spomínaných *Bedárov* V. Huga, v ktorých sú na pozadí osudov fiktívnych postáv vykreslené práve udalosti v predchádzajúcom texte spomenutej Júnovej rebélie z roku 1832, pozn. aut.

[21] RAMSLAND, K.: François Eugéne Vidocq: World's first undercover detective. In *Forensic Examiner*, 2006, no. 2, s. 51

[22] *Ibidem.*

[23] SLUŠNÝ, J.: *Světové dějiny policie – středovek, novověk*. Praha : Slávy dcera, 2006, s. 431

[24] MARX, G. T.: *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley : University of California Press, 1988, s. 19

Pozoruhodnou historickou postavou, ktorá z takéhoto systému profitovala do takej miery, že sa zapísala do policajnej histórie a jej príklad bol jedným z dôvodov nevyhnutnosti zmeny prístupu štátu k výkonu kontroly nad rozmáhajúcim sa fenoménom kriminality ako takej, bol Jonathan Wilde, známy ako „Generál zberačov zlodejov vo Veľkej Británii a Írsku," a dokonca považovaný za predchodcu bossov neskorších severoamerických gangsterských skupín. Spolu so svojim tichým spoločníkom Charlesom Hitchenom, londýnskym maršalom a príjemcom odcudzeného majetku, zbohatli na základe vzájomnej dohody, ktorá približne spočívala v tom, že Wilde organizoval londýnske podsvetie a teda získaval odmenu za vrátenie majetku, ktorého odcudzenie sám zinscenoval, pričom zlodejov, ktorí s ním odmietli kooperovať, oznamoval maršalovi. Okrem veľkého majetku sa teda jeho kariéra pýši i tým, že mal na svojom konte obrovské množstvo zatknutí, o ktoré sa priamo pričinil, a vyše sto zlodejov sa jeho zaangažovanosťou dostalo až na galeje.[25] On sám bol po usvedčení z lúpežníctva popravený v Tyburne v roku 1725.

Wildov príklad výstižne ilustruje nevýhody delegácie výkonu kontroly kriminality na spoločnosť samotnú – v takýchto podmienkach sa z „ľudových" strážcov spravodlivosti veľmi ľahko stanú osoby, ktoré sa na kriminalite sami podieľajú, zvlášť pokiaľ vezmeme do úvahy už i primárne otázny spôsob ich odmeňovania, logicky náchylný na veľkolepý rozmach korupčných a s tým súvisiacich ďalších kriminálnych aktivít.

V Británii dôsledkom naznačeného systému kontroly kriminality vznikla situácia, v ktorej sa stala kriminalita *de facto* nekontrolovateľnou – „zberači zlodejov" profitovali na organizovaní krádeží, dôsledkom čoho majetková kriminalita (ako v tomto období vôbec najrozšírenejšia forma trestnej činnosti) neklesala, ale práve naopak dosahovala enormné rozmery, na čo štátna moc reagovala zvyšovaním a sprísňovaním sankcií aj za tie najmenej závažné prečiny. Vidina relatívne jednoduchého získania veľkého majetkového prospechu cestou trestnej činnosti však mala za následok neefektívnosť i týchto odstrašujúcich trestov.

Samotný termín „polícia" sa v Británii prakticky používal len v súvislosti s odkazom na jej činnosť vo Francúzsku, v domácich podmienkach ho nahradzoval termín *constabulary*, približne zodpovedajúci policajnej stráži, pričom to sa nezmenilo približne až do konca 18. storočia, kedy sa samotné kvázipolicajné britské orgány začali aj pod vplyvom vyššie naznačených problémov súvisiacich s výkonom kontroly nad kriminalitou postupne premieňať a polícia ako taká prestala byť v spoločnosti považovaná za niečo celkom zbytočné či dokonca antidemokratické.[26] Prvou profesionálnou a modernou policajnou silou v dnešnom slova zmysle boli v britských, resp. špecificky londýnskych podmienkach tzv. *Bow Street Runners*, samostatný oddiel založený westminsterským zmierovacím sudcom Henrym Fieldingom okolo polovice 18. stor., pričom ich činnosť bola charakteristická už i využívaním *skrytých* metód policajnej práce.

Henry Fielding bol spisovateľ, ktorý sa k policajnej práci dostal viac menej náhodou, počas trvania svojho úradu však pochopil, že londýnska policajná organizácia je nefunkčná a absolútne nedostatočná. Po čase sa mu podarilo o tejto skutočnosti presvedčiť aj ministra vnútra, ktorý nakoniec uvoľnil z rozpočtu tajnej služby (*Secret Service*) prostriedky nevyhnutné na zriadenie oddielu, ktorý vošiel do histórie ako „ľudia pána Fieldinga", resp. *Bow Street Runners* – podstatou ich činnosti bolo pátranie po zlodejoch, v čom vlastne pôsobili zarovno so „zberačmi zlodejov", pričom ich služby si ľudia pôvodne najímali. Zásluhy na ich činnosti mal takisto John „*Blind Beak*" Fielding, slepý brat Henryho Fieldinga. Ako uvádza Wehner, „*ešte než nastúpil do úradu zmierovacieho sudcu Fielding zistil, že uniformovaný alebo inak oblečený strážca poriadku, ktorý bol navyše podľa anglickej tradície*

[25] MARX, G. T.: *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley : University of California Press, 1988, s. 19

[26] SLUŠNÝ, J.: *Světové dějiny policie – středovek, novověk*. Praha : Slávy dcera, 2006, s. 464

neozbrojený, dokázal v boji proti zločinnosti málo alebo nič. Potreboval mužstvo dobre vycvičených a zdatných chlapov, ktorá by sa v občianskych odevoch vmiešali medzi obyvateľstvo a ktorí by mohli nepoznaní vyhľadať zločincov v ich putikách a skrýšach. Tieto myšlienky viedli k plánu vytvoriť detektívny oddiel. Bol uskutočnený v roku 1750. John Fielding zostavil mužstvo s šiestimi alebo siedmimi zachovalými otcami rodín, ktorí boli ochotní podstúpiť boj proti zločinnosti. Všetci boli kedysi konstáblami a – čo bol nanajvýš vzácny jav – doslúžili s čistými rukami."[27] John Fielding zároveň vytvoril z Bow Street určitú policajnú centrálu, ktorej boli podriadené jednotlivé úrady nižších sudcov v mestských štvrtiach; samotná Bow Street sa následne zaoberala len závažnejšími formami trestnej činnosti. Činnosť „ľudí pána Fieldinga" bola do veľkej miery úspešná vďaka kombinácii dvoch faktorov: prvýkrát boli prakticky využívané možnosti polície v boji proti kriminalite orientované na systematický postup voči podozrivým osobám na základe aktívneho získavania informácii o ich činnosti, a na druhej strane trvalo pomerne dlho, kým si samotné „zločinecké podsvetie" vôbec uvedomilo činnosť tohto oddielu – práve aj vďaka využívaniu infiltrácie členov priamo do jeho stredu. Spolu s ním sa však o jeho existencii nakoniec nevyhnutne dozvedela i širšia verejnosť, ktorá, paradoxne a ako to v Británii nie je ojedinelé, považovala takéto aktivity, posvätené štátnou autoritou a tak veľmi pripomínajúce „tyranskú" kontinentálnu políciu, za niečo neprípustné. V dôsledku toho bol oddiel v roku 1754 rozpustený a opäť obnovený až v roku 1790.[28]

Neustále rastúca kriminalita a postupný nárast londýnskeho obyvateľstva však pomaly ale iste i v Británii spel k vytvoreniu modernejších a centralizovanejších policajných orgánov, ktoré by systematicky postupovali proti tomuto neželanému javu – ako uvádza Slušný, lord Wellington v tomto zmysle navrhoval i tak zásadnú zmenu, akou by bolo zriadenie vojensko-policajnej organizácie, pričom práve možnosť nasadenia vojska na ochranu verejného poriadku v konečnom dôsledku zmenila odpor voči zriadeniu stálych policajných zložiek. Iniciatívy sa chopil vtedajší minister vnútra sir Robert Peel, a britský parlament v roku 1829 schválil nový zákon o metropolitnej polícii, na základe ktorého vznikli dve kvázi samostatné policajné inštitúcie – jednak dovtedajší úrad zmierovacích sudcov, i keď už bez priamych vyslovene policajných právomocí v dnešnom slova zmysle, a určitá policajná prefektúra francúzskeho typu – jej sídlom sa stala bývalá rezidencia škótskych kráľov vo Whitehallskom paláci[29] (odtiaľ názov *Great Scotland Yard* a po presťahovaní sa do nových priestorov tzv. *New Scotland Yard*, ktorý sa stal neoficiálnym názvom metropolitnej polície ako takej a neskôr jej kriminálneho oddelenia).

Zmenila sa však najmä štruktúra a celková organizácia polície, samotná povaha jej práce dlhú dobu zotrvávala na pilieroch predchádzajúceho systému – jednotliví príslušníci (slangovo podľa mena sira Roberta Peela nazývaní *Peelers* či *Bobbies*) vykonávali službu v špecifických uniformách a pôsobili predovšetkým preventívne, hliadkovali na verejných priestranstvách, kde mali jednak pôsobiť odstrašujúco a tak zamedzovať tomu, aby došlo k páchaniu trestnej činnosti, a na strane druhej bolo ich úlohou zaisťovať pri čine pristihnutých páchateľov. Ich činnosť tak mala i reaktívny, celkom iste však ešte nie aj proaktívny charakter. Stále totiž pretrvávala obava z prijatia modelu podobného tomu francúzskemu pokiaľ ide o jednotlivé úlohy a činnosť polície pri ich postupe voči trestnej činnosti ako celku, čiže zo zriadenia policajnej služby s povahou samostatnej investigatívnej zložky, a to i z dôvodu kritiky, ktorej ako bolo uvedené, čelila Vidocqova *Sûreté* – z obavy z možného zneužitia delegovanej moci. Už aj v samotných *Bobbies* veľká časť obyvateľstva pomerne dlhú dobu videla predovšetkým rušiteľov ich neodňateľných práv a zbytočnú štátnu

[27] WEHNER, W.: *Šach zločinu. Praha* : Odeon, 1969, s. 51 (prekl. aut.)
[28] SLUŠNÝ, J.: *Světové dějiny policie – středovek, novověk*. Praha : Slávy dcera, 2006, s. 471
[29] *Ibidem*, s. 474 - 475

ingerenciu do priestoru občianskej slobody. Mnoho vplyvných osôb odporovalo myšlienke existencie permanentnej policajnej sily – báli sa, že bude oporou despotického režimu a predĺži dosah Koruny na každodenné životy občanov, čo bolo na míle vzdialené anglickému spôsobu vnímania občianskych práv a slobôd. Dôsledkom toho boli dlhú dobu práve tieto primárnou prioritou nazerania na problematiku, i keď, ako už bolo poukázané, prirodzený rast kriminality v takýchto podmienkach vyžadoval efektívnu a primeranú reakciu aj za cenu ich čiastočného obmedzenia.[30]

Vznik investigatívnej služby bol teda problematický, a to ani nie tak kvôli samotnému aktívnemu prístupu polície k vyšetrovaniu už spáchanej trestnej činnosti prostredníctvom zberu dôkazov, ale najmä špecificky kvôli využívaniu utajených operatívnych metód na kontrolu kriminality na francúzsky spôsob, pričom je nutné opätovne konštatovať, že pojem kriminálneho vyšetrovania v tej dobe neodmysliteľne predpokladal práve využívanie týchto metód. Šlo teda predovšetkým o obavy (a tie celosvetovo pretrvávajú dodnes a aj v Slovenskej republike) zo zneužitia takéhoto spôsobu získavania informácii o trestnej činnosti; najrelevantnejšou sa v tomto kontexte zdá najmä obava z nejednoznačného vymedzenia rozsahu a charakteru informácii získavaných políciou a vymedzenia hranice medzi informáciami, ktoré sú nevyhnutné na zefektívnenie boja proti trestnej činnosti a informáciami, ktoré sa vzťahujú k súkromiu občanov a predstavujú sféru, ktorá má byť za každých okolností chránená pred neproporcionálnymi zásahmi štátu a jeho „špehovaním" občanov na vopred neurčené a ľahko spolitizovateľné ciele.[31] Preto treba uviesť, že i keď inšpektori niektorých divízii zvykli po vzore *Runnerov* vysielať z času na čas do kriminálneho prostredia svojich seržantov v civilnom oblečení kvôli potrebe získať konkrétne informácie, táto prax bola pomerne dlho utajovaná pred verejnosťou a prvé vyšetrovacie oddelenie (*Detective Branche*) vzniklo až v roku 1842, keď bola takáto prax odobrená parlamentom vzhľadom na jej nevyhnutnosť v prípade odhaľovania porušenia práva (vzhľadom na obmedzenosť vedy a techniky išlo totiž pochopiteľne vo väčšine prípadov o jediný spoľahlivý spôsob bližšieho objasnenia či dokonca zistenia kriminálnych aktivít). Prácu detektívov, ako ich po prvýkrát nazval práve Charles Dickens, veľký fanúšik vyššej miery zaangažovanosti polície v boji proti všadeprítomnej zločinnosti, ktorá sa premietla i do jeho románov plných dobovej pouličnej mizérie a do mnohých z jeho postáv ako spravodlivých a ideálom vedených policajtov,[32] sťažovala však zo začiatkov stále všeobecná nedôvera. Ako uvádza Thorwald, „*ukladala im obmedzenia, aké Francúzsko nepoznalo, a ktorá slúžila zločincom. Detektívi nesmeli nikoho zatknúť bez toho, proti nemu nemali dostatočné množstvo dôkazov. Vylákanie výpovede (a tým sa rozumela aj výpoveď získaná operatívnou cestou) bolo zakázané. Všetkým podozrivým museli oznámiť, že každá výpoveď, ktorú zložia, môže byť použitá proti nim. Niet divu, že ich práca (bez ohľadu na omnoho kratšiu prax a menej skúseností) nebola zďaleka taká úspešná ako práca Francúzov*."[33] Bez ohľadu na túto skutočnosť však stačí iba podotknúť, že aj tieto počiatočné neúspechy sa v konečnom dôsledku stali úspechmi a štandardami pre policajnú prax dneška a obavy spoločnosti, ktoré stáli v ich pozadí, sa stali piliermi základných práv podozrivých, resp. obvinených na stáročia dopredu.

Aj napriek uvedenému preto vzhľadom na prirodzený vývoj v roku 1878 konečne vzniklo kriminálne vyšetrovacie oddelenie (*Criminal Investigation Departement*), vedené Howardom Vincentom plne po vzore centralizovanej parížskej kriminálnej polície – či už išlo

---

[30] MARX, G. T.: *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley : University of California Press, 1988, s. 20

[31] SHPAYER-MAKOV, H.: From menace to celebrity: the English police detective and the press, c. 1842 – 1914. In *Historical Research*, 2010, Vol. 83, No. 222, s. 676 - 677

[32] RAMSLAND, K.: *Beating the Devil's Game: A History of Forensic Science and Criminal Investigation*. New York : Berkley Books, 2014, s. 25

[33] THORWALD, J.: *Století detektívů*. Praha : Orbis, 1968, s. 44 (prekl. aut.)

o školenie jeho príslušníkov alebo o využívanie špecialistov z nepolicajných radov či využitie a organizovanie pomerne širokej spravodajskej siete. Vincent bol priaznivcom Vidocqovych metód využívania policajných agentov, ich aplikácia v anglických podmienkach však vyvolávala mnoho vášnivých debát – zvlášť po tom, čo boli viacerí z jeho vyšetrovateľov pôsobiaci v utajení v roku 1880 obžalovaní z navádzania lekárnika na predaj interrupčných látok.[34] I napriek tomu sa však postupne vyvinul v Británii systém využívania agentov v procese vyšetrovania širokej palety trestných činov, v nadväznosti na vyššie uvedené a neustále prítomné pomyselné „oko verejnosti" však bol tento postup (a adekvátnosť jeho využitia) pravidelne opatrne prehodnocovaný. Výrazná zmena toho, akým spôsobom spoločnosť nazerala na prácu policajných detektívov, a to aj tých, ktorí pracovali v utajení priamo v kriminálnom prostredí v pozícii dnešných agentov, nastala paradoxne práve pod vplyvom bulvarizácie mnohých veľkých kriminálnych prípadov toho obdobia médiami (šlo koniec koncov o obdobie, v ktorom sa tlač novín stala samostatným fenoménom, ktorý doslova stvoril informačné prostredie, v ktorom sa formovalo názorové spektrum spoločnosti) a rovnako pod vplyvom populárnej literatúry, ktorú detektívny žáner tej doby výrazne pozmenil, a to i prostredníctvom stránok práve spomínanej novinovej tlače. V období 1. svetovej vojny už bola v britskej spoločnosti pomerne dobre vžitá predstava detektívov ako nespiacich ochrancov spoločnosti, ktorí dennodenne bojujú proti kriminalite s nasadením vlastného umu a schopností, a s víziou ideálu, ktorým je spravodlivé potrestanie tých, ktorí parazitujú na občianskej spoločnosti a ktorých činnosť smeruje proti jej základom.[35]

Spojené štáty americké

V nadväznosti na skôr uvedené problémy sprevádzajúce premenu polície a využívanie informátorov a agentov v Británii a skutočnosť, že mnohé z týchto problematických aspektov ich využívania zostávajú konštantne akcentovanými aj v súčasnosti, je pomerne zaujímavé, akým úspešným a notorickým sa stal tento inštitút v Spojených štátoch amerických.

Je pravdou, že v začiatkoch sa situácia v Spojených štátoch v otázkach možného využívania policajných agentov na získavanie informácií priamo v kriminálnom prostredí podobala na situáciu vo Veľkej Británii – možno dokonca uviesť, že potreba ochrany občianskych práv a hodnotových zásad občianskej spoločnosti bola ešte výraznejšie prítomná v procese profilovania policajných metód i vzhľadom na americký boj o nezávislosť[36], dôsledkom čoho sa občianske slobody a práva stali na podklade Ústavy Spojených štátov amerických a jej dodatkov určitým sprítomnením podstaty novovzniknutého štátu. Policajné orgány boli spočiatku značne decentralizované a pozostávali výlučne z uniformovaných strážnikov verejného poriadku. Aj v Spojených štátoch však čoskoro došlo na prehodnocovanie existujúceho systému výkonu kontroly nad kriminalitou, ktorá pod vplyvom zvýšenej migrácie a postupnej urbanizácie ako i následnej mestskej „špecializácie" zločinu pomerne rýchlo a bez akýchkoľvek prekážok narastala.

Postupne preto dochádzalo k vzniku malých vyšetrovacích oddelení pri jednotlivých policajných úradoch. Od začiatku pritom prevládal všeobecný názor, že práca detektíva, resp. vyšetrovateľa, sa nezaobíde bez určitej miery kontaktu priamo s kriminálnym prostredím a že vyšetrovateľ sa musí v snahe objasniť trestnú činnosť buď spoliehať na využívanie

[34] MARX, G. T.: *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley : University of California Press, 1988, s. 22

[35] SHPAYER-MAKOV, H.: From menace to celebrity: the English police detective and the press, c. 1842 – 1914. In *Historical Research*, 2010, Vol. 83, No. 222, s. 673, 689

[36] MARX, G. T.: *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley : University of California Press, 1988, s. 23

informátorov, zbieranie znalostí o *mode operandi* páchania jednotlivých trestných činov od ich známych páchateľov, alebo bude práca polície spočívať v infiltrácii neuniformovaných policajtov priamo do jadra páchania takejto trestnej činnosti. Vo všeobecnosti preto prevládalo triezve uvedomenie si skutočnosti, že efektívna kontrola rastúcej kriminality nie je možná bez určitých kompromisov. Pomerne nešťastný dobový „kompromis“ tohto charakteru však bola i prax, v zmysle ktorej vyšetrovatelia (v prípade odcudzenia majetku) pracovali na objasnení činu za odmenu – v prípade vypátrania veci sa potom o ňu podľa zvyklosti delili priamo so zlodejom.[37] Takáto prax značne prispela k tomu, že v niektorých prípadoch nebolo *de facto* jednoduché odlíšiť detektíva od zlodeja a korupcia v policajných radoch sa stala samostatne neblahým fenoménom. Špecificky v prípade počiatkov využívania policajných agentov v prostredí Spojených štátov amerických preto treba podotknúť, že išlo o pragmatický ústupok aj v záujme zamedzenia tejto neslávnej obyčaji – pôsobenie neuniformovaných policajtov v utajení v zločineckých radoch či využívanie informátorov z tohto prostredia ponúkalo väčšiu mieru vymedzenia polície voči tým, proti ktorým mala smerovať jej činnosť, ako situácia, v ktorej z trestnej činnosti profitovali obe strany rovnakým dielom.

Systematické využívanie metód *skrytého* vyšetrovania však aj v amerických podmienkach priniesla práve postupná centralizácia policajných orgánov, pričom tento proces oproti vyššie stručne popisovanému obdobnému procesu na európskom kontinente a v Británii trval oveľa kratšie, aj keď na rozdiel od väčšiny európskych štátov, kde sa centralizované policajné orgány vyvinuli už v priebehu 19. stor., v Spojených štátoch sa tak nestalo skôr ako na počiatku 20. storočia. Do istej miery však za to mohla práve skromná historická skúsenosť.

Na celonárodnej úrovni preto spočiatku neexistoval jednotný systém vyšetrovania trestnej činnosti a pochopiteľne preto ani systém využívania policajných agentov, štát si rovnako ako mnohé súkromné inštitúcie, napr. banky, poštové služby či železničné spoločnosti, prenajímal služby súkromných detektívov, ktorých činnosť v naznačenom vákuu kompetentných verejných orgánov prekvitala. Najúspešnejším a aj prvým z nich bol už v prvej polovici 19. stor. práve Vidocqom inšpirovaný Allan Pinkerton, prezývaný „*The Eye*“, ktorý inšpiroval vznik termínu súkromné „očko“, no samotná jeho činnosť inšpirovala aj mnohé z dodnes využívaných metód policajnej práce.[38] Zároveň sa stal predobrazom neskorších súkromných i policajných detektívov v bohatej americkej kultúrnej tradícii celého žánru populárnej detektívnej literatúry a filmu. Skryté, resp. utajené metódy vyšetrovania trestnej činnosti dostávali čoraz detailnejšie kontúry spolu s profiláciou spoločného federálneho trestného práva a koncom 19. stor. si už väčšina amerických miest vybudovala vlastné malé, špecializované vyšetrovacie oddiely, ktoré utajeným spôsobom systematicky postupovali proti trestnej činnosti rôzneho druhu a štruktúry.[39]

Vo veľkomestách, akými sa rýchlo stali Philadelphia či New York, sa ako najzávažnejší problém začala rýchlo javiť organizovaná trestná činnosť jednotlivých prisťahovaleckých skupín, ktorej náležité zistenie a objasnenie bolo mimo určitú komunitu prakticky nerealizovateľné. Vznik špeciálnych oddelení polície zložených z policajtov pôsobiacich v zásade pod zmenenou identitou, ktorých pravá totožnosť bola známa v záujme dosiahnutia skutočných výsledkov v boji proti prepletenej kriminálnej sieti iba najvyšším nadriadeným, preto zároveň možno paradoxne priniesol i dovtedy nevídanú mieru rovnosti príležitostí v policajnej kariére, keďže za účelom infiltrácie do úzko špecifických skupín bolo

[37] MARX, G. T.: *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley : University of California Press, 1988, s. 23

[38] RAMSLAND, K.: *Beating the Devil's Game: A History of Forensic Science and Criminal Investigation*. New York : Berkley Books, 2014, s. 65

[39] HAMILTON, H. – SMYKLA, J. O.: Guidelines for police undercover work: New questions about accreditation and the emphasis of procedure over authorization. In *Justice Quarterly*, 1994, Vol. 11, No. 1, s. 136

viac menej nevyhnutné zamestnať i osoby, ktoré so záujmovou skupinou spájala rasová, etnická či národnostná príslušnosť. Do popredia sa zároveň dostal v istom zmysle oportunistický prístup k objasňovaniu organizovaných druhov trestnej činnosti, ktorý je pre Spojené štáty charakteristický dodnes a ktorý kládol doposiaľ netypicky veľký dôraz na využívanie informátorov, ktorí pre policajné orgány i dnes pracujú za odmenu. Prostredníctvom informátora (spravidla menej dôležitého páchateľa sledovanej trestnej činnosti či účastníka na nej) policajné orgány jednak do kriminálneho prostredia úspešnejšie zavádzali vlastných agentov a zároveň motivovali, bez ohľadu na etické konotácie, osoby so záujmového prostredia k spolupráci, vďaka ktorej sa mohli dostať bližšie k objasneniu fungovania jednotlivých kriminálnych skupín a k zisteniu osôb, ktoré sa podieľali na ich vedení a organizovaní.[40]

Vznikajúca polícia a jej organizácia bola následne na počiatku 20. stor. už integrálnou súčasťou práve sa vyvíjajúceho moderného byrokratického štátu a ako taká bola čoraz výraznejšie vnímaná skôr ako prostriedok efektívneho presadzovania občianskych práv a hodnôt, než ako prostriedok ich svojvoľného obmedzovania. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že sila formálnych inštitúcii rástla priamoúmerne s dynamicky prebiehajúcou štátnou integráciou a s rýchlosťou rozpadu starých a tradičných prvkov organizácie po vzore jednotlivých uzavretejších spoločností.[41] Federálny vyšetrovací úrad (FBI – *Federal Bureau of Investigation*) vznikol v roku 1908 a je nutné konštatovať, že policajné orgány plynulo nadviazali na úspešnú „novú“ tradíciu využívania utajených metód policajnej práce. Paralelne s tým sa vyvíjala i súdna prax, ktorá na využívanie týchto metód nevyhnutne musela reagovať. Vznikla tak napríklad už skôr spomínaná doktrína plodov z otráveného stromu či doktrína *entrapmentu* (námietky vyprovokovania alebo iniciovania a vykonštruovania trestného činu políciou, resp. policajným agentom), pričom dodnes ide o dva z najvýznamnejších obhajobných titulov, ktoré sa v praxi posudzovania prekročenia limitov prípustnej činnosti agenta a použiteľnosti získaných dôkazov vo všeobecnosti dostali i do právnej teórie za hranicami Spojených štátov, a aj keď ich obsah nie je v žiadnom prípade v európskych podmienkach možné označiť za totožný, v podobe alternovanej odlišnými právnymi reáliami tvoria doktríny, ktoré vo svojej rozhodovacej činnosti rešpektuje ako Európsky súd pre ľudské práva, tak i národné súdy jednotlivých európskych štátov, a to bez výnimky.

Zároveň treba rovnako uviesť, že využívanie policajných agentov v Spojených štátoch amerických sa takisto nevyhlo v istom zmysle odôvodnenej dávke kritiky v kontexte striktného využívania agentov na objasňovanie trestnej činnosti, resp. ich využívania na spravodajskú činnosť mimo rámca vyšetrovania trestnej činnosti. Zaujímavé je napríklad i vyjadrenie J. Edgara Hoovera, riaditeľa FBI od roku 1924, ktorý v roku 1932 neodporúčal federálnemu generálnemu prokurátorovi udeliť FBI právomoc vo veci vyšetrovania aktivít komunistov na území USA s tým, že „*Úrad by bol nepochybne terčom obvinení z využívania tajných a neželaných metód... rovnako ako z využívania ‚agentov provokatérov*‘“,[42] čím by inštitútu hrozilo získanie politickej nálepky v očiach verejnosti, čo by tak spelo k jeho diskreditácii ako v prvom rade prostriedku na objasňovanie rôznych foriem závažnej trestnej činnosti. Paradoxne, už v roku 1936 sa využívanie agentov FBI týkalo skutočne širokej palety nielen trestných činov, ale i rôznych kvázi protištátnych aktivít, v dôsledku čoho je inštitút dodnes v amerických podmienkach vnímaný s istou zdravou mierou podozrievavého záujmu

[40] MARX, G. T.: *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley : University of California Press, 1988, s. 25 - 26

[41] HAMILTON, H. – SMYKLA, J. O.: Guidelines for police undercover work: New questions about accreditation and the emphasis of procedure over authorization. In *Justice Quarterly*, 1994, Vol. 11, No. 1, s. 136

[42] MARX, G. T.: *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley : University of California Press, 1988, s. 31 (prekl. aut.)

verejnosti – už za éry prezidenta Franklina Roosevelta bol pritom FBI *de facto* poverený aj sledovaním spomínanej aktivity komunistického hnutia. Od konca studenej vojny, kedy európske štáty v tejto oblasti začali hromadne pristupovať k postupnej legalizácii využívania skrytých policajných metód aj prostredníctvom výslovného zakotvenia inštitútu agenta do svojich právnych poriadkov, možno preto v americkom kontexte sledovať vytrvalú snahu o opätovnú profesionalizáciu inštitútu a jeho legitimizáciu v očiach verejnosti.

Záver

Obdobne ako v Británii a v Spojených štátoch amerických, využívanie agentov, resp. *skrytých* či v utajení pôsobiacich policajtov sa postupne skôr či neskôr stalo realitou vyšetrovania rôznych foriem trestnej činnosti vo väčšine štátov sveta. I keď sa dnes málokto zastaví nad tým, prečo vlastne vyšetrovatelia pri svojej činnosti nenosia policajnú rovnošatu, i za túto celosvetovú tradíciu môže práve skutočnosť, že história využívania agentov a kriminálneho vyšetrovania v dnešnom ponímaní ako takého je v podstate jedno a to isté a prakticky ich od seba nemožno precízne oddeliť – historický medzník moderného kriminálneho vyšetrovania, ako som sa snažila v predchádzajúcom texte naznačiť, spočíva práve v aktívnej úlohe samotnej polície ako organizovanej bezpečnostnej sily pri odhaľovaní trestnej činnosti, na ktorej počiatku stáli aj prevratné metódy zisťovania informácii o nej priamo pri jej prameni, teda v samotnom kriminálnom prostredí. A aby som dokončila načaté – neuniformovaný policajt v prostredí zločinu vystupoval už v počiatkoch vždy tajne, bol to reálne jediný a primárny dôvod, prečo polícia v určitých prípadoch upustila od rovnošaty. Postupne sa z týchto kvázi „agentov“ vyprofilovala samostatná skupina policajtov, ktorých úlohou bolo výlučne kriminálne vyšetrovanie, a táto obyčaj im už zostala, i keď dnes už o agentoch hovoríme ako o ďalšej samostatnej skupine (zväčša) policajtov, ktorých úlohy sú v procese zisťovania a objasňovania trestnej činnosti v nadväznosti na vymedzenie inštitútu odlišné od samotných úloh vyšetrovateľov (detektívov) ako takých.

Aj táto drobná kuriozita z oblasti policajnej histórie však poukazuje na význam a samozrejmosť využívania totožných či obdobných prostriedkov vyšetrovania trestnej činnosti dlho pred tým, ako bol inštitút agenta formálne zavedený do právnych úprav jednotlivých štátov, v tomto kontexte i do právneho poriadku Slovenskej republiky. Zostáva len dúfať, že stručný pokus o rekonštrukciu historických súvislostí na podklade nielen amerických, ale predovšetkým európskych policajnoprávnych dejín aspoň trochu prispeje k poodkrytiu podstaty inštitútu agenta spod nálepky fantastickosti a miernej abnormality, ktorej sa mu dostáva v pozornosti mnohých slovenských či českých autorov aj v súčasnosti, a to aj prostredníctvom opakovaného poukazu na chýbajúce historické fakty o existencii využívania tohto či fakticky totožných inštitútov v našej kultúrnej tradícii.

Je pravda, že inštitút agenta sa od svojich počiatkov značne zmenil, zároveň to však znamenalo jeho precizáciu a postupné vyprofilovanie v ústrety právnym požiadavkám kladeným na vyšetrovanie a dokazovanie ako také, a to najmä s ohľadom na požiadavku spravodlivosti trestného konania tak, ako ju dnes vnímame. Pokiaľ sa preto vrátime k samotnému počiatku využívania *skrytých* metód vyšetrovania do čias, kedy si François Vidocq prvýkrát uvedomil praktickosť ale aj nevyhnutnosť určitého prístupu polície k informáciám, ktoré nemožno mimo kriminálne prostredie získať, možno konštatovať, že tieto metódy sa koniec koncov stali uznanými procesnými vyšetrovacími postupmi celej vtedajšej *Sûreté*, ktorá inšpirovala rovnako vznik Scotland Yardu ako aj FBI, a ktorej zlúčením s dovtedy samostatnou parížskou prefektúrou vznikla v roku 1966 dnešná

francúzska *Police Nationale*.[43] Ako pritom uvádza Slušný, najzávažnejšou kuriozitou týkajúcou sa francúzskej polície ako takej je práve skutočnosť, že podľa jej vzoru reorganizovali svoju políciu skoro všetky štáty sveta.[44] Inštitút agenta, bez ohľadu na to, či sme jeho priaznivcami alebo odporcami, stál na samom počiatku tejto pomalej premeny a nevyhnutne inicioval postupný vznik samotného kriminálneho vyšetrovania. Z hľadiska ešte stále pretrvávajúcich kontroverzií týkajúcich sa pôvodnosti a opodstatnenosti inštitútu agenta aj v právnom poriadku Slovenskej republiky (a to najmä v odborných kruhoch) je vhodné poukázať v tomto kontexte na fakt, že všetky súčasné organizácie, resp. štátne orgány určené na boj proti kriminalite, sú výsledkom toho, čo sa vyvinulo z pôvodného francúzskeho konceptu prvej kriminálnej polície, na počiatkoch ktorej stálo práve utajené, resp. *skryté* vyšetrovanie – z tohto hľadiska preto možno jednoznačne vyvrátiť tvrdenia, že ide v kontinentálnych právnych poriadkoch o cudzí prvok vytrhnutý z kontextu *common law*. Práve naopak, ide o pôvodný prvok kriminálneho vyšetrovania v európskom prostredí, starý ako toto vyšetrovanie samo.

Podstatným aspektom celého argumentu by preto nemala byť otázka jeho inkompatibility s domácim právnym poriadkom s odkazom na diametrálne odlišné podmienky právneho systému Spojených štátov amerických, ale práve nevyhnutnosť vyrovnať sa s jeho vhodnou, správnou a efektívnou implementáciou do domáceho právneho poriadku s ohľadom na tradičné európske právne princípy a štandardy, ktoré tento inštitút tvarovali od jeho počiatkov a ktorých racionálne zhodnotenie a dôsledné rešpektovanie je i odpoveďou na otázky týkajúce sa zabránenia jeho potenciálnemu zneužitiu.

Použitá literatúra:

- BLOOM, R. M. 2005. A Historical Overview of Informants [online]. In *Legal Studies Research Paper Series*, Boston College Law School, Research Paper No. 64, March 16, 2005 [cit. 2016-02-08]. Dostupné na internete: http://ssrn.com/abstract=688042.
- CONSER, J. A. – RUSSEL, D. G. – PAYNICH, R. – GINGERICH, T. E. 2005. *Law Enforcement in the United States*. 2nd Edition. Sudbury, MA : Jones and Bartlett Publishers, 2005. 491 s. ISBN 0-7637-8352-8.
- ERZINÇLIOGLU, Z. 2008. *Forenzná kriminalistika – od stopy zločinu po súdny dôkaz*. Bratislava : Fortuna Libri, 2008. 192 s. ISBN 978-80-89144-99-0.
- HAMILTON, H. – SMYKLA, J. O. 1994. Guidelines for police undercover work: New questions about accreditation and the emphasis of procedure over authorization. In *Justice Quarterly*, 1994, Vol. 11, No. 1, s. 135 – 151.
- KRUISBERGEN, E. W. – DE JONG, D. - KLEEMANS, E. R. 2011. Undercover policing: assumptions and empirical evidence. In *British Journal of Criminology*, 2011, vol. 51, s. 394 – 412.
- MARX, G. T. 1988. *Undercover: Police Surveillance in America*. Berkeley : University of California Press, 1988. 280 s. ISBN 0-520-06286-8.
- *Police Nationale – Histoire* [online]. Ministère de L'Intérieur, République Française [cit. 2016-02-11]. Dostupné na internete: http://www.police-nationale.interieur.gouv.fr/Presentation-generale/Histoire.
- RAMSLAND, K. 2006. François Eugéne Vidocq: World's first undercover detective. In *Forensic Examiner*, 2006, no. 2, s. 49 – 51.

[43] *Police Nationale – Histoire* [online]. Ministère de L'Intérieur, République Française [cit. 2016-02-11]. Dostupné na internete: http://www.police-nationale.interieur.gouv.fr/Presentation-generale/Histoire.
[44] SLUŠNÝ, J.: *Světové dějiny policie – středovek, novověk*. Praha : Slávy dcera, 2006, s. 447

- RAMSLAND, K. 2014. *Beating the Devil's Game: A History of Forensic Science and Criminal Investigation*. 3rd Edition. New York : Berkley Books, 2014. 412 p. ISBN 978-0-425-27145-2.
- ROBB, G. 2011. *Parisians: An adventure history of Paris*. New York, London : W. W. Norton & Company, 2011. 475 s. ISBN 978-0-393-33973-4.
- ROIPHE, R. 2003. The Serpent Beguiled Me: A History of the Entrapment Defense [online]. In *Seton Hall Law Review*, Vol. 33: Issue 2, s. 257 - 302 [cit. 2016-02-09]. Dostupné na internete: http://scholarship.shu.edu/shlr/vol33/iss2/1.
- SHPAYER-MAKOV, H. 2010. From menace to celebrity: the English police detective and the press, c. 1842 – 1914. In *Historical Research*, 2010, Vol. 83, No. 222, s. 672 – 693.
- SLUŠNÝ, J. 2006. *Světové dějiny policie – středovek, novověk*. Praha : Slávy dcera, 2006. 767 s. ISBN 80-903725-2-X.
- STRAUS, J. – VAVERA, F. 2010. *Slovník kriminalistických pojmů a osobností*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010. 349 s. ISBN 978-80-7380-258-5.
- THORWALD, J. 1968. *Století detektívů*. Praha : Orbis, 1968, 398 s.
- VIDOCQ, F. 1969. *Z galejníka policajným prefektom 1 - 4*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1969.
- WEHNER, W. 1969. *Šach zločinu*. Praha : Odeon, 1969. 213 s.

Trestná zodpovednosť agenta za čin spáchaný počas plnenia jeho úloh vo vybraných zahraničných právnych úpravách

Criminal liability of undercover agent for an act commited during the performance of their duties in selected foreign legislations

JUDr. Eva Viktória Malíková[1]

Abstrakt:
Podľa slovenskej právnej úpravy *de lege lata* nie je čin inak trestný trestným činom, pokiaľ ho spácha riadne ustanovený agent počas plnenia úlohy uloženej na základe zákona a súčasne sú naplnené podmienky stanovené v § 30 Trestného zákona – ide o tzv. plnenie úlohy agenta ako okolnosť vylučujúcu protiprávnosť činu. Keďže je na základe tohto ustanovenia vylúčená protiprávnosť činu, nejde o trestný čin a agent zaň v tomto kontexte nebude trestne zodpovedný – činu totiž chýba znak protiprávnosti ako základný predpoklad vyvodenia trestnej zodpovednosti. Autorka sa v príspevku venuje rozdielnym i obdobným prístupom k vylúčeniu trestnej zodpovednosti agenta počas plnenia jeho úlohy v zahraničných právnych úpravách.

Kľúčové slová: agent, beztrestnosť, trestná zodpovednosť, trestné konanie, plnenie úlohy agenta

Abstract:
According to Slovak legislation *de lege lata* an act otherwise criminal is not considered an offense if it is commited by a properly authorized undercover agent during the performance of their duties and under legal requirements under § 30 of the Criminal Code – the performance of duty of undercover agent in such cases nullifies the unlawfulness of an act. Unlawfulness is one of the main elements that constitute an offense, therefore if an act is not considered unlawfull, undercover agent is excluded from criminal liability for such act. In the submission the author briefly analyses similar and different approaches to exclusion of undercover agents from criminal liability in selected foreign legislations.

Keywords: undercover agent, impunity, criminal liability, criminal proceeding, performance of duty of undercover agent

I

Inštitút agenta je súčasťou slovenského právneho poriadku už viac ako dve dekády, napriek tomu však dodnes v teórii i v praxi vyvolávajú určité aspekty jeho aplikácie v rámci trestného konania mnohé veľmi konkrétne otázky týkajúce sa ochrany základných práv a slobôd, rovnako ako i miery, do akej môže štát siahnuť po „špeciálnych“, predpokladane vysoko účinných prostriedkoch slúžiacich na objasňovanie konkrétnych foriem kriminality, osobitých nielen vysokou mierou latencie, ale aj ich nebezpečnosťou pre spoločnosť či pre štát samotný. Bez ohľadu na diskusiu týkajúcu sa efektívnosti a opodstatnenosti existencie predmetného inštitútu v rámci nášho právneho poriadku je zrejmé, že činnosť agenta, pohybujúceho sa v mnohých prípadoch doslova „na hrane zákona“, v prvom rade predpokladá vymedzenie prípustnej miery výkonu jeho činnosti v neistej sfére jeho pôsobenia v rámci

[1] interný doktorand Ústavu verejného práva, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
malikova.evaviktoria@gmail.com

konkrétneho kriminálneho prostredia. Vymedzením limitov jeho činnosti je v tomto zmysle v kontexte právneho poriadku Slovenskej republiky predovšetkým všeobecná okolnosť vylučujúca protiprávnosť vymedzená ustanovením § 30 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (Tr. zák.) - plnenie úlohy agenta:

> **(1)** Čin inak trestný nie je trestným činom, ak ním agent ustanovený podľa osobitného predpisu pri odhaľovaní trestného činu a pri zisťovaní jeho páchateľa ohrozí alebo poruší záujem chránený týmto zákonom len preto, že bol k tomu donútený zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, v ktorej pôsobí, alebo ak spácha taký čin v dôvodnej obave o život alebo zdravie svoje alebo blízkej osoby.
> **(2)** Ustanovenie odseku 1 neplatí, ak agent spácha trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144, vraždy podľa § 145, znásilnenia podľa § 199, sexuálneho násilia podľa § 200, sexuálneho zneužívania podľa § 201, všeobecného ohrozenia podľa § 284 ods. 2 až 4, ohrozenia bezpečnosti vzdušného dopravného prostriedku a lode podľa § 291, zavlečenia vzdušného dopravného prostriedku do cudziny podľa § 293, vlastizrady podľa § 311, úkladov proti Slovenskej republike podľa § 312, teroru podľa § 313, § 314, záškodníctva podľa § 315, § 316, sabotáže podľa § 317, vyzvedačstva podľa § 318, genocídia podľa § 418, terorizmu a niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419 alebo neľudskosti podľa § 425 alebo ak činom uvedeným v odseku 1 spôsobí ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť.
> **(3)** Čin inak trestný uvedený v § 332 až 334 a v § 336 ods. 2 spáchaný na účely odhalenia trestného činu alebo zistenia páchateľa trestného činu podľa § 326, § 328 až 330, § 336 ods. 1, § 336a alebo § 336b spôsobom ustanoveným v Trestnom poriadku nie je trestným činom.

Vo všeobecnosti preto možno konštatovať, že čin v zmysle právnej úpravy *de lege lata* nie je trestným činom, pokiaľ sa ho v rámci plnenia zákonom stanovených úloh dopustí riadne ustanovený agent z dôvodu donútenia zo strany zločineckej alebo teroristickej skupiny alebo z dôvodnej obavy o život a zdravie svoje alebo blízkej osoby, s výnimkou osobitne závažných trestných činov taxatívne uvedených v § 30 ods. 2 Tr. zák. a činov, ktorými dôjde k spôsobeniu ťažkej ujmy na zdraví alebo smrti. Zároveň je vylúčená i protiprávnosť niektorých špecificky stanovených korupčných trestných činov, a to bez ohľadu na vyššie naznačené donútenie alebo dôvodnú obavu (keďže pri korupčných trestných činoch spravidla k situácii, v ktorej by bol agent vystavený takýmto podmienkam, v praxi nedôjde).

Aj súčasná slovenská právna úprava vylúčenia protiprávnosti činu spáchaného agentom určite má svoje medzery. Príkladom môže byť napríklad absencia formulácie pripúšťajúcej dobrodenie beztrestnosti v prípade, že agent koná na základe donútenia organizovanej skupiny, keďže ide primárne o inštitút predpokladajúci využitie vo sfére organizovanej kriminality ako takej, ktorá nepozostáva výlučne z prejavov trestnej činnosti zločineckých a teroristických skupín; rovnako zmätočne však môže v praxi pôsobiť napríklad i samotná absencia legálnych definícii zákonom používaných pojmov donútenia či dôvodnej obavy. Téma plnenia úlohy agenta nie je témou obšírne diskutovanou v rámci teórie trestného práva ako celku – vzhľadom na intenzitu diskusie ohľadom samotného inštitútu agenta ju však považujem za jeden z fundamentálnych predpokladov akejkoľvek ďalšej rozpravy napríklad i na pomerne populárnu tému policajnej provokácie či limitov operatívno-pátracej činnosti polície ako takej.

Pre túto diskusiu by podľa môjho názoru mohlo byť osobitne prínosné práve zbežné vyhodnotenie domácej právnej úpravy v nadväznosti na komparáciu s obdobnými zahraničnými právnymi úpravami – zbežné oboznámenie sa s nimi nemusí pôsobiť iba inšpiratívne, ale naopak, môže poskytnúť lepšie podklady pre objektívny a kritický pohľad na právnu úpravu beztrestnosti agenta v našich právnych podmienkach. Inštitút agenta koniec koncov nie je využívaný iba v Slovenskej republike a väčšiu či menšiu mieru kontroverzie vyvoláva aj v zahraničí. Nasledujúci text je preto venovaný práve stručnej analýze rôznych prístupov k beztrestnosti, resp. k trestnej zodpovednosti policajných agentov vo vybraných zahraničných právnych úpravách.

II

Aj napriek tomu, že slovenská právna úprava beztrestnosti agenta formulovaná v § 30 Tr. zák. ako plnenie úlohy agenta určite má niektoré problematické aspekty, jej jednoznačným pozitívom podľa môjho názoru je najmä skutočnosť, že predstavuje všeobecný rámec, vymedzujúci prípustnú mieru účasti samotného agenta na páchaní trestnej činnosti, a to až na spomínané mínusy pomerne jasne a jednoznačne. Vzhľadom na právnu úpravu inštitútu agenta v mnohých zahraničných právnych poriadkoch však ide takmer o raritu a v žiadnom prípad nie o samozrejmosť. Mnohé štáty, v ktorých bežne v rámci trestného konania, resp. v rámci vyšetrovania trestnej činnosti, ktorá je vnímaná ako osobitne závažná, dochádza k využívaniu agentov, však beztrestnosť agenta výslovne a všeobecne neupravujú, v prípade niektorých (napr. Spojené štáty americké), dokonca nemožno hovoriť ani výslovne o zákonnej úprave inštitútu agenta ako takého. Tieto zjavné a očividné rozdiely však vyplývajú zo samotnej rozdielnosti právnych poriadkov (a právnych systémov), keďže je pre ne charakteristické v mnohých prípadoch diametrálne odlišné pristupovanie ako k využívaniu agentov, tak i k chápaniu tohto inštitútu ako takého.

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že inštitút agenta je v krajinách s kontinentálnym právnym systémom regulovaný na oveľa vyššej kvalitatívnej úrovni ako v prípade krajín uplatňujúcich *common law*. To sa o. i. prejavuje napríklad aj v skutočnosti, že princíp judiciarity podmieňujúci použitie agenta príkazom sudcu je vo všeobecnosti základným, zväčša zákonom stanoveným predpokladom akejkoľvek ďalšej úvahy o jeho aplikácii v rámci vyšetrovania trestnej činnosti. To je medziiným odôvodnené nielen odlišnou povahou kontinentálneho práva vo všeobecnosti, ale rovnako i tým, že domáce trestné právo štátov v európskom kontexte podlieha takisto špecifickým garanciám, týkajúcim sa vedenia vyšetrovania v rámci trestného konania ako takého. Tie vyplývajú predovšetkým z regionálneho systému ochrany ľudských práv, zastrešeného aj vlastným kontrolným mechanizmom v podobe Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu.

Z dôvodu v istom zmysle hybridnej úpravy používania agentov v Spojenom kráľovstve, či na základe skutočnosti, že aj niektoré kontinentálne právne poriadky v zásade ponechávajú úpravu využívania agentov na interné predpisy[2] je ako najzrejmejší príklad týchto odlišností v súčasnom poukaze na beztrestnosť agenta vhodné aspoň zbežne venovať pozornosť spôsobu jej vylúčenia v podmienkach Spojených štátov amerických v kontraste k neskôr analyzovaným prístupom k jej úprave v štátoch podliehajúcich rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva, a teda logicky spätne ovplyvnených pri svojej vnútroštátnej úprave inštitútu agenta všeobecne prijímanými princípmi jeho použitia, ktoré tento súd konštantne zdôrazňuje v rámci svojej judikatúry.

Prvým a výrazným rozdielom oproti úprave agenta v kontinentálnych právnych poriadkoch je najmä skutočnosť, že v kontraste s týmto európskym štandardom je použitie agenta ako proaktívneho prostriedku vyšetrovania v Spojených štátoch amerických nezávislé na súhlase sudcu (tzn. absentuje princíp judiciarity). Táto skutočnosť priamo nadväzuje na fakt, že v americkej úprave vo všeobecnosti absentuje zákonný podklad pre používanie tohto inštitútu, v dôsledku čoho sa riadi výlučne internými predpismi jednotlivých vyšetrovacích úradov. Použitie agenta je podmienené nanajvýš súhlasom prokurátora, ktorý musí federálny vyšetrovateľ získať pred tým, než rozhodne o nasadení agenta do prostredia vyšetrovanej kriminálnej aktivity. Udelenie tohto súhlasu však nevyhnutne nevyžaduje, aby bola žiadosť podložená dôvodným podozrením v miere, aká sa vyžaduje napríklad i v našich podmienkach – táto skutočnosť súvisí najmä s tým, že používanie agentov v Spojených štátoch amerických nie je viazané len na tie najzávažnejšie formy trestnej činnosti, napr. na organizovaný zločin

[2] IVOR, J.: Agent provokatér v trestnom konaní. In *Justičná revue*, 2006, roč. 56, č. 8 – 9, s. 839

ako taký či na trestnú činnosť teroristických skupín, vo všeobecnosti je jeho použitie možné vždy, pokiaľ to odôvodňujú konkrétne okolnosti vyšetrovanej trestnej činnosti, napríklad vysoko utajovaný spôsob jej páchania, a teda nie nevyhnutne jej samotná nebezpečnosť.[3]

Pokiaľ ide o samotnú mieru beztrestnosti agentov pôsobiacich v utajení, vo všeobecnosti možno konštatovať, že v dôsledku viac menej pragmatického prístupu k ich používaniu pri vyšetrovaní a zriedkavú explicitnú úpravu podmienok ich činnosti agenti nie sú *a priori* vystavení riziku trestného stíhania v súvislosti s „*činmi inak trestnými*" – v zásade platí, že pokiaľ je možné konanie agenta posúdiť ako nevyhnutné vzhľadom na jeho pôsobenie v kriminálnom prostredí, a teda odôvodnené jeho úlohou, ktorou bol kompetentnou autoritou poverený, agent nečelí potenciálnemu trestnému stíhaniu za činy, ktorých sa dopustí v rámci plnenia tejto úlohy. Má teda pomerne neobmedzenú možnosť skutočne sa venovať zberu relevantných informácii o trestnej činnosti, ktorej sledovaním bol poverený.[4]

V naznačenom kontexte možno za nástroje určujúcej regulácie činnosti agentov pôsobiacich v utajení považovať predovšetkým interné predpisy jednotlivých vyšetrovacích úradov, týkajúce sa viac menej výlučne podmienok prípustnej miery iniciácie trestnej činnosti v zmysle zákazu *entrapmentu* (zjednodušene zosnovania celého „scenára" trestného činu agentom – takéto konanie je i napriek všeobecnej prípustnosti používania agentov v zmysle práva Spojených štátov amerických absolútne neprípustné, keďže policajné zložky v žiadnom prípade nemôžu provokovať trestný čin jeho úplným narafičením, zvlášť pokiaľ je zrejmé, že vyprovokovaná osoba by bez takéhoto „pričinenia" štátneho orgánu trestný čin nikdy nespáchala[5]).

Na federálnej úrovni možno za určité primárne ohraničenie beztrestnosti konania agentov považovať napríklad usmernenia týkajúce sa utajovaného vyšetrovania, ktoré však v zásade tvoria takisto len súhrn vnútorných nariadení (takýmito usmerneniami sú napr. aj *Attorney General's Guidelines on Federal Bureau of Investigation Undercover Operations*), dohľad nad dodržiavaním ktorých nevykonávajú súdy, ale na ten účel špeciálne vytvorené komisie, obzvlášť v prípade jednotlivých osobitne komplexných vyšetrovacích akcií. Za zmienku rovnako stojí skutočnosť, že agenti ako štátom poverení vyšetrovatelia nevyhnutne nepodliehajú rovnakým štandardom ako bežní adresáti práva, t.j. možno uvažovať o tom, že sa na nich nevzťahujú všeobecne aplikovateľné podmienky trestnej zodpovednosti.[6] Preto je možné konštatovať, že rozsah beztrestnosti agentov je v dôsledku tohto režimu oveľa širší než v ktoromkoľvek európskom právnom poriadku, čo vo veľkej miere vysvetľuje i štatisticky pomerne vysoké výsledky týkajúce sa efektívnosti použitia agentov pri vyšetrovaní a dokazovaní rizikových druhov trestnej činnosti, keďže takáto voľná, administratívna úprava rovnako vytvára priestor pre uplatnenie oveľa väčšieho rozsahu jednotlivých utajených taktických prostriedkov určených na získavanie informácii vo všeobecnosti a nielen v nadväznosti na konkrétne podozrenie z trestnej činnosti. Striktne utilitárny prístup k využívaniu agentov v Spojených štátoch amerických pri vyšetrovaní trestnej činnosti nenachádza svoju obdobu v európskych právnych poriadkoch i preto, že, ako uvádza Jacqueline Ross, „*pokiaľ americké poňatie imunity* [voči trestnoprávnym dôsledkom protiprávneho konania] *chráni agentov preto, lebo sú štátnymi činiteľmi ktorí konajú v rámci svojej právomoci, európske poňatie má tendenciu neprihliadať na konanie agenta skrz jeho*

---

[3] ROSS, J. E.*: Regulating the Gray Zone: A Comparative Look at Undercover Policing in the United States, Italy, Germany, and France* [online]. Dostupné na internete: http://law.huji.ac.il/upload/rosslawbreaking.pdf, s. 5

[4] KOČAN, Š.: Inštitút agenta vo vybraných právnych systémoch. In *Policajná teória a prax*, 2011, roč. 19, č. 2, s. 66

[5] JOH, E. E.: Breaking the Law to Enforce It: Undercover Police Participation in Crime. In *Stanford Law Review*, 2009, Vol. 62, Issue 1, s. 172

[6] Brogan vs. United States, 522 U. S. 398, 1998

účel, s výnimkou prípadov kedy takýto účel neguje subjektívnu stránku trestného činu (čo sa nestáva často, pretože motív je väčšinou z pohľadu jej naplnenia irelevantný).“[7]

Diametrálne odlišná filozofia beztrestnosti agentov (či v zmysle predmetných úprav *skrytých vyšetrovateľov, utajených policajtov,* a pod.) v zmysle právnych úprav väčšiny európskych krajín navyše priamo vychádza z princípov judiciarity, proporcionality, subsidiarity a najmä legality využívania tohto procesného inštitútu. I keď ešte približne do začiatku deväťdesiatych rokov bola právna úprava inštitútu agenta vo väčšine európskych krajín podzákonná, resp. upravená len formou interných noriem, za posledných dvadsať rokov i pod vplyvom judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva väčšina štátov v tomto priestore pristúpila k jeho zákonnej úprave. Podľa zásady proporcionality sú štáty (v zmysle naznačeného štandardu vyplývajúceho z relevantnej regionálnej ľudskoprávnej úpravy i jednotlivých vnútroštátnych úprav) navyše povinné podmieniť využitie inštitútu agenta pomerom záujmu na objasnení relevantnej kriminality a záujmu na ochrane záväzne garantovaných práv potenciálne dotknutých osôb; v zmysle princípu subsidiarity k jeho uplatneniu zväčša pristupujú ako k poslednej inštancii, pokiaľ je zrejmé, že použitie akýchkoľvek iných trestnoprocesných prostriedkov neprinesie želaný výsledok. I tieto princípy však predstavujú pomerne nový prístup k využívaniu predmetného inštitútu. Napr. v Nemecku, Francúzsku a Taliansku ešte prakticky donedávna predstavovala samotná zákonná možnosť pripustenia beztrestnosti agentov a vôbec ich využívania v trestnom konaní - akokoľvek striktne ohraničená – hlbokú filozofickoprávnu dilemu týkajúcu sa ochrannej funkcie práva a samotného využitia práva v prospech tejto ochrany, pokiaľ *de facto* počíta súčasne s možnosťou jeho cieleného a úmyselného porušenia. Využívanie agentov teda fungovalo v akomsi režime „sivej zóny“, mimo oficiálnej zákonnej úpravy ktorá by vyslovila záverečný verdikt o jeho povahe.[8]

Pritom okrem špecifických prístupov k vymedzeniu beztrestnosti agenta z dôvodu jeho zákonom priznaných úloh dodnes (a to samozrejme i v našich podmienkach) neexistuje premisa, na základe ktorej by agent nebol všeobecným adresátom práva, teda osobou, na ktorú by sa nevzťahovali rovnaké zákonnom určené pravidlá ako na ktorúkoľvek inú osobu, spôsobilú byť napr. subjektom skutkovej podstaty trestného činu.

Ako už bolo naznačené, osobitne významným je z tohto pohľadu aj okruh trestných činov, v prípade ktorých možno k aplikácii inštitútu agenta v rámci trestného konania pristúpiť. Pokiaľ v Spojených štátoch amerických zakladajú dôvody takejto aplikácie výlučne konkrétne okolnosti sledovanej trestnej činnosti, právne poriadky európskych štátov počítajú s jeho uplatnením výlučne v prípadoch obzvlášť závažnej a nebezpečnej trestnej činnosti, akou je napríklad organizovaný zločin ako taký, drogová trestná činnosť, korupcia, trestný čin úkladnej vraždy (Nemecko), obchodovania s ľuďmi, či krádeže umeleckých predmetov (Francúzsko), a pod.[9]

Ďalší významný rozdiel predstavuje takisto to, komu je reálne uložená povinnosť vykonávať nad činnosťou agenta kontrolný dohľad. Kým v Spojených štátoch, ako bolo naznačené, je takýto dohľad takmer výlučne zverený osobám priamo nadriadeným agentovi v rámci vnútornej organizačnej štruktúry konkrétneho vyšetrovacieho úradu, prokurátorovi, resp. osobitne na ten účel zriadenej komisii, európsky štandard v tomto zmysle počíta v konečnom dôsledku výlučne so sudcovskou kontrolou – tá sa netýka len samotného vydania príkazu na použitie agenta, ale i právomoci rozhodnúť o jeho prípadnej potenciálne trestnej činnosti, keďže agenti nepožívajú *per se* osobitnú procesnoprávnu exempciu a rovnako nie sú

[7] ROSS, J. E.: *Regulating the Gray Zone: A Comparative Look at Undercover Policing in the United States, Italy, Germany, and France* [online]. The Hebrew University of Jerusalem – Faculty of Law, 2007 [cit. 2014-09-22]. Dostupné na internete: http://law.huji.ac.il/upload/rosslawbreaking.pdf, s. 10 (prekl. aut.)
[8] *Ibidem*, s. 9
[9] *Ibidem*, s. 11

a priori vyňatí ani z pôsobnosti hmotnoprávnych trestných predpisov. O tom, či v prípade činu spáchaného agentom pri plnení jeho úloh ide o trestný čin, resp. o čin inak trestný, teda rozhoduje výlučne súd.

I v tomto zmysle však nemožno tvrdiť, že beztrestnosť agentov v Spojených štátoch amerických je v zásade neobmedzená, prípadne že páchanie trestnej činnosti v konkrétnom prípade nemôže mať reálne dôsledky pre celkové vyhodnotenie prípadu, v ktorom bol agent použitý. Je logické, že samotná trestná činnosť, či kvázi trestná činnosť v naznačenom zmysle, môže v konkrétnom prípade svedčiť v neprospech jeho vlastnej dôveryhodnosti ako svedka v trestnom procese, a teda má potenciál zmariť účel jeho použitia či oslabiť silu dôkazov, ktoré agent svojou činnosťou získal. Pohybujúc sa navyše na ostrej hrane *entrapmentu*, je nevyhnutné zhodnotiť, že istá miera proporcionality ako nevýslovného princípu je prítomná i pri využívaní agentov v Spojených štátoch, práve preto sú požiadavky na samotný výkon činnosti agentov upravené internými predpismi konkrétneho vyšetrovacieho úradu, ktorý logicky nemá záujem len na získaní relevantných informácii o sledovanej trestnej činnosti, ale samozrejme v prvom rade na získaní informácii, ktoré bude možné použiť v rámci trestného konania ako legitímny dôkazný materiál.

Na margo týchto interných predpisov týkajúcich sa participácie agentov na trestnej činnosti je záverom tiež nevyhnutné podotknúť, že agent musí byť na konkrétne konanie osobitne zmocnený – t. j. každé potenciálne kriminálne konanie musí byť autorizované osobou oprávnenou takúto autorizáciu vykonať.[10] I v prípade náležitej autorizácie však bežne jednotlivé usmernenia týkajúce sa využívania agentov pri objasňovaní trestnej činnosti zvyknú stanovovať limity beztrestnosti vymedzením dôvodov, na základe ktorých sa agent môže konania inak trestného (*otherwise illegal activity*) dopustiť. Už spomínaná smernica FBI o utajených vyšetrovaniach napríklad stanovuje, že agent sa môže na trestnej činnosti zúčastniť len vtedy, pokiaľ to vyžaduje záujem na získaní informácii či dôkazov nevyhnutných pre úspešnosť vedeného vyšetrovania a tieto nemožno získať inak ako participáciou na trestnej činnosti, takisto pokiaľ je takéto konanie nevyhnutné na získanie alebo zachovanie dôveryhodnosti agenta v prostredí jeho pôsobenia, či v prípade, že agent koná v úmysle zabrániť usmrteniu osoby či ťažkému ublíženiu na zdraví. I v týchto prípadoch by sa však agent nemal podieľať na žiadnom konaní, ktoré má násilnú povahu (s výnimkou nevyhnutnej sebaobrany), nemôže iniciovať či plánovať spáchanie trestného činu, pokiaľ by takéto konanie napĺňalo znaky *entrapmentu*, a v žiadnom prípade nesmie používať tzv. nezákonné vyšetrovacie metódy[11] (keďže je zrejmé, že by tým mohlo dôjsť ku „kontaminácii" ním získaných informácii či dôkazov, čo by v konečnom dôsledku spôsobovalo ich praktickú nepoužiteľnosť v následnom trestnom konaní).

I tak však možno konštatovať, že ide o diametrálne odlišný prístup vzhľadom na bežne prijímané chápanie beztrestnosti agentov v našich podmienkach – koniec koncov, i v prípade *plnenia úlohy agenta* v zmysle slovenského trestného zákona je zrejmé, že ide o všeobecnú, vopred zákonom jasne stanovenú okolnosť vylučujúcu protiprávnosť, ktorá sa vzťahuje na vopred neohraničený okruh subjektov. Adresátom tohto ustanovenia je každá osoba, ktorá ako agent koná na základe príslušného ustanovenia trestného poriadku, jednou z náležitostí príkazu na použitie agenta preto logicky nie je pozitívne vymedzenie okruhu kriminálnych aktivít, na ktorých sa agent v rámci plnenia svojich úloh môže beztrestne podieľať.

Európske právne úpravy, vzťahujúce sa na vylúčenie protiprávnosti činov inak trestných v prípade, že sa ich v rámci plnenia svojich úloh dopustí agent, sú vo väčšine prípadov oveľa

---

[10] JOH, E. E. 2009. Breaking the Law to Enforce It: Undercover Police Participation in Crime. In *Stanford Law Review*, 2009, Vol. 62, Issue 1, p. 178

[11] *Attorney General's Guidelines on Federal Bureau of Investigation Undercover Operations* [online]. 2002. U. S. Department of Justice, May 3, 2002 [cit. 2014-09-30]. Dostupné na internete: http://www.justice.gov/sites/default/files/ag/legacy/2013/09/24/undercover-fbi-operations.pdf

špecifickejšie ako vyššie stručne analyzované vylúčenie trestnosti takýchto činov v podmienkach Spojených štátov amerických. Ako už bolo naznačené vyššie, vyplýva to o. i. z požiadaviek, ktoré na použitie agenta v procese vyšetrovania a dokazovania kladie judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva, dôsledkom ktorej sú právne úpravy jednotlivých európskych štátov postupne harmonizované s ohľadom na tieto princípy.

Otázka beztrestnosti agenta však nie je v jednotlivých štátoch riešená rovnako – rozsah beztrestnosti agenta sa štát od štátu líši rovnako ako spôsob jej úpravy. Beztrestnosť agenta, resp. jej podmienky, sú v právnom poriadku Slovenskej republiky koncipované pomerne široko, v zmysle vyššie analyzovaného *plnenia úlohy agenta* ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu. Väčšina európskych štátov však buď nemá vo svojich právnych poriadkoch takto špecifikované ustanovenie týkajúce sa toho, za akých podmienok je konanie agenta počas plnenia úloh, ktoré mu boli uložené v záujme vyšetrovania a dokumentovania trestnej činnosti uložené, beztrestné, a pokiaľ áno, väčšinou ide o jej pozitívne vymedzenie – ustanovuje sa nielen to, akej činnosti sa agent[12] môže dopustiť za predpokladu, že bol riadne a príkazom (resp. povolením) ustanovený na plnenie konkrétnej úlohy, ale aj to, v súvislosti s akou trestnou činnosťou sa takéhoto konania môže dopustiť.

Typickým príkladom špecifického vylúčenia trestnej zodpovednosti agenta v nadväznosti na konkrétny druh vyšetrovanej trestnej činnosti je napríklad právna úprava Švajčiarska – švajčiarsky trestný poriadok[13] v čl. 294 výslovne vylučuje trestnú zodpovednosť agenta len pokiaľ ide o vyšetrovanie vykonávané podľa zákona o narkotikách, a riadne ustanovený agent sa v tejto súvislosti a v rámci rozsahu povolenia dopustí špecificky vymedzených trestných činov.[14] Nad rámec tohto výslovného zákonného dovolenia sa agent trestného činu dopustiť nemôže, v opačnom prípade je zaň trestne zodpovedný.

Obdobne k vylúčeniu trestnej zodpovednosti agenta pristupuje napríklad aj Taliansko, ktorého úprava v predmetnej veci rovnako vychádza z premisy, že „autorizovaná“ kriminalita je skutočne i naďalej kriminalitou a jej široké tolerovanie by vyústilo do korózie právneho štátu. Faktická beztrestnosť agenta za trestnoprávne relevantné protiprávne konanie je preto chápaná takpovediac ako nutné zlo. Trestná zodpovednosť agenta preto nie je zákonom vylúčená plošne, bez ohľadu na konkrétne zameranie vyšetrovania, ale formou jej vylúčenia osobitným zákonom v naviazanosti na konkrétne okruhy vyšetrovanej trestnej činnosti z dôvodu nevyhnutnosti pripustiť istú mieru zapojenia agenta do kriminálnych aktivít kvôli efektívnemu výkonu jeho úloh a objasneniu takejto trestnej činnosti.[15] Podľa čl. 9 zákona č. 146/2006 je *skryté* vyšetrovanie možné napr. v prípade, že sa týka objasňovania terorizmu a zdrojov jeho financovania, legalizácie príjmov z trestnej činnosti, prevádzačstva, drogovej trestnej činnosti, trestných činov voči osobe (napríklad otroctvo, obchodovanie s ľuďmi, detská prostitúcia a výroba detskej pornografie), koristenia z prostitúcie, či ide o trestné činy spojené s výrobou, predajom a držbou výbušnín, zbraní, streliva, apod. V takom prípade je zároveň mimo rámca čl. 51 trestného zákona (*výkon práva a povinnosti*)[16] vylúčená trestná

---

[12] Samozrejme, pojem „agent“ v tomto kontexte uvádzam len s ohľadom na jednotnosť pojmov v nadväznosti na domácu úpravu – zahraničné právne úpravy buď nazývajú tento inštitút odlišne (najmä pre nejednoznačnosť samotného pojmu „agent“), alebo hovoria o „skrytom“ vyšetrovaní a osobách, ktoré sú oprávnené na jeho výkon, pozn. aut.

[13] *312.0 Swiss Criminal Procedure Code of 5 October 2007 (Criminal Procedure Code, CPC)*

[14] Ide o trestné činy podľa čl. 19 – 22 zákona o narkotikách z 3. októbra 1951 (*812.121 Federal Act of 3 October 1951 on Narcotics and Psychotropic Substances*) – vo všeobecnosti ide o trestné činy spočívajúce v nedovolenej výrobe, držbe, predaji, kúpe, vývoze, dovoze či distribúcii omamných a psychotropných látok, vo verenom podnecovaní na zneužívanie či užívanie takýchto látok, falšovanie licencií na predaj či držbu takýchto látok či ich prekurzorov, a podobne, pozn. aut.

[15] JOH, E. E.: Breaking the Law to Enforce It: Undercover Police Participation in Crime. In *Stanford Law Review,* 2009, Vol. 62, Issue 1, s. 179 - 180

[16] *Codice penale* (G. Uff. n. 251, 26 ottobre 1930)

zodpovednosť konkrétnych subjektov vykonávajúcich takéto vyšetrovanie (príslušníci justičnej polície, finančnej stráže, špecializovaných útvarov určených na bol proti mafii a pod.), pokiaľ je ich činnosť orientovaná výlučne na získanie dôkazu o trestnej činnosti a spočíva v zákonom vymedzenom konaní, napríklad v prechovávaní a nákupe streliva a drog alebo v ich držbe, prechovávaní veci pochádzajúcej z trestného činu či veci, ktorá môže byť použitá na spáchanie trestného činu, a podobne. O takejto skutočnosti však musí byť informovaný bezodkladne prokurátor, vykonávajúci dozor nad takýmto vyšetrovaním.

Agent je rovnako bez hrozby trestnej zodpovednosti oprávnený poskytovať istú „logistickú" podporu – napríklad prenajímať autá, pomáhať pri pašovaní drog, zakladať spoločnosti (ide teda o činnosti, ktoré priamo súvisia s vyššie uvedenými prípadmi vylúčenia trestnej zodpovednosti, v prípade takejto spojitosti sa totiž dôvod vylúčenia vzťahuje rovnako aj na tieto podporné činnosti). Zaujímavosťou talianskej úpravy zároveň je, že pokiaľ agent v rámci plnenia svojej úlohy využíva určitého „prostredníka" (z povahy veci ide najmä o informátora), vzťahuje sa z rovnakých dôvodov vylúčenie trestnej zodpovednosti aj na túto osobu.[17]

Podobná je aj úprava vylúčenia trestnej zodpovednosti agenta v právnom poriadku Francúzska, ktorá je obsiahnutá priamo v trestnom poriadku (*Code de procédure pénale*), ktorá pre zmenu nehovorí o agentovi alebo *skrytom* vyšetrovaní, ale o *infiltrácii* (na účely objasnenia trestnej činnosti osôb podozrivých z jej spáchania). Podľa čl. 706-81 tohto zákona môže príslušník alebo agent justičnej polície (*police judiciaire*) na základe ustanovenia príkazom na vopred určený účel využívať falošnú identitu a ak je to nevyhnutné, aj dopustiť sa činností vymedzených nasledujúcim čl. 706-82, za ktoré v takomto prípade nie je trestne zodpovedný. V žiadnom prípade sa však nesmie dopustiť konania, ktoré by spočívalo v iniciácií trestnej činnosti (teda policajnej provokácie).

V zmysle čl. 706-82 francúzskeho trestného poriadku sa teda takáto osoba v rámci *infiltrácie* môže na celom štátnom území Francúzska dopustiť konania, ktoré spočíva v získaní, držbe, preprave, sprostredkovaní zadováženia či zadovážení akýchkoľvek látok, tovaru, vecí, informácií či dokumentov pochádzajúcich z trestnej činnosti alebo určených na spáchanie trestnej činnosti, rovnako môže osobám dopúšťajúcim sa takej trestnej činnosti sprístupniť alebo sprostredkovať právnu či finančnú pomoc a obdobne ako v prípade talianskej právnej úpravy i poskytnúť určitú logistickú pomoc – napríklad uschovanie a prepravu uvedených vecí, transport osôb, alebo sprostredkovanie telekomunikačných zariadení. Opäť, rovnako ako v prípade talianskej právnej úpravy, dôvod vylučujúci trestnú zodpovednosť takejto osoby (agenta) sa vzťahuje aj na osobu, ktorá napomôže k úspešnej infiltrácií agenta do záujmového prostredia, pokiaľ sa daná osoba činnosti dopustila výlučne v tomto kontexte (z povahy veci ide zväčša o informátora, ktorý agentovi zároveň pomáha najmä vo fáze samotného preniknutia do záujmového kriminálneho prostredia).

Na rozdiel od vyššie uvedených národných právnych úprav, právna úprava *skrytého* vyšetrovania (*Verdeckte Ermittlung*) v Rakúsku[18] ani *skrytého* vyšetrovateľa (*Verdeckte Ermittler*) v Spolkovej republike Nemecko[19] sa výslovne vôbec nezmieňuje o trestnej zodpovednosti agenta – vyšetrovateľa, ani akejkoľvek možnosti dopustiť sa v kontexte takéhoto vyšetrovania akejkoľvek činnosti, ktorá by zakladala trestnú zodpovednosť. Do úvahy samozrejme vzhľadom na konkrétne okolnosti prichádza využitie jednej zo všeobecných okolností vylučujúcich protiprávnosť činu inak trestného, napr. nutnej obrany, oficiálne však neexistuje žiadne ustanovenie, ktoré by dovoľovalo agentom v nevyhnutnej

[17] *Legge 16 marzo 2006, n.* 146 (G. Uff. n. 85 dell'11 aprile 2006, Supp. Ord.)

[18] § 131, *Strafprozeßordnung* (StPO) Rakúskej republiky (BGBl. Nr. 631/1975), v znení čiastky BGBl. I. Nr. 112/2015

[19] § 110a – 110c, *Strafprozeßordnung* (StPO) Spolkovej republiky Nemecko zo 7. apríla 1987 (BGBl. I S. 1074, 1319), v znení čl. 151 nariadenia z 31. augusta 2015 (BGBl. I S. 1474)

miere a v záujme účelu, na ktorí boli za agentov ustanovení, dopustiť sa akejkoľvek trestnej činnosti, alebo ktoré by takéto konanie ospravedlňovalo a vylučovalo tak trestnú zodpovednosť agenta. V nadväznosti na nemeckú prax Jacqueline Ross uváza: „*Aby bolo uskutočňovanie skrytého vyšetrovanie vôbec možné, súdy, prokuratúra i polícia preto vo všeobecnosti takúto prípadnú činnosť, ktorá by napríklad v zmysle usmernení FBI bola označená ako „inak trestná“, alebo pokrytá zákonnou výnimkou v Taliansku a vo Francúzsku, definujú ako nekriminálnu*.“[20]

Oproti všetkým vyššie stručne načrtnutým podmienkam beztrestnosti agenta je však táto otázka najvýraznejšie odlišne upravená v podmienkach Spojeného kráľovstva (konkrétne v Anglicku a Walese). Tamojšia právna úprava je pritom zaujímavá najmä preto, že ide o krajinu uplatňujúcu *common law*, a zároveň o signatára Európskeho dohovoru o ochrane základných práv a slobôd, pričom mnohé z kľúčových rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva vznikli práve v nadväznosti na sťažnosti jednotlivcov, namietajúcich postup britských policajných orgánov v súvislosti s vykonávaním *skrytého* vyšetrovania. Agent, resp. *undercover officer*, nie je zákonom upraveným inštitútom, iba funkčným označením policajta, ktorý *skryté* vyšetrovanie na základe autorizácie vykonáva. Konkrétne aspekty takéhoto vyšetrovania však upravené sú, a to zákonom o regulácii vyšetrovacích oprávnení z roku 2000[21] a naň nadväzujúcimi vykonávajúcimi poriadkami, ktorých hlavným účelom v kontexte *skrytého* vyšetrovania je všeobecne zabezpečiť súladnosť jeho výkonu s Dohovorom, najmä s čl. 8, týkajúcim sa práva na súkromie a na rodinný život.[22] Tento zákon o. i. ustanovuje, že policajti, resp. príslušníci jednotlivých vyšetrovacích kriminálnych služieb, ktorí pracujú v utajení a na tie účely vytvárajú a udržiavajú vzťahy osobného či iného charakteru s cieľom získať informácie o konkrétnej osobe, tak musia za každých okolností robiť iba a výlučne na základe autorizácie oprávnenou osobou (podľa toho o aký orgán ide – v zásade však pôjde o vyššieho policajného úradníka). Pokiaľ ide priamo o beztrestnosť, podľa ustanovenia s. 27 predmetného zákona riadne vydané povolenie (*authorisation*) na použitie agenta vylučuje protiprávnosť akéhokoľvek konania a dokonca i občianskoprávnu zodpovednosť za škodu, a to za predpokladu, že agent konal v rozsahu stanovenom v povolení. Z toho vyplýva, že akékoľvek autorizované konanie je na všetky účely právom dovolené. Jediné, čoho sa agent v rámci plnenia svojej úlohy dopustiť nesmie, je konanie nad rámec povolenia a iniciácia, resp. provokácia trestnej činnosti, ktorú vylučuje ustálená súdna prax.[23]

Vzhľadom na uvedené je preto osobitne dôležité, aby bolo povolenie na použitie agenta dostatočne starostlivo odôvodnené povahou konkrétnej trestnej činnosti (keďže jeho nasadenie nie je možné len za účelom zberu informácií o záujmovom prostredí), aby bola dôvodom nasadenia agenta nevyhnutnosť zabrániť takejto (pripravovanej) trestnej činnosti alebo aby bola náležite objasnená, prípadne musí ísť o činnosť namierenú proti národnej bezpečnosti, pričom použitie agenta je proporcionálne vzhľadom na povahu trestnej činnosti, ohrozený záujem a jeho predpokladané nasadenie a činnosť nespeje k závažnejšiemu následku ako ten, ktorý hrozí.[24] Vo všeobecnosti preto možno konštatovať, že i keď Spojené kráľovstvo

---

[20] ROSS, J. E.*: Regulating the Gray Zone: A Comparative Look at Undercover Policing in the United States, Italy, Germany, and France* [online]. The Hebrew University of Jerusalem – Faculty of Law, 2007 [cit. 2014-09-22]. Dostupné na internete: http://law.huji.ac.il/upload/rosslawbreaking.pdf, s. 46 (prekl. aut.)

[21] *Regulation of Investigatory Powers Act 2000*

[22] *An inspection of undercover policing in England and Wales* [online]. Her Majesty's Inspectorate of Constabulary (HMIC), 2014 [cit. 2016-03-17]. Dostupné na internete: http://www.leics.pcc.police.uk/Document-Library/Our-Work/HMIC-Reports/HMIC-Report-An-Inspection-of-Undercover-Policing-in-England-and-Wales-October-2014.pdf, s. 9

[23] Agentom provokatérom sa v tomto zmysle rozumie „*osoba, ktorá podporuje alebo podnecuje spáchanie daného trestného činu,*“ pozri napr. rozhodnutie *R v. Lawrence and Nash (1993)*, pozn. aut.

[24] *An inspection of undercover policing in England and Wales* [online]. Her Majesty's Inspectorate of Constabulary (HMIC), 2014 [cit. 2016-03-17]. Dostupné na internete: http://www.leics.pcc.police.uk/Document-

vzhľadom na právnu tradíciu neuplatňuje v prípade použitia agenta princíp judiciarity, princíp legality (vzťahujúci sa na vykonávanie „skrytého“ vyšetrovania ako celku), princíp proporcionality a subsidiarity je predmetom skúmania v každom prípade vydania povolenia na jeho použitie, a to najmä z dôvodu širokého spektra možných zásahov do práv a chránených záujmov nielen osôb podozrivých či obvinených z trestnej činnosti, ale aj osôb, ktoré sa náhodne ocitnú „uprostred“ vyšetrovania vykonávaného za pomoci nasadenia agenta.

Záverom sa dá napokon konštatovať, že istým hybridom medzi napr. talianskou a francúzskou právnou úpravou a slovenskou právnou úpravou možno nazvať vylúčenie trestnej zodpovednosti agenta v Českej republike. Tu treba konštatovať, že napriek logicky relatívne blízkemu charakteru právneho poriadku Českej republiky a skutočnosti, že k zavedeniu inštitútu agenta doň došlo približne v rovnakom období ako v Slovenskej republike a povaha výkonu úloh agenta v oboch právnych poriadkoch má približne rovnaký obsah, český zákonodarca pristúpil k vymedzeniu beztrestnosti agenta pomerne odlišne.

Podľa § 363 odst. 1 českého rekodifikovaného trestného zákona (z. č. 40/2009 Sb.) nie je za naplnenie skutkovej podstaty trestného činu účasti na organizovanej zločineckej skupine podľa § 361 odst. 1 a 2 tohto zákona[25] trestne zodpovedný príslušník Polície Českej republiky, ktorý sa v rámci plnenia úlohy agenta podľa § 158e trestného poriadku (z. č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním) zúčastňuje na činnosti zločineckej skupiny alebo organizovanú zločineckú skupinu podporuje, a to za predpokladu, že sa takéhoto trestného činu dopustil s cieľom odhaliť páchateľa trestnej činnosti spáchanej v prospech takejto skupiny.

Ustanovenie § 363 odst. 2 trestného zákona následne taxatívne vymenúva celkovo 48 rôznych trestných činov, za ktoré agent nie je trestne zodpovedný v prípade, ak sa ich dopustí z dôvodu zúčastňovania sa na trestnej činnosti organizovanej zločineckej skupiny, ako člen organizovanej skupiny alebo ak takúto skupinu podporuje, a to za predpokladu, že konal s cieľom odhaliť páchateľa trestnej činnosti spáchanej v prospech takejto skupiny. Toto vyňatie z trestnej zodpovednosti sa neuplatní v prípade, že samotný agent organizovanú zločineckú skupinu alebo organizovanú skupinu založil.

Už pri prvom pohľade na právnu úpravu beztrestnosti agenta v Českej republike je zrejmé, že zákonodarca zvolil z pohľadu nášho domáceho právneho poriadku úplne opačný princíp k jej vymedzeniu. Na rozdiel od právnej úpravy Slovenskej republiky, ktorá stanovuje všeobecnú okolnosť vylučujúcu protiprávnosť a následne vymedzuje jednotlivé trestné činy, ktorých sa agent nesmie dopustiť ani za predpokladu splnenia všeobecnej podmienky aplikácie plnenia úlohy agenta v zmysle § 30 ods. 1 Tr. zák., beztrestnosť agenta v Českej republike je vymedzená osobitným dôvodom beztrestnosti v § 361 odst. 1 trestného zákona, pričom odst. 2 potom vymedzuje pomerne rozsiahlu skupinu trestných činov, ktorých sa agent pri naplnení vyššie uvedených podmienok môže beztrestne dopustiť v súvislosti s plnením svojej úlohy podľa § 158e trestného poriadku (pritom však platí všeobecná podmienka, že žiaden z týchto trestných činov nesmie agent sám iniciovať; české právo nepripúšťa formálne ani výkladovo akúkoľvek prípustnú formu provokácie či iniciácie trestnej činnosti agentom).

Takáto právna úprava beztrestnosti agenta pravdepodobne vychádza z predpokladu, že presné vymedzenie okruhu trestných činov, ktorých sa agent môže za splnenia ďalších

---

Library/Our-Work/HMIC-Reports/HMIC-Report-An-Inspection-of-Undercover-Policing-in-England-and-Wales-October-2014.pdf, s. 46

[25] „*(1) Kdo založí organizovanou zločineckou skupinu, kdo se činnosti organizované zločinecké skupiny účastní, nebo kdo organizovanou zločineckou skupinu podporuje, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let nebo propadnutím majetku.*
(2) Odnětím svobody na tři léta až dvanáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 ve vztahu k organizované zločinecké skupině určené nebo zaměřené k páchání vlastizrady (§ 309), teroristického útoku (§ 311) nebo teroru (§ 312).“ (§ 361 zákona č. 40/2009 Sb.)

podmienok dopustiť, vhodnejšie a zmysluplnejšie odráža účel jeho použitia ako nástroja na odhaľovanie organizovaných foriem trestnej činnosti, keďže predmetný taxatívny výpočet trestných činov je v zásade odrazom tých najtypickejších prejavov trestnej činnosti práve týchto foriem trestnej súčinnosti. Na druhej strane sa však domnievam, že práve skutočnosť, že zákonodarca pristúpil k pozitívnemu vymedzeniu činnosti agenta v „sivej zóne" v konečnom dôsledku nepôsobí veľmi prehľadne a z hľadiska neustále sa vyvíjajúceho fenoménu organizovanej kriminality a jej rôznych prejavov môže pôsobiť takáto úprava v praxi pomerne ťažkopádne, a to aj s ohľadom na skutočnosť, že akékoľvek doplnenie tohto výpočtu nevyhnutne bude vyžadovať novelizáciu trestného zákona. To celkom zrejme nezodpovedá požiadavke na pružnosť reakcie na predmetné formy trestnej činnosti zo strany štátu, čo je, bez naviazanosti na právnu úpravu beztrestnosti agenta v Českej či Slovenskej republike, všeobecným účelom využívania agenta v rámci ich vyšetrovania. Navyše, ako uvádza Karabec, „*ešte závažnejšie dôsledky môže mať takto celkom konkrétne a špecificky vymedzený rozsah beztrestnosti agenta pre jeho psychicky a obsahovo náročnú činnosť v kriminálnom prostredí pri odhaľovaní často rafinovanej, neprehľadnej alebo násilnej činnosti zločineckých skupín.*"[26] Inak povedané, takýto i keď systematický a na prvý pohľad vhodný spôsob úpravy beztrestnosti činnosti agenta môže byť v praxi inhibítorom účinného jednania agenta, keďže v kritických situáciách, ktorým agent predpokladane bude v rámci plnenia svojich úloh čeliť, bude v každom prípade zároveň musieť rovnako zvažovať, či jeho konkrétne konanie napĺňa niektorú zo skutkových podstát uvedených trestných činov, alebo sa pohybuje kvalifikačne mimo ich rámca. V tejto súvislosti možno vyjadriť obavu, či takéto vymedzenie (vzhľadom na množstvo uvedených trestných činov) neodôvodňuje obavu o to, či vôbec bude agent v konkrétnej situácii môcť reagovať dostatočne rýchlo a adekvátne a zároveň neprekročiť zákonom stanovené hranice jeho špecifickej exempcie z trestnej zodpovednosti.

III

Vzhľadom na uvedené sa domnievam, že právna úprava vylúčenia protiprávnosti činu inak trestného spáchaného agentom v rámci plnenia jeho úloh v Slovenskej republike adekvátnejšie zodpovedá zámeru prvotne sledovanému pripustením určitej miery beztrestnosti agenta, teda efektivite a pružnosti jeho konania, ktoré sú základným predpokladom jeho praktického využitia v rámci trestného konania. Pokiaľ už je totiž zákonodarca ochotný pripustiť možnosť, že sa agent v súvislosti s objasňovaním trestnej činnosti dopustí sám konania, ktoré by inak vykazovalo znaky skutkovej podstaty trestného činu, mala by byť takáto možnosť v právnej úprave formulovaná pokiaľ možno čo najpresnejšie a najzrozumiteľnejšie v prospech efektívneho výkonu úloh, ktoré sú agentovi na základe zákona uložené. Inštitút agenta ako jeden zo špeciálnych nástrojov boja proti osobitne závažným formám trestnej činnosti v prvom rade v realite praxe predpokladá rýchlosť reakcie na spáchanie takejto trestnej činnosti a jednoznačnosť právomocí, ktoré má agent v tomto rámci k dispozícii, v opačnom prípade by bolo možné položiť si otázku, načo vlastne pristupovať k jeho zakotveniu do právneho poriadku. Na základe naznačenej úvahy som preto toho názoru, že všeobecnejšia a negatívne vymedzená úprava beztrestnosti agenta, i keď sprevádzaná vlastnými rizikami a problematickými aspektmi svojej opodstatnenosti načrtnutými v predchádzajúcich častiach tejto kapitoly, adekvátnejšie zodpovedá povahe plnenia úloh agenta vzhľadom na účel, ktorý je jej legislatívnou úpravou sledovaný.

[26] KARABEC, Z.: *Účinnost právních nástrojů proti organizované kriminalitě (použití agenta)*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, s. 42 (prekl. aut.)

Po zbežnom načrtnutí prístupov k úprave beztrestnosti agenta v rôznych blízkych a vzdialenejších právnych úpravách zároveň možno konštatovať, že slovenská právna úprava je na pomery kontinentálnych právnych poriadkov pomerne široká, podľa môjho názoru však zodpovedá požiadavkám plnenia úlohy agenta a v každom prípade možno pozitívne hodnotiť najmä skutočnosť, že trestná zodpovednosť agenta je vylúčená priamo zákonom. I v podmienkach napr. Francúzska a Talianska, a ideálnym prípadom je práve aj Spolková republika Nemecko, totiž nepochybne v praxi dochádza či môže dôjsť aj spáchaniu inej trestnej činnosti agentom počas výkonu jeho úloh, táto činnosť však nie je výslovne zákonom zbavená trestnoprávnych následkov a nie vždy býva skutočne stíhaná – určitá miera pochybností o činnosti agenta „na hrane zákona“ a v „sivej zóne“ preto zostáva relevantnou otázkou, ktorej riešenie je podľa závažnosti zväčša ponechané na samotnej polícii a prokuratúre, resp. súdoch. Pokiaľ má byť inštitút agenta plnohodnotným nástrojom vyšetrovania v trestnom konaní, je však potrebné, aby nebol obostretý zbytočnou mystikou a aby boli podmienky jeho použitia s tým spojených dôsledkov čo najjasnejšie definované zákonom (keďže skutočne ide z hľadiska ľudských práv o pomerne invazívny trestnoprocesný nástroj) a znížila sa tak miera kontroverzie, ktorá jeho využívanie už tradične sprevádza.

Zoznam použitých zdrojov:

- *Attorney General's Guidelines on Federal Bureau of Investigation Undercover Operations* [online]. 2002. U. S. Department of Justice, May 3, 2002 [cit. 2014-09-30]. Dostupné na internete: http://www.justice.gov/sites/default/files/ag/legacy/2013/09/24/undercover-fbi-operations.pdf
- *An inspection of undercover policing in England and Wales* [online]. Her Majesty's Inspectorate of Constabulary (HMIC), 2014. 202 s. ISBN 978-1-78246-515-7 [cit. 2016-03-17]. Dostupné na internete: http://www.leics.pcc.police.uk/Document-Library/Our-Work/HMIC-Reports/HMIC-Report-An-Inspection-of-Undercover-Policing-in-England-and-Wales-October-2014.pdf.
- IVOR, J. 2006. Agent provokatér v trestnom konaní. In *Justičná revue*. ISSN 1335-6461, 2006, roč. 56, č. 8 – 9, s. 837 – 843.
- JOH, E. E. 2009. Breaking the Law to Enforce It: Undercover Police Participation in Crime. In *Stanford Law Review*. ISSN 0038-9765, 2009, Vol. 62, Issue 1, s. 155 – 199.
- KARABEC, Z. 2010. *Účinnost právních nástrojů proti organizované kriminalitě (použití agenta)*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. 89 s. ISBN 978-80-7338-099-1.
- KOČAN, Š. 2011. Inštitút agenta vo vybraných právnych systémoch. In *Policajná teória a prax*. ISSN 1335-1370, 2011, roč. 19, č. 2, s. 65 – 72.
- ROSS, J. E. 2007. *Regulating the Gray Zone: A Comparative Look at Undercover Policing in the United States, Italy, Germany, and France* [online]. The Hebrew University of Jerusalem – Faculty of Law, 2007. 53 s. [cit. 2014-09-22]. Dostupné na internete: http://law.huji.ac.il/upload/rosslawbreaking.pdf

Použitá judikatúra
- Brogan vs. United States, 522 U. S. 398, 1998 (USA)
- R v. Lawrence and Nash (1993) (UK)

Zahraničné právne predpisy:
Česká republika
- zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník

Nemecká spolková republika
- *Strafprozeßordnung* (StPO) Spolkovej republiky Nemecko zo 7. apríla 1987 (BGBl. I S. 1074, 1319), v znení čl. 151 nariadenia z 31. augusta 2015 (BGBl. I S. 1474)

Rakúska republika

- *Strafprozeßordnung* (StPO) Rakúskej republiky (BGBl. Nr. 631/1975), v znení čiastky BGBl. I. Nr. 112/2015

Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska

- *Regulation of Investigatory Powers Act 2000*

Švajčiarska konfederácia

- *812.121 Federal Act of 3 October 1951 on Narcotics and Psychotropic Substances*
- *312.0 Swiss Criminal Procedure Code of 5 October 2007 (Criminal Procedure Code, CPC)*

Talianska republika

- *Codice penale* (G. Uff. n. 251, 26 ottobre 1930)
- *Legge 16 marzo 2006, n.* 146 (G. Uff. n. 85 dell'11 aprile 2006, Supp. Ord.)

Náhrada škody z hľadiska odklonov v trestnom konaní

Compensation for damages in context of diversions in criminal proceedings

JUDr. Peter Múkera[1]

Abstrakt:
Príspevok sa zaoberá problematikou náhrady škody spôsobenej trestným činom pri využití odklonov v trestnom konaní. Pozornosť sa sústreďuje na vykreslenie možností náhrady škody v rámci jednotlivých odklonov v trestnom konaní. V tejto súvislosti autor v príspevku poukazuje na pozitíva a negatíva platnej právnej úpravy a uvádza niekoľko námetov de lege ferenda.

Kľúčové slová: náhrada, škoda, odklon, poškodený, trestné konanie

Abstract:
The paper deals with the issue of damages caused by the offense at the use of diversions in criminal proceedings. The attention is focused on the depiction of the possibilities of compensation for damages in the individual diversions in criminal proceedings. In this relation, the author in this paper points out the pros and cons of current legislation and presents some proposals de lege ferenda.

Keywords: compensation, damages, diversion, injured party, criminal proceedings

Úvod

Poškodenému ako subjektu a strane v trestnom konaní priznáva zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „Trestný poriadok“, resp. „TP“) pomerne široký diapazón procesných práv, prostredníctvom ktorých môže aktívne vystupovať pri presadzovaní svojich zákonných záujmov v trestnom konaní. Jedným z hlavných a prioritných záujmov poškodeného v trestnom konaní býva popri dosiahnutí morálnej satisfakcie spočívajúcej v odsúdení a potrestaní páchateľa dosiahnutie náhrady za škodu spôsobenú trestným činom. Za účelom dosiahnutia reparácie škody spôsobenej trestným činom disponuje poškodený v trestnom konaní právom na uplatnenie nároku na náhradu škody. Poškodený si môže uplatňovať svoj nárok na náhradu škody v tzv. adhéznom konaní, ktoré predstavuje štandardný formalizovaný spôsob prejednania a rozhodovania o nároku poškodeného na náhradu škody spôsobenej trestným činom v rámci trestného konania. Poškodený však môže dosiahnuť reparáciu škody spôsobenej trestným činom nielen prostredníctvom uplatnenia svojho nároku na náhradu škody v štandardnom adhéznom konaní, ale k jej reparácii môže dôjsť aj využitím osobitných trestno-procesných inštitútov, a to tzv. odklonmi v trestnom konaní.

Odklony v trestnom konaní predstavujú vo vzťahu ku klasickému trestnému konaniu alternatívne spôsoby konania v trestnej veci, ktorými sa umožňuje odchýlenie od prejednania a rozhodnutia trestnej veci na hlavnom pojednávaní iným mimosúdnym procesným postupom. Odklony v trestnom konaní sú teda procesnými alternatívami k hlavnému pojednávaniu. Ich základným cieľom je zrýchlenie, zjednodušenie a zhospodárnenie trestného procesu. Výsledkom ich aplikácie je najmä odbremenenie súdov od trestných vecí, pri ktorých možno

[1] Ústav verejného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
peter.mukera.ml@mukera.sk.

naplniť účel trestného konania aj bez prejednania veci na hlavnom pojednávaní. Tým sa umožňuje súdom, aby sa ich pozornosť a činnosť sústredila predovšetkým na závažnú trestnú činnosť.

Z hľadiska postavenia poškodeného a jeho práv v trestnom konaní zohrávajú odklony v trestnom konaní významnú úlohu. Pre poškodeného predstavujú efektívnejší spôsob dosiahnutia uspokojenia jeho nároku na náhradu škody spôsobenej trestným činom, pričom zároveň majú pre neho aj psychologický význam, keďže ho odbremeňujú od mnohokrát zdĺhavého a traumatizujúceho súdneho konania. Nemožno tiež opomenúť, že poškodený môže prostredníctvom nich lepšie vyjadriť svoje požiadavky i osobné pocity, keďže sa pri ich aplikácii stáva osobne zainteresovaným na výsledku vybavenia trestnej veci a na spôsobe nahradenia škody. Odklony v trestnom konaní sú zároveň prostriedkom, ktorý v prvom rade slúži, resp. by mal slúžiť, k uzmiereniu medzi páchateľom trestného činu a poškodeným, a k tomu, aby páchateľ odčinil škodlivé následky svojho trestného činu.[2]

V slovenskom trestnom procese sa medzi odklony v trestnom konaní zaraďuje podmienečné zastavenie trestného stíhania (§ 216 a § 217 TP), podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 a § 219 TP), zmier (§ 220 - § 227 TP), konanie o dohode o vine a treste (§ 232 a § 233 TP, § 331 - § 335 TP) a trestný rozkaz (§ 353 a § 354 TP)[3].

Pre účely tohto príspevku sa pozornosť sústreďuje na možnosti náhrady škody pri odklonoch aplikovaných v prípravnom konaní, t. j. v štádiu predsúdneho konania. V rámci prípravného konania, ktoré plní okrem iných typických funkcii (vyhľadávacej, zabezpečovacej a verifikačnej) aj tzv. odklonnú funkciu[4], je na základe fakultatívneho rozhodnutia prokurátora možné vybaviť trestnú vec mimosúdne, teda mimo štádia konania pred súdom, podmienečným zastavením trestného stíhania, podmienečným zastavením trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, zmierom a konaním o dohode o vine a treste. Vzhľadom na názov a obsahové zameranie príspevku je abstrahované od inštitútu podmienečného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, keďže tento inštitút na rozdiel od zvyšných odklonov aplikovaných v rámci prípravného konania neposkytuje poškodenému žiadne osobitné možnosti náhrady škody.

Možnosti náhrady škody pri podmienečnom zastavení trestného stíhania

Inštitút podmienečného zastavenia trestného stíhania bol do slovenského trestného procesu zapracovaný novelou zákona č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok č. 141/1961 Zb.“) vykonanou zákonom č. 247/1994 Z. z., ktorá nadobudla účinnosť od 1. októbra 1994. Tento inštitút predstavuje formu odklonu v trestnom konaní, teda špecifický procesný postup, ktorým sa umožňuje vybavenie trestnej veci mimo vykonania hlavného pojednávania a bez potrestania páchateľa.

Podstata podmienečného zastavenia trestného stíhania spočíva v tom, že ak obvinený vyhovie určeným podmienkam počas skúšobnej doby, trestné stíhanie proti jeho osobe sa definitívne zastaví. V konaní o podmienečnom zastavení trestného stíhania sa nerozhoduje

[2] Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J.: Poškozený a adhezní řízení v České republice, C. H. Beck, 2007, s. 559.

[3] Niektorí autori nezaraďujú konanie o dohode o vine a treste a trestný rozkaz medzi odklony, bližšie pozri napr. Ščerba, F. a kol.: Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice, Leges, 2012, s. 14; Ščerba, F.: Alternatívne tresty a opatření v nové právní úpravě, 2. vyd., Leges, 2014, s. 60.

[4] Podstata odklonnej funkcie prípravného konania spočíva v zabezpečení dôkazov pre vybavenie trestnej veci ešte v prípravnom konaní niektorým z odklonov v trestnom konaní, bližšie pozri Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva, Trestní právo procesní, C. H. Beck, 1999, s. 341.

o tom, či obvinený spáchal trestný čin a neukladá sa mu ani žiaden trest. Nesplnenie určených podmienok obvineným v rámci skúšobnej doby má za následok pokračovanie v trestnom stíhaní, ktorého výsledkom môže byť podľa okolností a dôkazov rozhodnutie súdu o vine a treste, príp. o ochrannom opatrení.

Pre uplatnenie podmienečného zastavenia trestného stíhania sa vyžaduje kumulatívne splnenie podmienok stanovených v ustanovení § 216 ods. 1 Trestného poriadku. Jednou z týchto zákonných podmienok je aktivita obvineného smerujúca k náhrade celej škody spôsobenej trestným činom. Ustanovenie § 216 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku dáva obvinenému na výber tri možnosti, ktorými môže nahradiť škodu spôsobenú trestným činom, a to:

a) včasná a úplná náhrada škody,
b) uzavretie dohody s poškodeným o náhrade škody,
c) urobenie iných potrebných opatrení na náhradu škody.

Zákon žiadnu z uvedených možností neuprednostňuje, pričom nevylučuje ani ich vzájomnú kombináciu. Voľba najvhodnejšej možnosti by mala vychádzať predovšetkým zo záujmu poškodeného a z možností a schopností obvineného rešpektujúc pritom povahu a rozsah škody. V tejto súvislosti je nevyhnutné poznamenať, že rozhodnúť o podmienečnom zastavení trestného stíhania je možné aj v prípade, ak poškodený nesúhlasí s podmienečným zastavením trestného stíhania vychádzajúc z jeho presvedčenia, že nebol v plnom rozsahu odškodnený, ak sú splnené všetky ostatné zákonné podmienky.[5] Rovnako nebráni aplikácii podmienečného zastavenia trestného stíhania, ak sa poškodený úplne zriekne svojho nároku na náhradu škody, teda si svoj nárok neuplatní.[6]

Prvou, pre poškodeného najvýhodnejšou, možnosťou splnenia podmienky náhrady škody je včasná a úplná náhrada škody. Pri tejto možnosti musí dôjsť k náhrade škody ešte pred vydaním rozhodnutia o podmienečnom zastavení trestného stíhania. Z hľadiska spôsobu náhrady škody prichádza do úvahy buď náhrada v peniazoch (relutárna reštitúcia), alebo uvedenie do predošlého stavu (naturálna reštitúcia), prípadne aj ich kombinácia. Uvedením do pôvodného stavu sa nahrádza škoda vtedy, ak o to poškodený požiada a ak je to možné a účelné (napr. vrátenie odcudzenej veci, opravenie poškodenej veci, vykonanie určitej práce).

Druhou možnosťou splnenia podmienky náhrady škody je uzavretie dohody obvineného s poškodeným o náhrade škody. Uzavretie takejto dohody je vhodné najmä vtedy, keď nie je vo finančných možnostiach obvineného jednorazové uhradenie celej škody. Dohoda o náhrade škody má podobu zmluvy[7], ktorá musí obsahovať všetky podstatné skutočnosti týkajúce sa predovšetkým rozsahu, času a spôsobu náhrady škody. Obsah dohody by mal byť do takej miery konkrétny, aby bolo reálne možné skontrolovať, či si obvinený v priebehu skúšobnej doby splnil povinnosť nahradiť poškodenému škodu.[8] Forma, v akej má byť dohoda uzavretá, nie je zákonom predpísaná, preto môže byť uzavretá i ústne. Z dôvodu nutnosti overenia uzavretia dohody medzi obvineným a poškodeným je jednoznačne praktickejšia jej písomná forma. Možné je aj zaznamenanie obsahu dohody do zápisnice spísanej niektorým z orgánov činných v trestnom konaní, resp. súdom. V zmysle § 216 ods. 3 Trestného poriadku sa v prípade uzavretia dohody obvineného s poškodeným o náhrade škody obvinenému uloží, aby škodu uhradil v priebehu skúšobnej doby. Z uvedeného ustanovenia

[5] K tomu pozri uznesenie Krajského súdu v Plzni zo dňa 31.07.1997, sp. zn. 9 To 429/97, R 51/1998 Sb. rozh. tr.
[6] K tomu pozri uznesenie Vyššieho vojenského súdu Trenčín z 22. novembra 2004, sp. zn. 4 To 8/2004, R 11/2005-II. Zb. rozh. tr.
[7] Z hľadiska obsahu môže isť napr. o inominátnu zmluvu podľa § 51 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (ďalej len „Občiansky zákonník“) alebo o dohodu o urovnaní podľa § 585 Občianskeho zákonníka, ak je nárok na náhradu škody sporný.
[8] K tomu pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 23. novembra 2000, sp. zn. 3 Tz 21/2000, R 40/2001 Zb. rozh. tr.

možno vyvodiť, že doba splácania škody stanovená v dohode o náhrade škody by nemala byť dlhšia, ako je určená skúšobná doba podľa ustanovenia § 216 ods. 2 Trestného poriadku. Zastávam preto názor, že nemožno podmienečne zastaviť trestné stíhanie obvineného, ak doba splácania škody obsiahnutá v dohode obvineného s poškodeným o náhrade škody presahuje dĺžku určenej skúšobnej doby.

Poslednou možnosťou, ktorá je v praxi najmenej využívanou, je urobenie iných potrebných opatrení na náhradu škody. Ide o opatrenia, ktoré bezprostredne smerujú k uspokojeniu nárokov poškodeného na náhradu škody. Tieto opatrenia môžu spočívať napr. v zložení peňažnej sumy zodpovedajúcej výške škody do súdnej úschovy, v oznámení vzniku škody ako poistenej udalosti príslušnej poisťovni a poskytnutí ďalšej potrebnej súčinnosti, v písomnom uznaní dlhu voči poškodenému z titulu jeho nároku na náhradu škody, v postúpení pohľadávky obvineného poškodenému, v prevzatí dlhu poškodeného, v poskytnutí preddavku na náhradu škody poškodenému a pod.[9] Za iné potrebné opatrenie na náhradu škody nemožno považovať iba sľub obvineného daný orgánom činným v trestnom konaní alebo súdu, že nahradí celú škodu spôsobenú trestným činom.[10]

Možnosti náhrady škody pri zmieri

Inštitút zmieru sa stal súčasťou slovenského trestného procesu na základe novely Trestného poriadku č. 141/1961 Zb. vykonanej zákonom č. 422/2002 Z. z., s účinnosťou od 1. októbra 2002, ako ďalší alternatívny spôsob riešenia trestnej veci. Tento inštitút predstavuje formu tzv. odklonu v trestnom konaní, teda špecifický procesný postup, ktorý umožňuje, aby na základe dohody medzi štátom (reprezentovaným prokurátorom v prípravnom konaní, resp. súdom v konaní pred súdom) a poškodeným na jednej strane a obvineným na strane druhej, došlo k ukončeniu trestnej veci bez potrestania páchateľa.[11]

Účelom zmieru je predovšetkým usporiadanie vzájomných vzťahov medzi obvineným a poškodeným, ktoré boli dotknuté spáchaným trestným činom[12]. Do popredia sa dostáva záujem, aby obvinený odstránil všetky škodlivé následky spôsobené spáchaným trestným činom, a to tak bezprostredne poškodenému, ako aj spoločnosti. Tento záujem je preferovaný pred záujmom štátu na odsúdení obvineného do takej miery, že ak dôjde k odstráneniu spôsobenej ujmy a splneniu ďalších zákonom stanovených podmienok, trestné stíhanie sa definitívne zastaví.[13] Z pohľadu postavenia poškodeného a jeho záujmov je zmier významnou zárukou zvýšenia možnosti rýchlejšieho uspokojenia jeho nároku na náhradu škody (ujmy), ako by tomu bolo v prípade uskutočnenia štandardného trestného procesu.[14] Zmier umožňuje poškodenému aktívne sa spolupodieľať na riešení konfliktu s obvineným, ako aj na vlastnom odškodnení.

---

[9] Minárik, Š. a kol.: Trestný poriadok, Stručný komentár, Druhé, prepracované a doplnené vydanie, IURA EDITION, 2010, s. 604.

[10] K tomu pozri uznesenie Krajského súdu v Českých Budějoviciach zo dňa 25.06.1996, sp. zn. 4 To 424/1996, R 27/1997 Sb. rozh. tr.

[11] Ivor, J.: a kol.: Trestné právo procesné, 2. vyd., IURA EDITION, 2010. s. 579.

[12] Tóthová, M.: Dohoda o vine a treste v českom právnom poriadku. In: Súčasné uplatňovanie prvkov restoratívnej justície. I. vyd. Žilina: Eurokódex, 2013, s. 176 a nasl.

[13] Klátik, J.: Zmier v trestnom konaní, In Justičná revue, 2007, roč. 59, č. 12, s. 1658.

[14] Pri uskutočnení štandardného trestného procesu sa poškodený môže dočkať priznania svojho nároku na náhradu škody s veľkým časom odstupom od jeho uplatnenia. Mnohokrát však súdy v zmysle § 288 TP odkážu poškodeného s jeho nárokom na náhradu škody na občianske súdne konanie, prípadne na konanie pred iným príslušným orgánom.

Z uvedenej charakteristiky zmieru vyplýva, že k vybaveniu trestnej veci zmierom môže dôjsť jedine v prípade, ak v tejto veci vystupuje okrem obvineného aj osoba poškodeného. Nie je pri tom podstatné, či ide o poškodeného, ktorý má nárok na náhradu škody priamo v trestnom (adhéznom) konaní, t.j. má právo byť subjektom adhézneho konania, alebo či ide o poškodeného bez tohto oprávnenia. Túto skutočnosť potvrdzuje aj samotná formulácia ustanovenia § 220 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku, ktorá okrem iného predpokladá, že obvinený inak odstránil ujmu vzniknutú trestným činom. Formulácia tohto ustanovenia nepochybne mieri na tie prípady, ktoré sa v adhéznom konaní neodškodňujú, a teda poškodený v týchto prípadoch nemá ani právo byť subjektom adhézneho konania. Ide o ujmu, ktorá vznikla poškodenému najmä trestnými činmi, ktorými bola dotknutá jeho česť, dôstojnosť, sloboda a pod., a ktorú možno odstrániť rôznymi formami, ako napr. osobným ospravedlnením sa obvineného poškodenému.

Na schválenie zmieru a zastavenie trestného stíhania sa vyžaduje kumulatívne splnenie podmienok stanovených v ustanovení § 220 ods. 1 Trestného poriadku. V zmysle tohto ustanovenia je nevyhnutnou podmienkou uplatnenia zmieru aktivita obvineného smerujúca k náhrade celej škody spôsobenej trestným činom, ako aj k odstráneniu prípadne inej ujmy vzniknutej trestným činom. V ustanovení § 220 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku sú obvinenému explicitne dané na výber dve možnosti, ktorými môže nahradiť škodu spôsobenú trestným činom, a to:

a) včasná a úplná náhrada škody,
b) urobenie iných opatrení na náhradu škody.

Obe uvedené možnosti sú totožnými možnosťami náhrady škody ako pri podmienečnom zastavení trestného stíhania. Na rozdiel však od právnej úpravy podmienečného zastavenia trestného stíhania, ktorá výslovne uvádza v ustanovení § 216 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku aj možnosť uzavretia dohody obvineného s poškodeným o náhrade škody, právna úprava zmieru v ustanovení § 220 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku možnosť dohody o náhrade škody výslovne neuvádza. Aj napriek výslovnému neuvedeniu možnosti uzavretia dohody o náhrade škody ako jednej z možností splnenia podmienky náhrady škody pri aplikácii zmieru, som toho názoru, že možnosť uzavretia takejto dohody je prípustná aj v prípade zmieru.[15] Práve urobenie iných opatrení na náhradu škody môže smerovať aj k uzatvoreniu takejto dohody. Možnosť uzavretia takejto dohody vyplýva tiež zo znenia ustanovenia § 223 ods. 1 Trestného poriadku, v zmysle ktorého rozhodnutie o schválení zmieru a zastavení trestného stíhania musí okrem iného obsahovať výšku nahradenej škody alebo škody, k náhrade ktorej sa obvinený zaviazal, alebo iné opatrenia na odstránenie ujmy vzniknutej trestným činom. V tomto ustanovení sa teda výslovne uvádza zaviazanie obvineného k náhrade škody, pričom tento záväzok obvineného musí vychádzať z určitej dohody obvineného s poškodeným.[16] V prípade všeobecnej akceptácie možnosti uzavretia dohody o náhrade škody pri aplikácii zmieru právnou teóriu a praxou by bolo vhodné, aby zákonodarca takúto možnosť v ustanovení § 220 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku výslovne uviedol.

Popri náhrade škody sa v ustanovení § 220 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku pripúšťa aj ďalšia možnosť odstránenia škodlivých následkov spôsobených trestným činom, ktorou je odstránenie ujmy vzniknutej trestným činom. Táto možnosť odčinenia následkov

[15] Možnosť uzavretia dohody medzi obvineným a poškodeným o náhrade škody v prípade schválenia zmieru pripúšťa aj M. Prokeinová, bližšie pozri Prokeinová, M.: Odklony v trestnom konaní, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2007, s. 41–42.

[16] Niektorí autori, naopak, nepripúšťajú možnosť uzavretia takejto dohody pri schválení zmieru, bližšie pozri napr. Šramel, B.: Zmier (narovnání) ako procesnoprávny prvok restoratívnej justície a problémy spojené s jeho aplikáciou v praxi, Trestní právo, 2013, roč. 17 , č. 11–12, s. 40; Čentéš, J. a kol.: Trestný poriadok – Veľký komentár, EUROKÓDEX, 2014, s. 473.

trestného činu sa vzťahuje na tie prípady, ktoré nemožno v štandardnom adhéznom konaní odškodniť. Ide o ujmu spôsobenú najmä tými trestnými činmi, ktorými bola dotknutá česť, dôstojnosť, sloboda, súkromie, listové tajomstvo a pod. Odstránenie tejto ujmy môže spočívať napr. v osobnom ospravedlnení sa obvineného poškodenému, vo verejnom ospravedlnení sa obvineného poškodenému v rôznych oznamovacích prostriedkoch, v poskytnutí finančnej kompenzácie nad rámec zákonnej zodpovednosti za škodu, v osobnej pomoci obvineného poškodenému.

Pri náhrade škody, resp. odstránení ujmy je potrebné zvoliť vždy takú možnosť jej vysporiadania, ktorá je pre poškodeného najvýhodnejšia rešpektujúc však samotné možnosti a schopnosti obvineného. Spôsob, akým bude škoda (ujma) poškodenému nahradená, je predovšetkým výsledkom vzájomnej dohody medzi obvineným a poškodeným. Nezastupiteľnú úlohu v tomto smere zohrávajú probační a mediační úradníci, ktorých úlohou je nájsť najlepšie riešenie vzniknutého konfliktu a prispieť tak k trvalému zmiereniu medzi obvineným a poškodeným.

Možnosti náhrady škody pri konaní o dohode o vine a treste

Najmladšou formou odklonu v trestnom konaní, ktorá bola do slovenského trestného konania zapracovaná v rámci rekodifikácie trestného práva v roku 2005, je inštitút konania o dohode o vine a treste. Tento inštitút predstavuje špecifický procesný postup odlišujúci sa od štandardného hlavného pojednávania, ktoré spočíva v zjednodušení konania, ktoré však nie je alternatívou potrestania (okrem prípadu, ak súd schváli dohodu o vine a treste, ktorej obsahom je dohoda o upustení od potrestania, a u mladistvého o podmienečnom upustení od potrestania), pretože toto konanie spravidla vyústi do vyhlásenia odsudzujúceho rozsudku a uloženia trestu.[17] Podobne ako v prípade ostatných odklonov je účelom tohto inštitútu racionalizácia trestného súdnictva, teda zrýchlenie, zjednodušenie a zhospodárnenie trestného konania. Na rozdiel však od niektorých odklonov (podmienečné zastavenie trestného stíhania, zmier) možno uplatniť tento inštitút nielen v prípade prečinov, ale aj zločinov či obzvlášť závažných zločinov.

Dohodou o vine a treste sa rozumie dohoda, ktorú uzatvárajú prokurátor a obvinený a v prípadoch ustanovených zákonom aj poškodený alebo iná oprávnená osoba (napr. zákonný zástupca obvineného, ktorý je pozbavený spôsobilosti na právne úkony, alebo ktorého spôsobilosť na právne úkony je obmedzená), o priznaní spáchania skutku, uznaní viny a prijatí trestu, prípadne aj o ďalších výrokoch.[18]

Konanie o dohode o vine a trestne prebieha v dvoch fázach. V prvej fáze dochádza k uzatvoreniu dohody o vine a treste medzi prokurátorom aj obvineným, prípadne aj poškodeným alebo inou oprávnenou osobou v rámci predsúdneho konania a v druhej fáze potom dochádza k jej schvaľovaniu súdom na verejnom zasadnutí v rámci osobitného spôsobu konania pred súdom. Podmienky začatia konania o dohode o vine a treste[19], ako aj postup prokurátora pri konaní o dohode o vine a treste sú upravené v ustanovení § 232 a § 233 Trestného poriadku, pričom postup súdu a rozhodovanie o návrhu na dohodu o vine a treste sú upravené osobitne v ustanovení § 331 až § 335 Trestného poriadku.

[17] Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné, 2. vyd., IURA EDITION, 2010, s. 583.

[18] § 2 vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 619/2005 Z. z. o podmienkach a postupe prokurátora pri konaní o dohode o uznaní viny a prijatí trestu (ďalej len „vyhláška MS SR č. 619/2005 Z. z.“).

[19] V § 4 ods. 1 vyhlášky MS SR č. 619/2005 Z. z. sú stanovené aj ďalšie podmienky, ktoré má prokurátor zvažovať pri posudzovaní vhodnosti konania o dohode o vine a treste a pri vyjednávaní dohody s obvineným.

Výsledkom dohodovacieho konania by v ideálnom prípade malo byť dosiahnutie konsenzu medzi všetkými stranami, ktoré sa tohto konania zúčastňujú, teda nielen dosiahnutie dohody o vine a treste, ale aj dohody v otázke náhrady škody spôsobenej trestným činom. Za účelom dosiahnutia konsenzu aj v otázke náhrady škody je prokurátor povinný v predsúdnom konaní upovedomiť o čase a mieste konania o návrhu o dohode o vine a treste aj poškodeného. Poškodenému je teda umožnené sa tohto konania zúčastniť a aktívne na ňom presadzovať a uplatňovať svoj nárok na náhradu škody. Vzhľadom však na znenie ustanovenia § 232 ods. 3 posledná veta obligatórnym výsledkom dohodovacieho konania pre schválenie návrhu dohody o vine a treste nemusí byť dosiahnutie konsenzu v otázke náhrady škody. To znamená, že schváliť dohodu o vine a treste možno aj bez rozhodnutia o nároku poškodeného na náhradu škody. V prípade nedosiahnutia konsenzu v otázke náhrady škody je poškodený so svojim nárokom na náhradu škody alebo jej časti odkázaný na občianske súdne konanie, prípade iné konanie. Tento postup znamená pre poškodeného nielen oddialenie dosiahnutia náhrady škody, ale často aj jej úplne nedosiahnutie, pretože poškodený si svoj nárok na náhradu škody v občianskom súdnom konaní v mnohých prípadoch vôbec neuplatňuje. Nemožno zabúdať aj na skutočnosť, že v prípade uplatnenia nároku na náhradu škody poškodeným v civilnom konaní, môže mať takýto postup negatívny dopad na psychiku poškodeného (najmä v príde trestných činov proti životu a zdraviu a trestných činov proti slobode a ľudskej dôstojnosti), keďže sa bude musieť znovu stretnúť s obvineným v rámci prejednania uplatneného nároku v civilnom konaní.

Na základe uvedeného sa dá konštatovať, že súčasná právna úprava konania o dohode o vine a treste neposkytuje dostatočnú ochranu záujmom poškodeného, ktorý si riadne a včas uplatnil nárok na náhradu škody. Preto by bolo žiaduce posilniť procesné postavenie poškodeného v tom smere, aby sa jednou z podmienok schválenia dohody o vine a treste stala podmienka nahradenia škody poškodenému alebo aspoň uzavretie dohody s poškodeným o jej náhrade, prípadne urobenie iných opatrení na jej náhradu. V prípade podmienenia schválenia dohody o vine a treste nahradením škody navrhujem, aby posudzovanie splnenia tejto podmienky bolo viazané na čas rozhodovania súdu o schválení dohody o vine a treste. To znamená, že pre schválenie dohody o vine a treste by nebolo nevyhnutné uhradenie škody už pri uzatváraní dohody o vine a treste v predsúdnom konaní, ale postačovalo by uhradenie škody, resp. vykonanie iných aktivít smerujúcich k jej uhradeniu (napr. uzavretie dohody s poškodeným o náhrade škody, oznámenie vzniku škody ako poistenej udalosti príslušnej poisťovni) až do času rozhodovania súdu o schválení dohody o vine a treste na verejnom zasadnutí. Z hľadiska posilnenia ochrany záujmov poškodeného by bolo rovnako žiaduce ošetriť v platnej právnej úprave situáciu, keď poškodený, ktorý si svoj nárok na náhradu škody riadne a včas uplatnil, sa napriek upovedomeniu nedostaví na konanie o dohode o vine a treste. Rozhodne nemožno z neúčasti poškodeného na konaní o dohode o vine a treste vyvodzovať záver, že poškodený nemá záujem na dosiahnutí náhrady škody v tomto konaní. Dôvodom takejto neúčasti je veľakrát to, že poškodený sa s obvineným nechce vôbec stretnúť. Preto pre posilnenie ochrany záujmov poškodeného v danom prípade navrhujem upraviť postup, v rámci ktorého by bolo úlohou prokurátora snažiť sa o dosiahnutie dohody s obvineným aj v otázke náhrady škody, a to až do výšky nároku uplatneného poškodeným. V tomto smere by sa inšpiráciou mohla stať česká právna úprava, ktorá zaväzuje štátneho zástupcu dbať pri konaní o dohode o vine a treste tiež na záujmy poškodeného a v prípade neúčastí poškodeného na tomto konaní ho oprávňuje dohodnúť sa s obvineným o rozsahu

a spôsobe náhrady škody (rovnako aj nemajetkovej ujmy alebo vydania bezdôvodného obohatenia) až do výšky uplatneného nároku.[20]

Záver

Z pohľadu postavenia poškodeného a jeho práv zohrávajú uvedené formy odklonov v trestnom konaní ako alternatívne spôsoby konania v trestnej veci významnú úlohu. Nielen odbremeňujú poškodeného od absolvovania zdĺhavého a často pre neho traumatizujúceho súdneho konania, ale predovšetkým sú pre neho zárukou zvýšenia možnosti uspokojenia jeho práva na náhradu škody v podstatne kratšom čase, ako by tomu bolo v prípade uskutočnenia štandardného trestného (adhézneho) konania. Oproti štandardnému trestnému (adhéznemu) konaniu teda predstavujú pre poškodeného efektívnejší spôsob dosiahnutia uspokojenia jeho nároku na náhradu škody spôsobnej trestným činom. V záujme posilnenia procesného postavenia poškodeného a zvýšenia ochrany jeho záujmov, pokiaľ si nárokuje na náhradu spôsobenej škody, by bolo vhodné de lege ferenda uvažovať o vyššie uvedených návrhoch zmien v právnej úprave dohodovacieho konania.

Použitá literatúra:

- *Čentéš, J. a kol.:* Trestný poriadok – Veľký komentár, EUROKÓDEX, 2014, ISBN: 978-80-8155-021-8, 944 s.
- *Ivor, J. a kol.:* Trestné právo procesné, 2. vyd., IURA EDITION, 2010, ISBN: 978-80-8078-309-9, 1049 s.
- *Klátik, J.:* Zmier v trestnom konaní, In Justičná revue, 2007, roč. 59, č. 12, s. 1657-1663.
- *Minárik, Š. a kol.:* Trestný poriadok, Stručný komentár, 2. vyd., IURA EDITION, 2010, ISBN: 978-80-8078-369-3, 1392 s.
- *Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.:* Kurs trestního práva, Trestní právo procesní, C. H. Beck, 1999, ISBN: 80-7179-216-0, 667 s.
- *Prokeinová, M.:* Odklony v trestnom konaní, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2007, ISBN: 978-80-7160-197-5, 130 s.
- *Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J.:* Poškozený a adhezní řízení v České republice, C. H. Beck, 2007, ISBN: 978-80-7179-559-9, 759 s.
- *Ščerba, F.:* Alternatívne tresty a opatření v nové právní úpravě, 2. vyd., Leges, 2014, ISBN: 978-80-87576-93-9, 464 s.
- *Ščerba, F. a kol.:* Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice, Leges, 2012, ISBN: 978-80-87576-30-4, 128 s.
- *Šramel, B.:* Zmier (narovnání) ako procesnoprávny prvok restoratívnej justície a problémy spojené s jeho aplikáciou v praxi, In Trestní právo, 2013, roč. 17 , č. 11–12, s. 30-40.
- *Tóthová, M.:* Dohoda o vine a treste v českom právnom poriadku. In: Súčasné uplatňovanie prvkov restoratívnej justície. I. vyd. Žilina: Eurokódex, 2013, s. 176 a nasl.

[20] Pozri § 175a ods. 5 zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád) v znení neskorších predpisov.

Výsluch svedka na hlavnom pojednávaní vs. kontradiktórnosť konania

Examination of a witness at the trial versus contradiction of proceedings

JUDr. Dominik Škohel[1]

Abstrakt:
Autor sa v príspevku zaoberá problematikou kontradiktórnosti v súvislosti s vypočúvaním svedka na hlavnom pojednávaní v podmienkach trestného konania Slovenskej republiky. Poukazuje na problematické ustanovenia zákona č. 301/2005 Z. z., Trestného poriadku, pričom svoje tvrdenia opiera aj o príslušnú judikatúru a uvádza názory odborníkov z oblasti trestného práva procesného, ktorí sa k danej téme vyjadrili. Príspevok je venovaný analýze ustanovení týkajúcich sa priebehu vypočúvania, právu na obhajobu a tiež poukazuje na niektoré formy zahraničnej právnej úpravy, ktoré s danou problematikou súvisia.

Kľúčové slová: kontradiktórnosť, svedok, hlavné pojednávanie, výsluch svedka

Abstract:
The author in this article deals with the issue of contradiction in connection with the hearing of witnesses at the trial in terms of criminal proceedings in Slovak Republic. The author points out to the problematic provisions of act no. 301/2005 Coll., Criminal Procedure Code, and its arguments based on the relevant judicial decisions and provides views of experts in the field of criminal procedure. The article is devoted to analysis of the provisions concerning the course of the hearing, the right to defense, and also points to some forms of foreign regulations that relate to this topic.

Keywords: contradiction, witness, main trial, examination of a witness

Úvod

V súvislosti s rekodifikáciou právnych predpisov upravujúcich trestné právo Slovenskej republiky, teda zákona č. 300/2005 Z. z. (Trestného zákona) a zákona č. 301/2005 Z. z. (Trestného poriadku) sa v do popredia dostala aj problematika dodržiavania zásady kontradiktórnosti v trestnom konaní. Kontradiktórnosť mnohí z autorov vnímajú ako všeobecnú zásadu, teda zásadu na ktorej je budovaný celý trestný proces od jeho začiatku až po jeho koniec, naopak iní autori ju vnímajú ako zásadu typickú najmä v konaní pred súdom, kde sa výraznejšie prejavuje a je stranám a iným subjektom v konaní umožnené uplatňovať práva vyplývajúce z tejto zásady, ktorá však neoddeliteľne súvisí aj s právom na obhajobu a zásadou rovnosti zbraní. Výsluch svedka na hlavnom pojednávaní jednak súdom, prokurátorom, obhajcom ako aj inými subjektmi, ktoré na konaní participujú je jedným z výrazných prejavov zásady kontradiktórnosti, kedy dochádza k uplatňovaniu práva oboznámiť sa s trestnou vecou, vyjadriť sa k nej, oboznámiť súd o vlastných argumentoch a stanoviskách k veci, ako aj právo na podávanie námietok, ktorými sa opäť môže príslušný subjekt k veci vyjadrovať tým, že nesúhlasí akým spôsobom je výsluch svedka vedený zo

[1] Ústav verejného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
dominik.skohel@gmail.com

strany protistrany a môže navrhnúť doplnenie dokazovanie, vo forme dodatočných otázok a prostredníctvom krížového výsluchu.

Výsluch svedka na hlavnom pojednávaní

Výsluch svedka patrí k najvýraznejším prvkom kontradiktórnosti, ktoré súčasné znenie slovenského Trestného poriadku vo svojich ustanoveniach obsahuje. V monológovej časti výsluchu sa strany oboznamujú o skutočnostiach, o ktorých bude vypovedať a v priebehu kladenia otázok svedkovi sa strany aktívnym kontradiktórnym spôsobom vyjadrujú k trestnej veci.

„Výpoveď svedka je základným a najčastejším dôkazným prostriedkom v trestnom konaní, preto má mimoriadny význam pre rozhodnutie vo veci. Niektoré okolnosti významné pre rozhodnutie možno objasniť a preukázať často len za pomoci svedeckej výpovede.“[2]

Výsluch svedka na hlavnom pojednávaní je upravený Trestným poriadkom v ustanoveniach § 261 až 267. Predmetné ustanovenia priamo reflektujú na znenie článku 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru, podľa ktorého je obžalovanému garantované právo vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a rovnako právo dosiahnuť predvolanie svedkov vo svoj prospech a to za rovnakých podmienok ako svedkov, ktorí majú byť predvolaní a svedčiaci proti nemu.

Týmto ustanovením je garantovaná ochrana práv a právom chránených záujmov subjektov a strán v trestnom konaní, konkrétne na hlavnom pojednávaní s cieľom zabezpečiť kontradiktórny proces dokazovania s dodržaním zásady rovnosti zbraní.

„V štrasburskej judikatúre je toto právo konkretizované tak, že obvinený alebo jeho obhajca majú právo byť prítomní pri výsluchu svedkov, klásť im otázky a vyjadrovať sa k hodnovernosti ich výpovede.“[3]

Obžalovaný má preto právo jednak sám vypočúvať svedkov, ktorých sám súdu navrhol, respektíve prostredníctvom svojho obhajcu a môže im klásť svoje otázky. Rovnako však má právo na to, aby svedkovia, ktorých navrhol boli postavení pred súd, rovnako ako svedkovia, ktorých navrhla protistrana. Okrem toho je mu tiež zaručené právo na spravodlivé súdne konanie v tom zmysle, že spôsob akým sa vedie výsluch svedkov musí byť v súlade so zásadou rovnosti zbraní, teda súd nemôže povoliť vykonanie výsluchu jednej strane pričom druhej nie a taktiež nemôže súd bez ingerencie odignorovať spôsob jeho vykonania, ak by nebol v súlade so zákonom a dochádzalo by k nepomeru pri uplatňovaní práv každej zo strán konania.

V porovnaní s trestným konaním v podmienkach Spolkovej republiky Nemecko, oprávnenie navrhovať výsluch svedkov a iné dôkazy obhajcovi prináleží až v konaní pred súdom, hoci v slovenskom trestnom konaní tak môže učiniť už v prípravnom konaní. Právo navrhovať výsluch svedkov má v nemeckom trestnom konaní prokurátor o niečo širšie, keďže môže podávať tieto návrhy súdu aj v predsúdnom konaní.[4] Teda až v konaní pred súdom možno hovoriť, že dochádza k zabezpečeniu rovnosti zbraní a kontradiktórnosti konania.

Výsluch svedka ako procesný úkon, ktorého účelom je získať informácie relevantné pre posúdenie prípadu patrí k najčastejším formám dokazovania počas hlavného pojednávania, pri ktorom strany vystupujú proti sebe tvárou v tvár a navzájom sa konfrontujú

---

[2] Jakubíková, Ľ.: Svedok v kontradiktórnom dokazovaní. In : Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudetiae, č. 4, 2012, s. 84

[3] Musil, J.: Štrasburská judikatúra a její důsledky pro dokazování v přípravném trestním řízení. Kriminalistika, 1993, roč. XXVI, č. 1, s. 32

[4] Trestný poriadok Spolkovej republiky Nemecko, BGBI, § 162 ods. 1

prostredníctvom otázok podávaných svedkom pri krížovom výsluchu. Len premyslenými otázkami môže tak strana, ako aj súd získať od svedka relevantné informácie, na základe ktorých môže rozhodnúť o ďalších otázkach, ktoré hodlá svedkovi položiť neskôr.

„Pri výsluchu dochádza k vzájomnej interakcii, kde sú vzťahy obojstranné ako všetky medziľudské vzťahy vôbec.“[5] Tým, že svedok priamo vypovedá o skutočnostiach, na ktoré sa ho súd ako aj strany v konaní pýtajú v ich prítomnosti, táto situácia vyvoláva u neho zvýšený pocit zodpovednosti za vyrieknuté slová, čo ovplyvňuje jeho samotné odpovede. Svedok si je pri výsluchu vedomý toho, že pokiaľ klamlivo odpovedal, bude za toto konanie trestne zodpovedný, o čom ho súd bezprostredne pred jeho vypovedaním upovedomí.

Podľa ustanovenia § 261 Trestného poriadku je rozhodnutie o poradí v akom bude svedok vypočutý jednotlivými stranami na hlavnom pojednávaní v rukách predsedu senátu. Trestný poriadok v ods. 1 predmetného ustanovenia uvádza, že spravidla budú ako prví vypočutí svedkovia, ktorých navrhol prokurátor. Dôvod prečo sa zákonodarca rozhodol ustanoviť poradie takýmto spôsobom je možno reakcia na predošlé ustanovenie týkajúce sa výsluchu obžalovaného, ktorého po prednesení obžaloby najskôr vypočuje prokurátor.

V tomto prípade teda ide o rovnaký procesný postup. Dôležité je však upozorniť na slovné spojenie *„...spravidla tak, že ako prví budú vypočutí svedkovia navrhnutí prokurátorom a po nich svedkovia navrhnutí obžalovaným.“* Použitím slova *„spravidla“* možno potom konštatovať, že ide o oprávnenie predsedu senátu rozhodnúť o tom, či budú najskôr vypočutí svedkovia, ktorých navrhol prokurátor a nejde o jeho povinnosť. Tým, že ide o zákonné ustanovenie sa v bežnej praxi postupuje v poradí tom, že prví bývajú vypočúvaní svedkovia navrhnutí prokurátorom a až potom svedkovia, ktorých navrhla strana obhajoby. Treba však vziať do úvahy jedinečnosť každého prípadu, preto na účely trestného konania môže byť niekedy účelné najskôr vypočuť svedkov obhajoby a až potom svedkov obžaloby.

„Ide najmä o to, aby protivýsluchom bola preskúmaná, kontrolovaná spoľahlivosť údajov svedka – jeho hodnovernosť, schopnosť a možnosť dej správne vnímať, pamätať si a reprodukovať. Svedok je pravdaže žiadaný aj o vysvetlenie možných rozporov s jeho skoršou výpoveďou alebo tvrdením iných osôb.“[6]

Tým, že strany môžu svedkom protistrany klásť otázky, tým je im zabezpečená rovnosť zbraní a rovnako aj kontradiktórny postup, hoci ide o opačné poradie ich vypočutia.

Trestný poriadok ustanovuje, že obdobný postup sa uplatní aj v prípade vykonávania iných dôkazov ako výsluchov svedkov, čo je vzhľadom na predošlú problematiku pochopiteľné a tým, že ide o slovné spojenie *„obdobne sa postupuje“*, rovnako ide o rozhodnutie súdu akým spôsobom bude riadiť nasledovné dokazovanie. Trestný poriadok preto aj súdu zabezpečuje práve týmito formuláciami možnosť prispôsobiť riadenie hlavného pojednávania tak, aby bol skutočne naplnený jeho cieľ, teda získať relevantné informácie potrebné na rozhodnutie veci.

Strane obhajoby je Trestným poriadkom zaručené právo sa k poradiu výsluchu svedkov, aký navrhol predseda senátu vyjadriť a síce formou požiadania súdu o jeho zmenu. Avšak strane obžaloby, prokurátorovi Trestný poriadok takéto právo neumožňuje. Ak by súd rozhodol o tom, že ako prví budú vypočutí svedkovia, ktorých navrhol obžalovaný alebo jeho obhajca a až následne svedkovia navrhnutí prokurátorom, prokurátor nemá možnosť požiadať súd o zmenu poradia tohto výsluchu. Možno potom považovať takéto ustanovenie za odklon od zásady kontradiktórnosti a rovnosti zbraní?

Vhodnejším riešením pre odstránenie tejto pochybnosti by bolo, keby Trestný poriadok ustanovil, že prokurátor môže žiadať súd o zmenu poradia výsluchu rovnako ako

[5] Jakubíková, Ľ.: Svedok v kontradiktórnom konaní. In : Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudetiae, č. 4, 2012, s. 84

[6] Štěpán, J.: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu (II. část). In: Bulletin advokacie, 2001, č. 1. s. 12

strana obhajoby. Súd by bol zároveň povinný takú žiadosť zhodnotiť a relevantne odôvodniť v zápisnici o hlavnom pojednávaní.

Pokiaľ podá obžalovaný žiadosť o zmene poradia výsluchov svedkov a predseda senátu tejto žiadosti nevyhovie, respektíve pokiaľ rozhodne o poradí, s ktorým obžalovaný nesúhlasí, o poradí výsluchov rozhodne senát. Obžalovaný má teda právo sa priamo vyjadriť k spôsobu riadenia hlavného pojednávania, ktorého obsahom sú úkony, ktoré priamo súvisia s kontradiktórnym postupom.

Podľa § 61 ods. 2 Trestného poriadku pri poradí vykonávania výsluchov svedkov na hlavnom pojednávaní je tiež vhodné upozorniť na skutočnosť, že tak ako pri výsluchu obžalovaného v prípade, že sa hlavného pojednávania zúčastňuje niekoľko spoluobžalovaných, súd je povinný dbať na to, aby svedok, ktorý ešte nebol podrobený výsluchu, nebol prítomný v pojednávacej miestnosti v čase prebiehajúceho výsluchu iného obžalovaného alebo svedka.

Už pri začatí hlavného pojednávania po zistení prítomnosti osôb súd vyzve svedkov, aby sa na potrebný čas odobrali z pojednávacej miestnosti, kým bude vypočúvaný obžalovaný a neskôr pri výsluchoch ostatných svedkov postupuje rovnako. Cieľom tohto postupu je zaručiť, aby ešte nevypočutý svedok nebol ovplyvnený pri jeho neskoršej výpovedi výpoveďami ostatných osôb, za účelom zistiť skutkový stav a to bez dôvodných pochybností.

Pokiaľ by nastala situácia kedy by došlo k vypočutiu svedka po vypočutí iného svedka alebo obžalovaného, pričom sa tento svedok osobne zúčastnil pri ich výsluchu, nemožno potom v tomto prípade hovoriť o neexistencii dôvodných pochybností. Svedok si svoje odpovede môže v priebehu dokazovania premyslieť, prispôsobiť ich a tým zmeniť aj ich výpovednú hodnotu.

Vzhľadom k tomu, že môže byť pre takýto skutok voči nemu vyvodená trestná zodpovednosť pre krivú výpoveď, o ktorej je svedok vopred oboznámený súdom pred jeho vypočutím, vytvára tento postup určitú psychickú bariéru na strane svedka, ktorý si pod hrozbou trestného stíhania svoje vnútorné presvedčenie o krivej výpovedi môže rozmyslieť. Nemožno v nijakom prípade však vylúčiť, tohto konania nedopustí. Hrozba trestného stíhania pre krivú výpoveď nemusí byť v každom prípade zárukou toho, že svedok bude vypovedať pravdivo. Posúdenie relevantnosti výpovede svedka však závisí od jednotlivého prípadu.

Podľa § 261 ods. 3 výsluch svedka vykoná ten, kto jeho výsluch súdu navrhol. Strany v konaní majú právo svedkov navrhnúť a môžu ich výsluch aj vykonať. Niektorí autori považujú toto oprávnenie za vyšší štandard.[7]

V prípade, že toho istého svedka navrhne vypočuť strana obhajoby aj obžaloby, predseda senátu rozhodne po vypočutí strán o tom, ktorá chce tento výsluch vykonať, ktorá zo strán ho vypočuje. Kontradiktórnosť je stranám garantovaná tým, že druhej strane je po vykonaní výsluchu svedka zachované právo vykonať následne výsluch svedka a klásť mu svoje otázky.

„Pri výsluchu svedka sa obhajcovi dáva priestor „na prejavenie zručnosti pri kladení otázok, ich presnej, jasnej a zrozumiteľnej formulácie, zaujímavým sa môže stať zvolený systém postupných odkrývaní faktov spojených s gradáciou odhaľovania pravdy a podobne.“[8] Obdobne sa postupuje aj v prípade, že strany na hlavnom pojednávaní navrhujú vypočuť znalca. Samotný výsluch svedka je vykonávaný na základe pravidiel ustanovených v § 132 Trestného poriadku, ku ktorým som sa bližšie vyjadril už v kapitole venovanej prípravnému konaniu a výsluchu svedka v jeho priebehu.

---

[7] Pozri napr. Olej, J. – Kolcunová, M. – Kolcun, J.: Kontradiktórnosť v trestnom konaní. Bratislava : C. H. Beck, 2014, s. 139 s odkazom na Kmec, J.: Princip kontradiktornosti jako jeden z aspektů práva na spravedlivý proces. In: Zborník 41 Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy). Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 65

[8] Hasíková, J.: Obhajca v kontradiktórnom procese. In: Justičná revue, 2010, roč. 62, č. 8-9, s. 949

Vzhľadom k tomu, že prokurátor v predošlom štádiu trestného konania a síce v prípravnom konaní disponuje oprávneniami, ktoré mu umožňujú zúčastňovať sa výsluch svedkov vykonávaných počas vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania, pričom nepotrebuje na to súhlas od iného subjektu, na rozdiel od strany obžalovaného, obžalovanému musí potom právna úprava garantovať možnosť byť prítomný na výsluchu svedka v ďalšom štádiu, pokiaľ v prípravnom konaní sa tohto úkonu osobne a ani prostredníctvom svojho obhajcu nezúčastnil. Len tak môže ísť o zabezpečenie zásady kontradiktórneho konania, ku ktorému sa ESĽP vyjadril vo viacerých súdnych rozhodnutiach.[9]

„Obvinenému nemusí byť daná možnosť zúčastniť sa na výsluchu svedka v prípravnom konaní, ak bude svedok následne vypočutý na hlavnom pojednávaní a pri ňom vypočúvaný obhajobou.“[10]

Okrem strán trestného konania, poprípade iných subjektov, ktoré navrhli vykonať výsluch svedka na hlavnom pojednávaní, rovnako súd má právomoc rozhodnúť o tom, že bude vypočutý svedok, ktorého nenavrhla žiadna zo strán. Ak súd sám rozhodne či bude dokazovanie doplnené výsluchom svedka alebo viacerých svedkov, ktorých nenavrhli strany, ich výsluch vykoná predseda senátu. Následne je stranám zaručené po vypočutí svedka predsedom senátu, aby svedka vypočuli a položili mu svoje otázky. Ide o prvok kontradiktórneho konania pred súdom, ktoré je svojím charakterom a obsahom typické pre krajiny s anglo-americkým právnym systémom.

V priebehu výsluchu svedka je svedkovi na jeho začiatku umožnené, aby sa vyjadril k veciam týkajúcich sa trestnej veci, teda ide o monológ, do ktorého by súd ani strany nemali zasahovať. Právo klásť svedkovi otázky po monológu, v ktorom sa vyjadril k podstate veci vlastnými slovami je možnosťou odstrániť prípadné rozpory v jeho tvrdení, poprípade slúžia na doplnenie informácií ak svojimi vyjadreniami možno badať v jeho výpovedi isté nejasnosti alebo neúplnosti, bez vysvetlenia ktorých nemožno vhodným spôsobom vyhodnotiť pravdivosť jeho výpovede.[11]

Dôvod prečo je Trestným poriadkom umožnené súdu, aby vypočul svedka, ktorého nenavrhla žiadna zo strán konania je ten, že ide o potvrdenie zásady uvedenej v ustanovení § 2 ods. 11, podľa ktorého je súdu zaručené právo vykonať dôkazy, ktoré strany nenavrhli. Okrem toho nemožno považovať v každej trestnej veci za dostačujúce, ak budú v priebehu dokazovania na hlavnom pojednávaní vykonané len tie dôkazy, ktoré navrhli strany. Súd by sa mohol dostať do dôkaznej núdze, preto je potrebné takej skutočnosti vhodným spôsobom predísť. Preto musí rovnako súd, ako aj strany vyvinúť dostatočnú iniciatívu pri navrhovaní a vykonaní dôkazov, ktoré môžu prispieť k náležite zistenému skutkovému stavu bez dôvodných pochybností.

Výsluch svedka možno po predchádzajúcej analýze možno vyhodnotiť ako prvok kontradiktórnosti, ktorého súčasný právny základ v slovenskom právnom poriadku bol ovplyvnený trestným konaním a jeho úpravou v krajinách s anglo-americkým právnym systémom. Postupným prispôsobovaním sa jednotlivých právnych poriadkov štátov pôvodne s čisto inkvizičným modelom trestného konania došlo k postupnému prisvojeniu si trestno-procesných inštitútov, ktoré znamenali vznik trestného konania so zmiešaným modelom.

Stranám v konaní je zaručené právo sa relevantne k výsluchu svedka vyjadriť formou otázok, možnosti podať námietku v prípade, že je výsluch vykonávaný v rozpore so zákonom a rovnako im je zaručené vykonať výsluch s cieľom hodnoverne sa oboznámiť s dôležitými skutočnosťami, ktoré ovplyvnia nasledovný postup v dokazovaní a konečné rozhodnutie súdu.

---

[9] Tittlová, M.: Korupcia (vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty). Bratislava: WOLTERS KLUWER, 2015, s. 209 a nasl.

[10] Molek, P.: Právo na spravedlivý proces. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2012, str. 391

[11] Polák, P.: Svedok v trestnom konaní. 1. vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 172 - 175

Priebeh hlavného pojednávania, najmä čo sa týka priebehu dokazovania vo forme vypočúvania svedkov je teda vykonávané v rámci dodržiavania zásady kontradiktórnosti.

Záver

Na základe rozobratej problematiky možno konštatovať, že kontradiktórnosť ako zásada, jeden z pilierov na ktorom je vybudované trestné konanie podľa účinného a platného zákona č. 301/2005 Z. z., Trestného poriadku je v slovenskom trestnom konaní prítomná a v rámci štádia hlavného pojednávania možno vidieť jej najvýraznejšie prvky práve počas priebehu dokazovania. Vzhľadom k tomu, že kontradiktórnosť býva aj v zahraničnej literatúre často označovaná ako „diskusia strán" v konaní, práve v priebehu výsluchu svedka, kedy sa k veci vyjadruje strana obžaloby, ako aj strana obžaloby a následne sa so svojimi stanoviskami a postojmi k veci konfrontujú, v takom prípade možno označiť vypočúvanie svedka ako procesný inštitút, dôkazný prostriedok, ktorý zabezpečuje vo všeobecnosti dodržiavanie nielen kontradiktórneho postupu a teda aj spravodlivého súdneho konania, ale aj zásadu rovnosti zbraní a dodržiavanie práva na obhajobu.

Použitá literatúra:

- *Hasíková, J.*: Obhajca v kontradiktórnom procese, In: Justičná revue. 2010, č. 8-9, ISSN 1335-6461, s. 947-955
- *Ivor, J. a kol.*: Trestné právo procesné. II. prepracované a doplnené vyd. Bratislava: IURA EDITION s.r.o., 2010, ISBN 978-80-8078-309-9, 1049 s.
- *Jakubíková, Ľ.*: Svedok v kontradiktórnom dokazovaní. In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudetiae, č. 4, 2012, ISSN 1337-6810, s. 81-91
- *Molek, P.*: Právo na spravedlivý proces. Praha: WOLTERS KLUWER ČR, 2012, ISBN 978-80-7357-748-3, 576 s.
- *Musil, J.*: Štrasburská judikatúra a její důsledky pro dokazování v přípravném trestním řízení. Kriminalistika, 1993, roč. XXVI, č. 1, ISSN 1210-9150, s. 32
- *Olej, J. – Kolcunová, M. – Kolcun, J.*: Kontradiktórnosť v trestnom konaní. Bratislava: C. H. Beck, 2014, ISBN 978-80-8960-3213, 232 s.
- *Polák, P.*: Svedok v trestnom konaní. I. vydanie. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2011, ISBN 978-80-89447-47-3, 296. s.
- *Štěpán, J.*: Poznámky k práci obhájce po novele trestního řádu (II. část). In: Bulletin advokacie, 2002, č. 1., ISSN 1210-6348 s. 10-15
- *Tittlová, M.:* Korupcia (vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty). Bratislava: WOLTERS KLUWER, 2015.
- *Trestný poriadok Spolkovej republiky Nemecko*, Strafprozessordnung, BGBI

Súčasné problémy legislatívnej stránky zákonnosti v odvetví trestného práva

Current problems of legislation in criminal law

JUDr. Martin Štrkolec, PhD.[1]

Abstrakt:
Autor vo svojom príspevku analyzuje vybrané problémy legislatívnej stránky zákonnosti, ktoré v nedávnej dobe priniesla normotvorná činnosť slovenského zákonodarcu v oblasti trestného práva. Po stručnom zamyslení sa nad normatívnymi požiadavkami legislatívnej stránky trestno- právnej zákonnosti sa autor zameriava najmä nad jej axiologickými požiadavkami, ktoré považuje za signifikantné v určovaní materiálnej právnej štátnosti toho – ktorého štátu. Spomedzi axiologických požiadaviek zákonnosti sa autor v predkladanom príspevku zaoberá najmä (ne)primeranosťou trestnej represie a (ne)zhodou medzi ratiom legis zákonodarcu a výsledkami jeho normotvornej činnosti.

Kľúčové slová: trestno- právne normy, trestná legislatíva, legislatívna stránka zákonnosti, primeranosť trestnej represie, výsledky normotvornej činnosti

Abstract:
Author in this paper analysis current problems of the legislation of Slovak criminal law. After briefly thinking about the legislative requirements of the legislative aspect of criminal legality author focuses mainly over its axiological requirements which it considers to be significant in determining the Rule of Law. Among axiological requirements of legality, the author of the present paper deals mainly (dis) proportionality of criminal repression and (dis) harmony in correlation between the ratio legis of the legislature and the results of its legislative activity.

Key words: criminal legal norms, criminal legislation, the legislative aspect of legality, proportionality of criminal repression, the results of legislative activity

Úvodné úvahy

Všeobecná teória práva rozdeľuje požiadavky kladené na legislatívnu stránku princípu zákonnosti na požiadavky normatívneho charakteru a požiadavky axiologické, ktoré teoreticko-právna spisba nazýva tiež hodnotové. Analogicky možno predmetné delenie aplikovať aj na odvetvie trestného práva, ktoré tvorí jednu z fundamentálnych súčastí slovenského právneho poriadku. ***Vedu teórie práva možno považovať za základ, na ktorom sú vybudované, a z ktorého vychádzajú všetky právne normy, právne inštitúty, ale aj celé právne odvetvia patriace do systému práva štátu****. Z uvedeného dôvodu máme za preukázané, že väčšina poznatkov vytvorených vedou teórie práva je priamo, a to bez potreby ich ďalšej verifikácie aplikovateľná vo vede konkrétneho právneho odvetvia.*

Legislatívnu stránku princípu zákonnosti v trestnom práve možno na základe uvedeného skúmať z dvoch hľadísk. Za prvé je namieste sa zaoberať zachovávaním normatívnych požiadaviek kladených na pramene trestného práva. Za druhé je ešte omnoho zaujímavejšie venovať sa činnosti zákonodarcu v nadväznosti na hodnotový obsah právnych

[1] Asistent Katedry trestného práva Právnickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach
martin.strkolec@upjs.sk

predpisov vytváraných v oblasti trestného práva. ***Každodenná právna prax ukazuje, že v odvetví trestného práva nie je zistených mnoho nedostatkov napĺňania normatívnych požiadaviek legislatívnej stránky princípu zákonnosti****. Uvedená skutočnosť je zdôvodniteľná i presnou a jasnou dikciou už spomínaného článku 49 ústavy, podľa ktorého len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie.*

Z ustanovenia článku 49 ústavy okrem požiadaviek zákonnosti trestných činov a zákonnosti trestov vyplýva taktiež požiadavka zákonnosti inej ujmy na právach alebo majetku, ktoré možno za spáchanie trestného činu uložiť. Z predmetného ustanovenia sa tak odvodzujú tiež podmienky a rozsah ochrany postavenia osôb, ktorým bola osobná sloboda obmedzená z dôvodu väzby alebo výkonu trestu odňatia slobody. Z hľadiska prameňov práva je právna úprava obsiahnutá v zákone č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov a v zákone č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov vzhľadom na normatívne požiadavky legislatívnej stránky princípu zákonnosti *constitutione artis.* Vyhlášky, ktoré predmetné zákony vykonávajú, teda vyhláška Ministerstva spravodlivosti č. 437/2006 Z. z. ktorou sa vydáva Poriadok výkonu väzby a vyhláška Ministerstva spravodlivosti č. 368/2008 Z. z. ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov však z hľadiska prameňov práva vykazujú ústavné nedostatky. V oboch prípadoch sa totiž jedná o podzákonné všeobecne záväzné právne predpisy, ktoré v praxi nereflektujú ústavnú požiadavku zákonnosti inej ujmy na právach alebo majetku.

Požiadavka zákonnosti inej ujmy na právach alebo majetku je pri podzákonných všeobecne záväzných právnych predpisoch splnená iba vtedy, ak podzákonný všeobecne záväzný právny predpis podrobnejšie detailizuje iné ujmy na právach alebo majetku. Prostredníctvom vyhlášky ministerstva môžu byť ústavne konformným spôsobom podrobnejšie detailizované len tie ujmy na právach alebo majetku , ktoré majú svoj právny základ v zákone, ktorý vykonáva, v jeho medziach, teda v medziach rozsahu zákonnej právnej úpravy. Na základe uvedeného sa možno domnievať, že Ústavný súd Slovenskej republiky by v konaní podľa článku 125 ods. 1 písm. b) ústavy zrejme rozhodol tak, že právna úprava tých ujem na právach alebo majetku, ktoré nemajú dostatočný právny základ v medziach vyššie uvedenej zákonnej úpravy, nie je prostredníctvom dotknutých vyhlášok v súlade s článkom 49 ústavy.

Súčasťou axiologických požiadaviek trestného zákonodarstva je okrem iného objektívne poznanie potrieb a záujmov celej spoločnosti, ktoré by malo byť uskutočnené na základe vedeckého skúmania. Sú to najmä obsahová kvalita trestného práva, stabilita trestného práva, spravodlivosť a primeranosť trestnoprávnej represie, ako aj rozsah zasahovania trestného práva do spoločnosti, ktoré vo svojom súhrne predstavujú hodnotové požiadavky legislatívnej stránky princípu zákonnosti v trestnom práve. Za nepochybný možno označiť veľký rozmer hodnotových otázok, ktoré sú späté so všetkými funkciami trestného práva. Zákonodarný proces, ktorého výsledkom sú trestnoprávne normy prináša neraz viacero navrhovaných riešení konečnej právnej úpravy.

Návrh riešenia hodnotových otázok prináša aj teória práva. Podľa názoru niektorých autorov[2], čím presnejšia je znalosť určitej problematiky a čím presnejšia je znalosť navrhovaných riešení s prihliadnutím na všetky možné účinky, tým jednoduchšia je následne voľba medzi navrhovanými riešeniami. Naopak, čím sú si navrhované alternatívy riešení

[2] Bližšie pozri: BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: *Teória práva.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 43

príbuznejšie, tým zložitejšie je objektívne odôvodnenie voľby jednej z alternatív. V trestnom práve sa tak vzhľadom na uvedené javí žiaducim diškurzívne správanie zákonodarcu, ktoré pomáha predkladať hodnotové voľby, a taktiež eliminovať scestné riešenia v procese prijímania zákonov, ktorých obsahom sú trestnoprávne normy.

Axiologické požiadavky legislatívnej stránky princípu zákonnosti možno pre oblasť trestného práva vyjadriť myšlienkou E. W. Hanacka, podľa ktorej *„tak ako sudca nesmie uložiť trest bez toho, aby dokázal vinu páchateľa, nesmie ani zákonodarca hroziť trestom bez toho, aby dokázal jeho potrebnosť.“*[3] Z demonštratívneho výkladu axiologických problémov trestného zákonodarstva, ktoré uvedieme nižšie vyplynie, že iba otvorená diskusia vykazujúca vedecko-právne základy môže viesť k trestnému zákonodarstvu, ktoré bude pozitívnym spôsobom napĺňať axiologické požiadavky legislatívnej stránky princípu zákonnosti v odvetví trestného práva. Naznačený rozmer axiologických otázok otvára veľký priestor na ich skúmanie. V oblasti trestného práva si aj vzhľadom na empirické sledovanie vývoja trestného práva v ostatných rokoch dovoľujeme poukázať na dve **hodnotové otázky**. Patria medzi ne:

- (Ne)primeranosť trestnej represie,
- (Ne)zhoda medzi *ratiom legis* zákonodarcu a výsledkami jeho normotvornej činnosti.

(Ne)primeranosť trestnej represie

Primeranosť trestnej represie je jednou z najzákladnejších axiologických požiadaviek vôbec*. Zdôvodniteľné je to jednoducho, snáď aj prostredníctvom nasledovných úvah o jej primeranosti.. Pri ukladaní trestu odňatia slobody páchateľovi trestného činu je súd povinný striktne dodržiavať ustanovenia ústavy, Trestného poriadku, aplikovať všeobecné zásady pre ukladanie trestov vymedzené v ustanovení § 34 a nasl. Trestného zákona, ako aj v určitých špecifických prípadoch po splnení zákonom stanovených podmienok aplikovať špeciálne zásady pre ukladanie trestu odňatia slobody, akými sú napríklad zásada „trikrát a dosť", asperačná zásada, absorpčná zásada a iné. Väčšina z týchto špeciálnych zásad je vo všeobecnosti charakteristická sprísňovaním trestných sadzieb v zákonom ustanovených prípadoch. Každé sprísnenie trestnej sadzby, ktorá je ustanovená v základných a kvalifikovaných skutkových podstatách trestných činov vymedzených osobitnou časťou Trestného zákona však predstavuje razantný zásah do niektorých ústavne garantovaných práv jednotlivca. Z tohto dôvodu je potrebné a nevyhnutné, pri akejkoľvek pochybnosti o ústavnej konformite ustanovení Trestného zákona, ktoré upravujú práve špeciálne zásady, podrobiť tieto konaniu pred Ústavným súdom Slovenskej republiky podľa článku 125 ods. 1 písm. a) ústavy.* ***Princípu proporcionality*** *pritom bude zodpovedať len taká právna úprava, ktorá umožní súdu, úloha ktorého je pri rozhodovaní o treste nezastupiteľná (článok 50 ods. 1 ústavy), aby so zreteľom na individuálne zvláštnosti konkrétneho trestného činu, osobné vlastnosti a pomery páchateľa mu uložil len taký trest (pokiaľ ide o jeho druh a výmeru),* ***ktorý bude na dosiahnutie jeho účelu nevyhnutný****.*

Ústavný súd Slovenskej republiky v ostatných rokoch posudzoval proporcionalitu právnej úpravy zásady „trikrát a dosť", a taktiež asperačnej zásady, pričom v nadväznosti na predmetné posúdenie vyslovil v prípade zásady „trikrát a dosť" jej ústavnú konformitu a v prípade asperačnej zásady jej čiastočný nesúlad s ústavou*.*

Je nutné sa stotožniť s právnym názorom Ústavného súdu Slovenskej republiky[4], podľa ktorého má zákonodarca nespochybniteľné právo formovať trestnú politiku štátu, avšak

[3] HANACK, E.-W.: *Zur Revision des Sexualstrafrechts in der Bundesrepublik.* Reinbek: Rowohlt, 1969. s. 37
[4] Bližšie pozri: Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28.11.2012 vydaný pod č. k.: PL. ÚS 106/2011.

toto jeho právo nie je absolútne. Možno konštatovať, že pri formulovaní a následnom aplikovaní špeciálnych zásad pre ukladanie trestu odňatia slobody súdmi sú oproti sebe postavené dve stránky zákonnosti (ústavnosti), a síce stránka legislatívna a stránka aplikačná. Iba zákonodarca je totiž ústavne splnomocnený vydávať trestnoprávnu normu, ktorá predmetné špeciálne zásady ukladania trestu odňatia slobody obsahuje a len súd ako štátny orgán aplikácie práva môže tieto zásady aplikovať na konkrétne právne prípady. Súd ako štátny orgán aplikácie práva je pritom povinný konať striktne v zmysle článku 2 ods. 2 ústavy iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.

Zákonodarca je pri svojej normotvornej činnosti výrazne limitovaný, a to povinnosťou zaistiť súlad trestnoprávnej úpravy so základnými právami a slobodami jednotlivcov. V praxi sa však často stáva, že normotvorca má ohľadom právnej úpravy, ktorú sám vytvoril inú predstavu primeranosti ako má pri racionálnom aplikačnom uvážení samotný súd. Následne dochádza k vzájomnému stretu legislatívnej a aplikačnej stránky zákonnosti (ústavnosti). Vzniknutý konflikt aspektov zákonnosti (ústavnosti) sa v súlade s princípmi právneho štátu snaží vyriešiť nezávislý súdny orgán ochrany ústavnosti, ktorým je v podmienkach slovenského právneho poriadku Ústavný súd Slovenskej republiky. V konkrétnom prípade tak napríklad Ústavný súd Slovenskej republiky vyslovil ústavnú nekonformnosť asperačnej zásady v tom, že § 41 ods. 2 Trestného zákona dostatočne nerešpektoval požiadavku primeranosti, keďže neumožňoval uložiť páchateľovi trest primeraný trestnému činu, ktorý spáchal, a to z dôvodov, že neumožňoval jeho dostatočnú individualizáciu a existovala výrazná disproporcia medzi trestaním viaccinného súbehu a recidívy. Rozhodnutia ústavného súdnictva, ktorými potenciálne dôjde k zisteniu existencie ústavne nekonformných trestnoprávnych noriem nemožno do budúcna vylúčiť, keďže až aplikačná prax súdnych orgánov odhaľuje neprimerané trestanie páchateľov trestných činov v konkrétnych prípadoch.

(Ne)zhoda medzi *ratiom legis* zákonodarcu a výsledkami jeho normotvornej činnosti

Z pohľadu axiologických požiadaviek na legislatívnu stránku princípu zákonnosti v trestnom práve sa možno mierne znepokojovať nad občasnou nezhodou medzi *ratiom legis* zákonodarcu a výsledkami jeho normotvornej činnosti. Namiesto teoretických otázok výkladu si pre lepšiu ilustráciu predmetného problému dovolíme poukázať na konkrétny príklad z právnej praxe.

Po uskutočnení parlamentných volieb v roku 2012 predstúpila Vláda Slovenskej republiky (ďalej len „vláda“) pred Národnú radu Slovenskej republiky, kde jej obligatórne v súlade s článkom 113 ústavy predložila na schválenie svoje programové vyhlásenie a zároveň ju požiadala o vyslovenie dôvery. Obsahom programového vyhlásenia vlády bolo pod bodom 3. s názvom „Trvalo udržateľný hospodársky rozvoj“ okrem iného načrtnuté taktiež smerovanie činností novozostavenej vlády v oblasti boja proti daňovým podvodom. Bezprostredne po svojom zostavení považovala vláda v záujme naplnenia princípov spravodlivej a stabilnej spoločnosti, konsolidácie a trvalej udržateľnosti verejných financií za svoju kľúčovú úlohu nekompromisný, koncepčný a systematický boj proti daňovým podvodom. Jednou z čiastkových úloh uvedeného boja bolo taktiež spracovanie Akčného plánu boja proti daňovým podvodom na roky 2012 až 2016 (ďalej len „akčný plán“) s určením podrobného časového harmonogramu zavádzania navrhovaných opatrení.[5] Vláda

[5] Bližšie pozri: Akčný plán boja proti daňovým podvodom na roky 2012 až 2016, prístupné dňa 24.11.2014 na: http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=21072.

videla priestor možného boja proti daňovým podvodom jednak prostredníctvom legislatívnych nástrojov, jednak prostredníctvom nástrojov operatívneho charakteru, a to tak vo sfére daní priamych, ako aj nepriamych. Z pohľadu tejto časti príspevku sa najdôležitejším javí predsavzatie vlády posúdiť efektivitu platnej právnej úpravy Trestného zákona s následnou možnosťou zavedenia nových daňových trestných činov.[6]

Cieľom predkladaného príspevku však nie je venovať sa osobitne každému z akčným plánom navrhovaných opatrení, ale zamerať sa práve na tie, ktoré sa svojim charakterom a obsahom dotýkajú najmä trestného práva hmotného. V nasledujúcom texte sa zameriame najmä na kritické hodnotenie zavádzania akčným plánom navrhovaných nových skutkových podstát „daňových trestných činov" do osobitnej časti Trestného zákona, a to tak v právnej rovine *de lege lata,* ako aj *de lege ferenda.* V trestnoprávnej oblasti sa v rámci prvej etapy navrhovali prijať nasledovné opatrenia:

- obligatórne stanovenie trestu zákazu činnosti na 5 až 10 rokov pri spáchaní „daňového trestného činu",
- zavedenie novej skutkovej podstaty trestného činu „daňový podvod" v osobitnej časti Trestného zákona,
- sprísnenie trestných sadzieb pri spáchaní „daňových trestných činov" v značnom a veľkom rozsahu, a taktiež zrušenie trestnosti pri škode malého rozsahu do výšky 2.660,- Eur.

Obligatórne zakotvenie trestu zákazu činnosti na 5 až 10 rokov pri spáchaní „daňového trestného činu" prijal zákonodarca v súlade s časovým harmonogramom akčného plánu, a to zákonom č. 246/2012 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Uvedený zákon tak s účinnosťou od 1.10.2012 novelizoval taktiež § 61 Trestného zákona.[7] *Úvodné z opatrení prvej etapy boja proti daňovým podvodom sa týmto formálne zakotvilo v Trestnom zákone. Na predmetnom ustanovení možno badať, že obligatórnym trestom zákazu činnosti možno postihnúť páchateľov v ňom enumerovaných trestných činov. Zákonodarcom ponúknutý výpočet však obsahuje iba kvalifikované skutkové podstaty uvedených trestných činov. Z uvedeného vyplýva, že zákonodarca obligatórnym trestom zákazu činnosti nechcel postihovať aj páchateľov odsúdených za trestné činy podľa § 276, § 277, § 277a, § 278 a § 278a v základných skutkových podstatách, pri ktorých aj po 1.10.2012 prichádza do úvahy iba fakultatívne uloženie trestu zákazu činnosti. Na týchto miestach sa však ratiom legis slovenského zákonodarcu nebudeme bližšie zaoberať, keďže dôležitejším sa nám javí vôbec pouvažovať o ústavnej konformite ustanovenia § 61 ods. 6 Trestného zákona.*

Pri uvažovaní o ústavnej konformite ustanovenia § 61 ods. 6 Trestného zákona (novela Trestného zákona uskutočnená na podklade akčného plánu) je potrebné zaoberať sa už uvedeným rozhodnutím Ústavného súdu Slovenskej republiky.[8] Predmetným rozhodnutím dospel Ústavný súd Slovenskej republiky k záveru, že aplikácia asperačnej zásady (§ 41 ods.

---

[6] Bližšie pozri: Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky 2012, prístupné dňa 24.11.2014 na: http://www.vlada.gov.sk/trvalo-udrzatelny-hospodarsky-rozvoj/.

[7] Do zákonného znenia § 61 Trestného zákona bol vložený nový odsek 6, ktorý znie: *„Ak súd odsudzuje páchateľa za trestný čin skrátenia dane a poistného podľa § 276 ods. 2, 3 alebo ods. 4, trestný čin neodvedenia dane a poistného podľa § 277 ods. 2, 3 alebo ods. 4, trestný čin daňového podvodu podľa § 277a ods. 2 alebo ods. 3, trestný čin nezaplatenia dane a poistného podľa § 278 ods. 2 alebo ods. 3 a trestný čin marenia výkonu správy daní podľa § 278a ods. 2 alebo ods. 3, uloží mu trest zákazu činnosti v hornej polovici trestnej sadzby uvedenej v odseku 2."*

[8] Bližšie pozri: Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28.11.2012 vydaný pod č. k.: PL. ÚS 106/2011.

2 prvá veta za bodkočiarkou, a síce ukladanie trestu odňatia slobody v hornej polovici sprísnenej trestnej sadzby) nebola ústavne konformná s článkom 1 ods. 1 ústavy.[9]

Keďže ustanovenie § 61 ods. 6 Trestného zákona je svojim obsahom podobné ustanoveniu § 41 ods. 2 prvá veta za bodkočiarkou Trestného zákona, u ktorého už bol vyslovený nesúlad s ústavou možno predpokladať, že v prípade, ak by bol podaný návrh na rozhodovanie Ústavného súdu Slovenskej republiky o súlade ustanovenia § 61 ods. 6 Trestného zákona s ústavou, nemožno jednoznačne vylúčiť, že by nedošlo k rozhodnutiu o ústavnej diskonformite predmetného zákonného opatrenia v boji proti daňovým podvodom. Na druhej strane však po dôkladnom preštudovaní nálezu, ktorým došlo k vysloveniu nesúladu asperačnej zásady s ústavou je potrebné jedným dychom dodať, že napriek podobnosti asperačnej zásady v jej pôvodnom význame (pred nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 28.11.2012 vydaným v č. k.: PL ÚS 106/2011) a obligatórnemu ukladaniu trestu zákazu činnosti v hornej polovici trestnej sadzby ustanovenej v § 61 ods. 2 Trestného zákona, sa medzi týmito inštitútmi trestného práva hmotného predsa len nájdu určité odlišnosti. Z uvedeného dôvodu nemožno úplne vylúčiť ani to, že by Ústavný súd Slovenskej republiky nepovažoval obligatórne ukladanie trestu zákazu činnosti v hornej polovici trestnej sadzby pri vybraných daňových trestných činoch za protiústavné. Až do prípadného nálezu o nesúlade ustanovenia § 61 ods. 6 Trestného zákona s ústavou je však naďalej predmetné ustanovenie účinné, a tak sú súdy pri rozhodovaní o vine a treste za trestné činy povinné ho bezvýnimočne aplikovať.

V poradí druhým opatrením v rámci prvej etapy boja proti daňovým podvodom bolo na základe akčného plánu zavedenie novej skutkovej podstaty trestného činu „daňový podvod“ v osobitnej časti Trestného zákona. Predmetná skutková podstata bola rovnako ako obligatórnosť trestu zákazu činnosti pri spáchaní daňových trestných činov do slovenského právneho poriadku zakotvená ako § 277a novelou Trestného zákona zákonom č. 246/2012 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. (Ne)odôvodnenosť načrtnutej zmeny osobitnej časti Trestného zákona, ako aj, podľa nášho názoru, jeho iracionálnosť, sa pokúsime zdôrazniť v nasledujúcom texte.

Akčný plán zadefinoval v boji proti daňovým podvodom potrebu zavedenia novej skutkovej podstaty trestného činu „daňový podvod“ v osobitnej časti Trestného zákona. Prvá námietka rozoberanej právnej úpravy smeruje proti jej „novosti“. **Sme presvedčení o tom, že skutková podstata trestného činu daňového podvodu podľa § 277a Trestného zákona nie je, čo do jej zákonných znakov, novou skutkovou podstatou**. Porovnávajúc znenie osobitnej časti Trestného zákona účinného do 1.10.2012 (začiatok účinnosti zákona č. 246/2012 Z. z., ktorým sa zavádza skutková podstata trestného činu podľa § 277a Trestného zákona) a znenie osobitnej časti po 1.10.2012 prichádzame k záveru, že zákonodarca iba vyčlenil už existujúcu skutkovú podstatu podľa § 277 ods. 1 druhá alinea Trestného zákona[10]

---

[9] Bližšie pozri: ŠTRKOLEC, M.: *Zásady aplikované sudcom pri ukladaní trestu odňatia slobody ako najostrejšieho prostriedku donútenia štátnej moci.* In: Základné zásady v rozhodovacej činnosti súdnej moci. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014. s. 61 a nasl.

[10] V zmysle § 277 ods. 1 Trestného zákona (trestný čin neodvedenia dane a poistného) účinného do 1.10.2012: *„Kto v malom rozsahu zadrží a neodvedie určenému príjemcovi splatnú daň, poistné na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie alebo príspevok na starobné dôchodkové sporenie, ktoré zrazí alebo vyberie podľa zákona, alebo kto neoprávnene v malom rozsahu uplatní nárok na vrátenie dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane v úmysle zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.“*

do samostatného ustanovenia § 277a Trestného zákona.[11] Z uvedeného dôvodu sa nám javí dotknuté opatrenie v boji proti daňovým podvodom neefektívne, zbytočné, ba čo viac dokonca vykazujúce známky kontraproduktívnosti a kroku späť, čo v stručnosti zdôvodníme na niekoľkých aspektoch. Trestnosť činu podľa „novej" skutkovej podstaty daňového podvodu v zmysle § 277a ods. 1 Trestného zákona začína pri väčšom rozsahu, a síce pri sume 2.660,- Eur. Trestnosť toho istého činu podľa „starej" skutkovej podstaty daňového podvodu zakotvenej v druhej aliney § 277 ods. 1 Trestného zákona účinného do 1.10.2012 začínala už pri malom rozsahu, a síce pri sume 266,- Eur. **Z tohto pohľadu sa javí nová právna úprava daňového podvodu podľa § 277a Trestného zákona ako miernejšia a pre páchateľov uvedených daňových deliktov dokonca priaznivejšia**.

Rovnako do času, kým bola skutková podstata daňového podvodu súčasťou druhej aliney § 277 ods. 1 Trestného zákona účinného do 1.10.2012 s rozsahom aspoň 266,- Eur, a taktiež v súčasnosti, kedy je formálne vyčlenená do samostatného ustanovenia Trestného zákona s rozsahom minimálne 2.660,- Eur, prislúcha za naplnenie jej zákonných znakov páchateľovi rovnaká trestná sadzba, a síce jeden až päť rokov trestu odňatia slobody. Inými slovami, **kým v minulosti bol za daňový podvod spáchaný vo väčšom rozsahu páchateľ postihovaný na základe kvalifikovanej skutkovej podstaty § 277 ods. 2 Trestného zákona účinného do 1.10.2012 trestnou sadzbou od troch do ôsmich rokov, v súčasnosti je za totožný skutok páchateľ postihovaný na základe základnej skutkovej podstaty § 277a ods. 1 Trestného zákona trestnou sadzbou od jedného do piatich rokov trestu odňatia slobody.** Uvedená skutočnosť taktiež preukazuje zmiernenie trestnoprávnej represie páchateľov daňových podvodov v právnej úprave prijatej zákonodarcom na základe akčného plánu.

Nelogicky pôsobí nová právna úprava taktiež z dôvodu, že zákonodarca v boji proti daňovým podvodom považoval za účinné opatrenie zavedenie trestnosti daňových podvodov až od väčšieho rozsahu (2.660,- Eur a viac), pričom v rámci § 277 ods. 1 druhej aliney Trestného zákona účinného do 1.10.2012 bolo inak rovnaké konanie páchateľov postihované už od malého rozsahu (266,- Eur a viac). Uvedené pôsobí rozporne taktiež v nadväznosti na ustanovenia § 221 ods. 1, § 222 ods. 1, § 223 ods. 1, § 224 ods. 1 a § 225 ods. 1 Trestného zákona, ktoré vymedzujú základné skutkové podstaty trestných činov tzv. všeobecného podvodu, úverového podvodu, poisťovacieho podvodu, kapitálového podvodu a subvenčného podvodu. **Daňový podvod totiž podľa nášho názoru za súčasného naplnenia všetkých znakov príslušnej skutkovej podstaty patrí medzi podvodné konanie druhovo rovnaké akým sú konania, ktorými páchateľ napĺňa skutkové podstaty v predchádzajúcej vete enumerovaných trestných činov**. Pre komplexnosť uvádzame, že pre naplnenie základných skutkových podstát trestných činov podľa § 221 ods. 1, § 222 ods. 1, § 223 ods. 1, § 224 ods. 1 a § 225 ods. 1 Trestného zákona postačuje už vznik malej škody (266,- Eur).

V súčasnosti nevyriešenou otázkou teda ostáva *ratio legis* slovenského zákonodarcu, ktorý sa rozhodol spomedzi všetkých uvedených druhov podvodov učiniť trestnou základnú skutkovú podstatu daňového podvodu podľa § 277a ods. 1 Trestného zákona až od väčšieho rozsahu (2.660,- Eur). **V súvislosti s uvedeným zdôrazňujeme, že práve páchanie daňových podvodov podľa § 277a Trestného zákona by podľa nášho názoru malo byť trestné už od malého rozsahu**, keďže uvedené predstavuje činnosť, ktorá sa v slovenských

[11] V zmysle § 277a ods. 1 Trestného zákona (trestný čin daňového podvodu) účinného od 1.10.2012: *„Kto neoprávnene vo väčšom rozsahu uplatní nárok na vrátenie dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane v úmysle zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, potrestá sa odňatím slobody na jeden až päť rokov."*

podmienkach v zásadnej miere podieľa na odlive verejných financií spôsobenom podvodným konaním. Slovenský zákonodarca je však zjavne odlišného názoru.

Pri kritickom hodnotení „novej“ skutkovej podstaty trestného činu podľa § 277a Trestného zákona nemožno opomenúť ďalšie skutočnosti, na ktoré už upozorňovala J. Šimonová.[12] Novelou trestného zákona zákonom č. 246/2012 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony **zanikla trestnosť daňových podvodov spáchaných do 1.10.2012 v malom rozsahu, keďže po uvedenom dátume už osobitná časť Trestného zákona nepovažuje daňový podvod spáchaný v malom rozsahu za trestný čin**.[13] V nadväznosti na už v predchádzajúcich odsekoch uvedené J. Šimonová ďalej správne uvádza, že miernejší postih páchateľov daňových podvodov po predmetnej novele osobitnej časti Trestného zákona možno vnímať taktiež v tom, že trestnosť činu páchateľa tohto daňového deliktu (spáchaného vo väčšom rozsahu) podľa Trestného zákona účinného do 1.10.2012 zaniká premlčaním trestného stíhania až po desiatich rokoch od jeho spáchania, kým trestnosť činu páchateľa totožného daňového deliktu (spáchaného rovnako vo väčšom rozsahu) podľa Trestného zákona účinného od 1.10.2012 zaniká premlčaním trestného stíhania už po piatich rokoch od jeho spáchania.[14]

Na základe uvedeného je namieste zaoberať sa aj prípadnou retroaktivitou ustanovenia § 277a Trestného zákona na obdobie do nadobudnutia jeho účinnosti.[15] *Pod uvedenú výnimku zo všeobecného zákazu retroaktivity možno subsumovať aj situáciu, keď páchateľ síce trestný čin daňového podvodu spáchal za účinnosti § 277 ods. 1 druhá alinea Trestného zákona (do 1.10.2012) vo väčšom rozsahu podľa § 277 ods. 2 skoršieho Trestného zákona, avšak trestnosť činu sa posudzuje až po uvedenom dátume za účinnosti § 277a ods. 1 novšieho Trestného zákona. V tomto prípade máme za to, že trestnosť činu, a to i napriek skutočnosti, že k jeho spáchaniu došlo za účinnosti skoršieho zákona účinného do 1.10.2012 (premlčacia doba trestného stíhania desať rokov), zanikne premlčaním už po piatich rokoch od jeho spáchania v zmysle novšieho a pre páchateľa priaznivejšieho ustanovenia § 277a Trestného zákona.*[16] *Rovnako máme za to, že trestná sadzba bude v zmysle uvedenej retroaktivity jeden až päť rokov taktiež pre tie trestné činy daňového podvodu, za ktoré by za účinnosti staršieho zákona bolo možné uložiť trest odňatia slobody v rozmedzí troch až ôsmich rokov.*[17]

Záverom úvah o „novej“ skutkovej podstate trestného činu daňového podvodu podľa § 277a Trestného zákona možno kriticky hodnotiť, že i keď zámerom zákonodarcu bolo v zmysle akčného plánu trestnoprávne zefektívniť represiu v boji proti daňovým podvodom páchaných v súvislosti s daňou z pridanej hodnoty a spotrebnými daňami, v konečnom

---

[12] Bližšie pozri: ŠIMONOVÁ, J.: *Analýza vybraných ustanovení daňových trestných činov po novele Trestného zákona, zákona č. 246/2012 Z. z.*. In: Justičná revue, 65, 2013, č. 8-9, s. 1050-1065

[13] Porovnaj znenie § 277a ods. 1 Trestného zákona v znení účinnom od 1.10.2012 a znenie § 277 ods. 1 druhá alinea Trestného zákona účinného do 1.10.2012.

[14] Ako sme už vyššie uviedli trestná sadzba za spáchanie daňového podvodu vo väčšom rozsahu podľa § 277 ods. 2 Trestného zákona účinného do 1.10.2012 bola tri až osem rokov, a síce trestnosť týchto činov zaniká po desiatich rokoch od ich spáchania, kým trestná sadzba za spáchanie daňového podvodu vo väčšom rozsahu podľa § 277a ods. 1 Trestného zákona účinného v súčasnosti je jeden až päť rokov, a síce trestnosť týchto činov zaniká po piatich rokoch od ich spáchania (porovnaj § 87 ods. 1 Trestného zákona).

[15] V zmysle § 2 ods. 1 Trestného zákona: *„Trestnosť činu sa posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona účinného v čase, keď bol čin spáchaný. Ak v čase medzi spáchaním činu a vynesením rozsudku nadobudnú účinnosť viaceré zákony, trestnosť činu sa posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona, ktorý je pre páchateľa priaznivejší.“*

[16] V spojitosti s § 87 ods. 1 písm. d) Trestného zákona. Bližšie pozri aj: MADLIAK, J. a kol.: *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010. s. 294 a nasl.

[17] Uvedené platí v situácii, ak by sa páchateľ odsudzoval po 1.10.2012, a to za trestný čin daňového podvodu podľa § 277 ods. 1 druhá alinea, ods. 2 Trestného zákona, ktorý bol spáchaný do 1.10.2012.

dôsledku je úprava účinná od 1.10.2012 pre páchateľov daňových deliktov v mnohých ohľadoch priaznivejšia. Je teda namieste položiť zásadnú otázku: **došlo v uvedenom prípade zo strany zákonodarcu k naplneniu axiologických požiadaviek legislatívnej stránky princípu zákonnosti?** Kladná odpoveď na položenú otázku je vzdialená rovnako ako bola vzdialená odborná diskusia pri legislatívnom zakotvovaní opatrení akčného plánu do právnej praxe.

V rámci prvej etapy boja proti daňovým podvodom malo byť opatrením *lex posterior* sprísnenie trestných sadzieb pri spáchaní „daňových trestných činov" v značnom a veľkom rozsahu, a taktiež zrušenie trestnosti pri škode malého rozsahu do výšky 2.660,- Eur. Možno kriticky konštatovať, že prostredníctvom zákona č. 246/2012 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony nedošlo k sprísneniu trestných sadzieb pri spáchaní „daňových trestných činov" v značnom a veľkom rozsahu, a taktiež ním (s výnimkou trestného činu daňového podvodu podľa § 277a Trestného zákona) nebola zrušená trestnosť „daňových trestných činov" pri škode malého rozsahu do výšky 2.660,- Eur. Uvedené taktiež potvrdzuje skutočnosť, že opatrenia prvej etapy akčného plánu boli do ustanovení Trestného zákona zakotvené nesystémovým, nekomplexným a neefektívnym spôsobom.

Neskorším z opatrení súvisiacich s rozoberanou problematikou bolo v rámci tretej etapy boja proti daňovým podvodom s účinnosťou k 1.10.2014 komplexne prehodnotiť skutkové podstaty „daňových trestných činov" v osobitnej časti Trestného zákona. Vzhľadom na nedostatky hmotnoprávnej úpravy postihujúcej daňovú trestnú činnosť v Slovenskej republike si v súvislosti s uvedeným dovoľujeme vyjadriť určitý názor. **Máme za to, že cestou zefektívňovania a optimalizácie skutkových podstát „daňových trestných činov" nemôže byť za žiadnych okolností zavádzanie stále nových a nových skutkových podstát do osobitnej časti Trestného zákona. Naopak zastávame názor, že efektívna a optimálna hmotnoprávna úprava daňovej trestnej činnosti musí byť založená na menšom počte skutkových podstát ako je tomu v súčasnosti, pod ktoré však bude možné subsumovať čo najrozmanitejšie spôsoby konania páchateľov týchto daňových deliktov**. Za účelom zabezpečenia vnútornej jednoty a zároveň vzájomnej bezrozpornosti takejto právnej úpravy je potrebné venovať dostatočne dlhú dobu odborným a vedeckým diskusiám týkajúcim sa skúmanej problematiky, ako aj reagovať na aktuálne problémy aplikačnej praxe v predmetnej oblasti. Pre úplnosť dodávame, že uvedeným spôsobom by mal zákonodarca postupovať pri zefektívňovaní postihovania akejkoľvek trestnej činnosti, ktorá je kriminalizovaná prostredníctvom slovenského Trestného zákona, a to nielen pri postihovaní kriminality v daňovej oblasti.

Záverečné zhrnutie

Záverom úvah o legislatívnej stránke princípu zákonnosti v trestnom práve vyslovujeme presvedčenie a zároveň určitú požiadavku smerovanú k budúcej činnosti slovenského zákonodarcu pri tvorbe trestnoprávnych noriem. **Sprísňovanie trestnoprávnej represie nie je reálne opodstatnené a vo všeobecnosti nevedie k znižovaniu kriminality populácie**. Výskumy v oblasti penológie dlhodobo preukazujú, že drakonické trestné zákonodarstvo v konečnom dôsledku vedie iba k nárastu väzenskej populácie, enormnej, ba až nezvládnuteľnej plnosti ústavov na výkon trestu odňatia slobody a sťaženej resocializácii odsúdených páchateľov trestných činov. Kritici sprísňovania trestnoprávnych represií nazývajú takéto neúčinné metódy ako falošnú reakciu štátu na kriminalitu, respektíve ako

pokus o zavedenie pomsty predstavujúcej akýsi legitímny účel trestu.[18] **Sme presvedčení, že formami znižovania kriminality sú nástroje odlišné od sprísňovania trestných sankcií, nárastu počtu skutkových podstát trestných činov v osobitnej časti Trestného zákona, znižovania veku hranice trestnej zodpovednosti, ako aj neprimeraného trestania recidivistov**. Máme na mysli najmä nástroje sociologického charakteru, ktoré sú však v porovnaní s trestnoprávnou represiou omnoho náročnejšie na realizáciu, a to najmä z hľadiska časového, ako aj z hľadiska finančného.

Súčasná spoločnosť je podľa nášho názoru neopodstatnene naklonená sprísňovaniu trestnej politiky štátu vo všetkých smeroch. Verejnosť je mnohokrát presvedčená, že tresty, ako aj celkové zaobchádzanie s odsúdenými sú veľmi mierne a väzenské podmienky príliš luxusné. Početné české empirické výskumy v oblasti kriminológie preukázali, že miera tzv. punitivity českých občanov je mimoriadne vysoká.[19] Uvedená skutočnosť je aj v Slovenskej republike mnohokrát negatívnym impulzom k populistickej rétorike týkajúcej sa sprísňovania trestnej politiky štátu zo strany nositeľov štátnej moci.

Podľa názoru významného sudcu Ústavného súdu Českej republiky J. Musila i napriek skutočnosti, že v spoločnosti pretrváva predstava o všemocnosti trestného práva, nemal by zákonodarca v žiadnom prípade podľahnúť požiadavkám spoločnosti na prílišnom zostrovaní trestnej represie. Aj pohľadom späť smerom k jednotlivým autoritatívnym režimom možno konštatovať, že uvedený smer vedie do akejsi slepej uličky ľudstva. J. Musil však zároveň správne dodáva, že nemožno rezignovať na trestné právo pod vplyvom prehnanej liberalizácie a deetatizácie, keďže trestné právo bezpochyby navždy ostane veľmi dôležitým prostriedkom ochrany spoločnosti pred kriminalitou. Moderné trestné zákonodarstvo určené pre život spoločnosti v podmienkach 21. storočia, by malo byť reprezentované princípom humanity, a síce niečím, čo A. Eser vyjadril ťažko preložiteľným termínom „menschengerechtes Strafrecht“.[20] Uvedený nemecký pojem by mal zahŕňať spravodlivé trestné právo určené pre ľudí, a to tak pre páchateľov trestných činov, pre poškodených trestnými činmi, ako aj pre celú našu spoločnosť.

Na úplný záver príspevku je nevyhnutné uviesť, že princíp zákonnosti je ako esenciálny princíp právneho štátu v požiadavkách na uplatňovanie donútenia orgánmi verejnej moci v trestnom práve mimoriadne prísny. Orgány verejnej moci sú však v právnom štáte povinné uskutočňovať tak tvorbu, ako aj aplikáciu trestnoprávnych noriem takým spôsobom, aby zásahy do základných práv a slobôd vyplývajúce z trestnoprávneho donútenia rešpektovali tak legislatívnu, ako aj aplikačnú stránku princípu zákonnosti a prepojeného princípu právnej istoty. Nepochybné ostáva, že vytvoriť trestnoprávnu normu v striktnom súlade s axiologickými požiadavkami legislatívnej stránky zákonnosti a túto následne aplikovať ústavne konformným spôsobom nie je jednoduché. Máme však za to, že orgány verejnej moci by sa o ústavne konformné uplatňovanie donútenia v odvetví trestného práva mali svojim maximálnym úsilím aspoň pokúsiť.

---

[18] Bližšie pozri: PILGRAM, A.: *Rückfallstatistische Untersuchungen in Österreich.* In: Heinz, Wolfgang: Rückfallforschung. Wiesbaden: Kriminologische Zentralstelle, 2004. s. 319 a nasl.

[19] Bližšie pozri: KURY, H., ZAPLETAL, J.: *K postojům obyvatelstva ke kriminalitě a k trestání: srovnání (především) Německa a České republiky.* In: Kriminalistika č. 1/2002, s. 13 a nasl.

[20] Bližšie pozri: MUSIL, J.: *Kam směřuje české trestní zákonodárství?* In: Aktuálne otázky trestného zákonodarstva. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 19. januára 2012 na Paneurópskej vysokej škole, Fakulte práva v Bratislave. Žilina: EUROKÓDEX, 2012. s. 170

Použitá literatúra:

- BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: *Teória práva.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2013
- HANACK, E.-W.: *Zur Revision des Sexualstrafrechts in der Bundesrepublik.* Reinbek: Rowohlt, 1969
- KURY, H., ZAPLETAL, J.: *K postojům obyvatelstva ke kriminalitě a k trestání: srovnání (především) Německa a České republiky*. In: Kriminalistika č. 1/2002
- MADLIAK, J. a kol.: *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010
- MUSIL, J.: *Kam směřuje české trestní zákonodárství?* In: Aktuálne otázky trestného zákonodarstva. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 19. januára 2012 na Paneurópskej vysokej škole, Fakulte práva v Bratislave. Žilina: EUROKÓDEX, 2012
- PILGRAM, A.: *Rückfallstatistische Untersuchungen in Österreich.* In: Heinz, Wolfgang: Rückfallforschung. Wiesbaden: Kriminologische Zentralstelle, 2004. s. 319
- ŠIMONOVÁ, J.: *Analýza vybraných ustanovení daňových trestných činov po novele Trestného zákona, zákona č. 246/2012 Z. z.*. In: Justičná revue, 65, 2013, č. 8-9
- ŠTRKOLEC, M.: *Zásady aplikované sudcom pri ukladaní trestu odňatia slobody ako najostrejšieho prostriedku donútenia štátnej moci.* In: Základné zásady v rozhodovacej činnosti súdnej moci. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014
- Akčný plán boja proti daňovým podvodom na roky 2012 až 2016, prístupné dňa 24.11.2014 na: http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=21072
- Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky 2012, prístupné dňa 24.11.2014 na: http://www.vlada.gov.sk/trvalo-udrzatelny-hospodarsky-rozvoj/
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 28.11.2012 vydaný pod č. k.: PL. ÚS 106/2011

Sankcie voči mladistvým páchateľom

Sanctions against juvenile offenders

Mgr. Anežka Turošíková[1]

Abstrakt:
Autorka v článku chce poukázať na súčasnú právnu úpravu ukladania trestno-právnych sankcií. Aktuálny Trestný zákon upravuje uloženie sankcii pre mladistvých páchateľov v podobe trestov a ochranných opatrení. Jednotlivé sankcie sú ukladané na základe závažnosti a druhu trestného činu. Je potrebné zdôrazniť, že koncepcia trestnej politike pre mladistvých páchateľov sa v súčasnosti zmenila a rozšírila uloženie alternatívnych trestov pre mladistvých v podobe trestu domáceho väzenia.

Kľúčové slová: sankcie, alternatívne tresty, ochranné opatrenia, mladiství páchatelia

Abstract:
The author in the article wants to draw attention to the current legal regulation, the imposition of criminal-legal sanctions. The current Criminal law regulates the imposition sanction for juvenile offenders in the form of penalties and protective measures. The individual sanctions are imposed based on the severity and type of offence. It is necessary to underline, that the concept of criminal policy for juvenile offenders is now changed and expanded the imposition of alternative sanctions for juvenile in the form of the punishment of domestic prison.

Keywords: sanctions, alternative punishments, protective measures, adolescents perpetrators

Úvod

Slovenské trestné právo je nepochybne jedným z najvýznamnejších odvetví Slovenského právneho poriadku. Táto jeho dominantná pozícia je determinovaná jeho funkciou, ktorou je povinnosť chrániť občiansku spoločnosť pred trestnými činmi a pred ich páchateľmi a ktorá sa uskutočňuje najmä jeho dvoma prvkami. Ide o donútenie a výchova (reedukácia a resocializácia).

Kriminalita mladistvých sa v dnešnej dobe stáva fenoménom, ktorý čoraz viac znepokojuje nielen Slovenskú republiku, ale aj európsku spoločnosť. Napriek tomu je vhodné podotknúť, že správanie sa mladistvých má často závažnejšie dôsledky pre spoločnosť ako správanie dospelých, hlavne keď je negatívne. Takéto správanie totiž spôsobuje, že spoločnosť vníma mladistvých páchateľov značne negatívne už na začiatku ich produktívneho života, čo môže mať nesmierne následky pre celý ich socializačný proces. Zároveň je však potrebné spomenúť, že často sú obeťami trestných činov mladistvých samotní mladiství. V tomto zmysle si postup Slovenskej republiky, ale aj európskej spoločnosti ku kriminalite mladistvých vyžaduje rozvíjanie účinných opatrení, založených predovšetkým na základe niekoľkých pilierov ich ochrany: na prevencii, trestno-výchovných opatreniach, integrácii a opätovnom začlenení mladistvých a maloletých páchateľov do spoločnosti.

[1] interná doktorandka na Katedre Trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
aturosikova@gmail.com

1 Trestno-právne sankcie

V rámci trestno-výchovných opatrení slovenské trestné právo v súčasnosti zachováva dualizmus sankcií, ktorými sú tresty a ochranné opatrenia. Samotný pojem sankcia predstavuje určitý právny následok za spáchaný trestný čin, resp. za čin inak trestný.

Pri účele trestu u mladistvého páchateľa vystupuje do popredia najmä jeho výchovná funkcia, pričom trest má pôsobiť aj na predchádzanie trestnej činnosti a primerane sa ním aj chráni spoločnosť[2]. Na druhej strane sa ním sleduje začlenenie sa páchateľa naspäť do rodinného a sociálneho prostredia[3]. Mladistvému za spáchaný trestný čin môžeme uložiť: trest povinnej práce, peňažný trest, trest prepadnutia veci, trest zákazu činnosti, trest zákazu účasti na verejných podujatiach, trest vyhostenia, trest domáceho väzenia[4], trest odňatia slobody. Podľa Mašľanyovej je zrejmé, že v systéme trestov majú prevahu druhy trestov, ktoré *„nie sú spojené s odňatím slobody a s izoláciou mladistvého od spoločnosti.“*[5] Avšak mladistvému nemožno uložiť trest odňatia slobody na doživotie, trest prepadnutia majetku, trest zákazu pobytu, trest straty čestných titulov a vyznamenaní, trest straty vojenskej a inej hodnosti. Rozdiel pri ukladaní a neukladaní trestov pre mladistvých spočíva v ustálenej praxi, ktorá poukazuje na aplikačné problémy pri uložení trestov.

1.1 Alternatívne tresty

Alternatívne tresty sa v Európe začali rozvíjať najmä v druhej polovici 20. storočia. Súvisí to najmä s rozvojom novej koncepcie trestnej politiky, ktorá sa označuje ako restoratívna – z anglického výrazu *„restore“ – obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu,* na rozdiel od retributívnej koncepcie trestania – z latinského výrazu *„retributio“ – odplata, potrestanie*. Restoratívnu justíciu možno chápať ako *„súbor požiadaviek, cieľov a metód, ktoré charakterizujú určitý prístup k riešeniu problematiky zločinnosti“*.[6] Ide o také chápanie trestnej justície, v ktorom sú dostatočne zastúpené zložky zdôrazňujúce práva obetí a ich ochranu, mimosúdne prejednávanie trestných vecí, uplatňovanie alternatívnych trestov vo vzťahu ku klasickému trestu odňatia slobody a podobne. Snaha o vytvorenie restoratívnej justície vychádza z názoru, že tradičná trestná politika vyčerpala svoje možnosti a nie je schopná zabrániť rastu kriminality ani riešiť narastajúce problémy trestnej justície, akými sú napríklad enormné zaťaženie súdov, nízka účinnosť trestov, nedostatočná ochrana obetí a

---

[2] Pozri bližšie generálnu prevenciu https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2010/files/sankce/Tothova_Marcela__1535_.pdf

[3] Pozri bližšie individuálnu prevenciu https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2010/files/sankce/Tothova_Marcela__1535_.pdf

[4] Podstata trestu domáceho väzenia spočíva v povinnosti odsúdeného zdržiavať sa v čase, ktorý určí súd vo svojom obydlí vrátane vonkajších priestorov k nim prináležiacich, viesť riadny život a podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, prípadne dodržiavať stanovené povinnosti a obmedzenia. Trest domáceho väzenia môže súd uložiť mladistvému pri splnení podmienok ustanovených zákonom a so súhlasom jeho zákonného zástupcu až na jeden rok. Pričom súd môže uložiť mladistvému počas výkonu trestu domáceho väzenia výchovné opatrenia uvedené v § 107 ods. 1, smerujúce k tomu, aby viedol riadny život. Ide o tieto výchovné povinnosti a obmedzenia, najmä aby sa podrobil probačnému dohľadu vykonávanému probačným a mediačným úradníkom, býval s rodičom alebo s iným dospelým, ktorý je zodpovedný za jeho výchovu, sa usiloval o vyrovnanie s poškodeným, nahradil podľa svojich síl škodu spôsobenú trestným činom alebo inak prispel k odstráneniu následku trestného činu, vykonal bezplatne vo voľnom čase spoločensky prospešnú činnosť, sa podrobil liečeniu škodlivej závislosti, sa podrobil vo svojom voľnom čase programu sociálneho výcviku, psychologickému poradenstvu, psychoterapeutickému, vzdelávaciemu, doškoľovaciemu, rekvalifikačnému alebo inému vhodnému programu na rozvíjanie jeho sociálnych zručností a osobnosti mladistvého, ktorý nie je probačným programom. Pozri bližšie http://www.pravnarevue.sk/institut-trestu-domaceho-vazenia-ako-alternativa-vykonu-trestu-odnatia-slobody/

[5] Mašľanyová, D. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 191

[6] Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné, Všeobecná časť, Bratislava: Iura Edition ,2006, s. 355-356

podobne.[7] Pre úplnosť možno dodať, že koncepcia restoratívnej justície je spojená nielen myšlienkou alternatívnych trestov, ale v širšom zmysle, s osobitnou filozofiou alternatívneho riešenia trestných vecí, pričom alternatívne tresty predstavujú len jednu z dostupných možností, konkrétne jednu z alternatív v systéme trestného práva hmotného.[8] Restoratívnu justíciu možno chápať ako *„súbor postulátov, cieľov a metód, ktoré charakterizujú určitý prístup riešenia problematiky zločinnosti*."[9] Ide o také poňatie trestnej justície, v ktorom sú hojne zastúpené prvky zdôrazňujúce práva obete a ich ochranu, mimosúdne prejednanie trestných vecí a pod.[10] „*Ústrednou myšlienkou, z ktorej vychádza koncept restoratívnej justície, je, že trestný čin je sociálny konflikt medzi dvoma či viacerými jednotlivcami alebo stranami a medzi ich hodnotovými normami a normami spoločnosti, a preto ho možno účinne riešiť iba s podmienkou aktívnej participácie všetkých dotknutých, t. j. obetí, páchateľa a príslušného sociálneho spoločenstva.*"[11] Podľa Šramela je restoratívna justícia *„založená na základnej premise, že trestný čin je vo svojej podstate narušením personálnych a interpersonálnych vzťahov.* To je dôvod, prečo nie štát, ale poškodený musí byť stredobodom pozornosti. Poškodený, resp. obeť je totiž tým subjektom, ktorý je najviac zasiahnutý trestným činom a jemu prináleží preto aj právo rozhodnúť o tom, ako sa má napraviť spáchané zlo." [12] Nezanedbateľnou výhodou alternatívnych trestov je aj skutočnosť, že ich výkon je spojený s oveľa nižšími nákladmi ako trest odňatia slobody. Cieľom rozšírenia týchto trestov bolo posilniť zásadu, že nepodmienečný trest odňatia slobody je „ultima ratio", ktorú treba uplatniť len vtedy, keď iné menej závažné prostriedky boja proti zločinnosti zlyhali. Dôležitým prvkom aplikácie alternatívnych trestov v modeli spomínanej restoratívnej spravodlivosti je zapojenosť sociálneho prostredia mladistvého páchateľa do procesu vyrovnania s dôsledkami trestného činu. Je príležitosťou, aby blízke okolie (dôležití ľudia) reflektovali problémy a zlyhania mladého človeka a mobilizovali vlastné schopnosti a možnosti pomôcť mu, ale aj obnovili, či posilnili prirodzenú sociálnu oporu, ako aj sociálnu kontrolu sociálneho správania dospievajúceho. Veľmi významnou je neformálnosť tohto sociálneho vplyvu (založeného viac na individuálnych emocionálnych väzbách a záväzkoch ako na apele na univerzálne morálne zásady). Táto podoba sociálnej kontroly minimalizuje nepriaznivý stigmatizujúci efekt formalizovaného inštitucionálneho postupu. Alternatívne sankcie sú preto často označované ako komunitné, pretože rátajú so zapojenosťou najbližšieho sociálneho prostredia, alebo sa spoločenstva dotýkajú svojimi dôsledkami (v prípade verejnoprospešných prác − odčinenie porušenia normy ako súčasti sociálneho poriadku výkonom niečoho prospešného pre komunitu), čím sa akoby symbolicky obnovuje puto k najbližšiemu sociálnemu prostrediu. Výkon alternatívnych sankcií (najmä vyrovnania medzi páchateľom a obeťou) podľa zahraničných skúseností je často kombinovaný s programami sociálnej práce s mladistvými delikventami. Ide o to, neponechať mladistvého v kritickom citlivom období samého na seba, ale pokúsiť sa normokonformné správanie stabilizovať podľa jeho potrieb (pomôcť mu doplniť si vzdelanie ako predpoklad pre úspešné začlenenie najmä do pracovného života, zapojiť do terapeutických programov, komunitných projektov a pod.).[13]

---

[7] Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné, Všeobecná časť, Bratislava: Iura Edition ,2006, s. 355-356

[8] http://www.ok.cz/iksp/docs/121123Centes.pdf

[9] Madliak, J. a kol.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015. s. 390-392

[10] Tobiášová, L.: Koncept restoratívnej justície. In.: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae XXVII. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2009, s. 433

[11] Kurilovská, L. – Lenhartová, K.: EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície. In.: Právny obzor. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV, č. 3, 2013, s. 267

[12] Šramel, B.: Prvky restoratívnej justícii v trestnom práve procesnom a ich reálne uplatňovanie, Bratislava, Paneurópska vysoká škola, 2013, s. 167

[13] https://www.sav.sk/journals/uploads/02061040Lubelcova.pdf

1.2 Ochranné opatrenia a výchovné opatrenia

Medzi ochranné opatrenia, ktoré je možné uložiť mladistvému zaraďujeme ochrannú výchovu, detenciu, zhabanie veci, ochranné liečenie[14], ktoré slúžia na to, aby z mladistvého páchateľa štát vychoval riadneho občana, pričom okrem iného sa má samozrejme chrániť spoločnosť. Dôvody uloženia ochrannej výchovy uvádza § 102 ods. 1 TZ. Mladistvému môže súd uložiť ochrannú výchovu, *ak o výchovu mladistvého nie je náležite postarané a tento nedostatok nemožno odstrániť v rodine, ktorej žije; doterajšia výchova mladistvého bola zanedbaná, alebo prostredie v ktorom mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho riadnej výchovy*. Samotná ochranná výchova sa vykonáva v osobitných výchovných zariadeniach, alebo sa môže vykonať aj v profesionálnej náhradnej rodine, ak to však vyžaduje zdravotný stav mladistvého, vykonáva sa prednostne v zariadení ústavnej starostlivosti, uvádza to § 103 ods. 1 TZ. Dĺžka ochrannej výchovy je v zmysle § 103 ods. 2 TZ určená *do dovŕšenia osemnásteho roku veku mladistvého, ak to však vyžaduje záujem mladistvého, môže ju súd predĺžiť do dovŕšenia devätnásteho roku*.

Účelom sankcií a uloženia výchovných opatrení je, aby mladistvý páchateľ bol začlenený do riadneho rodinného a sociálneho prostredia.[15] Medzi výchovné opatrenia zaraďujeme *výchovné povinnosti a obmedzenia a napomenutie s výstrahou*. Jednotlivé opatrenia môže uložiť súd a v prípravnom konaní prokurátor mladistvému. Medzi výchovné povinnosti a obmedzenia pre mladistvého patrí podľa § 107 ods. 1 bývanie s rodičom, alebo s iným dospelým človekom, ktorý by bol zodpovedný za jeho výchovu, usiloval sa o vyrovnanie s poškodeným, podrobil sa liečeniu škodlivej závislosti, alebo bezplatne vykonával prospešnú činnosť a iné. Napomenutím s výstrahou sa rozumie, že súd, alebo prokurátor v prípravnom konaní mladistvému dôrazne vytkne v prítomnosti zákonného zástupcu protiprávnosť jeho činu a upozorní ho na sankcie, ktoré mu hrozia podľa zákona, ak by v budúcnosti spáchal trestnú činnosť, uvádza to § 108 TZ. Podľa názoru Šišku, *„inštitút napomenutia s výstrahou možno v súčasnej dobe považovať za nadbytočný, obsolentný, nakoľko neplní svoju funkciu a je využívaný len v minimálnej miere.“* Tento názor je relevantný, nakoľko si myslím, že každý trestný inštitút by mal byť využiteľný a hodnoverný.

Hlavnou zásadou trestania mladistvého by malo byť čo najmenej trestať, čo najviac vychovávať, a ak je nutné potrestať, potom aj trestom vychovávať a polepšovať.

Záver

Záverom by som chcela uviesť, že spomínané trestno-právne sankcie majú svoje dôležité miesto v našom právnom poriadku. Z pohľadu mladistvých páchateľov sú tieto sankcie, hlavne alternatívne tresty využívané častejšie ako samotný trest odňatia slobody. Dôvod je veľmi jednoduchý. Ak ide o alternatívne tresty, ide o tresty, ktoré sú humánnejšie a ktorých filozofia je ponechať odsúdených na slobode, ale súčasne s uložením takého druhu povinnosti, alebo obmedzenia pôsobiť preventívne proti ďalšiemu páchaniu trestnej činnosti.

---

[14] Vznik ochranných opatrení historicky súvisí s uplatnením myšlienok pozitivistických smerov v trestnom práve, ktoré sa utvárali v opozícii voči tzv. klasickej škole trestného práva a sú vlastne kompromisom medzi týmito dvomi smermi. Podľa názorov klasickej školy má byť trest ako odplata za spáchaný trestný čin priamo úmerný spáchanému trestnému činu, resp. priamo úmerný vine, no podľa názorov pozitivistickej školy má páchateľa postihnúť opatrenie priamo úmerné jeho nebezpečnosti. Ochranné opatrenia súvisia s uplatnením myšlienok pozitivistických smerov, ktoré sú kompromisom medzi týmito dvoma smermi.

[15] Madliak, J. a kol.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015. s. 403-409

Z môjho pohľadu za najväčší aplikačný problém považujem informovanosť spoločnosti, ako aj motiváciu odsúdeného. Je skutočne ťažké nariadiť výkon alternatívneho trestu a jeho vykonanie na slobode, pokiaľ samotná spoločnosť nie je na takéto odpykávanie trestu pripravená po materiálnej, ale aj mentálnej stránke.

Z pohľadu štátu sú alternatívne tresty výhodnejšie aj z finančného hľadiska. Je však potrebné zdôrazniť, že najmä na začiatku sú práve tieto tresty finančné náročné, pretože je potrebné vybudovať logistickú sieť, vytvoriť nové pracovné miesta špecializovaných pracovníkov a pod. Samotný výkon už tak finančne zaťažujúci nie je, pretože drvivá väčšina alternatív zahŕňa probáciu. Záverom chcem odporučiť túto formu trestania do pozornosti, ako vhodnú alternatívu sankčného mechanizmu pre mladistvých páchateľov.

Použitá literatúra:

- *IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť.* Bratislava : Iura Edition. 2006. 530 s. ISBN 80-8078-099-4.
- *MADLIAK, J. a kol. Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť.* Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015. 458 s. ISBN 978-80-557-0800-3.
- *MAŠĽANYOVÁ, D. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2011. 496 s. ISBN 978-80-7380-338-4.
- *KURILOVSKÁ, L. – LENHARTOVÁ, K.: EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície.* In.: Právny obzor. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV, č. 3, 2013, s. 267.
- *ŠRAMEL, B.: Prvky restoratívnej justícii v trestnom práve procesnom a ich reálne uplatňovanie,* Bratislava, Paneurópska vysoká škola, 2013, 228 s., ISBN 978-80-8155-012-6.
- *TOBIÁŠOVÁ, L.: Koncept restoratívnej justície.* In.: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae XXVII. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2009, s. 433.
- https://www.law.muni.cz
- http://www.ok.cz
- http://www.pravnarevue.sk
- https://www.sav.sk
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení zákona č. 650/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Európsky zatýkací rozkaz a konanie o ňom

The European arrest warrant procedure

JUDr. Zoltán Valentovič[1]

Abstrakt:
Európsky zatýkací rozkaz ako výsledok medzinárodných snáh predstavuje nástroj nadnárodného charakteru, ktorý v určitom smere nahrádza zaužívané extradičné konanie. Zavedeniu európskeho zatýkacieho rozkazu predchádzal dlhý rad legislatívnych úprav, ktoré mali za cieľ vytvorenie medzinárodného prostriedku, ktorý by predstavoval kľúčový prvok k obmedzeniu nadnárodnej resp. medzinárodnej kriminality. Článok sa zaoberá európsky zatýkacím rozkazom ako medzinárodným inštitútom, jeho zakotvením v národnej úprave a jeho aplikácií. Pri tvorbe článku bola využívaná najmä odborná knižná literatúra, zákonné ustanovenia a odborné články.

Kľúčové slová: zatýkací rozkaz, justičná spolupráca v trestných veciach, vydávanie občanov, zásada špeciality, uznávanie cudzích rozhodnutí

Abstract:
The European arrest warrant as a result of international efforts is an instrument of transnational character, which in a certain direction customary replaced extradition procedures. The introduction of the European arrest warrant was preceded by a long series of legislative amendments, which were aimed at the creation of international funds, which would constitute a key element to reducing transnational resp. international crime. The article deals with the European Arrest Warrant as an international institute, its embedding in national regulations and its applications. In forming article was mainly used for professional literary literature, legal provisions and technical articles .

Key words: arrest warrant, judicial cooperation in criminal matters, extradition of citizens, the principle of specialty, recognition of foreign judgments

Úvod

Potreba nadviazania užšej spolupráce medzi členskými štátmi v oblasti trestného práva bola najmä z dôvodu markantného nárastu cezhraničnej kriminality.[2] Nárast cezhraničnej kriminality v nadnárodnom meradle bol zaznamenaný aj ako prirodzená reakcia na odstránenie hraničných kontrol. Pre Slovenskú republiku bol s ohľadom na už vyššie spomínané významný práve rok 2004 presnejšie 1.5.2004 kedy sa SR zaradila medzi členské krajiny EÚ a rok 2007 (21. 5. 2007) kedy naplno sprístupnila hranice. Výhody, ktoré plynuli zo zrušenia hraničných kontrol ako voľný pohyb osôb a tovaru a ktoré mali napomôcť aj hospodárskemu vývoju krajín EÚ, boli súčasne medzinárodným štartérom cezhraničnej kriminality, ktorá stratila mantinely kontroly. Justičná spolupráca v trestných veciach vykonávaná prostredníctvom európskeho zatýkacieho rozkazu má slúžiť na efektívne stíhanie páchateľov medzinárodnej organizovanej kriminality.

[1] Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
zoltan.valentovic@umb.sk

[2] Pozri bližšie: KLÁTIK, J.: *Postup slovenských justičných orgánov pri vydávaní európskeho zatýkacieho rozkazu a úvahy de lege ferenda.* In: NOTITIAE NOVAE FACULTATIS IURIDICIAE UNIVERSITAS MATTHIAE BELI NEOSOLI, 2015, roč. XIX., s. 116 – 132.

Zásady konania o európskom zatýkacom rozkaze

Implementácia rámcového rozhodnutia 2002/584/JHA o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi sa do našej právnej úpravy pretavila v podobe zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze. Ustanovenie § 3 pís. d) zákona o európskom zatýkacom rozkaze (ďalej len „ZEZR“) explicitne uvádza na aký účel má byť obvinená resp. odsúdená osoba zadržaná a následne vydaná z členskej krajiny vykonávajúcej európsky zatýkací rozkaz(ďalej len „EZR“) do krajiny pôvodu EZR. Je potrebné uviesť, že EZR je možné vydať resp. vykonať iba v členskom štáte EÚ. Pred nazretím na problematiku rozhodovacej činnosti súdu pri aplikácií ZEZR je potrebné venovať pozornosť základným zásadám a pojmológií konania o EZR.

Zásada nezmeniteľnosti právoplatného rozhodnutia o odovzdaní vyžiadaných osôb

V trestnoprávna veda považuje predmetnú zásadu za pomerne významnú a jej reflexiu treba hľadať najmä pri zvažovaní dôvodov na odmietnutie vykonania EZR vykonávajúcim štátom. Zásada vyjadruje primárnu potrebu skúmania dôvodov odmietnutia vykonania EZR, zakotvených do ustanovenia § 23 ods.1 a 2 ZEZR. Ustanovenie § 23 ods. 1. a 2 vyjadruje obligatórne a fakultatívne dôvody odmietnutia vykonania EZR. Na danú zásadu by sa malo prihliadať ešte pre vykonaním EZR, nakoľko ak nastane situácia, že dôjde k vykonaniu EZR resp. vyžiadaná osoba bude na základe EZR vydaná a následne sa zistí, že existovali dôvody na odmietnutie vykonania EZR, nebude mať táto skutočnosť za následok vrátenie vyžiadanej osoby do štátu, ktorý vykonal EZR. Justičné orgány túto zásadu priamo aplikujú pri vykonávaní EZR, pričom táto nie je priamo zakotvená v ZEZR ani v trestnom poriadku.

Dôvodmi obligatórneho odmietnutia vykonania EZR pre účely ZEZR sú dôvody ak:

- *„Sa na trestný čin, pre ktorý bol vydaný európsky zatýkací rozkaz, vzťahuje amnestia, ktorá bola udelená v Slovenskej republike, a slovenský právny poriadok upravuje právomoc slovenských orgánov na trestné stíhanie tohto trestného činu.*
- *Vykonávajúci justičný orgán má informáciu, že konanie vedené v niektorom členskom štáte proti vyžiadanej osobe pre ten istý skutok právoplatne skončilo odsudzujúcim rozsudkom, ktorý bol už vykonaný, v súčasnosti sa vykonáva, alebo už nemôže byť vykonaný podľa právnych predpisov členského štátu, v ktorom bol vynesený.*
- *Vyžiadaná osoba nie je podľa právneho poriadku Slovenskej republiky z dôvodu jej veku trestne zodpovedná za konanie, pre ktoré bol vydaný európsky zatýkací rozkaz.*
- *Skutok, pre ktorý bol vydaný európsky zatýkací rozkaz, nie je trestným činom podľa právneho poriadku Slovenskej republiky a nejde o konanie podľa § 4 ods. 4 a 5; vo vzťahu k daniam, poplatkom, clám alebo k mene nie je možné odmietnuť výkon európskeho zatýkacieho rozkazu iba preto, že právny poriadok Slovenskej republiky neupravuje rovnaký druh daní alebo ciel alebo neobsahuje rovnaké ustanovenia týkajúce sa daní, poplatkov, ciel alebo meny ako právny poriadok štátu pôvodu.*
- *Vykonávajúci justičný orgán zistil, že trestné stíhanie alebo výkon trestu odňatia slobody vyžiadanej osoby sú premlčané podľa právneho poriadku Slovenskej republiky a na stíhanie trestného činu je daná právomoc slovenských orgánov podľa právneho poriadku Slovenskej republiky.*

- *Súd na základe postupu podľa § 21a rozhodol o uznaní a výkone rozhodnutia, na základe ktorého bol vydaný európsky zatýkací rozkaz, do Slovenskej republiky podľa osobitného predpisu.“*[3]

Medzi fakultatívne možnosti odmietnutia vykonania EZR patria nasledovné dôvody:

- *„Ak vyžiadaná osoba je trestne stíhaná v Slovenskej republike pre ten istý skutok, pre ktorý bol vydaný európsky zatýkací rozkaz.*
- *Ak slovenské orgány rozhodli o tom, že pre skutok, pre ktorý bol vydaný európsky zatýkací rozkaz, sa nezačne trestné stíhanie alebo sa v začatom trestnom stíhaní nebude pokračovať, alebo bolo v inom členskom štáte vydané právoplatné rozhodnutie voči tej istej osobe pre ten istý skutok, ktoré bráni ďalšiemu konaniu.*
- *Ak vykonávajúci justičný orgán má informáciu, že konanie vedené v niektorom treťom štáte proti vyžiadanej osobe pre ten istý skutok právoplatne skončilo odsudzujúcim rozsudkom, ktorý bol už vykonaný, v súčasnosti sa vykonáva, alebo už nemôže byť vykonaný podľa právnych predpisov tretieho štátu, v ktorom bol vynesený.*
- *Ak sa európsky zatýkací rozkaz týka skutkov, ktoré sa podľa právneho poriadku Slovenskej republiky považujú za spáchané čiastočne alebo v celom rozsahu na území Slovenskej republiky, na palube lode plávajúcej pod štátnou vlajkou Slovenskej republiky alebo na palube lietadla zapísaného v registri lietadiel Slovenskej republiky; vykonanie európskeho zatýkacieho rozkazu možno v tomto prípade odmietnuť aj vtedy, ak skutok nie je trestným činom podľa právneho poriadku Slovenskej republiky.*
- *Ak sa európsky zatýkací rozkaz týka skutkov, ktoré boli spáchané mimo územia štátu pôvodu, a právny poriadok Slovenskej republiky neumožňuje trestné stíhanie pre rovnaké skutky, ak boli spáchané mimo územia Slovenskej republiky.“*[4]

Zásada špeciality

Na rozdiel od vyššie uvedenej zásady má zásada špeciality svoje zákonné ukotvenie a vymedzenie v ustanovení § 31 ods. 1 ZEZR. Zásada špeciality má pri aplikácii ZEZR obdobnú úlohu ako v extradičnom konaní, teda vyjadruje záujem na tom aby osoba, ktorá bola vydaná na základe vykonania EZR, nebola stíhaná resp. odsúdená pre iné trestné činy, ktorých sa mala dopustiť pred vydaním EZR a na ktoré sa EZR nevzťahoval. Zásada špeciality zakotvená v ZEZR má aj svoje špecifiká a výnimky kedy sa predmetná zásada neuplatní. Výnimky upravuje zákonné ustanovenie § 31 ods. 2 ZEZR.

Prvá z výnimiek kedy sa zásada špeciality neuplatňuje predstavuje ustanovenie § 31 ods. 2 pís. a) ZEZR. *„Vydaná osoba sa po prepustení z väzby alebo výkonu trestu odňatia slobody zdržiava na území Slovenskej republiky viac ako 45 dní napriek tomu, že ho mohla opustiť, alebo sa dobrovoľne vráti na územie Slovenskej republiky potom, čo ho opustila.“*[5] Táto výnimka zo zásady špeciality je charakteristická tým, že jej uplatnenie závisí od vôle vydanej osoby a teda je aplikovateľná v závislosti od správania vydanej osoby. Trestnoprávna veda označuje tento model za fiktívne, tiché prípadne implicitné udelenie súhlasu vydanej osoby s jej trestným stíhaním.

Druhú z výnimiek neuplatnenia zásady špeciality predstavuje ustanovenie § 31 ods. 2 pís. c) a d) ZEZR. Výnimka uvedená v pís. c) a d) predmetného ustanovenia spočíva v prípade

[3] Pozri bližšie: § 23 ods. 1 zák. č. 154/2010 Z. z.
[4] Pozri bližšie: § 23 ods. 2 zák. č. 154/2010 Z. z.
[5] § 31 ods. 2 pís. a) zák. č. 154/2010 Z. z.

kedy by trestné stíhanie neviedlo k použitiu opatrenia obmedzujúceho osobnú slobodu prípadne by mohol byť osobe uložený trest alebo ochranné opatrenie, ktorého výkon je nespojený s pozbavením osobnej slobody.

Ďalšiu z výnimiek v poradí tretiu predstavuje vyhlásenie členského štátu, ktoré z časového hľadiska musí predchádzať vydaniu vyžiadaných osôb. Príkladom možno uviesť Rakúsko - Estónsko – Rumunsko, ktoré túto zásadu navzájom voči sebe neaplikujú. Možnosť urobenia vyhlásenia o vzdaní sa práva na uplatňovanie zásady špeciality môže urobiť aj vydaná osoba, ktorá pred alebo po vydaní do SR takéto vyhlásenie urobila.[6] Asi najvýznamnejšia z výnimiek je možnosť vzdania sa resp. udelenia súhlasu so stíhaním aj pre iné trestné činy vydávanej osoby vykonávajúcim justičným orgánom. Z dikcie ustanovenia § 31 ods. 2 pís. g)ZEZR, teda vyplývajú dve možnosti ako môže postupovať vykonávajúci justičný orgán, ak nemá záujem o uplatňovanie zásady špeciality. Ad 1. Vykonávajúci justičný orgán môže výslovne vyhlásiť, že netrvá na uplatnení zásady špeciality. Ad 2. Vykonávajúci justičný orgán môže udeliť osobitný súhlas so stíhaním aj pre iné trestné činy než boli obsiahnuté v EZR, pre ktorý bola vyžiadaná osoba vydaná.

Niektorí odborníci trestnoprávnej teórie a praxe zastávajú názor, že v určitých ohľadoch s prihliadnutím na súčasnú vyspelú modernú Európu je zásada špeciality prežitkom. *„V dnešnej modernej Európe zásada špeciality odporuje danej dobe a je prežitkom, ktorý v mnohých prípadoch spomaľuje samotný odovzdávací proces.“*[7] S týmto názorom je možné sa plne stotožniť.

Zásada „nie dva krát v tej istej veci“

Uplatňovanie starorímskej zásady ne bis in idem(nie dva krát v tej istej veci) v súčasnej trestnej jurisdikcii je nevyhnutnou zásadou eliminujúcou neprimerane prísne sankcionovanie osôb pre ten istý skutok.[8] ZEZR má v sebe túto zásadu taktiež zakotvenú súčasne vo viacerých ustanoveniach.

Prvá známka predmetnej zásady je badateľná v obligatórnych dôvodoch pre ktoré musí vykonávajúci justičný odmietnuť vykonanie EZR. Ide o prípady kedy justičný orgán disponuje informáciou, že proti osobe ktorá bola vyžiadaná bolo vedené konanie pre ten istý skutok a toto konanie bolo právoplatným odsudzujúcim rozsudkom skončené a vykonané, prípadne sa vykonáva alebo na základe vnútroštátnej právnej úpravy daného štátu už nemôže byť vykonané. Princíp ne bis in idem je badateľný aj pri fakultatívnych možnostiach odmietnutia vykonania EZR justičným orgánom vykonávajúceho štátu. Odmietnuť vykonať EZR tak možno v prípadoch kedy, osoba ktorá je vyžiadaná EZR je v SR trestne stíhaná pre totožný skutok ako v EZR. Taktiež v prípadoch ak slovenské orgány rozhodnú, že pre skutok ktorý je podkladom EZR sa nezačne trestné stíhanie, ak už začalo bude zastavené prípadne iný členský štát už v danej veci/skutok právoplatne rozhodol. Doposiaľ uvádzané možnosti uplatnenia zásady ne bis in idem pri odmietnutí vykonania EZR sa týkali výhradne členských štátov EÚ. Ustanovenie § 23 ods. 2 pís. c) ZEZR rozširuje pôsobnosť uplatnenia tejto zásady aj vo vzťahu k tretím štátom a to nasledovne. *Vykonávajúci justičný orgán má informáciu, že konanie vedené v niektorom treťom štáte proti vyžiadanej osobe pre ten istý skutok*

---

[6] Pozri bližšie: ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie.* Šamorín: HEURÉKA, 2012. s. 816-817.

[7] KLÁTIK, J.: *Postup slovenských justičných orgánov pri vydávaní európskeho zatýkacieho rozkazu a úvahy de lege ferenda.* In: NOTITIAE NOVAE FACULTATIS IURIDICIAE UNIVERSITAS MATTHIAE BELI NEOSOLI, 2015, roč. XIX., s. 129.

[8] Pozri bližšie: KLOUČKOVÁ, S., FENYK, J.: Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech. Praha: Linde Praha, 2005. s. 76.

právoplatne skončilo odsudzujúcim rozsudkom, ktorý bol už vykonaný, v súčasnosti sa vykonáva, alebo už nemôže byť vykonaný podľa právnych predpisov tretieho štátu, v ktorom bol vynesený.[9]

Zásada vydávania osôb so štátnou príslušnosťou štátu pobytu a osôb bez štátnej príslušnosti štátu pobytu na trestné stíhanie resp. výkon uloženého trestu

Základnou výhodou inštitútu EZR je nesporne možnosť vydávania vyžiadaných osôb so štátnou príslušnosťou justičného orgánu vykonávajúceho štátu z daného štátu. Vzhľadom na voľný pohyb osôb, ktoré majú občianstvo EÚ bolo potrebné tento okruh osôb rozšíriť aj o osoby ktoré majú vo vykonávajúcom štáte trvalý pobyt alebo sa v ňom zdržiavajú. V kontexte vyššie spomínaného je potrebné dodať, že ZEZR z hľadiska svojej pojmológie nedisponuje definíciou slovného spojenia „zdržiavať sa“. Bližší výklad k tomuto slovnému spojeniu podáva ESD.[10] Spomínaná zásada sa premietla do ustanovenia § 23 ods. 4 ZEZR. *„Skutočnosť, že je vyžiadaná osoba občanom Slovenskej republiky, nie je dôvodom na odmietnutie vykonania európskeho zatýkacieho rozkazu. Rovnako sa postupuje aj vo vzťahu k vyžiadanej osobe, na ktorú sa podľa medzinárodného práva vzťahuje rovnaké zaobchádzanie ako na občana Slovenskej republiky.“*[11]

Zásada vzájomnej trestnosti skutku a jej špecifiká

Zásada vzájomnej trestnosti skutku v odbornej knižnej literatúre často označovaná aj ako zásada obojstrannej trestnosti skutku spočíva, v určení zákonných podmienok pre vydanie a vykonanie EZR. Pre vydanie EZR sa vyžaduje aby skutok pre ktorý sa má vydať EZR, slovenský právny poriadok resp. trestný zákon stanovoval trest odňatia slobody, ktorého horná hranica trestnej sadzby je aspoň dvanásť mesiacov, pričom neexistuje dôvod na odmietnutie vykonania EZR podľa ustanovenia § 23 ZEZR. Nakoľko EZR možno vydať aj na už uložený trest, kedy tento inštitút má za úlohu zabezpečiť osobnú prítomnosť odsúdeného na riadnom výkone svojho trestu. V danom prípade sa pred vydaním EZR skúma či uložený trest prípadne jeho zvyšok je aspoň štyri mesiace. Ak bolo páchateľovi uložených viacero trestov, tieto sa spočítavajú. Zákonné podmienky pre vydanie EZR sú upravené v ustanovení § 4 ods. 1 ZEZR.

Pri vykonávaní už vydaného EZR na vydanie osoby pre účely trestného stíhania sa vyžaduje aby skutok bol trestný podľa právneho poriadnu štátu pôvodu a podľa TZ. Súčasne je nevyhnutné aby za takýto skutok bolo v štáte pôvodu EZR možné uložiť trest odňatia slobody v trvaní aspoň jedného roka, pričom nesmú byť dané dôvody odmietnutia vykonania EZR. Ak ide o už uložený trest podmienky sú obdobné. Rovnako musí byť splnená podmienka vzájomnej trestnosti skutku, dĺžka trestu/trestov resp. jeho zvyšku/zvyškov je aspoň štyri mesiace a nie sú dané dôvody odmietnutia vykonania EZR.

Špecifikum tejto zásady predstavuje skupina trestných činov, ktoré nepodliehajú zásade obojstrannej trestnosti. V praxi môžu nastať situácie kedy je vydaný EZR pre niektorí z taxatívne vymenovaných trestných činov z kategórie 32 trestných činov, kedy vykonávajúci

[9] § 23 ods. 2 pís. c) zák. č. 154/2010 Z. z.
[10] Pozri bližšie: ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie.* Šamorín: HEURÉKA, 2012. s. 819.
[11] § 23 ods. 4 zák. č. 154/2010 Z. z.

štát garantuje vykonanie EZR bez toho aby skúmal ich obojstrannú trestnosť. Kategória 32 trestných činov podľa nášho názoru nie je správnym pomenovaním pre protiprávne konania v nej pomenované. Tieto treba vnímať skôr v kriminologickej rovine a to aj najmä z toho dôvodu, že neobsahujú jednotlivé SPTČ a ich znaky. Názvy uvádzaných trestných činov sú podobné niektorým skutkovým podstatám, avšak nevykazujú konkrétne znaky a z toho dôvodu ich nemožno stotožňovať s jednotlivými SPTČ v našom TZ.

Základná pojmológia zákona o európskom zatýkacom rozkaze

Pre účely zákona č. 154/2010 Z. z o európskom zatýkacom rozkaze sa

Členským štátom rozumie členský štát Európskej únie.
Tretím štátom sa rozumie štát, ktorý nie je členským štátom a MTS.

Trestom odňatia slobody sa rozumie aj ochranné opatrenie spojené s obmedzením osobnej slobody.

EZR je rozhodnutie vydané justičným orgánom členského štátu na to, aby bola vyžiadaná osoba zadržaná a vydaná tomuto štátu z iného členského štátu na účely trestného stíhania alebo výkonu trestu odňatia slobody.

Štátom pôvodu sa rozumie členský štát, ktorého justičný orgán vydal európsky zatýkací rozkaz.

Vykonávajúcim štátom sa rozumie členský štát, ktorého justičný orgán má rozhodnúť o výkone európskeho zatýkacieho rozkazu.

Justičným orgánom štátu pôvodu je justičný orgán členského štátu, ktorý má právomoc vydať európsky zatýkací rozkaz podľa svojho právneho poriadku.

Vykonávajúcim justičným orgánom je justičný orgán členského štátu, ktorý má právomoc rozhodnúť o výkone európskeho zatýkacieho rozkazu podľa svojho právneho poriadku.

Kategória 32 trestných činov

Ustanovenie § 4 ods. 4 podáva taxatívny výpočet tzv. kategórie 32 trestných činov a to:

„1. účasť na zločinnom spolčení, 2. terorizmus, 3. obchodovanie s ľuďmi, 4. sexuálne zneužívanie detí a detská pornografia, 5. nedovolené obchodovanie s omamnými a psychotropnými látkami, 6. nedovolené obchodovanie so zbraňami, strelivom a s výbušninami, 7. korupcia, 8. podvod vrátane podvodu týkajúceho sa finančných záujmov Európskych spoločenstiev podľa Dohovoru o ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev z 26. júla 1995, 9. legalizácia príjmov z trestnej činnosti, 10. falšovanie a pozmeňovanie meny, 11. počítačová kriminalita, 12. trestné činy proti životnému prostrediu vrátane nedovoleného obchodovania s ohrozenými živočíšnymi a rastlinnými druhmi, ich plemenami a odrodami, 13. uľahčenie neoprávneného prekročenia štátnej hranice a neoprávneného pobytu, 14. vražda, závažné ublíženie na zdraví, 15. nedovolené obchodovanie s ľudskými orgánmi a tkanivami, 16. únos, obmedzovanie osobnej slobody a branie rukojemníka, 17. rasizmus a xenofóbia, 18. organizovaná alebo ozbrojená lúpež, 19.

nedovolené obchodovanie s kultúrnymi objektmi vrátane starožitností a umeleckých diel, 20. podvodné konanie, 21. vymáhanie peňazí alebo inej výhody a vydieranie, 22. falšovanie, pozmeňovanie výrobkov vrátane konaní porušujúcich práva duševného vlastníctva alebo ich distribúcia, 23. falšovanie a pozmeňovanie verejných listín a obchodovanie s takými listinami, 24. falšovanie a pozmeňovanie platobných prostriedkov, 25. nedovolené obchodovanie s hormonálnymi látkami a ďalšími prostriedkami na podporu rastu, 26. nedovolené obchodovanie s jadrovými alebo rádioaktívnymi materiálmi, 27. obchodovanie s odcudzenými vozidlami, 28. znásilnenie, 29. podpaľačstvo, 30. trestné činy podliehajúce právomoci Medzinárodného trestného súdu, 31. nezákonné ovládnutie lietadla alebo plavidla, 32. sabotáž.“[12]

Rozhodovacia činnosť súdu v konaní o EZR

Konanie o vydaní a následnom vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu predstavuje rozhodovaciu činnosť súdu s európskym prvkom. Zákonné ustanovenia, ktoré upravujú predmetnú oblasť sa nachádzajú v ZEZR a v trestnom poriadku. Pri aplikácií vyššie uvedených právnych predpisov treba mať na zreteli vzájomný vzťah týchto dvoch predpisov.[13] Vzťah ZEZR a trestného poriadku je lex specialis k lex generalis. Nespornú výhodu EZR vidíme najmä v možnej priamej komunikácií justičných orgánov, prípadne prostredníctvom útvaru národnej ústredne SIRENE(ďalej len „NÚ SIRENE“) alebo národnej ústredne INTERPOL(ďalej len „NÚ INTERPOL“). Vo všeobecností platí, že členské štáty ktoré používajú Schengenský informačný systém využívajú styk prostredníctvom NÚ SIRENE. Vo vzťahu medzi členskými štátmi, ktoré nepoužívajú Schengenský informačný systém sa styk vykonáva prostredníctvom NÚ INTERPOL.

Rozhodovacia činnosť súdu pri vydávaní EZR

Základný rámec rozhodovacej činnosti súdu v konaní o vydaní EZR predstavuje ustanovenie § 5 ZEZR. Z predmetného ustanovenia je zrejmé, že pre vydanie EZR musia byť kumulatívne splnené viaceré podmienky. Primárne musí existovať predpoklad, že obvinený sa zdržiava v niektorom z členských štátov EÚ a pre účely trestného konania resp. vykonania trestu je potrebné ho vyžiadať. Vydaniu EZR musí z časového hľadiska predchádzať vydanie príkazu na zatknutie, medzinárodného zatýkacieho rozkazu alebo právoplatné a vykonateľné rozhodnutie, ktorým sa odsúdenému ukladá trest odňatia slobody. Ďalšou z podmienok, ktorá ostáva na subjektívnom hodnotení súdu je primeranosť vzniknutej ujmy vykonaním EZR v pomere k potrebe trestného konania alebo následku trestného činu.

Strata platnosti vydaného EZR

Vymedzenie straty platnosti EZR je zakotvené v ustanovení § 6 ZEZR. Vydaný platný EZR stráca platnosť odovzdaní vydanej osoby súdu v zmysle ustanovenia § 8 ZEZR. Ďalej v prípade ak dôjde k odvolaniu EZR. Subjektom, ktorý je kompetentný odvolať EZR je súd ktorý ho vydal a to v prípade ak zanikli dôvody pre ktorý bol vydaný alebo sa preukáže, že tieto dôvody neexistovali v čase vydania EZR, prípadne ak tak ustanovuje ZEZR. V prípade rozhodovania o odvolaní EZR, ktorého podkladom pre vydanie bol návrh prokurátora, tento

[12] § 4 ods. 4 zák. č. 154/2010 Z. z.
[13] Pozri bližšie: KOLESÁR, J.: *Repetitórium trestného práva procesného. Bratislava*: VEDA, 2010. S. 150-162.

podá návrh na jeho odvolanie súdu. Rovnako stráca platnosť EZR, prípade je v neskoršom časovom slede vydaný nový EZR v rovnakej veci.

Ad. 1. Ak zanikli dôvody pre ktorý bol EZR vydaný.

Táto situácia môže nastať ak je osoba na ktorú bol vydaný EZR zatknutá na území SR na základe príkazu na zatknutie, pričom na danú osobu boli vydané dva príkazy na zatknutie od rôznych súdov a jeden z nich neskôr vydá EZR. Platnosť takto vydaného EZR zaniká k dňu dodania zatknutej osoby súdu.[14]

Rovnako môže nastať situácia, kedy sa lustráciou vyžiadanej osoby zistí, že táto na nachádza v niektorom z ústavov na výkon trestu na území SR.

Ad. 2. Ak súd po vydaní EZR zistí skutočnosť, že dôvody na vydanie EZR v čase jeho vydania neboli dané. V praxi môžu nastať tieto prípady.

Súd po vydaní EZR následne opätovným preštudovaní spisu zistí, že za trestný čin, ktorý bol uvedený v EZR možno uložiť NEVTOS v kratšom trvaní ako štyri mesiace alebo je daná možnosť využiť iný druh trestu ako TOS napr. peňažný trest. K tejto situácií môže dôjsť napríklad pri zmene právnej kvalifikácie skutku.[15]

Ďalším prípadom ako možno dôjsť ku danej situácií je, ak súd zistí resp. zadováži si už existujúce právoplatné rozhodnutie, ktorým sa vyžiadanej osobe ukladá NEVTOS v trvaní kratšom ako štyri mesiace. Napokon môže súd dospieť aj k záveru, že vzhľadom na závažnosť činu s poukazom na hospodárnosť konania by boli SR spôsobené neprimerané veľké finančné náklady.

Predmetné ustanovenie § 6 v ods. 2 ZEZR zároveň zakotvuje určitú duplicitu vykonaných úkonov. ZEZR v danom ustanovení zakotvuje zákonnú povinnosť justičnému orgánu aby po podaní obžaloby alebo vždy pri zmene príslušností súdu došlo k opätovnému vydaniu EZR. V tomto smere by bolo vhodné de lege ferenda uvažovať o určitom odbremenení súdov od nadbytočných administratívnych úkonov. Z daného ustanovenia v praxi nastávajú situácie, kedy po podaní obžaloby na súd, tento automaticky(ak dôvody vydania EZR stále trvajú) vydá nový EZR čoho dôsledkom je strata platnosti EZR vydaného sudcom pre prípravné konanie. Problém avšak môže nastať, ak pred podaním obžaloby bude totožnej veci vydaný EZR iným súdom. V takom prípade dôjde k situácií, že vyžiadaná osoba je vydaná na základe EZR sudcom pre prípravné konanie, avšak je sporné, ktorá súd bude príslušný na konanie. ZEZR upravuje aj túto situáciu pre aplikuje na ňu výnimku. Teda, ak naďalej trvajú dôvody pre ktorý bolo vydaný EZR v prípravnom konaní postupuje sa podľa neho. Z daného vyplýva, že ak je v totožnej veci podaná obžaloba na súd, musí tento skúmať či dôvody pre ktoré bol EZR vydaný naďalej trvajú a až následne po preskúmaní či tu dôvody vydanie EZR sú alebo nie, vydá resp. nevydá EZR.[16]

V nadväznosti na vyššie uvedené je dôležité spomenúť, že EZR stráca platnosť iba v štáte pôvodu.[17] Táto skutočnosť vyplýva aj z toho, že iba justičný orgán štátu pôvodu môže svoje rozhodnutie odvolať a vykonávajúci štát vystupuje iba ako vykonávateľ EZR, pričom tento môže a nemusí vykonať. Dôvody straty platnosti EZR v predchádzajúcej právnej úprave absentovali a z toho dôvodu bolo potrebné subsidiárne použiť ustanovenia trestného poriadku. Z pohľadu spôsobu straty platnosti EZR je najčastejšou príčinou práve strata EZR

---

[14] Pozri bližšie: MINÁRIK, Š. a kol.: *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010. s. 1136.

[15] Pozri bližšie: KLÁTIK, J.: *Postup slovenských justičných orgánov pri vydávaní európskeho zatýkacieho rozkazu a úvahy de lege ferenda.* In: NOTITIAE NOVAE FACULTATIS IURIDICIAE UNIVERSITAS MATTHIAE BELI NEOSOLI, 2015, roč. XIX., s. 123.

[16] Pozri bližšie: KLÁTIK, J.: *Aplikácia európskeho zatýkacieho rozkazu*. In: Policajná teória a prax. 2014, roč. 33, č. 3, s. 99 – 113.

[17] Pozri bližšie: ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie.* Šamorín: HEURÉKA, 2012. s. 823.

odovzdaním vyžiadanej osoby súdu, ktorý EZR vydal. Nemenej dôležitý je aj fakt, že odvolanie vydaného EZR nie je prekážkou do budúcna opätovne vydať EZR, čoho logickým záverom je že rozhodnutie súdu o odvolaní EZR nie je rozhodnutím s účinkami res iudicata.

Rozhodovacia súdu pri vykonávaní EZR

Rozhodovaciu činnosť justičných orgánov pri vykonávaní EZR možno rozdeliť na dve fázy. Prvú fázu možno onačiť za predbežné vyšetrovanie vid. ustanovenie § 19 ZEZR. Druhú fázu možno pomenovať ako rozhodovacia činnosť súdu a jeho rozhodnutia o výkone zatýkacieho rozkazu.

Rozhodnutie súdu o výkone európskeho zatýkacieho rozkazu predchádza štádium predbežného vyšetrovania, ktoré vykonáva prokurátor krajskej prokuratúry. Táto je mieste príslušná podľa miesta kde bola vyžiadaná osoba zadržaná ale jej bola inak obmedzená osobná sloboda. V štádiu predbežného vyšetrovania sa skúmajú dôvody a podmienky podania návrhu na vykonanie EZR.

Zdržaním resp. obmedzením osobnej slobody vyžiadanej osoby (obvineného/odsúdeného) na našom území zakladá postavenie SR do pozície vykonávajúceho štátu. Osoba na ktorú bol vydaný EZR a o ktorej bolo zistené že sa zdržiava na území SR je zadržaná príslušníkmi Policajného zboru, ktorý o tejto skutočnosti bezodkladne informujú prokurátora krajskej prokuratúry príslušnej podľa obvodu miesta zadržania resp. obmedzenia osobnej slobody. Prokurátor príslušnej krajskej prokuratúry má 48 hodín na vydanie rozhodnutia, ktorým vyžiadanú osobu prepustí na slobodu alebo podá návrh na jej vzatie do predbežnej/vydávacej väzby. K tomuto návrhu musí doložiť EZR a ak ten nemá k dispozícií tak záznam, ktorý až do doručenia originálu EZR má rovnaké účinky ako EZR.

Dôvodom predbežnej väzby je zaistenie vyžiadanej osoby na území SR resp. v ÚVV do doby pokiaľ nebude doručený zo strany štátu pôvodu doručený originál EZR. Predbežná väzba nesmie trvať viac ako 40 dní odo dňa zadržania vyžiadanej osoby. Ak prokurátor krajskej prokuratúry podá návrh krajskému súdu na vzatie vyžiadanej osoby do predbežnej väzby, súd rozhodne v lehote do 48 hodín od prevzatia osoby. Ak krajský súd rozhodol o vzatí vyžiadanej osoby do predbežnej väzby, je potrebné aby v lehote do 18 dní od obmedzenia osobnej slobody vyžiadanej osoby, bol doručený originál EZR prípadne hodnoverný doklad o jeho existencii. Ak je v priebehu predbežnej väzby doručený originál EZR prokurátorovi, tento podá návrh na krajskému súdu na vzatie osoby do vydávacej väzby. Trvanie vydávacej väzby zákonodarca v ZEZR nestanovuje.[18]

Dôvodmi vydávacej väzby sú: potreba zabezpečenia prítomnosti vyžiadanej osoby v konaní o EZR na území SR alebo potreba zabránenia zmareniu účelu konania. Rovnako je dôvodom vzatia do vydávacej väzby súhlas vyžiadanej osoby s jej vydaním (musí byť obligatórne vzatá do vydávacej väzby). Rovnako je tak dôvodom vzatia vyžiadanej osoby do vydávacej väzby, ak bolo vydané rozhodnutie že sa EZR vykoná ak tak už nerozhodol sudca podľa prvého dôvodu. Je potrebné dodať, že súd by mal rozhodnutie o vzatí do vydávacej väzby zásadne odôvodňovať podľa ZEZR. Rozhodnutie o vykonaní EZR môže byť v kompetencii prokurátora krajskej prokuratúry alebo krajského súdu. Prokurátor môže o vykonaní EZR rozhodnúť v prípadoch keď vyžiadaná osoba súhlasila s vydaním a počas predbežného vyšetrovania nebol zo strany prokurátora zistený dôvod na odmietnutie vykonania EZR v zmysle ustanovenia § 23 ods. 1 a 2 ZEZR. Súd o vykonaní EZR rozhoduje na základe návrhu prokurátora na vykonanie EZR okrem vyššie uvedeného prípadu. Súd

[18] Pozri bližšie: ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie.* Šamorín: HEURÉKA, 2012. s. 824-825.

o vykonaní EZR rozhoduje spravidla na neverejnom zasadnutí vo forme uznesenia, avšak v prípadoch ak vyžiadaná osoba alebo jej obhajca o to požiadajú, prípadne ak to súd považuje za potrebné, súd rozhodne na verejnom zasadnutí. Ak súd nezistí žiaden z dôvodov odmietnutia vykonania EZR podľa ustanovenia § 23 ods. 1 a 2 ZEZR, obligatórne rozhodne o tom, že sa EZR vykoná. Proti rozhodnutiu krajského súdu o vykonaní EZR je prípustná sťažnosť, ktorá má odkladný účinok, avšak iba na základe niektorého z obligatórnych dôvodov odmietnutia vykonania EZR podľa ustanovenia § 23 ods. 1. ZEZR. Odovzdanie zadržanej osoby je potrebné vykonať v lehote 10 dní od nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia o vykonaní EZR. V prípade ak štátom pôvodu je Slovenská republiky a prevoz vyžiadanej osoby sa má vykonať cez územie iného členského štátu ako vykonávacieho štátu, je nevyhnutné aby ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky požiadalo kompetentný orgán členského štátu o vydanie súhlasu s prevozom cez jeho územie.

Záver

Prínos zákona č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze do právneho poriadku Slovenskej republiky je nesporný. Nástroj vo forme EZR, ktorého aplikácia napomáha rýchlosti a efektívnosti trestného konania je inštitútom, ktorý pomáha obísť pomerne zdĺhavé extradičné konania a dovoľuje ho aplikovať aj na skupinu osôb, ktoré by sa za použitia starších inštitútov nepodarilo zabezpečiť pre účel trestného konania resp. výkon trestu. Práve možnosť vyžiadania občana vykonávajúceho štátu je jedným z veľkých prínosov tohto nástroja, ktorý prostredníctvom uznávania rozhodnutí iného členského štátu napĺňa účel medzinárodnej justičnej spolupráce v trestných veciach. Justičným orgánom sa v ZEZR nazýva sudca a prokurátor. Iba tieto dva subjekty môžu rozhodnúť o vykonaní EZR, pričom prokurátor tak môže urobiť iba v prípade že žiadaná osoba súhlasí s jej vydaním. Vo všetkých ostatných prípadoch má kompetencie o rozhodnutí vykonať EZR len súd. Nemožno sa stotožniť s tvrdením, že by postavenie prokurátora v konaní o EZR bolo slabé, nakoľko prokurátor vykonáva celú jednu fázu v rámci konania o vykonaní EZR a je to práve prokurátor, kto podáva návrh na vykonanie EZR na súd. Taktiež možno konštatovať, že spolupráca medzi národnými úradmi členských štátov SIRENE úzko a efektívne spolupracujú pri vzájomnej komunikácií od administratívnych úkonov cez prevoz až po samotné dodanie vyžiadanej osoby.

Použitá literatúra:

- KLOUČKOVÁ, S., FENYK, J.: Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech. Praha: Linde Praha, 2005. 1019s. ISBN 80-7201-527-3
- VANTUCH, P.: Trestní řízení z pohledu obhajoby. Praha : C.H. Beck, 2014. 1052 s. ISBN 978-80-7400-457-5
- ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný poriadok - Veľký komentár. Bratislava : EUROKÓDEX, 2014. 944 s. ISBN 978-80-8155-021-8
- ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie. Šamorín : HEURÉKA, 2012. 864 s. ISBN 978-80-899122-76-9
- IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydanie. Žilina : EUROKÓDEX, 2013. 888 s. ISBN 978-80-8155-017-1
- KOLESÁR, J.: Repetitórium trestného práva procesného. Bratislava: VEDA, 2010. 176 s. ISBN 978-80-224-1146-2.

- MATHERN, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava : OBZOR, 1984. 232 s.
- MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok – Stručný komentár, druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2010. 1392 s. ISBN 978-80-8078-369-3

Právne predpisy

- Zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (Trestný zákon)
- Zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (Trestný poriadok)
- Zákon č. 154/2010 Z. z. v znení neskorších predpisov (ZEZR)

Periodiká

- KLÁTIK, J.: Aplikácia európskeho zatýkacieho rozkazu. In: Policajná teória a prax. 2014, roč. 33, č. 3, s. 99 – 113, ISSN 1335-5864
- KLÁTIK, J.: Postup slovenských justičných orgánov pri vydávaní európskeho zatýkacieho rozkazu a úvahy de lege ferenda. In: NOTITIAE NOVAE FACULTATIS IURIDICIAE UNIVERSITAS MATTHIAE BELI NEOSOLI, 2015, roč. XIX., s. 116 – 132. ISBN 978-80-557-0867-6

SEKCIA SPRÁVNEHO A PRACOVNÉHO PRÁVA, TEÓRIE A DEJÍN PRÁVA

Štát ako porušovateľ a ochranca ľudských práv a slobôd

The state as an infringer and defender of human rights and freedoms

JUDr. PhDr. Jozef Furťo[1]

Abstrakt:
Nasledujúci článok sa bude venovať ľudským právam a základným slobodám, vymedzeniu subjektov, ktorých má štát chrániť pri porušovaní týchto práv a slobôd. Celý článok pôsobí pre obnovenie si informácií týkajúcich sa ľudských práv a slobody a pozrieť sa na ne cez pojmy, subjekty z rôznych uhlov pohľadu historický, filozofický a právny.

Kľúčové slová: ľudské práva a základné slobody, štát, právny štát, ochrana, porušovanie

Abstract:
The following article will be devoted to human rights and fundamental freedoms, the definition of an entity having state preserve in violation of these rights and freedoms. Full article acts to restore the information relating to human rights and freedoms and look at them through the concepts, entities from different perspectives such as historical, philosophical and legal.

Keywords: human rights and freedoms, state, rule of law, defence, infrindgement

Úvod

V súčasnosti pojmom ľudské práva označujeme rôzne práva a základné slobody jednotlivca (napr. právo na život, právo na slobodu – osobnú, vierovyznania, právo na kultúrne a sociálne práva a iné), ktoré sú aj podľa čl. 12 ods. 1 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné a prináležia každému človeku bez ohľadu na jeho štátnu príslušnosť, jazyk, status, pohlavie, vierovyznanie alebo náboženské presvedčenie.

Prílišnou koncentráciou na ľudské práva sa často zabúda na možnosti ich obmedzení, resp. povinností. Touto cestou ide o dochádza „skôr k množstvu konfliktov a ich uplatňovanie vedie k stretu hodnôt. Je to preto, že nejde len o zaisťovanie práv indivídua, ale práv všetkých ľudí v rozpornej interakcii.[2]“

Ľudské práva nemôžu existovať bez spoločnosti, resp. mimo nej, pretože sú jednoznačne, ktoré možno realizovať len v spoločnosti. Však si predstavte človeka na opustenom ostrove. Mal by neobmedzenú slobodu, ale práva iba také, ktoré by mu priznávala príroda.

Na riešenie nárokov osôb v spoločnosti a verejnosti, t. j. iných osôb spoločnosti ako aj dodržiavanie rovnakého postavenia osôb v spoločnosti navzájom je potrebné stanoviť isté pravidla, ktoré predstavujú pozitivistický prístup.

Pozitivistický prístup, ktorého podstata tkvie na platnom práve pre konkrétnu spoločnosť v danom čase a je to práve to právo, ktoré stanovuje predovšetkým zákonodarca

[1] Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola *jozef.furto@gmail.com*

[2] Ďuriač Matej: Filozoficko-právny rozmer ľudských práv v kontexte globálnych zmien, zborník – Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí, Veda, Bratislava, 1999, s. 125

toho daného štátu a vynucuje si jeho plnenie prostredníctvom svojich zložiek, mechanizmov ale hlavne postupom danou spoločnosťou schváleným. Druhým prístupom je prirodzenoprávny prístup, ktorého podstatný rozdiel, oproti pozitivistickému prístupu je v tom, že toto právo tzv. pochádza od Boha alebo prírody a štát ho môže len uznávať, t. z. môže vyvolávať domnienku, že stojí nad pozitívnym právom, čo však tomu tak nie je. Najlepším spôsobom pre ľudské práva v spoločnosti je kombinácia týchto prístupov.

Ľudské práva
Univerzálnosť ľudských práv

Pri ľudských právach si dovoľujem začať tým komu sú prisudzované a pripisované. Je jednoznačné, že v súčasnosti aj minulosti ich nositeľom bol každý človek.

„... *odvolávajúc sa na moc prirodzeného práva, ľudská bytosť má právo byť rešpektovaná, je subjektom práv, vlastní práva.* ...“[3]. táto myšlienka univerzálnosti, resp. všeobecnosti ľudských práv „... *zodpovedá západnej predstave o univerzálnej spravodlivosti a mierovom spolunažívaní, v ktorom vo veci právnej ochrany a právneho postavenia nemá byť žiadny rozdiel medzi ľuďmi bez ohľadu na to či sú to občania, cudzinci alebo poddaní (otroci).*“[4]

Univerzálnosť ľudských práv nebola a ani nie je samozrejmosťou, ktoré moderná koncepcia ľudských práv civilizácie obsahuje. Ide o dlhé boje a vydobýjania si tohto prvku ľudských práv ich subjektmi rôznymi spôsobmi, a to podľa historického obdobia. Iné to bolo v stredoveku ako je to v súčasnosti.

Antické chápanie naopak zdôrazňovalo existenciu prirodzeného práva ako ideálneho právneho poriadku nezávislého na zákonodarcovi a podčiarkovalo vo vzťahu k prirodzenému právu dualistický prístup[5].

Stredovek prispel do rozvoja ľudských práv koncepciou o zmluvnom vzťahu medzi štátom a jedincom vyjadrenom vo vzťahu medzi lénnym pánom a vazalom, v ktorom každá strana disponovala určitými právami a povinnosťami napriek tomu, že neboli vôbec rovnocenní a rovnoprávni.

V minulosti boli predstavy, že ľudské práva patria jedincovi (kráľovi alebo cisárovi), ku ktorým sa ľudské práva druhých (poddaní) musia podriadiť a prispôsobiť. Táto nerovnosť bola odôvodňovaná z ich spôsobu života a správania sa v spoločnosti tým, že osoby z nižších tried sú primitívni a hrubí. Jedinec v minulosti v sebe zahrňoval všetky 3 moci (zákonodarnú, výkonnú a aj súdnu). Prvé dokumenty priznávajúce isté práva a imunity, t. j. obmedzenia štátnej moci, resp. ústupky z rozširovania ľudských práv predstavovali rôzne panovnícke výsady a charty akými boli napr. Magna Charta Libertatum Jána Bezzemka v Anglicku alebo Zláta bula Ondreja II. v Uhorsku).

Samozrejme vývojom spoločnosti sa vyvíjal aj prístup a rozširovanie nositeľov ľudských práv. Takým najväčším rozdielom, na ktorom je možné vidieť rozširovanie nositeľov ľudských práv, konkrétne politických práv, je volebné právo, ktoré je nepochybne jedným z ľudských práv a ktoré sa členilo a v súčasnosti člení na aktívne volebné právo a pasívne volebné právo. Volebnému právu sa však nebudeme v tomto článku venovať a bude použité iba ako príklad. Aktívne volebné právo, ako všetci dobre vieme, nebolo priznané dlhú

[3] Maritain Jacques: The Rights of Man and The Natural Law, Charles Scribner´s Sons, New York, 1951, s. 65
[4] Pernthaler Peter: Allgemeine Staatslehre und Verfassungslehre, Springer Verlag, Wien, 1986, s. 350
[5] Večeřa Miloš: Lidská práva jako přirodzenoprávní koncept, zborník – Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí, Veda, Bratislava, 1999, s. 70

dobu ženám. Tie toto právo získali omnoho neskôr ako muži. Obdobne to bolo aj s pasívnym volebným právom.

Otázne bolo (dovoľujem si použiť minulý čas, lebo považujem nižšie uvedenú otázku za prekonanú a vyriešenú napriek tomu, že pretrvávajú neustále rozdielne pohľady – lekárske a právne na embryo), od ktorého momentu biologickej existenciu možno človeka považovať za človeka, keďže ľudské práva sa priznávajú každému človeku. Keďže rodinné právo priznáva právo na zákonné zastúpenie neplnoletej osoby do doby dosiahnutia plnoletosti tejto osobe, per analogiam je možné aplikovať toto právo aj na počaté, ale ešte nenarodené dieťa s tým, že matka sa okrem tých práv, ktoré jej priznáva daný právny systém voči štátu a iným osobám v prípade zastupovania neplnoletej osoby, priznáva aj právo na odobratie života počatému, ale ešte nenarodenému dieťaťu, a to ako najväčšiemu ľudskému právu. Empirickým odôvodnením môže byť napr. aj to, že takáto osoba ešte stále nie je samostatnou bytosťou, ale je stále ešte v osobe matky, ktorej spoločnosť a právny systém priznávajú všetky ľudské práva.

Porušovateľ a ochranca ľudských práv

Za porušovateľa ľudských práv býva najčastejšie označovaný štát, a to nielen právnymi teoretikmi, ale aj filozofmi a samotnou spoločnosťou. Paradoxom väčšiny spoločností a hlavným „kameňom úrazu“ vymožiteľnosti sankcií za porušovanie nielen ľudských práv, ale aj práva ako takého tkvie na Slovensku pravé v tom, že štát namiesto toho, aby rozhodoval o porušení a sankciách za porušenie ľudských práv a základných slobôd, tak ich porušuje sám napr. tým, že ich riadne nevymáha alebo potrestá neadekvátne a neproporčne (napr. trest za zabitie v niektorých prípadoch Slovenska dosahuje nižšiu trestnú sadzbu ako trest za ekonomický trestný čin. Čo je viac ľudský život alebo peniaze niekoho iného?). Prečo je tomu tak? Však osobe, ktorej ľudské práva sa porušujú, je jedno či je to štát alebo iná osoba. Odpoveď na túto zdanlivo jednoduchú odpoveď je možné nájsť v minulosti, a to vo vývoji modernej koncepcie ľudských práv, ktoré poznáme v súčasnosti a ktoré sú výsledkom mnohých bojov v časoch, kedy chýbala hranica medzi štátnou mocou zastúpená panovníkmi, feudálmi, resp. cirkevnými hodnostármi na jednej strane a osobami (poddanými, vazalmi, otrokmi) na druhej strane. „ *... absolutizmus nevznikol zo zrútenia stredovekého politického systému, ale z jeho zničenia absolutistickým monarchom zväčša pomocou ľsti, porušenia práva, násilia a krvavou konfrontáciou – a zriedka použitím právnej cesty*.“[6]

„*Hlavnou myšlienkou prirodzených práv bolo postaviť zábranu všemohúcnosti štátu prekážajúcemu rozvoju slobody, individualizmu a autonómii osobnosti a položiť základy právneho štátu.*“ [7]. Naproti tomu „*Modrená koncepcia ľudských práv sa zakladá na existencii univerzálnych ... ľudských práv a základných slobôd, spätých s úpravou vzťahu medzi štátom a jednotlivcom, občanmi, prípadne inými skupinami (etnickými, jazykovými, rasovými, národnostnými, náboženskými.*“[8]

Moderný osvietenecký štát 18. storočia

Štát so svojim byrokratickým a centralistickým spôsobom riadenia, pravidelnou armádou a finančnými zdrojmi potlačil všetky ostatné mocenské subjekty (kmeňové zväzy,

[6] Pernthaler Peter: Allgemeine Staatslehre und Verfassungslehre, Springer Verlag, Wien, 1986, s. 3
[7] Lukaševa J. L.: Občsčaja teorija prav čeloveka, Izdateľstvo Norma, Moskva, 1996, s. 11
[8] Strážnická Viera a Šebesta Štefan: Človek a jeho práva, Juga, Bratislava, 1994, s. 14

zbojnícke družiny, zemepanské domínia, cirkevné korporácie), ktoré jeho silu vo vnútri trieštili svojou konkurencie schopnosťou, čím postupne prestala na jednom území existovať pluralita moci. Takto sa štát stal jedinou inštitúciou stojacou voči osobám ako poddaným. Do dnešného dňa sa štátu ako vzniknuvšej forme ochrancu ľudských práv nikto nedovolil postaviť otvorene, okrem pár prepadov zbojníckych družín v minulosti alebo revolúcií, pri ktorých nešlo o likvidáciu štátu ako takého, ale o snahu ovládnuť štát ako efektívnu spoločenskú inštitúciu. „*Úloha a problém nespočívali vo vypátraní, dolapení a potrestaní, ale predovšetkým v (jej) premožení a obnovení poriadku a elementárnej bezpečnosti za každú cenu.*“[9]. Štát postupne tým, že si dokázal udržať moc a odolávať rôznym útokom a pokusom o elimináciu rôznej intenzity, získal v spoločnosti nielen také postavenie aké si udržal až dodnes, ale priznal mu nasledovný charakter „*... v spoločnostiach, ktoré netvoria štát ... panuje osobná pomsta, vendetta alebo sebaobrana. Odtiaľ plynie otázka kladená v antických tragédiách: nie je akt spravodlivej odplaty ... práve tak zločinom ako pôvodný akt zločincov? Priznaním legitimity štátu sa táto otázka vytráca a vystáva znovu len v určitých medzných situáciách.*“[10]. Štát sa týmto stáva ako reprezentant spoločnej vôle spoločnosti, resp. národa a osôb v ňom žijúcich osobou s vlastnou hodnotou.

Neskôr sa k neobmedzenému právu štátu začali pridávať a oslabovať jeho moc právni teoretici, filozofi a myslitelia inštitútom spoločenskej zmluvy (Lock, Montesquieu, Kant), ktorý mal predstavovať a potvrdzovať neobmedzenú moc štátu na jednej strane a priznať a poukázať na veci, ktoré by štát nemal robiť alebo ktoré robí na strane druhej, čím sa rozsah moci štátu začal postupne do budúcnosti limitovať a zužovať.

Ľudské práva po roku 1945

Po roku 1945 ochrana ľudských práv začala viac naberať a požívať aj medzinárodnú ochranu vzhľadom na skutočnosti a udalosti, ktoré boli nielen II. svetovou vojnou, ale aj I. svetovou vojnou spáchané a ktoré nemali len národný rozmer a pôsobnosť, ale boli do týchto skutočností zainteresované aj ostatné krajiny sveta. Preambula Charty OSN hovorí o. i. aj to, že ľud Spojených národov je odhodlaný „*...vyhlásiť znova svoju vieru ... v rovnaké práva mužov a žien i národov veľkých a malých ...*“ a v čl. 3 si ukladá za cieľ uskutočňovanú medzinárodnú spoluprácu „*... podporovaním a posilňovaním úcty k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva.*“

V čl. 2 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach sa „každý štát ... zaväzuje rešpektovať práva uzavreté v pakte a zaistiť tieto práva všetkým jedincom na svojom území a podliehajúcim jeho jurisdikcii ...“. obdobný záväzok sa nachádza aj v Európskej charte ľudských práv z roku 1950.

Vzťah prístupov práva (pozitivistický a prirodzenoprávny) úzko súvisí s konsenzom alebo požiadavka dobrého či spravodlivého práva. Tzv. kategorickú požiadavku spravodlivosti práva sformuloval Gustav Radbruch vo svojej známej sentencii, že *„Právo je skutočnosťou, ktorej zmyslom je slúžiť spravodlivosti.“* Asi najostrejšie sa doposiaľ problém spravodlivého, resp. nespravodlivého práva prejavil po II. svetovej vojne, keď boli víťazné mocnosti postavené pred alternatívu buď vedome nepotrestať pôvodcov a páchateľov bezprecedentných ukrutností, alebo porušiť zásadu neretroaktivity trestného práva počas Norimberského súdneho procesu. Sudcovia i žalobcovia sa usilovali nájsť oporu v pozitívnom

[9] Bárány Eduard: Rechstaat and Organized Crime, zborník – European Round Table Conference, National and International Aspects in Countering Organized Crime and Terrorism, Bratislava, 29-31 March 1995, s. 85

[10] Bourdieu Pierre: Teorie jednaní (kapitola Duch státu, zrození a struktúra byrokratického pole), Praha, 1998, s. 76

práve a v krajných prípadoch sa odvolávali na „zásady trestného práva civilizovaných národov“ alebo „všeobecne prijatých zásad medzinárodných zvyklostí“, ale nie na prirodzené právo (teda na právo, ktoré bolo v danom čase a situácii platné a účinné). V prípadoch kedy by došlo alebo dochádza k tzv. „patovej situácii“ je dobré sa rozhodnúť podľa etickosti, morálky a spravodlivosti, ktorá je prvou z mnohých problémových rovín hľadania spravodlivého. Ernst Tugendhat k tejto problematike konsenzu uviedol, že „podmienkou, že niečo je etické, musí byť spravodlivé a čo je spravodlivé musí byť morálne“. Teda právo by malo obsahovať vo svojich intenciách a sentenciách to, čo je dôležité právne upraviť pri zohľadnení spravodlivosti, morálky, etiky a aj všeobecnosti, aby nedochádzalo v štáte k ad hoc právnej úprave.

Moderné subjekty ohrozujúce ľudské práva

Pripisovanie štátu ako jediného porušovateľa ľudských práv bolo možné jedine v čase formovania moderného osvieteneckého štátu, ktorý bol monopolným držiteľom moci a dalo sa predpokladať, že ochráni svoje osoby pred ostatnými sám. Celý tento systém prelomili 4 procesy, ktoré prebehli v období od konca 19. storočia do 60-tych rokov 20. storočia:

- súčasný štát sa v porovnaní s moderným osvieteneckým štátom sa obmedzil v prostriedkoch, ktoré používal pri vládnutí;
- strata akcieschopnosti štátu, ktorej nepomáha ani súperenie politických strán a roztrieštenosť pravicovo orientovaných politických strán Slovenska;
- vznik množstva malých štátov v Európe (rozpad Sovietskeho zväzu, Česko-Slovenska, Juhoslávie);
- nové mocenské subjekty (organizované zločinecké skupiny, finančné korporácie a nadnárodné spoločnosti ako veľké hospodárske subjekty).

V súčasnom prepojenom svete a vzhľadom na to, že štáty sa zriekli niektorých práv pod nátlakom bojov, vznikli nové subjekty, ktoré sú vnímané ako porovnateľný súperi štátu vo vnútri, pretože príjmy niektorých subjektov sú vyššie ako hrubý domáci produkt nejedného malého štátu.

„*Termín „fašizmus“ pochádza z politiky takže ho nemožno použiť v prípade korporácií, ale keď sa nad tým zamyslíme, moc je v nich prísne organizovaná prísne smerom zhora dole ... Smerom hore sa neuplatňuje žiadna moc ... Ľudia sa môžu búriť, predkladať návrhy, ale to isté platí aj pre otrokársku spoločnosť ...*“[11].

V malých štátoch akými je napr. Slovenská republika môže byť porušovateľom ľudských práv aj vnútroštátny veľký hospodársky subjekt alebo dva či tri veľké hospodárske subjekty, na ktorých stojí a padá celé hospodárstvo štátu a ktoré majú veľkú nezávislosť na štátnej, resp. politickej moci a každá vláda, ak chce prežiť, ich musí rešpektovať. Vďaka takémuto postaveniu môžu voči štátu ako garantovi ľudských práv využívať rôzne formy ekonomického alebo priameho nátlaku a prinútenia. Tieto formy nátlaku nie sú stále štátnou mocou chápané ako násilné porušovanie ľudských práv napriek tomu, že svojim charakterom a cieľom sa blížia k násiliu k tzv. ekonomickému násiliu voči štátu.

Ďalšími subjektmi porušujúcimi ľudské práva môžu byť rôzne lobistické skupiny a v neposlednom rade sú nimi aj politické strany, ktorých snahou je v spoločnosti presadiť svoje záujmy. Najväčšie nebezpečenstvo v porušovaní je napriek vyššie uvedenému stále v štátoch pripisované organizovanému zločinu, tzv. mafii, ktorý dokáže svojou vytrvalosťou a sofistikovanou metódou rozbiť spoločenské inštitúcie a nakoniec celý štát. Takým prípadom bola Talianska republika za vlády premiéra Berlusconiho. V štáte ovládanej mafiou, ktorá je

[11] Chomsky Noam: Tajnosti, lži a demokracie, Votobia, Olomouc, 1999, s. 9

infiltrovaná už aj v politických kruhoch, neprichádza do úvahy ďalší možný rozvoj spoločnosti, a to ani ekonomický. Príčiny prečo je tomu tak, sú dve. Prvou je prílišná demokratizácia spoločnosti a nevedomosť štátu o dôsledkoch svojho konania, resp. nekonania. Druhou príčinou je už vyššie spomenuté ustupovanie štátu, a to či už dobrovoľne, alebo pod tlakom, z rôznych pozícií, ktoré preberajú iné subjekty a skupiny.

Pri vynucovaní poslušnosti a rešpektovaniu dochádza tu takpovediac rovnakému konaniu dvoch rôznych subjektov (štát vs. organizovaný zločin) s dosť podstatným rozdielom. Pokým násilie štátu je voči jednotlivcovi inštitucionalizované, pri násilí zo strany organizované zločinu tento prvok absentuje. Inými slovami pokým štát porušuje ľudské práva systém zabezpečuje a garantuje možnosť sa niekam odvolať a vyjednávať v rámci jasne a vopred stanovených pravidiel, pri porušení ľudských práv organizovaným zločinom je neporovnateľné a v najhoršom prípade končí smrťou osoby. Navyše štát sa v prípade porušenia ľudských práv mafiou musí zhostiť úlohy opäť garanta a potrestať kriminalitu, a to opäť v súlade s ľudskými právami a zákonmi. Toto je pre právny štát obmedzením a istým spôsobom aj nevýhodou, ale nevyhnutnosťou z dôvodu, aby boli jasné a prísne pravidla vopred známe všetkým v rámci zachovania právnej istoty.

Záver

Akokoľvek sa nám to zdá nepredstaviteľné a neuveriteľné základy právneho štátu boli položené absolutistickým a policajným štátom, ktorý v sebe sústreďoval všetku moc. Na základe vyššie uvedeného treba zdôrazniť úlohu štátu ako garanta ľudských práv a základných slobôd osôb a poukázať, že čím je štát vo svojom konaní obmedzovaný (tlakom občianskej spoločnosti, ktorá si vydobýja nové a nové ústupky, tzn. práva) tým viac stráca schopnosť byť garantom a uvoľňuje sa priestor pre nové subjekty, ktoré začali nahrádzať štát ako garanta (organizované zločinecké skupiny).

Na základe týchto dvoch prípadov jeden z hlbšej minulosti a druhy z 20. storočia mi nedá nezmieniť sa o tom, že právny štát, zrod konštitucionalizmu (spoločenská zmluva) a v neposlednom rade demokracia neboli nastolené revolúciami, t. j. násilným zvrhnutím štátnej moci, ale skôr prirodzenou a nenásilnou formou a cestou reforiem. Dôvod, že revolúcia v minulosti a dovolím si povedať, že ani v súčasnosti, v snahe zabezpečiť lepšie ľudské práva a základne slobody nie je správnou cestou, pretože nový štát vzniknutý z revolúcie potrebuje na zmenu viac rokov ako je to pri reformách. Význam revolúcií a vojen (občianskych) je predovšetkým v ich hrozbe násilia, ktorou nútia štátnu moc, t. j. štát, ku krokom, ktoré by za iných príležitostí neboli racionálne pristúpili čím sa oslabuje garančná funkcia štátu v oblasti ľudských práv a základných slobôd.

Nielen štát je porušovateľom ľudských práv, ale aj iné subjekty môžu porušovať a cielene narúšať stabilitu štátu a jeho tzv. „administratívno-elementárne ľudské“ právo, ktorým je právo na existenciu.

Použitá literatúra:

- *Bárány Eduard*: Rechstaat and Organized Crime, zborník – European Round Table Conference, National and International Aspects in Countering Organized Crime and Terrorism, Bratislava, 29-31 March 1995, s. 85
- *Bourdieu Pierre*: Teorie jednaní (kapitola Duch státu, zrození a struktura byrokratického pole), Praha, Karolinum 1998, ISBN 80-7184-518-3, 179 s.

- *Chomsky Noam*: Tajnosti, lži a demokracie: interview s Davidem Barsamianem, Votobia, Olomouc, 1999, ISBN 80-7198-357-8, 123 s.
- *Ďuriač Matej*: Filozoficko-právny rozmer ľudských práv v kontexte globálnych zmien, zborník – Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí, Veda, Bratislava, 1999, ISBN 80-224-0624-4
- *Lukaševa J. L.*: Občsčaja teorija prav čeloveka, Izdateľstvo Norma, Moskva, 1996
- *Maritain Jacques*: The Rights of Man and The Natural Law, Charles Scribner´s Sons, New York, 1951
- *Pernthaler Peter*: Allgemeine Staatslehre und Verfassungslehre, Springer Verlag, Wien, 1986, ISBN 3-2118-191-34, 477
- *Strážnická Viera a Šebesta Štefan*: Človek a jeho práva, Juga, Bratislava, 1994, ISBN 80-85506-30-0, 224
- *Večeřa Miloš*: Lidská práva jako přirodzenoprávní koncept, zborník – Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí, Veda, Bratislava, 1999, ISBN 80-224- 0624-4

Doktrína voľnej úvahy – pravidlo typické pre štáty?[1]

JUDr. Tomáš Grünwald[2]

Abstrakt:
Autor venuje svoju pozornosť niektorým aspektom doktríny voľnej úvahy. Svoje úvahy sa rozhodol demonštrovať v súvislosti s právom na život z toho dôvodu, keďže ide o najzákladnejšie ľudské právo garantované Európskym dohovorom o ľudských právach, s ktorým je súčasne doktrína voľnej úvahy prevažne spájaná, najmä vo vzťahu k citlivým prípadom. Autor svoje úvahy prepojil s rozhodovacou činnosťou Európskeho súdu pre ľudské práva v kontexte známeho prípadu Vincenta Lamberta. Úvahy autora vyústili do stanovenia niekoľkých otázok týkajúcich sa doktríny voľnej úvahy a jej aplikácie nielen zo strany štátov, ale aj Európskym súdom pre ľudské práva.

Kľúčové slová: Právo na život, pozitívny záväzok štátu, princíp subsidiarity, doktrína voľnej úvahy, Európsky dohovor o ľudských právach, Európsky súd pre ľudské práva

Abstract:
The author pays his attention to some questions concerning the margin of appreciation. The author has decided to demonstrate his thoughts in connection with the right to life as it belongs among the most fundamental rights guaranteed by the European Convention on Human Rights, which is the margin of appreciation simultaneously mostly related with, in particular as to sensible cases. The author linked his thoughts with jurisprudence of the European Court of Human Rights in relation to well-known case of Vincent Lambert. Those thoughts resulted in determination of some issues regarding the margin of appreciation and its application by states as well as by the European Court of Human Rights.

Keywords: The right to life, positive obligation of state, the principle of subsidiarity, the margin of appreciation, the European Convention on Human Rights, the European Court of Human Rights

Úvod

Právo na život je možné označiť ako najzákladnejšie ľudské právo, ktoré súčasne predstavuje východisko k druhým ľudským právam. Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESĽP“), ako aj bývalá Európska komisia pre ľudské práva, priznali vo svojej judikatúre právu na život výsostné postavenie a článok 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach (ďalej len „EDĽP“), v ktorom je právo na život obsiahnuté, zaradili do kategórie najdôležitejších ustanovení EDĽP.[3]

Dlhoročná judikatúra ESĽP vo vzťahu k článku 2 EDĽP so sebou priniesla isté kontroverzie, ktoré sa týkali posudzovania osobitných aspektov práva na život. Medzi najviac diskutované aspekty patrí bez najmenších pochybností otázka eutanázie. V rámci problematiky eutanázie je treba poukázať na myšlienky niektorých autorov, podľa ktorých sa

[1] Názory vyjadrené v článku predstavujú výlučne osobné názory autora
[2] Doktorand, Ústav medzinárodného a európskeho práva, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy *tomasgrunwald123@gmail.com*
[3] V rozsudku McCann a ostatní proti Spojenému kráľovstvu (27. september 1995, sťažnosť č. 18984/91) ESĽP uviedol, že *„článok 2 EDĽP chráni právo na život, bez ktorého by užívanie ktorékoľvek z iných práv a slobôd garantovaných EDĽP bolo iluzórne“*

s právom na život spája aj právo na smrť.[4] Vo všeobecnosti je eutanázia chápaná ako smrť vznikajúca na želanie určitej osoby, ktorá chce zomrieť. Pritom nie každé usmrtenie človeka na jeho želanie je eutanáziou, čo spôsobuje aj mylné spájanie eutanázie s výlučne trestnoprávnymi následkami konania.[5] O eutanázii môžeme hovoriť v tých prípadoch, kedy nevyliečiteľne chorá osoba požiada lekára o usmrtenie s cieľom zamedziť ďalším neželaným útrapám. Tento osobitný aspekt práva na život sa do popredia opätovne dostal v súvislosti s nedávno vydaným rozsudkom ESĽP v prípade Vincenta Lamberta[6].

Cieľom tohto článku je vyjadrenie niektorých úvah týkajúcich sa práva na život a doktríny voľnej úvahy (margin of appreciation) vo vzťahu k citlivým prípadom prejednávaných pred ESĽP, čo však nevylučuje ich možnú aplikáciu na ďalšie prípady, ktorých predmetom sú porušenia iných ľudských práv garantovaných EDĽP a jeho protokolmi. Autor sa rozhodol vyjadriť svoje úvahy v spojení s právom na život z dôvodu kontroverzie niektorých jeho aspektov, aj v kontexte doktríny voľnej úvahy[7]. Prípad Vincenta Lamberta si autor zvolil vzhľadom na jeho aktuálnosť a dlhodobý záujem širokej občianskej spoločnosti.

Článok nemá za cieľ spochybňovať rozsudok ESĽP, ktorý autor rešpektuje, aj keď niektoré právne úvahy autora môžu u respondenta tento dojem vyvolať. Vyjadrenie týchto právnych úvah je potrebné vzhľadom na stanovený cieľ, ktorý spočíva v poukázaní na niektoré otázky týkajúce sa doktríny voľnej úvahy, najmä ohľadom jej aplikácie štátmi a ESĽP, hoci si je autor plne vedomý toho, že táto otázka spoločne s ďalšími právnymi otázkami uvedeného prípadu by si zaslúžila osobitné spracovanie knižnej publikácie.

Zhrnutie prípadu

Prípad Vincenta Lamberta sa týkal oprávnenia ukončiť poskytovanie umelej výživy a hydratácie s následkom smrti pacienta. ESĽP zasadajúci vo formáte Veľkej komory rozhodol, že právo na život podľa článku 2 EDĽP nebolo porušené. Rozsudok bol prijatý dvanástimi sudcami ESĽP, pričom piati sudcovia priložili k rozsudku spoločné nesúhlasné stanovisko.

Sťažnosť bola podaná rodičmi a súrodencami Vincenta Lamberta, ktorý utrpel vážne zranenia pri dopravnej nehode v septembri 2008. V dôsledku týchto zranení zostal Vincent Lambert paralyzovaný a odkázaný na úplnú starostlivosť, pričom dostával umelú výživu a hydratáciu prostredníctvom gastrickej sondy.

V roku 2012 ošetrovatelia zaznamenali zvýšené signály odporu zo strany Vincenta Lamberta vo vzťahu k poskytovanej starostlivosti. Následne v roku 2013 zdravotnícky tím inicioval konanie v zmysle zákona o právach pacienta a otázkach ukončenia života (tzv. Leonittov zákon). Toto konanie vyústilo do rozhodnutia o ukončení poskytovania umelej výživy a hydratácie. Oprávnenosť tohto postupu bola potvrdená aj rozhodnutím Štátnej rady zo dňa 24. júna 2014, ktorá poukázala na nezvratnú povahu utrpených následkov pacienta a jeho vôľu nebyť udržiavaný pri živote, ktorú mal prejaviť pred svojou rodinou.

---

[4] *Kerecman, P.:* Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty, Eurounion, Bratislava, 1999, s. 79-81
[5] *Vozár, J.:* Eutanázia – úvahy de lege ferenda, Právny obzor, 77, č. 6, 1994, s. 578-587
[6] Rozsudok ESĽP v prípade Lambert a ostatní proti Francúzsku (5. jún 2015, sťažnosť č. 46043/14)
[7] Pozri napr. rozsudok ESĽP v prípade Vo proti Francúzsku (8. júl 2004, sťažnosť č. 53924/00)

Aj keď ESĽP v danom prípade konštatoval nezlučiteľnosť podanej sťažnosti s ustanoveniami EDĽP z dôvodu absencie *ratione personae*, vzhľadom na charakter prejednávaného prípadu sa rozhodol preskúmať substantívne otázky, ktoré vyplývali z podanej sťažnosti.[8] ESĽP vo svojom rozsudku poukázal na neexistenciu konsenzu medzi členskými štátmi Rady Európy v rámci povolenia ukončiť starostlivosť nevyhnutnú na udržanie života, ako aj na doktrínu voľnej úvahy, ktorú štáty majú k dispozícii. ESĽP vzal do úvahy ustanovenia Leonittovho zákona, ktoré stanovujú právny rámec vzťahujúci sa na takéto situácie. ESĽP si bol vedomý dôležitosti vzniknutej otázky zahrňujúcej medicínske, právne a etické hľadisko, a uviedol, že verifikácia rozhodnutia o ukončení poskytovania umelej výživy a hydratácie bola predovšetkým na domácich orgánoch. Podľa jeho názoru bol prípad predmetom dôkladného posúdenia s prihliadnutím na zváženie všetkých aspektov zo strany vysoko postavených medicínskych a etických orgánov.

Vo svojom nesúhlasnom stanovisku piati sudcovia ESĽP uviedli, že v tomto prípade nebola predmetom prípadu starostlivosť nevyhnutná na udržanie života, ale asistovaná samovražda. Poukázali na neexistenciu dôkazu o tom, že Vincent Lambert trpí bolesťami, ako aj na potrebu rozlíšiť obvyklú a mimoriadnu starostlivosť. Podávanie stravy, hoci prostredníctvom gastrickej sondy, bolo podľa ich názoru aktom bežnej starostlivosti, ktorej neposkytnutie a odopretie bude nevyhnutne viesť k smrti pacienta.

Princíp pozitívneho záväzku štátu

Na základe vymedzenia rozsahu ochrany garantovanej článkom 2 EDĽP je možné stanoviť základný hmotnoprávny rozsah práva na život, ktorý spočíva aj v pozitívnom záväzku štátu prijať príslušné opatrenia smerujúce k ochrane života. Tento pozitívny záväzok definoval ESĽP už v rozsudku L. C. B. proti Spojenému kráľovstvu[9], keď uviedol: *„V tejto súvislosti je ESĽP toho názoru, že prvá veta čl. 2 ods. 1 ukladá štátu nielen, aby sa zdržal úmyselného a nezákonného zabitia, ale aby rovnako prijal zodpovedajúce kroky k ochrane života osôb podliehajúcich jeho jurisdikcii...Úlohou ESĽP je teda určiť, či za týchto okolností štát urobil všetko, čo od neho bolo možné očakávať, aby život sťažovateľky nebol vystavený nebezpečenstvu, ak sa tomu bolo možné vyhnúť“.* K rozsahu pozitívneho záväzku štátu pri ochrane práva na život ESĽP v judikatúre k článku 2 opakovane uviedol, že prvá veta odseku 1 článku 2 prikazuje štátnym orgánom nielen zdržať sa úmyselného a nezákonného zbavenia života, ale aj vykonať potrebné kroky na ochranu života osôb, ktoré sú pod jurisdikciou štátu v situáciách ohrozujúcich život.[10] V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že vo svojej rozhodovacej činnosti týkajúcej sa nevyhnutnosti vykonania potrebných krokov na ochranu života sa ESĽP zaoberal najmä prípadmi prevencie voči možným páchateľom konkrétnych trestných činov. V rámci uvedenej rozhodovacej činnosti však ESĽP opakovane zdôraznil, že pozitívny záväzok štátu je širší ako primárna povinnosť štátu chrániť právo na život uvedením efektívnych trestnoprávnych ustanovení na zabránenie páchania trestných činov proti osobám a posilnených donucovacím mechanizmom prevencie, potláčania a trestania porušení týchto ustanovení. Z uvedeného právneho názoru ESĽP vyplýva, že pozitívny záväzok štátu v sebe obsahuje aj povinnosť zdržať sa takého konania zo strany vnútroštátnych orgánov, ktoré by viedlo k smrti jednotlivca.

---

[8] Rozsudok ESĽP v prípade Lambert a ostatní proti Francúzsku (5. jún 2015, sťažnosť č. 46043/14), ods. 112
[9] Rozsudok ESĽP v prípade L. C. B. proti Spojenému kráľovstvu (9. jún 1998, sťažnosť č. 23413/94)
[10] *Strážnická, V.:* Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv, EUROKÓDEX, Bratislava, 2013, str. 273

Interpretácia Európskeho dohovoru o ľudských právach a doktrína voľnej úvahy

Základná úloha ESĽP spočíva v povinnosti odôvodniť každý rozsudok, vychádzajúc pritom zo základných princípov, na ktorých je Rada Európy založená. Pri interpretácii EDĽP sa ESĽP riadi princípom subsidiarity. Tento princíp vychádza zo všeobecne uznávaných princípov medzinárodného práva určujúcich vzťahy medzi medzinárodnými organizáciami a členskými štátmi, ktoré tieto organizácie založili.[11] Nie je tomu inak ani v prípade Rady Európy, čo najlepšie vystihuje úvodný článok EDĽP, ktorý vymedzuje zmluvným stranám povinnosť priznať každému, kto podlieha ich jurisdikcii, práva a slobody zaručené EDĽP.[12] Efektívnosť systému EDĽP môže byť zaručená iba vtedy, ak vnútroštátne orgány členského štátu Rady Európy majú prvotnú možnosť prejednávať porušenie ľudských práv, ktoré nastalo v rámci ich jurisdikcie. Toto základné východisko ESĽP zdôraznil už v začiatkoch svojho pôsobenia v rozsudku vo veci Belgických zákonov[13], v ktorom uviedol, že nemôže „*neprihliadať na faktické a právne znaky, ktoré charakterizujú život v spoločnosti v štáte, ktorý ako zmluvná strana musí zodpovedať za sporné opatrenie*“. ESĽP ďalej poznamenal, že „*nemôže prevziať úlohu príslušných národných orgánov, pretože ak by to urobil, medzinárodný mechanizmus kolektívneho donútenia vytvoreného EDĽP by stratil charakter subsidiarity. Národným orgánom zostáva priestor zvoliť opatrenia, ktoré považujú za vhodné v otázkach upravených EDĽP. ESĽP sa obmedzí pri svojom preskúmaní na súlad týchto opatrení s požiadavkami EDĽP*.“

S princípom subsidiarity je neodmysliteľne spätá doktrína voľnej úvahy ako základné pravidlo pre vymedzenie optimálnej hranice medzi posudzovaním voľnosti štátov, ktorú používajú pri implementácii záväzkov vyplývajúcich z EDĽP, a preskúmavanou právomocou ESĽP.[14] Doktrína voľnej úvahy má formu právneho uváženia, ktoré uznáva, že žalovaný štát je možné pokladať za najkompetentnejší zhodnotiť potreby konkrétnej situácie, ktorá patrí do jeho jurisdikcie.[15] Uplatňovanie doktríny voľnej úvahy zo strany členských štátov Rady Európy a zmluvných strán EDĽP nie je neobmedzené, ale jeho rámec vychádza z konkrétnych práv a slobôd garantovaných EDĽP a jeho protokolmi. Ako typický príklad je možné uviesť právo na spravodlivé súdne konanie garantované článkom 6 EDĽP, kde je aplikácia doktríny voľnej úvahy štátmi širšia, pričom ESĽP môže v rámci svojej rozhodovacej činnosti využívať extenzívny výklad EDĽP. Na druhej strane, aplikácia doktríny je užšia v prípade práva na život, čo má za následok aplikáciu reštriktívneho výkladu ESĽP. Takéto chápanie vychádza aj zo skutočnosti, že právo na život je spoločne so zákazom mučenia (článok 3), zákazom otroctva a nútenej práce (článok 4) a princípom ne bis in idem (článok 7) chápané ako pevné jadro EDĽP, teda patrí k základným ľudským právam, ktoré sú bezprostredne späté s fyzickou integritou a dôstojnosťou jednotlivca.

V tejto súvislosti má popredné miesto ESĽP ako medzinárodný súdny orgán, ktorý v rámci zverenej dohliadajúcej a kontrolnej právomoci musí skúmať, či vnútroštátne orgány konali v súlade s EDĽP, najmä či dodržali garancie zakotvené v EDĽP. Právomoc ESĽP

[11] *Svák, J.:* Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch, I. zväzok, EUROKÓDEX, Bratislava, 2011, str. 190
[12] *Petzold, H.:* The Convention and the Principle of Subsidiarity, In: *Macdonald, R., J., Matscher, F., Petzold, H.:* The European System for the Protection of Human Rights, Kluwer Academia Publishers, 1993
[13] Rozsudok ESĽP vo veci Belgických jazykov (23. júl 1968, sťažnosť č. 1474/62 a ďalšie)
[14] *Barinka, R.:* Evropská úmluva o lidských právech a doktrína margin of appreciation: teoretická dimenze problému, Právnik, 10, 2005, s. 1073
[15] *Brownlie, I.:* Princípy medzinárodného verejného práva, 1. vydanie, EUROKÓDEX, Bratislava, 2013, s.624

vykladať a aplikovať EDĽP a jeho protokoly nie je podobne ako aplikácia doktríny voľnej úvahy štátmi neobmedzená, vzhľadom na charakter EDĽP ako medzinárodnej zmluvy, ktorá garantuje v nej obsiahnuté ľudské práva a slobody. Každá jeho interpretácia sa podriaďuje účelu a predmetu EDĽP a zároveň zaručuje kontinuálny vývoj európskeho štandardu ochrany týchto práv v súlade s vývojom európskej spoločnosti.[16]

V rámci výkladu EDĽP je potrebné prihliadať na ustanovenia článkov 31 – 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve. Interpretačné pravidlá obsiahnuté v týchto ustanoveniach ESĽP označil za všeobecne uznávané princípy medzinárodného práva.[17] Účel a predmet zmluvy tvoria imanentnú súčasť základného interpretačného pravidla vychádzajúce z článku 31 ods. 1 tejto medzinárodnej zmluvy, ktorý označujeme aj ako teleologický prístup. Plne reflektujúc gramatický a systematický prístup k výkladu medzinárodných zmlúv, teleologický prístup je vhodný pre výklad mnohostranných zmlúv, najmä zakladajúcich listín medzinárodných organizácii.[18]

Možnosť alebo nevyhnutnosť ESĽP aplikovať doktrínu voľnej úvahy?

Predmet a účel EDĽP ako nástroja ochrany individuálnych ľudských bytostí vyžaduje, aby článok 2 bol interpretovaný a aplikovaný takým spôsobom, aby jeho zásady boli praktické a účinné. V kontexte práva na život ako najzákladnejšieho ľudského práva a východiska k iným právam, so zreteľom na výnimky týkajúce sa zbavenia života v zmysle článku 2 ods. 2 EDĽP[19], sa do popredia dostala otázka, či rozhodnutie lekárov o ukončení poskytovania umelej výživy a hydratácie Vincentovi Lambertovi bolo v súlade s článkom 2 EDĽP, a či si štát v tomto prípade splnil svoju povinnosť chrániť právo na život každého jednotlivca, ktorý sa nachádza vo sfére jeho jurisdikcie.

Hoci ESĽP vo svojom rozsudku rozlíšil pojmy *eutanázia* a *starostlivosť nevyhnutná na udržanie života*, takáto diferenciácia môže viesť k predstave, že ide pojmy s podobným významom, keďže následkom neposkytnutia umelej výživy a hydratácie Vincentovi Lambertovi by došlo k smrti pacienta. Tento názor bol explicitne vyjadrený v spoločnom nesúhlasnom stanovisku piatich sudcov Veľkej komory, na základe ktorého v danom prípade išlo o eutanáziu, aj keď pod odlišným pomenovaním.[20] V kontexte takéhoto chápania by sa ESĽP odchýlil, hoci nepriamo, od svojej konštantnej praxe a de facto by uznal, že v článku 2 EDĽP je inkorporované aj právo na smrť. Uvedený postoj by však bol v rozpore s jeho právnym názorom obsiahnutým v rozsudku vo veci D. Pretty proti Spojenému kráľovstvu[21], podľa ktorého *„článok 2 EDĽP nemôže byť, bez deformovania jazyka, interpretovaný v zmysle priznania diametrálne protichodného práva – práva zomrieť; ani nemôže vytvoriť*

---

[16] *Strážnická, V.:* Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv, EUROKÓDEX, Bratislava, 2013, str. 208

[17] Pozri rozsudok ESĽP Golder proti Spojenému kráľovstvu (21. február 1975, sťažnosť č. 4451/70)

[18] *Potočný, M., Ondřej, J.:* Mezinárodní právo veřejné, 5. doplňené a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha, 2006, s. 237

[19] Poznámka autora: Vzhľadom na skutočnosť, že všetky členské štáty Rady Európy sú zmluvnými stranami Protokolu č. 6 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd týkajúceho sa zrušenia trestu smrti, s výnimkou Ruskej federácie, v ktorej však platí moratórium na trest smrti, ako aj skutočnosť, že skoro všetky členské štáty Rady Európy sú zmluvnými stranami Protokolu č. 13 o zrušení trestu smrti za každých okolností, objavili sa úvahy, či nie je možné druhý odsek článku 2 EDĽP považovať za obsolentný

[20] Rozsudok ESĽP v prípade Lambert a ostatní proti Francúzsku (5. jún 2015, sťažnosť č. 46043/14), ods. 9 nesúhlasného stanoviska piatich sudcov Veľkej komory

[21] Rozsudok ESĽP D. Pretty proti Spojenému kráľovstvu (29. apríl 2002, sťažnosť č. 2346/02)

právo na slobodné rozhodovanie v zmysle udelenia oprávnenia jednotlivcovi voliť radšej smrť než život".

V tejto súvislosti je možné uvažovať nad vhodnosťou odkázania na doktrínu voľnej úvahy a na primárnu zodpovednosť štátov nad dodržiavaním ľudských práv a slobôd garantovaných EDĽP, ktorých vnútroštátne súdy sú v lepšej kondícii vykonať čo najpresnejšie hodnotenie faktov a práva, keďže na rozdiel od ESĽP lepšie poznajú miestne pomery. V danom prípade ESĽP zopakoval, že bolo najmä na domácich orgánoch preskúmať, či rozhodnutie nepokračovať v starostlivosti bolo v súlade s vnútroštátnou legislatívou a EDĽP, a preukázať pacientove želania v súlade s národným právom.[22]

Vzniká nám tak domnienka, či štát, ktorý v zmysle pozitívneho záväzku mal prijať príslušné opatrenia smerujúce k ochrane života jednotlivca, súčasne nerozhodol o súlade týchto opatrení s EDĽP, keďže ESĽP nepriamo preniesol jeho právomoc práve na vnútroštátne orgány štátu. V tomto smere je možné nájsť nevýhodu doktríny voľnej úvahy, na ktorú sa ESĽP odvoláva aj v prípadoch citlivej povahy. ESĽP by v budúcnosti mohol klásť dôraz na svoj jasný a zreteľný právny názor bez odkazu na doktrínu voľnej úvahy, ktorá je síce doménou štátov, nie je však v rozpore so zverenou právomocou ESĽP zaistiť, aby členské štáty Rady Európy rešpektovali práva a slobody obsiahnuté v EDĽP a v jeho protokoloch, ako aj prešetriť fakty, so zreteľom na ktoré vnútroštátne orgány konali. Je však potrebné zdôrazniť, že citlivé prípady, akým bol aj prípad Vincenta Lamberta, v sebe nezahŕňajú iba právne otázky, ale aj otázky medicínskeho a etického, čo bolo konštatované aj v predmetnom rozsudku ESĽP. Z toho dôvodu ESĽP možno ani nemá inú možnosť, ako sa na doktrínu voľnej úvahy v takýchto prípadoch odvolávať.

Záver

Právo na život je považované za jedno z najvýznamnejších a najdôležitejších ľudských práv. Tomuto právu sa priznáva popredné miesto medzi ľudskými právami garantovanými medzinárodnými ľudskoprávnymi zmluvami.

Z článku 2 EDĽP vyplýva pre členský štát Rady Európy a zmluvnú stranu EDĽP pozitívny záväzok, ktorý je širší ako primárna povinnosť štátu chrániť právo na život každého, kto sa nachádza v jeho jurisdikcii, prostredníctvom prijatých zákonných predpisov a s tým súvisiacich vnútroštátnych donucovacích prostriedkov. Pozitívny záväzok štátu totiž vyžaduje, aby sa jeho vnútroštátne orgány zdržali takého konania, ktorého následkom by nastala smrť jednotlivca. Toto omisívne konanie je možné stanoviť na základe teleologického prístupu aplikujúceho na článok 2 EDĽP, ktorý chráni právo na život ako základnú hodnotu v demokratickej spoločnosti.

Nezastupiteľnú úlohu má v tejto súvislosti ESĽP so zverenou dohliadajúcou a kontrolnou právomocou skúmať, či vnútroštátne orgány konali v súlade s EDĽP. V rámci svojej judikatúry ESĽP vytvoril doktrínu voľnej úvahy, ktorá poskytuje štátom určitý priestor nájsť rovnováhu medzi protikladnými záujmami spoločnosti a jednotlivca. Táto doktrína môže pre ESĽP slúžiť aj ako východisko odôvodnenia rozsudku citlivej povahy, ako tomu bolo v prípade Vincenta Lamberta. S takýmto postupom sa však do popredia dostáva otázka jasného a zreteľného právneho názoru ESĽP vo vzťahu k porušeniu ľudských práv

[22] Rozsudok ESĽP v prípade Lambert a ostatní proti Francúzsku (5. jún 2015, sťažnosť č. 46043/14), ods. 181

garantovaných EDĽP a jeho protokolmi, keďže ESĽP „iba odkazuje“ na postup vnútroštátnych orgánov, ktoré sú v lepšej kondícii vykonať čo najpresnejšie hodnotenie faktov a práva, keďže na rozdiel od ESĽP lepšie poznajú miestne pomery.

Záverom je potrebné poznamenať, že ESĽP nie je v postavení posúdiť všetky aspekty konkrétneho prípadu, ktoré okrem právneho hľadiska môžu obsahovať medicínske, etické, sociologické, politologické a iné prvky, čo bolo aj prípadom vo veci Vincenta Lamberta, kde ESĽP poukázal na dôkladné posúdenie s prihliadnutím na zváženie všetkých aspektov zo strany vysoko postavených medicínskych a etických orgánov. Doktrína voľnej úvahy tak nemusí predstavovať iba nástroj štátov, ale aj samotného ESĽP, v niektorých prípadoch možno aj nevyhnutný, keďže ESĽP nemá inú možnosť, ako sa na doktrínu voľnej úvahy odvolávať, hoci podľa určitej časti verejnosti môže konanie vnútroštátnych orgánov viesť k smrti jednotlivca, v rozpore s článkom 2 EDĽP.

Zoznam použitej literatúry:

- *Barinka, R.:* Evropská úmluva o lidských právech a doktrína margin of appreciation: teoretická dimenze problému, Právnik, 10, 2005, s. 1073 – 1121, ISSN 0231-6625
- *Brownlie, I.:* Princípy medzinárodného verejného práva, 1. vydanie, EUROKÓDEX, Bratislava, 2013, 868 s., ISBN 978-80-89447-64-0
- *Kerecman, P.:* Eutanázia, asistovaná samovražda – právne aspekty, Eurounion, Bratislava, 1999, 277 s. 80-88984-01-7
- *Petzold, H.:* The Convention and the Principle of Subsidiarity, In: *Macdonald, R., J., Matscher, F., Petzold, H.:* The European System for the Protection of Human Rights, Kluwer Academia Publishers, 1993
- *Potočný, M., Ondřej, J.:* Mezinárodní právo veřejné, 5. doplňené a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha, 2006, 511 s. ISBN 80-7179-536-4
- *Svák, J.:* Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch, I. zväzok, EUROKÓDEX, Bratislava, 2011, 1904 s. (súbor 4 kníh) ISBN 978-80-89447-43-5
- *Strážnická, V.:* Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv, EUROKÓDEX, Bratislava, 2013, 560 s. ISBN 978-80-89447-95-4
- *Vozár, J.:* Eutanázia – úvahy de lege ferenda, Právny obzor, 77, č. 6, 1994, s. 578-587, ISSN 0032-6984

Zoznam citovaných rozsudkov Európskeho súdu pre ľudské práva:

- Belgické jazyky (23. júl 1968, sťažnosť č. 1474/62 a ďalšie)
- D. Pretty proti Spojenému kráľovstvu (29. apríl 2002, sťažnosť č. 2346/02)
- Golder proti Spojenému kráľovstvu (21. február 1975, sťažnosť č. 4451/70)
- Lambert a ostatní proti Francúzsku (5. jún 2015, sťažnosť č. 46043/14)
- L. C. B. proti Spojenému kráľovstvu (9. Jún 1998, sťažnosť č. 23413/94)
- McCann a ostatní proti Spojenému kráľovstvu (27. september 1995, sťažnosť č. 18984/91)
- Vo proti Francúzsku (8. júl 2004, sťažnosť č. 53924/00)

Morálka v práve ako „know-how“ dlhodobo fungujúcej spoločnosti

Morality in law as ″know-how″ of long-term functional society

JUDr. Petra Haladejová Preinerová[1]

Abstrakt:
Je vzťah morálky a práva nevyhnutne premietnutý do definície práva, resp. daného právneho systému? Možno konštatovať, že právo a morálka sa často prekrývajú? Autorka sa v príspevku snaží nájsť čo možno najvyváženejšie vymedzenie práva, vychádzajúc z nazeraní viacerých právnych filozofov (najmä však Lon L. Fullera a Herberta L. A. Harta) na nastolenú tému a načrtnúť zároveň isté „know-how“ dlhodobo fungujúcej spoločnosti. Korelácia práva a morálky je podľa autorky stále živou témou a vzhľadom na celosvetové dianie, predovšetkým stupňovanie napätia v mierovom spolunažívaní ľudstva, odhaduje, že nebude strácať na aktuálnosti, skôr naopak.

Kľúčové slová: morálka, právo, právny systém, „know-how“ dlhodobo fungujúcej spoločnosti

Abstract:
Is the relationship between morality and law necessarily reflected in the definition of law or a certain legal system? Can we assert that law and morality frequently overlap? In the paper, the author seeks to find the most balanced definition of law based on opinions of several legal philosophers (primarily of Lon L. Fuller and Herbert L. A. Hart) and at the same time to outline the ″know-how″ of a long-term functional society. The author believes that the correlation of law and morality remains a relevant topic, especially in the context of current global affairs. In particular, she believes that as the pressure on the peaceful coexistence of mankind rises, this topic will continue to gain importance.

Key words: morality, law, legal system, ″know-how″ of long-term functional society

Úvod

Polemika medzi pozitivistami a iusnaturalistami ohľadne spojenia práva a morálky vystúpila do popredia pálčivo po 2. svetovej vojne, ktorej následky viedli k spochybneniu právnopozitivistického ponímania práva, dovtedy v Európe prevládajúceho. Aj keď niektorí poprední právni filozofi zastávajú názor, že v súčasnosti je táto problematika natoľko substílna, že ju máloktorí teoretickí právnici, nie to ešte praktickí majú schopnosť rozlišovať[2], je možné očakávať, vzhľadom najmä na celosvetové stupňovanie napätia v mierovom spolunažívaní ľudstva, a s tým spojené hľadanie možného účinného návodu na elimináciu konfliktov, že postupom času nebude strácať na aktuálnosti a živosti, skôr naopak.

Cieľom príspevku je, nájsť čo možno najvyváženejšiu definíciu, čo právo v skutočnosti predstavuje, a to s výraznou pomocou nazeraní popredných právnych filozofov Lon. L. Fullera, Herbert L. A. Harta, Roberta Alexyho, Ota Weinbergera a ďalších právnych

[1] Katedra obchodného a hospodárskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave *ppreiner@hotmail.com*

[2] Napr. *Tomáš Sobek* – porovnaj jeho vyjadrenie na http://teorieprava.blogspot.sk/2009/03/pravni-pozitivismus-se-v-soucasne-dobe.html/

teoretikov na jeho koncept a zároveň načrtnúť isté know-how[3] dlhodobo fungujúcej spoločnosti z vlastnej perspektívy autorky.

V prvej kapitole, členenej na tri podkapitoly sú vymedzené samotné fundamentálne pojmy predmetnej problematiky – práva a morálky a zároveň sú tu načrtnuté úvahy o ich vzájomnom vzťahu. Druhá kapitola, subkapitola prvá mapuje Fullerovo chápanie práva na báze jeho publikácie Morálka práva. Pojem práva v ponímaní Harta, v súlade s jeho rovnomennou monografiou je sumarizovaný v podkapitole druhej. Korelácia daných dvoch normatívnych systémov je stručne analyzovaná (komparovaná) v nasledujúcej podkapitole z pohľadu aj ďalších vybraných právnych teoretikov. Príslušné zhrnutie nastolenej témy s uvedením optimálneho návodu na fungovanie spoločnosti sa nachádza v poslednej tretej kapitole.

1 Vymedzenie základných pojmov

1.1 Pojem právo

Právo (objektívne)[4] by sme mohli zjednodušenie vymedziť ako normatívny systém regulujúci spoločenský život a zabezpečujúci stabilitu spoločenských vzťahov.[5] Predchádzajúca rámcová definícia predstavuje štandardnú ukážku toho, čomu sa podľa názoru H.L.A. Harta hovorí „právo“ a „právny systém“. „V spoločenskom živote nájdeme i usporiadania, ktoré síce niektoré tieto charakteristické rysy majú, ale iné im naopak chýbajú – sú to tie sporné prípady, v ktorých nie je možné nájsť žiadny presvedčivý argument pre to alebo proti tomu, aby boli klasifikované ako právo.“[6]

Od prístupu konkrétneho právnofilozofického smeru závisí samotný spôsob odôvodnenia vzniku a pretrvávania práva. Rozoznávame dva základné právnofilozofické prístupy k právu:

Prirodzenoprávny (*iusnaturalistický*) *prístup* vychádza z toho, že právo je jav dualistický – existuje

● pozitívne právo obsiahnuté v zákonoch – formalizované právo spravidla spojené so štátom, zaistené verejnou mocou, ktorá tieto pravidlá stanoví, prípadne autoritatívne uzná a vynucuje – t.j. právo dané štátom a

● prirodzené právo – nie je dané štátom, je ľuďom vrodené ako prirodzená podstata človeka, resp. vecí, má transcendentálny charakter (presahuje človeka, štát a pod.) – je to večný a nemenný prirodzený poriadok vecí. Obvykle je chápané v nadradenom postavení oproti právu pozitívnemu; podľa neho sa hodnotí pozitívne právo – porovnáva sa, či pozitívne právo

---

[3] Z angl. „vedieť-ako“ – výraz používaný najmä v oblasti výrobnotechnickej, obchodnej, ekonomickej a pod., ide o špecifické poznatky založené na dlhodobej skúsenosti s optimálnym priebehom určitého procesu, spravidla ide o informácie, ktoré sú tajné (nie všeobecne známe), podstatné (užitočné) a identifikovateľné (opísané, aby bolo overiteľné kritérium tajnosti a podstatnosti), vymedzenie pojmu nie je jednotné – pozri na porovnanie napr. obchodné tajomstvo podľa § 17-20 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov. Autorka použila daný výraz na účely tohto príspevku skôr v prenesenom význame; má reflektovať pôsobenie konvenčnej morálky v práve, pričom spoločný prienik týchto dvoch normatívnych systémov vytvára, podľa názoru autorky, priestor pre dlhodobo fungujúcu spoločnosť. V kontexte daného diskurzu pôsobenie morálky v práve je časom overený recept, návod na životaschopnú, konflikty bezporuchovo zvládajúcu spoločnosť v dlhodobom horizonte.

[4] Oproti tomu subjektívne právo ako možnosť konania alebo opomenutia určitej osoby, ktorá jej je poskytnutá na základe objektívneho práva, pričom tejto možnosti konania zodpovedá povinnosť, spravidla všeobecne určeného okruhu iných osôb niečoho sa zdržať, resp. niečo strpieť alebo naopak aktívne konať.

[5] Porovnaj napr. *Chovancová, J.*: Liberalizmus verzus komunitarizmus, UK v Bratislave: Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2003, s. 18

[6] Cit. z *Hart, H.L.A.*: Pojem práva, Praha, Prostor, 2004, s. 20-21

a jeho jednotlivé prejavy obstoja z hľadiska prirodzeného práva. Vzhľadom na to, že prirodzený poriadok je abstraktný nepoznateľný (metafyzický) jav, história ukázala, že i jav premenlivý, nie nemenný - na viaceré otázky sa odpovedá inak dnes ako v minulosti. Pravidlo v právnom predpise môže mať naprieč času z časti rôznu podobu (tzn. zastaráva a musí sa prispôsobiť vývoju spoločenských vzťahov časovo, i kultúrne). Teóriu prirodzeného práva značne oslabila premena legitimizačných kritérií hlavne v 19. storočí, pričom jej oživenie nastalo na prelome 19. a 20. storočia a po 2. svetovej vojne.

Pozitivistický prístup, ako bolo už načrtnuté vychádza z monistického náhľadu na právo, ktoré je dané štátom a vytvorené štátnou mocou, resp. inou mocou, štátom uznanou; iné normy a princípy nie sú právom. Pozitivistický prístup odlišuje právo a neprávne normatívne systémy, oddeľuje právo a morálku, štát a náboženstvo, resp. právo a náboženstvo. Pozitivisti úplne nepopierajú prirodzené právo, ale obvykle ho chápu ako morálne problémy, pričom tieto nie sú v rovnakej rovine ako otázky právne.[7]

Tromi základnými otázkami, neustále sa opakujúcimi naprieč históriou, zbiehajúcimi sa vo forme požiadavky definície práva sú:

1) Ako sa právo líši od príkazov podložených hrozbami a ako sa ne vzťahuje?
2) Ako sa právna povinnosť líši od morálnej a ako sa na ňu vzťahuje?
3) Čo sú to pravidlá a do akej miery je právo ich záležitosťou?[8]

V ďalších častiach článku, ako predznačuje aj nadpis nasledujúcej podkapitoly, sa zameriame na hľadanie súvislosti medzi morálnymi hodnotami a právnymi normami.

1.2 Pojem morálka

Vymedzenie morálky[9], obdobne ako definovanie práva, nie je jednoznačné; zahŕňa v sebe viacero významov.

Morálku môžeme chápať ako:

● **subjektívnu morálku**[10] - predstavu konkrétnej fyzickej osoby o tom, čo je správne a žiaduce, o aký život by sa mala snažiť, na strane druhej, ktoré konania sú nevhodné, resp. neprípustné;

● **objektívnu morálku** – objektívne správne správanie, prirodzené zákony spolužitia osôb, ideálny život – dokonalý stav a tomu zodpovedajúce paradigmy – ideál, čo je (v kontexte historickej tradície a kultúry) objektívne správne a žiaduce – tzn. stav, o ktorý by sa mala daná spoločnosť snažiť;

● **pozitívnu (konvenčnú) morálku** – pravidlá väčšinovo v spoločnosti uznávané, ich porušenie vzbudzuje pohoršenie, je predmetom kritiky spoločnosti, ide o vzory chovania v danej spoločnosti považované za správne a dobré, resp. nesprávne a zlé;

● **morálka povinnosti**[11] – súbor paradigiem určujúcich, čo by sa (v záujme zachovania a rešpektu k spoločnosti uznaným hodnotám) malo a nemalo urobiť, nesplnenie je postihované sankciou;

---

[7] Normy správania vychádzajúce z morálky a náboženstva majú spoločné rysy s právom, ale podstatne sa od neho líšia – sú predmetom právnej vedy (exegetiky – vedy o výklade existujúceho práva), len ak majú zákonodarcom priznanú formu zákona. Exegetický pozitivizmus (právne dogmatický) – kľúčovú rolu zohráva zákon – kladie si otázku quid iuris – čo je po právu (právom) - je to, čo je v súlade so zákonom, stotožňuje do určitej miery právo a zákon, vzťahuje sa na kontinentálnu právnu kultúru. Analytický pozitivizmus sa spája s analýzou právnych pojmov, rozšírený najmä v anglosaskej právnej kultúre, ale i v Nemecku.

[8] Pozri Hart, H.L.A.: Pojem práva, Praha, Prostor, 2004, s. 22

[9] Segmentom morálky je aj spravodlivosť (Hart ju označuje za „najvernejšiu, najsprávnejšiu zo všetkých cností“, pozri *Fuller, L.L:* Morálka práva, Praha, Oikomenh, 1998, s. 160).

[10] Podľa autora Morávka, J. sa subjektívna morálka člení na a) ideálnu b) pozitívnu c) dokonalú – pozri k tomu bližšie Model práva – vztah práva a morálky (Vítězná práce kategorie Talent roku soutěže Právník roku 2012). www.bulletin-advokacie.cz/model-prava-vztah-prava-a-moralky-vitezna-prace-kategorie-talent-roku-souteze-pravnik-roku-2012, s. 11.

● **morálku ašpirácií**[12] – snahu byť najlepší z hľadiska osožnosti druhým;
● **vnútornú morálku práva** – efektivitu právneho pravidla vo vzťahu k účelu, ktorý má byť splnený;
● **morálku práva** – právom sa realizujú určité morálne hodnoty, preto právo nemôže byť extrémne nemorálne – morálne dysfunkčné právo nie je právom, iba niečím, čo sa na právo povrchne podobá;

1. 3 Vzťah práva a morálky

Právo by malo byť prostriedkom približovania objektívnej morálky s pozitívnou (konvenčnou) morálkou alebo aspoň nástrojom na úplné zaistenie základných morálnych pravidiel pozitívnej morálky. Pozitívna (konvenčná) morálka je síce nestála, v závislosti od času, socioekonomickej situácie, kultúry a pod. podlieha zmenám, avšak pravidlá objektívnej morálky by mali byť pre spôsob správania sa členov danej spoločnosti tým vodítkom, určujúcim smerovanie k dobrému životu, hoci aj tieto sú do istej nepatrnej miery premenlivé. Podstatným vo vzťahu práva a morálky je ich samotné prepojenie, a nie konkrétna podoba (povaha) pravidiel.[13]

Hlavný rozdiel medzi (pozitívnym) právom a (pozitívnou; konvenčnou) morálkou badať v hrozbe štátneho donútenia (vynútenia) právnych noriem, u čisto morálnych noriem je to vylúčené (ak nie sú obsiahnuté v právnych normách). Domnievame sa však, že tieto dva systémy sa vzájomne podmieňujú a ovplyvňujú; oba majú spoločný základ v prirodzenom zákone. V prípade rozporu je rozhodujúcim kritériom práve tento prirodzený zákon dodávajúci právu (ale i morálke) legitimitu, prípadne poukazujúci na ilegitimitu takých noriem, ak sú v zjavnom a hrubom rozpore s týmto zákonom.[14]

Vnútornú morálku práva, resp. morálku, ktorá umožňuje právo ilustroval L.L. Fuller vychádzajúc z procedurálnej (procesnej)[15] povahy prirodzeného práva na príklade kráľa Rexa (na jeho „spackanej“ kariére zákonodarcu a sudcu)[16]. V ďalšej kapitole sú formulované Fullerove pravidlá, ktoré je potrebné dodržiavať, aby mohlo byť objektívne právo považované za legitímnu sústavu pravidiel správania sa. Miera dosiahnutia kvality týchto pravidiel bude v praxi rôzna na škále od „nepráva“ až k „dokonalému právu“.

2 Koncepcie práva

2.1 Koncepcia práva podľa L.L. Fullera

Zlý systém práva alebo ako môže stroskotať pokus vytvoriť a udržať systém právnych pravidiel demonštruje Fuller v ôsmich nasledovných bodoch:

1) neschopnosť vôbec dospieť k pravidlám (každý prípad sa musí rozhodnúť ad hoc);
2) neschopnosť zverejniť alebo prinajmenšom strane nimi dotknutej sprístupniť pravidlá, ktoré má dodržiavať;

---

[11] Pojem zavedený právnym filozofom L.L. Fullerom. Pozri Morálka práva.
[12] Rovnako aj morálku ašpirácií zaviedol L.L. Fuller. Viď Morálka práva.
[13] Porovnaj *Morávek, J.:* Model práva – vztah práva a morálky
[14] Oporu pre toto tvrdenie obsahuje napr. aj Radbruchova formula, upierajúca legitimitu právu, ktoré prekročí stupeň „neznesiteľnej nespravodlivosti“ (inak obsahovala príkaz dodržiavať pozitívne zákony, aj keď sú nespravodlivé alebo neúčelné).
[15] Termín procesný naznačuje, že predmetom skúmania nie sú materiálne ciele právnych pravidiel, ale to ako sa musí systém pravidiel regulujúcich ľudské správanie vytvoriť a usporiadať, ak má byť účinný a zároveň zostať tým, čím chce byť – pozri *Fuller, L.L.*: Morálka práva, Praha, Oikomenh, 1998, s. 92.
[16] Tamtiež s. 41.

3) zneužitie retroaktívneho zákonodarstva (ktoré nielen samo nemôže byť vodítkom konania, ale podkopáva tiež integritu pravidiel pôsobiacich do budúcna, pretože sa vystavuje hrozbe, že budú retroaktívne zmenené);
4) neschopnosť vytvoriť zrozumiteľné pravidlá;
5) uzákonenie pravidiel, ktoré si odporujú alebo
6) uzákonenie pravidiel, vyžadujúcich správanie, ktoré ten, na koho sa vzťahujú nie je schopný;
7) uskutočňovanie takých častých zmien pravidiel, že ten, na koho sa vzťahujú sa pri svojom konaní nemôže podľa nich orientovať;
8) neschopnosť dosiahnuť zhodu medzi vyhlásenými pravidlami a ich uplatňovaním v praxi.

Nedostatky v ktoromkoľvek z daných ôsmich princípov v rôznej intenzite uberajú právnemu poriadku na efektívnosti a legalite, pričom hrubé porušenie týchto pravidiel alebo niektorého z nich, vedie k niečomu, čo sa správne vôbec systémom práva nenazýva. Fuller chápe tieto základné požiadavky ako východiskové pre normotvorcov pri tvorbe práva, vníma ich ako druh prirodzeného práva, odvodzovaného z vnútornej logiky veci (práva a jeho funkcií ako takých), preto používa aj pojem vnútorná morálka práva („inner morality of law"). Je zrejmé, že predostretých 8 kritérií by malo byť cieľom, o ktoré by sa „moc ustanovená mala v každom okamihu a každou svojou činnosťou snažiť, teda ašpirovať na ňu. Ideálny stav je teda ich úplné naplnenie [...]"[17].

Fuller, na rozdiel od analytických pozitivistov, chápe právo nie ako jednosmerný prejav vôle (štátnej) autority („one way projection of authority"), ktorá je typická pre manažérske riadenie alebo vojenské rozkazy, ale ako činnosť realizujúcu sa v rámci vzťahu normotvorca-občan, z ktorého i pre normotvorcu vyplývajú určité povinnosti.[18] Pre riadne fungovanie spoločnosti musí existovať reciprocita povinností medzi štátom a občanmi.

Svoje viaceré výhrady voči pozitivistom zhrnul Fuller v jednom zistení, a to „že pozitivista neuznáva vo fungovaní právneho systému nič, čo by bolo skutočne možné označiť za sociálny rozmer".[19] Kritizoval pozitivistický prístup, ktorý vidí právo v okamihu jeho vydania zákonodarcom a potom v momente jeho pôsobenia na právne subjekty – nevidí zákonodarcu a občana v ich vzájomnej interakcii.

Pokiaľ ide o zaradenie Fullera medzi prirodzenoprávnych zástancov[20] z hľadiska ich poňatia práva a morálky, je možné konštatovať, že nie je jednoznačným stúpencom tohto smeru.

2.2 Koncepcia práva podľa H.L.A. Harta

H. L. A. Hart je pozitivista[21], napriek tomu neodmieta prirodzenoprávne princípy – zastáva názor, že existujú všeobecne uznávané princípy konania, ktoré sa týkajú ľudských bytostí, a tie považuje za minimálny obsah prirodzeného práva v práve pozitívnom. Na

[17] *Morávek, J.*: Model práva – vztah práva a morálky, s. 16
[18] Pozri *Fuller, L.L.* Kapitola 5 (odpovede kritikom) Morálky práva, s. 172 a nasl.
[19] *Tamtiež:* s. 173
[20] Nepozitivistické (iusnaturalistické) smery zastávajú tzv. spojovaciu tézu – pojem práva má byť definovaný tak, aby obsahoval morálne prvky.
[21] Pozitivistické smery zastávajú tzv. oddeľujúcu tézu – neexistuje nijaká nevyhnutná súvislosť medzi zadefinovaním pojmu právo a morálkou, resp. právom a spravodlivosťou, avšak **H.L.A. Hart** patrí medzi tzv. **inkluzívnych** (**soft**) pozitivistov – pripúšťajúcich existenciu právnych systémov vyžadujúcich morálny obsah pre platnosť právnej regulácie – t.j. môžu byť morálne kritériá vyžadované pre platnosť práva, aj keď morálnosť nie je nevyhnutným kritériom platnosti /medzi tzv. exkluzívnych (hard) pozitivistov sa radia napr. J. Raz, Marmor, Shapiro a iní – vylučujúci možnosť, že právny systém by mohol inkorporovať morálne požiadavky platnosti práva/.

platnosť práva nemá obsahové kritérium, ale je presvedčený, že k tomu, aby právo mohlo fungovať, musí rešpektovať určité antropologické danosti, ako sú:
1) ľudská nezraniteľnosť – nikoho nezabiješ;
2) približná rovnosť – nikto nie je natoľko silný, aby ostaných natrvalo ovládol;
3) obmedzený altruizmus – princíp spočívajúci na nezištnej službe iným ľuďom, v ochote obetovať pre ich dobro osobné záujmy;
4) obmedzené zdroje;
5) obmedzené porozumenie a sila vôle.

Hart zastáva tvrdenie, že bez istého obsahu prirodzeného práva v práve pozitívnom nemôže byť naplnený cieľ spoločenskej organizácie, a to prežiť. Bez takéhoto obsahu by ľudia nemali daný dôvod dobrovoľne sa podriadiť akýmkoľvek pravidlám. Pravidlá správania založené na ľudskej prirodzenosti „musí obsahovať každá sociálna organizácia, ak má byť životaschopná“.[22] Hart súhlasí s Fullerom v tom, že právo skutočne môže byť vnímané ako proces a stotožňuje sa s ôsmimi základnými princípmi napomáhajúcimi k lepšej organizácií právneho systému. Podľa Harta vplyvy morálky „prenikajú do oblasti práva ako okamžite a priamo, prostredníctvom zákonodarstva, tak potichu a pozvoľna, skrz súdne postupy.“[23]

Pokiaľ ide o zákaz retroaktivity, Hart pripúšťa výnimočnú situáciu, kedy pravidlá môžu pôsobiť retroaktívne. Hovorí o takých časoch, kedy súdy daného systému riešia morálne zločiny (po revolúciách a pod.), ktorých sa za bývalého režimu dopustili súkromní občania, resp. verejní činitelia, pričom ich potrestanie môže byť považované za spoločensky žiaduce. Zároveň uznáva, že dosiahnuť (vydaním retroaktívneho zákona), aby bolo trestným činom to, čo minulý režim povoľoval alebo dokonca vyžadoval môže byť veľmi obtiažne a samé o sebe z morálneho hľadiska nesprávne, či dokonca nemožné.[24]

Zdôrazňoval, že pravidlá, ktoré sú z morálneho hľadiska zlé, môžu byť stále ešte právom, a že táto skutočnosť nezastiera voľbu medzi rôznymi zlami, ktoré možno bude potrebné v extrémnej situácie učiniť.

Zaujímavý je Hartov náhľad na zákony ako „právne schránky“, ktoré môžu výslovne stanovovať, že musia byť naplnené pomocou morálnych princípov. Rozsah pôsobnosti vynútiteľnosti zmlúv môže byť obmedzená odkazom k poňatiu morálky a férovosti. Tieto fakty, ani to, že stabilita právnych systémov je na takých typoch zhody s morálku čiastočne závislá – nemôže, podľa Harta, poprieť žiadny pozitivista.

2.3 Iné koncepcie práva

Podľa právneho pozitivistu Ota Weinbergera „v modernej štátnej spoločnosti musí právo v každom prípade riešiť určité vzťahy a nutne plní určité funkcie, ako ukázal Hart“.[25] Obdobne ako Hart, aj Weinberger poukazuje na prirodzený základ, nie na prirodzené právo, vychádzajúci z antropologických reakcií, ktorý má vplyv na tvorbu noriem týmto spôsobom spolu s ohľadom na postuláty spravodlivosti.

Robert Alexy (zástanca tzv. spojovacej tézy) definuje právo ako normatívny systém nárokujúci si správnosť, tvorený sústavou noriem a princípov, ktoré nie sú extrémne nespravodlivé a vzťahujú sa na ústavu v rozhodujúcej miere sociálne účinnú. Konštatuje, že princípy sú nevyhnutne obsiahnuté v každom aspoň minimálne rozvinutom právnom poriadku, čo ilustruje na príklade ústavy Spolkovej republiky Nemecko.[26] Ústava zakotvuje „základné princípy novodobého prirodzeného práva a práva rozumu a tým tiež novodobú

[22] *Hart, H.L.A:* Právo, sloboda a morálka, Bratislava, Kalligram, 2003, s. 16
[23] *Hart, H.L.A.:* Pojem práva, Praha, Prostor, 2004, s. 201
[24] *Tamtiež*, s. 205
[25] *Weinberger, O.*: Inštitucionalizmus. Nová teória konania, práva a demokracie, Bratislava, Kalligram, s. 20
[26] Uvádza príklad Spolkovej republiky Nemecko, kde sú ústavou ako základným zákonom (Grundgesetz) inkorporované princípy ľudskej dôstojnosti, právneho štátu, demokracie a sociálneho štátu.

morálku práva a štátu ako princípy pozitívneho práva do ústavného systému.“[27] Alexy v súvislosti s Radbruchovou formulou vníma právo (aj pozitívne právo) ako poriadok a predpis, ktorý je podľa svojho zmyslu určený, aby slúžil spravodlivosti.

Autor Eduard Barány zastáva názor, že „v práve je zabudovaný vzťah k hodnotám a ďalším normatívnym systémom spoločnosti a už samotný charakter práva ako mocensky garantovaného v zásade celospoločensky pôsobiaceho systému mu vnucuje mnohé relevantné vlastnosti.“[28] Ako ďalej zdôrazňuje „vyvracanie existencie prirodzeného práva neznamená popretie presvedčenia, že pozitívne právo má byť v súlade s určitými mimoprávnymi normami a hodnotami [...].“[29]

Hard–pozitivista Joseph Raz, v súlade so svojím presvedčením kritizuje tézu, podľa ktorej „existenciu nutného spojenia práva a morálky v skutočnosti nemožno spochybniť“ a považuje ju za „relatívne triviálnu tézu“ v polemike medzi právnym pozitivizmom a iusnaturalizmom.[30] Čo je a čo nie je právo závisí podľa Raza výhradne na spoločenskom fakte, pričom tento ponecháva ako otvorenú otázku. Spoločenský fakt chápe ako činnosť ľudských bytostí, ktorý stanovuje právo, t.j. právo závisí v konečnom dôsledku od ľudských rozhodnutí, čo si stanovia ako právo. Spoločenský fakt identifikujúci právo, resp. odvodzujúci jeho existenciu prisúdi alebo neprisúdi právu morálnu kvalitu.

Autor Holmes tvrdí, že vymedzenie limitov medzi právom a morálkou nevedie k amorálnosti práva, nevytvárajú sa tým bariéry pre vzájomnú interakciu medzi právom a morálkou. Pripúšťa však zároveň, že právo je morálkou do určitej miery limitované.[31]

Mohli by sme uviesť aj ďalšie názorové koncepcie súčasných právnych filozofov (napr. Dworkinovu, Finnisovu, Gardnerovu, Marmorovu a i.) na danú tému, avšak na naplnenie zamýšľaného komparatívneho účelu, v rámci tohto príspevku, považujeme uvedené nazerania za postačujúce.

Záver

Väčšina filozofov v dejinách sa prikláňala ku konceptu prirodzeného práva. Právny pozitivizmus sa začínal presadzovať až v 19. storočí a dramatickú podobu a vzájomný konflikt s prirodzeným právom nadobudol v 20. storočí. Keď po roku 1945 sa nemeckí sudcovia stretli s výčitkou, že slúžili neľudskému režimu, obhajovali sa pozitivistickým argumentom, že len súdili podľa platných zákonov nacistického Nemecka. Viacerí právnici v danom čase nadobudli presvedčenie, že pozitívne právo potrebuje niečo, čo ho bude morálne korigovať. V prípade nemeckej ústavy, ako sme uviedli vyššie v texte, sa začali základné ľudské práva a slobody vnímať ako „nadpozitívne“, tzn. predchádzajúce samotnému zákonu a i štátu a vnútorne vlastné každej ľudskej bytosti. Svoj príklon od právneho pozitivizmu k prirodzenému právu demonštroval aj Gustav Radbruch so svojou formulou, vzťahujúcou sa na ustúpenie[32] pozitívneho práva spravodlivosti, ak je „neznesiteľne nespravodlivé“. Usudzujeme, že aj samotná diskusia medzi Hartom a Fullerom bola z veľkej časti vyvolaná úvahami nad „zákonnosťou“ norimberských procesov. Zmena politických

[27] *Alexy, R.*: Pojem a platnosť práva, Bratislava, Kalligram, 2009, s. 102
[28] *Barány, E.:* Pojmy dobrého práva, Bratislava, Eurokódex, 2007, s. 10
[29] *Tamtiež*: s. 34.
[30] Pozri *Holländer, P.*: Dvojaká povaha práva ako dôsledok konceptu legitimity moci, In: Poňatie a charakter práva, Bratislava, 2014, s. 6.
[31] *Chovancová, J.*: Pár poznámok k chápaniu práva, In: Poňatie a charakter práva, Bratislava, 2014, s. 41.
[32] Právny filozof Sobek však vysvetľuje Radbruchovu tézu rýdzo pozitivisticky, t.j. nie ako ústupok od právneho pozitivizmu, ale ako jeho prirodzený dôsledok – dostupné na www.jinepravo.blogspot.sk/2007/05/phby-20stolet

režimov na prelome 80. a 90. rokov 20. storočia v krajinách strednej a východnej Európy evidentne znovuoživila ich polemiku.

Prikláňame sa k presvedčeniu, že pre dlhodobo fungujúcu pokrokovú spoločnosť a v jej rámci mierové spolužitie subjektov je nevyhnutné, aby ju stmeľoval určitý „nehmotný" (metafyzický) prvok od ktorého sa odvíjajú morálne normy ako nositelia hodnôt a kritéria legitimity. Za takýto prvok, akýsi „know-how" považujeme princíp spravodlivosti[33] s odôvodnením, že právo a morálka má potom zaistenú vzájomnú zhodu smerujúcu k posilňovaniu efektívnosti oboch normatívnych systémov. Radbruchova formula spravodlivosťou vymedzuje hranice záväznosti právnej regulácie – extrémna nespravodlivosť, dosahujúca neznesiteľnú mieru prekračuje rámec prospešnosti pozitívneho práva a má za následok stratu záväznosti práva. V tomto kontexte považujeme zároveň za vhodné vyzdvihnúť funkciu právnej vedy, ktorá môže a mala by navrhovať idey a princípy spravodlivosti a prispievať tak k spravodlivej spoločnosti.[34] Fakt, že to nie je len zdanlivo ťažká rola možno usúdiť z výroku Weinbergera „nikto objektívne a s konečnou platnosťou nevie, čo je spravodlivé"[35]. My si dovolíme dodať, že snaha dosiahnuť spravodlivosť a presvedčenie o spravodlivosti podľa najlepšieho právneho vedomia a svedomia sú dostatočnými dôvodmi na obhajobu aj eventuálnych chýb a rozporov.

Použitá literatúra:

- *Alexy, R.:* Pojem a platnosť práva, Bratislava, Kalligram, 2009, ISBN: 97-80-8101-062-0, 171 s.
- *Barány, E.*: Pojmy dobrého práva, Bratislava, Eurokódex, 2007, ISBN: 978-80-889 31-75-1, 176 s.
- *Fuller, L.L.*: Morálka práva, Praha, Oikomenh, 1998, ISBN: 80-86005-65-8, 229 s.
- *Hart, H.L.A.:* Pojem práva, Praha, 2004, Prostor, ISBN: 80-7260-103-2 , 316 s.
- *Hart, H.L.A.:* Právo, sloboda a morálka, Bratislava, Kalligram, 2003, ISBN: 80-7149-596-4 , 106 s.
- *Holländer, P.:* Dvojaká povaha práva ako dôsledok konceptu legitimity moci, In: Poňatie a charakter práva, Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava, SAP, 2014, ISBN: 978-80-89607-19-8, 12 s.
- *Chovancová, J.*: Liberalizmus verzus komunitarizmus, UK v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2003, ISBN: 80-7160-159-4, 147 s.
- *Chovancová, J.:* Pár poznámok k chápaniu práva, In: Poňatie a charakter práva. Zborník z medzinárodnej konferencie. Bratislava, SAP, 2014, ISBN: 978-80-89607-19-8, 5 s.
- *Weinberger, O.:* Inštitucionalizmus. Nová teória konania, práva a demokracie, Bratislava, Kalligram, 2010, ISBN: 978-80-8101-260-0, 383 s.
- http://jinepravo.blogspot.sk/2007/05/pbhy-20-stolet.html/
- http://bulletin-advokacie.cz/model-prava-vztah-prava-a-moralky-vitezna-prace-kategorie-talent-roku-souteze-pravnik-roku-2012

[33] Pozri k tomu Hart, H.L.A.: Právo, sloboda a morálka., Bratislava, Kalligram, 2003, s. 17 – „ak je systém spravodlivý a ak sa naozaj stará o životné záujmy všetkých, od ktorých vyžaduje poslušnosť, môže ... rátať s ich oddanosťou po väčšinu času a bude primerane stabilný. Ale ... úzky a výlučný systém riadený v záujme dominantnej skupiny... sa môže stať postupne stále represívnejším a nestabilným, úmerne skrytej hrozbe prevratu".

[34] Porovnaj s Weinberger, O. Inštitucionalizmus. Nová teória konania, práva a demokracie. Bratislava, Kalligram, 2010, s. 21

[35] *Tamtiež:* s. 29

Prirodzené a pozitívne právo

Natural and positive law

JUDr. Beáta Hrušková - JUDr. Daniela Čierna, PhD.[1]

Abstrakt:
Príspevok rozpracováva porovnanie prirodzeného a pozitívneho práva, nakoľko je to téma neustále aktuálna a medzi právnymi teoretikmi veľmi obľúbená. Vysvetlenia a pohľady viacerých známych osobností spomedzi právnych teoretikov nám podávajú obraz o zásadných rozdieloch ale i prepojeniach medzi prirodzeným a pozitívnym právom. Tieto dva smery nemožno úplne rozdeliť, pretože sa postupom času vyvíjali a vzájomne ovplyvňovali.

Kľúčové slová: prirodzené právo, pozitívne právo

Abstract:
This report elaborates comparision of natural law and positive law, despite the recency of the topic and popularity among juridical theoretics. Explanations and views of many of well-known public figures among juridical theoretics provide reflexion about fundamental contrasts and connections between natural and positive law. It is quite impossible to divide these two movements, because it had developed through ages and influenced one another.

Key words: natural law, positive law

Úvod

Právny pozitivizmus a právny naturalizmus sú právno-filozofické smery, ktoré sa snažia odpovedať na otázku quid iuris - čo je právo? Už len pojmové odlíšenie naznačuje, že na túto otázku budú odpovedať odlišne. Nemožno povedať, že odpovedať je možné iba dvomi spôsobmi. Práve táto rozmanitosť vychádza zo vzťahu práva a spravodlivosti. Rozdielnosť a spojitosť je spätá najmä s týmito pojmami.

„Otázku ohľadom vzťahu prirodzeného a pozitívneho práva si kládli už starovekí myslitelia, u ktorých predstavovala protiklad medzi univerzálnou, prirodzenou spravodlivosťou, ktorá existuje nezávisle na mienke ľudí a medzi právom ako ľudským výtvorom.“[2] Prirodzené právo, ktoré má svoje počiatky historicky staršie ako právny pozitivizmus, vzniká už v období, keď dominovala v Európe kresťanská filozofia. Prirodzené právo malo prameniť z Boha ako najvyššieho zákonodarcu a štát, obce aj ľudské právo by malo byť tomuto večnému právu podriadené. Prirodzené právo bolo v stredoveku veľmi presadzované a ostatné zákony mali byť v jeho súlade, ako sa vyjadrila aj Krsková : „Zákony a obyčaje čerpajú svoju platnosť len z toho, že sú v súlade s prirodzeným právom.“ [3]

[1] Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločensko-vedných disciplín, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
hruskova.bea@gmail.com, daniela.cierna@is.paneurouni.com

[2] PRUSÁK,J. , Teória práva, 2001, str.28

[3] KRSKOVÁ, A., Kapitoly z dejín európskeho politického a právneho myslenia, 1997, str.66

Počiatky práva môžeme datovať už od roku 1900 pred n. l. , kedy sa v Mezopotámií objavujú prvky práva v podobe Chammurapiho zákonníka. Je to zbierka zákonov, ktoré dal zostaviť najznámejší panovník tejto ríše Chammurapi, považovaný za zástupcu boha na tejto zemi. Tvrdí, že k zostaveniu zákonníka bol povolaný samotnými bohmi. Pozostával z 282 zákonov, kde najznámejší je snáď „oko za oko, zub za zub‘‘ , čo znázorňuje výmeru trestu za spáchaný zločin. Zákonník rozdeľoval ľudí na tri skupiny. Boli to privilegovaní, slobodní obyvatelia a otroci. Na základe tohto rozdelenia vidíme, že si všetci neboli rovní, tresty boli rozdelené podľa toho, z ktorej skupiny bol vinník, ktorý protiprávny čin spáchal. Právo bolo buď porovnávané alebo stotožňované so spravodlivosťou. Preto sa vytvorili dva smery, ktoré nám odpovedia na vyššie položenú otázku, čo je právo. Prirodzenoprávne teórie tvrdia, že právo má každá ľudská bytosť zakotvené v sebe. Na druhej strane pozitivistická teória zastáva názor, že právo je len to, čo vytvorí štát.

Prirodzené právo

Prirodzené právo vychádza z prirodzenosti každého z nás. Sú to oprávnenia, ktoré patria každému človeku bez ohľadu na to, aby boli podmienené ďalším skutočnostiam. Toto právo je večné, neodnímateľné, nemôže zaniknúť ani ho nikto nemôže zrušiť a nadobúda sa narodením. Je to právo na život, právo na slobodu a pod. „ Ak existuje niečo také ako prirodzené právo, potom je takým systémom práva, ktorý ľudí zaväzuje len na základe ich prirodzenosti a nezávisle na akomkoľvek ustálenom spôsobe konania alebo platnom práve. Prirodzené právo uznávame preto, že sme rozumné bytosti, a pretože prirodzené právo uznávame, zaväzuje nás. ‘‘[4] Myslenie filozofov starovekého Grécka sa odvíja od prirodzeného práva. Iónsky filozof Herakleitos tvrdí, že všeobecný zákon je zákon prírodný a etický. Štátny zákon k tomu, aby bol správny, sa musí podriadiť zákonu svetovému, teda svetovému rozumu, „ lebo všetky ľudské zákony sa živia z jedného božského, ten totiž vládne, pokiaľ chce, a stačí pre všetkých a pre všetko. ‘‘[5] Na počiatku bol tzv. božský zákon a prirodzené právo vychádza práve z tohto božského poriadku a má slúžiť ako vzor súžitia ľudí.

Sofisti, ktorí sú tiež zaraďovaní k predstaviteľom prirodzeného práva, zastávali myšlienku, že neexistuje objektívna pravda, ale iba relatívna a ľudské poznanie má subjektívny charakter. Antifón, známy sofista, rozdelil zákony na dve skupiny : zákony prírody a druhú skupinu tvorili zákony obce. Umelé a dohodnuté sú zákony obce a prirodzené sú zákony prírody. Od prírody sme si všetci rovní a všetky nevyhnutné veci si vieme rovnako zadovážiť.

Okrem sofistov sa k prirodzenému právo priraďujú aj stoici. (Stoa znamená stĺporadie, stoickú školu založil Zenon z Kitia.) „Prirodzené právo je uložené vo vedomí každého človeka a je poznateľné rozumom.‘‘[6] Stoici sa držali teórie, že všetko je riadené prírodou. Tieto zákony sú dané, nemenia sa, sú tu navždy a človek má svoj život prispôsobiť tak, aby neodporoval prírode, práve naopak, aby bol v jej súlade. „Zenón vo svojom spise O ľudskej prirodzenosti prvý vyhlásil, že cieľom človeka je žiť v zhode s prírodou, čo znamená žiť cnostne, k tomu nás totiž vedie príroda. A žiť cnostne nie je nič iné ako žiť v zhode s tým, čomu nás učí príroda. Lebo naša prirodzenosť je časťou prirodzenosti vesmíru. Preto je cieľom život v zhode s prírodou, čo znamená žiť v zhode s vlastnou prirodzenosťou celku a vyhýbať sa všetkému, čo zakazuje spoločný zákon, zdravý rozum. Cieľom je riadiť sa

[4] SCRUTON, R., Slovník politického myšlení. 1999, s.123
[5] HERAKLEITOS, Predsokratovci a Platón, 1998, str.99
[6] PINZ,J. Přirozenoprávní theorie a moderní právní stát, str. 16

rozumom pri voľbe vecí, ktoré sú podľa prírody. ‘‘[7]

Predstavitelia filozofického smeru epikureizmu, ktorého zakladateľom je Epikuros, si pod prirodzeným právom predstavujú akúsi dohodu o prospešnosti. Touto dohodou sa snažia vytvoriť spravodlivosť medzi ľuďmi, snažia sa zabrániť tomu, aby si navzájom škodili. Zvieratá alebo iné živočíchy, taktiež jednotlivci či národy, ktoré takúto zmluvu nechceli uzatvoriť, nemohli dosiahnuť ani spravodlivosť, ani nespravodlivosť. Spravodlivosť neexistuje dovtedy, pokiaľ nie je uzatvorená zmluva o tom, že si nebudú navzájom jednotlivci alebo národy škodiť. Túto zmluvu môžeme považovať za počiatok spoločenskej zmluvy.

V stredoveku bolo už myslenie ľudí veľmi ovplyvňované cirkvou. Prirodzenosť, ktorá v predchádzajúcich obdobiach vychádzala z prírody a človek mal žiť v jej súlade, sa zmenila na prirodzenosť pochádzajúcu od Boha. Zákony prírody sa stali zákonmi božími a teóriu, že človek bol stvorený na obraz boží. Tento večný zákon je založený na tom, že všetko na svete riadi Boh svojím rozumom. Preto samotné toto riadenie môžeme považovať za zákon a keďže Boh je večný, nesmrteľný, tak aj táto teória je večná a nepodriadená času. Tomáš Akvinský tvrdí, že človek participuje na večnom zákone. Tento samotný zákon má v sebe a jednotlivé rozhodnutia a skutky, ktoré robí, sa odvíjajú od toho, čo má v sebe. Teda prirodzený zákon je časť večného zákona a odvíja sa od jeho ustanovení. Ďalej rozvíja toto delenie na ľudský zákon, ktorý predstavuje ustanovenia vlády. Môžeme teda tvrdiť, že základom je večný zákon, z ktorého sa vytvoril prirodzený zákon a práve na základe neho sa vytvorili ľudské zákony. Pretože to, čo má človek v sebe, pochádza od Boha, je to prirodzené, večné a nemenné a jedine z toho sa môže vytvoriť zákon, ktorý môže viesť človeka k jeho vlastnému cieľu, k cieľu dosiahnuť večné šťastie. Tomáš Akvinský sa presne nevyjadruje o tom, či je prirodzený zákon pre každého rovnaký, či sa môže meniť alebo vymazať z ľudského srdca. Myslí si však, že nie každý ho pozná rovnako.

Ponímanie prirodzeného práva sa skomplikovalo, keď sa zaviedla štruktúra dualizmu. Primárne právo bolo právo prirodzené, večné, nemenné a vychádzalo z božích zákonov a sekundárne právo sa vytvorilo na jeho základe. Odvodilo z neho princípy, ktoré aplikovalo na jednotlivé situácie a objekty. Toto sekundárne právo by sme mohli prirovnať k dnešnému právnemu vedomiu, z ktorého sa analýzou, komparáciou a inými postupmi začalo vytvárať právo pozitívne. Akvinský je zástancom vytvorenie pozitívneho práva, pretože tvrdí, že človek má žiť v spoločnosti a v štáte a že iba vytvorením zákonov, ktoré sa odvíjajú a opierajú o božie zákony, zákony prírody a teda prirodzené právo, je možné viesť ľudí k cnosti, k ich výchove a k dosiahnutiu poriadku, ktorý je v súlade s prírodou. „Človek nemá nijaký z darov prírody – je bez srsti, nemá na obranu zuby, rohy, pazúry, či rýchle nohy - namiesto všetkých dostáva rozum, aby si pod jeho vedením, mohol prácou svojich rúk zabezpečovať to, čo potrebuje. ‘‘[8]Aj napriek tomu, že bol človek obdarovaný rozumom, aby niečo dosiahol, musí sa združovať s druhými ľuďmi. Akvinský má za to, že človek je schopný rozlišovať dobro od hriechu. Prirodzené myslenie mu ostáva a tým buduje takmer dokonalú civilizáciu, v ktorej sa uznávajú racionálne a etické hodnoty.

Pozitívne právo

V 19.tom storočí nastalo obdobie veľkých kodifikácií, keď sa prirodzenoprávne myšlienky transformovali do pozitívneho práva, ktoré sa stalo dominantným vo väčšine

[7] STOICI, Od Aristotela po Plotina, srt. 87-88

[8] AKVINSKÝ,T. O vláde kniežat, s. 89 cit. Z BROSTL,A. Frontisterion, 2009

štátov. Postupne sa vytvorili dve sféry, kde každá má osobitný cieľ a prístup. Prvá sféra je analyticko–opisná a snaží sa zodpovedať na otázku čo je právo. Druhá je kritická jurisprudencia, ktorej cieľom je zistiť, aké má právo byť a popritom hodnotiť už existujúce právo. Cieľom oboch teórií je dosiahnuť to, aby bolo právo užitočné a jeho aplikáciou sa dosiahlo šťastie pre čo najviac ľudí. Uvedená teória Jeremyho Benthama sa líši od ponímania pozitívneho práva Johnom Austinom. Ten tvrdí, že je to rozkaz tých, ktorí sú politicky nadriadení a smeruje k politicky podriadeným. Pri neuposlúchnutí týchto rozkazov od nadriadených nastupuje sankcia, ktorá je vynútiteľná vyššou mocou. Tvrdí, že právna veda by sa mala orientovať len na právo pozitívne a hodnotenie práva je neprípustné. Samotné právo je spravodlivé a všetko, čo mu odporuje, je nespravodlivé. „Suverénna moc vydávajúca zákony (teda príkazy) nesmie byť podriadená žiadnej inej moci a zároveň sa jej musí obyvateľstvo podrobovať, pričom Austin dodržiavanie zákonov ľuďmi vysvetľuje ako zvyk poslušnosti.“[9] Neskorší predstavitelia právneho pozitivizmu podrobili Austinovu teóriu veľkej kritike. Práve táto kritika predstavuje veľký posun v názoroch a vysvetľovaní pojmu právny pozitivizmus. V 20.tom storočí však jeho vplyv postupne upadal, a tak prišlo k rozdeleniu pozitivizmu na normativizmus, ktorý predstavoval radikálnejšiu formu pozitivizmu a na neopozitivistickú právnu vedu, ktorá bola miernejšia a nepovažuje právo a morálku za dve samostatné časti. „Oproti predchádzajúcim pozitivistom sa zamerali na orgány aplikujúce právo namiesto orgánov, ktoré ho vytvárajú a začali zdôrazňovať normatívny a systematický charakter pozitívneho práva vo vzťahu k obyvateľstvu namiesto jeho interpretácie ako príkazu poslúchaného iba kvôli hrozbe sankcie.“[10]

Ďalšie názory sú také, že právny pozitivizmus popiera existenciu práva prirodzeného a je považované za pobláznenie mysle, ktoré má za následok porušenie právneho poriadku. Teória právneho pozitivizmu tvrdí, že právo je faktom odrážajúcim realitu a každé právo musí vychádzať z určitej moci. Je to odraz mocenského vplyvu a ako som už spomínala, jeho dodržiavanie je vynucované hrozbou uloženia sankcie. Najvýraznejším tvrdením právneho pozitivizmu je fakt, že právo pochádza od objektívnych a overiteľných aktov zákonodarcov a sudcov, ktorých činnosť je nezávislá na ekonomických vzťahoch štátu a toto právo nemá prepojenie s morálkou. Na rozdiel od prirodzeného práva, pozitívne právo je samostatné a indiferentné. Právny pozitivizmus tiež odlišuje platnosť práva od tvrdenia o objektívnej morálnej pravde. Niektorí pozitivisti tvrdia, že sa úplne vylučuje odvolávanie sa na morálnu pravdu, no na druhej strane iní pripúšťajú odvolávanie sa na morálne zásady v zákone. Lon Fuller argumentoval proti tomuto názoru tým, že právo musí nutne vykazovať isté procesné zásady, ktoré majú morálny obsah. Taktiež Ronald Dworkin bol názoru, že zákon má všeobecné zásady, ktoré môže sudca použiť len v prípade, že má adekvátny morálny dôvod a argumentáciu. Carl Magnus Bergborn tvrdí, že právo je základom usporiadania každého štátu. Pozitivisti oddeľujú pramene práva od ekonomického vplyvu a vplyvu sociálnych situácií. Za hlavnú úlohu považujú vysvetlenie práva. V rámci právneho pozitivizmu tiež vznikla aj koncepcia právneho štátu. Pozitivisti sa snažia zdôrazniť oddelenie práva a morálky, práva a božích pravidiel, pretože pozitívne právo považujú za pravidlá, ktoré pochádzajú od nositeľa politickej moci a snažia sa ho vyzdvihnúť na rovnakú úroveň ako sú iné vedné disciplíny.

9 KRSKOVÁ, A., Kapitoly z dejín európskeho politického a právneho myslenia, 1997, s.282-284
10 GREEN, L., Legal positivism, 2009

Záver

Pokiaľ sa budeme zaoberať otázkou, či je teda pozitívne právo odvodené od práva prirodzeného, Finnis nám podáva dostatočné presné vysvetlenie. „Odvodenie práva od základných princípov praktickej rozumnosti má skutočne dva základné režimy identifikované a pomenované Akvinským: nejedná sa ale dva prúdy tečúce v oddelených korytách. Základné princípy práva vo vzťahu k vražde, krádeži, manželstvu, zmluvám...môžu byť priamou aplikáciou všeobecne platných požiadaviek praktickej rozumnosti, ale úsilie včleniť tieto témy do konceptu vlády práva bude vyžadovať od sudcu a zákonodarcu nespočetné množstvo úkonov rozpracovania, ktoré sa vo väčšine prípadov podieľajú na druhom režime odvodenia. Tento druhý režim zvaný determinatio, prostredníctvom viac alebo menej slobodnej autoritatívnej voľby, nie je sám o sebe spojený základnými princípmi len prostredníctvom inteligibilného[11] vzťahu k cieľom, ktoré sú priamo zviazané ľudským dobrom, ale je tiež ovládané širokým spektrom formálnych a ďalších štrukturujúcich príkazov, ktoré sú samy odvodené od základných princípov prostredníctvom režimu odvodenia.‘‘[12]

Použitá literatúra:

- BROSTL, A., Frontisterion. Bratislava : Kalligram, 2009, 328 s ISBN 9788081011795
- FINNIS, J., Natural Law and natural Rights, Oxford : Oxford University Press, 1980, 512s ISBN 978-0-19-959913-4
- GREEN, L., Legal positivism, In: The Stanford Encyklopedia of Philosophy (Fall 2009 Edition) http://plato.stanford.edu/archives/fall2009/entries/legal-positivism/
- HERAKLEITOS : Logos Zl. 22 B 114. Prel. ŠPAŇÁR, J. , Antológia z diel filozofov. Predsokratovci a Platón. Prel. ŠPAŇÁR, J. – OKÁL, M., Zost. MARTINKA,J., Bratislava: Iris 1998, str. 607 ISBN 80-88778-50-6
- KRSKOVÁ, A., Kapitoly z dejín európskeho politického a právneho myslenia, Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UKF, 1997, s.312 ISBN 80-7160-022-9
- PINZ,J. Přirozenoprávní theorie a moderní právní stát, Nymburk : OPS 2010
- PRUSÁK, J., Teória práva. Bratislava: Univerzita Komenského, 2001, str. 543 ISBN 80- 7160-146-2
- SCRUTON, R., Slovník politického myšlení, prel. P. Pithart. Brno: Atlantis, 1999. 187 s, ISBN 8071081841
- STOICI: Z Diogena Laertia VII, prel. M. Okál. In: Antológia z diel filozofov. Od Aristotela po Plotina. Prel. J. Špaňár – M. Okál. Zost. J. Martinka. Bratislava: Iris 2006, 495 s. ISBN: 8089238101

[11] Za inteligibilný sa považuje taký jav, ktorý možno postihovať iba rozumom alebo intelektuálnou intuíciou. Opakom inteligibilného je senzibilné.

[12] FINNIS, J., Natural Law and Natural Rights. 1980, s. 289

Spravodlivosť

Justice

JUDr. Beáta Hrušková, JUDr. Daniela Čierna, PhD.[1]

Abstrakt:
Spravodlivosť charakterizuje nejakú vlastnosť reality, ktorú sa snaží vystihnúť ľudská skúsenosť, ale aj zložitejšie analýzy, ktoré ju zovšeobecňujú v podobe základných zásad, princípov a schém, ktoré spolu so základným pojmovým vymedzením tvoria východiská pre teóriu spravodlivosti. Navzdory tomu, že tento pojem stále nie je presne definovaný, stretávame sa s ním každý deň pri hodnotení jednania nášho alebo aj iných ľudí, posudzovania sociálnej situácie a ako základ nášho správania, na základe ktorého sa snažíme o vytvorenie spravodlivej reakcie.

Kľúčové slová: spravodlivosť, hodnoty spravodlivosti

Abstract:
Justice characterizes some attribute of reality, which human experience tries to capture, but also more complex analysis, that generalize it in the form of basic principles, rules and schemes, which together with the basic concept definition form the basis for the theory of justice. Despite the fact, that this concept is still not exactly defined, we get in touch everyday by judging our behavior or behavior of another person, considering social situation and as the basis of our behavior, whereby we try to establish a fair reaction.

Key words: justice, values of justice

Úvod

Problematika spravodlivosti sa začala vyvíjať od čias vzniku ľudstva a je súčasťou medziľudských vzťahov, ľudského správania sa, kultúry a taktiež sociálneho a duchovného života. Od počiatku sa filozofovia a vedci snažia vystihnúť podstatu toho, čo je spravodlivé a zadefinovať presne pojem spravodlivosť. Aj za tento dlhý čas sa im však nepodarilo formulovať nepochybnú koncepciu spravodlivosti, jej základné princípy a poskytnúť takú definíciu, ktorá by bola stabilná a vystihovala by spravodlivosť ako faktický a sociálne psychický fenomén v reálnom živote jednotlivcov a aj v spoločnosti. Spravodlivosť predstavovala vždy jedno zo základných hodnotiacich kritérií pri vnímaní vonkajšieho sveta a posudzovaní správania sa jednotlivcov, pretože bez tohto aspektu nie je možné zhodnotiť ľudské rozhodovanie, v ktorom sa spravodlivosť uplatňuje intuitívne a spontánne, alebo je uplatňované vedome. Nedá sa skutočne vymedziť to, čo je skutočne spravodlivé tak v bežnom živote ako ani v teórii spravodlivosti a nikto nie je schopný vymedziť presnú hranicu medzi spravodlivosťou a nespravodlivosťou. Práve tým, že ľudia sú tí, ktorí vytvárajú koncepciu spravodlivosti, stáva sa, že rôznym vysvetľovaním pojmu spravodlivosť boli ospravedlňované nespravodlivé konania, vojny, či osobné spory. Teória spravodlivosti sa teda snaží tak vystihnúť tento pojem, aby bolo možné poskytnúť argumentačné schémy pre posúdenie konkrétnych prípadov.

[1] Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločensko-vedných disciplín, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
hruskova.bea@gmail.com, daniela.cierna@is.paneurouni.com

Spravodlivosť bezpochybne tiež v dnešnej dobe zostáva predmetom záujmu odborníkov z radov filozofov, ekonómov, či právnikov, ale taktiež aj bežných občanov. Každý má vlastnú predstavu o tom, čo je spravodlivé, čo nie je a ako by to malo v spoločnosti fungovať a vyzerať. Práve tento subjektívny prístup sťažuje vytvorenie jednotnej definície pojmu spravodlivosť. Základom pri vytváraní definície je určiť to, čo je spravodlivé, čo nie a kto je kompetentný na vyhranenie tohto pojmu. Či je to práve rad filozofov, predstaviteľov duchovných radov, bežných občanov alebo právnikov, respektíve sudcov. Úloha práva je v tomto smere rozhodujúca, pretože práve vytváranie právnych predpisov smeruje k rozlišovaniu toho, čo je spravodlivé, na základe posudzovania a uplatňovania právnych noriem, predpisov a jednotlivých zákonov - teda môžeme povedať, že vnímanie spravodlivosti vychádza z rúk zákonodarcov. Pri takomto výklade pojmu sa stretávame s rozdielnymi názormi, teda prijatím toho, čo je spravodlivé podľa zákonodarcu a toho, čo považuje jednotlivec za spravodlivé vo svojom vnútri. Túto roztrieštenosť by mali brať práve do úvahy tí, ktorí vytvárajú záväzné pravidlá správania sa, no na druhej strane by mali prihliadať na požiadavky občana v súhre e ekonomickými a politickými následkami, ktoré konkrétne návrhy verejnosti môžu sprevádzať. Jedine týmto spôsobom sa môže dosiahnuť súhra toho, čo je vhodné pre jednotlivca a taktiež pre spoločnosť.

Pojem spravodlivosť

V duchu vymedzenia spravodlivosti ako základnej organizácii spoločnosti ju Pierre J. Proudhon vymedzil takto : „Spravodlivosť pod rôznymi názvami vládne svetu - prírode a ľudstvu, vede a svedomiu, logike a morálke, politickej ekonómii, histórii, literatúre a umeniu. Spravodlivosť je to, čo je najprimitívnejšie v ľudskej duši, najzákladnejšie v spoločnosti, najposvätnejšie medzi ideami a tým, čo masy požadujú s najväčším zápalom. Je to podstata náboženstva a súčasne forma rozumu, tajný predmet viery a začiatok, stred
a koniec vedenia. Čo si možno predstaviť univerzálnejšieho, silnejšieho a úplnejšieho ako spravodlivosť.‘‘[2] Toto vymedzenie môžeme považovať za širšie, no skôr sa stretávame s užšími vymedzeniami ako napríklad koncept sociálnej spravodlivosti, ekonomickej, etickej či legálnej spravodlivosti. Štúdie, ktoré sú zamerané na túto problematiku sa rozdeľujú do štyroch smerov. Je to diskriptívna štúdia zameraná na zistenie zásad, ktorých sa v spoločnosti jednotlivci držia. Tieto štúdie sú vytvárané na reálnych alebo vytvorených prípadoch. Ďalšou je explanačná štúdia, ktorá odhaľuje skutočné premenné, ktoré môžu podložiť výsledky deskriptívnej štúdie za účelom poskytnutia empirických záverov. Treťou z možností je normatívna štúdia formulujúca princípy, na ktorých je založené spravodlivé hodnotenie. Poslednou štúdiou je inštrumentalistická, ktorá považuje spravodlivosť za prostriedok k dosiahnutiu iných cieľov a analyzujú spravodlivosť v reálnom živote.

Pre vymedzenie spravodlivosti sú podstatné najmä normatívne a inštrumentalistické štúdiá, ktoré sa zameriavajú na faktografické analýzy. Spravodlivosť sa vzťahuje k tomu, nakoľko výsledok a spôsob, akým boli hodnoty rozdeľované, zodpovedá kritériám spravodlivosti. Tento fenomén môžeme rozdeliť do dvoch úrovní chápania – tak, ako by to malo v skutočnosti v spoločnosti vyzerať pri usporiadaní spoločenských vzťahov a rozdeľovania hodnôt a na druhej strane z pohľadu toho, ako to naozaj vyzerá v sociálnom živote, spravodlivosť sociálnej reality. Sociálna, skupinová a individuálna hodnota a hodnotové kritérium spravodlivosti sa objavuje na sociálnej skupinovej a

[2] Chaim Perelman: Justice, Law, and Argument,1980, s. 1

individuálnej úrovni sociálneho života, preto je jedným z najdôležitejších ukazovateľov spoločenského života a princípu, ako by mal byť svet usporiadaný.

Spravodlivosť ako hodnota

Úvahy o cieľoch práva sa objavujú od dôb, kedy sa začalo právo vyvíjať a začala sa vytvárať sa jeho historická podstata. Dôraz sa hlavne kladie na spojitosť medzi právom a ostatnými neprávnymi systémami, v ktorých sa človek pohybuje. Ak svoju pozornosť upriamime na to, čo konkrétne ciele umožňuje naplňovať, dostaneme sa k teleologickému výkladu, ktorý nám podáva odpoveď na otázku, ako to má v spoločnosti v skutočnosti vyzerať. Tí, ktorí sa zaoberajú o konečných cieľoch práva, na prvé miesto dávajú spravodlivosť, pretože je v súčasnosti v hierarchii hodnôt považovaná za najvyšší stupeň, ktorý je transformovaný do práva. Hodnoty hrajú celkovo vo svete dôležitú úlohu pri vytváraní uceleného pohľadu človeka na jednotlivé udalosti, ktoré sa mu stanú a pomáhajú mu vyrovnať sa so sebou samým, ale aj spoločnosťou, v ktorej sa v danom momente nachádza. Keď sa bavíme o hodnotách, je nutné ich rozlišovať na základe spoločenských vzťahov na morálne, ekonomické, sociálne, športové a pod. Týmito hodnotami sa zaoberá veda zvaná axiológia, ktorá skúma účely jednotlivých hodnôt, ktorými sa dosahujú konečné ciele. „Právna axiológia zobrazuje systém hodnôt, z ktorých sa vytvára základ pre vznik systému noriem, v ktorých sa odráža základ, čo určuje vzor správania. Takýto vzor zvýrazňuje hodnotu, ktorá je spoločnosťou preferovaná, resp. mieru preferovania určitých hodnôt.“[3] Spravodlivosť sa považuje za najvšeobecnejšiu hodnotu v práve kvôli tomu, že s ním veľmi úzko súvisí a vyjadruje jeho konečný cieľ. Od ostatných hodnôt sa líši charakterom, ktorý sa prejavuje vo svojej dvojtvárnosti. Na jednej strane je to cesta ku konečnému cieľu a na druhej strane sa stále vkladá do práva. A samozrejme každý z nás má osobnú predstavu o tom, čo spravodlivosť je a čo si pod týmto pojmom vysvetľuje - to vyjadruje jej intuitívny charakter. Jednou z najstarších pokusov o definíciu spravodlivosti nachádzame už u starých Rimanov, ktorí tvrdia : „spravodlivé je čestne žiť, druhému neškodiť a dať každému, čo mu patrí.“ Právni teoretici a právni filozofi hovoria o spravodlivosti formálnej a obsahovej. Formálna je založená na zákonnej spravodlivosti a dodržaní postupu, ktorý ustanovuje zákon. Môžeme si ju predstaviť aj ako prípad, v ktorom za rovnakých podmienok všetkým plynú rovnaké práva a povinnosti. Tiež je to možné aplikovať na právnu normu, ktorá v hypotéze stanoví podmienky, ktoré sa na vymedzené subjekty budú aplikovať rovnako a každému budú vyplývať rovnaké práva a povinnosti.

Spravodlivé a nespravodlivé správanie

Spravodlivosť a nespravodlivosť sa predkladajú v takej miere, v ktorej sú zrozumiteľné, no v dôsledku toho, že nemáme presnú a jasnú definíciu, musíme zostať len v porozumení intuitívnom, ktoré sa diferencuje od osoby k osobe. Ide však o také pojmy, pri ktorých platí, že keď niečo je spravodlivé, nemôže to byť zároveň nespravodlivé. Je to tzv. pravidlo exkluzivity. Vzťahom týchto dvoch pojmov sa zaoberalo mnoho osobností. Najznámejšou z nich bol Aristoteles, ktorý spája spravodlivosť s konaním a voľou ľudí chcieť

[3] Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A., Teorie práva, 2004, s. 274

spravodlivo konať a smerovať k spravodlivému stavu. Opačným konaním by dochádzalo k nespravodlivosti. Spoločnosť považuje za spravodlivé to, čo jej prospieva a tomu prispôsobuje svoje konanie voči ostatným. A práve ten, ktorý koná v prospech nie len seba, ale aj ostatných, dáva najavo svoju cnosť a najlepší charakter. Protikladnosť týchto pojmov nám určuje, že pokiaľ považujeme za spravodlivé dodržiavať zákony, ich nedodržiavanie je nespravodlivé. Avšak ak by neexistovala nespravodlivosť, k čomu by sme potrebovali zákony? Z toho vyplýva, že človek v spoločnosti nekoná iba tak, aby prosieval aj druhým, ale koná väčšinou tak, aby to konanie bolo prospešné jemu, teda nutnosť mať a aj dodržiavať zákony je opodstatnená. Svoj názor na spravodlivosť vyjadruje aj Nietzsche, ktorý tvrdí, že ju dokážu využívať len silní a zdraví jedinci a poníma ju v zmysle fyzickej rovnosti. Ako ďalšie ponímanie tohto pojmu môžeme uviesť spôsob rozhodovania súdov, ktoré sa držia právnych noriem, teda konajú v súlade s platnými zákonmi, z čoho vyplýva, že zákony sú spravodlivé, a teda že zákonodarca určuje hranicu, čo považujeme za spravodlivé a čo naopak nie. Pokiaľ sa zaoberáme spravodlivosťou v spojitosti s konaním ľudí, musíme ju prirovnať k morálke, ktorá sa objavuje tiež v zákonoch a právnych normách, tak porušenie práva druhého označíme za nemorálne a nie za nespravodlivé.

Ako formálny princíp sa spravodlivosť snažili definovať veľkí filozofi ako Aristoteles, Platón, či Kant a na druhej strane sa objavujú aj prístupy materiálne, ktoré odôvodňujú princípy spravodlivosti z obsahového hľadiska. Mnohí sa domnievajú, že právo a spravodlivosť sú spojené prirodzene a keď označíme právo za ‚zlé‘ , znamená, že je v rozpore so spravodlivosťou. Teda iba ten, ktorý bude cítiť, že zákon smeruje proti nemu, v jeho nevýhodu, ho označí za nespravodlivé. Názory na to, čo je to spravodlivosť, čo je spravodlivé a čo nie, nekončia len názormi, ktoré sú spomenuté v tejto práci. Od počiatku sa týmto pojmom, tak ako pojmom právo, zaoberá množstvo filozofov, právnikov a vysvetlenia tohto pojmu sú na denno-dennom poriadku zo strany bežných ľudí, ktorí ho používajú na ospravedlnenie svojho správania, alebo naopak, na získanie zadosťučinenia za porušenie ich práv. Spravodlivosť nie je ohýbaná samozrejme len ako pojem právnický, ale taktiež sa používa v etickom kontexte, takže zostáva na každom z nás samostatne posúdiť, či je naše konanie správne, spravodlivé, morálne…

Záver

Spravodlivosť je samostatná a jedinečná hodnota, ktorá sa neuplatňuje samostatne, ale v spojení s inými hodnotami, s ktorými spolu zaisťujú chod právneho systému. Treba však spomenúť, že to čo je formálne spravodlivé, nemusí byť vždy aj v spoločnosti považované za spravodlivé. Pokiaľ by existovala iba spravodlivosť, nepotrebovali by sme zákony. Ako však zistíme, čo je spravodlivé? Keby nie je nespravodlivosť, nedokážeme posúdiť spravodlivosť, pretože by sme konkrétne konanie nemali s čím porovnať. Načo by sme potrebovali zákony, keby sa každý správal spravodlivo? To sú otázky, na ktoré sa pokúšali odpovedať viacerí právni filozofi. Nespravodlivý zákon nie je zákon. Ako veľmi musí byť zákon spravodlivý, aby naplnil svoj účel? Na záver by som ešte spomenula jeden latinský citát: Aequitas est, quae de iure multum remittit – je to práve spravodlivosť, ktorá veľmi zmierňuje tvrdosť práva.

Použitá literatúra:

- BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. – GERLOCH, A. Teorie práva. Praha: ASPI, 2004. 348 s. ISBN 80-7357-030-0.
- PERELMAN, CH., Justice, Law, and Argument. DordrechT : D. Reidel Publishing Company 1980
- SCRUTON, R., Slovník politického myšlení, prel. P. Pithart. Brno: Atlantis, 1999. 187 s, ISBN 8071081841
- VEČEŘA, M. - GERLOCH, A. - SCHLOSSER, H. – BERAN,K. – RUDENKO,S. Teória práva, 3, vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2009. 344 s. ISBN 978-80-89447-04-6
- VEČEŘA, M., Spravedlnost v právu, Brno : Masarykova univerzita Brno, 1997, 182s ISBN 80210164

Vývoj verejnej správy na území Slovenska do roku 1918

Development of public administration in Slovakia in 1918

JUDr. Tomáš Chovanec[1]

Abstrakt:
Príspevok s názvom „Vývoj verejnej správy na území Slovenska do roku 1918“ objasňuje historicko-právne aspekty vývoja a kreovania verejnej správy na území Slovenska do roku 1918. Príspevok analyzuje vývoj štátnej správy i samosprávy predovšetkým ústrednú štátnu správu, miestnu štátnu správu a špecializovanú štátnu správu, alebo tiež územnú samosprávu a záujmovú samosprávu a ich vzájomné prelínanie. V historickom priereze sa zameriava na zhrnutie hlavných znakov vývoja verejnej správy na území Slovensku a Podkarpatskej Rusi.

Kľúčové slová: verejná správa, historicko-právne aspekty, vývoj, územie Slovenska

Abstract:
Post titled “The development of public administration in Slovakia after 1918," explains the historical and legal aspects of the development and of creating the public administration in Slovakia in 1918. The paper analyzes the development of national and regional government especially central government, local government and specialized public message, or even local authorities and professional associations and their mutual penetration. In the historical cross-section it focuses on the summary of the main features of the development of public administration in the territory of Slovakia and Carpathian Ruthenia.

Keywords: a public administration historical and legal aspects, development, territory of Slovakia

Úvod

V predveľkomoravskom období sa prirodzenými centrami teritoriálneho združovania staroslovienskych kmeňov na našom území stali najsilnejšie hradiská, tie boli prirodzenými strediskami hradskej sústavy. Štruktúra verejnej správy v Nitrianskom, Blatenskom, Českom a Lužickosrbskom kniežatstve ako aj v Bulharskej ríši je známa vďaka vydanému popisu tzv. bavorského geografa z roku 844, ktorá bola následne upravená v roku 882 a 893. Za základný pilier štátnej moci po konštituovaní Veľkej Moravy ako pevného štátneho celku pod byzantským vplyvom sa stala hradská sústava, ktorá sa po vpáde maďarských kmeňov v 10. storočí ako osvedčený systém správy prirodzene transformovala do komitátnej sústavy.

„Pevnú štruktúru samospráve ranouhorského štátu vtlačil až Štefan I., ktorý v ekonomicko-správnom a vojenskom členení bezprostredne nadviazal na staroslovienskú hradskú sústavu. O tom svedčí nielen prevzaté názvoslovie správnych inštitúcií, ale aj názvy samotných komitátov, ktoré sa kryli s pôvodnými historickými názvami hradísk. Komitát sa členil na zväčša pôvodne staroslovienske hradné španstvá na čele s dvorskými špánmi.“[2]

---

[1] externý doktorand, Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
chovanec.tomas@gmail.com

[2] *Skaloš, M.: Historicko-právny pohľad na verejnú správu na území Slovenska a na území súčasnej Českej republiky. In zborník z konferencie Reforma verejnej správy na Slovensku. Žilina: ŽSK, 2007, s. 18*

Vývoj verejnej správy na území Slovenska do roku 1848
Šľachtické stolice

„Počiatky územnosprávnej stoličnej organizácie, ktorá sa stala neskôr pre Uhorsko typická, súvisia s uplatňovaním súdnych právomoci nad vidieckou šľachtou. Pôvodne ich počas ciest po kráľovstve vykonával osobne sám panovník. Neskôr ho v tejto činnosti zastupoval formou tzv. palatínskych kongregácií palatín. K palatínovi sa volili z radov miestnej šľachty prísediaci, samosudcovia.“[3]

V prvej polovici 13. storočia dochádza k nárastu právnych problémov a tým vzniká aj všeobecná potreba ich riešenia na súdoch z dôvodu zvýšeniu počtu príslušníkov stredných a nižších vrstiev šľachty. Na uhorskom vidieku začínajú pôsobiť sudcovia, ktorých si spravidla po štyroch volili zo svojho stredu šľachtické pospolitosti žijúce v rámci jednotlivých hradských, niekde i dvorských španstiev. Na samostatných súdoch (súdnych stoliciach) vykonávali novonadobudnuté právomoci spoločne, hlavne do ich kompetencie prislúchali spočiatku civilné spory šľachticov.

„V dôsledku úpadku kráľovského patrimónia a s ním súvisiaceho rozkladu organizácie hradských španstiev došlo čoskoro po vzniku šľachtických súdnych stolíc k rozšíreniu ich dosahu aj na nešľachticov. Poddaných, nad ktorými mali prvostupňovú jurisdikciu zemepáni, začali súdiť hlavne v trestných veciach. To bol počiatok postupného procesu súdnych a napokon aj verejnosprávnych právomoci z rúk kráľovskej správy hradských španstiev do výkonu šľachtických autonómnych pospolitostí. Uvedený proces vyvrcholil počas 14. a v prvej polovici 15. storočia. Jeho výsledkom bol úplný zánik ustanovizne hradského španstva a jeho nahradenie novou samosprávnou inštitúciou šľachtickej (zemianskej) stolice.“[4]

„Koncom 13. storočia sa hradskí špáni aj so zvyškom ich súdnych kompetencií, stali predsedami stoličných súdov. Od polovice 19. storočia sa v slovenčine pre nich zaužívalo pomenovanie župani, župan. V latinčine zostal po celý čas termín comes. resp. comes comitatus.“[5]

Stoliční slúžni pôsobili síce aj v novovekom období ako členovia najvyšších stoličných orgánov a to hlavne v rámci stoličného súdu, ale ťažisko ich úradnej činnosti bolo v nimi spravovaných slúžnovských okresoch. Možno dokonca povedať, že počet slúžnych v stolici závisel od toho, na koľko okresov bolo rozdelené jej územie. Pohyboval sa medzi dvoma až šiestimi, niekde ich bolo dokonca až osem. Slúžny predstavovali výkonný orgán stoličnej samosprávy a zároveň plnil aj niektoré úlohy štátnej správy. V dôsledku nárastu množstva verejnosprávnych úloh a s nimi spojenej administratívnej agendy dochádzalo k potrebe ďalšieho členenia slúžnovských okresov na ešte menšie obvody.

„V jednom slúžnovskom okrese boli priemerne dva až tri. Stolica ich zverovala do starostlivosti novým samosprávnym funkcionárom, ktorí boli vo výkone svojich povinnosti podriadení slúžnemu. Preto sa aj nazývali podslúžni (vicejudex nobilium; vicejudhum). Titul slúžneho sa v dôsledku toho upravil do podoby hlavný slúžny (supremus judlium).“[6]

---

[3] *Skaloš, M.: Historicko-právny pohľad na verejnú správu na území Slovenska a na území súčasnej Ćeskej republiky. In zborník z konferencie Reforma verejnej správy na Slovensku. Žilina: ŽSK, 2007, s. 18*

[4] *Skaloš, M.: Historicko-právny pohľad na verejnú správu na území Slovenska a na území súčasnej Českej republiky. In zborník z konferencie Reforma verejnej správy na Slovensku. Žilina: ŽSK, 2007, s. 18*

[5] *Sokolovský, L.: Prehľad dejín verejnej správy na území Slovenska II. (od roka 1526 do roku 1918). Bratislava: Metodické centrum, 1996, s. 30-31*

[6] *Sokolovský, L. Prehľad dejín verejnej správy na území Slovenska II. (od roka 1526 do roku 1918). Bratislava: Metodické centrum, 1996, s. 22*

Jozefínske stolice

„V rokoch 1784 až 1785 Jozef II. rozčlenil Uhorsko do desiatich administratívnych dištriktov a podriadil im stolice v ich obvodoch. Do vedenia dištriktov postavil splnomocnených kráľovských komisárov, ktorým zveril zároveň aj právomoci županov. Na čelo stolíc postavil ním menovaných podžupanov. Zrušil generálne kongregácie a tým fakticky zlikvidoval ich autonómny charakter. Namiesto prepustených samosprávnych funkcionárov zriadil aparát štátnych úradníkov, ktorých zasa menovali dištriktuálni komisári.“[7] Od stoličnej verejnej správy oddelil súdnictvo a zredukoval počet stolíc. Riadiace zložky vojenskej a finančnej správy sústredil do centier dištriktov. Na Slovensku mali sídla tri jozefínske dištrikty: nitriansky, banskobystrický a košický. V roku 1790 krátko pred svojou smrťou bol Jozef II. prinútený celú ním zavedenú verejnosprávnu reformu zrušiť a v zapätí ju v plnom rozsahu a s pôvodnými kompetenciami nahradili štruktúry obnovenej šľachtickej samosprávy, ktoré v tradičnej podobe pretrvali až do roku 1848.

Vývoj verejnej správy na území Slovenska od roku 1848 do roku 1918
Verejná správa v období 1848 – 1867

V roku 1848 dochádza ku zmenám v samosprávnom usporiadaní stolíc, ktoré upravoval hlavne zákonný článok 16, na jeho základe sa zrušil ich výlučne stavovský charakter. Prejavilo sa to tým, že právo účasti na hlavnom stoličnom zhromaždení dostali okrem šľachticov aj nešľachtickí zástupcovia vysielaní z miest a dedín. Spravidla išlo o obecných richtárov a notárov.

Jeden z najvýznamnejších slovenských historikov 2. polovice 19. storočia kňaz a tajomník Matice Slovenskej František Víťazoslav Sasinek v roku 1869 uviedol do odbornej terminológie spisovného jazyka termín župa. Od tohto obdobia sa najmä v kruhoch našej národne uvedomelej inteligencie začalo toto slovo šíriť a uplatňovať aj ako synonymum pre vtedy existujúce stolice, do administratívnosprávneho používania sa termín župa dostal až v januári 1919.

„Po roku 1849 stolice nahradili tzv. civilné či bachovské dištrikty (kraje), ktoré bezprostredne nadviazali na neúspešný pokus Jozefa II., namiesto šľachtickej samosprávy ich riadili v rokoch 1849-1860 kvalifikovaní úradníci vymenovaní ministrom vnútra. Vedúci funkcionári civilných administratívnych dištriktov mali titulatúru hlavných županov. Civilné administratívne dištrikty pozostávali zo stolíc. Z teritoriálneho hľadiska zodpovedali stolice, okrem niektorých nutných úprav, v podstate historickému členeniu nášho územia. S výnimkou Bratislavy a Košíc, ktoré mali osobitné správne postavenie, spadali pod právomoc stolíc všetky mestá a obce. Hlavnými úradníkmi v stoliciach boli stoliční náčelníci. Vykonávali príkazy hlavných županov a zodpovedali za vedenie poštátnenej stoličnej administratívy. Stolice sa ďalej členili na okresy.“[8]

---

[7] *Skaloš M.: Historicko-právny pohľad na verejnú správu na území Slovenska a na území súčasnej Českej republiky. In zborník z konferencie Reforma verejnej správy na Slovensku. Žilina: ŽSK, 2007, s. 19*

[8] *Sokolovský, L. Prehľad dejín verejnej správy na území Slovenska II. (od roka 1526 do roku 1918). Bratislava: Metodické centrum, 1996, s. 15-16*

Verejná správa v rokoch 1867 – 1918

Verejnú správu v Uhorsku v rokoch 1867-1918 predstavovali staré municípiá a obecná správa. Pred vznikom Československa boli na Slovensku dva druhy municípií a to stoličné municípiá (komitáty, stolice ,župy) amestské municípiá (mestá postavené na úroveň žúp). Municípiá sa líšili svojou organizáciou, avšak právne postavenie mali rovnaké. Najnižší stupeň verejnej správy a súčasne miestnej samosprávy v Uhorsku a tým aj na Slovensku v rokoch 1867 až 1918 predstavovali mestá a dediny, ktoré vykonávali svoje právomoci v zmysle zákonov o obecnom zriadení. Samostatne si riešili svoje interné záležitosti, vykonávali zákonné, vládne a municipálne právne normy a pokyny a ich nadriadeným orgánom boli municípiá. Rozdeľovali sa do troch právnych kategórií a to mestá so zriadenou radou, veľké obce a malé obce.

Komitáty sa delili na okresy, na čele ktorých stáli vrchní slúžni a slúžni, ktorí boli municipálnymi úradníkmi. Mestá s regulovaným magistrátom podliehali komitétom a každé také mesto tvorilo zvláštny správny okres. Mestské municípiá neboli počítané medzi obce. Boli vyňaté z územia komitátu a podriadené priamo ministrovi vnútra. Mestá s regulovaným magistrátom boli vyňaté z územia okresu a podriadené priamo komitátu. Ostatné dve kategórie obcí, veľké obce a malé obce podliehali komitátom.[9]

Mocensko-politické aspekty utvárania verejnej správy v ČSR

Skutočnosť, že pri výklade vývoja verejnej správy je potrebné metodicky postupovať zásadne podľa jednotlivých rezortov, so sebou prináša určité nebezpečenstvo atomizácie. Celkový vývoj správy a jeho hlavné tendencie by tak mohli zaniknúť v záplave faktov. V charakteristike a v texte o hlavných správnych odvetviach - o všeobecných úradoch politickej správy, o policajnej správe, o súdnictve a justičnej správe a o územnej samospráve venujeme otázkam celkového vývoja čiastočnú pozornosť. Napriek tomu však bude nutné pozrieť sa najskôr na určitú odlišnosť prvorepublikovej správy od správy v habsburskej monarchii a na hlavné rysy, ktoré boli spoločné všetkým správnym odvetviam predmníchovskej a tzv. druhej republiky,[10] prípadne zdôrazniť niektoré skutočnosti, ktoré budú podrobnejšie objasnené na príslušnom mieste v ďalších kapitolách.

Československá republika prevzala tzv. recepčným zákonom - prvým zákonom, ktorý prijal Národný výbor už 28. októbra 1918 a publikoval ho neskôr pod č. 11/1918 Zb. z. a n. celý právny poriadok a správny systém jednak Predlitavska pre české krajiny, jednak Zalitavska pre Slovensko a Podkarpatskú Rus. Snahou prvej vlády po páde monarchie bolo zachovať za každú cenu právnu kontinuitu a právny stav a chod štátneho aparátu. V recepčnom zákone sa stručne ale zreteľne hovorí, že „všetky doterajšie krajinské a župné zákony a nariadenia zostávajú zatiaľ v platnosti“ a „všetky úrady samosprávne, štátne a župné, ústavy štátne, zemské, okresné, župné a obecné sú podriadené Národnému výboru a zatiaľ úradujú a konajú podľa doposiaľ platných zákonov a nariadení.“[11]

Československá republika však bola produktom revolučného hnutia proti monarchii. Revolučnosť týchto rokov sa prejavila i na celkovej organizácii a duchu verejnej správy novovzniknutého československého štátu.[12]

---

[9] *Cihlář, M.: K vývoji státní správy v ČSR. Praha: Orbis, 1953*
[10] *Kliment, J. – Zeis, E.: Československé správní řízení. Praha: Linhart, 1937*
[11] *Čl. 3 Zákon č. 11/1918 Zb. z. a n. Recepčný zákon*
[12] *Laštovka, K.: Československé správní právo. Část zvláštní. I. diel. Praha: Melantrich, 1936, s. 337*

Druhé obdobie začína na konci 20. rokov a končí na začiatku 30. rokov a zahŕňa takmer celú prvú republiku. Tretie - veľmi krátke obdobie - tvorí necelého pol roka existencie tzv. druhej republiky. V tomto období dochádza predovšetkým k štátoprávnym zmenám a k faktickému pretvoreniu ČSR na spolkový štát a pripravuje sa premena štruktúry štátneho aparátu a územnej samosprávy, ktorá znamená priblíženie k talianskemu alebo nemeckému systému.

Skôr však, než sa pozrieme na vývoj štátnej správy v týchto troch obdobiach, venujeme pozornosť tým hlavným rysom verejnej správy, ktoré ju odlišovali od správy v habsburskej monarchii a boli charakteristické pre celú predmníchovskú republiku. Rysom, ktorý najvýraznejšie vystupuje navonok už od samého počiatku Československej republiky, je všeobecné spolitizovanie verejnej správy. Prepolitizovanie verejného života, straníctvo a vplyv politických strán sa prejavili i vo verejnej správe. Pre prvú republiku nie je už typický apolitický byrokrat, ale byrokrat, ktorý má vo vrecku jednu alebo viac legitimácií rôznych politických strán. Koaličné vládne strany si medzi seba rozdelili jednotlivé rezorty, pričom niektoré odvetvia verejnej správy sa stali takmer výlučnou doménou jednej politickej strany. Došlo tak k určitému rozdeleniu mocenských sfér vo verejnej správe medzi jednotlivými vládnymi stranami. Socialistické strany už v prvej etape, keď ešte boli najpočetnejšou politickou skupinou v štáte, pripustili, aby najdôležitejší rezort, t. j. ministerstvo vnútra a tým celú sústavu úradov politickej správy, ovládli agrárnici. Takmer výlučný vplyv mali agrárnici na celý systém poľnohospodárskej správy, počnúc ministerstvom poľnohospodárstva a končiac poľnohospodárskymi radami a ostatnými dobrovoľnými záujmovými organizáciami. Strana českého veľkokapitálu národnej demokracie držala vždy, keď bola súčasťou vládnej koalície, vo svojich rukách ministerstvo priemyslu, obchodu a živností. Doménou socialistických strán, predovšetkým sociálnej demokracie, sa stala opäť oblasť sociálnej správy a jej ústredný orgán ministerstvo sociálnej starostlivosti. Socialistické strany mali rozhodujúci vplyv v samosprávnych orgánoch nemocenských a iných sociálnych poisťovní, ich prvenstvo v štátnych orgánoch sociálnej správy nebolo však už také nesporné. Do funkcií odborových prednostov a iných vysokých ministerských úradníkov začali byť dosadzovaní priami politickí exponenti koaličných strán. Nie je možné hovoriť priamo o pravidle, avšak napr. v ministerstve poľnohospodárstva pôsobili niektorí vysokí byrokrati, ktorí boli pred prevratom zamestnancami agrárnej strany vo funkcii tajomníkov. Niektorí vysokí úradníci ministerstva vnútra sa politicky exponovali v agrárnej strane a pod.

Mnoho vysokých štátnych úradníkov získalo poslanecké a senátorské mandáty za rôzne politické strany. Popri starých apolitických rakúskych byrokratoch bez politického presvedčenia a straníckej príslušnosti môžeme tak pozorovať nárast počtu byrokratov s politickou legitimáciou vo vrecku, a to i byrokratov, ktorí sú príslušníkmi socialistických strán.[13] Predovšetkým táto skutočnosť bola za starého Rakúska úplne vylúčená, teraz so vstupom socialistických strán do vlády nastáva príliv ich politických príslušníkov i do štátneho aparátu. Je však pravda, že do rozhodujúcich odvetví verejnej správy, ako bola politická a policajná správa, príp. správa hospodárska, zasahoval ich vplyv len veľmi málo a sústreďoval sa predovšetkým na sociálnu, príp. i školskú správu.[14]

Druhým výrazným rysom verejnej správy po prevrate je jej demokratizácia. Nemožno však podliehať vtedajšej oficiálnej vládnej propagande, ktorá význam tejto demokratizácie úmyselne zveličovala, a je nutné vidieť, že išlo o demokratizáciu obmedzenú a nedôslednú,

---

[13] *Cihlář, M.: K vývoji státní správy v ČSR. Praha: Orbis, 1953*

[14] *Matějka, J.: Principy organizace veřejné správy. Praha: Nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1938*

ktorá nešla tak ďaleko, ako by pri dôslednom vykonaní národnej a demokratickej revolúcie ísť mohla. Najvýraznejšie sa demokratizácia verejnej správy prejavila v najnižšom stupni územnej samosprávy, t. j. v obecnej samospráve. Do jej orgánov sa v roku 1919 po prvýkrát volilo na základe všeobecného, priameho, rovného a tajného hlasovacieho práva. Ani tu však nebola demokratizácia úplne dôsledná, ako o tom svedčia inštitúcie obecných finančných komisií. Na druhej strane došlo prakticky k odstráneniu okresnej a zemskej samosprávy menovaním správnych komisií a výborov. Na prvý pohľad bude vyzerať paradoxne, keď povieme, že určitá demokratizácia sa prejavila i v tom, že orgány okresnej a zemskej samosprávy neboli volené, ale menované. V skutočnosti však tomu tak je, lebo staré volebné poriadky, ktoré boli stále v platnosti, predpisovali do týchto samosprávnych orgánov voľby podľa zastaraných a nedemokratických záujmových kúrií, zatiaľ čo zloženie menovaných okresných správnych komisií a zemského správneho výboru bolo determinované zastúpením politických strán na príslušnom okrese a v zemi.

Demokratický volebný poriadok do obcí z roku 1919 pri menovaní správnych komisií a správneho výboru tak umožnil, že ľavicové a menšinové strany po prvýkrát prenikli do obecných a ostatných samosprávnych orgánov. Hlavným cieľom však bolo zachovanie neporušeného štátneho aparátu. Neboli to len národné výbory, ktoré udávali určitý revolučný charakter verejnej správe v prvých mesiacoch po vzniku Československej republiky. Boli to i ostatné menej známe občianske zbory, ktoré vznikli väčšinou koncom roku 1918, t. j. v období, keď sa už prikročilo k likvidácii národných výborov. Na tieto zbory boli prenesené niektoré úlohy verejnej správy. Medzi ne je nutné zarátať najmä okresné demobilizačné výbory, ktoré boli vybavené rozsiahlou rozhodovacou kompetenciou a neboli len obyčajnými poradnými občianskymi zbormi. Ďalej to boli hospodárske rady, ktoré pôsobili v odbore ministerstva pre zásobovanie ľudu. V oblasti pôsobnosti tohto ministerstva došlo predovšetkým vplyvom prvého ministra Vrbenského k najdôslednejšiemu vybudovaniu demokratickej správy, na ktorej sa od najnižšiu po najvyššiu inštanciu podieľalo v rozsiahlej miere priamo občianstvo. V prvej inštancii to boli miestne, ďalej okresné a zemské (krajinské) hospodárske rady a pri ministerstve bola vybudovaná tzv. občianska kontrola. Vo všetkých týchto zboroch bola zaručená prevaha spotrebiteľov, a tým fakticky socialistických strán.

Hospodárske rady pôsobili síce ako poradné zbory, domáhali sa však veľmi vehementne priznania práva exekutívy a zasahovali do celého radu nielen zásobovacích a hospodárskych ale i politických otázok.[15] Národné výbory, okresné demobilizačné výbory a hospodárske rady (prípadne aj bytové úrady, ktoré vznikli na základe zákona o zaberaní bytov) boli orgány, ktoré si nemožno v systéme správy habsburskej monarchie vôbec predstaviť. Všetky tieto novovzniknuté inštitúcie boli produktom revolučného boja proti monarchii, ktorých existenciu vláda tolerovala, pokiaľ k tomu bola politickými pomermi prinútená. Po opadnutí revolučnej vlny tieto orgány boli zreorganizované a eliminované. V súvislosti s nemeckým iredentistickým pučom a s pokusom o odtrhnutie českého pohraničia od ČSR došlo v jednotlivých častiach pohraničného územia k vytvoreniu zvláštnych správnych orgánov nemeckej menšiny. Tieto orgány ukončili svoju činnosť po potlačení nemeckého puču.

[15] *Hexner, E.: Moderná veřejná správa, Praha: Nákladem České společnosti nárohospodářské, 1936*

Utváranie verejnej správy na Slovensku a Podkarpatskej Rusi po vzniku ČSR

„Úplne odlišná organizácia verejnej správy existovala na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Tu bol cudzí dualizmus správy, t. j. politická správa vykonávaná štátnymi úradmi na jednej a územná samospráva na druhej strane.“[16] Všetku politickú správu tu zásadne obstarávali samosprávne korporácie, tzv. municípia a v istom smere aj obce. Len pre obstarávanie jednotlivých určitých agend politickej správy boli zriadené zvláštne štátne orgány, ťažisko politickej správy však spočívalo na municípiach. Pritom sa rozoznávali dva druhy municípii: komitáty (stolice, župy) a mestá s právom municipálnym. Každý komitát tvoril správne územie a v jeho obvode sa vzťahovala pôsobnosť komitátu na všetky obce. Z komitátneho obvodu boli však vyňaté mestá s právom municipálnym, ktoré na svojom území vykonávali tie isté práva ako komitát. Municípia, t. j. komitáty a mestá s právom municipálnym, boli podriadené priamo ministrovi vnútra.

Správne územia komitátov boli potom rozdelené na okresy. Taktiež každé mesto s regulovaným magistrátom tvorilo zvláštny správny okres, podriadený správe komitátu. Municípia mali celý rad orgánov, ku ktorým patril muncipálny výbor a tzv. stály výbor. Municipálni úradníci boli väčšinou volení municípiom (na dobu šiestich rokov, alebo doživotne), a to valným zhromaždením municipálneho výboru. Len niektorých úradníkov menoval vrchný župan. Z úradníkov ústrednej správy komitátnej, zriadenej v sídle komitátu, patrili k voleným úradníkom najmä podžupan (bol prvým úradníkom komitátu, ktorý v mene municípia riadil politickú správu, v mestách s právom municipálnym, mal taktiež postavenie purkmajster), ďalej vrchný notár (bol zákonným zástupcom podžupana a tvoril spolu s notármi konceptný personál municípia), a notári, vrchný fiškál a fiškáli a predseda sirotskej stolice s prísediacimi. Z úradníkov okresnej správy, ktorí sídlili v jednotlivých okresoch, na ktoré boli komitáty rozdelené, sem patril hlavný slúžny (niekedy bol označovaný ako vrchný slúžny), ktorý bol prvým správnym úradníkom v okrese a bol podriadený priamo podžupanovi. Jeho postavenie bolo možné porovnať s postavením okresného hajtmana v českých krajinách.

Na čele každého municípia (ako komitátu, tak aj mesta s právom municipiálnym) stál vrchný župan, ktorého menoval a prepúšťal panovník. Tento však nebol orgánom municipiálnej správy, ale dôverníkom štátu. Bol podriadený priamo ministrovi vnútra. Zastupoval výkonnú moc v municípiu a stál na čele celej vnútornej správy v municípiu. Bol predsedom valného zhromaždenia municipálneho výboru, stáleho výboru i výboru správneho a bol vybavený veľmi ďalekosiahlym právom dohľadu a kontroly. Správne výbory boli zmiešanými orgánmi, ktoré sa skladali jednak zo štátnych úradníkov, jednak z úradníkov municipálnych a jednak z členov volených municipálnym výborom. Rozhodovali kolegiálnym spôsobom. Ich schôdze sa konali spravidla mesačne. Mali sa starať o jednotnosť správy v celom území minicípia, vykonávali vládne nariadenia i uznesenia municípia a dohliadali na ich výkon.

„Inštančný postup bol upravený tak, že hlavný slúžny obstarával politickú správu v I. inštancii, z jeho rozhodnutia išlo odvolanie k podžupanovi. Miestožupan bol pravidelnou II. inštanciou vo veciach politickej správy a len výnimočne obstarával niektoré agendy v I. stolici. Z jeho rozhodnutia išlo odvolanie spravidla k správnemu výboru, výnimočne k

[16] *Poničan, P.: Administratívna reforma na Slovensku. In Právny obzor, VII. 1924, s. 162*

ministerstvu. Z rozhodnutia, ktoré urobil správny výbor v I. alebo II. inštancii, išlo odvolanie na ministerstvo.“[17]

Záver

Po páde monarchie bola politická správa na Slovensku vo veľmi žalostnom stave. Väčšina maďarských úradníkov opustila svoje úrady a až do roku 1923 tu existovalo správne provizórium. Zákon č.64/1918 Zb. z. a n. z 10. decembra 1918 zrušil štátoprávne spojenie Slovenska s Uhorskom, rozpustil predchádzajúce samosprávne organizácie (mestské a obecné výbory) a zveril ich právomoc komisiám ustanoveným vládnym zmocnencom. Na druhej strane ponechal zatiaľ v úradoch všetkých štátnych a samosprávnych hodnostárov za predpokladu, že zložia sľub poslušnosti ČSR. Na území Slovenska bolo v tejto dobe 17 komitátov a 4 mestá s právom municipiálnym (Bratislava, Košice, Komárno a Banská Štiavnica). Bezprostredne po vzniku ČSR boli vykonané v tejto organizácii čiastočné úpravy. Podstatnejšie zmeny spočívali v tom, že funkcia vrchného župana a podžupana bola zrušená a pre jednotlivé komitáty menoval minister s plnou mocou pre správu Slovenska županov, ktorí mali pôsobnosť oboch zrušených hodnostárov. Skutočnosť, že v politickej správe Uhorska nebolo ani jedného úradníka slovenskej národnosti, sa prejavila v tom, že medzi 17 županmi boli 4 kňazi, 2 lekári a 1 statkár. Župan bol povinný rozpustiť municipálny výbor a namiesto neho menovať administratívny výbor, ktorý pozostával z 10 úradníkov a 15 ďalších členov menovaných županom z obyvateľov župy. Administratívny výbor obstarával pôsobnosť jednak správneho výboru, jednak skoršieho municipálneho výboru. Je zrejmé, že obidva systémy - systém prevzatý v českých krajinách na jednej a na Slovensku a Podkarpatskej Rusi na druhej starne - spočívali na úplne rozdielnych základoch. Z dôvodu jednotnosti a nedeliteľnosti štátu bolo preto nutné vykonať zjednotenie politickej správy, a tak už v prvom roku samostatnej ČSR sa objavila myšlienka župného zriadenia, ktorá bola 29. februára 1920 vyjadrená zákonom.

Použitá literatúra:

- Bobek, B.: Nová organizace politické správy. In Obzor národohospodársky, XXXII., 1927, s. 72-89.
- Cihlář, M.: K vývoji státní správy v ČSR, Praha: Orbis, 1953, 433 s.
- Hexner, E.: Moderná veřejná správa. Praha: Nákladem České společnosti národohospodářské, 1936, 17s.
- Kliment, J. - Zeis, E.: Československé správní řízení, Praha: Linhart, 1937, 874 s.
- Laštovka, K.: Československé správní právo. Část zvláštní. I. diel, Praha: Melantrich, 1936, 377 s.
- Laštovka, K.: Zákon župní, I. díl. Bratislava: Právnická Jednota, 1925, 223 s.
- Matějka, J.: Pricípy organizace veřejné správy. Praha: Nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1938, 107 s.
- Poničan, P.: Administratívna reforma na Slovensku. In Právny obzor, VII. 1924, s. 161-173.
- Skaloš M.: Historicko-právny pohľad na verejnú správu na území Slovenska a na území súčasnej Českej republiky. In zborník z konferencie Reforma verejnej správy na Slovensku. Žilina: ŽSK, 2007, ISBN: 978-80-969673-6-0, s. 17-20.

[17] *Bobek, B.: Nová organizace politické správy. In Obzor národohospodársky, XXXII. 1927, s. 84*

- Sokolovský, L.: Prehľad dejín verejnej správy na území Slovenska II. (od roka 1526 do roku 1918), Bratislava: Metodické centrum, 1996, 33 s.
- Zákon č. 11/1918 Zb. z. a n. Recepčný zákon

Eugenika a ľudské práva

Eugenics and Human Rights

JUDr. PhDr. Lilla Garayová[1]

Abstrakt:
Vyšľachtenie dokonalého človeka. Táto myšlienka sprevádza dejiny ľudstva od čias Platóna, cez Campanellu, nemeckých nacistov až po súčasných genetikov. Vo svojej extrémnej podobe znamenala sterilizáciu, či úplnú elimináciu konkrétnych skupín ľudstva. Reálnym prejavom tejto myšlienky je eugenika. Pre niektorých je to nič nehovoriace, neutrálne slovo, pre iných však predstavuje cestu vedúcu do pekla genocídy, existujú však i ľudia, pre ktorých to znamená ideálny spôsob ako zlepšiť súčasné životné podmienky. Práve táto kontroverzia, strach, predsudky a možnosti, ktoré slovo eugenika ukrýva, z nej urobia niečo fascinujúce.

Kľúčové slová: eugenika, ľudské práva, genetika, bioetika

Abstract:
Breeding the perfect man. This idea has accompanied the history of mankind ever since the times of Plato, through Campanella, the German nazis, to contemporary genetics. In its most radical form it meant sterilization, or even the complete elimination of certain groups of humanity. The concrete manifestation of this idea is eugenics. For some it is an unimportant, neutral word, while others see it as the path leading to the hell of genocide – then there are those, who see it as a way of improving our current living conditions. It is this controversy, fear, prejudice and the possibilities this word entails, that make it so very fascinating.

Key words: eugenics, human rights, genetics, bioetics

Úvod

Slovo eugenika má viacero rôznych definícií. Veľmi často býva označovaná za vedu či aplikovanú vedu, filozofický smer ale aj ako sociálne hnutie. Aplikácia eugenických opatrení sa modifikovala s vedeckým a spoločenským rozvojom. Moderná humánna biotechnológia otvorila novú dimenziu starej myšlienky o vyšľachtenie dokonalého človeka.

Eugenika pochádza zo spojeniu gréckych slov eu (dobrý) a genos (rod, rasa). Ide o sociálnu vedu, ktorá najmä využíva poznatky z oblasti genetiky a v úmysle aplikovať ich pri cielenej reprodukcii ľudského druhu, s ambíciou vylepšiť určité dedičné vlastností človeka. Encyclopædia Britannica definuje eugeniku, ako vedu zaoberajúcu sa zlepšovaním dedičných vlastností ľudskej rasy alebo ľudského druhu, a to predovšetkým prostredníctvom kontroly rozmnožovania[2]. Podľa Slovenského slovníku cudzích slov eugenika je „náuka o dedičnosti orientovaná na zlepšovanie dedičného základu populácie“.[3] V najširšom ponímaní ide o skvalitneniu ľudského genofondu – o tzv. organické zlepšenie rasy. V užšom ponímaní sa však vzťahuje len na konkrétnu sociálnu teóriu, ktorého zakladateľom bol Francis Galton,

[1] Ústav verejného práva, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy, interná doktorandka
garay.lilla@gmail.com

[2] Encyclopædia Britannica. Eugenics. [online] Dostupné na internete 20.4.2016: http://www.britannica.com/EBchecked/topic/195069/eugenics

[3] Brukker, G. a Opatíková, J. (2006). Veľký slovník cudzích slov. Bratislava: Robinson

koncom devätnásteho storočia s cieľom vylepšiť dedičné vlastnosti ľudstva. Ďalšia definícia charakterizuje pojem eugenika ako „štúdium alebo presvedčenie o možnosti zlepšiť kvality ľudského druhu alebo ľudskej populácie, hlavne spôsobmi ako je znižovanie reprodukcie osôb s genetickými poruchami alebo nežiaducimi dedičnými vlastnosťami a zvyšovanie reprodukcie osôb so žiaducimi dedičnými vlastnosťami“.[4]

Okrem veľkého množstva definícií existuje taktiež nespočetné množstvo koncepcií a podtypov eugeniky. Najčastejšie sa delí na pozitívnu a negatívnu eugeniku. Pozitívna eugenika má za cieľ, aby sa zlepšil ľudský genetický kapitál, teda aby ľudia s hodnotnými vlastnosťami (zdravie, inteligencia, mravnosť, morálny charakter) mali viac detí. Negatívna eugenika, ktorej cieľom je, aby ľudia s tzv. nežiaducimi vlastnosťami mali menej detí. Ďalšie významné koncepcie rozdeľujú eugeniku na klasickú a modernú eugeniku. Klasická eugenika nezasahuje priamo do reprodukčných procesov, má za cieľ vylepšiť genofond ľudstva aplikáciou podobných metód, aké sa používajú na šľachtenie zvierat a rastlín. Moderná eugenika využíva k dosiahnutiu tých istých cieľov, ako má klasická eugenika nové biotechnologické metódy, ako umelé oplodnenie darcom, prenatálna analýza genetických chorôb, oplodnenie in vitro, genetické inžinierstvo, implantácia nových génov, selekcia embrya, klonovanie atď.

Obrovský pokrok a búrlivý rozvoj v humánnej biotechnológií otvoril nové dimenzie starej koncepcii o vyšľachtení ľudského druhu, s čím súčasne však vznikol nový okruch bioetických otázok a otvorilo sa množstvo pandoriných skriniek. Právo, ako ars boni et aequi sa nemôže tejto problematiky vyhnúť. Práve z tohto dôvodu považuje autorka tohto článku za mimoriadne dôležité, aby sme sa zaoberali s bioetikou a eugenikou aj v rámci právnej vedy – ktoré sú predmetmi interdisciplinárneho záujmu – a pouvažovali nad budúcim možným vývojom právnej úpravy.

1 Eugenika a právo

Pojem eugenika je v súčasnosti poznačený množstvom predsudkov, je to však veľmi dôležité, aby sme nepristupovali k tejto problematike so skepsou minulosti. Ide o aktuálny problém, ktorý je veľmi úzko prepojený s vedeckým pokrokom a moderné vedecké poznatky vyžadujú moderné právne riešenia. Síce eugenická legislatíva existovala i v minulosti, v súčasnej podobe by to malo predstavovať dynamický a komplexný prístup k biomedicínskym výskumom.

1.1 Eugenické zákonodarstvo v minulosti

Eugenická legislatíva súvisí najmä s predvojnovým nacistickým Nemeckom, ktorého celá politika bola presiaknutá eugenikou. Hlavným cieľom bolo vyrovnať sa so stratou obyvateľstva v dôsledku prvej svetovej vojny a zaistiť reprodukciu rasovo, telesne i duševne „vyhovujúcich“ občanov.

Najdôležitejším právnym prameňom rasovej legislatívy v Tretej ríše boli Norimberské rasové zákony. Išlo o sústavu dvoch ústavných zákonov prijatých v 15. septembra 1935 na zasadaní Ríšskeho snemu v Norimbergu, ktoré sa týkali občianstva a nemeckého pôvodu občanov, v širšom zmysle aj nasledujúce nemecké zákonné úpravy a vykonávacie predpisy obsahujúce nástroje na perzekúciu tzv. „rasovo menejcenného obyvateľstva“.

[4] Universalium. (2010). eugenics. [online] Dostupné na internete 20.4.2016: http://universalium.academic.ru/111533/eugenics

Prvý zákon, Zákon o ríšskom občianstve, stanovil, že občanom Ríše môže byť len občan s nemeckou alebo "príbuznou krvou", ktorý je schopný dokázať, že je ochotný verne slúžiť nemeckému národu.[5] Židia ním následne stratili všetky svoje politické a občianske práva. Do roku 1943 bol zákon doplnený trinásťkrát, týmto postupne dochádzalo k zbaveniu všetkých občianskych práv pre Židov. Židia sa stali "Staatsangehörige" (štátni príslušníci), zatiaľ čo árijskí Nemci boli označovaní ako "Reichsbürger" (ríšski občania). Hans Globke, jeden z autorov Norimberských rasových zákonov vyhlásil: *„Národný socializmus popiera teórie založené na rovnosti všetkých ľudí a na takmer neobmedzenej slobode jednotlivca tvárou v tvár štátu. Podporujeme tvrdé, avšak nevyhnutné uznanie princípu nerovnosti medzi ľuďmi daného prírodnými zákonmi.“*[6] Druhý zákon, Zákon o ochrane nemeckej cti a krvi, zakázal uzatvárať manželstvá medzi Nemcami a Židmi. Židovským domácnostiam bolo zakázané zamestnávať nemeckých služobníkov. Židom bolo tiež zakázané vyvešiavať ríšsku štátnu vlajku alebo používať jej farby. Na území Slovenskej republiky vzniklo vládne nariadenie č. 198/1941 Slov. z., tzv. židovský kódex, ktorý síce v prevažnej miere kopíroval nemecké protižidovské zákony, bol však oveľa precíznejší a prísnejší ako norimberské rasové zákony. Židia boli definovaní na náboženskom i na etnickom princípe. Osoby spĺňajúce definíciu Žida boli pozbavené viacerých základných práv, všetkého nehnuteľného a časti hnuteľného majetku, vzťahovala sa na nich pracovná povinnosť. Židovský kódex ucelene uzákoňoval komplexnú negáciu právnej subjektivity židov.

Okrem rasového zákonodarstva, do eugenickej legislatívy patrili i ďalšie zákony, ako napríklad zákon o prevencii dedične zaťaženého potomstva, ktorý bol prijatý v roku 1933 a ktorý presne vymenoval dôvody na sterilizáciu a zakazoval sterilizáciu z iných nededičných dôvodov. Takzvané sterilizačné dôvody na základe zákona boli: 1. vrodené mentálne vady, 2. schizofrénia, 3. manickodepresívna duševná porucha, 4. dedičná epilepsia, 5. dedičná hluchota, 6. dedičná slepota, 7. dedičná Huntingtonova choroba; 8. akékoľvek iné ťažké dedičné deformácie, 9. chronický alkoholizmus.[7] Zákon taktiež zaviedol povinnú kastráciu sexuálnych zločincov a povinné interrupcie pre nositeliek dedičných chorôb. Odhadovaný počet nútených sterilizácií uskutočnených kvôli tejto legislatíve je v rokoch 1934 až 1945 okolo 250 000.

Okrem negatívnej eugenickej legislatívy však miestami existovali i pozitívne opatrenia. Na tomto mieste by som chcela vyzdvihnúť tzv. projekt Lebensborn (prameň života), ktorého rodinnoprávne a reprodukčné opatrenia mali za cieľ dosiahnuť Platónovu utópiu. Platón bol presvedčený, že ľudské utrpenie by sa dalo odstrániť ideálnejším spôsobom a systémom vlády, ktorá by vyžadovala, aby niektoré spontánne a prirodzené ľudské aktivity, ako aj reprodukcia a samotná sexualita, boli podriadené centrálnemu plánovaniu. Základom eugeniky v Platónovom ponímaní je teda riadený pohlavný styk.[8] Projekt Lebensborn podporoval práve takéto centrálne plánovanie vládou množstvom rodinnoprávnych oprávnení. Obsahoval pomoc veľkým rodinám vo forme grantov, takisto ako daňové opatrenia ktoré mali za cieľ zmierniť záťaž, ktorá padla na rodiny s viacerými deťmi. Daň z príjmu predstavovala 16% pre slobodného muža, 10% pre ženatého a táto sadzba sa znižovala po narodení každého dieťaťa.[9] Otcom a zakladateľom myšlienky Lebensborn bol Heinrich Himmler tajným rozkazom v roku 1935. Prvý z domovov projektu Lebensborn bol otvorený v roku 1936 v

[5] § 2. ods. 1. zákona o ríšskom občianstve, 1935
[6] Coonzová C.: Svědomí nacizmu. Columbus, Praha 2009, s. 200.
[7] Stoddard L.: Into the darkness – Nazi Germany today. A project Gutenberg of Australia ebook. May 2003. (chapter XVI). dostupná na: http://gutenberg.net.au/ebooks03/0300731.txt
[8] Lajkep T.: Cesty eugeniky. Medicínska etika a Bioetika. číslo 8/2001, s. 6
[9] Stoddard L.: Into the darkness – Nazi Germany today. A project Gutenberg of Australia ebook. May 2003. (chapter XVI). dostupná na: http://gutenberg.net.au/ebooks03/0300731.txt

nemeckej obci Steinhöring, po čom nasledovalo mnoho ďalších domovov. Ich originálnym účelom bolo ponúknuť možnosť „rasovo čistým árijským“ ženám porodiť deti v tajnosti. Pôvodne využívali tieto služby nevydaté ženy, neskôr však aj vydaté ženy, ktoré chceli v tajnosti porodiť nemanželské dieťa. Tieto domovy ponúkli možnosť matkám zbaviť sa všetkých rodičovských práv a povinností, s tým, že sa dieťa stane majetkom Schutzstaffel SS. Deti narodené v rámci tohto projektu dostali certifikát rasovej bezúhonnosti a ich nemanželský pôvod nebol zaznamenaný nikde.[10] Kým táto činnosť projektu Lebensborn prebiehala dobrovoľne, existovala i oveľa temnejšia strana, a to násilné kradnutie a germanizácia detí v centrách Lebensborn z okupovaných územiach.

Medzi eugenické opatrenia patrí aj program s krycím názvom Akcia T 4, ktorá zaviedla eutanáziu nevyliečiteľne chorých psychiatrických pacientov. Ideologickou myšlienkou v pozadí tohto opatrenia bola kniha z roku 1920, *„Súhlas k ukončeniu života, ktorý nie je hodný žiť“,* publikovaná právnikom Karlom Bindingom a psychiatrom Alfredom Hockeom. Právny podklad Akcie T 4 bol v zákone o ochrane pred dedične zaťaženým potomstvom z roku 1933.[11]

Medzi eugenické opatrenia môžeme zaradiť aj zákon, ktorý umožnil rýchly rozvod neplodných párov z roku 1938. Okrem vyššie spomenutých opatrení existovalo množstvo benefitov a dokonca vyznamenaní pre rodiny s viacerými deťmi, čo všetko malo prispieť k budovaniu zdravého, rasovo vyhovujúceho obyvateľstva.

1.2 Eugenika a ľudské práva

Vývoj ľudských práv v oblasti eugeniky by nemohol existovať bez norimberského procesu. Právny základ pre potrestanie hlavných vojnových zločincov druhej svetovej vojny sa vytvoril dohodou (tzv. Londýnska dohoda) o ustanovení medzinárodného súdneho tribunálu. Zakladajúcim dokumentom Medzinárodného vojenského tribunálu v Norimbergu bola Charta Medzinárodného vojenského tribunálu, ktorá prvýkrát v dejinách ľudstva definovala pojem medzinárodný zločin. Častokrát sa v právnej teórií stretneme s kritikou, že pojednávania prebehli na základe ex post facto práva, s čím sa porušuje zásada „nullum crimen sine lege“. Skutková podstata viacerých zločinov bola vytvorená až po ich spáchaní, avšak išlo o také hrubé porušenie základných ľudských práv a slobôd, ktoré nemohlo ostať nepotrestané. Norimberský proces priniesol obrovský pokrok v oblasti ľudských práv, súčasne však úplne zdiskreditoval eugeniku, ktorá ostala dlhé roky poškvrnená minulosťou nacistickej politiky. Po druhej svetovej vojne význam eugeniky mizol jednak v dôsledku jej ideologickej kompromitácií a takisto kvôli určitým genetickým objavom, ktoré spochybňovali vedecké základy eugeniky. S rozvojom moderných biotechnológií sa však rozšírila aj koncepcia eugeniky a vytvárajú sa nové východiská eugeniky, s ktorým sa nevyhnutne spájajú aj otázky, ktoré musí riešiť právna veda. Biotechnológia prešla búrlivým rozvojom v druhej polovici dvadsiateho storočia, predovšetkým v oblasti genetiky. Biotechnológiu môžeme definovať, ako *„akákoľvek technológia, ktorá využíva biologické systémy, živé organizmy alebo ich časti k určitej výrobe alebo ich premene, či inému špecifickému použitiu.“*[12]

Medzníkom v biotechnologickej revolúcií je rok 1953, pretože objav DNA priniesol možnosti, ktoré predtým boli v dejinách ľudstva nemysliteľné. Od okamihu identifikácie a sekvencie ľudského genómu sa biotechnológia čoraz viac orientuje na genetické inžinierstvo, ktorého cieľom je manipulácia s genetickou štruktúrou živých organizmov.

[10] Clayová C., Leapman M.: Panská rasa, Columbus, Praha 1996, s. 64.
[11] Grőnberg K.: Hitlerova černá garda, Nakladatelství Svoboda, Praha 1972, s. 333.
[12] Dohoda OSN o biologickej diverzite

Práve aplikácia humánnych biotechnológií prispela k novým právnym otázkam v oblasti ľudskej dôstojnosti a zmeny ľudskej prirodzenosti.

Medzinárodná právna úprava sa zaoberá s niektorými otázkami bioetiky a eugeniky. Jednak ide o právne normy upravujúce základné ľudské práva, ktoré spolu vytvárajú univerzálny systém ľudských práv a existujú aj tie, ktoré už sa sústreďujú výlučne na ich úpravu v kontexte biomedicíny. Medzi všeobecné právne predpisy na oblasti ľudských práv môžeme zaradiť napríklad Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a ďalšie. Medzi konkrétne bioetické právne predpisy patria napríklad Dohovor o ľudských právach a biomedicíne, Protokol o zákaze klonovania človeka, Protokol o biomedicínskom výskume, Charta základných práv EÚ, Všeobecná deklarácia o ľudskom genóme a ľudských právach, Dohoda OSN o biologickej diverzite, Univerzálna deklarácia o ľudských právach a bioetike a ďalšie.

V roku 1997 prišiel na svet prvý životaschopný klon cicavca, ovca Dolly. Verejnosť ostala v šoku a právna a akademická obec veľmi rýchlo realizovala, že nestačia len abstraktné úvahy nad bioetickými otázkami. Medzinárodné organizácie reagovali veľmi rýchlo vo forme konkrétnych legislatívnych aktov a už v roku 1997 bol prijatý Dohovor o ľudských právach a biomedicíne na pôde Rady Európy.[13] Bezprostredne po jeho prijatí nasledoval Protokol o zákaze klonovania človeka a neskôr Protokol o biomedicínskom výskume. Na rade boli ďalšie – síce právne nezáväzné, ale bezpochybne významné a revolučné – právne akty, a to Všeobecná deklarácia o ľudskom genóme a ľudských právach, Medzinárodná deklarácia o ľudskom genóme a ľudských právach a Všeobecná deklarácia o bioetike a ľudských právach. Hlavným cieľom prijatia týchto dokumentov bola naliehavá potreba vyjadriť stanovisko na medzinárodnom fóre k súčasným problémom, ktoré súvisia s výskumnými projektmi a aktuálnym medicínskym výskumom v rámci medzinárodného spoločenstva. Právna úprava v oblasti biomedicíny upravuje otázky, ktorým čelí moderná veda pri aplikácii na ľudské bytosti, s dôrazom na dodržanie ich ľudských práv, ktoré garantuje univerzálny systém ľudských práv. Univerzálna deklarácia o ľudskom genóme a ľudských právach charakterizuje ľudský genóm ako základ pre jednotu všetkých členov ľudskej rodiny, rovnako ako uznanie ich prirodzenej dôstojnosti a rozmanitosti.“ [14] Nejde teda len o rigidný, vedecký pojem, ale chápe sa to aj ako symbol, dedičstvo ľudstva. Ľudská dôstojnosť sa priznáva každému bez ohľadu na jeho genetické vlastnosti. Tiež sa kladie dôraz na absolútnu prednosť záujmov a blaha jednotlivcov oproti záujmom vedy.

Síce medzinárodná právna úprava len veľmi ťažko dokáže držať tempo s vedeckým rozvojom, národná právna úprava je v tomto smere absolútne nevyhovujúca. Niektoré medzinárodné normy síce boli implementované alebo transponované do slovenského právneho poriadku (Dohovor o ľudských právach a biomedicíne, Protokol o zákaze klonovania človeka a Protokol o biomedicínskom výskume), slovenské zákonodarstvo sa však s touto problematikou zaoberá len okrajovo a veľmi povrchovo. Napríklad umelé oplodňovanie v podmienkach Slovenskej republiky je upravené záväzným opatrením ministerstva z roku 1983, čo je nemysliteľné, jednak z dôvodu nízkej právnej sily a takisto kvôli tomu, že je neaktuálny a upravuje len jednu zo spôsobov asistovanej reprodukcie – inseminácu darcom. Slovenský zákon o zdravotnej starostlivosti zakazuje výskum na živom ľudskom plode alebo zárodku, tento zákaz sa vzťahuje i na embryonálne kmeňové bunky.[15]

---

[13] Sýkora P.: O potrebe globálnej bioetiky v multikultúrnom svete. Filozofia. roč.62 č.3/2007 s. 13. Dostupné online: http://www.infovek.sk/~sykora/HTML/BIOETIKA/Sykora_O-potrebe-globalnej-bioetiky.pdf

[14] čl. 6 Univerzálnej deklarácie o ľudskom genóme a ľudských právach

[15] http://www.infovek.sk/~sykora/APVV/truktravskumu.html

Náš trestný zákon nevylučuje ani trestné stíhanie vedcov, ktorí by sa zúčastnili na takom výskume v zahraničí. *„Hlavným nedostatkom našej legislatívy nie je ani tak jej reštriktívny charakter, ako nejasnosť. Vyjadruje sa veľmi všeobecne a nepresne k tomu, čo všetko je vo výskume zárodočných kmeňových buniek zakázané a trestné, čím vnáša do vedeckej komunity neistotu, obavy až strach z možného porušenia zákonov.“*[16]

1.3 Budúcnosť eugeniky

Na eugeniku sa aj v súčasnosti veľmi častokrát hľadí pod optikou minulosti, aj napriek tomu, že hlavným posolstvom eugeniky je skvalitniť dedičné črty ľudstva a do istej miery je zlučiteľná so základnými ľudskými právami. Je to v záujme budúcnosti ľudstva, aby sme vnímali eugeniku ako jeden z nástrojov pre skvalitnenie životných podmienok a využívali sme všetky možnosti, ktoré táto vedná disciplína nám ponúka. Zákonodarcovia by sa mali snažiť udržať pokrok s vedeckou revolúciou a prijať právne normy, ktoré umožňujú ďalší rozvoj rešpektujúc ľudskú dôstojnosť. Uvedomujeme si, že je veľmi ťažké odbúrať predsudky, ktoré spájajú pojem eugenika s negatívnou politikou vojnového Nemecka a USA, eugenika sa však nemusí spájať s porušením základných ľudských práv. Ide o nástroj vedy, ktorý môžeme využiť v prospech ľudstva, najmä ak zákonodarcovia vytvoria účinné prostriedky právnej ochrany, čo podľa nášho názoru najmä v podmienkach Slovenskej republiky momentálne absentuje. Moderné medicínske problémy vyžadujú moderné právne riešenia, preto je nepochopiteľné, že v súčasnosti umelé oplodnenie upravuje podzákonný predpis z roku 1983. Ďalším veľkým nedostatkom našej národnej právnej úpravy je zákaz terapeutického klonovania a zákaz biomedicínskeho výskumu na živom ľudkom plode alebo zárodku, zahrňujúc i kmeňové bunky, na základe zákona o zdravotnej starostlivosti z roku 2004. Je otázne, či takýto právny stav nie je v rozpore s článkom 43 Ústavy Slovenskej republiky, kde je zaručená sloboda vedeckého bádania. Ako kresťanka, chápem snahu o ochranu života matky a nenarodeného dieťaťa, v štáte kde je však povolené umelé prerušenie tehotenstva povolené do dvanásteho týždňa tehotenstva, ako môže byť zakázaný biomedicínsky výskum, je mi nejasné. V tomto smere by sme považovali za žiaduce zmeniť skutkovú podstatu trestného činu neoprávneného experimentu na človeku a klonovanie ľudskej bytosti v jeho súčasnej podobe a ponechať len zákaz reprodukčného klonovania. Slovenskí vedci pôsobiaci na zahraničných pracoviskách, ktorí participujú v takomto výskume môžu čeliť trestnému stíhaniu, čo je v 21. storočí absurdné. Príkladom by mohol byť český Zákon o výskumu na lidských embryonálních kmenových buňkách, ktorý je príkladom na liberálnu eugeniku. Podľa nášho názoru vedeckému pokroku sa nedá vyhnúť a ak chceme zdolať nové výzvy, náš rod si potrebuje skvalitniť fyzické i duševné vlastnosti.

Záver

Eugenika je strach, predsudky, cesta ku genocíde. Eugenika je veda, možnosti, pokrok. Eugenika je kontroverzia. Vedecká revolúcia sa nedá zastaviť a v 21. storočí sa čoraz viac dostáva do popredia otázka ako zlepšiť životné podmienky ľudstva. Práve preto si myslíme, že zodpovedným prístupom pre právnikov, zákonodarcov je stáť pri tomto procese, vytvárať účinné ochranné mechanizmy, ktoré nebrzdia tento pokrok, kým rešpektujú ľudskú dôstojnosť. Musíme nájsť rovnováhu ako využiť eugeniku pre dobro a blaho ľudského rodu,

[16] Jancura V., Sýkora P.: Na miskách etických váh je život a zdravie, 23.5.2010 dostupné na: http://spravy.pravda.sk/na-miskach-etickych-vah-je-zdravie-a-zivot-fgf-/sk_domace.asp?c=A100523_105518_sk_domace_p12

tak aby sme neporušili súčasný štandard základných ľudských práv, pretože akokoľvek sa tomu bránime, eugenika má svoje opodstatnenie v dvadsiatom prvom storočí.

Použitá literatúra:

- Encyclopædia Britannica
- Brukker, G. a Opatíková, J. (2006). Veľký slovník cudzích slov. Bratislava: Robinson
- Universalium. (2010)
- Zákon o ríšskom občianstve
- Coonzová C.: Svědomí nacizmu. Columbus, Praha 2009
- Stoddard L.: Into the darkness – Nazi Germany today. A project Gutenberg of Australia ebook. May 2003.
- Lajkep T.: Cesty eugeniky. Medicínska etika a Bioetika
- Clayová C., Leapman M.: Panská rasa, Columbus, Praha 1996
- Grőnberg K.: Hitlerova černá garda, Nakladatelství Svoboda, Praha 1972
- Dohoda OSN o biologickej diverzite
- Sýkora P.: O potrebe globálnej bioetiky v multikultúrnom svete
- Dohoda o ľudskom genóma a ľudských právach
- Jancura V., Sýkora P.: Na miskách etických váh je život a zdravie
- http://www.infovek.sk/~sykora/APVV/truktravskumu.html

„Cesta života tŕnistá...“ alebo reflexia slovenského (nielen štúrovského) právno-filozofického myslenia v 19. storočí

„Thorny Road through Life“ or the Reflexion on the Slovak Legal and Political Philosophy of the 19th Century

Mgr. Tomáš Mészáros[1]

Abstrakt:
Názov príspevku vychádza zo známeho citátu Ľudovíta Štúra, ktorý bol formulovaný v liste Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi: „*My chytili sme sa do služby ducha, a preto prejsť musíme cestu života tŕnistú*.“ Cieľom príspevku je snaha o zmapovanie tejto „*tŕnistej cesty*,“ s osobitným dôrazom na identifikáciu právno-filozofických tém v slovenskom spoločenskom diskurze v 19. storočí.

Kľúčové slová: Ján Kollár, Ľudovít Štúr, zakladanie národa, Ján Palárik, liberalizmus

Abstract:
The title of the paper is based on the well-known quote by Štúr, which was stated in the letter addressed to Jozef Miloslav Hurban: “We were caught into the service of the spirit therefore we must undergo a thorny road through the life." The main aim of this paper is to interpret this "thorny road" and focus on the identification of legal and philosophical topics in the Slovak social discourse through the 19th century.

Keywords: Ján Kollár, Ľudovít Štúr, founding of the nation, Ján Palárik, liberalism

Úvod

V celoeurópskom kontexte je začiatok deväťnásteho storočia z právno-filozofického hľadiska fascinujúcim míľnikom z dôvodu definitívneho zvrhnutia feudálnych väzieb a začatia budovania nového spoločenského systému založeného na myšlienke občianskej rovnosti. Zborenie „*ancien régime*“ bolo sprevádzané aj vytvorením nového konceptu vybudovanom na predstave národných štátov.

Myslitelia 19. storočia sú požehnaní a prekliati zároveň, keďže sa musia vymedziť voči velikánom predošlého obdobia, akými boli Immanuel Kant či Jean-Jacques Rousseau. Bertrand Russell v tejto súvislosti neochvejne prehlásil, že intelektuálny život tohto storočia bol „*viac komplexnejší než akéhokoľvek predošlého obdobia*.“.[2] V tomto diskurze sa vytvárajú na európskom kontinente[3] nové filozofické smery ako *nemecký idealizmus*, *materializmus* či *pozitivizmus*.[4]

[1] Katedra teórie práva a sociálnych vied, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave *tomas.meszaros@flaw.uniba.sk*

[2] *Russell, B.:* History of Western Philosophy and its Connection with Political and Social Circumstances from the Earliest Times to the Present Day. Londýn, George Allen and Unwin, 1961, str.691

[3] Mimo kontinent, teda v Anglicku, sa už v tom čase s plnou vervou rozvíja utilitarizmus Jeremyho Benthama a Johna Stuarta Milla.

[4] *Störig,* H. J.: Malé dějiny filosofie. Praha, ZVON, 1992, str.316-317

Dochádza k zmenám viacerých paradigiem, ktoré boli kľúčové pre definíciu metanaratívnych príbehov predošlých storočí:[5] „*Strhujúca osvietenská filozofia mala krátky život, mala silu zboriť, avšak nie stavať nanovo, a ako duchovný nositeľ západnej Európy neprichádza zatiaľ do úvahy. Nový začiatok už nemohla zvládať jediná inštancia. Samovláda kresťanskej cirkvi, ako inštitúcie, ktorá určuje hodnoty v spoločnosti, sa zdala byť definitívne preč. Štát dospel spoločne s cirkvou ku svojej historickej hranici*.“[6] Odlúčenie štátu od cirkvi prezentoval v symbolickej rovine svojou seba-korunováciou Napoleon.

Rovnako ako aj v ostatných krajinách, tak aj myšlienkové tendencie prítomné v slovenskej spoločnosti 19. storočia je nevyhnutné vnímať v historickom kontexte, v tomto prípade v nadväznosti na determinujúce dejinné udalostí Strednej Európy.

Prostredie multikultúrneho a mnohoetnického Uhorska prechádzalo koncom osemnásteho storočia výrazným obdobím transformácie. V nadväznosti na éru osvietenského absolutizmu, reprezentovaného vládou Márie Terézie a Jozefa II., dochádza k celospoločenskej modernizácii. Súčasťou týchto zmien je začiatok procesu formovania moderných národov, vrátane národa slovenského: „*Tento proces rúcajúci vžitú stavovskú organizáciu života limitoval zápas o presadenie dvoch hodnôt. Na jednej strane to boli integrujúce* ***osvietenské idey*** *a normy spojené s princípom rovnosti ľudí,* ***liberálnymi právami,*** *pluralitou názorov, ústavným zriadením. Na druhej strane začali elity rôznych etník vyvíjať dezintegrujúcu snahu* ***o emancipáciu svojich národov*** *a zabezpečenie ich slobody*.“[7]

Pri značnej skratkovitosti a zjednodušení je možné vymedziť tézu, že samotný filozoficko-ideologický myšlienkový súboj sa odohrával práve medzi týmito dvoma mantinelmi: medzi právom národa a právom jednotlivca.

Národní buditelia a ich filozofické „podkutie“

Niektoré západoeurópske národy zjednotili boj o dve zmienené hodnoty - jednotu občianskej a národnej slobody dokázali rozvíjať harmonicky. Pre slovenský národ a ideových vodcov slovenského národného obrodenia predstavovala prioritu ***národná sloboda***. Ich cieľom bolo predovšetkým dosiahnuť, aby boli akceptovaní ako rovnoprávny národ v uhorskej monarchii.

Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že ideové základy predstaviteľov národného obrodenia môžeme identifikovať vo filozofii ***osvietenstva*** (u prvej generácii - Kollár, Šafárik, Kuzmány), neskôr najmä v ***nemeckej idealisticko-klasickej filozofii*** (v prípade štúrovcov).[8]

Za zmienku stojí aj „povýšenie“ filozofie do polohy aktívneho, systematicky využiteľného nástroja v rukách národných buditeľov. Tento posun výstižne opísal Ján Kollár: „*Každý národ, ktorý sa vypracúva z mechanického tlaku tiesnivých pomerov k samostatnej činnosti a chce sa zúčastniť na duchovnom živote, musí sa snažiť predovšetkým pozdvihnúť k voľnému jasnému náhľadu o usporiadaní sveta, aby sa potom stadiaľ díval ako z vyvýšeného bodu na svoje miesto v celku na svoje postavenie voči iným národom.*[9]“

Aj vďaka tomuto posunu v percepcii filozofie je nám umožnené ľahšie identifikovať viac či menej badateľné filozoficko-právne koncepcie v dielach osobností, ktoré formujú myšlienkové trendy v slovenskom prostredí v 19. storočí. Z metodologického hľadiska je však

---

[5] *Lyotard, F.:* O postmodernismu. Praha, Filosofický ústav AV ČR, 1993, str.29-32
[6] *Hattenhauer, H.*: Evropské dějiny práva, Praha, C.H. Beck, 1998, str. 473
[7] *Škvarna, D.*: Zvláštna cesta Slovenska. In: Slovenská otázka dnes, Bratislava, Kalligram, 2007, str. 254-262
[8] *Bodnár, J. (a kol.):* Dejiny filozofického myslenia na Slovensku, Bratislava, Veda, 1987, str. 293
[9] *Kollár, J.:* O literárnej vzájomnosti. Bratislava, Vydav. SAV, s.146

vhodné zdôrazniť, že sa nestretávame so žiadnym systematickým spracovaním tejto problematiky či snahou o koncipovanie originálnej filozoficko-právnej koncepcie. Skôr sa jedná o „črepky“ teoretických poznámok k problematike štátu, práva či spravodlivosti, ktoré sú zasadené do kontextu boja o národnú akceptáciu: „*Boli skôr súčasťou tzv. aplikovanej filozofie vzdelancov, keďže zámery ich uvažovania o národe, resp. národnej politike mali zväčša praktický, emancipačný cieľ.*“[10]

Slávy Dcéra v područí rozumu a slobody

Ján Kollár, nesporne zvečnený svojou koncepciou „slovanskej vzájomnosti“ a dielom Slávy dcéra, je predstaviteľ prvej generácie národných buditeľov, ktorému prislúcha úloha pomyselného mentora a prvotného tvorcu ideológie národného obrodenia, a to aj napriek tomu, že ťažiskom jeho tvorby nie sú filozoficko-analytické spisy, ale skôr iné formy (básne, kázne, publicistika).

Analýza Kollárovho filozofického svetonázoru sa nezaobíde bez krátkej zmienky o jeho postoji k otázkam filozofie dejín a dejinného vývoja. Ovplyvnený predovšetkým Herderom, preberá tézu o kontinuálnom stupňovitom vývoji ľudského pokolenia: „*Život ľudstva je vývoj* ***rozumu*** *alebo rozvinutia vnútorného sveta v človeku. Národy sú formy, v ktorých sa ľudstvo vyvíja a utvára. Cieľom ľudstva je podľa toho kráčať vždy dopredu; nevypočíta však svoje cesty podľa krokov, hodín a míľ, ale podľa štádií, storočí, epoch.*“[11]

V tomto koncepte zohráva centrálnu rolu rozum, ktorý však Kollár chápe v širších súvislostiach, ako súhrn koncentrovaných prirodzených ľudských schopností[12] vedúcich v konečnom dôsledku k humanite: „*Osud národov sa nemá prenechávať slepej náhode a prúdu príhod, ale* ***rozum*** *ako prvý a najvznešenejší nástroj božej vlády nad svetom má viesť na vlnách loď, ktorá nosí ich osud k určenému cieľu. Nie je to len prirodzený pud a prirodzené právo, ale aj povinnosť rozumu voči národu, aby sa usiloval udržovať svoje bytie spravodlivým spôsobom, vyvíjať svoje živé sily podľa svojho postavenia v ľudstve a verejne vysloviť a uplatniť svoj spôsob života.*“[13]

Druhou hodnotou, ktorá je nutným predpokladom napredovania a zdokonaľovania ľudstva je ***sloboda:*** „*Len sloboda odlišuje človeka od mŕtvych, bezduchých, nerozumných vecí a tvorov, len ona mu dáva hodnotu a dôstojnosť človečenstva.*“[14] Sloboda je teda atribútom, ktorý vytŕha človeka z područia prírody a na jej základe získava svoj špecifický status – svoju hodnotu a dôstojnosť.[15] Kollár si však zároveň uvedomoval, že sloboda, resp. jej garancia a realizácia, je výrazne spoločensky determinovaná.[16] V tomto zmysle apeloval na dôležitosť jej celospoločenskej akceptácie a nutnosť jej aplikácie v duchu

---

[10] *Hollý, K., Martinkovič, M.* : Slovenské politické myslenie 1848 - 1914 (Úvodné slovo). In: Forum Historiae, 2013, roč. 7, č. 2. ISSN 1337-6861.

[11] *Kollár, J.:* O literárnej vzájomnosti. Bratislava, Vydav. SAV, s.145

[12] *Bodnár, J. (a kol.):* Dejiny filozofického myslenia na Slovensku, Bratislava, Veda, 1987, str. 314

[13] *Kollár, J.:* O literárnej vzájomnosti. Bratislava, Vydav. SAV, s.146

[14] *Kollár, J.:* Nedělnj, swátečnéi přjležitostné Kázně a Řeči: k napomoženj pobožné národnosti, Zv. 2, Budín, 1844, str. 200

[15] Tamtiež. str. 197

[16] *„Wlast nám dáwá netoliko chléb a žiwnost, dům a dwůr, role a lauky, zahrady a winice, dáwá a propůjčuje nám i pokoj a bezpečnost, práwa a swobody, wrchnosti a auřady, mnohonasobné prostředky a přiležistosti ku wzdělánj srdce, k oswjcenj rozumu a wykonawánj krásných skutků...“*Citované podľa: *László, M.*: V babylonskom zajatí alebo v zasľúbenej zemi? Kázeň Jána Kollára o verejnom záujme z roku 1848. In: Forum Historiae, 2013, roč. 7, č. 2. ISSN 1337-6861.

rovnosti. Nasvedčuje tomu aj známy verš zo Slávy dcéry: *„Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou, ten, kdo do pout jímá otroky, sám je otrok.“*[17]

Tento postoj sociálneho nazerania na základné atribúty človečenstva, teda na spoločenskú podmienenosť slobody a do veľkej miery aj rozumu, má pomerne blízko ku koncepcii občianskych práv vznikajúcich v nadväznosti na uzavretie spoločenskej zmluvy podľa Jeana Rousseauova.[18] Napriek tomu, že Kollár samotnému Rousseauovi vyčítal jeho *„nepriateľskú nenávisť proti kultúre,“*[19] môžeme sa stretnúť s odbornými analýzami, ktorým sa podarilo identifikovať názorové prieniky: *„Organický princíp, ktorý použil Rousseau ako základ pre občiansko-štátny zväzok slobodných, suverénnych jednotlivcov, reprezentujúcich ich vyššiu, všeobecnú vôľu (volonté générale), aplikoval na problematiku národ – Slovanstvo.“*[20]

Princeps Velislav

Stredový prelom 19. storočia je v slovenskom kontexte spájaný s politicko-sociologickým procesom označovaným ako **zakladenie národa**. Toto triviálne slovné spojenie *„vyjadruje premenu nepolitického, "prirodzeného" jazykového národa na politický národ občanov.“* [21] Ako sme už naznačili, formálnej politickej konštitúcii národa predchádza jej ideové zadefinovanie. *„Pri tejto snahe už nejde o obranu "prirodzených" národných daností, napr. jazyka a zvykov, ale o ich dynamizáciu a štandardizáciu. Táto aktivita je spojená osobitne smenom **Ľudovíta Štúra**.“*[22]

Filozofická inklinácia Ľudovíta Velislava Štúra k heglovskému myšlienkovému dedičstvu je, rovnako ako zvýrazňovanie jeho významu v rámci národného obrodenia, priam notorietou. Z tohto dôvodu zúžime pohľad na jeho ontologické postoje, rovnako ako aj na problematiku filozofie dejín, na nevyhnutnú mieru, ktorá na umožní analyzovať jeho pohľad na štát a právo, teda na kategórie, ktoré sú esenciálne pre právno-filozofické myslenie.

Ontologickým východiskom Štúra je neustály boj dvoch protikladov – prírody a ducha, pričom dejinný vývoj je v tomto kontexte *„ustavičným poznávaním ducha, a to poznávaním toho, čo sám duch je, čiže nepretržitým reflektovaním sa ducha sebou samým.“*[23] Antropologický konzekvent tohto konceptu spočíva v tom, že človek (originálne prírodná bytosť) je schopný na určitom stupni svojho rozumového vývoja vstúpiť do sféry duchovna. Subjektívny duch v človeku je však najnižším možným prejavom ducha. Naopak, najdokonalejšou formou prejavu ducha je **štát**.[24] Práve štátne spoločenstvo ako konglomerát slobodných rozumných indivíduí vytvára ideálne prostredie k tomu, aby človek premohol

---

[17] *Kollár, J.:* Slávy dcera, Bratislava, Tatran, 1974

[18] *„Prechod od stavu prírodného do stavu občianskeho spôsobuje v človeku význačnú zmenu tým, že v jeho chovaní nahrádza popud spravodlivosťou a že dáva jeho činom morálne posvätenie, ktoré mu predtým chýbalo.“* IN: *Rousseau, J.,J.:* Rozpravy, Praha, Nakladatelství Svoboda, 1989, str.231

[19] *Kollár, J.:* O literárnej vzájomnosti. Bratislava, Vydav. SAV, s.150

[20] *Malý K., Sivák F.* :Dejiny štátu a práva v Česko-Slovensku do roku 1918, Bratislava, Obzor 1992, str. 313

[21] *Pichler, T.:* Slovenské politické myslenie v 19.storočí – kľúčové problémy. In: FILOZOFIA, Roč. 57, 2002 , č. 1. str.16

[22] *Pichler, T.:* Slovenské politické myslenie v 19.storočí – kľúčové problémy. In: FILOZOFIA, Roč. 57, 2002 , č. 1. str.16

[23] *Bodnár, J. (a kol.):* Dejiny filozofického myslenia na Slovensku, Bratislava, Veda, 1987, str. 356

[24] *Chovanec, J., Červeňanský, F.:* Ľudovíta Štúra na štát a právo, Bratislava, PROCOM, 2005, str. 74

svoje prírodné inštinkty a pudy a našiel cestu k objektívnemu duchu. Štát je teda „*dokonalé uskutočnenie rozumu čiže slobody, spojenie všeobecnej a subjektívnej vôle.*“[25]

Štát v Štúrovom ponímaní nevzniká ako umelý sociálny konštrukt - ako výsledok spoločenskej zmluvy,[26] ale ako útvar vyrastajúci súbežne s človekom a slúžiaci jeho potrebám. Vo vymedzení primárnej úlohy štátu sa však Štúr už odchyľuje od Hegela a napriek tomu, že štát stále chápe ako najvyššiu formu objektívneho ducha, jeho fungovanie by sa malo orientovať na jednotlivcov, teda na svojich občanov.

Zo Štúrovej tvorby (predovšetkým publicistickej, ale i z prejavov a osobnej korešpondencie) je možné rekonštruovať aj jeho teoretické štátoprávne východiská. V rámci abstraktnej analýzy štátu odlišuje dve jej klasifikačné kritériá, ktorými je možné charakterizovať jej povahu: ***formu štátu*** (i) a ***formu vlády*** (ii).[27]

Pre modernú právnu vedu je zaujímavá komparácia obsahu uvedených klasifikačných kritérií s ich súčasným poňatím, ktoré presadzuje konštitucionalistika.[28] Forma štátu je kategória, ktorú Štúr vníma cez prizmu koncentrácie moci a vymedzuje jej tri podoby: samovládnu formu, reprezentatívnu formu a slobodnú formu. V prvej forme je sústredená všetka moc v rukách jednotlivca (*monarchia*), vo forme druhej je už moc segmentovaná a rozdelená medzi privilegované vrstvy spoločnosti (*aristokracia*) a v poslednej forme je najvyššia moc v rukách národa (*demokracia*).

Forma vlády môže byť despotická alebo republikánska, pričom ktorákoľvek forma štátu má potenciál fungovať v jednej z týchto foriem vlády.

Ideál „dokonalého“ štátu je podľa Štúra dobovo podmienený. Každé obdobie a národ má svoje špecifiká, ktoré podmieňujú aj podobu štátu.

Jednou z primárnych úloh štátu je ***vydávať dobré zákony***: „*Vlády sú hlavne povinovaté: dávať dobré, národom primerané zákony, na vyplňovanie ich dozerať, poriadok v krajine na starosti mať, spravodlivosť a právo prisluhovať.* “[29] Koncept dobrého zákonodarstva bol pre Štúra odrazovým mostíkom k reálnej a konkrétnej kritike uhorského pozitívneho práva.[30]

Osobitá dôležitosť práva a zákonov vyplýva, rovnako ako aj definícia štátu, z heglovskej koncepcie. „*V práve, zákonoch videl stelesnenie skutočnej a objektívnej vôle, cieľov spoločnosti, podstatu duchovného života a jeho produkt.*“[31] Právo, ako konkrétny výsledok objektizovania absolútneho ducha, je kľúčové aj pre akékoľvek národno-buditeľské snahy, keďže ich potenciálne pozitívne výsledky vyžadujú legitimizáciu v podobe ich zákonného ukotvenia.

---

[25] *Bodnár, J. (a kol.):* Dejiny filozofického myslenia na Slovensku, Bratislava, Veda, 1987, str. 358

[26] Kritiku konceptu spoločenskej zmluvy môžeme nájsť najmä v článku ***Pospolitosť a jednotlivosť.*** In: *Štúr, Ľ.:* Dielo. Politické state a prejavy. Zv. I., Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava, 1954

[27] *Bodnár, J. (a kol.):* Dejiny filozofického myslenia na Slovensku, Bratislava, Veda, 1987, str. 360

[28] Porovnaj *Prusák, J.:* Teória práva, Bratislava, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001, str. 100-137

[29] *Štúr, Ľ.:* Dielo. Politické state a prejavy. Zv. I., Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava, 1954, str. 224

[30] Vhodným príkladom je článok *Nárady ku zlepšeniu stavu našej krajiny.* In: *Štúr, Ľ.:* Dielo. Politické state a prejavy. Zv. I., Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava, 1954, str. 244

[31] *Chovanec, J., Červeňanský, F.:* Ľudovíta Štúra na štát a právo, Bratislava, PROCOM, 2005, str. 141

Prvá lastovička slovenského liberálneho myslenia

Boj národovcov bol konfrontovaný a do určitej miery limitovaný politikou maďarského národného hnutia, ktoré malo v Uhorsku jednoznačnú prevahu. Vedúcou silou maďarskej revolúcie bola liberálna stredná šľachta a opozičná šľachtická inteligencia.[32]

V očiach slovenských národovcov sa teda liberalizmus stotožňoval práve so silnejúcim maďarským nacionalizmom. Ďalším „negatívnym" špecifikom maďarského liberalizmu bolo, že bol ideológiou najmä bohatších vrstiev a mestských intelektuálov. Ich príklon k liberálnemu hnutiu bol v slovenských kruhoch považovaný za vypočítavosť: „*Hlavné prúdy maďarskej politiky sa hlásili síce k liberalizmu, predovšetkým však tak, aby sa zachovali výhody starých politických a majetkových štruktúr a ich nositeľov*."[33]

Ďalším „*neduhom*" liberalizmu bol, v neposlednom rade, jeho dôraz na individualizmus. Slovenská politika a kultúra inklinujúca skôr ku konzervatívnejšiemu mysleniu, kládla dôraz na kolektivizmus, národné tradície a solidaritu.

Napriek tomu, že liberalizmus v slovenských politických kruhoch devätnásteho storočia neprekvitá, nemôžeme o ňom povedať, že je mŕtvy. Voči hlavnému prúdu národných buditeľov sa názorovo vyhradzuje ***Ján Palárik*** - bezpochyby priekopník liberalizmu v slovenskom intelektuálnom prostredí.[34]

Na rozdiel od štúrovcov, ktorí boli ovplyvnení filozofiou Hegela a Herdera, Ján Palárik nachádzal inšpiráciu v dielach *Hobbesa* a *Montesquieho*. Filozofický fundament, z ktorého čerpal, má základy v „*osvietenskom spôsobe myslenia a nazerania na vzťah jednotlivca a spoločnosti, v ktorom bol dôraz kladený na úlohu jednotlivca a jeho emancipáciu*."[35] Snáď práve dôraz na jednotlivca, tak kontrastný v porovnaní s dominantným národným subjektom v zmýšľaní štúrovcov, zaraďuje Palárika do ideologickej databázy prvotných slovenských liberálov.

Jednotlivec je stavebnou bunkou spoločnosti. Túto svoju úlohu však dokáže účinne zohrať len v tom prípade, ak jeho občianske zručnosti a povedomie dosahujú potrebnú úroveň. To sa dá dosiahnuť jedine zabezpečením adekvátneho vzdelávania každého jednotlivca. Zápas o pozdvihnutie národa tvorí spojené nádoby s rozvojom jednotlivca a zabezpečením jeho rovnoprávnosti v spoločnosti.

V štátoprávnych otázkach presadzuje Palárik konštitucionalizmus s dôrazom na dôkladnú deľbu moci. Upúšťa od preferovania panovníka ako garanta stability a akcentuje skôr princíp ústavnosti. Tieto „*úvahy sa viazali na rámec ústavy, odmietali sa dejinno-metafyzické špekulácie, nezamieňala sa politika s filozofiou dejín a nekalkulovalo sa s jej pomocou.*"[36] Štát má garantovať ochranu základných občianskych práv pre každého občana na princípe rovnosti. Aplikovaním tohto modelu by sa mala dosiahnuť spravodlivejšia spoločnosť.

Efektívna syntéza liberálnych princípov občianskej spoločnosti a národnej rovnoprávnosti bola kľúčovou myšlienkou Jána Palárika a z pohľadu súčasnej slovenskej právnej filozofie ju musíme považovať za veľmi progresívnu, a to najmä „*snahu*

---

[32] *Malý K., Sivák F.* :Dejiny štátu a práva v Česko-Slovensku do roku 1918, Bratislava, Obzor 1992, str. 291-297

[33] *Škvarna D.*: Zvláštna cesta Slovenska. In: Slovenská otázka dnes, Bratislava, Kalligram, 2007, str. 254-262

[34] V neodbornej periodickej tlači je možné nájsť aj označenie Palárika priamo za zakladateľa slovenského liberalizmu. *Majchrák, J.*: Štúrovi kritici. In: Týždeň, 17/ 2007

[35] *Martinkovič M.:* Ideové analógie v liberalizme Karla Havlíčka Borovského a Jána Palárika. In: FILOZOFIA 10/2009, str. 981

[36] *Pichler, T.:* Slovenské politické myslenie v 19.storočí – kľúčové problémy. In: FILOZOFIA, Roč. 57, 2002 , č. 1. str.19

o individuálno-občiansku emancipáciu v zmysle platných zákonov súvisiacich s prechodom od stavovskej k občianskej spoločnosti.[37]

Ján Palárik bol so svojou koncepciou liberálnej spoločnosti prvou, a na dlhšiu dobu i jedinou, „lastovičkou“ v tomto smere filozofického zmýšľania. Liberalizmu dlhodobo ostával zatracovanou ideológiou. Svedčia o tom i tieto úryvky z Národných novín: „*Liberalizmus moderný, západo-europejský, je nešplecha, je nepriateľom svobody národov, nepriateľom kresťanskej nauky a kresťanskej lásky, je nešťastím štátov i ľudskej spoločnosti, a kto vymáha sa z jeho pút, ten v tom okamihu začína byť ľudskejším, spravodlivejším*.“[38] Národnie noviny vychádzali od roku 1870 v Turčianskom sv. Martine ako politické periodikum Slovenkej národnej strany.

Napriek tomu, že sa snažili vystupovať ako nekonfesné a reprezentatívne noviny, ich komentáre boli občas naozaj ostré. Liberalizmus, neraz s obľubou označovaný za lžiliberalizmus, považujú za: „*všetko nivelizujúci prúd, tá skazenosť, ktorá z väčších miest ako po cievach i do svätín, dosiaľ tou mestskou hnilobou nedotknutého vonkovského ľudu sa prelieva, jedom svojím v rovnakej miere telo, srdce i ducha kaziac a otravujúc*.“[39]

Cesta tŕnistá...

Názov príspevku bol inšpirovaný myšlienkou Ľudovíta Štúra, ktorú adresoval Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi: „*My chytili sme sa do služby ducha, a preto prejsť musíme cestu života tŕnistú*.“[40]

Aj keď pohľad na humanitné myslenie v 19.storočí môže naozaj vyvolávať dojem „tŕnistej cesty“ lemovanej politickým a ideologickým bojom, zároveň platí, že je to obdobie, v ktorom bolo možné pomerne jednoznačne vymedziť jednotlivé filozofické tábory – ich postoje, názory a ciele.

Dvadsiate storočie už *„osobitne zasiahli diferenciačné a diverzifikačné premeny. Dalo by sa povedať, že kým hlavnou orientáciou 19. storočia bola* ***idea kontinuity*** *a* ***celostnosti****, v posledných jeho decéniách nastáva zmena v celkovom poňatí filozofie, a to smerom k* ***diskontinuite*** *a* ***parciálnosti****. Bol to predovšetkým dôsledok rozkladu myšlienkových a životných ideálov a postulátov, ktoré reprezentovali klasické filozofické systémy s ich metafyzickou architektonikou a obsahovou finalitou.*“[41] Ale to už je začiatok inej tŕnistej cesty...

Použitá literatúra:

- *Ambruš, J. (zost.):* Listy Ľudovíta Štúra I. - III., Bratislava, 1956,
- *Bodnár, J. (a kol.):* Dejiny filozofického myslenia na Slovensku, Bratislava, Veda, 1987, 490 s.
- *Hattenhauer, H.*: Evropské dějiny práva, Praha, C.H. Beck, 1998, ISBN: 80-7179-056-7, 708 s.
- *Hollý, K., Martinkovič, M. :* Slovenské politické myslenie 1848 - 1914 (Úvodné slovo). In: Forum Historiae, 2013, roč. 7, č. 2. ISSN 1337-6861.

[37] *Pichler, T.:* Slovenské politické myslenie v 19.storočí – kľúčové problémy. In: FILOZOFIA, Roč. 57, 2002 , č. 1. str.19

[38] Národnie noviny 16.4. 1881

[39] Národnie noviny 7.2. 1874

[40] List J. M. Hurbanovi z 18. 4. 1853. In: *Ambruš, J. (*zost.): Listy Ľudovíta Štúra I. - III., Bratislava, 1956, zv. list č. 344, s. 281

[41] *Kollár, K., Kopčok, A.:* Dejiny filozofie na Slovensku v 20. Storočí, Bratislava, Infopress, 1998, str.12

- *Chovanec, J., Červeňanský, F.:* Ľudovíta Štúra na štát a právo, Bratislava, PROCOM, 2005, ISBN: 80-85717-15-8, 291 s.
- *Kollár, J.:* Nedělnj, swátečnéi přjležitostné Kázně a Řeči: k napomoženj pobožné národnosti, Zv. 2, Budín, 1844, 878 s.
- *Kollár, J.:* O literárnej vzájomnosti, Bratislava, Vydav. SAV, 1954, 225 s.
- *Kollár,* J.: Slávy dcera, Bratislava, Tatran, 1974, 113 s.
- *Kollár, K., Kopčok, A.:* Dejiny filozofie na Slovensku v 20. storočí. Bratislava, Infopress, 1998, ISBN: 80-85402-32-7, 486 s.
- *Lyotard, F.:* O postmodernismu. Praha, Filosofický ústav AV ČR, 1993, ISBN: 80-7007-047-1, 206 s.
- *László, M. :* V babylonskom zajatí alebo v zasľúbenej zemi? Kázeň Jána Kollára o verejnom záujme z roku 1848. In Forum Historiae, 2013, roč. 7, č. 2. ISSN: 1337-6861.
- *Pichler, T.:* Slovenské politické myslenie v 19.storočí – kľúčové problémy. In: FILOZOFIA, Roč. 57, 2002 , č. 1. ISSN: 0046-385 X, str. 15-20.
- *Prusák, J.:* Teória práva, Bratislava, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001, ISBN: 80-7160-146-2, 331 s.
- *Rousseau, J.,J.:* Rozpravy, Praha, Nakladatelství Svoboda, 1989, ISBN: 80-205-0064-2, 293 s.
- *Russell, B.*: History of Western Philosophy and its Connection with Political and Social Circumstances from the Earliest Times to the Present Day. Londýn, George Allen and Unwin, 1961, ISBN: 04-109008-X, 842 s.
- *Störig, H.J.:* Malé dějiny filosofie. Praha, ZVON, 1992, ISBN: 80-7113-058-3. 559 s.
- *Škvarna, D.:* Zvláštna cesta Slovenska. In: Slovenská otázka dnes, Bratislava, Kalligram, 2007, ISBN: 80-7149-865-3, 488 s.
- *Štúr, Ľ.:* Dielo. Politické state a prejavy. Zv. I., Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava, 1954, 431 s.

Elektronická zbierka zákonov

Electronic Law Digest of the Slovak Republic

JUDr. Aneta Palinská[1]

Abstrakt:
Príspevok rozoberá v súčasnosti aktuálnu tému elektronizácie Zbierky zákonov Slovenskej republiky. Od 1. januára 2016 nadobudol účinnosť zákon č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý v oblasti legislatívnych pravidiel upravil pravidlá tvorby právnych predpisov, sprehľadnil proces verejného pripomienkovania a priniesol právne záväznú elektronickú Zbierku zákonov Slovenskej republiky. Práve právna záväznosť elektronickej Zbierky zákonov v rámci projektu *Slov-lex*, a jeho častí ako sú *eZbierka* a e*Legislatíva*, sa javí ako perspektívna zmena a úspešná alternatíva k papierovej verzii Zbierky zákonov. Príspevok sa skladá z celkov, ktoré rozoberú najmä výhody, no tiež problémy, ktoré môžu touto elektronizáciou nastať.

Kľúčové slová: elektronizácia, Zbierka zákonov Slovenskej republiky, eZbierka, eLegislatíva, Slov-lex

Abstract:
This report is an analysis of the very contemporary topic of the electronization of the Law Digest of the Slovak Republic. Since the first of January 2016 the law no. 400/2015 Z. z. on the creation of legal acts and on the Law Digest of the Slovak Republic and on the change and complementation of some laws, that altered the rules of creation of new legal acts, and made the process of the public review of legal acts more transparent, and brought the novelty of a legally binding electronic Law Digest of the Slovak Republic. The introduction of a legally binding Law Digest, within the *Slov-lex* project and its *eZbierka* and *eLegislatíva* components appears to be a prospectively beneficial change and a good alternative to the print version of the Law Digest. The report is constituted of components that focus mainly on the potential advantages, but also the potential problems and risks that this electronization could bring.

Keywords: elektronization, Law Digest of the Slovak Republic, eZbierka, eLegislatíva, Slov-lex

Úvod

V súčasnej modernej dobe sa s prihliadnutím na zložitosť platného práva, nemusia predstavy ľudí o pozitívnom práve stotožňovať s platným právom a treba podotknúť, že často sa s ním aj naozaj nestotožňujú. Jednou z podmienok na to, aby bolo ľudské správanie účinne ovplyvnené právnymi normami, je najmä vedomie o platnom práve, ktoré sa proporcionálne zvyšuje spolu s formálnou dostupnosťou. Týka sa to najmä prameňov práva akými sú normatívne akty štátnych orgánov. Tie sú vyhlasované v úradných zbierkach právnych predpisov, akou je na Slovensku Zbierka zákonov Slovenskej republiky, ktorá musí byť stanoveným spôsobom verejne prístupná.

[1] Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, katedra správneho a environmentálneho práva - externý doktorand, *palinska.aneta@gmail.com*
Pracovisko: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Vojenský útvar 1201 Kuchyňa, *aneta.palinska@mil.sk*

Taktiež dochádza k vydávaniu zbierok vybraných súdnych rozhodnutí, čo zohráva hlavnú úlohu predovšetkým v štátoch, kde medzi pramene práva patrí aj súdny precedens.

Nakoľko väčšina ľudí nezaradzuje štúdium zákonov a uvedených zbierok do voľnočasového čítania, dochádza k ich oboznámeniu sa s platným právom predovšetkým prostredníctvom televízie, rozhlasu, internetu, tlače, alebo formou ústneho podania. Významnou mierou sa na oboznámení s právom podieľa aj vlastná, alebo cudzia skúsenosť. Táto forma oboznámenia sa, je mnohokrát pravdepodobnejšia, ako získanie znalosti obsahu platného práva priamo zo zákona.[2]

Zbierka zákonov Slovenskej republiky

Existencia Zbierky zákonov Slovenskej republiky je legálne upravená v zákone č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Táto úradná zbierka štátu je publikovaná Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky a sú v nej formálne publikované právne predpisy s celoštátnou územnou pôsobnosťou.

Vydávaním Zbierky zákonov Slovenskej republiky dochádza k vydávaniu tlačiva štátneho významu a s nadväznosťou na iné demokratické štáty, nebolo a ani nie je považované za komerčnú záležitosť.[3]

Publikovanie právnych predpisov v Zbierke zákonov Slovenskej republiky je konečnou etapou v procese tvorby práva. V Slovenskej republike upravuje samotný legislatívny proces a jeho následnú aplikáciu do praxe najmä Ústava Slovenskej republiky, zákon o rokovacom poriadku parlamentu a neposledne aj zákon o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky. Okrem uvedených všeobecne záväzných normatívnych právnych aktov je potrebné spomenúť aj interné, organizačné akty, akými sú Legislatívne pravidlá Národnej rady Slovenskej republiky a Legislatívne pravidlá vlády.[4]

Zbierka zákonov Slovenskej republiky má osobitné postavenie vzhľadom na hierarchiu ostatných zákonov. Ak je potrebná novelizácia niektorého z právnych predpisov, vychádza sa zo znenia uverejneného v Zbierke zákonov. Následne potom čo sa skončí legislatívny proces sa toto novelizované znenie vráti naspäť do Zbierky zákonov, kde je vyhlásené ako nová súčasť platného práva.

Publikáciou, ako konečnou etapou uverejnenia výsledného znenia právneho predpisu je potrebné docieliť, aby mali občania štátu a iné subjekty možnosť oboznámiť sa s textom nového právneho predpisu.

Neznalosť práva neospravedlňuje

Zásada, že neznalosť práva neospravedlňuje je verejne známa. Z uvedenej zásady vyplýva, že osoba, ktorá nepozná právo, neuniká právnej zodpovednosti. Tá istá zásada však zakladá štátu povinnosť starať sa o to, aby bola dostupnosť zákona zabezpečená pre občanov v maximálnej možnej miere. To znamená nie len vyžadovať od adresátov práva dodržiavanie tejto zásady, ale samozrejmou úlohou štátu má byť aj sprístupnenie a zabezpečenie jednoduchého a dostupného prístupu občanov k platnému právu a právnemu poriadku. Túto

[2] Boguszak, J. - Čapek, J. - Gerloch, A. *Teorie práva.* 2. vyd. Praha: ASPI, 2004. s. 32-33
[3] Šín, Z. *Tvorba práva:, Pravidla, metodika, technika*. Praha : C.H.BECK, 2003. s. 124. ISBN 80-7179-832-0.
[4] Ottová, E. *Teória práva*. Šamorín : Heuréka, 2006. s. 198-199

úlohu má v súčasnosti zabezpečiť spustenie elektronickej Zbierky zákonov na portály *Slov-lex*.

Od 1. januára 2016 nadobudol účinnosť už spomínaný zákon č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý v oblasti legislatívnych pravidiel upravil pravidlá tvorby právnych predpisov, sprehľadnil proces verejného pripomienkovania a priniesol právne záväznú elektronickú Zbierku zákonov Slovenskej republiky. Práve právna záväznosť elektronickej Zbierky zákonov v rámci projektu *Slov-lex*, a jeho častí ako sú *eZbierka* a *eLegislatíva*, sa javí ako perspektívna zmena a úspešná alternatíva k papierovej verzii Zbierky zákonov.

Čo je vlastne Slov-lex?

Projekt s názvom *Slov-lex* je právny a informačný portál a je nosným projektom zaoberajúcim sa zefektívnením a modernizáciou tvorby práva a zlepšením využívania zdrojov práva. Cieľom projektu má byť zabezpečenie skutočného a efektívneho prístupu všetkých občanov k platnej legislatíve, umožnenie riadenia legislatívneho procesu, poskytnutie pracovného nástroja nie len pre odbornú, ale aj širokú verejnosť a skvalitnenie a zefektívnenie tvorby práva. Okrem iného je cieľom *Slov-lex* aj uľahčenie prístupu k prameňom práva a umožnenie ľahšej a rýchlejšej orientácie v právnom poriadku Slovenskej republiky.[5]

Prevádzkovateľom elektronickej Zbierky zákonov je Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Projekt „Elektronická Zbierka zákonov (Slov-lex)“ tvorí súčasť Operačného programu Informatizácia spoločnosti a je postavený na dvoch pilieroch, ktoré sú navzájom prepojené. Prvým je informačný systém *eZbierka,* ktorý poskytuje adresátom práva záväzné elektronické konsolidované znenia právnych predpisov a iných noriem. Druhým pilierom celého projektu je informačný systém *eLegislatíva,* ktorý riadi procesy vo všetkých etapách legislatívneho procesu a jeho veľkou devízou sú rozvinuté editačné nástroje pre normotvorcov.[6]

Na Slovensku existovalo niekoľko portálov alebo súkromných spoločností, ktoré poskytovali ako jedny zo služieb elektronický právny poriadok alebo elektronickú Zbierku zákonov. Elektronická Zbierka zákonov, ktorá je dostupná v systéme *eZbierka,* je verifikovaná štátnou autoritou a v súlade so zákonom je právne záväzná od začiatku roka 2016. Na *eZbierke* nájde široká verejnosť celý právny poriadok od roku 1945 až po súčasnosť v elektronickej podobe. Do konca roku 2015 mali jednotlivé súbory len informačný charakter a od začiatku roku 2016 sú už právne záväzné a spolu s listinou Zbierkou zákonov sú úplne právne rovnocenné z hľadiska právnych účinkov.

Komponent *eLegislatíva,* ktorý tvorí významnú časť portálu *Slov-Lex* a ktorý je v "ostrej" prevádzke od 1. apríla 2016, je určený na tvorbu právnych predpisov a tým normotvorcom poskytuje efektívne prostriedky nie len na tvorbu obsahu ale aj na samotné riadenie celých životných cyklov právnych predpisov. Tento informačný systém nám dáva k dispozícii vyhľadávacie nástroje, prostredníctvom ktorých sa môžeme oboznámiť s vloženými informáciami o legislatívnych procesoch, pripomienkovaní, vedení diskusie a sledovaní histórie.

---

[5] Elektronická zbierka zákonov (Slov-Lex) [online]. [cit. 2016-03-29]. Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Nase-projekty/Elektronicka%20zbierka%20zakonov/Uvod.aspx>

[6] Záväzné znenia zákonov budú zdarma na webe [online]. [cit. 2016-03-29]. Dostupné na internete: <http://www.zbierka.sk/sk/aktuality/ms-zvzn-znenia-zkonov-bud-zdarma-na-webe.a-496.html>

Má moderná elektronizácia aj svoje nevýhody?

Ak sa vrátime k základnej zásade práva, ktorej podstatou je nevyvrátiteľná právna domnienka, že každý občan je dňom uverejnenia predpisov v Zbierke zákonov oboznámený s platným a účinným právom a je si vedomý svojich práv a povinností, a ktorá sa stáva v praxi kvôli rastúcemu objemu a komplikovanosti právnych noriem ťažko aplikovateľná, projekt *Slov-lex* sa javí ako vhodný nástroj na lepšie napĺňanie tejto zásady prostredníctvom zabezpečenia skutočného prístupu občanov k platnej legislatíve.

Výhodou vidím aj výrazné sprehľadnenie zákonov a legislatívneho prostredia a nepochybne spoločenský, sociálny a ekonomický prínos, ktorého základom je úspora a vyššia efektivita fungovania štátu.

Aj napriek tomu, že projekt *Slov-lex* stál nemalé peniaze, štát ušetrí na povinnosti tlače písomnej Zbierky zákonov. Jej tlač bude naďalej potrebná, ale už nie v takom množstve ako predtým, preto je možné očakávať návrat investície. Doposiaľ sa tlačí približne 200 častí ročne, ktoré spolu obsahujú až šesťtisíc strán, pričom z každej časti sa vytlačí niekoľko desiatok až stoviek výtlačkov.[7]

Aj keď sa môže na prvý pohľad zdať, že elektronizácia prebieha plynule a prináša nám len samé výhody, ani tento projekt nie je bez nedostatkov.

Prvé problémy nastali hneď na začiatku roka pri publikácii novely zákona č. 90/2016 Z. z. o úveroch na bývanie a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorá zlacnila predčasné splatenie hypotéky. Hoci dátum schválenia bol dňa 9. decembra 2015, k uverejneniu spomínanej novely došlo až 25. februára 2016, t.j. len necelý mesiac pred dátumom účinnosti, ktorý bol dňa 21. marca 2016. Tento medializovaný problém nebol však jediný, zdržaniu v uverejnení sa nevyhli aj iné právne predpisy. Príčinou boli problémy so Zbierkou zákonov a jej prechodom na elektronický systém.[8]

Miloš Matušek, riaditeľ odboru Slov-Lex, uviedol ako možný dôvod vyťaženosť, nakoľko bolo za prvé dva mesiace publikovaných v Zbierke zákonov 112 právnych predpisov a preto sa musel brať ohľad na účinnosť zákonov, to znamená ako prvé publikovať právne predpisy so skorším dátumom účinnosti a publikáciu tých právnych predpisov, ktoré zniesli odklad a zdržanie odsunúť na neskôr.[9]

Možný problém vidím aj v zabezpečení elektronickej zbierky zákonov pred kybernetickými útokmi, zvládnutie bezpečnostných incidentov a udalostí.

Kybernetická bezpečnosť vo všeobecnosti predstavuje *„schopnosť ľubovoľnej elektronickej komunikačnej siete, elektronického informačného alebo riadiaceho systému odolávať náhodným udalostiam a škodlivým aktivitám, ktoré môžu negatívne ovplyvniť integritu, dôvernosť a dostupnosť uchovávaných, spracovávaných, alebo prenášaných dát a služieb poskytovaných prostredníctvom siete, informačného, alebo riadiaceho systému a tým narušiť, alebo negatívne ovplyvniť funkčnosť najmä niektorej oblasti kritickej infraštruktúry.“*[10]

---

[7] *Webová Zbierka zákonov vyjde na milióny eur* [online]. [cit. 2016-03-29]. Dostupné na internete: <http://tech.sme.sk/c/6541869/webova-zbierka-zakonov-vyjde-na-miliony-eur.html>

[8] *Zákony nevyšli už dva mesiace. Borec to rieši* [online]. [cit. 2016-03-29]. Dostupné na internete: <http://domov.sme.sk/c/20102228/zakony-nevysli-uz-dva-mesiace-borec-to-riesi.html>

[9] *K veci: Elektronická zbierka zákonov stále nefunguje* [online]. [cit. 2016-03-29]. Dostupné na internete: <http://slovensko.rtvs.sk/relacie/k-veci/101175/k-veci-protimonopolny-urad-zistil-kartelovu-dohodu-spolocnostami-vydavajucimi-stravne-poukazky-a-pokutoval>

[10] Príloha č. 1 Návrhu Koncepcie kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015 - 2020 (č. mat. UV-22321/2015), s. 3

V Slovenskej republike zatiaľ nie je kybernetická bezpečnosť vyriešená konzistentným spôsobom. Témou *"kyberbezpečnosti"* sa sčasti zaoberá dokument „Národná stratégia pre informačnú bezpečnosť“[11] a nadväzujúci dokument „Akčný plán informačnej bezpečnosti“[12].

Vznikol však už aj návrh Akčného plánu realizácie Koncepcie kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015-2020, ktorý do medzirezortného pripomienkového konania predostrel Národný bezpečnostný úrad. Týmto akčným plánom sa navrhujú opatrenia, ktoré môžu vytvoriť podmienky pre vznik konzistentného, zosúladeného a efektívneho systému ochrany kybernetického priestoru Slovenskej republiky.

Podľa môjho názoru aj napriek tomu, že Slovenskú republiku nezaradzujeme medzi štáty, ktorým hrozí zvýšený počet kybernetických útokov, musí byť aj na takýto druh útokov pripravená.

Záver

Množstvo ľudí si už potrebovalo v živote nájsť rýchlo znenie nejakého zákona či konkrétneho paragrafu. Buď to museli pracne hľadať v klasickej papierovej Zbierke zákonov, alebo cez internet, kde však údaje často nie sú kompletné a právne záväzné. Projekt elektronickej Zbierky zákonov má zabezpečiť jednoduchý a efektívny prístup verejnosti k platným zákonom a ďalším právnym predpisom. Verím, že rýchlejšia a lepšia orientácia v právnom poriadku Slovenskej republiky, ktorú môže využiť aj bežný človek a vyhľadať si tak všetky potrebné informácie súvisiace s právom a právnym poriadkom, prispeje k zvýšeniu právneho vedomia verejnosti a bude tak mať celospoločenský prínos.

Použitá literatúra:

- *Boguszak, J. - Čapek, J. - Gerloch, A.* Teorie práva. 2. vyd. Praha: ASPI, 2004, ISBN 80-7357-030-0, 348 s.
- *Ottová, E.* Teória práva. Šamorín : Heuréka, 2006, ISBN 80-89122-37-X, 306 s.
- *Šín, Z.* Tvorba práva:, Pravidla, metodika, technika. Praha: C.H.BECK, 2003, ISBN 80-7179-832-0, 190 s.
- Návrh Koncepcie kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015 - 2020 (č. mat. UV-22321/2015)
- Vláda Slovenskej republiky materiál (č. mat.ÚV-18175/2008) schválila 27.augusta 2008 uznesením č.570/2008
- Vláda Slovenskej republiky materiál (č. mat.ÚV-30315/2009) schválila 19. januára 2010 uznesením č.46/2010
- https://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Nase-projekty/Elektronicka%20zbierka%20 zakonov/Uvod.aspx
- http://www.zbierka.sk/sk/aktuality/ms-zvzn-znenia-zkonov-bud-zdarma-na-webe.a-496.html
- http://tech.sme.sk/c/6541869/webova-zbierka-zakonov-vyjde-na-miliony-eur.html
- http://domov.sme.sk/c/20102228/zakony-nevysli-uz-dva-mesiace-borec-to-riesi.html
- http://slovensko.rtvs.sk/relacie/k-veci/101175/k-veci-protimonopolny-urad-zistil-kartelovu-dohodu-spolocnostami-vydavajucimi-stravne-poukazky-a-pokutoval

[11]Vláda Slovenskej republiky materiál (č. mat.ÚV-18175/2008) schválila 27.augusta 2008 uznesením č.570/2008
[12]Vláda Slovenskej republiky materiál (č. mat.ÚV-30315/2009) schválila 19. januára 2010 uznesením č.46/2010

Nestrannosť správneho konania

The impartiality of the administrative procedure

JUDr. Martin Píry, PhD.[1]

Abstrakt:
Príspevok sa zaoberá problémom reglementácie nestrannosti a nezávislosti rozhodovania podľa správneho poriadku. Kriticky rozoberá najmä porovnanie s českou právnou úpravou, ako aj spôsob, akým je možné domôcť sa nezaujatého rozhodovania v rámci slovenskej právnej úpravy a českej právnej úpravy. Vnímanie nestrannosti rozhodovania tento príspevok vníma ako súčasť katalógu základných ľudských práv a zároveň ako súčasť práva na dobrú verejnú správu, ktorá už je organickou súčasťou európskeho správneho práva.

Kľúčové slová: nestrannosť, správne konania, nezávislosť, objektivita, vylúčenie zamestnanca

Abstract:
The paper deals with the problem regimentation impartiality and independence of judgment by the Administrative Code. Critically examines especially compared to the Czech legislation and the way in which it is possible to obtain such an unbiased decision in the Slovak legislation and Czech legislation. The perception of impartiality of the decision-making post seen as part of a list of fundamental human rights and as part of the right to good administration, which is already an organic part of European administrative law.

Keywords: impartiality, administrative proceedings, independence, objectivity, exclusion of employees

Cieľom mojej úvahy na tému nestrannosť správneho konania je pomenovať základný inštitút správneho konania, a tým je možnosť vylúčenia zamestnanca správneho orgánu pre predpojatosť, vzťah tohto inštitútu k zásade nestrannosti konania a jej kritické okamihy. Správne konanie je v podmienkach Slovenskej republiky reglementované ako autoritatívne rozhodovanie štátu o právach a právom chránených záujmoch fyzických a právnických osôb. Pričom ako autorita štátu je realizovaná cestou správnych orgánov. Podľa § 1 ods. 2 zákona č. 71/1967 Zb. v znení zmien a noviel o správnom konaní (ďalej len správny poriadok) je správnym orgánom štátny orgán, orgán územnej samosprávy, orgán záujmovej samosprávy, fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorej zákon zveril rozhodovanie o právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach fyzických osôb a právnických osôb v oblasti verejnej správy. Takáto definícia je pritom legálna definícia pojmu správny orgán, pričom pri pojme štátny orgán by bolo možno vhodnejšia definícia ako orgán štátnej správy.[2]

Jednoznačne dominantná pozícia správneho orgánu musí byť limitovaná hranicami práva, a to najmä v podobe zásady zákonnosti a nestrannosti konania. Zásada zákonnosti má

[1] Odborný asistent Katedry správneho práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici *martin@piry.sk*

[2] Potasch, Hašanová: Zákon o správnom konaní (správny poriadok), komentár , 2015, vydavateľstvo C. H. Beck Bratislava, s. 4, ISBN 978-80-89603-35-0.

svoje legálne vymedzenie najmä v čl. 2 Ústavy SR v nadväznosti a celý rad medzinárodných dokumentov a vnútroštátnych právnych predpisov, ktoré sú jej garanciou.

Zásada nestrannosti implicitne vychádza jednak z princípov aplikácie zásady zákonnosti, jednak z pojmu práva na spravodlivý proces. Ide o fakt, keď by mal mať každý v právnom štáte možnosť obrátiť sa na orgán štátu s ochranou jeho práv, alebo domožením sa jeho práv, a to v dobrej viere v správnosť samotného konania, ako aj v jeho nezaujatosť. Ak skúmame základnú úpravu nestrannosti konania, vychádza nám, že bez ohľadu na zdroj za podmienky jeho záväznosti pre Slovenskú republiku, je sledovaný cieľom objektivity konania. Podľa čl. 36 Listiny základných ľudských práv ods. 1: „Každý sa môže domáhať ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v určených prípadoch na inom orgáne.“ Listina bola prijatá pre právne prostredie Slovenskej republiky zákonom č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných ľudských práv a slobôd. V nadväznosti na to treba spomenúť druhý významný prameň zásady nestrannosti, a to Európsky dohovor čl. 6, ktorý znie: „Každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený.“ Terminologická diskusia ohľadom tohto článku dohovoru sa mnohokrát uberá smerom spochybnenia, či je možná jeho aplikácia aj mimo rámca trestného a občianskeho konania. Česká právna veda[3] už skoršie prízvukovala, že jednoznačne sa právo na spravodlivý proces viaže aj na správne konanie, aj keď je jasné, že majoritná časť existujúcej judikatúry je viazaná na občianske a trestné konania a spory. Toto právo je okrem Európskeho dohovoru jasne pomenované aj v celom rade odporučení Rady Európy. Problematike nestrannosti konania a objektívneho rozhodovania sa presne venuje Odporúčanie CM/Rec (2007). V čl. 4 ukladá, aby orgány verejnej správy konali v súlade s princípom nestrannosti, teda objektívne a nezaujato.[4]

Vnútroštátne právo predovšetkým definuje základný rámec právneho štátu v čl. 2 Ústavy Slovenskej republiky ods. 2. V tomto ustanovení definuje požiadavky iba na zákonné limity rozhodovacie procesu orgánu štátu. Teda nielen, že vylučuje subjektivitu rozhodovania danú objektívne (zaujatosťou), ale aj svojvôľu postavenú na čisto iracionálnych dôvodoch. Obdobne ako Listina, aj Ústava osobitne chráni právo na nestrannosť v čl. 46.

Samotný právny predpis správny poriadok ustanovuje jednak základnú zásadu konania ako zásadu nestrannosti, a jednak mechanizmus realizácie tejto zásady vo forme vylúčenia zamestnanca správneho orgánu. Je pozoruhodné, že napriek požiadavke celého radu medzinárodných alebo európskych dokumentov expressis verbis § 3 a 4 správneho poriadku neobsahuje zásadu nestrannosti ako základnú zásadu konania. Túto zásadu je možné len implikovať zo znenia § 3 a § 4 najmä zo zásady zákonnosti a rovnosti v správnom konaní. Viazanie zákonom v tomto prípade totiž neznamená len viazanie procesnými predpismi správneho poriadku, ale aj viazania základnými ústavnými a ľudsko-právnymi dokumentmi a dohovormi. Nie je však šťastné, že zákonodarca napriek tomu, že viackrát po sebe menil znenie správneho poriadku, pozabudol na explicitné zaradenie zásady nestrannosti do § 3. V porovnaní s našim znením správneho poriadku je susedná Česká republika pred nami. Zákon 500/2004 Sb. v znení zmien a noviel Správní řád České republiky ustanovuje v § 7 ods. 1 explicitne požiadavku na nestranné správne konanie: „*Správní orgán postupuje vůči dotčeným osobám nestranně a vyžaduje od všech dotčených osob plnění jejich procesních povinností rovnou měrou.*“

[3] Hendrych a spol.: Správní právo. Obecná část. 2009 C. H. Beck Praha, s. 791, ISBN 978-80-7400-049-2 .
[4] Košiačiarová S.: Princíp dobrej verejnej správy a Rada Európy. Iura Edition, s. 39, ISBN 978-80-8078-519-2.

Správny poriadok následne v § 9 a nasledujúcich definuje postup garancie nestrannosti a objektivity konania, a to spôsobom návrhu na vylúčenie zamestnanca alebo člena správneho orgánu. Predpojatosť sa pritom chápe ako opak nestrannosti, ktorá však nie je daná ako systémová chyba rozhodovacieho procesu, ale subjektívnym vzťahom konkrétnej fyzickej osoby k predmetu rozhodovania. Keby sme mali hovoriť o systémovej chybe, zrejme by sme museli hovoriť o možnosti legálne zasahovať do rozhodovacieho procesu. Teda napríklad, aby mal politik legálnu možnosť povedať ako rozhodnúť v danej veci inak ako na základe hmotnoprávnej úpravy. Teda isté legalizovanie aktu svojvôle. Práve však zásada zákonnosti obsiahnutá ako v Ústave, tak aj správnom poriadku, vylučuje túto systémovú možnosť. Akékoľvek svojvoľné zasahovanie do rozhodovacieho procesu je tak nad rámec zákonných možností, alebo vyslovene protiprávne konanie. O svojvoľnosti hovoríme najmä vtedy, ako si rozhodovaciu právomoc alebo „odporučenie ako rozhodnúť“ prisvojuje orgán, ktorý ju ex lege nemá.

Predpojatosť je stav bezprostredne ohrozujúci zákonom sledovaný cieľ objektivity správneho konania. Sám o sebe sa ešte nedá vnímať ako nezákonný. Ten by bol len vtedy, ak by rozhodoval predpojatý zamestnanec. Podľa slovenskej judikatúry je možné vnímať predpojatosť vo viacerých kvalitách. Napríklad ako schopnosť udržať si potrebný objektívny nadhľad nad posúdením a rozhodnutím konkrétnej veci, pričom odôvodnenú pochybnosť o jeho nepredpojatosti so zreteľom na jeho pomer k veci, k účastníkom konania alebo k ich zástupcom, nie je potrebné dokazovať, stačí len jej existencia. Zákonný rozsah v sebe skrýva viacero kritických bodov. Iste, prvý je, že zaujatý môže byť len zamestnanec správneho orgánu alebo člen kolektívneho orgánu. Logickým výkladom je zrejmé, že zaujatosť, resp. predpojatosť, je vlastnosť viažuca sa na:

a.) vôľu,
b.) poznanie.

Osoba musí poznať, mať vedomosť o existencii okolností, pre ktoré je zrejmé, že v danom prípade má chcenie – vôľu, rozhodnúť buď mimoriadne pozitívnym spôsobom alebo naopak, mimoriadne negatívnym spôsobom, nie pre skutočnosti tvoriace podklad pre rozhodnutie, ale pre iné nezákonné pohnútky (teda také, ktoré zákon nepripúšťa ako podklady pre rozhodnutie). Teda ide o psychický vzťah fyzickej osoby buď k účastníkom konania predmetu rozhodovania alebo iných okolností, napr. zástupcom účastníkov konania. Z takého vzťahu je logicky vylúčená právnická osoba alebo jej organizačná zložka.

Odôvodnenie faktu, že zaujatá môže byt len fyzická osoba, je logické a nie je možné ho spochybniť. Problém však nastáva s limitovaním fyzickej osoby na osobu v zamestnaneckom pomere. Správny poriadok vyslovene hovorí o zamestnancoch správneho orgánu. Teda správny poriadok viaže diskvalifikačný moment predpojatosť na zákonný znak, a tým je existencia zamestnaneckého pomeru. Ako alternatíva je členstvo v kolektívnom orgáne, ktorý rozhoduje, čo je však v praxi málo frekventovaný spôsob. Ide napríklad o rôzne verejnoprávne rady, pokiaľ majú zákonom zverenú kompetenciu rozhodovať o právach a právom chránených záujmoch fyzických a právnických osôb. Pre porovnanie si dovolím i opätovne poukázať na českú právnu úpravu. V § 14 český správni řád v ods. 1 uvádza: „*Každá osoba bezprostředně se podílející na výkonu pravomoci správního orgánu (dále jen "úřední osoba"), o níž lze důvodně předpokládat, že má s ohledem na svůj poměr k věci, k účastníkům řízení nebo jejich zástupcům takový zájem na výsledku řízení, pro nějž lze pochybovat o její nepodjatosti, je vyloučena ze všech úkonů v řízení, při jejichž provádění by mohla výsledek řízení ovlivnit.*“ Teda česká právna úprava nelimituje predpojatosť zamestnaneckým pomerom, ale skutočnosťou, že sa podieľa na výkone právomocí orgánu správy. Ide o výrazne širší záber osôb, ktorých existencia v rozhodovacom procese nie je

viazaná na súbežnú existenciu pracovnoprávneho pomeru. Slovenská právna úprava je oproti tomu výrazne reštriktívnejšia. Podľa nej je tak vylúčený napr. volený funkcionár verejnej správy napr. minister, vedúci ústredného orgánu štátnej správy, starosta, primátor, a to aj v prípade, ak je nielen pochybnosť, ale istota v predpojatosti. Teda základnú zásadu správneho konania, ktorá tkvie v objektivite a nestrannosti konania v podmienkach existencie slovenského správneho poriadku, nie je možné reálne dosiahnuť vo veľkom počte prípadov. Pokiaľ v českej republike cez terminus technicus „každá osoba", ktorá je materiálne – znakovo, naviazaná len na tú vlastnosť, že sa podieľa na výkone právomoci správneho orgánu, ponúka možnosť dať návrh aj voči ministrovi či starostovi obce, u nás taká možnosť nie je. Pre korektnosť treba povedať, že česká právna úprava však explicitne vylučuje na inom mieste možnosť podať návrh na vylúčenie ministra a štátneho tajomníka. Ide o znenie § 14 ods. 6, ktoré hovorí: *„Ustanovení předchozích odstavců se nepoužijí pro vedoucí ústředních správních úřadů a státní tajemníky."* Minister ani starosta, ako uvádzam vyššie, nie je zamestnanec správneho orgánu. V rovine lege lata je problém, pre ktorý sa ťažko hľadá odpoveď na otázku ako riešiť problém zaujatosti ministra resp. iného vedúceho ústredného orgánu štátnej správy. Z pohľadu činnosti zákonodarcu tkvie v otázke, ktorú z pohľadu právnej vedy o čosi lepšie definuje napr. estónska právna úprava, a to nemožnosť nahradiť osobu, ktorá rozhoduje. Čl. 10 ods. 5 estónskeho správneho poriadku hovorí, že osoba nemôže byť vylúčená, ak nemôže byť nahradená.[5] Napriek optickému zdaniu, že ministerstvo je akoby podriadené vláde SR, tento fakt nekorešponduje s existujúcim právnym stavom. Za úvahu však stojí analogický postup ako v prípade petícií, sťažností a kontroly zveriť situácie, v ktorých sa právoplatne rozhodne o zaujatosti ministra alebo iného vedúceho ústredného orgánu štátnej správy Úradu vlády SR. Iné riešenie by bolo v prípade „keď nie je možné osobu nahradiť", a je celkom zjavne zaujatá vo veci, teda účastník nemá garanciu nestrannosti v konaní postúpiť vec na rozhodnutie na súd. Napriek istej miere podceňovania tejto témy som presvedčený, že predpojatosť je vážnym problémom existujúceho právneho stavu, najmä v rovine, keď je konanie je v malom okruhu fyzických osôb, napríklad konanie, kde správny orgán je starosta obce alebo mesta. Nestrannosť totiž jednak slúži ako veľmi poctivý a efektívny nástroj vymožiteľnosti práva, a zároveň ako organická súčasť práva na spravodlivý proces. Ak je osoba podieľajúca sa na výkone právomoci správneho orgánu zaujatá, je vysoký predpoklad, že účastník nemôže predpokladať nestranné rozhodovanie a v nadväznosti, samozrejme, ani nemôže očakávať realizáciu princípu zákonnosti konania a legitímneho očakávania. Rovnako sa neexistenciou efektívneho spôsobu vymožiteľností princípu nestrannosti nabúra aj zásada ochrany vereného záujmu. Sme teda svedkami, ako jedna zásada správneho konania nadväzuje na druhú a pri absencii jej efektívneho vymoženia absentujú aj nadväzujúce možnosti realizácie práva a zákona.

Z priestoru úvah lege ferenda prejdime do roviny lege lata a rozoberme si ešte dve kritické otázky. Predpojatosť je v rámci ako znenia a zákona aj ustáleného názoru právnej vedy stav fyzickej osoby, ktorý je negatívne alebo pozitívne zameraný k veci (predmetu konkrétneho konania), účastníkov konania a ich zástupcov. V § 9 ods. 1 síce nenachádzame priamo definíciu predpojatosti, avšak aj uvedené znenie je možné použiť ako základ definície, o akú som sa pokúsil. Znenie: *„Zamestnanec správneho orgánu je vylúčený z prejednávania a rozhodovania veci, ak so zreteľom na jeho pomer k veci, k účastníkom konania alebo k ich zástupcom možno mať pochybnosť o jeho nepredpojatosti."* Však definuje viac ako len predpojatosť, definuje aj aplikačné naviazanie na zamestnanecký pomer, ktorý som už spomínal a ktorý tvorí právne osobitnú vlastnosť fyzickej osoby. Vlastnosť, že musí ísť o fyzickú osobu, je daná eo ipso, keďže právnická osoba nemôže mať psychologický vzťah,

[5] Košiačiarová, S.: Princíp dobrej verejnej správy a Rada Európy. Iura Edition, s. 42, ISBN 978-80-8078-519-2.

akým zaujatosť je. Napriek tomu, že sa zákon viaže akoby len na fakt existencie psychologického postoja, ktorý je buď neobjektívne negatívny alebo naopak pozitívny. Treba však podčiarknuť, že aktuálne znenie slovenskej právnej úpravy nevyžaduje dokázanie takéhoto vzťahu, ale iba argumentum a contrario **absenciu pochybnosti** o objektivite zamestnanca. Takéto znenie zákona nás posúva do roviny zváženia veľmi vážnej a často frekventovanej otázky. Ide o stav nepriamej predpojatosti. Teda o stav, v ktorom u zamestnanca ako takého nie je dôvod domnievať sa o zlom alebo prehne dobrom vzťahu k predmetu skúmania. Možnosť jeho predpojatosti tak netkvie v ňom samom, ale v skutočnosti, že jeho nadriadený má dôvod na predpojatosť voči predmetu konania, účastníkom a ich zástupcom. Vylúčiť predpojatosť sa nedá ani v situácii, keď priamy nadriadený je zaujatý, aj keď voči nemu osobne nie je možné dať návrh podľa § 9 správneho poriadku. Klasickým prípadom je situácia, keď volený orgán – minister, starosta, vedúci ústredného orgánu štátnej správy, primátor, je celkom zjavne negatívne alebo pozitívne orientovaný k skutočnostiam, ktoré môžu byť predmetom posudzovania (t.j. predmet konania, účastníci alebo ich zástupcovia). Zamestnanec mu funkčne podriadený, teda de facto každý zamestnanec ministerstva, iného ústredného orgánu štátnej správy, alebo orgánu miestnej samosprávy, nemôže garantovať objektivitu procesu. Zamestnanecký pomer je typický pomer, v ktorom je istá miera práv zamestnanca závislá na vzťahu podriadenosti a nadriadenosti. Keď berieme ako smerodajné len situácie, keď zamestnávateľ dodržuje zákon, vynecháme situácie známe ako mobing, stále nám zostáva veľa situácií, keď sú isté záujmy zamestnanca (rôzne bonusy, odmeny) fakultatívnym nárokom. Teda ich poskytnutie zamestnancovi je len na vôli zamestnávateľa. Je teda zrejmé, že zamestnanec je aj priamo, aj nepriamo ovplyvniteľný postojom svojho nadriadeného a nie je možné hovoriť o objektívnosti zamestnanca, ak jeho nadriadený je celkom zjavne predpojatý. Treba podčiarknuť, že zákon nevyžaduje dokázanie jasného nespochybniteľného faktu, ale pre účely správneho poriadku stačí existencia pochybnosti. Samozrejme, vnímame ako jasnú otázku, že ak je podľa správneho poriadku inak príslušný na rozhodnutie o vylúčení zamestnanca jeho nadriadený, ktorý je sám o sebe dôvodom zaujatosti, nemal by rozhodovať o veci samej ani on. Teda inak povedané, nemal by rozhodovať o vylúčení zamestnanca.

Možnosť nestranného rozhodovania je základným predpokladom aj existencie právneho štátu. Je do istej miery vážnou povinnosťou štátu nachádzať také legislatívne riešenia, že ani priama, ani nepriama predpojatosť nemôže byť brzdou objektívneho rozhodovania orgánu štátu. Ak by dnes poskytoval efektívne nástroje na riešenie mnou predkladaný legislatívny rébus, išlo by zrejme, okrem iného, aj o veľmi cenný nástroj boja proti korupcii. [6]A to je oblasť, v ktorej má Slovenská republika ešte veľmi významný priestor na realizáciu a ktorý sa dotýka každého občana našej krajiny. Ako istá motivácia rovnakého právneho prostredia by nám mohla poslúžiť česká právna úprava, ktorá je vo svojom základnom nastavení podstatne ďalej.

Použitá literatúra:

- *Košiačiarová, S.*: Princíp dobrej verejnej správy a Rada Európy. Iura Edition, s. 42, ISBN 978-80-8078-519-2.
- *Hendrych a spol.*: Správní právo. Obecná část. 2009, C. H. Beck, Praha, s. 791, ISBN 978-80-7400-049-2.

[6] Tittlová, M.: Korupcia (vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty). Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 106 a nasl. (ISBN 978-80-8168-264-3)

- Tittlová, M.: Korupcia (vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty). Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 106 a nasl. (ISBN 978-80-8168-264-3)
- *Potasch, Hašanová:* Zákon o správnom konaní (správny poriadok), komentár. 2015, vydavateľstvo C. H. Beck, Bratislava, s. 4, ISBN 978-80-89603-35-0.

Československé pracovné právo

Czechoslovak labor law

JUDr. PhDr. Nina Rohutná[1]

Abstrakt:
Príspevok sa zaoberá pracovným právom v Československu s dôrazom na obdobie po prijatí Zákonníka práce č. 65/1965 Zb., bližšie vysvetľuje špecifiká socialistického pracovného práva a vybrané inštitúty pracovného práva charakteristické pre dané obdobie.

Kľúčové slová: pracovné právo, socialistické právo, zákon, Zákonník práce

Abstract:
The article deals with the labor law in Czechoslovakia with an emphasis on the period after codification Act No 65/1965 Labor Act, it analyzes the specifics of the Czechoslovak labor law and some institutes which were specific for this period.

Keywords: labor law, socialistic law, law, Labor Act

Začiatok 60. rokov sa v oblasti pracovného práva niesol v znamení roztrieštenosti a nekompaktnosti právnej úpravy, nakoľko táto bola obsiahnutá vo viacerých právnych predpisoch.[2] Socialistické pracovné právo bolo proklamované ako samostatné odvetvie práva v dôsledku nových pomerov, v ktorých „pracovná sila už nie je tovar, keď odpadá hospodársky a triedny boj medzi nositeľmi pracovnej sily (robotníckou triedou) a vlastníkmi výrobných prostriedkov (triedou buržoázie), právna úprava spoločenských pracovných vzťahov stráca svoj „dvojaký“ charakter, a to sčasti súkromného práva a sčasti verejného práva, aký má za kapitalizmu. Organizácia spoločenskej práce a právna úprava spoločenských pracovných vzťahov sa za socializmu uskutočňuje na platforme jednoty základných celospoločenských záujmov, skupinových záujmov socialistických organizácií a ich pracovných kolektívov a individuálnych záujmov jednotlivých pracovníkov.“[3] Z toho môžeme vyvodiť, že „po roku 1948 prestala byť práca považovaná za druh tovaru, ako tomu je v kapitalistickom hospodárstve. Preto občianske právo, ako svojou povahou právo majetkové, nemohlo z týchto dôvodov ideologicky upravovať pracovnú činnosť.“[4] A ak je občianske právo charakteristické svojou rozsiahlou zmluvnou autonómiou a dispozíciou zmluvných strán, prešlo sa v pracovnom práve k regulácii vzťahov normami kogentnej povahy.[5] V roku 1962 sa preto začali prípravy pre kodifikáciu pracovného práva,[6] ku ktorej

---

[1] externá doktorandka, Ústav teórie dejín štátu a práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
nina_pazitna@hotmail.com

[2] Napr. v zákone č. 70/1958 Zb. o rozmiestňovaní pracovných síl, v zákone č. 58/1964 Zb. o zvýšení starostlivosti o tehotné ženy a matky, v zákone č. 65/1961 Zb. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci, v zákone č. 150/1961 Zb. o náhradách pri úrazoch a chorobách z povolania.

[3] FILO, J. a kol.: Československé pracovné právo. s. 28.

[4] KUKLÍK, J. a kol.: Dejiny československého práva. s. 383.

[5] Aj keď v súčasnosti reflektujeme, že v pracovnom práve platí ochrana slabšej strany pracovnoprávneho vzťahu, v období socializmu nebola prioritou ani tak ochrana slabšej strany, ako potreba zabezpečenia účasti občana na výkone jeho práce pre spoločnosť.

[6] „Samotná tvorba tohoto politicko-právního dokumentu byla připravována a prováděna metodami dokazujícími širokou socialistickou demokracii a aktivní účast mas na vytváření naší právní politiky. Návrhu zákoníku práce

došlo schválením a vyhlásením Zákonníka práce ako zákona pod č. 65/1965 Zb. s účinnosťou od 01. januára 1966[7] (v ďalšom texte aj ako „Zákonník práce“ alebo „ZP“). Zákonník práce uskutočnil jednotnú úpravu pracovných vzťahov a jeho prijatím došlo k unifikácii právnej úpravy všetkých pracovných kategórií, ktoré dovtedy podliehali osobitnej právnej regulácii.[8] Zákonník práce právne upravil takmer všetky otázky pracovnoprávnych vzťahov okrem usmerňovania pohybu pracovných síl, mzdového vývoja a štátneho odborného dozoru. Kogentným spôsobom upravil najmä oblasť pracovných podmienok a bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci. Len výnimočne dohodou účastníkov bolo možné stanoviť odchýlky od Zákonníka práce uskutočnené dohodou účastníkov. Zákonník práce bol rozdelený na šesť častí: prvá časť – všeobecné ustanovenia, druhá časť – pracovný pomer, tretia časť – učebný pomer, štvrtá časť – dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, piata časť – spoločné ustanovenia a šiesta časť – záverečné ustanovenia. Do inštitútu pracovného pomeru však Zákonník práce nepriniesol zmenu, mohol vzniknúť podobne ako do prijatia Zákonníka práce. Prevedenie na inú prácu bolo možné, ale len za určitých podmienok a na obmedzenú dobu. Pracovník mohol ukončiť právny pomer z dôvodov uvedených v zákone alebo bez uvedenia dôvodov, avšak organizácia len z taxatívnych dôvodov. Mzda bola v socialistickom práve charakterizovaná ako „podiel pracovníka na vytvorenom produkte práce a stanovuje sa podľa vynaloženej práce“,[9] pričom však pri zásadách odmeňovania nedošlo k zásadným zmenám oproti predchádzajúcej právnej úprave.

Spoločenské pracovné vzťahy za socializmu sa uskutočňovali medzi jednotlivými občanmi ako nositeľmi pracovnej sily (teda pracovníkmi) a medzi socialistickými organizáciami ako organizačnými formami týchto kolektívov, v ktorých občania vykonávali prácu za odmenu, za určených pracovných podmienok pri všestrannej starostlivosti o pracovníkov, dodržiavajúc pracovnú disciplínu a zúčastňujúc sa na rozvoji, riadení a kontrole činnosti socialistickej organizácie.[10] Základnými zásadami československého pracovného práva boli napríklad zásada práva na prácu a práva na získanie kvalifikácie a jej prehlbovanie, zásada zmluvnosti, zásada práva na spravodlivú odmenu za vykonanú prácu, zásada práva pracovníkov na iniciatívnu účasť na rozvoji, riadení a kontrole činnosti socialistickej organizácie, zásada účasti ROH na rozhodovaní o závažných opatreniach

---

předcházelo vypracování zásad zákoníku práce, které byly projednány v široké veřejné celostátní diskusi, která proběhla v lednu a únoru 1963 na 2277 závodech, na 237 aktivech ROH, ve všech ústředních orgánech, v krajských a okresních národních výborech, v 1334 odborových orgánech, ve vybraných výrobních a spotřebních družstvech i jednotných zemědělských družstvech. Celkem se jí zúčastnilo více než 3/4 miliónu pracujících.
V diskusi bylo podáno 21 968 připomínek a námětů, z nichž ovšem řada připomínek byla shodná nebo obdobného zaměření. Celkové výsledky veřejné diskuse byly zhodnoceny a shrnuty V. všeodborovým sjezdem v květnu 1963.“ Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/006schuz/s006002.htm.

[7] Argumenty podporujúce prijatie nového Zákonníka práce boli rôzne, napríklad aj snažiace sa o ochranu mládeže: „Pro naši mladou generaci je to dnes jen historie, o které čteme z knih, kterou vidíme ve filmech, jak kdysi republika pečovala o mladé lidi. I v současné době na Západě kapitalisté zbídačují mládež. V západních zemích dochází ke zbídačování, např. ve Francii, kde mnoho mladých lidí přichází bez odborné průpravy do pracovního procesu. Systém věkových srážek umožňuje podnikatelům krást mladým lidem přímo ze mzdy ročně miliardy franků pro své zisky. Zde je vhodná příležitost, abychom ukázali mladým lidem, jaké byly poměry v buržoazní republice, jaký je život na Západě, že to není jen to pozlátko - auta, filmy, muzika - ale také ta druhá stránka. Působí tam vlčí zákony. Celý systém tam má vliv na rozklad morálky mladých lidí, na život bez cíle, bez záruk, bez jistoty. Proto velmi oceňujeme zákoník práce, který sjednocuje mnoho různých zákonných předpisů ve prospěch mladé generace.
Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/006schuz/s006017.htm.

[8] Odlišná právna úprava bola ustanovená pre vzťahy vyplývajúce z verejnej funkcie, pre sudcov nevojenských súdov, príslušníkov ozbrojených síl, prokurátorov, ašpirantov, advokátov, členov posádok námorných lodí a zvláštna úprava sa týkala aj pracovného pomeru v družstve.

[9] FILO, J.: Československé pracovné právo. s. 349.

[10] FILO, J.: Československé pracovné právo. s. 20.

organizácie, zásada dodržiavania pravidiel socialistického spolužitia. Právo na prácu bolo chápané ako dávna požiadavka pracujúcich[11] a v podmienkach socialistickej spoločnosti bolo vymedzené ústavou, pričom jeho obsahovou zložkou bolo právo prácu dostať,[12] právo prácu si udržať,[13] právo na hmotné zabezpečenie pri dočasnom ekonomickom nevyužívaní pracovníkov[14] a povinnosť pracovať v prospech spoločnosti.[15] Subjektmi pracovnoprávnych vzťahov boli socialistické organizácie a pracovníci ako nositelia práv a povinností základných pracovnoprávnych vzťahov.[16] Jednou z vyššie spomenutých zásad je zásada účasti pracujúcich na rozvoji, riadení a kontrole činnosti socialistickej organizácie, ktorá mala základ v čl. 11 ods. 3 Ústavy ČSSR a podľa ktorej sa pri riadení činnosti socialistických hospodárskych organizácií sústavne v najširšej miere uplatňovala účasť a tvorivá iniciatíva pracujúcich. Toto právo sa uskutočňovalo prostredníctvom orgánov ROH,[17] ktoré zastupovali všetkých pracovníkov. V nadväznosti na túto zásadu možno ešte poukázať na zásadu účasti ROH na rozhodovaní o závažných opatreniach organizácie a spoločenskej kontroly nad dodržiavaním práv a povinností pracovníkov, ktorá sa prejavovala tým, že závodné výbory ROH sa zúčastňovali na rozhodovaní o všetkých závažných otázkach činnosti organizácie, najmä o otázkach týkajúcich sa dôležitých pracovných a sociálnych záujmov pracovníkov (vo forme spolurozhodovania alebo súčinnosti), orgány ROH vykonávali spoločenskú kontrolu nad bezpečnosťou a ochranou zdravia pri práci, nad dodržiavaním pracovnoprávnych

---

[11] FILO, J.: Československé pracovné právo. s. 86.

[12] Obsahom tohto práva bola povinnosť štátu zabezpečiť každému prácu ako zdroj hmotného zabezpečenia, čo bolo spojené s plánovitým riadením spoločnosti a s tým, že pri rozmiestňovaní pracovných síl sa vychádzalo zo záujmov spoločnosti. V § 5 nariadenia vlády č. 92/1958 Zb. boli upravené podmienky, za splnenia ktorých mohla organizácia odmietnuť prijať občana na voľné pracovné miesto nasledovne: „Podnik smie odmietnuť dojednanie pracovného (učebného) pomeru s pracovníkom, ktorý mu bol doporučený odborom rady okresného národného výboru len vtedy, ak a) pracovník nie je telesne a duševne spôsobilý na práce, pre ktoré sa má prijať; túto spôsobilosť zistí podľa potreby lekárska poradná komisia alebo, ak ide o osobu so zmenenou pracovnou schopnosťou, posudková komisia sociálneho zabezpečenia; b) pracovník nemá odbornú spôsobilosť alebo nesplňuje ostatné podmienky vyžadované povahou pracovného (učebného) miesta; c) prijatie pracovníka by bolo v rozpore so všeobecnými predpismi o vzniku pracovného (učebného) pomeru. Podľa odseku 2 cit. ustanovenia: „Podnik je povinný oznámiť dôvody, pre ktoré odmietol dojednať pracovný (učebný) pomer podľa odseku 1, odboru rady okresného národného výboru. Ak nesúhlasí tento odbor s dôvodmi odmietnutia, rozhodne o povinnosti podniku prijať pracovníka do zamestnania.“

[13] Toto právo bolo aplikované v ochrane pracovníka pred rozviazaním pracovného pomeru zo strany organizácie a to v možnosti organizácie rozviazať pracovný pomer len z taxatívnych dôvodov uvedených v Zákonníku práce.

[14] Toto právo sa malo vyskytovať len výnimočne, nakoľko v socialistickej spoločnosti platil princíp plnej zamestnanosti a predstavoval nárok na hmotné zabezpečenie z celospoločenských prostriedkov vo forme príslušného príspevku.

[15] V dobovom právnom poriadku neboli ustanovené právne normy, v zmysle ktorých by určené sankcie za nesplnenie povinnosti pracovať v prospech celku, avšak „sústavné vyhýbanie sa práci, zaháľačstvo a príživníctvo“ sa postihovalo podľa trestného práva a to podľa § 203 Trestného zákona, „sústavné vynechávanie pracovných smien bez závažného dôvodu, ktoré ohrozí plynulú hospodársku prevádzku alebo hospodársku činnosť socialistickej organizácie alebo spôsobí škodu, bolo postihnuteľné ako prečin proti pracovnej disciplíne podľa § 8 zákona č. 150/1969 Zb. o prečinoch.

[16] „Také zavedením pojmu "pracovník" namísto "zaměstnanec" a "socialistická organizace" namísto "zaměstnavatel" vyjadřuje se nejen slovně, ale hlavně svou pojmovou podstatou nové postavení pracujících v naší socialistické společnosti a socialistické organizace společenské práce. Zavedením jednotného pojmu "pracovník" pro všechny dosud rozeznávané kategorie "zaměstnanců" jako dělníků, úředníků, technicko administrativních zaměstnanců, státních zaměstnanců, pracovníků aparátů státních a společenských organizací apod. se dává také výraz sjednocení právní úpravy jejich pracovních poměrů v socialismu.“ Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/006schuz/s006003.htm.

[17] Právna úprava bola obsiahnutá v zákone č. 37/1959 Zb. o postavení závodných výborov základných organizácií ROH, ktorý mal len tri paragrafy, ale dával zákonnú silu Uzneseniu IV. všeodborovému zjazdu o závodných výboroch základných organizácií ROH, ktoré bolo základnou normou odborového združovania na úrovni podnikov.

predpisov, uzatvárali kolektívne zmluvy so socialistickými organizáciami a vyššie orgány ROH sa podieľali na príprave zákonov.

Zmeny, ktoré nastali po roku 1968 v oblasti pracovného práva, možno vo všeobecnosti charakterizovať nasledovne:

a) Riadenie štátnej mzdovej politiky, ktoré od roku 1951 patrilo do pôsobnosti Štátnej mzdovej komisie, od roku 1965 prešlo na novozriadenú Štátnu komisiu pre financie, ceny a mzdy (zák. č. 113/1965 Zb.).
b) Roku 1968 bolo opäť zriadené Ministerstvo práce a sociálnych vecí ako ústredný orgán štátnej správy pre oblasť práce, miezd a sociálnej politiky (zák. č. 53/1968 Zb.). Predtým to bolo Ministerstvo práce a sociálnych starostlivosti. Na nové ministerstvo prešla pôsobnosť Ústrednej rady odborov, napríklad aj príprava návrhov pracovnoprávnych predpisov.
c) Zákonom o československej federácii sa práca, mzdy a sociálna politika stali vecou spoločnej pôsobnosti ČSSR a obidvoch republík, pričom do pôsobnosti ČSSR patrilo stanoviť v uvedenej oblasti jednotné zásady, okrem iného aj pracovnoprávnych vzťahov (čl. 8, čl. 22 ústav. zák. č. 143/1968 Zb.). V dôsledku toho sa zriadilo Federálne ministerstvo práce a sociálnych vecí (ústav. zák. č. 171/1968 Zb., neskôr potom úst. zák. č. 126/1970 Zb., Ministerstvo práce a sociálnych vecí SSR (zák. SNR č. 207/1968 Zb.) a Ministerstvo práce a sociálnych vecí ČSR (zák. ČNR č. 2/1969 Zb.).
d) Zriadil sa štátny odborný dozor nad bezpečnosťou práce (zák. č. 174/1968 Zb.), pričom dozor nad plnením predpisov týkajúcich sa bezpečnosti práce a technických zariadení vo výrobnej a nevýrobnej oblasti, ako aj dozor nad dodržiavaním stanovených pracovných podmienok vykonávali ako nezávislé štátne odborné orgány – úrady bezpečnosti práce, podriadené národným ministerstvám práce a sociálnych vecí a tiež inšpektoráty bezpečnosti práce.
e) Zákonník práce upravil inštitút kolektívnej zmluvy v zásadách (§ 20 ZP) a úpravu podrobností ponechal Ústrednej rade odborov (§ 21 ZP).
f) Pracovný čas zo 46 hodín týždenne sa skrátil na 42 a pol hodín týždenne a zaviedol sa 5 – dňový pracovný čas.[18]

Zákonom č. 153/1969 Zb. sa uskutočnila prvá novelizácia Zákonníka práce[19] za účelom odstránenia následkov krízových rokov 1968-1969 a realizácie smerníc ÚV KSČ z mája 1969, no jej „hlavným cieľom bolo, aby sa Zákonník práce stal účinnejším nástrojom proti nežiaducim protispoločenským javom, nástrojom upevňovania pracovnej disciplíny na všetkých stupňoch riadenia a posilnenia autority vedúcich pracovníkov.“[20] V ustanovení § 46 Zákonníka práce v ods. 1 písm. e) bola ako výpovedný dôvod, z dôvodu ktorej mohla dať organizácia výpoveď pracovníkovi tá skutočnosť, že pracovník nespĺňa predpoklady určené pre výkon dojednanej práce alebo je nespôsobilý plniť povinnosti vyplývajúce z jeho pracovného pomeru, pretože nespĺňa požiadavky na túto prácu kladené, najmä ak svojou činnosťou narušil socialistický spoločenský poriadok a nemá preto dôveru potrebnú na zastávanie doterajšej funkcie alebo svojho doterajšieho pracovného miesta, alebo ak bez viny

[18] V Zákonníku práce bol v § 83 pracovný čas určený na najviac 46 hodín týždenne, ale vyhláškou Štátnej plánovacej komisie č. 62/1966 Zb. o zásadách pre skracovanie pracovnej doby a vyhláškou Ministerstva práce a sociálnych vecí č. 63/1968 Zb. o zásadách pre skracovanie týždenného pracovného času a pre zavádzanie prevádzkových a pracovných režimov s päťdenným pracovným týždňom, došlo ku skráteniu pracovného času.
[19] Známa ako „normalizačná novela Zákonníka práce“.
[20] FILO, J. a kol.: Československé pracovné právo. s. 54.

organizácie vykazuje neuspokojivé pracovné výsledky; pre neuspokojivé pracovné výsledky možno však dať pracovníkovi výpoveď, len ak bol na nedostatky v práci v posledných 12 mesiacoch písomne upozornený a pracovník ich v primeranom čase neodstránil. „V roku 1967 došlo k legislatívnym zmenám v rozmiestňovaní absolventov vysokých a odborných škôl. Absolventom sa umožnil voľný výber pracovného miesta, ktorý však platil len na tzv. základnom pracovisku, to je pracovisku, na ktorom absolvent mohol uplatniť priamo vo svojom odbore, ktorému sa vyučil. Na iné pracovisko mohol absolvent slobodne nastúpiť až vtedy, ak na základnom pracovisku odpracoval aspoň tri roky.“[21] „V úzkej nadväznosti na novelizáciu Zákonníka práce sa v rokoch 1970-1971 realizovali významné opatrenia, ktoré sledovali reguláciu hospodárenia s pracovnými silami, mzdového vývoja a upevňovania pracovnej disciplíny. Tieto opatrenia sa uskutočnili na základe uznesení vlády ČSSR a vlád oboch republík a nevyžadovali ďalšie zmeny Zákonníka práce“[22] a dotýkali sa úpravy uzatvárania, obsahu a kontroly plnenia kolektívnej zmluvy,[23] prijatý bol zákon o služobnom pomere príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti a zmeny nastali aj v rozmiestňovaní pracovníkov.[24] Zákonom č. 20/1975 Zb., ktorý nadobudol účinnosť 1. júla 1975, došlo k druhej novelizácii Zákonníka práce, pričom jej hlavným cieľom bola úprava týkajúca sa skončenia pracovného pomeru, rozšíril sa vplyv ROH na dodržiavanie pracovného zákonodarstva, starostlivosť o zamestnané matky a pracovnej disciplíny.

Záver

Pri hodnotení pracovného práva v dotknutom období môžeme konštatovať, že Zákonník práce znamenal jednotnosť, komplexnosť, kogentnosť a osamostatnenie právnej úpravy.[25] Jednotnosť právnej úpravy znamená, že sa vzťahovala na všetkých zamestnancov bez rozdielu, o akých zamestnancov išlo (zamestnanci národných podnikov, úradov, ústavov a pod.). Zamestnávanie medzi občanmi bolo možné len na výkon osobných služieb formou pracovného pomeru. Rozdielna právna úprava bola iba tam, kde to vyžadovali špecifické podmienky práce. „Tento zjednocovací trend bol zdôvodňovaný typom hospodárskeho a spoločenského systému, rovnakým vzťahom všetkých občanov k výrobným prostriedkom a možnosti v podstate obdobného postavenia v pracovnom procese. Tieto trendy viedli nielen

[21] BARANCOVÁ, H., SCHRONK, R.: Pracovné právo. s. 62.
[22] FILO, J. a kol.: Československé pracovné právo. s. 55.
[23] V zmysle Zásad vlády ČSSR a ÚRO č. 3/1971 Zb.
[24] Vyhláškou č. 74/1970 Zb. sa nanovo upravilo uvoľňovanie, umiestňovanie a hmotné zabezpečenie pracovníkov a nariadeniami vlády ČSR č. 121/1970 Zb. a nar. vlády SSR č. 152/1972 Zb. sa organizáciám uložila povinnosť oznamovať isté prípady rozviazania pracovného pomeru OMV a občania, ktorí neboli v pracovnom pomere, mali povinnosť sa hlásiť na ONV.
[25] Pri schvaľovaní zákona zaznel aj takýto prednes poslanca Pašeka: „Pro posouzení ústavněprávních aspektů je velmi významné, že návrh zákoníku práce vytváří nové socialistické pracovní právo poprvé u nás jako ucelený, souhrnný a jednotný celek pro celé území ČSSR. Schválením zákoníku práce budou nahrazeny dosavadní roztříštěné zastaralé a těžko dostupné předpisy z oblasti pracovního práva, z nichž některé mají svůj původ ještě z Rakousko-Uherska, až 150 let staré. Ke zjednodušení právního řádu přispěje skutečnost, že místo desítek zákonů, vládních nařízení a vyhlášek, jakož i několika tisíc prováděcích resortních vyhlášek, pokynů, směrnic, výnosů a předpisů nastoupí jednotná pracovněprávní úprava, jejíž základ bude v zákoníku práce, v prováděcím vládním nařízení a prováděcí vyhlášce Ústřední rady odborů. Návrh dále sjednocuje úpravu pracovněprávních vztahů mezi socialistickými organizacemi a jejich pracovníky a odstraňuje tak definitivně dosavadní neodůvodněné rozdíly mezi dělníky, technickými a administrativními pracovníky ve výrobě, obchodu, dopravě i státní správě, jak to odpovídá objektivnímu procesu stírání podstatných rozdílů mezi tělesnou a duševní prací, i vedoucímu postavení dělnické třídy v naší společnosti.“
Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/006schuz/s006003.htm.

k zjednocovaniu, ale aj k odstraňovaniu väčšiny preferencií v pracovnom práve a tak k nivelácii v pracovných podmienkach vo mzdách. To spôsobovalo nedostatok stimulov k práci, stratu aktivity a iniciatívy zamestnancov, zaostávanie v odboroch vedy a techniky, korupciu a iné spoločenské neduhy.“[26] V pracovnom práve popísaného obdobia badať trend zlepšovania pracovných podmienok pracujúcich, akými bolo skrátenie pracovného času, zlepšovanie bezpečnosti na pracovisku, ochrana niektorých – slabších – skupín pracujúcich, ako sú tehotné ženy, matky, mladiství, avšak občania boli obmedzení v rozhodovaní o tom, ako a kde pracovať, a či vôbec pracovať. Centralizáciou, byrokraciou a štátnym plánovaním sa dospelo k devalvácii práva, konkrétne aj práva na prácu, keď „povinnosť štátu garantovať ju bola obchádzaná umelou zamestnanosťou, manipuláciou pracovnej sily a terminologickou fikciou, že nezamestnaní sú len osobami dočasne ekonomicky neaktívnymi.“[27]

Použitá literatúra:

- BARANCOVÁ, H., SCHRONK, R.: Pracovné právo. Bratislava : SPRINT, vydavateľská, filmová a reklamná agentúra, 2006. 784 str.
- BEŇA, J. : *Vývoj slovenského právneho poriadku.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta v Banskej Bystrici, 2001.
- BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V.: Komunistické právo v Československu. Brno : Masarykova univerzita, 2009. 1006 str.
- FALŤAN, S. : *Slovenská otázka v Československu*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1968. 352 str. ISBN 75-117-68.
- FILO, J. a kol.: Československé pracovné právo. Bratislava : Obzor, 1981. 624 str.
- GRONSKÝ, J. : *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. (1968-1989).* Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2004. 308 str. ISBN 80-246-0034-2.
- CHOVANEC, J - TRELLA, R.: Dokumenty o československej federácii. Bratislava, 1972.
- KOVÁČ, D. : *Slováci – Česi – dejiny.* Bratislava : AEPress, 1997. 138 str.
- MALÝ, k., SOUKUP, L.: Vývoj práva v Československu v letech 1945 – 1989. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2004. 918 str.
- RYCHLÍK, J. : *Češi a Slováci ve 20. století.* Bratislava : Academic Electronic Press, 1998. 555 str.
- RYCHLÍK, J. : *Češi a Slováci ve 20. století.* Vyšehrad: Ústav pro studium totalitných režimu , 2012. 688 str.
- VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V.: České právní dějiny. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 684 str.
- ZDOBINSKÝ, S. : *Československá ústava. Komentář*. Praha : Panorama, 1988. 536 str.
- ŽATKULIAK, J. : Predstavy a skutočnosti uplatňovania princípu rovnoprávnosti medzi Slovákmi a Čechmi (1945-1992). In: *Historický zborník 7*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1997.
- Internetové zdroje:
- KALENSKÁ, M.: K vývoji pracovního práva. In: Aplikované právo 1/2006 s. 12. Dostupné na: http://www.aplikovanepravo.cz/clanky-pdf/41.pdf
- http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/006schuz/s006003.htm
- http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/006schuz/s006003.htm
- http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/006schuz/s006017.htm
- http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/006schuz/s006002.htm

[26] KALENSKÁ, M.: K vývoji pracovního práva. In: Aplikované právo 1/2006 s. 12.
[27] BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V.: Komunistické právo v Československu. S. 508.

Niekoľko úvah k odkladnému účinku správnej žaloby podľa novej právnej regulácie obsiahnutej v Správnom súdnom poriadku

Some Reflections on Suspensive Effect of Administrative Action pursuant to New Legal Regulation thereof Contained in the Administrative Court Procedure Rules

Mgr. Lucia Šírová[1]

Abstrakt:
Cieľom predmetného príspevku je poukázať na novú právnu úpravu správnej žaloby obsiahnutú v zákone č. 162/2015 Z. z., Správny súdny poriadok v platnom znení, ktorý nadobudne účinnosť dňa 1. júla 2016 so zameraním sa na problematiku odkladného účinku správnej žaloby podľa ustanovení § 184 a nasl. Správneho súdneho poriadku aj v komparácii so v súčasnosti platnou právnou úpravou obsiahnutou v zákone č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov, a týmto spôsobom predostrieť niekoľko úvah k možným aplikačným problémom, ktoré je v tejto súvislosti so zavedením novej právnej úpravy možné očakávať v budúcnosti.

Kľúčové slová: správne súdnictvo, Správny súdny poriadok, správna žaloba, odkladný účinok

Abstract:
The aim of the given paper is to introduce the new legal regulation of administrative action contained in Act No. 162/2015 Coll., Administrative Court Procedure Rules in its current wording, which shall become effective as of 1 July 2016 with a greater focus on the issue of suspensive effect of the administrative action pursuant to provisions of Section 184 et seq. of the Administrative Court Procedure Rules while also referring to the legal regulation contained in Act No. 99/1963 Coll., Civil Procedure Rules as subsequently amended, and thus present several reflections on possible problems arising in the application practice which may be anticipated in the future in connection with the introduction of this new legal regulation.

Keywords: administrative justice, Administrative Court Procedure Rules, administrative action, suspensive effect

Úvod

Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v platnom znení (ďalej len „SSP“), ktorý nadobudne účinnosť dňa 1. júla 2016 predstavuje v histórii slovenského správneho súdnictva nesmierne významný medzník – dochádza k prijatiu samostatného procesného kódexu regulujúceho postup súdu pri preskúmavaní právoplatných rozhodnutí orgánov verejnej správy[2], prostredníctvom ktorého správne súdy v správnom súdnictve poskytujú

[1] externý doktorand, Katedra správneho a environmentálneho práva, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
lucia.sirova@gmail.com

[2] V SSP už absentuje právna úprava opravných prostriedkov proti neprávoplatným rozhodnutiam orgánov verejnej správy (obsiahnutá v súčasnej tretej hlave piatej časti OSP), ktorá predstavuje pozostatok právnej

ochranu právam alebo právom chráneným záujmom fyzických alebo právnických osôb v oblasti verejnej správy, ak tieto osoby tvrdia, že ich práva alebo právom chránené záujmy boli porušené alebo priamo dotknuté rozhodnutím orgánu verejnej správy, opatrením orgánu verejnej správy, nečinnosťou orgánu verejnej správy alebo iným zásahom orgánu verejnej správy a na súde sa domáhajú ich ochrany.

Inštitútom, prostredníctvom ktorého sa príslušné subjekty budú môcť domáhať vyššie uvedeného, bude správna žaloba, ktorej právna regulácia je zakotvená v tretej časti SSP a ktorá bude predstavovať základný druh žaloby v správnom súdnictve. Úlohou správnej žaloby bude primárne poskytnúť ochranu subjektívnym právam účastníkov právnych vzťahov – fyzických a právnických osôb. V prípade prokurátora, ktorému SSP rovnako priznáva žalobnú legitimáciu, bude správna žaloba predstavovať právny prostriedok, ktorým sa prokurátor bude domáhať ochrany zákonnosti.

Podanie správnej žaloby nebude mať vo všeobecnosti odkladný účinok na napadnuté rozhodnutie orgánu verejnej správy, ak SSP, prípadne iný osobitný predpis, neustanoví inak. Rozhodnutie orgánu verejnej správy bude teda aj napriek podaniu správnej žaloby právoplatné a vykonateľné. V rámci právnej regulácie správnej žaloby však zákonodarca ustanovil v § 184 a nasl. možnosť nastúpenia odkladného účinku správnej žaloby.

Pri porovnaní so v súčasnosti platnou právnou úpravou žaloby proti rozhodnutiam a postupom správnych orgánov obsiahnutú v zákone č. 99/1963Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisoch (ďalej len „OSP“) vidíme rozdiel spočívajúci v tom, že podľa súčasnej právnej úpravy (§250c OSP) je na základe podanej žaloby proti rozhodnutiu a postupu správneho orgánu možné na žiadosť účastníka odložiť len vykonateľnosť rozhodnutia správneho orgánu, ak by okamžitým výkonom napadnutého rozhodnutia hrozila závažná ujma. Pri pohľade na novú právnu úpravu obsiahnutú v SSP bude správny súd môcť na návrh žalobcu a po vyjadrení žalovaného uznesením priznať správnej žalobe odkladný účinok za predpokladu, že žalobca preukáže isté zákonom vymedzené skutočnosti.

Dochádza teda k zmene z možnosti odkladu vykonateľnosti napadnutého rozhodnutia orgánu verejnej správy až na možnosť úplného pozastavenia všetkých účinkov takéhoto rozhodnutia. V danej súvislosti sa prostredníctvom tohto článku budeme snažiť predostrieť niekoľko úvah aj na základe komparácie súčasnej právnej úpravy obsiahnutej v OSP, s poukazom na niektoré jej nedostatky, a novej právnej úpravy prameniacej z SSP a zároveň sa budeme snažiť poukázať na to, či nová právna úprava na takéto nedostatky reagovala.

1. Súčasná právna úprava odkladu vykonateľnosti podľa OSP

Ako sme už v stručnosti načrtli vyššie, podľa súčasnej právnej regulácie obsiahnutej v OSP, nemá podanie žaloby odkladný účinok na vykonateľnosť rozhodnutia správneho orgánu, pokiaľ osobitný zákon neustanovuje inak.

Na žiadosť účastníka však môže predseda senátu uznesením vykonateľnosť rozhodnutia správneho orgánu odložiť, ak by okamžitým výkonom takéhoto rozhodnutia hrozila závažná ujma, ktorú musí žalobca v žalobe špecifikovať a súd je oprávnený danú hroziacu závažnú ujmu skúmať.

Odklad vykonateľnosti správneho rozhodnutia tak predstavuje istý zabezpečovací procesný prostriedok, ktorého základným účelom je predovšetkým ochrana toho, kto žiada

úpravy pred rokom 1991. V zmysle všeobecnej časti dôvodovej správy k SSP autori SSP deklarujú, že predmetná právna regulácia navyše predstavuje istý „neorganický prvok“, ktorý vyvoláva dojem, že súdne konanie v správnom súdnictve je pokračovaním správneho konania.

o jeho vydanie, pričom musia byť súčasné rešpektované aj základné práva toho, proti komu takéto rozhodnutie smeruje, z čoho vyplýva, že súd musí dbať na to, aby jeho rozhodnutím o odklade vykonateľnosti rozhodnutia správneho orgánu nedošlo k porušeniu ani základných práv hmotného charakteru tretích osôb. [3]

Aj keď to zo zákonnej úpravy explicitne nevyplýva, odklad vykonateľnosti sa vzťahuje na tak prvostupňové rozhodnutie správneho orgánu ako aj na druhostupňové rozhodnutie správneho orgánu.

OSP neustanovuje žiadnu lehotu na podanie žiadosti o odklad vykonateľnosti žalobou napadnutého rozhodnutia správneho orgánu a účastník konania, ktorý má právny záujem na odklade vykonateľnosti rozhodnutia správneho orgánu oň môže požiadať v rámci súdneho konania až do momentu nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia vo veci.

1.1. Vykonateľnosť rozhodnutia správneho orgánu

O vykonateľnosti rozhodnutia správneho orgánu vo všeobecnosti môžeme hovoriť len v prípade rozhodnutí, ktoré majú vykonateľný obsah, t.j. zaväzujú adresáta, aby niečo vykonal, znášal alebo aby sa niečoho zdržal, pričom v prípade rozhodnutí, ktoré neukladajú právnu povinnosť, vyplývajú právne účinky už zo samého obsahu rozhodnutia.

Vykonateľné je nielen právoplatné rozhodnutie, ale rovnako aj v zákonom ustanovených prípadoch rozhodnutie, ktoré ešte právoplatnosť nenadobudlo. Právoplatné rozhodnutie sa stáva vykonateľným v momente, v ktorom márne uplynie lehota určená na splnenie povinnosti uloženej týmto rozhodnutím. Neprávoplatné rozhodnutie je vykonateľné vtedy, keď márne uplynie lehota určená na splnenie povinnosti uloženej týmto rozhodnutím a súčasne odvolanie, resp. rozklad proti rozhodnutiu nemá odkladný účinok.

Za predpokladu, že účastník konania dobrovoľne nesplní povinnosť v lehote, ktorá je určená na plnenie vo vykonateľnom rozhodnutí, možno vynútiť jej plnenie aj proti jeho vôli formou exekúcie.

1.2. Aplikačné problémy súčasnej právnej úpravy

Jedným z príkladov aplikačných problémov súvisiacich s možnosťou odkladu vykonateľnosti rozhodnutia správneho orgánu, ktorý v súčasnosti nastáva v praxi, je nasledujúca situácia. Ak aj účastník podá žiadosť o odklad vykonateľnosti žalobou napadnutého rozhodnutia správneho orgánu, takéto rozhodnutie sa reálne do doby, pokým predseda senátu na žiadosť účastníka rozhodne o odklade jeho vykonateľnosti, môže stať vykonateľné.

Napríklad v situácii, kedy bolo proti podnikateľovi vedené správne konanie, ktorého výsledkom bolo rozhodnutie o uložení pokuty, podnikateľ nikdy nemá istotu, že ak aj podá žalobu na prieskum rozhodnutia a postupu správneho orgánu, ktorý napadnuté rozhodnutie vydal, spolu so žiadosťou o odklad jeho vykonateľnosti, uchráni sa, aj keď zrejme len dočasne, od povinnosti zaplatenia pokuty, ktorá môže byť v mnohých prípadoch pre podnikateľa likvidačná.

Vyššie uvedený problém nastáva najmä z dôvodu, že OSP neustanovuje žiadnu lehotu, počas ktorej má predseda senátu o priznaní odkladu vykonateľnosti rozhodnutia správneho orgánu rozhodnúť a rovnako aj z dôvodu, že podaním takéhoto návrhu sa vykonateľnosť rozhodnutia správneho orgánu dočasne pozastavuje až do času, pokým o návrhu nerozhodne súd.

---

[3] Števček, M., Ficová, S.: Občiansky súdny poriadok: komentár. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-406-3, 1021 s.

Žalobu na prieskum rozhodnutia a postupu správneho orgánu môže oprávnený subjekt podať v lehote dvoch mesiacov od doručenia rozhodnutia správneho orgánu v poslednom stupni, pokiaľ osobitný zákon neustanovuje inak. Rozhodnutie správneho orgánu v poslednom stupni sa stáva vykonateľné spravidla do niekoľkých dní po tom ako nadobudne právoplatnosť, teda po tom, ak sa rozhodnutie účastníkovi konania riadne oznámilo a už ho nie je možné napadnúť riadnym opravným prostriedkom. Ak by aj účastník konania podal žalobu na preskúmanie zákonnosti rozhodnutia a postupu správneho orgánu spolu so žiadosťou o odklad jeho vykonateľnosti okamžite po tom, ako rozhodnutie nadobudlo právoplatnosť, nestáva sa, že by predseda senátu o tejto žiadosti rozhodol takou rýchlosťou, že by to stihol ešte pred tým, ako sa rozhodnutie stane vykonateľné.

V praxi teda dochádza k situácii, kedy sa rozhodnutie správneho orgánu stáva vykonateľné ešte pred tým, ako o odklade jeho vykonateľnosti rozhodne súd. Na tomto mieste si teda podľa nášho názoru inštitút odkladu vykonateľnosti rozhodnutia správneho orgánu nespĺňa jeho primárnu úlohu, ktorou by mala byť ochrana účastníka pred závažnou ujmou, ktorú môže v dôsledku právoplatného a vykonateľného rozhodnutia správneho orgánu účastník utrpieť.

V dôsledku vyššie uvedeného môže v praxi dôjsť aj k situácii, keď medzičasom dôjde k výkonu rozhodnutia správneho orgánu (podnikateľ zaplatí likvidačnú pokutu, ktorá ohrozí existenciu jeho podnikateľských aktivít) a následne súd rozhodne o odklade vykonateľnosti takéhoto rozhodnutia.

Rieši nová právna úprava obsiahnutá v SSP tento nedostatok súčasnej právnej úpravy?

2. Nová právna úprava odkladného účinku správnej žaloby

Ako už bolo vyššie stručne načrtnuté, podľa novej právnej úpravy obsiahnutej v SSP sa pojem odklad vykonateľnosti rozhodnutia správneho orgánu nahrádza pojmom odkladný účinok správnej žaloby. Správna žaloba však spravidla odkladný účinok mať nebude, ak SSP prípadne osobitný predpis neustanoví inak.

Podľa autorov SSP predstavuje odkladný účinok správnej žaloby širší inštitút, ako je odklad vykonateľnosti podľa § 250c OSP, nakoľko jeho priznaním sa pozastavujú všetky účinky napadnutého rozhodnutia alebo opatrenia orgánu verejnej správy a takéto rozhodnutie nebude môcť byť ani podkladom pre vydanie naň nadväzujúcich rozhodnutí alebo opatrení.

Odkladný účinok bude mať závažný dopad na právny stav, nakoľko jeho priznaním sa budú negovať všetky účinky a následky preskúmavaného rozhodnutia alebo opatrenia orgánu verejnej správy, a preto je žiaduce, aby tento stav „právnej neistoty“ trval čo možno najkratší čas. Práve z tohto dôvodu sa ustanovilo, že v prípade, že správny súd prizná správnej žalobe odkladný účinok, bude povinný o nej rozhodnúť do šiestich mesiacov od momentu vydania uznesenia o priznaní odkladného účinku.

Dôvody, na základe ktorých bude správny súd môcť priznať správnej žalobe odkladný účinok na základe návrhu žalobcu sú podľa SSP dva – v prípade, že by okamžitým výkonom alebo inými právnymi následkami napadnutého rozhodnutia orgánu verejnej správy alebo opatrenia orgánu verejnej správy hrozila závažná ujma, značná hospodárska škoda či finančná škoda, závažná ujma na životnom prostredí, prípadne iný vážny nenapraviteľný následok a súčasne priznanie odkladného účinku nie je v rozpore s verejným záujmom, a v prípade, že by napadnuté rozhodnutie orgánu verejnej správy alebo opatrenie orgánu verejnej správy malo podklad v právne záväznom akte Európskej únie, o ktorého platnosti možno mať vážne pochybnosti, a žalobcovi by inak hrozila vážna a nenapraviteľná ujma a priznanie odkladného účinku nie je v rozpore so záujmom Európskej únie.

Uznesenie o priznaní odkladného účinku bude môcť na návrh ako aj bez návrhu zrušiť ten správny súd, ktorý ho vydal, ak sa následne v priebehu konania preukáže, že dôvody pre priznanie odkladného účinku neboli dané alebo tieto dôvody medzičasom odpadli.

2.1. Možné aplikačné problémy

Na rozdiel od súčasnej právnej úpravy, SSP už vymedzuje lehotu, v ktorej musí súd o návrhu na priznanie odkladného účinku správnej žaloby rozhodnúť. Táto lehota bude predstavovať 30 dní a začne plynúť od doručenia vyjadrenia žalovaného k tomuto návrhu, prípadne administratívnych spisov, ak bol návrh podaný súčasne so správnou žalobou.

Na prvý pohľad sa teda zdá, že sa zákonodarca usiloval o to, aby o predmetnom návrhu bolo rozhodnuté v určitom časovom rámci a aby sa tým pádom situácia týkajúca sa účinkov rozhodnutia správneho rozhodnutia pre dotknuté subjekty rýchlejšie vyriešila. Z nášho pohľadu však ani takáto úprava nebude úplne jednoznačne riešiť vyššie načrtnutý aplikačný problém súčasnej právnej úpravy.

Opätovne poukážeme na situáciu, kedy bolo proti podnikateľovi vydané rozhodnutie správneho orgánu, na základe ktorého má podnikateľ zaplatiť vysokú pokutu napr. v lehote 14 dní od právoplatnosti daného rozhodnutia. Podnikateľ po tom, čo mu je predmetné rozhodnutie doručené, podá proti nemu správnu žalobu spolu s návrhom na odklad vykonateľnosti tohto rozhodnutia, aby sa aspoň dočasne uchránil pred zaplatením devastačnej pokuty. 14-dňová lehota na zaplatenie pokuty podnikateľovi už začala plynúť. Následný postup súdu by mal byť podľa novej právnej úpravy taký, že požiada žalovaného, aby sa k takémuto návrhu na odklad vykonateľnosti vyjadril – SSP však neustanovuje lehotu, v ktorej má žalovaný takéto vyjadrenie súdu doručiť. Predpokladáme, že aj tieto procesné postupy budú trvať dlhšiu dobu (možno aj presahujúcu napr. 14 dňovú lehotu). Navyše po tom, ako je súdu takéto vyjadrenie žalovaného doručené, má súd podľa SSP ešte stále lehotu 30 dní na vydanie uznesenia o tom, že správnej žalobe prizná odkladný účinok. Rozhodnutie vydané správnym orgánom sa teda medzičasom stane vykonateľné a podnikateľ by mal tým pádom zaplatiť devastačnú pokutu, nakoľko mu môže v opačnom prípade hroziť exekúcia zo strany správneho orgánu, keďže nie je v zákone výslovne uvedené, že momentom podania takéhoto návrhu by sa mali účinky rozhodnutia správneho orgánu pozastaviť do času, dokým o tomto návrhu súd nerozhodne.

Vzhľadom na tieto skutočnosti predpokladáme, že ani nová právna úprava v podobe odkladného účinku správnej žaloby neprináša jednoznačné riešenie vyššie načrtnutej situácie.

Záver

Z pohľadu uvedeného súčasného aplikačného problému spojeného s návrhom na odklad vykonateľnosti rozhodnutia správneho orgánu spočívajúceho v nejasnosti v situáciách, kedy lehota pre vykonateľnosť rozhodnutia správneho orgánu uplynie ešte pred tým, ako o návrhu na odklad vykonateľnosti rozhodnutia správneho orgánu rozhodne samotný súd, sa nám s poukazom na novú právnu úpravu odkladného účinku správnej žaloby javí, že táto nová právna úprava vyššie načrtnutý problém po praktickej stránke úplne nevyrieši a pre dotknuté subjekty sa daná situácia môže stále javiť ako problematická.

Bude tomu tak podľa nášho názoru najmä v prípadoch, kedy bude dotknutý subjekt povinný na základe právoplatných a vykonateľných rozhodnutí správnych orgánov uhradiť pokutu, ktorá bude pre tento subjekt likvidačná. Aj napriek tomu, že neskôr súd môže rozhodnúť o priznaní odkladného účinku správnej žaloby, nemusí takéto rozhodnutie (vydané po tom, ako dotknutý subjekt likvidačnú pokutu zaplatil) už situáciu dotknutého subjektu

výrazne zlepšiť (ak napríklad teoreticky medzičasom dotknutý subjekt z dôvodu finančných ťažkostí stratil klientelu, zadlžil sa, a pod.).

Mohli by sme sa teda domnievať, že by bolo azda žiaduce, najmä aby sa predišlo vyššie uvedenému problému aplikačnej praxe, ak by sa podaním návrhu na priznanie odkladného účinku správnej žaloby automaticky správnej žalobe priznal odkladný účinok do času, dokým o tomto návrhu súd nerozhodne.

Na druhej strane si však vieme predstaviť, že by táto skutočnosť bola vo veľkej miere zneužívaná žalobcami a rovnako by podľa nášho názoru dochádzalo aj k porušovaniu princípu správneho súdnictva, ktoré by malo mať vo vzťahu k rozhodnutiam správnych orgánov skôr preskúmavaciu funkciu a nemalo by výrazným spôsobom zasahovať do pôsobnosti správnych orgánov. Azda by v takomto prípade bolo žiaduce, aby sa podaním takéhoto návrhu správnej žalobe priznával odkladný účinok do času, dokým o návrhu nerozhodne súd, aspoň v tých situáciách, kedy správna žaloba smeruje proti rozhodnutiu správneho orgánu, ktorým bola dotknutému subjektu uložená pokuta presahujúca istú (vysokú) sumu.

S prijatím každej novej právnej úpravy sú vždy spojené viaceré otázniky týkajúce sa jej budúcich aplikačných problémov, a preto sme v súvislosti s vyššie popísanou novou právnou úpravou plní očakávaní, akým spôsobom budú súdy k týmto aplikačným problémom pristupovať a aké riešenia navrhnú.

Použitá literatúra:

- Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v platnom znení
- Dôvodová správa k zákonu č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v platnom znení
- Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov
- *Števček, M., Ficová, S.*: Občiansky súdny poriadok: komentár. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-406-3, 2288 s.
- *Sobihard, J.*: Správny poriadok – komentár, 2013, ISBN: 9788080786007, 348 s.
- *Košičiarová, S.*: Správny poriadok. Komentár, 2004, ISBN: 80-89122-14-0, 322 s.

Miesto Slovenska v Uhorsku

Position of Slovakia in Kingdom of Hungary

JUDr. Miroslava Tóthová[1]

Abstrakt:
Príspevok analyzuje postavenie Slovenska v Uhorsku, po rozpade Veľkomoravskej ríše, od vlády Arpádovcov až po bitku pri Moháči v roku 1526. Okrem mapovania dejín slovenského národa kladie osobitný akcent na vznik a rozvoj slovenskej feudálnej národnosti a jej vplyv na mocenské štruktúry uhorského štátu. Skúma aj vývoj a charakter práva na pozadí úpadku mocenských a cirkevných štruktúr štátu.

Kľúčové slová: Slovensko v Uhorsku, vývoj práva, slovenský národ

Abstract:
The article analyzes the position of Slovakia in Kingdom of Hungary, after the separation of the Great Moravian Empire, from the government of the Arpad dynasty to the battle of Mohács in 1526. In addition to mapping the history of the Slovak nation has placed particular emphasis on the creation and development of Slovak feudal country and its impact on the power structure of the Kingdom of Hungary. It examines the development and nature of the right to decline background and religious power structures of the kingdom.

Key words: Slovakia in Kingdom of Hungary, evolution of law, Slovak nation

Úvod

Rozpad a zánik Veľkomoravskej ríše ku ktorému došlo okolo roku 906 bol charakteristický úpadkom administratívneho a cirkevného zriadenia. O osude a postavení Slovenska v tomto období existuje veľmi málo prameňov. Príspevok mapuje dejinné udalosti tohto obdobia s akcentom na charakter práva vo vzťahu k mocenským a cirkevným štruktúram štátu.

Začleňovanie Slovenska do uhorského štátu

Uhorský feudálny štát vznikol koncom 10. storočia na postupnom rozklade staroslovanskej, respektíve slovanskej rodovej spoločnosti. Postupne, počas tohto procesu sa od rodovej spoločnosti oddelila ozbrojená vojenská moc maďarských kmeňových náčelníkov. Následné rozbitie vojnovej organizácie a založenie uhorského feudálneho štátu sa uskutočnilo postupne za vlády Gejzu z rodu Arpádovcov a jeho syna Štefana I., ktorí pri konštruovaní nového štátneho aparátu vo veľkej miere využili inštitúcie a organizačné formy prevzaté od okupovaných Slovanov a možno tu nájsť aj fragmenty franských a nemeckých skúseností.

[1] Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola mirkatothova@gmail.com

Ranofeudálny uhorský štát v období vlády Štefana I. (997 – 1038) bol charakteristický úzkym spojenectvom kráľa a cirkvi ako i silnou centralizovanou štátnou mocou. Centralizovaná štátna moc však netrvala dlho a proti utláčateľskému panstvu sa začalo búriť podrobené vidiecke obyvateľstvo. Dovtedy slobodní roľníci, opierajúc sa o ideológiu pohanského náboženstva, bojovali proti násilnému podrobovaniu a útlaku zo strany vládnucej triedy. K upevneniu kráľovskej moci došlo až za vlády Ladislava I. (1077 – 1095), ktorý na ochranu súkromného vlastníctva ako základov triedneho panstva tvrdo využíval drakonické zákony. Tento proces ďalej pokračoval za vlády Kolomana (1095 – 1116), ktorý upevnil pozemkové vlastníctvo kráľovskej rodiny, obmedzil dedičské práva vazalov k lénnym majetkom tak, aby sa darované majetky vrátili čo najskôr do rúk panovníka. Upevnenie štátnej moci ilustruje aj skutočnosť, že počet kráľovských žúp sa v 11. storočí zvýšil zo 45 na 70. Z územia Slovenska sa vytvorila akási pohraničná marka „confinium“, ktorá mala vojensky ochraňovať územie. Prírodné priechody obsadilo maďarské vojsko spolu s vojakmi príbuzných kmeňov Sikulov, Pečenehov a Polovcov.[2]

K štátoprávnemu zjednoteniu Slovenska s uhorským kráľovstvom došlo v 12. storočí. Slovensko však aj naďalej zostávalo samostatným geografickým útvarom, oddeleným ešte nadlho od ostatného štátneho územia prírodnými prekážkami.

Skutočnosť, že vznikajúci uhorský štát len postupne rozširoval svoje hranice severným smerom na Karpaty, dokazuje, že princíp teritoriality, ktorý je typický pre vznik územnej organizácie sa presadzoval len pomaly a po vzniku štátu sa často prelínal s princípom personality. Vznikajúci štát nebol v tom čase fakticky schopný extenzívnejšie okupovať územie dnešného Slovenska. Je prirodzené, že aj samotná správa značne rozsiahleho územia respektíve jeho hospodárske využitie narážali na mimoriadne ťažkosti. Tieto ťažkosti vyplývali jednak z nízkej hustoty obyvateľstva, veľkej rozlohy pôdy, ale aj špecifických spoločenských a politických premien uhorského štátu v 11. a 12. storočí. Maďarské obyvateľstvo, zvyknuté na migrovanie sa usadlejšiemu poľnohospodárskemu spôsobu života, charakteristickému pre feudálny poriadok, prispôsobovalo ťažko. Počas celého 11. storočia uhorský štát zápasil s neúspešnými pokusmi o záchranu starého spôsobu života, navyše sa ešte zmietal v dlhodobých bojoch o trón.

Čo sa týka jurisdikcie, odborná literatúra (Sivák, Vojáček a Schelle) analogicky uvádza, že tak ako vo Veľkomoravskej ríši, tak aj po vzniku feudálneho uhorského štátu vzniká právo vo forme obyčajového práva. Išlo o právo nepísané, ktoré čerpalo z vedomostí a presvedčenia „statočných ľudí“ (probi veri), pôsobiacich pri riešení sporov. Slovanské obyčaje spolu s germánskymi a franskými prvkami výrazne ovplyvnili tvorbu uhorského, ranofeudálneho práva. Toto obyčajové právo však na rozdiel od obyčajov rodovej spoločnosti už nepredstavuje vyjadrenie záujmov celej spoločnosti, ale prevažne záujmov vládnucej vrstvy. Feudálny štát sa predovšetkým zameriaval na tie staré obyčaje a prvky práva, ktoré mohol využívať na upevnenie svojej moci a stabilizáciu feudálneho panstva.

Vznik slovenskej feudálnej národnosti

Pod pojmom feudálna národnosť Klimko chápe „akékoľvek etnické spoločenstvo v epoche feudalizmu žijúce na súvislom teritóriu, ktoré je schopné komunikovať spoločným jazykom a prejaviť sa navonok ako kultúrno-psychické spoločenstvo, hoci z vnútra je determinované rozptýlenou feudálnou ekonomikou a regionálnou, či lokálnou administratívou. Od buržoázneho národa odlišuje feudálnu národnosť chýbajúca politická

[2] *Sivák, F. a kolektív:* Dejiny štátu a práva v Česko-Slovensku do roku 1918, Obzor, 1996, s. 45 – 46.

aktivita, smerujúca k autonómnej sebarealizácii etnického celku.“[3] Autor ďalej uvádza, že feudálna národnosť ako historicko-etnická kategória sa vždy viaže na konkrétnu spoločenskú epochu, ktorej kmeňové zriadenie je v štádiu ukončovania, ale zriadenie vyššieho štádia nie je prevládajúcou formou. Feudálny spoločenský poriadok predstavuje z tohto hľadiska základnú podmienku formovania národnosti ako kategórie, ktorá predchádza národu.

Dôležitú skutočnosť v dejinách slovenského národa predstavuje genéza slovenskej národnosti, ktorej základy spadajú do 10. až 11. storočia. V tomto období súbežne s rozkladom veľkomoravskej slovanskej štátnosti a procesom vzniku a rozvíjania uhorského štátu sa utvára začiatočné štádium vzniku a rozvoja slovenskej národnosti. Začlenenie slovenského územia do uhorského štátu, ktorý ovplyvňoval jeho vývoj tak faktormi ekonomickými, geopolitickými, jazykovými, kultúrnymi, ale i nemožnosťou politického uplatnenia vo svojom štáte, na proces formovania slovenskej národnosti malo bezpochyby významný vplyv. V dôsledku týchto skutočností sa slovenský ľud vyvíjal ako ľud podrobený. Autor sa vo svojej práci odvoláva na pramenné doklady, ktoré preukazujú, že vďaka vyhranenému povedomiu spolupatričnosti Slováci sa diferencovali nielen od Maďarov, ale aj od susedných slovanských národov (u Anonyma Slavi Nitienses alebo Slavi – Slováci oproti Bohemi – Česi v niektorých listinách z 13. storočia Slavi – Slováci v protiklade s Rutheni, Poloni a podobne). Upozorňuje, že už od 16. storočia možno v prácach najmä cudzích autorov nachádzať aj etnické chápanie územia obývaného Slovákmi ako územia slovenského. Uvádza príklad, že v moravských prameňoch sú Slováky – Slovensko, u Maďarov – Tótország, u Turkov – vijálet, u Newtona napríklad Sclavonia. Pripomína ďalej, že od konca 19. storočia aj niektorí slovenskí vzdelanci (Jacobeus, Magin, Timon, Bel, Severíni) zreteľne mapujú teritórium slovenskej národnosti.[4] V tomto kontexte je dôležité si pripomenúť, že slovenská feudálna národnosť v uhorskom štáte nepatrila medzi tie národnosti, ktoré sa viac či menej podieľali na ovládaní mocenského aparátu, ale naopak patrila medzi národnosti, ktorej príslušníci sa na tejto moci zúčastňovali sporadicky, respektíve vôbec. Stála preto v 10. – 11. storočí pred historickým rozhodnutím, či sa pokúsiť bojovať proti značnej presile s reálnym rizikom straty všetkého doteraz získaného alebo či prijať taktiku postupného prispôsobovania sa nadradeným metódam a spôsobom novej vrchnosti. Napriek tejto negatívnej realite možno konštatovať, že prvé zárodky slovenskej národnosti z čias Veľkomoravskej ríše (9. storočie) sa pomaly rozvíjali aj v rámci uhorského štátu, keď sa v podstate ustálili jeho západné a severné hranice.[5]

Slovensko v jednotlivých etapách feudálneho štátu

Aj vo feudalizme platilo, že politická a ekonomická moc predstavovali a stále predstavujú „spojene nádoby“. Centralizovaná kráľovská moc uhorského štátu v tomto období už postupne slabla a na druhej strane vďaka získaným majetkom rástla ekonomická sila a moc feudálnych veľkostatkárov.[6] V tomto období krajinu postihli tatárske vpády. Tatárske drancovanie a pustošenie hospodársky rozvrátilo celé Uhorsko. Tatárske vpády na jednej strane mali za následok spustošenie a následný hladomor, na druhej strane však vyvolali dočasné upevnenie panovníkovej moci, vybudovanie modernejšieho systému

[3] *Klimko, J.:* Vývoj územia Slovenska a utvárania jeho hraníc. Bratislava, Obzor, 1980, s. 37 – 38.
[4] *Sivák, F. a kolektív:* Dejiny štátu a práva v Česko-Slovensku do roku 1918, Obzor, 1996, s. 34 – 35.
[5] *Chaloupecký, V.:* Staré Slovensko, Státní tiskárna v Praze, 1923, s. 252 – 264.
[6] Tamtiež s. 334.

kamenných obranných hradov, silného vojska, kolonizáciu neobývaných území cudzincami a vznik nových miest.[7]

Výrazný historický medzník v ďalšom hospodárskom, politickom, spoločenskom i národnostnom vývoji Slovenska predstavuje obdobie jeho intenzívnej kolonizácie, vyvolanej predovšetkým dôsledkami tatárskych nájazdov. Naši odborníci hodnotia toto obdobie pozitívne. Kolonisti priniesli so sebou nové remeslá, výrobné postupy, ale i svoju kultúru. Celkový hospodársky a spoločenský rozmach urýchlil prechod od naturálnej renty na peňažnú.[8]

Na odlišné a značne skreslené hodnotenie tohto obdobia zo strany väčšiny maďarských historikov poukazuje Vörös. Podľa nich kolonizáciou vyľudnených oblastí národnostným obyvateľstvom Habsburgovci sledovali separatistické tendencie a narušanie „národnej" jednoty Uhorska.[9]

Pre toto obdobie je charakteristické, že narastali mocenské a separatistické tendencie veľkých pozemkových vlastníkov. Snažili sa zo svojich domén vytvoriť samostatné politicko-ekonomické jednotky. V nich presadzovali rovnaké práva akými disponovali panovníci. Ako príklad možno uviesť feudálnych oligarchov Omodejovcov, či Matúša Čáka Trenčianskeho, ktorý začiatkom 14. storočia ovládal celé západné a stredné Slovensko. Svoj veľký majetok získal jednak vďaka svojím funkciám (bol palatínom, županom), jednak okupáciou kráľovských a susedných statkov. Pokúšal sa aj o „vlastnú zahraničnú politiku".

Pozitívnou črtou tiež bolo, že za jeho života bola územie Slovenska fakticky vyňaté z nadvlády uhorských panovníkov. Do svojej družiny najímal drobných a stredných šľachticov slovanského pôvodu (okrem Slovákov to boli rytieri a žoldnieri z Čiech a Moravy), čo upevnilo slovanský prvok a československé styky najmä na západnom Slovensku.[10]
Sivák však uvádza, že to nebola zásluha Matúša Čáka Trenčianskeho, ktorého vláda objektívne prehlbovala feudálnu roztrieštenosť a takto vlastne brzdila pozitívny historický vývoj viazaný na centralizovanú štátnu moc. Okrem toho jeho vláda pri vojenských ťaženiach a opevňovacích prácach vo zvýšenej miere negatívne zaťažovala poddaný slovenský ľud.[11]

Úplný úpadok ústrednej moci zastavili až anjouovský panovníci. Karol Róbert (1301 – 1342) postupne zlomil odpor najväčších pozemkových vlastníkov (M. Čáka Trenčianskeho, L. Kána a iní) a výrazne posilnil autoritu centrálnych inštitúcií.

Upevňovanie kráľovskej moci predstavovalo v tomto období progresívny prvok, nakoľko likvidovalo roztrieštenosť aj keď len na prechodnú dobu. Karol Róbert sa pri svojich politických rozhodnutiach a zámeroch opieral o kráľovskú radu, kreovanú z jemu oddanej vrstvy vysokých feudálov. Stredná šľachta sa musela uspokojiť so župnou autonómiou.

Jeho koncepcia sledujúca finančné záujmy štátu, naplnenie ktorých priamoúmerne záviselo od úspešnosti banského podnikania mala, za následok rozdelenie Uhorska na komorné obvody. Hľadisko rozdelenia územia s akcentom na tradičné župné celky bolo postupne nahradené ekonomickými požiadavkami rešpektovania prírodných pomerov v súlade s vymedzením lokalít, predstavujúcich rozhodujúci príjem štátnej pokladnice.

V dôsledku rešpektovania uvedených zložiek z pôvodne ôsmich komorných obvodov krajiny boli vytvorené len dva obvody, kremnický a smolenický. Z hľadiska správy majetku toto rozdelenie Uhorska vytváralo predpoklady základnej osnovy neskôr uskutočňovaných administratívnych reforiem, ktoré následne ovplyvňovali základný tvar a polohu slovenského osídleného územia. Aj odborná literatúra pripomína, že upevňovanie predstavy slovenského

---

[7] *Vojáček, L., Schelle, K.:* Právní dějiny na území Slovenska, Key Publishing, 2007, s. 42 – 43.
[8] *Klimko, J.:* Vývoj územia Slovenska a utvárania jeho hraníc, Obzor, 1980, s. 47.
[9] *Vörös, L.:* Rozpad Uhorska a Trianonská mierová zmluva, Historický ústav SAV, 2013, s. 27 – 28.
[10] *Sivák, F. a kolektív:* Dejiny štátu a práva v Česko-Slovensku do roku 1918, Obzor, 1996, s. 51 – 52.
[11] Tamtiež s. 51 – 52.

etnického územia v priebehu dejín Uhorska významne umocňovala existujúca situácia, vzniknutá dôsledkom nájazdov tureckých vojsk. V tomto období sa územie Uhorska fakticky zúžilo až do konca 17. storočia na územie predstavujúce zhruba súčasné Slovensko. Uvedené skutočnosti významne ovplyvnili nielen celkový hospodársky, sociálny, územný, ale aj kultúrny vývoj slovenskej národnosti.[12]

V ďalšom relatívne krátkom období uhorského stavovského štátu (väčšinou sa v literatúre vymedzuje od konca 14. storočia do konca roku 1526), sa na štátnej moci podieľali spolu s panovníkom aj príslušníci stavov (privilegovaných vrstiev obyvateľstva). Miera ich podielu na vládnutí závisela od konkrétnych okolností (štátnickej šikovnosti panovníka a predstaviteľov stavovskej obce vnútornej a medzinárodnej situácie a podobne), čiže za určitých okolností prevažoval podiel moci panovníka, v inej situácii podiel stavov.

Odborná literatúra z tohto aspektu vymedzuje jednotlivé etapy stavovského štátu nasledovne:

a) etapy vlády Žigmunda Luxemburského a Albrechta Habsburského (do roku 1439)
b) etapa vnútorných rozbrojov a interregna po Albrechtovej smrti (1439 – 1458)
c) etapa centralizačných snáh Mateja Korvína (1458 – 1490)
d) etapy slabej vlády jagellonských panovníkov (1490 – 1526)[13]

ad a) Žigmund Luxemburský musel o uznanie svojho nároku na trón tvrdo bojovať s uhorskou šľachtou za cenu množstva významných ústupkov. Za jeho panovania sa štátna moc dostala do rúk vysokej šľachty a na vidieku do rúk župnej strednej šľachty, ktorá si takisto presadila nové stavovské práva. Tento proces pokračoval aj za vlády Albrechta Habsburského (1437 – 1439).

ad b) Počas panovania neplnoletého kráľa Ladislava Pohrobka bola štátna moc v rukách snemu, kráľovskej (regentskej) rady a gubernátora Jána Huňadyho (1444 – 1453), ktorý sa pokúsil vytvoriť obranný zväz krajín ohrozených tureckým nebezpečenstvom.

ad c) Po predčasnej smrti Ladislava Pohrobka nastúpil na trón syn Jána Huňadyho – Matej Korvín (1458 – 1490). Počas panovania sa snažil o zvýšenie svojho podielu na moci, vytvorenie centralizovaného štátu, hoci v Uhorsku tohto obdobia ešte neexistovali ekonomické podmienky pre rozvoj tovarovej výroby a peňažného hospodárstva. V tom spočívali aj neúspechy už v poradí vlastne druhého pokusu. V prvom pokuse anjouovcom išlo o prekonanie roztrieštenosti, v tomto druhom pokuse sa Korvín za podpory strednej šľachty snažil o centralizáciu štátnej moci ako prostriedku na odstránenie nebezpečenstva tureckej expanzie a zároveň sa pokúšal o nastolenie feudálnej absolútnej monarchie.

ad d) V jagellonskej etape, charakteristickej personálnou úniou Uhorského kráľovstva a koruny Českej opäť sa dostala do popredia uhorská šľachta, ktorá si vydobyla rozhodujúcu moc. Stavovský snem sa v tomto období už stáva pevnou a významnou inštitúciou uhorského štátneho usporiadania. V závere tohto obdobia snem schválil Tripartitum Verböczyho, ktorý presadil kodifikáciu šľachtického práva. To na jednej strane malo za následok upevnenie stavovskej monarchie, ale na strane druhej sa nič nezmenilo vo všeobecnej politickej situácii. Najmä v otázke utláčania poddaných boli šľachtické stavy vzácne jednotné. Preukázalo sa to pri potláčaní sedliackej vojny (1514), ktorá bola reakciou na zvýšené poddanské povinnosti (mimoriadna vojenská daň, zaberanie poddanských lesov a pastvín a iné), ale i baníckeho povstania (1526), ktorého sa zúčastnili baníci zo všetkých stredoslovenských banských miest. Výsledky sedliackej vojny a baníckych povstaní boli osudné aj pre šľachtu. Pred hrozbou tureckej armády sa uhorský štát mohol ubrániť len pomocou ľudu. Po krvavom potlačení

[12] *Klimko, J.:* Vývoj územia Slovenska a utvárania jeho hraníc, Obzor, 1980, s. 48.
[13] *Vojáček, L., Schelle, K.:* Právní dějiny na území Slovenska, Key Publishing, 2007, s. 55.

roľníckeho hnutia však obyvateľstvo stratilo záujem o obranu vlasti. Osmanský sultán Sulejman II. so svojim vojskom v bitke pri Moháči porazil uhorské vojsko a uštedril mu rozhodujúcu porážku.[14]

Záver

Pri mapovaní dejín slovenskej národnosti nemožno opomenúť jej vznik a postupný vývoj po rozpade Veľkomoravskej ríše, s následným významnejším rozvojom a upevňovaním počas tureckých nájazdov Osmanskej ríše na našom území. Významný je aj postupný rozvoj práva na našom území a prechod od obyčajového práva k prvým písomným prameňom. Následný rozvoj slovenskej feudálnej národnosti v Uhorskom štáte možno sledovať predovšetkým spolu s úpadkom uhorských mocenských štruktúr a slabnúceho vplyvu cirkvi na tomto území.

Použitá literatúra:

- *Hronský, M.:* Boj o Slovensko a Trianon 1918 – 1920, Literárne informačné centrum, 1998, ISBN 80-88878-14-4, 326 s.
- *Hronský, M.:* Slovensko pri zrode Československa, Nakladateľstvo Pravda, 1988, ISBN neuvedené, 341 s.
- *Hronský, M.:* Trianon. Vznik hraníc Slovenska a problémy jeho bezpečnosti (1918 – 1920), Veda, 2011, ISBN 97-88-224-1183-7, 685 s.
- *Chaloupecký, V.:* Staré Slovensko, Státní tiskárna v Praze, 1923, ISBN neuvedené, 420 s.
- *Klimko, J.:* Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918 – 1938), Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1986, ISBN neuvedené, 180 s.
- *Klimko, J.:* Slovenská republika rád, Obzor, 1979, ISBN neuvedené, 101 s.
- *Klimko, J.:* Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc, Obzor, 1980, ISBN neuvedené, 154 s.
- *Kučera, M.:* Problémy vzniku vývoja feudalizmu na Slovensku, In: Historický časopis, roč. 22, 1974, ISNN neuvedené, s. 541 – 564.
- *Malý, K.:* Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha, 1999, ISBN 80-7201-433-1, 680 s.
- *Matoušek, S.:* Ku genéze československej štátnosti. Historické predpoklady, Univerzita Komenského, 1978. ISBN neuvedené, 176 s.
- *Sivák, F. a kolektív:* Slovenské a české dejiny štátu a práva v rokoch 1918 – 1945, Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 1996, ISBN 80-22309-96-6, 190 s.
- *Vojáček, L., Schelle, K.:* Právní dějiny na území Slovenska, KEY Publishing, 2007, ISBN 978-80-87071-43-4, 450 s.
- *Vörös, L.:* Rozpad Uhorska a Trianonská mierová zmluva, Historický ústav SAV, 2013, ISBN 978-80-89396-24-5, 336 s.

[14] *Vojáček, L., Schelle, K.:* Právní dějiny na území Slovenska, Key Publishing, 2007, s. 55 – 56.
Sivák, F. a kolektív: Dejiny štátu a práva v Česko-Slovensku do roku 1918, Obzor, 1996, s. 93 – 98.

Právne postavenie kartelov v prvej ČSR

Legal status of cartels in the first Czechoslovak Republic

JUDr. Ing. Pavol Vaník[1]

Abstrakt:
Príspevok si kladie za cieľ zasadiť pojmy kartel a kartelové právo do kontextu ich vývoja v judikatúre i v právnej náuke v období ich vzniku a formovania sa na území Čiech a Slovenska pred rokom 1918 až po ich právnu úpravu v období prvej republiky. Zaoberá sa stručným náčrtom jednotlivých historických úprav právnych noriem týkajúcich sa právneho postavenia kartelov po vzniku ČSR a poukazuje na podstatné zvraty vo vývoji tohto právneho odvetvia v rokoch 1918 – 1939. Z právno–historického aspektu obsiahlejšie hodnotí najmä prvý kartelový zákon, t. j. zákon č. 141/1933 Zb. o karteloch a súkromných monopoloch, čím približuje korene súčasnej legislatívy tohto odvetvia práva, o ktorých môžeme na našom území zmysluplne hovoriť až po roku 1989.

Kľúčové slová: kartel**,** kartelové právo, kartelový zákon

Abstract:
The aim of the article is to set the concepts of cartel and cartels law to the context of their development in judicature and Law studies in the period of their creation and formation in Czech Republic and Slovakia before the end of 1918 until their legal form in the period of First republic. It deals with the concise outline of particular historical adaption of precepts related to the legal positions of cartels after the ČSR creation and points out to the breaking points in the development of that branch of law in years 1918-1939. From the legal- historical aspect, it is extensively evaluated mainly the first cartels act nr. 141/1933 Zb. z. a. n., regarding cartels and privat monopoliums so it approaches basis of actual legislation of this branch of law which can be meaningfully discussed in our territory only after 1989.

Keywords: cartel, cartels law, cartels act

Úvod

Kartelové právo ako odvetvie práva zamerané proti obmedzovaniu hospodárskej súťaže dosiahlo v posledných rokoch na európskej, ale aj národnej úrovni zásadný význam. Historický vývoj tohto odvetvia práva má svoje korene už v druhej polovici šesťdesiatych rokov 19. storočia najmä v Nemecku a Rakúsko – Uhorsko. So vznikom prvých priemyslových kartelov súviseli počiatočné, aj keď nedá sa povedať, že špecializované úpravy, kartelového práva aj v našich krajinách, ktoré boli súčasťou Rakúsko – Uhorska.[2] Aj to bolo jedným z dôvodov, prečo sme sa rozhodli v našom príspevku zmapovať a systematizovať problematiku vzniku kartelového zákonodarstva po rozpade Rakúsko – Uhorska a z pohľadu legislatívy prvej Československej republiky priblížiť podrobnejšie jeho vývoj najmä v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 20. storočia.

Pri koncipovaní tejto témy sme vychádzali z kontextu teoretickej analýzy právnych predpisov, týkajúcich sa danej problematiky, z dostupných prác významných dobových právnikov ako boli Ševčík, Hexner, Martínek, Karvaš, zo súčasnej historickej, právnej

[1] Ústav teórie a dejín štátu a práva a spoločenskovedných disciplín, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola *vanik.pavol@gmail.com*

[2] Viď napr. *Ševčík, O.*: Kartely. F. Topič, Praha 1913

a ekonomickej literatúry uvedenej v závere príspevku, ako aj z množstva internetových zdrojov.

1. Právne postavenie kartelov v prvej ČSR

1.1 Vývoj právnej úpravy do vzniku ČSR

Termín „kartel“ vychádza z talianskeho slova cartello, v preklade vyhláška či drobná listina a francúzskeho slova cartel, ktoré znamenalo dohodu, či tiež v inom význame zlúčenie, spolčenie. [3] Tento význam začalo dané označenie nadobúdať v priebehu 19. storočia, kedy začalo byť definované ako dohoda jednotlivých podnikov či podnikateľov toho istého odvetvia, ktorá určitým spôsobom, napríklad kvôli obmedzeniam, či kvótam ovplyvňuje vzťahy vo výrobe a na trhu. Od tohto obdobia sa kartely stávajú súčasťou hospodárskeho života Európy. Od počiatku vznikali na rôznych princípoch, tak ako to vyhovovalo špecifiku jednotlivých priemyslových odvetví. Ako uvádza vo svojej knihe Kleinwächter, miestom, kde bol naštartovaný boom kartelov, bola bezpochyby Európa, predovšetkým Nemecko a Rakúsko – Uhorsko. [4]

Názory na kartely sa však v tomto období značne odlišovali od súčasných. Kartely neboli všeobecne vnímané ako negatívum, ako to napríklad uvádza Ševčík: „ *Princip kartelů nutno pokládati za zcela zdravý, pokud ovšem jest cílem politiky kartelní ochrániti národní hospodářství před zbytečnými ztrátami...*“ [5] Čo sa však právnej úpravy týka, žiadna legislatívna úprava, ktorá by priamo adresovala otázky kartelov, neexistovala. Avšak vo vzťahu ku kartelovým dohodám bolo možné použiť niektoré právne normy, konkrétne napríklad §879 všeobecného zákonníka občianskeho, na základe ktorého bolo možné vyvodzovať neplatnosť zmlúv, ktoré boli v rozpore s dobrými mravmi. [6] Ďalším zo zákonov, podľa ktorého bola problematika kartelov po dlhú dobu posudzovaná, bol koaličný zákon zo 7. apríla 1870, ktorý nebol pre oblasť kartelov celkom jasne formulovaný. Umožňoval však združovanie podnikateľov predovšetkým preto, aby mohli byť riešené problémy na trhu práce a problémy so zamestnancami. Dohody o cenách boli aj naďalej zakázané a to v § 4 koaličného zákona, podľa ktorého boli neplatné a trestné dohovory živnostníkov vedúce k zvyšovaniu cien.[7] Táto formulácia bola od počiatku problematická a súdy ju vykladali rôznym spôsobom. Hlavným zdrojom problémov bol fakt, že v zákone boli spomenutí iba živnostníci, nie priemyselníci, statkári , banskí a hutnícki podnikatelia. Naviac zákonom bola jasne daná možnosť združovať sa, hoci aj za iným účelom než bola diskusia o cenách, čo podnikateľom stačilo a právne teda mohla byť éra kartelizácie z pohľadu práva odštartovaná.[8]

---

[3] Brockhaus Enzyklopädie, Bd. 14 Jen – Kinc, Leipzig, Mannheim, F.A.Brockhaus GmbH, 2006, s. 37

[4] Nakoľko bežným javom boli kartely, nám dokazuje veľký záujem súčasníkov ich vývoj. Vôbec prvou monografiou, ktorá sa kartelovou problematikou zaoberala na odbornej úrovni, bola kniha Friedricha Kleinwächtera Die Kartelle – ein Beitrag zur Frage der Organisation der Volkwirtschaft, ktorá vyšla už v roku 1883.

[5] *Ševčík, O.*: Kartely. F. Topič, Praha 1913, s. 49

[6] *Gerber, D. J.*: Law and Competition in Twentieth Century Europe. Protecting Prometheus. OUP 1998, s. 53

[7] Tamže s. 54

[8] *Tüchler, M.*: Die Entwicklung des österreichischen Kartellrechts in Resch, A. (Hrsg): Kartelle in Österreich, Historische Entwicklungen, Wettbewerbspolitik und strukturelle Aspekte, Wien, Manz, 2003, s. 120 – 130.

Vzhľadom k faktu, že inou právnou úpravou problematika kartelov vystihnutá nebola, riadili sa súdy práve týmto koaličným zákonom. O tom, že tento zákon, najmä ustanovenie § 4 však rozhodne nebolo účinným nástrojom k potieraniu kartelov, svedčí vysoký stupeň kartelizácie hospodárstva v Rakúsko – Uhorsku: „ *skutečně velka většina všech odvětví průmyslove výroby v Rakousku spiata jest organisací kartelní, která vykazuje téměř všechny charakteristické formy... Úmluvy kartelní, písemné neb ústní nejsou podrobně známy.“* [9] Ševčík následne poukazuje najmä na príklady kartelu železiarskeho, ktorý je *„ najdokonaleji organisovan a nejlepšími výsledky se může pochloubiti,* [10] či kartely cukrovarnícky, pivovarnícky, zápalkársky, pričom konštatuje, že kartelové dohody neobchádzajú žiadne odvetvie priemyslu. Aj keď Rakúsko – Uhorsko ako vôbec prvá európska krajina v rokoch 1897 – 1898 uvažovalo o zavedení kartelového zákona, ktorý počítal s vyňatím kartelov z koaličného zákona, zriadením kartelových registrov a s postihmi, ak by kartely poškodzovali spotrebiteľov,[11] tento zákon bol z mnohých dôvodov kritizovaný a vplyvom parlamentných obštrukcií nakoniec prijatý nebol. Podobne skončili aj snahy o prijatie nového kartelového zákona, ktoré vyvrcholili v rokoch 1911 – 1912. Verejnosť sa síce dožadovala postihov kartelov z dôvodu ťaživej sociálnej situácie, ale proti tomu protestovali predstavitelia priemyselných odvetví. Nakoniec sa nepodarilo presne definovať činnosť kartelov a od zákona bolo nakoniec upustené. [12] Habsburská monarchia tak nakoniec žiaden kartelový zákon neprijala a činnosť kartelov bola naďalej upravovaná podľa koaličného zákona z roku 1870 a to so zmenami vo výklade, ku ktorým súdna prax po roku 1900 postupne dospela. Ako teda výstižne konštatuje Ševčík, v období do roku 1918 sa v praxi súdneho dvora nestretávame ani s jedným posudzovaným prípadom, kedy by bola uznaná platnosť kartelovej dohody. Rakúsku právnu úpravu môžeme zhodnotiť tak, že síce obsahovala normy smerujúce k zákazu cenových kartelov, ale ich reálne uplatnenie v praxi nejestvovalo. [13]

1.2. Kartelové zákonodarstvo v rokoch 1918 – 1933

Československá republika prevzala odo dňa svojho vzniku celý právny poriadok dovtedy platný na jeho území, t. j. rakúske a uhorské právne predpisy. Tzv. recepčná norma č. 11/1918 Zb., vyhlásená 28.10.1918, ustanovila že „ *všetky doterajšie zemské a ríšske zákony zostávajú zatiaľ v platnosti.*“[14] Ústavná listina č.121/1920 len utvrdila tento právny stav a osobitne vyzdvihla v §§ 109 a 114 súkromné vlastníctvo a právo spolčovania na podporu hospodárskych pomerov.[15]

Tento stav v plnej miere platil aj pre kartelové zákonodarstvo. Kartelizácia bola jednak zdedená z Rakúsko – Uhorska, kde v roku 1913 fungovalo vyše 200 rakúskych a 58 rakúsko – uhorských kartelov, [16] jednak sa znovu obnovovala pod vedením českého finančného kapitálu. Na území českých krajín zostal teda v platnosti už vyššie spomínaný rakúsky koaličný zákon č. 43/1870, ktorý v § 4, ako sme už uviedli, pozbavoval účinnosti dohody živnostníkov o zvyšovaní cien v neprospech obyvateľstva. Zákaz kartelizovania sa

[9] *Ševčík, O.*: Kartely. F. Topič, Praha 1913, s. 76
[10] Tamže, s. 76
[11] *Resch, A.*: Industriekartelle in Österreich vor dem Ersten Weltkrieg, Duncker & Humblot GmbH, Auflage 2002, s.85 - 86
[12] Tamže s. 98 - 99
[13] *Ševčík, O.*: Kartely. F. Topič, Praha 1913, s. 78
[14] *Vojáček, L.*: Právne dejiny Slovenska II., Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s.19, II. článok
[15] Dostupné na http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.
[16] *Ševčík, O.*: Kartely. F. Topič, Praha 1913, s. 74 - 81

teda“ *zužoval len na pekárov či mäsiarov, ako keby len oni mohli zvyšovať ceny v neprospech obyvateľstva*.“ [17] Bývalé uhorské zákonodarstvo nepoznalo podobný zákaz. Boli tu skôr náznaky toho, že uhorský právny poriadok zásadne dovoľoval kartely. V uhorskom obchodnom zákone z roku 1875 totiž existovalo ustanovenie, že na uzavretie takýchto kartelových zmlúv, ktorými sa všetky obchody účastinnej spoločnosti majú viesť za účelom zisku s inou spoločnosťou, je potrebný súhlas valného zhromaždenia (bod 4, §179).

Obidva tieto zásadné stanoviská prešli recepciou do československého právneho poriadku, samozrejme s územne rozdelenou platnosťou zvlášť pre Čechy a zvlášť pre Slovensko a Podkarpatskú Rus. „ *Rozdiel medzi právom platným v zemiach českých a na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi spočíva hlavne v tom:*

1. *že uhorský zákonodarca úmyselne nerecipoval § 4 rakúskeho koaličného zákona, baštu to rakúskeho protikartelového smeru;*
2. *že rozhodčie súdy môžu na Slovensku voľne judikovať aj v kartelových veciach;*
3. *že súdna prax v Uhorsku, ktorá na Slovensku de facto bola prevzatá ako obyčajové právo, neubiera sa priamo smerom protikartelovým, tak ako prax bývalého rakúskeho Najvyššieho súdu.*“[18]

Liberálnejší postoj práva ku kartelom na Slovensku a Podkarpatskej Rusi vyhovoval expanzívnym snahám českého finančného kapitálu, preto unifikácia právnych predpisov v tejto oblasti vôbec nesúrila.

Prvé problémy nastali s aplikovateľnosťou § 4 rakúskeho koaličného zákona v dôsledku § 114 Ústavnej listiny ČSR, [19] podľa ktorého sa okrem iného na ústavnej úrovni zaručovalo právo spolčovacie k ochrane a podpore hospodárskych pomerov. Podľa prevažujúcich názorov právnych teoretikov [20] sa toto ustanovenie vzťahovalo i na kartely, ktorým tak bola zaistená právna ochrana. „ *Že naše pozitívne právo pojalo i kartely pod pojem koalícií, dokazuje najlepšie to, že na časť kartelov sa vzťahuje koaličný zákon z r. 1870 a že práve koaličným zákonom sa bojovalo proti všetkým kartelom. V tomto smere líši sa snáď obsah pojmu koalícia u nás od obsahu pojmu, jako ho využíva ríšskonemecká právnická literatúra. Tak to tradujú : Hoetzel, Weyr – Neubauer a ja*.“ [21] V zmysle tohto paragrafu bol zákonný zákaz kartelov považovaný za protiústavný, hoci rozsah predmetnej ústavnej ochrany kartelov bol slovami vtedajších právnych expertov „ *naprosto nejasný*.“[22] Na druhej strane sa neprehliadalo, že kartely mohli prinášať ekonomike štátu aj prospech, pretože istým spôsobom usmerňovali výrobu a umožňovali prekonať krízové obdobia aj slabším podnikom, členom kartelu. Kartely sa preto stali aj významným nástrojom pre formovanie štátnej hospodárskej politiky.[23] Pod krídlami ústavnoprávnej ochrany mohol teda pokračovať nerušený vývoj kartelov po stránke právnej, a to aj z hľadiska ďalších zákonodarných úprav 2 a 3 zákona č. 126/1920 v znení zákona č. 125/1927 Zb., lebo § 114 Ústavy bránil tomu, aby sa vydala norma o zákaze kartelov. Realitou však napriek tomu bolo, že § 4 koaličného

[17] *Hexner, E.*: Základy kartelového práva. Praha 1929 tlačou v Turčianskom sv. Martine, s. 67.
[18] *Hexner, E.*: Právna úprava kartelov. Česká společnost národohospodářska, Praha 1929, s. 12
[19] Viď zákon č. 120 /1920 Zb. z., ktorým sa ustanovuje Ústavná listina Československej republiky ,
[20] Napríklad Weyr, Hexner, Martínek a pod.
[21] *Hexner, E.*: Československé kartely, Česká společnost národohospodářska, Praha 1933, s. 6
[22] *Kindl, J.*: Kartelové a distribuční dohody, C. H. Beck, Praha 2009, s. 19.
[23] *Munková, J., Kindl, J., Svoboda, P.* : Soutěžní právo, C. H. Beck, Praha 2012, s. 47

zákona bol aj v dobe prvej republiky českými súdmi používaný k uznaniu neplatnosti kartelových dohôd. [24]

V ďalších rokoch existencie novej republiky platila úprava, ktorá pre činnosť kartelov a podobných zoskupení nevytvárala priaznivé podmienky. Zákon č. 309/1921 Zb. proti útlaku a na ochranu slobody v zhromaždeniach v § 1 dokonca kartely priamo zakazoval.[25] V roku 1921 však ČSR pristúpila k medzinárodným dohodám o ochrane živnostenského a priemyselného vlastníctva a tak bol na tomto základe prijatý zákon č. 111/1927 Zb. o nekalej súťaži. Táto právna norma však negatívne nezasahovala do postavenia kartelov, práve naopak: posilnila ich postavenie chrániac dosiahnuté postavenie súťažiaceho podniku. Účelom tohto zákona bolo urobiť opatrenia na to, aby súťažitelia v súťaži používali len čestné a poctivé prostriedky medzi podnikateľmi obvyklé: „ *Kdo dostane se v hospodářském styku v rozpor s dobrými mravy soutěže jednáním způsobilým poškoditi soutěžitele, může býti žalovan, aby se zdržel takového jednání a odstranil závadný stav jím způsobený.*“[26] Na druhej strane mal zákon aj represívny účel, a to stíhať nedovolené činy sankciami v ňom upravenými.

Od júla 1927, kedy vyšiel zákon o nekalej súťaži, do konca júla 1933, keď bol prijatý zákon o karteloch a súkromných monopoloch č.141/1933 Zb., nevyšla pozoruhodnejšia právna úprava, ktorá by ovplyvnila nejakým spôsobom právne postavenie kartelov. Koncentrácia a centralizácia výroby i kapitálu pokračovala a v ČSR, podobne ako v iných krajinách. začínajú prevažovať monopolné korporácie a množstvo kartelov tu bez problémov fungovalo. Napríklad pri úradnom zisťovaní v Československu v roku 1929 pre účely hospodárskej konferencie v Ženeve zozbieralo Ministerstvo obchodu, priemyslu a živností údaje, podľa ktorých iba v priemysle bolo okolo 120 kartelových dohôd,[27] pričom tu zaiste existovalo množstvo utajených zmlúv.

2. Kartelový zákon a jeho význam

Určité nejasnosti na poli právnom týkajúce sa kartelového zákonodarstva, ako aj negatívne dôsledky hospodárskej krízy boli zaiste jedným z dôvodov, prečo bol prijatý v r. 1933 prvý špeciálny kartelový zákon. Ako uvádzajú doboví autori Hexner a Martínek : „ *U nás bylo sporno, zda jsou kartely zakázaný koaličním zákonem, nebylo jasno, pokud koaliční zákon zrušen byl § 114 ústavní listiny, zaručujícím volnost sdružovaní na poli hospodářskem, a byl sporný také dosah § 879 o. z. o neplatnosti smluv, případne odporujících dobrým mravům. Neměli sme žádneho ustanovení, kterým by kartely všeobecně byly uznány a podrobeny kontrole veřejné správy. A přece jak ukázal kartelový rejstřík, nejsou u nás katrely nijak zvláštním a výjimečným jevem. Jsou v prvovýrobě, jsou v hornictví, jsou v prumyslu, obchodu a živnostech a nejzajímavější jest, že stát neváhal jako podnikatel zúčastniti sa kartelu, ač jako nositel veřejné moci nevzal kartely vpravdě na vědomí.* “ [28]

---

[24] Viď napríklad prípad Perlex – Rozsudok Najvyššieho súdu R I 737/32 in http://www.compet.cz/fileadmin/user_upload/ Publikace/UOHS_KNIHA_11.pdf

[25] Dostupné na http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=2590&Section=1&IdPara=1&ParaC=2

[26] Dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0255_01.htm

[27] SÚH, fond Ministerstva obchodu, priemyslu a živností, kartón 642

[28] *Hexner, E., Martínek, K.*: Kartelové a syndikalizační předpisy československé, Nákladem Hospodářske politiky, Praha 1936, s.32

Po dlhej diskusii a viacerých úradných osnovách od rôznych ministerstiev[29] či mimoúradných zdrojov ku koncu hospodárskej krízy v roku 1933, kedy najmä stredné a malé podniky, pokiaľ neboli celkom na mizine, boli v úplnej závislosti od finančného kapitálu prišiel vhod zákon, ktorý a) uznával kartely a súkromné monopoly de iure a poskytol im právnu ochranu b) upevnil vnútornú zviazanosť členov s kartelom, lebo obmedzil právo odstupu od kartelovej zmluvy c) umožnil zákroky voči outsiderom d) splnomocnil vládu urobiť rozsiahle opatrenia v prospech kartelov.

Zákon č. 141 Zb. o karteloch a súkromných monopoloch bol teda definitívne prijatý 12.7.1933 s účinnosťou od 1. septembra 1933.[30] Týmto zákonom dochádza k slovnej derogácií § 4 koaličného zákona č. 43/ 1870, respektíve aj ostatných ustanovení odporujúcich kartelovému zákonu.

Koncepčná podstata nového zákona je výstižne podaná vo vládnej dôvodovej správe: „ *Kartely mají byt uznané de iure. ..Kartely mohou míti příznivý vliv na plánovité uspořádaní výroby, průmyslu a obchodu. Skrývají však v sobě některé nebezpečí. Nabytím mocenského postavení, využitím jeho a přepínáním jejich cílu může se prospěšná činnost snadno zvrátiti v opak.*“ [31] Kartelový zákon teda vychádzal z vyššie naznačeného poňatia, ktoré považovalo kartely všeobecne za priaznivé, a tým sa pripúšťala ich právna existencia. Súčasne však bola uznaná potreba ich regulovať s ohľadom na prípadné „výstrelky“ či zneužitie nadobudnutého postavenia. „ *Až na některé výjimky jest celý zákon vybudován na myšlence, že se má čeliti výstřelkům činnoti kartelů represivně.*“[32]

Nový kartelový zákon vymedzuje v úvode pojem kartelu, ktorý bol charakterizovaný v § 1 ako dohoda medzi samostatnými podnikateľmi, ktorú sa títo zaväzovali medzi sebou obmedziť či vylúčiť voľnú súťaž predovšetkým pomocou úpravy výroby, odbytu a obchodných podmienok či cien v záujme účinnejšieho ovládnutia trhu. [33] Platnosť kartelových zmlúv bola podmienená písomnou formou a do 15 dní sa museli nahlásiť Štátnemu štatistickému úradu na zápis. Podobne aj zmeny kartelových zmlúv a rôzne opatrenia, smerujúce k zhodnému postupu proti konkurentom, sa museli písomne zaznamenať, inak boli neúčinné (§§2,3 a 5,6).

Čo sa kontroly kartelov týka, zákon smeroval hlavne k zaisteniu transparentnosti a prehľadnosti kartelov a nimi prijímaných opatrení. K tomu slúžil v prvom rade kartelový register vedený v Štátnom štatistickom úrade (§3). Kartelový register bol verejný, pričom nahliadať do tohto registra bol oprávnený ktokoľvek, bez ohľadu na to, či preukázal právny nárok na nahliadnutie do registra. Do zbierky listín mohli nahliadnuť len príslušné ministerstvá, kartelová komisia a súdy. K zápisu do kartelového registra patrili aj dohody uzatvorené v cudzine, avšak iba tie, ktorých vykonávanie sa vzťahovalo na územie Československa. Naopak, mimo pôsobnosti zákona boli „kartely exportné“ (§37).[34]

---

[29] Návrh kartelového zákona vznikol na ministerstve zásobovania už v r. 1926, avšak jeho prejednávanie sa z dôvodu interpelácií predovšetkým národno–socialistických poslancov odďaľovalo a až kríza jednania oživila a urýchlila.

[30] Dostupné na http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=5731&Section=1&IdPara=1&ParaC=2

[31] Vládna dôvodová správa ku kartelovému zákonu č. 141/1933 Zb. z. a n. (PS 1933, tlač č.2320); citované z *Hamman, L.*: Soutěžní právo československé. V. Linhart, Praha, 1938

[32] *Hexner, E. Martínek, K*: Kartelové a syndikalizační předpisy československé, Nákladem Hospodářske politiky, Praha 1936, s.11

[33] Dostupné na http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=5731&Section=1&IdPara=1&ParaC=2

[34] Podľa stavu k 1. novembru 1933 bolo k zápisu do registra ohlásených 538 kartelových dohôd, z čoho 84% boli dohody uzatvorené ešte pred nadobudnutím zákona.

Štátny štatistický úrad vo veciach ochrany hospodárskej súťaže sledoval aj predajné ceny a sadzby určené na základe kartelových dohôd, ktoré boli povinní oznamovať účastníci kartelových dohôd (§4). Cenové údaje, ktoré evidoval štatistický úrad, neboli verejne dostupné a mohli byť oznámené len príslušným ministerstvám s cieľom aplikácie kartelového zákona. Tento úrad bol povinný sledovať a zisťovať aj cenový vývoj tovarov, ktorých sa týkali kartelové dohody, a to aj v odbytových stupňoch, ktoré s kartelovými dohodami nemali žiadnu súvislosť. Všetky dohodnuté opatrenia, ktoré účastníci kartelovej dohody pri realizácii dohody urobili ohľadom cien, sadzieb a obchodných podmienok, museli byť podľa § 5 zákona č. 141/1933 zapísané, uschované a evidované v časovom poradí, v akom boli úkony urobené, a to po dobu desiatich rokov odo dňa posledného zápisu.

Kontrolou nad kartelmi nebol poverený samostatný nezávislý úrad, ale príslušné ministerstvo zodpovedajúce za intenzitu súťaže na relevantných trhoch, ktoré podľa tzv. kompetenčného zákona patrili do jeho pôsobnosti a len v prípade dôvodnej obavy, že uskutočňovaním kartelovej dohody by bol verejný záujem ohrozený neprimerane vysokými cenami alebo obchodnými podmienkami, ktoré by neprimerane zvyšovali ceny alebo neodôvodnenými uzávermi či výlukami, príslušné ministerstvo začalo buď z vlastnej iniciatívy alebo na príkaz vlády šetrenie (§7). Pokiaľ by realizovaním kartelovej dohody mohol byť ohrozený verejný záujem, pripúšťal zákon zmierovacie konanie (§8). [35] Niektoré základné právomoci, najmä rozhodovacie, však boli dané priamo vláde, ktorá ich mohla zveriť špeciálnej kartelovej komisii, zloženej z predsedu, jeho námestníka, ktorí boli menovaní priamo vládou, a siedmich ďalších členov ako aj potrebného počtu náhradníkov menovaných z rezortných úradníkov jednotlivými ministrami (§19).

Ak šetrenie zistilo negatívne dôsledky kartelov týkajúce sa napríklad neprimeraných cien či neodôvodneného ohrozenia podnikania, mohla vláda (kartelová komisia) prijať základné rozhodnutie, ktoré spočívalo v podstate v cenovej regulácií, kedy sa určila maximálna cena, ktorú mohol daný kartel stanovovať, prípadne v prijatí zákazu uplatňovať určité obchodné podmienky či realizovať výluku (§12). V prípade nedodržania rozhodnutia vlády (kartelovej komisie) mohlo byť nariadené týmito orgánmi zloženie zábezpeky až do výšky 3 miliónov Kč, prehlásenie kartelovej zmluvy za bezúčinnú či mohla byť rozpustená organizácia vykonávajúca kartelovú zmluvu (§13). Okrem toho stanovoval zákon aj trestné sankcie pre porušenie príslušných rozhodnutí, peňažné tresty do výšky 500 000 Kč, prípadne väzenie do výšky jedného roka (§§29 – 31). Proti uvedeným rozhodnutiam vlády či kartelovej komisie bolo možné sa sťažovať pre nezákonnosť na kartelovom súde (§16, odst.2). Tento súd bol súdom správneho typu s odborným prvkom a jeho právomoci boli obmedzené na prípadné zrušenie nezákonných rozhodnutí (§22).

Kartelový zákon ďalej určoval, že zmluvné strany kartelovej dohody môžu od nej kedykoľvek odstúpiť. Mohlo k tomu dôjsť však len v prípade, ak by jej vykonávaním bolo hospodársky povážlivo ohrozené, sťažené alebo znemožnené podnikanie do takej miery, ktorá by nemohla byť predvídaná pri uzatváraní zmluvy, ani keby dotyčný subjekt dbal na povinnosť náležitého obchodníka (§26, odst.1). Tohto práva odstupu sa nemohli členovia kartelu platne vzdať. Ostatní účastníci kartelovej dohody však mohli vzniesť proti odstupu písomné námietky, proti ktorým sa musela odstupujúca strana brániť žalobou na civilných súdoch, ktoré následne rozhodovali o oprávnenosti postupu (§§27, 28). Ak by bol o odstupe predsa len rozhodoval civilný súd, vzhľadom k vtedajším pomerom bolo isté, že spor by trval

[35] K zmierovaciemu konaniu viď bližšie aj Vládne nariadenie č. 195/1933 Zb. o zmierovacom konaní podľa kartelového zákona.

aspoň tri roky, čo pre odstupujúcu stranu znamenalo naďalej znášať ničivé podmienky kartelu a stratiť existenciu. Vo svojom konečnom dôsledku teda bolo právo odstupu nástrojom nútenej viazanosti členov kartelu.

Kartelový zákon sa nevzťahoval iba na kartely samotné, ale pamätal vo svojej tretej časti aj na ďalšie významné podniky – súkromné monopoly. S výnimkou určených častí, napríklad zápis do registra, povinnosť hlásiť ceny, platil pre nich obdobný režim ako pre kartely. Na druhej strane zákonu neboli podrobené štátne monopoly, štátne závody, ústavy a pod. (§38).

K realizácii kartelového zákona bolo vydaných niekoľko vykonávacích nariadení týkajúcich sa vedenia kartelového registra a zbierky listín, zmierovacieho konania, postupu pri riešení neprimerane vysokých cien a pod. [36] Podľa Hexnera a Martíneka môžeme tieto práve predpisy rozdeliť do dvoch kategórií: na predpisy vykonávajúce kartelový zákon a niektoré ďalšie s ním priamo súvisiace obvykle podzákonného charakteru a po ďalšie na niektoré iné predpisy, obmedzujúce voľnú hospodársku súťaž, najmä sektorového razu.[37]

V polovici tridsiatych rokov sa objavili ďalšie snahy o zmenu kartelového zákonodarstva. Novela kartelového zákona síce nebola prijatá, ale napríklad boli kartely spoplatnené prijatím zákona č. 245/1937 Zb. o kartelovom poplatku. Jeho výška bola stanovená na 0,5 % *„zo súhrnu platov za tuzemské dodávky a výkony, obratov ktorých sa dohovor týka a ktoré boli vykonané v dobe ich účinnosti*“.[38] Uvedená sadzba sa nevzťahovala na vývozné a medzinárodné kartely. Stanovená sadzba mohla byť znížená alebo v niektorých prípadoch i zrušená. Podrobnosti v tejto oblasti stanovilo vládne nariadenie č. 65/1938 Zb. Obidva predpisy platili do januára 1941. Po druhej svetovej vojne bola v obnovenom Československu na krátku dobu platnosť zákona 141/1933 Zb. zachovaná. Po prevzatí moci komunistickou stranou v roku 1948 bol zrušený zákon proti nekalej súťaži a nahradený občianskym zákonníkom č. 141/1950 Zb. Na zrušenie zákona o karteloch sa vtedy akosi pozabudlo, ale fakticky sa stal zastaralým v dôsledku zavedenia systému plánovitého riadenia národného hospodárstva a zámernej monopolizácie ekonomiky, prebiehajúcej však na inom základe.

Vydaním kartelového zákona č.141/1933 dostáva kartelizácia v Československu právny rámec. Kartelom tým bola vyslovene poskytnutá právna ochrana, išlo teda vlastne o priznanie statusu quo. V tomto období, kedy už kartelizácia pokrývala celý rad kľúčových odvetví, legalizovať tento právny stav bolo jediným možným riešením. Vláda však tým „dostala pod kontrolu“ iba prípadne najväčšie negatívne výstrelky správania kartelov, najmä cenové. Skutočnosti, že zákon bol zamýšľaný predovšetkým ako zákon cenový, napovedá okrem iného aj fakt, že podľa § 40 kartelového zákona mala vláda možnosť upravovať colné sadzby. Vláda ďalej okrem kartelových mohla ovplyvňovať aj neprimerane vysoké ceny súkromných monopolov, a dokonca aj ceny firiem stojacich mimo kartely či všeobecne "neprimerane vysoké ceny (sadzby) dôležitých, nevyhnutných predmetov alebo úkonov potreby". Účinným nástrojom v tomto smere bolo oprávnenie stanoviť najvyššiu prípustnú cenu.

---

[36] Jedná sa hlavne o už spomínané vládne nariadenie č. 195/1933 Zb. o zmierovacom konaní podľa kartelového zákona, vládne nariadenie č.196/1933 Zb. o zložení, použití a vrátení zábezpeky podľa kartelového zákona, vyhláška predsedu vlády č. 197/1933 Zb. o vedení kartelových cien a sadzieb so zreteľom na štátny štatistický úrad podľa kartelového zákona, vládne nariadenie č. 207/1933 Zb. o použití niektorých ustanovení kartelového zákona na neprimerane vysoké ceny (sadzby) neurčené kartelovými dohodami a ďalšie.

[37] *Hexner, E. Martínek, K*: Kartelové a syndikalizační předpisy československé, Nákladem Hospodářske politiky, Praha 1936, s.283

[38] Dostupné na http://ftp.aspi.cz/opispdf/1937/067-1937.pdf

Na význam prijatia kartelového zákona poukazujú hlavne konkrétne historicko-štatistické fakty, napríklad nárast počtu kartelov z 538 v roku 1933 na 1152 do roku 1938, z čoho 212 bolo uzatvorených medzi československými a zahraničnými stranami.[39] Československá ekonomika v tomto období bola prakticky plne kartelizovaná a naše kartely sa zúčastňovali takmer všetkých vtedy uzatvorených medzinárodných kartelov. [40] Táto skutočnosť vyjadrovala rešpekt voči československému priemyslovému potenciálu, jeho úrovni a významu nielen v strednej Európe, ale i v celoeurópskom trhu.

Záver

Kartelový zákon spolu so zákonom o nekalej súťaži a jeho novelami sa stali osou novej sústavy právnych predpisov v hospodárskej oblasti prvej ČSR. Kým unifikačné pokusy v oblasti občianskeho práva, obchodných a trestných súdnych poriadkov zostali neúspešné, obidve vyššie spomenuté právne normy našli uplatnenie v zákonodarstve prvej Československej republiky a úspešne naplnili snahy prispôsobiť bývalý rakúsky a uhorský právny poriadok potrebám novovzniknutého štátu aj vo sfére súkromného práva.

Použitá literatúra:

- Brockhaus Enzyklopädie, Bd. 14 Jen – Kinc, Leipzig, Mannheim, F.A.Brockhaus GmbH, 2006, ISBN 10: 7653-0284-8. 522 s.
- *Gerber, D. J.*: Law and Competition in Twentieth Century Europe. Protecting Prometheus. OUP 1998, ISBN-13: 978-0199244010, 508 s.
- *Hamman, L., Drábek, J., Buchtela, R.* : Soutěžní právo československé. Praha: V. Linhart, 1938, ISBN 80-8097-208-5, 349 s.
- *Hexner, E.*: Československé kartely, Praha: Česká společnost. národohospodářska, 1933, 27 s.
- *Hexner, E.*: Právna úprava kartelov, Praha: Česká společnost národohospodářska, 1929, 21 s.
- *Hexner, E., Martínek, K.*: Kartelové a syndikalizační předpisy československé, Praha : Nákladem Hospodářske politiky, 1936, 463 s.
- Kartelle in Österreich, Historische Entwicklungen, Wettbewerbspolitik und strukturelle Aspekte, Wien: Manz, 2003, ISBN: 978-3214117009, 288 s.
- *Kindl, J.*: Kartelové a distribuční dohody, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-136-9, 305 s.
- *Munková, J., Kindl, J., Svoboda, P.* : Soutěžní právo, Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 80-7179-440-6, 430 s.
- *Pátek, J., Kubů, E.*: Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. Praha: Karolinum, 2000, ISBN 80-7184-716-X, 439 s.
- *Resch, A.*: Industriekartelle in Österreich vor dem Ersten Weltkrieg, Duncker & Humblot GmbH, Auflage 2002, ISBN - 13: 978-3428108237, 321 s.
- *Ševčík, O.*: Kartely. F. Topič, Praha 1913. 83 s.
- *Teichová, A.*: Mezinárodní kapitál a Československo v letech 1948 – 1938, Praha: Karolinum, 1994, ISBN 978-8070669082, 279 s.
- *Vojáček, L.*: Právne dejiny Slovenska II., Bratislavská vysoká škola práva, 2008, ISBN 978-80-88931-99-7, 145 s.

[39] *Teichová, A.*: Mezinárodní kapitál a Československo v letech 1948 – 1938, Praha 1994, s. 46

[40] Medzinárodné kartelové dohody do roku 1938 tvorili podľa historičky A. Teichovej až jednu pätinu registrovaných kartelov.

SEKCIA MEDZINÁRODNÉHO A EURÓPSKEHO PRÁVA

Vymedzenie pojmu investície v ustanoveniach medzinárodných obchodných a investičných zmlúv

Delimitation of investment in the provisions of international trade and investment treaties

Mag. iur. Jana Bališová[1]

Abstrakt:
Definovanie pojmu investície je pre každý právny vzťah v rámci medzinárodného investičného práva strategickým rozhodnutím, ktoré ovplyvňuje rozsah i obsah práv a povinností zmluvných strán, ale aj samotné uplatnenie medzinárodného investičného práva na vzniknuté spory. Prvá časť príspevku je zameraná na existujúce modely vymedzujúce pojem investície, ich historický vývoj a význam, ako aj na poňatie investícií vybranými medzinárodnými zmluvami – Washingtonským dohovorom, Severoamerickou zmluvou o voľnom obchode a Energetickou Chartou. Druhá časť ponúka jednak prehľad a zhodnotenie najnovších trendov pri definovaní investície na základe nových, príp. pripravovaných medzinárodných zmlúv (Komplexná hospodárska a obchodná dohoda a Transatlantické obchodné a investičné partnerstvo), ale aj prognózu ďalšieho vývoja pojmu investície v oblasti medzinárodného investičného práva.

Kľúčové slová: investície, medzinárodné obchodné dohody, medzinárodné investičné dohody, NAFTA, CETA, TTIP

Abstract:
Substantiating the notion of investment purports a strategic decision in regards to any legal relationship within the ambit of international investment law – by stipulating the content and scope of the parties' rights and obligations as well as determining the proper application of international investment law to associated disputes. This article first analyses existing models of investment definitions, their historical evolution and functions along with the various investment concepts set forth by select investment treaties, namely the Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States, the North American Free Trade Agreement and the Energy Charter Treaty. The second part discusses and evaluates the newest trends in characterization of investment based on the current and envisaged international agreements (e.g., the Comprehensive Economic and Trade Agreement and Transatlantic Trade and Investment Partnership) and, furthermore, offers a prognosis in regards to the prospective development of the definition of investment within the field of international investment law.

Keywords: investment, international trade agreements, international investment treaties, NAFTA, CETA, TTIP

Úvod

Vymedzenie pojmu *investície* je pre každý právny vzťah v rámci medzinárodného investičného práva strategickým rozhodnutím. Definovanie investície totiž nielen ohraničuje obsah a rozsah práv a povinností zmluvných strán, ale vplýva aj na samotné uplatnenie medzinárodného investičného práva pri vzniknutých sporoch a prípadnom určovaní súdnej

[1] Ústav medzinárodného a európskeho práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
jana.balisova@is.paneurouni.com

právomoci, keďže medzinárodné investičné zmluvy vo svojich ustanoveniach obvykle odkazujú na autonómnu definíciu investície, ktorá je zároveň v danej zmluve aj ukotvená.

Všeobecne platná a záväzná definícia investície neexistuje, pričom hlavný dôvod pre jej absenciu predstavuje vysoký stupeň fragmentácie medzinárodného investičného práva. Súbor noriem tvoriacich uvedenú právnu oblasť totiž pozostáva jednak z pravidiel a zásad medzinárodného práva obyčajového, medzištátneho zmluvného práva v oblasti ochrany a podpory vzájomných investícií a nezáväzných opatrení medzinárodných organizácií, ako aj z relevantnej rozhodovacej praxe medzinárodných súdov a tribunálov.[2] Pravidlá a zásady medzinárodného práva obyčajového pôsobia ako súčasť medzinárodného investičného práva pomerne všeobecne, pokiaľ sa nejedná o obyčaje špecifické pre túto právnu oblasť (napr., že zahraniční investori požívajú ochranu riadiacu sa princípom nediskriminácie), tieto sú však ojedinelé.[3] Medzinárodné investičné zmluvy majú prevažne bilaterálny charakter a ich obsah je spravidla koncipovaný so zreteľom na subjektívne, finančné a hospodárske záujmy zmluvných štátov. Naopak, medzinárodné organizácie prijímajú nezáväzné opatrenia a odporúčania (tzv. *soft law*) na báze multilaterálnej spolupráce; tieto však nie sú priamo vynútiteľné. Vzniknuté spory v oblasti investícií, či už priamo medzi investorom a hosťovským štátom alebo nepriamo medzi štátmi, ktoré uzavreli bilaterálnu investičnú dohodu, rozhodujú obvykle arbitrážne tribunály zriadené *ad hoc*, t. j. ich arbitrážne nálezy postrádajú kontinuitu, resp. prejudiciálny charakter porovnateľný s ustálenou judikatúrou permanentných súdov.

Doterajšie pokusy o prijatie univerzálnej kodifikácie medzinárodného investičného práva zlyhali: Havanská charta v podaní Organizácie spojených národov (OSN), Multilaterálna investičná dohoda pod vedením Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) aj investičná agenda v rámci kola rokovaní Svetovej obchodnej organizácie (WTO) v Dohe.[4]

Z vyššie uvedených okolností možno vo vzťahu k vymedzeniu pojmu investície usúdiť, že v právnych vzťahoch medzi rôznymi subjektmi sa môže riadiť rôznymi právnymi nástrojmi, ktoré definujú jeho obsah a rozsah odlišne.

Prvá časť príspevku je zameraná na jednotlivé modely definície investícií, ich historický vývoj a význam, ako aj na poňatie investícií vybranými medzinárodnými zmluvami – Washingtonským dohovorom (Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States), Severoamerickou zmluvou o voľnom obchode (The North American Free Trade Agreement) a Energetickou Chartou (Energy Charter Treaty). Druhá časť ponúka prehľad najnovších trendov pre definíciu investícií na základe nových a pripravovaných medzinárodných zmlúv (Komplexná hospodárska a obchodná dohoda [Comprehensive Economic and Trade Agreement] a Transatlantické obchodné a investičné partnerstvo [Transatlantic Trade and Investment Partnership]), ako aj prognózu ďalšieho vývoja pojmu investície v oblasti medzinárodného investičného práva.

Modely definícií investície

V odbornej literatúre boli s cieľom zovšeobecniť a porovnať existujúce formy vymedzenia pojmu investície systematickým skúmaním prameňov medzinárodného investičného práva izolované spoločné typologické črty, na základe ktorých boli

[2] Subedi, S.P.: International Investment Law, in M. Evans (Ed.) International Law, Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 728.
[3] *Ibid.*, s. 740.
[4] *Ibid.*, s. 732ff.

skonštruované nasledovné modely vymedzenia pojmu investície: (1) podľa šírky interpretačného rámca – otvorený, demonštratívny alebo taxatívny model a (2) podľa materiálnych kritérií – model založený na aktívach (tzv. „*asset-based model*“), aktivitách (tzv. „*activity-based model*“) alebo kombinácii aktív a aktivít (tzv. „*hybrid approach*“).[5]

Kategorizácia modelov podľa šírky interpretačného rámca

Vymedzenie interpretačného rámca pre pojem investície rozhoduje jednak o rozsahu aplikácie medzinárodného investičného práva na zmluvné vzťahy ako také, ale aj o jeho uplatňovaní, prípadne neuplatňovaní, na konkrétne skutkové podstaty.

Otvorená definícia

Otvorená definícia umožňuje svojim všeobecným a vágnym charakterom zohľadnenie čo najväčšieho počtu rozmanitých ekonomických činností aj ich predmetov, a to bez toho, aby ich musela nutne vymenovávať. Demonštratívne enumerácie, aj keď majú iba ilustračnú funkciu, dokážu totiž znázornením niektorých inštitútov a vynechaním iných vyvolať diskriminačný efekt, ktorý je v určitých situáciách nežiaduci. Do tejto kategórie spadá najmä Washingtonský dohovor o riešení sporov z investícií medzi štátmi a občanmi druhých štátov (ďalej len Washingtonský dohovor).[6]

Článok 25(1) Washingtonského dohovoru predstavuje pomerne extrémny príklad otvorenej definície. Z travaux préparatoires k Washingtonskému dohovoru jasne vyplýva nevôľa zmluvných strán viazať sa špecifickou definíciou investície, pričom neschopnosť prítomných krajín dohodnúť sa nebola výlučnou príčinou. Pôvodní signatári totiž chceli prenechať možnosť bližšieho vymedzenia investície jednotlivým členom, a tak zabezpečiť pre Washingtonský dohovor nielen širšie publikum a univerzálnejšiu atraktivitu, ale aj väčšiu faktickú autonómiu pre zmluvné strany. Prílišná precizácia investície by bola v tejto súvislosti považovaná skôr za odrádzajúci faktor.

Demonštratívna definícia

Demonštratívna definícia investície v medzinárodných investičných zmluvách vychádza z exemplárnych, ilustračne vymenovaných kritérií. Tieto kritéria sú neúplne, pripúšťajú modifikácie, príp. slúžia ako referenčný rámec, a ponechávajú tak právnym subjektom dostatočnú autonómiu pri úprave ich vzťahov (napr. na základe bilaterálnej investičnej dohody). Zmluvné ustanovenia vymedzujúce pojem investície využívajú model demonštratívnej definície najčastejšie; pozdvihuje totiž niektoré pojmy do popredia, čím ich nepriamo uprednostňuje, ale zároveň zohľadňuje aj iné, neuvedené úpravy. Zmluvné strany takto dávajú potenciálnym investorom najavo, ktoré typy investícií preferujú bez toho, aby bola ich možnosť voľby prílišne limitovaná.

Samostatným prípadom sú demonštratívne definície tak obšírne, že vymenúvajú prakticky všetky existujúce typy transakcií a/alebo aktív, ktoré by pod pojem investície mohli spadať. Tento model definície je obzvlášť uprednostňovaný krajinami exportujúcimi kapitál, lebo zabezpečuje najširšiu možnú ochranu investícií. Vzhľadom na skutočnosť, že vymenúva všetky transakcie a aktíva takmer úplne, podrobne a vyčerpávajúco, a navyše zahrňuje aj zastrešujúce pojmy pre prípadné zohľadnenie nespomenutých a novovzniknutých situácií,

[5] *Cf.* Dolzer, R., Schreuer, C.: Principles of international investment law, 2. vyd., Oxford: Oxford University Press, 2012; Šturma, P.: Mezinárodní dohody o ochraně a podpoře investic, 2. vyd., Praha: Linde, 2008.

[6] Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States. 575 UNTS 159.

minimalizuje faktor právnej neistoty pri uplatnení medzinárodného investičného práva na vzniknuté spory a zároveň otvára takmer neobmedzený prístup k investičnej arbitráži (t. j. za podmienky, že medzinárodná investičná zmluva obsahuje arbitrážnu doložku a možnosť podania návrhu na začatie arbitráže nie je limitovaná iným spôsobom).

Taxatívna definícia

Norma založená na taxatívnej definícií investície dáva právnym subjektom k dispozícií najužší interpretačný rámec, a zároveň im ukladá splnenie striktných formálnych požiadaviek, pokiaľ chcú využívať výhody danou normou poskytované (napr. ochrana investícií). Taxatívna definícia dáva norme preskriptívny charakter, pričom exkluzívne vymenúva transakcie, príp. typy aktív, ktoré pod jej pojem spadajú. Inými slovami, prikazuje formálne alebo materiálne parametre, ktoré musia byť bez výnimky splnené, aby daná norma mohla byť na predmetný právny vzťah uplatnená.

Jedným z dôvodov pre voľbu tohto modelu definície je silný regulatívny charakter vzniknutej normy, ktorý umožňuje stranám medzinárodnej investičnej zmluvy úplne vylúčiť určité, *nežiaduce* druhy transakcií a aktív ako predmetov investície, a takto odradiť potenciálnych investorov od ich využívania. Naopak, *vhodné* transakcie a aktíva spadajúce pod definíciu investície sú privilegované a vzťahujú sa na ne výhody poskytované zmluvou, čo vedie investorov k ich uprednostneniu. (Pozn.: Atribúty „*nežiaduce*“ a „*vhodné*“ tu použité v súvislosti s transakciami a aktívami sa vzťahujú výlučne na regulačné, vnútorné a vonkajšie preferencie zmluvných strán, a v žiadnom prípade nevypovedajú o legalite spomenutých transakcií a aktív. V texte, pokiaľ nie je výslovne uvedené inak, sa legalita uvedených transakcií a aktív predpokladá.)

Kategorizácia modelov podľa materiálnych kritérií

Definícia podľa typu aktív

Definícia ustanovujúca typy aktív považovaných za investície je obvykle koncipovaná obšírnym, demonštratívnym spôsobom. Uvádza príklady aktív, ktoré spadajú pod pojem investície alebo, častejšie, len vymenúva určité charakteristické črty, ktoré musia aktíva spĺňať, aby nadobudli vlastnosť investície.

Konkrétna aplikácia takejto definície za využitia aktív ako východiskového bodu má za cieľ v rámci zmlúv o ochrane investícií zabezpečiť čo najvšestrannejšiu a najextenzívnejšiu ochranu pre všetky typy majetkov.

Definícia podľa typu transakcie

Podkladom pre tento typ definície je ekonomická aktivita, uskutočnením ktorej dochádza k investícii. Ako bolo uvedené vyššie, možnú formuláciu, t. j. okrem vymenovania konkrétnych transakcií, predstavuje aj určenie spoločných kritérií. Podobne ako pri definíciách viazaných na aktíva, je aj v prípade definícií viazaných na transakcie prevažne využívaný demonštratívny model vymedzenia investície.

Ak je však definícia investície – v snahe rozprestrieť ochranný štít investičnej zmluvy čo najďalej – v takej miere extenzívna, že prakticky nemožno odlíšiť transakcie investičné od transakcií neinvestičných, naráža tento model na konečné významové hranice slova *investícia*. Niektoré ekonomické aktivity pod tento výraz totiž nemôžu byť subsumované ani pri jeho najširšom možnom poňatí. Okrem gramatických limitov, je definícia investície obmedzená aj normatívne, a to napríklad jurisdikčnými klauzulami určujúcimi vecnú súdnu príslušnosť (*rationae materiae*) medzinárodných rozhodcovských tribunálov a zariadení na urovnávanie

sporov vyplývajúcich z investícií (napr. článok 25(1) Washingtonského dohovoru).[7] Napríklad vo veci Romak S. A. (Švajčiarsko) proti Uzbekistanu, arbitrážny tribunál zasadajúci podľa pravidiel Komisie OSN pre medzinárodné obchodné právo (UNCITRAL)[8] rozhodol, že aj napriek rozsiahlej definícií investície ustanovenej v bilaterálne investičnej zmluve medzi Švajčiarskom a Uzbekistanom pojem investície nemožno interpretovať tak obšírne, že rozdiel medzi investíciou a čisto komerčnými transakciami zanikne.[9]

Kombinovaná definícia zohľadňujúca transakcie aj aktíva

Maximalizáciu pozitív oboch predošlých modelov má za cieľ tzv. kombinovaná definícia investície (tzv. „*hybrid approach*“). Umožňuje totiž ukotvenie definície investície na dvoch stranách súčasne, a to vymenovaním transakcií aj aktív, ktoré prichádzajú ako investície do úvahy. Ustanovenia tohto typu sú obvykle demonštratívne. Typickým príkladom využitia takejto definície je článok 1139 Severoamerickej dohody o voľnom obchode. Kombinovaná definícia je súčasťou viacerých novších bilaterálnych investičných dohôd, ako aj iných medzinárodných zmlúv o ochrane investícií.

Poňatie pojmu investície vo vybraných medzinárodných zmluvách

Washingtonský dohovor

Ako už bolo uvedené vyššie, tvorcovia Washingtonského dohovoru nechali otázku definície investícií otvorenú. Hranica tejto definície bola *prima facie* nastavená skôr negatívne, t. j. ohraničená pojmami, ktoré sa za investíciu už považovať nedajú. K presnejšiemu vymedzeniu investície viedla v tejto súvislosti najmä rozhodovacia prax arbitrážnych tribunálov.[10] V čase vstupu do platnosti, ako aj prvotného uplatnenia Washingtonského dohovoru však pojmu investície chýbal významnejší právny rozmer. Jednalo sa totiž o termín s výlučne ekonomickými konotáciami, ktorý sa v takejto forme pôvodne etabloval aj v rozhodovacej praxi tribunálov.[11] Dolzer charakterizoval počiatočnú ekonomickú definíciu investície ako „*určitú dobu pretrvávajúcu majetkovú transakciu za účelom docielenia pravidelného príjmu, pričom osoby podieľajúce sa na tejto transakcii sa podieľajú aj na jej správe a tiež nesú z nej vyplývajúce riziko*.“[12]

O kritériách investície presahujúcich hranicu pôsobnosti jedného konkrétneho rozhodnutia sa začalo hovoriť v súvislosti s rozhodnutím FEDAX proti Venezuele.[13] Rozhodcovský tribunál sa pri riešení tohto sporu orientoval piatimi kritériami, ktoré považoval za charakteristické pre každú investíciu – dlhodobejšie trvanie, pravidelný príjem investora, risk, dostatočný záväzok investora a prínos pre hosťovskú krajinu.[14] Tieto kritéria sa však dostali do povedomia verejnosti až pri spore Salini proti Maroku, kde rozhodcovský tribunál štyri z nich opätovne využil (okrem pravidelnosti príjmu) s vyhlásením, že sa jedná

[7] *Cf.* Petrobart proti Kyrgizsku: tribunál akceptoval ako investíciu aj typicky komerčný kontrakt.
[8] United Nations Commission on International Trade Law Arbitration Rules. UN Doc. A/RES/31/98.
[9] Romak SA v. Uzbekistan, PCA Case No. AA280.
[10] Dolzer, R., Herdegen, M. and Vogel, B.: Foreign investment, Singapore: Konrad Adenauer Stiftung, 2006, s. 11ff.
[11] *Ibid.*
[12] *Ibid.*
[13] Dolzer, R., Schreuer, C.: Principles of international investment law, 2. vyd., Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 66; Fedax NV v. Venezuela, ICSID Case No. ARB/96/3.
[14] *Ibid.*

o povinné kumulatívne podmienky pre existenciu investície (pozn.: „*cummulative mandatory requirements*“). Na určitú dobu sa tak etablovala doktrína Salini kritérií („*Salini criteria*“).[15]

Už onedlho však iný tribunál rozhodujúci na základe Washingtonského dohovoru vo veci Joy Mining proti Egyptu túto doktrínu obišiel; a orientujúc sa článkom 31(1) Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, rozhodol, že autonómia strán pri definícii investície je limitovaná iba obecným významom tohto slova a článkom 25(1) Washingtonského dohovoru.[16] K prvému implicitnému spochybneniu Salini kritérií prišlo v arbitrážnom rozhodnutí Malaysian Historical Salvors proti Malajzii, kde tribunál uprednostnil intenzitu Salini kritérií, pred ich úplnosťou.[17] Explicitne proti Salini kritériám sa však vyslovil až rozhodcovský tribunál vo veci Biwater Gauff proti Tanzánii, ktorý poukázal na to, že tieto kritéria nie sú súčasťou článku 25(1) Washingtonského dohovoru a ani nezohrávali žiadnu rolu pri jeho príprave, z čoho vyplýva, že žiaden tribunál nemá podľa Washingtonského dohovoru právo samovoľne vymýšľať nové, celoplošné podmienky pre definíciu investície.[18] Toto a ďalšie podobné arbitrážne rozhodnutia prispeli k opätovnému roztriešteniu definície pojmu investície.

Severoamerická dohoda o voľnom obchode (NAFTA)

Článok 1139 definujúci pojem investície v Severoamerickej dohode je jedným z najrozsiahlejších ustanovení tohto typu vôbec. Okrem veľkého množstva ekonomických aktivít, vymenúva najrôznejšie typy majetku a obsahuje aj zastrešujúce pojmy pre inklúziu ostatných, doslovne nespomenutých finančných záujmov. Na rozdiel od predchádzajúcej zmluvy o voľnom obchode s Kanadou, bolo ustanovenie o investíciách použité v Severoamerickej dohode rozšírené o portfóliové investície, keďže sa predošlá zmluvná úprava vzťahovala výlučne na ochranu priamych zahraničných investícií. Okrem aktív a aktivít, ktoré spadajú pod pojem investície, sa tu však uvádzajú aj príklady transakcií a aktív, ktorým kvalita investície neprislúcha a prislúchať nemá.

Energetická charta (ECT)

Energetická charta z hľadiska detailu a obšírnosti za Severoamerickou dohodou veľmi nezaostáva. Rozsiahlosť definície článku 1(6) Energetickej charty bola nakoniec potvrdená aj arbitrážnym tribunálom rozhodujúcim podľa Washingtonského dohovoru vo veci Plama proti Bulharsku, kde tento uvádza, že „*článok 1(6) poskytuje demonštratívny zoznam aktív obsahujúci takmer všetky druhy nárokov, majetkov a peňažných alebo speňažiteľných záujmov*“ a zároveň určuje, že tieto majú byť „*vo vlastníctve alebo pod priamou či nepriamou kontrolou investora*“.[19] V spore Petrobart proti Kirgizsku arbitrážny tribunál zostavený podľa pravidiel Švédskej obchodnej komory zašiel až tak ďaleko, že kvalifikoval kontrakt na predaj plynového kondenzátu ako investíciu spadajúcu pod ochranu Energetickej charty.[20] Podľa pravidiel Washingtonského dohovoru, kde je pojem investície ohraničený dvojako – článkom 25(1) a relevantnou investičnou zmluvou medzi stranami sporu, by takáto ekonomická aktivita bola považovaná za typicky komerčnú.

---

[15] *Ibid*.; Salini Costruttori S.p.A. and Italstrade S.p.A. v. Kingdom of Morocco, ICSID Case No. ARB/00/4.
[16] *Ibid*., s. 67. Joy Mining Machinery Limited v Arab Republic of Egypt, ICSID Case No. ARB/03/11.
[17] *Ibid*. Malaysian Historical Salvors, SDN, BHD v. The Government of Malaysia, ICSID Case No. ARB/05/10.
[18] *Ibid*., s. 68. Biwater Gauff (Tanzania) Ltd. v. United Republic of Tanzania, ICSID Case No. ARB/05/22.
[19] Plama Consortium Limited v. Bulgaria, ICSID Case No. ARB/03/24.
[20] Petrobart Limited v. The Kyrgyz Republic, SCC Case No. 126/2003.

Najnovšie trendy v definovaní investícií

Aktuálne tendencie pri príprave a uzatváraní nových medzinárodných investičných zmlúv smerujú k maximalizácii ochrany záujmov zahraničných investorov aj hosťovských štátov. Možno práve z tohto dôvodu sú v stále narastajúcej miere využívané kombinácie rôznych modelov definícií investícií. Podobný postup pôvodne zvolili aj Európska únia a Kanada pri vyjednávaní Komplexnej hospodárskej a obchodnej dohody, ktorej kapitola o podpore a ochrane investícií mala následne slúžiť aj ako predloha pri rokovaniach v súvislosti s pripravovaným Transatlantickým obchodným a investičným partnerstvom medzi Európskou úniou a Spojenými štátmi americkými.[21] Situácia sa však náhle zmenila, keď sa v rámci Európskej únie zdvihla vlna odporu voči zmluve TTIP – najväčšej kritike boli podrobené práve návrhy ustanovení investičnej kapitoly, a obzvlášť mechanizmus na urovnávanie investičných sporov.[22] Uvedené okolnosti viedli Európsku komisiu k prehodnoteniu plánovaných investičných ustanovení, výsledkom ktorého bolo vypracovanie návrhu na vytvorenie nového systému investičných súdov (Investment Court System – ICS).[23] V pôvodnom návrhu Komisie mal byť ICS uplatnený len v zmluve TTIP, pričom v prípade úspešného fungovania by existovala možnosť jeho multilateralizácie.[24] Podľa najnovších správ sa však Komisia rozhodla adaptovať nový systém urovnávania sporov pre potreby všetkých budúcich obchodných a investičných zmlúv uzatváraných Európskou úniou (t. j. aj spätne na dohodu CETA s Kanadou), pričom plánuje v budúcnosti umožniť využívanie ICS aj tretím krajinám.[25] Konečným cieľom uvedeného snaženia má byť vytvorenie Medzinárodného investičného súdu, ktorý by postupne nahradil všetky ostatné „*mechanizmy urovnávania investičných sporov ustanovené v dohodách EÚ, dohodách členských štátov EÚ s tretími krajinami a v obchodných a investičných zmluvách uzavretých medzi krajinami, ktoré nie sú členmi EÚ.*“[26]

Najbližšími krokmi v procese realizácie ICS sú však rokovania Komisie s Radou a Parlamentom, od ktorých momentálne závisí budúce pokračovanie tohto návrhu.[27]

Komplexná hospodárska a obchodná dohoda (pôvodné znenie)

V Komplexnej hospodárskej a obchodnej dohode medzi Európskou Úniou a Kanadou boli investície pôvodne definované demonštratívne a na základe aktív. Zaujímavosťou však je, že počiatočná široká definícia „*každý druh majetku*“ (pozn.: „*every kind of asset*“) bola ďalej modifikovaná nasledovnými doplnkovými kritériami – záväzkom poskytnúť kapitál alebo iné zdroje, očakávaním výnosu alebo zisku, prebraním rizika a určitou dobou trvania.[28] Spôsob uplatnenia týchto kritérií však zostal otázny. Európska komisia tvrdila, že kritéria bolo treba chápať kumulatívne, ich formulácia ale indikovala niečo iné.[29] Použitie vytyčovacej častice „*ako*“ za slovným spojením „*vlastnosti investície*“ totiž zväčša naznačuje alternatívny charakter podmienok (pozn.: „[...], *which has the characteristics of an investment,* such as *the commitment of capital or other resources, the expectation of gain or profit, or the assumption*

[21] European Commission: Investment in TTIP and beyond – the path for reform, Concept Paper, 2015, s. 1ff.
[22] *Ibid.*
[23] Valero, J.: Commission proposes public court to settle investment disputes, EurActiv.com, 16.09.2015.
[24] *Ibid.*
[25] European Commission: Investment in TTIP and beyond – the path for reform, Concept Paper, 2015, s. 11f.
[26] European Commission: Commission proposes new Investment Court System for TTIP and other EU trade and investment negotiations, European Commission – Press Release, Brussels, 16.09.2015.
[27] *Ibid.*
[28] European Commission: Investment provisions in the EU-Canada free trade agreement (CETA), 2013.
[29] *Ibid.*

of risk, and a certain duration“). V druhom prípade by na dosiahnutie statusu investície stačilo splniť iba jedno z uvedených kritérií.

Transatlantické obchodné a investičné partnerstvo

Pôvodné očakávania ohľadne investičnej kapitoly v rámci dohody TTIP naznačovali realizáciu jednej z dvoch možností – prevzatie ustanovení o investíciách vrátane mechanizmu na urovnávanie sporov z Komplexnej dohody alebo vytvorenie nového, podobného modelu adaptovaného na špecifiká vzťahov so Spojenými štátmi. Nikto však nerátal so sériou návrhov Komisie s cieľom zaviesť nový systém investičných súdov, ktorého vyvrcholením má byť vytvorenie Medzinárodného investičného súdu. Ak by však boli plány Komisie reálne zúročené, založenie permanentného medzinárodného investičného súdu s univerzálnou pôsobnosťou by mohlo mať za následok prinajmenšom čiastočné zjednotenie medzinárodného investičného práva, ako napr. prejudikáciu všeobecných zásad vo vzťahu k vymedzeniu pojmu investície – samozrejme za predpokladu, že bude prioritne zohľadnená zmluvná úprava.

Záver

Momentálny vývoj v medzinárodnom investičnom práve, konkrétne vo sfére definovania investícií, sa vyznačuje predovšetkým hľadaním riešení pre zvýšenie efektivity uplatňovania medzinárodných investičných zmlúv – najmä kvôli zabezpečeniu hospodárskeho rastu, ktorý je so zahraničnými investíciami často spájaný a v dnešnej (po-)krízovej hospodárskej situácií pre udržanie uspokojivej životnej úrovne priam esenciálny. Dôležitú úlohu však zohráva v tomto smere aj rastúca potreba štátov zachovať si dostatočný priestor pre reguláciu domácich záležitostí a uspokojenie verejných záujmov; tieto sú totiž v narastajúcej miere zahraničnými investormi zneužívané ako zámienky pre začatie arbitrážnych konaní z dôvodov nepriameho vyvlastnenia, diskriminácie, nedodržania štandardov zaobchádzania ukotvených v medzinárodných investičných zmluvách, atď.

Správne nastavenie definície investícií by určitému počtu takýchto špekulatívnych konaní mohlo zabrániť, čím by sa výrazne znížili aj finančné náklady hosťovských krajín v spojitosti s arbitrážnymi poplatkami. Treba však podotknúť, že ochrana a zohľadnenie záujmov investorov v rámci ich legitímnych nárokov nesmú takýmto spôsobom utrpieť na kvalite. Zníženie štandardov ochrany investícií by totiž malo za následok ich pokles, príp. predraženie.

V pripravovaných medzinárodných zmluvách EÚ (napr. Komplexná dohoda, Transatlantické partnerstvo) sa začína etablovať nový trend v definovaní investícií, konkrétne ide o kombináciu pôvodného modelu definície podľa typov aktív s formuláciou dodatočných kritérií pre kvalifikáciu investícií. Inde zas prevláda kombinovaná definícia, ktorá spája modely definície podľa typov transakcií a aktív. Každopádne sa dá z uvedených skutočností vyvodiť záver, že momentálne je preferovanou metódou práve kombinovanie existujúcich modelov definícií investícií.

Použitá literatúra:

Monografie, články, tlačové správy

- *Bungenberg, M., Reinisch, A., Tietje, C.:* EU and Investment agreements, Baden-Baden: Nomos, 2013, ISBN: 978-3-8487-0250-3, 200 s.

- *Dolzer, R., Herdegen, M., Vogel, B.:* Foreign investment, Singapore: Konrad Adenauer Stiftung, 2006, ISBN: 978-9-8105-6819-1, 342 s.
- *Dolzer, R., Schreuer, C.:* Principles of international investment law, 2. vyd., Oxford: Oxford University Press, 2012, ISBN: 978-0-1996-5180-1, 456 s.
- *Evans, M.:* International Law, 4. vyd., Oxford: Oxford University Press, 2014, ISBN: 978-0-19-965467-3, 873 s.
- *Grabowski, A.:* The Definition of Investment under the ICSID Convention: A Defense of Salini, Chicago Journal of International Law, vyd. 15, č. 1, 2014, ISSN: 1529-0816, 287-309 ss.
- *Mortenson, J. D.:* The Meaning of 'Investment': ICSID's Travaux and the Domain of International Investment Law, Harvard International Law Journal, vyd. 51, č. 1, 2010, ISSN: 0017-8063, 257-318 ss.
- *Schreuer, C.:* Jurisdiction and Applicable Law in Investment Treaty Arbitration, McGill Journal of Dispute Resolution, vyd. 1, č. 1, 2014, ISSN: 1875-4120, 1-25 ss.
- *Šturma, P.:* Mezinárodní dohody o ochraně a podpoře investic, 2. vyd., Praha: Linde, 2008, ISBN: 80-7201-709-6, 334 s.
- *Valero, J.:* Commission proposes public court to settle investment disputes, EurActiv.com, 16.09.2015,
- https://www.euractiv.com/section/trade-society/news/commission-proposes-public-court-to-settle-investment-disputes (naposledy navštívené 02.04.2016).
- *Vandevelde, K. J.:* A Brief History of International Investment Agreements, U.C. Davis Journal of International Law & Policy, vyd. 12, č. 1, 2005, ISSN: 1080-6687, 157-194 ss.
- *Yannaca-Small, K.:* Arbitration under international investment agreements, Oxford: Oxford University Press, 2010, ISBN: 978-0-1953-4069-3, 790 s.

Dokumenty a arbitrážne nálezy

- *Biwater Gauff (Tanzania) Ltd. v. United Republic of Tanzania*, ICSID Case No. ARB/05/22.
- *Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States*. 575 UNTS 159.
- *European Commission:* Commission proposes new Investment Court System for TTIP and other EU trade and investment negotiations, European Commission – Press Release, Brusel, 16.09.2015, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5651_en.htm (navštívené 01.04.2016).
- *European Commission*: Investment in TTIP and beyond – the path for reform, Concept Paper, 2015, ss. 12, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/may/tradoc_153408.PDF (navštívené 01.04.2016).
- *European Commission:* Investment provisions in the EU-Canada free trade agreement (CETA), 2013, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/november/tradoc_151918.pdf (navštívené 01.04.2016).
- *Fedax NV v Venezuela*, ICSID Case No ARB/96/3.
- *Joy Mining Machinery Limited v Arab Republic of Egypt*, ICSID Case No. ARB/03/11.
- *Malaysian Historical Salvors, SDN, BHD v. The Government of Malaysia*, ICSID Case No. ARB/05/10.
- *Petrobart Limited v. The Kyrgyz Republic*, SCC Case No. 126/2003.
- *Plama Consortium Limited v. Bulgaria*, ICSID Case No. ARB/03/24.
- *Romak SA v Uzbekistan*, PCA Case No. AA280.
- *Salini Costruttori S.p.A. and Italstrade S.p.A. v. Kingdom of Morocco*, ICSID Case No. ARB/00/4.
- *United Nations Commission on International Trade Law Arbitration Rules*. UN Doc. A/RES/31/98

Harmonizácia priamych daní v EÚ a zásada subsidiarity

Direct tax harmonisation in the EU and the principle of subsidiarity

Mgr. Viera Gedrová Krajčová[1]

Abstrakt:
Témou predkladaného príspevku bude posúdenie harmonizácie priamych daní v Európskej únii vo vzťahu k zásade subsidiarity. Zároveň bude príspevok zameraný aj na postoj jednotlivých členských štátov k návrhu smernice o spoločnom konsolidovanom základe dane právnických osôb taktiež z pohľadu zásady subsidiarity a proporcionality.

Kľúčové slová: harmonizácia, zdaňovanie, subsidiarita, proporcionalita, zásady, ciele

Abstract:
The topic of this contribution is the assessment of direct taxes harmonization in the European Unionion the context of the principle of subsidiarity. It will be also focused on the statements of member states to the proposal of the common consolidated corporate tax base directive from the point of view of the principle of subsidiarity and proportionality.

Key words: harmonization, taxation, subsidiarity, proportionality, principles, aims

Úvod

Jedným z cieľov Európskej únie je vytvoriť jednotný trh, ktorý by jednotlivé subjekty neobmedzoval v uplatňovaní ich základných slobôd, ktoré garantuje primárne právo Európskej únie. Tento jednotný trh a uplatňovanie Európskou úniou garantovaných slobôd však naráža na rozdielne právne poriadky členských štátov. Niekedy však táto rozdielnosť neznamená negatívum iba pre jednotlivé fyzické a právnické osoby, ale aj pre členské štáty. Jednou z takýchto oblastí je aj oblasť daňového práva, kedy rozdielnosť právnych poriadkov a nedostatočná komunikácia medzi členskými štátmi môže viesť k agresívnemu daňovému plánovaniu subjektov trhu a k snahe vyhnúť sa daňovým povinnostiam. Viaceré ciele Európskej únie (ale aj napr. OECD) sa snažia tomuto zabrániť spoločným koordinovaným postup, resp. harmonizáciou. Pokiaľ však ide o postu Európskej únie, jej legislatívna právomoc tu naráža na zásadu subsidiarity a proporcionality podľa primárneho práva Európskej únie.

Kapitola prvá: Vymedzenie zásady subsidiarity a proporcionality

Podľa článku 5 ods. 1 druhá veta Zmluvy o Európskej únii, „*Vykonávanie právomocí Únie sa spravuje zásadou subsidiarity a proporcionality*.“ Ďalšie odseky článku 5 Zmluvy o Európskej únii upravujú tieto zásady. Okrem toho sú tieto zásady upravené aj v protokole č. 2 o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality. *„Podľa zásady subsidiarity koná Únia v oblastiach, ktoré nepatria do jej výlučnej právomoci, len v takom rozsahu a vtedy, ak ciele*

[1] Katedra finančného práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
vierakrajcova@gmail.com

zamýšľané touto činnosťou nemôžu členské štáty uspokojivo dosiahnuť na ústrednej úrovni alebo na regionálnej a miestnej úrovni, ale z dôvodov rozsahu alebo účinkov navrhovanej činnosti ich možno lepšie dosiahnuť na úrovni Únie. Podľa zásady proporcionality neprekračuje obsah a forma činnosti Únie rámec toho, čo je nevyhnutné na dosiahnutie cieľov zmlúv. Inštitúcie Únie uplatňujú zásadu proporcionality v súlade s Protokolom o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality.“

Hoci pojem subsidiarity tvorí jednu zo základných zásad Európskej únie a dodržanie tejto zásady je často pre jednotlivé členské štáty politickou otázkou, pôvodne koncept subsidiarity nemal politický podtón, ale išlo o koncept pomoci, resp. podpory[2]. Subsidiarita má teda zo samej povahy svojho názvu pomáhať, resp. podporovať. Pokiaľ ide o politický koncept subsidiarity, ten môžeme nájsť pri Aristotelovi alebo Tomášovi Akvinskom. Na uvedené koncepcie následne nadviazal aj Vatikán, napríklad v spise Quadragesimo Anno, v ktorom je vyzdvihovaná práve podporná funkcia, ktorá by nemala prerásť do nahradenia konania v prípade, ak je dostačujúce toto konanie iba podporiť: *„Tak ako to, čo môže jednotlivec vykonať z vlastnej iniciatívy a vlastnými silami, nesmie mu byť odňaté a pridelené do pôsobnosti spoločnosti, rovnako je prehreškom proti spravodlivosti, keď to čo môžu urobiť menšie alebo podriadené spoločenské subjekty si nárokuje väčšie a nadriadené spoločenstvo alebo subjekt; taktiež je to veľmi nevýhodné a spôsobuje to zmätok v celom spoločenskom poriadku. Každá spoločnosť a jej činnosť je subjektom subsidiárnym, pričom má členov svojho spoločenského útvaru podporovať, nesmie ich rozbíjať alebo pohlcovať.“*[3] Aj podľa Gretschmanna majú byť kroky vedúce k určitému cieľu vykonávané na úrovni, ktorá je pre tieto kroky najvýhodnejšia, pričom majú byť uprednostňované nižšie úrovne.[4]

Pri bližšej analýze zásady subsidiarity tak, ako je upravená v primárnom práve je zrejmé, že táto definícia je pomerne abstraktná. Uvedená skutočnosť je často aj predmetom kritiky, najmä pokiaľ ide o vágnosť tejto definície a rovnako aj z pohľadu nápravy zo strany Súdneho dvora, v prípade ak dôjde k porušeniu tejto zásady, a teda v prípade, ak bude určitý právny akt prijatý v rozpore s touto zásadou.[5]

Protokol č. 2 o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality, ktorý tvorí súčasť konsolidovaného znenia Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „Protokol č. 2) stanovuje podmienky uplatňovania týchto zásad. Úvod Protokolu č. 2 obsahuje konštatovanie, že rozhodnutia by sa mali prijímať čo najbližšie k občanom Európskej únie. Dodržiavanie zásad subsidiarity a proporcionality ako aj podmienok ich uplatňovania musí zabezpečiť každá inštitúcia. Podľa článku 5 Protokolu č. 2 „*Návrhy legislatívnych aktov sa odôvodnia so zreteľom na zásadu subsidiarity a zásadu proporcionality. Každý návrh legislatívneho aktu by mal obsahovať dôvodovú správu, na základe ktorej je možné vyhodnotiť jeho súlad so zásadami subsidiarity a proporcionality. Dôvodová správa by mala obsahovať približný odhad finančného dosahu návrhu a v prípade smernice jej dôsledky týkajúce sa právnych predpisov, ktoré majú prijať členské štáty, a to vrátane regionálnych právnych predpisov, ak je to potrebné. Dôvody, ktoré vedú k záveru, že*

---

[2] *Subsidium (lat.)* znamená podpora, pomoc

[3] Bližšie pozri:http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_pxi_enc_19310515_quadragesimo-anno_en.html

[4] GRETSCHMANN, K. The Subsidiarity Principle: Who Is to Do What in an Integrated Europe. In Pappas, S. (ed.) Subsidiarity: The Challenge of Change, Maastricht: EIPA, 1991, s. 50.Challenge of Change, Maastricht: EIPA, 1991, s. 50.

[5] VAN DEN BERGH, R. (1996). Economic Criteria for Applying the Subsidiarity, Principle in the European Community: The Case of Competition Policy. *International Review of Law and Economics, 16,* s. 363

cieľ Únie sa dá lepšie dosiahnuť na úrovni Únie, sa podložia kvalitatívnymi, a kedykoľvek je to možné, kvantitatívnymi ukazovateľmi. Návrhy legislatívnych aktov zohľadnia potrebu udržať akúkoľvek finančnú alebo administratívnu záťaž Únie, národných vlád, regionálnych alebo miestnych orgánov, hospodárskych subjektov a občanov na čo najnižšej úrovni, primeranej sledovanému cieľu.“ Národné parlamenty môžu do ôsmych týždňov odo dňa doručenia legislatívneho návrhu zaslať Európskeho parlamentu, Rady a Komisie odôvodnené stanovisko s uvedením dôvodov, pre ktoré sú presvedčení, že daný návrh nie je v súlade so zásadou subsidiarity.[6] Pokiaľ odôvodnené stanoviská k nesúladu návrhu legislatívneho aktu so zásadou subsidiarity predstavujú aspoň jednu tretinu všetkých hlasov pridelených národným parlamentom , návrh sa musí opätovne posúdiť.[7] V rámci riadneho legislatívneho postupu, pokiaľ odôvodnené stanoviská k nesúladu návrhu legislatívneho aktu so zásadou subsidiarity predstavujú aspoň jednoduchú väčšinu všetkých hlasov pridelených národným parlamentom podľa druhého pododseku odseku 1, návrh sa musí opätovne posúdiť. Po takomto opätovnom posúdení sa môže Komisia rozhodnúť, že ponechá, zmení, doplní alebo stiahne návrh. Ak sa Komisia rozhodne návrh zachovať, musí v odôvodnenom stanovisku vysvetliť, prečo sa domnieva, že návrh je v súlade so zásadou subsidiarity.[8]

Kapitola druhá: Vybrané návrhy smerníc Rady z pohľadu zásady subsidiarity

Ako je uvedené v Protokole č. 2, legislatívne návrhy Európskej únie by mali vždy obsahovať dôvodovú správu a odôvodnenie, že uvedený návrh je v súlade so zásadou subsidiarity a proporcionality. Pokiaľ ide o dodržiavanie tejto povinnosti pri návrhoch harmonizácie priamych daní, jednotlivé legislatívne návrhy Európskej únie pri posudzovaní súladu návrhu s týmito zásadami zväčša uvádzajú konštatovanie, že úprava iba na úrovni členských štátov by bola nedostatočná, a z tohto dôvodu je nutné aby bola konkrétna problematika upravená na úrovni Európskej únie. Pokiaľ ide o návrhy smerníc z oblasti priameho zdaňovania právnických osôb, môžeme uviesť napríklad nasledovné:

a) Návrh smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb(CCCTB) 2011/0058

Dôvodová správa tohto návrhu konštatuje, že návrh smernice je v súlade so zásadou subsidiarity, pričom spoločným postupom sa má dosiahnuť odstránenie prekážok, ktoré sú spôsobované rozdielnosťou jednotlivých právnych poriadkov. Nekoordinované kroky, ktoré by si naplánovali a realizovali jednotlivé členské štáty by opäť viedli k súčasnej situácii, pretože spoločnosti by naďalej museli vybavovať záležitosti s toľkými daňovými správami, koľko by bolo členských štátov, v ktorých by boli povinné platiť daň. Ak by každý členský štát uplatňoval svoj vlastný systém, pravidlá v tomto návrhu, ako napr. úľavy pri cezhraničných stratách a reorganizácie v rámci skupiny oslobodené od dane, by boli neúčinné a mohli by spôsobiť narušenie trhu, a to najmä dvojité zdanenie alebo nezdanenie.[9]

[6] Článok 6 protokolu č. 2 o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality
[7] Článok 7 ods. 2, prvý pododsek protokolu č. 2 o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality
[8] Článok 7 odsek 3 protokolu č. 2 Protokolu č. 2 o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality
[9] Dôvodová správa k návrhu smernice Rady 2011/0058 (CNS) o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB)

K návrhu CCCTB bolo podaných niekoľko odôvodnených stanovísk, ktoré na návrh smernice reagovali s obavou, či je dodržaná zásada subsidiarity a proporcionality.

Odôvodnené stanovisko Národnej rady Slovenskej republiky k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB)

Odôvodnené stanovisko obsahuje uznesenie č. 106 Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre európske záležitosti z 12. mája 2011. Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre európske záležitosti zdôrazňuje, že dlhodobým postojom Slovenskej republiky je neharmonizovať priame dane na úrovni Európskej únie, konštatuje, že určovanie daňových sadzieb spadá do výlučnej pôsobnosti členských štátov Európskej únie, pripomína, že celkové daňové príjmy sú výsledkom kombinácie výšky daňového základu ako aj daňových sadzieb a domnieva sa, že návrh smernice by mohol mať negatívny dopad na rast HDP a zamestnanosť a tým znížiť celkový blahobyt pre mnohé členské štáty Európskej únie a zároveň nie je presvedčený, že návrh smernice prispeje k zjednodušeniu a efektivite daňových systémov v Európskej únii, ale naopak spôsobí zvýšenie nákladov spojených so zavedením nového systému spoločného základu dane pre právnické osoby ako aj možné administratívne zaťaženie.

Podľa názoru Národnej rady Slovenskej republiky Európska komisia nedoručila analýzu dopadov zavedenia smernice a zároveň zastáva názor, že dôvodová správa k smernici o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality nie je postačujúca na odôvodnenie súladu so zásadou subsidiarity.

Národná rada Slovenskej republiky považuje návrh smernice v rozpore so zásadou subsidiarity. „V prvom rade je potrebné uviesť, že dlhodobo presadzovaným strategickým záujmom SR na jednotlivých úrovniach EÚ, je nesúhlasný názor týkajúci sa harmonizácie priamych daní. Práve na návrh predsedníčky vlády SR sa v záveroch samitu hláv štátov a predsedov krajín eurozóny (11.3.2011) explicitne v samostatnej vete zdôrazňuje, že priame zdaňovanie zostáva v právomoci členských štátov. Zároveň sa vláda SR v „Programovom vyhlásení vlády na obdobie rokov 2010 -2014" zaviazala, že nebude súhlasiť s európskou daňovou harmonizáciou v oblasti dane z príjmov. Daňová suverenita v oblasti priamych daní je považovaná spolu so samostatnou rozpočtovou politikou za kľúčovú súčasť štátnej zvrchovanosti.“[10]

Odôvodnené stanovisko Druhej komory parlamentu Holandského kráľovstva k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB)[11]

Druhá komora holandského parlamentu sa domnieva, že sa v dostatočnej miere nepreukázalo, že postup Európskej únie má výhody v porovnaní s opatreniami jednotlivých

[10] Odôvodnené stanovisko Národnej rady Slovenskej republiky k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB), dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/868/868121/868121sk.pdf [cit. dňa 2.4.2016]

[11] Oznámenie poslancom 35/2011 (Európsky parlament). Odôvodnené stanovisko Druhej komory parlamentu Holandského kráľovstva k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB). Dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/866/866008/866008sk.pdf [cit. dňa 2.4.2016]

členských štátov postupujúcich samostatne. Druhá komora sa preto nazdáva, že návrh nie je v súlade so zásadou subsidiarity.

Zavedenie navrhovanej smernice o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB) by nebolo výhodné pre všetky dotknuté strany, a preto je potrebné vypracovať hodnotenie, v rámci ktorého sa porovnajú výhody pre jednu stranu s nevýhodami pre druhú stranu. Pri vypracúvaní tohto hodnotenia Druhá komora konštatovala, že pozitívny prínos pre celú EÚ z hľadiska prosperity je veľmi obmedzený. Druhá komora poznamenáva, že zavedenie navrhovanej smernice o CCCTB by malo dokonca negatívny vplyv na hrubý domáci produkt (HDP) celej EÚ. V hodnotení vplyvu, ktoré vypracovala Európska komisia, sa uvádza, že zavedením navrhovanej smernice o CCCTB by pravdepodobne došlo k zníženiu HDP EÚ o 0,2 %.

V prípade viacerých členských štátov vrátane Holandska by zavedenie navrhovanej smernice o CCCTB prinieslo zníženie celkovej úrovne prosperity. V prípade väčšiny členských štátov by navrhovaná smernica o CCCTB spôsobila zníženie HDP. Pokiaľ ide o Holandsko, zníženie HDP by mohlo predstavovať až 1,69 %, čo zodpovedá poklesu prosperity na úrovni 11 – 12 miliárd EUR. Druhá komora vyjadruje znepokojenie, že zavedenie navrhovanej smernice o CCCTB by pravdepodobne viedlo k zníženiu investícií v Holandsku o 1,84 %.

Zavedenie navrhovanej smernice o CCCTB by znamenalo stratu rozpočtových príjmov. Navrhované zníženie daňového základu by – za rovnakých ostatných podmienok – prinieslo zníženie daňových príjmov v Holandsku a ostatných členských štátoch. So zreteľom na neistú rozpočtovú pozíciu členských štátov prichádza takýto návrh v nevhodnom čase. Európska komisia vo svojej dôvodovej správe k návrhu uvádza, že vplyv smernice na príjmy členských štátov bude v konečnom dôsledku závisieť od vnútroštátnych politických rozhodnutí týkajúcich sa možného prispôsobenia kombinácie rozličných daňových nástrojov alebo uplatňovaných daňových sadzieb. Druhá komora sa domnieva, že Európska komisia sa týmto riešením nepriamo usiluje ovplyvniť daňové sadzby. Tie sú záležitosťou nezávislého rozhodnutia členských štátov.

V daňovej oblasti Druhá komora z praktických i zásadných dôvodov podporuje zdržanlivosť európskych inštitúcií. Druhá komora považuje tento návrh za nežiaduci, pretože by v oblasti priameho zdaňovania spôsobil presun z vnútroštátnej úrovne na európsku úroveň.

Druhá komora sa domnieva, že postup EÚ presahuje rámec opatrení, ktoré sú potrebné na dosiahnutie cieľov zmluvy, a preto zastáva názor, že návrh nie je primeraný. Hlavným dôvodom je skutočnosť, že návrh by priniesol dva rôzne systémy zdanenia právnických osôb. V prípade členských štátov by to znamenalo nárast nákladov na vykonávanie, pretože oba systémy by bolo potrebné prevádzkovať. S tým súvisiace finančné a administratívne zaťaženie by bolo primerané iba vtedy, ak by bolo vyvážené prostredníctvom značných výhod. Druhá komora sa domnieva, že to tak nie je.

<u>Odôvodnené stanovisko Dolnej snemovne Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB)</u>

Na základe ustanovení Zmluvy o fungovaní Európskej únie, inštitúcie EÚ musia zabezpečiť „trvalé dodržiavanie“ zásady subsidiarity tak, ako je vymedzená v protokole č. 2 o

uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality. Komisia musí pred návrhom legislatívnych aktov uskutočniť rozsiahle konzultácie, pričom, ak je to vhodné, zohľadnia takéto konzultácie regionálny a miestny rozmer. V dôvodovej správe by mala byť tiež preukázaná vedomosť o tom, že je žiaduce, aby sa akákoľvek finančná alebo administratívna záťaž EÚ, národných vlád, regionálnych alebo miestnych orgánov, hospodárskych subjektov a občanov udržala na čo najnižšej úrovni primeranej sledovanému cieľu. Odôvodnené stanovisko poukazuje aj na protokol týkajúci sa subsidiarity a proporcionality, ktorý bol pripojený k Amsterdamskej zmluve, ktorý obsahoval aj užitočné usmernenia, ako vyhodnocovať splnenie uvedených zásad.

Po začatí rokovaní bude vláda naliehať na Komisiu, aby poskytla ďalšie analýzy o súlade návrhu so zásadami subsidiarity a proporcionality[12].

Odôvodnené stanovisko Národného zhromaždenia Bulharskej republiky k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB)

Podľa stanoviska Rady ministrov je Bulharská republika proti zavedeniu spoločného konsolidovaného základu dane z príjmov právnických osôb na úrovni EÚ. Bulharská strana sa domnieva, že zavedenie mechanizmu spoločného konsolidovaného základu zdanenia právnických osôb pre všetky členské štáty by Európsku úniu pripravilo o konkurenčné výhody vyplývajúce z rozmanitosti daňových predpisov a daňových sadzieb, čo by viedlo k odlevu zahraničných investícií z EÚ do tretích krajín s priaznivejšími daňovými režimami. Podstatne by sa navyše zvýšili náklady na správu dane z príjmov právnických osôb, správnych orgánov členských štátov i podnikateľských subjektov.

Bulharsko zároveň považuje návrh z pohľadu rozpracovanosti pokiaľ ide o správu daní za nedostatočný, nakoľko neberie do úvahy rozdiely medzi členskými štátmi pokiaľ ide o ich administratívnu úpravu dane z príjmu právnických osôb. Prijatie uvedenej smernice by viedlo k úplnej zmene pravidiel zdanenia ziskov a príjmov spoločností bez ohľadu na to, či sú súčasťou európskej skupiny alebo nie, ako aj k zavedeniu nového správneho rámca.

Výbor ďalej upozorňuje, že návrh nezodpovedá zásadám subsidiarity a proporcionality. Európska komisia nepredložila dostatočné kvalitatívne a kvantitatívne ukazovatele, ktoré by preukázali, že členské štáty konajúce samostatne v súlade s ustanoveniami článku 5 ods. 3 Zmluvy o EÚ (ZEÚ) a protokolu č. 2 o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality podľa Lisabonskej zmluvy nemôžu v dostatočnej miere dosiahnuť zamýšľané ciele. Pokiaľ ide o zásadu proporcionality zakotvenú v článku 5 ods. 4 Zmluvy o EÚ (ZEÚ), výbor CBF sa domnieva, že návrh smernice ide nad rámec toho, čo je potrebné na splnenie cieľov uvedených zmlúv, lebo členským štátom prináša dodatočnú administratívnu a finančnú záťaž.[13]

[12] Odôvodnené stanovisko Dolnej snemovne Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB), dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/867/867584/867584sk.pdf [cit. dňa 2.4.2016]

[13] Odôvodnené stanovisko Národného zhromaždenia Bulharskej republiky k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB), dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/867/867537/867537sk.pdf [cit. dňa 2.4.2016]

Odôvodnené stanovisko Poslaneckej Snemovne Írskej republiky (Dáil Éireann) k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB)

Poslanecká snemovňa Írskej republiky považuje za zrejmé, že zavedenie návrhu smernice o CCCTB by malo značné a zrejme aj rozdielne následky na jednotlivé členské štáty. V prípade návrhu tejto smernice existuje nedostatok konkrétnych a kvantifikovaných hodnotení, ktoré by potvrdili, že takýto politický výstup, zvlášť oproti zjavnému riziku zníženia rozpočtových príjmov z korporátnych daní spolu s predpokladaným znížením HDP, zamestnanosti a zahraničných investícií.

Taktiež pri spojení finančných dopadov smernice na národné rozhodnutia týkajúce sa priamych daní tu taktiež existuje potenciálne zastieranie súvisiacej zodpovednosti. Podľa zmlúv Európskej únie nemá Európska Komisia právomoc v oblasti priamych korporátnych daní. Nemala by byť navrhovaná žiadna európska legislatíva, ktorá nepriamo zasahuje do národnej suverenity ako prostriedok na zamedzenie negatívnym finančným dopadom ktoré z nej vyplývajú.

Podľa názoru Poslaneckej snemovne Írskej republiky je návrh smernice CCCTB v rozpore so zásadou subsidiarity.

Odôvodnené stanovisko Snemovne reprezentantov Maltskej republiky k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB)

Snemovňa reprezentantov Maltskej republiky prezentuje hneď niekoľko dôvodov, pre ktoré zastáva názor, že návrh smernice CCCTB je v rozpore so zásadou subsidiarity, pričom ide napríklad o nasledovné dôvody:

- vo všeobecnosti, nové pravidlá, ktoré by mali byť zavedené smernicou o CCCTB sú zdrojom neistoty nakoľko nevychádzajú z historických skúseností ale skôr od správcov daní alebo dokonca tribunálov. V prípade, ak by bol CCCTB voliteľný, spoločnosti sa tak nebudú musieť oboznamovať s 27 rôznymi daňovými pravidlami ale aj s ustanoveniami upravujúcimi CCCTB. Zatiaľ čo je cieľom CCCTB vytvoriť koordinovaný zásah do oblasti korporátnych daní, berúc ohľad na fakt, že CCCTB je dobrovoľný a taktiež by mal byť aplikovaný na spoločnosti mimo spoločenstva, je zrejmé, že CCCTB nebude mať tento efekt. A preto, ciele tejto smernice nebudú dosiahnuté efektívnejšie na úrovni Európskej únie.
- Jedným z cieľov CCCTB je odstránenie komplikovaného transferového oceňovania, ktoré sa v súčasnosti využíva pri niektorých transakciách. Podľa názoru maltskej Snemovne reprezentantov, CCCTB neeliminuje transferové oceňovanie v prípadoch krajín, ktoré neadaptujú systém CCCTB. CCCTB ani neodstráni niektoré konflikty členských štátov, navyše tieto konflikty sú už v súčasnosti odstraňované, a to na základe dohôd o zamedzení dvojitého zdanenia, a arbitrážnych dohôd. Zároveň, Spojené fórum transferového oceňovania EÚ (EU Joint Transfer Pricing Forum) kombinuje administráciu dane členským štátom a obchodných zástupcov tak aby boli vyriešené otázky oceňovania. V tejto súvislosti dosiahlo fórum mnoho výsledkov vrátane navrhovaného Kódexu správania, ktorý dáva návody, čo bolo potvrdené aj Európskou

úniou. Z uvedeného dôvodu nie je potrebné, aby bol tento cieľ dosahovaný na úrovni Európskej únie;[14]

Odôvodnené stanovisko Parlamentu (Riksdag) Švédskeho kráľovstva k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB)

Vysvetľujúce memorandum švédskej vlády viackrát opakuje že návrh Európskej Komisie smernice CCCTB zlyhá medzi kompetenciami jednotlivých členských štátov na zabezpečenie verejného blaha, ktoré vytvárajú a používajú daňové nástroje vo vhodnom spôsobe. Korporátne zdaňovanie je úzko späté s ďalšími časťami daňového systému a s ekonomickými a politickými záležitosťami členských štátov. Keď sa na predmetnú problematiku pozrieme z tohto pohľadu, členské štáty majú lepšiu pozíciu ako Európska únia na to, aby vedeli posúdiť, akým spôsobom má byť korporátne zdaňovania upravené v záujme dosiahnutia politické a ekonomické ciele, a to jednak na úrovni národnej ako aj na úrovni Európskej únie. Národne systémy zdaňovania právnických osôb sú vo všeobecnosti navrhnuté tak, aby sa hodili štruktúre ekonomiky konkrétneho členského štátu.

Preto je možné povedať, že existuje riziko, že CCCTB môže znížiť konkurenciu a tým mať negatívny vplyv na produktivitu Európskej únie. Navyše právny základom na prijatie návrhu smernice je článok 115 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, na základe ktorého má Rada prijímať smernice na zabezpečenie aproximácie zákonov, ktoré priamo ovplyvňujú fungovanie jednotného trhu. Vláda sa nazdáva, že časť návrhu túto hranicu prekračuje.[15]

Odôvodnené stanovisko Sejmu Poľskej republiky k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB)

Európska únia by mala konať iba v rámci limitov kompetencií, ktoré jej boli zverené členskými štátmi v zmluvách na zabezpečenie cieľov, ktoré sú v nich stanovené. Kompetencie a pôsobnosť, ktorá nebolo posunutá na Európsku úniu, zostáva v rukách členských štátov. Podľa názoru Sejmu nemá Európska únia dostatočnú právomoc na to, aby prijímala právne akty, ktoré by upravovali korporátne zdaňovanie, resp. základ dane z príjmu právnických osôb. Sejm preto zastáva názor, že Európska Komisia vydaním návrhu smernice o CCCTB prekročila kompetencie zverené Európskej únii a prevzala zásahy, ktoré patria do výlučnej právomoci členských štátov.

Smerovanie Európskych kompetencií pokiaľ ide o zdaňovanie je určený článkom 113 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, ktorý umožňuje iba prijímanie právnych aktov pokiaľ ide o nepriame zdaňovanie. Na základe uvedených skutočností, je návrh smernice o CCCTB podľa názoru Sejmu Poľskej republiky v rozpore so zásadou subsidiarity.[16]

---

[14] Odôvodnené stanovisko Snemovne reprezentantov Maltskej republiky k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB), dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/868/868034/868034sk.pdf [cit. dňa 2.4.2016]

[15] Odôvodnené stanovisko Parlamentu (Riksdag) Švédskeho kráľovstva k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB), dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/867/867535/867535sk.pdf [cit. dňa 2.4.2016]

[16] Odôvodnené stanovisko Sejmu Poľskej republiky k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB), dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/867/867796/867796sk.pdf [cit. dňa 2.4.2016]

Odôvodnené stanovisko Komory poslancov Rumunska k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB)

Podľa názoru Rumunska vzorec navrhovaný v rámci CCCTB by mohol mať opačný efekt na príjmy niektorých štátov, vrátane Rumunska. Daňové príjmy štátov závisia jednak na nominálnej hodnote sadzby dane ako aj na základe dane. Daňová suverenita na poli korporátnych daní vyžaduje zachovanie kontroly nad oboma zložkami , a to jednak nad základom ako aj nad sadzbou dane. Limitovanie možností nad uskutočnením uvedenej kontroly by znamenalo stratu daňovej suverenity.

Aplikácia CCCTB bude mať priamy vplyv na daňové sadzby, pričom členské štáty by museli zabrániť dôsledkom, ktoré by mali na daňové príjmy práve upravené sadzby. Zároveň tu existuje rozpor medzi odstránením daňových prekážok na jednotnom trhu a daňovou suverenitou členských štátov. Otázkou zostáva, do akej miery je možné prijať limitáciu kompetencií členských štátov v oblasti korporátnych daní na zabezpečenie vnútorného trhu (článok 115 Zmluvy o fungovaní Európskej únie). Až doteraz boli zásahy európskej legislatívy na poli priamych daní limitované špecifickými oblasťami. Tento návrh zjavne rozširuje zásahy Európskej únie na poli priamych daní. Potreba legislatívneho zásahu na úrovni Európskej únie si preto vyžaduje posúdenie, pričom použité musia byť objektívne kritéria. Európska Komisia nemá, a ani nepredložila žiadne presvedčivé zdôvodnenie, na základe ktorého by mal byť postup jednotlivých členských štátov limitovaný na základe predloženého návrhu.[17]

Na základe všetkých uvedených skutočností, ako aj s prihliadnutím na článok 5 a 115 Zmluvy o fungovaní Európskej únie sa Komora poslancov Rumunska rozhodla podľa odôvodnené stanovisko, v zmysle ktorého návrh smernice nie je v súlade so zásadou subsidiarity.

b) Návrh smernice Rady, ktorou sa stanovujú pravidlá proti praktikám vyhýbania sa daňovým povinnostiam, ktoré majú priamy vplyv na fungovanie vnútorného trhu 2016/0011

Pokiaľ ide o posúdenie súladu tejto smernice so zásadami subsidiarity a proporcionality, podľa predkladateľa je táto smernica v súlade s uvedenými zásadami, nakoľko vyriešenie problému vyhýbania sa daňovým povinnostiam si vyžadujem spoločnú iniciatívu a boj proti cezhraničným praktikám a implementácia výsledkov BEPS do právnych poriadkov členských štátov si vyžaduje koordinovaný postup. Zároveň sa tieto ciele nedajú dosiahnuť samostatným konaním jednotlivých členských štátov. Ako je uvedené *„takýmto prístupom by sa v skutočnosti len zopakovala a pravdepodobne zhoršila existujúca roztrieštenosť vnútorného trhu, zachovala by sa súčasná neefektívnosť, ako aj narušenia vyplývajúce zo vzájomného pôsobenia celej mozaiky rôznorodých opatrení.“*[18]

[17] PIRVU, D.: *Corporate Income Tax Harmonization in the European Union*, London. Palgrave Macmillan, London 2012 s. 169 - 170

[18] Dôvodová správa Návrhu smernice Rady, ktorou sa stanovujú pravidlá proti praktikám vyhýbania sa daňovým povinnostiam, ktoré majú priamy vplyv na fungovanie vnútorného trhu 2016/0011 s. 4

c) Návrh smernice rady o spoločnom systéme dane z finančných transakcií, ktorou sa mení a dopĺňa smernica 2008/7/ES

Právny základ tejto smernice predstavuje článok 113 Zmluvy o fungovaní EÚ.[19] Pokiaľ ide o posúdenie súladu so zásadou subsidiarity a proporcionality, podľa bodu 3.2. dôvodovej správy k návrhu smernice. „*Na zabránenie nenáležitému premiestneniu transakcií a účastníkov trhu a substitúcii finančných nástrojov v rámci EÚ je potrebné jednotné vymedzenie kľúčových charakteristík dane z finančných transakcií na úrovni EÚ. Inými slovami, jednotná definícia na úrovni EÚ je potrebná na to, aby sa zabezpečilo riadne fungovanie vnútorného trhu a aby sa predišlo narúšaniu hospodárskej súťaže v rámci EÚ.*“[20]

Tretia kapitola: Rozporné názory vo vzťahu k harmonizácii z pohľadu členských štátov EÚ

Otázka harmonizácie daní vyvoláva mnohé nezrovnalosti medzi členskými štátmi , a to najmä s ohľadom na doktrinálne smerovanie vládnucich politických hnutí. Anglicko a Írsko je zamerané na politiku voľného trhu v umiestňovaní zdrojov, zastávajúc princíp na základe ktorého štátne zásahy prostredníctvom daní by mali byť minimálne. Krajiny kontinentálnej Európy proklamujú štáty dôležitosť zachovania štátu ako „dynamického prostredníka“, ktorý reguluje určité ekonomické a sociálne mechanizmy ak zdaňovanie predstavuje minimálne skreslenia vo fungovaní trhovej ekonomiky. Škandinávske štáty podporujú myšlienku univerzálnej sociálnej asistencie a dôležitú úlohu štátnych zásahov prostredníctvom daní na zabezpečenie správneho sociálneho rozvoja. Z uvedeného dôvodu, štáty s dominujúcimi neoliberálnymi politickými názormi nebudú schvaľovať myšlienku eliminácie konkurencie medzi vládami, nakoľko táto je hnacou silou efektivity a ekonomického progresu, zatiaľ čo krajiny, v ktorých dominujú sociálne politické ideológie budú zamerané na zvýšenie korporátnej daňovej disciplíny a na odstránenie neistoty spojenej so znížením daňových príjmov vlád, ktorý je spôsobený pohybom zahraničných investícií do výhodnejších krajín z pohľadu daní.

Už po publikácii prvej správy Primarolovej skupiny, v ktorej bolo identifikovaných množstvo poškodzujúcich daňových praktík, veľa politikov vyjadrilo ich záujem o to, že daňová konkurencia v Európskej únii môže znížiť verejné blaho a verejné služby. Táto myšlienka je spojená najmä s princípmi sociálnych doktrín, ktoré boli reprezentované mnohý i vládami európskych krajín v neskorých deväťdesiatych rokoch a začiatkom 21. storočia. Nemecký a francúzsky ministri Oskar Lafontaine a Dominik Strauss – Kahn označili v roku 1998, že ich hlavných záujmom bola luxemburská nedostatočná zrážková daň z úspor, ktorá pritiahla stovky miliárd nemeckých mariek z nemeckých úspor a nízke sadzby daní pre zahraničné spoločnosti ponúkané krajinami ako je napríklad Írsko (New York Times, 10.12.1998). Oscar Lafontaine mnohokrát v európskych médiách zastával daňovú harmonizáciu v Európe. V roku 1999 zároveň identifikoval daňovú harmonizáciu ako ako jeden z kľúčových cieľov Nemeckého predsedníctva Európskej únie (The Guardian,

[19] Článok 113 *„Rada jednomyseľne v súlade s mimoriadnym legislatívnym postupom po porade s Európskym parlamentom a Hospodárskym a sociálnym výborom prijme pravidlá na zosúlaďovanie právnych predpisov týkajúcich sa dane z obratu, spotrebných daní a iných foriem nepriameho zdaňovania, aby sa tým zabezpečilo vytvorenie a fungovanie vnútorného trhu a zabránilo narušovaniu hospodárskej súťaže.“*

[20] Bod 3.2. Návrhu smernice rady o spoločnom systéme dane z finančných transakcií, ktorou sa mení a dopĺňa smernica 2008/7/ES.

3.2.1999). V roku 2004, nemecký kancelár Gerhard Schroder a francúzsky prezident Jacques Chirac oznámili svoje plány na podporu harmonizácie priamych daní z príjmu právnických osôb zavedením minimálnej sadzby dane aplikovanej v Európskej únii.[21]

Ako už bolo spomenuté, členské štáty neprejavujú veľký záujem o harmonizáciu priamych daní, čo je z pohľadu ich vnútroštátneho významu úplne prirodzené. Pravdou však taktiež je, že niektoré otázky je potrené upraviť na úrovni Európskej únie, tak aby bolo možné postupovať určitým spôsobom koordinovane. Vzhľadom na odôvodnené stanoviská k návrhu smernice s spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmu právnických osôb je zrejmé, že práve v nedodržaní zásady subsidiarity vidia členské štáty značný problém. Napriek uvedenému, ani návrhy smerníc, ktoré boli predkladané neskôr, neobsahujú lepšie zdôvodnenie konkrétneho návrhu v súlade so zásadou subsidiarity. Návrhy sa v podstate iba obmedzujú na konštatovania, že sú v súlade s touto zásadou a úprava na úrovni členských štátov nestačí, nakoľko existujú rozdiely medzi jednotlivými právnymi poriadkami členských štátov. V záujme lepšej koordinácie a aj záujmu harmonizovať určité postupy by zrejme navrhovatelia smerníc mali viac dbať práve na odôvodnenia, tak aby z nich bolo zrejmé, že prijatie smernice je skutočne najlepším riešením a zároveň ide o riešenie, ktoré je podľa možností najbližšie k občanom.

Záver

Členské štáty Európskej únie sa stále bránia širšej harmonizácii priamych daní, čo je vzhľadom na význam týchto daní pre jednotlivé rozpočty a suverenitu štátov pochopiteľné. Zároveň je však nutné povedať, že určité oblasti aj priameho zdaňovania si vyžadujú určitý spoločný postup členských štátov Európskej únie, avšak vzhľadom na existenciu zásad subsidiarity a proporcionality nie je jednoduché jednotlivé návrhy presadiť. Jedným z dôvodov môže byť jednak nadmerná navrhovaná úprava na úrovni Európskej únie, ale na druhej strane aj určitým spôsobom formalistické odôvodňovanie súladu návrhov so zásadou subsidiarity a proporcionality, kde sa zväčša konštatuje, že úprava na úrovni členských štátov by bola nedostačujúca, pričom problém pri napĺňaní tejto zásady bol viditeľný už pri odôvodnených stanoviskách členských štátov k návrhu smernice o CCCTB. Pokiaľ ide o harmonizáciu priamych daní, je teda potrebné nájsť určitý prienik medzi tým, ktoré otázky je potrebné upraviť na úrovni Európskej únie a čo členské štáty považujú za opatrenie, ktoré je v súlade so zásadou subsidiarity.

Použité zdroje:

- GRETSCHMANN, K. *The Subsidiarity Principle: Who Is to Do What in an Integrated Europe*. In Pappas, S. (ed.) *Subsidiarity: The Challenge of Change*, Maastricht: EIPA
- PIRVU, D.: *Corporate Income Tax Harmonization in the European Union*, Palgrave Macmillan, London 2012, ISBN: 978-1-137-00090-3
- VAN DEN BERGH, R. (1996). Economic Criteria for Applying the Subsidiarity, Principle in the European Community: The Case of Competition Policy. *International Review of Law and Economics, 16,*
- Protokol č. 2 o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality

[21] PIRVU, D.: *Corporate Income Tax Harmonization in the European Union*, London. Palgrave Macmillan, London 2012 s. 185

- Dôvodová správa k návrhu smernice Rady 2011/0058 (CNS) o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB)
- Návrh smernice Rady, ktorou sa stanovujú pravidlá proti praktikám vyhýbania sa daňovým povinnostiam, ktoré majú priamy vplyv na fungovanie vnútorného trhu 2016/0011 s. 4
- Návrh smernice rady o spoločnom systéme dane z finančných transakcií, ktorou sa mení a dopĺňa smernica 2008/7/ES.
- Odôvodnené stanovisko Národnej rady Slovenskej republiky k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB), dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/868/868121/868121sk.pdf
- Oznámenie poslancom 35/2011 (Európsky parlament). Odôvodnené stanovisko Druhej komory parlamentu Holandského kráľovstva k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB). Dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/866/866008/866008sk.pdf
- Odôvodnené stanovisko Dolnej snemovne Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB), dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/867/867584/867584sk.pdf
- Odôvodnené stanovisko Národného zhromaždenia Bulharskej republiky k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB), dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/867/867537/867537sk.pdf
- Odôvodnené stanovisko Snemovne reprezentantov Maltskej republiky k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB), dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/868/868034/868034sk.pdf
- Odôvodnené stanovisko Parlamentu (Riksdag) Švédskeho kráľovstva k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB), dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/867/867535/867535sk.pdf
- Odôvodnené stanovisko Sejmu Poľskej republiky k návrhu smernice Rady o spoločnom konsolidovanom základe dane z príjmov právnických osôb (CCCTB), dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/867/867796/867796sk.pdf
- http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_pxi_enc_19310515_quadragesimo-anno_en.html

Refugee crisis in context of European law

Utečenecká kríza v kontexte európskeho práva

Mgr. Dominika Hrubá[1]

Abstrakt:
Článok sa zameriava na stále závažnejšiu tému súčasnosti – na utečenecku krízu. Od roku novembra 2015 príchodom utečencov na územie Európskej Únie sa vedie polemika, za akých okolností a hlavne v akom množstve majú členské štáty prijímať utečencov. V článku je poukázané na zmluvy prijaté Európskou Úniou a princípy uplatňujúce pre utečencov a imigrantov. V neposlednom rade článok opisuje aj povinnosť členských štátov poskytnúť možnosť udelenia azylu i právo odmietnuť poskytnúť azyl.

Kľúčové slová: utečenecká kríza, Európska Únia, utečenec, azyl, non-refoulemet.

Abstract:
The article focuses on an increasingly serious topic of today - the refugee crisis. Since November 2015 the arrival of refugees within the European Union has resulted controversy under what circumstances and especially how many refugees the Member States are supposed to accept refugees. The article evaluates the regulations and charters adopted by the European Union and the principles applicable to refugees and immigrants. The article also describes the obligation of Member States to guarantee the right to seek the asylum as the right to refuse it.

Key words: the refugee crisis, European Union, refugee, asylum, non – refoulement.

European countries in general, and the EU in particular, are failing to discuss migration in human rights terms. Issues such as the right to leave a country, the right to seek asylum, the right not to be discriminated against, the right to peace, and the right to work, among others, are rarely included in the discourse concerning migration.

To date, EU immigration law seems to be underscored by one primary goal: that of keeping people out. There is however little control over the way in which this is done in the Member States and the impact this has on human lives. For example, in addition to the drawbacks of its asylum system, one of the clearest failures of EU immigration policy more broadly is the lack of legal safeguards regarding the detention of migrants. It is important for Europe to dissociate itself from bans and immigration controls and to emphasise the human face of migration.

Migrants, regardless of their nationality or legal status, are also protected by a substantial amount of international and regional human rights instruments as all other human beings. At the regional level, the European Convention on Human Rights (ECHR)[2] and, for EU Member States and institutions specifically when they implement EU law, the EU Charter of Fundamental Rights (CFR) protect the rights of migrants.[3] While all EU Member States are party to the ECHR, the EU, until today, is not. This will change in the future, as Article 6(2)

[1] *domkah@centrum.sk*

[2] Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Rights Freedoms, 4 November 1950, 213 UNTS 222.

[3] Charter of Fundamental Rights of the European Union, OJ C 326/931, 26.10.2012.

Treaty on European Union (TEU) states that the EU 'shall' accede to the ECHR.[4] Although the list below is far from exhaustive, the following provisions enshrined in the CFR and ECHR represent human rights principles which apply to migrants and acts performed by the EU or its Member States extraterritorially:

- The right to life (Article 2 (1) CFR and Article 2 ECHR). The right to life means that unreasonable use of force should not be used to prevent the entry of 'irregular' migrants.
- The prohibition of torture, inhuman and degrading treatment (Article 4 CFR and Article 3 ECHR). The prohibition is absolute in both instruments. As will be seen below, the responsibility of the EU and its Member States may be engaged in actions performed outside of their own territories. When the EU or its Member States cooperate with third countries to perform border controls or return illegally staying third-country nationals, Article 4 CFR and Article 3 ECHR entail an obligation to apply coercive measures in removal proceedings in accordance with the right to dignity and to protect individuals risking persecution in the country of origin or transit.[5]
- The right to seek asylum in compliance with the abovementioned 1951 Geneva Convention and 1967 Protocol (Article 18 CFR). The ECHR does not provide for a right to asylum, as it was thought at the time of drafting that the 1951 Geneva Convention would fully cover the rights of refugees.[6]
- The prohibition of collective expulsion of aliens (Article 19(1) CFR and Article 4 Protocol 4 to the ECHR). In *Hirsi Jamaa and Others v. Italy*, the European Court of Human Rights (ECtHR) held that even acts carried out outside of the national territory, such as the interception and disembarkation of boat migrants in a third country without any examination of each individual situation, can amount to collective expulsion.[7]
- The principle of *non-refoulement* (Article 19(2) CFR) according to which '[n]o one may be removed, expelled or extradited to a State where there is a serious risk that he or she would be subjected to the death penalty, torture or other inhuman or degrading treatment or punishment'.[8] [9]

Although the right to *non-refoulement* is not contained explicitly in the ECHR, the ECtHR ruled in the landmark case of *Soering* that the expulsion of an individual 'may give rise to an issue under Article 3 […], and hence engage the responsibility of that State under the Convention, where substantial grounds have been shown for believing that the person concerned, if faces a real risk of being subjected to torture or inhuman or degrading treatment or punishment.[10]

Unprecedented numbers of migrants and asylum seekers traveled by sea to European shores in 2015. By mid-November, over 800,000 had reached Italy and Greece, with relatively small numbers arriving in Spain and Malta. According to UNHCR, the UN refugee agency, 84 percent originate from Syria, Afghanistan, Eritrea, Somalia, and Iraq—all countries experiencing conflict, widespread violence and insecurity, or highly repressive governments. Even accounting for misrepresentations of nationality and the presence of

---

[4] In its Opinion 2/13 of 18 December 2014, the Court of Justice of the European Union (CJEU) found that the draft accession
agreement was incompatible with EU law. See Opinion 2/13 of 18 December 2014 [2012].

[5] Siman, M., Slašťan, M. Právo Európskej Únie, 2012, 1. vyd., p. 467 – 469.

[6] Šturma, P., Honuskova, V. Teorie a praxe azylu a uprchlictví, 2012, Praha, 2. vyd., p. 47-53.

[7] ECtHR, Case of Hirsi Jamaa and others v. Italy, Judgment of 23 February 2012, Appl. No. 27765/09, paras 159 - 186.

[8] ECtHR, Soering v. the UK, Judgment of 7 July 1989, Appl. No. 14038/88, para. 91. See also ECtHR, Jabari v. Turkey, Judgment of 11 July 2000, Appl. No. 40035/98, para. 38.

[9] Šturma, P., Honuskova, V. Teorie a praxe azylu a uprchlictví, 2012, Praha, 2. vyd., p. 47-53.

[10] Siman, M., Slašťan, M. Právo Európskej Únie, 2012, 1. edition, p. 467 – 469.

migrants seeking to improve their lives, this should be understood broadly as a refugee crisis.[11]

EU member states have an obligation under EU law to guarantee an effective right to seek asylum. This right is enshrined in the EU Charter of Fundamental Rights, and given practical effect in various EU laws and regulations. This obligation trumps other obligations, such as the onus on countries on the EU's external borders to ensure border security. EU laws do not require border countries to build fences, nor do they prohibit the building of fences. However, EU law does impose a clear obligation on all member states to guarantee access to a fair and efficient asylum procedure, including at borders.[12] Insofar as fences, such as those around Spain's enclaves in North Africa (Ceuta and Melilla), at the Hungary-Serbia border, the Bulgaria-Turkey border, and the Greece-Turkey border effectively prevent individuals from accessing formal procedures, they result in violations of states' obligations.

Border enforcement measures by countries neighboring the EU, such as Turkey, that effectively prevent undocumented asylum seekers from exiting and reaching official EU border crossing posts are also problematic. Fences and other measures to seal land borders, including pushbacks, may also contribute to people resorting to more dangerous migration routes such as swimming rivers or taking risky sea journeys. While accelerated procedures to assess claimants are permitted at border crossings, these must comport with fundamental guarantees, including a meaningful right to appeal and adequate measures for identifying protection risks, including gender-based violence or trafficking.[13]

In principle, hotspots could help manage the situation, but only if the rights of all asylum seekers and migrants are fully respected. Given the emphasis on preventing onward movement of asylum seekers, there are concerns that asylum seekers may be effectively detained for months awaiting relocation or removal. Accelerated procedures to determine who may detention. Procedures should give all asylum seekers a meaningful chance to contest legal decisions, however, and all returns should be conducted humanely.

Detention pending deportation should be used only when there are no other alternatives and for the shortest amount of time possible. Individuals should be released if there is no reasonable prospect of deportation. Children and other vulnerable groups should not be detained. Where asylum seekers are detained, facilities should have adequate protection measures to ensure the safety and security of populations with particular needs, including women have a genuine protection claim are problematic if not accompanied by adequate procedural safeguards, including the right to an effective appeal. Such procedures may place asylum seekers who have experienced or are at risk of sexual or gender-based violence at particular disadvantage; as such abuses are not immediately evident and generally remain underreported. EU countries have the right to return individuals who are not in need of protection to their countries of origin, as well as to take measures to ensure deportation, including women. But the most important question still remains if the states accept their right of asylum would the immigrants behave according to the European law and morals principles?[14]

---

[11] Article Europe´s Refugee Crisis published on the website Human rights watch on 16th November, 2015. See https://www.hrw.org/report/2015/11/16/europes-refugee-crisis/agenda-action.

[12] Siman, M., Slašťan, M. Právo Európskej Únie, 2012, 1. edition p. 467 – 469.

[13] Article Euope´s Refugee Crisis published on the website Human rights watch on 16th November, 2015. See https://www.hrw.org/report/2015/11/16/europes-refugee-crisis/agenda-action.

[14] Šturma, P., Honuskova, V. Teorie a praxe azylu a uprchlictví, 2012, Praha, 2. edition., p. 12-14.

Literature:

- Charter of Fundamental Rights of the European Union,
- Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Rights Freedoms,
- Siman, M., Slašťan, M. Právo Európskej Únie, 2012, 1. edition, 1232 p.,
- Šturma, P., Honuskova, V. Teorie a praxe azylu a uprchlictví, 2012, Praha, 2. edition, 254 p.,
- http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home,
- http://www.unhcr.org/419c75ce4.html,
- https://www.hrw.org/report/2015/11/16/europes-refugee-crisis/.

Prístup medzinárodných organizácií k medzinárodným zmluvám o ľudských právach

Access of international organizations to international treaties on human rights

JUDr. Mgr. Petra Hullová[1]

Abstrakt:
Z pohľadu medzinárodného práva nie je vyriešená otázka prístupu medzinárodných organizácií k medzinárodným zmluvám o ľudských právach. V súčasnosti sa začína prejavovať trend postupného uvoľňovania kritérií na podmienky členstva v medzinárodnej organizácií. Tento trend však môže znamenať aj nový posun aj v podmienkach prístupu medzinárodných organizácií k medzinárodným zmluvám o ľudských právach. Prvým konkrétnym prípadom je už možnosť pristúpenia regionálnej medzinárodnej organizácie k Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím. Prístup univerzálnych medzinárodných organizácií k medzinárodným zmluvám o ľudských právach zatiaľ vyriešený nie je.

Kľúčové slová: medzinárodné právo, medzinárodná zmluva, ľudské práva

Abstract:
From the perspective of international law the question of access of international organizations to international treaties on human rights is not yet resolved. Currently, there is a trend starting to show the sustained release of criteria for the conditions of membership in international organizations. This trend, however, may also mean a new shift in the conditions of access of international organizations to international treaties on human rights. The first particular case is the possibility of acceding regional international organizations to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Universal access of international organizations to international treaties on human rights is however not yet resolved.

Key words: international law, international treaty, human rights

1. Úvod

Z historickej perspektívy mohli k medzinárodným zmluvám o ľudských právach pristupovať iba štáty[2]. Tento jav možno pozorovať v starších univerzálnych zmluvách o ľudských právach, ako napr. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach[3], Medzinárodný pakt o hospodárskych a sociálnych práva[4], Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie[5], Dohovor o odstránení všetkých foriem

[1] Ústav medzinárodného a európskeho práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
petra.hullova@paneurouni.com

[2] V kontexte nasledujúceho príspevku pojem medzinárodná organizácia označuje subjekt medzinárodného práva, ktorý bol konštituovaný medzinárodnoprávnym aktom (medzinárodnou zmluvou, unilaterálnymi vyhláseniami členov, atď.), je reprezentovaný nezávislými orgánmi a požíva medzinárodnoprávnu subjektivitu.

[3] http://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2012/01/Medzinárodný-pakt-o-občianskych-a-politických-právach.pdf

[4] http://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2012/01/Medzinárodný-pakt-o-hospodárskych-sociálnych-a-kultúrnych-právach.pdf

[5] http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/att/8845_subor.pdf

diskriminácie žien[6], Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu[7] a Dohovor o právach dieťaťa,[8] ale aj v starších regionálnych zmluvách o ochrane ľudských práv, ako napr. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.[9]

Momentálne je však pri novších medzinárodných zmluvách týkajúcich sa ľudských práv pozorovateľný trend postupného uvoľňovania kritérií na podmienky členstva a pristúpenia. Zatiaľ sa tento trend prejavuje len sporadicky, v ojedinelých prípadoch a voči špecifickým typom organizácií, avšak, nie je vylúčené, že by sa v budúcnosti mohol ďalej rozšíriť až do takej miery, kedy by mohla k univerzálnym aj regionálnym zmluvám o ľudských právach pristúpiť väčšina medzinárodných organizácii. Exemplárny prípad predstavuje Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím, ktorý v článkoch 25 a 26 ustanovuje, že pristúpiť k nemu môžu aj medzinárodné organizácie zamerané na rozvoj regionálnej integrácie (tzv. *regional integration organizations*, ďalej len „regionálne organizácie"). Zatiaľ k Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím pristúpila len Európska únia, ale možnosť pristúpiť by teoreticky mala napr. aj Africká únia (prípadne subregionálne africké organizácie, atď.), Mercosur, či ASEAN. Takýto krok závisí najmä od právomocí regionálnych organizácií, ktoré im ich členské štáty zverili.

Prístup univerzálnych medzinárodných organizácií (t.j., napr. IMF, WTO, atď.) k medzinárodným zmluvám o ľudských právach zatiaľ vyriešený nie je. Taktiež nie je vyriešený ani prístup univerzálnych a regionálnych organizácií k regionálnym zmluvám. V druhom, vyššie spomínanom prípade, však možno pozorovať konkrétne snahy prinajmenšom jednej regionálnej organizácie o pristúpenie k regionálnej zmluve o ochrane ľudských práv, keďže sa Európska únia pokúsila o pristúpenie k Európskemu dohovoru o ľudských právach a základných slobodách (ďalej len „Európsky dohovor") a to hneď dvakrát v roku 1994 a v roku 2013. Dôkazom tejto snahy o pristúpenie sú aj existujúce negatívne stanoviská Súdneho dvora Európskej únie (ďalej len „Súdny dvor").[10]

Z hľadiska uceleného poňatia problematiky prístupu medzinárodných organizácií k medzinárodným zmluvám o ľudských právach však treba v prvom rade vyriešiť jednak otázku vzťahu noriem medzinárodnej ochrany ľudských práv (vrátane regionálnej) a medzinárodných organizácií, ale aj otázku existencie reálnej potreby pre takéto riešenie (t. j. pristupovanie organizácií k zmluvám o ľudských právach) v zmysle príčin, dôvodov a kontextu. Ďalšiu súvisiacu tému na zamyslenie predstavuje mechanizmus, ktorý by riešil spory vzniknuté na základe viazanosti medzinárodných organizácií medzinárodnými zmluvami z oblasti ľudských práv.

Takmer všetky vyššie uvedené otázky sú špecificky zodpovedateľné v kontexte Európskej únie. Táto situácia je špecifická, keďže iné regionálne organizácie jej úroveň integrácie zatiaľ nedosahujú. Aj z toho dôvodu je neskôr venovaný krátky exkurz prístupu Európskej únie k problematike ľudských práv.

---

[6] http://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2012/01/Dohovor-o-odstr%C3%A1nen%C3%AD-v%C5%A1etk%C3%BDch-foriem-diskrimin%C3%A1cie-%C5%BEien.pdf
[7] http://www.snslp.sk/CCMS/files/dohovor1.pdf
[8] https://www.unicef.sk/dokumenty/materialy-na-stiahnutie/advocacy/dohovor_o_pravach_dietata.pdf
[9] http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLK.pdf
[10] Stanovisko Súdneho dvora 2/94, Stanovisko Súdneho dvora 2/13

2. Vzťah noriem medzinárodnej ochrany ľudských práv a medzinárodných organizácií

Pre vymedzenie vzťahu medzinárodných organizácií k ľudskoprávnym normám je rozhodujúce zodpovedanie otázky záväznosti jednotlivých ľudských práv na základe formálnych prameňov medzinárodného práva, z ktorých odvíjajú svoju platnosť.[11] A teda, či sa v zmysle článku 38 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora jedná o ľudské práva prameniace z medzinárodných zmlúv, ktorými sú viazané výlučne zmluvné strany alebo túto problematiku treba posudzovať v zmysle medzinárodného práva obyčajového, prípadne zo všeobecných právnych zásad. Z praktického hľadiska sa však v prípade analýzy vzťahu medzinárodných organizácií a ľudských práv za účelom ďalšieho posúdenia možnosti ich prístupu k medzinárodným zmluvám o ľudských právach zdá efektívnejšie zodpovedať len otázky viazanosti medzinárodných organizácií normami ľudských práv vo forme medzinárodnej obyčaje a všeobecných právnych zásad. Ak by totiž boli medzinárodné organizácie viazané určitými ľudskoprávnymi normami už na základe jedného z dvoch vyššie uvedených právnych prameňov, posunulo by sa ťažisko otázky nutnosti pristúpenia k medzinárodným zmluvám obsahujúcim ekvivalentné ustanovenia do sféry presaditeľnosti uvedených práv.

2.1 Ľudské práva prameniace z medzinárodného práva obyčajového

Vznik medzinárodnej obyčaje, ktorú právna teória definuje ako nepísaný, základný prameň práva, ktorý má rovnakú normatívnu hodnotu ako medzinárodná zmluva[12] a vyžaduje kumulatívnu prítomnosť dvoch konštitutívnych prvkov, ktorými sú dlhotrvajúca prax relevantných subjektov (tzv. *usus*) a vedomie právnej povinnosti na základe ktorého uvedené subjekty túto prax vykonávajú (tzv. *opinio juris).*[13] Autor Tomuschat uvádza, že pri posudzovaní rozsiahlej a jednotnej praxe prijatej za právo v zmysle ľudských práv treba konať opatrne už len z dôvodu, že tieto sú prevažne aplikované vo vzťahu štátov k jednotlivcom, a nie vo vzťahoch medzištátnych ako je tomu vo väčšine ostatných prípadov medzinárodných obyčají.[14] Autor ďalej odkazuje na metodológiu pre efektívne určovanie formálneho prameňa jednotlivých ľudských práv, ktorú uplatnil Medzinárodný Súdny dvor v rozsudku o Nikarague:[15] podľa Medzinárodného súdneho dvora treba dôkladne overiť či, a do akej miery, prezentujú štáty svoje konanie ako súladné s medzinárodným právom alebo, či len odmietajú obvinenia voči nim vznesené.[16] Podľa tejto metódy mnohé ľudské práva proklamované v Všeobecnej deklarácií ľudských práv permutovali do formy medzinárodnej obyčaje, pričom ďalšie indície pramenia z porovnania Všeobecnej deklarácie ľudských práv a Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, ako aj Medzinárodného paktu o hospodárskych a sociálnych právach, t.j. tie ľudské práva uvedené v Deklarácii, ktoré sa do Paktov nedostali, pravdepodobne nemajú obyčajový základ.[17]

Nájdu sa však aj progresívnejší autori, ktorí poukazujú v medzinárodnom práve obyčajovom na určitý posun smerom od prísneho posudzovania jeho konštitutívnych prvkov,

[11] Vršanský P., Valuch, J. Medzinárodné právo verejné, 1. vyd., Bratislava: Eurokódex s. r. o., 2012, s.80
[12] Vršanský P., Valuch, J. Medzinárodné právo verejné, 1. vyd., Bratislava: Eurokódex s. r. o., 2012, s.92
[13] Vršanský P., Valuch, J. Medzinárodné právo verejné, 1. vyd., Bratislava: Eurokódex s. r. o., 2012, s. 93
[14] Tomuschat, C. Human Rights – Between Idealism and Realism, 3. vyd., Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 37
[15] Taktiež
[16] Taktiež
[17] Tomuschat, C. Human Rights – Between Idealism and Realism, 3. vyd., Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 37-38

stálej praxe a opinionis iuris.[18] Ako príklad snahy predefinovať vznik medzinárodnej obyčaje uvádzajú autori najčastejšie rozhodovaciu prax medzinárodných trestných tribunálov pre Juhosláviu a Rwandu, ktorá bola v určitých otázkach medzinárodného práva povýšená na medzinárodnú obyčaj a tým pádom aj všeobecne akceptovaná.[19] Vyznávači tradičných prístupov k poznaniu práva však považujú túto teóriu len za špekulatívnu a zdôrazdňujú dôležitosť hierarchie noriem založenej na spôsobe ich tvorby, a nie na ich obsahu.[20]

Pre identifikáciu ľudských práv ako medzinárodnej obyčaje sú významné dva právne inštitúty tzv. *ius cogens* a povinnosti *erga omnes*. Pokiaľ totiž väčšina členov medzinárodného právneho spoločenstva verí, že voči určitej norme medzinárodného práva obyčajového, ktorú vykonávajú, nemožno vznášať námietky, resp. ju na základe zmluvného vzťahu vylúčiť z uplatňovania, môže byť táto norma povýšená na pravidlo *ius cogens*. Významnú úlohu tu zohráva najmä už spomenuté *opinio iuris*, ktoré kreuje medzinárodnú obyčaj a ktoré môže všeobecnú obyčajovú normu môže pozdvihnúť do úrovne *ius cogens*. Paralelne k ius cogens existujú aj povinnosti štátov *erga omnes*, ktoré sú medzinárodným spoločenstvom považované za tak nevyhnutné, že ich dodržiavanie si môže vynútiť akýkoľvek štát bez ohľadu na to, či bol porušením takejto normy dotknutý.[21] V súvislosti s povinnosťami erga omnes Medzinárodný súdny dvor v rozhodnutí Barcelona Traction konštatuje, že „*pravidlá s povahou erga omnes sú charakterizované tým, že všetky štáty majú právny záujem na tom, aby práva v nich obsiahnuté boli chránené, a za ich porušenie môžu požadovať nápravu*.“[22] V rovnakom rozhodnutí Medzinárodný súdny dvor uviedol aj, že „*základné ľudské práva vytvárajú záväzky erga omnes*“, pričom výslovne konštatoval zákaz agresie a zákaz genocídy, ako aj zákaz otroctva a ochranu pred rasovou diskrimináciou.[23]

Z vyššie uvedeného teda vyplýva, že podľa Medzinárodného súdneho dvora môžu existovať určité ľudskoprávne normy vo forme medzinárodnej obyčaje. Prinajmenšom by takými normami mohli byť normy jus cogens obsahujúce ľudské práva, a taktiež ľudskoprávne normy platiace erga omnes, a to sčasti aj bez ohľadu na ich predošlú kodifikáciu v medzinárodných zmluvách. Medzinárodné organizácie sa ako subjekty a aktéri medzinárodného práva riadia jeho pravidlami podobne ako štáty, pokiaľ sa samozrejme nejedná o práva a povinnosti špecificky rezervované výlučne pre štáty. V prípade ľudských práv prameniacich z medzinárodného práva obyčajového, a najmä z noriem ius cogens a noriem záväzných erga omnes, však nie je dôvod na vylúčenie medzinárodných organizácií z povinnosti ich dodržiavať.

2.2 Ľudské práva prameniace zo všeobecných právnych zásad

Všeobecné právne zásady majú ako formálny prameň práva v kontexte článku 38 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora za úlohu predovšetkým predchádzať okolnostiam, v ktorých „*by Medzinárodný súdny dvor dospel k záveru, že žiadne medzinárodnoprávne*

---

[18] Baker, B. R. Customary International Law in the 21st Century: Old Challenges and New Debates, The European Journal of International Law, vyd. 21, č. 1, 2010, s. 174

[19] Baker, B. R. Customary International Law in the 21st Century: Old Challenges and New Debates, The European Journal of International Law, vyd. 21, č. 1, 2010, s. 175

[20] Baker, B. R. Customary International Law in the 21st Century: Old Challenges and New Debates, The European Journal of International Law, vyd. 21, č. 1, 2010, s. 174

[21] Vršanský P., Valuch, J. Medzinárodné právo verejné, 1. vyd., Bratislava: Eurokódex s. r. o., 2012, s.127

[22] Taktiež

[23] Baker, B. R. Customary International Law in the 21st Century: Old Challenges and New Debates, The European Journal of International Law, vyd. 21, č. 1, 2010, s. 179

pravidlo predloženú situáciu nerieši."[24] Pri všeobecných právnych zásadách ide najmä o „*nepísané pramene práva uznané vnútroštátnym právom viacerých štátov a premietnuté do medzinárodného práva, ako napr. zásady bona fide alebo res iudicata*."[25]

Autori Simma a Alston sa prikláňajú k názoru, že všeobecné právne zásady môžu byť odvodené aj priamo z medzinárodného práva.[26] Napriek tomu, že sa pri takomto poňatí všeobecných právnych zásad môže zdať, že sa postupne stierajú rozdiely medzi zásadami a medzinárodnou obyčajou, uvedení autori sa zasadzujú o ponechanie oboch pojmov oddelene.[27] Koncept uznanej všeobecnej právnej zásady je totiž kompatibilnejší so situáciou, kedy je norma široko akceptovaná napriek jej rozsiahlemu porušovaniu. Na rozdiel od konceptu medzinárodnej obyčaje je totiž otázne, či vôbec normy ius cogens dokážu dosiahnuť splnenie nevyhnutnej požiadavky, akou je dlhotrvajúca prax, ktorá sa vyžaduje pre vznik obyčaje, obzvlášť z dôvodu, že normy ius cogens sú predovšetkým prohibitívneho charakteru a vyžadujú zdržanie sa konania.[28] Simma a Alston sa v rámci hľadania rovnováhy medzi všeobecnými právnymi zásadami a medzinárodnou obyčajou a s ohľadom na problematiku ľudských práv vracajú k judikatúre Medzinárodného súdneho dvora s tvrdením, ktorý uznal existenciu medzinárodnoprávneho záväzku dodržiavať ľudské práva, nikdy však výslovne nekategorizoval ľudské práva ako medzinárodnú obyčaj.[29] Simma a Alston teda považujú za neodôvodné tvrdenie, že judikatúra Medzinárodného súdneho dvora poskytuje argumenty pre právnickú školu hlásiacu sa k vízii ľudských práv prameniacich z medzinárodného práva obyčajového.[30] K uvedenému názoru sa prikláňajú aj iné, významné vnútroštátne súdy ako napr. nemecký Bundeverfassungsgericht alebo švajčiarsky Tribunal Fédéral.[31]

Z pohľadu zasadenia ľudských práv do kontextu medzinárodného práva ponúkli Simma a Alston dve riešenia. Prvou alternatívou je chápanie Všeobecnej deklarácie ľudských práv a soft law ako súčasť autoritatívnej interpretácie ľudských práv prostredníctvom Organizácie spojených národov alebo druhou alternatívou je akceptovanie ľudských práv ako všeobecných zásad práva v zmysle článku 38 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora.[32] V oboch prípadoch určenia prameňa ľudských práv by tieto alternatívy zaväzovali medzinárodné organizácie podobným spôsobom ako štáty.

3. Nutnosť prístupu medzinárodných organizácií k medzinárodným zmluvám o ľudských právach

Ako bolo už spomenuté vyššie, medzinárodné organizácie môžu byť podľa rôznych teoretických aj praktických prístupov k určeniu ich formálneho právneho prameňa viazané

[24] Vršanský P., Valuch, J. Medzinárodné právo verejné, 1. vyd., Bratislava: Eurokódex s. r. o., 2012, s.109
[25] Vršanský P., Valuch, J. Medzinárodné právo verejné, 1. vyd., Bratislava: Eurokódex s. r. o., 2012, s.109
[26] Simma, B., Alston, P. The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens, an General Principles, Australian Year Book of International Law, vyd. 12, 1988-89, s.102
[27] Taktiež
[28] Simma, B., Alston, P. The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens, an General Principles, Australian Year Book of International Law, vyd. 12, 1988-89, s.102
[29] Simma, B., Alston, P. The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens, an General Principles, Australian Year Book of International Law, vyd. 12, 1988-89, s.105
[30] Simma, B., Alston, P. The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens, an General Principles, Australian Year Book of International Law, vyd. 12, 1988-89, s.106
[31] Taktiež
[32] Simma, B., Alston, P. The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens, an General Principles, Australian Year Book of International Law, vyd. 12, 1988-89, s.107

ľudskými právami bez toho, aby pristúpili k relevantným medzinárodným zmluvám, ktoré tieto práva kodifikujú. Ďalší spôsob, ktorý teoreticky pripadá do úvahy, je zakotvenie viazanosti ľudskými právami do praxe medzinárodnej organizácie, pričom toto zakotvenie záväzku je možné do jej zakladajúceho dokumentu.

Takýto účinok by sa dal presadiť prostredníctvom prijatia programového ustanovenia v zakladajúcej zmluve, podľa ktorého je medzinárodná organizácia založená „*na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi*.“[33] Ešte lepší efekt však možno získať kombináciou programového ustanovenia so zaradením konkrétnej a definovanej povinností dodržiavať ľudské práva (v kontexte Európskej únie sú to napr. články 6 a 21 ZEÚ a Protokoly k ZEÚ č. 8 a č. 24).

Dôležitým aspektom, na ktorý treba prihliadať pri viazanosti medzinárodných organizácii ľudskými právami, je aj ich možnosť presadiť sa v praxi. Európska únia disponuje už v súčasnosti určitými nástrojmi, ktoré slúžia na presadzovanie dodržiavania ľudských práv (predovšetkým vo vzťahu k členským štátom), mnohé iné organizácie však takéto inštitúty aj napriek záväzkom dodržiavať ľudské práva nemajú. Nápomocným nie je v tomto smere ani Medzinárodný súdny dvor, keďže v rámci jeho sporovej agendy medzinárodným organizáciám neprislúcha aktívna ani pasívna legitimácia.

Z vyššie uvedeného tak možno konštatovať, že napriek predpokladanej záväznosti určitých ľudských práv voči medzinárodným organizáciám aj v prípadoch, kedy nie sú stranami relevantnej medzinárodnej zmluvy, môže ochrana ľudských práv pred konaním medzinárodných organizácií zlyhať z dôvodu absencie kontrolných mechanizmov alebo absencie možnosti súdnej kontroly.

4. Problematika porušovania ľudských práv medzinárodnými organizáciami v kontexte medzinárodného práva

Význam prístupu medzinárodných organizácií k medzinárodným zmluvám o ľudských právach sa javí relevantný najmä z hľadiska porušovania ľudských práv medzinárodnými organizáciami vzhľadom na ich extrateritoriálnu činnosť, t. j. konanie v rámci medzinárodných vzťahov, humanitárnej a rozvojovej spolupráce alebo bezpečnostných a mierových operácií . V kontexte internej činnosti medzinárodných organizácií, ktorá sa vzťahuje predovšetkým na ich členské štáty a ich obyvateľstvo sa na porušenia ľudských práv medzinárodnými organizáciami môžu vzťahovať jednak vnútorné predpisy medzinárodnej organizácie, v ktorých sa tieto zaväzujú k ochrane ľudských práv, príp. medzinárodnoprávne inštrumenty o ochrane ľudských práv na ktorých spomenuté členské štáty participujú napr. vo forme medzinárodnej obyčaje alebo vo forme všeobecných právnych zásad medzinárodného práva. Využitie uvedených právnych inštitútov sa však nedá celoplošne premietnuť do vonkajšej činnosti medzinárodných organizácií. Aj z tohto dôvodu je na mieste otázka ich pristúpenia k medzinárodným zmluvám o ľudských právach.

[33] čl. 2 Zmluvy o Európskej únii

V tejto súvislosti treba chápať príp. porušenie ľudských práv medzinárodnými organizáciami skôr ako nežiaduce sprievodné účinky ich extrateritoriálnej činnosti, než ako priame a cielené akty zamerané na odopieranie ľudských práv ich adresátom. Ako príklad možno uviesť nasledujúcu situáciu: WTO sa nikdy nebude pokúšať o genocídu alebo upretie práva na život, avšak je možné, že opatrenia súvisiace s globalizáciou medzinárodného obchodu budú mať negatívny dopad na určité populácie až do takej miery, že budú zasahovať aj do ich ľudských práv.[34] Momentálne je problematika sekundárnych (nepriamych) účinkov rozhodnutí medzinárodných organizácií sústredená len v ich vnútorných predpisoch alebo zakladajúcich dokumentoch, čiže zodpovednosť za prípadné (nepriame) porušenie ľudských práv je riešená len v medziach danej medzinárodnej organizácie, a nie na globálnej úrovni. Z dôvodu uvedenej fragmentácie pravidiel o zodpovednosti medzinárodných organizácií za porušenie ľudských práv nie je možné vytvoriť právny rámec na efektívnu prevenciu a postih takýchto porušení. Jedným z možných riešení je umožnenie prístupu medzinárodných organizácií k medzinárodným zmluvám o ochrane ľudských práv tak na medzinárodnej ako aj na regionálnej úrovni.

5. Exkurz: Právne otázky ohľadne prístupu medzinárodných organizácií k medzinárodným zmluvám o ľudských právach na príklade prístupu Európskej únie k Európskemu dohovoru o ľudských právach a základných slobodách

Keďže Európska únia priznáva ustanoveniam Dohovoru postavenie všeobecných právnych zásad, ktoré Súdny dvor vo svojej judikatúre aj do značnej miery využíva, zameriava sa problematika prístupu k Dohovoru prevažne na procesné aspekty. V prvom rade treba vyriešiť otázku zachovania autonómie, ako aj jednoty výkladu a uplatňovania práva Európskej únie, t. j. prinajmenšom zakomponovať zásady prejudiciálneho konania do vzťahu medzi Súdnym dvorom Európskej únie a Európskym súdom pre ľudské práva. V druhom rade je nevyhnutné zodpovedať otázku riešenia sporov medzi členskými štátmi týkajúcimi sa výkladu alebo uplatňovania zakladajúcich zmlúv. A v neposlednom rade je dôležité posúdiť otázku súdnej právomoci na preskúmavanie aktov v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, obzvlášť vzhľadom na skutočnosť, že Súdny dvor má v oblastiach bývalého druhého, a sčasti aj tretieho, piliera len veľmi obmedzené kontrolné právomoci.

Ľudské práva vyjadrené v ustanoveniach Dohovoru sa stali súčasťou právneho rámca Európskych spoločenstiev, keď ich Súdny dvor v rozhodnutí Internationale Handelgesellschaft použil vo forme všeobecných zásad komunitárneho práva, ktoré odvodil zo spoločných ústavných tradícií členských štátov. Súdny dvor sa rovnako inšpiroval aj nástrojmi ochrany ľudských práv z oblasti medzinárodného práva, na ktorých v tom čase členské štáty participovali.

Prvýkrát Európske spoločenstvo, snažilo pristúpiť k Dohovoru na začiatku deväťdesiatych rokov. V tejto súvislosti vydal Súdny dvor stanovisko 2/94, v ktorom sa vyjadril o nezlučiteľnosti takéhoto aktu s vtedajšími právomocami Európskeho spoločenstva, keďže „*takáto zmena režimu ochrany ľudských práv, ktorej inštitucionálne dôsledky by boli rovnako zásadné pre Spoločenstvo ako aj pre členské štáty, by mala ústavný rozsah, a svojou*

[34] Faix M. Are international organisations bound by international human rights obligations?, In Česká společnost pro mezinárodní právo: Czech yearbook of public & private international law, 5.vyd., Praha. 2014, s.267-290

povahou by prekročila rámec pôsobnosti dnešného článku 352 ods. 1 ZFEÚ, čo sa mohlo uskutočniť len prostredníctvom zmeny zakladajúcich zmlúv.“[35]

Neúspech tohto snaženia dal podnet na prijatie Charty základných práv Európskej únie, ktorá síce v čase prijatia nemala právne záväzné účinky, ale Lisabonská zmluva ju neskôr povýšila do kategórie primárneho práva a zabezpečila tak jej všeobecnú právnu záväznosť pre všetky členské štáty. Napriek takémuto zabezpečeniu ľudských práv sa Európska únia pokúsila o opätovné pristúpenie k Dohovoru v roku 2013. Na základe tejto snahy podala Európska komisia žiadosť o stanovisko Súdneho dvora podľa článku 218 ods. 11 ZFEÚ. V tomto stanovisku Súdny dvor opätovne vyhlásil pristúpenie k Dohovoru za nezlučiteľné s ustanoveniami práva Európskej únie, konkrétne s článkom 6 ods. 2 ZEÚ a s protokolom (č. 8) k článku 6 ods. 2 ZEÚ.

Ako dôvody Súdny dvor Európskej únie uviedol predovšetkým ohrozenie jednotného výkladu a uplatňovania zakladajúcich zmlúv, keďže prístupom k Dohovoru by mohlo byť v určitých situáciách znemožnené podanie prejudiciálnej otázky podľa článku 267 ZFEÚ, a taktiež by mohlo byť ohrozené ustanovenie článku 344 podľa ktorého sa členské štáty zaväzujú, že spory ktoré sa týkajú výkladu alebo uplatňovania zmlúv sa vyriešia v súlade so zmluvami. Dohovor neupravuje ani podmienky inštitútu spolužalovaného a nerešpektuje špecifiká práva Európskej únie v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Keďže Súdny dvor nemá na akty prijaté v tejto oblasti dosah mohlo by tak dôjsť k situácií kedy by tieto akty boli preskúmavané mimo súdneho systému Európskej únie.

6. Záver

Analýza vzťahu medzinárodných organizácií a ľudských práv za účelom ďalšieho posúdenia možnosti ich prístupu k medzinárodným zmluvám o ľudských právach vychádzala zo zodpovedania otázky viazanosti medzinárodných organizácií normami ľudských práv vo forme medzinárodnej obyčaje a všeobecných právnych zásad. Ak by totiž boli medzinárodné organizácie viazané určitými ľudskoprávnymi normami už na základe jedného z dvoch vyššie uvedených právnych prameňov, posunulo by sa ťažisko otázky nutnosti pristúpenia k medzinárodným zmluvám obsahujúcim ekvivalentné ustanovenia do sféry presaditeľnosti uvedených práv.

Európska únia disponuje už v súčasnosti určitými nástrojmi, ktoré slúžia na presadzovanie dodržiavania ľudských práv (predovšetkým vo vzťahu k členským štátom), mnohé iné organizácie však takéto inštitúty aj napriek záväzkom dodržiavať ľudské práva nemajú. Nápomocným nie je v tomto smere ani Medzinárodný súdny dvor, keďže v rámci jeho sporovej agendy medzinárodným organizáciám neprislúcha aktívna ani pasívna legitimácia.

Z vyššie uvedeného tak možno konštatovať, že napriek predpokladanej záväznosti určitých ľudských práv voči medzinárodným organizáciám aj v prípadoch, kedy nie sú stranami relevantnej medzinárodnej zmluvy, môže ochrana ľudských práv pred konaním medzinárodných organizácií zlyhať z dôvodu absencie kontrolných mechanizmov alebo absencie možnosti súdnej kontroly.

[35] Stanovisko Súdneho dvora 2/13 bod 38

Použitá literatúra:

Monografie a články

- *Baker, B. R.* Customary International Law in the 21st Century: Old Challenges and New Debates, The European Journal of International Law, vyd. 21, č. 1, 2010, ISSN: 1464-3596, ss. 173-204.
- *Evans, M.* International Law, 4. vyd., Oxford: Oxford University Press, 2014, ISBN: 978-0-19-965467-3, 873 s.
- *Faix, M.* Are international organisations bound by international human rights obligations?, *In* Česká společnost pro mezinárodní právo: Czech yearbook of public & private international law, 5.vyd., Praha, 2014, ISBN: 978-80-87488-17-1, ss. 267-290.
- *Schrijver, N.* Beyond Srebrenica and Haiti – Exploring Alternative Remedies against the United Nations, Internaitonal Organizations Law Review, vyd. 10, č. 2, 2013, ISSN: 1572-3739, ss. 588-600.
- *Simma, B., Alston, P.* The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens, an General Principles, Australian Year Book of International Law, vyd. 12, 1988-89, ISSN 0084-7658. s. 82-108.
- *Steiner, H. J., Goodman, R., Alston, P.* International human rights in context: Law, Politics, Morals, 3. vyd., Oxford: Oxford University Press, 2007, ISBN: 978-0-19-927942-5, 1492 s.
- *Tomuschat, C.* Human Rights – Between Idealism and Realism, 3. vyd., Oxford: Oxford University Press, 2014, ISBN: 978-0-19-968373-4, 528 s.
- *Vršanský P., Valuch, J.* Medzinárodné právo verejné, 1. vyd., Bratislava: Eurokódex s. r. o., 2012, ISBN: 978-80-89447-71-8, 416 s.
- *Wouters, J., Brems, E., Smis, S., Schmitt, P.* Accountability for Human Rights Violations by International Organisations, 1. vyd., Antwerp: Intersentia, 2010, ISBN 978-90-5095-746-5, 650 s.

Dokumenty a súdne rozhodnutia

- 2/94 Stanovisko Súdneho dvora z 28.03.1996 „Pristúpenie Spoločenstva k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd“, ECLI:EU:C:1996:140.
- 2/13 Stanovisko Súdneho dvora z 18.12.2014 „Pristúpenie Európskej únie k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd“, ECLI:EU:C:2014:2454.
- C-11/70 Rozsudok Súdneho dvora zo 17.12.1970 „Internationale Handelsgesellschaft mbH proti Einfuhr - und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel“, ECLI:EU:C:1970:114.
- Zmluva o Európskej únií
- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach
- Medzinárodný pakt o hospodárskych a sociálnych práva,
- Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie
- Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien
- Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestania
- Dohovor o právach dieťaťa, ale aj v starších regionálnych zmluvách o ochrane ľudských práv
- Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Kurdská menšina a právne otázky „Kurdistánu“

Kurdish Minority and Legal Questions of Kurdistan

Mgr. Kristína Kročková[1]

Abstrakt:
Ochrana práv menšín, či už individuálnych alebo kolektívnych, je dôležitou súčasťou medzinárodnej ochrany ľudských práv. Nezáväzná právna definícia pojmu menšina a výhrady niektorých štátov k úprave práv menšín predstavujú súčasný a aktuálny problém, a to najmä v prípade Kurdov žijúcich v niekoľkých štátoch. Napriek formulácii deklarácií obsiahnutých v Zmluve zo Sèvres sa Kurdom nepodarilo založiť vlastný štát a územia nimi tradične obývané, sú rozdelené medzi niekoľko rozličných štátov, ktoré voči Kurdom uplatňujú odlišnú politiku od násilnej asimilácie cez násilné premiestňovanie až po určitú formu samosprávy a samostatnosti. Príspevok sa zaoberá problematikou vzniku resp. nevzniknutia Kurdistánu po prvej svetovej vojne a následného právno-politického vývoja v tejto otázke spojenej s postavením Kurdov v Iraku a vo svetle nedávnych udalostí spojených so vznikom ozbrojeného konfliktu v Sýrii aj s postavením Kurdov v Sýrii.

Kľúčové slová: Kurdi, Kurdistán, menšina, Turecko, Irak, Sýria

Abstract:
Protection of either individual or collective minority rights is an important part of international protection of human rights. Non-binding definition of the term minority and reservations of several states to the regulations of minority rights constitute current problem, especially in the case of the Kurds living in several different states. Even though the wording of declarations of the Treaty Sèvres, the Kurds did not manage to create their own state and the traditionally inhabited areas are divided between several states exercising different politics towards the Kurds from forced assimilation through forced relocation to the specific form of self-rule and independence. The essay deals with the topic of creation or better said of not creation of Kurdistan after the First World War and the following legal-political development of the question of the status of the Kurds in Iraq and in the light of the recent events connected with the armed conflict in Syria with the status of the Kurds in Syria.

Keywords: Kurds, Kurdistan, Minority, Turkey, Iraq, Syria

1 Úvod

Historici ako aj lingvisti dodnes prezentujú viaceré názory týkajúce sa pôvodu Kurdov a ich predkov s ohľadom na prepojenosť kurdčiny s inými jazykmi napr. iránčinou či už po fonetickej alebo gramatickej stránke.[2] Pôvod Kurdov je aj v súčasnosti predmetom diskusií a často sa odvodzuje najmä od Médov. Samotní Kurdi majú niekoľko vysvetlení – mýtov o ich pôvode, ktoré odvodzujú ich pôvod od detí ukrývajúcich sa v horách pred obrom Zahhakom alebo od potomkov kráľa Šalamúna.[3] Práve mýtus o ich pôvode ako deťoch z hôr Zagros prepája ich pôvod s ďalším historickým vývojom týkajúcim sa postavenia Kurdov

[1] Ústav medzinárodného a európskeho práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
kristina.krockova@paneurouni.com

[2] *Mackenzie, D. N.:* The Origins of Kurdish. In Transactions of the Philological Society. Vol. 60, Issues 1, 1961, s. 68 – 86.

[3] *McDowall, D.:* A Modern History of the Kurds. 3. vydanie. London: I. B. TAURIS, 2005, s. 4.

a oblastí, ktoré obývajú. Rovnako tak aj príslovie *„No Friend but the Mountains"*[4] viažuce sa na Kurdov odkazuje práve na ich blízky vzťah s týmto hornatým regiónom Blízkeho Východu.

V súčasnosti sú Kurdi roztrúsení v niekoľkých štátoch – v Iraku, Iráne, Sýrii a Turecku. V jednotlivých štátoch sa postavenie Kurdov menilo odlišným spôsobom – od asimilácie a premiestňovania v 70. a 80. rokoch 20. storočia v Iraku (zatváranie škôl, odmietanie poskytnúť Kurdským deťom vzdelanie či ničenie jednotlivých dedín a snaha irackej vlády o ekonomickú destabilizáciu Kurdov)[5] po súčasné čiastočne autonómne postavenie Kurdistánu a možnosť zapojenia sa Kurdistánu do bojov proti Islamskému štátu (ďalej ako „ISIS") v porovnaní s postavením Kurdov v Turecku – od občiansko-nacionalistickej politiky Turecka v období vlády Mustafa Kemala Atatürka pri budovaní Turecka po rozpade Osmanskej ríše (najmä politika zakazujúca používanie kurdčiny, premiestňovanie obyvateľstva a ich začleňovanie do ne-kurdského prostredia)[6] až po súčasnosť, kedy Turecko vzhľadom na svoje snahy o vstup do EÚ začalo uvoľňovať prísnu politiku *„tureckého nacionalizmu"*, čo je však v kontraste so situáciou z polovice marca 2016, keď Turecko začalo útočiť na pozície Kurdov (resp. pozície Strany kurdských pracujúcich – *Kurdistan Workers´ Party* ďalej ako „PKK") v severnom Iraku po bombovom útoku v Ankare, ktorý turecká vláda pripisuje PKK.

Príspevok sa v stručnosti zaoberá postavením Kurdov z pohľadu medzinárodného práva a ich charakteristiky ako menšiny, pôvodných obyvateľov či národ a problematikou vzniku resp. nevzniknutia Kurdistánu po prvej svetovej vojne a následného vývoja v Iraku a získaniu čiastočnej autonómie Kurdistánu a možnosti ďalšieho vývoja získania autonómie s ohľadom na prebiehajúci ozbrojený konflikt, do ktorého sa zapája aj iracký Kurdistán ako aj vzhľadom na podporu resp. presadzovanie záujmov niektorých štátov pri vzniku alebo zabráneniu vzniku samostatného a nezávislého Kurdistánu či sýrskeho Kurdistánu ako relatívne nezávislej súčasti povojnového usporiadania Sýrie.

2 Postavenie Kurdov v medzinárodnom práve

Status a postavenie Kurdov je problematické vzhľadom na zložitosť určenia ich medzinárodno-právneho statusu či už ako menšiny, pôvodných obyvateľov alebo národa. V medzinárodnom práve absentuje právne záväzná definícia menšiny a doktrína najčastejšie odkazuje na definíciu vypracovanú špeciálnym spravodajcom Francesom Caportortim v rámci *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, ktorá charakterizuje menšiny ako početne menšie skupiny obyvateľstva vo vzťahu k dominantnej skupine, a ktoré sa zároveň odlišujú od dominantnej skupiny etnickými, náboženskými alebo lingvistickými prvkami a prejavujú vzájomnú solidaritu za účelom zachovania svojej kultúry a tradícií.[7] Vzhľadom na špecifické postavenie Kurdov v jednotlivých štátoch je celkom bežné ich označenie ako menšiny, a to aj s ohľadom na vyššie uvádzanú definíciu a napĺňanie jednotlivých charakteristických pojmových znakov, aj keď niektoré vlády sa, najmä v minulosti, snažili o asimiláciu Kurdov a označovali ich kultúrne a jazykové odlišnosti ako jazykové dialekty alebo mutácie.

---

[4] Pozri *Bulloch, J. – Morris, H.:* No Friends but the Mountains: the Tragic History of the Kurds. Oxford: Oxford University Press, 1993.

[5] *Chaliand, G.:* A People Without a Country. The Kurds and Kurdistan. 3. vydanie. London: Zed Press, 1993, s. 220 – 223.

[6] *McDowall, D.:* A Modern History of the Kurds. 3. vydanie. London: I.B. TAURIS, 2005, s. 184.

[7] *United Nations:* Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, UN Doc. E/CN.4/Sub.2/384/Rev.1 (1979), para. 568.

Obdobne absentuje aj záväzná definícia pojmu pôvodní obyvatelia, na pôde OSN špeciálny spravodajca Jose Martinez Cobo vypracoval v rámci *Study of the Problem of Discrimination Against Indigenous Populations* nezáväznú pracovnú definíciu pôvodných obyvateľov, ktorých charakterizuje ako nedominantné skupiny obyvateľstva, ktorých pôvod je odvodený od spoločností pred kolonizáciou inými národmi alebo etnikami, pričom veľký dôraz je kladený na aspekt solidarity, odlišnosti od majoritnej spoločnosti, snahy zachovať kontinuálnu existenciu v súlade s vyvinutou kultúrou, etnickou identitou a prvkom *self-identification* príslušníkov pôvodných obyvateľov.[8] Historický vývoj na Blízkom Východe a príchod Arabov, ktorí si tieto územia, v tom čase už obývané Kurdmi, podmanili a kontinuálna prepojenosť Kurdov s ich s predkami, môžu vykazovať napĺňanie znakov Cobovej definície pôvodných obyvateľov, ktorá je v ostatných aspektoch veľmi podobná s Caportortiho definíciou menšiny.

V povedomí Kurdov však dominuje najmä ich označenie ako národ, čomu svedčí aj ich snaha o dosiahnutie vytvorenia samostatného štátu ako najdôležitejšej politickej organizácie spoločnosti, ktorá je okrem iného, spojená s medzinárodno-právnou subjektivitou.[9] Možnosť označenia Kurdov ako národ je však pomerne problematická s ohľadom na roztrieštenosť Kurdov, ich rozptýlenie vo viacerých štátoch ako aj v súvislosti s časovým úsekom, od ktorého by prípadne bolo možné označiť Kurdov ako národ a v neposlednom rade je potrebné zvážiť aj otázky spojené s právom národov na sebaurčenie. Myšlienka spojená s povedomím o odlišnosti Kurdov od ostatných národov žijúcich v Osmanskej ríši a viera v spoločnú budúcnosť sa začala formovať koncom 19. storočia, umocnila sa v predvečer prvej svetovej vojny[10] a bola značne ovplyvnená výsledkom vojny ako aj ne-ratifikáciou Zmluvy zo Sèvres.

3 Kurdistán a možnosti jeho vzniku/nevzniknutia od prvej svetovej vojny po súčasnosť

3.1 Zmluva zo Sèvres a Lausanne a ich dôsledky

Zmluva zo Sèvres z 10. augusta 1920 sa venuje v článkoch 62 – 64 otázkam vzniku Kurdistánu a ustanovení hraníc jednotlivých novovzniknutých štátov na troskách Osmanskej ríše. Článok 62 Zmluvy so Sèvres stanovuje podmienky určenia hraníc lokálne autonómneho Kurdistánu v rámci existujúceho Turecka ako unitárneho štátu, pričom v zmysle tohto článku Kurdistán ešte nevzniká resp. nie je umožnený jeho vznik ako samostatného štátu, ale Komisia zložená zo zástupcov menovaných vládami Francúzska, Veľkej Británie a Talianska vytvorí *„plán lokálnej autonómie“*[11], a to v lehote 6 mesiacov od účinnosti Zmluvy zo Sèvres. Z hľadiska možnosti vzniku Kurdistánu ako samostatného štátu je dôležitejší článok 64 Zmluvy zo Sèvres, ktorý garantuje právo Kurdom obrátiť sa na Spoločnosť národov so žiadosťou o nezávislosť od Turecka v prípade, ak si to želá väčšina obyvateľov. Ďalším dôležitým aspektom a podmienkou na vznik samostatného Kurdistánu je však posúdenie Spoločnosti národov či je takáto nezávislosť Kurdov možná a či sú *„schopní takejto nezávislosti“* (*„capable of such independence“*) a až následne po posúdení tejto otázky Spoločnosť národov odporučí, aby Kurdi získali nezávislosť, pričom toto odporúčanie je viazané na povinnosť Turecka akceptovať nezávislosť Kurdistánu a vzdať sa akýchkoľvek

[8] *United Nations:* Study on the Problem of Discrimination against Indigenous, Final Report. U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/1983/21/Add. 8, para. 379.
[9] *Evans, M. D.:* International Law. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 202 – 210.
[10] *Udegraff, R.:* The Kurdish Question. In Journal of Democracy, Volume 23, No. 1, 2012, s. 119 – 122.
[11] Článok 62, Treaty of Peace with Turkey signed at Sévres, August 10, 1920. Treaty Series No. 11 (1920). *„...a scheme for local autonomy...“*

práv a nárokov na dotknuté územia.[12] Z uvedených ustanovení Zmluvy zo Sèvres je zrejmé, že aj v prípade jej ratifikácie a nadobudnutí účinnosti by nebolo také jednoduché vytvorenie samostatného Kurdistánu, nakoľko jeho vznik by bol viazaný na rozhodnutie iných štátov a vydanie odporúčania nezávislosti. Prípadný vznik samostatného Kurdistánu na základe Zmluvy so Sèvres by teda nepredstavoval len prejav vôle Kurdov a prípadné uplatnenia práva na sebaurčenie, ale aj prejav súhlasu a určitej formy povolenia víťazných štátov prvej svetovej vojny.

V dôsledku ďalších historicko-politických udalostí (posilnenie pozície Turecka po tureckej vojne o nezávislosť pod vedením Musatafa Kemala Atatürka po snahách Grécka a Talianska o získanie častí území Turecka), však zmluva zo Sèvres nebola Tureckom ratifikovaná a víťazné mocnosti museli nanovo rokovať s Tureckom o stanovení povojnových hraníc a povojnového usporiadania (Turecké národné hnutie odmietalo podpísanie akýchkoľvek znevýhodňujúcich mierových dohôd).[13]

Zmluva z Lausanne[14], ktorá s konečnou platnosťou stanovila povojnové hranice Turecka, sa nevenuje problematike Kurdov ani možnosti vzniku Kurdistánu. Predmetnej mierovej konferencie v Lausanne sa nezúčastnili predstavitelia Kurdov, Arménov a ani Arabov.[15] V porovnaní so Zmluvou zo Sèvres teda predstavovala Zmluva z Lausanne veľký krok späť pre Kurdov, ktorí sa ocitli na územiach rozdelených najmä medzi Tureckom a Irakom, pod právnou ako aj faktickou nadvládou iných národov, a presunuli sa z pozície národa snažiaceho sa získať svoj vlastný štát do pozície etnickej menšiny v nových/nástupnických povojnových štátoch. Turecko v zmluve z Lausanne prijalo nevyhnutné (minimálny štandard vyžadovaný víťaznými mocnosťami) ustanovenia ochrany menšín týkajúce sa najmä zákazu diskriminácie či ochrany tureckých ne-moslimov a slobody vyznania či práva používať v súkromí iný ako oficiálny jazyk,[16] zmienka o Kurdoch však absentuje.

3.2 Vývoj Kurdistánu v Iraku po prvej svetovej vojne až po súčasnosť

V úprave obsiahnutej v Zmluve zo Sèvres sa uvádzala aj možnosť pripojenia Mosulu, časti Iraku obývanej Kurdmi, k novo vytvorenému Kurdistánu. K vytvoreniu Kurdistánu však nikdy nedošlo, a tak Mosul zostal po prvej svetovej vojne súčasťou Iraku. Kurdi v Iraku sa však aj naďalej mobilizovali a pokúšali sa o dosiahnutie aspoň čiastočnej autonómie. Boj Kurdov o samostatnosť v Iraku v priebehu rokov 1943 – 1974 je spájaný najmä s postavou Mullaha Mustafa Barzaniho, ktorý po povstaní v roku 1943 – 1946 pôsobil v exile v Rusku.[17] Počas roku 1946 sa Kurdom dokonca podarilo založil vlastný samostatný štát Mahabad, ktorý však nevydržal ani rok a po iránskych útokoch skolaboval.[18] Po páde monarchie v Iraku v roku 1958 bola prijatá nová ústava, ktorá garantovala práva Kurdov a Barzani sa po návrate z exilu aktivizoval pri vytváraní plánu na samostatnosť, čo však viedlo len k ďalším bojom a ozbrojeným konfliktom v roku 1961, kedy bola irackou vládou rozpustená aj *Kurdská demokratická strana* (*Kurdistan Democratic Party* ďalej ako „KDP“) po kurdských povstaniach v severnej časti Iraku. Pokusy irackej vlády o zmierenie sa s Kurdmi v roku 1974

---

[12] Článok 64, Treaty of Peace with Turkey signed at Sévres, August 10, 1920. Treaty Series No. 11 (1920).
[13] *Avineri, S.:* Self-Determination and Realpolitik: Reflections on Kurds and Palestinians. In Dissent, Volume 52, No. 3, 2005, s. 29 – 33.
[14] Treaty of Peace with Turkey signed at Lausanne, July 24, 1923.
[15] *Chaliand, G.:* A People Without a Country. The Kurds and Kurdistan. 3. vydanie. London: Zed Press, 1993, s. 147.
[16] Článok 37 – 45, Treaty of Peace with Turkey signed at Lausanne, July 24, 1923.
[17] *McDowall, D.:* A Modern History of the Kurds. 3. vydanie. London: I.B. TAURIS, 2005, s. 148 – 151.
[18] *Chaliand, G.:* A People Without a Country. The Kurds and Kurdistan. 3. vydanie. London: Zed Press, 1993, s. 250 – 252.

boli Barzanim odmietnuté najmä zo strategických a ekonomických dôvodov – iracká vláda by si ponechala všetky ropné polia v Kirkuku výmenou za čiastočnú autonómiu pre Kurdov.[19]

Medzi Kurdmi sa postupne začala prejavovať roztrieštenosť aj vo vzťahu ku KDP, ktorej popredný predstaviteľ Jalal Talabani založil *Patriotic Union of Kurdistan* (ďalej ako „PUK“) a založenie PUKu ako aj jeho smerovanie viedlo ku konfliktom s KDP v priebehu roku 1978. Roztrieštenosť irackých Kurdov sa prejavila aj počas Iránsko – Irackej vojny, ktorá začala v roku 1980. KDP spolupracovalo a získalo podporu Iránu, zatiaľ čo PUK sa dištancoval od politiky a spolupráce s Iránom. Nakoniec však po vzájomných konfliktoch obe politické strany v roku 1986 dosiahli konsenzu za účelom naplnenie spoločných cieľov o zlepšení postavenia Kurdov a to aj s podporou Iránu.[20] Neslávne známym prejavom kampane *Al-Anfal* zameranej proti Kurdom za vlády Saddama Husseina, sa stal plynový útok na mesto Halabjah v marci 1988, v ktorom zomreli tisícky kurdských civilistov, pričom tento útok je označovaný aj ako genocída Kurdov. Situácia sa nezlepšila, práve naopak ešte viac zhoršila, po návrate irackých vojsk z Kuvajtu v roku 1991, kedy 1.5 milióna Kurdov utieklo pre iráckym útlakom do pohraničných oblastí s Tureckom, ktoré však zavrelo hranice.[21] Vzniknutá situácia nenechala chladným ani medzinárodné spoločenstvo a na pôde OSN bola prijatá rezolúcia č. 688 zo 5. apríla 1991[22], ktorá je adresovaná iráckym obyvateľom, vrátane Kurdov, vzhľadom na útlak irackého obyvateľstva zo strany irackej vlády pod vedením Saddama Husseina. Predmetná rezolúcia odsudzuje útlak ohrozujúci medzinárodný mier a bezpečnosť irackého obyvateľstva a vyzýva iráckú vládu, aby umožnila prístup humanitárnych jednotiek k utečencom, ktorí potrebujú pomoc.[23] Rezolúcia zároveň umožnila a legitimizovala založenie *„No Fly Zone“* iniciovanej USA za účelom zabezpečenia bezpečného návratu Kurdov do ich domovov bez obavy z ďalších represálií zo strany irackej vlády.[24] Nasledujúce obdobie (1992 – 1997) bolo poznačené na jednej strane kurdskou snahou o získanie samostatnosti a založením *de facto* autonómnej kurdskej vlády v severnom Iraku, ktorá je spojená s blokádou týchto častí krajiny irackou vládou; a na druhej strane rozpormi a bojmi medzi politickými stranami KDP a PUK. Významnú zmenu v postavení Kurdov v Iraku priniesli snahy o zjednotenie a spoluprácu medzi KDP a PUK v priebehu rokov 2002 – 2003, pád režimu Husseina v spolupráci kurdských bojovníkov s USA a založenie Kurdskej regionálnej vlády v roku 2005.[25]

Postavenie relatívne autonómneho Kurdistánu v Iraku však komplikuje fakt, že na územiach severného Iraku sa nachádzajú ropné náleziská a Kurdi žiadajú o právo ťažby a vývozu ropy do zahraničia. V marci 2014 napriek dohode s irackou vládou o pravidelnom zasielaní určitého finančného obnosu – podielu z ťažby ropy pre rozvoj Kurdistánu, jeho vládu a jej fungovanie, iracká vláda zastavila tieto platby ako reakciu na snahy Kurdistánu o vybudovanie vlastného ropovodu do Turecka a uzatvorenie zmlúv o dodávkach ropy.[26] Situáciu ďalej sťažuje aj pôsobenie PKK v severnom Iraku a separatistické snahy PKK

---

[19] *Stansfield, G. R. V.:* Iraqi Kurdistan. Political development and emergent democracy. London: RoutledgeCurzon, 2003, s. 69 – 78.

[20] *McDowall, D.:* A Modern History of the Kurds. 3. vydanie. London: I.B. TAURIS, 2005, s. 343 - 351.

[21] *Stansfield, G.R.V.:* Iraqi Kurdistan. Political development and emergent democracy. London: RoutledgeCurzon, 2003, s. 90 - 93.

[22] *United Nations:* Resolution of the Security Council of the United Nations no. 688 of 5 April 1991.

[23] *United Nations:* Resolution of the Security Council of the United Nations no. 688 of 5 April 1991, paras. 1 – 3.

[24] *Avineri, S.:* Self-Determination and Realpolitik: Reflections on Kurds and Palestinians. In Dissent, Volume 52, No. 3, 2005, s. 29 – 33.

[25] *McDowall, D.:* A Modern History of the Kurds. 3. vydanie. London: I.B. TAURIS, 2005, s. 368 – 391.

[26] *Coles, I.:* Baghdad Money squeeze tests limits of Iraqi Kurdistan´s autonomy. [cit. 2016 – 04 – 03]. Dostupné online: http://uk.reuters.com/article/kurds-iraq-idUKL6N0MC03S20140317

v Turecku vyústili až do vojenských útokov Turecka voči irackému Kurdistánu resp. voči pozíciám PKK v severnom Iraku na jeseň roku 2007 a s prestávkami pokračujú do dnes.

Situácia v Iraku sa skomplikovala v júni 2014 v dôsledku posilnenia pozícií Islamského štátu a jeho ťaženia za získanie území v Iraku. Kurdské vojenské sily však otvorene bojujú proti Islamskému štátu, a to aj za podpory USA. Vznik Islamského štátu a nutnosť boja proti terorizmu v konečnom dôsledku posilnili spoluprácu medzi irackým Kurdistánom a irackou vládou, nakoľko v decembri 2014 vyústili v dohodu medzi irackou vládou a predstaviteľmi Kurdistánu, predmetom ktorej je rozdelenie ropného bohatstva ako aj vojenských materiálov a zbraní za účelom porazenie spoločného nepriateľa – ISIS.[27]

Významnú úlohu v prebiehajúcom vojnovom konflikte zohráva aj Rusko, ktoré je dlhodobým partnerom Kurdov v Turecku a separatistické snahy Kurdov len oslabujú pozíciu Turecka, čo je vítané zo strany Ruska. V konečnom dôsledku aj dlhodobá politika Ruska voči Kurdom už z čias Kataríny Veľkej a vytvorenie tzv. Červeného Kurdistánu v roku 1923 v oblasti medzi Arménskom a Azerbajdžanom naznačujú značnú podporu Kurdov.[28] Vo svetle nedávnych udalostí – otvorenie diplomatickej misie v Moskve sýrskou *Kurdish Democratic Union Party*[29] (ďalej ako „PYD“), ktorá *de facto* ovláda severné časti Sýrie a chce si uchovať autonómiu aj po skončení vojny[30], je zrejmé, že nezávislý Kurdistán sa môže stať realitou. Otázne je, ktoré kurdské politické strany sa pripoja k vzniku nezávislého Kurdistánu a za akých podmienok. Ďalším krokom v prípade skutočného vzniku Kurdistánu bude potreba získania medzinárodného uznania od ostatných štátov, nakoľko aj samotná existencia štátu bez jeho uznania ešte neznamená jeho udržateľnosť, možnosť fungovania a nadviazania diplomatických a obchodných stykov.

4 Záverečné úvahy

Možnosť vzniku samostatného Kurdistánu alebo samosprávnych jednotiek kurdského charakteru v Sýrii popri irackom Kurdistáne je vo svetle súčasných udalostí stále otázna. Je zrejmé, že Rusko podporuje snahy o jeho vznik aj s ohľadom na oslabenie pozície Turecka na medzinárodnom poli a Kurdi ako dlhodobo bojujúca skupina o získanie samostatnosti sa určite pokúsia vyťažiť zo vzniknutej situácie. Vznik Kurdistánu závisí v súčasnosti od diplomatických schopností jednotlivých kurdských politických strán. Zapojenie sa irackého Kurdistánu do bojov s ISIS a jeho chápanie ako partnera v boji proti terorizmu určitým spôsobom legitimizuje existenciu Kurdistánu a znamená zo strany štátov *de facto* uznanie jeho existencie ako možného partnera.

Vynára sa však otázka spojená najmä s PKK a separatistickými snahami vo vnútri Turecka a jej posilnenie v prípade vytvorenia samostatného Kurdistánu v Sýrii. Otvorenie diplomatickej misie v Moskve (i keď sa nejedná o formálne uznanú diplomatickú misiu zo strany ruského ministerstva zahraničných vecí) len signalizuje, že Rusko je už v súčasnosti ochotné nadviazať diplomatické styky a uznať existenciu Kurdistánu v severnej Sýrii. Otvorenie diplomatickej misie však iba prilieva olej do ohňa vo vzťahu k Turecku, ktorá sa

[27] *Coles, I. – Evans, D.:* Iraqi government reaches deal with Kurds on oil, budget. [cit. 2016 – 04 – 03]. Dostupné online: http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-kurds-idUSKCN0JG0RE20141202

[28] *Reynolds, M. A.:* Vladimir Putin, Godfather of Kurdistan? [cit. 2016 – 04 – 03]. Dostupné online: http://nationalinterest.org/feature/vladimir-putin-godfather-kurdistan-15358

[29] Turecko považuje túto stranu za subsidiárnu stranu k PKK, a preto jej posilnenie na politickom poli a získanie uznania od iných štátov by znamenalo následné posilnenie pozícií PKK v Turecku.

[30] *Oliphant, R.:* Syrian Kurds open diplomatic mission in Moscow. [cit. 2016 – 04 – 03]. Dostupné online: http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/12150692/Syrian-Kurds-open-diplomatic-mission-in-Moscow.html

vyhrotila po zostrelení ruského vojenského lietadla v novembri 2015 na sýrsko-tureckej hranici a kroky Ruska vo vzťahu k Sýrii a Kurdom túto nestabilitu a napätie iba umocňujú.

V súvislosti so vznikom Kurdistánu je nevyhnutné brať do úvahy aj unilaterálne vyhlásenie PYD o vytvorení federálneho systému na územiach v severnej Sýrii – v troch enklávach hraničiacich s Tureckom (Afrin, Koban, Jazira), ktoré je spojené so snahou o zriadenie samostatnej samosprávnej jednotky v rámci Sýrie, pričom táto samosprávna jednotka nemá mať výhradne kurdský charakter. Predmetné vyhlásenie je sýrskou vládou považované za neplatné a bez právnej záväznosti, rovnako tak aj USA a Turecko zachovávajú chladný postoj k tomuto vyhláseniu a nepodporujú vznik samostatného regiónu Kurdov v rámci Sýrie.[31] Čiastočne autonómny Kurdistán by teoreticky mohol fungovať na podobných princípoch a modeloch ako iracký Kurdistán, jeho reálna budúcnosť je však otázna vzhľadom na podmienenosť jeho vzniku súhlasom svetových mocností zapojených do konfliktu v Sýrii. Určenie konkrétnych hraníc prípadného nového Kurdistánu v Sýrii a jeho prípadné spojenie s irackým Kurdistánom po skončení vojny bude nepochybne predmetom diskusií svetových veľmocí v prípade úspešného porazenia Islamského štátu a svoju rolu bude obdobne ako po skončení prvej a druhej svetovej vojny zohrávať aj to, ktoré štáty oslobodia ktoré územia a samozrejme úroveň dosiahnutej stability v konkrétnych regiónoch.

Použitá literatúra:

- *Avineri, S.:* Self-Determination and Realpolitik: Reflections on Kurds and Palestinians. In Dissent, Volume 52, No. 3, 2005, 29 – 33 s.
- *Bulloch, J. – Morris, H.:* No Friends but the Mountains: the Tragic History of the Kurds. Oxford: Oxford University Press, 1993, ISBN: 978-0-19-508075-9, 264 s.
- *Chaliand, G.:* A People Without a Country. The Kurds and Kurdistan. 3. vydanie. London: Zed Press, 1993, ISBN: 978-1-85-649194-5, 259 s.
- *Evans, M.D.:* International Law. 4. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2014, ISBN: 978-0-19-965467-3, 873 s.
- *Mackenzie, D.N.:* The Origins of Kurdish. In Transactions of the Philological Society. Vol. 60, Issues 1, 1961, 68 – 86 s.
- *McDowall, D.:* A Modern History of the Kurds. 3. vydanie. London: I.B. TAURIS, 2005, ISBN: 978-1-85-043416-0, 515 s.
- *Stansfield, G.R.V.:* Iraqi Kurdistan. Political development and emergent democracy. London: RoutledgeCurzon, 2003, ISBN: 978- 1-34-41416-1, 280 s.
- *Udegraff, R.:* The Kurdish Question. In Journal of Democracy, Volume 23, No. 1, 2012, 119 – 128 s.

- *United Nations*: Resolution of the Security Council of the United Nations no. 688 of 5 April 1991.
- *United Nations:* Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, UN Doc. E/CN.4/Sub.2/384/Rev.1 (1979)
- *United Nations:* Study on the Problem of Discrimination against Indigenous, Final Report. U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/1983/21/Add. 8
- Treaty of Peace with Turkey signed at Sévres, August 10, 1920. Treaty Series No. 11 (1920)
- Treaty of Peace with Turkey signed at Lausanne, July 24, 1923

- *Coles, I.:* Baghdad Money squeeze tests limits of Iraqi Kurdistan´s autonomy. [cit. 2016 – 04 – 03]. Dostupné online: http://uk.reuters.com/article/kurds-iraq-idUKL6N0MC03S20140317

[31] *Said, R.:* Syria´s Kurds rebuked for seeking autonomous region. [cit. 2016 – 04 – 03]. Dostupné online: http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-federalism-idUSKCN0WJ1EP

- *Coles, I. – Evans, D.:* Iraqi government reaches deal with Kurds on oil, budget. [cit. 2016 – 04 – 03]. Dostupné online: http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-kurds-idUSKCN0JG0RE20141202
- *Oliphant, R.:* Syrian Kurds open diplomatic mission in Moscow. [cit. 2016 – 04 – 03]. Dostupné online:
- http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/12150692/Syrian-Kurds-open-diplomatic-mission-in-Moscow.html
- *Reynolds, M.A.:* Vladimir Putin, Godfather of Kurdistan? [cit. 2016 – 04 – 03]. Dostupné online: http://nationalinterest.org/feature/vladimir-putin-godfather-kurdistan-15358
- *Said, R.:* Syria´s Kurds rebuked for seeking autonomous region. [cit. 2016 – 04 – 03]. Dostupné online: http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-federalism-idUSKCN0WJ1EP

Hybridné medzinárodné obchodné arbitráže, quo vadis?

Hybrid international commercial arbitration, quo vadis?

Mgr. Ľubica Martináková, LL.M.[1]

Abstrakt:
Príspevok sa zaoberá relatívne novým fenoménom – hybridnou medzinárodnou obchodnou arbitrážou. Jedná sa o situácie, kedy si niektoré medzinárodné arbitrážne inštitúcie „požičajú" rozhodcovské pravidlá inej inštitúcie (proti ich vôli) a administrujú podľa týchto cudzích rozhodcovských pravidiel medzinárodnú obchodnú arbitráž. Hybridné arbitráže sa koncentrovali predovšetkým v Singapure, ale v roku 2015 bola hybridná arbitráž prekvapivo odobrená aj vo Švédsku. Príspevok sa venuje tejto problematike predovšetkým so zameraním na ICC rozhodcovské pravidlá 2012 a ich požičiavanie inými inštitúciami, a to aj napriek tomu, že článok 1 ods. 2 ICC rozhodcovských pravidiel 2012 výslovne tieto praktiky zakazuje. Poukazuje na to, že napriek zdanlivej výhode ušetrenia poplatkov môžu účastníkov takejto arbitráže čakať aj nepríjemné prekvapenia v podobe problémov s dosiahnutím uznania a vykonateľnosti takýchto rozhodcovských rozsudkov.

Kľúčové slová: medzinárodná obchodná arbitráž, uznanie a vykonateľnosť rozhodcovských rozsudkov, hybridná medzinárodná obchodná arbitráž

Abstract:
This paper deals with a relatively new phenomenon of hybrid international commercial arbitration. The definition covers situations where some international arbitration institutions "borrow" rules of another institutions (against their will) and administer under these other arbitration rules an international commercial arbitration. Hybrid arbitrations were concentrated mainly in Singapore, but most recently was hybrid arbitration surprisingly confirmed also in Sweden. The paper focuses on this issue with emphasis on the ICC Arbitration Rules 2012 and their invonlutary "borrowings" to other arbitral institutions, despite the fact that Article 1(2) of the ICC Arbitration Rules 2012 expressly prohibits such practices. It points out that despite the apparent advantage of saving fees, the parties to such arbitration can await in some cases also unpleasant surprises in the form of problems with recognition and enforcement of such arbitral awards.

Key words: international commercial arbitration, recognition and enforcement of arbitral awards, hybrid international commercial arbitration

1. Úvod – zrodenie hybridných arbitráží

Ešte pred revíziou Rozhodcovských pravidiel 1998 Medzinárodnej obchodnej komory (ďalej len „**ICC pravidlá 1998**"), ktorá vyvrcholila vydaním nových Rozhodcovských pravidiel 2012 (ďalej len **„ICC pravidlá 2012**") zaznamenala medzinárodná obchodná arbitráž nový fenomén – hybridné arbitráže. Špecifikom ICC hybridných arbitráží je, že sa sporové strany dohodnú na používaní ICC rozhodcovských pravidiel, avšak so zastrešením inej rozhodcovskej inštitúcie ako je Medzinárodná obchodná komora (ďalej len ako „**ICC**"), čo nielenže v praxi spôsobuje problémy s uznateľnosťou a vykonateľnosťou rozhodcovských rozsudkov, ale poškodzuje významne aj samotnú ICC. Samozrejme, hybridné arbitráže sa netýkajú iba ICC a ICC rozhodcovských pravidiel, avšak v súvislosti s touto rozhodcovskou

[1] interná doktorandka na Ústave medzinárodného a európskeho práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola *lubica.martinakova@gmail.com*

inštitúciou, ktorá je momentálne jednotkou vo svete dochádza k najčastejšiemu „požičiavaniu“ rozhodcovských pravidiel a z tohto dôvodu sa predkladaný článok na ICC hybridné arbitráže zameriava.

Je síce pravdou, že jednou z hlavných výhod medzinárodnej obchodnej arbitráže je jej flexibilita a poskytnutie značnej autonómie zmluvným stranám dohodnúť si pravidlá riešenia sporov podľa svojich predstáv a potrieb, no na druhej strane je možné pochopiť aj odmietavý postoj niektorých rozhodcovských inštitúcií ako aj právnikov a akademikov pôsobiacich v oblasti medzinárodnej obchodnej arbitráže, ktorí tieto doložky nazývajú patologickými.[2] S nástupom fenoménu hybridných arbitráží sa aj ICC, ktorá je týmto trendom najviac poškodená rozhodla chrániť si svoje postavenie a zakotvila v rámci revízie do článku 1 ods. 2 ICC pravidiel 2012 exkluzivitu ich používania výhradne iba na konania pred samotným ICC.[3] Tento postoj je samozrejme pochopiteľný, nakoľko ICC si jednak chráni svoje postavenie lídra v oblasti inštitucionálnej arbitráže[4] a taktiež aj svoj goodwill. ICC pravidlá majú dnes už takmer 80-ročnú tradíciu a považujú sa za najprepracovanejšie, so špecifickými črtami, ktoré neponúkajú iné rozhodcovské inštitúcie.

2. Singapurské prípady hybridnej arbitráže

Praktiky načrtnuté v predchádzajúcej úvodnej kapitole sa začali koncentrovať predovšetkým v Singapure, kde sa výrazne podporujú rozhodcovské konania pod záštitou Singapurského medzinárodného arbitrážneho centra (ďalej len ako „**SIAC**“) a zdôrazňuje sa absolútna zmluvná autonómia strán v rámci medzinárodnej obchodnej arbitráže. Z tohto dôvodu nazýva Chovancová hybridné arbitráže „singapúrskou špecialitou“,[5] keďže z dôvodu úspory nákladov zmluvné strany predovšetkým z oblasti juhovýchodnej Ázie sa v rámci rozhodcovských doložiek dohadovali na rozhodcovskom konaní pred SIAC, avšak za použitia prepracovanejších ICC pravidiel. Vo výklade nižšie sa budeme zaoberať jednotlivými prípadmi hybridnej arbitráže v Singapure v poradí od najstaršieho k najnovšiemu prípadu.

2.1 Bovis Land Lease v. Jay-Tech Marine

Spor v prípade *Bovis Land Lease v. Jay-Tech Marine*[6] vznikol v roku 2004 zo zmluvy o dodaní a inštalácií oceľových zariadení na stavebnom projekte Biopolis v Singapure. Obchodná spoločnosť Jay-Tech Marine bola subdodávateľom spoločnosti Bovis Land Lease a žiadala zaplatenie dodatočných prác, ktoré podľa jej tvrdení na projekte vykonala.[7]

---

[2] Praktickým príkladom znenia hybridnej rozhodcovskej doložky je nasledovná doložka, ktorú si strany sporu dohodli v jednom z prípadov, ktoré budeme rozoberať – v prípade *Insigma Technology Co Ltd v. Alstom Technology Ltd*: *“Akékoľvek a všetky spory medzi stranami budú s konečnou platnosťou rozhodnuté na základe rozhodcovského konania pred Singapurským medzinárodným rozhodcovským strediskom podľa Rozhodcovských pravidiel Medzinárodnej obchodnej komory, ktoré sú v platnosti v danom čase, pričom konanie sa uskutoční v Singapure a oficiálnym jazykom konania bude angličtina.”*

[3] K exkluzivite pozri aj protichodné názory podľa ktorých ani tieto zmeny nezaručia koniec hybridných arbitráží: Nicholls A. C, Bloch C., ICC Hybrid Arbitrations Here to Stay: Singapore Courts’ Treatment of the ICC Rules Revisions in Articles 1(2) and 6(2), Journal of International Arbitration, 2014, zväzok 31, č. 3, str. 393-412.

[4] Pre bližšie informácie pozri napríklad nasledovný prieskum: http://www.arbitration.qmul.ac.uk/research/2015/.

[5] Chovancová K., Nové Rozhodcovské pravidlá Medzinárodného arbitrážneho súdu v Paríži (Problémy súčasnej aplikačnej praxe). Právny obzor 98, 2015, č.3, str. 221.

[6] *Bovis Land Lease v. Jay Tech Marine & Projects Pte Ltd.*, High Court of the Republic of Singapore, O/S 2005, 166/2005, 6 máj 2005.

[7] Bovis Land Lease v. Jay Tech Marine, odstavec 4.

Riešenie sporov v zmluve o dodaní a inštalácii oceľových zariadení bolo nadizajnované ako eskalačná doložka, kde strana v prípade vzniku sporu mala zaslať oznámenie druhej strane o vzniknutej situácii a o potenciálnom urovnaní sporu mali rokovať do 10 dní odo dňa doručenia oznámenia. Pokiaľ rokovania neboli úspešné, daná strana mohla iniciovať rozhodcovské konanie pred jediným rozhodcom, ktorého vymenuje prezident Inštitútu architektov v Singapure podľa Rozhodcovských pravidiel SIAC.[8] Jednalo sa teda o netypické *ad hoc* rozhodcovské konanie za použitia inštitucionálnych rozhodcovských pravidiel SIAC. Táto voľba je veľmi netradičná, v podstate ani ryba ani rak a ako poukázala Chovancová *„z logického hľadiska bolo možné skôr očakávať, že sa na konanie budú aplikovať Rozhodcovské pravidlá UNCITRAL*.“[9]

Problémom v tomto prípade však bola spomínaná hybridná patologická rozhodcovská doložka, ktorej znenie bolo zmätočné (nejednalo sa ani o ad hoc arbitráž a ani o inštitucionálnu arbitráž). Po viacerých nedorozumeniach právnych zástupcov sporových strán ohľadne otáznej úlohy samotného arbitrážneho strediska SIAC a otázky, kto má vlastne vymenovať rozhodcu v danom spor (či SIAC alebo Inštitút architektov) predložili svoj spor, ako dôsledok patologickej rozhodcovskej doložky, za účelom jej interpretácie Vyššiemu súdu v Singapure.[10]

Príslušná sudkyňa interpretovala problémovú rozhodcovskú doložku ako doložku *ad hoc* za súčasnej aplikácie SIAC pravidiel bez dozoru SIAC. Zároveň uviedla, že to nebola najšťastnejšia voľba, nakoľko SIAC pravidlá takúto situáciu nepredpokladajú a pri SIAC rozhodcovskom konaní hrá veľkú rolu aj samotné inštitucionálne zázemie SIAC. Uvedenú interpretáciu podložila autonómiou zmluvných strán v medzinárodnej obchodnej arbitráži. Podľa Vyššieho súdu rozhodcovská doložka zakotvovala iba povinnú aplikáciu SIAC pravidiel, zároveň však neurčila ani dozor SIAC ani žiadnu rolu SIAC pri výbere rozhodcu. *„Je ťažké napasovať ad hoc rozhodcovské konanie do formátu SIAC rozhodcovského konania, v prípadoch, keď strany zároveň neplánujú využívať jej inštitucionálnu záštitu. Zistia tak, že mnohé procedurálne ustanovenia SIAC pravidiel nebudú môcť byť aplikované na ich prípad. Aj napriek problémom s adaptáciou pravidiel, však neexistuje žiadna legislatíva, ktorá by stranám takýto postup zakazovala.“*[11] Sudkyňa následne zdôraznila prioritu zmluvnej autonómie strán a uviedla, že účasť SIAC na rozhodcovskom konaní môže prebiehať v rôznych formách – napríklad ako autorita, ktorá vymenúva rozhodcov, správca, administrátor alebo iba poskytovateľ rozhodcovských pravidiel. Ďalej uviedla, že tieto funkcie nie sú exkluzívne a rozhodcovská inštitúcia môže zastávať nielen všetky, ale aj len niektoré funkcie.[12] Záverom sudkyňa potvrdila platnosť dohodnutej rozhodcovskej doložky.[13]

2.2 Insigma Technology Co Ltd v. Alstom Technology Ltd

Ďalším rozhodnutím bolo doteraz asi najznámejšie hybridné rozhodcovské konanie v prípade *Insigma Technology Co Ltd v. Alstom Technology Ltd*.[14] Niektorí autori dokonca

---

[8] Bovis Land Lease v. Jay Tech Marine, odstavec 5.
[9] Chovancová K., Nové Rozhodcovské pravidlá Medzinárodného arbitrážneho súdu v Paríži (Problémy súčasnej aplikačnej praxe). Právny obzor 98, 2015, č.3, str. 223.
[10] Bovis Land Lease v. Jay Tech Marine, odstavec 11.
[11] Bovis Land Lease v. Jay Tech Marine, odstavec 17.
[12] Tamtiež.
[13] Tamtiež.
[14] Insigma Technology Co Ltd v. Alstom Technology Ltd, Singapore High Court, Originating Summons No 13 of 2008, 14. august 2008 (ďalej ako „**Insigma Technology Co Ltd. v. Alstom Technology Ltd, 2008**“).

uvádzajú, že práve tento prípad bol dôvodom novelizácie článku 1 ods. 2 ICC pravidiel 2012, ktorý obmedzuje konanie ICC arbitráže len pre ICC súd.[15] Fakty tohto prípadu sú podobné predchádzajúcemu spomínanému prípadu. Sporové strany si dohodli hybridnú rozhodcovskú doložku. Tentokrát sa však nedohodli na *ad hoc* rozhodcovskej doložke, ale na hybridnej inštitucionálnej arbitráži vedenej podľa ICC pravidiel, avšak pod záštitou SIAC. Hlavnou motiváciou pre hybridnú arbitráž bola snaha strán ušetriť finančné prostriedky. Spor vznikol ohľadom vyčíslenia ročných licenčných poplatkov z licenčnej zmluvy uzavretej v roku 2004 medzi spoločnosťami Alstom a Insigma.[16] Rozhodným právom licenčnej zmluvy, ktorá obsahovala predmetnú rozhodcovskú doložku, bolo singapurské právo. Ako bolo spomenuté vyššie, sporové strany sa v doložke dohodli na rozhodovaní všetkých sporov trojčlenným rozhodcovským tribunálom v inštitucionálnom rozhodcovskom konaní pred SIAC, organizovanom podľa ICC pravidiel. Miestom arbitráže mal byť Singapur a jazykom arbitráže anglický jazyk.[17]

Po vzniku sporu iniciovala Alstom v lete v roku 2006 ICC arbitráž na ICC súde v Paríži.[18] Insigma následne napadla príslušnosť ICC súdu na rozhodovanie sporu z dôvodu, že sa jedná o nesprávnu inštitúciu, keďže v zmluvnej rozhodcovskej doložke strany určili ako administrátora SIAC.[19] Prekvapivo na to žalobca na námietku žalovaného reagoval zaslaním listu SIAC so žiadosťou o posúdenie možnosti organizovania hybridnej arbitráže samotnou SIAC.[20] SIAC vo svojej odpovedi oznámila, že s administráciou hybridnej arbitráže organizovanej podľa rozhodcovských pravidiel inej rozhodcovskej inštitúcie súhlasí, avšak zároveň upozornila na patologickosť hybridnej doložky. „*Preskúmali sme uvedenú rozhodcovskú doložku ... Máme za to, že je daná prima facie príslušnosť [SIAC] akceptovať žiadosť o začatie rozhodcovského konania a vykonať rozhodcovské konanie na základe uvedenej doložky. Vzhľadom na to, že doložka nie je jednoznačná, keďže môže referovať na SIAC rozhodcovské pravidlá ako aj ICC rozhodcovské pravidlá, máme za to, že na základe interpretácie jej významu by sa mala určitá váha pripísať ICC rozhodcovským pravidlám. Pokiaľ bude žiadosť o rozhodcovské konania podaná na SIAC, rozhodcovské konanie bude vykonané podľa Rozhodcovských pravidiel SIAC, avšak brané do úvahy a aplikované budú špecifické prvky ICC rozhodcovských pravidiel, napr. súpis sporných otázok či záverečná revízia rozhodcovských rozsudkov. ...*“[21] SIAC teda vyhlásila, že je schopná zastrešiť ekvivalentne vlastnými administratívnymi orgánmi rozhodcovské konanie v zmysle rozhodcovskej doložky. V nadväznosti na toto vyhlásenie žalobca vzal späť svoj návrh pred ICC a inicioval koncom novembra 2006 rozhodcovské konanie pred SIAC.[22] V tomto prípade žalovaný namietal správnosť organizácie rozhodcovského konania podľa ICC pravidiel a požiadal Vyšší súd v Singapure o zrušenie rozsudku z dôvodu neplatnosti rozhodcovskej doložky.[23]

---

[15] Nicholls A. Ch., Bloch Ch., *ICC Hybrid Arbitrations Here to Stay: Singapore Court's Treatment of the ICC Rules Revisions in Articles 1(2) and 6(2)*, Journal of International Arbitration, zväzok 31, číslo 3, str. 393.
[16] Insigma Technology v. Alsom Technology Ltd., 2008, ods. 2.
[17] Insigma Technology v. Alsom Technology Ltd., 2008, ods. 3.
[18] Insigma Technology v. Alsom Technology Ltd., 2008, ods. 4.
[19] Insigma Technology v. Alsom Technology Ltd., 2008, ods. 4.
[20] Insigma Technology v. Alsom Technology Ltd., 2008, ods. 5.
[21] Insigma Technology v. Alsom Technology Ltd., 2008, ods. 6.
[22] Insigma Technology v. Alsom Technology Ltd., 2008, ods. 9.
[23] Insigma Technology v. Alsom Technology Ltd., 2008, ods. 20. Žalobca vo svojej žalobe predovšetkým žiadal, aby Vyšší súd odpovedal na otázku: (i) či rozhodcovská doložka obsiahnutá v licenčnej zmluve je platne uzatvorenou rozhodcovskou doložkou, (ii) či bol rozhodcovský tribunál ustanovený SIAC platne ustanovený v súlade s ICC rozhodcovskými pravidlami, (iii) či bola porušená rozhodcovská doložka, vzhľadom na to, že

V rozhodnutí vydanom dňa 14. augusta 2008 Vyšší súd v Singapure rozhodol, že sporové strany v rozhodcovskej doložke nezakotvili ako spôsob rozhodovania sporov inštitucionálnu ale *ad hoc* arbitráž, a to aj napriek participácii SIAC a použití ICC pravidiel zdôvodňujúc, že sú to práve ICC pravidlá, ktoré umožňujú takýto spôsob konania vďaka ich vysokej miere flexibility a ponechaní značnej miery autonómie stranám rozhodcovskej doložky „nadizajnovať" si rozhodcovské konanie.[24] Vyšší súd ďalej uviedol, že predmetná rozhodcovská doložka nebola patologická a hybridné rozhodcovské konanie bolo vykonané v súlade so singapurským právom a pohľadom na medzinárodnú obchodnú arbitráž.[25]

Spoločnosť Insigma bola samozrejme s rozhodnutím Vyššieho súdu nespokojná a tak sa neskôr odvolala na príslušný odvolací súd v Singapure. Dňa 2. júna 2009 však odvolací súd rozhodnutie nižšieho súdu potvrdil.[26] Podľa odvolacieho súdu bolo schválenie platnosti hybridnej rozhodcovskej doložky Vyšším súdom v Singapure správne, pričom obe rozhodnutia boli opierané aj o precedens – vyššie spomenutý prípad *Bovis Land Lease Pte Ltd v Jay-Tech Marine & Projects Pte Ltd.*

V tomto prípade však nastali problémy vo vykonávacom štádiu a teda sa jednalo pre spoločnosť Alstom o „Pyrhovo víťazstvo". Po vydaní príslušných rozsudkov totiž spoločnosť Insigma nezaplatila spoločnosti Alstom prisúdené sumy dobrovoľne. Alstom následne požiadala o uznanie a výkon rozhodcovských rozsudkov na Ľudovom súde v Hangzou. Ľudový súd vo svojom rozhodnutí zo dňa 6. februára 2013 odmietol cudzie rozhodcovské rozsudky vykonať, nakoľko nebol rozhodcovský tribunál zostavený v súlade s rozhodcovskou doložkou zakotvujúcou pre výber predsedu čl. 8 ods. 4 ICC pravidiel. Švajčiarska Alstom sa neskôr pokúsila o výkon rozhodcovských rozsudkov ešte v Hong Kongu, avšak znova neúspešne.

2.3 HKL Group Co Ltd v Rizq International Holdings Pte Ltd

Posledným z trojice singapurských rozhodnutí je prípad *HKL Group Co Ltd v Rizq International Holdings Pte Ltd*[27] z roku 2013, v ktorom sa Singapurský vyšší súd pokúsil nadviazať na obe staršie kontroverzné súdne rozhodnutia v prípade *Insigma v Alstom.* Prípad je o to zaujímavejší, že sa odohral po sprísnení ICC pravidiel, v rámci ktorých bola po novom možnosť hybridných arbitráží úplne vylúčená novelizáciou článku 1 ods. 2 ICC pravidiel 2012.[28]

Spor medzi kambodžskou obchodnou spoločnosťou HKL Group Co Ltd a singapurskou Rizq International Holdings Pte Ltd vznikol z kúpnej zmluvy.[29] Keďže spoločnosť Rizq zmluvne dohodnuté faktúry za dodaný tovar nezaplatila, spoločnosť HKL iniciovala súdne konanie v Singapure za účelom dosiahnutia ich zaplatenia kupujúcim.

žalovaný najprv inicioval ICC rozhodcovské konanie pred ICC, (iv) či bolo porušené ustanovenia eskalačnej doložky, ktoré vyžadovala 40-dennú „cooling-off" dobu.

[24] Insigma Technology v. Alsom Technology Ltd., 2008, ods. 28.

[25] Tamtiež, odsek 28.

[26] Jedná sa o rozhodnutie Insigma Technology Co Ltd v. Alstom Technology Ltd, Court of Appeal, [2009] SGCA 24, 2. jún 2009 (ďalej ako „**Insigma Technology Co Ltd. v. Alstom Technology Ltd, 2009**").

[27] HKL Group Co Ltd v Rizq International Holdings Pte Ltd [2013] SGHCR 5 (ďalej ako **HKL Group v. Rizq**").

[28] Bližšie pozri kontroverznú diskusiu: Nicholls A.C, Bloch C., ICC Hybrid Arbitrations Here to Stay: Singapore Courts' Treatment of the ICC Rules Revisions in Articles 1(2) and 6(2), Journal of International Arbitration, 2014, zväzok 31, č. 3, str. 393-412.

[29] HKL Group v. Rizq, ods. 4.

Nakoľko zmluva medzi sporovými stranami zakotvovala ako spôsob riešenia sporov rozhodcovskú doložku, požiadala Rizq o zastavenie súdneho konania z dôvodu existencie platnej rozhodcovskej doložky. Uviedla, že napriek tomu, že rozhodcovská doložka je patologická, obsahuje jasnú dohodu o tom, že spory medzi stranami majú byť rozhodnuté v rozhodcovskom konaní.[30] Naopak spoločnosť HKL ako žalobca tvrdila, že rozhodcovská doložka je v plnom rozsahu neplatná, keďže obsahovala referenciu na neexistujúcu inštitúciu (referencia na neexistujúcu inštitúciu sa v rozhodcovskej doložke zjavne ocitla omylom).[31]

Vyšší súd v Singapure argumenty žalobcu zamietol a uviedol, že aj patologická rozhodcovská doložka môže byť v určitých prípadoch konvalidovaná v závislosti od miery a druhu patologickosti, pričom súd by pri jej interpretácii mal vyvinúť úsilie na to, aby doložka bola považovaná za platnú, pokiaľ je z nej možné prostredníctvom pravidiel efektívnej zmluvnej interpretácie vydedukovať úmysel zmluvných strán.[32] Podľa Vyššieho súdu však bol úmysel sporových strán predkladať ich zmluvné spory v arbitráži vyjadrený v rozhodcovskej doložke jasne, rovnako ako aj sídlo arbitráže (Singapur) a ICC pravidlá ako rozhodné rozhodcovské pravidlá. Nejasné určenie dozornej rozhodcovskej inštitúcie v rozhodcovskej doložke v tomto prípade nespôsobovalo jej neplatnosť.[33] Vyšší súd následne stranám odporučil, aby sa kvôli uvedenému nedostatku ich rozhodcovskej doložky obrátili priamo na SIAC alebo inú rozhodcovskú inštitúciu, ktorá im umožní zorganizovanie ich hybridnej arbitráže podľa ICC pravidiel pod jej záštitou.[34]

Vyšší súd sa prekvapivo špeciálne nevysporiadaval s otázkou faktického zákazu hybridných arbitráží podľa ICC pravidiel 2012 a jednoducho mal za to, že autonómia sporových strán v medzinárodnej obchodnej arbitráži a z nej vyplývajúce právo zvoliť si hybridnú arbitráž sú nadradené ustanoveniam ICC pravidiel 2012. Chovancová predmetnú interpretáciu rozhodcovskej doložky považuje za „*vyumelkovanú a nevhodnú konštrukciu v rozpore so základnými ustanoveniami samotných nových ICC Pravidiel.*“ [35]

3. Príchod hybridných arbitráží do Európy

Prekvapivo, sa však v priebehu roka 2015 táto neželaná prax „požičiavania“ si inštitucionálnych rozhodcovských pravidiel medzi rozhodcovskými inštitúciami rozšírila aj do Európy a hybridná arbitráž sa odohrala aj pod záštitou Rozhodcovského inštitútu Štokholmskej obchodnej komory (ďalej len ako „**SCC**“), ktorý sa vyjadril, že hybridné arbitráže bude vykonávať.[36] Následne bola vykonateľnosť rozhodcovského rozsudku

[30] HKL Group v Rizq, ods. 9.
[31] HKL Group v. Rizq, ods. 11. Rozhodcovská doložka však bola patologická a veľmi zle formulovaná, čo malo za následok jej neurčitosť. Zmluvné strany sa v nej dohodli na predkladaní všetkých sporov z a v súvislosti so zmluvou na rozhodovanie v arbitráži Arbitrážnemu výboru v Singapure a to podľa Rozhodcovských pravidiel ICC.
[32] HKL Group v. Rizq, ods. 12.
[33] HKL Group v. Rizq, ods. 29.
[34] HKL Group v. Rizq, ods. 29.
[35] Chovancová K., Nové Rozhodcovské pravidlá Medzinárodného arbitrážneho súdu v Paríži (Problémy súčasnej aplikačnej praxe). Právny obzor, 98, 2015, č. 3, str. 234.
[36] Pozri: Mc Ilwrath M., The Gang of Four Rides Again: Pathological Clauses, Kluwer Arbitration Blog, dostupné na: http://kluwerarbitrationblog.com/2013/07/30/the-gang-of-four-rides-again-pathological-clauses/.

potvrdená aj švédskym vnútroštátnym súdom, z ktorého rozhodnutia nepriamo vyplýva, že rozhodcovské inštitúcie si nemôžu svoje rozhodcovské pravidlá rezervovať iba pre seba.[37]

Jedná sa o prípad *Vláda Ruskej federácie v I.M. Baprim S.r.l.,*[38] kde jedna zo sporových strán, spoločnosť I.M. Badprim S.r.l. (ďalej ako „**Badprim**“) bola moldavskou stavebnou spoločnosťou, ktorá uzatvorila zmluvu s Federálnym colným úradom Ruskej federácie na dizajn a výstavbu hraničného priechodu Mamonovo – Grzechotki na hranici Poľskej republiky a Ruskej federácie.[39] Nakoľko išlo o hraničný priechod na vonkajšej hranici EÚ, výstavba hraničného priechodu sa financovala v plnom rozsahu z fondov Európskej únie – z programu TACIS. Zmluva o výstavbe hraničného priechodu bola teda trojstranná – podpísaná medzi Badprimom, Federálnym colným úradom Ruskej federácie a Európskou komisiou, ktorá zabezpečovala financovanie. Arbitrážna doložka vo forme tabuľky bola súčasťou prílohy č. 2 k zmluve a uvádzala, že spory medzi stranami sa budú rozhodovať podľa ICC pravidiel a budú rozhodované tribunálom pozostávajúcim z 3 rozhodcov pod záštitou Štokholmskej obchodnej komory so sídlom v Štokholme.[40]

Dňa 8. novembra 2010 iniciovala Badprim rozhodcovské konanie proti colnému úradu Ruskej federácie a vláde Ruskej federácie požadujúc odmenu za vykonané práce, sadzbu dane, úrok z omeškania a poplatky konania v zmysle zmluvy zo dňa 18. júla 2007 uzatvorenej medzi Badprimom a colným úradom Ruskej federácie.[41] Ruská vláda podala námietku nedostatku právomoci rozhodcovského tribunálu. Tribunál však rozhodol o svojej príslušnosti spor rozhodovať a dňa 21. októbra 2013 vo finálnom rozhodcovskom rozsudku boli nároky voči samotnému colnému úradu zamietnuté a zodpovednou za porušenie zmluvy bola určená samotná vláda Ruskej federácie, ktorej rozhodcovský tribunál prikázal zaplatiť spoločnosti Badprim sumu 1,8 miliónov Eur spolu s výdavkami na uplatnenie práv Badprimu a úrokom z omeškania.[42]

Ruská vláda podala návrh na odvolací súd v Štokholme na zrušenie rozhodcovského rozsudku. V odvolaní tvrdila, že nakoľko má colný úrad Ruskej federácie právnu subjektivitu, iba on mal byť stranou rozhodcovského konania. Z tohto dôvodu podľa vlády Ruskej federácie nebolo rozhodcovské konanie založené na platnej rozhodcovskej doložke a preto by podľa švédskeho práva malo byť toto rozhodnutie anulované. Ďalším dôvodom na zrušenie rozhodcovského rozsudku podľa ruskej vlády bol práve hybridný charakter rozhodcovskej doložky obsiahnutý v zmluve medzi stranami sporu. V žalobe bolo namietnuté, že nie je možné uskutočniť arbitráž pred Rozhodcovským súdom SCC za súčasného použitia ICC pravidiel, nakoľko SCC nedisponuje potrebnou organizačnou štruktúrou a nemá dostatočné skúsenosti na to, aby dokázala zvládnuť aj zabezpečenie úkonov špecifických pre ICC arbitráž, ako sú nominácie rozhodcov prostredníctvom Národných výborov ICC, potvrdenie vymenovania rozhodcov v závislosti od ich predchádzajúcich výsledkov v rámci ICC

[37] Pozri: http://www.arbitration.sccinstitute.com/Views/Pages/GetFile.ashx?portalId=89&cat=95791&docId=2281406&propId=1578.

[38] Vláda Ruskej federácie v. I.M. Badprim S.r.l, Svea Court of Appeal, č. rozhodnutia T 2454-14, zo dňa 23. januára 2015 (ďalej ako „**Vláda Ruskej federácie v. Badprim**“).

[39] Vláda Ruskej federácie v. Badprim, str. 2.

[40] Vláda Ruskej federácie v. Badprim, str. 2.

[41] Vláda Ruskej federácie v. Badprim, str. 3.

[42] Vláda Ruskej federácie v. Badprim, str. 3 a 4.

rozhodcovských konaní, vytvorenie a potvrdenie súpisu sporných otázok a proces záverečnej revízie rozhodcovského rozsudku ICC sekretariátom.[43]

Naopak spoločnosť Badprim odmietla argument, že ruská vláda nebola stranou pôvodnej zmluvy a teda ani nemohla byť sporovou stranou odvolávajúc sa na ruskú legislatívu podľa ktorej Federálny colný úrad koná v mene ruskej vlády. Ďalej Badprim nevidela nič zlé na hybridnej rozhodcovskej doložke a argumentovala zmluvnou autonómiou v medzinárodnej obchodnej arbitráži.[44]

S dôkazmi a argumentmi sa švédsky odvolací súd vysporiadal tak, že dal nakoniec za pravdu spoločnosti Badprim. Jednak na základe znaleckých dôkazov a interpretácie rozhodol, že ruská vláda bola (aj keď nepriamo) stranou rozhodcovskej doložky a tiež potvrdil platnosť hybridnej rozhodcovskej doložky. V tejto súvislosti odvolací súd, opierajúc sa o komentáre z oblasti medzinárodnej obchodnej arbitráže, uviedol, že: *„v prípade ak v určitých ohľadoch obsahuje rozhodcovská zmluva protichodné alebo nejednoznačné ustanovenia, ktoré nie sú prakticky vykonateľné, vo všeobecnosti platí že, v prípade ak je to možné, znenie zmluvy bude interpretované v súlade s vôľou zmluvných strán, t.j. spory medzi stranami budú riešené prostredníctvom rozhodcovského konania. To znamená, že súd nebude prihliadať na protichodné ustanovenia, pokiaľ je jasné, že zvyšná časť rozhodcovskej doložky je v súlade s vôľou zmluvných strán.“*[45]

V tejto súvislosti ďalej súd skonštatoval, že vôľou strán v zmysle rozhodcovskej doložky bolo riešenie sporov pred rozhodcovským súdom SCC za súčasnej aplikácie ICC pravidiel. Súd si teda položil otázku, aký majú tieto fakty vplyv na samotnú platnosť rozhodcovskej doložky a uviedol, že pri hodnotení platnosti rozhodcovskej doložky je potrebné prihliadať aj na to, že rozhodcovská doložka nebola predmetom konkrétnych rokovaní, ale riadila sa (čo je vzhľadom na jej patologickosť do určitej miery prekvapením) oficiálnym dokumentom vydaným Európskou komisiou.[46] Súd tiež prihliadol na to, že vláda pri týchto typoch zmlúv a zákaziek má vždy silnejšiu vyjednávaciu pozíciu a v období prípravy a schvaľovania zmluvy sa k otázke rozhodcovskej doložky a odkazu na ICC pravidlá nikdy nevyjadrila.[47] Tretím argumentom pre vykonanie rozsudku rozhodcovského tribunálu bol súhlas SCC a vykonanie samotnej arbitráže presne v zmysle ustanovenia rozhodcovskej doložky dohodnutej medzi zmluvnými stranami. Proti rozhodnutiu švédskeho súdu sa ruská vláda už ďalej neodvolala.

Záverom neostáva skonštatovať nič iné, ako to, že horeuvedený prípad je dôkazom tohto, že hybridná rozhodcovská doložka môže prejsť testom vykonateľnosti, avšak táto istota nikdy nie je absolútna.[48]

---

[43] Vláda Ruskej federácie v. Badprim, str. 4 a 5.
[44] Vláda Ruskej federácie v. Badprim, str. 5.
[45] Vláda Ruskej federácie v. Badprim, str. 13.
[46] Vláda Ruskej federácie v. Badprim, str. 13.
[47] Vláda Ruskej federácie v. Badprim, str. 13 a 14
[48] Živković, P., *Hybrid Arbitration Clauses Tested Again: Can the SCC Administer Proceedings under the ICC Rules?,* Kluwer arbitration blog, príspevok zo dňa 9.6.2015, dostupný na: http://kluwerarbitrationblog.com/2015/06/09/hybrid-arbitration-clauses-tested-again-can-the-scc-administer-proceedings-under-the-icc-rules/.

3. Záver

V článku 1 ICC pravidiel 2012 sa výslovne uvádza, že iba ICC súd je oprávnený dozerať a viesť ICC rozhodcovské konania. Bohužiaľ aj napriek uvedenému ustanoveniu dochádza sporadicky k „odobreniu“ hybridných rozhodcovských konaní a poškodzovaniu samotnej ICC, a to prekvapivo aj na území Európskej únie pod záštitou SCC. Súperenie medzi jednotlivými rozhodcovskými inštitúciami je evidentné a väčšinou sa akosi pozabudne na samotné znenie ICC pravidiel 2012, ktoré hybridné arbitráže ako také vylučuje. V tejto súvislosti, a to nielen v kontexte ICC pravidiel, je však otázne, či môže rozhodcovská inštitúcia byť administrátorom medzinárodnej obchodnej arbitráže, organizovanej podľa pravidiel inej rozhodcovskej inštitúcie bez jej súhlasu, a to aj napriek vehementnej snahe podporiť zdanlivú flexibilitu rozhodcovského konania vnútroštátnymi súdmi a autonómiu strán. Otázny je aj prínos alebo akékoľvek výhody pre sporové strany z hybridnej arbitráže. Hybridná arbitráž nie je odporúčanou formou rozhodcovského konania, nakoľko jej zdanlivé výhody určite nepreváži jej nevýhody a riskantnosť, čo demonštruje práve prípad *Insigma v. Alstom*.

Čo sa týka zodpovedania otázky, kam tento trend smeruje a či je možné, že sa hybridné arbitráže stanú bežnou praktikou, autorka sa prikláňa k názoru, že to tak s najväčšou pravdepodobnosťou nebude. Aj keď je možné, že sa sporadicky objavia ďalšie hybridné arbitráže, neočakáva sa ich dramatický nárast, najmä v dôsledku potenciálnych problémov s uznaním takto vydaných rozsudkov a ich vykonateľnosťou v niektorých jurisdikciách. Naviac viaceré rozhodcovské inštitúcie už solidárne vyjadrili svoj kategorický nesúhlas s hybridnými arbitrážami (ako napr. VIAC a DIS). Najočakávanejšia v tomto smere je samozrejme adekvátna reakcia zo strany ICC, na ktorú rozhodcovská verejnosť stále ešte čaká.

Použitá literatúra:

Knižné publikácie

- *Blackaby, N., Partasides, C., Redfern, A., Hunter, M.,* Redfern and Hunter on International Arbitration. 5th ed. Oxford University Press, 2009, 727 p. ISBN 978-0-19-955718-9.
- *Born, G.,* International Commercial Arbitration. The Hague: Kluwer Law International, 2014 4260 p. ISBN 9789041152190.
- *Chovancová, K.,* International Arbitration of Investment Disputes (Introduction and Basic Characteristics), 1st ed. Bratislava, Eurokódex, s.r.o., 2009, p. 392, ISBN: 978-80- 89447-14-5.
- *Chovancová K.*, International Commercial Arbitration, 1st ed. Bratislava, Eurokódex, s.r.o., 2009, p. 216, ISBN: 978-80-89363-27-8.
- *Chovancová, K.*, Medzinárodná obchodná arbitráž vo vybraných štátoch Európy. Bratislava: Veda, SAV, 2008, 452 s. ISBN 978-80-224-0981-0.
- *Chovancová, K.*, Medzinárodná obchodná arbitráž vo vybraných štátoch Európskej únie (Švédsko, Holandsko, Rakúsko), Bratislava, Veda, SAV, 2015, 476 s., ISBN 978-80-224-1432-6.
- *Chovancová, K.*, Medzinárodné rozhodcovské konanie v obchodnej praxi. Bratislava: Veda, SAV, 2005, 122 s. ISBN 80-224-0848-4.
- *Fry, J., Greenberg, S., Mazza, F.*, The Secretariat's Guide to ICC Arbitration, ICC Publication No. 729 E, 2012. E-book. ISBN 9789284202430.
- *Grierson, J., Van Hooft, A.,* Arbitrating under the 2012 ICC Rules, 2012, Kluwer Law International, 2012, 350 s., ISBN 9789041138170.
- *Lew, J., Mistelis, L. A., Kroll, S.*, Comparative International Commercial Arbitration. The Hague: Kluwer Law International, 2003, 953 s., ISBN 9041115684.

Časopisecké publikácie (vrátane internetových publikácií)

- *Bloch, C., Nichols, A.*, ICC Hybrid Arbitrations Here to Stay: Singapore Courts Treatment of the ICC Rules Revisions in Articles 1(2) and 6(2). In Journal of International Arbitration, 2014, Vol. 31, No. 3, p. 393-412.
- *Chovancová, K.*, Nové rozhodcovské pravidlá Medzinárodného arbitrážneho súdu ICC (Výhody a špecifiká). Právny obzor, 98, 2015, č. 2, s. 105 – 127.
- *Chovancová, K.*, Nové rozhodcovské pravidlá Medzinárodného arbitrážneho súdu v Paríži (Problémy súčasnej aplikačnej praxe). Právny obzor, 98, 2015, č. 3, s. 220 – 237.
- *Goller, K.C.*, The 2012 ICC Rules of Arbitration - An Accelerated Procedure and Substantial Changes. In Journal of International Arbitration, 2012, Vol. 29, No. 3, p. 323 – 344.
- *Fry, J.*, The New ICC rules on arbtiration: how have they fared after the first 18 months? In International Arbitration Law review, 2013, Vol. 16, No. 6, p. 171 – 178.
- *Kirby, J.*, Insigma Technology Co. Ltd v. Alstom Technology Ltd: SIAC Can Administer Cases under the ICC Rules?!?, (25) Arbitration International (3).
- *Mc Ilwrath, M.*, The Gang of Four Rides Again: Pathological Clauses, Kluwer Arbitration Blog, dostupné na: http://kluwerarbitrationblog.com/2013/07/30/the-gang-of-four-rides-again-pathological-clauses/.
- *Voser, N.*, Overview of the Most Important Changes in the Revised ICC Arbitration Rules. In ASA Bulletin, 2011, Vo. 29, No. 4, p. 783 – 820.
- *Willan, H.F.*, PRC arbitration and hybrid arbitration clauses – an opportunity for flexibility, http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=bc7793e8-260b-4006-9afb-09cd97f16415.
- *Živković, P., Hybrid Arbitration Clauses Tested Again: Can the SCC Administer Proceedings under the ICC Rules?*, Kluwer arbitration blog, príspevok zo dňa 9.6.2015, dostupný na: http://kluwerarbitrationblog.com/2015/06/09/hybrid-arbitration-clauses-tested-again-can-the-scc-administer-proceedings-under-the-icc-rules/.

Súdne rozhodnutia

- *Alstom Technology Ltd v. Insigma Technology Co Ltd*, High Court of the Hong Kong Special Administration Region Court (the first instance) Decision, Companies Winding Up No NO 224 OF 2013, 26 September 2014, HCCW 224/2013.
- *Bovis Land Lease Pte Ltd. V. Jay-Tech Marine & Projects Pte Ltd.*, High Court of the Republic of Singapore O/S 77/2005, 166/2005, 6 May 2005.
- *Duferco S.A. v. Ningbo Arts & Crafts Import & Export Co. Ltd.* (2008) Yong Zhong Jian Zi No. 4 ((2008)甬仲监字第4号).
- *HKL Group Co Ltd. V Rizq International Holdings Pte Ltd* [2013] SGHCR 5
- *Insigma Technology Co Ltd v. Alstom Technology Ltd* [2009] 3 SLR 936; [2009] SGCA 24.
- *The Government of the Russian Federation v. I. M. Badprim S.r.l.*, Svea Court of Appeal, Decicion No. T 2454-14, 23. January 2015

Odporúčania a prieskumy

- Výskumnú štúdia Queen Mary College, Univesity of London v spolupráci s White & Case, 2015 International Arbitration Survey: Improvements and Innovations in International Arbitration, dostupná na webstránke: http://www.whitecase.com/sites/whitecase/files/files/download/publications/qmul-international-arbitration-survey-2015.pdf

Webstránky

- http://www.iccwbo.org
- http://kluwerarbitrationblog.com
- http://www.mi.camcom.it/
- http://www.siac.org.sg/
- http://www.viac.eu/sk/

Rozhodcovské pravidlá

- ICC rozhodcovské pravidlá 1998
- ICC rozhodcovské pravidlá 2012
- SIAC rozhodcovské pravidlá 2010
- SIAC rozhodcovské pravidlá 2013
- SCC rozhodcovské pravidlá 2010

Is There a Distinction Between Vertical and Horizontal Direct Effect of Directives?

Existuje rozdiel medzi vertikálnym a horizontálnym priamym účinkom smerníc?

JUDr. Mária Patakyová[1]

Abstract:
The direct effect of EU directives was recognised more than 40 years ago. However, directives are not by definition binding for individuals, which is one of the reasons why the CJEU was reluctant to enable to rely on directives in the litigations between private parties. This has created unpleasant difference between horizontal and vertical situation, which has been mitigated by several other doctrines flowing from case-law. Could it be argued that the difference between horizontal and vertical effect of directives does not exist anymore? This contribution will try to state the reasons why it is not the case and the distinction is still present in theory as well as in practice.

Keywords: directives**,** direct effect, horizontal and vertical effect, indirect effect

Abstrakt:
Priamy účinok smerníc Európskej únie existuje už viac ako 40 rokov. Z viacerých dôvodov, medzi ktoré patrí teoretická nezáväznosť smerníc vo vzťahu k jednotlivcom, SDEÚ nepriznal smerniciam priamy účinok v sporoch medzi dvoma súkromnými stranami, čo však vytvorilo neželaný rozdiel pri uplatňovaní práva v sporoch horizontálnych a v sporoch vertikálnych. Súd sa snažil tento rozdiel zmierniť viacerými doktrínami. Je teda možné tvrdiť, že rozdiel medzi horizontálnym a vertikálnym účinkom smerníc už neexistuje? Tento príspevok sa snaží dokázať, že tomu tak nie je, a teda že vyššie spomínaný rozdiel je stále prítomný tak v teórii ako aj v praxi.

Kľúčové slová: smernice, priamy účinok, horizontálny a vertikálny účinok, nepriamy účinok

Introduction

Doctrines on application of European Union[2] law, as stated in the Treaties and as recognised by the Court of Justice of the European Union[3], form a great part of EU law as such. They are the distinguishing element between the "*ordinary*" international law and the EU law. Doctrine of direct effect, firstly recognised in the case *Van Gend & Loos*[4] was a revolutionary one. Subsequently, direct effect was recognised, after fulfilment of the conditions, in relation to provision of the Treaties, regulations, even decisions[5] and directives. This contribution will elaborate on the last mentioned.

What will be of particular interest here is the question whether there is still a difference between horizontal and vertical direct effect of directives. The case law has

[1] Interná doktorandka, Ústav Európskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave *maria.patakyova2@flaw.uniba.sk*

[2] Hereinafter „*EU*".

[3] Hereinafter „*CJEU*" of „*the Court*".

[4] 26/62 *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration* [1963].

[5] Case 9/70 *Franz Grad v Finanzamt Traunstein* [1970].

considerably developed during the last decades and one may argue that the difference ceases to exist in theory as well as in practice; or, alternatively, it is presented only in the former.

After discussion on the background of direct effect of directives and basic difference between horizontal and vertical effect of directives, we will focus on the abovementioned difference between the two effects. In particular, what will shed light on the issue is the principle of Rule of Law, namely *ignorantia iuris non excusat*, which will be followed by the discourse on the broad definition of State, importance of incidental direct effect and its possible usefulness and, last but not least, the significance of indirect effect and its limits.

Direct Effect of Directive
Background

The directives, as well as the other legal acts of the EU, are presented in the Article 288 TFEU. Upon each Member State, they are legally binding as to the result to be achieved, whereas the choice of form and methods are left to the Member States. As opposed to the regulations which as such do not raise particular issues concerning the doctrine of direct effect[6], there is a bloc of arguments against direct effect of directives. First of all, the directives are not by definition directly applicable[7], since there is a requirement for a Member State to implement them. Second, they create an obligation towards a Member State. The wording of Article 288 TFEU suggests binding effects *on* States not *within* States.[8]

Nevertheless, the CJEU has proven the contrary. It was more than ten years after the first recognition of direct effect[9] when the CJEU ruled on possibility of direct effect of directives. A notoriously-known case[10] of a Dutch secretary who was denied access to the United Kingdom due to the fact she was a member of the Church of Scientology. The grounds of derogation[11] of the free movement of persons had already been harmonised by a Council directive[12] which, however, the United Kingdom had failed to implement. The CJEU held it would have been against the binding effect of the directives previewed by Article 288 TFEU to exclude the possibility of invoking the obligations posed to the Member States. The *effet utile* of the directives as the acts of EU would have been weakened.[13] Moreover, the one more argument in favour of direct effect was based on Article 267 TFEU which had created a possibility to refer a question in relation to all acts of the EU, directives included. Thus, these acts can be invoked by individuals in the national courts as well.[14] Despite the dully critique of the Court´s reasoning[15], direct effect of directives was recognised and has become an integral part of the EU legal order. A further argument supporting direct effect came with the

[6] It is so, of course, if we accept that the doctrine of direct effect is not doubtful as such which is, however, not an issue to be discussed here.
[7] As opposed to regulations, see Article 288 TFEU.
[8] *Schütze R.*: An Introduction to European Law, Cambridge University Press 2012, p. 120.
[9] 26/62NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration [1963].
[10] 41/74 Yvonne van Duyn v Home Office [1974].
[11] Public policy or public security in this case.
[12] *Council Directive 64/221/Eec Of 25 February 1964 on the Coordination of Special Measures Concerning the Movement and Residence of Foreign Nationals Which Are Justified on Grounds of Public Policy, Public Security or Public Health . (OJ of 4 . 4 . 1964, P . 850)*
[13] 41/74 Yvonne van Duyn v Home Office [1974], para. 12.
[14] Ibidem.
[15] See for instance *Schütze R.*: An Introduction to European Law, Cambridge University Press 2012, p. 122.

Ratti case[16], namely that a Member State cannot rely on its own failure against individuals and ask the performance of obligations imposed by the directive.[17]

Difference between horizontal and vertical effect generally

For the sake of completeness, it is useful to briefly put forward the difference between horizontal and vertical effect. Former occurs within the relations between two private parties, that is to say between two natural or legal persons who are not to be described as "the eminence of state". On the other hand, latter is connected to the relations between a private party as a complainant and "the eminence of state" as a defendant. The reverse vertical effect would indicate a situation vice versa to the previous one.[18]

Basic difference between horizontal and vertical effect of directives

With the conditions set for direct effect of directives being the same as for direct effect of regulations applied mutatis mutandis[19], one may consider there is no difference between the regulations and the directives anymore. However, this is not the case, thanks to the more or less exclusive application of direct effect of directives on vertical relations.[20] It was in the mid 80s the Court decided that the directives could be enforced only against the state.[21] The case concerned Miss Marshall who claimed that her dismissal was not in line with the equal treatment between men and women which was an area harmonised by a Council directive.[22] If the circumstances of the case were the same apart from an arm of state being a defendant, the case would fail due to the lack of horizontal direct effect.[23] This approach was confirmed also in the following case-law of the CJEU[24].

Regarding the argumentation of the CJEU, the Court has named several reasons for such outcome. First, it was the wording of Article 288 TFEU, since it provided the binding effects of the directives only towards the Member States.[25] It may be argued that the Court´s reasoning is inconsistent as the Court used the very same argument in relation to establishing direct effect of directives as such, however, for drawing consequences in exactly the opposite way. Second, the Court argued that if the horizontal direct effect had been established, there would have been no difference between directives and regulations.[26] To this end, it is necessary to ask a question whether this is truly the only difference between regulations and

[16] Case 148/78 Criminal proceedings against Tullio Ratti [1979].
[17] Ibid, para 22.
[18] This situation is, however, not part of the scope of this contribution.
[19] Namely that a provision of a directive which have not been duly implemented within the transposing period shall be clear, precise and "unconditional".
[20] As opposed to the horizontal direct effect of regulations or treaty provisions. See 43/75 Gabrielle Defrenne v Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena [1976].
[21] 152/84 M. H. Marshall v Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching) [1986] (hereinafter "*152/84 Marshall*")
[22] Ibidem, paras 2, 13-18.
[23] See for instance *Foster N.*: Questions & Answers EU LAW, Oxford University Press, 2013, p. 49.
[24] See for instance C-91/92 Paola Faccini Dori v Recreb Srl. [1994] (hereinafter „*C-91/92 Dori*"); C-201/02 The Queen, on the application of Delena Wells v Secretary of State for Transport, Local Government and the Regions [2004].
[25] 152/84 Marshall, para 48.
[26] C-91/92 Dori, para 24.

directives.[27] Third, the Member States should not been able to "*rely on its own failure to discharge its obligations so as to deprive individuals of the benefits of those rights*"[28], *whereas this requirement absent in the case of private parties. Fourthly, the Court suggested that horizontal direct effect would lead to legal uncertainty.*[29] *It is not clear why this is so, since a provision needs to be clear and precise to create direct effect and the legal certainty is undoubtedly challenged by the doctrine of incidental direct effect and doctrine of indirect effect.*[30]

Difference between Horizontal and Vertical Direct Effect of Directives in Theory and in Practice
Ignorantia iuris non excusat

One of the leading legal principles states *ignorantia iuris non excusat* in a sense one cannot excuse himself via statement he has not been familiar with the law. Thus, it is presumed that every person is aware of law. In the EU Member States, both national law and EU law come under the definition of law. The issue with directives is that they require an implementation by Member States, they are not as such directly applicable. As was stated above, according to Article 288 TFEU, the directives are binding only for the Member States and not for the individuals. Hence, in theory it cannot be required from natural and legal persons to be aware of the provisions of the directives. On the other hand, due to the fact that the directives are binding for Member States, it is legitimate to presume that they are aware of the wording of the directives.

How may these principles work in practice? It can be presumed that in reality many natural and legal persons are unaware of new directives, especially because directives cover great area of law, in fact even greater than regulations.[31] However, the bodies forming part of the State may be unaware of the directives as well, especially if we take into account the broad definition of the State discussed below. It is hardly imaginable that every State body is perfectly familiar with all the directives if they were not implemented to the national law. Nevertheless, they are connected to the State and therefore are presumed to be aware of rules flowing out of the directives. On the other hand, an individual might be well aware of a directive, for instance because he is following the EU legislation in his field and preparing himself for the future amendments in the national legislation.

What to some extent diminishes the theoretical as well as practical dimension of this "*Rule of Law*" requirement is the obligation to publish the directives in Official Journal, as it is stated in Article 297 TFEU. Besides, the time for implementation may well serve as a period for getting familiar with the wording of a directive.[32] Thus, in reality, the argumentation with the principle *ingnorantia iuris non exusat* explains the difference between horizontal and vertical direct effect of directive, however, does not seem to be always in line with the real world.

---

[27] *Schütze R.*: An Introduction to European Law, Cambridge University Press 2012, p. 124-5.
[28] C-91/92 Dori, para 23.
[29] C-201/02 The Queen, on the application of Delena Wells v Secretary of State for Transport, Local Government and the Regions [2004], para. 56.
[30] *Craigh P., de Búrca G.*: EU LAW, Text, Cases and Materials, Oxford University Press, 2011, p. 196.
[31] *Chalmers D., Davies G., Monti G.*: European Union Law, TEXT AND MATERIALS, Cambridge University Press, 2014, p. 309.
[32] *Craigh P., de Búrca G.*: EU LAW, Text, Cases and Materials, Oxford University Press, 2011, p. 195-6.

Definition of the State

Vertical effect arises in relation to a body which forms part of the State. It is true these bodies were interpreted in the widest possible way[33], however, they are still limited to the connection with the State on either the functional grounds or the grounds of State control. In the proper functioning market economy and the liberally orientated politicians in a government; the control of private entities by the State may be limited to minimum. Therefore, the number of bodies actually being capable to be sued as a State can be significantly smaller than the "*pure*" private natural and legal persons. If there was a horizontal direct effect, all those entities would be capable to be sued. Thus, there is more than a theoretical difference between horizontal and vertical direct effect of directives.

Incidental direct effect

It flows from the above mentioned that, as a rule, direct effect of directives can be invoked only in a vertical situation. Nevertheless, there are three circumstances when individuals may impose burdens on private third parties relying on the directives.[34] Firstly, incidental direct effect can be invoked as a form of defence. It allows an individual to base its argument on the provisions of an unimplemented directive in litigation between individuals.[35] The doctrine arose in the case *CIA Security*[36] due to the failure of CIA Security to comply with the technical regulation adopted by Belgium government which were not, however, notified according to Directive 83/189[37]. CIA Security was accused by its competitor for not meeting the requirements arising from the not-notified regulation. The question was posed, therefore, whether the provisions of the directive were "*unconditional and sufficiently precise for individuals to be able to rely on them before a national court which must decline to apply a national technical regulation which has not been notified in accordance with the directive.*"[38] *The Court held that „Directive 83/189 is to be interpreted as meaning that breach of the obligation to notify renders the technical regulations concerned inapplicable, so that they are unenforceable against individuals.*"[39] *Thus, CIA Security was able to defend itself by arguing it did not have to meet the requirements imposed by not-notified technical regulation. This form of incidental direct effect was confirmed in the later case-law, for instance in Unilever case.*[40]

Secondly, incidental direct effect occurs when a directive imposes a duty for a Member State to perform something which, however, imposes a burden on another party. At the same time, the directive entitles a third party, an individual, to ask the State to perform

[33] C-188/89 *Foster v. British Gas* [1990], para.20.
[34] NYSSENS H., LACKHOFF K. *Direct Effect of Directives in Triangular Situations.*(1998) 23 ELRev. 397, 401-2. IN: *Chalmers D., Davies G., Monti G.*: European Union Law, TEXT AND MATERIALS, Cambridge University Press, 2014, page 314.
[35] *Foster N.*: Questions & Answers EU LAW, Oxford University Press, 2013, p. 52.
[36] C-194/94 CIA Security International SA v Signalson SA and Securitel SPRL [1996] (hereinafter „*C-194/94 CIA Security*").
[37] Council Directive 83/189/EEC of 28 March 1983 laying down a procedure for the provision of information in the field of technical standards and regulations (OJ L 109 of 26 April 1983 P. 0008)
[38] C-194/94 CIA Security, para 32.
[39] C-194/94 CIA Security, para 54.
[40] C-443/98 *Unilever Italia SpA v Central Food SpA* [2000].

this duty, even though eventually the burden is posed on the third party. This is the case for instance with public tendering procedure.[41]

Thirdly, as the case may be, a directive again imposes a duty for the Member State to perform something which imposes a burden on another party. In this case, however, there is no entitlement from the directive for a third party, an individual, to ask for the fulfilment of the obligations. Notwithstanding this, if a State´s authority issues a decision which is in contrary to the directive, the third party affected by the decision can ask for review of the decision. In particular, such a case occurred in Germany[42] where the German regulatory authority allowed Deutsche Bahn to charge for use of the telephone network, even though that was precluded by the directives. The actions were brought by the operators of public telecommunication networks against the State, however, it cannot be disputed that the "*target*" was a private company, Deutsche Telekom.[43]

Thus, when incidental direct effect is concerned, one may argue there is *de facto* horizontal direct effect in relation to the regulated sectors[44]. CIA Security was able to rely on an unimplemented Directive even though the case concerned two private parties. It undoubtedly resembles horizontal direct effect. However, it is inevitable to note, first, that the sector must be regulated in the suggested way to enshrine the possibility of incidental direct effect. For a great number of private activities, this is yet not the case. Second, even if for a plenty of situations the effects on private parties would actually be present, it is necessary to stress how complex is this approach.[45] The incidental direct effect can allow the directives to be used only as a shield from litigations by other parties. That basically means there is a horizontal direct effect, however, only in a situation of defence. Third, a private party has to have a deep knowledge of EU law to be able to argue by one of three circumstances mentioned above before a national court. Moreover, a national judge must be also willing to recognise this incidental direct effect or to refer the question to CJEU.[46] All in all, the cases when incidental direct effect is invoked happen rarely[47], therefore, it can hardly be argued there is a full horizontal direct effect of directives in reality.

Hence, the difference between horizontal and vertical direct effect of directives is still not purely formal one as the situation not forming part of the three circumstances mention above would not be covered; and the three circumstances might be difficult to enforce in reality as well.

Indirect effect

Apart from "*more invasive*" doctrine of direct effect, indirect effect also enables national law to be brought into line with EU law.[48] The fundamental case in this respect is

---

[41] The situation occured in case C-201/02 t*he Queen, on the application of Delena Wells v Secretary of State for Transport, Local Government and the Regions* [2004].

[42] Jointed cases Arcor AG & Co. KG (C-152/07), Communication Services TELE2 GmbH (C-153/07) and Firma 01051 Telekom GmbH (C-154/07) v Bundesrepublik Deutschland [2008].

[43] *Chalmers D., Davies G., Monti G.*: European Union Law, TEXT AND MATERIALS, Cambridge University Press, 2014, page 313.

[44] C-152/07-154/07 *Arcor v. Germany* [2008].

[45] This objection is valid also to the indirect effect mentioned below.

[46] It is usually impossible for a private party to force the national court to refer the question. There is a possibility „*to intimidate*" to use the concept of state liability according to *Köbler* case-law, that is, however, a long and uncertain path to take.

[47] *Chalmers D., Davies G., Monti G.*: European Union Law, TEXT AND MATERIALS, Cambridge University Press, 2014, page 316.

[48] Opinion of AG Tizzano in Case C-144/04 *Werner Mangold v Rüdiger Helm* [2005] para 117.

Von Colson[49] which was once again related to non-discrimination on grounds of sex,[50] in particular "*whether individuals may, where appropriate, rely on the provisions of the directive before the national courts where the directive has not been transposed into the national legal order within the periods prescribed".*[51] *Due to the principle of sincere cooperation*[52]*, Member States are obliged to ensure fulfilment of its obligations under the Treaties. "It follows that, in applying the national law and in particular the provisions of a national law specifically introduced in order to implement directive no 76/207, national courts are required to interpret their national law in the light of the wording and the purpose of the directive in order to achieve the result referred to in the third paragraph of article [288]"*[53]

The directives are truly influential through the doctrine of indirect effect. There is no need for a directive to invoke horizontal direct effect if the content of the directive can be enforced through the interpretation of the national legislation.[54] In these cases it can be rightly argued that the directives have effects on litigations between two private parties. In instances where euro-conform interpretation is possible, there is a more theoretical difference between horizontal and vertical direct effect than a real one.

Furthermore, an adopted directive can have indirect effects even before the expiration of the implementation period, in a sense the Member States are under the duty to refrain from measures liable to comprise the result prescribed by the directive.[55] However, in the recent case-law, the Court was reluctant to allow the directives to have these effects before the transposing period expires.[56]

Indirect effect and fundamental rights or general principles expressed in directive

Even though the doctrine of indirect effect is of significant importance, when there is no measure that could be interpreted or the interpretation would go *contra legem*,[57] the doctrine of indirect effect would not be helpful and horizontal direct effect would be lacking in theory as well as in reality.

The only exception to this situation would be if a fundamental right or a general principle was expressed in the directive. The latter occurred in the *Mangold* case[58], concerning discrimination on grounds of age prohibited by a directive[59] and contradicting

[49] 14/83 *Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v Land Nordrhein-Westfalen* [1983] (hereinafter „*14/83 Von Colson*")

[50] Council Directive No 76/207/Eec Of 9 February 1976 on the Implementation of the Principle of Equal Treatment for Men and Women as Regards Access to Employment , Vocational Training and Promotion , and Working Conditions (Official Journal 1976 , L 39 , P . 40).

[51] 14/83 Von Colson, para 7.

[52] Article 4(3) TEU.

[53] 14/83 Von Colson, para 26.

[54] See, for instance: C-32/93 *Carole Louise Webb v EMO Air Cargo (UK) Ltd.* [1994]. Doctrine of indirect effect changed the horizontal relations between two parties. See: *Schütze R.*: An Introduction to European Law, Cambridge University Press 2012, p. 130-131.

[55] C-129/96 *Inter-Environnement Wallonie ASBL v Région wallonne* [1997].

[56] C-147/08 Jürgen Römer v Freie und Hansestadt Hamburg [2011]. In paras 60-61 it is held that the principle of non-discrimination on the ground of sexual orientation falls within the EU law, however, neither Treaties nor directive enables a situation to be brought within the scope of EU law in respect of the period prior to the time set for transposing of directive.

[57] C-212/04 *Konstantinos Adeneler and Others v Ellinikos Organismos Galaktos (ELOG)* [2006], para 110.

[58] C-144/04 *Werner Mangold v Rüdiger Helm* [2005] (hereinafter „*C-144/04 Mangold*")

[59] Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation (OJ 2000 L 303, p. 16).

German law. Euro-conform interpretation was not possible, since the fixed-term contracts were available only for persons older than 52 years and were prohibited for all younger employees.[60] This was apparently inconsistent with the directive, however, the euro-conform interpretation would lead to *contra legem* interpretation of German law. The CJEU held that the principle of non-discrimination on grounds of age is recognised as a general principle of EU law.[61] Therefore, national court was responsible for guaranteeing the full effectiveness of the general principle "*setting aside any provision of national law which may conflict with* [European Union] *law, even where the period prescribed for transposing of that directive has not yet expired*",[62] since observance of general principle of equal treatment cannot be conditional upon the expiry of implementation period.

The position of the Court was even more clarified in the *Kücükdeveci* case[63]. The case was concerned with the very same directive as the *Mangold* case, concerning in particular the length of the notice period for dismissal. The employer took into account only 3 out of 10 years of Ms Kücükdeveci´s service, due to the provision in the national law stating that the periods prior to the completion of the employee's 25th year of age are not taken into account.[64] The Court held that the directive was merely giving expression to the principle of equal treatment in employment and occupation and that the principle of non-discrimination on grounds of age is a general principle of EU law.[65]

Nevertheless, the Court was not always willing to follow this path. In case *Dominguez v CICAO*[66], the Court had the opportunity to rule in line with the *Mangold* case, since the directive[67] was concerned with working time which is enshrined in Article 31 of the Charter.[68] However, the Court did neither mention the provision of the Charter nor the fundamental right as a general principle of EU law[69]; thus thwarting the possibility of non-application of national law.[70]

In the cases such as *Mangold* or *Kücükdeveci,* directives were invoked in litigations between private parties. Even though in theory this would mean a further diminishing of difference between horizontal and vertical direct effect, in reality it is not the case thanks to the reluctance of the Court to use this opportunity.[71] Moreover, it is well possible that the Court is reserving the possibility for *contra legem* euro-conform interpretation to the most fundamental principles, such as for instance human dignity. On top of that, the doctrine of indirect effect is held to be quite arduous for the expert, let alone the individuals,[72] which may lead to its seldom using.

---

[60] For the details of the German law, see C-144/04 Mangold, paras. 14-19.
[61] C-144 Mangold, para 75.
[62] C-144 Mangold, para 78.
[63] C-555/07 Kücükdeveci v Swedex GmbH & Co. KG [2010] (hereinafter "*C-555/07 Kücükdeveci*")
[64] C-555/07 Kücükdeveci, para 11.
[65] C-555/07 Kücükdeveci, para 50.
[66]C-282/*10 Maribel Dominguez v Centre informatique du Centre Ouest Atlantique and Préfet de la région Centr*e [2012].
[67] Directive 2003/88/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 concerning certain aspects of the organisation of working time (OJ 2003 L 299, p. 9).
[68] Article 31 (2) of Charter of Fundamental Rights of the European Union (OJ 2012 C 326/02): „*Every worker has the right to limitation of maximum working hours, to daily and weekly rest periods and to an annual period of paid leave*."
[69] Article 6 (3) TEU.
[70] *Chalmers D., Davies G., Monti G.*: European Union Law, TEXT AND MATERIALS, Cambridge University Press, 2014, page 323.
[71] *Chalmers D., Davies G., Monti G.*: European Union Law, TEXT AND MATERIALS, Cambridge University Press, 2014, page 323.
[72] *Craigh P., de Búrca G.*: EU LAW, Text, Cases and Materials, Oxford University Press, 2011, p. 205.

Conclusion

To sum the complex matter up, it appears the distinction between horizontal and vertical direct effect is still well presented in theory. Firstly, it is so because of the lack of legitimacy to ask the private parties to be bound by directives, at least from the point of view of the Rule of Law principle, even it is diminished to some extent. Secondly, only bodies forming part of the State can bear obligations from directives, no matter how broad the definition of the State is, there is still a difference between the State and the non-State actors. Thirdly, in relation to incidental direct effect, it can be used only in the three circumstances mentioned above, whereas when none of these is presented, the direct effect between horizontal parties would be still lacking. Lastly, the doctrine of indirect effect diminishes the difference to a great extent, however, there is a need for a presence of a national measure in the first place and the interpretation cannot be *contra legem* unless there is a general principle or fundamental right expressed in the directive.

Looking at the issue of horizontal direct effect of directives from the practical perspective, firstly, private parties may truly be unaware of the provisions of a directive, however, a situation might occur when they are more aware than the State bodies. Secondly, it is true the bodies forming part of the state are interpreted extensively, it may nevertheless be the case that considerable percentage of litigants will not fulfil the conditions. Thirdly, in relation to the incidental direct effect, in practice it is apparent that not all the situations would be covered by the three circumstances. Furthermore, even within the three circumstances, the application of horizontal direct effect is not a trivial one. Fourthly, as regards the indirect effect doctrine, it is an uneasy concept for a national court to apply, especially when *contra legem* interpretation is required. Besides, criticism blocks the direct effect of directives expressing the general principles and the Court appears to be reluctant to fully apply it.

Last but not least, the whole concept of "*circumventing*" of horizontal direct effect of directives is quite difficult to understand and even more to apply which may result in the general reluctance of national courts to apply it at all. Thus, the reality is far away from the situation when horizontal direct effect would be fully recognised.

Sources:

- 9/70 *Franz Grad v Finanzamt Traunstein* [1970].
- 26/62 *NV Algemene Transport - en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration* [1963].
- 41/74 Yvonne van Duyn v Home Office [1974].
- 43/75 Gabrielle Defrenne v Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena [1976].
- 148/78 Criminal proceedings against Tullio Ratti [1979].
- 152/84 M. H. Marshall v Southampton and South -West Hampshire Area Health Authority (Teaching) [1986].
- C-32/93 *Carole Louise Webb v EMO Air Cargo (UK) Ltd.* [1994].
- C-91/92 Paola Faccini Dori v Recreb Srl.[1994].
- C-129/96 *Inter-Environnement Wallonie ASBL v Région wallonne* [1997].
- C-144/04 *Werner Mangold v Rüdiger Helm* [2005].
- C-147/08 Jürgen Römer v Freie und Hansestadt Hamburg [2011].
- C-188/89 *Foster v. British Gas* [1990].
- C-194/94 CIA Security International SA v Signalson SA and Securitel SPRL [1996].
- C-201/02 The Queen, on the application of Delena Wells v Secretary of State for Transport, Local Government and the Regions [2004].

- C-212/04 *Konstantinos Adeneler and Others v Ellinikos Organismos Galaktos (ELOG)* [2006].
- C-282/*10 Maribel Dominguez v Centre informatique du Centre Ouest Atlantique and Préfet de la région Centr*e [2012].
- C-443/98 *Unilever Italia SpA v Central Food SpA* [2000].
- C-555/07 Kücükdeveci v Swedex GmbH & Co. KG [2010].
- *Chalmers D., Davies G., Monti G.*: European Union Law, TEXT AND MATERIALS, Cambridge University Press, 2014, ISBN 978-1-107-66434-0, 1114 p.
- *Craigh P., de Búrca G.*: EU LAW, Text, Cases and Materials, Oxford University Press, 2011, ISBN 978-0199576999 1320 p.
- *Foster N.*: Questions & Answers EU LAW, Oxford University Press, 2013, ISBN 978-0-19-966197-8, 260 p.
- Jointed cases Arcor AG & Co. KG (C-152/07), Communication Services TELE2 GmbH (C-153/07) and Firma 01051 Telekom GmbH (C-154/07) v Bundesrepublik Deutschland [2008].
- Opinion of AG Tizzano in Case C-144/04 *Werner Mangold v Rüdiger Helm* [2005].
- *Schütze R.*: An Introduction to European Law, Cambridge University Press 2012, ISBN 978-1-107-65444-0, 314 p.

Zodpovednosť členských štátov EÚ za škodu: reflexia vo vývoji judikatúry Súdneho dvora EÚ

EU Member States' liability for damages: Reflection on the development of the case law of the Court of Justice

Mgr. Petra Vlhová[1]

Abstrakt:
Cieľom príspevku je poukázať na vývoj konceptu zodpovednosti členských štátov za škodu spôsobenú porušením práva EÚ so zameraním na reflexiu tohto inštitútu v rozhodovacej činnosti Súdneho dvora od 60. rokov minulého storočia až po súčasnosť. Príspevok z nadhľadu poukazuje na viaceré fázy vývoja judikatúry Súdneho dvora, počas ktorých tento formoval princíp zodpovednosti členských štátov za porušenie práva EÚ, čím determinoval možnosti jednotlivca domôcť sa náhrady škody.

Kľúčové slová: škoda, porušenie práva EÚ, judikatúra Súdneho dvora, vývoj

Abstract:
The intention of this article is to point out the development of the concept of liability of the Member States for damage caused by the breach of EU law with the focus on the reflection of this institute in the decision-making process of the Court since the 1960s up to date. The article depicts from the higher perspective various phases of the Court of Justice case law development and the evolution of the view on the principle of liability of Member States for the breach of EU law determining the opportunity of the individual to claim the indemnity.

Keywords: damage, breach of EU law, the case law of the Court of Justice, development

Úvod

Zmluvy, na ktorých je založená Európska únia, menovite Zmluva o Európskej únii[2] (ďalej ako „ZEÚ“) a Zmluva o fungovaní Európskej únie[3], ani iné právne akty prijaté na úrovni EÚ, neobsahujú výslovnú zmienku o zodpovednosti členských štátov za škodu spôsobenú porušením práva EÚ. Inštitút zodpovednosti členského štátu za škodu spôsobenú porušením práva EÚ je výsledkom dlhoročného vývoja interpretačnej činnosti Súdneho dvora, z ktorého judikatúry je možné vyskladať akúsi mozaiku o jeho podobe. Postoj Súdneho dvora sa v súvislosti s riešením otázok náhrady škody spôsobenej porušením práva EÚ vyvíjal od prvotného odkazovania na vnútroštátne právo cez konštatovanie, že zásada povinnosti členských štátov nahradiť škodu spôsobenú jednotlivcom je vlastná systému zakladajúcich zmlúv až po definovanie podmienok vzniku zodpovednosti za škodu a precizáciu ďalších s tým súvisiacich otázok. V tomto príspevku bude poukázané na jednotlivé fázy vývoja rozhodovacej činnosti Súdneho dvora.

[1] Ústav medzinárodného a európskeho práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
vlhovapetra@gmail.com
[2] Zmluva o Európskej únii (Konsolidované znenie). Ú. v. EÚ C 326, 26.10.2012, s. 13 – 390
[3] Zmluva o fungovaní Európskej únie (Konsolidované znenie). Ú. v. EÚ C 326, 26.10.2012, s. 47 – 390

1. Rozhodnutie o porušení povinnosti členského štátu ako právny titul k náhrade škody

K problematike zodpovednosti členského štátu za škodu sa Súdny dvor vyjadril nepriamo najskôr v rámci konaní o porušení povinnosti členského štátu, ktorá mu vyplýva z práva EÚ. Stalo sa tak prvýkrát už v roku 1960 a následne začiatkom 70. rokov minulého storočia. Práve v kontexte rozsudkov konštatujúcich porušenie povinnosti členských štátov Súdny dvor začal naznačovať, že jedným z dôsledkov takéhoto porušenia môže byť zodpovednosť členského štátu za škodu, ktorá porušením vznikla.

Za prvú „lastovičku" je možné označiť rozhodnutie vo veci *Humblet proti Belgicku*[4], v ktorom Súdny dvor pripustil, že Belgicko popri povinnosti zrušiť právny akt v rozpore s právom EÚ musí tiež reparovať protiprávne účinky, ktoré tento akt mohol spôsobiť. Za daných skutkových okolností mala reparácia spočívať vo vrátení neoprávnene vyrúbenej a vybranej dane, žiaden z výrokov súdu však nenasvedčoval tomu, že by pod ňu nemohla byť zahrnutá aj náhrada škody, pokiaľ by v súvislosti s porušením vznikla.

V 70. rokoch Súdny dvor nadviazal na svoje dovtedajšie myšlienky v rozhodnutiach vo veci *Komisia proti Taliansku*[5] a *Komisia proti Spolkovej republike Nemecko*[6], kedy rozsudok o porušení zmluvy nepriamo označil za právny titul pre podanie žaloby o náhradu škody spôsobenej takýmto porušením. V rozhodnutí Komisia proti Taliansku bolo predmetom konania opomenutie prijatia príslušných právnych aktov za účelom vykonania nariadení EÚ prijatých v oblasti spoločnej poľnohospodárskej politiky. Hoci v čase prijímania rozsudku porušenie už netrvalo, Súdny dvor odmietol zastaviť konanie, nakoľko podľa neho i samotné omeškanie s plnením povinnosti môže so sebou niesť určitý materiálny záujem súvisiaci so zodpovednosťou voči jednotlivcovi, ostatným členským štátom a EÚ[7]. V prípade Komisia proti Spolkovej republike Nemecko sa Súdny dvor vyjadril k povinnosti napraviť nežiaduce následky týkajúce sa poskytnutej štátnej pomoci nezlučiteľnej s vnútorným trhom s tým, že odstránenie porušenia a nežiaducich dôsledkov porušenia do minulosti či budúcnosti je jedným z cieľov zmluvy[8].

Ako vyplýva z vyššie uvedeného, Súdny dvor sa začal inštitútu zodpovednosti členského štátu za škodu prvýkrát venovať v rámci konaní o porušenie povinnosti členským štátom. Vzhľadom na skutočnosť, že v tom čase išlo skôr o náznaky deklarovania povinnosti nahradiť jednotlivcom škodu spôsobenú porušením práva EÚ, nebolo zrejmé miesto tohto inštitútu z pohľadu ochrany subjektívnych práv jednotlivcov. V tomto období sa javilo ako otázne či je možné zodpovednosť štátu založiť aj bez predchádzajúceho rozhodnutia o porušení povinnosti, alebo ide o akýsi akcesorický vzťah. Svetlo do tejto polemiky vnieslo rozhodnutie vo veci *Asia Motor France proti Komisii*[9], v ktorom Súdny dvor uviedol, že pri rozhodovaní o povinnosti členského štátu o náhrade škody môže vnútroštátny súd využiť prejudiciálne konanie, čím naznačil, že rozsudok o porušení povinnosti členským štátom nie je nevyhnutným predpokladom priznania náhrady škody. V neskorších rozhodnutiach[10] Súdny dvor jednoznačne potvrdil, že náhradu škody nemožno viazať na rozhodnutie o porušení

[4] **Rozsudok Humblet, 6/60,** EU:C:1960:48

[5] **Rozsudok Komisia proti Talianskej republike, 39-72,** EU:C:1973:13

[6] Rozsudok Komisia proti Spolkovej republike Nemecko, 70-72, EU:C:1973:87

[7] **Rozsudok Komisia proti Talianskej republike, 39-72,** EU:C:1973:13, bod 11

[8] Rozsudok Komisia proti Spolkovej republike Nemecko, 70-72, EU:C:1973:87, bod 13

[9] Uznesenie Asia Motor France, C-72/90, EU:C:1990:230, bod 14 – 15

[10] Pozri napr.: Rozsudok Dillenkofer, C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 a C-190/94, EU:C:1996:375, bod 28; Rozsudok Danske Slagterier, C-445/06, EU:C:2009:178, bod 37

povinnosti členského štátu v rámci konania o nesplnenie povinnosti podľa článku 258 ZFEÚ, nakoľko by to bolo v rozpore so zásadou účinnosti.

2. Odkaz na aplikáciu vnútroštátnych noriem

Zo staršej judikatúry Súdneho dvora je možné jednoznačne badať tendenciu Súdneho dvora ponechávať riešenie otázok spojených so zodpovednosťou štátu za škodu na právne poriadky jednotlivých členských štátov. Vzhľadom na absenciu výslovnej právnej úpravy na úniovej úrovni sa javil tento prístup súdu ako odôvodnený.

V prípade *Russo proti AIMA*[11] Súdny dvor konštatoval porušenie nariadenia z oblasti poľnohospodárstva, v súvislosti s ktorým vznikla domácim pestovateľom pšenice škoda. Uviedol, že *„štát je zodpovedný poškodeným za následky v zmysle ustanovení národného práva o zodpovednosti tohto štátu“*[12], čím jednoznačne deklaroval svoj odmietavý postoj k ingerencii do inštitútu zodpovednosti členských štátov za škodu s odkazom na vnútroštátne právo. Obdobne tomu bolo tak aj v nasledujúcich prípadoch, vo veci *Granaria BV proti Hoofdproductschap*[13], kedy Súdny dvor odmietol vztiahnuť na danú situáciu analogicky úpravu obsiahnutú v súčasnom článku 340 ZFEÚ o mimozmluvnej zodpovednosti EÚ za škodu s odkazom na aplikáciu vnútroštátneho práva, vo veci *Rewe*[14] či *Comet*[15]. V už spomínanom rozhodnutí *Asia Motor France proti Komisii*[16] Súdny dvor okrem iného potvrdil, že nemá právomoc rozhodovať o priznaní náhrady škody spôsobenej členským štátom z dôvodu porušenia práva EÚ.

V tomto období sa teda mohlo zdať, že Súdny dvor len všeobecne zaväzoval členské štáty k náhrade škody spôsobenej jednotlivcovi porušením práva EÚ, avšak robil tak bez bližšieho rozpracovania ucelenej zodpovednostnej doktríny. Z tohto dôvodu sa vynárali otázky týkajúce sa praktického uplatňovania náhrady škody, vrátane samotných podmienok jej vzniku. Bolo logické, že vzhľadom na stručné zdôvodnenie Súdneho dvora vo vzťahu k zodpovednosti členského štátu za škodu nebola celkom jasne vymedzená hranica medzi pôsobnosťou práva EÚ a vnútroštátneho práva, čo sa zmenilo až v jeho následnej judikatúre

3. Stanovenie podmienok zodpovednosti členského štátu za škodu na úrovni EÚ

Hoci téma zodpovednosti členských štátov za škodu spôsobenú jednotlivcom porušením práva EÚ sa objavovala už od 60. rokov minulého storočia, Súdny dvor sa jej dotýkal len veľmi pozvoľna. K prijatiu prelomového rozhodnutia pristúpil až o tridsať rokov neskôr, a to začiatkom 90. rokov minulého storočia, vo veci *Francovich a Bonifaci proti Taliansku*[17]. *„Predstavením princípu zodpovednosti členského štátu v novembri 1991 Súdny*

[11] **Rozsudok Russo (AIMA), 60-75,** EU:C:1976:9
[12] **Rozsudok Russo (AIMA), 60-75,** EU:C:1976:9, bod 9
[13] **Rozsudok Granaria, 90/78,** EU:C:1979:85
[14] **Rozsudok Rewe, 33-76,** EU:C:1976:188
[15] Rozsudok Comet, 45-76, EU:C:1976:191
[16] Uznesenie Asia Motor France, C-72/90, EU:C:1990:230
[17] Rozsudok Francovich a Bonifaci, C-6/90 a C-9/90, EU:C:1991:221

dvor vytvoril novú formu decentralizovaných sankcií proti štátom neplniacim svoje záväzky.“[18]

Prípad Francovich a Bonifaci proti Taliansku vychádzal z dvoch, od seba nezávislých, vnútroštátnych konaní vedených na prvostupňových súdoch v Taliansku, ktoré sa v prejudiciálnom konaní obrátili na Súdny dvor. Spory pramenili z obdobných okolností – Taliansko nepristúpilo k transpozícii smernice 80/987/RHS[19] zaručujúcej minimálnu ochranu zamestnancom v prípade platobnej neschopnosti zamestnávateľa prostredníctvom istých garančných prvkov, ktoré umožňovali zamestnancom získať aspoň časť mzdy, ak sa ich zamestnávateľ ocitne v úpadku. Transpozičná lehota uplynula ešte v roku 1983, Súdny dvor konštatoval porušenie povinnosti členského štátu v roku 1989, avšak ani do času, kedy Súdny dvor následne v prejudiciálnom konaní podával svoj výklad v tejto veci, predmetná smernica nebola v Taliansku transponovaná do právneho poriadku.

Súdny dvor sa v rámci konania vysporiadaval s dvomi prejudiciálnymi otázkami, ktoré sa dotýkali (i) možnosti uplatnenia priameho účinku netransponovanej smernice a (ii) povinnosti členského štátu nahradiť škodu, ktorá vznikla jednotlivcom netransponovaním smernice, ak jej priamy účinok nie je možný.

Na prvú otázku Súdny dvor odpovedal záporne, t.j. nepripustil priamy účinok smernice, a to z dôvodu, že ustanovenia smernice o tzv. garančných inštitúciách neboli dostatočne určité (garančným subjektom mohol byť nielen štát, ale aj samotný zamestnávateľ), nakoľko predpokladali legislatívnu úpravu na vnútroštátnej úrovni, ktorá v tomto prípade neexistovala. Na druhú otázku odpovedal kladne, čím potvrdil, že Taliansko bolo zodpovedné za škodu, ktorú spôsobilo pánovi Francovich, pani Bonifaci a ďalším netransponovaním predmetnej smernice. V tejto súvislosti Súdny dvor uviedol: *„Možnosť náhrady škody na ťarchu členského štátu je nevyhnutná osobitne vtedy, ako je tomu v prejednávanom prípade, ak je plný účinok noriem Spoločenstva podmienený činnosťou zo strany štátu, kedy v dôsledku jeho nečinnosti jednotlivci nemôžu na vnútroštátnych súdoch uplatniť svoje práva, ktoré im priznáva právo Spoločenstva.“*[20] Zodpovednosť za škodu Súdny dvor podložil trojakým právnym základom – prvý, priamy, predstavoval článok 4 ZEÚ obsahujúci záväzok loajality, druhý a tretí zásadu priameho účinku a efektivity práva EÚ.[21]

Zásadným okamihom pri rozsudku vo veci Francovich a Bonifaci proti Taliansku bolo definovanie troch podmienok, ktorých naplnenie bolo predpokladom vzniku nároku na náhradu škody pri porušení povinnosti členského štátu transponovať smernicu:

1. výsledok stanovený smernicou zakladá práva jednotlivcom,
2. obsah práv jednotlivcov je určiteľný na základe ustanovení smernice,
3. medzi porušením povinnosti zo strany členského štátu a škodou existuje príčinná súvislosť (kauzálny nexus).[22]

Po prijatí rozhodnutia sa v praxi vynárali otázky či je možné uvedené podmienky vztiahnuť aj na iné situácie, kedy vznik škody nie je dôsledkom netransponovania smernice, ale napríklad pochybenia inej zložky štátnej moci a či je možné zodpovednosť za škodu založiť len v prípade neexistencie priameho účinku právneho aktu. Odpoveď na ne poskytla

---

[18] *Tallberg, J.*: Supranational influence in EU enforcement: the ECJ and the principle of state liability. In Journal of European Public Policy, 2000, vol. 7, issue 1, s. 109

[19] Smernica Rady z 20. októbra 1980 o aproximácii právnych predpisov členských štátov, vzťahujúcich sa na ochranu zamestnancov v prípade platobnej neschopnosti ich zamestnávateľa. Ú. v. ES L 283, 28.10.1980, s. 23 – 27

[20] Rozsudok Francovich a Bonifaci, C-6/90 a C-9/90, EU:C:1991:221, bod 34

[21] *Vaitkevičiūte, A.:* Member States Liability in Damages for the Breach of European Union Law – Legal Basis and Conditions for Liability. In Jurisprudence. Mykolo Romeris University. 2011, 18 (1). s. 63

[22] Rozsudok Francovich a Bonifaci, C-6/90 a C-9/90, EU:C:1991:221, bod 40

nadväzujúca judikatúra vo veci *Brasserie a Factorame*[23], ktorá prináša z hľadiska dotvárania konceptu zodpovednosti členského štátu za škodu viaceré zásadné závery, na ktoré bude poukázané nižšie.

Prvým je fakt, že zásada zodpovednosti za škodu sa vzťahuje na štát ako celok, a to bez ohľadu na to, ktorý orgán členského štátu, resp. ktorá zložka verejnej moci sa dopustí porušenia práva EÚ. *„Členský štát sa tak nemôže odvolávať na rozdelenie právomocí a zodpovednosti v rámci vnútorného právneho usporiadania a na tomto základe sa vyhýbať zodpovednosti.“*[24] Možnosť dovolávať sa priameho účinku pred vnútroštátnymi súdmi označil Súdny dvor len za „*minimálnu záruku, ktorá sama o seba nezaručuje celkové a úplné použitie Zmluvy*“[25], pričom ani priamy účinok nie je spôsobilý zabrániť tomu, aby jednotlivec neutrpel škodu v dôsledku porušenia práva EÚ. Týmto v podstate odmietol teóriu, že vznik zodpovednosti za škodu je viazaný na absenciu priameho účinku. Na druhú stranu je však možné konštatovať, že: *„Súdny dvor sa k zodpovednosti za škodu stavia ako k subsidiárnemu opravnému prostriedku a obvykle skúma možnosť sa jej dovolať až vo chvíli, keď zistí, že ani priamy, ani nepriamy účinok nie je v danom prípade možný.“*[26] Uvedené znamená, že jednotlivec sa má v zásade pokúsiť využiť najskôr všetky dostupné právne prostriedky (dovolať sa priameho účinku) a až následne siahnuť po inštitúte náhrady škody[27].

V neposlednom rade Súdny dvor pristúpil v rozhodnutí Brasserie a Factorame k modifikácii podmienok vzniku zodpovednosti členského štátu za škodu, ktoré boli po prvýkrát predostreté v rozhodnutí Francovich a Bonifaci proti Taliansku (a ktoré sú s určitými modalitami platné dodnes), a to nasledovne:

1. cieľom porušenej právnej normy je priznanie práv jednotlivcom,
2. porušenie je dostatočne závažné,
3. medzi porušením zo strany členského štátu a škodou spôsobenou poškodeným je priama príčinná súvislosť.[28]

V porovnaní s rozhodnutím vo veci Francovich a Bonifaci proti Taliansku tak Súdny dvor vymedzil podmienky reštriktívnejšie, keď vznik zodpovednosti za škodu limitoval dostatočne závažným porušením. Zjednodušene povedané *„zodpovednosť bude teda obmedzená najmä vtedy, ak má štát širokú mieru diskrecie pri aplikácii či implementácii úniového práva“*[29]. Skúmanie naplnenia podmienky porušenia práva EÚ, a to v intenzite, aby mohlo byť považované za dostatočne závažné, býva v praxi najproblematickejším aspektom náhrady škody. K stupňu závažnosti porušenia práva EÚ sa obvykle vyjadruje či už priamo alebo nepriamo aj Súdny dvor, avšak niekedy ponechá posúdenie výlučne na vnútroštátny súd.[30] Vo veci Francovich a Bonifaci bola závažnosť porušenia práva EÚ deklarovaná Súdnym dvorom celkom jednoznačne.

Domnievame sa, že k skutočnosti, že Súdny dvor pristúpil k jasnému stanoveniu podmienok zodpovednosti členského štátu za škodu v nemalej miere prispelo nedodržiavanie práva EÚ členskými štátmi. Vzhľadom na rozsah porušovania práva EÚ členskými štátmi a s tým spojenú ujmu, ktorá vznikala jednotlivcom, bolo jasné zadefinovanie podmienok

---

[23] Rozsudok Brasserie du Pêcheur, C-46/93 a C-48/93, EU:C:1996:79

[24] Rozsudok Konle, C-302/97, EU:C:1999:271, bod 62

[25] Rozsudok Brasserie du Pêcheur, C-46/93 a C-48/93, EU:C:1996:79, bod 20

[26] *Bobek, M., Bříza, P., Komárek, J.:* Vnitrostátní aplikace práve Evropské unie. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 291

[27] Netýka sa to však situácie, keď by využitie iných právnych prostriedkov bolo nadmieru obtiažne alebo by to nemohlo byť od jednotlivcov spravodlivo požadované – porovnaj napr. Rozsudok Danske Slagterier C-445/06, EU:C:2009:178.

[28] Rozsudok Brasserie du Pêcheur, C-46/93 a C-48/93, EU:C:1996:79, bod 51

[29] *Stehlík, V.:* Aplikace národních procesních předpisů v kontextu práva Evropské unie. Praha : Leges, 2012, s. 42

[30] K škále hodnotenia porušenia práva EÚ v judikatúre Súdneho dvora pozri bližšie: *Aalto, P.*: Public Liablity in EU Law: Brasserie, Bergarderm and Beyond. Oxford : Hart Publishing, 2011, s. 194

zodpovednosti členského štátu za škodu nevyhnutné pre účinné vymáhanie práva EÚ na úrovni členských štátov. Stanovenie podmienok pre náhradu škody na úniovej úrovni malo za následok, že *„nárok na náhradu škody sa tak stal nezávislým na [hmotnoprávnych – pozn. autora] podmienkach zakotvených v národnom práve; úniové právo tieto podmienky korigovalo, resp. vytvorilo vlastné“*[31], čím sa časť systému zodpovednosti za škodu stala vecou úniovou a zvyšná časť zostala vecou vnútroštátnou. Súdny dvor v tejto fáze opustil svoj relatívne opatrný postoj k problematike zodpovednosti členského štátu na náhradu škody a s odvolaním sa na povinnosť loajálnej spolupráce medzi členskými štátmi a Európskou úniou (čl. 4 ods. 3 ZEÚ) a autonómiu právneho poriadku EÚ predstavil nový a samostatný prostriedok účinnej ochrany práv jednotlivcov vyplývajúcich z práva EÚ.

4. Ďalšie aspekty zodpovednosti členského štátu za škodu v kontexte judikatúry Súdneho dvora

Rozhodnutie vo veci Brasserie a Factorame spustilo v 90. rokoch minulého storočia vlnu mnohých ďalších prejudiciálnych otázok zo strany vnútroštátnych súdov. Súdny dvor tak pokračoval v interpretácii a rozvíjaní inštitútu zodpovednosti členských štátov za škodu spôsobenú porušením práva EÚ v rôznych oblastiach, z ktorých nižšie spomenieme zopár vybraných.

Vo svojej rozhodovacej činnosti Súdny dvor precizoval jednotlivé podmienky vzniku zodpovednosti za škodu, napr. objasňoval pojem „dostatočne závažné porušenie práva EÚ“[32], odmietol uplatňovanie podmienky zavinenia pri vyvodzovaní zodpovednosti[33], vyjadroval sa k výške náhrady škody[34], pripustil možnosť náhrady ušlého zisku z nahraditeľnej škody[35], k primeranosti náhrady škody[36] či primeranosti premlčacej lehoty na uplatnenie nároku na náhradu škody.[37] Ďalej precizoval hranice medzi pôsobnosťou práva EÚ a vnútroštátneho právneho poriadku[38], zaoberal sa s určením orgánu povereného náhradou škody[39] alebo preveroval využitie všetkých dostupných prostriedkov právnej ochrany v súvislosti so zamedzením zvýšenia škody[40].

Súdny dvor judikoval taktiež aj vo vzťahu k prípadom porušenia práva EÚ zo strany zákonodarného orgánu[41], správneho orgánu[42] či orgánu územnej samosprávy[43] a iných. V

---

[31] *Stehlík, V.:* Aplikace národních procesních předpisů v kontextu práva Evropské unie. Praha : Leges, 2012, s. 41

[32] Rozsudok Dillenkofer, C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 a C-190/94, EU:C:1996:375, bod 29; Rozsudok Brinkmann, C-319/96, EU:C:1998:429, bod 28; Rozsudok EvoBus Austria, C-111/97, EU:C:1998:434, bod 21

[33] Rozsudok Haim, C-424/97, EU:C:2000:357, bod 39

[34] Rozsudok Spijker, C-568/08, EU:C:2010:515

[35] Rozsudok A.G.M.-COS.MET, C-470/03, EU:C:2007:213, bod 95

[36] Rozsudok Maso a Gazzetta, C-373/95, EU:C:1997:353, bod 39; Rozsudok Carbonari, C-131/97, EU:C:1998:334, bod 53; Rozsudok Gozza, C-371/97, EU:C:2000:526, bod 39

[37] Rozsudok Palmisani, C-261/95, EU:C:1997:34, body 39 – 40; Rozsudok Danske Slagterier, C-445/06, EU:C:2009:178, bod 56

[38] Rozsudok Test Claimants, C-446/04, EU:C:2012:707, bod 220; Rozsudok Evans, C-63/01, EU:C:2003:650, bod 87; Rozsudok Test Claimants, C-524/04, EU:C:2007:161, bod 116; Rozsudok Synthon, C-452/06, EU:C:2008:565, bod 36

[39] Rozsudok Konle, C-302/97, EU:C:1999:271; Rozsudok Haim, C-424/97, EU:C:2000:357; Rozsudok Larsy, C-118/00, EU:C:2001:174

[40] Rozsudok Danske Slagterier C-445/06, EU:C:2009:178, bod 60

[41] Rozsudok British Telecommunications, C-392/93, EU:C:1996:131

rámci tzv. tretej generácie súdnych prípadov sa Súdny dvor zaoberal veľmi citlivou otázkou vyvodzovania zodpovednosti za škodu spôsobenú porušením práva EÚ vnútroštátnymi súdmi[44] a v tejto súvislosti analyzoval rôzne roviny podmienky dostatočne závažného porušenia práva EÚ.[45]

Záver

Princíp zodpovednosti členského štátu EÚ za škodu nie je výslovne zhmotnený v písanom práve, avšak Súdny dvor sa v minulosti opakovane vyslovil, že predstavuje zásadu vlastnú systému zakladajúcich zmlúv, a tým pádom aj právnemu poriadku EÚ.[46] Do jeho dnešnej podoby sa formoval desaťročia, a to na pozadí viacerých generácií rozhodnutí Súdneho dvora. Z počiatočného naznačovania, že členské štáty by mali odstraňovať negatívne dôsledky porušenia práva EÚ aj prostredníctvom nahradenia škody sa postupne vytvoril relatívne jasne formulovaný koncept zodpovednosti členského štátu za škodu. Súdny dvor vo svojej judikatúre definoval podmienky vzniku zodpovednosti členského štátu za škodu, precizoval viaceré procesné otázky späté s jej uplatnením, pričítal štátu zodpovednosť za konanie zákonodarnej, výkonnej či súdnej moci. Osobitne v súvislosti s „najmladšou kategóriou“ zodpovednosti za škodu spôsobenú súdmi možno v budúcnosti očakávať ešte významnejší posun v jej poňatí.

Vo všeobecnosti si dovolíme konštatovať, že vývoj judikatúry Súdneho dvora jednoznačne potvrdzuje tendenciu rozvíjania a zjednocovania úniových pravidiel pre vznik zodpovednosti členského štátu a náhradu škody. Takýto jav možno hodnotiť pozitívne, pričom jeho prínos výstižne vystihuje nasledovný výrok: *„Zavedením nového, všeobecne platného princípu zodpovednosti členského štátu za škodu, Súdny dvor obchádzal slabiny existujúcich nápravných opatrení, zlepšil možnosti jednotlivcov na získanie náhrady škody, ak boli ich práva porušované a poskytol členským štátom silnú motiváciu postupovať v súlade s právom EÚ.“*[47]

Použitá literatúra:

- *Aalto, P.*: Public Liablity in EU Law: Brasserie, Bergarderm and Beyond. Oxford : Hart Publishing, 2011, ISBN 978-1-84946-133-7, 240 s.
- *Bobek, M., Bříza, P., Komárek, J.:* Vnitrostátní aplikace práve Evropské unie. Praha : C. H. Beck, 2011, ISBN 978-80-7400-377-6, 633 s.

---

[42] Rozsudok Hedley Lomas, C-5/94, EU:C:1996:205; Rozsudok Norbrook Laboratories, C-127/95, EU:C:1998:151

[43] Rozsudok Fratelli Costanzo, 103/88, EU:C:1989:256

[44] Rozsudok Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513; Rozsudok Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391

[45] Za účelom získania stručného prehľadu o judikatúre Súdneho dvora vo veci náhrady škody členskými štátmi pozri vysvetľujúci materiál Európskej komisie s názvom „Judikatúra Súdneho dvora Európskej únie vo veciach nárokov na náhradu škody v prípade porušenia práva Európskej únie členskými štátmi“ zo dňa 15. júla 2009

[46] Pozri napr. Rozsudok Francovich a Bonifaci, C-6/90 a C-9/90, bod 35, EU:C:1991:428; Rozsudok Köbler, C-224/01, bod 30, EU:C:2003:207; Rozsudok Danske, C-445/06, bod 19, EU:C:2009:178

[47] *Tallberg, J.:* Supranational influence in EU enforcement: the ECJ and the principle of state liability. In Journal of European Public Policy. 2000, vol. 7, issue 1, s. 110

- *Stehlík, V.:* Aplikace národních procesních předpisů v kontextu práva Evropské unie. Praha : Leges, 2012, ISBN 978-80-87576-26-7, 264 s.
- *Tallberg, J.*: Supranational influence in EU enforcement: the ECJ and the principle of state liability. In Journal of European Public Policy, 2000, 7 (1), ISSN 1466-4429, 104-121 s.
- *Vaitkevičiūte, A.:* Member States Liability in Damages for the Breach of Eauropean Union Law – Legal Basis and Conditions for Liability. In Jurisprudence, Mykolo Romeris University, 2011, 18 (1), ISSN 2029-2058, 49-68 s.
- Rozsudok A.G.M.-COS.MET, C-470/03, EU:C:2007:213
- Rozsudok Brasserie du Pêcheur, C-46/93 a C-48/93, EU:C:1996:79
- Rozsudok Brinkmann, C-319/96, EU:C:1998:429
- Rozsudok British Telecommunications, C-392/93**,** EU:C:1996:131
- Rozsudok Carbonari, C-131/97, EU:C:1998:334
- Rozsudok Comet, 45-76, EU:C:1976:191
- Rozsudok Danske Slagterier, C-445/06, EU:C:2009:178
- Rozsudok Dillenkofer, C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 a C-190/94, EU:C:1996:375
- Rozsudok Evans, C-63/01, EU:C:2003:650
- Rozsudok EvoBus Austria, C-111/97, EU:C:1998:434
- Rozsudok Francovich a Bonifaci, C-6/90 a C-9/90, EU:C:1991:221
- Rozsudok Fratelli Costanzo, 103/88, EU:C:1989:256
- Rozsudok Gozza, C-371/97, EU:C:2000:526
- **Rozsudok Granaria, 90/78,** EU:C:1979:85
- Rozsudok Haim, C-424/97, EU:C:2000:357
- Rozsudok Hedley Lomas, C-5/94, EU:C:1996:205
- **Rozsudok Humblet, 6/60,** EU:C:1960:48
- **Rozsudok Komisia proti Talianskej republike, 39-72,** EU:C:1973:13
- Rozsudok Komisia proti Spolkovej republike Nemecko, 70-72, EU:C:1973:87
- Rozsudok Konle, C-302/97, EU:C:1999:271
- Rozsudok Köbler, C-224/01, bod 30, EU:C:2003:207
- Rozsudok Larsy, C-118/00, EU:C:2001:174
- Rozsudok Maso a Gazzetta, C-373/95, EU:C:1997:353
- Rozsudok Norbrook Laboratories, C-127/95, EU:C:1998:151
- Rozsudok Palmisani, C-261/95, EU:C:1997:34
- **Rozsudok Rewe, 33-76,** EU:C:1976:188
- **Rozsudok Russo (AIMA), 60-75,** EU:C:1976:9
- Rozsudok Spijker, C-568/08, EU:C:2010:515
- Rozsudok Synthon, C-452/06, EU:C:2008:565
- Rozsudok Test Claimants, C-524/04, EU:C:2007:161
- Rozsudok Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391
- Uznesenie Asia Motor France, C-72/90, EU:C:1990:230
- Smernica Rady z 20. októbra 1980 o aproximácii právnych predpisov členských štátov, vzťahujúcich sa na ochranu zamestnancov v prípade platobnej neschopnosti ich zamestnávateľa. Ú. v. ES L 283, 28.10.1980, s. 23 – 27
- Zmluva o Európskej únii (Konsolidované znenie). Ú. v. EÚ C 326, 26.10.2012, s. 13 – 390
- Zmluva o fungovaní Európskej únie (Konsolidované znenie). Ú. v. EÚ C 326, 26.10.2012, s. 47 – 390

SEKCIA OBČIANSKEHO, OBCHODNÉHO, FINANČNÉHO A SPOTREBITEĽSKÉHO PRÁVA

Ekonomický pohľad na vznik nových foriem úverov na bývanie

Economic view of the emergence of new forms of housing loans

Mgr. Monika Ličková[1]

Abstrakt:
Autorka v príspevku analyzuje nové formy úverov na bývanie a zhodnocuje ich ekonomické východiská v oblasti bankovej politiky. Predkladá pohľad na novinky, ktoré priniesol nový právny predpis z dielne Ministerstva financií zákon o úveroch na bývanie účinný od 21. marca 2016 a zhodnocuje jeho prínos pre oblasť úverov.

Kľúčové slová: smernica EP a Rady 2014/17/EÚ, zmluva o úvere na bývanie, úroková sadzba, finančný agent

Abstract:
The author analyzes the contribution of new forms of housing loans and evaluates their economic basis in banking policy. Submitted by the view of the news which has brought a new law made by the Ministry of Finance of the law on housing loans effective from 21 March 2016 and appreciates its contribution in the field of credit.

Keywords: EP and Council Directive 2014/17 / EU**,** credit agreements for housing, interest rate, scrivener

Úvod

Jednou z najväčších investícií v živote snáď každého z nás je celkom určite kúpa „vlastného bývania“

Napriek tomu, že každý niekde býva, veľká časť populácie má ambíciu zlepšiť si svoje bývanie.

Mladší sa chcú osamostatniť, mať svoje vlastné bývanie a tí starší zase túžia po skvalitnení svojho doterajšieho bývania.

Uspokojenie nárokov bývania zvyčajne nie je jednoduché. Vzhľadom na vývoj cien nehnuteľností v posledných rokoch a vývoj miezd v národnom hospodárstve, si málokto môže dovoliť financovať si bývanie iba zo svojich vlastných zdrojov a len malá časť má dostatočnú hotovosť na zabezpečenie tejto potreby.

Väčšina musí finančné zdroje získať, a tak je úver pre mnohých jediným riešením ako si zabezpečiť nové, resp. lepšie bývanie.

Úver ako taký je dlhodobým záväzkom a aj napriek tomu, že nikto nechce žiť v dlhoch, riešenie bytovej otázky je dôvodom, kedy s a väčšina z nás zadlžuje.

Pre tých, ktorí sa do takejto situácie dostanú je veľmi dôležité vybrať si čo najvhodnejšie podmienky, ktoré finančné inštitúcie poskytujú.

[1] Katedra obchodného, hospodárskeho a finančného práva, Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
monika.lickova@centrum.sk

Kúpenie nehnuteľnosti je celkom isto jednou z najväčších investícií v živote, preto by tomuto rozhodnutiu mala predchádzať dôsledná analýza možností financovania bývania a podmienok poskytovania úverov, nakoľko každý z nás má iné nároky na bývanie a vyhovujú mu iné podmienky poskytnutia a aj splácania úveru.

Uskutočniť správne rozhodnutie znamená zvážiť aktuálnu ponuku trhu s nehnuteľnosťami a taktiež reálne posúdiť svoje finančné možnosti.

Nadobudnutie úveru je zložitý proces a je podmienený celým radom okolností, predovšetkým aktuálnou a perspektívnou príjmovou situáciou záujemcov o úver.

Záujemcovia o úver porovnávajú viaceré podmienky a výhody poskytované rôznymi finančnými inštitúciami.

Porovnávajú si jednak formy financovania bývania, aké ponúkajú úrokové sadzby, druhy zabezpečenia ako aj rôzne výhody, ktoré im môžu jednotlivé banky v rámci jednotlivých produktov ponúknuť.

Kapitola prvá
Úverové produkty na financovanie bývanie

„Poskytovanie úverov a ďalšie formy financovania bývania patria medzi najdôležitejšie obchody komerčných bánk.

Banky poskytujú celý rad rôznych úverov, ktoré sa vzájomne odlišujú mnohými charakteristikami.“[2]

Medzi možnosti financovania bývania v podmienkach SR patria hypotekárne úvery, úvery na bývanie, stavebné sporenie a úvery zo Štátneho fondu rozvoja bývania.

Podkapitola prvá
Úvery na bývanie v rámci nového zákona o úveroch na bývanie

Deň čo deň k nám prichádzajú nové a nové zákony a výnimkou nie sú ani tie, ktoré majú čo hovoriť do „realitného segmentu a bývania“.

Takýmto je aj nedávno prijatý zákon o úveroch na bývanie. Čo nám tento právny predpis priniesol a aké možné prívlastky mu možno dať?

Veľký reštart, krok vpred alebo bezpečnejšie úverovanie, aj s týmito prívlastkami sa spájajú zmeny v zákone o úveroch na bývanie.

Ten nadobudol účinnosť a začal ovplyvňovať metodiku bánk pri schvaľovaní všetkých úverov na financovanie bývania vrátane hypoték od 21.3.2016.

Ako uvádza text dôvodovej správy:

Ministerstvo financií Slovenskej republiky v kooperácii s Národnou bankou Slovenska na základe Plánu legislatívnych úloh určených vlády Slovenskej republiky na rok 2015 pristúpili k vypracovaniu všeobecného právneho predpisu publikovaného v Zbierke zákonov pod č. 90/2016 Z. z. o úveroch na bývanie a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Za cieľ si ministerstvo spolu s Národnou bankou Slovenska stanovili implementovať smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2014/17/EÚ zo 4. februára 2014 o zmluvách o úvere pre spotrebiteľov týkajúcich sa nehnuteľností určených na bývanie a o zmene smerníc 2008/48/ES a 2013/36/EÚ a nariadenia (EÚ) č. 1093/2010 (*ďalej len „smernica o úveroch na bývanie“)* do slovenského právneho poriadku a vytvoriť tak právny

[2] Medveď, J. et al.: *Banky* : *história, teória* a *prax*. 2. aktualizované, obsahovo a vecne prepracované a rozšírené vydanie, Bratislava : Sprint 2 s.r.o., 2013. s. 169. ISBN 978-80-89393-73-2.

rámec pre efektívnejší spôsob fungovania „trhu úverov na bývanie“ v rámci harmonizovaného vnútorného trhu spoločenstva.

Kedy sme mali zhrnúť ciele implementovania smernice o úveroch na bývanie smernica zavádza:

- ustanovenie podmienok pri poskytovaní úverov na bývanie, a to v rozsahu *smernice o úveroch na bývanie* ako aj poskytovanie ostatných služieb;

- určenie postupov a samotných druhov informácií pred uzatvorením zmluvy o úvere na bývanie, náležitosti zmluvy o úvere na bývanie, spôsob výpočtu celkových nákladov spotrebiteľa spojených s poskytovaním úveru na bývanie;

- spresnenie informácií, ktoré má spotrebiteľ získať, pred rozhodnutím o uzavretí zmluvy o úvere na bývanie pričom ide o údaje, ktoré je veriteľ alebo finančný agent povinný poskytnúť, aby sa spotrebiteľ mohol rozhodovať o uzavretí zmluvy o úvere na bývanie na základe dostatočnej znalosti úverového produktu (spotrebiteľom sa tak umožňuje posúdiť, či navrhovaná zmluva o úvere na bývanie a navrhovaný úver na bývanie zodpovedá potrebám a ich finančnej situácii);

- stanovenie podmienok posúdenia schopnosti spotrebiteľov splácať úver na bývanie, čím sa má docieliť právne zakotvenie prirodzeného záujmu veriteľov správne odhadnúť schopnosť spotrebiteľa splácať úver na bývanie;

- prijatie jednotnej úprave predčasného splatenia úveru na bývanie, zmena meny poskytnutého úveru na bývanie a prístup k postupom mimosúdneho vybavovania sťažností, reklamácií a nápravy v prípade urovnávania sporov medzi veriteľom a spotrebiteľmi, ako aj medzi finančným agentom a spotrebiteľmi;

- možnosť spotrebiteľov splniť svoje povinnosti pred uplynutím lehoty dohodnutej v zmluve o úvere na bývanie a zabezpečiť tak flexibilitu počas trvania zmluvy o úvere na bývanie;

- možnosť kedykoľvek počas trvania zmluvy o úvere na bývanie zmeniť menu úveru v cudzej mene na alternatívnu menu pričom veriteľ je povinný prijať opatrenia na predchádzanie vzniku kurzového rizika a zabezpečiť bezproblémové fungovanie alternatívnych postupov riešenia sporov;

- dosiahnutie efektívnejšieho fungovania trhu s vysokou úrovňou ochrany spotrebiteľov v oblasti poskytovania úverov na bývanie a zosúladenie slovenského úverového trhu v rámci vnútorného trhu Spoločenstva, čo prispeje k posilneniu dôvery a právnej istoty spotrebiteľov a poskytovateľov úverov na bývanie. [3]

Podkapitola druhá
Analýza najdôležitejších ustanovení v rámci nového zákona o úveroch na bývanie

Ustanovenie § 1 v ods. 1 publikovaného v Zbierke zákonov pod č. 90/2016 Z. z. o úveroch na bývanie a o zmene a doplnení niektorých zákonov vymedzuje ***predmet právnej úpravy, a to***:

- práva a povinnosti súvisiace s poskytovaním úveru na bývanie na základe zmluvy o úvere na bývanie,

[3] Dôvodová správa k Návrhu zákona o úveroch na bývanie a o zmene a doplnení niektorých zákonov, s. 1-2

- podmienky poskytovania úveru na bývanie,
- zmluvy o úvere na bývanie,
- spôsob výpočtu celkových nákladov spotrebiteľa spojených s poskytovaním úveru na bývanie,
- nový zákon tiež obsahuje právnu úpravu týkajúcu sa ochrany spotrebiteľa v súvislosti s poskytovaním úveru na bývanie.

Ďalej zákonodarca predmetného ustanovenia § 1 v odseku 2 vymedzuje pojem „úver na bývanie“, ktorý je v zmysle predmetného ustanovenia definovaný ako: *dočasné poskytnutie peňažných prostriedkov veriteľom spotrebiteľovi na základe zmluvy o úvere na bývanie vo forme odloženej platby, pôžičky, úveru alebo obdobnej finančnej pomoci*,
(a) ktorá je zabezpečená záložným právom k nehnuteľnosti, a to aj rozostavanej, alebo ktorá je zabezpečená iným právom týkajúcim sa takejto nehnuteľnosti,
(b) ktorá je účelovo určená k nadobudnutiu vlastníckeho práva k nehnuteľnosti určenej na bývanie, a to na základe nadobudnutia alebo zachovania vlastníckeho práva k pozemku alebo k existujúcej nehnuteľnosti určenej na bývanie, výstavby nehnuteľnosti určenej na bývanie, bez ohľadu na predmet záložného práva alebo iného zabezpečujúceho práva, alebo
(c) ktorá je účelovo určená na vyplatenie úveru uvedeného v písmene (a) a (b).

Je však potrebné dodať, že podľa nového zákona sa za úver na bývanie považujú tiež hypotekárne úvery, niektoré stavebné úvery a ďalšie úvery v zmysle zákona č. 310/1992 Zb. o stavebnom sporení v platnom právnom znení.

Keď pokračujeme v analýze predmetného ustanovenia tak v ods. 4 stanovuje výpočet úverov, na ktoré sa **právna úprava nového zákona nevzťahuje**.

Ide o :

1. spotrebiteľské úvery stanovené zákonom č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch v platnom právnom znení,

2. úvery, pri ktorých veriteľ poskytuje jednorazovú sumu, pravidelné platby alebo iné spôsoby vyplácania úveru výmenou za sumu odvodenú z predaja nehnuteľnosti určenej na bývanie a ktorých hlavným cieľom je podporiť spotrebu, ako je prenechanie nehnuteľnosti za odplatu spojené s jej doživotným užívaním alebo iné podobné špecializované produkty

3. úvery, podľa ktorých úver poskytuje za určitých okolností zamestnávateľ svojim zamestnancom z vlastných zdrojov bez úrokov alebo s ročnou percentuálnou mierou nákladov nižšou než sú sadzby prevládajúce na trhu, a ktoré nie sú ponúkané verejne,

4. úvery, v prípade ktorých sa úver poskytuje bez úroku a bez akýchkoľvek iných poplatkov s výnimkou tých, ktoré pokrývajú náklady priamo súvisiace so zabezpečením úveru,

5. úvery vo forme povoleného prečerpania, kde úver musí byť splatený do jedného mesiaca,

6. iné typy špecifických zmlúv o úvere, ktoré sú výsledkom urovnania dosiahnutého na súde alebo pred iným príslušným orgánom, napr. rozhodcom a ktoré sú

svojou povahou a súvisiacimi rizikami odlišné od štandardných úverov na bývanie, hypotekárnych úverov, a preto si vyžadujú prístup šitý na mieru,

7. úvery v podobe odloženia platby zostatku existujúceho dlhu bez poplatkov, ktorý nie je úverom podľa ods. 2 písm. a),

8. úvery poskytované vlastníkom bytov a nebytových priestorov zastúpených správcom alebo spoločenstvom vlastníkov bytov a nebytových priestorov,

9. úvery poskytnuté podľa osobitného predpisu zákona č. 150/2013 Z. z. o Štátnom fonde rozvoja bývania v platnom právnom znení.

Osoba spotrebiteľa, ktorá sa rozhoduje a zvažuje ponuky úveru na bývanie by mala dostať úplné a neskreslené informácie.

Zákonodarca preto do zákona zaviedol povinnosť uvádzať v každej reklame alebo v každej ponuke, ktorá obsahuje úrokovú sadzbu alebo akýkoľvek údaj týkajúci sa nákladov spotrebiteľa spojených s úverom na bývanie. Ide o ustanovenie § 3, ktorý nám určuje požiadavky pre reklamu a marketingovú komunikáciu úverov na bývanie.

Reklamy včítane reklamných a marketingových komunikácií o úveroch na bývanie musia byť v zmysle zákona reklamami pravdivými, zrozumiteľnými a nesmú byť klamlivými.

Informácie o dostupnosti alebo o nákladoch spojených s úverom na bývanie v reklamných a marketingových komunikáciách, ktoré môžu uviesť do omylu spotrebiteľov, sú zakázané.

Reklamy o úvere na bývanie alebo akákoľvek ponuky úveru na bývanie, v ktorých sa uvádza úroková sadzba úveru na bývanie alebo akékoľvek iné číselné údaje súvisiace s celkovými nákladmi spotrebiteľov spojenými s úverom na bývanie, musia vo forme reprezentatívneho príkladu obsahovať zrozumiteľné, stručné a zreteľné primerané informácie.

Zaujímavo v rámci textu zákona je konštruované ustanovenie § 4 dotýkajúce sa problematiky zákazu viazania produktov, a to predovšetkým inštitútu poisťovania samotných úverov.

Kedy veritelia musia umožniť výber a akceptovať náležité poistenie aj od iných subjektov ako od subjektu navrhovaného alebo uprednostňovaného veriteľmi, ak toto poistenie zaručuje rovnocennú úroveň poistenia, ktoré navrhol veriteľ.

Nasledujúce ustanovenie § 5: ním zákonodarca zavádza povinnosť veriteľov poskytnúť informácie pred uzavretím zmluvy o úvere, počas trvania zmluvy (najmä zmeny úrokových sadzieb), a tiež v súvislosti so vzdelávaním spotrebiteľov tak, ako to vyžaduje legislatíva EÚ.

Novinkou je taktiež ustanovenie § 7, ktoré vymedzuje, aké náklady možno a aké nemožno použiť pre výpočet ročnej percentuálnej miery nákladov a ktoré náklady sa smú zahrnúť do celkových nákladov spotrebiteľov spojených s úverom na bývanie, ak otvorenie alebo vedenie účtu je potrebné na získanie úveru na bývanie alebo jeho získanie.

Potom nasledujúce tri ustanovenia § 8, § 10 a § 11 sa dotýkajú otázok povinnosti posúdenia s odbornou starostlivosťou schopnosť spotrebiteľov splácať úver na bývanie na základe relevantných a aktuálnych informácií získaných z interných alebo hodnoverných externých zdrojov, od spotrebiteľov a finančných agentov a overovania informácie prostredníctvom registrov.

Novozavedenou povinnosťou v tomto zákone pre posúdenie schopnosti spotrebiteľov splácať úver, je určovať, dodržiavať a pravidelne prehodnocovať schopnosti jednotlivých spotrebiteľov splácať ich úver na bývanie.

Veritelia opätovné posúdenie schopnosti spotrebiteľa splácať úver na bývanie nemusia vykonať, ak sa dodatočné navýšenie úveru na bývanie predpokladalo a zohľadnilo už pri pôvodnom posúdení schopnosti spotrebiteľa splácať úver na bývanie.

Týmto ustanovením sa určujú položky, ktoré vstupujú do výpočtu limitu ukazovateľa schopnosti spotrebiteľov splácať úver na bývanie. Ide o demonštratívny výpočet položiek, do ktorého je možné zahrnúť okrem zákonom uvedených položiek aj ďalšie súvisiace položky.

V ustanovení § 9 ods. 1 a 2 zákonodarca formuloval povinnosť veriteľov implementovať limity pre maximálnu hodnotu ukazovateľa podielu výšky úveru k hodnote zabezpečenia, aby tak zabezpečil predovšetkým obozretný prístup veriteľa k stanoveniu požiadaviek na zabezpečenie úveru s cieľom zmierniť negatívny dopad prípadného neskoršieho poklesu hodnoty zabezpečenia na veriteľa aj dlžníka.

V ustanovení § 10 sa zakladá povinnosť uplatňovať zásady odmeňovania na zamestnancov veriteľa, finančných agentov alebo finančných poradcov.

Veriteľom je pritom
1. banka, zahraničná banka alebo pobočka zahraničnej banky, ktorá má povolenie Národnej banky Slovenska podľa osobitného predpisu a ktorá v rámci svojej podnikateľskej činnosti poskytuje alebo sľubuje poskytnúť úver na bývanie,
alebo
2. fyzická osoba, ktorá hodnoverne preukáže vlastné peňažné prostriedky na poskytovanie úverov na bývanie vo výške najmenej 16 600 000 eur a ďalšie peňažné prostriedky určené na poskytovanie úverov na bývanie, a právnická osoba, ktorá má splatené peňažné prostriedky základného imania vo výške najmenej 16 600 000 eur, a majú povolenie Národnej banky Slovenska podľa osobitného predpisu a ktoré v rámci svojej podnikateľskej činnosti poskytujú alebo sľubujú poskytnúť úver na bývanie; za hodnoverné preukázanie sa považuje predloženie dokladu o pôvode vlastných peňažných prostriedkov vo výške najmenej 16 600 000 eur vrátane dokladu o pôvode ďalších peňažných prostriedkov určených na poskytovanie úverov na bývanie,[4]

On je povinný uplatňovať zásady odmeňovania, takým spôsobom, aby úvery na bývanie boli poskytované riadne, čestne a spravodlivo.

Zákonodarca následne v zmysle § 13 uvádza povinnosť uzatvorenia zmluvy o úvere na bývanie v písomnej podobe, a to z dôvodu právnej istoty účastníkov zmluvy. Zároveň určil aj jej povinné náležitosti zmluvy.

Výrazným prvkom a dôležitým ustanovením je § 14, podľa ktorého majú spotrebitelia možnosť premyslieť si uzavretie zmluvy o úvere na bývanie alebo odstúpiť od zmluvy o úvere na bývanie bez uvedenia dôvodu do 14 kalendárnych dní.

Spotrebitelia má taktiež právo odstúpiť od zmluvy o úvere na bývanie do 14 dní odo dňa uzavretia zmluvy o úvere na bývanie alebo odo dňa, keď je spotrebiteľovi doručená zmluva o úvere na bývanie vrátane súvisiacich dokumentov, ktorú uzavrel s veriteľom, ak tento deň nasleduje po dni uzavretia zmluvy o úvere na bývanie.

[4] § 2 ods. 1 písm. a) zákona o úveroch na bývanie v platnom právnom znení

Možnosť spotrebiteľov vyrovnať svoje záväzky kedykoľvek počas trvania zmluvy o úvere na bývanie pred dohodnutou lehotou splatnosti zmluvy o úvere na bývanie s cieľom zabezpečiť pre spotrebiteľa splnenie povinností dohodnutých v zmluve o úvere na bývanie pred uplynutím lehoty dohodnutej v zmluve o úvere na bývanie zavádza ustanovenie § 18.

Kedy spotrebitelia sú oprávnení splatiť svoje dlhy voči veriteľovi aj predčasne, pričom veriteľ je oprávnený v súvislosti s týmto úkonom spotrebiteľov požadovať len odôvodnenú náhradu, ktorá nemôže prekročiť finančnú stratu veriteľa.

Veriteľom sa zakazuje požadovať od spotrebiteľov úhradu úrokov, poplatkov alebo iných nákladov v súvislosti s predčasným splatením úveru na bývanie alebo jeho časti na podnet spotrebiteľov, ak k predčasnému splateniu úveru na bývanie alebo jeho časti dôjde v súvislosti s uplynutím doby fixácie úrokovej sadzby úveru na bývanie alebo v súvislosti so zmenou úrokovej sadzby úveru na bývanie, ak ide o typ variabilnej úrokovej sadzby; veriteľ je povinný bezodplatne oznámiť spotrebiteľom termín uplynutia doby fixácie úrokovej sadzby úveru na bývanie, a to najneskôr dva mesiace pred uplynutím tejto doby.

Zákonodarca pamätá aj na možnosť, kedy môže nastať omeškanie so splácaním dlhu, a tak v ustanovení § 20 zakotvil povinnosti veriteľovi pre prípad, že dôjde k omeškaniu spotrebiteľa so splácaním úveru.

V prípade neplnenia povinností spotrebiteľom riadne a včas, je veriteľ povinný informovať spotrebiteľa o uvedenej skutočnosti podľa § 13 ods. 15 tohto zákona.

Ak je spotrebiteľ v omeškaní so splácaním dlhu alebo inej povinnosti voči veriteľovi aj napriek písomnej výzve veriteľa dlhšie ako 90 kalendárnych dní alebo ak spotrebiteľ obdobným spôsobom opakovane porušuje svoje povinnosti voči veriteľovi, veriteľ je oprávnený po predchádzajúcom upozornení spotrebiteľa aj bez jeho súhlasu informovať ostatných veriteľov prostredníctvom registra o tom, že spotrebiteľ porušil svoje povinnosti dohodnuté v zmluve o úvere na bývanie.

Veriteľovi sa zavádza povinnosť uviesť len označenie spotrebiteľa jeho meno a priezvisko vrátane miesta jeho sídla alebo miesta trvalého pobytu a označenie porušenej povinnosti.

Ak príde zo strany spotrebiteľa k úhrade omeškaného dlhu v celom rozsahu vrátane jeho príslušenstva, veriteľ bezodkladne informuje ostatných veriteľov o splnení jeho povinnosti prostredníctvom registrov.

Ak je spotrebiteľ aj napriek písomnej výzve veriteľa nepretržite dlhšie ako 90 kalendárnych dní v omeškaní so splnením, čo len časti svojho dlhu voči veriteľovi, môže veriteľ svoju pohľadávku zodpovedajúcu tomuto peňažnému záväzku alebo tejto časti peňažného záväzku postúpiť písomnou zmluvou inej osobe, a to aj osobe, ktorá nie je veriteľom (osobe „postupníkovi“), aj bez súhlasu spotrebiteľa.

Toto právo veriteľ nemôže uplatniť, ak spotrebiteľ ešte pred postúpením pohľadávky uhradil omeškaný peňažný záväzok v celom rozsahu vrátane jeho príslušenstva.

V zmysle § 21 majú nové povinnosti aj finanční agenti poskytujúci úvery na bývanie.

Kedy finanční agenti sú povinní oboznámiť spotrebiteľov o spôsobe výpočtu poplatku a iných nákladov súvisiacich so sprostredkovanou finančnou službou, ak nie je možné poskytnúť informáciu spotrebiteľom o výške poplatku a iných nákladoch, ktoré majú spotrebitelia zaplatiť za sprostredkovanú finančnú službu, ak takýto poplatok alebo iné náklady spotrebiteľom vznikajú, o výške provízií alebo iných stimulov, ktoré majú veritelia alebo tretie strany zaplatiť finančnému agentovi za služby súvisiace so zmluvou o úvere na bývanie.

Ak výška provízií alebo iných stimulov nie je známa v čase oznámenia, finanční agenti informujú spotrebiteľov, že skutočná výška provízií alebo iných stimulov bude uvedená neskôr.

Finančným agentom poskytujúcim úvery na bývanie je stanovená povinnosť oboznámiť veriteľov s výškou poplatku, ktorú má zaplatiť spotrebiteľ finančnému agentovi na účel výpočtu ročnej percentuálnej miery nákladov.

Ďalšie povinnosti, ktoré vznikajú finančným agentom ustanovuje § 22. Predmetným ustanovením sa zavádza pre finančných poradcov povinnosť vybrať dostatočný počet ponúk o úvere na bývanie, ktoré sú vhodnými z hľadiska potrieb spotrebiteľa, jeho finančnej a osobnej situácie a z ponuky úverov na bývanie dostupných na trhu.

V zmysle § 23 dohľad nad dodržiavaním povinností stanovených týmto zákonom vykonáva Národná banka Slovenska, a to podľa zákona č. 747/2004 Z. z. o dohľade nad finančným trhom a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Ustanovenia § 25 a § 26 ustanovujú povinnosť veriteľom pred uzavretím zmluvy o poskytnutí úveru na bývanie alebo ak je to odôvodnené pri jej zmene, oznámiť spotrebiteľovi postup pri podávaní reklamácií, kde možno uplatniť reklamáciu a informáciu o možnosti mimosúdneho riešenia sporov zo zmluvy o úvere na bývanie a informáciu o osobitných predpisoch upravujúcich mimosúdne vyrovnanie sporov.

Uvedeným ustanovením sa má zabezpečiť bezproblémové fungovanie alternatívnych postupov riešenia sporov. Pri vykonávaní reklamácií sú veriteľ a spotrebiteľ si povinní poskytovať vzájomnú súčinnosť.

Kapitola druhá
Prehľad zmien, ktoré priniesol zákon o úveroch na bývanie

Ako už bolo v príspevku zmienené od 21. marca 2016 vstúpila do platnosti novela zákona o úveroch na bývanie, ktorá so sebou priniesla niekoľko zmien z pohľadu spotrebiteľa. Samotnú novelu zákona schválil parlament v minulom roku 2015.

Podkapitola prvá
Lacnejší prechod medzi bankami

Nový zákon umožnil po 21. marci 2016 všetkým klientom s hypotekárnym úverom finančne lacnejší a výhodnejší prechod medzi bankami.
Napríklad:

Klient má zostatok aktuálneho úveru 100.000 EUR s úrokom 3,5%, so splatnosťou 25 rokov a do výročia fixácie mu ostávajú 2 roky.

Ak by chcel zmeniť banku pred 21. marcom 2016, zaplatil by poplatok za predčasné splatenie 5% t.j. až 5000 eur.

Po 21.marci 2016 je tento poplatok maximálne 1% z dlžnej sumy, teda v tomto by za predčasné splatenie zaplatil 1000 Eur.

To je pre každého klienta veľmi zaujímavé keď vezmeme do úvahy, že dnes si vie úver refinancovať na nový so sadzbou 1,49% prípadne nižšou sadzbou v závislosti od banky bez akýchkoľvek doplnkových produktov ako napríklad sporenie alebo poistenie.

Podkapitola druhá
Voľba dlhšieho obdobia fixácie

Ďalšou nezanedbateľnou výhodou je aj to, že klient si vie zvoliť dlhšie obdobie fixácie a ochrániť sa tak pred vyššou splátkou v budúcnosti, kedy úrokové sadzby pôjdu nahor.

Každá minca má však dve strany a je potrebné si uvedomiť, že nie každému klientovi sa oplatí hypotéku meniť. So zmenou banky sú totiž spojené nasledovné úkony: vypracovanie znaleckého posudku, návšteva katastra, podanie žiadosti o úver, zabezpečenie dokladov k úveru, žiadosť o vyčíslenie zostatku, zaplatenie spracovateľského poplatku po podpise úverovej zmluvy. Všetky tieto úkony odnášajú okrem časovej a administratívnej náročnosti aj finančnú záťaž vo forme poplatkov, ktoré môžu klientovi úver predražiť na toľko, že sa mu jednoducho neoplatí meniť. Práve zavádzanie a zvyšovanie poplatkov môže byť odpoveďou bánk na nový zákon.

Doteraz bol napríklad pri refinancovaní spracovateľský poplatok takmer vždy odpustený.

Podkapitola tretia
Dôvody zamietnutia žiadosti o úver

Zamietnutie žiadosti o úver bankou je celkom isto situáciou, ktorá môže byť veľmi nepríjemná, napríklad keď chceme kúpiť nehnuteľnosť, za ktorú ste už napríklad zložili zálohu a celá kúpa padne vrátane zálohy na neschválenom úvere.

Nový zákon o úveroch na bývanie priniesol bankám povinnosť, ktorá poteší klientov, a to zdôvodnenie zamietnutia žiadosti o úver.

Doteraz banky túto povinnosť nemali a bolo iba na ich uvážení, či dôvod zamietnutia klientovi prezradia alebo nie. Môžu tak vzniknúť situácie, kedy klienti veľakrát túto informáciu od banky nedostanú a môžu sa iba domnievať aké boli dôvody zamietnutia.

Tie môžu byť buď:

a. <u>objektívne</u> (o tých klient môže vedieť ešte pred podaním žiadosti), ako napríklad: negatívne záznamy v úverovej histórii klienta, nedostatočný príjem alebo príliš vysoké výdavky oproti žiadanej výške úveru
b. <u>subjektívne</u> t .j. individuálny pohľad banky na klienta alebo celkový rating obchodu medzi ňou a klientom

Banky by však mali zachovať férový prístup a poskytovať v zamietnutia žiadosti o úver pravdivé a relevantné dôvody, prečo bol klientovi úver zamietnutý. Klient má následne možnosť zjednať prípadnú nápravu.

Podkapitola štvrtá
Nové povinnosti bánk

Klienti bánk od 21.03. 2016 majú lepší prehľad o tom, koľko zaplatia na úrokoch z úveru na bývanie a o koľko im klesne istina úveru do najbližšej zmeny úrokovej sadzby. Takéto informácie sú im totiž banky po novom povinné poskytovať ešte pred uzatvorením zmluvy.

Spotrebitelia ich budú dostávať aj v prípade, ak budú chcieť svoj úver na bývanie splatiť iným úverom.

Podkapitola piata
Zákaz pre veriteľa požadovať od spotrebiteľa zabezpečenie úveru na bývanie vyššou hodnotou ako je výška záväzku spotrebiteľa vyplývajúceho zo zmluvy o úvere na bývanie

Novelou uvádzaného zákona o úveroch na bývanie sa zaviedol počnúc 21. marcom 2016 aj zákaz pre osobu veriteľa požadovať od osoby spotrebiteľa zabezpečenie úveru na bývanie vyššou hodnotou ako je výška záväzku osoby spotrebiteľa vyplývajúceho zo zmluvy o úvere na bývanie.

Týmto ustanovením by sa mala celkom určite dosiahnuť ochrana spotrebiteľa pred neprimeranými požiadavkami od veriteľov.

Spotrebitelia podľa znenia zákona majú byť lepšie informovaní o ponúkanom úvere na bývanie.

Medzi povinne poskytované všeobecné informácie patria napríklad: údaje o type úrokovej sadzby, celkovej výške úveru na bývanie či budúcich možných nákladoch nezahrnutých do celkových nákladov úveru spotrebiteľa.

Podkapitola šiesta
Možnosť klientov odstúpiť od zmluvy o úvere na bývanie bez uvedenia dôvodu

Zákon umožňuje klientom bánk odstúpiť od zmluvy o úvere na bývanie bez uvedenia dôvodu do 14 kalendárnych dní odo dňa uzavretia zmluvy.

Zavádza sa aj nový Európsky štandardizovaný informačný formulár, takzvaný ESIS, prostredníctvom ktorého budú veritelia poskytovať spotrebiteľom stanovené všeobecné a predzmluvné informácie o úvere.

Podkapitola siedma
Posúdenie „úverovej bonity“ klienta

Prijatá právna norma v podobe zákona o úveroch na bývanie má prispieť k zlepšeniu posudzovania úverovej bonity klienta.

Finančné inštitúcie majú zohľadňovať najmä schopnosť spotrebiteľa dodržať povinnosti vyplývajúce zo zmluvy o úvere na bývanie a skutočnosti, ktoré by mohli ovplyvniť jeho schopnosť splácať úver počas celého obdobia trvania zmluvy.

Veritelia sú povinní na účely poskytovania úverov na bývanie a posúdenia schopnosti spotrebiteľa splácať úver poskytovať údaje o úveroch aspoň do jedného elektronického registra údajov.

Podkapitola ôsma
Povinnosti finančných agentov

Tí majú napríklad informovať o výške provízií, ktoré im má veriteľ alebo tretia strana zaplatiť za služby súvisiace so zmluvou o úvere na bývanie.

Ak výška provízií alebo iných stimulov nie je známa v čase oznámenia, finančný agent informuje spotrebiteľa, že skutočná výška provízií alebo iných stimulov bude uvedená v neskoršom štádiu vo formulári ESIS.

Veritelia sú okrem toho povinní posudzovať riziká pri úveroch, ktoré sú poskytnuté prostredníctvom finančných agentov.

Finančné inštitúcie majú povinnosť takéto úvery monitorovať osobitne. Na základe požiadavky musí byť spotrebiteľ informovaný o rozdieloch vo výškach provízií v percentách, ktoré prijíma finančný agent za vykonávanie finančného sprostredkovania.

Právnou normou sa upravili aj podmienky pri poskytnutí úveru v cudzej mene, sťažnosti, reklamácie a podmienky mimosúdneho riešenia sporov a zmeny sa dotkli aj dohľadu nad poskytovateľmi úverov na bývanie.

Novela zákona tiež vymedzuje, aké náklady možno a nemožno použiť na výpočet ročnej percentuálnej miery nákladov.

Záver

Ako sme uvádzali v úvode, potreba bývania je jednou zo základných potrieb človeka.

Predmetom riešenia tohto príspevku bolo podať náhľad na vznik nových foriem úverov na bývanie v Slovenskej republike.

Táto téma je stále aktuálna a skôr, čí neskôr sa ňou bude zaoberať takmer každý z nás, nakoľko mat svoje vlastné bývanie patrí medzi základné a prirodzené potreby ľudí.

Pre klienta je veľmi dôležité, aby bol informovaní o všetkých výhodách, nevýhodách a poplatkoch, ktoré finančné inštitúcie ponúkajú pri jednotlivých druhoch produktov.

Niektorý produkt má výhodnejšie podmienky pre klienta v jednej komerčnej banke, lepšie podmienky v danej situácii zase môže poskytovať iný produkt v inej finančnej inštitúcii.

Niekedy sa však nedá jednoznačne určiť, ktorý produkt je výhodnejší, pretože podmienky môžu byť identické alebo rozdielne. Príspevkom sme chceli priniesť prehľad o novinkách, ktoré pre finančnú oblasť úverov priniesol zákon č. 90/2016 Z. z. o úveroch na bývanie a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Pevne veríme, že príspevok bude pre čitateľov dobrou pomôckou pri orientácii sa v oblasti úverovej politiky.

Použitá literatúra:

- HORVÁTOVÁ, Eva a kol. 2010**.** *Operácie komerčných bánk.* Bratislava : Ekonóm, 2010. 304 s. ISBN -978-80-225-2928-0.

- MEDVEĎ, Jozef a kol. 2013**.** *Banky - história, teória a prax.* Bratislava : Sprint 2, 2013. 649 s. ISBN 978-80-89393-73-2.
- POLOUČEK, Stanislav a kol. 2010**.** *Peniaze, banky, finančné trhy.* Bratislava : Iura Edition, 2010. 476 s. ISBN 978-80-8078-305-1.
- Dôvodová správa k zákonu o úveroch na bývanie
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/17/EÚ zo 4. februára 2014 o zmluvách o úvere pre spotrebiteľov týkajúcich sa nehnuteľností určených na bývanie
- Zákon č. 747/2004 Z. z. o dohľade nad finančným trhom a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 90/2016 Z. z. o úveroch na bývanie a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 310/1992 Zb. o stavebnom sporení v platnom právnom znení
- Zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch v platnom právnom znení
- Zákon č. 150/2013 Z. z. o Štátnom fonde rozvoja bývania v platnom právnom znení
- Zákon č. 483/2001 Z. z. o bankách v platnom právnom znení

Je potrebné chrániť spotrebiteľa v exekučnom konaní?

Is it really necessary to protect consumers during execution proceeding?

JUDr. Ivana Macková[1]

Abstrakt:
Ochrana spotrebiteľa v exekučnom konaní už niekoľko rokov vyvoláva dynamické a kontradiktórne diskusie právnikov, ale aj širokej verejnosti. Téma má nie len národný, ale aj celosvetový rozmer a významnú relevanciu má najmä na pôde Európske únie. V príspevku si dovolím zhrnúť vybrané aspekty súvisiace s vplyvom právnej úpravy na vymožiteľnosť práva vo vzťahu k spotrebiteľom. Osobitnú pozornosť venujem otázke spotrebiteľského rozhodcovského rozsudku.

Kľúčové slová: spotrebiteľ, exekúcia, ochrana spotrebiteľa, rozhodcovské konanie

Abstract:
Consumer protection during enforcement proceedings has been generating dynamic and contradictory discussions among lawyers, but also of the general public for the past few years. This particular topic is not limited to national, but has also global dimension and has significant relevance particularly within the European Union. In this article, I aim to summarize selected aspects related to the impact of the legislation on law enforcement with respect to consumers. I also devote special attention to the consumer arbitration award with respect to its enforcement.

Key words: consumer, enforcement of claims, consumer protection, arbitration

Úvod

V úvode príspevku si dovolím zhrnúť niekoľko skutočností, súvisiacich s právnym a faktickým stavom vymožiteľnosti práva vo vzťahu k spotrebiteľom. Vzhľadom na to, že táto téma je úzko prepojená na rozhodcovské konanie, poukážem na novú právnu úpravu v Slovenskej republike a v Českej republike vo vzťahu k rozoberanej problematike. Na základe analyzovaných právnych predpisov v závere príspevku prezentujem svoj názor na to, či má ochrana spotrebiteľa v exekučnom konaní význam a v akom rozsahu.

Vecný prieskum rozhodcovských rozsudkov

Téma ochrany spotrebiteľa začala naberať výrazné rozmery v momente, keď exekučné súdy začali vecne preskúmavať rozhodcovské rozsudky, kde jedným z účastníkov konania bol spotrebiteľ, a to aj z vecnej stránky. Dôvodom mala byť potreba zvýšenej ochrany spotrebiteľa voči neprijateľným zmluvným podmienkam, medzi ktoré patrilo aj riešenie sporov v rozhodcovskom konaní.[2] Na tomto základe potom exekučné súdy odmietali

[1] externý doktorand, Ústav súkromného práva, Oddelenie Občianskeho práva, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
im.mackova@gmail.com

[2] Predovšetkým dikcia ustanovenia § 53 ods. 4 písm. r) slovenského Občianskeho zákonníka v znení účinnom do 31.12.2014 podporovala tento záver: *„...Za neprijateľné podmienky uvedené v spotrebiteľskej zmluve sa považujú najmä ustanovenia, ktoré ...vyžadujú v rámci dojednanej rozhodcovskej doložky od spotrebiteľa, aby spory s dodávateľom riešil výlučne v rozhodcovskom konaní.“* V Českej republike nebola rozhodcovská doložka

udeľovať súdnym exekútorom poverenia na výkon exekúcie. Tento stav pretrvával niekoľko rokov a mal za následok sťaženú vykonateľnosť exekučných titulov. Exekučné súdy v oboch krajinách často opierali tento postup o súlad s právom Európskej únie. Pre vecný prieskum rozhodcovských rozsudkov v exekučnom konaní je nepochybne významný výklad Smernice Rady 93/13/EHS o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách (ďalej len „Smernica"). Súdny dvor Európskej Únie sa vo viacerých rozhodnutiach vyjadril tak, že členské štáty sú povinné zabezpečiť, aby zmluvy, ktorých uzavretie je výsledkom použitia nekalej zmluvnej praktiky, spotrebiteľov nezaväzovali.[3] Medzi najvýznamnejšie rozhodnutia Súdneho dvora je možné zaradiť napríklad rozhodnutie vo veci Mostaza Claro[4], Pannon[5], Oceano Grupo[6], či Asturcom[7]. Uvedené prípady boli v minulých rokoch frekventovane využívané najmä slovenskými súdmi pri odôvodňovaní legitimity vecného prieskumu rozhodcovských rozsudkov v exekučnom konaní.[8] Faktom však je, že Súdny dvor sa explicitne k otázke zrušenia rozhodcovského rozsudku v exekučnom konaní vyjadril len v prípade Asturcom. V tomto prípade Súdny dvor v bode 38 odôvodnenia rozhodnutia uviedol: „*Ak neexistuje právna úprava Spoločenstva v predmetnej oblasti, podmienky vykonávania zásady právnej sily rozhodnutej veci musí stanoviť vnútroštátny právny poriadok v súlade so zásadou procesnej autonómie členských štátov. Tieto pravidlá však* ***nesmú byť menej priaznivé ako pravidlá upravujúce obdobné vnútroštátne konania (zásada ekvivalencie), ani nesmú byť naformulované tak, aby v praxi spôsobili nemožnosť alebo***

---

považovaná v Občanském zákoníku v znení účinnom do 01.01.2014 za neprijateľnú explicitne. Súdy však neprijateľnosť zmluvnej podmienky odvodzovali od judikatúry súdneho dvora Európskej únie. Z rozhodnutia Nejvyššího soudu České republiky, sp. zn. 33 Cdo 1201/2012, zo dňa 20. 6. 2013: *„...Platný občanský zákoník neurčuje jak pro potřeby odhalení zneužívajících klauzulí ve spotřebitelských smlouvách rozumět tomu, že má jít o ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, a tak jediným zdrojem vymezení těchto definičních znaků pro potřeby aplikace § 56 odst. 1 obč. zák. je znění směrnice 93/13/EHS a rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie..... Aby bylo dosaženo výsledku požadovaného směrnicí 93/13/EHS, nutno ustanovení § 33 z. r. ř. vykládat tak, že zůstal-li spotřebitel v rozhodčím řízení nečinný (nezačal vůbec jednat ve věci samé), nemůže soud zamítnout návrh na zrušení rozhodčího nálezu, který se opírá o důvody § 31 písm. b) nebo c) z. r. ř. ve znění účinném do 31. 3. 2012, jenom proto, že takové důvody spotřebitel mohl namítat a přesto tak neučinil. Směrnice musí být vykládána v tom smyslu, že vyžaduje, aby vnitrostátní soud, kterému je předložena žaloba na neplatnost rozhodčího nálezu, posoudil neplatnost rozhodčí dohody a zrušil tento nález v důsledku toho, že uvedená dohoda obsahuje zneužívající klauzuli, i když spotřebitel neplatnost rozhodčí dohody uplatnil nikoli v rámci rozhodčího řízení, ale pouze v rámci žaloby na neplatnost."*

[3] V súlade s článkom 6 ods. 1 Smernice 93/13/EHS, podľa ktorého: *„..členské štáty zabezpečia, aby nekalé podmienky použité v zmluvách uzatvorených so spotrebiteľom zo strany predajcu alebo dodávateľa podľa ich vnútroštátneho práva, neboli záväzné pre spotrebiteľa a aby zmluva bola podľa týchto podmienok naďalej záväzná pre strany, ak je jej ďalšia existencia možná bez nekalých podmienok..."*

[4] Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 26 October 2006 vo veci Elisa María Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium SL, Vec:C-168/05.

[5] Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 04.06.2009 vo veci Pannon GSM Zrt. v Erzsébet Sustikné Győrfi, číslo konania C-243/08.

[6] Rozsudok Súdneho dvora z dňa 27.06.2000 vo veci Océano Grupo Editorial SA proti Roció Murciano Quintero (C-240/98) a Salvat Editores SA proti José M. Sánchez Alcón Prades (C-241/98), José Luis Copano Badillo (C-242/98), Mohammed Berroane (C-243/98) a Emilio Viñas Feliú (C-244/98).

[7] Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 6.10.2009 vo veci Asturcom Telecomunicaciones SL v Cristina Rodríguez Nogueira, Vec C-40/08.

[8] Z rozhodnutia Ústavného súdu SR zo dňa 22.08.2012, č. k. I. ÚS 381/2012-26: *„Je treba zdôrazniť, že Európska únia vzhľadom na význam ochrany spotrebiteľa a v záujme vyššej kvality života ľudí* ***podporuje v rozhodcovských veciach zbavenie účinku rozhodcovského rozsudku v záujme dosiahnutia ochrany spotrebiteľa pred neprijateľnými podmienkami****, a to aj keď spotrebiteľ v rozhodcovskom konaní nenamietal rozhodcovskú doložku s poukazom tzv. geografická neprijateľnosť miesta konania (Rozsudok Súdneho dvora C-240/08 Oceano Grupo Editorial)."*

nadmerné sťaženie výkonu práv uznaných právnym poriadkom Spoločenstva (zásada efektivity)."

Z citovaného rozhodnutia vyplýva, že v exekučnom konaní je možné ex offo skúmať rozhodcovské doložky len vtedy, ak by bol vnútroštátny súd na základe vnútroštátnych noriem povinný tak urobiť aj pri výkone iného rozhodnutia ako rozhodcovského rozsudku alebo len vtedy, ak by tak mal urobiť podľa vnútroštátnych noriem z dôvodu rozporu s verejným poriadkom. V oboch krajinách však exekučné súdy vecne preskúmavali len rozhodcovské rozsudky, prípadne notárske zápisnice. V zmysle Exekučného poriadku a Exekučného řádu nemajú exekučné súdy povinnosť skúmať vecnú stránku exekučných titulov, skúmať majú len formálnu a materiálnu stránku vykonateľnosti exekučného titulu.[9] V judikatúre Európskej únie teda vecný prieskum rozhodcovských rozsudkov nemá a priori oporu, a to ani vtedy, ak je povinným spotrebiteľ.[10] Národné súdy v tejto súvislosti teda nesprávne interpretovali výklad Súdneho dvora a dovolím si povedať, že ich postup bol minimálne taký nekalý, ako používanie nekalých podmienok v spotrebiteľských zmluvách.[11]

Pokiaľ ide o slovenskú právnu úpravu, vecný prieskum bol odôvodňovaný ustanovením § 45 ods. 1 písm. c) a ods. 2 zákona č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní (ďalej len „ZRK"): „*(1) Súd príslušný na výkon rozhodnutia alebo na exekúciu podľa osobitných predpisov na návrh účastníka konania, proti ktorému bol nariadený výkon rozhodcovského rozsudku, konanie o výkon rozhodnutia alebo exekučné konanie zastaví ..... c)*

---

[9] Podľa ustanovenia § 44 ods. 2 zákona č. 233/1995 Z. z. o exekučnom konaní (Exekučný poriadok): "*Súd preskúma žiadosť o udelenie poverenia na vykonanie exekúcie, návrh na vykonanie exekúcie a exekučný titul. Ak súd nezistí rozpor žiadosti o udelenie poverenia na vykonanie exekúcie alebo návrhu na vykonanie exekúcie alebo exekučného titulu so zákonom, do 15 dní od doručenia žiadosti písomne poverí exekútora, aby vykonal exekúciu, táto lehota neplatí, ak ide o exekučný titul podľa § 41 ods. 2 písm. c) a d). Ak súd zistí rozpor žiadosti alebo návrhu alebo exekučného titulu so zákonom, žiadosť o udelenie poverenia na vykonanie exekúcie uznesením zamietne. Proti tomuto uneseniu je prípustné odvolanie.*" a analogicky podľa ustanovenia ustanovenie § 43 ods. 6 zákona 120/2001 Sb. o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů (úplné znění): *„Jestliže nejsou splněny všechny zákonem stanovené předpoklady pro vedení exekuce, soud udělí exekutorovi pokyn, aby exekuční návrh částečně nebo úplně odmítl nebo zamítl nebo aby exekuční řízení zastavil. Tímto pokynem je exekutor vázán."*

[10] Ako príklad nesprávnej, resp. účelovej interpretácie judikatúry Súdneho dvora uvádzam uznesenie Krajského súdu v Prešove zo dňa 15.02.2011, sp. zn. 17CoE/99/2010: *„**Európska únia vzhľadom na význam ochrany spotrebiteľa v záujme vyššej kvality života ľudí podporuje v rozhodcovských veciach zbavenie účinku rozhodcovského rozsudku** v záujme dosiahnutia ochrany spotrebiteľa pred neprijateľnými podmienkami, a to aj keď spotrebiteľ v rozhodcovskom konaní nenamietal rozhodcovskú doložku (rozsudok Súdneho dvora Oceano grupo editorial) **a môže tak urobiť aj exekučný súd, ktorému to umožňuje práve ustanovenie § 45 Zákona o rozhodcovskom konaní** (ASTURCOM)."* Ako je uvedené vyššie, toto odôvodnenie nemá v rozhodnutí Súdneho dvora vo veci Asturcom oporu. Rozhodnutie vo veci Oceano grupo je síce interpretované správne, avšak týkalo sa len fázy rozhodcovského konania, nie exekučného. K podobnému výkladu rozhodnutí Súdneho dvora sa však prikláňala väčšina exekučných súdov pri rozhodovaní o žiadosti súdneho exekútora o udelenie poverenia na výkon exekúcie.

[11] Z českých autorov sa k vecnému prieskumu rozhodcovských rozhodnutí v exekučnom konaní vyjadril napríklad JENERÁL, Jaroslav. *Malé zamyšlení nad současným zněním zákona o rozhodčím řízení*. [online]. 2012. Dostupné z http://www.epravo.cz/top/clanky/male-zamysleni-nad-soucasnym-znenim-zakona-o-rozhodcim-rizeni-87223.html.: „*Výše nastíněný stav představuje de facto trojinstanční řízení ve věcech spotřebitelských sporů řešených arbitráží („první instancí" je myšleno rozhodčí řízení, „druhou" řízení před obecným soudem a „třetí" instancí řízení před soudem odvolacím). Toto by mohlo ve svém důsledku (ztráty výhody rychlosti) vést ke zmaření jednoho z cílů zamýšlené novelizace, a to prevenci/odbřemenění soudní soustavy od nového nápadu spotřebitelských sporů. Tento stav by byl i v kontrastu proti současnému trendu nastavenému Evropskou unií, která jde cestou upřednostnění alternativních způsobů rozhodování sporů, zvláště spotřebitelských. V roce 2008 přijala EU novou směrnici č. 2008/48/ES, o smlouvách o spotřebitelském úvěru, dle jejíhož čl. 24 „Členské státy zajistí zavedení vhodných a účinných postupů pro mimosoudní řešení spotřebitelských sporů v souvislosti s úvěrovými smlouvami"*.

ak rozhodcovský rozsudok zaväzuje účastníka rozhodcovského konania na ***plnenie, ktoré je objektívne nemožné, právom nedovolené alebo odporuje dobrým mravom****. (2)* ***Súd príslušný na výkon rozhodnutia alebo na exekúciu zastaví výkon rozhodcovského rozsudku alebo exekučné konanie aj bez návrhu, ak zistí v rozhodcovskom konaní nedostatky podľa odseku 1 písm. b) alebo c).“*** V Českej republike sa exekučné súdy pri vecnom prieskume rozhodcovských rozhodnutí opierali najmä o ustanovenie § 31 ods. 1 písm. f) zákona č. č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů, podľa ktorého: *„Soud na návrh kterékoliv strany zruší rozhodčí nález, jestliže rozhodčí nález odsuzuje stranu k plnění, které nebylo oprávněným žádáno, nebo k plnění podle tuzemského práva nemožnému či nedovolenému.“*

Pre úplnosť uvádzam, že je potrebné rozlišovať situáciu, kedy exekučné súdy skúmali dodržanie zákonom predpokladaných náležitosti rozhodcovskej zmluvy, a kedy skúmali, či je plnenie priznané rozhodcovským rozsudkom v súlade so zákonom, alebo s dobrými mravmi. V prvom prípade mám za to, že exekučné súdy neprekračovali svoju právomoc, pretože bez existencie platnej rozhodcovskej zmluvy nie je založená ani právomoc rozhodcovského súdu.[12] Súdom však možno vytknúť, že už samotnú existenciu rozhodcovskej doložky často považovali za neprijateľnú zmluvnú podmienku a spravidla neskúmali, či bola dojednaná individuálne alebo nie. Na druhej strane v tých prípadoch, kedy exekučné súdy skúmali napríklad výšku priznaných zmluvných pokút, úrokov, či úrokov z omeškania, postupovali podľa môjho názoru nad rámec svojej právomoci. Najvyšší súd Českej republiky viackrát judikoval, že exekučné súdy nie sú na vecný prieskum exekučného titulu oprávnené.[13]

Nové pravidlá ochrany spotrebiteľa v exekučnom konaní – komparácia slovenskej a českej právnej úpravy

Z dôvodu nepriaznivého stavu vykonateľnosti rozhodcovských rozsudkov vo vzťahu k spotrebiteľom, ale najmä za účelom harmonizácie národných právnych poriadkov s právom Európskej únie, pristúpila Slovenská republika, ako aj Česká republika k opatreniam na elimináciu zneužívania práv spotrebiteľov v rozhodcovskom konaní. Medzi tieto opatrenia patrilo predovšetkým prijatie „spotrebiteľskej novely“ rozhodcovského konania.[14] Slovenská republika tak urobila prijatím samostatného zákona č. 335/2014 Z. z. o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní, Česká republika novelizovala už existujúci zákon č. 216/1994 Sb., o

[12] Z rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 28.11.2012, sp. zn: 2 Cdo 219/2012: *„Skúmaním platnosti rozhodcovskej doložky (v spotrebiteľskej veci) súdy v exekučnom konaní nepreskúmavali vecnú správnosť rozhodcovského rozsudku, ale len realizovali svoje oprávnenie vyplývajúce zo zákona a to z ustanovenia § 44 ods. 2 Exekučného poriadku, t.j. oprávnenie posúdiť, či tento exekučný titul nie je v rozpore so zákonom.“*

[13] Napríklad rozsudok Nejvyššího soudu ČR zo dňa 28.05.2009, sp. zn. 23 Cdo 2570/2007: *„Institut návrhu na zrušení rozhodčího nálezu totiž nemůže sloužit jako opravný prostředek proti rozhodčímu nálezu.“* alebo rozsudok Nejvyššího soudu ČR zo dňa 30.10.2009, sp. zn. 33 Cdo 2675/2007*: „Měl-li by soud v rámci řízení o zrušení rozhodčího nálezu přezkoumávat jeho věcnou správnost, pozbyla by smyslu právní úprava rozhodčího řízení. S odkazem na § 3 odst. 1 obč. zák. nelze zrušit rozhodčí nález s odůvodněním, že výkon práva na plnění podle něho přiznané (s ohledem na konkrétní okolnosti věci) odporuje dobrým mravům a je tak podle tuzemského práva nedovolené.“*

[14] V mnohých aspektoch je spotrebiteľská novela rozhodcovského konania v oboch krajinách zhodná, a to pokiaľ ide o požiadavku písomnej formy rozhodcovskej zmluvy, zavedenie kvalifikačných predpokladov na výkon funkcie rozhodcu, zákaz rozhodovania podľa zásad spravodlivosti, zavedenie trojmesačnej lehoty na podanie žaloby o zrušenie rozhodcovského rozsudku, rozšírenie dôvodov na podanie žaloby o zrušenie rozhodcovského rozsudku atď.

rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů, a to zákonom č. 19/2012 Sb., ktorým sa mení zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Kým Česká republika sa v rámci spotrebiteľskej novely rozhodcovského konania pristupovala k zavedeniu nových pravidiel ochrany spotrebiteľa v porovnaní so Slovenskou republikou opatrnejšie, v Slovenskej republike po prijatí novej právnej úpravy už nemožno spotrebiteľské rozhodcovské konanie označiť ako rozhodcovské, ale ako konanie sui generis.[15]

Na účely tohto príspevku je však predovšetkým podstatné prepojenie rozhodcovského konania a exekučného konania. Odstránila nová právna úprava nepriaznivý stav vykonateľnosti rozhodcovských rozsudkov? Nižšie uvádzam novú právnu úpravu v oboch krajinách s dôrazom na niektoré nové inštitúty podstatné pre ochranu spotrebiteľa v exekučnom konaní.

Slovenská republika

S účinnosťou od 01.01.2015 boli do Exekučného poriadku prijaté nové a podľa môjho názoru aj pomerne kontroverzné prostriedky ochrany spotrebiteľa. Predmetná novela Exekučného poriadku bola uskutočnená zákonom č. 335/2014 Z. z. o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní. Medzi najvýznamnejšie nové prostriedky ochrany spotrebiteľa možno podľa môjho názoru zaradiť:

a) Osobitný prieskum spotrebiteľských rozhodcovských rozsudkov

Popri všeobecnom prieskume exekučných titulov, ktorý je upravený v ustanovení § 44 ods. 2 Exekučného poriadku, bol prijatím novej právnej úpravy spotrebiteľského rozhodcovského konania zavedený aj tzv. osobitný prieskum, a to len vo vzťahu k spotrebiteľským rozhodcovským rozsudkom. Podľa ustanovenia § 44 ods. 3 Exekučného poriadku je exekučný súd pred vydaním poverenia na vykonanie exekúcie na podklade rozhodcovského rozsudku vydaného v spotrebiteľskom spore povinný preskúmať nie len súlad žiadosti o udelenie poverenia na vykonanie exekúcie a návrhu na vykonanie exekúcie so zákonom, ale aj to, či: (i) spotrebiteľská rozhodcovská zmluva spĺňa podmienky ustanovené právnymi predpismi, (ii) či bolo rozhodcovské rozhodnutie v spotrebiteľskom spore vydané rozhodcom, ktorý bol v čase spotrebiteľského rozhodcovského konania zapísaný v zozname rozhodcov oprávnených rozhodovať spotrebiteľské spory, a pred stálym rozhodcovským súdom, ktorý v čase spotrebiteľského rozhodcovského konania mal povolenie rozhodovať spotrebiteľské spory, (iii) či rozhodcovské rozhodnutie spĺňa náležitosti podľa osobitného predpisu; a (iv) či je rozhodcovské rozhodnutie vykonateľné. Z ustanovenia § 44 ods. 3 Exekučného poriadku vyplýva, že na zamietnutie žiadosti súdneho exekútora o udelenie poverenia na výkon exekúcie postačí nesplnenie ktorejkoľvek vyššie uvedených podmienok.

Na prvý pohľad sa môže zdať, že zákonodarca eliminoval možnosť vecného prieskumu rozhodcovských rozsudkov exekučnými súdmi a obmedzil sa na formálne náležitosti rozhodcovského konania. Podľa môjho názoru nemožno vylúčiť, že exekučné súdy budú

[15] Aj samotná dôvodová správa k novému zákonu č. 335/2014 Z. z. o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní označuje toto konanie nie ako rozhodcovské, ale ako osobitný druh alternatívneho riešenia sporov, ktoré je rozhodcovskému konaniu blízke. Dôvodom je, že spotrebiteľské rozhodcovské konanie nemá takmer žiadne prvky klasickej arbitráže. Ide o konanie, ktoré svojim priebehom a garanciami ochrany spotrebiteľa pripomína skôr konanie pred všeobecnými súdmi.

k vecnému prieskumu pristupovať aj podľa novej právnej úpravy. Ustanovenie § 44 ods. 3 Exekučného poriadku ukladá exekučnému súdu povinnosť skúmať okrem iného aj vykonateľnosť rozhodcovského rozsudku. Práve extenzívny výklad materiálnej vykonateľnosti exekučného titulu bol dôvodom, o ktorý sa exekučné súdy pri vecnom prieskume rozhodcovských rozsudkov opierali. Rovnaká argumentácia je prípustná aj podľa nového ustanovenia § 44 ods. 3 Exekučného poriadku. Nad rámec uvedeného mám za to, že v zmysle novej právnej úpravy je exekučný súd v rámci osobitnej prieskumnej právomoci povinný skúmať aj také otázky, ktoré by mali patriť výlučne do pôsobnosti zákona o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní.

b) Poučovania povinnosť exekučného súdu vo vzťahu k spotrebiteľom

Podľa ustanovenia § 48 ods. 2 Exekučného poriadku je exekútor poverený vykonaním exekúcie povinný v upovedomení o začatí exekúcie poučiť povinného - spotrebiteľa, o možnosti podať žalobu o zrušenie rozhodcovského rozsudku v lehote na podanie námietok proti exekúcii.[16] Toto poučenie musí dokonca obsahovať aj vzor žaloby o zrušenie rozhodcovského rozsudku. Uvedené zákonné ustanovenie nadväzuje na zákon č. 335/2014 Z. z. o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní, ktorý v ustanovení § 46 ods. 3 uvádza: „*Ak bol podaný návrh na začatie exekúcie, môže spotrebiteľ žalobu o zrušenie rozhodcovského rozsudku podať za podmienok podľa osobitného predpisu aj v exekúcii.*“[17]

Ak súd žalobe vyhovie a rozhodcovské rozhodnutie zruší, súd exekúciu zastaví. Pre úplnosť informácie je potrebné poukázať na to, že spotrebiteľ má v zmysle ustanovení zákona o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní až trojmesačnú lehotu na podanie žaloby o zrušenie rozhodcovského rozsudku.[18] Je to taká istá doba, ktorú majú spotrebiteľské rozhodcovské súdy na rozhodnutie vo veci. Napriek tomu má spotrebiteľ ešte aj v rámci exekučného konania možnosť zrušiť rozhodcovský rozsudok a dokonca nemusí vynaložiť ani žiadnu špeciálnu námahu, jednoducho vyplní formulárovú žalobu, ktorú mu exekútor v zmysle zákona zašle. Aj v prípade, že by podal žalobu o zrušenie rozhodcovského rozsudku nedôvodne, dosiahne tým minimálne predĺženie exekučného konania, a tiež priestor na prípadnú manipuláciu so svojim majetkom.

c) Dôvody zastavenia exekúcie

Novelou uskutočnenou zákonom o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní sa rozšírili aj dôvody zastavenia exekúcie. Podľa ustanovenia § 57 ods. 1 písm. l) Exekučného poriadku súd exekúciu zastaví, ak je výkon exekučného titulu v rozpore s verejným poriadkom. Ak bolo úmyslom zákonodarcu aplikovať nový dôvod zastavenia exekúcie aj voči tuzemským rozhodcovským rozsudkom, tak možno zhodnotiť, že tento dôvod je natoľko neurčitý a široký, že pod neho možno subsumovať prakticky čokoľvek v súvislosti s ochranou

[16] Podľa ustanovenia § 50 ods. 1 Exekučného poriadku: *„Povinný môže vzniesť u exekútora povereného vykonaním exekúcie do 14 dní od doručenia upovedomenia o začatí exekúcie námietky proti exekúcii, ak po vzniku exekučného titulu nastali okolnosti, ktoré spôsobili zánik vymáhaného nároku alebo bránia jeho vymáhateľnosti, alebo ak sú tu iné dôvody, pre ktoré je exekúcia neprípustná. To isté platí, ak sa namieta, že oprávnený alebo povinný nie sú právnymi nástupcami osoby uvedenej v exekučnom titule. Námietky musia byť odôvodnené a na dodatočne uvedené dôvody sa neprihliadne. Ak po podaní námietok exekútor upustil od vykonania exekúcie (§ 46), o námietkach netreba rozhodnúť.“*

[17] Podľa ustanovenia § 56 ods. 5 Exekučného poriadku súd povolí odklad exekúcie, ak povinný v lehote na podanie námietok proti exekúcii podá žalobu o zrušenie rozhodcovského rozsudku. Ak súd žalobu o zrušenie rozhodcovského rozhodnutia zamietne, po právoplatnosti rozhodnutia sa v exekúcii pokračuje.

[18] Podľa ustanovenia §46 zákona č. 335/2014 Z. z. o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní. Rovnaká lehota je stanovená v ustanovení §32 českého zákona č. č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů.

spotrebiteľa. Exekučný súd môže z tohto dôvodu zastaviť exekúciu aj vtedy, keď bude spotrebiteľ celkom pasívny v priebehu spotrebiteľského rozhodcovského konania, ako aj v priebehu exekučného konania a aj napriek tomu, že nevyužije značné množstvo právnych prostriedkov na svoju ochranu, ktoré mu právne predpisy Slovenskej republiky (vrátane Exekučného poriadku) ponúkajú.

Česká republika

Ako bolo uvedené vyššie, aj Česká republika pristúpila k novej koncepcii ochrany spotrebiteľa v rozhodcovskom konaní. Boli sprísnené viaceré inštitúty procesnej a hmotnej povahy, či už pokiaľ ide o formu rozhodcovskej zmluvy, kvalifikačných predpokladoch na výkon funkcie rozhodcu, alebo predĺženie lehoty na podanie žaloby o zrušenie rozhodcovských rozsudkov. Na účely tohto príspevku je však podstatná možnosť vecného prieskumu rozhodcovského rozsudku súdmi. S účinnosťou od 01.04.2012 bolo do českého zákona o rozhodcovskom konaní vložené ustanovenie § 31 písm. g), podľa ktorého možno podať žalobu o zrušenie rozhodcovského rozsudku vtedy, ak: „*Rozhodce nebo stálý rozhodčí soud rozhodoval spor ze spotřebitelské smlouvy v rozporu s právními předpisy stanovenými na ochranu spotřebitele nebo ve zjevném rozporu s dobrými mravy nebo veřejným pořádkem*." Týmto ustanovením umožnil český zákonodarca vecný prieskum rozhodcovských rozsudkov vydaných v súvislosti so spotrebiteľskými zmluvami. Dôvodová správa k zákonu č. 19/2012 Sb., ktorým sa mení zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, odôvodňuje tento krok potrebou intenzívnejšej ochrany spotrebiteľa s poukazom na štandard nastavený na úrovni Európskej únie.[19]

Vecný prieskum je v zmysle českej právnej úpravy ohraničený skúmaním zákonom stanovených otázok, a teda či rozhodcovský súd rozhodol v súlade s právnymi predpismi na ochranu spotrebiteľa, v súlade s dobrými mravmi a v súlade s verejným poriadkom. To znamená, že ak v rozhodcovskom konaní rozhodol rozhodcovský súd v súlade s právnymi predpismi na ochranu spotrebiteľa, v súlade s dobrými mravmi a v súlade s verejným poriadkom a napriek tomu bolo rozhodnuté v neprospech spotrebiteľa, príslušný súd nemôže žalobe vyhovieť.

Podľa ustanovenia § 35 ods. 1 písm. b) zákona č. 216/1994 Sb. o rozhodčím řízení, podľa ktorého: *„I když nepodala návrh na zrušení rozhodčího nálezu soudem, může strana, proti níž byl soudem nařízen výkon rozhodčího nálezu, bez ohledu na lhůtu stanovenou v § 32 odst. 1,* ***podat návrh na zastavení nařízeného výkonu rozhodnutí*** *kromě důvodů uvedených ve zvláštním předpisu i tehdy, jestliže… jsou důvody pro zrušení rozhodčího nálezu vydaného ve sporu ze spotřebitelské smlouvy podle* ***§ 31 písm. a) až f), h) nebo pokud jsou dány důvody***

[19] Z dôvodovej správy k zákonu č. 19/2012 Sb.: *„Oproti dosavadní koncepci se tak zavádí možnost věcného přezkumu nálezů vydaných ze spotřebitelského sporu. Toto je odůvodněno potřebou širší ochrany spotřebitele. V současné době požadavek na věcný přezkum rozhodčího nálezu soudem z právních předpisů Evropské unie nevyplývá, nicméně směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách v příloze č. 1 uvádí, že nelze spotřebitele zbavit práva podat žalobu. Demonstrativně pak uvádí, že takovým zbavením je například nutit spotřebitele předkládat spory výlučně rozhodčímu soudu, na který se nevztahují ustanovení právních předpisů. Dosavadní příloha má však pouze informativní charakter a není pro členské státy závazná. Dá se však v budoucnu očekávat, že trend vývoje práva Evropské unie povede k tomu, že uzavřením rozhodčí doložky nelze spotřebitele zbavit práva na soudní přezkum věci. Právo soudního přezkumu se tedy v návaznosti na stávající koncepci zákona o rozhodčím řízení navrhuje umožnit."*

podle § 31 písm. g) a rozhodčí nález neobsahuje poučení o právu podat návrh na jeho zrušení soudu.“ Na rozdiel od Slovenskej republiky však povinný nemôže podať návrh na zrušenie rozhodcovského rozsudku z akéhokoľvek dôvodu predpokladaného zákonom. Nič to však nemení na skutočnosti, že aj vo fáze výkonu rozhodnutia môže povinný podať návrh na zastavenie výkonu exekúcie aj napriek tomu, že sa rozhodcovský rozsudok stal právoplatný a vykonateľný. Exekučný súd však uloží povinnému povinnosť, aby v lehote 30 dní podal návrh na zrušenie rozhodcovského rozsudku, v opačnom prípade pokračuje v exekúcii ďalej.

Na základe vyššie uvedených skutočností možno vysloviť názor, že na rozdiel od slovenskej právnej úpravy je vecný prieskum rozhodcovských rozsudkov v exekučnom konaní v podmienkach Českej republiky síce možný, ale v obmedzenom rozsahu. Na takýto úkon musia byť stanovené zákonom stanovené predpoklady, a to nie len existencia vád rozhodcovského rozsudku, ale v prípade dôvodu podľa ustanovenia § 31 písm. g) zákona aj absencia poučenia o možnosti podať žalobu o zrušenie rozhodcovského rozsudku. V prvom rade treba vyzdvihnúť, že aktivita smerom k zrušeniu rozhodcovského rozsudku je ponechaná na povinného, exekučný súd nepoučuje povinného o možnosti zrušiť rozhodcovský rozsudok. Neposiela ani vzor žaloby na zrušenie rozhodcovského rozsudku. Žalobu o zrušenie rozhodcovského rozsudku musí povinný na výzvu exekučného súdu podať v zákonom stanovenej lehote potom, ako podal návrh na zrušenie rozhodcovského rozsudku. Za pozitívum českej právnej úpravy teda možno označiť skutočnosť, že zrušenie rozhodcovského rozsudku nie je ponechané výlučne na vôli povinného. Za pozitívum českej právnej úpravy možno označiť aj to, že precízne ošetruje situáciu, kedy exekučný súd odmietne udeliť žiadosť o vydanie poverenia na výkon exekúcie pre rozpor plnenia s dobrými mravmi a že limituje možnosť napadnúť rozhodcovský rozsudok na zákonom stanovenú lehotu.

V Slovenskej republike súčasná právna úprava umožňuje rozhodcovský rozsudok zrušiť de facto len vtedy, ak sa tak povinný rozhodne. Ak to neurobí a exekučný súd odmietne udeliť súdnemu exekútorovi poverenie na výkon exekúcie, tak oprávnený nemá z dôvodu existencie prekážky res judicata žiadnu možnosť, ako sa výkonu svojho nároku domôcť núteným spôsobom.

Záver

Vychádzajúc z vyššie uvedených skutočností mám za to, že spotrebiteľský status je v exekučnom konaní irelevantný, význam môže mať len v základnom konaní. Nevidím dôvod na to, prečo by mal exekútor, alebo exekučný súd zasahovať do právnej istoty oprávnených a v záujme ochrany spotrebiteľa aktívne nabádať spotrebiteľa k uplatneniu ochrany jeho práv. Účelom exekučného konania má byť predsa nútený výkon rozhodnutí, ktoré neboli splnené dobrovoľne a o existencii ktorých sa rozhoduje v základnom konaní. Ochrana spotrebiteľa by nemala byť povýšená nad zákonnosť a vo fáze exekučného konania nie je explicitne požadovaná ani judikatúrou Európskej únie. Ochrana by v zmysle rozhodnutia Súdneho dvora bola odôvodnená v prípade, že by boli spotrebitelia rovnako chránení proti všetkým exekučným titulom. Taký stav by však bol zrejme neželaný, keďže by základné konanie stratilo vážnosť a vymožiteľnosť práva by sa výrazne zhoršila.

Zastávam názor, že právna úprava ako celok by mala zabezpečiť vysokú úroveň ochrany spotrebiteľa, ale mala by sa koncentrovať do základného konania. Ťažisko tejto ochrany by sa v žiadnom prípade nemalo presúvať do exekučného konania a nevidím dôvod

ani na to, aby bola rozhodcovskému konaniu naďalej prejavovaná nedôvera, a to aj napriek tomu, že procesné pravidlá samotného spotrebiteľského rozhodcovského konania boli výrazne sprísnené. Za týchto okolností je na mieste úvaha, či spotrebiteľské spory majú vôbec byť v rozhodcovskom konaní rozhodované. Z okruhu arbitrovateľných vecí však nikdy vyňaté neboli. Alternatívne riešenie sporov preferuje aj samotná Európska únia. V Slovenskej republike je právna úprava exekučného konania v otázke ochrany spotrebiteľa príliš široká. Rovnako mám za to, že za súčasne nastavených pravidiel ochrany spotrebiteľa je možné uvažovať v intenciách porušenia práva na súdnu ochranu veriteľov. Z pomedzi prostriedkov ochrany spotrebiteľa v Slovenskej, ktoré sú analyzované vyššie v príspevku, považujem za najväčší zásah do právnej istoty veriteľov to, že spotrebiteľ je oprávnený a zároveň podporovaný k svojej pasivite tým, že môže iniciovať konanie o zrušenie rozhodcovského rozsudku aj vo fáze jeho výkonu, a to dokonca na podnet exekútora. Mám za to, že by mala byť táto možnosť z Exekučného poriadku vypustená. Rovnako mám za to, že je potrebné jednoznačne sa vysporiadať s otázkou res judicata a dať možnosť iniciovať konanie o zrušenie rozhodcovského rozsudku aj veriteľovi. Otázkou zostáva, či pri takto nastavených pravidlách bude vôbec spotrebiteľské rozhodcovské konanie využívané a či väčšina spotrebiteľských sporov nebude riešená všeobecnými súdmi.

Použitá literatúra:

- BĚLOHLÁVEK, A. *Změny v rozhodčím řízení*. In Bulletin advokacie, 2012, č. 5
- BĚLOHLÁVEK, A. *Druhá instance v rozhodčím řízení*. In Právní zpravodaj, 2003, č. 6
- BĚLOHLÁVEK, A. - REZNÍČEK, T. *Rozhodcovská způsobilost a seznam rozhodců pro spotřebitelské spory po novele zákona o rozhodčím řízení*. In Právní fórum, 2012, č. 10
- HORSKÁ, J. - BURIAN, J. *Rozhodčí doložka ve spotřebitelských smlouvách ve světle aktuální judikatury českých soudů a ESD*. In Bulletin advokacie, 2010, č. 4
- RABAN, P. *Autorizovaní rozhodci nebo adjudikatori? Je efektivně zajištěna spravedlnost ve spotřebitelských vztazích?* In Bulletin advokacie, 2010, č. 6
- Zákon č. 335/2014 Z. z. o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní v znení neskorších predpisov
- Dôvodová správa k zákonu č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní v znení neskorších predpisov
- Dôvodová správa k zákonu č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů
- Dôvodová správa k zákonu č. 335/2014 Z. z. o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní v znení neskorších predpisov
- LISSE, L. *Euronovela zákona o rozhodčím řízení 2012*. [online] Ústav práva a právní vědy 2012. [cit. 1. 1. 2013], dostupné z: http://www.ustavprava.cz/cz/sekce/euronovela-zakona-o-rozhodcim-rizeni-2012 377/
- Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 27.06.2000 vo veci Océano Grupo Editorial SA proti Roció Murciano Quintero (C-240/98)
- Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 04.06.2009 vo veci Pannon GSM Zrt. v Erzsébet Sustikné Győrfi, číslo konania C-243/08
- Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 6.10.2009 vo veci Asturcom Telecomunicaciones SL v Cristina Rodríguez Nogueira, Vec C-40/08

Zásady súkromného práva Európskej únie v úvahách de lege ferenda

Principles of private law in the European Union within considerations de lege ferenda

Mgr. JUDr. Monika Pavlovová[1]

Abstrakt:
Príspevok sa zaoberá zásadami európskeho súkromného práva, ktoré sú v európskom kontexte vo väčšine prípadov označované ako princípy. Obsahuje všeobecnú charakteristiku zásad európskeho súkromného práva, ich základné členenie a zaradenie v rámci európskeho súkromného práva. Druhá kapitola je venovaná vybraným akademickým snahám zjednotenia súkromnoprávnych zásad v Európskej únii - Inštitútu pre unifikáciu práva, Komisii pre európske zmluvné právo, Študijnej skupine pre Európsky občiansky zákonník a podobne**.** V samostatnej kapitole sa príspevok zameriava na problematiku Spoločného referenčného rámca a Návrhu spoločného referenčného rámca, ktorý upravuje takmer všetky oblasti súkromného práva (s výnimkou rodinného práva) a vyvoláva mnoho sporných otázok nielen v akademických kruhoch. Záverečná časť príspevku je venovaná úvahe o zásadách súkromného práva de lege ferenda.

Kľúčové slová: Zásada, súkromné právo, Európska únia, kodifikácia, akademické iniciatívy, de lege ferenda

Abstract:
The contribution deals with the principles of European private law, which are in the European context, in most cases marked as principles. It contains a general description of the principles of European private law, basic structure and submission in European private law. Second chapter deals with academic initiatives to unify private law principles in the European Union - Institute for the Unification of Law, Commission on European Contract Law, Study Group on a European Civil Code, etc. In a separate chapter, the contribution deals with the issue of the Common Frame of Reference and the Draft Common Frame of Reference, which provides almost all private law (except for family law) and raises a number of contentious issues not only in academic circles. Last chapter is devoted to the consideration of the principles of private law de lege ferenda.

Keywords: The principle, private law, European Union, codification, academic initiatives, de lege ferenda

Úvod

V súčasnosti práve vďaka európskej integrácii prekonávajú aj súkromnoprávne zásady hranice vnútroštátneho práva jednotlivých členov Európskej únie a tak nadobúdajú celoeurópsky rozmer. Práve zásady sú využívané ako prostriedky unifikácie a harmonizácie, o čom svedčí veľké množstvo medzinárodných zmlúv a dokumentov, ktoré v sebe zhromažďujú všeobecné princípy vyjadrujúce práve postuláty v oblasti súkromného práva.

Harmonizácia súkromného práva v Európskej únie sa snaží zjednodušiť cezhraničné majetkové vzťahy prostredníctvom zásad upravujúcich voľný pohyb tovarov a služieb. Avšak

[1] Ústav súkromného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
pavlovova.monika@gmail.com

rozdiely medzi jednotlivými vnútroštátnymi právnymi úpravami nepochybne existujú ako dôsledok odlišných kultúr jednotlivých krajín, či rozdielneho historického vývoja. Tieto rozdiely sa prejavujú predovšetkým snahou jednotlivých krajín o výnimky, prípadne obmedzenia, ktoré je v záujme fungovania medzinárodného obchodu potrebné minimalizovať.

Z toho dôvodu je opodstatnená snaha o kodifikáciu jednotných zásad európskeho súkromného práva, resp. snaha o kodifikáciu jednotného zákonníka, ktorý by jednotne definoval základné zásady európskeho práva a napomohol k zjednoteniu súkromného práva na území Únie.

1 Zásady európskeho súkromného práva všeobecne

Všeobecné zásady európskeho súkromného práva možno označiť ako prostriedky zbližovania sa právnych poriadkov jednotlivých členských štátov Európskej únie. Toto potvrdzuje aj vyjadrenie profesora medzinárodného práva Goetheho Univerzity vo Frankfurte, Armina von Bogdany: „Politické, ekonomické či etické konflikty možno chápať ako stret, resp. konflikty samotných zásad. Aj napriek tomu, že právne zásady nedávajú riešenia týchto konfliktov, sú podkladom pre možnosti riešenia konfliktov.“[2] Z týchto slov je možné skonštatovať, že jednou zo základných funkcií zásad európskeho súkromného práva je interpretačná funkcia, ktorá napomáha vysvetleniu noriem práva v nadväznosti na funkciu kontrolnú, prostredníctvom vypĺňania medzier v práve a následne v kontrole zákonnosti jednotlivých aktov.

Všeobecné zásady európskeho súkromného práva majú špecifický význam pre systematizáciu európskeho súkromného práva.[3] Možno ich členiť do rôznych kategórií, avšak ich klasifikácia nie je striktne určená.

Do prvej kategórie možno zaradiť skupinu zásad označovaných za ústavné, prirodzenoprávne či axiomatické, ktoré sú základom všetkých právnych poriadkov v právnych štátoch. Do tejto skupiny možno zaradiť zásadu právnej istoty, ochrany nadobudnutých práv, rovnakého zaobchádzania aj proporcionality.

Druhú skupinu zásad možno označiť ako skupinu zásad systémových, regulačných a štrukturálnych, ktoré možno označiť za príznačné pre ústavnú štruktúru Únie a právny poriadok Únie.[4] V tejto kategórii zásad ide o zásady týkajúce sa prerozdelenia právomocí, vzťahov medzi štátmi Únie a Úniou samotnou, spolupráce, priameho účinku práva Únie či prednosti práva Únie.

Súčasne popri vyššie uvedených skupinách zásad je nutné poukázať na ďalšiu skupinu zásad, ktoré sú spoločné pre právne poriadky členských štátov Únie, a na ktoré odkazuje článok 6 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii „Základné práva tak, ako sú zaručené Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty, predstavujú všeobecné zásady práva Únie....“

---

[2] *Von Bogdany, A*: Founding Principles of EU Law: A Theoretical and Doctrinal sketch. In: European Law Journal, 2010, č. 2, s. 95 a nasl. [online]. euce.apps01.yorku.ca, 10. marca 2016 [cit. 10. marca 2016]. Dostupné na http://euce.apps01.yorku.ca/wp-content/uploads/2010/10/Founding-Principle-of-EU-Law-Armin-Von-Bogdandy.pdf

[3] *Mak, V:* A Shift in Focus: Systematisation in european Private Law through EU Law. In: European Law Journal, 2010, č. 2, s. 111, [online] .researchgate.net , 10. marca 2016 [cit. 10. marca 2016]. Dostupné na http://www.researchgate.net/publication/228223737_A_Shift_in_Focus_Systematisation_in_European_Private_Law_through_EU_Law

[4] *Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol.*: Európske súkromné právo, 1. Vydanie. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, o. z., 2012, s. 149

Za zvláštne možno označiť fakt, že na jednej strane sú označované zásady, ktoré sú spoločné pre právne poriadky členských štátov, kdežto na druhej strane sú všeobecné zásady práva Únie. Hoci na prvý pohľad pôsobí toto dvojaké označenie pomerne mätúco, ide v podstate o pojmy totožné, ktoré pochádzajú z právnych poriadkov jednotlivých členských štátov. Na všeobecné zásady nadväzujú zásady v špecifických oblastiach európskeho súkromného práva.

Samotný vzťah všeobecných zásad obsiahnutých v primárnych prameňoch Únie možno prirovnať k vzťahu všeobecných zásad zakotvených v ústavách štátov a zásad zakotvených v iných právnych aktoch. Rozdielom je len záväznosť medzinárodných dokumentov, ktoré katalogizujú jednotlivé zásady súkromného práva. Tieto dokumenty existujú predovšetkým vo forme tzv. „soft law“[5] a nie sú pre členské štáty záväznými.

Súkromné právo Európskej únie ako zo samotného názvu vyplýva, je chápané nielen ako právo Únie, ale aj ako právo súkromné. Z toho dôvodu je možné do systému jeho zásad radiť nielen všeobecné zásady práva Únie, ktorých pôsobnosť je všeobecná a platí na všetky odvetvia úniového práva v rozsahu platnom pre oblasť súkromného práva, ale aj osobité zásady súkromného úniového práva, ktorých pôsobnosť sa vzťahuje výlučne na súkromné právo Únie.

Napriek pomerne podrobnému spracovaniu všeobecných zásad práva Únie vo vedeckej literatúre, systematika zásad súkromného práva zostáva sporná. Pri formulácii jednotlivých zásad, resp. princípov zastáva nezameniteľné miesto Európsky súdny dvor, ktorý zásady nielen formuluje, ale aj odvodzuje a následne identifikuje prostredníctvom judikatúry. V neposlednom rade možno v oblasti európskeho súkromného práva definovať dve veľmi významné podskupiny zásad. Menovite všeobecné zásady tvorby práva Únie[6] a všeobecné zásady aplikácie práva Únie.[7]

2 Prvopočiatky akademických iniciatív v oblasti zjednotenia súkromného práva

V histórii sa stretávame pomerne často so snahami o zjednotenie práva. Ambície o zjednotenie celospoločenským, prípadne viac- kultúrnym kódexom sa objavovali už v staroveku, ale aj v novoveku. Vhodným príkladom je Rímske právo, ktoré bolo založené na práve zvykovom, francúzsky Code Civil – Code Napoleon, ktorý bol okrem Francúzska zavedený aj v krajinách ako Španielsko alebo Taliansko alebo rakúsky ABGB.

Myšlienka jednotnej úpravy, resp. zjednotenia práva sa objavuje vždy, keď samostatnosť a odlišnosť právnych systémov jednotlivých štátov bráni v rozvoji ekonomickej a hospodárskej spolupráce. Po rozpade veľkých štátnych útvarov, ktorý bol spôsobený prvou svetovou vojnou, sa objavuje myšlienka vytvoriť zjednocujúce modelové právo, ktoré by prekonalo a odstránilo prekážky spôsobené vývojom v nových malých štátoch.

Väčšina snáh o kodifikáciu európskeho súkromného práva (či už úplné alebo čiastkové kodifikácie) používa pojem „princíp“ ako pojem na identifikáciu zásad. Pojmová diverzita v tejto oblasti nepomáha k zbližovaniu problematiky zásad, resp. nie k tak rýchlej unifikácii ako by sme si možno priali. Pravdepodobne asi ani nebude možné striktne ustáliť pojmovú jednotu, nakoľko niektoré jazyky nerozlišujú medzi pojmom zásada a princíp, vnímajú ich ako synonymá.

---

[5] Ide o nezáväzné zbierky základných noriem súkromného práva, ktoré boli vypracované mnohonárodnými skupinami odborníkov v určitej oblasti práva

[6] Zakotvené v primárnom práve

[7] Zakotvené judikatúrou Súdneho dvora

2.1 Inštitút pre unifikáciu práva - Institut International pour l´Unification du Droit Privé (UNIDROIT)

Pod záštitou OSN bol v roku 1926 založený Inštitút pre unifikáciu práva (Institut International pour l´Unification du Droit Privé – UNIDROIT) so sídlom v Ríme.[8] Inštitút bol zameraný predovšetkým na organizáciu a správnu formuláciu medzinárodných zmlúv v oblasti súkromného práva.

Za najvýznamnejší úspech Inštitútu je možné považovať Haagsku dohodu o predaji tovaru z roku 1964, ktorá bola neskôr v roku 1980 predlohou pre Viedenský dohovor o medzinárodnej kúpnej zmluve, ktorá bola vytvorená pod záštitou organizácie pre unifikáciu obchodného práva (United Nations Commission o International Trade Law- UNCITRAL).

UNCITRAL sa na rozdiel od UNDROIT zaoberá najmä tvorbou modelových právnych predpisov, ktoré poskytujú vzor pre vytváranie národných právnych úprav s detailnejším rozpracovaním.

V roku 1971 začal Governing Council of UNDROIT pracovať na príprave kodifikácie medzinárodného obchodného práva, ktorý bol žiaľ už od počiatku sprevádzaný nedôverou zo strany národných štruktúr, ktoré sa obávali straty svojej suverenity. Následne sa od kodifikácie upustilo a jej myšlienka bola nahradená myšlienkou „princípov“. Projekt, ktorý nahradil myslenú kodifikáciu dostal názov „Principles for International Commercial Contracts“. Skupina tvorcov bola reprezentovaná z reprezentantov kontinentálneho práva – René David, predstaviteľa common law – Clive Macmillan Schmitthoff a predstaviteľa socialistického práva – Tudor Popesca.[9] Komisia pracovala na vytvorení Princípov a práce boli ukončené v roku 1994. Následne v roku 1996 bolo rozhodnuté, že je potrebné Princípy doplniť, pričom rozšírená verzia Princípov vyšla v roku 2004. Z obsahového hľadiska obsahujú Princípy iba všeobecnú časť zmluvného práva, kde je kladený dôraz najmä na zmluvnú slobodu.

2.2 Komisia pre európske zmluvné právo- Commission on European Contract Law (CECL)

S miernym oneskorením bol začatý projekt unifikácie európskeho súkromného práva, resp. zmluvného práva. V roku 1980 bola zriadená Komisia pre európske zmluvné právo (Commission on European Contract Law (CECL)), na čele ktorej stál prof. Ole Lando, tzv. Landova komisia.[10] Komisiu tvorili zástupcovia členských štátov Európskeho spoločenstva, ktorý napriek svojej príslušnosti nezastávali záujmy štátov, z ktorých pochádzali, ako by možno bolo možné očakávať. Komisia pracovala na vytvorení kódexu, ktorý by usmerňoval a riešil nárast šírenia sa komunitárneho práva upravujúceho špecifické typy zmlúv. Prínosom bolo hlavne:

- vytvorenie prepojenia medzi kontinentálnym – civilným právom a common law,
- vytvorenie zázemia pre uplatňovanie komunitárneho práva v zmluvách
- vytvorenie akéhosi návodu pre súdnictvo a legislatívnu tvorbu národov strednej a východnej Európy, ktorá v tom čase kreovali svoje národné systémy, prípadne ich menili,
- zjednodušenie cezhraničného obchodu a posilnenie jednotného európskeho trhu.

---

[8] *Raban, P:* Unifikace soukromého práva v EU a u nás, In: Právní rozhledy, 2008, č, 11, s. 397

[9] *Raban, P:* Unifikace soukromého práva v EU a u nás, In: Právní rozhledy, 2008, č, 11, s. 398

[10] *Jurčová, M:* Európsky občiansky zákonník: k aktuálnemu stavu prípravy s osobitným zameraním na zmluvné zastúpenie. Právny obzor, 88, 2005,č. 6, s. 568

Výsledkom práce tejto skupiny bolo okrem vyššie uvedených prínosov vytvorenie Princípov európskeho zmluvného práva (Principles of European Contract Law – PECL), ktoré vyšli v troch častiach v rokoch 1995, 1999 a 2003.[11]

Princípy európskeho súkromného práva sú rozdelené do sedemnástich kapitol, pričom práv kapitola je venovaná všeobecným ustanoveniam o zmluvnej slobode, definíciám, aplikácii a počítaniu času.[12]

2.3 Študijná skupina pre Európsky občiansky zákonník- Study Group on European Civil Code (SGECC)

Už v roku 1989 bolo Európskym parlamentom vydané rozhodnutie, ktoré kládlo dôraz na vypracovanie jednotného európskeho zákonníku v oblasti súkromného práva. Neskôr v roku 1994 bolo vydané uznesenie Európskeho parlamentu, v ktorom bola vyzvaná Komisia pre európske zmluvné právo, aby k prípravným prácam ustanovila skupinu vedcov, ktorý by pracovali na príprave Európskeho občianskeho zákonníka. Táto skupina začala svoju činnosť v roku 1999.

Študijná skupina pre Európsky občiansky zákonník, na čele ktorej stojí Christian von Bar z Univerzity v Osnabrücku[13], bola založená v roku 1998 a je považovaná za následníka Landovej komisie, nakoľko pokrýva celý rad súkromnoprávnej matérie od zabezpečenia záväzkov až po multikauzálne škody.[14] Christian von Bar, ktorý bol určený za predsedu Študijnej skupiny je profesorom Občianskeho, obchodného a hospodárskeho práva, taktiež medzinárodného súkromného a porovnávacieho práva na Univerzite v Osnabrücku. Súčasne je riaditeľom Inštitútu pre medzinárodné súkromné a porovnávacie právo, čestný sudca spoločnosti Gray´s Inn v Londýne, Korešpondent Britskej Akadémie a nositeľ prestížneho vedeckého ocenenia – Gottfired-Wilhelm-Leibniz-Preis.[15]

Študijnú skupinu tvoria odborníci a uznávaní akademici, ktorí sú zástupcovia rôznych právnych odvetví, aplikačnej praxe a rôznorodých právnických profesií. Študijná skupina sa člení na dve základné zložky. Prvou sú pracovné tímy, ktoré sú prerozdelené do viacerých pracovných skupín. Skupiny sú členené napríklad na skupinu pre dlhodobé zmluvy, predajné zmluvy a servisné zmluvy, pre finančné služby, pre nájom hnuteľného majetku, extraktuálne záväzky, pre dohody o pôžičke, pre zaisťovacie úvery, prevod vlastníctva hnuteľností, pre bezodplatné zmluvy. Samostatnú skupinu tvorí skupina pre formulovanie európskeho poistného zmluvného práva, ktorá pracuje natoľko intenzívne, že už publikovala konečnú verziu v podobe paragrafového znenia. [16]

Druhou základnou zložkou skupiny je koordinačná skupina, ktorá pozostáva približne z päťdesiatich profesorov zo všetkých členských štátov Európskej únie. Koordinačná skupina sa stretáva približne dvakrát ročne a jej úlohou je dohliadať a kontrolovať na výsledky pracovných skupín.[17]

---

[11] *Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol.*: Európske súkromné právo, 1. Vydanie. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, o. z., s. 53

[12] *Raban, P:* Unifikace soukromého práva v EU a u nás, In: Právní rozhledy, 2008, č, 11, s. 398

[13] *Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol.*: Európske súkromné právo, 1. Vydanie. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, o. z., s. 53

[14] *Tichý, L:* Aktualita – Unifikace soukromého práva v Eu a naše kodifikace, Právní rozhledy : Časopis pro všechna právní odvětví, 13, 2005, č. 6, s. II

[15] *Duláková, Jakúbeková, D*: Privátne pokusy pri formulovaní európskeho súkromného práva. Podiel Študijnej skupiny pre Európsky občiansky zákonník na tvorbe jednotného civilného práva. Justičná revue, 58, 2006, č. 6-7, s. 1023

[16] *Raban, P:* Unifikace soukromého práva v EU a u nás, In: Právní rozhledy, 2008, č, 11, s. 400

[17] *Duláková, Jakúbeková, D*: Privátne pokusy pri formulovaní európskeho súkromného práva. Podiel Študijnej skupiny pre Európsky občiansky zákonník na tvorbe jednotného civilného práva. Justičná revue, 58, 2006, č. 6-7, s. 1024

Ako sme už uviedli vyššie, každodennú prácu Študijnej skupiny zabezpečujú hlavne pracovné tímy, ktorých práca je založená najmä na porovnávacom výskume, v rámci ktorého prebiehajú diskusie o obsahu, význame, povahe a logickosti jednotlivých právnych princípov, ktoré jestvujú v jednotlivých vnútroštátnych systémoch.

Výstupy študijnej skupiny sú publikované v edícii Principles of European Law (princípy európskeho práva), v ktorej boli doteraz publikované princípy, ktoré sa týkali obchodného zastúpenia a zmlúv o franžíse a distribúcii, konania bez príkazu, osobného zabezpečenia, zmlúv o službách, kúpnej zmluvy, nájmu tovaru, mimozmluvnej zodpovednosti za škodu, nadobúdania a straty vlastníckeho práva k tovaru a bezdôvodného obohatenia..

Pôvodné Princípy európskeho zmluvného práva prevzala Študijná skupina a rozšírila ho v troch smeroch. Ako prvé, vyvinula systém pravidiel pre zvláštne zmluvné typy, ako druhé systém pravidiel nonkontraktuálnych záväzkov (v oblasti deliktuálneho mimosúdneho a práva bezdôvodného obohatenia) a ako tretie, systém pravidiel pre základné otázky súvisiace s prevodom hnuteľných vecí- prevod vlastníctva a zabezpečenie záväzku vo forme úveru. [18]

Hlavným cieľom študijnej skupiny je vytvoriť kodifikované dielo, ktoré bude obsahovať komentáre na priblíženie a objasnenie ustanovení, dielo, ktoré sa stane základom európskeho súkromného práva, podporí nielen vzdelávanie v oblasti európskeho súkromného práva ale aj akademický rozvoj. Taktiež by Európsky občiansky zákonník mal poslúžiť aktérom jednotlivých medzinárodných vzťahov pri rokovaniach a uzatváraní medzinárodných dohôd.

Európsky občiansky zákonník však mená byť chápaný ako záväzný kódex, ktorý by mal prednosť pred vnútroštátnym právom. Má byť pomôckou a slúžiť ako legislatívny rámec pri vytváraní vnútorného trhu, na podporu voľného pohybu osôb, služieb, tovaru a kapitálu. Taktiež by mal slúžiť ako inšpirácia pre zákonodarcov na národných úrovniach.

Študijná skupina je súčasťou siete „the CoPECL Network of Excellence“,[19] ktorá bola založená v roku 2005 za účelom prezentovať princípy európskeho zmluvného práva.

2.4 Vybrané akademické iniciatívy konca deväťdesiatych rokov 20. Storočia a 21. Storočia

V roku 1992 bola v talianskej Pavii založená tzv. **Pávijská skupina**, ktorej dala základ konferencia konaná v Pavii v roku 1990, kde bola zrodená myšlienka vytvoriť Európsky zmluvný zákonník. Ide o skupinu európskych právnikov, ktorí sa venujú súkromnému právu a pracujú pod vedením Giuseppeho Gandolfiho. Úlohou Európskeho zmluvného zákonníku je *„prispieť vedeckým výskumom k zjednoteniu a k budúcemu výkladu a uplatňovaniu súkromného práva v Európe v duchu zmlúv Spoločenstva.“*[20] Európsky zmluvný zákonník je založený najmä na zásadách klasických kódexov, ktoré sú považované za liberálne, z toho dôvodu neberie do úvahy súčasné európske trendy, ktoré smerujú k ochrane slabšej zmluvnej strany. Avšak na druhej strane je jeho úprava omnoho prehľadnejšia a konkrétnejšia v porovnaní s Princípmi európskeho zmluvného práva, nakoľko neobsahuje princípy, ale reálne normy.

Taktiež v roku 1992 bola založená **Európska skupina pre deliktuálne právo**, predtým nazývaná ako Tilburská skupina, na čele ktorej stáli koordinátori Helmut Koziol

[18] *Raban, P:* Unifikace soukromého práva v EU a u nás, In: Právní rozhledy, 2008, č, 11, s. 399

[19] *Duláková, Jakúbeková, D*: Privátne pokusy pri formulovaní európskeho súkromného práva. Podiel Študijnej skupiny pre Európsky občiansky zákonník na tvorbe jednotného civilného práva. Justičná revue, 58, 2006, č. 6-7, s. 1025

[20] *Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol.*: Európske súkromné právo, 1. Vydanie. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, o. z., s. 55

a Jaap Spier. Táto skupina spolupracuje s viedenským Európskym centrom pre deliktné a poistné právo. Z jej pôsobenia vyšli Princípy európskeho deliktného práva.[21]

V roku 1995 vznikla **Tridentská skupina**, nazývaná aj Trento Group, pod vedením Uga Mateiho a Maura Bussaniho. Cieľom tejto skupiny nebolo vytvoriť spoločný písaný kódex, ale nájsť akési spoločné jadro súkromného práva. Pre túto skupinu je charakteristický právno- komparistický prístup.[22]

Ďalšou veľmi významnou skupinou je **Medzinárodná pracovná skupina pre európske trustové právo**, ktorá bola založená v roku 1996 pri Business and Law research centre univerzity Nijmegen.[23] Cieľom tejto skupiny bolo kodifikovať vtedy nekodifikovanú oblasť typickú pre Common Law a to tak, aby bola zrozumiteľná pre verejnosť kontinentálneho práva. Výsledkom práce tejto skupiny bola publikácia, ktorá vyšla v roku 1999 pod názvom „Principles of European Trust Law".

V roku 2001 bola založená **Komisia pre Európska rodinné právo v Utrechte**, na čele ktorej stála Katharina Boele-Woelki. Cieľom tejto skupiny je sformulovať princípy rodinného práva, ktoré by prispeli k harmonizácii rodinného práv v rámci krajín Európy, nemá však nahradiť normy jednotlivých vnútroštátnych kódexov. Výstupy boli publikované v publikácii Európske rodinné právo.[24]

Z iniciatívy Európskej Komisie bola založená v roku 2002 **Európska výskumná skupina pre existujúce súkromné právo Európskeho spoločenstva**. Vedúcou osobnosťou tejto skupiny je Hans Schulte-Nölke z bielefeldskej univerzity. Úlohou tejto skupiny bolo vytvoriť prehľad a systematizovať acquis Spoločenstva – Únie, ktorý vyšiel ako publikácia Princípy existujúceho súkromného práva ES.[25]

3 Spoločný referenčný rámec

Spoločný referenčný rámec – Common Frame of Reference (CFR) je nástrojom, ktorého vytvorenie iniciovala Komisia vo svojom oznámení Európskemu parlamentu v roku 2003. Jeho akademický návrh (Draft Common Frame of Reference (DCFR)[26] vznikol ako výsledok činnosti vyššie menovanej skupiny „the CoPECL Network of Excellence", ktorá združovala viacero inštitúcií, študijných skupín a univerzít.[27] V roku 2008 bola publikovaná prvá predbežná verzia, v roku 2009 druhá predbežná verzia a následne v tom istom roku aj plná verzia.Obsahom Návrhu sú princípy, definície a vzorové pravidlá, ktoré sú aj osobitne rozlíšené na základné a nadradené princípy – zásady.[28] Tieto vzorové pravidlá nemajú právnu silu, ale slúžia ako „soft law".[29]

DFCR je zložený z 10 kníh. Prvá obsahuje všeobecné ustanovenia vymedzujúce pôsobnosť Návrhu, výklad, definuje pojmy a určuje pravidlá počítania času. Druhá kniha

---

[21] *Raban, P:* Unifikace soukromého práva v EU a u nás, In: Právní rozhledy, 2008, č, 11, s. 400

[22] *Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol.*: Európske súkromné právo, 1. Vydanie. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, o. z., s.55

[23] *Raban, P:* Unifikace soukromého práva v EU a u nás, In: Právní rozhledy, 2008, č, 11, s. 400

[24] *Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol.*: Európske súkromné právo, 1. Vydanie. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, o. z., s. 56

[25] *Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol.*: Európske súkromné právo, 1. Vydanie. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, o. z., s. 54

[26] Ide o akademický návrh, ktorý bol vypracovaný nezávisle od úradnej činnosti inštitúcií Európskej únie, preto nie je politicky ani právne záväzný nielen pre orgány Únie ale ani pre členské štáty.

[27] Uvádzané v kapitole 2.3 tohto príspevku

[28] *Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol.*: Európske súkromné právo, 1. Vydanie. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, o. z., s.269

[29] Uvádzané v kapitole 1 tohto príspevku

obsahuje ustanovenia o zmluvách a iných právnych úkonoch, ustanovenia o predzmluvných povinnostiach, nediskriminácii, pravidlá uzatvárania zmlúv. Približuje pravidlá odstúpenia od zmluvy, dôvody neplatnosti a podobne. Tretia kniha je venovaná záväzkom a právam im zodpovedajúcim, upravuje plnenie, prostriedky nápravy a obrany v prípade neplnenia, rieši pluralitu veriteľov a dlžníkov, splynutie, premlčanie a započítanie.

Kúpnu zmluvu, príkazné zmluvy, franšíz a distribúciu, zmluvu o pôžičke, zabezpečenie a darovanie, záväzky vyplývajúce z menovaných zmlúv upravuje kniha štvrtá. Piata kniha sa zaoberá konaním bez príkazu, upravuje pôsobnosť, práva a povinnosti konateľa. Šiesta kniha pojednáva o mimozmluvnej zodpovednosti za škodu spôsobenú niekomu inému, zodpovednosť, príčinnú súvislosť, prostriedky nápravy, námietky a definuje pojem právne relevantnej škody.

Siedma kniha je venovaná ustanoveniam o bezdôvodnom obohatení, podmienkam vrátenia, námietkam a iným právnym inštitútom. Kniha ôsma sa zaoberá nadobúdaním a stratou vlastníctva k tovaru. Upravuje nadobúdanie vlastníctva v dobrej viere, prevod vlastníctva, vydržanie, spracovanie veci, zmiešanie a zlúčenie, ako aj ochranu vlastníctva a držby. V deviatej knihe sú upravené zabezpečovacie práva k hnuteľným veciam. Obsahom desiatej knihy je trust, jeho zriadenie, fond, podmienky, rozhodovacie oprávnenia správcu, jeho práva a povinnosti, prostriedky nápravy, zánik a zmena vzťahov.

Z vyššie uvedeného možno konštatovať, že Návrh v určitej miere prekračuje medze zmluvného práva (upravením mimozmluvnej zodpovednosti za škodu, konanie bez príkazu, bezdôvodné obohatenie ale aj vecné práva k hnuteľným veciam). Z opačného uhla pohľadu nemá pôsobnosť na rodinné právo, právnu úpravu vo veciach vlastníctva k nehnuteľnostiam, dedičské právo, pracovné právo, právo cenných papierov a iné, ktoré sú považované za typické oblasti súkromného práva.

V akademických kruhoch vyvolal veľmi rozporuplné názory a diskusie. Horst Eidenmüller, profesor Obchodného práva na Oxfordskej univerzite, považuje Návrh spoločného referenčného rámca za obmedzujúci zásadu zmluvnej slobody. Naopak, Martijn W. Hesselink, profesor európskeho a súkromného práva na Univerzite v Amsterdame, označuje Návrh z hľadiska spravodlivosti a ochrany slabšej strany za vyvážený.

3.1 Zelená kniha 2010

Hlavnou úlohou pre odborníkov v oblasti pôsobenia Zelenej knihy bolo posúdenie možnosti vytvoriť pre užívateľov prístupné právne riešenia a nástroje európskeho zmluvného práva. Tieto riešenia by mali slúžiť v prospech spotrebiteľov a podnikateľov ako prostriedok právnej istoty. Na rozdiel od akademického DCFR, Spoločný referenčný rámec (CFR) má byť návrhom politickým, teda tvorba jeho obsahu a rozsahu má byť priamo pod ochranou a kontrolou komisie. Cieľom Spoločného referenčného rámca malo byť vytvorenie súboru nástrojov, ktoré mali byť súborom vzorových pravidiel zmluvného práva, základných princípov zmluvného práva a právnych pojmov. Malo ísť o možný „vzor“ reálneho a praktického Spoločného referenčného rámca.

Zelená kniha nedáva odpovede v oblasti osobnej pôsobnosti CFR. Na jednej strane zdôrazňuje potrebu nástroja, ktorý by bol založený na podklade všeobecného zmluvného práva a súčasne aplikovateľný na vzťahy medzi podnikateľmi navzájom, ako aj na vzťahy medzi podnikateľmi a spotrebiteľmi, na druhej strane poukazuje na to, že nástroj musí obsahovať aj osobitné ustanovenia, ktoré by vo vzťahu so spotrebiteľmi mali kogentnú povahu a garantovali vysoký stupeň ochrany spotrebiteľa.[30]

[30] *Jurčová, M., Novotná, M.:* Budúcnosť spoločného referenčného rámca. In: Dny Práva, 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 2010. s. 938

V oblasti vecnej pôsobnosti musí podľa Komisie CFR obsahovať kogentné ustanovenia v oblasti spotrebiteľského zmluvného práva. Pravdepodobne však pôjde len o všeobecný rozsah. Užší variant Spoločného referenčného rámca navrhuje upraviť pojem zmluvy, predzmluvné povinnosti, vznik zmluvy, obsah a účinok zmlúv, právo na odstúpenie, dôvody neplatnosti, zastúpenie, výklad, splnenie zmluvy, prostriedky nápravy pre nesplnenie, pluralitu dlžníkov a veriteľov, zmenu zmluvných strán, započítanie a splynutie pohľadávok, premlčanie, a z hľadiska spotrebiteľského práva najmä obsiahnuť neprijateľné podmienky.

4 Zásady v úvahách de lege ferenda

Identifikácia zásad súkromného práva v Európskej únii nie je jednoduchá a už vôbec nie jednoznačná aj napriek tomu, že sa takmer všetky čiastkové či komplexné snahy o kodifikáciu súkromného práva nazývajú pojmom „princípy“.

Princípom európskeho zmluvného práva je vyčítaný prílišný liberalizmus, nezohľadnenie sociálnej spravodlivosti v zmluvnom práve a podobne. Naopak, Európsky zmluvný zákonník je považovaný za nezohľadňujúci súčasné trendy, ktoré preferujú predovšetkým ochranu slabšej zmluvnej strany.

Za najkomplexnejší nástroj európskeho súkromného práva je považovaný Návrh spoločného referenčného rámca. V prvej predbežnej verzii boli zásady obsiahnuté vo vzorových pravidlách. Medzi hodnoty boli začlenené: ochrana ľudských práv, solidarita a sociálna rovnosť, sloboda, spravodlivosť, ochrana spotrebiteľa, právna istota, predvídateľnosť, efektívnosť a iné. Druhá predbežná verzia poukázala na Vedúce zásady európskeho zmluvného práva (zásada zmluvnej slobody, zásada istoty a zmluvnej poctivosti.[31]

V úplnej verzii boli za vedúce označené štyri zásady, vyššie uvedené tri a zásada efektívnosti. Boli „definované nadradené vlastnosti“ ako ochrana ľudských práv, solidarita, podpora a ochrana blahobytu, ochrana kultúrnej a jazykovej diverzity. Úplná verzia na rozdiel od prvej predbežnej verzie obsahuje plnú analýzu všeobecných aspektov zásad. Začlenenie zásad ako sociálna rovnosť a solidarita sú však podrobované veľkej kritike.

Nadčasovosťou Návrhu spoločenského referenčného rámca spočíva predovšetkým v tom, že všetky záležitosti a otázky, na ktoré sa nevzťahujú určitým spôsobom pravidlá v Návrhu zakotvené, sa majú v rámci možnosti vyriešiť v súlade so zásadami, ktoré sú základom týchto pravidiel.

Každá jedna akademická iniciatíva snažiaca sa o kodifikáciu zásad súkromného práva môže byť prínosom pre ďalšie snahy o harmonizáciu súkromného práva Európskej únie. Zásady súkromného práva majú podľa nášho názoru veľký potenciál .

Záver

Európske súkromné právo sa stále vyvíja a s ním sa vyvíjajú aj zásady, na ktorých stojí. Samotné zásady európskeho súkromného práva sú pojmom veľmi širokým, nakoľko v sebe zhromažďujú nielen všeobecné zásady úniového práva, ale aj osobité zásady súkromného práva Únie. Súčasný stav zásad je aj napriek rozpracovanosti pomerne nejednoznačný a prináša protichodné situácie aj názory, preto by aj naďalej malo byť primárnym účelom harmonizácie súkromného práva stanovenie rovnováhy pri formulovaní

[31] *Von Bar, Ch., Clive, E. (eds.):* Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DFCR) - Full Edition, Munchen: Sellier, 2009

nových zásad, pri aplikácii zásad už jestvujúcich a uplatňovaných v praxi. Avšak zostáva naďalej otázne, či je možné vytvoriť jednotný systém zásad aj napriek toľkej rozmanitosti. Či snahy o zjednotenie neprinesú ešte väčšiu roztrieštenosť, to ukáže čas. Návrh referenčného rámca možno označiť za inšpirujúci prínos pre ďalšiu cestu snahy kodifikácie spoločného európskeho súkromného práva. Cesta zvoleného Spoločného referenčného rámca ako jednotného riešenia a nástrojov európskeho zmluvného práva taktiež ostáva plná rozporov. Pravdepodobne nebude schopný naplniť očakávania a potreby všetkých, avšak ostane nepochybným prínosom pre europeizáciu právnej vedy a výučbu európskeho súkromného práva.

Použitá literatúra:

- *Duláková- Jakúbeková, D*: Privátne pokusy pri formulovaní európskeho súkromného práva. Podiel Študijnej skupiny pre Európsky občiansky zákonník na tvorbe jednotného civilného práva. Justičná revue, 58, 2006, č. 6-7, ISSN 1335-6461, s. 1020-1026
- *Jančo, M.:* Perspektívy európskeho súkromného práva. *Justičná revue*, 2009, roč. 61, č. 2, ISSN 1335-6461, s. 169-186
- *Jančo, M.:* Na dlhej ceste k Európskemu občianskemu zákonníku (I. časť), *Právny obzor*, 2009, roč. 92, č. 1, ISSN 0032-6984, s. 14-28
- *Jančo, M.:* Na dlhej ceste k Európskemu občianskemu zákonníku (II. časť), *Právny obzor*, 2009, roč. 92, č. 2, ISSN 0032-6984, s. 139-158
- *Jančo, M.:* Na dlhej ceste k Európskemu občianskemu zákonníku (III. časť), *Právny obzor*, 2009, roč. 92, č. 3, ISSN 0032-6984, s. 228-240
- *Jančo, M., Jurčová, M., Novotná, M. a kol.*: Európske súkromné právo, 1. Vydanie. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, o. z., ISBN 978-80-89406-19-7, 540 s.
- *Jurčová, M:* Európsky občiansky zákonník: k aktuálnemu stavu prípravy s osobitným zameraním na zmluvné zastúpenie. Právny obzor, 88, 2005,č. 6, ISSN 0032-6984, s. 567-576
- *Jurčová, M., Novotná, M.:* Budúcnosť spoločného referenčného rámca. In: Dny Práva, 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5305-2, s. 925-942,
- *Kronke, H.:* Strukturprobleme und Methodenfragen der Harmonisierung des Privat- und Wirtschaftsrechts. In: BLAHO, Peter, ŠVIDROŇ, Ján. Kodifikácia, europeizácia a harmonizácia súkromného práva, Bratislava: IURA EDITION, 2005, ISBN 80-8078-054-4, s. 19-29
- *Mak, V:* A Shift in Focus: Systematisation in europsen Private Law through EU Law. In: European Law Journal, 2010, č. 2, s. 111, [online] .researchgate.net , 10. marca 2016 [cit. 10. marca 2016]. Dostupné na http://www.researchgate.net/publication/228223737_A_Shift_in_Focus_Systematisation_in_European_Private_Law_through_EU_Law
- *Raban, P:* Unifikace soukromého práva v EU a u nás, In: Právní rozhledy, 2008, č, 11, ISSN: 1210-6410, s. 397-401
- *Tichý, L:* Aktualita – Unifikace soukromého práva v Eu a naše kodifikace, Právní rozhledy : Časopis pro všechna právní odvětví, 13, 2005, č. 6, ISSN 1210-6410, s. II,
- *Von Bar, Ch., Clive, E. (eds.)* Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DFCR)- Full Edition, Munchen: Sellier, 2009
- *Von Bogdany, A*: Founding Principles of EU Law: A Theoretical and Doctrinal sketch. In: *European Law Journal*, 2010, č. 2, s. 95 a nasl. [online]. euce.apps01.yorku.ca, 10. marca 2016 [cit. 10. marca 2016]. Dostupné na http://euce.apps01.yorku.ca/wp-content/uploads/2010/10/Founding-Principle-of-EU-Law-Armin-Von-Bogdandy.pdf

K vyporiadaniu BSM počas exekučného konania

Settlement of joint tenancy during execution proceeding

Mgr. Martin Plocháň[1]

Abstrakt:
Príspevok sa zaoberá teoreticko-právnymi aspektmi vplyvu vyporiadania BSM počas exekučného konania, ktoré v čase začatia exekučného konania nebolo vyporiadané, a to konkrétne z pohľadu nasledovných dvoch aspektov: (i) vplyv vyporiadania na postavenie účastníkov konania, t.j. či manžel povinného po vyporiadaní BSM stráca postavenia účastníka exekučného konania, a (ii) možnosť v exekučnom konaní postihnúť aj výlučný majetok manžela povinného, ktorý v čase začatia konania pôvodne patril do nevyporiadaného BSM.

Kľúčové slová: vyporiadanie BSM, exekučné konanie, excindačná žaloba

Abstract:
The paper deals with the theoretical and legal aspects of the impact of settlement of joint tenancy during execution proceeding, which at the time of the commencement of execution proceedings was not settled, namely with respect to the following two aspects: (i) the impact of settlement on the status of the parties of the execution proceeding, i.e. whether the spouse of the obliged party loses the status of a party of the execution proceeding, and (ii) the possibility during the execution proceeding to affect the exclusive property of the spouse of the obliged party, which at the time of commencement of the execution proceeding originally belonged to unsettled joint tenancy.

Keywords: settlement of joint tenancy, execution proceeding, action for exclusion of thing from execution proceeding

Úvod

V zmysle ust. § 147 ods. 1 Občianskeho zákonníka platí, že *„(p)ohľadávka veriteľa len jedného z manželov, ktorá vznikla za trvania manželstva, môže byť pri výkone rozhodnutia uspokojená i z majetku patriaceho do bezpodielového spoluvlastníctva manželov*.“. Predmetné hmotnoprávne ustanovenie je v procesnej rovine reflektované v ust. § 37 ods. 2 Exekučného poriadku, v zmysle ktorého platí nasledovné: „*Ak sú exekúciou postihnuté veci v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov, účastníkom konania, ak ide o tieto veci, je aj manžel povinného, ak do začatia exekučného konania nedošlo k vyporiadaniu bezpodielového spoluvlastníctva dohodou alebo súdnym rozhodnutím*.“.[2]

Na základe aplikácie vyššie citovaných dvoch ustanovení teda platí, že pri vymáhaní pohľadávky veriteľa voči jednému z manželov môžu byť v exekučnom konaní postihnuté i veci patriace do BSM (§ 147 ods. 1 Občianskeho zákonníka), pričom v takomto prípade má postavenie účastníka nielen samotný povinný, ale aj manžel povinného (§ 37 ods. 2 Exekučného poriadku). Ak je exekučné konanie začaté proti povinnému, ktorého BSM v čase začatia exekučného konania a počas celého exekučného konania trvá, sú vyššie citované

[1] Ústav medzinárodného práva a európskeho práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
martin.plochan@plochan.eu

[2] Podobne viď bližšie aj ust. § 255 ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku: „*Ak sú nariadeným výkonom rozhodnutia postihnuté veci v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov, je účastníkom konania, pokiaľ ide o tieto veci, i manžel povinného*.“.

právne ustanovenia relatívne jasné a situácia jednoduchá, t.j. v exekučnom konaní možno postihnúť aj veci v BSM.

Komplikovanejšia je však situácia, ak pred začatím exekučného konania alebo počas exekučného konania dôjde k zániku BSM (napr. v dôsledku rozvodu) a až po začatí exekučného konania dôjde k vyporiadaniu BSM (napr. v dôsledku uplynutia trojročnej lehoty a aplikácie domnienky vyporiadania v zmysle ust. § 149 ods. 4 Občianskeho zákonníka[3]). V takomto prípade vyvstávajú dve základné otázky, a to či (i) možno v exekučnom konaní postihnúť aj výlučný majetok (bývalého) manžela povinného, ktorý v čase začatia konania pôvodne patril do nevyporiadaného BSM (napr. nehnuteľnosť, ktorá bola pôvodne v celku v BSM), a či (ii) (bývalý) manžel povinného po vyporiadaní BSM stráca postavenia účastníka exekučného konania.

V záujme zodpovedania predmetných nastolených otázok autor príspevku nižšie najprv analyzuje súvisiace názory právnej doktríny, následne analyzuje relevantnú súdnu prax a v závere tohto príspevku autor prináša vlastnú analýzu a pohľad na vec.

Názory právnej doktríny

Názory právnej doktríny na predmetnú právnu problematiku nie sú jednotné a v podstate ich možno rozdeliť na dve skupiny, a to (i) názory o nemožnosti postihovania výlučného majetku bývalého manžela pôvodne patriaceho do BSM a s tým spojený názor o strate postavenia účastníka exekučného konania, a (ii) opačné názory v prospech možnosti postihovania výlučného majetku bývalého manžela pôvodne patriaceho do BSM a teda zachovania postavenia bývalého manžela ako účastníka exekučného konania.

Názory v neprospech možnosti postihovania majetku bývalého manžela

V neprospech možnosti postihovania majetku bývalého manžela povinného svedčia nasledovné názory právnej doktríny:

(i) KRAJČO, J.: Komentár. Exekučný poriadok. Bratislava: Eurounion, 2009. s. 98: „*Preto i po rozvode manželstva možno postihnúť exekúciou veci, ktoré tvorili bezpodielové spoluvlastníctvo manželov.* ***Je to však možné iba do doby, kým nedôjde k vyporiadaniu bezpodielového vlastníctva****. Ak sa bývalí manželia nedohodnú o tomto majetku, exekúcia na tento majetok bude možná najdlhšie do troch rokov od zániku bezpodielového vlastníctva..*“;

(ii) ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S. a kol.: Exekučný poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 83: „*Ak sa exekučné konanie síce začalo oprávnene, ale v jeho priebehu dôjde k vyporiadaniu BSM jednou z hmotnoprávnych skutočností ustanovených Občianskym zákonníkom****, domnievame sa že od momentu nastania tejto hmotnoprávnej skutočnosti je exekúcia neprípustná****.*“; a

(iii) ŠTEVČEK, M., DULÁK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M., a kol.: Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. Praha : C.

[3] Ust. § 149 ods. 4 Občianskeho zákonníka: „*Ak do troch rokov od zániku bezpodielového spoluvlastníctva manželov nedošlo k jeho vyporiadaniu dohodou alebo ak bezpodielové spoluvlastníctvo manželov nebolo na návrh podaný do troch rokov od jeho zániku vyporiadané rozhodnutím súdu, platí, pokiaľ ide o hnuteľné veci, že sa manželia vyporiadali podľa stavu, v akom každý z nich veci z bezpodielového spoluvlastníctva pre potrebu svoju, svojej rodiny a domácnosti výlučne ako vlastník používa. O ostatných hnuteľných veciach a o nehnuteľných veciach platí, že sú v podielovom spoluvlastníctve a že podiely oboch spoluvlastníkov sú rovnaké. To isté platí primerané o ostatných majetkových právach, ktoré sú pre manželov spoločné*.“.

H. Beck, 2015, s. 1074: „*Pohľadávku, ktorá vznikla za trvanie manželstva, možno zo spoločného majetku uspokojiť aj po jeho zániku,* ***a to až do času, kým nedošlo vyporiadaniu bezpodielového spoluvlastníctva manželov***.“.

Názory v prospech možnosti postihovania majetku bývalého manžela

V prospech možnosti postihovania majetku bývalého manžela povinného svedčia nasledovné názory právnej doktríny:

(i) TOMAŠOVIČ, M.: Exekučný poriadok s komentárom. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, str. 59: „*Po zániku manželstva, avšak skôr ako došlo k vyporiadaniu bezpodielového spoluvlastníctva manželov (dohodou, rozhodnutím súdu, uplynutím času), sú veci bývalých manželov naďalej v ich bezpodielovom spoluvlastníctve. Aj tieto veci sa preto môžu stať predmetom exekúcie vedenej iba voči jednému z bývalých manželov. Účastníkom exekučného konania je v takom prípade bývalý manžel povinného. (...) V prípade, že sa vec v bezpodielovom spoluvlastníctve stala predmetom exekúcie, a až potom došlo k vyporiadaniu bezpodielového spoluvlastníctva,* ***platí, že exekúcia bola na túto vec začatá oprávnene.*** *Vec sa stáva predmetom exekúcie momentom, kedy súdny exekútor určí, že exekúcia bude vykonaná predajom tejto veci (§ 64) a vec postihne (pozri komentár k § 36 ods. 4)* ***Zastávame názor, že takáto vec môže byť aj naďalej predmetom exekúcie, t.j. možno ju predať na dražbe, a to napriek tomu, že počas exekúcie došlo k vyporiadaniu bezpodielového spoluvlastníctva***.“.

(ii) MAZÁK, J.: Exekučný poriadok – Komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 408: „*Z uvedeného možno vyvodiť všeobecnejšie pravidlo, ktoré súvisí s účelom nielen exekúcie predajom nehnuteľnosti, ale pri tomto spôsobe exekúcie má osobitný význam, pretože každá nehnuteľnosť je spravidla evidovaná v príslušnom katastri nehnuteľností.* ***Pre exekúciu predajom nehnuteľnosti je rozhodujúci stav vlastníckeho práva k tejto nehnuteľnosti, ktorý existuje ku dňu doručenia návrhu na vykonanie exekúcie****, bez ohľadu na to, či oprávnený navrhuje taký spôsob exekúcie alebo ponecháva spôsob exekúcie úplne na súdneho exekútora. Deň doručenia návrhu na vykonanie exekúcie je preto určujúci aj pre ďalší postup exekútora, poradie pohľadávok, žalobu na vylúčenie nehnuteľnosti z exekúcie, odporovateľnosť právnych úkonov a aj pre stret súdnej a iných exekúcií*.“.

Relevantná súdna prax

Vo vzťahu k predmetnej problematike autor tohto príspevku identifikoval niekoľko rozhodnutí slovenských a aj českých všeobecných súdov a jedno rozhodnutie Ústavného súdu SR, ktoré sa týkalo ústavného prieskumu rozhodnutí všeobecných súdov zaoberajúcich sa obdobnou problematikou. Na tomto mieste je však nutné uviesť, že na rozdiel od vyššie citovaných nejednotných názorov právnej doktríny, autorom tohto príspevku identifikované súdne rozhodnutia sa až na niektoré malé odlišnosti vzácne zhodujú, keď sa prikláňajú k záveru, že po vyporiadaní BSM možno postihovať výlučný majetok (bývalého) manžela povinného, ktorý pôvodne patril BSM.

V tejto súvislosti autor tohto príspevku poukazuje na nasledovné súdne rozhodnutia:

(i) Rozsudok Krajského súdu v Nitre sp. zn. 8Co/616/2014-175 zo dňa 5.11.2015: „*V danom prípade sa teda predmetné nehnuteľnosti v BSM navrhovateľky a XY stali predmetom exekúcie a až následne došlo k vyporiadaniu ich BSM. Potom*

platí, že exekúcia bola na tieto nehnuteľnosti začatá ***oprávnene a potom teda platí, že tieto nehnuteľnosti sú nesporne naďalej predmetom exekúcie a to napriek tomu, že potom čo sa stali predmetom exekúcie, došlo k vyporiadniu BSM, ktorá skutočnosť nie je dôvodom pre vyhovenie návrhu o vylúčenie veci z exekúcie podľa § 55 ods. 1 Exekučného poriadku****. Vyššie uvedený právny záver zodpovedá zmyslu ustanovenia § 37 ods. 2 Exekučného poriadku a účelu Exekučného poriadku*“;

(ii) Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne sp. zn. 5Co/642/2014 zo dňa 11.3.2015: „*Pre rozhodnutie o vylučovacej žalobe je preto rozhodujúci stav v dobe začatia exekučného konania a k tomuto okamihu súd skúma existenciu práva nepripúšťajúceho výkon rozhodnutia. V konečnom dôsledku sa s touto skutkovou právnou situáciou súd prvého stupňa správne vysporiadal, ktorý zobral do úvahy práve situáciu v čase začatia exekučného konania* ***a dospel k záveru, že keďže sa v tomto čase ostatné pozemky, vylúčenia ktorých sa domáhala navrhovateľka v tomto konaní z exekúcie, patrili do BSM by jej návrh na vylúčenie vecí z exekúcie v tejto časti dôvodný nie je, pretože v takomto prípade nemožno uplatniť zákonnú domnienku, na ktorú poukazovala navrhovateľka vo svojom odvolaní****.*“;

(iii) Rozsudok Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 20 Cdo 653/2009 zo dňa 23.2.2011: „*Nejvyšší soud již ve svém usnesení uveřejněném pod číslem 74/2004 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek uvedl, že k vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů, lze nařídit výkon rozhodnutí i na majetek patřící do zaniklého společného jmění, které v době zahájení řízení o výkon nebylo vypořádáno.* ***O takovou situaci se však v projednávané věci nejedná, nicméně je třeba zdůraznit, že pro rozhodnutí o vylučovací žalobě je rozhodující stav v době zahájení exekučního řízení*** *(srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. 20 Cdo 4583/2007) a k tomuto okamžiku soud zkoumá existenci práva nepřipouštějícího výkon rozhodnutí.*“; a

(iv) Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. IV. ÚS 65/09-11 zo dňa 5.3.2009 (pozn. ústavná sťažnosť bola po predbežnom prerokovaní odmietnutá ako zjavne neopodstatnená): „*Zhrnúc dôvody uvedené v odôvodnení rozsudku krajského súdu možno konštatovať, že krajský súd potvrdil rozsudok okresného súdu, ktorým bol zamietnutý návrh sťažovateľky na zastavenie exekúcie* ***stotožniac sa s právnym názorom prvostupňového súdu, že pre exekúciu je rozhodujúci stav vlastníckeho práva v deň začatia exekučného konania****, ktorým je v danom prípade 17. august 2005.* ***K tomuto dátumu bola nehnuteľnosť v bezpodielovom spoluvlastníctve povinného a sťažovateľky, pretože lehota troch rokov ustanovená v § 149 ods. 4 Občianskeho zákonníka do dňa začatia exekučného konania neuplynula****. Z tohto dôvodu je námietka sťažovateľky, že je podielovou spoluvlastníčkou nehnuteľnosti od 1. decembra 2006,* ***právne bezvýznamná****. (...) Takéto rozhodnutie krajského súdu je podľa názoru ústavného súdu vnútorne logické, nie je svojvoľné, nie je ani prejavom aplikačnej a interpretačnej svojvôle, a nemožno ho preto označiť ani ako arbitrárne alebo zjavne neodôvodnené.* ***Ústavný súd konštatuje, že namietané uznesenie zrozumiteľným a vyčerpávajúcim spôsobom reaguje na všetky relevantné námietky sťažovateľky v odvolaní a dáva odpoveď na otázku, prečo okresný súd jej návrh na zastavenie exekúcie zamietol a krajský súd toto rozhodnutie ako vecne správne potvrdil****.*“.

Vlastná analýza

Výklad § 147 ods. 1 Občianskeho zákonníka

Vlastnú právnu analýzu začína autor tohto príspevku výkladom ust. § 147 ods. 1 Občianskeho zákonníka v zmysle ktorého *„(p)ohľadávka veriteľa len jedného z manželov, ktorá vznikla za trvania manželstva, môže byť pri výkone rozhodnutia uspokojená i z majetku patriaceho do bezpodielového spoluvlastníctva manželov*.“. Gramatický výklad predmetného ustanovenia („*z majetku patriaceho do bezpodielového spoluvlastníctva manželov*“) skôr smeruje k záveru, že v exekúcii môže byť postihnutý len majetok aktuálne sa nachádzajúci v BSM, a nie teda majetok, ktorý pôvodne patril do BSM.

Teleologický výklad predmetného ustanovenia taktiež skôr smeruje k záveru, že v exekúcii môže byť postihnutý len majetok aktuálne sa nachádzajúci v BSM, keďže účelom predmetného ustanovenia bolo s ohľadom na bezpodielovosť BSM zakotviť, aby sa veriteľ mohol domáhať uspokojenia svojej pohľadávky z celého BSM, keďže nebolo možné z BSM vyčleniť konkrétny majetok (podiel) dlžníka. Ak by predmetné ustanovenie nebolo prijaté, dlžník by v podstate mohol získať „exekučnú imunitu“, keď by mu stačilo na vyhnutie sa exekúcii „presunúť“ všetok svoj majetok pod BSM.

Výklad § 37 ods. 2 Exekučného poriadku

V zmysle ust. § 37 ods. 2 Exekučného poriadku platí, že „*(a)k sú exekúciou postihnuté veci v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov, účastníkom konania, ak ide o tieto veci, je aj manžel povinného, ak do začatia exekučného konania nedošlo k vyporiadaniu bezpodielového spoluvlastníctva dohodou alebo súdnym rozhodnutím*.“. Striktný gramatický výklad predmetného ustanovenia („*ak do začatia exekučného konania nedošlo k vyporiadaniu bezpodielového spoluvlastníctva“)* skôr smeruje k záveru, že vyporiadanie BSM má vplyv na exekučné konanie len vtedy, ak sa uskutoční do začatia[4] exekučného konania, a teda a contrario, vyporiadanie BSM po začatí exekučného konania je v tejto súvislosti právne bezvýznamné. Predmetný striktný gramatický výklad si pri svojej činnosti pravdepodobne osvojili aj súdy v rozhodnutiach citovaných vyššie, keď v podstate bez väčšieho odôvodnenia len veľmi zjednodušene konštatovali, že pre postihovanie vecí v BSM je rozhodujúci stav vlastníckeho práva v čase začatia exekučného konania, a teda k tomu času sa skúma, či BSM bolo alebo nebolo vyporiadané a vyporiadanie BSM neskôr je bez relevancie.

Autor tohto príspevku pre úplnosť uvádza, že analyzované ustanovenie v časti *„ak do začatia exekučného konania nedošlo k vyporiadaniu bezpodielového spoluvlastníctva dohodou alebo súdnym rozhodnutím*“ bolo včlenené do Exekučného poriadku novelou č. 341/2005 Z. z., bližšie dôvody účelu prijatia tejto zmeny sa však autorovi nepodarili zistiť.

Analýza vo vzájomných súvislostiach

Podľa názoru autora tohto príspevku pre zodpovedanie otázok nastolených v tomto príspevku a teda priklonenie sa k jednému z dvoch potenciálnych výkladov (možnosť vs. nemožnosť postihnúť v exekúcii výlučný majetok manžela povinného pôvodne patriaci do BSM), je nutné porovnať záujmy chránené každým z výkladov a určiť, ktorému záujmu je nutné poskytnúť silnejšiu právnu ochranu.

Výklad v neprospech možnosti postihnúť v exekúcii majetok pôvodne patriaci do BSM chráni primárne (bývalého) manžela povinného. Jeho záujmom je, aby jeho výlučný majetok nebol v exekúcii postihnutý, a to najmä v kontexte, že nie je dlžníkom dlhu, pre ktorého vymoženie je vedená exekúcia. V tejto súvislosti si je však nutné uvedomiť, že

[4] V zmysle ust. § 36 ods. 2 Exekučného poriadku sa exekučné konanie považuje za začaté dňom, v ktorom bol exekútorovi doručený návrh na vykonanie exekúcie.

súčasná právna úprava je nepochybná v tom, že zákonodarca chcel cielene postihovať majetok v BSM, a to napriek skutočnosti, že jeden z manželov dlžníkom nie je. V čase začatia exekučného konania teda manžel povinného musí rátať s tým, že v exekúcii môžu byť postihnuté aj veci v BSM. Záujem manžela povinného je teda podľa názoru autora tohto príspevku „slabší" a spočíva len v tom, že v dôsledku nejasností právnej úpravy by malo dôjsť k zlepšeniu jeho právnej pozície oproti stavu v čase začatia exekučného konania, v ktorom bolo nepochybné, že veci v BSM vrátane teda vecí manžela povinného možno postihnúť.

Výklad v prospech možnosti postihnúť v exekúcii majetok pôvodne patriaci do BSM chráni primárne veriteľa povinného. Jeho záujmom je, aby jeho pohľadávka bola vymožená, a v tejto súvislosti najmä v kontexte, aby nedochádzalo k zmenšovaniu majetku a vecí, z ktorých by pohľadávka mohla byť uspokojená. Ako bolo povedané vyššie, právna úprava je jasná v prípadoch, keď v čase začatia exekučného konania a počas neho BSM stále trvá. V takomto prípade možno postihovať majetok BSM a veriteľ má legitímne očakávania, že k zmenšeniu majetku podliehajúcemu exekúcii počas exekučného konania nedôjde (generálne inhibitórium). Zároveň v exekučnom konaní, podobne ako v konkurznom konaní, v snahe vyhnúť sa zmareniu uspokojenia veriteľa/ov, platí, že dochádza k určitému „zmrazeniu" majetku a právnych úkonov, na základe ktorých možno s majetkom podliehajúcim exekúcii/konkurzu nakladať. Preto aj v kontexte účelu Exekučného poriadku treba uprednostniť alternatívu a výklad, ktorý majetok, ktorý pôvodne nepochybne podliehal exekúcii, bez legitímnych dôvodov nevylučuje z exekučného konania, pričom takýmto legitímnym dôvodom určite nie je určitá nejasnosť právnej úpravy či veľmi striktný gramatický výklad ust. § 147 ods. 1 Občianskeho zákonníka. Veľmi zjednodušene povedané, ak raz nejaká vec počas exekučného konania podliehala exekúcii, nemala by byť z exekúcie vylúčená bez toho, aby na uvedené boli dostatočne vážne dôvody.

Legitímny záujem na zvýšenú ochranu veriteľa podľa názoru autora tohto príspevku vyplýva aj z histórie a právnej kultúry v SR, keď je možné byť častokrát svedkami snáh dlžníkov zmariť uspokojenie svojich veriteľov, a to aj využitím legálnych právnych prostriedkov. Ak by bol akceptovaný výklad, že po vyporiadaní BSM nemožno v exekúcii postihnúť majetok pôvodne patriaci do BSM, tak potom by bolo umožnené dlžníkom veľmi jednoducho a legálne zmariť uspokojenie svojich veriteľov. Hoci autora príspevku napadá niekoľko možností uskutočnenia predmetného zmarenia, dovoľuje si ďalej poukázať len veľmi stručne na možnosť s využitím domnienky vyporiadania v zmysle ust. § 149 ods. 4 Občianskeho zákonníka[5]. V takomto prípade by povinnému stačilo, aby sa po začatí exekučného konania rozviedol s manželom/manželkou (prípadne inak dosiahol zánik BSM) a následne počas troch rokov by bývalý manžel povinného spôsoboval v exekučnom konaní prieťahy napr. podávaním žalôb na vylúčenie veci z exekúcie, žiadaním o odklad exekúcie a pod. Po uplynutí troch rokov by v zmysle ust. § 149 ods. 4 Občianskeho zákonníka vo vzťahu k väčšine vecí pôvodne patriacich do BSM došlo k vzniku podielového spoluvlastníctva, ktoré by reálne ukrátilo oprávneného, keďže podiely bývalého manžela by exekúcii nepodliehali a ktoré by oprávnený nemohol odporovať (ako napr. v prípade dohody o vyporiadaní BSM), prípadne inak právne napadnúť. Zároveň je nutné uviesť, že speňaženie vecí v podielovom spoluvlastníctve, resp. speňaženie spoluvlastníckych podielov, má viaceré praktické úskalia, keďže o kúpu „vecí" v podielovom spoluvlastníctve nie je záujem zo strany potenciálnych kupujúcich, v podstate sa tieto veci stávajú nepredajné, a teda veriteľ je

[5] Autorovi nie je jasné, prečo ust. § 37 ods. 2 Exekučného poriadku predpokladá možnosť vyporiadania BSM len formou dohody a súdneho rozhodnutia. Podľa názoru autora príspevku minimálne na základe analógie pod režim ust. § 37 ods. 2 Exekučného poriadku spadá aj situácia, ak v čase začatia exekučného konania BSM nebolo vyporiadané aj formou domnienky vyporiadania v zmysle ust. § 149 ods. 4 Občianskeho zákonníka.

ukrátený nielen v dôsledku vylúčenia polovičného spoluvlastníckeho podielu z exekúcie, ale aj v dôsledku, že zvyšný spoluvlastnícky podiel je ťažko speňažiteľný.

S ohľadom na vyššie uvedené sa autor príspevku prikláňa k záveru, že ak v čase začatia exekučného konania veci patrili do BSM, tak neskoršie vyporiadanie BSM nemá vplyv na rozsah vecí podliehajúcich exekúcii, vyporiadanie BSM je právne bezvýznamné, a teda po vyporiadaní možno postihovať aj výlučný majetok (bývalého) manžela povinného, ktorý pôvodne patril do BSM a manžel povinného si ponecháva status účastníka exekučného konania. Autor príspevku sa teda stotožňuje so závermi vyššie citovanej súdnej praxe, hoci by súdy tieto závery mohli v odôvodneniach rozhodnutí viac rozvinúť a vysvetliť, a to aj v kontexte vyššie uvedených protichodných záverov právnej doktríny.

Záver

Autor sa v príspevku zaoberal vplyvom vyporiadania BSM počas exekučného konania, ktoré v čase začatia exekučného konania nebolo vyporiadané, a dospel k záveru zodpovedajúcemu aj záverom súdnej praxe, že **manžel povinného po vyporiadaní BSM nestráca postavenie účastníka exekučného konania a v exekučnom konaní je možné postihnúť aj výlučný majetok manžela povinného, ktorý v čase začatia konania pôvodne patril do nevyporiadaného BSM**.

Použitá literatúra:

- KRAJČO, J.: Komentár. Exekučný poriadok. Bratislava: Eurounion, 2009, 600 s. ISBN: 978-80-89374-07-6.
- MAZÁK, J.: Exekučný poriadok – Komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2006, 700 s. ISBN: 8080780838.
- ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S. a kol.: Exekučný poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2011, 583 s. ISBN: 978-80-7400-335-6.
- ŠTEVČEK, M., DULÁK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M., a kol.: Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2015, 1616 s. ISBN: 978-80-7400-597-8.
- TOMAŠOVIČ, M.: Exekučný poriadok s komentárom. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, 296 s. ISBN: 80 – 88931 – 41 – X.

Čo priniesla ostatná novela zákona o spotrebiteľských úveroch

What introduced the latest Amendment to the Act on consumer credit

JUDr. Ing. Karin Raková, MBA.[1]

Abstrakt:
Cieľom práce je poskytnúť právny rozbor zmien právnej úpravy podmienok poskytovania spotrebiteľských úverov, ktoré boli schválené Národnou radou Slovenskej republiky dňa 9.12.2015 a nadobudli účinnosť už dňa 23.12.2015 zverejnením v Zbierke zákonov pod č. 438/2015. Právna úprava uzatvárania zmlúv o spotrebiteľskom úvere prešla za posledné roky viacerými väčšími i menšími legislatívnymi zmenami. Autor analyzuje dopady ostatnej novely na právnu úpravu obsahu zmlúv o spotrebiteľskom úvere a súčasne analyzuje dopady na aplikačnú prax z pohľadu poskytovateľov spotrebiteľských úverov. Autor sa v práci zamýšľa i nad spôsobom aproximácie smerníc Európskej Únie do práva Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: spotrebiteľ, spotrebiteľský úver, neprijateľné zmluvné podmienky, odplata

Abstract:
The purpose of this document is to provide legal analysis of the recent changes of the conditions regulating consumer credits, that were recently adopted by the Parliament on 09/12/2015 and became effective on 23/12/2015 by publishing at Colletion of Laws. The area of consumer credits went through the many changes throught the recent years. The author provide analysis of the recent Amendment to the consumer credits and at the same time provide analysis to its impact to the consumer credit providers. The author also provide analysis of the impact of the respective EU Directives to the law of Slovak republic.

Keywords: consumer, consumer credit, unfair conditions, remuneration

Úvod

Národná rada SR prijala dňa 23. decembra 2015 zákon č. 438/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej aj ako „novela“), ktorým sa okrem

Občianskeho súdneho poriadku novelizujú aj ďalšie zákony, konkrétne:
zákon č. 191/1950 Sb. zmenkový a šekový (ďalej aj ako „zmenkový zákon“), Občiansky zákonník, zákon Slovenskej národnej rady č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov, zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok), zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov (zákon o spotrebiteľských úveroch), zákon č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Novela zákona zaviedla s účinnosťou od 23.12.2015 novú úpravu „spotrebiteľských“ zmeniek, zaviedla zákaz postupovania pohľadávok zo spotrebiteľských úverov, zásadne zmenila spôsob a rozsah poskytovania doplnkových služieb a zaviedla ďalší strop na cenu

[1] Externá doktorandka na katedre Občianskeho práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
karinrakova@gmail.com

spotrebiteľského úveru. Z komunikácie navrhovateľov pred predložením zmien, ako aj po ňom je zrejmé, že ich cieľom bolo „zastaviť nepoctivé praktiky“, medzi ktoré radia najmä „obchádzanie zákona a limitu odplaty cez doplnkové služby“.

Podstatné zmeny týkajúce sa zákona o spotrebiteľských úverov

Zahrnutie poplatkov do odplaty

Súčasná legislatíva v zásade nezakazuje účtovať poplatky spojené so spotrebiteľským úverom. Obmedzenie v tomto smere predstavuje napr. § 9 ods. 9 zákona o spotrebiteľských úveroch, podľa ktorého veriteľ nemôže od spotrebiteľa požadovať úrok, poplatky alebo akékoľvek iné plnenie, ktoré nie sú ustanovené zákonom alebo uvedené v zmluve o spotrebiteľskom úvere. Zákaz požadovania určitých druhov poplatkov je uvedený aj v § 9 ods. 10 zákona o spotrebiteľských úveroch. Podľa tohto ustanovenia veriteľ nemôže požadovať od spotrebiteľa napríklad úhradu poplatkov, náhradu nákladov alebo inú odplatu za vedenie, evidenciu alebo správu spotrebiteľského úveru.

Ustanovenia zákona o spotrebiteľských úveroch, ako aj iné predpisy občianskeho práva, výslovne počítajú s tým, že okrem úroku, ktorý predstavuje odplatu veriteľa za dočasné poskytnutie peňažných prostriedkov dlžníkovi, môže veriteľ od spotrebiteľa požadovať aj niektoré poplatky alebo iné plnenia. Ide napríklad o definíciu odplaty podľa § 1 ods. 1 nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 141/2014 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 87/1995 Z. z., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov (ďalej tiež “nariadenie vlády”), alebo o definíciu celkových nákladov spotrebiteľa spojených so spotrebiteľským úverom podľa § 2 písm. g) zákona o spotrebiteľských úveroch.

Odplatu za doplnkové služby v oblasti spotrebiteľských úverov upravujú v súčasnosti dva právne predpisy. V prvom rade § 1 ods. 1 nariadenia vlády, vydaného na základe § 53 ods. 6 Občianskeho zákonníka (ďalej len „OZ“), ktoré definuje zložky odplaty pri poskytovaní spotrebiteľských úverov, medzi ktoré patria všetky odplatné plnenia, dohodnuté pri podpise zmluvy o úvere a spojené s poskytnutím úveru alebo vyžadované pri poskytnutí úveru. Vychádzajúc z tejto definície, do odplaty sa, okrem úroku, zahŕňajú najmä plnenia za, zjednodušene povedané, povinné služby – teda také plnenia, ktoré spotrebiteľ musí pri poskytnutí spotrebiteľského úveru zaplatiť.

Druhým predpisom, ktorý upravuje zložky odplaty je zákon o spotrebiteľských úveroch, ktorý v § 9 ods. 14 ustanovuje, že „akékoľvek poskytnuté plnenia spotrebiteľa súvisiace so zmluvou o spotrebiteľskom úvere požadované alebo vyberané veriteľom alebo treťou osobou sa považujú za plnenia spotrebiteľa veriteľovi a za súčasť odplaty podľa osobitných predpisov“, práve s odkazom na § 53 ods. 6 OZ a § 1 ods. 1 nariadenia vlády. Použijúc túto definíciu by do odplaty mali spadať všetky poskytnuté plnenia spotrebiteľa poskytnuté veriteľovi v súvislosti so zmluvou o spotrebiteľskom úvere, bez ohľadu na ich dobrovoľný charakter. Toto vymedzenie má ešte širší rámec keď uvádza, že do odplaty spadajú plnenia spotrebiteľa poskytnuté nielen veriteľovi, ale aj akejkoľvek tretej osobe, pokiaľ tieto plnenia súvisia so spotrebiteľským úverom.

Kým podľa citovaného ustanovenia nariadenia vlády do odplaty spadajú všetky plnenia, ktoré sú vyžadované pri poskytnutí úveru, alebo spojené s poskytnutím úveru, t.j. iba povinné služby, podľa ostatnej novely zákona o spotrebiteľských úverov do odplaty spadajú všetky plnenia spotrebiteľa v súvislosti so spotrebiteľským úverom, poskytnuté veriteľovi, alebo akejkoľvek tretej osobe. Ak sa § 9 ods. 14 zákona o spotrebiteľských úveroch pri zahrnutí plnení do odplaty odvoláva na § 53 ods. 6 OZ a § 1 ods. 1 nariadenia vlády, mali by pre zahrnutie plnení do odplaty platiť aj podmienky § 1 ods. 1 nariadenia vlády, teda

podmienka spojenia s úverom, resp. vyžadovania pri poskytnutí úveru. Na podporu tohto argumentu je možné použiť aj tvrdenie, že § 53 ods. 6 OZ ustanovuje, že odplatu a aj kritériá jej stanovenia ustanoví vykonávací predpis – teda nariadenie vlády a nie iný zákon.

Je však zároveň nesporné, že § 9 ods. 14 zákona o spotrebiteľských úveroch je veľmi konkrétny vo svojom ustanovení a zároveň ide o osobitný predpis vo vzťahu k spotrebiteľským úverom – keďže OZ a nariadenie vlády sú svojho druhu všeobecnými predpismi k akémukoľvek spotrebiteľskému vzťahu, ktorého predmetom je poskytnutie peňažných prostriedkov. Zastávame preto názor, že výklad, opretý o vzťah špeciálneho predpisu k všeobecnému predpisu, je možné považovať za ústavne udržateľný, resp. že nedosahuje takú intenzitu, aby ho bolo možné považovať za rozporný s princípom právnej istoty.

K uvedenému poskytla Národná banka Slovenska (ďalej len „NBS“) svoj výklad v informácii, zverejnenej na jej webovom sídle,[2] podľa ktorej „Od 23. 12. 2015 zákon o spotrebiteľských úveroch vyžaduje, aby ... suma, ktorú spotrebiteľ zaplatí tomu, kto spotrebiteľský úver poskytol (alebo tretej osobe), sa musí zarátať do odplaty za spotrebiteľský úver. Výška tejto odplaty je ohraničená Občianskym zákonníkom a nariadením vlády. Výška odplaty sa nevzťahuje na sankcie za omeškanie so splácaním úveru.“ Podľa vyššie citovaného výkladu NBS sa teda všetky poplatky za služby, bez ohľadu na ich dobrovoľnú či povinnú povahu, zarátajú do sumy odplaty podľa OZ a podliehajú obmedzeniu jej výšky podľa § 1a nariadenia vlády. Zastávame názor, že výklad NBS je možné oprieť o text zákona a je preň možné nájsť oporu v § 9 ods. 14 zákona o spotrebiteľských úveroch, v odôvodnení návrhu, na základe ktorého bol do zákona doplnený, ako aj zo systematiky ostatných zmien, ktoré boli súčasne vykonané a ktoré smerovali celkom zjavne k tomu, aby boli de facto zakázané dobrovoľné spoplatnené služby, ktoré nevstupujú do odplaty za poskytnutie úveru.

Celkové náklady spotrebiteľa a výpočet celkových nákladov spotrebiteľa

Definícia celkových nákladov spotrebiteľa bola do ostatnej novely upravená v §2 písm. g) v znení, podľa ktorého „celkovými nákladmi spotrebiteľa spojenými so spotrebiteľským úverom sú všetky náklady vrátane úrokov, provízií, daní a poplatkov akéhokoľvek druhu, ktoré musí spotrebiteľ zaplatiť v súvislosti so zmluvou o spotrebiteľskom úvere a ktoré sú veriteľovi známe, okrem notárskych poplatkov; do celkových nákladov patria aj náklady na doplnkové služby súvisiace so zmluvou o spotrebiteľskom úvere a to najmä poistné, ak spotrebiteľ musí navyše uzavrieť zmluvu o poskytnutí takejto doplnkovej služby, aby získal spotrebiteľský úver, alebo aby ho získal za ponúkaných podmienok“.

Doterajšia právna úprava pritom vychádzala z definície celkových nákladov obsiahnutej v Smernici 2008/48/ES o podľa ktorej sú podľa čl. 3 písm. g) z celkových nákladov vyňaté náklady na doplnkové služby, pokiaľ nie sú podmienkou na získanie spotrebiteľského úveru, t.j. pokiaľ sú dobrovoľné. Uvedená úprava korešpondovala aj s recitálom 20 Smernice[3], podľa ktorej celkové náklady doplnkovej by mali zahrňovať všetky náklady, ktoré musí spotrebiteľ zaplatiť v súvislosti s úverovou zmluvou.

V zmysle novej definície celkových nákladov podľa § 2 písm. g) zákona č. 129/2010 Z. z. sú súčasťou celkových nákladov spotrebiteľa spojenými so spotrebiteľským úverom „všetky náklady, vrátane úrokov, provízií, daní a poplatkov akéhokoľvek druhu, ktoré musí spotrebiteľ zaplatiť v súvislosti so zmluvou o spotrebiteľskom úvere a ktoré sú veriteľovi známe, okrem notárskych poplatkov, do celkových nákladov patria poistné a náklady spojené so zmluvou o zabezpečení záväzku spotrebiteľa podľa tohto zákona, ktorých uzavretím bolo podmienené získanie spotrebiteľského úveru, alebo jeho získanie za ponúkaných podmienok“.

[2] http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Dohlad/Ochrana_spotrebitela/Informacia_uverovanie.pdf
[3] Smernica 2008/48/ES o zmluvách o spotrebiteľskom úvere a o zrušení Smernice Rady 87/102/EHS

Zmena spočíva v tom, že doplnkové služby, ktoré do ostatnej novely boli vylúčené z celkových nákladov úveru, ak neboli podmienkou jeho získania, boli z tejto výnimky vypustené a vo výnimke zostali len (i) poistenie a (ii) zmluvy o zabezpečení záväzku zákazníka.

Nový spôsob výpočtu ročnej percentuálnej miery nákladov

Ostatná novela zákona o spotrebiteľských úverov zaviedla aj nový spôsob výpočtu ročnej percentuálnej miery nákladov (ďalej tiež „RPMN"). Na výpočet RPMN sa „použijú celkové náklady spotrebiteľa zahrňujúce všetky plnenia súvisiace s poskytnutým spotrebiteľským úverom nad rámec poskytnutého spotrebiteľského úveru poukazované veriteľovi alebo tretej osobe s výnimkou poplatkov ktoré musí spotrebiteľ zaplatiť za nedodržanie akýchkoľvek záväzkov a mimo nákladov za vedenie účtu na ktorom sa zaznamenávajú platobné transakcie a čerpania ak otvorenie účtu nie je dobrovoľné a náklady na účet neboli zrozumiteľne a samostatne uvedené v zmluve o spotrebiteľskom úvere alebo inej zmluve." Uvedená zmena reflektuje zmenu definície celkových nákladov v §2 písm. g) zákona o spotrebiteľských úverov a ustanovuje, že za náklady spotrebiteľa sa budú považovať akékoľvek a všetky plnenia spotrebiteľa voči veriteľovi alebo tretím osobám súvisiace so zmluvou o spotrebiteľskom úvere a nad rámec istiny s výnimkou sankcií za omeškanie spotrebiteľa. Sankcie za omeškanie sa do celkových nákladov nezarátavajú, avšak iné známe náklady, ktoré prevyšujú istinu, sa do celkových nákladov započítajú a vstupujú aj do RPMN. Poplatky, ktoré sú pri uzavretí zmluvy známe v tom zmysle, že je známe, aká je ich výška a že budú zaplatené, spadajú do RPMN. Poplatky, ktorých vznik je naviazaný na úkon zákazníka, ku ktorému nemusí dôjsť (teda nie sú pri uzavretí zmluvy známe) sa do RPMN z povahy veci započítať nemôžu.

Povinnosť uvádzať všetky dojednania v zmluve o spotrebiteľskom úvere

Novela zaviedla nové ustanovenia § 9 ods. 12 zákona č. 129/2010 Z. z., podľa ktorého „Všetky plnenia, ktoré pre spotrebiteľa vyplývajú z poskytnutia spotrebiteľského úveru alebo s ním súvisia, musia byť obsiahnuté v zmluve o spotrebiteľskom úvere.". Cieľom tejto zmeny bolo podľa zákonodarcu zabezpečiť vedomosť pre spotrebiteľa o tom, čo bude mať plniť zo zmluvy o spotrebiteľskom úvere. Z uvedeného ustanovenia je zrejmé, že všetky identifikované poplatky, ako aj plnenia, musia byť uvedené v zmluve o spotrebiteľskom úvere a nie je možné využiť odkaz na „externý" dokument, ktorý nie je súčasťou zmluvy, či na inú zmluvu. Rovnaké stanovisko zastáva aj NBS, ktorá vo vyššie citovanej informácii uviedla, že „Od 23. 12. 2015 zákon o spotrebiteľských úveroch vyžaduje, aby banky a nebankoví poskytovatelia spotrebiteľských úverov uvádzali všetky povinnosti a plnenia spojené so spotrebiteľským úverom len na zmluve o spotrebiteľskom úvere. To znamená, že spotrebitelia by sa už nemali stretnúť s ponukami doplnkových služieb ktoré predražujú spotrebiteľský úver a sú uvádzané na osobitných zmluvách. Naďalej však zostáva možnosť ponúknuť spotrebiteľovi poistenie úveru alebo žiadať zabezpečenie úveru napr. ručením alebo záložnou zmluvou."

Uvedená zmena znamená zrušenie možnosti uzatvárania akýchkoľvek iných samostatných zmlúv, súvisiacich so zmluvou o úvere, z ktorých zákazník čokoľvek platí, všetky takéto dojednania musia byť súčasťou úverovej zmluvy.

Na to nadväzuje aj následok podľa § 11 ods. 1 písm. f), podľa ktorého ak plnenia nie sú v zmluve uvedené, úver je bezúročný a bez poplatkov. V odôvodneniach zmien, je explicitne uvedené, že to, čo sa zmenou v § 53 ods. 11 OZ a § 9 ods. 13 zákona o spotrebiteľských úveroch sleduje, je aj zákaz doplnkových služieb, okrem poistenia a zabezpečenia záväzku. Cieľom uvedenej zmeny bolo „zastaviť nepoctivé praktiky", medzi ktoré radia najmä „obchádzanie zákona a limitu odplaty cez doplnkové služby".

Zákaz uzatvárania vzájomne závislých zmlúv

Okrem stanovených prípadov, podľa §9 ods. 13 zákona o spotrebiteľských úveroch "veriteľ nesmie sám, alebo prostredníctvom tretej osoby ponúkať, vyžadovať, dojednávať, uzavierať, alebo sprostredkúvať uzavretie vzájomne závislej zmluvy, ktorá súvisí so zmluvou o spotrebiteľskom úvere a najmä, ktorej predmetom je čo I len sčasti plnenie, ktoré je veriteľ podľa zákona alebo v súlade s povinnosťou odbornej starostlivosti povinný poskytovať spotrebiteľovi aj bez uzavretia takejto zmluvy."

Zákon o spotrebiteľských úveroch tiež zakazuje podmieňovať získanie spotrebiteľského úveru uzavretím vzájomne závislej zmluvy, s výnimkou poistnej zmluvy alebo zmluvy o zabezpečení záväzku. Ostatná novela teda zaviedla zákaz veriteľov spotrebiteľom ponúkať a so spotrebiteľom uzavierať zmluvy súvisiace so zmluvou o spotrebiteľskom úvere, ktoré by boli vzájomne závislé, okrem poistných zmlúv alebo stanovených zabezpečovacích zmlúv.

Uvedené ustanovenie necháva priestor na úvahu, či bol zámer navrhovateľov zakázať veriteľom, aby so spotrebiteľom dohadovali akékoľvek ďalšie plnenia, okrem poskytnutia úveru a odplaty za toto poskytnutie, alebo malo za cieľ zamedziť uzatváranie samostatných, vzájomne závislých zmlúv so spotrebiteľom a v prípade, ak sú dodatočné vzájomné plnenia obsiahnuté na jednej listine, respektíve nie sú súčasťou zmluvy o spotrebiteľskom úvere. Aj vzhľadom na koncepciu novo prijatých zmien a následky, ktoré sa spájajú s ich porušením máme zato, že zámerom predkladateľov bolo zamedziť veriteľom dohadovať akékoľvek ďalšie plnenia prostredníctvom tretích osôb. Vychádza to jednak z koncepcie prijatých zmien v ostatnej novele a tiež z dôvodovej správy, v ktorej sa uvádza, že uvedenou zmenou sa sleduje výslovný zákaz obchádzania zákona prostredníctvom plnení prostredníctvom tretích osôb, cez často fiktívne služby v iných zmluvách, cez tzv. doplnkové služby, ktorými veritelia a iné subjekty najčastejšie obchádzali zákon. Z uvedeného dôvodu sa zaviedlo do zákona o spotrebiteľských úveroch nové ustanovenie, podľa ktorého akékoľvek plnenia, ktoré by spotrebiteľ platil hoci aj tretej osobe, sa budú považovať za plnenia veriteľovi a v nadväznosti na ustanovenia §9 ods. 14 zákona o spotrebiteľských úveroch, súčasť odplaty.

Rozšírenie zoznamu neprijateľných zmluvných podmienok

V súvislosti s uvedenou zmenou je potrebné zobrať do úvahy aj iné novo prijaté ustanovenia, najmä ohľadom neprijateľných podmienok. Ohľadom poskytovania služieb tretími osobami ide najmä o ustanovenie § 53 ods. 4 písm. w) OZ, ktoré uvádza ako neprijateľnú podmienku požiadavku „aby spotrebiteľ poskytoval alebo poukazoval tretej osobe alebo v prospech tretej osoby akékoľvek plnenie plynúce zo spotrebiteľskej zmluvy alebo súvisiace so spotrebiteľskou zmluvou, ktoré v prevažnej miere nesleduje jeho záujmy, alebo aby plnil v súvislosti s týmto plnením akékoľvek záväzky tretej osobe." Dopĺňa sa nová neprijateľná podmienka, ktorá spočíva v zákaze takého dojednania, podľa ktorého sa zo spotrebiteľskej zmluvy alebo v súvislosti s ňou plní tretej osobe, ak takéto plnenie v prevažnej miere nesleduje záujmy spotrebiteľa alebo sa plnia záväzky tretej osoby. Ide o doplnenie tzv. čierneho zoznamu neprijateľných podmienok, obsiahnutých v §53 ods. 4 OZ, ktoré sa považujú za neprijateľné a teda absolútne neplatné.

Rozšírenie dôvodov bezúročnosti a bezpoplatkovosti spotrebiteľských úverov

Uvedené ustanovenie doplnilo §11 ods. 1 zákona o spotrebiteľských úverov o nové prípady, kedy sa úver považuje bez poplatku a bezúročný. Prvým doplnením je doplnenie o písmeno f), ktoré upravuje prípady, kedy v zmluve veriteľ „neuvedie všetky plnenia, ktoré pre spotrebiteľa vyplývajú z poskytnutia spotrebiteľského úveru alebo s ním súvisia". Prakticky to znamená, že ide o prípady, kedy dôjde k porušeniu povinnosti podľa § 9 ods. 12 zákona o spotrebiteľských úveroch.

Druhým doplnením je písmeno g), ktoré upravuje prípady, kedy RPMN „prekračuje najvyššiu prípustnú výšku odplaty stanovenej podľa osobitných predpisov“. V praxi teda ide o prípad, kedy RPMN bude prekračovať limit odplaty, rate cap podľa OZ. Toto doplnenie prakticky znamená zavedenie nového „stropu“ na cenu úveru, nakoľko ak aj celková odplata za úver bude v limite podľa § 53 ods. 6 OZ, ešte stále bude mať súd možnosť posudzovať RPMN a ak tá bude vyššia, zmluva síce nebude neplatná, ale úver bude bezúročný a bez poplatkov. Táto zmena je zásadná z pohľadu úpravy výpočtu RPMN v § 19 ods. 2 zákona o spotrebiteľských úverov, pretože stanovuje limit na výpočet RPMN a to vo výške odplaty, ktorej spôsob výpočtu upravuje §1a nariadenia vlády.

Zákaz postúpenia pohľadávok zo zmlúv o spotrebiteľskom úvere

V § 17 zákona o spotrebiteľských úveroch sa zaviedol zákaz postúpenia pohľadávok zo spotrebiteľských úverových zmlúv s dvomi výnimkami.

Prvou výnimkou je prechod alebo postúpenie z jedného licencovaného veriteľa na iného, ak ide o pohľadávky po konečnom termíne splatnosti úveru, resp. pohľadávky splatné pred týmto termínom (§17 ods. 1 zákon o spotrebiteľských úverov).

Druhá oblasť výnimiek sa týka výnimočných situácií (krízové situácie na trhu, konkurzné konanie) a o prechod pohľadávky „medzi bankami“, po súhlase NBS (§17 ods. 2 zákon o spotrebiteľských úverov).

Účelom uvedeného ustanovenia bolo podľa dôvodovej správy bolo sprísnenie pravidiel a predpokladov sukcesie do práv veriteľa v súvislosti so spotrebiteľskými úvermi tak, aby sa vzťahovala aj na prípady prechodu pohľadávok a právna úprava by tak nemohla byť obchádzaná napr. zmluvami o predaji podniku. Sukcesia do práv veriteľa je podľa novej právnej úpravy možná v zásade len medzi regulovanými subjektmi v prípade zlyhania spotrebiteľských úverov, ak bude predmetom prechodu alebo prevodu pohľadávka v celosti.

Doposiaľ bolo postúpenie pohľadávky zo spotrebiteľskej zmluvy upravené v §17 ods. 1 a 2 zákona o spotrebiteľských úverov s odkazom, že pokiaľ ide o postúpenie práv zo spotrebiteľskej úverovej zmluvy, postupuje sa podľa zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“). OZ pripúšťa postúpenie pohľadávky, pravda, ak nejde o pohľadávku výlučne viazanú na osobu veriteľa. S pohľadávkou možno nakladať rovnako ako s inými majetkovými hodnotami, t.j. možno ju darovať, predať, zameniť alebo sa môže poskytnúť na zabezpečenie inej pohľadávky (§ 554 OZ). Právny spôsob vo všetkých týchto prípadoch je postúpenie (cesia).

Postúpenie pohľadávky je osobitným prípadom singulárneho právneho nástupníctva (singularis successio), pri ktorom právny nástupca nadobúda od právneho predchodcu – postupcu, všetky prevádzané práva. Z povahy singulárnej sukcesie vyplýva, že u postúpenej pohľadávky zostávajú bez zmeny čas a miesto plnenia, predmet plnenia, dojednané splátky (vrátane dohody o strate výhod splátok podľa § 565 OZ). Postupník postúpením pohľadávky nesmie získať viac práv, než mal jeho právny predchodca (postupca). Pri postúpení pohľadávky nie je potrebný súhlas dlžníka, pokiaľ však nedôjde postúpením pohľadávky k zhoršeniu postavenia spotrebiteľa. V takom prípade je postúpenie pohľadávky podľa §53 ods. 4 písm. b) neplatné.

Zákonná úprava postúpenia pohľadávok je po novom vo vzťahu k spotrebiteľským úverom podstatne prísnejšia ako vo vzťahu k iným zmluvným vzťahom. Tiež je možné konštatovať, že do istej miery zvýhodňuje jednu skupinu z celej množiny poskytovateľov spotrebiteľských úverov, pričom nie je dokázané, že uvedeným ustanovením sa prehĺbi ochrana spotrebiteľa v súdnych konaniach. Pri obmedzovaní základných práv a slobôd „sa musí dbať na ich podstatu a zmysel“. Zmysel práva je synonymným pomenovaním pre účel práva, cieľ, ktorý sa sleduje. V tomto prípade absentuje cieľ, ktorý sa mal danou úpravou

dosiahnuť a teda z povahy veci nie je možné posudzovať ani primeranosť a nevyhnutnú mieru zvolených prostriedkov.

Ďalšie zmeny právnych predpisov v súvislosti so zmenami prijatými v ostatnej novele

Okrajovo sa dotkneme aj zmien ostatných zákonov, ktoré boli súčasťou zmien v rámci novely a majú priamy dopad na právnu úpravu zmlúv o spotrebiteľskom úvere. Ostatná novela zaviedla v § 53 ods. 11 OZ zákaz dodávateľa, aby „sám, alebo prostredníctvom tretej osoby ponúkal, vyžadoval, dojednával, uzavieral, alebo sprostredkúval uzavretie zmluvy, ktorá súvisí so spotrebiteľskou zmluvou a ktorej predmetom je čo i len sčasti plnenie, ktoré je dodávateľ povinný podľa zákona alebo v súlade s odbornou starostlivosťou poskytovať spotrebiteľovi aj bez takejto zmluvy“. Toto doplnenie Občianskeho zákonníka nadväzuje na zákaz uzatvárať vzájomne závislé zmluvy, upravený v zákone o spotrebiteľských úveroch s rozšírením na situácie, kedy dodávateľ je povinný poskytovať plnenie či už zo zákona, alebo vynaložením odbornej starostlivosti, t.j. poskytovať spotrebiteľovi bez ďalších záväzkov v podobe uzatvárania ďalších zmlúv. Súčasne, reflektuje na zákaz spoplatňovať doplnkové služby ich obsiahnutím do odplaty ako aj do celkových nákladov úveru.

Zmeny, ktoré novela priniesla v oblasti zmeniek – z. č. 191/1950 Sb. zmenkový a šekový

Zmeny, pokiaľ ide o zmenky, smerovali primárne k dvom veciam. Prvou je umožnenie žalovanému zo zmenky, ktorá súvisí so spotrebiteľskou zmluvou, robiť námietky, ktoré sa zakladajú na jeho vlastných vzťahoch k vystaviteľovi alebo k predošlým majiteľom. S tým súvisí aj doplnenie Občianskeho súdneho poriadku, kde je žalobca povinný tieto vzťahy v návrhu uviesť. Nadväzne na to zmenkový zákon ukladá súdu prihliadať na skutočnosti, ktoré odôvodňujú takéto námietky, najmä ak ide o porušenie zákazu podľa § 5a ods. 1 písm. b) zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 250/2007 Z. z.“), či neprijateľné zmluvné podmienky podľa Občianskeho zákonníka. Zmyslom teda je, aby jednak spotrebiteľ mohol vždy namietať porušenie svojich práv a tiež aby aj súd bol povinný na toto prihliadať z úradnej povinnosti. Druhou zmenou v zmenkovom zákone je doplnenie ustanovenia, ktoré postihuje neplatnosťou zmenkové prejavy, urobené v rozpore so zákazom použitia zmenky na zabezpečenie uspokojenia pohľadávky alebo splnenie záväzku zo spotrebiteľskej zmluvy podľa osobitných predpisov.

Nová povinná náležitosť žaloby - žalobca je v žalobe povinný opísať aj rozhodujúce skutočnosti týkajúce sa vlastného vzťahu so žalovaným, a ak ide o žalobcu, ktorý svoje právo preukazuje nepretržitým radom indosamentov,[4] skutočnosti týkajúce sa vlastného vzťahu jeho právnych predchodcov so žalovaným.

K žalobe sa pripája zmenka alebo šek a ďalšie listiny potrebné na uplatnenie práva z nich. Ak zmenka alebo šek boli vystavené na zabezpečenie záväzkov z písomnej zmluvy, pripojí sa k žalobe aj táto zmluva. Ak nie je dokázaný opak, platí, že nárok zo zmenky alebo šeku proti žalovanému, ktorý je fyzickou osobou, vznikol v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou.

[4] Písomné vyhlásenia majiteľa prevoditeľného cenného papiera, pričom prevádzajúca osoba (majiteľ, prevodca, indosant) dáva príkaz splniť záväzok vyplývajúci z cenného papiera tretej osobe. Využíva sa napríklad pri zmenkách. Vyhlásenie sa spravidla zapisuje na rubovú stranu cenného papiera, preto je indosament niekedy označovaný aj ako rubopis.

Nová poučovacia povinnosť súdu - ak ide o vec týkajúcu sa uplatňovania nároku zo zmenky alebo šeku, ktorá vznikla v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou, súd pri doručovaní návrhu musí poučiť žalovaného aj o možnosti uplatňovania námietok podľa § 17 zákona zmenkového a šekového.

Ustanovenie § 17 zmenkového a šekového zákona však taktiež prešlo novelizáciou. Ustanovenie odseku 1 sa doplnilo vetou, že „Ak je žalovaným zo zmenky ten, koho zaviazanosť zo zmenky vznikla v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou, možno majiteľovi robiť námietky, ktoré sa zakladajú na jeho vlastných vzťahoch k vystaviteľovi alebo k predošlým majiteľom vždy.“ a doplnil sa aj nový odsek 2, podľa ktorého „V konaní, v ktorom sa uplatňuje alebo vymáha nárok zo zmenky sa z úradnej povinnosti prihliadne na skutočnosti odôvodňujúce námietky podľa odseku 1, ktoré by ten, kto je žalovaný zo zmenky mohol uplatniť, ak jeho zaviazanosť zo zmenky vznikla v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou.“ Vo vzťahu k odseku 2 predmetná novela expresis verbis zavádza povinnosť súdu skúmať, či v rámci uplatneného nároku zo zmenky, táto nevznikla zo vzťahu so spotrebiteľom. Zavádzajú sa nové povinnosti účastníka konania v súdnom konaní, ktorý uplatňuje nárok zo zmenky, a to najmä za účelom zistenia, či ide o nedovolenú alebo nezákonne vydanú zmenku.

Zrušenie zmenkového platobného rozkazu a šekového platobného rozkazu - novela vypúšťa ustanovenie § 175 Občianskeho súdneho poriadku upravujúce zmenkový platobný rozkaz a šekový platobný rozkaz. Vypustenie tohto inštitútu z civilného procesného práva malo pôvodne nastať až s účinnosťou Civilného sporového poriadku, zákonodarca však považoval za potrebné vypustiť tento inštitút už skôr.

Nový dôvod pre obnovu konania - s novelou súvisí aj nový dôvod na obnovu konania. Obnova konania je mimoriadny opravný prostriedok, ktorým možno za podmienok ustanovených v zákone dosiahnuť nápravu vo veci, v ktorej nebol skutkový stav v pôvodnom konaní zistený úplne alebo správne. Návrhom na obnovu konania sa nemožno domáhať nápravy prípadných pochybení pri právnom posudzovaní veci alebo nesprávností procesnej povahy; na nápravu týchto nesprávností slúžia podľa povahy rozhodnutia a charakteru namietanej nesprávnosti iné opravné prostriedky. Vecná nesprávnosť rozsudku napadnutého návrhom na obnovu konania nie je dôvodom zakladajúcim procesnú prípustnosť obnovy konania podľa § 228 ods. 1 Občianskeho súdneho poriadku.

Nový dôvod pre obnovu konania je súčasťou ustanovenia § 228 Občianskeho súdneho poriadku. Právoplatný rozsudok môže účastník napadnúť návrhom na obnovu konania aj vtedy, ak bol vydaný v konaní, v ktorom sa uplatňoval nárok zo zmenky a žiadosť o udelenie poverenia na vykonanie exekúcie na jeho podklade sa zamietla alebo exekúcia vykonávaná na jeho podklade bola zastavená, pretože vyšlo najavo, že vymáhaný nárok vznikol v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou a nebolo prihliadnuté na

1. neprijateľné zmluvné podmienky,
2. obmedzenie alebo neprípustnosť použitia zmenky, alebo
3. rozpor s dobrými mravmi alebo so zákonom.

Súd v prípade návrhu na obnovu konania z uvádzaného nového dôvodu nemusí nariaďovať pojednávanie.

Nová náležitosť niektorých návrhov na vykonanie exekúcie - v návrhu na vykonanie exekúcie na podklade rozhodnutia, ktorým sa priznal nárok zo zmenky proti povinnému, ktorý je fyzickou osobou oprávnený musí opísať aj rozhodujúce skutočnosti týkajúce sa vlastného vzťahu s povinným (Exekučný poriadok tu odkazuje na ustanovenie § 17 zmenkového zákona). Tieto skutočnosti je povinný opísať aj oprávnený, ktorý svoje právo preukazuje nepretržitým radom indosamentov. K návrhu na vykonanie exekúcie sa pripoja dôkazy, ktoré tieto skutočnosti osvedčujú. V exekučných konaniach, ktoré sa začali pred účinnosťou novely a v ktorých sa odo dňa účinnosti novely vyžadujú pri podaní návrhu na vykonanie exekúcie vyššie uvedené náležitosti je oprávnený povinný doplniť návrh na

vykonanie exekúcie do 30 dní odo dňa účinnosti tohto zákona. Na tento účel sa dotknuté exekúcie odkladajú ex lege. Na exekučné konania, v ktorých do účinnosti novely nebolo rozhodnuté o žiadosti o udelenie poverenia sa už citované nové ustanovenie použije. Následkom nedoplnenia návrhu bude zastavenie exekúcie. Ak bude návrh doplnený v príslušnej lehote, súd preskúma existenciu dôvodu na zastavenie exekúcie podľa § 57 ods. 1 písm. m) Exekučného poriadku a ak exekúciu nezastaví, rozhodne o pokračovaní exekúcie.

Záver

Z vyššie uvedeného vyplývajú pre oblasť spotrebiteľských úverov dva základné závery. Prvý sa týka trendov smerom k charakteru úverového vzťahu a druhý k ochrane dlžníka.

Pokiaľ ide o charakter zmluvného vzťahu zo spotrebiteľského úveru, nie je nadnesené povedať, že trend celkom zjavne smeruje k zjednoteniu pravidiel poskytovania úverov na bankovom a nebankovom trhu, s ponechaním rozdielov vo výške odplaty a v regulácii subjektov ich poskytovania. Po ostatnej novele je pre „nebankový“ spotrebiteľský úverový vzťah charakteristické zužovanie priestoru na odplatu a snahy „vtesnať“ túto odplatu len do úroku, ako aj celý úverový vzťah len do jednej zmluvy. Postupným obmedzovaním doplnkových služieb a zmenou ponímania odplaty (zahrnutím aj dobrovoľných plnení a aj tretím stranám un bloc) sa stáva čím ďalej tým menej udržateľným model štruktúrovania produktu na úver a rôzne, voliteľné doplnkové služby. To, čo bolo pre úverové vzťahy mnohokrát typické, teda balík protiplnení za odplatu, ktorý si často „vyskladal“ sám spotrebiteľ, stráca ekonomický zmysel a mnohokrát aj právnu oporu.

Dôvodom tohto posunu je čiastočne aj agresívne správanie sa niektorých poskytovateľov úverov, najmä pokiaľ ide o používanie zmeniek na zabezpečenie záväzku, ktoré iniciovalo legislatívne úpravy, ale aj zmena regulátora trhu zo Slovenskej obchodnej inšpekcie na Národnú banku Slovenska. S touto zmenou regulátora prišlo aj nahliadanie na jednotlivé postupy a charakteristické znaky nebankového spotrebiteľského úveru cez „bankovú“ optiku. Jedným z príkladov, potvrdzujúcich tento trend, je aj novela zákona o spotrebiteľských úveroch, ktorú predložila do pripomienkového konania Národná banka Slovenska a ktorá zavádzala podmienky posudzovania schopnosti splácať úver v podstate totožné, ako vyžadovala na bankovom trhu. V kombinácii so zjednoteným postupom dohľadu a kontroly, ako aj s pomerne prísnymi sankciami a silnými možnosťami regulátora zakázať, čo aj dočasne, výkon činnosti veriteľa, sa rovnako vytvára prostredie, ktoré napomáha skôr opatrnému prístupu a reštriktívnemu, až samoregulujúcemu výkladu právnych možností zo strany mnohých veriteľov.

Samotná ochrana dlžníka, spotrebiteľa, sa rôznymi nástrojmi posilňovala už niekoľko rokov a prispievala k tomu aj prax orgánov aplikácie práva. Vyššie spomínané novely túto ochranu posilnili vo vzťahu k jednému zo zabezpečovacích inštitútov, ktorým je zmenka zo spotrebiteľského vzťahu. Prakticky sa tak rozšírili možnosti spotrebiteľa namietať porušenie svojich práv takpovediac kedykoľvek, až po výkon rozhodnutia. Z hľadiska systému ochrany práv veriteľa však došlo k zásadnému posunu najmä z dôvodu výrazného obmedzenia postupovania pohľadávok len v rámci licencovaných veriteľov, čo bude mať dopad najmä na systém riadenia rizík a likvidity jednotlivých veriteľov. V praxi ochrany spotrebiteľa to môže znamenať obmedzenie účasti „inkasných spoločností“ na procese vymáhania pohľadávok, keďže postupovanie pohľadávok na tieto spoločnosti bolo vylúčené.

Použitá literatúra:

- *Csach, K.:* Neprimerané podmienky v spotrebiteľských zmluvách vo svetle judikatúry Európskeho súdneho dvora a súdov členských štátov. Justičná revue, 2006, 11, s. 1683-1690.
- *Csach, K.:* Štandardné zmluvy. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7380-199-1., 331 s.
- *Maliar, M.:* Spotrebiteľské úvery na Slovensku po transpozícii noriem EÚ. Justičná revue, 2007, 4, s. 543-554.
- *Maliar, M.:* Typové spotrebiteľské zmluvy. Justičná revue, 2006, 11, s. 1691-1698.
- *Ondrej, J.:* Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele. Ekonomické, právní a sociální aspekty. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-449-9., 365 s.
- *Vítová, B.:* Nepřiměřená ujednání ve spotřebitelských smlouvách po rekodifikaci soukromého práva. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-491-0., 262 s.

Najvyšší stupeň odbornej spôsobilosti ako jedna zo zákonných požiadaviek kladených na odborného garanta finančného poradcu

The highest level of professional qualifications as one of the legal requirements imposed on the professional guarantor of the financial adviser

JUDr. Andrea Slezáková, LL.M.[1]

Abstrakt:
Odborná spôsobilosť predstavuje právny inštitút zabezpečujúci znalosti finančných agentov a finančných poradcov. Ide o súbor právnych noriem, ktoré upravujú požiadavky na dosiahnutý stupeň vzdelania, osobitné finančné vzdelávanie, úspešné zloženie odborných skúšok, odborných skúšok s certifikátom a taktiež odbornú prax na finančnom trhu. Zákonodarca zakotvuje základný, stredný, vyšší a najvyšší stupeň odbornej spôsobilosti. Vzhľadom na kľúčové postavenie odborného garanta v organizačnej štruktúre finančného poradcu, ktorý je právnickou osobou, požaduje od neho platná právna úprava dosiahnutie najvyššieho stupňa. Autorka sa v príspevku venuje analýze zákonných požiadaviek, ktoré je povinný spĺňať odborný garant finančného poradcu v rámci predmetného právneho inštitútu.

Kľúčové slová: finančné poradenstvo, odborný garant finančného poradcu, odborná spôsobilosť

Abstract:
Professional qualifications represent a legal institute providing knowledge of financial agents and financial advisers. It is a set of rules governing the requirements for achieving the required level of education, passing special financial education, successfully passing professional examination, professional examination leading to a certificate and achieving practical experience on the financial market. The legislator is setting a basic, an intermediate, a higher and the highest level of professional qualifications. Considering the crucial role of professional guarantor in the organizational structure of a financial adviser who is a legal entity, the legislation requires for this position to achieve the highest level of professional qualifications. The author focuses on the analysis of regulatory demands that must be fulfilled by the professional guarantor of the financial adviser.

Keywords: financial advisory, professional guarantor of the financial adviser, professional qualifications

Úvod

Zákon č. 186/2009 Z. z. o finančnom sprostredkovaní a o finančnom poradenstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o finančnom sprostredkovaní“) unifikoval podmienky, za ktorých možno vykonávať finančné sprostredkovanie a finančné poradenstvo v rôznych segmentoch finančného trhu. Ide o sektor poistenia alebo zaistenia, kapitálového trhu, doplnkového dôchodkového sporenia, poskytovania úverov a spotrebiteľských úverov, prijímania vkladov a starobného

[1] Katedra finančného práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave - poslucháčka 5. ročníka doktorandského štúdia v externej forme
slezakova111@gmail.com

dôchodkového sporenia. Podstatná inovácia, ktorú so sebou právna úprava priniesla bolo rozlišovanie medzi finančným sprostredkovaním a finančným poradenstvom. Finančné poradenstvo je druhom podnikania, v ktorom odplatu finančnému poradcovi poskytuje klient. Ide o protihodnotu na základe ktorej získa objektívne informácie o finančnej službe. Finančné poradenstvo teda predstavuje podnikanie poskytujúce klientovi výstup, ktorý má napĺňať jeho požiadavky.[2] Na rozdiel od finančného poradenstva, pri finančnom sprostredkovaní odplatu spravidla nehradí klient.[3] Zákon o finančnom sprostredkovaní zaviedol obligatórne zaradenie odborného garanta do organizačnej štruktúry finančného poradcu – právnickej osoby. Na základe uvedeného v ďalšom texte budeme venovať pozornosť odbornej spôsobilosti a vykonávaniu funkcie odborného garanta v právnickej osobe disponujúcej povolením na vykonávanie činnosti finančného poradcu.

Finančné poradenstvo

Finančné poradenstvo predstavuje podnikanie. Ide o množinu úkonov zameraných na analýzu finančných služieb v príslušnom sektore s cieľom poskytnutia nezávislej odbornej pomoci, odporúčania klientovi. Následne fakultatívne môže dôjsť k uzatvoreniu zmluvy o poskytnutí finančnej služby v mene a na účet klienta. Finančné poradenstvo je nerozlučne späté s nezávislým ohodnotením finančných služieb, ako aj klienta alebo potenciálneho klienta a jeho potrieb vychádzajúcich z jeho finančných pomerov.[4] Kľúčovým nástrojom výkonu finančného poradenstva je osobný finančný plán, pri ktorom hrajú dôležitú úlohu želania a príjmy klienta. Pre subjekty rozhodujúce sa pre podnikanie v oblasti finančného poradenstva je príznačné, že predstavujú „profesionálov z profesionálov“. Kategóriu finančných poradcov tvoria fyzické a právnické osoby so sídlom, umiestnením organizačnej zložky alebo miestom podnikania na území Slovenska. Finančné poradenstvo je nutné vykonávať nezávisle od finančných inštitúcií či finančných agentov. Finanční poradcovia pôsobia ako súbor samostatných subjektov činných pre klientov, a to na základe písomnej zmluvy. Zákon o finančnom sprostredkovaní v tejto súvislosti hovorí o zmluve o poskytnutí finančného poradenstva. Táto predstavuje zmluvný typ, pre ktorý je ustanovená obligatórne písomná forma.[5] Vznik predmetnej zmluvy, ako dvojstranného právneho úkonu vyžaduje dva jednostranné právne úkony dvoch rozličných strán, ktoré si vzájomne adresujú a sú obsahovo zhodné.[6] Zmluva o poskytnutí finančného poradenstva predstavuje záväzkový vzťah, z ktorého vyplýva finančnému poradcovi postavenie dlžníka týkajúce sa odporúčania, či stanoviska vzťahujúceho sa na finančnú službu a zároveň je veriteľom vzhľadom na odmenu od klienta. Ide o vzájomnú reláciu, a tak právam a povinnostiam finančného poradcu, zodpovedajú práva a povinnosti klienta.[7] Právna úprava opakovane operuje s pojmom zmluvy o poskytnutí finančného poradenstva, neurčuje však jej *essentialia negotii.* V tejto súvislosti máme za to, že medzi podstatné obsahové náležitosti predmetnej zmluvy by mala

---

[2] *Brandl, E., Saria, G.*: Vom Finanzdienstleistungsassistenten zum Wertpapiervermittler: Anmerkungen zum Ministerialentwurf des BMF 264/ME 24. GP. In: *Zeitschrift für Finanzmarktrecht.* 2006, roč.6, č. 3, s. 101- 105, s. 101.

[3] I keď mu toto právo priznáva zákonodarca za zákonných podmienok.

[4] *Herold, M.*: Finanzberatung gegen Provision oder Honorar : Eine Analyse aus Kundensicht mit Hilfe des Prinzipal-Agent Ansatzes. GRIN Verlag, 2004, ISBN 978- 3638699044, s. 3.

[5] *Sidak, M., Duračinská, M. a kol.*: Finančné právo. 2. vydanie. C. H. Beck, 2014, s. 434.

[6] *Svoboda, J. a kol.*: Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. 5. doplnené, rozšírené a aktualizované vydanie. EUROUNION, 2005, s. 454.

[7] *Svoboda, J. a kol.*: Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. 5. doplnené, rozšírené a aktualizované vydanie. Bratislava : EUROUNION, 2005, s. 454.

patriť dohoda o výške odmeny, ako aj definovanie finančnej služby i sektoru, v ktorom sa má uskutočniť nezávislá analýza dostatočného počtu produktov.

Povolenie na vykonávanie činnosti finančného poradcu a diskrepancia v regulatórnej požiadavke odbornej spôsobilosti

Vzhľadom na uvedené osobitosti je prístup k predmetnému podnikaniu podmienený získaním povolenia na vykonávanie činnosti finančného poradcu, ktoré udeľuje Národná banka Slovenska. Konanie pred Národnou bankou Slovenska sa utvorilo a odvíja sa zo všeobecného správneho konania. [8] Cieľ licenčnej činnosti spočíva v povolení podnikania výlučne subjektom spĺňajúcim zákonné a ďalšie požiadavky všeobecne záväzných právnych predpisov kladené na príslušný druh podnikania na finančnom trhu.[9]

Žiadateľ o udelenie povolenia na vykonávanie činnosti finančného poradcu je povinný v povoľovacom konaní pred Národnou bankou Slovenska uniesť dôkazné bremeno. Dôkazné bremeno je procesnou zodpovednosťou účastníka konania za preukázanie tvrdení, ktorá rezultuje do rozhodnutia v jeho prospech; zásadne ho nesie účastník konania, ktorý má záujem na preukázaní určitej skutočnosti.[10] Žiadateľ (právnická osoba) o udelenie povolenia na vykonávanie činnosti finančného poradcu má významnú úlohu, je povinný na preukázanie svojich tvrdení označiť príslušné dôkazy.[11] Spravidla ide o listinné dôkazy špecifikované zákonnými[12] a podzákonnými normami.[13] V praxi je nutné doručiť žiadosť o udelenie povolenia na vykonávanie činnosti finančného poradcu s presným označením v akých sektoroch účastník konania zamýšľa vykonávať činnosť spolu s prílohami, v podobe dokladov slúžiacich na preukázanie splnenia zákonných a podzákonných podmienok na vykonávanie činnosti finančného poradcu.

Zákonné požiadavky, ktoré musí spĺňať právnická osoba, môžeme rozdeliť na nasledujúce okruhy: požiadavky na personálny substrát, požiadavky na transparentnosť skupiny s úzkymi väzbami, technické a organizačné aspekty pripravenosti na výkon činnosti, ktorá má byť povolená. Medzi požiadavky kladené na personálny substrát právnickej osoby, žiadateľa o udelenie povolenia na vykonávanie činnosti finančného poradcu, patrí okrem iného odborná spôsobilosť vybraných fyzických osôb (štatutára, resp. člena štatutárneho orgánu, odborného garanta).[14] Pri uvedenej regulatórnej požiadavke poukazujeme na nekonzistentnosť právnej úpravy, ktorú je nutné preklenúť interpretáciou. Už na prvý pohľad je zrejmé, že odborná spôsobilosť u fyzických osôb zastávajúcich kľúčové funkcie v právnickej osobe disponujúcej povolením na vykonávanie činnosti finančného poradcu je definovaná v právnej úprave alternatívne. Ustanovenie § 18 zákona o finančnom sprostredkovaní (zakotvujúce podmienky udelenia povolenia na vykonávanie činnosti finančného poradcu) v prípade jednoosobového štatutárneho orgánu vyžaduje odbornú spôsobilosť u štatutára, pokiaľ ide o kolektívny štatutárny orgán, aspoň u jedného z jeho

---

[8] *Sidak, M., Duračinská, M. a kol.:* Finančné právo. C. H. Beck, 2012, s. 431- 433.

[9] *Paulík, D., Beňová, E., Bondareva, I., Čejková, V., Romančíková, E.*: Základy financií a meny. Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, 2012, s. 167.

[10] *Vlček, R.*: Dôkazné prostriedky v občianskom súdnom konaní z právneho, sociologického a psychologického pohľadu. epos, 2006, s. 33-34.

[11] *Hendrych, D. a kol.*: Správní právo. Obecná část. 7. vydání. C. H. Beck, 2009, s. 397.

[12] Porovnaj najmä ustanovenie § 18 zákona o finančnom sprostredkovaní.

[13] Porovnaj Opatrenie Národnej banky Slovenska z 26. januára 2010 č. 1/2010 o spôsobe preukazovania splnenia podmienok na udelenie povolenia na vykonávanie činnosti samostatného finančného agenta a na udelenie povolenia na vykonávanie činnosti finančného poradcu.

[14] Porovnaj ustanovenie § 18 ods. 2 písm. b) zákona o finančnom sprostredkovaní.

členov alebo aspoň u jedného odborného garanta. V ustanovení § 21 zákona o finančnom sprostredkovaní (upravujúcom právny inštitút odbornej spôsobilosti) je obsiahnutá regulatórna požiadavka na kumulatívne plnenie povinnosti odbornej spôsobilosti,[15] t. zn. pri jednoosobovom štatutárnom orgáne, ide o fyzickú osobu tvoriacu tento orgán, pri viacosobovom štatutárnom orgáne, ide o kumulatívnu požiadavku kladenú aspoň na jedného člena a aspoň jedného odborného garanta. Ak by sme vnímali ustanovenie § 18 zákona o finančnom sprostredkovaní izolovane, nie vo vzájomnej súvislosti s nasledujúcimi paragrafmi a ďalšou reguláciou finančného trhu, gramatickým výkladom by sme dospeli k záveru, že zákonodarca abstrahuje od požiadavky odbornej spôsobilosti u štatutárneho orgánu, resp. aspoň u jedného jeho člena, ak ide o viacosobový orgán. Uvedené potom zároveň indikuje, že štatutár je oprávnený delegovať plnenie predmetnej požiadavky na odborného garanta finančného poradcu. Vyvstáva otázka, ako môže právnická osoba riadne prejavovať vôľu pri vykonávaní finančného poradenstva, ak nie je štatutár, resp. aspoň jeden člen štatutárneho orgánu odborne spôsobilý? Vychádzajúc z idey, že v príde, ak zákon o finančnom sprostredkovaní, na dvoch miestach ukladá adresátovi právnej normy povinnosť, avšak jej splnenie je možné alternatívne, je nutné túto diskrepanciu preklenúť výkladom v prospech subjektu.[16] A tak by postačilo dosiahnutie odbornej spôsobilosti odborným garantom finančného poradcu. K predmetnému výkladu, však zastávame odmietavý postoj. Zo skutočnosti, že právnickým osobám je priznaná právna subjektivita, vyplýva, že musia aj samostatne konať, t. j. prejavovať svoju vôľu prostredníctvom svojich orgánov, pričom oprávnenie robiť právne úkony právnickej osoby vo všetkých veciach prislúcha jej štatutárnemu orgánu. Ak by štatutárny orgán, alebo aspoň jeden jeho člen nedisponoval potrebnou odbornou spôsobilosťou, vzniká potenciálne riziko nesprávnej tvorby vôle, nesprávneho konania. Načrtnutý výklad by teda prispel, podľa nášho názoru k zbytočnej deregulácii.

Pokračujúc úvahách, dávame do pozornosti skutočnosť, že právnická osoba, ktorej bude udelené povolenie na vykonávanie činnosti finančného poradcu[17], patrí medzi dohliadané subjekty finančného trhu. Medzi ciele dohľadu nad finančným trhom, ktoré zákonodarca vyjadril v ustanovení § 1 ods. 1 zákona č. 747/2004 Z. z. o dohľade nad finančným trhom a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o dohľade nad finančným trhom“) patrí okrem iného *prispievanie k stabilite finančného trhu ako celku, ako aj k bezpečnému a zdravému fungovaniu finančného trhu v záujme udržiavania dôveryhodnosti finančného trhu, ochrany finančných spotrebiteľov a iných klientov na finančnom trhu a rešpektovania pravidiel hospodárskej súťaže.*

Sledujúc účel právnej úpravy spočívajúci predovšetkým v ochrane finančných spotrebiteľov a iných klientov na finančnom trhu, sa ako vhodnejšie javí, prikloniť sa k striktnejšej regulatórnej požiadavke (k ustanoveniu § 21 zákona o finančnom sprostredkovaní) zakotvujúcej povinnosť dosiahnutia odbornej spôsobilosti u štatutára, resp. aspoň jedného člena štatutárneho orgánu a zároveň aj u odborného garanta finančného poradcu. Ako podporný argument nám taktiež slúži neprehliadnuteľná povinnosť

[15] Porovnaj ustanovenie § 21 ods. 8 zákona o finančnom sprostredkovaní.

[16] Pre oblasť daňového práva sa Ústavný súd Slovenskej republiky vyjadril v týchto intenciách v Náleze zo dňa 18. septembra 2008, vyjadrujúc. že pri pochybnostiach sú povinné (orgány verejnej moci) postupovať miernejšie - *in dubio mitius* poukazujúc na rozhodnutie Ústavného súdu ČR, sp. zn. IV. ÚS 666/02. Porovnaj webové sídlo Ústavného súdu Slovenskej republiky. Dostupné na: https://www.ustavnysud.sk/zbierka-nalezov-a-uzneseni

[17] Pre úplnosť uvádzame, že následkom neunesenia dôkazného bremena je individuálny správny akt, ktorým Národná banka Slovenska rozhodne o neudelení povolenia na vykonávanie činnosti finančného poradcu. Odhliadame však od tejto modality a predpokladáme, že účastník konania preukázal splnenie podmienok určených platnou legislatívou. Výstupom konania pred Národnou bankou Slovenska bude kladný individuálny správny akt, umožňujúci podnikanie na finančnom trhu.

kontinuálneho plnenia licenčných podmienok počas celého časového úseku, v ktorom trvajú účinky právoplatného individuálneho správneho aktu.[18] Z čoho možno odvodiť ochranu finančného trhu tým, že po celý čas bude činnosť vykonávaná odborne spôsobilými osobami.

Po tom čo sme objasnili regulatórnu požiadavku kladenú na štatutárny orgán a odborného garanta finančného poradcu, zameriame sa na právnu úpravu najvyššieho stupňa odbornej spôsobilosti.

Najvyšší stupeň odbornej spôsobilosti ako „garancia" riadneho vykonávania činnosti

Odborná spôsobilosť predstavuje právny inštitút, ktorý slúži na zabezpečenie vedomostí a zručností potrebných na vykonávanie finančného poradenstva aj finančného sprostredkovania. Ide o súbor právnych noriem, ktoré upravujú požiadavky na dosiahnutý stupeň inštitucionálneho vzdelania, osobitné finančné vzdelávanie, úspešné zloženie skúšky s certifikátom a taktiež na odbornú prax na finančnom trhu.[19] Zákon o finančnom sprostredkovaní ustanovuje štyri stupne odbornej spôsobilosti – základný, stredný, vyšší a najvyšší. Na každý stupeň sú kladené iné nároky, pre každý je stanovená odlišná kombinácia regulatórnych požiadaviek.

Pri finančnom poradenstve sa stretávame s vyšším a najvyšším stupňom odbornej spôsobilosti. Zamestnanci finančného poradcu, vykonávajúci finančné poradenstvo, sú povinní dosiahnuť vyšší stupeň odbornej spôsobilosti, čo považujeme za regulatórne vhodne nastavenú požiadavku, a to vzhľadom na skutočnosť na aké úkony sú oprávnení pri finančnom poradenstve. Máme za to, že na základe kvalifikačného stupňa, ktorí dosiahli, môžu poskytovať odbornú pomoc, informácie a pripravovať podklady k zhotoveniu osobného finančného plánu klientovi. U finančného poradcu (právnickej osoby) kladie na jej štatutára, resp. člena štatutárneho orgánu a odborného garanta finančného poradcu zákonodarca požiadavku najvyššieho stupňa odbornej spôsobilosti. [20] Najvyšší stupeň odbornej spôsobilosti korešponduje s vysokou mierou zodpovednosti, ktorá je vlastná finančnému poradenstvu ako takému. Jeho podstata tkvie v samostatnej, nezávislej a precíznej analýze finančných služieb. Osoby, ktoré reprezentujú vôľu právnickej osoby a dosiahli najvyšší stupeň odbornej spôsobilosti by podľa nášho názoru mali vykonávať úkony ako sú finalizácia osobného finančného plánu postaveného na nezávislom rozbore finančných produktov príslušného sektoru.

Ako sme uvádzali, odborný garant finančného poradcu je povinný dosiahnuť najvyšší stupeň odbornej spôsobilosti. Legislatívnu konštrukciu najvyššieho stupňa odbornej spôsobilosti tvorí ukončené vysokoškolské vzdelanie, päťročná odborná prax na finančnom trhu a odborná skúška s certifikátom, alternatívne v prípade, ak fyzická osoba dosiahla úplné stredné odborné alebo úplné stredné všeobecné vzdelanie zákonodarca

[18] Porovnaj ustanovenie § 18 ods. 11 zákona o finančnom sprostredkovaní. Pre úplnosť dodávame, že zákonodarca počíta i so zmenou potrieb vzťahujúcich sa na podnikanie subjektu v oblasti finančného sprostredkovania a finančného poradenstva, a preto umožňuje doručiť podanie, v ktorom žiada zmenu príslušného povolenia. Spravidla pôjde o rozšírenie o nový sektor, ak má subjekt ambíciu zabezpečiť si akvizíciu nových klientov novými produktmi.

[19] *Slezáková, A.*: Gemeinsamkeiten und Unterschiede der Regelung der Finanzberatung und der Finanzvermittlung in Österreich und der Slowakei, In: *Zeitschrift für Finanzmarktrecht.* 2006, roč. 6, č. 3, s. 110 - 114, s. 113.

[20] Porovnaj ustanovenie § 21 ods. 8 zákona o finančnom sprostredkovaní.

dokonca predpisuje desaťročnú odbornú prax, osobitné finančné vzdelávanie a odbornú skúšku s certifikátom.[21]

Inštitucionálne vzdelávanie

Inštitucionálna edukácia má zabezpečiť všeobecné vzdelanie.[22] Nevyhnutnosťou je, aby poskytlo najmä základy korektného vyjadrovania sa a matematických znalosti, ktoré sú nutné pre správny výkon činnosti.[23] Zákonodarca zakotvuje rôzne alternatívy povinnosti dosiahnutého vzdelania pre rozličné stupne odbornej spôsobilosti - od stredného odborného až po vysokoškolské. Predmetná zákonná požiadavka nadväzuje na právnu úpravu obsiahnutú v zákone č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „školský zákon") a v zákone č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o vysokých školách").

Úplné stredné všeobecné vzdelanie a úplné stredné odborné vzdelanie[24] zakladajú vyššie kvalifikačné predpoklady, pretože na ich dosiahnutie je potrebné zložiť maturitnú skúšku.[25]

Vysokoškolské vzdelávanie sa realizuje vo forme akreditovaných študijných programov, členených do troch stupňov.[26] Keďže zákonodarca nešpecifikuje aký stupeň vysokoškolského vzdelania je potrebné dosiahnuť, gramatickým výkladom dospejeme k záveru, že postačujúce je úspešné absolvovanie bakalárskeho študijného programu,[27] predstavujúce dosiahnutie najnižšieho stupňa vysokoškolského vzdelania. Podčiarkujeme, že inštitucionálne vzdelávanie má poskytnúť základ, na ktorom možno ďalej budovať. Pri vykonávaní funkcie odborného garanta finančného poradcu je nutné celoživotné vzdelávanie.

Osobitné finančné vzdelávanie

Súčasťou právnej úpravy právneho inštitútu odbornej spôsobilosti, je osobitné finančné vzdelávanie. Cieľom osobitného finančného vzdelávania je formovanie a prehlbovanie informácií vzťahujúcich sa na reguláciu v príslušnom sektore, v ktorom bude vykonávaná činnosť. Reprezentuje teda odborné vedomosti ako nedielnu súčasť odbornej spôsobilosti.[28] Povinnosť absolvovať tento druh školenia sa vzťahuje na fyzické osoby, ktoré nedosiahli vysokoškolské vzdelanie. Právna úprava však nebráni dobrovoľnému absolvovaniu fyzickými osobami, ktoré dosiahli vysokoškolské vzdelanie.

---

[21] Porovnaj ustanovenie § 21 ods. 3 písm. d) zákona o finančnom sprostredkovaní.

[22] *Hrubošová, M.*: Profese pojišťovací zprostředkovatel aneb co by měl každý „pojišťovák" vědět. Linde, 2009, s. 30.

[23] *Karfíková, M., Přikryl, V. a kol.* : Pojišťovací právo. Leges, 2010, s. 195.

[24] Porovnaj ustanovenie § 16 ods. 4 písm. c) a písm. d) školského zákona.

[25] V súlade s ustanovením § 16 ods. 4 písm. d) posledná veta školského zákona v študijných odboroch určených štátnym vzdelávacím programom môže byť dokladom o získanej kvalifikácii aj výučný list.

[26] Porovnaj ustanovenie § 2 ods. 5 vysokoškolského zákona.

[27] Porovnaj ustanovenie § 2 ods. 5 štvrtá veta vysokoškolského zákona.

[28] *Škopová, V., Musilová, R., Krupičková, H.*: Zákon o pojišťovacích zprostředkovatelích a samostatných likvidátorech pojistných událostí a předpisy související. Komentář. C. H. Beck, 2006, s. 131.

Školenie tohto druhu ponúkajú najmä Asociácia finančných sprostredkovateľov a finančných poradcov[29], Inštitút Bankového Vzdelávania NBS, n. o.[30] alebo Slovenská asociácia poisťovní.[31]

I keď štát nereguluje subjekty oprávnené poskytovať osobitné finančné vzdelávanie, jeho ingerencia sa prejavuje v legislatívnom prostredí, ktoré obsahovo determinuje predmetné vzdelávanie. Vyhláška Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 600/2009 Z. z. o osobitnom finančnom vzdelávaní osôb vykonávajúcich finančné sprostredkovanie a finančné poradenstvo v znení Vyhlášky Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 181/2013 Z. z., ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 600/2009 Z. z. o osobitnom finančnom vzdelávaní osôb vykonávajúcich finančné sprostredkovanie a finančné poradenstvo zakotvuje okruhy tém, ktoré majú byť predmetom vzdelávania v jednotlivých sektoroch. Na uvedené nadväzuje Odporúčanie útvaru dohľadu nad finančným trhom Národnej banky Slovenska z 27. októbra 2014 č. 1/2014 určujúce sylaby k jednotlivým okruhom.[32] Pričom platí, že v každom segmente finančného trhu je potrebné sa školiť samostatne. Pre osobitné finančné vzdelávanie je taktiež charakteristické, že ide o cyklický proces opakujúci sa každé štyri roky[33], tak aby došlo k zvýšeniu, obnove vedomostí a zručností. Rovnako táto regulatórna požiadavka vedie k prehlbovaniu kvalifikácie.

Odborná skúška s certifikátom

Predmetný druh skúšky predstavuje spôsob hodnotenia pripravenosti na výkon podnikania. Sekundárnu legislatívu upravujúcu danú problematiku reprezentuje Opatrenie Národnej banky Slovenska z 25. mája 2010 č. 9/2010 o odbornej skúške a odbornej skúške s certifikátom na účely zákona o finančnom sprostredkovaní a finančnom poradenstve v znení Opatrenia Národnej banky Slovenska z 20. augusta 2013 č. 5/2013, ktorým sa mení a dopĺňa opatrenie Národnej banky Slovenska z 25. mája 2010 č. 9/2010 o odbornej skúške a odbornej skúške s certifikátom na účely zákona o finančnom sprostredkovaní a finančnom poradenstve (ďalej spravidla len „opatrenie o skúškach“). Opatrenie o skúškach zakotvuje v prípade odbornej skúšky s certifikátom písomnú aj ústnu časť.[34] Je vyhradená do pôsobnosti Národnej banky Slovenska. Opatrenie o skúškach v prílohe č. 1 sprístupňuje záujemcom o vykonanie odbornej skúšky i odbornej skúšky s certifikátom okruhy otázok.

Odborná prax v oblasti finančného trhu

Oblasť finančného trhu, kde možno nadobudnúť odbornú prax môžeme vykladať užším i širším spôsobom. Ak by sme postupovali *stricto sensu*, je potrebné vychádzať z dohliadacej funkcie Národnej banky Slovenska zakotvenej v ustanovení § 2 ods. 3 písm. a) zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 566/1992 Zb. o Národnej banke Slovenska

[29] Porovnaj webové sídlo Asociácie finančných sprostredkovateľov a finančných poradcov. Dostupné na: http://www.afisp.sk/sk/content/osobitne-financne-vzdelavanie-0

[30] Porovnaj webové sídlo Inštitútu Bankového Vzdelávania NBS, n. o. Dostupné na: http://www.ibv-nbs.sk/Vzdelavanie/Osobitne-financne-vzdelavanie

[31] Porovnaj webové sídlo Slovenskej asociácie poisťovní. Dostupné na: http://www.slaspo.sk/18644

[32] Porovnaj webové sídlo Národnej banky Slovenska. Dostupné na: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Legislativa/_Vestnik/ODPORUC_UDFT_1_2014.pdf

[33] Porovnaj požiadavku zákonodarcu zakotvenú v ustanovení § 22 ods. 2 zákona o finančnom sprostredkovaní.

[34] Porovnaj ustanovenie § 2 ods. 1 opatrenia o skúškach.

v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o NBS“). Rovnako jej zákonný mandát udeľuje ustanovenie § 36 zákona o NBS, ktorý hovorí o výkone dohliadacej kompetencie v súlade s predmetným zákonom, ako aj s osobitnými sektorovými zákonmi. Jedným z nich je i zákon o dohľade nad finančným trhom[35], ktorý v ustanovení § 1 ods. 3 písm. a) obsahuje výpočet dohliadaných subjektov. V tomto kontexte môžeme hovoriť o nasledujúcich skupinách: o finančných sprostredkovateľoch (napr. správcovské spoločnosti a banky), o dohliadaných subjektoch, ktoré sa nezameriavajú na výkon podnikateľskej činnosti (napr. Garančný fond investícií – vzniká zo zákona a reflektuje najmä na poslanie ochrany klientov na finančnom trhu[36]), o iných osobách, iných účelových združenia majetku, skupinách osôb a účelových združeniach majetku, ktorým osobitné zákony v oblasti bankovníctva, kapitálového trhu, poisťovníctva alebo dôchodkového sporenia ukladajú povinnosti (predmetný súbor subjektov na rozdiel od predošlých skupín nevykazuje taký stupeň homogenity, prislúchajú do nej subjekty rôznorodého charakteru, napríklad hypotekárny správca[37]), o finančných konglomerátoch, zmiešaných finančných holdingových spoločnostiach, finančných holdingových inštitúciách, konsolidovaných celkoch a subkonsolidovaných celkoch. Pridržiavajúc sa užšieho výkladu odbornú prax na finančnom trhu možno nesporne získať v hore uvedených skupinách. Komplexný pohľad na finančný trh si však vyžaduje podľa nášho názoru extenzívnejší výklad. Finančný trh možno definovať i ako systém vzťahov, nástrojov, subjektov a inštitúcií umožňujúcich zhromažďovanie, rozdeľovanie a rozmiestňovanie dočasne voľných peňažných prostriedkov na základe ponuky a dopytu, teda na dobrovoľnom zmluvnom princípe.[38] A preto môžeme konštatovať, že na finančnom trhu pôsobia aj subjekty, ktoré svojou poradenskou činnosťou prispievajú k „hladkej a bezproblémovej“ alokácii peňažných prostriedkov. Zaraďujeme sem napríklad rôzne audítorské spoločnosti, ako aj výkon advokácie.[39] V týchto subjektoch možno získať odbornú prax na finančnom trhu predovšetkým vtedy, keď svoje služby poskytujú priamo finančným inštitúciám v súvislosti s ich hlavným predmetom činnosti. Zdôrazňujeme, že v konkrétnom prípade je na žiadateľovi o udelenie povolenia na vykonávanie činnosti finančného poradcu, aby uniesol dôkazné bremeno a preukázal, že jeho pracovná náplň, resp. podnikanie bolo spojené s činnosťou v oblasti finančného trhu.

Úlohy a poslanie odborného garanta finančného poradcu

Funkcia odborného garanta finančného poradcu predstavuje jednu z inovácií zavedených reguláciou. V súlade so zákonnou úpravou ho môžeme charakterizovať ako fyzickú osobu, ktorá na základe zvýšených legislatívnych nárokov na svoju činnosť a najmä odbornú spôsobilosť zabezpečuje riadny výkon finančného poradenstva. Dlhoročná prax, ako aj zvýšené nároky v podobe odbornej skúšky s certifikátom pozostávajúcej z písomnej

[35] Medzi ďalšie patria osobitné sektorové zákony, ako napríklad zákon č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch) v znení neskorších predpisov, zákon č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č. 483/2001 Z. z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, atď.

[36] *Čunderlík, Ľ. In: Sidak, M., Slezáková, A. a kol.*: Regulácia a dohľad nad činnosťou subjektov finančného trhu. Wolters Kluwer, 2014, s. 54.

[37] *Čunderlík, Ľ. In: Sidak, M., Slezáková, A. a kol.*: Regulácia a dohľad nad činnosťou subjektov finančného trhu. Wolters Kluwer, 2014, s. 54.

[38] *Bakeš, M., Karfíková, M., Kotáb, P., Marková, H. a kol.*: Finanční právo. 5. upravené vydání. C. H. Beck, 2009, s. 100.

[39] Právna úprava je obsiahnutá zákone č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

a ústnej časti reflektujú na legislatívnu ideu v podobe povinnosti vyhovieť najvyšším štandardom vedomostí, tak aby bola vzbudená dôvera u klientov. Osobitné postavenie odborného garanta sa odzrkadľuje i v skutočnosti, že za jeho činnosť zodpovedá štatutár, resp. člen štatutárneho orgánu finančného poradcu.[40] Podčiarkujeme, že unikátnosť tejto funkcie sa prejavuje i v skutočnosti, že fyzická osoba je oprávnená vykonávať činnosť odborného garanta len pre jedného finančného poradcu v tom istom čase.

Zákonodarca ukladá finančnému poradcovi – právnickej osobe povinnosť zahrnúť do organizačnej štruktúry odborného garanta.[41] Povinnosti späté s funkciou odborného garanta finančného poradcu sa vzťahujú na nasledovné okruhy:

- kontrola - zákonná konštrukcia predpokladá preventívne pôsobenie odborného garanta tým, že každodenne sleduje práce zamestnancov vzťahujúce sa, či súvisiace s finančným poradenstvom. Zároveň je nutné vnímať jeho funkciu ako akéhosi „korektora“, keďže *ex lege* mu vzniká povinnosť reagovať na deficity vznikajúce pri vykonávaní finančného poradenstva prijímaním opatrení na ich elimináciu. Preto máme za to, že jeho denná prítomnosť v subjekte je nevyhnutná. Iba týmto spôsobom môže byť fakticky naplnená jeho funkcia „dozoru“ nad zamestnancami finančného poradcu;
- informačná podpora - ide o poradenstvo a pomoc, odborný garant má na základe svojich znalostí a vedomostí pôsobiť ako vedúca osobnosť kolektívu finančného poradcu poskytujúca operatívnu pomoc, ktorá sa vzťahuje na otázky zamestnancov súvisiace s finančným poradenstvom;
- inšpekcia smerom dovnútra - zahŕňa oblasť preverovania a vybavovania sťažností; finančné poradenstvo predstavuje službu, pri jej poskytovaní nevyhnutne „vstupuje do hry“ subjektívny prvok v podobe hodnotenia klienta, ktorý sa môže cítiť opomenutý, ukrátený na svojich právach a domáhať sa nápravy prostredníctvom sťažnosti. Samozrejme, že subjektívne hodnotenie nevylučuje skutočnosť, že objektívne došlo k pochybeniu. Za účelom posúdenia individuálneho prípadu nezávislou osobou, zákonodarca kreuje povinnosť posúdenia sťažností klientov odborným garantom;
- vykazovanie – predmetný druh povinnosti nadväzuje na sekundárnu legislatívu. Ide o Opatrenie Národnej banky Slovenska z 27. mája 2014 o obsahu, členení a spôsobe predkladania správ vedúceho zamestnanca vo finančnom sprostredkovaní a finančnom poradenstve (ďalej len „opatrenie č. 10/2014“). Obsahuje dve prílohy, druhá predstavuje grafické znázornenie štruktúry správ odborného garanta finančného poradcu. Dopĺňame, že platné a účinné znenie Opatrenia č. 10/2014 operuje s pojmom vedúci zamestnanec finančného poradcu, avšak z ostatnej novely zákona[42] vyplýva, že tento termín bol nahradený pojmom odborný garant finančného poradcu.

Záver

Zdôrazňujeme úlohu finančných poradcov pôsobiacich v súčasnosti na slovenskom finančnom trhu, pretože im podľa nášho názoru prislúcha úloha akéhosi vzoru. V tomto

[40] Porovnaj ustanovenie § 24 ods. 2 zákona o finančnom sprostredkovaní. V prípade viacosobového štatutárneho orgánu finančného poradcu je obligátnym určenie, ktorý z jeho členov je zodpovedný za finančné poradenstvo. Tento je zodpovedný i za činnosť odborného garanta finančného poradcu.

[41] Pre úplnosť dodávame, že u fyzickej osoby vykonávajúcej finančné poradenstvo, povinnosti spojené s touto funkciou plní fyzická osoba disponujúca povolením na vykonávanie činnosti finančného poradcu.

[42] Ide o nepriamu novelu zákona o finančnom sprostredkovaní. Konkrétne o Článok VII zákona z 10. novembra 2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 371/2014 Z. z. o riešení krízových situácií na finančnom trhu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

kontexte sme sa zamýšľali na diskrepanciami zákonnej úpravy zakotvujúcej dve alternatívy pri dosahovaní odbornej spôsobilosti štatutárom, resp. členom štatutárneho orgánu a odborným garantom finančného poradcu. Máme za to, že štatutár, resp. člen štatutárneho orgánu a zároveň aj odborný garant finančného poradcu sú povinní byť odborne spôsobilí. Načrtnutý výklad *in dubio mitius,* t. j. dosiahnutie odbornej spôsobilosti buď členom štatutárneho orgánu alebo odborným garantom finančného poradcu, považujeme za nežiaduci, nakoľko vedie k deregulácii a zoslabeniu ochrany finančných spotrebiteľov a iných klientov na finančnom trhu.

Finanční poradcovia sa podieľajú na budovaní nového profesného stavu a máme za to, že ich úspech sa bude v nemalej miere odvíjať i od činnosti odborných garantov. Predmetnú ideu odzrkadľuje i zákonná povinnosť zriadenia funkcie odborného garanta v organizačnej štruktúre finančného poradcu (v právnickej osobe). Odborného garanta finančného poradcu charakterizujeme ako fyzickú osobu, ktorá na základe zvýšených legislatívnych nárokov na svoju činnosť a najmä odbornú spôsobilosť zabezpečuje riadny výkon finančného poradenstva. Podčiarkujeme, že unikátnosť tejto funkcie sa odzrkadľuje i v skutočnosti, že fyzická osoba je oprávnená vykonávať činnosť odborného garanta len pre jedného finančného poradcu v tom istom čase. Zo štyroch stupňov odbornej spôsobilosti zakotvených platnou právnou úpravou je povinný dosiahnuť najvyšší. Legislatívnu konštrukciu najvyššieho stupňa odbornej spôsobilosti tvorí ukončené vysokoškolské vzdelanie, päťročná odborná prax na finančnom trhu a odborná skúška s certifikátom, alternatívne v prípade, ak fyzická osoba dosiahla úplné stredné odborné alebo úplné stredné všeobecné vzdelanie zákonodarca dokonca predpisuje desaťročnú odbornú prax, osobitné finančné vzdelávanie a odbornú skúšku s certifikátom.

Použitá literatúra:

- *Bakeš, M., Karfíková, M., Kotáb, P., Marková, H. a kol.*: Finanční právo. 5. upravené vydání. C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-801-6, 576 s.
- *Brandl, E., Saria, G.*: Vom Finanzdienstleistungsassistenten zum Wertpapiervermittler: Anmerkungen zum Ministerialentwurf des BMF 264/ME 24. GP. In: *Zeitschrift für Finanzmarktrecht.* 2006, roč. 6, č. 3, ISSN 1996-2401, s. 101- 105.
- *Hendrych, D. a kol.*: Správní právo. Obecná část. 7. vydání. C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-049-2, 838 s.
- *Herold, M.*: Finanzberatung gegen Provision oder Honorar : Eine Analyse aus Kundensicht mit Hilfe des Prinzipal-Agent Ansatzes. GRIN Verlag, 2004, ISBN 978- 3638699044, 19 s.
- *Hrubošová, M.*: Profese pojišťovací zprostředkovatel aneb co by měl každý „pojišťovák“ vědět. Linde, 2009, ISBN 978-80-7201-775-1, 119 s.
- *Karfíková, M., Přikryl, V. a kol.* : Pojišťovací právo. Leges, 2010, ISBN 978-80-87212-45-5, 351 s.
- *Paulík, D., Beňová, E., Bondareva, I., Čejková, V., Romančíková, E.*: Základy financií a meny. Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, 2012, ISBN 978-80-89600-06-9, 310 s.
- *Sidak, M., Duračinská, M. a kol.*: Finančné právo. C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-89603-04-6, 448 s.
- *Sidak, M., Duračinská, M. a kol.*: Finančné právo. 2. vydanie. C. H. Beck, 2014, ISBN 978-80-89603-22-0, 500 s.
- *Sidak, M., Slezáková, A. a kol.:* Regulácia a dohľad nad činnosťou subjektov finančného trhu. Wolters Kluwer, 2014, ISBN 978-80-8168-125-7, 238 s.

- *Slezáková, A.*: Gemeinsamkeiten und Unterschiede der Regelung der Finanzberatung und der Finanzvermittlung in Österreich und der Slowakei. In: *Zeitschrift für Finanzmarktrecht.* 2006, roč. 6, č. 3, ISSN 1996-2401, s. 110 - 114.
- *Svoboda, J. a kol.*: Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. 5. doplnené, rozšírené a aktualizované vydanie. EUROUNION, 2005, ISBN 80-88984-64-5, 1345 s.
- *Škopová, V., Musilová, R., Krupičková, H.*: Zákon o pojišťovacích zprostředkovatelích a samostatných likvidátorech pojistných událostí a předpisy související. Komentář. C. H. Beck, 2006, ISBN 80-7179-476-7, 291 s.
- *Vlček, R.*: Dôkazné prostriedky v občianskom súdnom konaní z právneho, sociologického a psychologického pohľadu. epos, 2006, ISBN 80-805-76-831, 209 s.

Zoznam webových sídiel

- http://www.afisp.sk/sk/content/osobitne-financne-vzdelavanie-0
- http://www.ibv-nbs.sk/Vzdelavanie/Osobitne-financne-vzdelavanie
- http://www.slaspo.sk/18644
- http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Legislativa/_Vestnik/ODPORUC_UDFT_1_2014.pdf
- https://www.ustavnysud.sk/zbierka-nalezov-a-uzneseni

Zoznam právnych predpisov

- Zákon č. 186/2009 Z. z. o finančnom sprostredkovaní a o finančnom poradenstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 747/2004 Z. z. o dohľade nad finančným trhom a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Opatrenie Národnej banky Slovenska z 26. januára 2010 č. 1/2010 o spôsobe preukazovania splnenia podmienok na udelenie povolenia na vykonávanie činnosti samostatného finančného agenta a na udelenie povolenia na vykonávanie činnosti finančného poradcu.
- Opatrenie Národnej banky Slovenska z 27. mája 2014 o obsahu, členení a spôsobe predkladania správ vedúceho zamestnanca vo finančnom sprostredkovaní a finančnom poradenstve.
- Opatrenie Národnej banky Slovenska z 25. mája 2010 č. 9/2010 o odbornej skúške a odbornej skúške s certifikátom na účely zákona o finančnom sprostredkovaní a finančnom poradenstve v znení Opatrenia Národnej banky Slovenska z 20. augusta 2013 č. 5/2013, ktorým sa mení a dopĺňa opatrenie Národnej banky Slovenska z 25. mája 2010 č. 9/2010 o odbornej skúške a odbornej skúške s certifikátom na účely zákona o finančnom sprostredkovaní a finančnom poradenstve.

Prípady nekalej súťaže voči spotrebiteľom spadajúce pod generálnu klauzulu

The cases of unfair competition against consumers under the general clause

JUDr. Jana Strémy[1]

Abstrakt:
Generálna klauzula nekalej súťaže v ust. § 44 ods. 1 zákona č. 513/1991 Z. z. Obchodného zákonníka nám poskytuje možnosť postihovať aj iné formy nekalosúťažného konania, než len tie ktoré sú pomenované v jednotlivých skutkových podstatách podľa ods. 2 predmetného ustanovenia. Za nekalú súťaž voči spotrebiteľovi považujeme najmä konanie ku ktorému dochádza vo vzťahu súťažiteľ – spotrebiteľ, takéto konanie má vplyv na rozhodnutie spotrebiteľa, s ktorým zo súťažiteľov vstúpi do záväzkového vzťahu. V drvivej väčšine prípadov nekalosúťažné konanie voči spotrebiteľovi spočíva vo forme klamania alebo agresie. Cieľom autorky je analýza najčastejších foriem nekalej súťaže voči spotrebiteľovi.

Kľúčové slová: generálna klauzula nekalej súťaže, súťažiteľ, spotrebiteľ, nekalé obchodné praktiky, sudcovské skutkové podstaty nekalej súťaže.

Abstract:
General clause of unfair competition in the provision. § 44 par. 1 of Act no. 513/1991 Z. z. Commercial Code provides an opportunity to affect other forms of unfair competition, but only those that are named in the individual merits. As unfair competition to consumers we consider especially action that occurs in relation competitor - the consumer, such behavior has an impact on the consumer's decision with which the competitors enter into a contractual relationship. In the vast majority of cases for unfair competition action against a consumer lies in the form of deception or aggression. The aim of the author is to analyze the most common forms of unfair competition to the consumer.

Key words: general clause of unfair competition, competitor, consumer, unfair commercial practices, Judge´s merits of unfair competition

Úvod

Právo proti nekalej súťaži postihuje delikty, ktoré nesmerujú proti existencii konkurencie, ale zneužívajú ju deformáciou súťažných pravidiel s cieľom poškodiť súťažiteľa alebo spotrebiteľa nekalým spôsobom. Primárny cieľom práva proti nekalej súťaži je chrániť čistotu súťažných vzťahov s hlavným zreteľom predovšetkým na súťažiteľov. Ako sme už uviedli pôvodne právo proti nekalej súťaži nechránilo spotrebiteľa ale čestného súťažiteľa. Ako uvádza J. Bejček táto koncepcia bola však prelomená nielen teóriou ale najmä právnou praxou a judikatúrou v tom zmysle, že sa pri postihu nekalej súťaže bral ohľad aj na odôvodnené záujmy spotrebiteľov a teda hoci právo proti nekalej súťaži sleduje prioritne ochranu záujmov, prihliada rovnako k právam spotrebiteľov a umožňuje aj im právnymi prostriedkami napádať nekalosúťažné delikty.[2]

[1] Katedra obchodného a hospodárskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave *jana.stremy@flaw.uniba.sk*

[2] BEJČEK, Josef. J. Bejček, P. Hajn, J. Pokorná a kol. : Obchodní právo. Obecná část. Soutěžní právo. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 205

Ustanovenia Obchodného zákonníka ako prostriedok ochrany spotrebiteľa

Hoci nekalá súťaž je najmä právnou úpravou vzťahov medzi súťažiteľmi t.j. podnikateľmi, napriek tomu nemožno z posudzovania týchto praktík vylúčiť aspekt spotrebiteľa, pretože naplnenie skutku nekalej praktiky, či už klamlivej alebo agresívnej, má priamy vplyv na vývoj na danom trhu, na dobré mravy súťaže a teda priamo ovplyvňuje správanie súťažiteľov, ktorí sa v takomto prípade môžu taktiež domáhať ochrany v zmysle ustanovení o nekalej súťaži v súlade so zákonom 513/1991 Zb. obchodným zákonníkom v znení neskorších predpisov (ďalej len „obchodný zákonník"). Ustanovenia obchodného zákonníka o nekalej súťaži ponúkajú alternatívny spôsob ochrany práv spotrebiteľa. Oproti zákonu o ochrane spotrebiteľa, ktorý spotrebiteľom poskytuje v prvom rade ochranu verejnoprávnu, je ochrana pred nekalosúťažným konaním postavená na súkromnoprávnom základe. Obchodný zákonník aktívne legitimuje spotrebiteľa aj právnické osoby oprávnené hájiť záujmy spotrebiteľov na podanie žaloby proti rušiteľovi hospodárskej súťaže. Adresátom povinnosti nekonať nekalosúťažne, je vždy súťažiteľ ako účastník hospodárskej súťaže. Osobou, ktorá sa dovoláva ochrany pred nekalou súťažou je niekoľko osôb t.j. iný súťažiteľ, spotrebiteľ, právnickým osobám, ktoré sú oprávnené hájiť záujmy spotrebiteľov. Môžeme konštatovať, že judikatúra slovenských súdov bola vo veci ochrany spotrebiteľov prostredníctvom ustanovení § 44 a nasl. Obchodného zákonníka veľmi skeptická. Napr. v roku 1998 Najvyšší súd Slovenskej republiky judikoval: *„...Z uvedeného vyplýva, že k nekalej súťaži dochádza iba konaním v hospodárskej súťaži, teda súťažiteľmi, ktorými sú všetky osoby, ktoré sa hospodárskej súťaže zúčastňujú. Nejde však o každé konanie, ale iba také, ktoré je v rozpore s dobrými mravmi, pod ktorými je možné vidieť tie princípy poctivého obchodovania, na ktorých je založená právna úprava výmeny výrobkov a služieb. Ide o tie zásady súťaže, ktoré poctivý podnikateľ, či iný poctivý účastník súťaže neprekročí. Z tohto hľadiska dobrých mravov súťaže je však potrebné vylúčiť konanie, ktoré je uskutočňované v súťažnom vzťahu a je síce konkurenčným subjektom nepohodlné, obmedzuje ich a vytlačuje z trhu, avšak nemožno ho považovať za nedovolené a preto ani za nekalosúťažné. Posledným znakom nekalej súťaže je skutočnosť, že uvedené konanie je spôsobilé privodiť ujmu, t. j. i stav ohrozenia vzniku ujmy iným súťažiteľom."*[3]

Ochrana spotrebiteľa pred nekalou súťažou sa sústredí na ochranu pred rôznymi formami klamania, neprimeraného nátlaku alebo obťažovania spotrebiteľa. Konkurenciu s ustanoveniami zákona o ochrane spotrebiteľa možno vylúčiť pre rozdielnu povahu oboch predpisov. Podstatnou otázkou je, prečo a kedy môže mať pre spotrebiteľa význam postupovať podľa Obchodného zákonníka. Zákon priznáva ochranu pred nekalou súťažou aj spotrebiteľom, ak konanie v hospodárskej súťaži je v rozpore so dobrými mravmi súťaže a je spôsobilé privodiť ujmu spotrebiteľom. Ochrana spotrebiteľov je samostatná, nezávisí od ochrany súťažiteľov. Podľa J. Drgoncovej nekalosúťažné konanie voči spotrebiteľom nie je podmienené nekalosúťažným konaním voči súťažiteľom, pretože nekalosúťažné konanie môže pôsobiť proti právam súťažiteľov bez toho, aby ohrozovalo práva spotrebiteľov, rovnako aj naopak. Do úvahy pripadá samozrejme aj tretia možnosť, pri ktorej nekalou súťažou môže vzniknúť ujma súťažiteľom a zároveň aj spotrebiteľom.[4] Rozdiel oproti verejnoprávnej ochrane spočíva predovšetkým v tom, čoho sa spotrebiteľ môže domáhať. Žalobou proti nekalosúťažnému konaniu sa môže spotrebiteľ domáhať okrem zdržania sa protiprávneho konania aj odstránenia protiprávneho stavu, náhrady škody, primeraného

[3] Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 31. júla 1998 vo veci Obdo V 26/1998.
[4] Drgoncová, J.: Nekalá súťaž ako prostriedok ochrany spotrebiteľov, Justičná revue, 57. 2005. č. 4. s. 487

zadosťučinenia ale aj vydanie bezdôvodného obohatenia. Právnické osoby oprávnené hájiť záujmy spotrebiteľov sa však môžu domáhať zdržania sa protiprávneho konania aj odstránenia protiprávneho stavu.

Generálna klauzula nekalej súťaže v zmysle ust. § 44 ods. 1 Obchodného zákonníka ustanovuje tri kumulatívne podmienky nekalosúťažného konania, je ním jednak konanie v hospodárskej súťaži, rozpor s dobrými mravmi súťaže a spôsobená alebo hroziaca ujma súťažiteľom alebo spotrebiteľom. Podľa A. Moravčíkovej konanie napĺňajúce znaky generálnej klauzuly ako jednotlivých skutkových podstát nekalej súťaže má charakter civilného ohrozovacieho deliktu, pričom nie je potrebné aby ujma vznikla, stačí objektívna hrozba vzniku ujmy, či už materiálnej alebo imateriálnej. Ďalej uvádza, že z rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vyplýva, že pri posudzovaní tejto právnej otázky sa skúma naplnenie všetkých uvedených predpokladoch, pričom sa nevyžaduje vedomie o nesprávnosti konania, ani úmysel klamať.[5] Podľa J. Vozára vzťah medzi generálnou klauzulou práva proti nekalej súťaži a jednotlivými skutkovými podstatami nekalej súťaže je postavený na dvoch zásadách a to, aby mohla byť určitá obchodná praktika považovaná za niektorú zo skutkových podstát nekalej súťaže podľa ust. § 44 ods. 2 Obchodného zákonníka musí zároveň spĺňať všetky kritériá generálnej klauzuly nekalej súťaže a zároveň pri absencii konkrétnej skutkovej podstaty je možné postihnúť určité konanie ako nekalosúťažné len na základe aplikácie generálnej klauzule. [6] Konanie v hospodárskej súťaži možno podľa nášho názoru vysvetliť pomerne extenzívne ako akékoľvek konanie, ktoré môže mať vplyv na hospodársku súťaž. Podľa J. Vozára je pojem konanie v hospodárskej súťaži kľúčový najmä preto, že prostredníctvom neho sa ustanovujú medze vecnej ale aj osobnej pôsobnosti práva proti nekalej súťaži, pretože subjektmi práv a povinností z práva proti nekalej súťaži, aj keď nie na základe účasti na v súťažnom vzťahu, môžu byť v prípadoch ustanovených zákonom aj spotrebitelia.[7] Zaujímavý názor priniesol Najvyšší súd Českej republiky, v rozsudku vo veci č. k. 23 Cdo 4941/2008, dňa 26. 3. 2009: *„Obchodný zákonník nedefinuje pojem "hospodárska súťaž", preto súd v každom jednotlivom prípade musí rozhodnúť, či konanie rušiteľa (žalovaného), ktoré je bližšie popísané v žalobe, je skutočne "konaním v hospodárskej súťaži". V tomto konkrétnom prípade oba súdy museli detailne skúmať všetky okolnosti prípadu a následne rozhodnúť, či medzi žalobcom a žalovaným, t. j. medzi súťažiteľmi (v tomto smere súdy správne uviedli, že žalobca so žalovaným sú súťažiteľmi na zhodnom fragmente trhu), existuje súťažný vzťah, súťažný zámer alebo či je tu daná súťažná orientácie konania žalovaného. Pojem súťažný zámer nemožno stotožňovat s úmyslom; súťažné zámer existuje vtedy, keď určitým konaním sú objektívne sledované súťažné, konkurenčné ciele (na rozdiel od možných iných cieľov napr. vzdelávacích a pod.)".* O nekalosúťažné konanie v hospodárskej súťaži pôjde vtedy, ak konanie súťažiteľa (škodcu), ktoré je v rozpore s dobrými mravmi súťaže a môže spôsobiť, že spotrebitelia uprednostnia súťažiteľa v prospech ktorého sa nekalosúťažne konalo, prípadne spotrebiteľ nevstúpi do žiadneho obchodného vzťahu, hoci v prípade absencie nekalej súťaže by sa rozhodol inak. Cieľom Smernice o nekalých obchodných praktikách je aj zabezpečiť, podporiť a chrániť spravodlivú hospodársku súťaž v oblasti obchodných praktík. Na základe uvedeného by sme zároveň mohli konštatovať, že predpokladom konania v hospodárskej súťaži je existencia súťažného vzťahu, ktorý môže byť ovplyvnený, pričom nie je podstatné, či poškodený a škodca sú v tomto vzťahu, stačí, aby prejav nekalej súťaže nastal

[5] Moravčíková, A.: Nekalá súťaž, Patakyová, M. a kol. – Obchodný zákonník, Komentár, 4. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 171.
[6] Vozár, J.: Právo proti nekalej súťaži, Bratislava, VEDA. 2013. s. 84.
[7] Vozár, J.: Právo proti nekalej súťaži, Bratislava, VEDA. 2013. s 87.

v hospodárskej súťaži (hospodárskom styku) a škodca tak konal za účelom vlastného hospodárskeho prospechu alebo súťažnej výhody. Medzi osoby s účasťou na hospodárskej súťaži môžeme zaradiť aj osoby pasívne pôsobiace v hospodárskej súťaži tak, že svoje prostriedky, ktoré prinesú na relevantný trh, vymenia za tovar alebo služby jedného alebo druhého aktívneho účastníka hospodárskej súťaže, čím niektorému z nich prinesú zisk. Medzi takéto osoby s pasívnou účasťou v hospodárskej súťaži môžeme zaradiť predovšetkým spotrebiteľov.[8]

Na druhej strane nekalosúťažným je aj konanie v rozpore s dobrými mravmi súťaže. Samozrejme za podmienky existencie hospodárskej súťaže, nie je pritom dôležité, či sú súťažitelia zároveň konkurujúcimi si výrobcami alebo poskytovateľmi služieb. Je preto nerozhodné, či súťažitelia podnikajú v rovnakom alebo odlišnom odbore. Konanie v rozpore s dobrými mravmi súťaže je potrebné vziať do úvahy, že pojem dobré mravy súťaže sú pojmom užším ako všeobecný pojem dobré mravy. Máme za to, že nie je možné podať vyčerpávajúci výklad tohto pojmu pretože jeho obsahom bude vždy etické posúdenie konkrétnej situácie. Akékoľvek konanie ktorým sa súťažiteľ snaží získať výhodu v konkurenčnom boji na úkor iných súťažiteľov, nie je samé o sebe protiprávne. Preto, aby mohlo byť konanie charakterizované ako nekalosúťažné musí byť v rozpore s dobrými mravmi súťaže. Ako základnú premisu by sme si vzhľadom na uvedené mohli uviesť, že súčasťou morálky uznávanej pri predaji výrobkov a poskytovaní služieb nemožno akceptovať porušenie zákona, pretože dodržovanie právnych predpisov každým subjektom práva predstavuje primárny atribút právneho štátu zaručený čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. Pojem zákon v tomto prípade nemôžeme zúžiť len na ustanovenia Obchodného zákonníka, porušenie ktoréhokoľvek platného a účinného zákona, je porušením dobrých mravov v hospodárskej súťaži, ak ide o také správanie, ktorého sa dopustil účastník hospodárskej súťaže a ktoré má znaky nekalosúťažného konania.[9] Nakoľko právo proti nekalej súťaži má chrániť ako súťažiteľa, tak i spotrebiteľa, je podľa nášho názoru vhodnejšie pri konaní súťažiteľa smerujúceho k spotrebiteľom požadovať dodržiavanie všeobecných dobrých mravov pretože pre spotrebiteľa je náročné zhodnotiť či konanie, ktoré je v rozpore so všeobecnými dobrými mravmi je v súlade s dobrými mravy súťaže. Aj keď na druhú stranu musíme súhlasiť s Hajnom, že v tomto prípade ide o akýsi prienik množín dobrých mravov súťaže a všeobecných dobrých mravov, v ktorom sú určité konania chápané ako nekalé aj keď všeobecným dobrým mravom neodporujú.[10] K otázke posúdenia dobrých mravov je ďalej vhodné zmieniť sa, že v Českej republike bolo vydaných už niekoľko judikátov o tom, že posúdiť, či je konanie v súlade alebo v rozpore s dobrými mravmi môže len súd, nie napr. osoba znalca.[11]

Pri skúmaní podmienok pre naplnenie generálnej klauzuly nekalej súťaže nie je rozhodné, či tvrdením konaním boli porušené právne predpisy z určitého odvetvia práva iného než tej časti, ktorá upravuje horizontálne vzťahy v hospodárskej súťaži, teda či sú porušované predpisy práva verejného alebo súkromného, ale či ide o konanie v hospodárskej súťaži a má dopad v hospodárskej súťaži a je v rozpore s právnymi predpismi. Cieľom smernice

---

[8] Drgoncová, J.: Nekalá súťaž ako prostriedok ochrany spotrebiteľov, Justičná revue, 57. 2005. č. 4. s. 491.
[9] Tamže s. 491
[10] HAJN, P.: Právo nekalé soutěže, Brno: Masarykova univerzita.1994, str. 27.
[11] napr. rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 27.11.2007, vo veci č. k. sp. zn. 32 Odo 1125/2006, kde sa súd dôvodí: *„Pri skúmaní, či je splnená druhá podmienka generálnej klauzule – rozpor s dobrými mravy súťaže, je nutné každopádne prihliadnuť na konkrétne skutkové okolnosti prípadu, ide o otázku právnu, nie faktickú, preto sa ňou zaoberajú súdy podľa svojho mravného, právneho a zákonom zodpovedajúceho presvedčenia, nie znalci.“*

o nekalých obchodných praktikách je o. i. zabezpečiť, podporiť a chrániť spravodlivú hospodársku súťaž v oblasti obchodných praktík. Smernica o nekalých obchodných praktikách sa však nevzťahuje na vnútroštátne pravidlá regulujúce obchodné praktiky, vrátane marketingu a reklamy, založené na „vkuse a dobrých mravoch, ktoré sa v jednotlivých členských štátoch značne líšia. Obchodné praktiky, akými sú napríklad nevyžiadaný pouličný predaj, môžu byť napr. v niektorých členských štátoch z kultúrnych dôvodov nežiaduce. Členské štáty majú preto aj naďalej možnosť uplatňovať na svojom území zákaz obchodných praktík z dôvodu vkusu a dobrých mravov, v súlade s právom Spoločenstva, a to aj v prípade, ak tieto praktiky neobmedzujú slobodu voľby spotrebiteľov. Pri uplatňovaní tejto smernice, najmä jej všeobecných ustanovení, je potrebné brať plne do úvahy okolnosti jednotlivého prípadu, z čoho vyplýva, že podstatný význam pre výklad dobrých mravov súťaže má faktická morálka daného odvetvia. Definíciu konania, ktoré je v rozpore s dobrými mravmi voči spotrebiteľovi môžeme nájsť v ust. § 4 ods. 8 zákona č. 250/2007 o ochrane spotrebiteľa: *„Konaním v rozpore s dobrými mravmi sa na účely tohto zákona rozumie najmä konanie, ktoré je v rozpore so vžitými tradíciami a ktoré vykazuje zjavné znaky diskriminácie alebo vybočenia z pravidiel morálky uznávanej pri predaji výrobku a poskytovaní služby, alebo môže privodiť ujmu spotrebiteľovi pri nedodržaní dobromyseľnosti, čestnosti, zvyklosti a praxe, využíva najmä omyl, lesť, vyhrážku, výraznú nerovnosť zmluvných strán a porušovanie zmluvnej slobody."* Aj keď považujeme za správne nazerať na oba pojmy *„dobré mravy"* a *„dobré mravy súťaže"* ako na nezávislé, musíme konštatovať že konanie v hospodárskej súťaži musí spĺňať aspoň určitý minimálny štandard dobrých mravov. Uvedená zákonná definícia je podľa nášho názoru využiteľná aj na účely výkladu pojmu dobré mravy súťaže vo vzťahu k spotrebiteľovi, pretože väčšina skutkových podstát, ktoré nekalá súťaž pokrýva spadá aj pod režim Zákona o ochrane spotrebiteľa. Podľa Maceka porušenie dobrých mravov však nemožno vnímať iba ako porušenie predpisov verejnoprávnej alebo súkromnoprávnej povahy ale takéto porušenie by malo byť zároveň prostriedkom na získanie súťažnej výhody, ktorá by inak za normálnych okolností nenastala.[12] Môžeme však konštatovať, že rozpor s dobrými mravmi predstavuje faktický skutkový základ nekalosúťažného konania, pretože konkrétne skutkové podstaty nie sú ničím iným ako zákonným upresnením vo veci výkladu dobrých mravov súťaže. Spôsobilosť nekalosúťažného konania privodiť súťažiteľom alebo spotrebiteľom ujmu je poslednou zákonnou podmienkou. Základným predpokladom žaloby proti nekalosúťažnému konaniu je ohrozenie vlastných práv spotrebiteľa, prípadne práv spotrebiteľov, ktorých záujmy sú zastupované. Splnenie tejto podmienky by v praxi nemalo robiť problém, viac menej je potrebné sa vysporiadať s predpokladanou argumentáciou súťažiteľa, že nekonal nekalosúťažne, pretože iní spotrebitelia sa jeho konaním „*oklamať nedali*". Ujmu je potrebné vnímať ako materiálnu škodu ale aj imateriálnu ujmu.[13] Naviac nie je nutné dokazovať vznik ujmy, v konaní stačí preukázať, že jej vznik objektívne hrozil. V prípade klamlivej reklamy, je ujma hroziaca spotrebiteľovi obsiahnutá už v samotnej klamlivosti reklamy, pretože sa spotrebiteľ rozhodoval o kúpe tovaru, či služieb na základe klamlivých, zavádzajúcich skutočností a ich nesplnenie, či už smeruje do materiálnej alebo imateriálnej sféry je pre neho ujmou. Ako príklad môžeme uviesť ponuku poskytovateľa rýchleho občerstvenia, ktorý ponúka spotrebiteľom svoje jedlo s označením vegetariánske, hoci by tomu tak v skutočnosti nebolo. Je nesporné, že ujma spotrebiteľovi nielenže hrozí, ale môže i vzniknúť v súvislosti s nekalosúťažným konaním súťažiteľa namierenému voči inému súťažiteľovi. Ak je súčasťou súťažného práva aj právo spotrebiteľa domáhať sa ochrany svojich práv a oprávnených záujmov, je potrebné zodpovedať otázku, či môže vôbec

[12] Pozri bližšie: Macek, J.: Rozhodnutí vo věcech obchodního jména a nekalé soutěže, Praha: C.H. Beck 2000, s. 98.
[13] Luby, Š.: Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve. II. Bratislava, SAV, 1958. s. 12.

spotrebiteľ podať žalobu, ktorej predmetom by bolo porušenie práva proti nekalej súťaži? Aktívna legitimácia v sporoch z nekalej súťaže je vymedzená v ust. § 54 ods. 1 Obchodného zákonníka, ktorý ustanovuje, že *"právo, aby sa rušiteľ protiprávneho konania zdržal a aby odstránil závadný stav, môže okrem prípadov uvedených v § 48 až 51 (čo sú parazitovanie, podplácanie, zľahčovanie a porušenie obchodného tajomstva) uplatniť aj právnická osoba oprávnená hájiť záujmy súťažiteľov alebo spotrebiteľov."* V tejto súvislosti J. Vozár uvádza, že namieste je otázka, či je možné medzi aktívne legitimované subjekty v sporoch z nekalej súťaže zaradiť aj spotrebiteľov, prípadne fyzické osoby odlišné od súťažiteľa, keďže právnické osoby oprávnené hájiť záujmy spotrebiteľov a súťažiteľov oprávnené v tomto smere sú, pričom nie je vylúčené ani zámerné založenie tejto osoby pre určitý prípad ad hoc. Názory na uvedené sa v právnickej obci líšia. Stotožňujeme sa názorom, že platné znenie obchodného zákonníka, ktoré priznáva aktívnu legitimáciu právnickým osobám, ktoré sú oprávnené hájiť záujmy spotrebiteľov, implicitne priznáva aktívnu legitimáciu aj fyzickej osobe – spotrebiteľovi. O uvedenom svedčí aj ust. § 53 Obchodného zákonníka, ktorý upravuje výpočet osôb, ktoré sa môžu domáhať ochrany práva proti nekalej súťaži a to osoby, ktorých práva boli nekalou súťažou porušené alebo ohrozené, môžu sa proti rušiteľovi domáhať, aby sa tohto konania zdržal a odstránil závadný stav. Ďalej môžu požadovať primerané zadosťučinenie, ktoré sa môže poskytnúť aj v peniazoch, náhradu škody a vydanie bezdôvodného obohatenia. Autori ako J. Munková, P. a I. Pelikánová sa stotožňujú s výkladom, že spotrebitelia majú právo byť aktívne legitimovaní, vychádzajúc pritom z názoru, že priznanie aktívnej legitimácie právnickým osobám oprávneným hájiť záujmy spotrebiteľov umožňuje právo na aktívnu legitimáciu aj individuálnym spotrebiteľom a iným osobám, ktorých práva boli nekalosúťažným konaním dotknuté. V českej republike je podľa môjho názoru procesné postavenie spotrebiteľa oproti súťažiteľovi v niektorých prípadoch zákonom zvýhodnené. Ide o nárok na zdržanie sa konania alebo nárok na odstránenie závadného stavu (nárok na náhradu škody, primerané zadosťučinenie a vydanie bezdôvodného obohatenia, čo do otázky, či bola škoda alebo ujma spôsobená nekalosúťažným konaním – tzn. v iných otázkach spotrebiteľ nemôže využiť svoje zvýhodnenie), a to pri skutkových podstatách nekalej súťaže podľa ust. §§ 2976 ods. 1, 2977 – 2981 a § 2987 zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník (pôvodne ust. §§ 44 ods. 1, 45 – 47 a § 52 ObchZ). V týchto prípadoch totiž dochádza k obrátenému dôkaznému bremenu a dokazovanie je teda na rušiteľovi (§ 54 ods. 2 ObchZ). Podľa E. Večerkovej však spotrebiteľ nemusí byť iba v pozícii žalobcu v konaní, ale za určitých okolností sa môže stať aj rušiteľom za istých podmienok, ak by išlo napr. o osobu súťažiteľa – nepodnikateľa. Právna úprava účinná odo dňa 1. 1. 2014 v ust. § 2988 zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník, priznáva toto právo právnickej osobe oprávnenej hájiť záujmy súťažiteľov a zákazníkov. U nás v Slovenskej republike sa spotrebiteľ môže brániť proti konaniu rušiteľa v nekalej súťaži podaním žaloby podľa ust. § 53 – 54 Obchodného zákonníka, ak boli jeho práva nekalou súťažou porušené alebo ohrozené. Len čo sa začalo konanie v spore o zdržanie sa konania alebo o odstránenie závadného stavu, alebo sa právoplatne skončilo, nie sú žaloby ďalších oprávnených osôb pre tie isté nároky z tohto istého konania prípustné; to nie je na ujmu práva týchto ďalších osôb pripojiť sa k začatému sporu podľa všeobecných ustanovení ako vedľajší účastníci. Právoplatné rozsudky vydané o týchto nárokoch k žalobe i len jedného oprávneného sú účinné aj pre ďalších oprávnených. Podľa J. Vozára sa tak spotrebitelia a iné osoby môžu domáhať poskytnutia primeraného zadosťučinenia, náhrady škody a vrátenia bezdôvodného obohatenia (teda nie sa zdržania protiprávneho konania a odstránenia závadného stavu) a to v prípade naplnenia ktorejkoľvek skutkovej podstaty nekalej súťaže, ktorou im bola spôsobená ujma. Okrem spotrebiteľov ďalšími osobami, ktoré sú oprávnené k súkromnoprávnej ochrane proti nekalej súťaži (teda aktívne legitimovanými) sú iné osoby dotknuté nekalosúťažným konaním, právnické osoby oprávnené hájiť záujmy súťažiteľov a právnické osoby oprávnené

hájiť záujmy spotrebiteľov. Iné nekalou súťažou poškodené osoby subsumujú osoby odlišné od súťažiteľov alebo spotrebiteľov, ktoré sú dotknuté konaním rušiteľa. Vychádzam pri tom z dikcie ustanovenia § 53 Obchodného zákonníka, ktoré ustanovuje, že domáhať sa nárokov na ochranu proti nekalej súťaži môžu „osoby, ktorých práva boli nekalou súťažou porušené alebo ohrozené ". Ide o širší pojem, ako pojem použitý v generálnej klauzule - spotrebitelia a súťažitelia, ktorým je nekalosúťažné konanie spôsobilé privodiť ujmu. V tejto súvislosti považujeme za potrebné zdôrazniť, že právo spotrebiteľa žalovať podľa ustanovení o nekalej súťaži prichádza do úvahy nielen v prípade, že spotrebiteľovi bola týmto nekalosúťažným konaním ujma spôsobená ale aj v prípade ak ujma iba hrozí. Ide o prípady kedy by napríklad nebolo možné aplikovať ustanovenia zákona o ochrane spotrebiteľa. Jednak z dôvodu, že orgány zodpovedné za dohľad nad ochranou spotrebiteľa t.j. Slovenská obchodná inšpekcia svoje kompetencie odmietajú alebo v prípadoch, kedy sa zákon o ochrane spotrebiteľa na dané konanie jednoducho nevzťahuje. Môžeme však konštatovať, že vo vzťahu k spotrebiteľovi, väčšina skutkových podstát, ktoré právo proti nekalej súťaži pokrýva, však spadá aj pod režim zákona o ochrane spotrebiteľa. V tejto súvislosti je však potrebné mať na zreteli, že ustanovenia o nekalej súťaži ponímajú danú problematiku predovšetkým z perspektívy ochrany súťaže a nie z hľadiska ochrany oprávnených záujmov spotrebiteľov, tieto prípady nastávajú, menovite ohľadom neprimeraného nátlaku na spotrebiteľov, príp. neprimerané obťažovanie spotrebiteľov. V tejto súvislosti dávame do pozornosti uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 20. 3. 2008, kde súd konštatoval, že *"…žalovaný sa dopustil nekalej praktiky súťažiteľa (vábivej reklamy), ktorá je v rozpore s dobrými mravmi súťaže a je spôsobilá vyvolať ujmu spotrebiteľom. Sú preto naplnené znaky nekalej súťaže, obsiahnuté v generálnej klauzule § 44 ods. 1 Obchodného zákonníka. Žalobca je spotrebiteľ, ktorému priznáva Obchodný zákonník v zásade rovnaký rozsah práv ako súťažiteľom, pretože je dotknutý nekalosúťažným konaním. Je teda osobou oprávnenou domáhať sa prostriedkov ochrany proti nekalej súťaži podľa § 53 Obchodného zákonníka…"* V inom prípade Najvyšší súd Českej republiky zo dňa 30. 9. 2013, sp. zn. 23 Cdo 2960/2012 vyhovel dovolaniu spotrebiteľky, ktorá sa žalobou z titulu ochrany pred nekalosúťažným konaním domáhala určenia, že mandátna zmluva na vymáhanie jej pohľadávky, ktorú uzavrela so spoločnosťou Exekuční kancelář Praha s.r.o., je neplatná a z toho dôvodu žiadala, aby spoločnosť bola povinná jej vrátiť uhradenú odplatu z tejto zmluvy vo výške 100.000, - Kč. Zatiaľ, čo súd prvého a druhého stupňa nebol toho názoru, že sa žalovaná spoločnosť dopustila nekalosúťažného konania, Najvyšší súd dovolaniu vyhovel a v odôvodnení uviedol, že *„žalovaná spoločnosť uviedla spotrebiteľku do omylu (podľa súdu pri zachovaní rozumnej miery pozornosti a opatrnosti priemerného spotrebiteľa práve kvôli obchodnému menu spoločnosti mohla žalobkyňa objektívne nadobudnúť falošného dojmu o tom, že žalovaná podniká ako exekútorský úrad, teda že je osobou, ktorú štát poveril exekútorským úradom § 1 odst. 1 exekučního řádu (zákona č. 120/2001 Sb.)."* Súd uvádza, že ak je v citovanom zákone užívaný pojem *„exekutor"*, tak slovné spojenie *„exekuční kancelář"* si môže priemerný spotrebiteľ vykladať i pri zachovaní rozumnej miery pozornosti a opatrnosti tak, že sa jedná o výkon exekútora povereného exekútorským úradom. Ak v obchodnej spoločnosti bol použitý výraz *"exekuční"* as ním aj pojem *"kancelář"*, nemožno vylúčiť, že takto zapísaná firma mohla vyvolať u spotrebiteľa nebezpečenstvo zámeny podľa § 47 Obchodného zákoníka (v súčasnosti § 2981 zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník) A možno ju preto nepochybne považovať za klamlivé označenie služieb žalovanej podľa ust. § 46 Obchodného zákonníka (v súčasnosti § 2978 zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník).

Nekalé obchodné praktiky ako sudcovské (nepomenované) skutkové podstaty nekalej súťaže

Podľa niektorých autorov[14] zaraďujeme nekalé obchodné praktiky k sudcovským (nepomenovaným) skutkovým podstatám nekalej súťaže. Úvodom preto považujeme za vhodné definovať pojem sudcovské skutkové podstaty. Sudcovské skutkové podstaty nekalej súťaže vznikajú súdnym výkladom generálnej klauzule nekalej súťaže (ust. § 44 ods. 1 Obchodného zákonníka: "*Nekalou súťažou je konanie v hospodárskej súťaži, ktoré je v rozpore s dobrými mravmi súťaže a je spôsobilé privodiť ujmu iným súťažiteľom alebo spotrebiteľom. Nekalá súťaž sa zakazuje.*") resp. jednou z jej troch podmienok (t.j.*" konanie v rozpore s dobrými mravmi súťaže")* Pojem "*sudcovské*" je odvodený od ich podstaty resp. pôvodu z rozhodovacej činnosti súdov. Pojem *"nepomenované"* vychádza zo skutočnosti, že tieto nie sú ani demonštratívne ani taxatívne uvedené v zákone, ktorým je potrebné nepochybne rozumieť ust. § 44 ods. 2 Obchodného zákonníka. D. Ondrejová v tejto súvislosti upozorňuje, že nie všetky skutkové podstaty, ktoré sú v odbornej literature uvádzané ako sudcovské boli súdmi skutočne judikované, mnohé z nich sú doposiaľ len skutkovými podstatami doktrinálnymi.[15] Aj z uvedeného dôvodu uprednostňuje vo svojom výklade pojem nepomenované pred pojmom sudcovské. V odbornej literatúre sa môžeme stretnúť s nasledovnou systematikou nepomenovaných skutkových podstát[16]:

1. porušenie noriem verejného práva so súťažným dopadom;

2. porušenie noriem súkromného práva so súťažným dopadom;

3. parazitovanie na cudzích výkonoch;

4. skrytá reklama;

5. prehnane agresívne spôsoby súťažného konania;

6. konanie približujúce sa skutkovým podstatám nespĺňajúce znaky špeciálnych zákonných skutkových podstát nekalosúťažného konania podľa ust. § 44 ods. 2 Obchodného zákonníka ale nespĺňajúce niektorý zo znakov takéhoto konania;

7. aktuálne podoby marketingového pôsobenia.

Podľa D. Ondrejovej možno nepomenované skutkové podstaty nekalej súťaže členiť na:
1. porušenie noriem verejného a súkromného práva so súťažným dopadom ako jednočinný súbeh verejnoprávneho a súkromnoprávneho deliktu;

2. konanie nespĺňajúce znaky zákonných skutkových podstát nekalosúťažného konania podľa ust. § 44 ods. 2 Obchodného zákonníka ale sa približuje k týmto skutkovým podstatám;

[14] napr. Prof. JUDr. Petr Hajn, CSc. a JUDr. Dana Ondrejová. Ph.D.
[15] Ondrejová, D.: Tzv. soudcovské (nepojmenované) skutkové podstaty nekalej soutěže pohledem nové systematiky., In: Obchodněprávní revue č. 10/2014.
[16] Hajn, P.: In Horáček, R. Čada, Hajn, P. – Práva k průmyslovému vlastnictví. 2. Vydanie, Praha: C.H. Beck. 2011. s. 458-459.

3. iné formy konania, ktoré sú v rozpore s dobrými mravmi súťaže.

Vzhľadom k tomu, že predmetom našej dizertačnej práce je osoba spotrebiteľa je pre nás marginálny najmä výskum nekalých obchodných praktík, ktoré môžeme zaradiť k skupine porušenia noriem verejného a súkromného práva so súťažným dopadom. Podľa môjho názoru ide o skutkovú podstatu veľmi obsiahlu subsumujúcu rôzne formy konania. Podmienkou pre kvalifikáciu určitého konania ako skutkovej podstaty porušenia noriem verejného a súkromného práva so súťažným dopadom. Podľa D. Ondrejovej v rozpore takéto konanie bude s dobrými mravmi za podmienok, že porušenie verejných alebo súkromných noriem bude mať súťažný dopad, teda za podmienok, že dôsledkom porušenia týchto predpisov bude získanie súťažnej výhody, ktorú by rušiteľ bez porušenia príslušných noriem nemal možnosť získať.[17] Do podmnožiny s názvom porušenie noriem verejného práva so súťažným dopadom možno zaradiť množstvo verejnoprávnych noriem medzi najvýznamnejšie z nich podľa môjho názoru patria:

- zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov
- zákon č. 147/2001 Z. z. o reklame v znení neskorších predpisov
- zákon č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii v znení neskorších predpisov
- zákon č. 362/2011 Z. z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- zákon č. 136/2001 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

a množstvo iných verejnoprávnych noriem, na základe porušenia ktorých môže dôjsť ku konaniu, ktoré napĺňa znaky generálnej klauzuly.

Ich porušením môže súťažiteľ získať neoprávnenú výhodu alebo predstih v hospodárskej súťaži. V nadväznosti na demonštratívne uvedené právne predpisy je podľa nášho názoru nevyhnutné venovať pozornosť Zákonu o ochrane spotrebiteľa, do ktorého bola transponovaná Smernica o nekalých obchodných praktikách v podobe prílohy č. 1 tohto zákona s názvom Obchodné praktiky, ktoré sa za každých okolností považujú za nekalé, ktorá je tematicky rozdelená do dvoch častí. Prvú tvorí výpočet klamlivých obchodných praktík, druhú tvorí výpočet agresívnych obchodných praktík. Spolu ich je 31. Význam Čiernej listiny nekalých obchodných praktík je marginálny, pretože sú v nej obsiahnuté také formy konania, ktoré boli do jej transpozície len doktrinálnymi skutkovými podstatami nekalej súťaže. Práve vďaka tomu, že tieto praktiky ktoré sú vyslovene upravené v Zákone o ochrane spotrebiteľa, môžu slúžiť justičnej praxi ako inšpirácia v prípade, keď konanie podnikateľa naplní znaky nekalej obchodnej praktiky je možné takéto konanie na základe porušenia zákonnej normy obsiahnutej v zákone o ochrane spotrebiteľa považovať za nekalosúťažné na základe práve sudcovskej (nepomenovanej) skutkovej podstaty nekalej súťaže *"porušenie noriem verejného práva so súťažným dopadom"*. Ďalšou podmnožinou tejto skupiny sudcovských (nepomenovaných) skutkových podstát spočívajúcich v porušení noriem verejného a súkromného práva je porušenie noriem súkromného práva so súťažným dopadom. Medzi najčastejšie porušované súkromnoprávne predpisy v dôsledku ktorých porušenia je možné získať súťažný predstih zaraďujeme predovšetkým Občiansky zákonník v znení neskorších

[17] Ondrejová, D.: Tzv. soudcovské (nepojmenované) skutkové podstaty nekalej soutěže pohledem nové systematiky., Obchodněprávní revue č. 10/2014.

predpisov. S odkazom napr. na ustanovenia § 52 a nasl. Občianskeho zákonník dotýkajúce sa problematiky spotrebiteľských zmlúv.

Medzi nepomenované skutkové podstaty nekalosúťažného konania môžeme zaradiť prípady tzv. klamlivého opomenutia[18]. Pod klamlivým opomenutím rozumieme konanie, ktorého dôsledkom je, že sa k spotrebiteľovi nedostanú dôležité informácie, ktoré sú pre spotrebiteľa kľúčové a sú v danej chvíli potrebné pre rozhodnutie o obchodnej transakcii, čo v konečnom dôsledku môže viesť k jeho odlišnému rozhodnutiu. V závislosti na okolnostiach prípadu a taktiež na komunikačných prostriedkoch môže byť opomenutím čokoľvek od jednoduchého neuvedenia informácií až k ich zastieraniu.

Záver

Sudcovské (nepomenované) skutkové podstaty nekalej súťaže sa neustále vyvíjajú a to spoločne s rozvojom nových, čoraz invazívnejších marketingových praktík. J. Vozár a D. Ondrejová v súvislosti s (nepomenovanými) skutkovými podstatami nekalej súťaže uvádza, že pri posudzovaní konania ako nekalosúťažného záleží najmä na okolnostiach konkrétneho prípadu, ako aj na osobnosti sudcu ako sa s žalobným návrhom a predloženými dôkazmi vysporiada. Zdôrazňuje, že znalosť súčasnej judikatúry by pre advokáta zastupujúceho žalobcu mala byť samozrejmosťou, nakoľko mu môže výrazne pomôcť orientovať sa v sudcovských skutkových podstatách nekalej súťaže.

Použitá literatúra:

- *Drgoncová, J.*: Nekalá súťaž ako prostriedok ochrany spotrebiteľov, Justičná revue, 57. 2005. č. 4. s. 487
- *Moravčíková, A.*: Nekalá súťaž, Patakyová, M. a kol. – Obchodný zákonník,
- Komentár, 4. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 171.
- *Vozár, J.*: Právo proti nekalej súťaži, Bratislava, VEDA. 2013. s 87.
- *Drgoncová, J.*: Nekalá súťaž ako prostriedok ochrany spotrebiteľov, Justičná revue, 57. 2005. č. 4. s. 491.
- *Vozár, J.*: Právo proti nekalej súťaži, Bratislava, VEDA. 2013. s. 84.
- *HAJN, P.*: Právo nekalé soutěže, Brno: Masarykova univerzita.1994, str. 27.
- *Luby, Š.*: Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve. II. Bratislava, SAV, 1958. s. 12.
- *Macek, J.*: Rozhodnutí vo věcech obchodního jména a nekalé soutěže, Praha: C.H. Beck 2000, s. 98.
- *Ondrejová, D.*: Tzv. soudcovské (nepojmenované) skutkové podstaty nekalej soutěže pohledem nové systematiky., obchodněprávní revue č. 10/2014.
- *Hajn, P.*: In Horáček, R. Čada, Hajn, P. – Práva k průmyslovému vlastnictví. 2. Vydanie, Praha: C.H. Beck. 2011. s. 458-459.

[18] Podľa § 8 ods. 4 zákona o ochrane spotrebiteľa za klamlivé opomenutie sa tiež považuje, ak predávajúci skrýva alebo poskytuje nejasným, nezrozumiteľným, viacvýznamovým alebo nevhodným spôsobom podstatné informácie uvedené v odseku 1, alebo neoznámi obchodný účel obchodnej praktiky, ibaže je zrejmý z kontextu, pričom v dôsledku klamlivého opomenutia priemerný spotrebiteľ prijme rozhodnutie o obchodnej transakcii, ktoré by inak neprijal.

Rozhodnutia súdov

- Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 27.11.2007, vo veci č. k. sp. zn. 32 Odo 1125/2006
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 31. júla 1998 vo veci Obdo V 26/1998.

Oplatí sa optimalizovať dane prostredníctvom daňových rajov?

It pays to optimize taxes through tax havens?

JUDr. Milan Vavrek[1]

Abstrakt:
Autor v príspevku analyzuje právny stav a možnosti daňovej optimalizácie v kontexte možností, ktoré im poskytuje legislatívny rámec právnych predpisov EU a právny poriadok SR a novej smernice EÚ „Predchádzanie využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu“ z aspektu možných zmien de lege lata.

Kľúčové slová: Daňový raj. Daňovo zvýhodnený subjekt. Daňová optimalizácia spoločnosti. Pranie špinavých peňazí.

Abstract:
Author in this paper analyzes the legal status and the possibility of tax optimization in the context of the possibilities offered by the legislative framework of EU law and the law of the Slovak Republic and the new EU „Preventing use of the financial system for money laundering or terrorist financing" from the aspect of possible changes lege lata.

Keywords: Tax haven. Favored taxpayer. Tax optimization. Money laundering

Úvod

Tzv. daňové raje alebo „offshore“ centrá by sme mohli pomenovať krajiny, v ktorých neexistuje daň z príjmov alebo ziskov, alebo sa jedná prevažne o krajiny, v ktorých sú tieto daňové sadzby výrazne nižšie.

Väčšinou sú to krajiny, v ktorých je striktne dodržiavané bankové tajomstvo, ktoré je spoločnou charakteristikou všetkých daňových rajov. Ide napríklad o pobočky bánk na Karibských ostrovoch, na Bahamách, Bermudách, Kajmanských ostrovoch, ktoré neukladajú žiadnu daň z majetku alebo Kostarika a Panama, ktoré neukladajú žiadnu daň z príjmov.

„Tieto daňové raje sú už dlhodobo tŕňom v oku vyspelým krajinám a ich ekonomikám. Za daňový raj sa považuje režim, ktorý v snahe prilákať na svoje územie investorov vytvára čo najpriaznivejšie daňové predpisy. Benevolencia krajín považovaných za daňové raje tak vo veľkej miere umožňuje škodlivú daňovú súťaž, a aj prepieranie špinavých peňazí pochádzajúcich z nelegálnych aktivít.“[2]

Rovnako populárnou je v posledných rokoch aj metóda pašovania hotovosti pochádzajúcej z trestnej činnosti do týchto daňových rajov najmä v Karibskej oblasti. Tam sa finančné prostriedky jednoducho vložia na účet a odtiaľ sa následne pošlú bankovými transakciami kdekoľvek, podľa osobitnej potreby práča peňazí.

---

[1] Katedra obchodného, hospodárskeho a finančného práva, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
milan.vavrek@yahoo.com

[2] RABATINOVÁ, Denisa: *Daňové ráje jsou trnem v oku vyspělých krajin. Sedem krajin ostalo na čiernej listine off shore centier.* Hospodářské noviny, Roč. 2002.

Z anglického slova „offshore“, ktoré v preklade znamená pobrežie sa pre tento prípad využíva pre pomenovanie menších ostrovov ležiacich mimo územia v blízkosti pobreží vyspelých štátov. Je dôležité podotknúť, že termíny „offshore“ centrá a daňové raje nie sú rovnocennými aj keď v praxi sa často stretávame so zamieňaním týchto pojmov.

„Offshore centrá“ spoznáme podľa kritérií, ktorými sú tieto centrá známe. Sú to základné požiadavky ako napríklad zrejmá politická stabilita a komunita, ekonomická sebestačnosť, priaznivý daňový režim danej krajiny, naplno rozvinutá finančná infraštruktúra, výborná spojitosť s inými centrami či klientelou a v neposlednej rade rovnako aj s investormi a v neposlednom rade aj dobre rozvinutý legislatívny rámec.

Kapitola prvá

Daňové raje a boj proti ich zneužívaniu, prostredníctvom OECD (Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj)

Podkapitola prvá

Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (ďalej len OECD) a jej cieľom je pomôcť vybudovať silné ekonomiky jednotlivých členských štátoch, zvýšiť ich efektivitu a rozširovať liberalizáciu medzinárodného obchodu. Medzi ciele OECD patrí aj pomoc udržiavať stabilitu a rozvíjať národné ekonomiky a prispievať k znižovaniu nezamestnanosti. (OECD, 2012) OECD pomocou veľkej škály informácii, pomáha vládam podporovať prosperitu a boj s chudobou prostredníctvom hospodárskeho rastu a finančnej stability, a zároveň podporuje životné prostredie ekonomického a sociálneho rozvoja. Práca OECD je založená na neustálom sledovaní udalostí v členských krajinách aj mimo oblasť OECD, a zahŕňa pravidelné projekcie krátkeho a strednodobého ekonomického vývoja. (OECD, 2012)

Podkapitola druhá
Daňový únik alebo vyhýbanie sa plateniu daní

Niekoľko stoviek spoločností využíva daňové raje na daňové úniky, pomocou ktorých sa subjekty sofistikovanou formou znižujú svoju vlastnú daňovú povinnosť voči štátu. Medzi najčastejšie príčiny daňových únikov patrí hlavne často meniaca sa legislatíva, protikladné pôsobenie zákonov, vysoké daňové zaťaženie a podobne. Chceme poukázať na :

- legálne vyhýbanie sa plateniu daní
- vyhýbanie sa daňovej povinnosti na základe racionálneho využitia medzier v zákone. Medzi tieto legálne aktivity patrí napríklad : nepriznaný príjem z vlastnej práce, platy, príjmy a aktíva z nepriznanej práce spojenej s legálnymi službami a tovarom, zamestnanecké výhody a zľavy, barter legálnych služieb a tovarov a iné. (Medveď, 2009)
- nelegálny daňový únik – porušovanie zákonov. Rozoznávame: o daňová defraudácia: zatajenie určitej časti majetku, o daňová malverzácia: nepriznanie časti príjmu, o nadhodnotenie daňových výdajov. Ďalšie z foriem daňových manipulácii sú napríklad účtovné manipulácie, nesprávne odpisovanie majetku, nákup faktúr na zníženie daňovej povinnosti a podobne. (Dvořáček, 2010) Medzi ďalšie daňové úniky z tieňovej ekonomiky patria utajované mzdy, príjmy nepostihnuteľné z dôvodov nedostatočnej preukázateľnosti (úplatky, fušky,...), podnikanie cez fiktívne firmy, presun zisku z prosperujúcich firiem do stratových obchodných spoločností, distribúcia a pašovanie liehovín, cigariet, presun zisku do zahraničia cez nadsadené transferové ceny a ďalšie druhy kriminality. (Pauličková). V roku 1996 ministri vtedajšej G7 podali OECD vyjadrenie, v ktorom sú obsiahnuté skutočnosti, ktoré naznačujú, že súčasná globalizácia začala vytvárať miesto pre nové daňové politiky a takto vytvorené daňové systémy, ktoré sú zamerané na prilákanie finančných aktivít

zahraničných investorov, môžu vytvoriť škodlivú daňovú súťaž medzi krajinami. Následne žiadajú OECD aby začala v tomto smere konať, a prijala opatrenia na zamedzenie tejto škodlivej daňovej súťaže. V roku 1998 OECD vydala správu proti nekalým daňovým praktikám, ktorá sa nazýva „Nekalá daňová konkurencia – nový globálny problém“ (originálny názov Harmful tax competition – emerging global issue). Táto správa je prvým a základným dokumentom, v ktorom sú obsiahnuté opatrenia na boj proti nekalím daňovým praktikám a zároveň aj na boj proti praniu špinavých peňazí. V správe sú obsiahnuté konkrétne opatrenia použité proti daňovo zvýhodneným režimom, a navrhuje ustanovenia o transparentnosti o výmene informácii. Opatrenia sú rozdelené do troch nasledujúcich kategórii: 28 - odporúčania týkajúce sa vnútroštátnych právnych predpisov: tieto odporúčania uvádzajú ako zvýšiť ich efektívnosť, - odporúčania týkajúce sa daňových zmlúv: tieto odporúčania sa týkajú spôsobov ako zabezpečiť, aby výhody daňovej konvencie, ktoré spôsobujú škodlivú daňovú konkurenciu neboli veľmi atraktívne pre investorov a snažia zabezpečiť, aby výmena informácií medzi krajinami, ktoré sú ustanovené daňových zmluvách boli používané efektívnejším spôsobom, - odporúčania pre zintenzívnenie medzinárodnej spolupráce: tieto odporúčania, navrhujú nové spôsoby, pomocou ktorých budú krajiny môcť konať spoločne proti škodlivej daňovej konkurencii. (OECD, 1998) V roku 2000 OECD vydala doplňujúci správu s názvom „Towards global tax cooperation“, kde identifikovala zoznam daňových rajov. V tom istom roku zriadila Svetové fórum pre transparentnosť a výmenu informácii pre daňové účely („Global forum on transparency and Exchange of information for tax purposes“), ktoré vytvára normy a modely dohôd medzi krajinami na vytvorenie väčšej transparentnosti v daňovej oblasti. Členmi Svetového fóra sú členovia OECD, G20 a hlavné finančné centrá, ktoré sa podieľajú na rozhodovaniach. Spolu je týchto krajín 97. Tieto krajiny sa dohodli na rýchlom zavádzaní noriem v priebehu troch rokov, počas ktorých zhodnotili daňové a právne systémy všetkých svojich členov a ďalších jurisdikcií, ktoré sa nachádzali na zozname daňových rajov. Bola vypracovaná metodika hodnotenia jednotlivých jurisdikcií a súčasne zásady, ktoré sú dodržiavané pri vytváraní štandardov, aby bola dodržaná rovnováha medzi daňovými systémami: - výmena informácií môže byť uskutočnená len na základe žiadosti, avšak nesmie byť obmedzená na základe zachovania bankového tajomstva, - musia byť dodržané práva daňových poplatníkov, - dodržiavanie dôveryhodnosti pri výmene informácii. (OECD, 2012) Štát, by mal disponovať o finančných informáciách daňových poplatníkov, ktoré ale nebudú ďalej poskytované bez konkrétnych dôvodov alebo podozrenia z konkrétnej trestnej činnosti. Tieto informácie nesmú byť ani akokoľvek zneužité.

Podkapitola tretia
Rozdelenie štátov podľa spôsobu implementácie štandardov OECD

Podľa OECD boli jednotlivé štáty rozdelené na tri skupiny: - biela listina – krajiny, ktoré plne aplikovali štandardy OECD a spolupracujú, - šedá listina – krajiny, ktoré prisľúbili spoluprácu ale sa tak ešte nestalo, - čierna listina – krajiny, ktoré odmietli akúkoľvek spoluprácu a uplatnenie OECD štandardov. Na čiernu listinu bolo zapísaných 38 krajín. Medzi rokmi 2000 – 2003 sa 31 jurisdikcií zaviazalo implementovať štandardy OECD pre transparentnosť a výmenu informácii pre daňové účely. Sedem jurisdikcií (Andorra, Lichtenštajnsko, Libéria, Monako, Maršalove ostrovy, Nauru a Vanuatu) sa ale nezaviazalo na plnenie týchto štandardov, a v roku 2002 ich OECD zaradilo na čiernu listinu ako nekooperujúce daňové raje. Nauru a Vanuatu začali plniť svoje záväzky v roku 2003 a Libéria a Maršalove ostrovy sa pridali v roku 2007. V roku 2009 sa Výbor pre fiškálne záležitosti rozhodol odstrániť tri zostávajúce jurisdikcie (Andorra, Lichtenštajnsko a Monako) zo zoznamu nespolupracujúcich daňových rajov na základe ich prisľúbenia sa na vykonanie

štandardov OECD, a predloženia časového harmonogramu na ich implementáciu. Dnes už nie je žiadna krajina na čiernej listine uvádzaná ako nespolupracujúca krajina. (OECD, 2012) Na šedej listine sa k 5. 12. 2012 nachádza len jedna krajina – Nauru. (OECD, 2012) V prípade, že štáty ktoré prisľúbili aplikovať štandardy OECD tento sľub porušia, tak im hrozí strata pomoci od Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky. Ďalej ich môže postihnúť uvalenie špeciálnych daní na transakcie plynúce do a z týchto štátov. Problém sa vyskytuje aj pri podmienkach zaradenia štátov na bielu listinu, ktoré stanovujú povinnosť uzatvoriť aspoň 12 bilaterálnych zmlúv o výmene zdieľaní informácií. Spomenuté zaradenie predstavuje prekážku vzhľadom na to, že partnerov si vyberajú jednotlivé daňové raje sami.

Podkapitola štvrtá
Daňové raje a vplyv bankového tajomstva na optimalizáciu daní.

V Londýne roku 2009 na summite sa krajiny G20 rozhodli, zintenzívniť boj proti daňovým rajom. Výhrady majú k bankovému tajomstvu, ktoré umožňuje skrývať daňové úniky resp. vyhýbaniu sa plateniu daní. Vytvorením novej čiernej listiny chcú vytvoriť tlak na krajiny, ktoré odmietajú spoluprácu. Na čiernej listine sa objavili tieto krajiny: Kostarika, Malajzia, Uruguaj a Filipíny. Ako náhle sa však dozvedeli o svojom zaradení na čiernu listinu, prisľúbili spoluprácu a boli preradené na šedú listinu. Švajčiarsko, ktoré bolo v tej dobe najviac kritizované kvôli jeho prísnemu bankovému tajomstvu sa však na čiernu listinu nedostalo, aj keď sa o to usilovali predstavitelia niektorých štátov. OECD ho zaradilo na šedú listinu spolu s Rakúskom, Belgickom, Lichtenštajnskom a Luxemburskom. Švajčiarsko sa preto spolu s ostatnými európskymi krajinami pod tlakom zaviazalo, že bude poskytovať orgánom iných krajín údaje o osobách podozrivých z daňových únikov. Vo Švajčiarsku nie je daňový únik definovaný ako trestný čin, preto banky dovtedy odmietali zverejňovať informácie o podozrivých klientoch. (Trend, 2009) USA spolu s nemeckou vládou boli jedni z najväčších kritikov švajčiarskeho bankového tajomstva. Dôvodom takéhoto postupu, je skutočnosť, že si tu mnoho ich obyvateľov uložilo peniaze, aby sa vyhli plateniu vysokých daní vo svojej krajine. V Októbri 2010 sa Nemecko a Švajčiarsko dohodli, že sa vklady nemeckých klientov zdania zrážkovou daňou a zároveň sa Švajčiarsko bude zaoberať otázkou doteraz nezdanených peňazí nemeckých investorov. Pre Nemecko je dohoda dôležitá, lebo Nemci majú vo Švajčiarsku nezdanené aktíva , v súhrnne cca. 146,64 mld. €. Švajčiarsko na druhej strane zas nebude musieť automaticky informovať Nemecko o účtoch jeho občanov, a tak si bude môcť ponechať svoje bankové tajomstvo. Švajčiarska vláda súhlasila, s tým že švajčiarske úrady pomôžu Nemecku v prípade konkrétnych podozrivých daňových podvodoch. (TASR, 2010) . Ku krokom ako urobilo Švajčiarsko sa pridali aj ďalšie krajiny ako sú Andorra, Lichtenštajnsko a neskôr aj Rakúsko a Luxembursko. V Rakúsku budú vydávať údaje o klientoch len pri odôvodnených podozreniach, ktoré musia byť dôkladne zdokumentované. Doteraz Rakúsko zverejňovalo údaje len ak sa už začalo trestné stíhanie. Tieto krajiny bankové tajomstvo nerušia dobrovoľne, ale je na nich vyvíjaný tlak od krajín, ktoré sa cítia byť týmto bankovým tajomstvom poškodené. Krajiny sa obávajú, že ich občania využívajú bankové tajomstvo v týchto krajinách na zatajovanie príjmov a krátenie daní. Tlak sa zosilnil najmä pri vypuknutí krízy v roku 2008, keď kríza negatívne zasiala príjmy štátnych rozpočtov. (Trend, 2009)

Podkapitola piata
Tax information Exchange agreement´s Zmluva o výmene a zdieľaní informácií (ďalej len „TIEA´s „)

Predmetná zmluva o výmene a zdieľaní informácií (Tax information Exchange agreement´s) TIEA´s zmluvy bola prejednaná a dohodnutá Globálnym fórom OECD v toku 2000 na zamedzenie výskytu škodlivých daňových praktík, ktoré sú výsledkom nedostatočnej výmeny daňových 30 informácií medzi krajinami. Podľa dostupných informácií : V rokoch 2000 - 2003 podpísalo zmluvy jedine USA s niektorými vybranými krajinami .V rokoch 2000-2007 bolo podpísaných len 23 bilaterálnych zmlúv.. A od roku 2008 sa daňovým rajom prikláňala väčšia pozornosť, lebo boli považované ako jeden zo spúšťačov ekonomickej krízy. Krajiny si chceli zachovať dobré meno tak sa rozhodli postupne podpisovať bilaterálne zmluvy s ostatnými krajinami. Slovensko nemá zatiaľ žiadne podpísané zmluvy o výmene informácií týkajúcich sa daní s inými krajinami. Slovensko momentálne jedná s jurisdikciou Guernsey, a keď bude zmluva podpísaná, tak by ju mal prezident ratifikovať, ale až po vyslovení súhlasu Národnej rady SR. Chcem poukázať na : Predmet a rozsah zmluvy - zo zmluvy o výmene informácii týkajúcich sa daní, ktorú Slovensko podpísalo s ostrovom Guernsey: „**Zmluvné strany si poskytujú pomoc prostredníctvom výmeny informácií, o ktorých sa predpokladá, že sú rozhodné pre správu a vymáhanie vnútroštátnych právnych predpisov zmluvných strán týkajúcich sa daní, na ktoré sa vzťahuje táto zmluva, vrátane informácií, o ktorých sa predpokladá, že sú rozhodné pre určenie, vymeranie a výber daní, úhradu**

Podkapitola šiesta
Z aspektu zmlúv „ O zamedzení dvojitého zdanenia medzi krajinami“

Daňoví rezidenti, ktorým plynú príjmy zo zahraničia, sa môžu dostať do situácie, keď jeden a ten istý príjem, ktorý už bol alebo bude zdanený v zahraničí, zároveň podlieha zdaneniu aj v tuzemsku. Z vyššie spomenutého dôvodu, že rovnaký príjem podlieha zdaneniu ako v zahraničí, tak aj v tuzemsku, vzniká reálne nebezpečenstvo dvojitého zdanenia. Za medzinárodné dvojité zdanenie sa považuje situácia, keď sa rovnaký predmet dane podrobí dvojnásobnému (alebo aj viacnásobnému) zdaneniu rovnakou alebo obdobnou daňou v dvoch alebo viacerých štátoch. (Rylová, 2009) Spoločnosti, ktoré sú zakladané za účelom efektívneho využitia zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia registrujú svoje sídla hlavne tam, kde je možný jednoduchý presun kapitálu bez daňových strát. Metódy boja proti zneužívaniu týchto zmlúv delíme na dve skupiny:1, obmedzenie úniku kapitálu z krajiny, 2, obmedzenie zmluvy iba na subjekty, ktoré sú skutočne daňovými rezidentmi jednej zo zmluvných strán. Týmto spôsobom je možné odstúpenie od zmluvy, ktorá je uzavretá s daňovým rajom, zavedenie ustanovení proti zneužívaniu zmlúv alebo prijať ďalšie špeciálne ustanovenia. (Petrovič, 1998) Slovenská republika má uzavreté zmluvy s nasledujúcimi šesťdesiatimi štyrmi krajinami: Austrália, Belgicko, Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Brazília, Bulharsko, Cyprus, Česká republika, Čínska ľudová republika, Taiwan, Dánsko, Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Grécko, 33 Holandsko, Gruzínsko, Chorvátsko, India, Indonézia, Írsko, Island, Izrael, Japonsko, Juhoafrická republika, Macedónsko, Kanada, Kazašská republika, Kórejská republika, Litva, Líbya, Lotyšsko, Luxembursko, Maďarsko, Malta, Moldavsko, Mongolsko, Nigéria, Nórsko, Poľsko, Portugalsko, Rakúsko, Srí Lanka, Rumunsko, Ruská federácia, Singapur, Slovinsko, Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska, USA, Nemecko, Mexiko, Srbsko a Čierna Hora, Sýria, Španielsko, Švajčiarsko, Švédsko, Taliansko, Tunis, Turecko, Turkménsko, Ukrajina, Uzbekistan, Vietnamská socialistická republika.

Kapitola druhá

Podkapitola prvá
Praktické metódy využité v medzinárodnom daňovom plánovaní, najčastejšia optimalizácia využívaná v daňových rajoch

- faktoring (úžitok zo zmeny daňovej jurisdikcie pri predaji krátkodobo nezaistených)
- pôžičky (obľúbený prostriedok dočasného presúvania finančných prostriedkov v rámci skupiny – kde samotná istina nie je predmetom dane z príjmov a je teda možné dočasne voľné prostriedky poskytovať inej spoločnosti, ktorá započítaním úrokov do daňových výdavkov (daňovo uznateľných nákladov) zníži svoje daňové bremeno
- pohľadávok z obchodnej činnosti pohľadávky (využívanie modelu na princípe, že platba za pohľadávku nie je zvyčajne spojená so zrážkovou daňou)
- prenájom (profituje z princípu, kde v niektorých prípadoch je výhodnejšie, keď vlastnícke práva k veci si majiteľ umiestni do inej daňovej jurisdikcie, ako je tá, kde sídli)
- podiel na nákladoch (napr. pri vývoji softvéru sa dohodne medzi podnikmi v rámci skupiny aj podiel na nákladoch a rizikách na vývoj tohto nehmotného majetku, vytváranie alebo získavanie aktív, služieb alebo práv) holdingové transakcie (majetkové alebo ziskové transfery v rámci skupiny medzi členmi holdingu využívajúce združené podniky a konsolidáciu zisku na báze znalosti a kombinácie najmä zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia)
- bankové služby (niektoré offshore jurisdikcie ponúkajú založenie bánk za nízke ceny)čo je silným lákadlom a magnetom)
- poisťovacie služby (podobný princíp ako bankové služby – pri poisťovaní vybraných rizík podnikov v skupine)
- licencie a ochranné známky (najrôznejšie produkty a práva priemyselného vlastníctva opatrené špeciálnymi licenčnými zmluvami sú šancou na efektívnu cestu presunu finančných prostriedkov z drahších daňových rezidencií do lacnejších a výhodnejších)
- služby nakupované v zahraničí (využívajú najmä princíp tzv. transferových cien pri ťažko dokázateľných službách – z hľadiska toho, či boli uskutočnené alebo nutné k dosiahnutiu zdaniteľných príjmov, napr. služby sprostredkovania, prieskumu)
- oblasť zdanenia elektronických transakcií (e-commerce predstavuje z hľadiska práva a zdaňovania ešte veľa rezerv a rozdielov po celom svete, čo je veľká príležitosť pre zaradenie medzi účinné nástroje efektívneho medzinárodného plánovania napríklad pri dani z pridanej hodnoty). (Burák, 2002)

Podkapitola druhá
Ďalšie techniky využívania daňových rajov

Podľa mnohých odborníkov venujúcich sa tejto oblasti, operácie ktoré prechádzajú cez daňové raje sú sami o sebe nelegálne. Iní zase považujú daňový systém ako niečo, s čím je možné manipulovať a preto považujú daňové raje ako súčasť tejto „hry“. Na obídenie daňovej povinnosti pomocou daňových rajov nevidia nič zlé. Niektorí chcú používať zložitosť zákona k zatajovaniu príjmov alebo k získavaniu daňových zliav. V skutočnosti sa daňový poplatník snaží dozvedieť, či je jeho operácia legálna alebo nie, ako či ide o podvod alebo daňový únik. (Leservoisier, 1996)

Poznáme viaceré techniky využívania daňových rajov:

- prevody zisku zväčšovaním alebo zmenšovaním obratu alebo nákladov,
- využívanie transferových spoločností (dva spôsoby),
- využívanie daňových dohôd.

1. Prevody zisku zväčšovaním alebo zmenšovaním obratu alebo nákladov

Príklad: Prevody zisku zväčšovaním alebo zmenšovaním obratu alebo nákladov Materská spoločnosť sa nachádza v Taliansku kde je daň zo zisku približne 40 %. Filiálka B sa nachádza v daňovom raji Cyprus, kde sú zisky zdaňované 10%. Materská spoločnosť A predáva tovar spotrebiteľom bežne za 100 €. Filiálke B predá tovar za 60€ a ona ho následne predá spotrebiteľovi za 100€. Matka A v tomto prípade zdaňuje 40-timi percentami len sumu 60 €, čo predstavuje zisk po zdanení 36€. Filiálka B zdaňuje svoj zisk 40€ len 10%, čo predstavuje zisk po zdanení 36€. Spolu A+B majú zisk 72€. Keby spoločnosť A predávala tovar priamo spotrebiteľovi, tak celý zisk by musel zdaniť 40% a zisk by teda predstavoval len 60€, čo je o 12€ menej. (Kubátová, 2006)

2. Využívanie transferových spoločností umožňuje občanom alebo spoločnostiam, aby bez veľkých zábran rozvinuli techniku medzinárodného daňového úniku. Takúto spoločnosť môžeme charakterizovať ako právnickú osobu založenú v krajine s malým daňovým zaťažením, v ktorej jej vzniká daňová povinnosť. Všeobecne je táto spoločnosť ovládaná fyzickou alebo právnickou osobou v krajine s veľkým daňovým zaťažením. Pri založení transferovej spoločnosti je dôležité brať do úvahy tieto tri prvky: - fyzická alebo právnická osoba ovládajúca spoločnosť (zdaniteľná v inej zemi, ako je sídlo spoločnosti). Zakladateľ spoločnosti si ponechá jej väčšinové majetkové podiely na to, aby túto transferovú spoločnosť mohol ovládať, - transferová spoločnosť so sídlom v daňovom raji: jej status musí zodpovedať miestnym zákonom. Daňová nezávislosť musí byť úplná, čo znamená, že dane môže ukladať len daňový raj. Transferová spoločnosť má väčšinou formu kapitálovej spoločnosti – trusty, ústavy, fondy a akciové spoločnosti, - príjmy transferovej spoločnosti, ktoré môžu pochádzať z krajiny zakladateľa a hlavného akcionára transferovej spoločnosti alebo z tretej krajiny. (Leservoisier, 1996)

Podkapitola tretia
Zavedenie daňovej zábezpeky ako boj proti daňovým únikom

Od 1. Októbra 2012 každý začínajúci podnikateľ na Slovensku, ktorý sa bude chcieť stať platcom DPH (daň z pridanej hodnoty, ďalej len DPH) musí zložiť na daňovom úrade zábezpeku vo výške minimálne 2000 € a maximálna výška môže až do výšky cca. 500-tisíc €. V minulosti ale stačilo v takomto prípade len požiadať daňový úrad o registráciu na DPH. Firmy, ktoré nemajú žiadnu podnikateľskú minulosť budú musieť platiť 2000 € a ostatné aj viac. Podľa prezidenta finančnej správy Slovenskej republiky, by táto suma nemala odradiť začínajúcich podnikateľov od podnikania a nijako nedochádza k negatívnemu vplyvu na podnikateľské prostredie. V praxi to ale vyzerá inak. Niekoľko desiatok firiem ohlásilo, že zábezpeka im spôsobí značné podnikateľské problémy v začiatkoch, niektorý uvažujú aj o úplnom prerušení resp. absolútnom nezačatí podnikania. Podľa analytičky Inštitútu INESS pani Stanislavy Luppovej, by vláda mala podporovať podnikateľské prostredie aj vzhľadom na vysokú nezamestnanosť, ale takými zásahmi robí presný opak. Ministerstvo financií toto rozhodnutie komentuje hlavne ako boj proti daňovým únikom: „Boj proti daňovým únikom je jednou z priorít ministerstva financií a vlády a to najmä v prípade DPH, kde dochádza pravdepodobne k najväčším únikom príjmov rozpočtu verejnej správy. Súčasná vláda už prijala množstvo opatrení na boj proti daňovým únikom a viacerými presne cielenými kontrolami zamedzila daňovým únikom.“ (Luppová, 2012) . Motívy slovenských spoločností a ich odchod do daňových rajov Slovenskí podnikatelia pokračujú v trende a presúvajú sídla svojich obchodných spoločností do daňových rajov. Napriek tomu, len v nedávnej minulosti

bola samotná Slovenská republika považovaná za daňový raj sa počet slovenských spoločností podnikajúcich v daňových rajoch každoročne zvyšuje. Medzi ich hlavné presunu sídla spoločnosti patria: - ochrana majetku a anonymita vlastníctva. Na Slovensku sú verejne dostupné informácie priamo na internete, napríklad o nehnuteľnom majetku fyzických osôb ako 42 aj o právnických osobách a výške podielov jednotlivých podielnikov. Dostupné sú aj ich adresy bydliska. Toto je mnoho krát využívané nielen v konkurenčnom boji ale aj ako spôsob vydierania majetnej osoby. - optimalizácia daňových nákladov, ale aj obava zo stále narastajúceho schodku verejných financií, čo má za následok postupné zvyšovanie daní z príjmov právnických osôb. Presne táto situácia nastala keď sa vláda v septembri roku 2012 rozhodla zvýšiť dane z príjmu fyzických aj právnických osôb hlavne kvôli vysokému schodku v štátnom rozpočte. Dostupnosť informácií o odchode slovenských firiem do zahraničných daňových rajoch je celkovo dosť obmedzená. Väčšinu informácií sme získavali z internetových článkov týkajúcich sa danej témy a hlavne z agentúry Česká kapitálová informačná agentúra (ČEKIA). Preto je veľmi ťažké získať a vytvoriť skutočný obraz presťahovaných firiem. V rámci slovenských firiem ide najmä o spoločnosti, ktorých väčšina obchodných činností je konaná v zahraničí a v samozrejme aj investičné skupiny, ktoré majú v daňových rajoch svoje dcérske spoločnosti. Sú to napríklad Deloitte, Datart Megastore, finančná skupina Penta, ale aj J&T. Bohatí vlastníci firiem majú v záujme hlavne zachovať svoj majetok, a preto je veľmi dôležitý aspekt pri výbere daňového raja aj jeho stabilný právny systém, rýchle a predvídateľné rozhodovanie úradov a súdov. Kladú dôraz na to, že akokoľvek prevedená operácia nebude za niekoľko rokov nijako spochybnená a preverovaná. V tomto smere má Slovensko a Česká republika veľké nedostatky. Jedným zo spôsobov ako zabrániť firmám odchodu do daňových rajov, je mať v krajine čo najjednoduchšie a najnižšie dane. Potom podnikatelia nemajú dôvod špekulovať nad odchodom do daňového raja. (Kačalka, 2012)

Podkapitola štvrtá
Prijaté opatrenia z aspektu „de lege lata“ na obmedzenie optimalizácie daní tzv. schránkových firiem z daňových rajov“ v slovenskom právnom poriadku

Od 1.11.2015 nadobudla účinnosť novela zákona o verejnom obstarávaní, ktorá zaviedla nové povinnosti pre osoby zúčastňujúce sa verejného obstarávania. Zverejnenie konečných užívateľov výhod na webovej stránke Úradu pre verejné obstarávanie. Novelizovaný je v súvislosti so zavedením pojmu konečný užívateľ výhod do zákona o verejnom obstarávaní aj zákon 297/2008 Z. z. Definícia konečných užívateľov výhod v zákone o verejnom obstarávaní nie je totožná s definíciou KÚV v zákone 297/2008 Z. z. Vznikol na Úrade pre verejné obstarávanie nový register konečných užívateľov výhod.. V tomto kontexte sa zákon zmenil a doplnil takto: § 18 ods. 5 znie: „(5) Povinnosti zachovávať mlčanlivosť sa povinná osoba nemôže dovolávať voči Národnej banke Slovenska a ministerstvu pri výkone dohľadu a kontroly podľa § 29 zákona a voči Úradu pre verejné obstarávanie, v rozsahu potrebnom na plnenie jeho úloh pri identifikácii konečného užívateľa výhod a pri vedení registra konečných užívateľov výhod53a) .“. § 26 sa odsek 2 dopĺňa písmenom k), ktoré znie: „k) poskytuje bezodkladne Úradu pre verejné obstarávanie identifikáciu konečného užívateľa výhod klienta povinnej osoby, a to vždy keď finančná spravodajská jednotka pri svojej činnosti zistí nezrovnalosti v identifikácii konečného užívateľa výhod podľa tohto zákona a konečného užívateľa výhod zapísaného v registri konečných užívateľov výhod. 53a)“.

Je potrebné spomenúť opatrenia dotýkajúce sa financovanie terorizmu. Nepriamou novelizáciou zákona č.297/2008 Z. z. zákonom č.444/2015 Z. z. v § 16 ods.2 dotýkajúca sa povinnosti povinnej osoby zdržania neobvyklej obchodnej operácie ak hrozí nebezpečie, že

jej vykonaním môže byť zmarené alebo podstatne sťažené zaistenie príjmu z trestnej činnosti alebo prostriedkov určených na financovanie terorizmu, alebo ak ju o to finančná spravodajská jednotka písomne požiada, do prijatia oznámenia od finančnej spravodajskej jednotky, aby neobvyklú obchodnú operáciu vykonala, najviac však 120 hodín ;**namiesto pôvodných 48 hodín** a po uplynutí tejto lehoty povinná osoba je povinná zdržať neobvyklú obchodnú operáciu na základe oznámenia finančnej spravodajskej jednotky, že vec odovzdala orgánom činným v trestnom konaní, najviac však na ďalších 72 hodín, **namiesto pôvodných 24 hodín**

Podkapitola piata
Daňové raje, resp. ako funguje pranie špinavých peňazí

Záver

Som toho názoru, že postupná globalizácia a hospodársky vývoj sveta vo viacerých oblastiach života, umožnili vznik destinácií, ktoré si pomocou poskytovania výhodných podmienok pre zahraničných investorov zabezpečili lukratívny príjem do svojich štátnych rozpočtov na úkor drvivej väčšiny krajín sveta. Daňové raje sú teda pre podnikateľov vyhľadávanou lokalitou, ako optimalizovať svoju daňovú povinnosť voči svojmu domovskému štátu, ale aj ďalšie náklady vynaložené na podnikanie včítane legalizácie príjmov z trestnej činnosti. Na strane druhej však, pojem daňový raj stal takmer „synonymom" pre nelegálne daňové úniky, a preto je potrebné pri výbere offshore centra postupovať obozretne a dbať na legislatívne opatrenia nielen daňovo zvýhodnenej lokality, ale

aj na právny poriadok vlastného štátu. V snahe zabrániť daňovým únikom, viacero štátov začalo medzi sebou podpisovať zmluvy o výmene a zdieľaní daňových informácii. V prípade, že by mal domovský štát podozrenie z prepierania špinavých peňazí alebo z daňových únikov, môže danú krajinu pokiaľ má s ňou zmluvu, požiadať o daňové informácie vybraného podnikateľa. V tomto smere je pre mnoho štátov daňový raj tzv. nepriateľ, z vyššie uvedeného dôvodu. Vďaka „daňovým rajom“ ročne prichádzajú domovské štáty o nemalé sumy finančných prostriedkov od podnikateľov, ktoré mali putovať do štátneho rozpočtu v domovskom štáte.

Použitá literatúra:

- MEDVEĎ A KOLETKÍV. 2009. Daňová teória a daňový systém. Bratislava : Sprint dva. 288 s. ISBN 978-80-89393-09-1
- LESERVOISIER, L. 1992. Daňové raje. Paríž : Press Universitaires de France. 122 s. ISBN 80-86009-07-6 7
- BURÁK, E. 2002. Daňová optimalizácia, ľudový daňový šlabikár. Bratislava : EPOS. ISBN 80-8057-485-5
- RYLOVÁ, Zuzana. Mezinárodní dvojí zdanění. 3. aktualizované a rozšířené vydání. Olomouc : ANAG, 2009, s. 213
- DVOŘÁČEK, J. TYLL, L. 2010. Outsourcing a offshoring podnikatelských činností. 1. Vydanie. Praha : C. H. Beck. 193 s. ISBN 978-80-7400-010-2
- RABATINOVÁ, Denisa: Daňové ráje jsou trnem v oku vyspělých krajin. Sedem krajin ostalo na čiernej listine off shore centier. Hospodářské noviny, Roč. 2002

Internetové zdroje:

- KAČALKA, Ľ. 2012. Odpoveď na milionársku daň? Daňové raje. In investujeme.sk [online]. [cit. 2013 – 04 – 25]. Dostupné na internete: http://www.investujeme.sk/odpovedna-milionarsku-dan-danove-raje/
- PETROVIČ, P a kol., 2002. Encyklopedie mezinárodního daňového plánování. Praha: NEWSLETTER. ISBN 80-86394-81-6.
- Zmluva medzi Slovenskou republikou a Guernsey o výmene informácii týkajúcich sa daní. [online]. [cit. 2013 - 04 – 25]. Dostupné na internete: <https://lt.justice.gov.sk/Attachment/07_zmluva%20o%20vymene%20info%20%20GuernseySJ.rtf?instEID=1&attEID=52420&docEID=158644&matEID=3653&langEID=1&tStamp=20130315140819483> 17
- PAULIČKOVÁ, A. Daňové úniky a daňové raje ako osobitné finančno – právne problémy. In upol.cz [online]. [cit. 2013 – 04 – 25]. Dostupné na internete: http://www.upol.cz/uploads/media/doc._Paulickova.pdf
- . OECD. 2012. Tax Information Exchange Agreements (TIEAs). [online]. [cit. 2013- 04 – 25]. Dostupné na internete: http://www.oecd.org/ctp/exchange-of-taxinformation/taxinformationexchangeagreementstieas.htm
- OECD. 2012. List of Unco-operative Tax Havens. [online]. [cit. 2013- 04 – 25]. Dostupné na internete: http://www.oecd.org/countries/liechtenstein/listofuncooperativetaxhavens.htm
- OECD. 1998. HARMFUL TAX COMPETITION An Emerging Global Issue. [online]. Paríž. 1998. 80 s. [cit. 2013 - 04 – 25]. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/tax/transparency/44430243.pdf>. ISBN 92-64-16090-6
- http://svet.sme.sk/c/20130835/minuta-po-minute-data-z-panama-papers-ukazuju-aj-na-slovensko.html(zdroj: SME/MM)

Ochrana osobnosti a právo na súkromie v kyberpriestore

Protection of personality and the right to privacy in cyberspace

Mgr. Tomáš Zverka[1]

Abstrakt:
Cieľom príspevku je charakteristika pojmov ako právo na súkromie, právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním osobných údajov, osobnosť, osobnostné práva z pohľadu rôznych právnych odvetví, súbory cookies a právna úprava problematiky ochrany osobnosti na internetových sociálnych sieťach. Predmetnú problematiku analyzujem najmä z pohľadu občianskoprávnej úpravy a práva na ochranu osobnosti, ale taktiež poukazujem na závažnosť a dôsledky, od porušovania osobnostných práv prostredníctvom internetových sociálnych sietí až po kyberkriminalitu.

Kľúčové slová: osobnosť, ochrana osobnosti, kyberkriminalita, internetové sociálne siete

Abstract:
The aim of the article is characteristics of concepts such as the right to privacy, the right to protection against unjustified collection, disclosure and other misuse of personal data, personality, personality rights from the perspective of various branches of law, cookies and legislation issues of protection of personality to online social networks. Said issue shall analyze in particular in terms of treatment and civil rights of the personality, but also highlighted the seriousness and consequences of violations of individual rights through online social networks to cybercrime.

Keywords: personality, personality protection, cybercrime, social networking websites

Úvod

Právo osoby na súkromie možno považovať za jedno z najvýznamnejších ľudských práv. Súkromie tvorí neoddeliteľnú súčasť každého človeka. Európsky súd pre ľudské práva vo svojom rozhodnutí vymedzil právo na súkromie ako právo na totožnosť a osobný rozvoj a právo vytvárať a rozvíjať vzťahy s ostatnými ľuďmi a okolitým svetom, ktoré zahŕňa činnosti tak súkromnej, ako aj profesijnej povahy. Teda existuje oblasť vzájomného styku jednotlivca s inými osobami aj vo verejnom kontexte, ktorú je možno zahrnúť pod pojem súkromný život. Daná téma predstavuje aktuálnu problematiku stretu práva s možnosťami internetu, čo predstavuje stret dvoch, veľmi prudko sa rozvíjajúcich oblastí. Internet predstavuje pomerne nový fenomén, ktorého dopad na spoločnosť súvisí s rozvojom informačných a komunikačných technológií. Predovšetkým je možné sledovať potenciál a možné dopady internetu na každodenný život v dostupnosti a šírení informácií. To, čo kedysi bola ťažko dostupná informácia, ktorú poznal len obmedzený okruh osôb, je dnes informácia dostupná po pár klikoch myšou. Najmä internetové sociálne siete predstavujú populárny prostriedok šírenia informácií, s ktorým však môžu byť spojené aj rôzne riziká v oblasti právnej úpravy osobnostných práv.

[1] Ústav súkromného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
tomas.zverka@paneurouni.com

1 Právne základy ochrany osobnosti

1. 1 Právo na súkromie

Právo na súkromie spočíva v práve jednotlivca rozhodnúť podľa vlastného uváženia, či a v akom rozsahu majú byť skutočnosti z jeho súkromného života sprístupnené iným.[2] Právo na súkromie zaručujú predovšetkým čl. 16 ods. 1 a čl. 19 a ods. 2 Ústavy SR. Ustanovenie čl. 16 používa pojem súkromie, zatiaľ čo ustanovenie § 19 používa pojem súkromný život. V práve na súkromie je zahrnuté aj právo na súkromný život, ktoré v občianskoprávnej rovine je právo na súkromie upravené ustanovením § 11 OZ, v ktorom je právo na súkromie súčasťou demonštratívneho výpočtu čiastkových osobnostných práv. Obsahom práva na súkromie je, v pozitívnom zmysle, právo osoby rozširovať skutočnosti zo svojho súkromného života podľa svojho uváženia a udeľovať iným osobám povolenia k využívaniu a rozširovaniu skutočností z ich súkromného života. V negatívnom zmysle toto právo predstavuje oprávnenie brániť sa proti neoprávneným zásahom do ich súkromného života. Osobitú kategóriu osôb predstavujú verejne známe a verejne činné osoby, ktoré vedome a dobrovoľne vstupujú do verejného diania, vďaka čomu musia rátať so zvýšeným záujmom verejnosti o svoju osobu. Súkromie verejne známych a činných osôb je konfrontované so zvýšeným záujmom verejnosti, napriek tomu oprávnenosť zásahu do ich súkromia aj v prípade týchto osôb, treba posudzovať jednotlivo.[3]

1.2 Právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním osobných údajov

Právna úprava práva na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osoby vyplýva z ustanovení čl. 19 ods. 2 a ods. 3 a čl. 22 Ústavy SR a zákona č.122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov. S týmto právom je čiastočne späté aj právo na ochranu korešpondencie, upravené zákonom č. 351/2011 Z. z. o elektronických komunikáciách.[4] Samotný pojem ochrana osobných údajov, vychádza z ustanovenia čl. 22 ods. 1 Ústavy SR, kde je ustanovené že, listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ a iných písomnosti a ochrana osobných údajov sa zaručuj. V pozitívnom zmysle predstavuje právo na ochranu osobných údajov oprávnenie fyzickej osoby zamedziť prístupu k osobným údajom, ak zákon neustanovuje inak. V negatívnom zmysle právo na ochranu osobných údajov predstavuje ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe. Definícia osobných údajov je uvedená v ustanovení § 4 zákona o ochrane osobných údajov: Osobné údaje sú údaje týkajúce sa určenej alebo určiteľnej fyzickej osoby, pričom takou osobou je osoba, ktorú možno určiť priamo alebo nepriamo, najmä na základe všeobecne použiteľného identifikátora alebo na základe jednej či viacerých charakteristík alebo znakov, ktoré tvoria jej fyzickú, fyziologickú, psychickú, mentálnu, ekonomickú, kultúrnu alebo sociálnu identitu. Spracovanie osobných údajov môže prebiehať iba na základe slobodného súhlasu dotknutej osoby, za účelom a podľa podmienok spracovania osobných údajov ktorý je dotknutej osobe známi dopredu. Informačným systémom osobných údajov sa podľa ustanovenia § 4 ods. 3 písmena b) zákona o ochrane osobných údajov rozumie akýkoľvek usporiadaný súbor osobných údajov prístupných podľa kritérií, bez ohľadu na to, či ide o informačný systém

[2] VOJČÍK, Peter et al. Občianske právo hmotné. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 124.
[3] FEKETE, Imrich. *Občiansky zákonník : komentár*. Bratislava : Miroslav Mračko, Epos, 2007, s. 64.
[4] SVÁK Ján, CIBULKA, Ľubor. *Ústavné právo Slovenskej republiky: (Vybrané otázky teórie, výučby a praxe)*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2006, s. 47.

centralizovaný, decentralizovaný, alebo distribuovaný na funkčnom alebo geografickom základe.[5]

2 Právne prostriedky ochrany osobnosti

2. 1 Občianskoprávna ochrana osobnosti

Občiansky zákonník poskytuje ochranu len proti neoprávneným zásahom do osobnostných práv. Takýto zásah musí byť schopný spôsobiť osobe ujmu a to z ohľadom na jej postavenie v spoločenskom živote. Každé nepravdivé tvrdenie alebo obvinenie, ktoré zasahuje do osobnostných práv možno pokladať za neoprávnený zásah do týchto práv. Ochrana osobnosti podľa občianskeho práva je založená na objektívnej zodpovednosti. Z toho možno vyvodiť, že na vznik zodpovednosti sa nevyžaduje subjektívny prvok vo forme zavinenia. Pôvodca zásahu si teda nemusel byť vedomý nepravdivosti svojho tvrdenia. Aj pri pravdivom tvrdení však môže ísť o neoprávnený zásah do intímnej sféry života človeka.[6] Pri uplatnení náhrady škody za porušenie osobnostných práv podľa § 420 a nasledujúce Občianskeho zákonníka, nepostačuje objektívna zodpovednosť, ale na jej uplatnenie je potrebná aj subjektívna zodpovednosť vo forme zavinenia. Treba podotknúť, že ochrana osobnostných práv prináleží každej fyzickej osobe ako subjektu práva bez výnimky. Právnickým osobám tiež prislúcha určitá ochrana avšak tá je upravená v § 19b Občianskeho zákonníka a v § 12 Obchodného zákonníka. Aktívne legitimovanou je teda vždy tá fyzická osoba, do ktorej osobnostných práv bolo neoprávnene zasiahnuté. Občiansky zákonník v § 13 poskytuje ochranu osobnosti len v prípade takého porušenia občianskej cti, ktoré predstavuje zásah do osobnosti občana, pričom tento zásah musí byť objektívne spôsobilý takúto ujmu spôsobiť. Ide o konanie proti osobnej a mravnej integrite občana, znižujúce jeho dôstojnosť, vážnosť a česť, ktoré z hľadiska vzťahu občana k ostatným spoluobčanom ohrozuje jeho postavenie a uplatnenie sa v spoločnosti.[7] V § 13 Občianskeho zákonníka sú teda rozobraté prostriedky ochrany osobnosti, ktorými sú návrh na upustenie od neoprávnených zásahov, návrh na odstránenie následkov už uskutočnených zásahov a návrh na poskytnutie primeraného zadosťučinenia. Ide o špeciálne prostriedky súdnej ochrany, ktoré možno použiť individuálne alebo kumulatívne. Z návrhu na začatie konania musí jasne vyplývať, ktorý so špeciálnych prostriedkov ochrany bol žalobcom navrhnutý. Na základe novely Občianskeho zákonníka č. 87/1990 Zb. sa v § 13 zaviedol nový odsek 2, ktorý v niektorých prípadoch, kedy sa to javí ako nevyhnutné, umožňuje uložiť zaplatenie majetkovej satisfakcie v peniazoch. Pri materiálnej satisfakcii je podmienkou na jej priznanie spôsobenie nemajetkovej ujmy, ktorá by mohla vo veľkej časti zasiahnuť do dôstojnosti občana alebo jeho vážnosti v spoločenskom živote. Takúto materiálnu satisfakciu možno priznať len rozsudkom súdu a to prostredníctvom sústavy civilných súdov, ktoré sú príslušné na prejednávanie porušení práv vyplývajúcich z Občianskeho zákonníka.[8]

---

[5] VALKOVÁ, Zuzana, DUDÁŠ, Jozef, PALÚŠ, Juraj. *Zákon o ochrane osobných údajov : Komentár od autorov zákona*. Bratislava : D.M.J. Projekt, 2013, s. 54.

[6] Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, zo dňa 30.04.2008, sp. zn. 5Cdo/126/2007. Najvyšší súd [online], 2016 [cit. 31.03.2016]. Dostupné z: http://www.supcourt.gov.sk/data/att/15454_subor.pdf

[7] Rozsudok Okresného súdu Senica, zo dňa 15.11.2006, sp. zn. 5C/16/2004. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky [online], 2016 [cit. 31.03.206]. Dostupné z: http://www.justice.gov.sk/Stranky/Sudne-rozhodnutia/Sudne-rozhodnutie-detail.aspx?PorCis=D1418138-2D5D-42F5-8378-C503751EFAFF&PojCislo=39101

[8] CIRÁK, Ján, et al. *Občianske právo: s vysvetlivkami, 1. Až 4. zväzok*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2009, s. 111.

2. 2 Vzťah úpravy ďalších právnych odvetví k občianskoprávnej ochrane osobnosti

Trestnoprávnu úpravu ochrany osobnosti nájdeme v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon a v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov. Najčastejšie porušenie osobnostných práv podľa Trestného zákona je upravené v § 183. Ide o obmedzenia osobnej slobody človeka s ohľadom na jeho voľný pohyb. Zásahom do osobnej slobody je také správanie, ktorým sa bráni a obmedzuje voľný pohyb človeka a zároveň sa mu zabraňuje o svojom voľnom pohybe slobodne rozhodovať. Takéto obmedzenie vo voľnom pohybe človeka však musí byť ťažko prekonateľné a musí k nemu dôjsť bez oprávnenia. Časový úsek, po ktorý je obmedzená osobná sloboda človeka nie je rozhodujúci. Obmedziť osobnú slobodu možno len na základe zákona čo vyplýva priamo z článku 17 Ústavy. K obmedzeniu osobnej slobody na základe zákona dochádza najmä v trestnom stíhaní a to napríklad vo forme zadržania, zatknutia alebo väzby. Obmedzenie osobnej slobody je úmyselným trestným činom, ktorý možno charakterizovať ako prečin. Trestnoprávnym zásahom a tým porušením zákona je spáchanie akéhokoľvek trestného činu, ktorý sa priamo dotýka osobnej sféry človeka. Môže ísť či už o vydieranie § 189, nebezpečné prenasledovanie 360a, výroba detskej pornografie § 368 alebo ohováranie § 373. Taktiež možno pod trestnoprávnym zásahom do osobnosti vidieť spáchanie trestného činu znásilnenia § 199, účasti na samovražde § 154 alebo taktiež trestného činu zabitia § 147. Týmito trestnými činmi sa závažným spôsobom zasahuje do osobnostnej, intímnej sféry života človeka.[9]

Administratívnoprávnu ochranu osobnosti na území Slovenskej republiky nájdeme taktiež v správnom práve, a to konkrétne v Zákone č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „priestupkový zákon“), ktorý upravuje niekoľko priestupkov proti občianskemu spolunažívaniu, ktorými je možné priamo zasiahnuť do osobnostnej sféry života človeka. Ide konkrétne o priestupky upravené v § 49 Priestupkového zákona a to priestupok ublíženia na cti tým, že je osoba vystavená na posmech, priestupku ublíženie na zdraví z nedbanlivosti alebo priestupku úmyselného narušenia občianskeho spolunažívania vyhrážaním sa ujmou na zdraví. Za uvedené priestupky môže príslušný správny orgán uložiť pokutu od 33 Eur do 99 Eur.

Pri medzinárodnoprávnej ochrane osobnosti z najvýznamnejších dokumentov možno spomenúť na úrovni Organizácie spojených národov ***Všeobecnú deklaráciu ľudských práv z roku 1948 alebo Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach z roku 1966.*** Na úrovni Rady Európy ide najmä o ***Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd z roku 1950.*** Významným bolo taktiež prijatie ***Charty základných práv Európskej únie v roku 2000***, ktorá má od prijatia Lisabonskej zmluvy z roku 2007 rovnakú právnu silu ako zakladajúce zmluvy Európskej únie. Slovenská republika je viazaná všetkými právami obsiahnutými v uvedených dokumentoch a preto sú občania Slovenskej republiky oprávnený domáhať sa pri porušení práv vyplývajúcich z týchto medzinárodných dokumentov. V súvislosti s uvedenými dokumentmi je vhodné spomenúť významnú inštitúciu, ktorá bola založená na ochranu základných práv a slobôd, teda aj ochranu osobnosti na medzinárodnej úrovni. Touto inštitúciou je Európsky súd pre ľudské práva so sídlom v Štrasburgu, ktorý je súdnym orgánom Rady Európy. Rozhoduje o sťažnostiach na porušeniach základných ľudských práv a slobôd ustanovených v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a slobôd.[10]

---

[9] Tamtiež, s. 132.

[10] ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v EU*. Praha : ASPI. 2003, s.101.

3 Informačné súkromie

Informačné súkromie môže označovať iba súkromie osobných údajov, ale vzhľadom na súčasnú spätosť komunikácie s výpočtovou technikou sa často využíva na spoločné pomenovanie komunikačného a dátového súkromia. R. Clarke definuje informačné súkromie ako vplyv, ktorý má jednotlivec pri kontrole, alebo aspoň významnom ovplyvňovaní zaobchádzania s údajmi o sebe. V súvislosti s osobnými údajmi a komunikačnými kanálmi sa tiež používa synonymický pojem: právo na informačné sebaurčenie, ktorý napríklad P. Kresák charakterizuje ako právo jednotlivca rozhodnúť o tom, ktoré jeho osobné informácie a akým spôsobom sa môžu dostať k ostatným jednotlivcom. V súčasnosti, keď internet čoraz častejšie nahrádza konvenčné spôsoby komunikácie, sa začína objavovať aj ďalší obdobný termín, ktorý je však bezprostredne spätý s webovým priestorom. Ide o ***internetové alebo kyberpriestorové súkromie osobných informácií***. Toto označenie odkazuje najmä na právo jednotlivca pokojne užívať súkromný život na internetovej sieti a právo na ochranu súkromných informácií podľa zákona, ale jeho obsahom je aj zákaz nezákonného odhaľovania či poskytovania určitých osobných a citlivých informácií na internete vrátane faktov a fotografií. Internetové súkromie je prakticky právo na súkromie v kyberpriestore a zahŕňa osobné údaje, súkromné informácie a osobný priestor. Vďaka vývoju sieťových technológií je náročnejšie chrániť internetové súkromie ako súkromie tradičné.

Obsah internetového súkromia:

- ***Právo vedieť*** - užívateľ má právo vedieť, aké informácie o ňom sú zhromažďované na webových stránkach, na aký účel budú použité a komu budú poskytnuté.
- ***Právo si vybrať*** - klienti majú právo rozhodnúť o použití svojich osobných údajov.
- ***Primeraný prístup*** - užívatelia by mali mať prístup k osobným údajom a opraviť či zmazať chybné informácie prostredníctvom primeraných prístupov kvôli kontrole správnosti a úplnosti týchto údajov.
- ***Adekvátne zabezpečenie*** - poskytovateľ siete by mal garantovať bezpečnosť informácií a predchádzať neautorizovaným a nelegálnym prístupom. Používatelia by mali mať právo vyžadovať, aby stránka poskytovala nevyhnutné a primerané opatrenia na ochranu ich údajov. Internetové súkromie by navyše malo obsahovať právo užívateľa mať nad informáciami kontrolu a v prípade potreby podať žalobu na súde. Hoci je súkromie pre každého človeka dôležité z psychologických, sociologických, ekonomických či politických dôvodov, mnohí často podceňujú jeho ochranu, a to najmä pri vyhľadávaní informácií na internete. Ochrana súkromia by sa mohla chápať ako proces hľadania vhodnej rovnováhy medzi súkromím a spoločenskými konkurenčnými záujmami. Informovanosť používateľov o možných rizikách a význame ochrany súkromia by v kombinácii s legislatívnymi opatreniami mohla byť cestou k dosiahnutiu tejto rovnováhy.[11]

3. 1 Prehliadače a vyhľadávacie nástroje z pohľadu ochrany informačného súkromia

Používaním ***prehliadača*** používateľ môže poskytnúť napríklad údaje o svojom providerovi, lokácii, používanom firewalle, operačnom systéme a podobne. Tieto informácie by sa dali považovať za osobné údaje, keďže do určitej miery identifikujú používateľa.

[11] BALÁŽIKOVÁ, A. Právo na súkromie v informačnej spoločnosti. Itlib.cvtisr.sk. [online]. 2011. [cit. 2016-03-31]. Dostupné na: http://itlib.cvtisr.sk/archiv/2011/1/pravo-na-sukromie-v-informacnej spolocnosti.html?page_id=815

Problémom je možné zaznamenávanie či odpočúvanie týchto údajov neoprávnenými osobami. Prehliadače bežne uchovávajú údaje rôznymi spôsobmi, z ktorých najčastejšie sú:

- ***História*** **- p**rehliadač automaticky ukladá stránky, ktoré používateľ navštívil *(browsing history)*. Väčšina prehliadačov si tiež automaticky pamätá údaje zadávané do formulárov či vyhľadávacieho panelu *(search history)*, a informácie o prevzatých súboroch *(download history)*. Kvôli ochrane údajov je preto vhodné po ukončení práce vždy vymazať históriu v prehliadači, a to najmä na verejných miestach.
- ***Cache alebo priečinok pre dočasné internetové súbory*** - obsahuje súbory z navštívených stránok – celé webové stránky, obrázky, CSS, audio, video atď. Na rozdiel napríklad od histórie prehliadania nie je prístup k týmto súborom taký intuitívny, ale ak niekto pristupuje k počítaču s jasným zámerom dozvedieť sa niečo o používateľovi, môže byť táto pamäť vďačným informačným zdrojom.
- ***Cookies*** **-** počas surfovania po internete a vyhľadávania na rôznych stránkach mnohé z nich ukladajú údaje o návšteve, nazývané cookies, na používateľský hard disk. Môžu obsahovať napríklad prihlasovaciu či registračnú identifikáciu (t. j. aj kontaktné údaje), preferencie používateľa, informácie o obsahu online nákupného košíka a podobne.

Väčšina prehliadačov v súčasnosti poskytuje možnosť do určitej miery regulovať informácie, ktoré sa budú uchovávať, vrátane cookies. Mnohé prehliadače tiež poskytujú možnosť využiť špeciálny režim prehliadania, ktorý by mal zabezpečiť zvýšenú ochranu súkromia používateľa. Ide napríklad o *Internet Explorer 8* a jeho režim *InPrivate* alebo funkciu *Firefoxu* s názvom *Private Browsing*. Každý používateľ by mal individuálne zvážiť všetky aspekty svojej práce na internete, aké stránky navštevuje, aké formuláre vypĺňa, aké informácie poskytuje a na základe toho optimálne prispôsobiť nastavenia svojho prehliadača.[12]

Vyhľadávače zhromažďujú a spracovávajú obrovské množstvo užívateľských údajov vrátane údajov zhromaždených technickými prostriedkami, medzi ktoré patria aj cookies všetkých druhov. Zhromaždené údaje môžu obsahovať protokolové súbory využívania služieb, IP adresy individuálnych užívateľov, rozsiahle histórie minulých vyhľadávaní, ale aj údaje, ktoré poskytli užívatelia o sebe, keď sa zaregistrovali na účel využívania personalizovaných služieb. Tým, že vyhľadávače získavajú a zoskupujú rozsiahle informácie rôznych druhov o jednej osobe, môžu vytvoriť nový obraz s oveľa vyšším rizikom pre dotknutú osobu ako v prípade, keby každý údaj uverejnený na internete zostal samostatným údajom. Zhromažďovanie a spracúvanie týchto údajov podlieha medzinárodnej i vnútroštátnej legislatíve, no v mnohých prípadoch je takmer nemožné usledovať jej dodržiavanie. Pre vyhľadávače napríklad platia v rámci EÚ ustanovenia smernice o ochrane údajov č. 95/46/EC. Poskytovatelia vyhľadávačov by mali vymazať alebo nezvratne anonymizovať osobné údaje, ktoré už viac neslúžia na osobitný alebo zákonný účel, na ktorý boli zhromaždené, a mali by byť po celý čas schopní odôvodniť uchovávanie a životnosť zavedených cookies.[13]

4 Internetové sociálne siete a ochrana informačného súkromia

Internetovú sociálnu sieť (ďalej len „ISS“) by sme mohli definovať ako internetovú službu, ktorá jednotlivcom umožňuje vytvoriť profil v rámci uzatvoreného systému, vytvoriť

[12] BALÁŽIKOVÁ, A. Právo na súkromie v informačnej spoločnosti. Itlib.cvtisr.sk. [online]. 2011. [cit. 2016-03-31]. Dostupné na: http://itlib.cvtisr.sk/archiv/2011/1/pravo-na-sukromie-v-informacnej spolocnosti.html?page_id=815

[13] Tamtiež.

zoznam užívateľov s ktorými je v rámci služby v kontakte a prehliadať zoznamy kontaktov ostatných užívateľov služby. Napriek tomu, že väčšina internetových sociálnych sietí poskytuje aj iné služby, ako napríklad súkromné správy medzi užívateľmi, komentovanie odkazov ostatných užívateľov, zverejňovanie fotografií alebo videí a podobne, internetové sociálne siete slúžia na prezentovanie jednotlivca prostredníctvom ním vytvoreného profilu na sociálnej sieti. Profil užívateľa na sociálnej sieti pozostáva z určitých informácií ako napríklad vek, pohlavie, rasa, záujmy a podobne, ktoré zdieľa užívateľ pri vytváraní profilu s ostatnými užívateľmi internetovej sociálnej siete. Rozsah údajov potrebných na vytvorenie profilu a nastavenia zverejňovania týchto údajov ostaným užívateľom, prípadne aj návštevníkom služby, je odlišný pri každej internetov sociálnej sieti. Po vytvorení profilu užívateľ môže začať vytvárať svoj zoznam kontaktov, čiže zoznam osôb ktoré jednotlivec pozná buď osobne, alebo zdieľajú určité záujmy a ich kontakt existuje iba on-line, teda kontakt prebieha výlučne prostredníctvom informačných technológií. Niektoré internetové sociálne siete umožňujú aj vyjadriť silu kontaktu, medzi užívateľmi prostredníctvom označenia vzťahu určitými pojmami. Najpoužívanejší pojmom je pojem *„Friend“* - priateľ, ďalej sa používajú aj označenia *„Fan*“ - fanúšik, “*Follower”* - stúpenec alebo *“Contact*” - kontakt. Tieto pojmy môžu byť však zavádzajúce, pretože nemusia vyjadrovať význam slov v bežnom zmysle slova a taktiež jednotlivci majú rôznorodé dôvody prečo sú v kontakte.[14]

Ako vyplýva z uvedenej definície ISS, užívatelia o sebe zverejňujú niektoré osobné údaje, čo predstavuje riziko pre ich súkromie. Na niektoré hlavné problému ISS z pohľadu užívateľa upozorňuje aj Európska agentúra pre bezpečnosť sietí a informácií - European Union Agency for Network and Information Security (ďalej len „ENISA“), vo svojej správe Bezpečnostné riziká a odporúčania pre Internetové sociálne siete. V tejto správe ENISA upozorňuje na skutočnosť, že sú údaje dostupné nielen ostatným užívateľom, ale s narastajúcim trendom poskytovania doplnkových služieb a aplikácií v rámci ISS, do vzťahu medzi užívateľom a ISS , vstupujú aj tretie strany, ktoré poskytujú niektoré doplnkové služby a aplikácie. Tretie strany nemajú úplný prístup ku všetkým informáciám užívateľov, ale majú prístup k čiastkovým informáciám na základe ktorých vedia postupne vytvoriť profil a identifikovať konkrétneho užívateľa. Taktiež sa v správe od ENISA upozorňuje na fakt, že ani po vymazaní profilu užívateľom, nie sú vždy vymazané všetky informácie o používateľovi, hlavne sa to týka aktivít spočívajúcich v zapojení ďalších užívateľov, doplnkových služieb, alebo aktivít. Medzi ďalšie nebezpečenstvá ktoré hrozia používateľom ISS, správa ENISA zaraďuje ***krádež identity***, ***kyberšikanu*** *a* ***cyberstalking*** *(sledovanie).* ***Krádež identity*** predstavuje vydávanie sa za cudziu osobu alebo spoločnosť a profitovanie z jej reputácie, alebo zneužívania reputácie osoby alebo spoločnosti. ***Kyberšikana*** predstavuje opakované správanie ktorého účelom je niekoho zastrašiť, alebo sa mu vysmievať. ***Cyberstalking*** predstavuje formu prenasledovania pomocou informačných technológií, ktoré je spojené s obťažovaním.[15] Okrem vyššie uvedených najrozšírenejších druhov kyberkriminality, treba spomenúť aj menej frekventované, ale taktiež veľmi nebezpečné a hrubo porušujúce osobnostné práva jednotlivca, ako napríklad ***kybergrooming*** a ***sexting***. Pod pojmom ***kybergrooming*** je potrebné chápať druh psychickej manipulácie, ktorá je realizovaná prostredníctvom internetu. Dotýka sa najmä detí, pričom sa útočník snaží získať ich dôveru a vylákať ich na osobné stretnutie, pričom cieľom tohto stretnutia môže byť sexuálne alebo

[14] BOYD, Danah. *Friends, Friendsters, and My Space Top 8: Writing community into being on social network sites* [online]. First Monday, 2006, roč. 11, č. 12 [cit. 2016-03-31]. Dostupné na: http://journals.uic.edu/ojs/index.php/fm/article/view/1418/1336

[15] European Network and Information Security Agency ENISA. Security Issues and Recommendations for Online Social Networks [online]. 2007 [cit. 2016-03-31]. Dostupné na: http://www.enisa.europa.eu/publications/archive/security-issues-and-recommendations-for-online-social-networks, str. 3

fyzické zneužitie obete a to na detskú prostitúciu alebo pornografiu.[16] ***Sexting*** ako zo zloženia slova „sex“ a „texting“ vyplýva ide o dobrovoľné zasielanie textových správ so sexuálnym obsahom alebo fotografií či videí s takýmto obsahom prostredníctvom internetu. Takéto správy so sexuálnym obsahom sú často ľahko zneužiteľné. Osoba, ktorá sa k takémuto materiálu dostane môže obeť vydierať alebo priamo materiál zverejniť na internete s cieľom poškodiť obeť. Zverejnenie takéhoto intímneho materiálu môže mať za následok posmech zo strany verejnosti, môže byť ovplyvnená budúcnosť obete alebo môže dôjsť k zdiskreditovaniu obete v profesijných kruhoch, pretože len ťažko si vieme predstaviť sudcu, politika, učiteľku, ktorých intímne videá alebo fotografie budú zverejnené na internete.[17]

Záver

Na záver je potrebné konštatovať, že s rozvojom informačných a komunikačných technológií sa rozšírili aj možnosti komunikácie, medzi ktoré patrí najmä relatívne nový fenomén internetových sociálnych sietí. Moderné spôsoby komunikácie prinášajú riziká súvisiace s rýchlosťou a jednoduchosťou šírenia informácií a údajov. Predmetná problematika predstavuje moderný spôsob zneužitia práva na ochranu osobnosti, a to prostredníctvom elektronických komunikačných prostriedkov, ktorých užívatelia si často neuvedomujú nebezpečenstvo, ktoré im vyplýva z nezodpovedného poskytovania a zverejňovania informácií o ich osobe. V tejto súvislosti sme sa s ochranou osobnosti a zneužitia osobných údajov dotkli aj aktuálnej problematiky kyberkriminality na internetových sociálnych sieťach a jej hrozby spočívajúcej v čoraz jednoduchšom prístupe k informácia o iných osobách. Kyberkriminalita sa totiž najľahšie pácha práve prostredníctvom internetových sociálnych sietí, a to najmä z dôvodu vysokej anonymity užívateľov internetových sociálnych sietí a z toho vyplývajúcej ľahkovážnosti a neostražitosti užívateľov týchto sociálnych sietí v zverejňovaní osobných informácií, čím dávajú zámienku pre páchanie tzv. kyber zločinov. Preto mám jednoznačne za to, že do budúcnosti by bolo potrebné dôkladnejšej a prísnejšej upraviť legislatívu predmetnej problematiky, ako aj zlepšiť osvetu spoločnosti v podobe lepšej informovanosti o možných hrozbách v podobe zneužitia osobných informácií a osobných údajov, ktoré sú často krát skryté za masovo populárnymi komunikačnými prostriedkami.

Použitá literatúra:

- *BALÁŽIKOVÁ, A.:* Právo na súkromie v informačnej spoločnosti. Itlib.cvtisr.sk. [online]. 2011. [cit. 2016-03-31]. Dostupné na: http://itlib.cvtisr.sk/archiv/2011/1/pravo-na-sukromie-v-informacnej spolocnosti.html?page_id=815
- *BOYD, Danah:* Friends, Friendsters, and My Space Top 8: Writing community into being on social network sites [online]. First Monday, 2006, roč. 11, č. 12 [cit. 2016-03-31]. Dostupné na: http://journals.uic.edu/ojs/index.php/fm/article/view/1418/1336
- *CIRÁK, Ján, et al.:* Občianske právo: s vysvetlivkami, 1. Až 4. zväzok. Bratislava: Wolters Kluwer, 2009. ISBN 80-88715-07-5.

[16] KOPECKÝ, Kamil a Veronika KREJČÍ. *Rizika virtuální komunikace: (příručka pro učitele a rodiče)* [online]. 1. vyd. Olomouc: NET UNIVERSITY, 2010 [cit. 2016-03-31]. ISBN 978-80-254-7866-O. Dostupné na: http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd?download=10%3Abrozura

[17] *Co je vlastne sexting? definice, výskyt, rizika.* Sexting.cz [online]. 2008-2013. [cit. 2016-03-31]. Dostupné na: http://sexting.cz/

- *Co je vlastne sexting? definice,výskyt, rizika.* Sexting.cz [online]. 2008-2013. [cit. 2016-03-31]. Dostupné na: http://sexting.cz/
- *European Network and Information Security Agency ENISA.* Security Issues and Recommendations for Online Social Networks [online]. 2007 [cit. 2016-03-31]. Dostupné na: http://www.enisa.europa.eu/publications/archive/security-issues-and-recommendations-for-online-social-network
- *FEKETE, Imrich:* Občiansky zákonník: komentár. Bratislava : Miroslav Mračko, Epos, 2007. ISBN: 978-80-8057-688-2.
- *KOPECKÝ, Kamil a Veronika KREJČÍ:* Rizika virtuální komunikace: (příručka pro učitele a rodiče) [online]. 1. vyd. Olomouc: NET UNIVERSITY, 2010 [cit. 2016-03-31]. ISBN 978-80-254-7866-O. Dostupné na: http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd?download=10%3Abrozura
- *Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky*, zo dňa 30.04.2008, sp. zn. 5Cdo/126/2007. Najvyšší súd [online], 2016 [cit. 31.03.2016]. Dostupné z: http://www.supcourt.gov.sk/data/att/15454_subor.pdf
- *Rozsudok Okresného súdu Senica*, zo dňa 15.11.2006, sp. zn. 5C/16/2004. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky [online], 2016 [cit. 31.03.206]. Dostupné z: http://www.justice.gov.sk/Stranky/Sudne-rozhodnutia/Sudne-rozhodnutie-detail.aspx?PorCis=D1418138-2D5D-42F5-8378-C503751EFAFF&PojCislo=39101
- *SVÁK Ján, CIBULKA, Ľubor:* Ústavné právo Slovenskej republiky *: (Vybrané otázky teórie, výučby a praxe)*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2006. ISBN: 80-88931-46-0.
- *ŠIŠKOVÁ, Naděžda:* Dimenze ochrany lidských práv v EU. Praha : ASPI. 2003. ISBN: 80-86395-52-9.
- *VALKOVÁ, Zuzana, DUDÁŠ, Jozef, PALÚŠ, Juraj*: Zákon o ochrane osobných údajov: Komentár od autorov zákona. Bratislava : D.M.J. Projekt, 2013. ISBN: 978-80-971476-4-8.
- *VOJČÍK, Peter et al.:* Občianske právo hmotné. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. ISBN: 978-80-7380-402-2.

Premlčacia doba v rekodifikovanej právnej úprave súkromného práva v Slovenskej republike

Limitation of time in recodified legal regulation in Slovak Republic´s private law

JUDr. Juraj Žemba[1]

Abstrakt:
V súčasnej dobe snáď neexistuje veľké množstvo tak diskutovaných tém, akou je pripravovaná rekodifikácia súkromného práva. Príspevok sa preto zameriava na problematiku premlčania, resp. premlčacej doby, ktorým bude musieť byť nevyhnutne venovaná náležitá pozornosť v rámci rekodifikačných prác. Okrem stručného poukázania na právnu úpravu premlčacej doby de lege lata sa predmetný príspevok snaží priniesť aj niekoľko úvah de lege ferenda o analyzovanom inštitúte premlčacej doby.

Kľúčové slová: rekodifikácia, premlčanie, premlčacia doba

Abstract:
By just a short look at the analysed topic of prepared recodification of private law in Slovak Republic, it´s quite easy to say that this topic has become very debated in the recent years. This article primarily brings a short analyses of the „limitation of time“ including its periods, regulation of which has to be without any doubts taken into account in prepared recodification. Apart from above mentioned this article deals not only with an actual legal regulation of limitation of rights and its period, but also tries to bring some conclusions from de lege ferenda point of view.

Úvod

Zvolená téma mojej dizertačnej práce pod názvom „Pozitíva a negatíva duálnej regulácie súkromného práva“ má svoje nesporné výhody. Jednoznačnou výhodou, ktorú mi už samotný názov práce poskytuje, je široký repertoár problematík, ktorým sa v rámci odbornej publikačnej činnosti na doktorandskom štúdiu môžem venovať, pri čom mi tiež pomáhajú poznatky a skúsenosti získané zo všestrannej advokátskej praxe.

Práve z vyššie uvedeného dôvodu som si pre účely svojho vedeckého príspevku na „Paneurópske právnické fórum 2016“ zvolil jednoznačne veľmi aktuálnu problematiku premlčacej doby v rekodifikovanej právnej úprave v Slovenskej republike. Mám za to, že sa v prípade premlčania všeobecne vrátane jednotlivých premlčacích dôb jedná o úpravu nielen duálnu, ale aj viackoľajnú a nejednoznačnú. Dôkazom toho sú tak duálny režim premlčacích dôb v Občianskom zákonníku, ako aj rôzne pravidlá pre začiatok premlčacích dôb, rozlišovanie medzi objektívnymi a subjektívnymi premlčacími dobami a pod.

Príspevok prináša jednak stručný pohľad na stav rekodifikačných prác, analyzuje daný inštitút premlčacej doby z hľadiska de lege lata, avšak v neposlednom rade i z komparatívneho hľadiska analyzuje premlčaciu dobu v rovine de lege ferenda.

[1] advokát, externý doktorand na Katedre obchodného, hospodárskeho a finančného práva, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
judr.jzemba@gmail.com

1 Rekodifikácia – od dualizmu k monizmu a späť k dualizmu?

Ak sa obzrieme za stavom rekodifikačných prác v Slovenskej republike, je potrebné povedať, že sa jedná o proces, ktorý prebieha prakticky od zmeny režimu, avšak do dnešnej doby nebol zavŕšený vydaním jednotného kódexu, prípadne viacerých kódexov. Opačná situácia je u našich západných susedov, kde nielen došlo k zavŕšeniu rekodifikačných prác, ale ich výsledok má už aj svoju konkrétnu podobu.. Zákonom č. 82/2012 Sb. bol s účinnosťou od 1.1.2014 prijatý úplne nový „Občanský zákoník“ zahŕňajúci kompletnú matériu súkromného práva v jednom celku. V Českej republike teda viac menej úspešne došlo ku kodifikácii súkromnoprávnej matérie, t.j. nový Občanský zákoník obsahuje v súčasnosti úpravu občianskeho, obchodného, ale aj rodinného práva s výnimkou práva obchodných spoločností, ktorých právna úprava patrí od prijatia nového Občanského zákoníka pod samostatný osobitný právny predpis „Zákon č. 90/2012 Sb. o obchodních korporacích“.

Stav slovenských rekodifikačných prác je podľa môjho názoru jednoznačne spôsobený aj tou skutočnosťou, že na kodifikačných prác sa podieľalo už viacero rekodifikačných komisií, ani jedna však nedokázala dospieť prijatiu čo len paragrafovaného znenia navrhovanej rekodifikovanej právnej úpravy. Jediným doposiaľ zverejneným kodifikačným dokumentom v Slovenských podmienkach je aj v súčasnosti tzv. „Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva z roku 2008.“ A z akého dôvodu od dualizmu k monizmu a späť k dualizmu? Vyše dve desaťročia sme mohli badať jednoznačný príklon k potrebe prijatia jednotného kódexu súkromného práva značného rozsahu, ako sa tomu stalo u našich západných susedov, pričom táto koncepcia sa u väčšiny odbornej právnickej obce stávala postupne akceptovaným východiskom aj napriek nezanedbateľnej skupine odporcov monistického modelu. V novembri roku 2015 si však menovacie dekréty prevzala nová rekodifikačná komisia pod vedením Mareka Števčeka a v súčasnosti podľa posledných informácií už opäť badať príklon späť k duálnej úprave súkromného práva. Niektoré inštitúty, napr. premlčanie, všeobecná časť záväzkového práva a pod. majú dostať jednotnú právnu úpravu v rekodifikovanom Občianskom zákonníku, pričom Obchodný zákonník má zostať s uvedenými výnimkami zachovaný a dokonca jeho matéria má byť oproti tej súčasnej ešte rozšírená oproti pôvodnému návrhu, t.j. paralelne by vedľa seba ďalej existovali dva veľké základné súkromnoprávne kódexy.

2 Premlčanie všeobecne

Plynutie času patrí medzi najvýznamnejšie právne udalosti. Právnymi udalosťami sú okolnosti nezávislé od ľudskej vôle, s ktorými právny poriadok spája právne následky v podobe vzniku, zmeny, alebo zániku subjektívnych práv a povinností. Do tohto rámca spadá takisto jeden veľmi významný inštitút, konkrétne inštitút premlčania.

Premlčanie vo veľmi významnej miere ovplyvňuje vymáhateľnosť nároku oprávnenej osoby. Uplynutím času – premlčacej doby dochádza vplyvom premlčania k oslabeniu nároku oprávneného natoľko, že prakticky zaniká súdna vymáhateľnosť nároku. Právo, resp. nárok teda nezaniká, ale zaniká jeho vymáhateľnosť, a to na základe námietky premlčania uplatnenej po uplynutí premlčacej doby. Ak teda povinný subjekt oprávnene uplatní pred súdom námietku premlčania, súd je povinný na túto skutočnosť prihliadať a premlčané právo, resp. nárok nepriznať. Uplatnenie námietky premlčania je ovládané dispozičným princípom a súd teda neprihliada na premlčanie ex offo, ale na námietku príslušného účastníka uplatnenú v tom ktorom konaní. To znamená, že premlčané právo naďalej trvá ako tzv. naturálne právo

a jemu zodpovedajúca povinnosť sa mení na tzv. naturálnu obligáciu.[2] Toto tvrdenie jednoznačne potvrdzuje aj ustanovenie § 388 ods. 1 Obchodného zákonníka, ktoré nám môže slúžiť ako jedna z legálnych definícií premlčania. Podľa daného ustanovenia Obchodného zákonníka „Premlčaním právo na plnenie povinnosti druhej strany zo záväzkovoprávneho vzťahu nezaniká, nemôže ho však priznať alebo uznať súd, ak povinná osoba namietne premlčania po uplynutí premlčacej doby.“ Iná situácia nastáva u preklúzie, kde uplynutím zákonom stanoveného času, resp. nevykonaním práva v stanovenej prekluzívnej lehote dochádza k zániku práva, pričom na preklúziu na rozdiel od premlčania súd prihliada z úradnej moci.

V ďalšom texte tohto príspevku sa zameriame už na samotnú problematiku premlčacej doby.

3 Premlčacia doba de lege lata so zameraním na vybrané premlčacie doby

Súčasný stav právnej úpravy premlčacej doby v Slovenskej republiky je nepochybne odrazom duálneho charakteru právnej úpravy súkromného práva. Tak v Obchodnom, ako aj v Občianskom zákonníku nachádzame viaceré premlčacie doby s rôznou dĺžkou. Jednotlivé premlčacie doby sa tiež líšia s ohľadom na počiatok ich plynutia.

Predovšetkým je potrebné spomenúť všeobecné premlčacie doby, ako jedny zo základných pojmov premlčania vôbec. V slovenskom právnom poriadku sú aj všeobecné premlčacie doby upravené duálne. V § 101 Občianskeho zákonníka nachádzame zakotvenú všeobecnú trojročnú premlčaciu lehotu, ktorá začína plynúť od okamihu, kedy sa právo mohlo vykonať po prvý raz, t.j. kedy vznikla prvý krát z tohto práva reálna možnosť sa ho domáhať prostredníctvom žaloby. Na rozdiel od Občianskeho zákonníka, všeobecná premlčacia doba v Obchodnom zákonníku je v zmysle § 397 štvorročná, avšak začiatok jej plynutia môže byť v závislosti od konkrétnych situácii predpokladaných zákonom stanovený rôzne, napr.:

- podľa § 391 ods. 1 „pri právach vymáhateľných na súde začína plynúť premlčacia doba odo dňa, keď sa právo mohlo uplatniť na súde, ak zákon neustanovuje niečo iné.“
- podľa § 394 ods. 1 „pri právach vymáhateľných na súde začína plynúť premlčacia doba odo dňa, keď sa právo mohlo uplatniť na súde, ak tento zákon neustanovuje niečo iné.“
- podľa § 396 „pri práve na peňažné prostriedky uložené na bežnom alebo vkladovom účte plynie premlčacia doba odo dňa zániku zmluvy o vedení týchto účtov.“

Dvojkoľajnosť v prístupe k úprave premlčacích dôb s ohľadom na začiatok ich trvania sa však neprejavuje len medzi jednotlivými odvetviami, t.j. medzi občianskym a obchodným právom, ale aj v rámci jednotlivých odvetví, čoho dôrazom je rozlišovanie medzi objektívnymi a subjektívnymi lehotami. Uvedené tvrdenie môžeme jednoducho ilustrovať na príklade premlčacích dôb, v rámci ktorých sa premlčiavajú práva na náhradu škody, resp. na vydanie bezdôvodného obohatenia. Štúdiom príslušných ustanovení Občianskeho i Obchodného zákonníka je možné zaevidovať viacero režimov premlčacích dôb pri uvedených právach:

- podľa § 106 OZ sa právo na náhradu škody premlčí jednak v subjektívnej 2 ročnej lehote, ktorá plynie od momentu subjektívnej vedomosti poškodeného o vzniku škody a o pôvodcovi škody; obdobne podľa § 107 OZ „právo na vydanie plnenia z

[2] *Lazar, J. a kol..:* Občianske právo hmotné I. – Tretie, doplnené a prepracované vydanie, IURA EDITION., s. 202

bezdôvodného obohatenia sa premlčí za dva roky odo dňa, keď sa oprávnený dozvie, že došlo k bezdôvodnému obohateniu a kto sa na jeho úkor obohatil.“, t.j. aj v tomto prípade je premlčacia doba konštruovaná ako subjektívna

- v zmysle ustanovenia § 106 OZ, resp. ustanovenia § 107 OZ sa právo na náhradu škody, resp. vydanie bezdôvodného obohatenia premlčí za 3 roky odo dňa, kedy došlo k skutočnosti zakladajúcej predmetné nároky
- v prípade úmyselne spôsobenej škody, resp. úmyselného bezdôvodného obohatenia sa tieto práva premlčujú v objektívnej desaťročnej premlčacej lehote, ktorá plynie od momentu, kedy k škodnej udalosti alebo bezdôvodnému obohateniu došlo (§§ 106 – 107 OZ)
- pri práve na náhradu škody plynie premlčacia doba odo dňa, keď sa poškodený dozvedel alebo mohol dozvedieť o škode a o tom, kto je povinný na jej náhradu; končí sa však najneskôr uplynutím 10 rokov odo dňa, keď došlo k porušeniu povinnosti[3], t.j. na tomto mieste nachádzame taktiež kombináciu objektívnej a subjektívnej premlčacej doby

4 Premlčacia doba de lege ferenda

Ako už bolo spomínané, v rámci rekodifikovanej právnej úpravy má dôjsť k jednotnej úprave najmenej vybraných inštitútov, premlčanie a premlčacie doby nevynímajúc. Je potrebné povedať, že o potrebe zjednotenia právnej úpravy inštitútu premlčania a odstránenia jej dvojkoľajnosti panuje v širokej odbornej obci vzácna zhoda. Aký je teda navrhovaný postup.

Z Legislatívneho zámeru vyplýva, že „Občiansky zákonník upraví premlčanie ako pre občianskoprávne, tak aj pre obchodnoprávne nároky.“ Východiskovou sa stane právna úprava zakotvená v Obchodnom zákonníku, doplnená o niektoré aspekty z Občianskeho zákonníka, pričom právna úprava premlčania má byť doplnená a spresnená. Explicitne sa uvedie, ktoré nároky nebudú premlčaniu podliehať vôbec. (vlastnícke právo, niektoré rodinné práva, osobnostné práva a pod.)[4]

Čo sa týka všeobecnej premlčacej doby, táto má byť po novom projektovaná ako štvorročná a východiskovou právnou úpravou pre ňu sa má stať súčasná obchodnoprávna úprava. Priamo v zákone majú byť ustanovené prípady, v ktorých sa bude právo premlčovať v dlhšej desaťročnej premlčacej lehote. Za veľmi dôležité opatrenie je možné pokladať skutočnosť, že zákonodarca v prípade premlčania práv na náhradu škody a bezdôvodného obohatenia hodlá ukončiť aplikáciu rozlišovania medzi subjektívnymi a objektívnymi lehotami. Oproti doterajšej úprave má zaniknúť súčasná dvojročná subjektívna premlčacia lehota, ktorá začína plynúť od okamihu, kedy sa poškodený dozvie o škode a jej pôvodcovi, resp. o tom, že došlo k bezdôvodnému obohateniu a kto sa na jeho úkor obohatil. Pripravovaná práva úprava počíta s aplikáciou len trojročnej a desaťročnej premlčacej lehoty s počiatkom plynutia od okamihu, kedy došlo k škodnej udalosti, resp. bezdôvodného obohateniu, t.j. premlčacia doba je v danom prípade konštruovaná ako objektívna.

Legislatívny zámer počíta tiež s presnejším upravením pravidiel plynutia premlčacích dôb, pričom by sa javilo ako vhodné inšpirovať sa niektorou z vyspelých právnych úprav, napr. nemeckou, výklad o ktorej stručne prinášame v nasledujúcej – poslednej kapitole tohto príspevku.

[3] § 398 Obchodného zákonníka
[4] Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva, s. 45

5 Niektoré aspekty premlčania nemeckej právnej úprave, niekoľko zaujímavostí

Nielen v podmienkach Slovenskej republiky nachádzame duálnu úpravu súkromného práva. Obdobne je tomu aj v Nemecku, kde súkromné právo a jeho právna úprava je rozdelená vzhľadom na potreby práva a spoločnosti najmä do dvoch dominantných kódexov, ktorými sú:

- buergerliches Gesetzbuch (ďalej len „BGB), t. j. Občiansky zákonník
- das Handelsgesetzbuch (ďalej len „HGB“), t. j. Obchodný zákonník

V obidvoch spomenutých kódexoch nachádzame taktiež duálnu úpravu premlčania, ktorá oproti právnej úprave v Slovenskej republike vykazuje isté špecifiká, avšak prináša aj nesporné zaujímavosti.

Všeobecná premlčacia doba v Nemecku nachádza svoju jednotnú úpravu v BGB, ktorý zároveň stanovuje vo svojom ustanovení § 199 ods. 1 pravidlá pre jej plynutie, vrátane začiatku jej plynutia. Nemecká právna úprava taktiež rozlišuje medzi objektívnou a subjektívnou lehotou už pri začiatku plynutia všeobecnej premlčacej lehoty, čo bez pochybností preukazuje pohľad na ustanovenie § 199 ods. 1 BGB. Podľa § 199 ods. 1 BGB začína všeobecná premlčacia doba plynúť s uplynutím kalendárneho roka:

a.) v ktorom došlo k vzniku nároku
b.) sa dozvedel veriteľ, že došlo k vzniku nároku, resp. v ktorom sa veriteľ vzhľadom na okolnosti musel dozvedieť, že k nemu došlo

Pre zaujímavosť a potencionálne ako inšpiráciu pre slovenských zákonodarcov možno považovať za vhodné uviesť niektoré príklady premlčacích dôb vrátane pravidiel ich plynutia uvedených ako v BGB, tak v HGB.

V BGB môžeme nájsť napr. nasledovné premlčacie lehoty:

- 30 ročná premlčacia doba pri právach na náhradu škody spôsobenú na živote, zdraví, vážnom telesnom zranení s počiatkom plynutia od spáchania skutku zakladajúceho škodnú udalosť (§ 199 BGB)
- 2 ročná premlčacia doba pri právach z cestovnej zmluvy s počiatkom plynutia od plánovaného konca cesty
- 5 ročná premlčacia doba pri zabezpečovacích právach pri kúpnej zmluve, ktorej predmetom sú stavby alebo veci, ktoré majú byť použité na zhotovenie stavieb, pričom táto plynie od okamihu prevzatia veci

Za zaujímavé môžeme taktiež považovať vybrané pre slovenské právne prostredie atypické premlčacie lehoty upravené v HGB:

- pri premlčaní práv podľa ustanovenia § 84 HGB, t.j. pri premlčaní práv vyplývajúcich zo zmluvného vzťahu medzi podnikateľom a obchodným zástupcom sa premlčujú vo všeobecnej trojročnej premlčacej lehote
- za veľmi zaujímavé je možné považovať tiež trojmesačné premlčacie lehoty v zmysle ustanovenia § 61 HGB; v týchto premlčacích lehotách sa premlčujú nároky vzniknuté titulom porušenia zákazu súťaže vyplývajúceho z prevádzkových príručiek; premlčacia doba má čo sa týka začiatku jej plynutia duálny režim a plynie buď od momentu, keď sa riaditeľ dozvie o uzavretí takého obchodu, alebo od uzavretia takého obchodu
- 1 ročná alebo 3 ročná premlčacia doba pri nárokoch vzniknutých voči dopravcovi zo zasielateľskej zmluvy (§ 407 HGB, § 439 HGB), premlčacia doba začína plynúť s uplynutím dňa, kedy bol tovar odovzdaný na prepravu; ak tovar nebol odovzdaný na

prepravu, začína premlčacia doba plynúť odo dňa, kedy tento mal byť na prepravu odovzdaný

Záver

Po preštudovaní viacerých prameňov a viacerých úvahách o analyzovanej problematike by som sa v závere rád podelil o niektoré vlastné poznatky a zistenia. Premlčanie pokladám za inštitút, pri aplikácii ktorého zreteľne dochádza k uplatneniu zásady „právo patrí bdelým“, pričom sa tak môže stať tak na strane oprávneného, ako aj na strane povinného. Ako advokátovi vykonávajúcemu prax v malom meste mi však prináleží sa pristaviť pri niektorých aplikačných problémoch. V praxi naozaj vyvstáva naliehavá potreba precízne a jednotne upraviť tak dôležitý inštitút, akým premlčanie bezpochyby je. V činnosti niektorých subjektov, napr. nebankových spoločností, alebo spoločností poskytujúcich spotrebiteľské úvery dochádza nezriedka k šikanóznemu výkladu, resp. uplatňovaniu práva voči slabším subjektom. Uvedené subjekty sa zvyknú spoliehať na svoje nevyberavé praktiky a absolútnu absenciu právneho povedomia u laikov. Príkladom býva napr. podanie žaloby na plnenie v posledný deň štvorročnej premlčacej doby podľa Obchodného zákonníka, napriek tomu, že za normálnych okolností by sa jednalo o občianskoprávny nárok podliehajúci všeobecnej trojročnej premlčacej lehote podľa Občianskeho zákonníka. Uvedený problém však čiastočne vyriešila novelizácia ustanovenia § 52 ods. 2 Občianskeho zákonníka. Záverom však chcem dodať, že je nevyhnutne potrebné naučiť laikov aspoň základnému právnemu povedomiu o právnej ochrane, ktorá im je zo zákona prístupná (vrátane premlčania v zmysle, že „také niečo vôbec existuje), aby zásada právo patrí bdelým bola uplatňovaná v celom svojom rozsahu.

Použitá literatúra:

Monografie

- Lazar, J.: Občianske právo hmotné 1. – Tretie doplnené a prepracované vydanie, IURA EDITION, 2006, ISBN 978-80-8078-084-6
- Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva
- Ovečková, O.; Žitňanská, L. a kol.: Základy obchodného práva 2. IURA EDITION, 2010, ISBN 978-80-8078-345-7

Právne predpisy

- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov
- Das buergerliches Gesetzbuch
- Das Handelsgesetzbuch

PANEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA

Paneurópske právnické fórum
Zborník príspevkov z vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov

Zostavila:
JUDr. Eva Viktória Malíková

Vydala v roku 2016 Paneurópska vysoká škola, Tomášikova 20, 921 07 Bratislava.
1. vydanie

Zodpovedný redaktor: Eva Viktória Malíková v spolupráci s AK PEVŠ
Vytlačil a graficky spracoval v roku 2016 DISKUS, s. r. o., Víťazná 234, 958 04 Partizánske
URL: www.diskus.sk

Distribúcia Paneurópska vysoká škola, Tomášikova 20, 921 07 Bratislava
URL: www.paneurouni.com

Rozsah 457 strán
Náklad 70 ks
Formát 1 CD-ROM
Nepredajné.

ISBN 978-80-89453-18-4
EAN 9788089453184